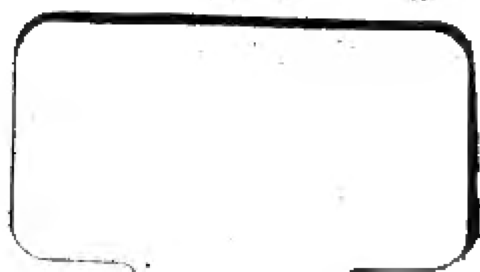
יהוה

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

RECOGNOVIT ATQUE INDICIBUS INSTRUXIT

LUDOVICUS JANUS.

VOL. I. LIBB. I—VI.

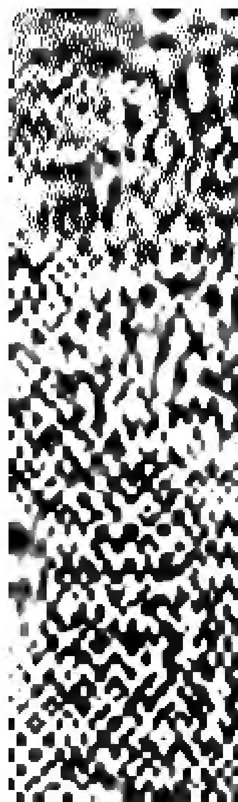
EDITIO ALTERA DENUO RECOGNITA.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXX.

Rec'd Aug. 28, 1879.

CAROLI JANI PRAEFATIO.

Ex quo pater meus dilectissimus editionis suae Plinianae volumen primum emisit tria fere abierunt lustra. Multum autem abest ut ab illo tempore quieverint Plini naturalis historiae studia, immo ad veras illius lectiones constituendas his annis profectum est plurimum. Nam vix editum erat primum illud volumen neque dum confectum alterum, cum Moneus in monasterio quodam Carinthico invenit praestantissimum illum codicem rescriptum, qui etsi nullum huius voluminis librum continet, tamen et ad corrigendos indices ex quibus liber I est compositus et ad constituendam orthographiam Plinianam universam momenti est gravissimi. Paullo post ordini philosophorum qui est Gottingae ut codicum Plinianorum fata fides auctoritas examinarentur postulanti Felsius respondit commentatione sua praemio donata de qua modo nobis plura erunt dicenda. Interdum etiam Detlefsenus Plinio operam navare instituerat, cui non solum codicum ingentem numerum in Germania Italia Gallia ut conferret, sed etiam de ratione quae inter eos intercedit ut multa recte perspiceret prospero fortunae eventu contigit. Ita quanquam primum huius operis volumen summis laudibus acceptum erat ab Urlichsio qui (*Jahrbücher für Philologie 1855, pag. 257*) illam editionem ait non modo omnium esse accuratissimam quin etiam solam iam in lectione adhibendam, sed cum maiore Silligiana neminem ea carere posse qui Plini libris operam daret, — tamen fieri non potuit quin procedente tempore multa melius cognoscerentur et haud pauca essent quae editor vellet mutari. Quae cum ita essent et bibliopola liberalissimus sumptus novae editionis facere minime recusaret, L. Janus ad textum denuo recensendum se accinxit. Iam nonnulla artis criticae adiumenta primum edita erant, veluti praeter Monei palimpsestum excerpta et Parisina (*Par.*) et Monacensia (*Fris.*) a Detlefseno vulgata, aliorum codicum cum antea pauci collati essent

libri ut Vaticani (*D*) et *Parisini* I (*a*), iam demum omnes variae lectiones erant per eundem virum doctissimum conscriptae, alii codices antea minus accurate excussi iterum maiore diligentia ab eodem erant adhibiti, ut Lugdunensis (*A*) et Chiffletianus ille *Θ* diu desideratus, tandem a Detlefseno et ipse Lugduni Batavorum repertus et littera *F* signatus. His iam utendum erat adiumentis, praeterea pater collationes quas antea ipse Florentiae Romae Lutetiae fecerat Riccardiani Vaticani utriusque Parisini (*R D a d*) e bibliotheca regia Dresdensi petitas iterum consuluit, unde multas lectiones verius hic infra invenies notatas. Quibus in adhibendis auxiliis ea sequenda erat ratio, ut codicum eorum, quibus Detlefsenus aut plus iusto aut minus tribuisse videretur, nunc recta fieret aestimatio. In libro quidem I restituendo nimiam fidem olim se habuisse codicibus XIII seculi *T* et *d* iam dudum ipse pater concesserat (vol. II, pag. VII); tamen cum omnem iis derogare vellet dignitatem Detlefsenus, aliqua certe auctoritas suffragante Felsio Urlichsio Mayhoffio[1]) iis erat vindicanda. Contra lectiones manu altera additae in codicibus *R a* quas omnes genuinas ille censet ac vetustas adhibendae erant cautione ea quam ipse pater plus semel suaserat et quam consideratis iis quae Felsius hac de re disputat unusquisque probabit.[2])

Has secutus rationes iam decem libros naturalis historiae pater carissimus recognoverat, novem iam plagulas correctas idem typographo remiserat, — ut conficeret opus ei non contigit. Morbus qui iam dudum cor affecerat eum geminata vi aggressus inde a mense Martio huius anni Plinio suo studere vetuit et die 11 mensis Aprilis animam exstinxit. Ita obiit is quem Silligius iam anno 1851 (ed. maior I, pag. IV) iis adnumerandum dixit quibus Plinius deberet plurimum. Anno enim 1828 cum auctore Okenio aliisque doctis naturae rerum investigatoribus Bavarorum rex proposito suo stipendio Riccardianum et Parisinos codices excuti

[1]) Fels de codicum ... fatis fide atque auctoritate (Gottingae 1861) multis locis. Urlichs rhein. Museum N. F. XVIII, p. 532 s. Heidelb. Jahrbb. 1867. p. 209. Mayhoff lucubrationes Plin. p. 15. Jan, Sitzungsberichte der bayr. Academie 1862. I, p. 244. Philologus XXI, p. 115 ss.

[2]) Fels l. c. pag. 59. 61. 74. Jan, ed. I, vol. I, pag. IV. Sitzungsberichte l. c. p. 235. 239. (Jahrbb. für Phil. 1867, p. 853.)

vellet, ille adolescens 21 annorum a Thierschio dignissimus habitus est qui eo munere fungeretur. Destitutus regiis sumptibus Florentia Romam et Neapolim adiit ibi quoque Plini libros manuscriptos perscrutaturus et ex parte Vaticani codicis *D* lectionis discrepantiam exscripsit. Deinde Lutetiae quoque codicibus quantum illo temporis spatio fieri potuit excussis et collationibus omnibus Sillигio ad magnam eius curandam editionem missis detexit Bambergae egregium illum Plini codicem extremorum sex librorum optimum fontem qui ipsum libri XXXVII finem antea a patre in dissertatione inaugurali requisitum solus continet. Quadraginta deinde per annos horas et matutinas et vespertinas, quas alii aut somno tribuunt aut voluptati, plurimas ille consumsit in emendando Plinio et maximo numero locorum desperatorum invenit medelam, ut Silligianum illud quin nunc omnes habeat numeros veritatis minime sit dubium.

Ego autem, cum ereptus mihi esset pater dilectissimus, quanquam antea nunquam ullo litterarum in opere eum adiuveram et a quaestionibus Plinianis etiamtum eram alienissimus, iam sanctissimum pietatis esse officium putabam ut quod infectum ille reliquisset ego perficerem. Plagulas itaque inde a 10 a typographo missas correxi, explicationem signorum confeci, discrepantiam lectionum haud semper scriptura satis distincta expressam diligenter recensui, pauca interdum uncinis rectis inclusa addidi, Riccardianas praesertim et Vaticanas lectiones cum schedulis Dresda Landsbergam arcessitis iterum contuli et accuratissime imprimendas curavi. Si tamen quid invenias minus recte observatum, veniam quaeso habeas mihi luctuosa calamitate ad hoc suscipiendum opus vocato. Equidem Autenriethio Erlangensi qui et consilio et facto omnibus in rebus amicissime ac promptissime me adiuvit pias et habeo et ago gratias.

Orthographiam si cum priore editione comparaveris, compluribus in rebus invenies mutatam. Formas quartae declinationis in *ūs* exeuntes nunc binis litteris *u* habes scriptas, sicut in codicibus *M* et *B* saepe etiam in *R* a priore manu scriptae esse solent (p. 9, 24 s. errore hoc videtur esse omissum). Littera *h* post *rr* in *M* semper posita ut in ceteris voluminibus ita hoc quoque nunc est restituta. Etiam formas *aestimare* et *existimare* iam inde ab altero volumine pater receperat, sed in superlativis et numera-

libus nunc primum *i* plerumque restituit. Paucis quidem vocabulis relinquendum erat *u*, *decumus* enim et *optumus* semper ita leguntur in *B*, nonnunquam etiam in *M* (Fels p. 86 et 6), in voce *extumus* quoque litteram *u* Plinius videtur scripsisse quam 189, 15 non mutare debui; ceteris similibus in vocabulis, praesertim in v. *proximus*, semper ponendum erat *i*, quod interdum esse omissum vehementer doleo.

Denique scias asteriscis in contextu positis lacunas notari, uncinis autem rectis verba editori suspecta.

Scripsi Landsbergae ad Vartham mense Augusto MDCCCLXIX.

Carolus Janus.

SIGNORUM EXPLICATIO.

A est codex Leidensis praestantissimus sec. IX vel X.
(B — Bambergensis praestantissimus sec. X vel XI.)
D — Vaticanus 3861 sec. XI vel. XII.*
F — Leidensis Lipsii 7, sec. XI, idem esse videtur ac Chiffletianus (*Θ*).*
(M — c. rescriptus a Moneo inventus sec. VI.)
P — Pollingensis sive Monacensis sec. XV.**
R — Riccardianus sec. XI.*
T — Toletanus sec. XIII.
(V — Vossianus Leidensis.* *D* qui priores et *V* qui posteriores libros continet, olim unus erat codex.)
a — Parisinus 6795 sec. IX aut ut Detl. mavult, X vel XI. Detl. sign. *E*.*
b — Parisinus 6796*a* sec. XII. Detl. sign. *e*.
d — Parisinus 6797 sec. XIII.
(x — Vindobonensis 233 sec. VI.)
Fris. — Monacensis, olim Frisingensis 164 nuper a Detl. in numero recentiorum relatus (Philologus 28, p. 295).
Par. — Parisinus 4860 sec. X.

Quos uncinis inclusi, ii ad indices tantum (lib. I) in hoc volumine sunt adhibiti.

Barb. sunt Hermolai Barbari castigationes. Romae 1492.
Brot. — editio Gabr. Broteri. Paris. 1769.
Cagnat. — Marcili Cagnati observationes variae. Romae 1587.
Dalec. — Iac. Dalecampi editio. Lugduni 1587.
Detl. — editio Detlefseni. Berol. 1866.
Gel. — castigationes Sigismundi Geleni. Lugduni 1535.
Hard. — Ioann. Harduini editio. Paris. 1685.
J. — emendationes L. Jani.
Pint. — Pintiani observationes. 1544.
Rezz. — disquisitiones Plinianae auctore comite a turre Rezzonici. Parmae 1763.

---

*) DFRVa correcti sunt altera manu (D^a sim.) cui erat fons antiquus, tamen de R^2 et a^2 cf. praefationem.

**) De dignitate codicis P cf. Sitzungsberichte der bayr. Ac. 1862 *I*, p. 231.

Rob. est Roberti Canuti Crikeladensis defloratio Plin. sec. XII.
Sabell. sunt Antoni Sabellici centuriae duae annotationum. Venet. 1508.
Salm. — A. Salmasi Plinianae exercitationes in Solini polyhistora. Paris 1629 (Traiect. 1689).
S. — contextus editionis Silligi. Hamb. et Gothae 1851.
Sill. — commentarius eiusdem.
U. — Urlichsi vindiciae Plinianae I Gryph. 1853, II Erlangae 1866. (ad librum I. idem Jahrbücher für Philologie, 1855, p. 257 ss.)
v. — lectio vulgata.
1. — huius voluminis prior editio.

SCRIPTURAE DISCREPANTIA.

Codd. T a b d (P praef. R praef. p. 7, 4—29 et lib. 1. *A* inde a p. 10, 18. *F* a p. 11, 33).

Praef. pag. **3**. l. 4. *maxime* sc. imperator codd., *-mi* Detl. cum Dalec., *-mo* v. | 5. 6. *nugas* .. *putare* Detl. cum Haupt. Hermes 1, p. 128. *putare esse aliquid meas nugas* S 1. | 6. *obiter emolliam* Detl. cum Th. Mommsen, Herm. l. c. cf. § 28. *obicere moliar* S 1. | 7. *agnoscis* .. *verbum* in parenthesi S 1 Detl. | *Saetabis* cf. Catull. 12, 14. *syllabis* Detl. cum Momms. Dalec. et bdP. | 11. *exeat* Schneidewin., *-ant* S codd. | 18. *in his nisi* codd. *cunctis nisi* Detl. | *tantum idem* Detl. | *posset* adT. | *ut* codd. *et* Detl. cum Dal. | 24. *tribunicia potestas* Detl. cum Momms. | 26. *famas* Detl., *amas* codd. cf. Sen. ep. 114, 19. | **4**. 24. *cum* om. Detl. | 27. *subit cura* a. *cura* tantum Detl. cum Td. | 28. *te* a. *tum* bdT. *tui* Detl. | 29. *litant* om. abT. | 32. *alioqui* Detl. | 33. *neque* bd Detl. *nec* v. | 34. *aut* v, *apud* codd. | *Sterilis materia*, Detl. e coni. | **5**. 1. *interest* codd. | 11. *sua* Durand. *suae* codd. | *omnia. nobis* Rhenan. S Detl. *unis* d² *omnibus* rel. | *utique* b Detl. | 18. *satis* om. bd | 19. *inquiesce* codd., *in quiete* d². | **6**. 1. *Vos* Td Detl. *Nos* abP

S 1. | 2. *aut fide* bd. | *Bassi* om. bd. | 3. *per acta sancitum* Detl. | *alioqui* Detl. | 4. *neque amb.* codd. meliores. | 10. *profecerit* iidem. | 14. *Tulliana* Detl. (a^2 *tuli.*), *ceciliana* codd., *Ciceroniana* v. | 16. 17. *eius discenda* codd., emend. Rhenan. | 23. *ἰωνιὰ* Sill. *iam ἴα* Hard., *iam iam* codd. | 26. 27. *grossiores Antiqu.* .. *Artiumque*, *facetissimi* Detl. distinxit cum Mommsen. | *Lucubrationum* Detl. | 28. *Bibaculus* v. Detl. sed cf. § 18 et 7, 167. | 29. *Sesculixe* Detl., *-xem* v. | 32. *propriae* Durand. *prae* vel *pre* codd. | 36. *pingendi fingendique* Gelen. *pingique* codd. | **7**. 5. *illud est quod* R^2, *illud quam* rel. | 29. *sivi* Detl., *sibi* S codd., *ibi* 1. *sino* edd. | *praeterfluere* R edd. Detl., *praetereo* d^2, *praeter* abd 1.

Lib. I. pag. **8**. 10. *de motu eius* Detl. | *cur mundus dicatur* om. Rbd^1. | 14. *caelesti . quando recurrant solis et lunae defectus* d edd. | 23. *faces* om. R Detl. | 26. *diurna* Detl. e coni. | 29. *et quare lap. pluat* huc traustulit Broterius coll. § 104; in codd. legitur post *de imbribus* p. 9, 1. | **9**. 7. *in is* Detl., sed cf. ind. 11. [8. scr. *catholica.*] 9. *pluvisse* R. *pluisse* v. | 9. 10. *frumento* Detl. codd. cui voci nihil respondet § 147. An vero *fremitus*? cf. § 148. | 19. *ea re* b, *a re* a, *eadem re* S 1 Rd, *terra* coni. Detl. | 21. 22. *Ubi* .. *brevissimi* om. Ra. | 31. *se minuerint* Url. Jahrb. f. Ph. 71, p. 257. Detl. *seminaverint* bd. *****verint* R, om. T. *se sorbuerint* Brot. S 1. | **10**. 11. *Paullo . Externis* Detl. coll. ind. lb. 18. *Plauto Ext.* R^2, *Platone . Ext.* R^1ad, *Externis . Platone* v. | 12. Detl. del. comma post *Nechepso.* | 14—16. *Epigene* ... *philosopho*, ordinem restituit Detl. cum Ra. | 19. *aut qui* AU Detl. *aut* v. | 32. *observationes CCCXXVI* b S 1. | 36. *Ateio* add. Detl. cum Ritschl. parerg. Plaut. 1, p. 374. | **11**. 5. *aut qui* Detl., item in indd. lb. 5 et 6. | 9. *Creta* U Detl. | *Euboea* U Detl. | *Cyclades* U Detl. Td, *chiclades* A. | *Sporades* U Detl. Td. *spora* A. *sporas* R. | 11. *Ponti* U Detl. AR, cf. § 76. om. v. | 13. *Britannia* Detl. | 15. *Gallico* om. Detl. Td. | 27. *Eumacho* T, om. rel. ut p. 13, 26. | 36. *Maurit.* Detl. | 38. *Chorae* codd. Detl. coll. 6, 212. 13, 42. om. v. | **12**. 1. *Idumaeae Syriae* UARa, *Idumaeae, Syr.* Detl. [dele comma]. | 3. *adiunctarum* A (R *ad* .. *tae*), *iunctarum* Detl. | *gentes* Rad. (Rd etiam lin. 7.). | 6. *iunctarum* Detl. | 7. *iis* Detl. | 8. *Rhodi*, *Coi* Detl. cf. § 134.

Chodi Coi Rodi A, *Coi* om. R v. | 10. *iunctae* Detl. (A *Galatiae iunctae*, RT *Galatia et iniunctae*). | 24. *Pyrandio* ARd, *Pindaro* Detl. ex ω (Vindob. 234). | 30. *aut qui* R Detl. | 33. *Achaeorum gentes, ceterae* Detl. Ra, *Achaeorum, ceterae* S (Td 1 *et cet.*). | 35. *et* om. Detl. | 36. 37. *et iunctae portae* Detl., *iunctae item portae* R (R^2 *et iunctae*). | **13.** 2. *gentes et* v., *et* om. R Detl. | 25. *F* d, *filio* U coll. ind. lb. 5, Detl. om. v. | 30. *per inlustria* Detl. (v. *perinlustria*). | **14.** 1. *visus eximius* Detl. [4. scr. *innocentia.*] 10. *grammatica* uncis inclus. Detl. quia legitur tantum in R in ind. libro 7 praemisso, sed cf. § 133. | 11. *scalptura aeraria*, codd. et edd. sed aerariam scalpturam ignorat Plinius, cf. § 126. 127. et lib. 35 § 15 sqq. | 28. *Messala Rufo* Brunn. Detl., *Messala*, *Rufo* v. | **15.** 4. *Archemacho* Brunn. Detl., *Archim.* v. | 15. *uris* add. Detl. (qui habet *de septent.* ante *de bisont.* sed cf. § 38 sq. | *bonace* d (R .. *cae*), *sonacae* FD. | 17. *propria* U Detl., *propriae* v. | 19. *quis pr. l. domuerit* R (R^1 ..*maverit*), om. Detl. *quis pr. R. iunxerit*, *quis pr. l. domuerit* S (T *domaverit*), cf. §§ 54. 55. | 24. Ante *de camelis* Detl. inseruit *de catulis* (FD *de catho*), cf. § 66. | 30. *versipellis* T 1 (d ..*llio*, Ra ..*lio*), *versipellium* U Detl., sed cf. § 80. extr. | 32. ..*potamio* Detl. | 36. *de castoreo* vulgo legitur ante *de aquat.* om. R Detl. | 37. *de fibris* vulgo legitur post *de vit. mar.*, ordinem mutavit Detl. cf. §§ 109 et 111. | 37. 38. *de ran. rub.* cum codd. om. S Detl. | **16.** 4. *de* bis om. Detl. | *ire naceis* J. vide ad vol. II. p. 65, 31., *hiren..* R. | 12. *iumentorum . generatio in his* S 1 Td. | 17. *De semif. animalibus* post *generibus* l. 17. R ante ipsum librum T Detl. | 17. 18. *De simiis .. animalibus* om. R. | 18. 19. *De nec .. animalibus* om. Detl. | 29. *Scopa* Detl., *Apoca* RTad, *Agriopa* Gelen. v. cf. § 82. | 30. *Philometore rege* Detl. e codd. FDa, cf. Url. N. Jb. f. Ph. u. P. 91. p. 258, *rege* om. S 1 Rd. | **17.** 2. *epitoma* Ra, vid. ad ind. libb. 10. 14. 15. 17. 18, ..*men* Td v. | 16. *melandrya* om. Ra Detl. sed cf. § 48. | 26. *Geminatis* J, *gemiati* F (D .. *aci*), *cemiati* a (R .. *aci*), *generatim* Detl. *coracini* S, om. Td v. | 32. *et effectus eius* R in marg. (U. Detl. *effectusque*), *et feltueerius* a (R .. *aeerius*), *et fatuecrius* FD, *et veneficia eius* v. | 36. 37. Ordo ex Ra correctus. | **18.** 3. *mare* U coll. § 105. | 6. *iis* Detl. | 17. *eludantur* Ra. | 23. 24.

Quis primus vivaria ostrearum invenerit. quis primus reliquorum piscium vivaria instituerit (om. *de ostreis*) Td v. | 25. *instituerit . insignia piscinarum* Tdv. Detl. | 33. *p. seboso* R, s̅ *sevoso* a, *Statio Seboso* Tdv, cf. § 46. | 36. *Sudine* R² Brunn. coll. § 115, *sudin o* ad (R¹ .. *yno*), *Cythnio* v. | **19.** 1. *de* om. Ra Detl. | 3. *Voltur* Detl., *de volture* v (Ra om. *de*). | 4. *Avis sanq.* R, *sanq. av.* Dv. | 8. 9. emend. ex Ra Sill. Detl. | 10. *de avibus* RaS, *Aves* v Detl. | 14. *primus* a U Detl., *primum* v. | 24. *sturnorum .. volatus* om. RaT Detl., sed. cf. § 73. | 28. *De osc. gen. et quae mutant col. et vocem* Tdv. | **20.** 8. *qui gallinas* RTad, *quis* Hard. S 1 Detl., sed cf. § 139. | *instituerint* J, .. *rit* v. | 8. 9. *quique hoc primi* Td, 1 Detl. | *consules* U Detl. | 9. *vetuerint* Sill. 1 Detl., .. *runt* Rad. An *quis primus vetuerit?* cf. § 139. | 14. *ardiolarum gen.* post *hypenemia* l. 15. RTd | *quae sint ova urina* om. a. | *urina* om. v, *urita* T. | *quae cynosura* U Detl. cf. § 166., om. Td, *quae quinosura* Ra. | 22. 23. *tactuus omnibus esse* Detl. (Ra ..*tus*, Brot. S .*tum*) cf. §§ 195. 196. | 23. *item* RaSU Detl. | 33. *Mamilio* aF. | 38. *Boetho* aFT Detl. (R *boeto*, d *beto*), *Boeo* Pint. S 1. | **21.** 1. *Hyla* Tv, *illa* Ra, *illae* d. | 11. *epitoma* Ra, ..*men* v. | 19. *ratio operis* om. RaS Detl., sed cf. § 20. | 20. *iis* Detl. | 23. *reguminis* FRd, *regum in iis* Detl. | 30. *iis* Detl. | 33. *et sine* Detl. | 34. *reliq. rum* (om. *scarabaeorum*) M, fort. *reliqua eorum.* | 35. *generis* M, .. *ra* rel. | *asilus, papiliones* Td, cf. § 100., om. R, post *chrysallides* l. 36. MRa Detl., sed § 112 legitur tantum *papilio.* | 36. *iis* J, *is* M, *his* v. | 37. *nascantur* Detl. (M *nasc* tantum). | **22.** 1. ..*itus* M. | *tiniae* M (sed 13, 86. *tineas*). | 2. *ignium animal* om. M.) | *pyralilique* M. | *pyrota* J, *pyrato* R² (et 11, 119 Θ i. e. F, ibid. *pyroto* RTd), *pyrotos* Detl., *pyroloͅcum* M, *pirotae* R² ante lib. 11., *paratio* R¹a, *paratoe* Fd, *pyraustes* R 1. | 7. *quae .. habeant* F Detl. (M .. *bent*), om. v. | 14. *parte tantum sint* M, *tantum parte sint* Detl. (v om. *sint*). | *mento* M Detl. .. *tis* v. | 18. *earum* M Detl., *eorum* v. | 19. *ruminantium* MRaT Detl., *animantium* dv. an veterinorum aetas ab his? (§ 168 *veterinorum*). | *is* M. | 20. *sint ea* M. | 21. *gyla* R¹. | 29. *quibus* M, *in quibus* v. | 30. *sint* M. | *aliubi* M, *alibi* v. | 32. *iocur* M, *iecur* v. (§ 196 etiam M). | 38. *sint* M. | **23.** 2. *habent* Ra,

hab. M. | 5. *spinae* Detl. (M *ipinae*), *spin a* v. | 7. *habent* MRa. | 11. *quibus* .. *hirti* om. v., *os* om. M, restituit Mon., *e os* Ra. | 12. *et* om. Ra. | 15. *fiant* M, *fiat* v. | 16. *differentia* M. | 20. *sit* Detl., *s a c* FR, *ac* a, *sa c r a* Tdv, om. M. | 27. *victu* est ultima vox in M. | 32. *MMDCC* Detl., *CCCDCC* RaF, *M . CCC . DCC . alibi II CCLXX* d, *MMDCCLXX* v. | **24.** 1. *Philisco* F Detl., .. *c h o* a, .. *to* Rd v. | 5. *Heracliense* J (T .. *s i*), .. *elidensi* d, *heracliden* R (a *er.*). | 9. *Italiam* M Detl., .. *li a* v. | 12. *heb. Romae* M, *Romae heb.* v. | 14. *arbor* .. *ariena* post *arbores* l. 15. M sed cf. § 24. *ari e r a* M etiam § 24. *ari e n a* rel. | 15. [*formae* legendum], *formosae* R[1] Detl. (F .. *o n sae*). | 16. *zi n p.* M, *zimpiperi* R ante lib. 12. | 17. *lucium sive pyxa c h y r onium* M. | 18. *ma c hir . sa c c a ron* M etiam § 32., *ma c i r . sac c h.* v. | *mala cha n* MR, sed § 35. .. *am.* | 20. *scorda s ti* M Detl., .. *a c ti* v. | 23. *cynas* M Detl., *c hyn.* v. | 24. *lintea* M Detl., *l i n a* v. | 25. *mo r i b u s* M[2] (M[1] *m a r.*), | 30. 31. *murra* et *murrae* M, *m y rr h.* v. [*quae ferunt* erat scribendum]. | 32. *storbo* J ex Mda § 74, *s corbo* M Detl., *s t o b o l o* v. | 33. *istobrum* M etiam § 79. | 35. *c a ball um* M. | 38. *aspha-latos sive ery c is s c eptro* M (§ 110. *erytrisceptrum*). | **25.** 2. *spondylion* est ultima vox in M. | 5. *DCCCCLXXIV* d v. | 7. *Flavio Procilio* Brunn. Detl., vulgo interponitur comma (Rad *Proc u l o*). | 9. *de medicina s c r i p s i t* R[2] Detl. | 14. *Dinone* R[2] Brunn. Detl., *Dione* DTd v. | *Adimanto* R[2] Brunn. Detl., *Ade-mo d e* RaTd, *Demo c le* v. | 17. *Democede* Brunn. Detl., *Demode* R ante ipsum librum, in lib. I. *Demedo*, *Democle* DFad, *Demo-clide* (T v. | 19. *Eratosthene* quod vulgo additur om. RaTd Detl. | 25. *fructus* Td (Detl. .. *tuus*). | 28. *r h u u s* Detl. | 31. VIIII. Td 1. | 37. *i i s* Detl. | 38. *paliurus* est prima vox in M. | **26.** 2. *epica c is . erece* M. | 3. *cnestor* M § 114. (h.l. *i nestor*), *e nestor* Detl. ex errore typogr. prioris meae editionis II, p. VI, *cnest r u m* v, *ene c u m* F (D *o n e c.*). | 5. *leon* M etiam § 119. Detl., *e o n* v. | 7. *ophiostaphyle* M etiam § 127. Detl., .. *lon* v. | 9. 10. *phy-cos* .. *marinum* post *Trogodytico* MR Detl., sed cf. § 135. | 9. *grasson* Rd (§ 135 ad) Detl., *gra s c on* M (§ 135 *gra s on*), *pra s on* T v. | 10. *item in* MRa, *i n m a r i* Td 1 Detl. | 11. *in Trog.* M Detl., *Trog.* (om. *in*) v. | *Isidos* M RDetl., .. *d i s* v. | 15. *Flavio Procilio* Detl. coll. ind. lib. 12., *Fabio*, *Procilio* v.,

Fabio Proculo MRad. | 15. *Trogo* om. M. | 20. *Polycritó* om. MaT. | *Nicobulo* MR Detl. (ad *Dic.*), *Cleobulo* Tv. | 22. *Dinone* MR Detl., *Dione* v. | *Lagio* MRad, *Lago* T. | 23. *Aristomacho* M Detl. post *polyhistore* v. | 24. *Iuba* Mad, *Iuba rege* RTv. | 25. *scripsit* Detl. (M:·*F*·) | *Botrye item* M, *Bot. medico* Detl. *Archidemo* M. | 26. *Democede* Hard. Detl., .. *ocle* M, .. *clide* RaTd v. | 29. *frugiferae* M, *fruct.* v. | 30. *et quibus* M, *quibus* v. | *serantur* MR, *ferant* v. | 31. *cura . vitium et uvarum* M Detl., *cura vitium . earum* v. (Rad *et ear.*). | 32. *de natura vini* ante *vini salsi gen.* l. 34 MRa Detl., sed cf. § 58. | 33. *L* om. M. | *generosa transmarina* M, *transmarina* (om. *vina*) R Detl., *XXXVII* M. | 34. *passi et hepsematum* M. | 36. 37. *de vino observationes* M Detl., .. *ni* .. *one* v. | 38. *not. circa apoth.* post *transmarina XXXVII* M, insertis verbis *de vino Opimiano*, quae desiderantur in M, Ra Detl. | **27.** 2. *V. qui* M Detl., *vel quis* T, *et quis* d, *quin quis* aF, *quisquis* R. *fictici* Detl. | 3. *sive apomeli* MDT Detl. (Fad *apomelicen*, R *pomelicen*, om. v. | 4. *vino prodigiosa* M. | 5. *fas non sit* M Detl., *non sit fas* v. | *condiantur* R². | 6. *de aceto*, *de faece* in MRa Detl. post *vinariis* l. 7. | 10. *censore* M. | 12. *Attico Iulio* M Detl., *Iul. Att.* v. | 13. *Tergilla* om. M. | *M. Accio* MRTd. | *Fabio* M Detl., *Flavio* v. | *Dossenno* M Detl., sèd p. 28, 20 M .. *eno.* | 14. *L.* MD Detl. (R² *laelio*, d *lelio*). | 15. *Rufino* MR Detl., *Rufo* v. | 17. *Philometore rege*, *Attalo rege* M ut lib. 15, *Att. rege*, *Phil. rege* v. | 18. *Athenieniense* M. | 20. *Botrye item* om. M Detl. | *Baxio* M. | 22. *Prienense* M. | *Dinone* M Detl., *Dione* v. | 23. *Atheniense* M. | 24. *Lysim. qui item* om. M. | 26. *epitoma* d (a *aephit.*), *epitomas* M (cf. lib. 15), *epitomen* RTv. | *Erasistrato* .. *Themisone medico* MR²Td (R² *Connade* et *Icessio*, *Themisone* nomen om. dT), om. v. | 32. 33. *quae* .. *incipientis* in MRa Detl. h. l. legitur, v. ante *de oleo* l. 31, sed cf. § 4. | 32. *natura* M Detl., .. *rae* v. | 34. *faciendum sit* Td l Detl. | 35. *fictici* M Detl., *cicii* M, *cibi* Ra. | *cruto sive sibi* M. | 37. 38. *struthiorum genera XIIII . cotoniorum genera IIII* M. | **28.** 4. *XII* M. | 7. *mespilae* Ma Detl. (R .. *le*, T .. *li*), .. *lorum* dv. | *sorvorum* M, *sorb.* v. | 7. 8. *nuc. gen. VIIII* M Detl., sed cf. § 87 sqq. | 10. *bacarum naturae* M Detl., om. v. | 13. *et gen.* M. | 17. *Scropha* M, sed lb. 14

Scrofa. | *Trogo* M om. in lacuna. | 20. *M. Accio* MRTd. | *Fabio Doss*. M Detl., *Flavio Doss*. v. | *L. Aelio* M Detl. (a *lael*., Rd *lel*.), *Aelio* Tv. | 20. *Vivio* M. | 21. *Rufino* MRad Detl., *Rufo* v. | 22. *Theophrasto* MDd Detl., om. v. | 24 et 26. *Athen*. M. | 27. *Atheniense* M. | 27. *Cheresto* M (a .. *sio*, R *chaeresio*). | 28. *Dinone* M Detl., *Dione* v. | 29. *Atheniense* M. | 30. *Lys. qui item* om. Td 1 Detl. | 31. *epitoma* M[1] (.. *mas* M[2]) cf. ind. lib. 14., .. *men* v. | **29.** 8. *cogatur* RTd1. | 16. *nullae* Ra. | 18. *figura mutetur* R[1]a Detl., .. *rae* .. *entur* v. | 21. *iunipiris* J, vid. ad vol. II, p. 238, 37., .. *peris* v. [scr. igitur *iunipiris* ut p. 42, 11.]. | 27. *quaeque* D Detl., om. v, *quom*. .. *ferant* om. aF. | *folium nascatur* Ra Detl., .. *ia* .. *antur* v. | 32. *cortice . radicibus* (bis om. *de*) Detl. | 35. *ubique generantis* Td Detl., *et ubi generant vel* R, *aut ibi generantur vel* a. | **30.** 1. *sagittaris et scriptoris et fistulatoris* Detl. | 4. *ad ligandum* D[2] Detl., *adligando* v. | 8. *De magn. arborum. De mat. archit. De sapino* Ra Detl. | 22. *cassytas* R (a .. *it* .., Hesych. κασύτας), *casthas* d, *cadytas* T, Theophr. de caus. pl. 2, 17, 3. | *polypodion phaunos* om. Ra, *hyphear*, *stelis* Detl. his infra omissis, sed cf. §§ 244. 245. | 23. *visci tria genera* om. R. | *sthelin hyppear* T (d *ypear*). | 38. *nascentia* Detl. (Td 1 add. *a*), nascentur R (a add. *o*). | **31.** 7. *inoculatio* post *genera ins*. Ra Detl., *inserendi* R[1]a, *insitionum* R[2]Td. | *de vite inserenda* post *emplastratio* Ra Detl. | 9. 10. *Quorum surc*. Ra. | 16—18. *De stercoratione. quom. circumf. castr. arborum. caprificatio. quae put. vitia* Ra Detl. Omissa est *scariphatio* § 252. | 23. *Dessio* Rad Detl. (DF *Desio*), *Dorseno* T, *Dosseno* Hard., *Dosino* codd. Barb. | 30. *Dinone* Detl. vid. ind. l. 15., *Didone* Fa (D *Diod.*), *Dione* v. | **32.** 5. *tisana* J, ut § 74 al., *tysina* R, *ptisana* v. [delendum igitur *p*]. | 7—9. *generibus. de pisturis, de sesima, de erysimo sive irione, de hormino, milio, panico. de fermentis* Ra Detl. | 11. *de lente. de piso*. om. Ra Detl. | 12. *faseoli . pisum* Ra Detl. | 13. *erbum* Detl., *herbum* Ra, *ervum* v. | 14. *cracca* om. Ra Detl. | 20. *idem arvum* DU Detl. (R *item*, a *aru*, R *arvi*) om. Td v. | 23. *notae* Detl., *noctes* v. | 24. *de papavere* in Td legitur ante *rerum*, in Ra Detl. post *oporteat*. | 32. *ab* om. Detl. | 33. *ab herbis . a cibis* om. Ra Detl. | **33.** 7. 8. *Apoll. Lemn. Aristoph. Miles*. Detl. |

16. *Conone* Dd Brunn. Detl., *Oenone* aF, *Zenone* v, om. R. | 28. *terra enasc.* J. Detl., *terrae; nasc.* v. | 31. *quom. quaeque serantur. quoto* TdS. | 32. *natura . quom. quaeq. serentur* a Detl., vide supra et cf. § 120 sqq. | 34. *natura .. historiae* om. Detl. | *ad condimenta* idem recepit ex RaDF. | 35. *lacrima nascentis* sc. *olusatri* cf. § 162. (d .. *mae nascentes*), *lacrimas nascuntur* R (U .. *ma*, an .. *ma sua*, a .. *cantur*), *lacrima nascentia* DF Detl., om. v. | 38. *urucas* aT, *erucas* Rd v. | **34.** 4. *M. Accio* RTd, *Maucccicio* a. | 7. *Birrio* RadDF Detl., *Hirtio* v. | *Rufino* ad Detl., *Rufo* RT v, sed cf. lb. 14. 15. 21. | *Potito* DF Detl., *Pitio* Rd, *Petreio* a, *Petricho* Hard. v. | 14. *sive sompho* U Detl.. | 16. *raphanis* (om. *sativo*) Tdv. Verum erat (12) *Raphano silvestri sive armoracia* I, (13) *sativo* XLIIII. | 17. 18. *sive plist. sive mol. ag.* Detl. | 20. *caepa* Detl., *cepae* RaT, *cepis* dv, an *cepe*? | 24. *ambubaia* F (Ra *ambob.*) Detl. Rigalt. | 29. *asp. sat. XVII* Detl. | 30. *sive orm. sive Lib.* Detl. | 32. *orthoselino* S (R *ort.*, aTd *hort.*). | *helio selino* (i. e. ἑλειοσέλ.) TdS, (*hios.* Ra, *heleos.* v.). | **35.** 3. *origano Her.* RaS Detl., sed cf. § 177. | 11. *silvestri* om. Ra Detl., sed cf. § 207. | 16. *canterino* Detl. | 32. *Ophione* Brunn. Detl., *Ophlone* vel *Oplone* codd., *Ophelione* Hard. v. | 38. *Miccione* vel *Mict.* codd., *Mictone* Hard v. | **36.** 11. cum Detl. ex RaT addendum erat post XXIII: *Lacrima nascens.* | 17. *baccar* R, ut § 29 RV, *bacchar* v. | *cobretun* R etiam § 30. | 18. *De asaro* om. RVa. | 22. 23. *qui — occidente* RVTd (a *habet*, Detl. *qui flos .. sole occidente*), om. v. Td praemittunt *genera V.* | 27. *melothrum* Detl. | 29. *sive melit. .. med. XIII.* om. av. | 31. *Myoph.* om. R. | **37.** 3. Post *melanthium* Rav *medicinae XI.* huc translata e seqq.; nam nullae leguntur in hoc libro. | 6. *vicapervica* R cf. § 68., *vincapervinca* v. | 8. *florum vita* Tdv. | 9. *apum* VTd. | 12. *alvariis* V[1]Td, .. *eariis* v. | 18. 19. *de cichorio* om. RaV Detl., sed cf. § 88. | 21. *arachidna* Hard. v., *archenide* RaVd. | 21. *caucaris*, *alibi caucalis* RVaTd. | 22. Ante *eadem* vide ne exciderit *come*, cf. § 89. | 23. *sive peleuchion* Ra, *pelleution* Td. | *sive muralis* V (Td *domur.*), om. Ra. | 25. *calitha* Td, *calliada* Hard., *calittis* R[2], om. R[1]aV. | *manicon* Hard., *mar.* VTd, om. Ra. | *perithon* RTad (V *par.*). | 26. *molym* Td, *molin* Ra. |

27. *acynopis* R (d .. *nops*), *piretron* Ra. | 30. *anonis* RaVT, *ononis* dv. | 32. ante *acorna* ex § 94 Harduinus add. *carduus.* | 33. *onophycos* Td (Ra .. *phrycos*, V .. *phigos*), *onopyxos* Hard. ex Theophr. h. pl. VI, 4, 3. S 1 Detl. | *helsine* R (§ 94 Vd, ibid. R *els.*), *helxine* v. | *petralis* Rad, *petrus* V. | 34. *ternica* (ut *tisana* pro *ptis.*) J, *tenica* RVad (T fen.), *pternica* v. | **38.** 2. *staniobs* RVd (a .. *tobs*). | 3. *thryallis* Hard. cum Barb. § 101., *pyrallis* VTd (R *par...*, a .. *alis*). | 6. *lasine* Rad (V *lasme*) etiam § 105. | 6. *cyndrylla* Ra, *chryndilla* Td (V *crind.*). | *pigris* codd. | *floreant* RVa. | 8. *floreat* a, cf. § 106., .. *eant* v. | 10. post *albucum* add. in R *amuletum*, in a *amuletum asian*, in VTd *amul. asian alibi cispant.* | 11. *Olyschenos* RVTd (a *olis chenos*). | 14. *phun* J e codd. 12, 45 et 21, 136, *phin* Tad (V *fin*), *phyri* R, *phu* v. e Dioscor. I, 10. | 20. *Rufino* codd., *Rufo* v. | 28. *Ophione* Detl. coll. ind. l. 20., *Opione* R (Fa *Hop.*), *Hopinione* V, *Ophelione* v. | 34. *Miccione* R Detl. (Fa *Mict.*), om. F, *Mictone* v. | 36. 37. *pigmento de* Detl, .. *ta . de* codd. | 37. *chortino* RaVF Detl. coll. 15, 20. add.: Res deest in l. 22. | *sanguinibus* codd. | **39.** 4. *adipso* codd. | 5. *ceos* codd. | 5. *hippopes* codd. | 8. *phymos* Ra (Vd *phim.* | *ischas* ad (R .. *ar*), *escas* V (§ 40. *iscada* R, *schada* Vd), *ischias* v. | 8. *hersine* Ra, vide p. 47, 38. | 9. *perdicio sive Parthenio* R Detl. | *siderite* V Detl., *derithe* Rad, in Steph. Thes.: „*Σιδηρίτη βοτάνη* gl. pro — *ῖτις*. Perverse Suidas *Σιδηρίτης εἶδος βοτάνης· σιδηρῖτις δὲ θηλυκῶς λίθος.*" (§ 41 *sideriten* T (Vd Θ .. *tem*, *sideritis* v). | 10. *de* add. J, *chamaeleone* Detl., .. *leon* v. | *ixia* RV Detl. (a .. *ea*), *ixion* Td, *ixias* v. | 11. *ulophyto* Detl., .. *ton* v. | *cynozolo* Detl. (a *tyn.*, RaV .. *zalo*), *cynozolon* v. | 12. *coronopode* RaV Detl., .. *pus* Tdv. | 13. *de* add. S. | 14. *cuius* .. *mutent* om. v, sed cf. § 51. (Td *quae col.*, Ra *radicem*). | 21. post *XXVIII* ex RVad inserenda erant: *frutex sine radice*, cf. § 63. | 24. *enthrysco* V (R .. *yrisco*), cf. Hesych. s. h. v. Theophr. de c. pl. 7. 7. 1., *enthriscum* Td (a *inthirisco*), *anthrisco* v. | *iasine* T (Vd *las.*, Ra *cas.*), cf. U. vind. ad § 82, *iasione* v. | 25. *syllibo* V (a *sill.*, Ra .. *tho*), *silybo* v. | 25. 26. *scolibo* RaV. | 26. *sonco* Rad (V .. *ca*), U ad § 88, *soncho* v (T .. *chum*). | 27. *condrio* Detl., cf. § 91. (T .. *ion*), *chondrion* d, *hariscondro* RV (a .. *sch.*). | 32. *mulso* .. *me*-

litite Detl. | 35. *autera* V, *ateras* Ra, *sive athera* Tdv. | 40. 1. *tisana* d (T *tips.*, RaV .. *sina*), *ptisana* v. | 3. *taco epitheimaton* R (a *Thaco*), *foco epitetton* V, *de faco epiteton* d (T *sphaco*), emend. Salmas. | *elelisphaco* cet. emend. Hard. (*sive helisphaco sive sphac* Ra, *sive el etesphaco* d). | 5. *erione* Va (R *ery.*). | 7. *orobache* R (Va .. *cche*, Td .. *chen*). | 8. 9. *et cervesia* Td, om. Detl. | 14. *et pampinis* om. RVa, *VII*, *pampinis VII* Detl., *et pampino* v. | 18. *sive astaphis* RaVTd. | 19. *staphide sive taminia* T Detl., *sive labrusca* Va, om. Rd. | 20. *sive ampelo agria* (om. *uva taminia*) Detl. | *salicaster* Ra (V .. *ste*). | 21. *vite alba sive ampelo leuce* Detl. | *sive psilothro* om. Tad. | 23. *gynaecacanthe* J, *cinachante* Rd, *cynechante* Va, *ginacanthe* T, *gynacanthe* v. (§ 27. *gynaecanthen*). | 24. 25. *Fal. VI*, *Alb. II*, *Surr. III* RVa Detl. | 35. *laureo* RaV ut 20, 137, *laurino* Tdv ut § 86. | 41. 9. *Punico silv.* om. RVa Detl. | 18. *cornu* RaVd (d .. *nus*), § 151 *cornu arboris* Vd, *corno* v. | 19. *myrto silv. sive* om. RaV Detl. | *oxymyrra* R (Va .. *mira*). | 20. *rusco* V, .. *cum* RaTd. | 28. *Ophione* Detl., vid. ind. lib. 19. *Opione* F, *Oplone* a. | 30. post *Tarentino* Detl. add. *Praxagora*. | 34. *Mictione* a, *Mictone* v. | 42. 5. *et larice* om. RaV Detl., sed cf. § 28. | 11. *sabuco* J Detl. cf. l. 13, § 122. *samb.* v. | *iunipiro* J, vid. ad p. 29, 21. | 13. *brya* (Ra *bryca*) post *virga sang.* RaV Detl. | 16. *clem. III* Detl., *clem. XVIII* v. | 17. *pap. I*, *charta II* J, *papyro*, *charta III* Detl. (v *II*). | 18. *rhus* cod. Salm. Detl. (R *Rh//uscen*), *rhu* v. | 20. *peocino* V (Ra *reoc.*). | 21. *IIII* J, *VI* Detl., om. v. | 22. *samalo* R, *samoso* Td, ut § 104 codd. omnes. | 23. *Aegyptia sive* om. Detl. | 24. 25. *syrisceptro* RaVTd. | 25. *sive diaxylo* Sill. e Diosc. Detl. (RaV *diazyro*, et similia § 112.), *Syridiaziron* T (d *synd.*), ut § 112. | 26. *aquifolio* Ra (V *acrif.*). | 27. *de moris* om. RaVS Detl., sed cf. § 120. | 33. *farfarfugio* Td. | 35. *zopyrontio* Detl., cf. § 137. | 36. *clematide* S Detl., cf. § 138. | *aetite* Detl., cf. § 139. | 43. 3. *Magica de herbis* V (Td De *magicis h.*), om. RaS. | 4. *VI* post *aproxi* del. Detl. (Ra *apro VI*). | *Pythagoria* Detl. (RaV .. *ra*), *de pithagora* Td. | 8. *potamaugide* Detl., cf. § 164. | 11. *onothuride* V (Ra .. *thor.*, Td .. *thuri*). | 14. *in flum.* VTd. | 17. *pectine* RaVTd, .. *ten* Hard. S Detl. | *exedo I* V, om. Ra, *exedum sive* Td. | 18. *phil-*

anthropo V, Ra .. *pos*, Td .. *pon.* | 18. *yraeon* V, *iracon* R (d *tr.*). | 28. *Ophione* Detl., cf. ind. libb. 20. 21. 23., *Opione* aF, *Ophelione* v. | 34. *Miccione* aF Detl., cf. ind. libb. 20. 21. 23., *Mictone* v. | 38. *De Graecis .. pinxerunt* om. RVaS Detl., sed cf. § 8. | **44.** 4. *de f. stomac.* om. RVaS Detl., sed cf. § 20. [uncinos pone rectos]. | 6. *sive pent.* Detl. | 9. *Centaurion sive Pharnacion* Detl. ut § 33. | 10.. *De amp. Chir.* om. RaVS Detl. | 14. *Heraclium* Detl. | *aut scopa* Ra. | 15. *hermione* RaV Detl., *hermioneo* T (d *hem.*), § 45 codd. *hermioneon*, vel .. *con.* | 19. 20. *quibus non dandum . observat. ... LXXXVIII* RVa Detl. | 21. 22. *phylaterion* RaV. | 24. *libadeon* Td, codd. § 68. (V . *liv.*, Ra *lev.*), *libadion* v. | 31. *calcha* U vind. ad § 82, *calchan* T (d .. *can*), *calciam* V, *calcion* Ra, *cachlam* Hard. (S Detl. .. *chla*). | 33. *phycrotropon* RV (a *pychr.*, d *pycr.*), *psychotrophon* Barb. v. | *serratura* codd. (.. *la* § 84. a solus). | 36. *condris* RaTd (§ 92 etiam RV, V .... *dryssum*). | **45.** 4. *aristereon* codd. (*perist.* § 105 V solus). | 8. *theronarca* J coll. ind. 24. (102.), (Ra *cheron.*, V *ceron.*, *therionarca* v. | *persollata* J vid. ad vol. IIII, p. 88, 22, *persolata* Vv (Ra .. *lita*, Td .. *lidata*). | 9. Post *XII* in Td legitur *de amuleo* i. e. *de amuleto*, cf. § 115. | 11. 12. *polemonia* Td, *philoque* V, om. Ra Detl. | 12. 13. *phlomis sive lychnitis* Detl. (V *lycinos*, R *phlomissi vel chegnios*), *sive lyhcnios* a, *plomis sive lycnitis* d. | 13. *gryallis* V (aTd *griall.*, R . *grall.*), similia codd. § 121, sed cf. Diosc. 4, 102. | *thelygonon* RaV, similia § 122, vid. l. 27 (2); Theophr. 9, 18, 2., *thelyphonos* Td. | 14. *poterion* Hard., *potirecton* T (d *poterv.*, *poterrae lecton* R, *terre.iecton* a), *potireton* RV § 123. in ind. l. 27 (97) et 27, § 122 codd., sed cf. Diosc. 3, 15. | 15. *alema* Ra, *aclina* V, *alcima* Td. | 15. *pyron* Ra (V *pyrr.*). | *paranarrinon* R, *panarinon* a, *perarinon* Td, *anarrinon* v, vid. ad vol. IIII, p. 91, 4. | 19. *leantice* Td (Ra .. *tlide*, V .. *tilia*). | 21. *cynois* Ra (§ 140 codd. casu accus. *cynoida*), *cynoides* Vv (Td .. *ida*). | *crystallion* S. | 22. *XVI. thryselinon I* Detl., cf. § 141, (V .. *ellion*), XVI *rhysellium* Td, a om., R om. cum seqq. | 23. *acoron* aVTd (§ 144 U e codd., R *aca.*, *corchoron* v e Diosc. 2, 209. | 23. *felis* Detl., *fetis* Ra, *fellis* T, *felix* Vd, U § 145. | 24. *Circeion* J, *Circelon* Rd (a *tirc.*, V *cysc.*),

Circeon T. | 25. *hippophlomi* RaTd. | 26. *crethmos* Tv Galen. de fac. simpl. med. 7, p. 196 (Diosc. 2, 156 κρίθμος), *cremnos* ceteri codd. et h. l. et § 155. | 27. *trunca* J, vid. ad vol. IIII, p. 95, 28. Detl., *truna* T (d *trima*), *pruna* V, *prima* Rav. | 28. *acorion* V Salm. Detl., *acrion* RaT, *agrion* dv. | 30. *hypogeson* S, cf. § 160. *hespegeton* v (Ra *speg.*), *speieccon* Td. | 32. *eritheles* V (RaTd .. *talis*). | 33. *pritheles* codd. | *erysithales* codd., similia etiam § 160, *chrysothales* v. | 33. *issetes* a (V *ips.*, RTd .. *etis*). | 35. *acethis* V, *achamantis* Rad. | **46.** 5. *Fabiano* om. RaTd. | 9. *Ophione* Detl., cf. ind. lib. 24., *Ophelione* v. | 16. *Miccione* Detl., *Mictone* v. | 22. *Lichen, genera II. med. V* Detl. | 24. *archion* codd. (§ 30 a.). | 26. *mabasis* V (Rd .. *assis*, a .. *arsis*). | 29. *thoecas* V, *tocchas* Ra, *theocas* dT (§ 42 Vad), sed cf. 27, § 131. et ind. 27 (107). | 31. *oborothrum* T, *obotum* Vd (om. *sive*), *est utero potum* Ra. | 33. *lycoron* R (a *lych.*), *clyceron* Vd. | 34. *dorypetron* RaVd. | *thorypetron* RaV. | 35. *hippotheos* a (V .. *on*), *hippoteos* d (R *hyp.*). | **47.** 4. *apios isscia* V, *aptos scyllas* R (a .. *toscy.*), *napiosischa* Td (ut codd. § 72. | *chretamon* Ra (V add. *sive creton*), *cretem* d. | 5. *canthillion* et *canthillis* codd. etiam § 84. | 9. *arcemo* RaV, *argemonio* T (cf. codd. § 92. | 12. *gen. III quod f. m.* Ra Detl. | *med. V* VR, om. v. | 27. *ophione* Detl., vid. ad p. 35, 32., *Ophelione* v. | 31. *Sosimene* add. Detl. ex aF. | 33. *Miccione* Detl., vid. ad p. 35, 38, *Mictone* v. | 35. 36. *cammaron* legitur § 9. (V *camar.*), *pammaron* a (d *pamar.*, R .. *anon*), *cammoron* v. | 37. *heraton* ad, *eratho* R (§ 13 Vad *eraton*). | **48.** 3. *acopon* Diosc. 3, 157, *acoton* codd. etiam § 30. | 5. *arcturon* Detl. (§ 16. a, V *castur.*), *arctyron* R (a *art.*), *arcturum* dTv. | *asplenos* RaV, .. *non* dTv. | 8. *alectoros lophos*, ut § 40, Detl. | 11. *seriphum* Detl. codd. § 53, *seryphymis* R (a .. *riphin.*, V *scysphym.*), in *is* fortasse latet numerus, *Seriphium* dTv. | 12. *ballotem* dT, *balliste* V, *callites* Ra. | *sive* (ante *porrum*) om. RadT. | 15. *calya III.* Ra, *calsa* dT (§ 58. codd.) | 16. *Ciricea* V, *circica* a (R *ciri.*), an *Circeio*? sed § 60 nihil enotatum est. | *circeon* R (a .. *teon*), *cyrtiun* V, *circision* dT, § 61 codd. | 18. *cucullus* V Detl. (§ 68. *cuculi* a), *coacullum* a (R .. *culum*), *culicus* dTv. | 21. *drabe* S 1 Detl.,

draebe V, *dragbe* R (a .. *bae*), *dreffone* dT (RaV *draeffono* § 73 ubi legitur *dryophonon*). | 22. *quae* (om. *nostri*) dTv. | *calcifraga* codd. | *epipactis* dTv. | 24. *felicis* V (Ra *pel.*), *filicis* dTv. | *blachron* J coll. Hesych. s. h. v. et dicitur tam βλῆχρον quam βλῆχνον, *biachron* T et codd. § 78. (d .. *cron*), *blaron* Ra (V *brar.*), *blachnon* v (§ 78 Θ). | 25. *ptelipterim* RT (a *pter.*, d *pther.*). | *nymphaum* RadT. | *pterica* Ra, om. T. | *galempsis* T, *camempsis* Ra (V *gamemfis*). | 26. *galion* Detl. e § 78, *gallio* v. | 27. *collyrium* Detl. | 29. *gnaphalion* Detl. | 30. *holcas* RaV. | 32. *phaselion* dT, codd. § 94 (V .. *ileon*), om. Ra, *phasiolon* Pint. v. | 33. *rhaphanidion* J, *prapiadion* Ra (§ 96 idem *prapandion*, dT et codd. reliqui § 96 *prapadion*), *rhapeion* v. | 38. *Bnatris I. Nugam I.* Ra (§ 106 a *nygma*), *Nygrma I. Natrys I.* V. | **49.** 1. *onoma* codd. etiam § 110 et Paul. Aegin., *onosma* v. | 2. *ospris* dT et codd. § 111. | 3. *sive polygonos* RaV (dT *ealipogonona*, § 113 RVd *pogonon*). Fortasse legendum est cum Nicand. Ther. 872. *polygunos*, aut cum Scribon. Larg. 193. *polygonion*. | *thalattas* V (Ra .. *eias*, Detl. .. *ttias*), *thalassias* v., *halattada* T et codd. § 113. (d *ball.*). | 4. *carcinothron* Detl. e codd. § 113, *caremothron* R, *carninothr.* d, *carcinethron* v. | 5. 6. *pancration* Detl. | 8. *potireton* codd., vid. ad p. 45, 14., *parynion* dT et codd. § 122, *potriem* Ra, *tetrien* V. | 9. *neurada* RaV. | *phalangitis* dT, *aetpthalagites* V, *aetphaliagitis* a (R .. *palig.*). | *leucanthemum* dT, codd. § 124. | 11. *phaleris* Detl. Galen. vol. 13, p. 239. J § 126. *phaleri* T, codd. § 126. (V *phel.*, Ra *pel.*), *phalaris* ib. v, Diosc. 3, 149, *phalerithyrsum* d. | 12. *Proserpina* RadV. | 13. *eryxo* (R *eri.*), adT et § 132 aV (R *cr.*, d .. *ixo*), Etym. M. τρύχνος. 15. 16. 17. in codd. varie corrupta sunt; pro *napy* d *naps*, Ra *nympha*. | 21. *C. Valgio* om. RadT. | 23. *Apollodoto* RVdT (a add. *qui item*). | 24. Pro *Orpheo* VdT habent *Aristocron*. | 27. *Ophione* Brunn. Detl., *Ophelione* v, cf. ind. l. 21. | 30. *Petr. Diod.* om. RaV. | 31. *Sosimene* add. Detl. ex aF. | 35. *Ex ... magos* in RaV leguntur post *depelli*. | **50.** 3. *hippopotamio* Detl. ut § 121 RV. | 17. 18. *Antiate, Verrio, Fabiano* Detl., sed *Fabio* legitur in RaVF. | 20. Rabirio *medico* Detl. ex a (FV .. *lio*), om. v. | *Ofilio* Detl. (a *Off.*, RFV *Oph.*), *Opilio* v. | 21. *et Mys* d Detl.

(V *myr*, F *mir*), *ethmis* a ante l. 28, *etmismi* R, *et mysini* aF, μύρσιν Reines. v. | *Meleto* Sill. Detl., *Myl.* a, *Mil.* v. | *Sextilio Antaeo* v. commate distincta coniunxit Brunn. | 23. ἰδιοφυῆ Reines., *diophios* VdT (a *diu.*), *scripsit* add. Detl. | 27. *Hicetida* a Detl., *Icet.* v. | *Bialcone* a Detl., *Bialioni* F ante ipsum librum, *Dialchoni* aF, *Dalione* v. | 28. *Caecil. Bione* coniunxit Brunn. | 38. *significat numerum a me esse mutatum. | *quastitista* R (infra *stystas*). | **51.** 10. Pro *III* = *V* Detl. cum S *VI* = *VIII*, sed cf. §§ 79. 86. 109. | 12. *irenaceo* a, *iranaceo* R (R infra et V *irin.*), vide ind. vol. VI, *erin.* Detl., *herin.* v. | 15. *III* = *IV* Detl. | 19. 20. *VIII et seq. libro XXVII* = *XXXV* id. | 24. 25. *IX et s. l. XXVII* = *XXXVI* Detl., *LX et .. XXVIIII* = *LXXXVIIII* v, *IX et .. XVIIII* = *XXXVII* (sic) S. | 27. *iulo* a Detl. (F .. *lon*) consent. Hesych. Suid. et schol. ad Nicand. Th. 811. *tylo* v. | *XX* = *XXI* Detl. | 33. *gall. XXI et s. l. XXXV* = *LVI* S Detl. | 37. *I et seq. l. II* S Detl. | **52.** 2. 3. *VI et seq. lib. XI* = *XVII* Detl. | 3. *XXV* = *XXXII* Detl. | 23. *phalaphato* d (R .. *pato*), *philopatore* v. | 25. *Philippo* Detl. ex ind. lib. 30., *philosopho* v. | *Oro* Detl. ex FRV, *Horo* v. | 28. *a* om. RaVT. | 30. *in Italiam* RVd. | **53.** 3. *glire VI et pr. l. II* = *VIII* Detl. | 5. *irenaceo* R, vid. ad p. 51, 12, *erin.* v. | 11. 12. *XXVII et pr. l. VIII* = *XXXV* Detl. | 16. *XXVII et pr. l. IX* = *XXXVI* Detl. | 18. *iulo* Detl. ex F (ante ips. lb.), *piro* FRa, *tylo* v. | 25. *XXXV et pr. l. XXI* = *LVI* Detl. | 29. *II et pr. l. I* Detl. | 32. 33. *XI et pr. l. VI* = *XVII* Detl. | 34. 35. *V et pr. l. IIII* = *VIIII* Detl. | **54.** 2. 3. *pityocampis .. VI* add. Detl. ex Fa. | 14. *Horo* (post *Botrye*) del. Detl. ex Fa. | 15. *Philippo*, *Oro* add. Detl. (F *philosopho*, *Philippo*, *Oro*, F ante ips. l. *philos.*, *Oro*, d *philos. Phil.*). | 19. *quales .. prosint* add. Detl. ex a. | 26. *quae .. amarae* om. VadT. | 38. *ad quae I* Detl., *aquae* FVad, om. v. | *valitudinum* Detl. ex a, (.. *nis* FVd), om. v. | **55.** 2. 3. *possit I*, *thalass. I*, *hydromeli I* Detl. | 6. *de muria* om. RaV Detl. l. 8. post *de garo XV* ibid. legitur *de muria XV*, sed cf. § 83. | 9. 10. *medicis observationibus* RVTd (a .. *cinis et obs.*). | 16. *Polyclito* Brunn. Detl., .. *crito* v. | 24. *ubi .. edant* post *piscibus* l. 25 legitur in BRaV Detl., sed cf. §§ 16. 17. | 32. *LXVI* Ra. | **56.** 5. *pectunculi I* hic posui

propter § 70. in codd. legitur (l. 21) ante *Summa*, om. S Detl. | 9. *conchis I* non suo loco positum est. Propter §§ 110. 111. l. 16 videtur legendum esse *bryo I*, *conchis I.* | *siluru* B. | 10. *strombo* B. | 18. *anguilla I*, *uva marina I*, hic ordo codd. dT commendatur § 138. | 31. 32. *primi census* B, .. *mo* .. *su* rel. | 35. *ea signarentur* B, *signaretur* (om. *ea*) Ra. | 37. *aut* B, *et* v. | **57.** 1. *argentum apparuerit* B, .. *ti apparatus* rel. | 17. *medicina ex minis* B (RVadT .. *nae*), *in medicina* Detl. Ordo turbatus in B. | 30. *CCLXXXVIII* B Detl. (Vd .. *LXVII*), *CXXV* R, *MCXXV* aS. | 32. *Pisone*, *Verrio* S propter §§ 63. 111. 112. sed *Verrio* om. BVdT. | **58.** 3. 4. 5. uncis inclusa om. BFVa ante lb. 33., BRa in libro 1 etiam *Menandro de toreutis.* | 9. *De tricliniis aeratis* in B legitur post *Aeginetica* (l. 8) (Detl. ibid. *aereis*). | 13. *antiquas* .. *fuisse* legitur post *figurae* (l. 11) codd. et Detl. | 25. *iis* B, *his* RVadT Detl. | 30. *is* B (Detl. *eis*), *his* RVadT. | 33. *ferri temperatura* post *appellant* BVRad Detl., sed vid. § 145. | 38. *de argent. de stagno* BRVaπ, sed cf. § 160. | **59.** 5. *CCLVIII* BF, *CCLVII* π Detl., *CLVIII* aS1. | 6. *XXV* om. Detl. | 22. *Ath. anathemata* T (B *de then.*, d *de Athen.*), *de Athen. anathematis* RV Detl. (a .. *te*). | *de mirabilia opera* B, *de* .. *libus* .. *ribus* Detl. | 32. 33. *quando* .. *Romae* post *proposuerint* legitur v. sed cf. § 24. | 37. *VIIII* Detl., cf. § 34. (RdT *IX*), *IIII* B, *XI* V. | **60.** 2. *20. cerussa usta* Detl., sed cf. §§ 37. 38. | 18. *de Signinis* Detl., cf. § 165, *de signis* BR (dT post *expresserit* l. 17.). | **61.** 1. *Atheniensium* Detl., cf. ind. lib. 34., *Athenis* codd. (B om.). | 8. 9. 10. *quis* .. *Romae* ante *quis* .. *ostenderit* codd., sed cf. §§ 5—8. | 17. *naxo* BRaT. | 21. 22. *Sphinx Aeg. pyramides* codd. Detl., sed cf. §§ 75. 77. | 27. *Scyrius* Hard. S Detl., vid. U ad § 130. | 28. *chemite* BdT, *eleamite* R, *celiarnite* V, *theamede* a. | 30. *molaris* BRd (a *moralis*). An *molariis*, ut p. 62, 2 B habet *mortaris* pro *mortariis?* | **62.** 1. *Arabicus* B. | 4. *lapis specularis* Detl. codd. praeter B, sed cf. § 161. | 5. 6. *structuras* codd. praeter B. | 26. *C. Galba* B Brunn. Detl. [ita et J. volebat scribi], *Caecilio G.* RVad, *Caelio G.* v. | 36. *M.* et *translatae* om. B. | 37. *primum* om. B. | 38. *natura chrystalli* adT Detl. | **63.** 1. *in chrystallo* iidem. | 2. *gen. sucinorum* adT. | *med. ex his* iidem. | 3. *de adam. ancite* T (ad *sive ancite*), *de ad.*

sive anancite Detl. | *gen. adamantis* adT Detl. | 11. *sandastros sive Garamantitis sive sandacitis. sandaresus* dT Detl. (aF *ranticis*, F lb. 37. *sandasiti*, aF *sandaticis*). | 14. *molochites* B (sed § 114. .. *tis*). | 16. *De sappirio* B. | 19. *chrysolithis* B. | 22. *astolon* aF Detl., *aspolon* B (idem § 133 *astalon*). An forte *asprion* a voce ἄσπρος, candidus? nisi vero nomen corruptum est ex antecedente *astrion*. | 23. (53). *ieros* B § 138, *hieros* Detl. An *chieros* a littera *X*? | 35. *cetionides* B etiam § 156, *cepion* v. | 37. *enariste* Detl. (aF *inar.*) | **64.** 2. *synechitis* U (B .. *tes*, sed § 162. .. *tim*), *synnephitis* v. | 6. *Hatthitis* B. | *meniu sive xuthos* Detl. (aF *exhyphos*, F lb. 37. *menius sive exiptos*, om. B et h. l. et § 169). | 7. *Iovis gemma* om. codd. praeter F lb. 37. | *sive drosolithos* Detl. (B om. *sive*), *sive dropsolitas* F lb. 37., *vel aut solitis* aF. | 10. *morochthos* Detl., Diosc. 5, 151. (§ 173. B *morothos*), *morocthis* B, *morochitis* v. | 13. *onocardia* BF Detl., om. v, sed cf. § 176. | 20. *muchul* a Detl. | 26. *timiclonia* a Detl. | 27. *hammochrysos* J (B *thamo.*), *Ammoch.* v. | 27. 28. *cissitis* .. *pyritis* om. B. | 31. *melitis* add. Detl. ex aF. | 32. *conparatio naturae* et quae sequuntur usque ad finem om. B, qui habet tantum *pretia. Ex auctoribus pluribus.* | [34. scr. *conparatio*].

Codd. *FPTabd* (*Par.* a 66, 32, *Fris.* a 67, 8, *R* a 69, 17).

Lib. II. pag. **65.** lin. 35. *haut minor* Detl., *aut mens* (*hominis*) v. | **66.** 4. *compagium* ab Detl., .. *gum* dS, .. *ginum* P edd. vett. | 5. *sublime* Detl. | **67.** [23. *Quisquis est, deus — si modo est — alius est quac. in p.* Detl. Philol. 28, 328.] | 26. *ex virtutibus vitiisque* a^2, *ex virtutibus quam ex vitiis* F^2 edd. vett. | 33. *discriptis* Detl., *descr.* codd. | 36. *et ara* Detl. cum Iunio ex Cic. nat. deor. III, 25, 63., *ara et* codd. | **68.** 19. 20. *nomenclaturam? quis .. inridendum? Agere* Detl. | 22. *profecto* Detl. | 29. *peierant* F^2 (a^2 *pererrant*) edd. vett., *periurant* dT Hard. S Detl. | 35. An *castigatur?* | **69.** 32. *vulgata iam* Detl., *vulgatam* a^2d (a^1F^1R .. *tum*). | 37. *oriuntur* (om. *orta mor.*) Detl., *orta oriuntur* R. | **70.** 3. *ut* a^2d edd. vett. Detl., om. a^1bRPS. | 4. *id lum.* PS. | 5. *intertexentibus* Detl. (F *inte*///*x.*). | 11. *inventoribus* Detl. cum Dalec. ex Chiffl. | 15. *ipsam ante mundo* F^1 (F^2 *undante*), *ipso mandante mundo* aS. | 30. *igne* FR Detl., .. *nea* a, .. *nei* d. | *ardens* F Fris. Detl.,

.. *tis* v. | 33. *Dein* a² in ras. d, *inde* R. | 35. *ad metas* [sic scr.] Detl. coll. § 61, *notas* v. | **71.** 20. *XXIII* Detl. coll. §§ 72. 73, *XXII* v. | 31. *falcis* JF¹ Detl., *fauces* Rad², *facie* F² Fris. (S .. *es*), om. d¹ Par. | **72.** 11. *mensum* Sill. coll. 33, 137. | 13. *eam ut rel.* PS. Videtur tale quid excidisse scriba a *fulgore* ad *rel.* aberrante, fort. *et eam et.* | 20. *adversa* RS. | 33. *in mucrone* F²R². | **73.** 1. *diurnae* Rob. Detl. (Par. .. *na et*), *diuturnae* v. | 11. *oculorum argumentis* om. S Detl. cum d¹ Par. propter l. 12. 13., sed *sola oculorum argumenta* opponuntur *oculorum argumentis atque coniecturae animi.* | 12. *aperietur* R (d .. *riretur*). | 20. *et quod* Detl., sed *nec quod* referas ad l. 12. *ut non sit necesse .. scrutari.* | 31. *solem superare* Par. Detl. | **74.** 1. *Persequs* Detl. ex a et edd. vett. (et sane saepius legitur *Persei* et *Perseo*, vid. ind.) *Perses* RdPS. | 6. *CLXXX* F, *CXX* RadP. | 7. *praececinit* R²P Detl., *praecinit* ad (R¹ .. *ci . nit*), *praecinuit* v. | 12. *labe soluta* Detl., *insoluta* FR¹. | *defectibus siderum* Detl. (R² *stellarum*). | 13. *siderum* del. Detl. | **75.** 6. *iterum* del. Detl. cum Bulletino archeol. 1852, 92. (FR¹ *II*, a *eius*). | 22. *regrediuntur* Detl. coll. §§ 61. 69. sqq. Vitruv. 9, 1, 12. | 26. *et* ex F Fris. add. Detl. | **76.** 17. *nec* del. Detl. cum Ra. | 18. 19. *omnia* — *indubitata* uncis inclusit Detl. | 26. *moveri et minores videantur* et 27. *feruntur*, *cum vero terrae appropinquaverint*, *maiores esse et celerius ferri*, *non* Detl. ex Fris. | **77.** 7. *eum* ad Detl., *eam* FRTS. | 26. *diminuere* adFTS Fels. (R *dem.*), *diminui* codd. deterr. Detl. | 29. *subiri* Detl. cf. § 76, *subire* v. | 36. *vapore percussas* d Fris. Detl., .. *por reperc.* FRv (a .. *sus*). | **78.** 6. *qua sustulerat* Fris. Detl. *quae .. rit* v. | 11. *XXIII* Detl. coll. §§ 39. 73., *XX* v. | 12. *Sic conv.* S ex Θ, quod Detl. non videtur invenisse in F. | *tres* RS Detl., cf. § 39, om. v. | 21. *nonnumquam* Detl. | 24. *margines totidem partibus* v, dist. Detl. | **79.** 25. *contingit* F¹R, *contigit* Detl. | 28. *omnia* Rad Detl., om. v. | 30. *septemdecim* Ra Detl., *octod.* FdTS. | **80.** 1. *post radians* Detl. (d²S *postea*), *postea diens* F¹ (Rad¹T *dies*). | 14. *vere* a Detl., *vero* F¹. | 38. *collegit* Detl. cum d Fris., *collig.* rel. | **81.** 5. *Veneris* RFTS. | *fere tantundem* a², om. v, *fere* om. Detl. | 6. *qua* Fris. Detl., *quo* RadFTS. | 8. *Saturni* RFa¹S. | *dimidium*

om. R^{1}a^1. | 9. *tonos* R edd. | 15. *non* om. RdS. | 16. *quam* P Rob. Detl., *qua* v. | *perveniant* RadS Detl., *prov.* v (P *niunt*). | 19. *et spatio* Ra, *eo sp.* rel. Detl. | 27. 28. *circulum per quem meat* cum Pint. posuit ante *orbis* (l. 27) Detl. | **82.** 21. 22. *suo nomini* a^{2}R^1 (R^2 .. *ne*), *nomini* a^1, *nomine* Fd, *specie nomini* Detl. | 28. *humanae faciei* Detl., .. *na diei* F^{1}P (ad *dei*, R *dī*). | 31. *CCCCVIII* Cagnat., *CCXCVIII* codd. | 33. *CLXXX* Muret., *LXXX* codd. | **84.** 2. 3. *et aliam* del. Detl. ut e dittographia orta. | 9. *ac nasc.* ad Detl., *nascerenturque* R e corr. S. | 10. *aliqua* a P edd. | 23. *specie et* Detl., *specie* v (Par. .. *es*). | **85.** 12. *Minucio* FRd. | 17. *Gai filio Annio* codd. | 19. *Quod* .. *nocturnos* vulgo adnectuntur antecedentibus dist. J. | 25. ** *at* Detl., *ac* v. | 33. *fulgurum* a Detl. | 34. *eas* Detl. | *praenuntiae* R Detl., *nuntiae* rel. | **86.** 4. *horis* add. post *vespert.* a^{2}d^2 Detl., sed cf. 30, 84. | 12. *et* R^{2}S [dele]. | 18. *medio mundi undique* Detl., *medio mundique* R, *medium undique* Fa, *medio undique* d. | 28. *se* R^{1}F (R^2 .. *asse*), om. d^1, *a se* ad^{2}v, *aeris* Detl. | **87.** 12. *hyadas appellant* a^2 edd. Detl. | 13. *aestatis* d. | 22. *Quin in* Rob. S (Ra *qui in*). | 23. *brumaque* a, .. *aeque* Rd. | 26. *aestatis* R (d *est.*). | 33. 34. dist. Detl. | **88.** 2. *rei* F^{2}d Rob. (RP *serei*), *caeli* av, dist. J. | *duo* J, *in duo* v. | 3. *sunt* R^{1}a^1, *Haec sunt* P Rob., *Hoc sunt* R^{2}a^{2}d, *hoc est* Par. Detl. | 4. *quidem* RPS. | 7. *qui* P Sabell., *que* T (R *q.*), *quae* ad Detl., *quem* Rob. | *secuntur* Rob. Detl. | 24. *his et* RS. | 27. *ad terram* d. | 28. *sonitu* Rad. | 30. *in praeceps* RS. | 33. *nulla veniant* ratione F^{2}P Rob. (R^{2}a^2 .. *lam* .. *nem*), *nullam habeant rationem* R^{1}a^1 (F^1 .. *la* .. *ne*), *nullam habeant rationem aut quae nulla veniant ratione* d. | **89.** 12. *Delmatie* R^2, *Dalmatiae* aP Rob. edd. Detl., *delmatia* FR^{1}dS (Par. *dalm.*). | *ora* aP Rob. edd. Detl., *ore* RFdTS. | 18. *madefacta* FR^1. | 22. An *sed meri*? | 35. *ferme* Sabell., *fama* codd. | **90.** 5. *quaecunque* a^1, *quec.* R, *quocunque* a^{2}dF, *quodc.* Pv Detl. | *est* eras. d. | 19. *noton* R. | 23. *tracian* Ra (d .. *am*). | 26. *phoenicea* Ra (d .. *cam*), *Phoenician* S ex Aristot. Meteor. 2, 6. | 27. *noton* a. | 28. *et liba et noton* a. | 33. *flatus* Detl., *elatus* a (d *us* in ras.), *elator* F^{1}R^1 (F^{2}R^2 .. *tior*). | 36. *item* FU Detl., *idem* v. | 37. *in viol.* FRdTP. | 38. *recto* FRdTP Rob. | **91.** 3. *coercitus* a^2, *circius* Ra^{1}d, *coer-*

cetur v. | 13. *ab adventu avium* huc transposuit U, vulgo leguntur post *brumam.* | 16. *Magias* a², *magi* Ra¹. | 38. *Ventorum* a²d Par. Detl., *Venti* v. | **92.** 17. *ita* Detl., *aut* v. | 28. *numeri* Fd¹ Detl., .. *ris* R² (R¹ .. *res*), .. *ro* ad². | 29. *que* a Par. Detl., om. v. | *meridianus aestivis temporibus. itaque* v, dist. Detl. | 37. *caniculae* a Par. Detl., .. *lare* FR, .. *lari* dTS. | **93.** 2. *in terram* Gelen. Detl. | 3. *cuti* Ra¹. | *gelidi* FR, *calidi* Detl. | 27. *nebulae* Detl., *beluae* v. | 35. *e diverso* F²P Rob. Detl. (Par. .. *sa*), *et div.* rel. codd., *et e div.* v. | **94.** 15. *catilianis* R¹Sad²TP (d¹..*lanis*), cf. l. 33, 34, .. *linanis* edd., .. *linariis* S Detl. | 26. *e superiore* d Detl. (F²R .. *rae*), *e superiora* F, *superiorae* a. | 30. *adverso* a, .. *sa* Fd. | **95.** 3. *Oltam* Rad Detl., *voltan* T (v .. *tam*). | *et a* F²R²S. | 10. *veneficiis* U, *benef.* v. | 10. 11. *abrogari* Detl. | 23. *prior* del. Detl. | 24. *tonitrum* J Detl., .. *tru* R, .. *trua* v. | 31. *septentrionem* R², .. *nes* rel. | 34. *septentrionem* Ra, .. *nes* rel. | **96.** 12. *cremari* a² edd. Detl., .. *atum* a, .. *are* rel. | 21. *bellices* R, *belli Caesariani* Detl. coll. Cornel. Att. 7, *bellicis* rel. | 24. *pluvisse* Ra (infra l. 33. *pluisse*). | *Acilio* R², *atilio* codd. rel. | 25. *P* R, *L* codd. rel. | 30. *ferri* codd. Detl. cf. 34, 146, *fere* v. | 32. *Compsanum* Sill. coll. Vell. II, 68., *caps.* R², *caris.* R¹d, *cariss.* aF. | **97.** 2. *igni* R², *igne* Fd Detl., *ne* R¹a¹. | 17. *deductae* a² Detl. | 26. *fieri posse* Par. Detl., fortasse *posse fieri.* | **98.** 4. *resolutaque* a² Detl. | 8. *Italia ocrisia* F² (F¹ ///*crisia*, d .. *sie*), *italiae crisiae* a (R .. *lie* .. *sie*), an scribendum est *in Italia Crixiae* qui est vicus Liguriae? cf. Mannert. Geog. ant. IX 1, p. 294. | 30. *semina* codd. | 36. *nos* a²d², om. v. | **99.** 5. *ferae* ad Detl. (F¹R¹T Rob. .. *re*), *fera* R²v. | *attingerent* T Rob. Detl., .. *ret* R², .. *re* R¹ad. | *terrae quo* Detl. | 13. *igni* Fad, *igne* v, om. R. | 14. *et* R¹S (R² *etiam*), *nisi* a¹ (a² *et nisi*), *ni* .. d¹ (d² *nis et*), om. F, *ut* e coni. Sill. Detl. | 36. *naturae* Ra. | *cogit* codd., *cogit ratio* v. | [37. scr. *caelo.*] | **100.** 7. *caeli verticem* R²a² Rob. S Detl. (d *vert. caeli*), *verticem* v. | 24. *ignoro* adF, .. *to* R¹S, *ignaros* R². | 25. *milium* FR¹d, .. *ia* R², *ibus* a edd. Detl. | 37. *eminente* R¹ad edd. | **101.** 1. *conspitia* F¹, .. *ciatur* R². | 29. *vestigandum* Rd²S. | **102.** 5. *eremigatus* a², *rem.* v. | 22. *L. Afr.* Sabell., *C.* edd. vett. | 32. *decidat* F¹adT (F² *deced.*). | 36. *Adde* a¹ Rob. S

Detl., *age* Ra¹dT. | **103.** 5. *lux . vero media* J, vid. ad vol. IIII, p. 61, 36. (Ra¹dT *Lux vero media*), *lux . Media vero* v Detl. (a² *Lux media vero*). | *qua* R²S Detl., *quae* a (R¹dT *que*). | 6. *torretur* ad edd. Detl. Vide ne omittendum sit *terrarum*. | 8. *sideris* R², .. *rum* rel. codd. | 18. *ac* ad Rob. Detl., *et* R. | 20. *detrahantur . Hae* v, dist. J. | 32. *terram* F², om. rel. codd. | 36. *cum* R²a², *et* a¹FR¹, *cum et* d. | **104.** 2. *esset* a², om. rel. codd. | 29. *ita ut* Detl., *aut* FRa, *///ut* d. | 37. *sepius* (ex corr.) *nobis* R, *serius nobis illi* Detl. | *Arbilam* J coll. 6, 41. Detl., *Arbelam* R²v, *arabiam* ceteri codd. | **105.** 1. *Vipstano* Ursinus, *vipiano* codd. (R² .. *io*). | 18. *Elin* a² Detl., om. Ra¹, *ad helin* Rob. (d in ras.), *Elim* S. | 25. *horoscopica* J Detl., *horispica* F, *orospica* ad, *oroscopia* R¹ (R² *oscop.*), *horoscopa* v. | *eidem* codd. aliquot Rezzon. | 34. *stadiorum* ad edd. Detl., sed cf. § 184. | **106.** 1. *et inde* d² Detl. | 9. *India* RS. | 18. *At in tota* a² Rob. Detl., *Ex tota* R. | 24. *dubia e re* J (F²d² Par. .. *i e re*), *dubiare* d¹ (R .. *i///re*), *dubire* F¹, *dubie* av, *dubitare* Detl. | *permittunt* Detl. | 31. *Camaloduno* adS Detl. (R *cmal od.*), *camaladuno* T (Rob. *calamal.*), *Camald.* v. | 37. *Babyloni* Detl. | **107.** 2. *diffiniere* d² edd. Detl., an *definiere?* | 3. *Aegypti* Detl. | 12. *mobilitate eius hilaratas* J, *mobilitates habentes* codd. (Par. .. *atem*), *mobilitate sapientes* Detl. coll. Veget. r. mil. 1, 2. (U .. *tem*). | 15. 16. *in multas .. volucres* uncis inclusit Detl., eadem praemisso *et* transposuit post *feras* U. | 18. *omne* Da¹ (R subscripto *c*), *omnes* FdT Rob. Par. | 21. *extimescentibus* codd., emend. Barb. | 22. *pro immanitate* Barb. v. Detl. (an *immunitate?*), *pro unitate* R²dT (F² in ras.) S, *pronuntiate* R¹a (D .. *nunc.*). | 25. *qua* D¹F¹ Detl. (D² *qia*), *quae* F²d (R¹a¹ *que*), *ita* R², *et* a²v. | 31. *cum* codd. praeter D². | 35. *ibi* a edd. (D²F¹ *tibi*, in R ras.), om. D¹F²dS Detl. | **108.** 5. *tonitrum* DF Detl. (R² *thon.*). | 16. *fremente* Dalec. e codd. Chiffl., edd. | 17. *furente* Detl. (Par. .. *ene*), *fervente* Ra¹dT Chiffl. Rob. (D²a² *item ferv.*), *item fremente* edd. | 19. *umquam* D²F²R²d (D¹ *um* tantum), *nonnumquam* Detl., om. v. | **109.** 1. *nubes* Detl., *nubis* a. | 23. *invenio* AR²dT Detl., .. *ni* R¹a edd., .. *itur* F. | 31. *bella* F²R²S Detl., om. v. | 38. *ac* RS, *aut* rel. | *terrae* om. Aad edd. vett. | **110.** 5. *nec* d. | 11. *attollendum* DaF. | 15. *idem* AR²dT, *eidem* D²

edd., *eodem* D[1]aFR[1]. | 18. *Ephesi ubi* a[2], *ephesius* a[1], *ephesius ubi* R, *ephesios ubi* A (dT *eph. quondam ubi*). | 21. *Teuthraniae* Ad, ..*nia* a Barb. edd. | 29. *centum XLV* A, *CXXXV* ad (DFR *XXXV*). | 32. *laelio* (*balbo*) A (R[2] *c. lelio*, a[2] *marco lelio*), *m. caelio* R[1]d (DF *marco*, D *caellio*), vide U Vind. 36. | 38. *eam* Aad, *illam* R. | **111.** 12. *Aethusam* Pint., *aechusan* F (ADR[1]a *echu.*, R[2] *echiu.*, d *eucu.*). | 15. *syriten* AF[2]. | 16. *sapphoniam* Aa[2] Detl. (d *saph.*, R *sapp.*, Da[1]F *sap.*, D .. *nia*), *Sophoniam* v. | *vicinam* AdF[2]. | 22. *antipyrrhum* DF (ad .. *pyrrum*, R .. *ypirrum*). | 25. *cybotum* ad edd., *ceb.* R[2]. | 26. *Caryce* A (R .. *ice* in ras.), *Cariae* Detl., *carite* DF[1]ad, *curice* F[2], *Curite* v. | 31. *antistam* ADFR[1], *Arisbam* (*circa Methymnam*) U Vind. 37. | 34. *mortalibus* RaS Detl. | **112.** 9. *alibi* ARd edd. Detl. | 10. *alibi* Ad edd. Detl. | 13. *quae* F[2] Detl., *quos* J (F[1] *quo*, DR *uo*), om. rel. S. | 17. *alibi* Aad edd. Detl. | 22. *premunt* R, *premuntur* d (D[1]a[1] *praem.*). | 23. *gaviensi* AF[2], *grav.* d (R *v* e corr.), *Gabiensi* a edd. Detl. | 25. *fluctuant* AR (ap. Sill.), sed passivae formae favent codices 4, 66; 36, 130. | 26. *Statoniensi* R[2], *stationensi* AD[1]Fd (a .. *dion.*, D[2]R[1] .. *se*). | 31. *Saliares* Salmas., *saltares* AR[2]a[2] (R[1]a[1] ..*re*), *saltatares* d. | 33. *circumferunt* d[1] (R *f* ex corr.), .. *ierunt* Da[1]F, ..*feruntur* A[2]d[2]T Rob. | **113.** 5. *Paresino* A. | 10. *avelli* R, *evelli* AFa[2]d[2], *velli* d[1]. | 11. *in illis* J, *in ilio* A, *in illo* rel. codd., *ullo* (om. *in*) v. | 12. *motum* AdT, *motu* a[1], *motu laboratum* Ra[2]v. | 13. *Arpano* DR[2], ..*vo* AFad, *aspicuo* R[1]. | 14—16. *ad aras* .. *extrahuntur* suum locum habent post *sisti* l. 10. | 22. *attollente* Ra Rob. v., .. *tes* vel .... *tis* rel. codd. | 24. *sub terra* Detl., sed cf. § 214 et 6, 128; 11, 133; 12, 22. | *ad* AR[1]d Detl., *in* DFa Rob., om. R[2]S. | 26. *excoriatur* R[2]v, .. *rientur* A Par., .. *riantur* rel. codd. | 27. *reflui ut* R[2]av (AF[2]d[1] Par. *refluit*, DF[1] *refuit*, d[2] *fluit*), om. R[1], *refluunt* U chrest. Detl., sed cf. § 219 et 2, 59. 160; 7, 105; 17, 3. | 27. *siderum* Aa[2] Par. Rob. Detl., *sidere* F[2] edd. (a[2] *sed.*), *sideri* rel. codd. | 27. *trahenti* J, .. *tes* A[1], .. *teque* F[2] edd., .. *tesque* A[2]R[1]adT Rob., .. *tique* cum codd. deter. S Detl., .. *dique* R[2]. | 28. *exorienti* DTS Detl., .. *te* ARad edd., .. *tes* Rob. | 30. *ab* [sic scr. pro *ob*] ARdT Rob., om. av. Cf. § 87 *tamquam plane a perpendiculo.* | 32. *eos* Dalec. Detl. |

cadunt a (F^2 in ras.) Par. edd. Detl., *cadant* AdT Rob. S (R^1 *scand.*), *cadent* R^2. | 34. *divinae* Detl. ex marg. ed. Morell., *diurnae* v. | 35. *exsurgere* Par. (A Detl. *exurg.*), *resurgere* v. | **114.** 2. *modici a* aT (R^2 om. *a*), ..*ca* DFR^1, .. *cis* Ad, .. *cus* Par. | 5. *in* A Par. Detl., om. v. | 9. *causis is* A (an *caussis*?), *causis his* ad Par. | 18. *autem* DFRa, *enim* AdT Par. | 18. *nudant* Aad Rob. Detl. (F *nund.*), *inundant* Rv. | 19. *in totum* J, *totum in* Aa^2d Par., *totum* (om. *in*) Ra^1S, *motum* Detl. | 21. *eadem* AR^1d Par. | **115.** 10. *fabula est* Detl., cf. 4, 53, .. *lae* ARdT, .. *la* av. | 13. *multis* R^2, .. *ti* A, .. *tum* v. | 26. *summam* AdT (ap. Sill.), .. *um* a^1 Rob. | *aequor* Rob. | 27. *aqua* R, .. *am* rel. | *profunda* ARadT, .. *do* Par., .. *dit* Rob. | 28. *quod* F, *quia* ARad, *quam* Par. | 29. *plurimus* F, *plurimum* Aa Par. edd. | 36. *contactu* A Par. | **116.** 12. *verbano* A, .. *anono* F, .. *antno* a^1d. | 13. *Sebinno* av (3, 131 etiam AR), *sevinno* ADF^2 (F^1d *sevino*). | 25. *Aritissa* Aa^2F^2, *Aretissa* Detl. coll. 6, 127, *aretisa* R. | 26. *Sallentino* DF (15, 20), *salent.* v. | 31. *Silero* codd., *Silaro* v. | 34. *et* .. *enascuntur* $F^2R^2a^2D^3$, om. AR^1a^1dT. pag. 117, l. 2 haec in margine adscripta esse videntur. | 35. *Sed* ARadT, *sed et* v. | 36. *et inter* Ad. | 37. *et in Bai.* R^2, *ut in B.* Aa^2d, *ut B.* rel. | **117.** 10. *Illyrico* R^2 Fels., .. *cis* v. | 26. *rigat* Ad edd., *inrigat* Ra Detl. | 27. *neminiae* A, .. *niea* D. | 29. *incorruptas* AdFv, .. *ta* a^2 Rob. (Da^1R *in corr.*). Quae adduntur in $DFRa^1$ *in spira* (Rob. *spira* tantum), fortasse nata sunt ex dittographia (.. *tas praest.*). | 33. *saporem* Rad Rob. (A ap. Detl.). | *dies* AR Rob., *dios* adT, Διὸς v. | 34. *theodosia* A Detl., *theudosie* R, *theodesia* D (F^1 *thaeo.*, F^2 *haeo.*), Θεοδαίσια Welek. ad Philostr. U. | 35. *libroso* a, *beroso* F^2d^2 (A .. *sa*). | 38. *obsorbens* AR^2, *absorb.* d edd. Detl., *sorb.* R^1S. | **118.** 3. *residit* AF^1, *resedit* Ra^2, *residet* F^2a^1d. | *cydonia* ad (R^1 *cid.*, R^2 *lid.*, R^1 .. *nie*). | 4. *Sannaus* RdS Detl. (A *sonn.*), *annaus* DF^1a. | 13. *Syrium* R^2, *Scyrium* Hard. coll. 36, 130. ubi B habet *Syrium*, *tyreum* Aad Par. (F .. *aeum*), *tinereum* R^1. | 16. *dulciores* secundum Detl. codd. praeter R^2. | 23. *et cent.* a^2. | 29. *tactu et* A Par. (R^2 *ex*, *et tactu* DFa, *tactu* (om. *et*) R^2S, *tactus et* d Detl., om. R^1). | 34. *Babylonem* DF (Par. .. *byll.*, A .. *one*), .. *niam* Radv. | *Astacenis* Salmas. exerc. 171 a, *austac.* DFRa (A Par.

.. *genis*), *austrag.* d. | 36. *Media* Sill. codd. omnes, vid. ind., *Medea* v. | 38. *rapta* Rav. | **119.** 8. *et adeo* DFR. | 12. *in Cissia gente* Detl. ex Herod. 6, 119 (R^2 *cess.*), *in cestia cuti gente* a^2, *cestia in cuti gente* A, *in cuti gente* rel., *in contigente* dT. | *Sittacene* Hard. S. | 14. *Babylone* DF (R *babil.*, A .. *onae*), *Babyloniae* adv., cf. 18, 161 *Babylone bis secant.* | 15. 16. *Hesperium* a edd. S Detl., ut 5, 10 .. *rum* rel. | 16. *nitent* om. codd. praeter a^2. | 17 sqq. restitui ex mss. Münchn. Gel. Anzeigen 1852, Nr. 73. | 23. *Aeolia* om. Ra^2dTS, fort. legendum est *et Aeolia.* | 26. *torrentes* v Detl., sed cf. § 222 (*sidus*) *torrens cuncta.* | 29. *scintillis* AaF, *a scintillis* v, sed cf. 15, 10 *oleum crescere olivae carne arbitramur.* | 33. 34. *attritusque* R^2, sed Sill. monet *attritu* esse dativum. | 34. *ligna* Aa (edd. supra *attrita*). | **120.** 7. *Sallentino* DF, *salent.* v, vide ad p. 116, 26. | *Gnatia* F cum ras. ante *G*. cf. 3, 102, Horat. Sat. I, 5, 97; Pomp. Mela 2, 4, 7; It. A. 315; Tab. Peut., *natium* a, *galacia* R^2, *ignatia* DR^1a, *Egnatia* Barb. v. | 9. *diu* ARd Detl., vide ind., *dio* av. | 14. *exhortanti* d (R^2a *exort.*), *exoranti* ADF, *exornanti* R^1. | 18. *velut* Ad, .. *uti* RaS Detl. | 22. *LXXXV* AabdT, *LXXXVIII* R, $\overline{LXXX}$ Par. | *LXXVIII* ADF Par. Martian. (R .. *VIIII*), *LXVIII* aS Detl. | 23. *et XVIII* RadS. | 26. $\overline{DCCCXC}$*.D* Detl., $\overline{DCCCXC}$ *id* DFR (a $\overline{II}$*d*, d om. *id*), *DCCCXCI Id* v. | *mensurae* Rv. | 27. *eum* codd. praeter a. | 29. *LIII* R, *LV* d. | 31. *insulam* Detl., *in insulam* DF (Ad .. *la*), *insulas* v. | *Lacon . Taen.* RS. | 32. $\overline{XXIIII}$ Hard. Detl., *XXXIIII* Aa^2F^2 Par., *XXXII* a^1 (Dd add. *L*), *XXXV.L* R^1, *XXXDIn XXII p. L* R^2, om. F^1. | *deinde Gades* om. DF^1Ra^1d. | 32. 33. $\overline{XII}$ *. L* J Detl. (v. *et quinquag.*), *duodeciens CL* S), *XLII . L* A Par., *IIII decies centena et quinquaginta milia p.* a^2, $\overline{XXXII}$*.L* F, om. rel. codd. | 33. *Eoo* Detl., *eo* v. | *LXXXII* R^1, *LXXX* Par., *XCV* R^2. | 34. *LXXVIII* a^2, $\overline{LXXIIII}$ Par. | 35. *potest* codd. praeter a^2. | $\overline{LI}$. $\overline{LXI}$. *X* A, ///$\overline{LXIX}$ F, $\overline{II}$*LXVIII* R^2, $\overline{LI}$. $\overline{XIX}$ rel. codd. | 36. *CCXLIIII* Rad Detl., (edd. vett. *C.C.M*, A ap. Detl. .. *VII*), *CCLXLIIII* D^1, *CCCXIX* Hard. S. | 37. *CCCCXCVIIII* A Detl. (rel. codd. .. *VIII*, R .. *CXLVIII*), *CCCCXV* Hard. S. | 38. *D* del. Detl. cum A, in F ras. | *Alcyonio* J Detl., *Laconico* codd. (F *lalc.*), *Lechaico* Pint. Hard. S. | **121.** 1. *CCII . D* ARad (Detl. $\overline{CII}$), *XC* Hard. S. |

2. *LXXX VI* DFa, *LXXXIII* R. | *D* Aa, *id* DRd, *Ad* F (paulo infra *id* DF, *ad* R). | 4. *ad Scing.* Hard., *ad cingomagum* A F^2 *cingoma c.*), *ad cineomachum* Rd (DF^{1}a *calcin.*). | *DXVIII* ad edd. vett. Detl. | 5. *CCCCLVI* d Detl. (Ra edd. vett. *CCCCC*), *CCCCLIII* A, *DCCCCXXV* Hard. S. | 6. *DCCCXXXII* A Detl., *CCCXXXII* DRad, *CCCXXXI* Hard. S. | 7. |*LXXXIX*| *XCV* Detl, (A Par. .. *XLX*), .. *et XCV* R^2, *LXXX.IX.XC* rel., *LXXXIX. XXXXV* Hard. | 8. *feri* ADd (Par. *fieri*), *fer///* F^1, *ferme* F^2 Detl. | *minoro* A (Par. .. *re*), *Isidoro* Detl. | 9. *colligit* ADFd, *collegio* Par. | *LIIII.LXII* AR^{2}ad (Par. *LXI*, R^1 *LXXII*), *XLIIII.XC* Hard. S. | 13. *DCCV* Detl., *dXXV* A, *DCCCV* a^{1}dT, *DCCCCV* R. | 14. *DLXXXIII* Ad (FRa Detl. .. *IIII*), *DLXIII* Hard. S. | *LXXXVI* AFRa^1 Detl., *LXXXIIII* Dd (a^2 .. *IIII*), *LXXVII* Hard. S. | 16. *XLIX* Detl. *XC.LX* A (rel. codd. .. *IX*), *XLIV* Hard. S. | 18. *carambin* A edd. vett. Detl. | *Maeotis* Ad Par., .. *tidis* a, *meotidos* R^2, *memis* R^1. | 19. *CCCXVI.D* A. | *CCLXV* AFa, *CCLXXV* R Hard. J., *CCLXVI* Detl. | 20. Locum corruptum Detl. sic sanare conatus est: *potest.* |*XXI*| *X ab ostio Tanais Nili Canopicum dil. auc. fecere.* Sill. coniecit *nihil modi quam.* | **122.** 2. *XXV* DF (ad *XXV milia*). | 14. *CCLV* DFR^{1}ad. | 16. *VII* codd., sed cf. § 87. | 17. *XCV* Detl. (A *XC.V*).

Lib. III. pag. **123.** 1. *nec* F^2 Detl. | 11. *meliaria* R, *meti.* DF^1, *mett.* a. | 18. *abilla* AR. | 29. *resistentis* RS Detl. | 35. *Murgitano* Detl. e §§ 8 et 17, *Urg.* v. | 38. *septentrionalis* codd. | **124.** 1. *lamminitano* ADR^2, *lanumini.* a^2. | 5. *latere* ARa^2, *a latere* v. | 6. *a* om. Aa^{1}F^2. | 12. *Astigitanus* codd. Barb. v, cf. § 12, .. *ciitanus* A, .. *cianus* F^2, om. F^1, .. *citanus* rel. | 13. *col. VII* A. | *c. R.X* A Detl. (R^2 *cui' romano*), om. R^1, *CRL* DFa, *VIII* v. | 14. *XXIIX* R^{1}dT (A .. *UX*), *XXII* R^2, *XXVII* Detl. | 15. *Latino* deter. codd. Detl., *lato* A (ap. Sill. *Latiati*) dT, *latio* DFRa^1 (a^2 .. *iore*). | 16. *ossonova* A, *osonoba* R^1 (R^2 *onubia*), *Onoba* cum Surita S. | 17. *inter confluentes Luxiam* Detl. | 18. *Cvrense* codd. Barb., Detl. (R^{2}d *curr.*), *curenense* R^2, *Corense* A ap. Sill. | 19. *dicenda* A, .. *das* DFRdT. | 21. *Tartesus* a^2, *cartesos* F^2 (A .. *sus*), *///artessos* F^1. | 23. *Suel* d Barb. (R^1 *sue*), *sel* A, *sell* R^2, *ser* DFad, *Selambina* Ptolem. 2, 4, 7. | 25. *murci* DR (a .. *cis*, F^1 .. *cai*). |

28. *Hiberos* R Detl. (Ad .. *ras*), lib. 37, 32, B *hiberia*, sed cf. § 21. | 31. *atque quae* J, *at quae* Av (R² *atque*), *aut quae* d (R¹T *autque*). | 34. *Mentesa* Detl. coll. §§ 19 et 25 et Henzen inscr. 5210, *metesu* DFa (R *montes*, *o* ex corr.), *Mentisa* v (A *mentis*). | **125.** 1. *Ossigetania* d Detl. (A *osig.*), *Ossigitania* v (R .. *gitt.*, a .. *tama*). | 4. *ebora* FRa. | 5. *Ilipula* codd. Gelen., *lypula* R², *lipyla* A, *lipida* F (R¹ *lyp.*, Da *slip.*). | *Astici* DF¹ad. | 7. *Agla minor* J Detl., *Aglaminor* v. | 7. *pisembrium* AR²F. | 8. *Sucaelo* Ad Detl., *suelo* R, *Succubo* v. | 11. *Laconium* ARd, *Laconicum* v. | *Ipra*, *Isturgi* Detl. ex A coll. Mommsen act. Berol. 1861, 50., *Iprasturgi* v. | 12. *Sucia* AR² Detl. (a² *sut.*), *tia* DFa¹, *tico* R¹, *Setia* S, *Sitia* v. | *XVII* A ap. Detl. (ap. Sill. *XIV*), *XIII* R, *XVI* DFadT. | 13. *obulgo* A. | *rip* AR. | 14. *Sacili* R Barb. S Detl. (a *fac.*, R² .. *lin*). | *Onuba* R Detl. (d *en.*). | 16. *detuma* a²A² in ras., *detumo* T (R .. *mmo*), *Singilis* Aa² Detl., *Singulis* v, vide infra l. 24. | 17. *Axati* A Detl., *exaus* R¹ (R² *aex.*), om. v. | *Arva* Hard. S Detl., *arava* ADa, *avara* F² in ras., *ava* R. | 18. *Canama* Hard. S Detl., *camana* a, *camania* R (D *canian.*), *ciniana* A (F² in ras. *sacin.*). | *Evia* Av, *eva* FR (Da *aeva*). | *Ilpa* A in ras. (a² *ill.*, F² .. *pia*), *illa* F¹R¹a¹. | *Hispal* A, *hispali* rel. codd. | 20. *lurgentium* A in ras. a², *luurgentum* R² (F² *lucur.*), *iurgentum* DF¹ (R¹ *urg.*). | 20. *genti* R, *genit* rel. codd. | 21. *Orippo* F² (A .. *pu*), *orbippo* rel. codd. | 23. *Asta* dv. | 24. *singulis* R (DFa¹ *siong.*), vid. l. 16. | 28. *Iptuci* Detl. ex inscript. | 31. *Callicula* d Detl. (AR¹ *gall.*), *caluc.* edd., *Callecula* S ex Ptol. 2, 4, 11. (R² *callet.*). | 32. *Marruca* Detl., *marucca* F, *marca* a¹. | 33. *venienti* Gelen. v, *venti* codd. | 34. *olontigicaeli* A, *alontigiceli* v. | 34. *Alastigi* AF² (R² .. *gie*), *lostigi* rel., *Alostigi* v. Voss. ad Mel. 3, 1. | **126.** 5. Lacunam notavit Sill. An legendum est: *Contributa Iulia Ugultuniaco*? | 6. *Lacinimurge* F²R (a *lacim.*, F¹ *lacinem.*, D .. *musge*, A .. *muriae*), *Laconimurgi* v. | 7. *Acinippo* R² (A .. *ipro*, rel. codd. .. *ibro*), *Acinipo* Broter. e nummis, Detl. | 8. *Iturobriga* scripsi propter litterarum ordinem, ut *Iturissa* est Ptolemaeo 2, 6, 67, quae Itin. Anton. p. 445 *Turissa*, *Turobriga* v. | *Salpesa* Carus antiqu. Hisp. 3, 61. S Detl., *Alpesa* v. | 11. *regiones* codd. praeter d. | *osintigi* AF². | 12. *lepia* AR²F², om. rel. | *Ulia* v e Ptol. 2, 4, 11.

et nummis, *relia* AF^2, *regia* rel. | 15. *lacipro* codd. praeter AR^2. | *bassispro* DFRad (A *vasis//.*). | *icocio* codd. praeter A. | 16. *Brona* A Detl., *brala* R, *Brana* v. | *Lascuta* Detl. e nummis, *lascula* Ra (A *laseu.*), *liscula* DF. | 16. *Situdo Usaepo* A, *saudo usaepro* DF (R *ris. ..*, a .. *porro*). | 26. 27. *Carteia Anam* AF^{2}R^2, *carteianam* rel. codd., *Carteiana* v. | 28. *cum orbem* d edd. vett. Detl., *cum orbem cum* R, *orbem cum* v. | 28. *urbi* edd. vett. Detl., *orbi* codd. | 30. *eam* codd. | 35. *DCCCLXXVII* Rd. | **127.** 5. *foederatum* DFa Detl., sed cf. §§ 8 et 10. | 9. *Aurci* Detl. ex inscr. *Urci* v. | 10. *Bastitania* AD Detl. (R^2 .. *tana*), *mavitania* FR^{1}aS. | 12. *CLXXXXVII* A Detl., *CLXXXVII* v. | 20. *Udiva* AdT, *Uduba* vS Detl. | 21. *Hiberus* et 24. *Hiberiam* Detl., vid. ad p. 124, 28. | 22. *Vareia* AF^2 Ptolem. 2, 6, 55. (R *varelao*, rel. codd. *varei*), *Varia* vS cum Strab. 3, p. 162. | 24. *Cessetania* DF^1 Detl. (AF^2 *cessef.*, a *cessat.*, R^1 *cerret.*, R^2 *ceret.*), *Cosset.* S codd. Hard. | 26. *Laeetani* UJ Detl. Ptol. 2, 5, 6. (Strab. 3, 159 *Λεητ.*, DaF^1 *laet.*), *Lacetani* F^2 (A *lact.*), *Laletani* R^{2}S. | 28. *Fitani* AJ Detl. (F^2 *aefit.*, R^2 *sit.*, DF^{1}a *it.*) om. R^{1}S. | 29. *ceret* Rd. | 29. 30. *barcinia* F^2, .. *ne* rel. codd. praeter A. | *betulo* AF^2 (DF^{1}a *vet.*). | 31. *blande* A, *blambae* D^1, *blanbae* rel. codd. | 33. *Ticer* A, codd. Voss. ap. Melam 2, 6, 5. J Detl., *Ticher* R^{1}dTS, *tucher* R^2, *tichis* edd. | 36. *XLII* A Detl., *XLIII* rel. codd. | 37. *Dertosani* AFR^2 (a^2 *dentos.*), *deriosani* rel. codd. | *ceretani* DFRa^1. | 38. *Edetani* Barb. coll. § 20. v, *aedet.* F^{2}R, *ac det.* F^1 (Da .. *ded.*), *redet.* A. | 38. *Gerudenses* ADFa. | **128.** 1. *iesomenses* A. | 2. *Aesonenses* AF^2 Detl., *Onenses* v. | 3. *Hibero* Detl., vid. ad p. 124, 28. | 4. *salduua* R^1 (R^2 *sold.*), *saldubia* A (rel. codd. .. *via*). | *Sedet.* AR^2 Detl., *sediet.* R^1, *redet.* d, sed cf. p. 127, 38. | 5. *Belblitanos* A Detl., *bilbilit.* R^2, *bellit.* v. | 6. *urdaonum* AFa. | 7. *ostensis* codd. praeter A. | *vessit.* A. | 8. *Turrias.* Detl. | 9. *Tarrac.* Detl. | 10. *Andelonenses* AR^2 Detl. *andolog.* R^1 (rel. .. *leg.*). | 12. *cortoenses* A. | 13. *Ispallenses* Rv Detl., *spall.* A (F^{2}a^2 *spat.*), *larnenses* rel. | *ilumb.* DF^{1}R, *ilimb.* a. | 14. *Libienses* Detl. ex act. Berol., *uib.* A, *iub.* R, *Lub.* v. | 16. *Libisos* a Detl. ex inscr. | 18. *Caesaris Venales* U Detl. | 21. *danenses* A. | 27. *Turmogidi* Aa Detl., ..*digi* v. | 28. *vennese* AR (Da .. *si*), *vennses* F^1, *venenses* F^2. |

30. *Pelondones* A (F² *pellon.*), *pelleodeon.* DF, *pelledon.* R, *Pelendones* v Ptolem. 2, 6, 54. | 31. *XVII* A Detl., *XVIII* v. | 31. *palati* A. | 35. *Uxama* Av, *bixama* F², *ibix.* DF¹ rel. codd. | **129.** 3. *Gigurri* A Detl., cf. inscr. in act. Berol. 1861, p. 813. Ptolem. 2, 6, 29. (?), *cigurri* rel. | *pesici* d Detl. | 4. *M* om. Detl. | 5. *levamos* R (F¹a .. *mus*, D .. *nius*). | 8. *CCLXXXV* A Detl., *CCLXXV* ed. vett. (DFRad Hard. S *CL*..). | 8. 9. *uiballi* DFR (Aa² *uiu.*, a¹ .. *elli*). | 9. *Equaesi* inscr. ap. Grut. p. 245. J Detl. (Hard. S *Hequ.*), *atque si* AFa², *aquissi* R, om. rel. codd. | *Limici* Hard. ex inscript. cit., Ptolem. S Detl., *lici* AFRa², om. rel. codd. | *citeriori* A Detl. | 28. *sordinum* DFR¹a (R² *sard.*). | 29. *tecum* DFav. | 30. *Eliseberae* Aa² (Da¹ *eillisaeb.*), *illisebere* R (F .. *saeb.*), *Illiberis* Barb. coll. 2, 244. v. S Detl. | 33. *Liria* AF², *libria* rel. codd. | 38. *Ararim* Rv. | **130.** 5. *Mastramela* A (ap. Sill.), cf. Steph. Byz. p. 448, *Mastrom.* R¹ Detl. (fort. DFa), *Astrom.* R²d. | 8. *Tritollorum* AR (fort. DFa) Detl., *Tricoll.* dS. | *Vocant.* A. | 10. *Za* A. | 14. *inde* Detl., cf. 4, 97, *ine* DF, *in ea* v. | 21. *Vulgientium* Aa² Detl., *vulgent.* rel. codd. | *Alebecae* DFa, *Alaebaece* A Detl. | *Raeiorum* A Detl. | 22. *Bormani* AF¹ Detl. (F² .. *niani*), .. *manni* v. | 22. *avatilia* DFR, *abat.* A. | 23. *Comani* A² Detl. (A¹ *cum.*, F² .. *anni*), *comaci* Pint. S, *Comacina* RdT. | 24. *Carbantoracte* A, *carbaniorate* rel. codd. ap. Detl., *Carpent.* codd. Barb. v. Detl. | *Caenicenses* Detl. (S *Cen.*). | 26. *Lutebani* A Detl. | 27. *Samnagenses* d Detl. (ut videtur DFa), *samnegenses* R. | 28. *Tasgoduni* Detl. (Pint. *Tascod.*, ADFR *atasg.*, a *atasgoni*), *Tasconi* v. | 28. *Tarusconoenienses* AR Detl., *tarumconon.* DF (a .. *cunon.*), *Tarusconienses* Hard. S. | 29. *Vocant.* A. | 33. *Acanticos* AF (rel. codd. *agant.*), *Avanticos* v. | **131.** 2. *Pudiculi* A, *Poeduc.* Detl., *Peduc.* v, cf. § 101. 102. | 3. *Paeligni* Detl. | 6. *obiter* R¹ (ap. Detl. A), *breviter* D²R²v (F *breb.*). | 15. *tam iam* AS cf. Hand. Tursell. III, p. 129, *etiam* DFR, *tam* edd. U Detl. | 18. *tota* AFdU, *tanta* R Detl. | 24. *tot maria portus*, dist. Detl. | 30. 31. *notas quasdam* R Detl., *quasdam notas* Av, *notas tantum* d. | 34. *laevo* R²S. | **132.** 4. *degredi* A Detl. | 6. *Arsiam* d²v, *arsium* DFR²d¹ (R¹ *ari.*, A *ursi.*). | 11. |$\overline{XX}$| *XLIX* Mommsen Detl., $\overline{XXI}$. *XLVII* A, $\overline{XXX}$. *LIX* RS. | 22. *exin parte* DR Detl., *in parte* Fd edd.

parte AS. | 30. *Cemenilo* Detl. ex inscr., *Κεμενέλιον* Ptol. 3, 1, 4, *gemenilo* A, *gemellino* DFRd. | 31. *Salluii* A, *salui* Rd. | *diciates* F[2] (A .. *tis*), *deceates* D (F[1] *deci//at.*), *Deciates* v. | 32. *Esturri, Soti* A Detl. (F .. *turi* ..), *ē . turris oti* rel. codd., *Esturis orti* v. | 32. *Magelli* RS. | *Cuburriates* A Detl. (F *euburi.*, rel. *cubur.*). | 36. *ferior* codd. praeter AF[2]. | 37. *Tigullia* Rezzon. S Detl., *sigulia* A, *tigultia* R (F *dig.*, D[2] .. *ltias*, D[1] .. *rtias*). | **133.** 4. *bardecatae* F (DR[1] *bardecc.*, R[2] .. *te*). | 5. *Correa* A Detl., *Carrea* v (DFRd *carreo*). | 16. *Pelopidis* (om. *Pisisque*) Mommsen Detl. An legendum est *Pisaeisque* ex 4, 14? | 21. *pyrge* codd. praeter AF. | 22. *VII* A Detl., *IIII* D[2]FR. | 23. *praegnae* F (D .. *ne*, R .. *egne*). | 26. *tritina* DF[1], *tricina* R[1] (R[2] *uric.*). | 27. *Arret. Fid.* om. A, *Fidentiores* R (DF?) Detl., .. *dentes* v. | 30. 31. *nepei* DF, *nepte* R[2] (R[1] .. *pe*). | 32. *ante* codd. | 33. *Statonenses* Detl. coll. 2, 209. (AF[2] *///caton.*), *statones* R (DF[1] *scat.*). | 34. *esentini* ADF (R .. *tani*). | 34. *volgentani* A (F[2] .. *tini*), om. rel. | **134.** 7. 8. *XIII . p.* F[1]. | 10. *clanim* A. | 17. *depugnat* DFR, cf. 21, 46, *pugnat* A Detl. | 37. *hic* .. *fama* quae olim addideram parenthesi, nunc [exime.] *e fama* S cum Nitzsch. ad Hom. Od. 10, 135. (Detl. *ex*). | **135.** 1. *magistratui* AF[2]R, .. *tus* DF[1]. | 5. *Pomtina* A Detl. | 8. *sive Amunclae* J coll. 8, 104. (A Detl. .. *yncl.*, R *amitide*). | 11. *Pirae* A Detl., *pylo* rel. | *Glanica* J Detl., *glanico* codd., *Clani quondam* U. | 13. *Campania est* DRd edd. Detl. | 14. *nobili* codd. praeter A. | 18. *Leburini* codd., *Labor.* edd. S. | 35. *discript.* Detl. | **136.** 1. *Aefulani* J (A *leful.*, F *a//fulani//*), *ua . fulania* D, *uafulanico* R, *Affilani* Hard. S Detl. Fortasse huc pertinent inscriptiones quae citantur Herm. I, p. 120, 1., *Abellani* Sill. ex inscr. Detl. (B[1] 37, 56 et 81), *Avellani* codd. et edd. (A *aufell.*). | 4. *Hornetum . Cernetani* A (F[2] *orn.*), in rel. codd. est lacuna, *Hernicum Cereatini* Hard. ex Strab. S Detl. | 6. *Fabienses* Barb. vS Detl. et favet litterarum ordo, *gabienses* codd. | 10. *Lanuini* J, *lauini* codd. (R *lavinii*), *Lanivini* Detl. | 12. 13. *Balliniense*s R (d *balin.*), *Ballienses* A Detl. | 14. *Urbanates* D (M 14, 62 *Urbanam*) Detl. (F[1]R *urvan.*), *Urbinates* F[2]v (A *urbyn.*). | 15. *nefas* et quae sequuntur usque ad § 92 desiderantur in A. | 21. *aut* del. Detl. | 22. *quattuor* om. D[1]F[1]Rd Detl. | 24. Punctum post *septem* posuit

Detl. | 28. *semel numerentur* om. codd. praeter F^2R^2, an legendum est *semitae* = *πυλίδες*? | *porte reantur* DRd. | 32. *XX.p.* DFRdT. | **137.** 3. *tellana* R. | 3. *Caenina* Barb. v, *caecina* Fd (DR *cec.*). | 3. 4. *Crustumerium, Ameriola* Barb. v, *crustumerio///* F^1 (F^2 .. *ria*, R .. *ri//a*, D .. *ridia*). | 5. *in* om. codd. praeter F^2. | 8. *Aesulani* Niebuhr. S, *Aeful.* Huebner. Hermes I, p. 120. Vid. ad 136, 1. | 10. *Longani* codd., *Longulani* Barb. v. | 10. Ante *Munienses* e codd. Gelen. vulgo inseritur *Mutucumenses.* | 11. *poletaurini* codd. (an *Politorini?*), *Polluscini* Niebuhr. h. Rom. I, p. 223. S Detl. | 12. 13. *vimitellarii* d (F .. *telarii*, D .. *telari*). | *Velienses* dv, *velli.* DFR. | *Vitellenses* dv, *vicell.* DFR. | 19. *apeolas* codd. | 21. *Surrento* R. | *Silerum* DFdT, *Silarum* Rv, cf. §§ 71. 74. | 22. *arciae* F^1a (D .. *tiae*), *arue* R^1 (R^2 .. *ie*). | 23. *Salerni* $F^2R^2a^2$, *Saluni* R^1, *salusni* F^1a^1 (D .. *iisni*). | 26. *morgentes* codd. | 27. *Lucani* D (F *l//uc.*), *leucani* Ra^2 (a^1 .. *nus*). | 28. *praestum* et *praestanus* codd. | 29. *Velia* F^2a^2, *vela* rel. | *columnam* F^2, *coloniam* R^2, *columniam* rel. | 32. *pyxius* a, *pyx* R. | 34. *et phocens.* codd., *Phocaens.* Solin. 2, 7. | 35. *Tempsa* F Detl. (R^2a^2 *tamp.*, D .. *pra*), *tempora* rel. codd. | 36. *Terinaeus* d, *terinus* rel. codd. | 38. *achaeruntini* F^2 (DaR *acer.*, F^1 *acar.*), *Acheront.* v. | **138.** 2. *Medma* v. cum Strab. et Steph. Byz., *medua* F^2, *meddua* rel. codd. An scripsit Plinius *Meduma*? | 2. 3. *grataeis* codd. (R .. *teis*). | 3. *columnia* Da. | 5. *Caenus* Detl., *cenus* codd., *Caenys* Barbar. v. (Strab. 6, p. 257 *Καῖνυς*). | 6. *XCIII* Detl. coll. Strab., *XLIII* codd. praeter F, qui habet in ras. *XX p.*, *XII MD pass.* Barb. v. | 7. *ab ea LI* Detl. (a^2 *ab eali*, Da^1 *ab eati*), *ab ea* FRv. | 16. *sellentinos* codd. (F *selent.*). | 23. *DCC stadia* Detl. | 29. *polentiam* codd. | *ciuium* DFa. | 31. *Labonem* codd. Detl., *Iamnonem* v. ex Mela II, 7, 20, ubi nunc (§ 124) Parthey legit *Samo.* | **139.** 1. *metma* DF, *metnia* a. | *Blascorum* R Detl. (a *brasc.*), *blasconus* rel. codd., *Blascon* v. cum Arriano. | 4. *Iturium* Detl. | *Lero* Barb. v, Strab. 4, p. 184, *rero* codd. (R *reso*). | 5. *Berconi* Da Detl. (R *berg.*), *bercoani* F^1 (F^2v *verg.*). | 13. *Planasia* Detl. coll. § 81 et Solin. 3, 2, *planana* R, .. *aria* rel. | 14. *aegilion* R (rel. .. *gyl.*), *aegilon* Solin. 3, 2. | 17. *circuitus* Rd Detl., .. *tu* v. | 19. *Astura* Barb. v, *stura* codd. | 20. *sinunia* F^1

(Da¹ .. *miae*), *sisunie* R. | 27. *XL* codd. | 31. *forsae* codd. praeter d. | 38. *aenosim* codd. praeter R. | **140.** 1. *berelidas* F²a². | 2. *Heras lutra* Barb., *heralytra* DF, .. *litra* rel. | 3. *Balari* Barb., *salari* codd. | 4. *Vitenses* F²a² Detl. (d² *bitie.*), om. rel., *Bosenses* v e Ptolem. 3, 3, 7. | 5. *turrem* Detl. | 7. *Ichnusam* Solin. 4, 1, *ichnisam* R², *ichnytusam* F (a *ichit.*, D .. *myty.*). | 11. *specula* Solin. 3, 2, *spectaula* a, *espectacula* R² (DR¹ *exp.*, F *exsp.*). | 14. *DXXVIII* Detl. coll. § 87, *DCXVIII* v. | 27. *Pelorum CLXX* F² in ras. v. | 27. 28. *quinque* Pint. ex Marciano 6, 647, om. codd. v. | 36. 37. *Pantagies* F²d, Ovid. Fast. 4, 471. (.. *gyes* R² codd. Virgil. Aen. 3, 689, a² .. *gees*), *pantacies* F¹ (DR¹a¹ Detl. .. *cyes*). | 38. *Temenitis* Thuc. 7, 3, 3, *teminitis* F² (rel. codd. .. *nilis*). | 38. *Magea* Detl. | *milicie* vel. .. *ciae* codd. | **141.** 1. *ponantur* a Detl. | 3. *Hyrminum* R Detl., *Hirminium* F²dv (rel. codd. .. *num*). | 4. *agragas* R. | 5. *Achates* Hard. v, cf. 37, 139. (a .. *tae*), *agathe* rel. codd. | *Mazara* Hard. cf. Ptol. 3, 4, 5. Diodor. 23, 54, *mater* codd. | *Selinus oppidum*, *Sil.* v, dist. Detl., *selinius* R, .. *nus* v. | 7. *aluntinnm* Da (R *alut.*, F² in ras. *alyt.*). | 9. *intus autem* Detl. | *nepini* codd. praeter R². | 10. *arsonini* D (a .. *niri*). | *agryni* DF (a¹ .. *ini*, a² .. *erini*). | 11. *Cetarini* Hard., *citatiarini* R (rel. codd. *eyt.*). | *Cacyrini* om. R Detl. | 12. *echestienses* codd. (dT *chest.*), emend. Hard. | *Entellini* F, *entenitini* R¹ (rel. codd. .. *tenet.*). *Enini* Sill., *Etini edini* codd. (F *net.*). *Egguini* R Detl., *Eng.* v. | 13. *Galacteni* a Detl., *Galatini* v. | *Halesini* F²R, *helas.* F¹, *lahes.* Da. | 13. 14. *hebritenses*, *herbenses* codd. | 14. *Halicuenses* Detl. | 15. *Imacarenses* Barb., *magar.* codd. | *mutrustani* F (rel. codd. .. *strani*), *Mytistratini* Sill. e Steph. Byz. | *magelini* codd. | 16. *mutic.* codd. praeter d. | *menaini* codd. praeter R. | *Noini* Detl. (Rd), *Noaeni* edd. *Noaei* S. | *petini* codd. praeter d. | 17. *Scherini* Barb. Detl., *seschierni* Fa¹ (DR *saesch.*, a² *saeschet.*, d *saechat.*). | 18. *Talarenses* Barb., *silar.* F², *hylar.* d, *lar.* rel. codd. | *Triracinenses* R (Da .. *cienses* F .. *cyenses*). | 19. *Africam* R Detl., *in Afr.* dv. | 20. *caulos* codd. praeter F². | 21. *eromnisos* codd. (d *romn.*). 23. *uscita* codd. (F² *osc.*). | 29. *milonginis* F (D² *mlong.*, D¹ .. *nus*), *imongonis* R¹ (R² *melig.*). | 30. *minor VM* Detl.

(Aa[2] .. *milia*), *minorum* DFa[1]. | 33. Ante *M. pass.* lacunam notavit U. | 37. 38. *Eriphusa* A, *eryth.* R, *eryph.* rel. | **142.** 7. *Sagra* Tv, *agra* ADFRad. | 10. *et Stolagium Scyllaceum* J coll. Virg. Aen. 3, 552 *et navifragum Scyllaceum.*, *et scolagium scyllaceum* a (DR *scolaghium*, A *scylaceum*, DF ..*caeum*), *et urbs Scolagium* Detl., *Scyllacius et Scyllacium* Salmas. v. | *et scyletium* AR (DFa .. *thium*). | 11. *Terinaeus* d, *taerinus* A (R[2] .. *nes*), *taennes* R[1]. | 13. *XL* A (F[2] in ras.) Solin. 2, 23, *XII* D[1], *XI* rel. codd., *XX* codd. Barb. v et Marcian. 6, 649. | 15. *Carcinus* Detl. Mel. 2, 4, 8 (68), *carginus* A (rel. .. *cines*). | 16. *Thagines* AFR[2] Detl., *thargines* Da[2] (a[1] *targ.*, R[1] *thasg.*). | 19. *Tyris* A Detl., *Tiris* v. | 25. *tyri* A, *tauri* rel. | 27. *agirim* AR[2], *acrim* rel. | *Heraclia* A, .. *clea* v. | *Acalandrum* Strab. 6, p. 280., *chaland.* D (A *tal.*), *thalendrum* F[2] (rel. .. *and.* | 30. *Attinates* DFRa. | 30. *Buntini* A., *bantani* a. | 31. *Volentani* codd. praeter AR[2]. | 37. *situm* codd. | **143.** 7. *baria* F[2], *varoa* R, *Uria* Mommsen Detl. | *Sarmadium* Aa[2] (R[2] *serm.*), *adium* rel., *Aletium* v. | 18. *fratruertium* DFa. | 19. *Miltopes* AF[2], .. *pe* F[1], .. *paes* rel. | *Lupia* AF[1] (F[2] *lub.*), *upia* rel. | *Balaesum* a[1] (Da[2] .. *aess.*, R .. *ess.*). | 20. *Caelia* A (R *cel.*), *caelium* F[2], .. *li* rel. | 21. *utique* R, *ut* a, *uti* rel. | 24. *Poed.* Detl., cf. § 38. | 25. *Gnatia* AR, cf. 2, 240, *Egnatia* dv. | 26. *iapigia aritan* A (DFRa *amit.*), *Iapygia, clari iam* Detl., an coll. § 100 *Iapygia Acra item*? | *Pattius* R (d *patt.*), *pactris* A. | 29. *Uriae* codd. praeter a. | 30. *Aggassus* A. | 33. *fertur* a, *fer* AF[2], *Frento* v. | 33. 34. *Cliterna* AF. | 38. *hippidium* DFR (a *hypp.*) | **144.** 3. *et Tricam* Sabell. v, *et aicram* R (DF *metaic.*, a *et aio.*), *et atram* A. | 5. *Auseculani* DFR (Detl. *Ausc.*), *aeculani* A (a *ecul.*). | 7. *Aeculani* J (a[2] *ecul.*, A *aeul.*), *decul.* rel. codd., *Aeclani* ex Antonini itin. S Detl. | 8. *Alitrini* Aa[2]. | 9. *Attinates* Fa, *antin.* A. | *Corinenses* d, *carin.* A (F[2] *carr.*), *corrin.* rel. | 11. *Herdonienses* A, *herdor.* DFa (R *erd.*). | 11. *Irini* ADFRa Detl., *Hyrini* v. | 12. *Merinates* Hard., *metin.* AF[2], *et mates* R, *etin.* rel. | *Neretini matini* ADFRad (F *nerat. m.*, Detl. *N. Nat.*). | 13. *Turnantini* ADFRa Detl., *Turment.* v. | 14. *Aelitini* A. | *Argentini* a. | 15. *Baltonenses* codd. praeter A. | 16. *Sturnini* codd. Barb. v. | *Alentini* AF[2]a[2]. | 17. *Uzentini* Mommsen

Detl. | 20. *Hortana* codd. praeter A. | 22. *Taeacini* AF, *teac.* rel. | *Paelignorum* A Detl. | 23. *Anaxatini* AF², *Anx.* v (R *han cs.*). | 24. *Atinates* Av (rel. codd. *Att.*), *Antin.* Detl. cum Mommsen. | 26. *Pennenses* R Detl. (rel. codd. *penniens.*), *Pinnenses* v. | 29. *Fagifugali* codd. praeter A. | 30. *Tercuentinates* A, *Teventinates* R (rel. .. *tiates*). | 33. *Mutusci* AF (R .. *ti*), *mulu esci* codd. deter. Detl. (Da .. *ti*). | 33. *sufenates* codd. praeter A. | 33. *parinates* codd. (A *paren.*), emend. Barb. | 37. *vidicin.* A, *viticin.* rel. | **145.** 2. *illos . sulpureis aquis .. petens replet* J 1, dist. Detl. | 3. *Avens* Prell. Detl. (codd. .. *es*), *labem* v. | 13. *Atterno* codd. | 15. *vatinum* cum ras. F (Da *vivat.*), *iuvatium* R. | 17. *tessuinum* a² (add. *helvinum*) A, *tervinum* vel *tervium* rel. | 22. *CLXXXIII* A, *CLXXXIIII* a², *CLXXX* rel. codd. | 25. *Tollentinates* Hard., *tolenses* A, .. *tinas* rel. codd. (a² .. *nias*). | 25. *Treienses* Hard., *trac.* codd., *trai.* edd. | 27. *citra* ACFHerm. Detl., *circa* v. | 38. *dolates* A, *doiates* D (a .. *actes*), *daiates* R. | **146.** 2. *Forodruentani* Detl. ex inscr. | 8. *tiburini* A. | 10. *Vetton.* Cluver., *metton.* A, *metion.* rel. codd. vett. | 14. *Suriates* A edd. vett., *Cur.* rel. codd. Hard. | *Falinates* AF² (Rd *fall.*), *Fallienates* v. | *Sappinates* A (F² in ras. *sapi.*), *Apienates* vel *Apienn.* v. | *Ariates* A, *Arienates* v. | 15. *Crinivolo* A, *crinov.* v. | 20. *fluvius is* vel *iis* (A *fluviis*) codd., *fluvius hinc* edd. | 25. *fora* J, *foro* codd. Detl., *forum* v. | 28. *tannit.* codd. vett. praeter A. | 29. *Veleiates* Rezzon., *velegi.* A, *velela.* R, *veleia.* codd. recc. | *veteri* Hard., *veti* vel *vetti* codd. | 33. *gabienn.* codd. vett. praeter A. | 37. *navigiis* F² (A Detl. .. *gis*), *naviis* D (R¹ .. *vis*), *uis* a, *nagis* R². | 38. *ubertate* codd. pr. R. | **147.** 1. *largitor* AR¹T, *largior* F²ad edd., *largitur* R² Detl. | 22. *eolane* Aa², *alane* F² Ὄλανα Polyb. II, 16. | 27. *fossiones ac* codd. vett. pr. d. | 34. *duum* A ap. Sill. [cf. numeros in § 132. 138. 142. 150. al.]. | **148.** 1. *Industriam* A Detl., .. *ia* v. | 12. *Salluis* a², *salvis* A, *alluis* rel. codd. | 12. *Vertamocoris* A, .. *acomacoris* Rv. | 16. *Orumboviorum* DF (a *morum.*, R .. *biv.*), *oromoviorum* a² (A .. *bio.*), *Orobiorum* v. | 21. *orumbiv.* R, *Orob.* v. | 23. *caturigens* R (Da *eat.*), *careges* A. | 31. *Reatinum* R² (A²F² in ras.), *romat.* rel. | 32. *natis* A. | *turno* A, *tarro* a. | 35. *Pucinum* F² (R ex corr.), *punicum* AF¹a² (a¹ *pin.*, D *puin.*). |

149. 20. *cum* a, $\overline{CV}$ Detl. | 21. *myrsiae* codd. pr. A. | *CXXX* codd. vett. pr. A. | 23. *Cenomanorum* R in marg., *cerom.* a (D *caerom.*, F *rom.*), *com.* A. | 24. *vicentia* A. | 28. *rilienses* A. | 30. *flaminienses larn.* A^2 in ras. | *Curici* Detl. | 32. *Taruisani* A^2 (A^1 *tarus.*), *Tauris.* rel. codd. vett. | 33. *iramine* codd. vett. pr. A. | *palsacium* D (FR .. *sat.*). | 34. *segeste* codd. pr. A. | 38. *simili modo* Aa. | **150.** 1. *labrum* Aa. | 13. 14. *menoncaleni* Aa, *menoc.* v. | 19. *trumpilini* F (DR ..*plini*, Aa ..*pleni*), cf. § 136. | 20. *camunni* A Detl., ..*uni* v. | 21. *salasos* codd. pr. a. | 26. 27. *vennoneces* D (R .. *etes*). | 30. *Ceutrones* J, vid. ad vol. V, p. 33, 37., *ceutones* AaF^1 (R *cut.*, D ..*ohes*), *teutones* F^2, *Centrones* Hard. S Detl. | 30. *etturi* ADaF, *eturi* v, *Esturi* Detl. coll. § 47. | **151.** 1. *triumfilini* DFR. | 2. *caumunni* R^1, *camuni* Aav. | *vennostes* codd. pr. Aa. | *isarci* codd. pr. AR. | 3. *caenaunes* Aa^2F^2 (a^1 .. *auces*), om. rel. codd., *Genaunes* v cum Horat. carm. 4, 14, 10, Strab. 4, 6, 8. | 4. *consuanates* F (D *cos.*), *cosuanetis* Aa, *cusuanetes* R. | *irucinates* a (A .. *tis*). | 5. *allucones* DFR. | 6. *brixenetis* Aa. | *Leponti* Detl., cf. § 134. | 7. *vavagri* DF^1R. | *ucenni* A (R .. *ermi*), *Uceni* v. | 8. *sogionti* AaF^2 (F^1 *soti.*, D *sont.*, R *seont.*, *Sogiontii* v. | *Brodionti* Detl., .. *tii* v. | 9. *edemn.* DR. | *gallitre* DF (R .. *tri*). | *triulacti* DR (F *tiul.*). | 10. *Nematuri* R Detl. | 12. *XII* A ap. Sill. | 22. *budini* DF. | 26. *Stulpinos* AR^2 edd. vett. (DF^1R^1Td *stult.*), *Stlup.* Hard. | 28. *varvabrini* Aa, *barbari* rel. | 29. *currittae* AD, a ..*itae*, F^2 *curitae* in ras. | 30. *flamnona* Aa, *flamona* rel. | 30. *ortoplinia* Ad (DF^1T *orth.*, R .. *phin.*), *Ortopula* v. codd. Barb. | 33. *Absyrtium* Merula, R ap. Sill. | *arbaere.xi* D (F ..*eraexi*, R .. *erexi*). | 34. *portu nota* DF^1Rd. | *iadera* AF^2 Ptol. 2, 17, 3. | **152.** 3. *Sicum* v. Barb. | 5. *iuribus* ad. | 6. *CCCLXII* DFT. | *XXVI* DFRTd. | *deuni* A ap. Sill., *deurici* R. | 7. *Mazaei* v. codd. Hard. | *sardiates* DFRv. | 8. *Andetrium* R Strab. 7, p. 315., *Mandetrium* rel. codd. edd. vett. | *pop. Rom. proeliis* v, *p. r. aeliis* R (d *aliis*), *prolis* A ap. Sill. | 10. *Peguntium* Brot. coll. Ptol. 2, 17., *petunt in eam* Aa (F^2 .. *tinae*, F^1 .. *ti*). | *Rateoneum* A (a .. *eonum*, rel. .. *aeoneum*), *Rataneum* v. | 11. *LXXXII* A ap. Sill., *LXXV* DFR. | 12. *LXXXVIII* A. | 13. *cernaurni* DFR. | 14. *XXIIII* om. DFR. |

Duersi Aa, *Daursi* Momms. Detl., *dauciaersi* DF, *dacimeyssi* R. | *docleate* Aa, .. *tes* Rd Detl. | 15. *deraemeste* A (a .. *ineste*, rel. .. *miste*). | 16. *gunditionis* Aa. | *Melcom.* v. DFR. | 18. *vardei* AaF, .. *dae* D (R .. *de*). | 19. *Hembsini* d, *avihemasim* R (F *avii.*, DF .. *haem.*), *aviaemasim* Aa^2 (a^1 .. *mau//m*). Vide ne lateat aliud nomen. [*Cavi* Tomaschek. Detl. Philol. 28, 325.] | *asthitae* Aa. | *arinistae* ADF (a .. *te*). | 21. *rhizinum* a, *hizinium* DR. | *caruium* Aa, *agrutum* DFR. | 22. *butuamum* A^1a, *Butua* v. codd. Barb. | 23. *drilo* A ap. Sill., cf. § 150. | 24. *XVIIII* DFRTd. | 26. *lebeatae* D, *libeate* R. | 26. 27. *senedirudini* Aa (R *saene.*, D *senae.*, F *essaenae.*, DR .. *ruidini*). | *sasei* a^1, *sastri* DFR. | *gramb.* DF^1R. | 30. *parthini* DF^1R. | 34. *a diis* R, *adus* rel. codd. | *eas.* ADaF. | 37. *bullones* codd. | **152.** 2. *LXX* Aa. | 6. *Iuaum*, *omnia* J, *Iuvavum*, *omnia* Detl. cum Grotefend Epigr. 12 sq. (D *iuuam*, R *uiuam*, A *iuam*, a *uiani*, F *iuua*), *Vianiomina* v. | 8. 9. *scarabuntia* Aa. | 15. *haemona* A^2D. | 18. *serretis* A (a *sern.*). | *Serapillos* DF (R *serr.*), *sirapulos* a (A *syr.*), *Sirapillos* Detl. | *Iasos* Aa. | *sandizetes* DFR. | 20. *Arviates* R (DF?), *Arivates* v (d *arin.*), *arabiates* Aa. | *amanti* AaF (DR *amm.*), sed vid. l. 27. | 20. 21. *carn.* Aa. | *latoviti* DR. | 23. *metusbarbis* Aa (Detl. *metub.*). | 24. Vulgo interpungitur post *Colapis*, Detl. delevit interpunctionem. | 34. *Margus* Url. Vind. 58. Detl., .. *gis* AaF^2, *marcus* codd. rel. | 35. *asiamus* DF^1R (F^2 *asca.*). | 37. *Dirinum* et *Dirino* Detl. coll. § 144. | 38. *CLXXII* a (A ap. Sill.). | **154.** 1. *XIIII* DFR. | 8. *Teutria* R^2 (om. R^1), *theut.* D (F *thaeut.*), *theuth.* Aa. | 12. *pullariae* DF (R .. *rie*). | 13. *nunc absortium* DF^1 (F^2 *absirto n. a.*). | 18. *bova* DFR. | 19. *Issa* Barb., *sa* codd. | 20. *Issa* Aa, *is* DF (R *his*). | *Corcyra* v, *lecorgyra* A (a .. *gira*), *leucopetra* codd. rel. | 22. *melitos* codd. | 24. *MM p.* Aa Detl., *MM prope* codd. rel., *XIIM p.* Brot. Sill.

Lib. IIII. pag. **155.** l. 3. $\overline{XIX}$. $\overline{XXV}$ Aa (R^2 in ras.), $\overline{XX}$. $\overline{XXV}$ D (F $\overline{XXVI}$). | 10. *a Cerauniis* Detl. ex codd., *Acrocer.* v. | 13. *Pilopes* Aa (DFR *pel.*), *Hellopes* Barb. | 15. *Talarus* codd. vett. Detl., *Ταλάρες*, *Μολοττικὸν φῦλον*, *τῶν περὶ τὸν Τόμαρον ἀπόσπασμα* Strab. 9, p. 434. An Plinius scripsit *Tmarus?* quod e codd. apud Solin. 7, 3 restituit Mommsen, eaque

scriptura memoratur apud Steph. Byzant. et Hesych., *Tomarus* v et § 6. | 20. *a* AaF Detl., om. DRv. | 21. *Denseletae* Detl., .. *elacte* Aa, .. *elatae* R^2v (R^1 *delatae*), .. *aelate* DF. | *Threces* codd. praeter R^2, *Thraces* v. | 29. *XXV* A ap. Detl., *XXXII* a, *XXXV* rel. | **156.** 1. *molesorum* Aa. | 2. *Aratthus* Sill., *aratus* codd. | *lacus* Detl. ex codd. praeter d. | 9. *Neretis* Detl. | 11. *diocritos* Aa, *diorectos* rel. | 18. *marages* codd. vett. praeter A. | 19. 20. *Calydon* (om. *est*) Detl., *calidum* A^1 (A^2 *caud.*), *calidonye* R, *caldonae* DF, *calcidone* a. | 21. *et ph//rassus* A (a *est phrass.*), *est frhassus* R, *est fhrarsus* rel. (F *est et*). | 26. *euphal.* A. | 27. *cania* Da^1F^1R. | 28. *Achaton* A, *achathon* a (D *ac.*, F *ag.*), *athon* R, *Acanthon* D Barb. v. | *maxinium* a, *machin.* rel. pr. d. | 31. *Eupolaea* J (d .. *lea*, codd. vett. .. *loea*), *Εὐπόλιον* Thuc. 3, 96. [ed. Bipont., *Εὐπάλιον* Poppo Krüg.], *Eupalia* Barb. v. | 31. 32. *Calamisus* A (R *cami.*), .. *ysus* DaF, .. *issus* dv. | 33. *IIII* codd. vet. pr. A. | 36. 37. *bull.* DaF. | 37. 38. *Tithrone* Hard., *thrichone* R, *trichonae* DF (a in ras., A .. *conem*). | 38. *Tithorea* Detl., *tricor* codd. vett., *Tritea* Barb. v. | *Ambrysus* Barb., *ymbribus* codd. vett. (A *imbus*). | *myraena* vel .. *ena* codd. vett. pr. A. | **157.** 2. *sipnis* A (rel. *gip.*). | 10. *inrump.* Detl. tacite, *erump.* v. | 15. *cheronicus* A. | *lecheae* d, *legeae* codd. vett., *roliaceae* A. | 22. *aepuae* A, *epyra* R, *epyrae* DF (a^2 *epir.*, a^1 *epr.*). | 25. *LXXXVIIII* codd. vett. pr. A. | 36. *Bolina* . *Panhormus* Detl., cf. Steph. Byz. Pausan. 7, 18, 5; 23, 3., *palinhormus* edd. vett., *panormus* codd. Barb. v. | **158.** 2. *olonum* DaF. | 3. *Araxus* Sill., *anrhaxus* codd. vett. (A^2 in ras.) | *Cyllenius* U, *cyllen* codd. vett., *cyllenes* v. | 5. *Phlium* Detl., *philium* A (rel. .. *licim*). | 7. *XIII* A, *XII* v. | 11. *Leprium* Detl. (codd. Gel. v. .. *rion*), *brepium* codd. (A *praep.*). | 13. *Cyparisso* R Detl. (A *cypapasso*), .. *ssa* v. | 13. *LXXII* A ap. Sill. | 14. *Methone* d, *motone* codd. vett. | 15. *acristas* A, *atritas* a. | 22. *XXXVIII* RdT, .. *VIIII* rel. codd. vett. | 23. *Therapne* Url., *therabne* a^1R (DF *ter.*), *theramne* Aa^2. | 24. *antea* A, *antiane* D (a *anx.*, F .. *nae*), *antene* R^2 (R^1 .. *ine*). | 26. *Gytheates* d, *cytheates* rel. (A *cyther.*). | 26. *ad* om. T Detl. | 31. *Boea* AF^2, *poea* rel. | *Cyphans* Detl. (A *cihp.*, dT .. *phani*), .. *phas* R, .. *phanta*

Barb. v. | 35. *Artemisius* Url., *mius* vett. | **159.** 14. *prophis* codd. (A *iboph.*). | *symphalum* vett. (A *simph.*). | 16. *Gortyna* Hard., *cartina* codd. (R *carthinna.* | *Bucolium* AF² (DF¹ *bcol.*), *balium* rel. | 17. *charnon* a, *crannon* A (rel. *chrann.*). | 17. *Melaeneae* Paus. 8, 3, 1; 26, 5., *Melaenae* Hard. e Steph., *melanea* Aa (DF *mael.*, R .. *nia*). | *Heraea* codd. Barb., *hereae* A, *here* R (DF *haerae*, a *haec re*). | *grae* codd. pr. R. | 17. *Epium* Barb., *phyn* A (R² *phin*), *pyn* DaF (R¹ *pin*). | 18. *cinaete lepre* vel .. *rae* codd. (F² *laepsae*); *Cynaetha*, *Lepreon* Barb. v, cf. Cic. ad Att. 6, 2, 3. | *et hydrium* codd. pr. AF². | 19. *Enispe* d, .. *phe* aR, .. *phae* rel. | *Lampia* AF², .. *padia* rel. | 20. *et Bembinadia* J, *et* om. Barb. v, *thembinadia* A (rel. *thenb.*), cf. Strab. 8 p. 377: ἐνταῦθα δὲ καὶ ἡ Νεμέα μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος .. καὶ ἡ Βέμβινα κώμη. | 23. *VIIII* vett. pr. A. | 26. *Alipheraei* Detl., cf. Paus. 8, 26, 3. 4., Cic. ad Att. 6, 2, 3., Liv. 28, 8, 6., .. *phiraei* v, cf. Steph., *alithrei* codd. (A *alitr.*). | *Paroreatae* Barb., *pareatae* codd. | *Paragenitae* Rv., *pharig.* A, *pareg.* rel. | 27. *Tritienses* a, *trittenses* DF (A² in ras.), *trittnses* R. | 29. *regium* codd. pr. A. | 32. *Pylum iam* J (Url. *Pylum*), *Phliunta* v, *fliunta* Aa², *fluunt* R², *filiunta* rel. (F .. *uta*). | **160.** 3. *Schoenos* Barb., *coen.* A, *caen.* DF, *cen.* rel. | *Sidous* Detl. ex AR², *sduos* D (F² *s̄d.*), *duas* R¹, *duo* aF¹. | 4. *Gerania* Detl. ex AF², *iaranea* DaF¹ (R *laran.*). | 5. *Oenoe* Detl., *oeneae* AF², *oneae* rel. (a .. *nee*). | 11. 12. *Thoricos* Hard., *doriscus* A, *duriscos* codd. vett. | 12. *Potamos*, *Steria* Dalec., *polypos terae* A² (R *polip.*, A¹ *terrae*, rel. *there*, F *thaere*). | 13. *triasius* A (R .. *ssius*). | 14. *Melita* codd. Barb., *mileta* A (a² .. *ete*, rel. .. *et*). | 21. *Epicrane* Hard. d, .. *granea* vett. | 22. *Hadylius* Hard. (A *ad.*), *hadylysus* DF¹ (F² .. *sos*, a .. *sius*). | 24. *Hyle Thisbe* Barb., *hyle et hyrbe* vett. (a *yle*), *hile et hisbae* A. | 25. *Copae* Barb. (A .. *phe*), *gopae* FR (a .. *pe*), *gape* D. | 26. *Medeon* Barb. (A .. *ion*), *median* a²F, *medeam* a¹, .. *eant* rel. | *Acraephia* Barb., *grephys* R, *graephis* rel. | 27. *ocale et eon* A, .. *et teon* a², .. *et heon* F², .. *et* tantum rel. | *Scolos* R Barb., *schol.* A, *ychol.* rel. | 28. *ollarum* codd. | 33. *Cynus* codd. Barb. (.. *os* d), *cyn' e* R, *gynus e* A. | 34. *Laris* R. | 37. *itron.* .. A, *t//ron.* .. F², *tiron.* .. rel. | 38. *Alope* F² in ras.,

alopes A (a[2] *mal.*), *malope* rel. | **161.** 2. *Phalara* Barb., ..*lar* R, ..*larna* rel. (A *pal.*). | 3. *Sperchios* Barb., *sparthos* A (F[2] in ras. *spartos*, rel. *sphart.*). | *Boion* Barb., *bolon* codd. (a ..*lan*). | 6. *Pelasgis et* add. Detl. cum Aa[2]F[2]. | 14. *Hellas* dv, ..*adis* vett. | 15. *Minyius* Barb., *mynylus* Da[1]F (a[2] *men.*, AR ..*ilus*). | 16. *Alimon* AFR[2], *althmon* Dad, *athmo* R[1]. | *Holmon* A, *solm.* DF, *salm.* rel. | 22. 23. *Donacoessa* U, ..*oesa* R, ..*caesa* rel. | 24. *Cercetu* A, *cercei* vel ..*ii* vel ..*aei* rel. (R ..*el*). | 25. *Pierius* A, ..*ris* vett., ..*rus* v. | 29. *Pamisus* Barb., *lammisus* codd. (F[2] ..*os*). | 35. *sua luce viridante* codd., cf. Ael. Var. hist. 3, 1: ὡς ἐπὶ πλεῖστον τῆς ἡμέρας αὐτὴν [sc. τὴν σκιάν] προήκουσαν ἀποστέγειν τὴν ἀκτῖνα, olim conicicbam *indutis milace viridante* quia ibidem legitur πολλὴ δὲ μίλαξ... ὁρᾶται δὲ χλοάζον πᾶν, *sub luco vir.* Salm., *vero luco vir.* Pint., *valle luco vir.* Detl. Vulgo interpungitur post *viridante*, sed iungo *viridante hac* (*convalle*). | *vitreus calc.* Pint. Detl. | **162.** 4. *Iolcus* Barb., *olcus* Aa[2], *locus* a[1]F[1]R, *ocus* D, *locros* F[2]. | *Pyrrha* d, *pira* DaF[1], *pisa* rel. | 5. *Castana* Barb., *acast.* AF[2], *acasi*.. F[1], *casi*.. rel. | 6. *Rhizus* Barb., *zrhibus* D, *rhius* A. | 7. *Homol.* Barb., *omol.* codd. | *Pelinna* A, *phelina* DaF[1], *Phalenna* S Barb. | *Thaumacie* Barb. (A ..*thiae*), *taumaci* vel ..*cy* rel. (a *titumaci*). | 8. *Gyrton* Barb. A, *cyrton* vett. (A *art.*). | *Dotion* Barb., *donon* R, *dorion* rel. | *Melite* A (d ..*the*), ..*taea* S Barb., *milithe* rel. vett. | 8. *pilace* DF[1] (F[2]..*aecae*), *philacoe* a, *phylaece* A. | 10. *CCXCVII* A[2] (F[2] in ras., A[1].. *XVVII*). | 17. *Aegiae* S, *aeglae* (vel *egle*) codd. | 18. 19. *aegidium* (vel ..*yd.*) vett. | 19. *Pydna* Hard., *phyna* A (a[2]F *phi.*, R[2] *pi.*), *pugna* rel. | 21. *thyresei* A. | 23. *Eordaea* S, *ford.* codd. | *Mieza* d, *mioza* rel. | 23. 24. *gordin.* Aa[2]F, *gorgidin* rel. (D ..*gyd.*) | 26. *Paroraei* Barb., *paroc.* codd. (A *parcaeaei*). | 27. *Orbelus* A (F[2] in ras.), *orobellus* rel. | 29. *Andar.* Tomaschek Zsch. f. d. östr. Gymn. 1867, p. 701, *Audar.* Sv. | *Garresci* d (F ..*sti*), *garrestyl* D (R ..*tylli*), *garreti* A (a ..*ty*). | 30. *Amantini* d, *mant.* rel. | 31. *Bullidenses et Dienses* A, ..*sis* ..*sis* rel. | 31. *Scotusei* A, ..*tysaei* DF, ..*tisei* a[1] (a[2] *sat.*), ..*tsei* R. | 32. *Sintica* Barb., *syntiga* A (a[2] *sinth.*), *symthyga* F[2], *scymthyca* DR (F[1] *cym.*), *cumthycha* a[1]. | 33. *Aloros* Tom. coll. § 34 et Strab. 7. fr. 20. | 34. *flexus* S

(A ap. Sill.) sed cf. § 76. | 35. *CCXLV* A² in ras., *CXIII* R rel. vett. | 36. *Palinandrea* A, ..*amdera* rel. vett. (a *pad.*), *Pydna*, *Derra* S Barb. | 38. *Epytus* J (Tom. ..*tum* e Suid. et E. M., *Epitus* v. | *Hypsichorus* U. | *Algion Elaeuomne* A (a ..*ci.*, DF *alcy.*, R *halcy.*, D *eleu.*, R *leu.*, a *eleo.*, F² *aleuomnia*), *Halcyone Leoomne* Sd. | *Cissos* Tom. e Strab. fr. 21 et Hesych. | *Phrixelon* DFR, *phrinael.* a. | **163.** 1. *Pallenensi* d, *pallenses* A (R add. *in*). | 2. *Olophyxus* Hard., ..*pyxus* codd. (AF ..*pix.*). | 2. 3. *Metybernu* R. | 3. *Miscella* Holsten. et Tzschuck. (F² *mysc.*), *myc.* A, *fisc.* a, *ysc.* rel. | *Siggos*, *Telos* codd. vett., *Singos* Sv. | 6. *maria* codd. vett., cf. § 97, *mare* Sv, *mare ad XXV* Detl. | 7. *Acroathon* S ex Mel. II, 2, 10, *agrathon* A, *achroton* rel. (a *acrh.*), *Acrathoon* Detl., Ἀκρόθωον Herodt. 7, 22. | 8. *Palehorum* AR, *Palaeorium* S (U ..*chor.*). | *Thyrsus* ADF, *tyrs.* rel. | 9. *casera* A. | 12. *erethysa* A. | 24. *Threcia* A etiam infra et alias, *Thracia* S Detl. v. | 29. *heletos* Da (F *helae.*), *Elathos* Sv. | 30. *Adom.* codd. vett. | 31. *Carbiletis* codd. vett. (A ..*tes*), Tom., *cabyl.* Hard. S Detl. | 32. *Corpilis* AF², ..*illis* S Detl. v. | 33. *Sialetae* DF (a ..*te*) Tom. coll. Dio. Cass. 54, 34, *Stal.* AR Detl., *Telletae* S e Ptol. III, 11, 8. | *Doloncae* S Barb. | *thyli* A. | *Coeletae* S Hard. | 38. *scaudae* a, *caude* R², *Gaudae* S Hard. | *dariae* F (A ..*eae*). | **164.** 2. *Sitoni* F prob. Tom. (A ..*ne*), *Sithonii* v, *tistoni* (non om. *que*) R, *tisitoni* rel. (..*thonie* d). | 5. *Oesyma* Barb. S Detl., *oesimna* ADF (R *es.*, a *caes.*). | *Datos* Barb. S prob. Tom. | 6. *Topiros* A (S codd. Barb. ..*ris*), *dopiros* DRd (F *doppy.*, a *dipi.*). | 11. *serium* Ad. | 13. *Stentoris* Barb., *tent.* codd. | 15. *CXII* A, *CXXII* Sv. | 18. *Melanem* Barb., *meleam* AF (adDR *meel.*, DR ..*ea*). | 19. *lamque* Hard. S. | *tretia* R, *traeciae* A, *Thracia* Sv. | 21. *Hisdropolim* D, ..*li* A. | 22. *Callatim* RS Detl., *scall.* DFad, *c.tum* A. | *Cerbatis* Ad Detl., ..*etis* RS. | 23. *byzonen* DF (a *buz.*), *bosonien* R. | *rapta* DaR. | 24. *dyonisipolin* R, *dionysiopolim* d. | 26. *libistus* a² Detl. (A *lyb.*), *lybistos* FR (D *liby.*, rel. *libi*). | *zygere* A, *zycere* a (DF¹ *zic.*), *zicerer* Rd (F² ..*res*). | *rhocobae* A (D ..*be*), *boccobe* R, *hoccob* d. | 28. *Catizos* A, *gatizos* FRd, *gaticos* rel. | 30. *Pannysis* R (ADF *pannis.*), *panysis* d (Hard. S ..*sus*). | 34. *Panisos* A, *panisas* R (DadF *panys.*). | *Iuras* A,

riras DFRdS (a *ris.*). | 37. *DLII* Aa², *DLV* d Hard. S, *Dali* vel *alii* rel. | 38. *deinde* Rd. | *cherronesi* A, *ceritinest* R. | *CXXVI* AF, *CXXV* rel. | **165.** 1. *castenis* A, *casthaenes* DaF. | 2. *Chryseon Ceras* Detl., cf. 9, 50 (Solin. 10, 17 et Martian. 6, 656 *Ceros Chrys.*), *chrysoneaeras* Da (R .. *aeer.*), *Chryceras* v (F *cryso.*, A *chrisso.*). | 3. *Lygos* A (a²FR² *lig.*), *logos* DR¹ (a¹ *long.*). | 6. *Bathynias* A (a² .. *thin.*, a¹ .. *tin.*), *batinia* rel. | *pidaras* A, *pydaras* rel. (a *pyrad.*), *Aduras* Tomasch. | 6. 7. *Athydas* J (A .. *id.*), *atydas* F²R², *tydas* rel., *Athuras* Tom. | 8. *byziae arx* DF (a² *by t.*), *biziara* A (a² *byt.*), *bizi earum* R. | *trei* a, *traei* rel. (A *atra ei*). | 9. *caelica* Da¹ (Rd *cel.*). | 10. *cela* R, *cocla* A. | *Bizya* (etiam supra) Barb. S. | 19. *tristas in* A. | 21. *resisthon* A. | 32. *ghygemeros* A. *gygemoros* F² (a² *ghygem.*, Dd *cohygem.*, a¹ *coygem.*, R *cohym.*), *hygemores* d (F *///gem.*). | 32. *Meritus* d, .. *thus* A, .. *tis* a¹, om. R. | **166.** 3. *geresto* Da¹, *gresto* Aa² (F *rge*). | 12. *Corcyra a Buthr.* SRd. | 17. *Othronos* U (A *otr.*, F² *odr.*), *othoronos* DF¹Rd (a¹ *athor.*, a² *tor.*). | 19. *tracie* R (A .. *iae*). | 20. *pticia taracia* A, *btychia taratie* R. | *Phalario* codd., .. *cro* v. | 22. *inter* R²d², om. A, *ante* rel. | 24. *ante Leuc.* del. Detl. ut ex l. 22 desumpta. | 24. 25. *Taphias* Barb., *Carnos* U, *Oxiae* Barb., *zaphiosis arnoxia* codd. (d .. *ios isaen.*). | 25. *prinaessa* (vel .. *nessa*) codd. (R .. *nesse*). | 26. *pinara* A (F² .. *ria*), *pirana* Dd, *pyrana* rel. | 27. *nystrus* ADa (d .. *tus*, F¹R *ni.*), *nisdros* F², *Mystus* Sv. | 29. *X* A, *XI* rel. Sv. | 33. *a* om. Detl., *e* d. | 34. *XXXVI* AF², *XXXV* rel. S. | 35. *Neritus* A, *anelitus* D, *enclitus* R. | 36. non *XII*, sed *XV* Detl. | **167.** 2. *spa//hage* A, *spageta* rel., *Sphagiae et* v. | *oenusta* A (F² *noen.*), om. rel. | 2. 3. *thres* A, *ther* rel., R *messeneos in uther thyrides* (d *ther trides*) om. .. *nen oenussae in asi..* | 3. *teganissa* A³d (A¹ *tegn.*, rel. *thegan.*), *Theganusa* S. | *cothnon* codd. | 6. *Arine* Aa², *rine* a¹, *ryne* D (R .. *nae*, F *sarynae*). | 6. 7. *Hermonium* A, *Hermion.* Hard. S., *armon.* d, *barnion.* R. | 7. *Tricarenus* Leake (A *trig.*), *riparenus* a², *tipar.* rel. v. | *Aperopia* Ortel. (R .. *ico*), *eperop.* A²F², *epirop.* A¹, *eporop.* DadF¹. | 8. *L* AF Detl. deleto comm. post *distans*, *I* Da, *D pass.* v, om. R. | *Belbina* Barb., *bellina* codd. | 9. *baucidios* F² (v .. *dias*), *abaudicios* R, *baudacios* Da¹d (F¹ .. *tios*),

baudacidia a². | *pithonessos* F (A *py .. esos*), *sityoness.* R, *scinthioness.* a, *sithionesos* d (D .. *ssos*). | 11. *XV* A, *XVI* rel. | *XVIII* A, *XVIIII* rel. | 14. *cleusa* A, *eleus* D (d .. *sa dendros*, R .. *sa thendos*). | *Craugiae* d (A .. *ciae*), *graugiae* DFR² (R¹ *gaug.*), *grauciae* a² (a¹ .. *diae*). | *Caeciae* AR (a² *ic.*), *acaeciae* Da¹ (d *acec.*), *acaeaciae* F. | *Selacosa* A (R . *cos*, d *dur seracos*), *Selachusa* Barb. v. | 15. *Dacenchrus* A (DaF .. *ris*), *dia cenchreis* d, *Cenchreis* Rv. | *VII* codd., *uti* S, *sunt* v. | 17. *Phalas.* AF²d, *pal.* rel. | 22. *Mallotes* v, *moles* codd. | *et* add. J. | 26. *DL* .. FRd, *L* .. A, *DI* .. D, *ID* .. a. | 30. *Phalasarna* d, *pal.* rel. (Da¹R .. *arn.*). | 31. *Cydonea* A, *cidonia* R. | *inoum* R¹ (R² *min.*), *motum* d. | 32. *panormum* A (R .. *myn*). | *cytetum* codd. (a *cit.*). | 33. *hiera* . *pygna* A (F² *hyerapi.*), *hierapyna* D, .. *pina* rel. | 34. *gnosum* R²d (R¹ *cn.*). | *polyrh.* A, *polyr.* DFd, *polir.* a, *polis.* R. | 35. *Lycastos* Detl. | 36. *clatos* Aa². | 37. *theramne* A. | *gitisos* A (a² *gyty.*), *gylisos* d, *agyliosos* R, *gylysos* rel. | **168.** 3. *malea* A, *meleo* Rad (D .. *aeo*), *maele//* F. | 4. *LXXX* A, *LXXV* a, *LXX* rel. | *Samoneo* Rd, *Samo//neo* A, *Sammonio* v. | 6. *chorycoe* A, *corycae* DF², .. *ce* aR² (R¹ *cory*), *coriae* F¹. | 7. *laternae* Aa²F², om. rel. | 8. *Budroae* dv, *buditiae* R. | *dria* AF², *dina* a². | 9. *leucae* DaF (R .. *coe*), *lauce* A. | *Hierapytnam* R, .. *pydyam* A (ap. Detl. .. *dram*), .. *pyinam* D (a .. *pii.*), .. *pignam* F, .. *pinam* d. | 10. *crusae* A, *crisaeu* DFR (ad .. *eu*). | *buto* d, *butu* R. | *aranus* d, *aram . n'* R, *ramnus* A. | 11. *Acusagorus* Dd (F *ag.*, R *acus agorus*, a .. *guros*), *Musagorus* S (v .. *res*). | *Phocoe* d (A .. *ceo*, a¹F .. *cae*). | *Sirnides* Rd (a *syrni.*, F¹ *sirny.*), *stirn.* A, *fyrn.* D, *fern.* d. | 13. *Harm.* A (idem infra *heleus.*), *arm.* rel. | 14. *scarpia* Rd. | *Corese* A, .. *sae* DFad, *cares e* R. | *Phocasia* AF²a², *poeasia* DR, (a¹ *pe.*), *pae . asia* d, *paeasya* F, *Phocaria* Sv. | 22. *poeessa* R (Da .. *eersa*), *poessa* A. | 25. *iungantur* A, cf. 5, 41. 86. 128. 142, .. *gatur* v. | 28. *intra* AD, *infra* rel. | 29. *attice* R (d .. *cae*), om. *ab.* | 32. *urbium* Rd. | *nesso* codd. | 32. 33. *cerito* A, *corintho* F (D *coeo.*, a *caeo.*, R *coco.*). | 33. *Aedepso* Rd, .. *epro* Da¹, .. *esso* Aa². | *oca* codd. Barb., *contra* Aa², *quondam* F² in ras., om. rel. | *oecalia* Aa², *ech.* F, *uech.* DR (a¹ *ueth.*), *nech.* d. |

35. *oritario* Da. | *Arethusa* Aa[2] (F[2] in ras.), *oretano* rel. | 36. *ellop.* a, *etlop.* DF[1]Rd, *et elop.* F[2]. | **169.** 2. *asophis* codd. | 4. *Aegila* Meineke, *aegilia* d, *aeglia* DaF[1] (R *eg.*, F[2] *aheg.*), *ae///heta* A. | 7. *XXXVIII* A (rel. .. *VIIII*). | *gauron* R. | 8. *Lasiam* A, *lass.* rel. | 9. *epaeim* DF[1]d (F[2] .. *gim*, R .. *eam*). | 15. *XV* A, *XII* rel. | 16. *Cythnos* Pint. ad Mel., *citanos* DR (ad .. *osi*), *cyanos* A, *giaros* F[2] in ras. | 20. 21. *Aglaosthenes* Reines., *aegloste.* codd. (A *egl.*). | 21. 22. *cheran muidian* A, *cerani mydiam* d (Da .. *dyan*), *caeran midiam* F (R *cera nymidyam* R, *Geraniam*, *Chlamydiam* Detl. | 22. *Cynethum* Detl. (AFR .. *tum*, D .. *thym*), *cinethym* a[1] (a[2] .. *etu*), *Cynthum* Sv. | 24. *Celadinen* J coll. Hom. Il. π 183, υ 70, φ 511, *celadye* A (a[2] *cael.*, F .. *die*), *caelady* a[1] (d *chael.*, R .. *di*). | 28. $\overline{VII}$*D* a (R $\overline{VI}$ *ID*), $\overline{VII}$ A (F[2] in ras.). | 29. *Diam* A, *adian* Rd. | 34. *hellenae* A, *elline* Fd (R *aell.*), *mellene* a[2] (a[1] .. *ine*). | *Phacussa* Pint., *phocusa* codd. | *Nicasia* Hard. (A *aec.*, F[1] *uaec.*), *haecasia* rel. | 38. *Ichthyoessa* Barb., *icthysusa* a (R *hictis.*), *iecthiusia* A, *ithacusa* F[2] in ras. | **170.** 4. *Naxo* F[2]d (A .. *xu*), om. F[1], *sanxo* rel. | 5. *XX* a[2], *XXV* F[2]. | 6. *Oletandros* A, *olentrandos* rel. vett. | 7. $\overline{XV}$ Aa[2], *XXV* rel. | 9. *donysa* AaF, ..*isa* Rd. | 10. *earusse* AR (Fad .. *usae*), *Corassiae* Barb. v. | *gy///rus* A, *girus* a[2], *gerus* rel., *Lerus* Sv. | 11. *Heraclia* Barb., *cherachia* Ra (A *car.*, F *chor.*), *Hieracia* dS. | 14. *Acytan* Detl. (Barb. .. *ton*), *acita* Ra[1]d (Aa[2] ..*tia*, F .. *da*). | 15. *Buporthmos Machia* Sill., *buportmachia* a[2]F[2] (a[1]F[1] ..*miachia*, A ..*mhacia*), *bup'machia* d, *postmica* R (sup. add. .. *chia*), *Post Machia* v. | 18. *automata* R. | 19. *tia* ADFa, in R ras., *eatia* d. | 20. *leua* AF[2]a[2]. | 21. *canaphe* Rd (F .. *phae*, a .. *nephe*). | *Hippuris* Hard., *hippuris hippurias* (.. *ias* in ras.) F (A *hipp. hyp.*), *hippuras* (sup. scr. *u*), *hipurtus* R, *phippurus hypurtus* a. | 22. *a Cadisto* Hard., *a sisto* codd. | 23. *camynyta* A, *chaminia* FRa (d .. *neia*). | 23. *Azibintha* A? *aiohantho* RD (a *aioa.*, d .. *nte*), om. F[1]. | 24. *Lamse* d (Da .. *re*), *lanise* F[2]Rv, om. F[1]. | *atraia* F[1]ad, *agia* D. | *Thetaedia* A, *tethed.* F (D *taethed.*, R *ethed.*), *techedia* a[2]dv (a[1] *taech.*). | *calumna* A, *colymnia* (sic) R, *calumnia* d. | 25. *Eulimna* A, *e.ol.* R, *eol.* rel. | 34. *Euthiam* AF[1]R[2]d (R[1] ..*tiam*, Da .. *thyam*), *euthi-*

ciam F². | 34. *Cicynethum* Barb., *et cynetum* a (R *cin.*, DF *..neum.* | 37. 38. *Peparethum* Barb., *perar.* vel. *petrar.* codd. | 38. *Evoenum* d Bochart. geogr. sacr., *evonon* AFR (rel. *aevon.*). | **171.** 5. *CXV* Detl. | *Hephaestiam* d, *hebesthiam* DR (F *ebdesth.*), *ephes sitiam* A (a .. *ciam*). | 6. *umbra* Rd. | 7. *thoso* A, *hosos* R. | *Aeria* F (A *er.*), *aeraria* Da (d *erar.*), *elaria* R. | 8. *XXII. D* R. | 8. 9. *LXII. D* Da¹, *IXXII D* R, *XXD* a², *LXII* AF² in ras. | 11. *circuitur* A, in Rd lacuna. | 11. *XXXV* Detl. | 17. *Avesticos* A, *dest.* R, *desthicos* F²a² (DF¹a¹ .. *co*). | 18. *Sarnos* A, *carnos* R, *arnos* d. | *cisuros* A, *cyssyros* DFa (R *chysy.*). | 18. *chalatusa* AR. | 19. *Draconon* dv. | *Arconesus* Barb. (d ..*nes*), *arronesus* R (A *harr.*, F²(A?).. *nesos*, rel... *nes*). | *chetusa. aschapos* A. | 20. *caperis* R¹ (R²d .. *res*). | *Aeantiron* DFa, *acantiros* R. | 23. *totius* Ad, *pot.* rel. | 33. *latitudinis* Rd. | **172.** 3. *cyberium* DRad. 5. *semel* om. R, *L* add. S Martian. 6, 662. | *veteres ut* F² in ras., ..*res semel L* d (Da .. *meii*, R .. *mei pos.*, sup. add. *ne*). | 6. *vicies novies* F²d, *semel ut* (i. e. *vel.*) *novies* rel. | *decem novem* a (F² rel. .. *cim*, R *noves* sup. add. *i.*), *DCĊ. VIII* d. | 8. *XXIIII* DFRad, *XIIII* v. | *LXXVIIII* a², *alii LXXVIII* F², *LXX* DRa¹d. | 9. *determinavere .. milia* om. DRad, *determinaver̄.* F². | *XI* a², *XI. LXXII* v. | 13 et 16. *anticap.* R (d cum ras.). | 23. *saurici* Rd. | 28. *mox ipsa Peuce* om. Rd. | *inqua* Rd Detl., qui lacunam notavit post *alveus.* | 33. *et in* Fa, *dein* Detl. | 34. *Borion* d Detl. | *Psilonstoma* S Ortel. | 37. *in* F²a², om. rel. | 38. *litori* d (F in ras.), *litoriae* D (a .. *iac*, a² .. *i ad*), *litorae* R¹ (R² .. *ra*). | **173.** 3. *et throxolani* Da² (a¹F *trox.*, d *trop.*, R *throxol.*). | 4. *hyrcin.* D (Fa *hirc.*), *hirchin.* R. | 6. *gaziges* R. | 7. *iis* R. | 8. *aversa* S (Fa² *ab.*), *averba* rel., *adversa* v | 10. *ad* om. S Martian. 6, 661. | *centum* Rd. | 12. *Vistlam* Letronnius, *vistiam* d (DFR .. *ia*, a .. *igia*). | *a desertis* F² Dicuil., *adsertis* DF¹ad, *advestis* R. | 16. *oppida* Fa²d, ..*dis* v. | *cremenisco* F², *cremensco* F¹Ra (d .. *mensc*, d² .. *nnesc*). | 20. *Asiacae* codd., *Ax.* v. | 21. *crobigni* R, ..*byzi* Sv. | *saggarus* d (a² .. *ricus*), *Sagarius* Sv. | 27. *tranversum* R, *transv.* Sv. | 31. *Enoaecadioe* DF¹a¹ (R .. *ae adioae*, F²a² .. *aecadloe*), *enoechadloe* Sv, *enoetachoe* d. | 36. *recessu* F²d, *rcoesso* D, *//coesso* R¹, del. R²,

om. F[1]. | **174.** 1. *Buces* Detl. coll. l. 5 et 36. | *fossa*... *Buges* F²v, om. rel. | 2. *Maeotis* Barb. v. | *lacuus* R¹. | 3. *hypaniam* Dd (R *hip*., a *hysp*.). | 4. *Basiliadas* DFa, *Basilidas* dv, cf. l. 35. | 5. *buce* R¹ (R² .. *en*. | 6. *scythiae* a, *sc//ythie* R, *schityqe* F, *stithiqe* D, *Scythia* Hard. | *sendice* R, *sendica* rel. | 9. *ergo*. *ciri* R. | 9. 10. *Characeni* Pint., *caraeseni* DF (Rad *cares*.). | 10. *Assyrani* Detl. (R *as. sirani*, d *a* tantum), *Lagyrani* S Pint. | *Stactari* Rd Detl., *Tractari* S codd. Barb. | *Acisalitae* Rd Detl., *Arsilachitae* S Barb. | *calidiordi* d (R *or//*..). | 12. *Nea* om. SDd. | *Sataucis* d Detl. (R *sar*.), *Satarchis* S Barb. | *Carcine* Detl. (Fa ..*nae*, D ..*nei*), *carnice* d, *carcinis* R, *Carcinite* S codd. Gelen. | 13. *Tagre* codd. (F¹ *teagre*), sed cf. l. 31. | 14. *Megaricae* Da, .. *ce* Rdv. | 17. *simborum* R. | 18. *Carambico* AF²v (cf. 4, 49 *adversum Sigeo*), ..*bicon* Rd Detl. | 19. *promunturium* R² Detl. | 24. *longe* om. R. | 25. *I.XXXVIIID* R. | 29. *longitudo* Detl. Pint. | *post passuum* dist. J. | *Hermisium* A, *hermes*. D (Fa¹d *therm*., R *term*.). | 30. *macotem* R. | 34. *tissagetae* A, *thisagetae* Fa (D *this///*, R *this*, om. etiam *Budini*). | 35. *agarcissi* R. | 36. *Buce* ARd Detl., sed vid. supra. | 37. *Tanain* Ad Detl. (R *ad tam*). | **175.** 1. *riphaei* A p. 176, 36. | 10. *his* Rd, *iis* v. | 23. *licet* A, *libet* rel. | 23. *dubitare* A, .. *ri* F²a² Rob., *habitari* DFa¹d (R .. *rit*). | 24. *Delon* RSv. | 28. *Delum* R (d *ittalum*), *Delon* Sv. | 31. *DCCXVI* A, .. *VII* rel. Sv. | **176.** 4. *quo* Rd. | 7. *macron* Rd. | 10. *carcinitis* Rd. | *Cephalonnesos*, *Spodusa* Detl. (F *caephaloness*., D *cepalloness*.), *cepallones rospodusa* R (a *rosph*.), *chephallonessos sponsus* A. | 17. *riphaeos* Detl. | 20. *Baunonia* AF²a², *raunonia* F¹a¹d (D .. *niam*, R .. *miam*). | 23. *amalcium* A, *almachium* a. | 24. *lingua* F²d Solin. 19, 2, Dicuil. 7, 5, 1, om. rel. | 26. *Rusbeas* ARd Detl., *rub*. Solin. Dicuil. v, *roudoas* F², | 32. *fanesiorum* Aad (DF .. *esto*.), in R lac., *Phan* Solin. 19, 8. | 34. *deinde* Detl. Dicuil. Rob. | 34. scr. *Inguaeonum* coll. p. 177, l. 24, *inquaeon*. R Detl., *ingeo*, d. | 35. *inde prima Germaniae* A (RFad *prima inde*), *prima in Germania* Detl. Dicuil. | *Saevo* Detl. Dicuil. | 36. *Riphaeis* A, *rip*. R, *rup*. d. | 38. *Scatinavia* Aa², *scad*. DF Dicuil., *scand*. Rd. | **177.** 3. *Aeningia* A, *aepingia* F², *aepig*. vel *epig*. rel. | 4. *visilam* A, *insul*. F¹a¹, *vistul*. d, *visul*. R. | *scyris* a, *ciris* F¹R,

cyr. Dd. | *hyris* DFad, *hyrys* R. | 5. *Cylipenum* Ad, *cylyp.* rel. | 6. *Latrim* AF, *latri* rel. | 8. *Tastris* A (F *thast.*), *thart.* rel. (a *chart.*). | 9. *Romanis* d Detl., .. *norum* Sv. | 10. *multit.* Detl. cod. Dalec., *similit.* codd. | 11. Malim *barbaris* omisso *a.* | 23. *uandali* d (R .. *alici*). | *Burgundiones* Sd. | *varinne* Ad, ..*ine* R, .. *ini* Sv. | 24. *Gmones* Rd. | *Ingyaeones* A (F^2 ..*gyae.*, Rd .. *cyeo.*), *Inguaeones* Detl. codd. Salm., *Ingaevones* Sv. | 26. *Istyaeones* J, *Istiaeo.* Detl., *Istaevo.* Sv, *istriaones* A (F^2 in ras. .. *riones*), *sthriaones* a^2, *sthraeones* D, *sthraones* a^1, *stheones* Rd. | 26. *Sicambri* Spener., *cimbri* SA, *pars cimbri* (vel. *cym.*) rel. | 29. *Guthalus* R (A *gyth.*), *Gutt.* Sv. | 29. *vistila* A (F^2a^2 .. *ilia*), *visti* rel. (R *visci*). | *Albis* DFRd (a^1 *olb.*), *alvus* Aa^2. | 30. *Amisis* A sec. Detl., .. *ssis* rel., *Amissus* A sec. Geel. Sv. | 33. *Canninef.* Sv. | 34. *Sturiorum* AF^2, *tus* ad, *tur.* rel. | 37. *lacums* R, .. *cu* A. | 178. 6. *gesoriacu* A, *geseriaco* R^2d^2 (R^1Da .. *cu*, *gesiriaco* Par. | 7. *XXXXVIII* A Par., *XXXVIII* Ra (Dd .. *VII*), *XXXVIIII* F. | 8. *LXXV* A Par., *XXV* rel. | 10. *Calidoniae* AR Par., *Caled.* Sd, *calyd.* rel. | 15. *acmode* A (Par. *accom.*), *haecomodae* R^2 rel. | 16. *Mona Monapia* F^2 in ras., *mona manapia* A (Par. .. *na namana.*), *muna mana apta* a^2, *monam apta* Da^1d, *maram appa* R. | 17. *Riginia* A Par., *rignea* R (Da, F^2 in ras. *ricn.*), *Ricina* Sv. | *Silumnus* A Par., *silim.* rel., *Limnus* Sv. | 17. *Sambis* A, *Samnis* Sv, *amnis* rel. (R .. *nos*). | 18. *Axanthos* A, .. *tos* rel. Sv, *anxantes* Par. | *ab adversu* A (Rd om. *ab*, Sv .. *so*). | 19. *glaesiae* F (Par. *glo.*, rel. *gle.*), *Glaesariae* Sv. | 21 et 29. *Tyle* Detl. cum A, sed cf. 2, 187. 246. | 27. *Scandias* Aa^1 (Par. .. *didas*), *scandiam* rel. v. | *uergos* A Par. | 28. *Berricen* A Par., *Uerigon* rel. (etiam Rd), *Nerigon* Sv. | 30. *Cronium* AF^2 Par. v, *scroni* rel. (a^1 *scon.*). | 31. *commone* (om. *uno*) A. | 33. *Garunnam* R Detl. (A *car.*), *garumnam* v, *garam* a^2. | 35. 36. $\overline{XVII}$. $\overline{L}$ Aa, *XVIII* DRdv, *XVII* F. | 37. *Iuris* Rd (A Detl. .. *es*). | 179. 1. *Exervi* DRad (F^1 ..*eri//*), *texeri* F^2 (A .. *ro*), *extera* v. | 2. *ora Marsacis* Dd (a^1 .. *sucis*, Aa^2 .. *saci*, F .. *sacii*), *oromarsacis* R (v .. *ci*). | 3. *cersi.* codd. pr. A. | 4. *Bellovaci Bassi* AF^2a^2, *bellobasi* vel *vasi* rel. | *catuslugi* codd. pr. A. | 4. *atrevates* A (R .. *rav.* | *Nervi* A, .. *vii* v. | 5. *virom.* $DFRa^1$. | *Ulmanectes* A (F^2 in ras.),

..*netes* v (D .. *nee.*). | 6. *Betasi* F¹Ra², F² *bat.*, *betase* rel., *Baetasi* Detl. | 8. *Helveti* AR, .. *tii* v. | 9. *et Rauriaca* A (F² in ras. *saur.*, a² .. *acha*, Da¹ .. *ach.*), *aetruria ac* R (d .. *ri ac*), *et Raurica* Detl. | *autem* om. Rd. | 10. *in Ubis* Detl., *in ubi* A, (rel. *uvii*), *hinc Ubii* v. | 11. *agrippiniensis* R, .. *pienses* A. | 13. *Veliocasses* Henzen, *velloc.* DFa (A *vel occ.*), *villoc.* R. | 14. *Galletos* DFa. | *Ossismos* R¹ (Aa² .. *mons*), *ossimos* D²FR²d (rel. *mus*). | 15. *Ligirem* AR¹, *ligerem* R² Detl. | 17. *Namnetis* Rd. | 18. *Carnuteni* F²a², *carnuti* Rdv, om. rel. | *Boi* R, *Boii* v. | 19. *Aulerci* d Rob. v, .. *ti* rel. | *Cenomani* Rd, .. *manni* Sv. | 20. *Parisi* R, .. *sii* Sv. | *Andicavi* a² (F .. *gavi*), *candic.* d, *candid.* rel., *Andec.* Sv. | 21. *Coriosultes* R. | *Rhiedones* F (d *rhiod.*), *shiedones* Da (R .. *tis.edones*, sup. scr. *i*). | 22. *Secusiavi* Henzen. (F *saec.*), *secusi alibi* rel., *Secusiani* Sv. | 24. *Bituriges liberi* a²v, *Bituriges* (om. *liberi*) S (d *beturi*, rel. etiam R *betur*). | 25. *sedibouiades* a¹ (DFd *sedhib.*), *sedhiboviates* R. | 26. *Begerri* a² (a¹FR .. *erbi*), *geberbi* d, *bergebi* D² in ras. | *tasb.* F¹Ra¹d. | 28. *Monesi* F²a², *mone* rel. | *Sybill.* R Detl., *Sibyll.* dSv. | 29. *Camponi* d, .. *poi* DF¹Ra, .. *boi* F². | *Pinpedunni* DF (a .. *mni*), *pinpendunini* d, *pindedunni* RS. | *Lasunni* d (D .. *unnis*, a¹ *umnis*, a² .. *uini*), *Lassunni* S Detl. (F *unnis*, R .. *uri nis*). | *Suellates* J propter *s* adscriptum praecedenti nomini, *Vellates* v. | 29. 30. *Torvates* Rd Detl. | 30. *Aelus.* Da¹. | 31. *Succasse* R¹a, *sucassae* F¹d (.. *se* R²D), *uocassae* F². | *Tarusates* S Hard. | *Basabocates* Sa Hard. | *Vassaei* DF, *vassel* a, *vessei* R. | *Sennates* Fa², *enn.* d, *aenn.* DR, *cienn.* a¹. | 32. *cam po letri* R¹ (R² .. *lettri*), *Cambolectri* Agass. Hard. S Detl. | 33. *leuouices* DF¹R¹a¹d. | *Arvenni* R. | 35. *Antobroges* codd. (R *anteb.*), *Nitiobriges* S Scalig. (Detl. *broges*). | 37. Lacunam notavit J. Videtur excidisse: *inter eam et promunturium Gobaeum Lugdunensis* vel simile quid. | 38. *inter id* R (a² .. *terrid*, DFa¹d .. *erri*), *inter eum* v. | *Venestorum* codd., .. *etorum* Sv. | **180.** 1. *quae et* R, *et quae* Fd, *quae* rel. | *inter aquitanicu* Rd. | 6. *fusa* F² in ras., codd. Gelen., *iuga* DRa²d, om. a¹. | 7. *brumali* Detl. | *septentrionali* F², om. Rad. | 9. *situs consistit* F². | 10. *Olarso* v, cf. 3, 29, *aolurso* R, *adlarso* d, *aolarso* rel. | *Vasdulorum* Ra¹d (rel. *vasdull.*), sed cf. 3, 26. 27. | *Morogy* DFa, *orogi* R (d .. *gy*), *Morosgi*

Sv. | 14. *Orgenomescy* D (a[1] .. *nescy*, a[2] .. *miscy*). | 15. *vesei. asueca* a[2] (F[2] in ras. .. *iusuaga*). | *Noega* a[2], cf. Mel. III, 1, 9, *nega//* F, *neget* rel. (d .. *eth.*). | 17. *navia albione* codd. (F[2]a[2] ..*nes*), fort. a dupl. λ apud Ptol. II, 5, (6), 4. | *Egivarri* v (R *ec.*, D *aec.*), *aeguiarri* F[2] (F[1]d .. *aec.*), *egtii arri* a[2] (a[1] *ect.*). | *adovi* R, *iodavi* d. | 18. *aroni* DF. | 20. *tres arae Sest.* F[2] Barb., *tressarem.* a[2], *trearaerest.* rel. | *Capori* S Hard. | 21. *Noeta* Detl., codd. Hard., *Noela* S Hard., *nota* a[2], *oeta* rel. | *Praestamarei* d, *Praesamarci* Sv. | *Cilaeni* D, *leni* ad (F *lae.*). | 22. *corticosa* R. | *Cilenis* d, ..*ensis* rel.). | 23. *Heleni* dSv. | *Grovi* a[2] (F[2] *cr.*), *cro* F[1], *gro* rel., *Gravii* Sv. | 24. *Signae* DRd, *sige* F, *insigne* a[1], *Siccae insigne* a[2], *Cicae ins.* v. | 26. *supra* dSv. | 27. *Pelondenibus* DRd, *pelenden.* a[2] (a[1] .. *deniuibus*), *pelondon.* F. | 33. *Vaga* S codd. Barb. | *opp. Tal.* a[2]F[2], om. rel. | 34. *minium* F[2], *eumenium* rel. | *Coniumbrica* inscript., *cinumbr.* codd. (d *cyn.*), *Conimb.* Sv. | 36. *alii* Sv, om. d. | **181**. 1. *hic* Rd. | *et* om. codd. | 9. *intellegunt* a[2] (F[2] in ras.), ..*ectum* Rd[1] (d[2] .. *egt.*, Da[1] .. *tu*). | 9. *limeam* DF, *lineam* ad. | *dictum* ad. | 16. *Varro tradit* a[2] (F[2] in ras.), *tura prodit rata* D (a .. *ditatra*, R .. *dit///*), *aproditrata* d. | *quo vero* Rd. | 17. *Ana* F[2]Rd, *agana* rel. | 18. *nobilis alat.* Rd. | 19. *Merobrica* a[2] (R *erob.* vel *erop.*), *mesob.* d[2] (F[2] .. *ga*), *sob.* d[2], *esob.* rel. | 20. *ceneus* Dad (F *caen.*). | 21. *mirti* R, *myrtili* rel., sed vid. l. 30. | 22. *Scallab.* Detl.*, *Scalab.* v. | 24. *Metellinenses* U, *metall.* v. | 26. *Caesarina* codd., ..*riana* v. | 27. *ea* codd. | *Scall.* AR, *sall.* F[2], *scal.* v. | 28. *iniulium* Rd. | 29. *olysipo* A (rel. *olis.*). | 30. *idem* Ad, *item* v. | 33. *aemienses* DF[1], *emienses* d (R .. *se*), *Ammiens.* S, *Aeminienses* Detl. coll. § 113. (AF[2] .. *nenses*). | .. *se sacran.* R, *eran.* d. | *Axabritenses* R (ADFa *tax.*), *Arabric.* v. | 34. *Caperenses* Aa[2], *caer.* vel *cer.* rel. | *Caurienses* Detl. ex inscr. *caurenses* v (A *ceur.*). | *Colani* R. | 35. *Cilibit.* AF[2]: | *Elbocori* Hard., *et boconi* R. | *Interamnienses* Detl. ex inscr., .. *ansenses* codd. (.. *anni.* d). | 36. *Medubrige.* A, *medubrie.* R, *mediibrige.* d. | 37. *Lancienses* DFRad, om. A Detl. coll. l. 35. 36. | 38. *Bardili* A, *barduli* rel. (a[1] .. *la*, F *pard.*). | *et iapori* A, *attopari* d, *attap.* R. | *gallitie* R. | **182**. 2. *prodit* A. | 3. *XXXVIII* F,

XXXIIII R. | *XXIIII* A, *XXIII* d, *XXII* rel. | 7. *promunturium* Rd. | *VI* AF²a², *his* rel. | 8. *mox* om AF²d. | 13. *Gaditani* codd. pr. d. | 14. 15. *longa passus M* A, *M longa passus*, *M* Detl., *longa IIIM p.* v, *longa in passus m* F, *longum passus M* RDa² (a¹ *in long.*). | 16. *Philistide* Barb., *philide* A (F² in lac. *phill.*, a² *phyll.*), *pillide* Rd (a¹ *py.*, D .. *dae*). | *Erytea* A, *erithea* RF² in lac., *Erythia* v. | 17. *Potimusam* Detl., .. *ssam* ego conieceram, *potinusam* codd. | 18. *Gadir* codd. Gel., *cadir* Aa² (F .. *yr*), *dadir* Da¹d, *tadir* R. | 19. *erynthea* a² (A *erhinth.*), *erithaea* F, *Erythia* dv, *cerinthea* R. | 20. *ab origine* codd. | *eurum* AR, *earum* d. | *erytro* d, *eurythro* DF (Ra .. *rith.*, A .. *tro*), *Erythraeo* Sv. | 23. *quandam* U, *quond.* v, *cond.* R. | 27. *LXXVII* A, *XXXII* R. | 29. *XII. L* A. | 31. *per* om. codd. | *Morin.* codd. deter., *porin.* F, *borin.* rel. | 35. *XII* codd., *XV* RSv.

Lib. V. pag. 183. lin. 2 *Aegyptio* codd. mel. | 16. *XXXV* A Detl. | 20. *dracones* Detl. cum ADa¹d¹. | 184. 32. *CCCCLXXXXVI* A, .. *LXXXVI* F, .. *LXXXV* rel. | 34. *Sagigi* Ad, .. *ici* DF, .. *yci* a¹, .. *yti* a², .. *aci* R. | 35. *Subur* Sv. | 36. *CCXXIIII* Detl. | 37. *Rhysaddir* A, *risadir* F¹, *rhisurdir* F² (Da *ris.*), *risardis* R. | *Autololes* S coll. § 5. | 37. 38. *Quosenum* Aa², *uosenum* DFRd (a¹ .. *nim*). | 38. *selat.* codd. pr. A (R .. *itcos*). | *maratos* F², *mesat.* R. | 185. 2. *Bracae* A, *braeucae* a (FD *bre..*, D .. *ce*), *brece* d, *braete* R¹ (R² .. *eale*). | 4. *Phar.* a², *par.* rel. | 5. *in* (ante *med.*) J, om. codd. | 6. *Darathitas* A. | *Bambotum* a, *banbothum* DFd (A *bomb.*), *botum* R. | 8. *Hesperium* a, .. *erum* rel. | 12. *Ptolom.* AR, *ptolem.* Sv. | 19. *fallacissimum* A, .. *mo* rel. | 20. *a* (pro *quia*) DFRd. | .. *tes cum* a, .. *tes* (om. *cum*) A, .. *te sicum* rel. | 27. *Salat* A, *sala* rel. | 29. *Addirim* Aad (DF *abd.*), *darim* R. | 31. *est ivor*, *ibi fave* A, *est vior*, *ibi fama* a², *e. ibe ivor* F², *ibi fama* (om. *est Ivor*) R, *ibi fabo* a¹, *ibe fabo* F¹d (D *fab.*). | 34. *transgressus* a² (A .. *sos*), *enses. Egr.* a¹ (Dd *enenses*), *enensegr.* R², *sesegr.* R¹. An *emensus*, *transgressus*? | 186. 4. *vocatur* Aa², .. *etur* a¹DRd. | 10. *iuncta* AFR. | *gente* AF. | 11. *Ptolom.* R. | 14. *Euphorbeam* AR, .. *biam* v. | 19. *in ea* om. R. | 20. *Maurisios* A, *mauros.* DFRad. | 22. *Vanıure* A, *V. a mare* F², *///murae* F¹. | 23. *Autoteles* A Detl. coll. § 9, .. *lales* F¹, .. *les* R, .. *loles* S rel. |

24. *Vesimi* a², *nisemi* R. | 28. *amuda* A. | 29. *Laud* AF², *laut* a², *aut* rel. | 30. *Rhysaddir* A, *rus adir* d, *rursus ad dir* rel. (D .. *hir*). | 30. *Siga* A, *sica* Ra, *siccu* DFd. | 31. *siti* (sc. *oppidi*) *Syphacis* a, *sitis hii pacis* A, *siti gip agis* R, *sitis psyphagis* d, *sit/// pacis* F¹, *situs hac pacis* F², *titus syphagis* D, *situm Syph.* N Detl., *sitae Syph.* SP codd. Barb. | 36. *xenitana* a², *zenit.* R. | 37. *Arsenn.* A, *arsen.* rel. | **182.** 6. *Rusgun.* A Henzen. inscr., *Ruscon.* v. | *Rusucurium* A, ..*ucurum* R, ..*icorum* rel. | 7. *rusaius* Ad. | *gulcill* A. | 9. *Succhabar* R, *such.* A, *succ.* adv. | 10. 11. *sardaval* (a² .. *bal*) *aves nabar* .. *flumen* AF²a², om. rel. | 11. *Usar gens* a², *isargegens* DFd (R .. *rges*), *gens* a¹. | *navaves* A. | 12. *CCCXXII* A²R (A¹ .. *XXXII*), *CCXXII* rel. | 13. *X. XXXVIII* Ra (F ..*VIIII*), *MXXXVIII* A. | 14. *CCCLXVII* DF. | 18. *chullu* DFRd. | *risicc.* F, *rus. sicc.* R. | 19. *cirta* F², *circita* Aa², om. rel. | *sittia.* R, *site.* d¹. | 20. *Sicca* A, *si///ca* R, *sica* rel. | 22. *Tabraca* A (F²R .. *cha*), *tachabra* rel. | *insignei* A (Detl. *ne ei*). | 30. *rigua* DRa¹d. | 33. 34. *Carthago* .. *vestigiis* om. A. | *Maxula* a (A *et m.*), *et maxila* rel. (d .. *ila*). | 35. *Misua* Aa², *misa* rel. | 36. *Neapolis* a (A .. *li*), *ne apollinis* rel. | 37. *Byzacium* D (A *biz.*), *bizatium* R (rel. .. *antium*). | 38. *p. circuitu* Ad, *per circuitum* rel. v. | **183.** 2. *Hadrum.* A, *adrum.* rel. v. | 8. *thenam* codd., *tenasque* R¹ (R² *tenausque*). | 18. *hiscomedis* R (Dd *isc.*). | 23. *Taphra* ad (R² *taf.*, D *thaf.*), *traffa* R¹, *thaphsa* F² in ras. | 24. *DCXXV* a²R¹, *CXXV* rel. | 29. *pallanteas* DFad (R .. *tenas*). | 31. *includit* a², *cludit* DRa¹d. | 31. *Borion* a², *byr.* a¹, *bur.* rel. | 34. *Thuburbi* F, *tub.* rel. v. | 36. *Aboriense* ad, ..*te* rel. | *canoph.* DFR. | *Chiniav.* a, *chiniav.* DF, *ciniav.* Rd. | 36. 37. *Simittuense* a, ..*ituense* F², ..*itense* F¹, ..*ittemse* D, ..*itemse* d, ..*itiemse* R. | 37. *Thunusidiense* F, *tunidiense* R, *ehunuridiense* d, *Thunisidense* Dav. | *tuburn.* adv. | *Thinid.* a², *thibid.* a¹, *tibid.* rel., *Tynidr.* v. | **189.** 3. *accholl.* R, *adcholl.* ad. | *Accar.* Dd, *atchar.* a, *aggar.* R. | 3. 4. *Canop.* DFRad, *canob.* v. | 5. *Tiphic.* a, *tisic.* d, *thisic.* DF, *thisdic.* R. | *Tunis.* F (a²d *th.*, d .. *ses*), *tuni.* R (a¹ *th.*), *thunicenses* D. | *Theodense* DRad (F *thaeo.*), *Theud.* v codd. Barb. | *tagest.* a². | 6. *ulusubbur.* DFd (aR .. *ubur.*), *ulusubr.* Sv. | *Siense* DRa¹d, *sigense*

F² (Detl. *aliud Sig.*, sed cf. l. 5), *visense* a². | *Ziam*. DRa¹d (F *zyam.*), *zam.* a² Detl. | 8. *nattab.* D, *natthab.* Rd. | *Musulami* codd. Barb. inscr. (Fa .. *ani*), *mus insulami* DR (d .. *a ni*). | 8. 9. *sababares* F. | 9. *vacures* DF¹. | 10. *Marchubii* av, *marchui* F², *macchui* d, *machui* rel. | *nigrim* d, ..*in* Rv, ..*ym* D, ..*um* a. | 12. *cirenaice* R. | 14. *Ptolomaide* J coll. l. 20. | 17. *loeton* a. | 18. *locus* DFRd. | *Hesp.* om. Ra¹d. | 18. 19. *ab Lepti* a², *ablecci* rel. (F *al.*). | 20. *Ptolomais* a²d [?] *polo.* DR [immo *pole.*]. | 21. *XL* Rad, *a. l.* D, *CCL* F² in ras. | *phicuus* R. | 23. *CXXV* DRad. | 26. *CCXVI* a², *CCVI* rel. | *Paraetoni* DRd (a¹.. *coni*, a².. *doni*). | 31. *litori* DRd. | *arbori* RDa¹d. | 33. *hasbite* R (a .. *pite*), *arbytae* F, *sarbute* d. | 34. *vivunt* Da², *vi non* dF¹, *ni non* a¹, *vinoni* F², *vint* R¹, *vi* R². | 34. *Amantes* R, *manentes* a² (a¹ *mon.*), *manantes* F¹d¹ (d² .. *nent.*), *Hammanientes* Hard. DN, *amamantes* F². | 35. *maioribus* a²F², om. rel. | 37. *restantibus* Rd. | 38. *domos* a² (Ra¹d ..*mus*). | **190.** 1. *ad* om. Ra¹d. | 4. *super* Rd. | *Syrtim* a²F, ..*tas* rel. | 4. 5. *Phazania* ... *urbesque* a² (F .. *ana*), *paganiorum urbes*, *ubi gentem phazania* rel. (D *aubi* et *phazani*, a¹ *phazini*). | 5. *cullubam* F². | 6. *cid.* DFR. | 7. *Aier* ad², *aeter* D, *aetaer* F, *eter* Rd. | 9. *mox Thelgae* DFR (D *theglae*, a¹ *helge*), *mathelge* a². | *dedris* FRa¹, *dederis* d. | *oppidum Garama* a². | 15. *maiore balbo* (om. *patruo*) R. | 17. *cid.* R. | *caramam* d (R .. *mum*). | 19. *tabidium* a. | *nitiebres* a¹ (R² *nic.*). | 20. *Miglis* R² (a² *nig.*), *milgis* Detl. (F² add. *bubeium oppida*), *nis glis* DFd (R¹ .. *glis*), om. a¹. | *gemela* D, *gemella* F¹Ra, om. F. | *Bubeium* F²a², *nuptium* rel. | 21. *tuben* DFR. | 22. 23. *oppida* .. *Thaps.* om. R¹. | 22. *Discera* R². | *debris* a². | 23. *Tamiagi* Da¹, *tannagi* d, *taminagi* R¹, *tamgaci* R², *namiagi* a² (F *dam.*). | 24. *desibari* R. | 25. *bulluba* a², *bulla* a¹, *bulba* DFd. | *Alasit* R (DFd *hal.*, a .. *si*). | *Galsa* a¹F², *balsa* a², *galia* rel. | *maxilla* a¹, *mazalla* a². | *cizaniam* DR¹ (d ..*mam*). | 26. *giri* R (d ..*rim*). | 29. *ocens.* R. | 32. *athabat.* R. | 34. *patet*, *in latit.* om. R¹ad. | 35. *DCCC* adv. | 37. *marmarides* a (DFd *amarm.*). | *adirmacidae* R (d *adimarc.* | **191.** 2. $\overline{LXII}D$ DF Detl. | 6. |$\overline{XXX}$|*L* J (v *XL*), *LXXX* codd., |$\overline{XXX}$| Detl. | 8. *LXI* F². | 13. *Meninx* a² (F²R² .. *ix*), *metri* rel. | 15. *Thoar* F²v, *troiar* a, *troar* rel. | 16. *M* DF. | 21.

Lopadusa a², *lipadusa* a¹DFd (R² *lypid.*), *lapid'.a* R¹. | 21. 22. *Gaulos et* Barb., *gaulo e* codd. | 23. *Clupea* Fa (F .. *pae*), *glupea* DRd. | *cossira* a² ap. Detl., *cossora* rel. | 24. 25. *aegemoeree arae* F² (F¹ .. *imereae* ..), *aegimoereca Rae* D, *aegimoercca* (R¹ .. *moeraecci*, R² .. *moeraeccea*, a² *aegemoerce*) *Re* a¹, *Aegimoerae arae* Detl. | *autem* om. F² Detl. (in F¹ ras.). | 30. *leuce eth.* d (R .. *et.*), *leucaeth.* av. | 32. *iam* ad, *tam* DR¹, *etiam* R², om. F. | 33. *perossi* DR. | 34. *angil.* DR²d (R¹ .. *el.*). | **192.** 2. *Taraelios* a (DR *tarr.*), *tarelyos* F². | *Oechalicas* F² (R² .. *ligeas*), *oecalicas* a (F¹ .. *ca//*), R¹ .. *licea*, D .. *luea*). | 3. *Magium . quidam* dist. Detl. | 4. 5. *Gamphasantas* F², cf. 1. 13, *tampas.* F¹, *campas.* rel. | 5. *satiros* R in marg., *satur.* a², *sathos* R¹, *sachros* D, *sachos* a¹ (d .. *ios*). | 7. *inter ipsos* R²a², om. rel. | 10. *haec* DR². | 12. *exortes* R Detl. | 18. *pharasi* a (Detl. .. *usi*). | 19. *dicuntur* a², om. DRa¹d. | 22. *XXXVIII* RD Detl., *XXXIX* av. | *tradidit* a², .. *dit* DRa¹dv. | 25. *et Isid.* Da², om. rel. | 25. |*LX*| *III* . *DCCL* Detl. coll. 6, 209, *LXIII* . *DCCL* codd., *LXIII* . *LXXVM* Hard. v. | 26. *in qua re* Dad¹. | 30. et 35. *canob.* DR. | 35. *findit* a², *fund.* rel. | 38. *nomos* R²v, .. *us* Dad, sed vid. p. 193, 3. | *Apollonop.* Detl. Parthey, *apollop.* v. | **193.** 1. .. *monthiten* a, .. *motiten* rel. | *Thiniten* adF² (F¹ .. *nien*), *tinien* rel. | *Copliten* a, *copiten* rel. | 1. 2. *Diospol.* a, *diopol* rel. (D .. *tem*). | 3. *nomus* a¹. | *Pharbaet.* a, *parbet.* F, *parvaet.* Dd (R .. *vet.*). | 5. *ad* a², om. rel. | 5. 6. *oxyrichite* R¹D, *oxsiriciten* d. | 6. *synop.* DF (R *sin.*). | *thermop.* F², *atribiten herm.* DR. | 7. *mendestum* DR (F .. *sthum*). | *Cabasiten* Hard., .. *astiten* codd. | 8. *Panopoliten* a²d, om. DRa¹. | *busfriten* R, *brusfit.* a¹ (a² .. *sifit.*) | 9. *oniph.* DR, *onifr.* d. | *penethum* DRa¹d. | 10. *melentiten* a, *metell.* rel. | 10. 11. *regione* codd. | 13. *duae* Dd. 16. *alias* Da¹d. | *nomus* a¹ (DR *nu.*) | 16. *et crocodilop.* a², om. Da¹. | 20. *prope* om. Detl. | 25. *famaque* a², *quae famae* D (Rd .. *me*), *quae fama* Detl., *famae* (om. *quae*) S (a¹ .. *me*). | *quae situus* [ita scr.] J coll. lib. 1. indd. 3—6; 3, 1; 6, 23. 141 et 6, 3. 40. 58 *quaesitus* Sa¹DR¹, .. *tu* R², .. *tu cognitus* a² (Detl. .. *ta sunt*). | 26. *omnis* DR. | 27. *inveniret* DRad, .. *erit* S, .. *ere* Detl. v. | 28. *fonte* RDa¹d¹. | 29. *Nilidem . ibi* R²a² in ras., *nilidem . Ibidem* d, *nulli ibidem* D. | 30. *inde*,

ob J, *inde ob* v Detl. | 31. *Caesarea* RDd. | 36. *masumsilum* R¹d. | **194.** 1. *sensit* DRa, ..*tit* d, ..*serit* v. | 2. *fonte ut* Fa² (d ..*tem*), *fontem* D, ..*ten qui* Ra¹. | *nigrim* d. | 11. *Astosapes* Rd. | 13. *gyris* Fa¹. | *ut ante* a². | 15. *inpactus* Fa², *pact.* rel. | 19. *pluere* Da (d *pluv.*). | *quaerit* J coll. 8, 214, *quaeritur* a (SRDd *quer.*), *creditur* F² in ras. Detl. | 22, *certis* F, *ceteris* rel. | *auctu* F, *actu* rel. | 34. *in eo* a², *eo* rel. | 34. *e div.* Ra², *div.* Da¹d. | **195.** 15. *XVIII* Fad, *XXVIII* R. | 20. *M* Dad, *oo M* R, *V* F. | 21. *Insula est* J, *insulae IIII* Fad (rel. ..*la*). | 24. *CCCC pedes* DRa (d *p.*). | 27. *aegyptii* DRa¹d. | 27. *DLXXX* a. | 28. *veniunt* d, *aeveniunt* D, ..*pia even.* R¹ (R² ..*pica*), *///veneunt* F. | 32. *ammisse* DR (d ..*sse*). | *praeferri* RD. | 34. *et diosp.* Dd. | **196.** 2. *Libyco Lycon* F²a, *libicon* rel. | 6. *in* F²ad, *est* R², *et* rel. | 13. *Rhacotes* Perrhas. ap. Pint., *archotes* F², *arhp.* F¹, *erap.* a¹, *arap.* rel. | 18. *a* d (F² in ras.), *ad* rel. | ..*nem* .. *partem* a. | *Canobico* Rad (R etiam l. 32). | 19. *mittitur* (om. *est*) a. | *commercia* Detl., *cio* codd. | 20. *CCL* Pint., *CD* codd. | 28. *phatm.* F (R *phanm.*, d *phamm.*). | 29. *pharbotus* D (d ..*utus*), ..*otos* rel. | 30. *atribis* DFR. | 36. *attab.* codd. (a *atab.*). | **197.** 1. *Canchlei* a, ..*leis* d, *laeis* DF (R *calchl.*). | *Gedrei* a, ..*eis* rel. | 2. *Heroopoliticus* Barb., ..*cum* codd. | *Aelan.* R, *laelan.* rel. | 4. *laeana* DF (d *lea.*, R *laean*), *laetina* a. | 5. *gaia* F²a², *zaza* rel. | 9. *plurimis* d² Detl. | 9. 10. *Palaestinae* Dd, ..*na* Ra. | *vocabatur* a, ..*bantur* rel. | 10. 11. *coeles et in* Dad. | 11. *et in qua* Ra¹d. | 12. *et* D, *ex* rel. | 14. *etiam* FR, *etiam* rel. | 17. *seleuciae* DFR²d. | *Pieria* F²a, *pleria* rel. (d *ler.*). | *Zeugma* a², ..*mam* rel. | 24. *cassius* DR (R etiam l. 28). | 30. *rapaea* D, *rapheae* F² (a² ..*aeae*), *rapeae* R¹d (a¹ ..*aeae*, F¹ ..*aeaae*), *rafegia* R². | *Gaza* cf. § 65, *gaia* F²a², *zaza* rel. | 31. *Azotos* a¹ (a² ..*us*), *azostos* rel. | 31. 32. *Iamneae* Dal. (Gr. Ἰάμνειαι), ..*niae* vel ..*nes* Barb., *amnes* R²ad (F *//am.*), *hamnes* D, *hiomnes* R¹. | 35. *Apollonia* F² (F¹ ..*na*), ..*inia* R² (R¹ ..*nia a*, Dad ..*nis a*). | 37. *fabia* DR¹a¹d. | **198.** 1. *samariae opp.* DRd. | 2. *amamorta* DRd. | 4. *Samaritim* cf. Steph. s. v. Σεβαστή, ..*ridim* DFR¹ad, ..*riam* v. | 10. *Acrebitenam* F, *acrebitennam* DRd (a¹ *acrepit.*, a² *acrubat.*). | *Gophan.* Rob., *zophan.* codd. | 10. 11. *Thamniticam* F²a²,

thamnicam F^1a^1d, *thanicam* DR. | 11. *Betholeptephenen* J (Hard. v *Bethl.*), *betholethephenen* F^2 (a^2 *beto.*), *betolethenepenen* a^1 (D .. *lettkenep.*, R .. *lē. thep.*). | 14. *Iordanis* R^2ad. | 20. *genesaram* F (Dad *gentes.*), *gennesarum* R^2 (R^1 *gentes.*). | *XVI* ad, *XV* DF, *XXVI* R. | 22. 23. *tharicea* a^2, *tariacea* R, *tharac.* rel. | 27. *longitudinem* DRad. | 38. *agitat ita* a^2, *agitat* F^2 in ras. (a^1 .. *tata*), *agit. ita* DRd. | **199.** 1. 2. *fecunda illis* Fa^2d (R^2 .. *dat*), .. *dat uis* rel. | 8. *a* $F^2R^2a^2$, om. rel. | 9. *epoto* J, *etopoto* codd., *ex epoto* v. | 11. 12. dist. Detl. ex Solin. 36, 1. | 14. *intercurrunt* a Detl., .. *cussant.* R. | 15. *in regna* a^2v, *regno* a^1. | *paneas* Da. | *Ambila* codd., *ab.* v Joseph. | 19. *oppido* DF^1. | *crocodilon* ad, .. *dillo* rel. | 21. *ac batan ac* DR^1d, .. *at* R^2. | *dictum* FR^2d, *totum* rel. | 22. *gelta* R. | 23. *Cendevia* F^2 (B^2 36, 190 *cand.*), .. *bia* S Detl. (B^1 l. c. *cande.*), .. *bria* a^1, .. *beria* rel. | 24. 25. *tholomeis* R. | 28. *Utica* F^2a, .. *ce* rel. | *Rom. imp.* a^2, om. rel. | 33. *Idaea et* Detl. (F^2 *idea*), *idaea* D, *ideae* R, *idea//t* F, om. av. | *sarepta* a^2 (R^2 .. *tas*), F *tarepta* (DR^1ad .. *tas*). | 35. *Zimyram* Detl. coll. § 78, *gymyr.* F, *gymir.* rel., *Simyr.* v. | 36. *Coeles Syriae* Rob., *caeles syria///* F, *celesirie* R, *coele syria* rel. | *quae* .. *cognom.* U transposuit post *vallem.* | 37. *antelib* DRa^1d, 200, 23 iidem. | **200.** 1. *Palaestines* DR, .. *nis* a, .. *nae* dv. | *at* del. U Detl., *ad* R, in F ras. coll. § 80 et 3, 34 sq. videntur quaedam excidisse. | 2. *autem* codd., *etiamnum* Sv. | *nagoras* FR^2d (R^1 .. *onas*). | 4. *Gigarta* Barb., *zicarta* ad(D *zyc.*), *zicarda* R(F^2 *syc.*, F^1 *///yc.*). | 5. *quam* a, *quondam* rel. | 6. *zimyra* Rd, *zymira* rel., *Simyra* v. | 8. *ducentos passus* vD. | 9. *abargylus* Dd, *abargirus* R^2(R^1 .. *ar///s*). | 12. *Balanea* a, *balenea* R (d .. *ene*), *balenaea* rel. | 13. *diospolis* a. | 18. *eodemque* Rad. | 22. *derectum* R. | 25. *oppida* DRad. | 26. *ab Syris* a, *ab asyris* DF^1 (R^1 .. *sir.*), *ab assyriis* F^2 (R^2 .. *asir.*). | 28. 29. *apamiam* a^2. | 29. *nazerinorum* R, .. *viorum* DFd. | 30. 31. *mabo* R, *magog* dv. | 31. *decreto* Dad. | *cyrresticae* F Detl. | 34. *Cyrrum*, *Gazatas* v, *ystica zetas* R (D .. *ie az.*), *yrtica zetas* a, *yrtiaeazaetas* F. | 34. *Gindar.* Sill., *tindar.* R, *zindar.* d (Da *zyn.*). | 34. *gabetius* R^1. | 35. *granucomatitae* F^2, .. *comatae* rel. v. | 35. *Hermisenos* R, *Hemis.* U, *Hemes.* Detl. coll. § 89, *ermis.* ad, *ermys.* D,

aermisenos F²(F¹..*sones*). | 36.*bethaemi* D(F *baeth.*, R..*emi*), *baethocemi* a. | *mariamit.* R. | 37. *Mammisea* Da (F ..*aea*), *mamissea* R, *manisea* d. | 38. *Penelenitas* DFad (R ..*lon*). *pinaritas* codd. Barb. v. | *Seleucias* R, ..*am* rel. | *dictas* codd. | **201.** 1. *Tardyt.* Hard., *cardyt.* Dv, *cardi///* R, *tat dic.* Fd (a¹ *trat.*), *trat dit.* a². | 3. *arbetus.* F, *arbethios* a¹d (a²..*this*), *arbaethyos.* D, *abetros.* R, dist. U. | 3. *Orontem* F¹Ra¹(d..*them*), *orint.* a², *orient.* Dv. | 5. *discriptas* R. | 10. *aba* a². | 12. *Derzenen* codd., *derx.* v. | 12. 13. *Anaet.* D, *anet.* Rd, *anait.* av, cf. 33, 82. | 14. *Sartonam* Rad, *sast.* D, *past.* v. | 16. *Elegeam* F² (a *euleg.*, R *eleug.*), *elegiam* DF¹v. | 17. *Elegeam* F², e rel. nihil enotat. | 18. *restitit* DFad, *resistit* Rv. | 19. *Ommam* DFR²a, *omnam* R¹d, *Omiram* v. | 20. *saxuosum* Da¹ Detl. | *laeva moroeon* DFR¹a² (a¹ *lasua*, R² *meroeon*, d *meroeen*), *laeva Oreon* v, *laeva Orroeon* Detl. coll. 6, 25. 117. 129. | 22. *Commagenen* v, ..*nes* R, ..*non* rel. | 25. *abscissus* Dav. | 32. *nobile* DR, ..*les* vad. | **202.** 3. *Rhoali* Da, *rohali* F, *rohoa* d, *rohocch* R. | 5. *Suram* coni. Hard., cf. § 89, *uram* codd. | 14. ...*XXXVI* DR. | 15. *CCLII* F. | 17. *telendena* FR (d *tell.*). | 18. *hierop.* R¹. | 19. *hemesa* F Detl. coll. § 81. | 20. *item elatium* codd. Barb., *temel.* F, *themel.* rel. | 20. 21. *a Sura* Da, *asur* R¹, *asure* R², *assura* F. | 28. *Mothrim* F (D *motht.*), *mothi* a¹ (a²..*thum*), *othrim* R² (R¹ *otr.*). | 31. *in* om. FD. | *virginem* R² Hard., ..*ne* rel. | *e* Hard., *et* codd. | *leonem* R². | 35. *Pinarus* F, *pinn.* rel. | 38. *Tarsos* Barb., *thapsos* a², *thasos* rel. | *alaei* DFd, *aleii* Ra. | **203.** 1. *Casyponis* DF²Rd (a *casip.*), *asyp.* F¹. | *Tyros* Fa (R *tir.*), *thynos* Dv. | 1. 2. *Zephyrium* a, *zypir.* DF, *zipir.* Rd. | 2. *Anchiale* a, *anchile* d, *ancile* DR² (R¹ *ac.*, F *sanc.*). | *Cydnos* F², *cydonis* a, *cydnus* rel. | 3. *Celenderitis* D (F ..*lendir.*, ad ..*lerendir.*), *celendiridis* R. | 5. *hale* F, *hele* R. | *Thebe* Da¹d (R *te.*), *tabe* F, *thetabe* a², *Iotape* Hard. v. | 5. 6. *Dorion* F², *doron* a², *dorio* rel. | 6. *corisos* F², *corios* F¹. | 10. *Mysanda* ad (FR *mis.*, DR..*dam*). | 11. *Anazarbeni* Hard., *anazabeni* F¹ (F² *anez.*), *anarzabenni* Dad (R ..*banni*). | 13. *eleusar. icon.* d (D ..*sari con.*). | 13. *cali.* d, *cari.* rel. | 14. *Tracheotis* D, *trachaeodis* F² (F¹ ..*caeo.*), Rd ..*ceod.*), *tracoedis* a. | 15. *lipparis* FR. | *Imbarus* a (D ..*ris*), *inbaros* R, *inbarisia* F. |

19. *lalarus* R. | 20. *Anemuri e* F (D .. *rie,* ad .. *riae*), *annemuri* R. | 22. *Omanadum* d, *human.* a², *omman.* rel. | 25. *Oroanda* a, *oronda* DF, *aronda* R. | *Sagalessos* Barb. (a² *sagel.*), *agalesos* DR, *agauesos* F, *agelosos* a¹. | 28. *pateni* R. | *titirienses* R². | 31. *Ide* R¹, *idee* R² (DFd .. *eae*), *Hyde* av. | 33. *arichanda* R² (F .. *candra*). | 35. *oppida Side* a² (F²a¹d *sade*), *oppisade* DR, *oppiade* F¹. | 38. *amnis* R. | 38. *cataractas* R. | **204.** 1. *lirnesus* R, *lyrsenus* d. | 4. *vastos* Sill., .. *tus* codd. | 16. *Hemodus* F² (R² *em.*), cf. 6, 56. 60. 64. *edigis* R¹ (rel. *aed.*). | 17. *Cambades* R² (a² .. *pad.*), *cambages* FR¹ (D *cham.*, a¹ .. *pag.*). | *Pariades* a² (F² *phari.*, R² *phara.*), *pariadis* DF¹a¹d (R¹ .. *rad.*). | 18. *Niphates* Barb., *nyphaetes* F², *nipetos* R (rel. *nyp.*). | 20. *gagus* R¹a, *gragus* rel. | 25. *Parihedrus* DFd (R *held.*), *pariedr.* a. | *Moschicus* a, *moscius* D (R .. *tius*), *motius* d¹ (d² .. *ticus*). | 33. *Masicitus* DRa¹ (d .. *syc.*), .. *tis* a². | *adria* R, *andriaca* a². | *Aperiae* DF (Ra¹d .. *rie*), *apyre* a²v. | 34. *Habesos* DFd (a *heb.*), *abesus* R¹, *ebosus* R². | 35. *Xanthus* F² (R² .. *tus*), *zanius* rel. | 37. *gagus* a, *gragus* rel., cf. l. 20. | 38. *pinnara* FR, *pirama* d. | *Telmesus* FR, .. *essus* rel. | **205.** 3. *Eunias* codd. pr. a², qui habet *oenium*, quod vulgo legitur. | *coma* FRd. | 4. *Ascandiandalis* Fd (R .. *cadian.*, a .. *talis*), *ascandalis* Dv. | *Tros* a², *troa* rel., *Tlos* Barb. v. | *Telendus* codd., *Telandrus* Barb. v. | 5. *caballiam* DFR. | 6. *oeniamda* a¹ (a² .. *noa.*), *eniaanda* d. | *Telmeso* FR, cf. § 101, .. *esso* rel. | 17. *eolis* F² (a² ?), *eoris* D, *coris* rel. | *Doridi* d (R .. *id*), *dorso* rel. | 19. *Telmedium* a², *temed.* FR¹a¹, *temid.* R²d, *te///dium* D. | 23. 24. *Loryma* F² (R .. *rima* e corr.), *lorysma* rel. | 24. *Paridon* F (Dad .. *ydon*), *peridom* R. | 25. *Hydas* DFad (R *hid.*), *Hyda* v. | *scoenis* R, *scenus* d, *senus* F¹, *choenus* F². | 26. *bubasus* F¹Rd. | *acanatus* DF. | 33. *roas* F, *troas* R. | 34. *Hydrelitae* D, *hysdr.* d, *hisdr.* Ra, *histdr.* F. | 34. *Themisones* Barb. (a² .. *siones*), *thimisones* R (D .. *siones*), *thymisiones* Fa¹. | 35. *hierop.* Ra, *hierep.* d. | 35. *synnada* a², *sinade* DRd. | 36. *mudaei* F², *mdae* R¹, om. d. | 38. *cyboton* FR. | **206.** 1. *orga* a²v. | 4. *Aulocrene sita* J, *aulocrenes ita* R² (F² .. *trenes*, R¹ .. *creses*, rel. .. *treses*)., *Aulocrene . ita* Detl. coll. 16, 240. | 7. *silvianos* FR, *Cilbianos* coni. Detl. coll.

§ 115. | 8. *eutene* R²a², *tene* d. | 9. *pitaium* a², *piatium* Fa¹ (R² .. *cium*), *matium* Dd, *acium* R¹. | *euctane* R. | 10. *Theangela* a, *thagela* rel. | 11. *Medmassa* D, *methn.* d, *medn.* rel. | *thelmisum* F, *telmessum* av. | 12. *iasicum* Dad. | 13. *Caryanda* a, *ary.* Dd, *ari.* FR. | *telmera* R². | 14. *Bargylia* a¹ (a².. *lo*), .. *liae* DF, .. *ilie* Rd. | 19. *Orthosia* a², *otrusa* R, *othrusa* rel. | 21. 22. *Thebaite* Rd, *thaebante* F, *thebaide* Da. | 25. *Hynidos* D, *yndos* a, *librayndos* F¹ (d .. *rain.*, F².. *ryn.*), *libr///indos* R. An *Labrayndos*? cf. l. 32, 16. | 25. *Troezene* Dad, *troazene* R, *troacaenae* F. | 25. 26. *longinquioris* R Detl. | 26. *Halydienses* Dv. | 27. *Euhippini* Detl., *aeuhipp.* F², *saeuhipp.* F¹, *seu Hippini* rel. v | *Hydissenses* D, *hydienses* Fd (Ra¹ *hidi.*, a² *hidit.*). | 29. *translicon* codd., Detl. | 29. *cum* F², om. rel. | 33. *Cariam* F²R², *regia* rel. | 35. *ante* DR. | 36. *uitibus consitus* a²v. | *ex eo* F² Detl. | 37. *tam e* av. | *amoenis* codd. | **207.** 4. *Apolloni heritae* D (a¹d .. *llinih.*, a².. *llonoh.*), *apherite* R. | *Mysotimolitae* Dd (R *mis.*, F .. *lyte*), *mesito* a¹, *mesotomolite* a². | 10. *Pityusa* D, *pitusa* F (R¹.. *tus*), *pytisa* a (d .. *tus*), *phitiusa* R². | 16. 17. *Eumeneticam* Dd (Ra .. *min.*, F .. *aet.*). | 17. *ac dein* d, *dein* R², *adein* R¹a, *aedeinde* DF. | *yrgal.* R. | 18. *plagius* DR¹. | *omnisque* R, *amnis qui* d. | 20. *Caricem iuus* a, .. *cem suus* DFd (R¹.. *ce*), .. *ce mius* R². | 22. *Gessus* Ra², *gressus* rel. | 24. *a* om. DRd. | 26. *a* om. Dd. | 27. *ab* a², om. DRa¹d. | 28. *Thesaloche* R (F *thae.*, .*chae*, Dad ..*ss*..*ce*). | 29. *Thyatira* v, *thyana* D (Ra *thi.*), *thyona* F (d *thi.*). | 30. *Euhippia* Fd, *euphiphia* R, *euhippa* Da. | 33. *Ortygiae* D (F² *ortig.*, F¹ *ostig.*, R .. *igie*), *ortygia* av. | 32. 33. dist. Detl. | 33. *est et Zmyrna* J, *et smyrna est* ad (F *symyr.*), *et smyrna* D (R *et mir.*) | 34. *tracia* a, *thraciae* Dd (F *tra.*, R .. *tie*). | *Haemonion* F (Dad *hem.*, R *em.*). | 34. *pelte* d. | *pionio* a. | 34. 35. *monte ... adluitur* om. DR¹d. | 35. *cibianis* R. | *iugis* R²a², om. rel. | 36. *Pergasaeum* Fd (R ... *sacum*). | *Phyrites* Da, *pyrr.* d, *pyrrh.* F, *pirr.* R. | *iis* D, *is* R, | 37. *iam* om. a. | 38. *Callipia et* Da, *callipie* d (FR *cali.*, F .. *piae*). | **208.** 1. *Selin* FR. | 2. *Matium* a², *spatium* F² (R² .. *tia*), *patium* rel. | 3. *libedes* DRad. | 4. *Cyreneum* Dad (F *///yr.*, R *ciraen.*) | 5. *CCL* d, *CLC* F. | 6. *planitia* R¹ (R² .. *tiam*). | 10. *cyrinaeum* Fd (R .. *neum*). |

11. *hipi* FRd. | 12. *adiecit* J coll. § 115, *adnectit* R²a² (DFa¹d ..*ti*, Detl. ..*ti iussit*), *adtenti* R¹. | 13. *haermesta* R¹, *haermesia* R². | 15. *sole* R¹, *saloe* R². | 16. *colpo* FR. | 17. *ab* (*Am.*) F², om. rel. | 18. *merete* R. | 22. *hermus amnis* R² Detl. | 23. *dorylaum* DF (d ..*il.*), *adorylaum* a, *dorilacum* R² (R¹..*lata*). | 25. *et ipsos* a², *ipos* R, *ippos* rel. | 28. *in prom.* a, *dein prom.* DFR., *idem promuntorium* d. | 28. 29. *Ioniae Phocaea* om. R¹, *ionia* R². | 29. *et Aeol.* FRD. | 33. *cilbiani* a, *et cyb.* d, *cib.* rel. | 33. 34. *Mastaur.* a, *metaur.* rel. | 34. *briulitae* FR. | *hyppaepeni* F (d ..*ep.*), *hippaep.* DR (a²..*ep.*), *hippeni* a¹. | 35. *Mysia* a, *moesiae* DF (R ..*sie*). | 35. 36. *appellate* (om. *et*) R. | 38. *et* om. R. | **209.** 2. *Grynia* a, *grya* DF, *gria* R, *gyra* d. | *olim* J, *soli* codd. v. | 3. *moesia* codd. | 4. *oppida* DRd. | *Canaitis* Ra², *canaius* Dd, *canucis* Fa¹. | 5. *ciane* F², *came.* d. | *carane* DF. | *trisphrene* R. | 5. 6. *Cocylium* a, *coccille* DR¹d (F ..*ylle*), *conchile* R². | 6. *Chrysa* D, *chrisa* R², *crisa* rel. | *gergetha* a (DFd ..*than*, R ..*phan.*). | 7. *noeandros* FR. | *pere* R. | 8. *grilios* F, *glir.* R. | *oluus* R, *oluis* F. | 10. *et* a², om. rel. | 11. *Ide* J, *idem* codd. | 15. *Assos* D, *sasos* d, *asos* rel. | 17. *Polymedia civ.* a², *pollimea* R, *polymea* rel. | 19. *colane* Rd (F ..*nae*). | 20. *Rhyndaco* ad (R² *rind.*), *rindico* DR¹, *rinthico* F. | 21. *ascel.* R. | 21. 22. *mandacadeni* R, *mandecand.* F. | 22. *in* codd. Barb., om. rel. | *abreteni* Dd (F ..*taeni*), *abrecteni* R, *abrettini* a. | 24. *crebenia* Fad. | 26. *naee* F¹ (F² *cn.*). | 31. *nunc* F²R² (Detl. dist. ante *est*), *prius* rel. (R¹ *prius et prius*). | 32. *MD* a², *D* F¹. | **210.** 3. *iam* R²a²v, om. rel. | 5. *Andera* AD, *andira* R (F *emd.*), *andirae* a. | *Idale* A, *itale* FRd, *cale* Da. | 6. *Balcea* Dr. | 6. *lycidae* F, ..*idiae* A. | 8. 9. *Selinus* Aa, *silenus* rel. | 9. *Cetius* Ad², *citius* a²d¹, *litius* rel. | *prindaso* Ra¹ (F ..*sa*). | 11. *ad eam* Aa², *eadem* rel. | 12. *hierocomitae* DFd (a ..*nitae*), *hieracomite* R¹ (R² ..*itte*). | *perperenni* DFd. | 13. *hieropoliensis* A. | *hermocopolitae* A, *capellitae* F (R ..*te*). | 13. 14. *VIII* A. | *Panteenses* A, *patae.* a, *patee.* rel. | 16. *trepeza* A, *trapeze* rel. | 18. *polymorum* F, *polim.* Rd. | *lelicum* A, *elegum* DFRd². | *colicanti.* R, *colycanthi.* A, *colucanty.* F. | *tryps.* Fa. | 19. *Arieneos* Ra, *aryen.* DF, *archin.* A. | *capraeatas* A [ap. Detl. *capatas*] (R¹ *capat.*, d *cam-*

pat.), *capretas* DR². | *Apamea* Rd, ..*mia* ADa. | 23. *Canobico* et 24. *Canobo* ADRd, *canop.* a. | 29. *steganu* F (D ..*nus*), *maris. Tegano* Aa² (*teganus* a¹d). | 29. *possideo* F, *postideo* ad. | 30. *ioppen* Dad, *iope* A, *ioppe* R. | 33. *facta* Detl. servato mendo meae edit. | 38. *Clidas et* Detl. coll. § 130 extr., *didas et* A, *dinaret* a, *dinas et* DR. | **211.** 1. *ad occasum* Aa, *ab occasu* rel. Detl. | 2. *cerasim* DFa¹d. | 3. *arpeliam* FRd. | *amathusam* A, ..*tusam* FRad. | *Macariam* a, *macaram* AR², *macram* rel. | 4. *cripton* F (R *scri.*). | *Colinian* AR² (d²..*am*), *colonia* R¹a, *colonian* rel. (d¹ ..*am*). | 5. *Corinaeum* Aa², *colonaeum* Fa¹ (DRd ..*neum*). | *Salamin* codd., ..*mis* v Detl. | 6. *lamphetos* A, *lepethos* d. | *soboe* FRd. | *Tamasos* A, *tamaasos* DF (ad *tma.*, R ..*sas*). | *Epidaurum* AR², *epidarum* rel. | *Chytri* Da, *citri* R, *cytri* rel. | 7. *Golgoe* AR, *colcae* DF (ad ..*ce*). | *ibi* Da², *in* rel. | *Cinyria* Barb., *cynydia* A, *cinidia* a² (R ..*ilia*), *cynia* Dd (F *oy.*), *cinia* a¹. | *Mareum* DFd, *marcum* A, *marium* Ra. | 8. *abest* R²a², om. rel. | *quo* codd., *quod* v. | 11. *neamphaum* A, *neapaum* R. | 11. 12. *Hiera et cephia* J (D ..*ra et cef.*), *hiere et cefia* Rad (F *caef.*), *Hiere et Cepia* Detl. (A *chephia*), *Hierocepia* Barb. v. | 12. *Salamina* A, om. rel. | 13. *Attelebussa* a, *attelebosa* Rd (A ..*ae leb.*, F ..*laeb.*), *attelebesa* D. | 14. *Charaeta* a, *carelba* R¹, *caretha* v. | *deinde* ADR, *dein* d Detl. | 15. *celidoniae* R. | *his* R. | 16. *Lasia* A, *lesia* Rd (F *lae.*), *lesya* Da. | 18. *Choerogylion* A, *chirogil.* R², *chyrodylion* F (Da *chir.*), *chirodilion* R¹d. | *crambysa* A, *crambussa* a², *grambysa* DRa¹d, *grambisa* F. | 19. *roge* A, *roxe* F, *roxeg* R (D ..*ge*, a ..*gen*). | *daedaleum* A. | *Cryeon* Barb., *crieron* A, *cypron* rel. | 20. *trogyle* F (DR¹d ..*ile*). | 21. *lagusa* Dad, *lacusa* A (R ..*sam*, F ..*ssa*). | 24. *est* Detl., *et* codd. | 28. *CCCCLXVIII* A, ..*VIIII* rel. | *CLXXVI* A, *CLXVI* rel. | 29. *Asteria* ad (DR ..*rea*), *asthere* A (F ..*aere*). | 29. 30. *Corymbia* a, *combira* Ad (R¹ ..*re*), *combila* R², *cobira* D, *compira* F. | 30. *Poeeessa* a, *peteessa* rel. | *Macaria* D, *macria* rel. | *holoessa* F (R *ac thol.*), *oloissa* A. | 32. *Achne* Da, *acne* F, *hacne* Ad, *haone* R. | *olim nisyros* a (DR *nias.*), *aelim niasyros* F, *elimnia . syros* A. | 32. $\overline{XV}$ Detl. | 33. *cnidiumque* Aad (D ..*quae*). | 35. *VIIII* DFa¹d. | *eas* A. | *circa* Aa, *chira* R², *ingirea* D (d *ingyr.*),

uigerea R^1. | *Cyclopis* a (A .. *ops*), *et clops* F (Dd *clop*, R *cop*). | *Diabatae* A (a .. *bet.*), *diabathe* R^2, *biabathae* DF (R^{1}d .. *the*). | 37. *ciserussa* R (A .. *usa*). | 37. 38. *therion archia* A (DFRd .. *gia*, a .. *arce*). | 38. *Calydne* Aa, *galigne* DRd (F .. *nae*). | **212.** 2. *Hyetussa* Da, *hetusa* Rd (F *haet.*, A *aet.*)(| *laros* R, *hieros* A. | 3. *Coos* A, *cohos* R^2, *quos* a^2, *mos* Da^{1}d, *nos* R^1. | 7. *Hinc* om. ARd. | *carianda* A, *cartana* R. | 9. *pserima* DFa (A .. *ema*), *pherima* R, *serima* d. | 10. *crisa* DFRd. | *Pyrrhaeciusa* F (Dd .. *rrhec.*), *pirneciusa* A, *pyrretiusa* a, *pyrretosa* R. | *melanum* A. | 14. *lathe* Rd (F .. *thae*). | 15. *Camelitas* AR^2, *camedo* R^1, .. *lidas* rel. | 17. *LXXXVII . D* Da (R .. *VI*, d .. *VIII*), *DLXXXVII* A. | 20. *Parthenoarrhusam* Detl. (A .. *arhus.*, *u* in ras., F .. *arrus.*, R *pharth.* .. *arrus.*, Da^2 .. *arus.*, d .. *rarus.*, a^1 .. *arumph.*). | *stephanen* A, *ut stepanen* D (F *sthaepanes*), *castephanes* R. | 21. *Hibiethes* F (R .. *b//eth.*, D *hyb.*, A .. *etaes*), *ibettes* ad. | 27. *Macrin* a^2 (A .. *im*), *marum* a^1, *macrum* rel. | 27. 28. *pellinnaeum* A (Fad *pillin.*), *pellineum* R. | 31. *tellusa* ad, *thell.* FR. | 32. *elafides* R, .. *fudes* Fad. | *haec* R. | 33. *Anthinae* d (a .. *ime*), *antinae* R^2 (R^1 *ent.*, F .. *ne*). | 34. *dureusa* FRd. | *Poroselene* v, *pordoselene* Detl. coll. 8, 226. Vid. Strab. 13, p. 619 Steph. Hesych., *poloselene* codd. | 35. *halene* Rd (F .. *nae*). | 35. 36. *Aethre Sphaeria* J, *et rhesperia* vad (FR *resp.*). | 36. *proculsae* Fad (R .. *se*). | *Pheate* R (F *phae.*, Fad .. *tae*). | 37. *pela* a. | *Drymusa* Barb., *drem.* Fad, *drom.* R. | *sucusa* R, *sicusa* d (F *sicc.*). | **213.** 1. *LXXII* Rd. | 3. *Bacchina* Detl. (F .. *ua*, d .. *ura*), *bachina* Rav. | *Pystira* a, *pyscyra* R, *spinpiscira* d, *spnpyscyra* F. | 3. 4. *comminesos* Fad (R *cumm.*). | 5. *gethone* FR. | 6. *caele* F (R *ce.*), *coelae* adv. | 8. *et Lasia* om. R. | *Aethiopiae* ad. | 10. *alisbe* a. | 11. *ipsam* adv. | 13. *mytilenc* F, *mitilenunc* a^2, *mirtilen c* d. | 15. *lepethimnum* Fad, .. *tinnum* R. | 17. *scandalium* Rd (a *scand.*). | 18. *Cydonea* v Detl. coll. 2, 232 (F *cid.*), *gignea* rel. | *fonte* a^{2}v, *pote* R (a^{1}d .. *to*, unde conieceram *puteo*). | *argenussae* ad, .. *ennusae* F, .. *nuse* R. | 19. *Phellusa* adv, *felosa* F (R .. *sia*). | 23. *in mare* d (FRa om. *in*), *mari* U Detl. | 25. *traoeziam* F, *traez.* a^{1}d. | 27. *pitiussa* FR, *piciusa* d. | 29. *absepus* d (R *aps.*, F .. *saep.*). |

30. *artage* FRd. | 33. *arconnesos* d, *arconensus* F (R *art.*). | 33. *dydim.* ad, *didim.* R, *dindym.* Barb. v. | 37. *maceston* a², *mag.* a¹d, *mai.* R. | **214.** 2. *alizonas* d, *a lix.* a. | 3. *attusa* dv, *atusa* R. | 4. *et in ora* R² Detl., *et* om. R¹ad. | 7. *Echeleos* J, *hech eleos* R² (R¹.. *leo*), *echelec.* F, *et helec.* a¹ (a² .. *eō*). | 9. *Cios* a, *chios* FRd. | 11. 12. *ascanies* R (d ..*nie serig.*). | 15. *Echeleum* cf. l. 7, *celeum* FRad. | *sua* ad. | 17. *Mygdoniae* (om. *que*) a¹d, ..*iae que* Detl. | 19. *Cotyaion* Barb., *cotiaion* a², *contion* d, *cotion* rel. | *Ceraine* R²a², *cerai* FR¹a¹, *cara .i.* d. | *Midaium* a², *midium* rel. | 20. *tinos* codd. | 23. *maiore* Ra¹. | 24. 25. *Tolistobogi* a (d .. *bagi*), *tolóstobagi* FR. | 25. *Ambitouti* Rd (a ..*itu uti*). | 26. *trogimi* codd. | 28. *toobodiaci et* R² (R¹ *toutob////*), *toutobiactu* a (d ..*tus*, F *t ut*). | 30. *tolistobotiorum* a² (a¹ *tomest.*), *tomostoboci.* d (F ..*stho.*, R ..*boti.*). | 31. *pisinuus* ad, *pisiavus* R. | *Alassenses* Ra, *alias.* d. | 32. *lystrenae* F, *listene* R. | 34. *Gabaliam* FR. | 35. *cyllanticum* a². | *Oroandicum* a², cf. § 94, *oront.* rel. | 37. *saggarium* Ra, *sagar.* d. | **215.** 1. *a chio* F²d, *a atio* F¹. | 2. *inde* F²R², *de* R¹d, *di* a, *idi* F¹. | *nicaea* FRd. | 3. *deinde Nic.* d, *dein Nicaea* R² (R¹ *de nic.*) *de nitia* F, *dinicia* a², om. a¹. | 4. *prusa* a². | 5. *Hypio* Hard. *hip.* Fd, *ip.* R, *hipp.* a. | *Coryphanta* codd. Barb., *cariph* codd. | 6. *briaazon* FR. | 7. *geudos* ad (F ..*dus*). | 15. *Calchad.* Detl., *galeadon* FRd, *chalcedon* av. | 16. *grecorum* R (R¹ *greg.*, F *graeg.*). | 20. *pharnatias* R, *pharnucias* Fad. | *serynis* a. | *lybeus* a. | 21. *Scopius* a², *scophius* Rd (F ..*yus*) *scophias* a¹. | 22. *chalchad.* FR, *chalced.* adv. | *micop.* I (Fa *myc.*), *in nyc.* d. | 23. *Amyci* codd. Gelen., *acymi* d (..*my*), *achimi* FR. | 25.26. *calcad.* R²a¹, *chalcad.* d, *chacad* F, *cecad.* R¹, *calced.* a². | 26. *VIIII* R. | 27. *Phinopolis* av | 28. *tini* R, | 29. *fine* Fad, *sinu* Rv. | 31. *CCXXXVIIII* Hard. *CLXXXVIII* a², *LXXXVIII* a¹d (R .. *VIIII*). | 31. *chalchaed.* F, *calced.* R, *chalced.* rel. v. | *sigidium* FRd (a *syg.* | 32. *CCCXII* F (R *CC*.. e corr.). | 34. *in curis* Fd. | 35. *cantus* FR² (R¹ *tant.*). | 36. *atercaeon* Fd, *aliter con* R. **216.** 2. *Rhodussae* Pint., *hroodiusae* a² (a¹d .. *iosae*, *rhoodiasoe* F, *rhocdiiosoe* R. | 3. *erebin tote* a¹d (R *her* a² .. *tuite*).

Lib. VI. pag. **216**, l. 8 *Axinus* F², *axenus* R²a², *asinus* rel. | *est* F²R²a², om. rel. | *peculiari* F²R²a², ..*ris* rel. | *invidia* a², ..*die* R, ..*diae* rel. | 9. *aviditati* F², ..*te* rel. | 11. *inmanitate* a, *iman.* d, *inan.* rel. | 12. *avolsa* R, *evolsa* a² (a¹ ..*si*), *vulsa* d. | 13. *relinqueret* ad (R ..*liqu.*), *reliquerit* v Detl. | 15. 16. *spatianti* R² (R¹ .. *tie*). | 16. *iungant* F², ..*gunt* rel. | 18. *(DCCC)LXXV* a², R ..*XX*, rel. ..*XXV*. | *a* Ra. | 25. 26. *chalchadone* DFa (R ..*chiad.*), cf. p. 215, 15. | 27. *ponimus* ad, ..*emus* Rv. | 29. *a* a², *in* d, om. rel. | 29. 30. *Rhesum* R², *phes.* rel. | 38. *a pler.* a². | **217.** 1. dist. Detl. Cf. Mela 1, 103. | 3. *Aconae* Detl. | 4. *gallicorum* Rd (ap. Detl. R² *call.*). | 4. *ab* R², *et* d. | 5. 6. *pilaemoniam* D (Rd *pilem.*, Fa *pillaem.*). | 10. *se credere* J, quamquam Solin. c. 44, 1 habet: ut Cornelius Nepos perhibet .. sunt nominati, *ea de re* Detl., *credere* codd. | *putat* codd., *postulat* codd. deter. v. Fort. delendum est *putat*. | 11. 12. *stephane* R²*, ..*ni* DR¹*a¹ (a²* *stebh.*, F *staeph.*). | 13. *vel ut* (i. e. *ut ut*) codd. deter., *ut* Detl., *et ut* codd. | 16. *a Cytoro* codd. Barb. et Gelen., *a quithoro* a²*, *citeros* R, *cyteros* rel. | 17. *caturia* a¹* (a²* ..*tyr.*). | 17. 18. *Zaceplum* DFRd, *lazetum* a in ras. | 18. *halis* R²*, *alis* a², *pilis* rel. | 19. *Gamge* a (d ..*ger*), *gangei* R. | *amissum ib.* codd. | 20. *a* om. R (DFa *). | 21. *ut* Rd, *at* rel. | 22. *haut* Dal. Detl., *aut* codd. v. | 28. *quam* DR, *que* a¹, *quod* F. | *praefluens* R (rel. *perf.*), cf. 3, 102. 126; 4, 8; 5, 90. 126; 6, 44. 93. 167, *praeterfluit* Detl. coll. Solin. 45, 3. Videntur nonnulla excidisse ut ..*adluit.* | *hilas* R, *hylas* rel. | 30. *Gazacena* Barb., *hocazacena* R (d *hoc caz.*, ad ..*nat*). | *colopoene* R (a²..*penae*), *colepene* a¹ (d ..*laep.*). | 32. *Melitam* R, *metl.* rel. | *Samiramide* ad, cf. 6, 49. 92. 145, *sem.* rel. | 33. *Castabala* codd. Barb., *castaliam* R² (rel. ..*lia*). | 34. *Argaeo* Barb., *archago* R (rel. *arc.*). | 34. *Mazacum* Rd, *maiz.* a, *marz.* F. | 36. *Sargaurasana* Detl. (Hard. ..*garaus.*), *argaurasana* codd. | **218.** 2. *coeranus* a² (a¹ *coecer.*), *ceranus* d (R ..*m'*, i. e. ..*mus*). | 3. *Chadisia* Barb., *schadisia* a* (D ..*sya*), *scadisia* d (F ..*ysia*), *cadyryia* R. | 7. *castellum* v, *cāstadium* R, *CCC stadium* rel. | *phanoriam* d, ..*rhian* rel. | 9. *amazo-*

---

* i. e. ap. Detl.

nius codd. | 10. *quomara* R, *comara* rel. | *cenarum* d, *cenanarum* R, *genetarum* codd. Gelen. v. | 12. *macrochepali* R^2 (R^1 *mero.*), *maeroch.* d, *moceroch.* rel. | 14. 15. *Polemonium* d (rel. *pal.*). | 15. *Iason.* d, *alason.* R, *lason.* rel. | 21. *flumen est* Detl. | *Sann.* R, *ann.* rel. | 22. *exarrun* R. | 24. *ampraeutae* Fa. | 25. *Acampseon* DRd*, *acapseon* rel. | *mogrus* v, *nogrus* R rel. (D *no///g.*). | 30. *Circaeum* Hard., *eum* F^1, *ceum* rel. | 32. *Cyaneos* codd. Hard., *cyos* R, *cyaos* rel. | 37. *abest Abs.* R^2 Detl., *Absarro* (om. *ab*) rel. | 38. *Saltie* codd., *Saloe* v. | **219.** 1. *Sanni* R^1, *sani* R^2, *samni* a (d *alias amni*). | 2. *roban* d, *rhoan* rel., *Rhoas* v. | *Sigania* R (d *sing.*). | *Thersos* codd., *Tarsuras* Barb. v. | 10. *fere* Detl. | 10. 11. *menanclaeni* (vel .. *cleni*) codd. | 15. *Thelchio* R Detl. | 17. 18. *Heracleum* Detl., cf. § 17, .. *clea* dv, *cleas* rel. | *distat a Sebast.* iungit Detl. | 19. *Cercetae* d (R^2 .. *te*), *cereeta* rel. | 20. *Pityus* Barb., *phitis* d, *pythis* rel. | 21. *Epagerritae* Detl., *epageritae* Rv (d .. *arger.*). | 24. *eas aestu* d, *aestu* R, *aeastu* rel. | 25. 26. *Icarus*, *Aci cum* Detl. (R^2 *incar.*), *incarusacesum* R^1, *icarusacaesum* rel., *Icarusa*, *cum* v. | 26. *oppido* R, ..*dum* rel. | 28. *Oretae* d, *eretae* R (a *erae.*, F *eraetaetae*), *teretae* D, *Toretae* Barb. v. | 29. *setheries* adv. | 33. *Eionem* Barb. | 34. *Bosp. primo* R^2, om. rel. | 35. *cepoe* codd. Barb., *cepe* rel. | 36. *mox Strat.* v, *monstra t.* codd. | 37. *ac parvos* d, *ac patruos* rel. | *cerverios* R^2, *cimerios* R^1, *cimmerion* rel. | **220.** 2. *hali sernis* d, *hat hernis* R, *Hali*, *Sernis* Detl. | 3. *gneapsa* R^2, *Gnissi* rel. | 6. *navaezae* F^1, *vaevazae* R^1 (R^2 *aev.*). | 6. *Cizici* d, *cizi* Fv, *zici* R. | 7. *Cetae* d (DF *cae.*, a^2 .. *te*), *zete* R, *cezete* a^1. | *Thyssag.* Sill. coll. 4, 88, *Thussag.* d (R *tussag.*). | 8. *Tyrcae* Detl., *thirce* d, *tirce* R. | 10. *Temarundam* R, .. *rïnda* d, *riindam* rel. | 13. *Maeonis* R, .. *nes* v. | *panti capeenses* R^1 (R^2v .. *penses*). | 16. *Mazacas* J, *mazacacas* a, *mazacasos* R. | *cantiocas* R. | 17. *asgamatas* R. | *Rymosolos* Detl., *rim.* R^2, *irm.* d, *rom.* R^1. | 18. *Icatalas* v (d *cat.*), *itacalas* R. | *Anclacas* Ra, *Andacas* Detl. | 19. *Anthiandas* Rd, *auth.* D. | 22. *oscardaeos* F, *oscadeos* R (a *uscard.*, D *ciscard.*). | *Gegaros* d (v *Gog.*), *geratos* R. | 23. *Apartaeos* Detl. (d .. *teos*), *apatr.* Rv. | 25. *et Inap.* R, *einap.* Da, *aeinap.* F. | *flumen* om. R. | 26. *Sa-*

tharcheos R, *sartharc.* d. | 27. *Herticheos* D (R *erthi.*, F *..chaeos*, d *..ceos*, a *..cleos*). | 27. 28. *Cataeetas* DFR (a *..tis*), *catetas* dv. | 28. *Mandareos* Rdv, *Meandaraeos* Detl. | 29. *Spalaeos* Detl. | 30. *interior ... omnesque* Sill., *interiorachoamnesque* codd. (F *interior ora*, d *a quo*). | 38. *plurimis* v, *fluminis* R (rel. *ni*). | **221.** 3. *et usque* P Rob., *eiusque* rel. | 7. *Incipit* d Detl. | 11. *sitae . terrae* codd. Dal., *iturae* codd. | *Orroei* Detl. coll. 5, 85, *soroci* codd. | 18. *Cyrus* v, *quibus* codd. | 18. 19. *corixicos* R² (R¹ .. *nix.*). | 20. *asi* R. | 21. *a* d, *dae* a, *da* rel. | 22. *Aza* d, *oza* R, *za* rel. | 23. *Arsamosata* codd. Dal., *arsamota* d (R .. *te*, rel. .. *tae*). | 23. *arguctiocerta* R, *agiathioc.* d, *argiathioc.* rel. | **222.** 1. *Per planitiem* codd., cf. § 28 *per convalles*, *Planit.* (om. *per*) v (*omnem* sc. Armeniam, an *omne* sc. confiuium)? | 2. *Ocazane* DFRa, *alazone* dv. | 4. *Hermastus* J coll. § 30, *harmastis* Barb. v, *pharmasiis* DR (Fa .. *asus*). | 5. *Thriare* codd., *triare* v. | *Parihedros* Detl. coll. § 25, *partheodoros* Da (FRd *parte.*, R .. *oris*). | 8. *sucasani* DFa (d .. *cass.*). | 15. *obditae* v, *additae* F, *abditae* rel. | 20. *gurtinios* F², *gardinio* R (d *dimo*), *gurdinio* rel. | *suani* R. | 21. *plurima* d Detl. | 22. *sinus* R, om. v. | 31. *Thynias* Hard., *timnia* R, *tymnias* rel. | 32. *a cont.* dv. | 33. *IIII* R. | **223.** 2. *ab incola* a, *abcola* rel. | 8. *Celticae* v (d .. *cos*), *CCL . ticae* Da (F .. *tycae*, R *the*). | *lytharinis* a, *litharmis* R, *lytar.* v. | 13. *sacros* F² (F¹ *saer.*), *seros* rel. | 14. *accol.* F², *secularum* (vel *saec.*) rel. | *populis* F² in ras. Detl. | 15. *profugerint* d Rob., *fugerint* R, *perfug.* rel. | 16. *Georgi* Rd, *geror.* rel. | 19. *celtiberium et* codd. | 22. *oram* Rd, *coram* DF, *corum* a. | 23. *CCC* R, *CCCC* rel. | *paretiacos* R¹ (R² *per.*). | *Iaxartis MM* d, *iaxastirim* ∞ R, *laxartisirim* F¹ (F² .. *tisiim* M, Da .. *tis rim M*). | 28. *determinans* d, .. *natas* rel. | 29. *Serico* Dicuil., *perico* codd. | 30. *Scythico* R²d, *scythicos* R¹ (a .. *nycos*, rel. .. *thycos*). | *latere* codd. | 31. 32. *CCXC in lat.* R. | 38. *per* om. codd. An: *accolunt Scythae angustias et*? | **224.** 3. *tenent Udini* R, *tenentum dini* DF (ad .. *tium*, d .. *dein*). | 4. *Zasone* codd. | 4. *orti* v, *creti* PS, *cirti* d, *circi* rel. | *quos* Sill., om. codd. | 5. *est* a²d¹, *absest* R¹, *abest* rel. | 8. *Sarmatae* v, *armatae* codd. | 11. *Albanus* dv, .. *ancus* a, .. *aneis* rel. | 12. *caso*

codd. det. (d[2] *raso*), *rasu* d[1], *casu* rel. | 13. *gargre* codd. | 19. *caspias* P, *cappasias* d, *caspasias* rel. | 30. *arbel.* Rv. | 33. *misibin* a. | 36. *armenia* A, *arteminiae* R (F ..*taem.*, Fa ..*nia*). | **225.** 3. *Phisganzaga* A, *fisc.* rel. | 13. *παρ' ὁδὸν* Pint., *parodon* Ad, *parad.* R, *pared.* rel. | *Citheni* R, *cithenis* a (D *cythe.*, F *cythae.*, d *chyte.*), om. A. | 18. *assatis* A. | *quondam* v, *quondam medis* A (cf. l. 17), *quodam* rel., om. Detl. | *ipsius* ADv, *ipsum* rel. | 23. *CCXXV* a (A ..*XX*), *CXXV* rel. | 26. *LXXXX* [A] Detl. | *ad Bactra* Ad, *abbaetra* Da (F .. *tera*), *abeatra* R. | 27. *Iaxartem* Barb., *irataxen* R, *xartem* A, *irataxan* rel. | 29. 30. *Apav.* A, *aparv.* rel. | 31. *Tapyri* Barb., *lapiri* A, *papiri* rel. | *Anariaci* Barb., *arieci* R, *nariae ci* d (rel. ..*rieci*). | 31. *Staures* A (Rd ..*ris*, ..*ri* v). | 33. *Straor* codd. (R *Straronia*), *Stratos* v. | 35. *amoenitatis* codd. | **226.** 4. *Crassiana* v, *crassana* Detl., *clasiana* Rd. | 7. *Orciani* A, *oceano* a, *oceani* v. | 7. *vedrige* A. | *citomare* A, *comare* a, *ce mare* Rd (DF[2] *caem.*), *aemare* F[1]. | 8. *Comani* A, *comm.* rel. | *murasiare* A. | 8. 9. *Chindrum* A, *chidinum* F[1], *chridinum* rel. | 9. *pariani* A (rel. om. *Paricani Sarangae*). | 10. *Arasmi* Ad, om. R. | *Marotiani* ARd, *nasociani* a[2], *masotiani* rel. | *Gaeli* A, *legis* rel. | 11. *Matiani* A, *materni* rel. | 12. *Achaide* A, *acada* rel. | 13. *revices* A, *dribices* rel. | 14. *oxyttage* A, *oxitt.* rel. | 15. *sariastes* A. | 19. *conditum* A, *oppidum* rel. | 23. *Silim* AF[2], *sitim* F[1]d (D *syt.*, a ..*ym*), *sintim* R. | 24. *Demodamas* Hard. Solin. 49, 5, Marcian. 6, p. 223, *demonas* DRad, *daemones* F[1] (F[2] ..*na*), *deviona* (vel ..*ora*) A. | 28. *Sagas* codd., *sacas* v Solin. 49, 6. | 28. *in universum* P codd. Gel., *in versum* A, *inversos* rel., *universos* Rob. | 30. *Croucasim* A*, Solin., *groucasum* a (rel. ..*sim*). | 33. *Rumnici* A, *rimn.* rel. | *Pestici* A, *perstict* rel. | 34. *Anthusiani* A, *antestani* rel. | 35. *Chroasai* A, *doroassai* R[2], *clinassai* R[1], *diniasai* d, *dinassai* rel. | *Oetaei* A, *otaci* rel. | **227.** 5. *Iachrum* codd. (R *iacr.*), *Bactrum* Detl. Ritter. | 6. *V non amplius* v, cf. Solin. 19, 5, *unum pluris* codd. | 9. *Zazata* a, *tazata* DFd, om. R. | 10. *eum* vel *cum* codd. | 20. *lanicio* R[2], *latinii* R[1] (rel ..*ni*). | 22. *labos* d Detl., ..*or* v. | *rursus* R[2] Detl., *rursum* v. | 24. *ipsi* F[2], *ipsis* rel. | 25. *feris* F[2]R[2], om.

rel. | *similes* F², *per sim.* rel. | 29. *atacorum* a, *athocarum* d. | 30. *his* Rd, *iis* v. | 32. *athocasis* R¹ (rel. .. *caris*). | *chuni* R. | 34. *Sunt* v, *huic* codd. | 35. *Ciconas* dv Solin. 51, *conas* rel. | 37. *Hemodi* R Detl., *Em.* v. | 38. *eo* codd. | **228.** 2. *quaeque* R. | *orienti est* Detl., .. *tes* a, .. *tis* rel., .. *ti* v. | 4. *dein* R². | *a flexu* Detl., *se flexit* R², om. R¹, *qua flexit* rel., *qua flectitur* dv. | *ad mer.* R. | 5. *qui* dv, *quae* a (DF *q.*, R *que*). | 9. *a lat. XXIII* R, *XII* d, *XIII* rel. | 11. *ab* dv, om. rel. | 14. *illi* d Detl., *illius* rel. | 17. *ei* F²R², *et* rel. | 19. *ei* Detl., *et* DFa, om. R. | 26. *quem is* Salm., *quem his* R² (d *que in*), *que uemis* DF (a *quae*), *quem aemis* R¹, *quem armis* v. | 26. *subegerit* Salm., .. *rint* DFa, .. *runt* R. | 27. *Coo* J (Sab. et Barb. *Co*), cf. Strab. 15, 686, *cogi* codd. [Detl. confitetur errorem Rh. Mus. 28, p. 337]. | 32. *CCCCLI* R Solin. 52, 5, *CCCCII* rel. | 38. *Imavos* J, cf. § 214. et 7, 11, *hiamavos* R (d *hiim.*), *Imaus* v. | **229.** 1. *Hemodus* R² (R¹ .. *dis*) Detl., *Em.* v. | *a* d, *p̄ ā n̄ a* R, *Pal. A·R a* rel. | 2. *terreno* DFa. | 7. *Prophth.* Barb., *prophith.* D, *Propithasiam* R²d (R¹ .. *pita.*), *prophit.* Fa. | 7. 8. *Arachos.* Barb., *caracos.* Dd, *caricos.* a, *caracas.* F, *caratos.* R. | 8. *Hort.* R Detl., *Ort.* dv. | 9. *L* Rd, *I* rel. | 12. *Peucolatim* R, .. *datim* rel. | 14. $\overline{CCCLXXXX}$ = $|\overline{XXV}|$ $\overline{IIII}$ Detl. | 18. *adsydrum* PT, *absydr.* rel. | 18. *CLXVIII* v. | 20. *D* om. Ra. | *ad* dv, *et* rel. | 26. *Hemodis* R Detl., *Em.* v. | *himaus* R. | 27. *nivosum* R, *nivos* rel. | 27. *cosiruzzi* R. | *et* Rd, *ei* rel. | 28. *chirotosagi* R. | *bracm.* R. | 29. *Mactocal.* Detl. (a *act.*), *maccocal.* R, *maccol.* d. | *prinnas* R, *primas* d. | *et Cainnas* R, *ecainas* d, *eccainnas* rel. | 30. *calignae* codd. | **230.** 4. *Pertalis* Rd Detl., *Prot.* S, *parthalis* v. | 11. *celebratae* Rd, .. *ta* rel. | *illic* R, *illi* rel. | 14. *et* v, *e* R, *a* d, *ae* rel. | 21. *modressae* F, .. *resse* Da, .. *resi* Rd. | *Praeti*, *Aclissae* F², *Preti*, *Calissae* v, *preti caloe* R (d *pe.*), *picaloe* rel. | 21. 22. *fasulae* R (d .. *le*). | 22. *colobae* R (d² .. *be*), *tolebe* d¹. | *abatletha . lutae* R. | 23. *eleph. CCCC . in* R, (an *MCCCC*?). | 26. *elephantes* R. | 28. *Prasi* cf. § 70. et Solin. 52, 12, *farsi* codd. | 38. *Indi Diamasa* Bohlen, (F² *indii*, F²R *dram.*), *indri damasa* DF¹a. | 38. *per Gang.* Rd. | **231.** 1. *Chrysobora* Bohlen, *charisob.* codd. | 4. 5. *praeferunt sidus* Rd, cf. 16, 59; 19, 129 al. et 6, 33;

18, 335 al. Solin. 52, 14 *vim sideris prodit hominum colos*, — *praeferunt* (om. *sidus*) rel., *prae se ferunt* Detl. | 8. *Sindus* F[2], *indus* rel. | 11. *cantabram* F[2]. | 12. *Hysephim* R (ad .. *sep.*, F .. *saep.*, D .. *sop.*), *Hypasim* v Detl. | 15. *alia minore* Rd. | *XL* a. | 16. *navigatur* Detl. | 20. *dandagula* a. | 23. *Patalam* d, *spat.* rel. | *DXX* R. | 24. *cesi* R, *aesi* F[1]. | *Caetrib.* Detl. | 26. *asmagiti* R. | 29. *per* d, om. rel. | 32. *Malthaecorae* F (D .. *lthec.*, R *mathec.*), *maltecorae* dv (Detl. .. *taec.*). | *Maroe* R, .. *ohae* dv, *Moroae* Detl. | *Moruni* Brot. Detl., *morontes* dS, *morum* rel. | 33. *ad oc. oram* d, *oc. ora* Detl., *oc. orae* R. | 38. *Suarattar.* Rd. | **232.** 2. *odonbaeoras* F[1] (Detl. .. *raes*), .. *beores* R, .. *berores* d. | *Thorace* Detl. (R[1] & *h.*, R[2] *h.*, F .. *cae*), *arabastra et orice* d. | 6. *nobile* R. | 11. 12. *oppidis . peditum* Detl. | 12. *elephantes* Detl. codd. | *post quam* R. | 13. *darangae* Rd. | 15. *olostrae* R. | 17. *eum scandente* U, *eos cadente* codd., *evidenti* v. | 18. *mathoe* a, *athoae* R, *Amatae* v. | *ordabae* a. | 19. *Abi*, *Suri* DFa, *ab his Uri* Rdv. | 20. *exuberatis* R. | 20. *Bassuertae* R[2] (R[1] *basu.*), *barsu.* Dd, *brasu.* Fa. | 22. *Umbritae Ceaeque* Detl. (a .. *teceaeq.*, DR .. *te caeeq.*, d .. *tece eq.*), *Umbrittaeque* v. | 23. *urbium* v, *urbem* codd. | 25. *Caucaso subiecti* dv, .. *sos* .. *tis* rel. | 25. 26. *soseadae* Rd. | 27. *Samarabriae* Rdv. | *andiseny* D (F .. *saeni*), *andri . seni* d, *antiseni* R. | 29. dist. Detl. | *amandae* a. | 32. *paropamisadas* dv. | 36. *inde Asp.* F[2] Detl. | **233.** 3. *quattuor vero* dv. | 4. *alio* codd. | 7. *fertilis* R Detl. 9. *XX p.* d, *XX p. latitudinem* rel. | 9. *Crocala et* DF (*Cor.* d, .. *let* Ra, .. *la* (om. *et*) dv. | 13. 14. *esse liqueret* Par., *esse* om. rel. (F[2] *liqueret et*). | 17. *Palaeogonos* Rob. cod. Salmanticensis, .. *gonis* rel., an *Palaeogenis*? | 19. *IIII* Par. | 28. *amphorum* d, *ad forum* rel. | 33. *mari* Par. dv, *mare* rel. | *nobis* F[2]d, *nos* rel. | 33. 34. *diligentior* dv, .. *ter* rel. | **234.** 1. *percontandi* Rd, .. *ti* rel. v. | 2. Vulgo dist. post *Caesarem.* | *in modum* Rob., *modum* codd. | *inauditos* J, *in auditos* F[2] (R .. *tus*), *in auditis* v. | 8. *regiae* edd. vett., .. *ia* codd. | 13. *cythara* F[1], *zithara* Par. | 14. *colaicum* a, *coleacum* Par. | 15. *occurrente* Rv, *incurr.* rel. | 16. *id* v, *in* codd. Rob. | *fruticosum* Rdv, *fructic.* DFa, *fructu.* Par. Detl. | 17. *eorum* Rd. | *deterentibus* DFR, *deterr.* d, *deterc.* a, *deterg.* Detl. | 18. *vel-*

uti in T Rob. Detl. | 19. *in* F² Par. d, *ad* Rv, om. rel. | 25. *Hemodos* R, *Emodi* v. | 27. *sibi* dv, *ibi* Par. rel. | *Seras* Rv, *feras* rel. | 31. *ab iis non al.* R (d *ab his*). | **235**: 7. *populum et* T Detl. | 11. *interem.* R, *interim.* v. | *advers.* Rd. | 20. *Capisene* R, *cepisse nec* d. | 21. *caphisam* d, *chaphis.* R. | 23. *Erymanthus* d, cf. Sol. 54, 2, *erymadus* D (R *erim.*), *ermandus* F (a *ermad.*). | 23. 24. *Parabaestan* R (a ..*ten.*), *paransbaestan* D(F ..*besth.*). | 26. 27. *Tetragonis* Rdv, *tetrog.* a, *tegrog.* DF. | 29. *parapiane* a. | *Cataces* Fd (D ..*zes*), *cateces* a, *catuces* R. | 31. *ora arabido* a. | 33. *toberon* F¹, *toncl.* a, *Tond.* v. | 34. *artaco . anarius* a (rel. ..*amnar.*). | 36. *artacabane* R. | 37. *Dorisdorsigi* DRa (F ..*sii*), *dori* a. | 38. *zarasparum* a. | *ariete* a, *ergetae* v, *Evergetae* v. | **236**. 1. 2. *Methorgum* Dd (F *meto.*, a ..*cum*). | 2. *deserta* a, ..*tum* R, ..*tam* rel. | *manein* R (d ..*ecin*). | *accutri* F, *aguthri* a. | 2. 3. *flumiorum* R, *flumen horum* a. | 3. *Urbi* av. | *romanos* DF (d ..*nis*). | *Pandarum* Pint., ..*dorum* codd. | 4. *apirus* R. | 6. *sed darus* a. | *parospeus* D¹, *prospus* a. | *sodinus* a. | 7. *darhintim* d, *darin.* a. | 8. *XVIII . L* Dd, *XIIII* a. | 9. *sire* F, *syros* a. | *CXXXIIII* a. | 17. *enarr.* Detl. | 20. *Xylinepolis* Lassen, Lud. Dindorf. in thes. Steph. (U ..*ne polis*), *xilenep.* a, *exilenep.* R (DF ..*naep.*), *exylenop.* d. | 23. *prodentur* Rd. | *Arbis* Hard., *abies* DFR¹, *abhis* R²ad. | 24. *et* om. a, *ea* dv. | *Arbim* Geier, *nabrum* a, *nabrim* rel. | 26. *Argeruus* a Detl. | 27. *Tonberum* F², *tormenum* a, *tonbrerum* rel. | 28. *XX* av. | 31. *hictanis* a, *hyanis* d, *hynanis* rel. | 37. *V* Reines. [Vales. Detl.], *L* codd. v. | 38. *horacla* R. | *continente* R Sill., ..*ti* v. | **237**. 2. 3. *Athotadrus* d, *athrotradus* a, *athothadrus* rel., *Aradus* Salm. Detl. | 3. *chyani* a, *grani* d. | 3. 4. *syperis* a¹ (a² *iyp.*). | 5. *siliogadus* a. | 6. *Phrystimus* DF (Rd *phrist.*), *phriytimus* a. | 7. *suasine* Rd. | 8. 9. *difficilis* Rd. | 16. *XIII . XXXII* a, *XIIII XXXV* rel. | 18. *zigerum* a. | 24. *his D* a, *hic DL* rel. | 27. *CCCIII* a. | 30. *Hydrium XXXII* a. | 31. *LXXXV* Detl., *LXXXVX* a, om. rel. | 36. *deverticulo* a, ..*lum* rel. | 38. *CCLVIII* a¹. | **238**. 1. *conficitur* ad, *conficit* F², *confit* rel. | 2. *tricesimo circiter* Detl. | 4. *ocaelim* D (F *occ.*). | 6. *maza* DFd. | 9. *ecaeli* DF. | 10. *muzirum* a. | 12. *hidrias* a. | 14.

celobotras d, *celebethonas* a. | 15. *neachyndon* F, *neacridon* a. | *baecare* D (F ..*rae*). | 17. *modusa* a. | 18. *cotionara* a. | 27. *Carmaniam* Rd. | 28. *Sabim* S, *sabi* a, *sabini* rel. | 30. *armisia* R, ..*ixia* a. | *zaetis* F, *zethis* a. | 36. *natura* a, *a nat.* rel. | **239.** 1. *XII* a. | 2. *nominatur* R (d *quod nom.*). | 3. *azzanium* DFR. | 4. *initium* Rd. | 13. *carcandrus* a. | 14. *L p.* DFR, *mille passus* a. | 15. *stoyides* R, *estotides* d, *Stoidis* Detl. | 16. *Harmazaei* DFRd, *armozaei* a, *Harmozaei* Detl. | 17. *CCCCXII* a. | 18. 19. *deinde ratinus* a. | 19. *Salsum* a, ..*sam* rel. | *Themisteas* Rd (a .. *sthaeas*), *tesmistheas* D, *thaesmisthaeas* F. | 21. *elimade* Rd. | 24. *luxu* R²d. | 33. *has* Rd, *eas* Detl. | 34. *Ararios* a, *aborianos* rel. | *partitas* F². | 38. *peropum* a. | *mania* a. | **240.** 8. *sitiacenen* a, *sitac.* F, *settac.* R, *sectac.* Dd. | 10. *regia* DFd. | 11. *Ceribobus* a (F² *cyryb.*), *cyrybo* DF¹, *cyribo* d, *ciribo* R. | 13. *dirutam* Detl. | 15. *ad orientem* a, *ab oriente* rel. | 15. 16. *asargida* a. | 19. *cluduntur* Rd. | 23. *babylonam* a, ..*niam* Rd. | 26. *Orroei* Detl. coll. 5, 85; 6, 25. 109, *arrhoei* DFRd, *annoei* a. | *mandani* a, *avandani* d (rel. *vand.*). | 28. *Eldamari* R¹a (R² .. *ani*), *elmari* DFd. | 29. *Masei* Rd (a .. *eo*), *maraei* DF. | 30. *Gurdiaeis* Detl. (a ..*acus*), *condiaeis* rel. | 30. *Aloni* ad, *azoni* rel., sed cf. l. 31. | 32. *Gaugamela* Barb., *gauecam.* a, *gravecam.* rel. | *Suae* a, *Sue* dv, *suet* rel. | 32. 33. *Silicas Sitrae* Detl., *silici classitre* R, *sucidas sitrae* d, *silci classis III* a, *silciclas sitrae* rel., *Silici Classitae* v. | 33. *absitris* ad, *absithris* rel. | 34. *Azochis* ad, *achochis* rel. | 35. *Diospege* a, *diospaegea* R, *tadiospegea* Fd (D ..*paeg.*). | *Polytelia*, *Stratonicea* Detl. (a .. *gea*, R²v .. *ce*), om. rel. | **241.** 1. *caphraena* F, *at prima* a. | 3. *fuere Thebata* R (F .. *thaeb.*, a .. *eta*). | 5. *cobaris* d² (d¹ *cib.*, DFR .. *res*). | 6. *esse* Detl. *eum* vd. | 7. *babylona* DF¹Rd. | 8. *armarchal* (om. *appellatum*) a. | 9. *dirivatur* a, *derivatum* rel. | *agrani* a. | *et maximum* a (Detl. del. puncto post *Persae* et posito post *caput*), *se maximis* rel. (F *sae*). | 15. 16. *utrobique* F², *utroque* rel. v. | 29. *fluvium* U, *fluvium Narragam* codd. v. | *Narragam* D¹F, *narrogam* rel. | *unde* DRd, *nunc de* a, *nundedi* F¹, *nunc dedit* F². | 30. *hyparenorum* F, *hipanen.* a, *cytharen.* D, *scytharen.* d. | *orchaeni* F, *orchani* a. | 32. *notitiae* Dd,

..*icae* a, ..*iciae* R. | *orotophopanitae* Rd (DF ..*popan.*). | 32. 33. *et Gnesiochartae* Detl., *et gneciochanthae* a, *et graeciochartae* F^2, *a greciaecharte* Rd (DF^1 *agraec.*). | 35. *CCCCLXXX* F^2 in ras. | 35. 36. *Iuba XIID fluere* (rel. om.) Rd. | 38. *LXXXIIII* a. | *XI* a. | **242.** 9. *CCCXX* a, *CCXX* rel. | 10. *DXXIIII* a. | 11. *CLXXV* Pint. coll. 5, 67, *CXXXII* a, *CXXII* rel. | 12. *DCCCCXLIIII* a. | 18. *Elegosine* a, *elosine* Rd (F *ael.*, D ..*nae*). | *est ipsi* d, *est ipsius* a, *et ipsi*, R *et ripsi* rel. | *digito* DFR (d ..*itto*). | 20. *idque aquae* R^2. | 26. *Zoaranda* a, *zoarunda* D (F ..*de*), *zoroande* Rd. | 28. *tepitis* a. | *rursumque* R. | 29. *et* om. Rd. | 30. *archeni* a, *arthene* d. | 35. *Orrhoeos* J, cf. 5, 85. (Detl. *orroeos*), *oreos* R, *oroeos* rel. | 36. *choridiorum* a, *coridaeorum* rel., *Gurdiaeorum* Detl. coll. § 118. | 38. *CCXXV* D, *XXII* a. | **243.** 2. *flexus versus* d (R ..*xuus*). | 6. *LXII* DFRad, *LXX* v. | 8. *XXIII* a. | 13. *Dabitha* U Detl., *dabit haec* R, *dabithac* rel. | *ei* Sill., *et* FRd, om. rel. | 14. 15. *nobilis aliisque arbustis* J, *nobilis aliisque* (post *pomisque*) om. codd. | 16. *paerataeinen* D, *paraetaeine* R, *paraetcaenen* a, *cratacinen* d, *itacenen* F^2 in ras. | 18. *a Syria* DF (a *sir.*), *Assyria* Rdv. | 21. *sabdada* a. | 22. *ornadotum* a. | *apameā* R, ..*mia* dv, ..*meae* Detl. | 24. *archou* R, ..*on* (?) DF^1. | 27. *egbat.* R. | 28. *Babitace* J (codd. Solin. 54, 14 *babitae* vel *barbitae*, Steph. *Βαβυτάκη*), *babith.* R, *barbit.* d Detl., *barbithacae* DF, *barbathace* a^1 (a^2.. *beth.*). | 29. *solis* Dalec. ex Θ, *soli* codd. v, del. puncto post *odio.* | *odium* R. | 31. *et Mizaeorum* a, *temyz.* DRd, *temyc.* F. | 33. *Elymaida* Barb., *elymeīda* d, *elima et ida* R, *lymaeida* a, *limaetida* D (F ..*met.*). | 36. *aphle* av. | 38. *Massabatene* Detl. coll. Strab. p. 524. 744, *massabaene* D (Rd ..*bene*, F ..*benae*), *messabene* a. | **244.** 2. *eleus* Rd. | 4. *massabatenen* Detl., *mesabat.* dv, *messobat.* F^1R (D *taen.*, F^2.. *tan.*), *mesopotanen* a. | 4. *susarum* a, *susiarum* rel. | 7. *Hedyphon* Detl. coll. Strab. p. 744, *hedypnon* DFd (R ..*dip.*). | *praetereasylum* F^2 (a ..*sil.*). | 8. *ex Susianis* RF^2a^2, *exusanis* a^1, *exunamnis* DF^1d^1. | 12. *Sosirate* F^2a^1 (a^2 .. *sin.*), *socrate* rel. | 13. *chasiro* F^2 in ras. a, *schastro* D, *casyro* Rd. | 15. *hortacia* S. | 16. *persidā* Rd. | 19. *ea* Detl. Θ, om. v. | 21. *caucasio* Rd. | 30. 31. dist. Detl. | 31. *durinae* a, *durme* F. |

militum Detl., .. *tibus* Rd, .. *tumque* v. | 32. 33. *pelleneum* codd. | 36. *spassiones* a, *spationi* F², *spatio* DF¹Rd. | *Saggodanaci* F² (DRd .. *nadaci*), *///aggodadaci* F¹, *sagdodonaci* a Detl. | **245.** 1. $\overline{VI}$ a, om. rel., $\overline{III}$ v. | *primo* a Detl. | 2. *stadios* R¹ Detl., .. *ia* R², .. *iis* dv. | *et mar. etiam* a Detl. | *Vipsania* U, .. *anda* codd. (a *inps.*). | 6. *magis id* aF², *maris id* rel. (F¹ .. *ad*). | 7. *percussas* codd. pr. F². | *longo ingenitum* Rd¹. | 12. *introitu* F²a (rel. *tus*), *in introitu huius* v (d .. *tus*). | 17. *e* a, *a* rel. | 22. *adein teranei* F (d *ade intera.*, D .. *anci*), *dein taranei* Rv, om. a. | 27. *nunc inde* Rd Detl. | 28. *inde* om. Detl. | 31. *incolum* a, *includunt* rel. | 33. *CXXXII* a. | *ab Gaza* R², cf. l. 36, *a begaza* R¹d. | 35. *q.* (ante *Syria*) a, *qui et* rel. | 36. *a* (*G.*) Rd. | 37. *Baesamnis* R, *baesamnis a* DF, *abaesamide* Detl. | **246.** 1. *Forat* a, *fora* rel. | 3. *e* a, *et* rel. | 4. *terendon* R. | 5. *flumine* Rd, *a flumine* coni. Sill. | 8. *nostri* av, om. Rd. | 14. *Caldone* Detl. | *ore* F²a Detl. | 15. *flumen Achenum* Rd, *flumina chenum* rel. (F .. *chaen.*, a .. *chan.*). | 16. *gaulones* a. | *gazaei* R, *catei* a. | 18. *quadratis* Rad, .. *ti* rel. | 19. *tylos* a, *tilos* R². | 25. *XXII D* a. | 27. *omamorum* DFR¹. | 28. *et* R, *ei* DFd. | *Omanae* R², .. *amae* rel. | 29. *Homnae* R, *hommae* rel. | *attanae* F, *hatt.* rel. | 32. *gentes* R Detl., *gens* v. | 33. *Eblythaei* F (R .. *lithei*), *eblitaei* rel. | *Omemus* d, *omoem.* F, *omoenus* R. | 34. *taxalos* Fd, *exaxal.* R. | 34. *cadai* Fd. | 35. *Rhinnea* d, *rihnnea* DF, *hnnea* R. | 37. *thaludaei* Fd. | 38. *duatus* Rv. | **247.** 1. *cardalion* dv. | 2. *cachina* DFd. | 4. *deuuade* DFd. | 5. *amnecmethus* F (D .. *nēc̄.*). | *clarae* d, *Darrae* v. | 11. *acil* DF. | 12. *Amithoscatta* F, *amithoscata* d, .. *cutta* Rv. | *mihi* DF (d .. *hii*). | 13. *Drymati* Detl. | 14. *circa C.* FRd. | 18. 19. *ogenis* a. | 19. *clara Erythra* Barb., *clareryta* a, *clara erat a* d, *clarae ritha* R, *clara eritha* rel. | 20. $\overline{CXXV}$ a, *CXX* rel. | *circumitur* Detl., .. *uitus* R, .. *uitu* v. | 21. *dioscurioduo* R¹ (R² .. *sour.*, DF .. *seur.*, d .. *suer.*), *dioscynidii* a. | 23. *VIII* a. | 24. *gataphani* a. | *cebbranitae* codd. | 25. *homna* a. | 27. 28. *catamottitae* a, *cattatotitae* d, *cattamotitae* rel. | 28. *Thonabei* R (d *itona.*). | *Antiadalei* d Detl. (F *anth.*, DF .. *al a*), *antidalei* R. | 28. 29. *gerbani* DR. | 31. *conolia* a. | *Sabratha* DFR (d .. *ta*), *sabatra* a. | *narcus* a. | *Cardaba* DF. | 33. *Atra-*

mitae Barb., cf. l. 35, *archante* a, *astramitae* rel. | 34. *est* om. R. | *Mareliabata* Detl. (d .. *libata*), *arelibata* R² (R¹ .. *lab.*), *Mariaba* Barb. v. | 34. *optinet* Rv. | *CXIIII* R. | 36. *et Aelamitae* a (D *et atlim.*, F *et udlim.*), *ad limitem* R. | 37. *iunctis* DFd, unde Detl. *iuncti sunt.* | *caculatae* d, *cagul.* a. | 38. *chodani* R, *cord.* d. *coclā.* a. | *Vadaei* a, *baraei* DFd (d .. *rei*, R .. *raci*). | **248.** 1. *Barasasa et* DF, *barasasaei* R (a *banas.*), *barasei et* d. | *sigaros* DF, *stagnos* a. | 4. *hagra* DFa. | *aelana* a, *aelala* rel. (d *el.*). | 5. *aelaniticum scripsere, alii Elaniticum* a Detl. (R² *alii aelenit.*), *scripsere* d, om. rel. | 5. 6. *luba lemiticum* R (a *lemn.*) om. Fd. | 7. *XLVII* a, |*XLVI*| Detl. | *LXV* a, *LXVI* rel. | 8. *heroheum* DR. | 9. *nam* codd., *iam* Detl., *nunc* v. | 10. *Timenaeos* D (F .. *maenae.*, R .. *moenae.*), *timaneos* d. | *tabeni* D. | *suellini* DFR (d .. *iani*). | 11. *Araceni* a (Rd *arrac.*), om. rel. | *Anageni* DFRd, *arreni* a. | 11. *omnis negotiatio eius* DRd², *neg. eius* Fd¹, *neg. omnis* a. | 12. *domatha* a. | *haegra* DF, *hegra* Rd, *aegratha* (om. *tamudaei*) a. | 13. *Baclanaza* a, om. rel. | *cariat tacitoali* DF² (d *tacito alio*, F¹ *tatitoali*), *cariati, achoali* R, om. a. | 14. *Phoda* a, *foda* F², *foth* R, *tota* DF¹d. | *ac Minaei* F² (F¹a .. *nei*), *caminaei* Rd (D .. *nei*). | *estimant* Rd. | 15. *charmei* F, *carmaei* Rd. | 16. *marippa* R. | *Palmalacum* Rd (DF .. *achum*), *Paramalacum* Detl. | 16. *non* om. Rd. | 17. *carnon* dv. | *rhammaei* R (d .. *ai*). | 18. *Homeritae* Barb., *hamenitae* a, *nomeritae* rel. | *hamirei* dv, *haminoei* a, *amiroei* rel. | 18. 19. *Gedran. .. Bachylitae* om. a. | 18. *igedr.* DF. | *Phryaei, Lysanitae* DF, *amphryei lys.* d, *amptariae* (an *amphriae*) *ilis.* R. | 19. *bachilitae* Rd. | *sannei* a. | 19. 20. *Amaitaei .. Sagiatta* om. a. | 19. *amathei* dv. | 20. *nossa* R. | *chennaesaeri* F, *chonneseri* R. | *zamer.* F. | *sagitta* R. | 21. *Bacaschami, Riphearina* FR (D .. *chamy*), *bacasarina* a, *bacascami, Riphearma* dv. | *oppido* a¹, .. *dum* rel. | 22. *Autaei* Detl. coll. § 167, .. *tei* Sad, .. *thaei* v. | *etravi* a (d *etb.*), *etbravi* F. | *cirei* R, *ginei* a. | *Elmataeis* DF (d .. *teis*, R .. *taceis*), om. a. | 23. *Chodae* D, qui h. l. dist., *chode* R, *codae* a (d .. *de*). | *Aiathuri in* dU (D .. *run*, F .. *rū in*), *aviturì in* R, *in* a. | *XXV* a, *XX* rel. | 24. 25. *camelorum oppidum* v, dist. Detl. | 26. *chalingii* a. | *Mariba* Detl. cf. § 160, *mariua* DFRd,

in arabia a. | 27. *palon* Rd. | *murranimal* DFd. | 28. *amomi* a. | 29. 30. *Chorranitae* a, *coranitae* Rd (DF ..*ta*). | 30. *Cesani* a, *oesani* rel., *choani* a, *ciani* v. | 34. 35. *scripserant* Rd. | 35. *negramam* a, *negran* R. | *magusum* a. | *Caminacum* R, *camiaeum* d[1] (d[2] .. *ineum*). | *Labeciam* Rd (Detl. .. *aetiam*), om. a. | **249.** 1. *sesimae* d (R .. *ym.*), *sesamae* v. | 2. *Minaeis* cf. § 157, *minois* a (rel. .. *oes*). | 3. *Ceubanos* DRad (F[2] *caeub.*), *Cerbanos* Hard. Detl. | *arreus* a, *rareos* R, *trareos* DF, *traeos* d. | 4. *Chatramotitas* Barb., *catramothitas* R, *cathamotitas* ad, *catthamothithas* DF. | 11. *ut puta* a. | 17. 18. *IIII.D* a, *VII.D* Rd, *VII* rel. | 18. *XII* a, *XIII* rel. | 19. *XIIII* a, *XVI* rel. | *L* om. DF. | 20. *LXXXIIII* a, *XXXVII* rel. | 21. *XXXII* a, *XXII* rel. | 23. *XII alii XV* R, *VII ali XV* DF, *IIII alii IIIID alii XII* a. | 25. *ean* DRd, *aeant* a. | 26. *marthadas* DF, *mach.* d. | 27. *Tyron* d, *tira* a, *tyro* rel. | 31. *Ptolem.* Detl. | 32. *XL* DFRd, *XXX* Detl. (a?). | 33. *XXXVII* DFd, *XXXVI* R[2]. | 37. 38. *terreno* R[2] (a ..*ndo*), *terrenis* dv, .. *nus* v. | **250.** 2. *alterum vero* Rv. | 3. *Casium* Sab., *carp.* R[1], *casp.* rel. | 5. *a gerro* a, *a cerrho* R (DF *acc.*), *a cerro* d. | *Agipsium* R[2] (F .. *gyp.*), *agipisium* R[1] (Dd[1] .. *gyp.*), *agipsum* a (d[2] .. *gyp.*). | 7. *viae omnes* dv. | 8. 9. *Ptolom.* Detl. | 10. *enum* Rd. | 11. *Phileterias* Detl. (d *pil.*), *piletrius* F[2], *pileoterias* DF[1], *philiterias* a, *piloteria* R. | *Asarri* a, *asaraei* F[2], *abasaei* (vel .. *ei*) rel. | 12. *Sarapinae* Detl., *saparinae* a. | *scytalam* d (R .. *tha.*). | 13. *Tatnos* R, *tamos* a, *statnos* DFd, *est Ainos* Detl. coll. l. 10 et § 158. | *eas* F, *eos* a. | 16. *Gebadaei* a, *zebadei* R, *zabataei* d (rel. *zeb.*). | 16. *midoen* ad, *mydoen* rel. | 17. *Michoe* R (D *my.*), *michae* d (F *my.*), *midioe* a. | *Stenae dirae* Barb., *stenetyrae* a, *stenae cyrae* R, *stenae arrae* d, *stheneayrae* rel. | 18. *hallonesis* R (d .. *llen.*). | 20. *Matreu* a, *mareu* d, *maru* DF, *marum* R. | 20. *Eratanos* a, *ranos* d, *eranos* rel. | 23. *est auro* F[2] Detl. vid. seqq., *earum* Radv, *eauru* F[1] (D .. *rum*). | 24. *nisi* Detl. tac., *nisi si* Rdv. | 27. *IIII* a, ut § 163, *VII* rel. | 28. *Cytis* Rd, *citis* rel. | *topazium* dv. | 29. *silvae* d, *silliae* DR, *silvas* a (F[2] in ras.), *silvae sunt* Detl. | 38. *deprenso* R, *deprehenso* v. | **251.** 2. *concoeperit* F, *coeperit* R. | 3. *Hippalum* U, *hisp.* codd. v. | 3. 4. *colorasitis* R[1], .. *casitis* R[2]a. |

5. *sace* Rd. | 7. *Ptolem.* Detl. | 8. *II* a, *V* rel. v. | 9. *hippopotamiorum* Detl. | 11. *aliaeeu* DF (R .. *eeu*). | 14. *Cutios* FR. | 16. 17. *pseudepylae* FRd, om. D. | 18. *Abalitu*, *dein* J, *abalitudine* F^2, *avalitu* a, *validitudine* rel. | 20. *Gaza* a, *zaza* rel. | *mossilites* aR^2, *monssylites* DF^2d (R^1 .. *sil.*). | 21. *sessostris* R^2, *sostris* a, *sosis* rel. | 22. *Barigaza* F^2 (a .. *rag.*), *baricaza* rel. | 23. *mosylico* d, *mosilicos* a. | 26. *vocetur* Detl., *vincitur* d. | *leptecara* a. | 27. *Exustam* Hard., .. *ta* a, .. *tae* DFd (R *exhuste*). | *Malichu* Sill., *malchu* a, *malicho* rel. | *insulas* Detl., .. *la* codd., .. *lam* v. | 28. *sceneos* R. | 31. *solis ardorem* Rv. | 33. *binos insternentes* R^2 (a *uinostern.*), *binos insternendos* v (F *vinos*). | 37. *Gangeras* DFd (R .. *or.*), *zangenas* a. | *thalibas* a, *thalibus* rel. (d *tal.*), *Chalybas* v. | *Saxinas* a, *Xox.* rel. | *Sirecas* Detl. a^2, .. *chas* DFRd. | *deremas* DF, *darenas* d. | 37. 38. *Domazames* Rd (D .. *zaines*), .. *zines* F, .. *zenes* a. | **252.** 3. *qui et* Detl. | 7. *et* om. Rd. | 9. *Thathicen* a (R^2 *thati.*), *et hicten* rel. | *Aramam* a, *arumam* DF, *aramasos* R^2, *eruniam* R^1. | *Andura* a, *sanduma* R^2, *samdana* rel. | 9. 10. *naidoma cumcum* a. | 10. *bogghiana* a, *boggia* rel. | *leupitorga* Rd (DF .. *pyt.*). | *Tautarene* a (Dd *tauth.*, D .. *aenae*), *tantharaenae* F, *tantarene* rel. | *Meae* DRa, *maeae* F, *me* d. | 11. *chiindita* a, *cindita* rel. | *goploa* a, *glopoa* Fd, *gloploa* rel. | *gistatem* DFR. | *renni* DFRd. | 12. *patiga* R^2, *paagga* a. | *bacata* DFR. | *dummana* R. | *Radata* Detl. | 13. *bonon* a, *boroni* d. | *mallos* v. | 14. *meroen* DFRv. | *prodit* Rd. | *in monte* dv, *in munto* FR (D *im.*), *imum* a. | 16. *Mirsion* Detl., *mirson* DF, *myrson* Rd. | 17. *corambim* a, *icorambin* d, *eorambin* rel. | *iuxta* R^2a, *iuocia* D (F .. *ium*), *utocra* R^1. | 18. *amodita* DFRd. | *maniad* a, *mama* Rd. | *tessatta* D^2F, *tesatta* Rd. | *gallas* DFRd. | 19. *graucomen* d, *gnauc.* a, *graoc.* DF^1, *gracc.* F^2, *gruoc.* R. | *pidisbotas* DFRd. | *aendonda cometas* DFR (d *en adond.*). | *nometas* DFRd. | 20. *cystaepen* a, *cysten* d, *cisteen* rel. | *Magada* Detl. coll. § 178. (a *inag.*), *macada* rel. | *Paroa* a, *proa* rel. | 21. *Primi* d, cf. §§ 181. 184, *prummu* a, *primii* rel. | *Dicelin* a, *dercelin* d, *decrelin* F (R^2 *der.*, rel. *detr.*). | *Patingan*, *Breves* Detl., *patin*, *ganbreves* v. | 21. 22. *segasmala* R, *egusm.* DFd. | 22. *cranda* dv, *crandala* R, .. *dene* DF. | *Cadeum*,

Mathena Detl., *cadeumathena* rel. (F .. *ne*). | *baita* a. | *Alana* DFRd. | 23. *mascoa* DFRd (d .. *cor.*). | *scammor* R. | *horam* DFRd. | *abale* Rd (a .. *ex.*). | 23. 24. *androgalim* DFRd. | 24. *Serem* a. | *agolem* DFRd. | 25. 26. *moggore* Rd, *magorae* DF. | 26. *saea* DFR. | *edos* R. | *aplenariae* DF, *plenariae* R, *planarie* d. | *pinnis* DFRd. | *magassu* F (Dd *magg.*). | *bhuma* DF. | 27. *Cyntuma* d, *linthuma* FR (D *lynth.*). | *sydop* DFRd. | *censoe* DFRd. | *pndictor* a, *pindicitora* d. | *acug* R, *achug* DF (d *ohug*). | 28. *sausa* DFR, *sasa* d. | *molum* d, *molom* DFR. | 29. *hypato* F, *hypanhon* a. | *pagoarta* DFd, *pagoarca* R. | *zmanes* DFRd. | 30. *cetum* d, *coetuma* R[1], *acetuma* R[2]. | 33. *exstat certe* om. d, *et* R[1]. | **253.** 1. *invenerat* a. | *spelcin* DF, *spelcim* d[2] (d[1] *pel.*), *spelgin* a, *spelem* R. | *bocchin* Dd (F *boch.*, a *bocc.*), *bochyn* R. | 2. *Cambusis* a (R *cab.*, *cabussis* DFd. | *Atteniam* DF, *atheniam* R[1] (R[2]..*nam*), *adtenam* a. | *stadissim* Aa, *stadasim* rel. | 3. *Nepata* R[2]a, *neata* rel. (d *nae.*). | 4. *DCCCLXX* a, *DCCCCLXX* rel. | 11. *et Bion* a, om. rel. | 16. |*XVI*| *LXXII* a, |*LXVI*| *LXXV* rel. | 17. *LXII* a, |*XII*| (om. *L*) Detl. | 18. *DCCCCXXXXV* Detl., *DCCCC*·*LXXV* DF, *DCCCCLXXVI* Rd, *DCCCCXXII* a. | 20. *regionem* dv. | 21. *Primi* codd., cf. § 181, *primam* v. | *LIV* R. | 22. *pittaram* DFR. | *XXV* DFRd. | *tergendum* a. | *CVI* DFRd. | 23. *eo* a, om. rel. | 25. *nataba* DFRd. | 27. *silvarum* (om. *que aliquid*) DFRd. | 32. *Candacen* a, *canagen* rel. (R ..*gem*). | *transit* Detl. | 35. 36. *elephantum* Detl. | 36. *IIII* R. | *Alere* a, *alare* DF. | 38. *Aethiopia* Rob., om. codd. | **254.** 11. *ante palud.* a. | 12. *ibi* DFR (d *ibidem sinus*). | *desimus* DFa, *desinit* R[2] in ras. | 13. *ardentibus* a, ..*tis* rel. | 14. *in itinere* Rd. | 16. *adabuli* DFd (R ..*lia*). | 17. *egabarri* DFa, *mag.* d. | 18. *adiabaras* a. | 21. *dauelli* a, *dabeli* R. | 22. *andete* R. | *Mattitae* a, *mothitae* R, *morithes* d, *mouthe* DF. | 22. 23. *Mesaches* Rd, *smesach.* F, *smeach.* D, *mesagches* a. | *Hypsodores* Detl., *hipdores* a, *ipsodore* DRd (F ..*oro*). | 25. *aladi* DF (R ..*dis*). | *syrbothae* a, *syrdote* DF, *sirdotae* Rd. | 27. *Aesar* Detl., *esar* Barb., *caesar* a, *desar* rel. | 29. *diarum* d, *dianon* a. | 30. *asserit* a, *sesar et* rel. | 33. *simbarri* R[2]d, *barri* rel. | *phaliges* a, cf. § 192. | 35. 36. *Sembritarum regione* a. | 37. *enubsis* DFR (d ..*psisse*). | **255.** 1. *at* a, om.

— § 209.

rel. | *ptoenbani*, *tonenphani* a, *ptoenbani* Detl. | 2. 3. *arusbi* Rd. | 3. *archisarmis* DFR[1]d. | 4. *marigerri* Rd, ..*geri* DF. | *casmari* DFRd. | 5. *sebobithi* R, *sembob oti* rel. | 6. *seberritharum* DF, *sebertit*. d, *sebernit*. a. | 7. *darben* d. | *medoem* R (DF ..*eni*). | 8. 9. *garroen inde* a, *garodeinde* rel. | 9. *Nauos* DFRd. | *Madum*, *Demadatin* a, *madunde mandatim* d, *modumdem adatim* rel. | *secundum* DFRd. | 10. *collogat* a. | *nabettabet* DFRd. | *cum agro* J, *Cum*, *Agro* Detl. | *Psegipta* a, *sipse agitta* DF (d ..*tte*), *ripse agite* R. | 10. 11. *Candragori* a, ..*drogari* codd. Gelen., *eanelago* DF, *andago* Rd. | 11. *summarum* a. | *siruidum* a. | 13. *nisacaethas* DFRd. | 13. *nisittos* d, *nisytos* R, *nisytis* F (D *nysi*.). | 16. *que* om. Rd. | *dalio* Rd. | 17. *vacathos* a, *vocathos* DF (Rdv ..*tos*). | 17. 18. *longomporos* DFRd. | 18. *eocalicibus* codd., cf. 5, 44. | *usibalcos* DFRd. | *isuelos* a, *isbelus* rel. (d ..*llus*). | 19. *uallios* a, *ballio* F. | *cispio* DF. | *deinde* Rv. | *fabulosius* Detl. (a ..*ossias*), *fabulosis* R^2, *fabulis* rel. | 20. *Nigroe* a, *nigroae* rel. | 22. *carne* Rd. | 23. *anthab*. a. | 24. 25. *hesperiae* FR[1]d, ..*ria* R^2, *hespirica* a. | 30. *XI* DF. | *XCVII* RDF, *XCVIII* dv. | 31. *XI* DFR. | 32. *XV* DFRd. | 37. *hiberno* Detl. (Solin. 30, 14 *hieme*), *hae vero* a, *hebeno* rel. | **256.** 1. *Graecis* (om. *a*) R. | 5. *Eoo* Detl., *eo* codd. v. | 7. *regi renuntiatam* a, *rege renunciat* rel. | 18. *a cont*. $\overline{X}$ R. | 20. $\overline{II}$ *dierum* Detl. tac. | *praenavigationi* d, *pernavigationis* R. | **257.** 3. *imbribus* R, ..*ri* rel. | 7. *CXL* a, *CXIIII* rel. | 8. *meridiem* a (d add. *quoque*), ..*die quoque* rel. | 9. *DCCXXII* a. | 11. *Ombrion* a, *ondrion* rel. | 18. 19. *vocari am* a, om. rel. | 20. *ibi* a, om. rel. | 24. 25. *expuantur aestu* coni. Detl. coll. Solin. 56, 19; sed cf. 9, 93; 36, 141; 37, 42. | 25. *putresc*. R (sic M 11, 277; B 32, 68. 76. 126; 35, 189.), *putesc*. d Detl. | 30. *ad orientem recto cursu* F^2R^2a, d^2R^2a om. rel. | $\overline{XII}$. *LXD* a. | 31. *CCCCLXXV* F^1. | 32. *CCXXII* a. | 34. $\overline{XXIIII}$ DF. | 36. $\overline{XXXXIIII}$ a. | 38. $\overline{XII}$ a. | **258.** 1. *ad* av, *intra* rel. | 2. |$\overline{CLV}$| *VIIII* Detl. coll. sqq. cum 4, 78, $\overline{CLIII}$ a, *CLVIIII* rel. | 9. |$\overline{LXXXI}$|. *XLVIII* a, $\overline{LXXII}$. *XI* . $\overline{XCIIII}$ DF, $\overline{LXXXII}$. $\overline{XII}$. *XCIIII* Rd. | 11. *XCVIII* a, *XCIIII* rel. | 12. *a cyr*. R. | 15. *comput*. a, *compar*. rel. | 16. 17. |$\overline{LX}$|$\overline{III}$. *DCCL* Detl. coll. 5, 47, $\overline{LX}$. $\overline{III}$. $\overline{DCCL}$ a, $\overline{LXIII}$. *DCCL* DF,

Codd. *DFR a d.*

LXIII . DCC R, *LXIII . DCCCL* d. | 29. *quam cuique eorum* (om. *cum*) a, *quaecunque eorum* Rob. | 31. *terraque universa* Detl. (a?), sed cf. § 219. 220. | 32. *digeretur* Detl. | 33. *autem* Rob., *haec* (i. e. *h' autem*) DFRa (d *segm. haec*). | **259.** 1. *Alexandriae* Rv, sed cf. 13, 42. | 13. *Phoenices* R. | 17. *XXXII* a. | *XXIII* a. | 19. *accedente bis* R² (D² in ras., a .. *tes*, d om. *bis*), *accedentibus* rel. | 21. *proxima* a (D¹ .. *uma///*), .. *imam* FRd, .. *imae* D². | *Cataoniam* D²a, .. *niae* rel. | 23. *Pamphyliae* dv. | 24. *pataram* Rd. | 25. *Gythium* dv, *chit.* DF, *cit.* a, *scith.* R. | 26. *messaniam* R (d .. *nam*). | 27. *peloponnensis* Rd. | 28. *Gadis* R, .. *des* d Detl. v. | *cunctae* a, *cuuniciae* DF (R .. *cie*, d .. *ce*). | *LXXIIII* a. | 34. *miletos* R. | **260.** 8. *Edessa* Brot. Sill. | 16. *chalchad.* D¹F (D² .. *aed.*), cf. 5, 150; 6, 3; *calced.* a, *chalced.* Rdv. | *Lysimachiam* Rv. | 27. *adversa* Rd. | 30. *Pael.* Detl. | 31. *ab* om. codd. | 37. *supra* D²a, om. rel. | **261.** 1. *continui orientur* a.

ADDENDA VEL CORRIGENDA.

Pag. 33, lin. 35: scr. *nascentes.*
„ 47 „ 12: verba *med. V* om. R lib. 1, sed exhibet in indice qui librum 26 antecedit post verba *fucus marinus.*
„ 65 „ 35: *aut in cor hominis cadere* Haupt Hermes IV, p. 145.
„ 68 „ 22: *vix probe est iudicare* id. ib.
„ 98 „ 20: *ultra brevitatem aevi* id. ib.
„ 163 „ 33: scr. *Sialetae.*
„ 167 „ 8: scr. *Calauria L pass.*
„ 189 „ 14. 20: scr. *Ptolemais.*

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

summaque cura ne legendos eos haberes operam dedi. Tu per hoc et aliis praestabis ne perlegant, sed, ut quisque desiderabit aliquid, id tantum quaerat et sciat quo loco inveniat. Hoc ante me fecit in litteris nostris Valerius Soranus in libris quos ἐποπτίδων inscripsit.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER I.

Libro II. continentur: (1) An finitus mundus et an unus. (2) de forma eius. (3) de motu. cur mundus dicatur. (4) De elementis. (5) De deo. (6) De siderum errantium natura. (7) de lunae et solis defectibus. de nocte. (8) de magnitudine siderum. (9. 10) quae quis invenerit in observatione caelesti. (11) de lunae motu. (12) Errantium motus et luminum canonica. (13. 14) quare eadem altiora *alias*, alias propiora videantur. (15) catholica siderum errantium. (16) quae ratio colores eorum mutet. (17) solis motus. dierum inaequalitatis ratio. (18) Quare fulmina Iovi adsignentur. (19) Intervalla siderum. (20) de sideribus musica. (21) de mundo geometrica. (22. 23) De repentinis sideribus. de cometis. natura et situs et genera eorum. (24) Hipparchea de sideribus agnoscendis. (25) De caelestibus prodigiis per exempla historica. faces, lampades, bolides, (26) trabes caelestes, chasma caeli. (27) De caeli coloribus. de flamma caelesti. (28. 29) de coronis caelestibus. de circulis repentinis. (31) Plures soles. (32) plures lunae. (33) dierum noctibus lux. (34) clipei ardentes. 35) ostentum caeli semel notatum (36) De discursu stellarum. (37) De stellis quae Castores vocantur. (38) De aere et quare lapidibus pluat. (39—41) De statis tempestatibus (40. de caniculae ortu. 41. vis temporum anni stata). (42) De incertis tem-

pestatibus. de imbribus. (43) de tonitribus et fulgetris. (44—48) Qua ratione echo reddatur. Ventorum genera, naturae, observationes. (49) Ecnephias, typhon, (50) turbines, presteres, vortices, alia prodigiosa genera tempestatum. (51—56) De fulminibus (quibus in terris non cadant, et quare. 52. genera fulgurum et miracula. 53. Etrusca observatio in his et Romana. 54. de fulminibus evocandis. 55. catholica fulgurum. 56. quae numquam feriantur). (57) Lacte pluvisse, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis, frumento. (59) De lapidibus caelo cadentibus. Anaxagorea de his. (60) Arcus caelestis. (61) Natura grandinis, nivis, pruinae, nebulae, roris. Nubium imagines. (62) Proprietates caeli in locis. (63) Natura terrae. (64) de forma eius. (65. 66) An sint antipodes. Quomodo aqua terrae innexa. quae ratio fluminum. (67) an circumdatus terrae oceanus. (68) quae portio terrae habitetur. (69) Mediam esse mundi terram. (70) De obliquitate zonarum. (71) de inaequalitate climatum. (72) Ubi eclipsis non appareant, et quare. (73) Quae ratio diurnae lucis in terris. (74) gnomonica de ea re. (75. 76) Ubi et quando nullae umbrae, ubi bis anno. ubi in contrarium umbrae ferantur. (77) Ubi longissimi dies, ubi brevissimi. (78) De primo horologio. (79) Quomodo observentur dies. (80) Differentia gentium ad rationem mundi. (81—83) De terrae motibus. de terrae hiatibus. signa motuus futuri. (84) auxilia contra motuus futuros. (85) portenta terrarum semel tradita. (86) miracula terrae motuus. (87. 88) Quibus locis maria recesserint. Insularum enascentium ratio. (89) quae et quibus temporibus enatae sint. (90) quas terras interruperint maria. (91) quae insulae continenti adiunctae sint. (92) quae terrae in totum mari permutatae. (93) quae terrae ipsae se minuerint. (94) urbes haustae mari. (95) De spiraculis. (96) De terris semper trementibus. de insulis semper fluctuantibus. (97) Quibus locis non inpluat. (98) Acervata terrarum miracula. (99) Qua ratione aestuus maris accedant et recedant. (100) ubi aestuus extra rationem idem faciant. (101—105) Miracula maris (102. quae potentia lunae ad terrena et marina, 103. quae solis. 104. quare salsum mare. 105. ubi altissimum

mare). 106. Mirabilia fontium et fluminum. (107--110) Ignium et aquarum iuncta miracula (108. de maltha. 109. de naphtha. 110. quae loca semper ardeant). (111) Ignium per se miracula. (112) Terrae universae mensura. (113) Harmonica mundi ratio. Summa: res et historiae et observationes CCCCXVII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Sulpicio Gallo, Tito Caesare imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Livio, Cornelio Nepote, Seboso, Caelio Antipatro, Fabiano, Antiate, Muciano, Caecina qui de Etrusca disciplina, Tarquitio qui item, Iulio Aquila qui item, Sergio Paullo. Externis: Hipparcho, Timaeo, Sosigene, Petosiri, Nechepso Pythagoricis, Posidonio, Anaximandro, Epigene, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Serapione gnomonico, Euclide, Coerano philosopho, Dicaearcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

Libro III. continentur situus, gentes, maria, oppida, portuus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut qui fuerunt (3) Baeticae, (4) Hispaniae citerioris, (5) Narbonensis provinciae, (6—10) Italiae usque Locros (9. Tiberis, Roma), (11—14) insularum LXIIII (in his 11. Baliarium, 12. Corsicae, 13. Sardiniae, 14. Siciliae), (15—20) Italiae a Locris usque Ravennam (20. de Pado), (21. 22) Italiae trans Padum, (23) Histriae, (24) Alpium et gentium Alpinarum, (25) Illyrici, Liburniae, (26) Delmatiae, (27) Noricorum, (28) Pannoniae, (29) Moesiae, (30) insularum Ionii et Hadriatici. Summa: oppida et gentes * * Summa: flumina clara * *. Summa: montes clari * *. Summa: insulae * *. Summa: quae intercidere oppida aut gentes * *. Summa: res et historiae et observationes * *.

Ex auctoribus: Turranio Gracile, Cornelio Nepote, T. Livio, Catone censorio, M. Agrippa, M. Varrone, divo Augusto, Varrone Atacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Curione patre, Caelio, Arruntio, Seboso, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, L. Ateio, *Ateio* Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, Gelliano, Valeriano. Externis: Artemidoro, Alexandro polyhistore, Thucydide, Theophrasto,

Isidoro, Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro IIII. continentur situus, gentes, maria, oppida, portuus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt (1—4) Epiri, (5—10) Achaiae, (11—13) Graeciae, (14. 15) Thessaliae, (16) Magnesiae, (17) Macedoniae, (18) Thraciae, (19—23) insularum ante eas terras (inter quas 20. Cretae, 21. Euboeae, 22. Cycladum, 23. Sporadum), (24) Hellesponti, Ponti, Maeotidis, (25. 26) Daciae, Sarmatiae, Scythiae, (27) insularum Ponti, (28. 29) Germaniae, (30) insularum in Gallico oceano XCVI, quas inter Britanniae, (31) Belgicae Galliae, (32) Lugdunensis Galliae, (33) Aquitanicae Galliae, (34) citerioris Hispaniae ab oceano Gallico, (35) Lusitaniae, (36) insularum in mari Atlantico. (37) Universae Europae mensura. Summa: oppida et gentes**. Summa: flumina clara **. Summa: montium clari **. Summa: insulae **. Summa: quae intercidere oppida aut gentes **. Summa: res, historiae et observationes **.

Ex auctoribus: Catone censorio, M. Varrone, M. Agrippa, divo Augusto, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Licinio Muciano, Fabricio Tusco, Ateio Capitone, Ateio philologo. Externis: Polybio, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaearcho, Timosthene, Eratosthene, Ephoro, Cratete grammatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle. [Eumacho], Timaeo Siculo, Myrsilo, Alexandro polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menaechmo, Aglaosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Xenophonte, Pythea, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristocrito, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

Libro V. continentur situus, gentes, maria, oppida, portuus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt (1) Mauretaniarum, (2) Numidiae, (3) Africae, (4) Syrtium, (5. 6) Cyrenaicae, (7) insularum circa Africam, (8) aversorum Africae, (9—11) Aegypti (Chorae, Thebaidis, Nili), (12) Arabiae quae est ad mare Aegyptium, (13. 14) Idu-

maeae, Syriae, Palaestines, Samariae, (15) Iudaeae, (17) Phoenices, (18. 19) Syriae Coeles, Syriae Antiochiae, (20. 21) Euphratis, (22) Ciliciae et adiunctarum gentium, (23) Isauricae, Omanadum, (24) Pisidiae, (25) Lycaoniae, (26) Pamphyliae, (27) Tauri montis. (28) Lyciae, (29) Cariae, (31) Ioniae, (32) Aeolidis, (33) Troadis et adiunctarum gentium, (34—39) insularum ante Asiam CCXII (in his 35. Cypri, 36. Rhodi, Coi, 37. Sami, 38. Chii, 39. Lesbi). (40) Hellespontus, Mysia, (41) Phrygia, (42) Galatia et adiunctae gentes. (43) Bithynia. Summa: oppida et gentes **. Summa: flumina clara **. Summa: montium clari **. Summa: insulae CXVIII. Summa: quae intercidere oppida aut gentes **. Summa: res et historiae et observationes **.

Ex auctoribus: Agrippa, Suetonio Paulino, M. Varrone, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Claudio Caesare, Arruntio, Livio filio, Seboso, actis triumphorum. Externis: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Dionysio, Aristotele, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panaetio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timaeo mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro polyhistore, Metrodoro, Posidonio qui περίπλουν aut περιήγησιν, Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphane, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. continentur situus, gentes, maria, oppida, portuus, montes, flumina, mensurae, populi qui sunt aut fuerunt (1) Ponti, Mariandynorum, (2) Paphlagonum, (3 et 8) Cappadocum. (4) Themiscyrena regio et in ea gentes, Heniochi, (5) regio Colica et gentes, Achaeorum gentes, ceterae eodem tractu gentes, (6) Bosporus Cimmerius, (7) Maeotis et gentes circa Maeotim, (9) Armenia minor, Armenia maior, (10) Cyrus fluvius, Araxes fluvius, (11) Albania, Iberia et iunctae gentes, (12) portae Caucasiae, (13) insulae in Ponto, (14) gentes a Scythico oceano, (15) Caspium et Hyrcanium

mare, (16) Adiabene, (17) Media, portae Caspiae, (18) gentes circa Hyrcanium mare, (19) Scytharum gentes, (20) situs ab oceano Eoo, Seres, (21—23) Indi (22. Ganges, 23. Indus), (24) Taprobane, (25) Ariani et iunctae gentes, (26) navigationes in Indiam, (27) Carmania, (28) sinus Persicus, (29) Parthorum regna, (30. 31) Mesopotamia (31. Tigris), (32) Arabia, (33) sinus maris rubri, (34) Trogodytice, (35) Aethiopia, (36) insulae Aethiopici maris. (37) De insulis fortunatis. (38) Terrae per mensuras comparatae, (39) digestio terrarum in parallelos et umbras pares. Summa: oppida MCXCV. Summa: gentes DLXXVI. Summa: flumina clara CXV. Summa: montes clari XXXVIII. Summa: insulae CVIII. Summa: quae intercidere oppida aut gentes XCV. Summa: res et historiae et observationes MMCCXIIII.

Ex auctoribus: M. Agrippa, M. Varrone, Varrone Atacino, Cornelio Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Muciano, Claudio Caesare, Arruntio, Seboso, Fabricio Tusco, T. Livio F., Seneca, Nigidio. Externis: Iuba rege, Hecataeo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicaearcho, Baetone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexandro magno, Ephoro, Hipparcho, Panaetio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, [Eumacho], Timaeo Siculo, Alexandro polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dalione, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. continentur (2) gentium mirabiles figurae. (3) prodigiosi partuus. (4) De homine generando. pariendi tempora, perinlustria exempla a mensibus VII ad XIII. (5) signa sexuus in gravidis pertinentia ante partum. (6) monstruosi partuus, (7) excisi utero. (8) qui sint vopisci. (9) de conceptu hominum, de generatione hominum. (10) similitudinum exempla, (11) numerosissimae subolis exempla. (12) Ad quos annos generatio. (13) Mensum in feminis miracula. (14) Quae ratio generandi. (15) Historica circa dentes. Historica circa infantes. (16) Magnitudinum exempla. (17) Praeproperi infantes. (18) Insignia corporum, (19)

vires eximiae, (20) velocitas praecipua, (21) visuus eximii, (22) audituus miraculum, (23) patientia corporis, (24) memoria, (25) vigor animi, (26) clementia, animi magnitudo. (27) Rerum gestarum claritas summa. (28) Tres summae virtutes in eodem, innocentia summa, (29) fortitudo summa, (30) ingenia praecipua. (31) qui sapientissimi. (32) Praecepta vitae utilissima. (33) De divinatione. (34) Vir optimus iudicatus, (35) matronae pudicissimae. (36) Summae pietatis exempla. (37—39) Artibus excellentes (astrologia, grammatica, medicina, 38. geometria, architectura, 39. pictura, scalptura marmoraria, eboraria, caelatura). (40) Pretia hominum insignia. (41) De felicitate summa. (42) raritas continuationis in familiis. (43) varietatis exempla mirabilia. bis proscriptus. (44) Honorum exempla mirabilia. (45) decem res in uno felicissimae. (46) divi Augusti adversa. (47) Quos di felicissimos iudicaverint, (48) quem viventem ut deum coli iusserint. Fulgur mirabile. (49) De spatiis vitae longissimis. (50) De varietate nascendi. (51) In morbis exempla varia. (52) De morte. (53) qui elati revixerint. (54) subitae mortis exempla. (55) de sepultura, (56) de manibus, de anima. (57) Quae quis in vita invenerit, (58) in quibus rebus primi gentium consensuus. de antiquis litteris. (59) Quando primum tonsores, (60) quando primum horologia. Summa: res et historiae et observationes DCCXLVII.

Ex auctoribus: Verrio Flacco, Gnaeo Gellio, Licinio Muciano, Masurio Sabino, Agrippina Claudi, M. Cicerone, Asinio Pollione, M. Varrone, Messala Rufo, Cornelio Nepote, Vergilio, T. Livio, Cordo, Melisso, Seboso, Cornelio Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Fabiano, Catone censorio, actis, Fabio Vestale. Externis: Herodoto, Aristea, Baetone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Phylarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Nechepso, Alexandro polyhistore,

Xenophonte, Callimacho, Democrito, Diyllo historico, Stratone qui contra Ephori εὑρήματα scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui τραγῳδούμενα, Philostephano, Hegesia, Archemacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro VIII. continentur: (1—11) De elephantis (de sensu eorum, 2. quando primum iuncti, 3. de docilitate eorum, 4. mirabilia in factis eorum. 5. de natura ferarum ad pericula sua intellegenda. 6. quando primum in Italia visi elephanti. 7. pugnae eorum. 8. quibus modis capiantur, 9. quibus domentur. 10. de partu eorum et reliqua natura. 11. ubi nascantur. discordia eorum et draconum). (12) De sollertia animalium. (13) De draconibus. (14) Mirae magnitudines serpentium. (15) De Scythicis animalibus, de bisontibus, uris. (16) de septentrionalibus, alce, achli, bonaso. (17—21) De leonibus (quomodo gignantur. 18. quae genera eorum. 19. quae propria naturae. 20. quis primus leontomachiam Romae, quis plurimos in ea leones donaverit. 21. quis primus leones domuerit, quis primus Romanorum iunxerit. mirabilia in leonum factis). (22) A dracone agnitus et servatus. (23. 24) De pantheris (24. senatusconsultum et leges de Africanis. quis primus Romae Africanas et quando, quis plurimas). (25) de tigribus. quando primum Romae visa tigris. de natura earum. (26) de camelis. genera eorum. (27) de camelopardali. quando primum Romae visa. (28) de chama. de cephis. (29) de rhinocerote. (30) de lynce et sphingibus. de crocottis. de cercopithecis. (31) Indiae terrestria animalia, (32) item Aethiopiae. bestia visu interficiens. (33) De basiliscis serpentibus. (34) De lupis. unde fabula versipellium. (35) Serpentium genera. (36) De ichneumone. (37) de crocodilo. (38) de scinco. (39) de hippopotamo. (40) quis primus ostenderit eum Romae et crocodilum. (41) Medicinae ab animalibus repertae. (42) Prognostica periculorum ex animalibus. (43) Gentes ab animalibus sublatae. (44—45) De hyaenis (45. de corocottis. de mantichoris). (46) De onagris. (47—49) De aquaticis et iisdem terrestribus (de fibris, de lutris, [48. de ranis rubetis,] 49. de vitulo marino, de stelionibus). (50)

De cervis. (51) de chamaeleonte. (52) de reliquis colorem mutantibus, tarandro, lycaone, thoe. (53) de hystrice. (54) de ursis. de fetu eorum. (55) de muribus Ponticis et Alpinis. (56) de irenaceis. (57) de leontophono. Lynces. (58) meles, sciuri. (59) De cocleis. (60) de lacertis. (61—63) Canum natura (exempla eorum circa dominos. qui proeliorum causa canes habuerint. 62. de generatione eorum. 63. contra rabiem remedia). (64—67) Equorum natura (65. de ingeniis eorum. mirabilia quadrigarum. 66. generatio equorum. 67. vento concipientes). (68) De asinis. generatio in his. (69) Mularum natura et reliquorum iumentorum. (70. 71) De bubus (generatio eorum, 71. Apis in Aegypto). (72—75) Pecorum natura (generatio eorum, 73. genera lanae et colorum, 74. genera vestium). (76) Caprarum natura et generatio, (77) suum item. (78) De feris subus. Quis primus vivaria bestiarum instituerit. (79) De semiferis animalibus. (80) De simiis. (81) De leporum generibus. (82) De nec placidis nec feris animalibus. (33) Quae quibus locis animalia non sint. (84) Ubi et quae advenis tantum noceant, ubi et quae indigenis tantum. Summa: res et historiae et observationes DCCLXXXVII.

Ex auctoribus: Muciano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cornelio Valeriano, Catone censorio, Fenestella, Trogo, actis, Columella, Vergilio, Varrone, Lucilio, Metello Scipione, Cornelio Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Mamilio Sura. Externis: Iuba rege, Polybio, Herodoto, Antipatro, Aristotele, Demetrio physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Scopa qui 'Ολυμπιονίκας, Hierone rege, Attalo rege, Philometore rege, Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Phylarcho, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Hegesia Maroneo, Menandris Prienaeo et Heracleote, Menecrate poeta, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho

qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro VIIII. continetur aquatilium natura. (1) Quare maxima in mari animalia. (2) Indici maris beluae. (3) Quae in quoque oceano maximae. (4) De Tritonum et Nereidum figuris. de elephantorum marinorum figuris. (5) de balaenis, de orcis. (6) An spirent pisces, an dormiant. (7—10) De delphinis (8. quos amaverint, 9. quibus in locis societate cum hominibus piscentur, 10. alia circa eos mira). (11) De tursionibus. (12. 13) De testudinibus (quae genera aquatilium testudinum et quomodo capiantur, 13. quis primus testudinem secare instituerit). (14) Digestio aquatilium per species. (15) De vitulis marinis sive phocis. Quae pilo careant et quomodo pariant. (16) Quot genera piscium. (17) Qui maximi pisces. (18) cordylae, pelamydes, thynni. membratim ex his salsura. [melandrya,] apolecti, cybia. (19) amiae, scombri. (20) Qui non sint pisces in Ponto, qui intrent, qui alia redeant. (21) Quare pisces extra aquam exsiliant. gladius piscis. (22) Esse auguria ex piscibus. (23) In quo genere piscium mares non sint. (24) Qui calculum in capite habeant. qui lateant hieme. qui hieme non capiantur nisi statis diebus. (25) qui aestate lateant. qui siderentur pisces. (26) De mugile, (27) de acipensere, (28) de lupo, de asello, (29) de scaro, de mustela. (30) Mullorum genera. Sargus. (31) Mirabilia piscium pretia. (32) Non ubique eadem genera placere. (33) Geminatis de branchiis. de squamis. (34) Vocales et sine branchiis pisces. (35) Qui in terram exeant. tempora capturae. (36) Digestio piscium in figuras corporis. rhomborum et passerum differentia. de longis piscibus. (37) De piscium pinnis et natandi ratione. (38) Anguillae. (39) murenae. (40) Planorum piscium genera. (41) Echeneis et effectus eius. (42) Qui pisces colorem mutent. (43) De hirundine. de pisce qui noctibus lucet. de cornuto. de dracone marino. (44) De piscibus sanguine carentibus. qui piscium molles appellentur. de saepia. (45) de loligine, de pectunculis, qui volent extra aquam. (46—48) De polypis (47. de navigatore polypo). (49) De navigatore nauplio. (50—52) Crusta in-

tecti. (de locustis, 51. cancrorum genera, de pinotere, de echinis, de cocleis, de pectinibus, 52. concharum genera.) (53) Quanta luxuriae materia mari sit. (54—59) De margaritis (quomodo nascantur et ubi. 55. quomodo inveniantur. 56. quae genera unionum. 57. quae observanda in his. quae natura eorum. 58. exempla circa eos. 59. quando primum in usum venerint Romae). (60—64) Muricum naturae (de purpuris. 61. quae nationes purpurae. 62. quomodo ex his lanae tinguantur. 63. quando purpurae usus Romae, quando lati clavi et praetextae. 64. de conchyliatis vestibus. 65. de amethysto tinguendo, de Tyrio, de hysgino, de cocco). (66) De pina et pinotere. (67) De sensu aquatilium. torpedo, pastinaca, scolopendrae, glanis. de ariete pisce. (68) De his quae tertiam naturam habent animalium et fruticum. de urticis, (69) de spongeis. quae genera earum et ubi nascantur. animal esse eas. (70) De caniculis. (71) De his quae silicea testa cluduntur. Quae sine sensu ullo in mari. De reliquis sordium animalibus. (72) De venenatis marinis. (73) De morbis piscium. (74—77) De generatione eorum (mira generationum. 75. qui intra se et ova pariant et animal. 76. quorum in partu rumpatur venter, dein coeat. 77. qui volvas habeant, qui ipsi se ineant). (78) Quae longissima vita piscium. (79. 80) quis primus vivaria piscium instituerit. de ostreis. (81) quis murenarum vivaria instituerit. (82) quis primus coclearum vivaria instituerit. (83) Pisces terreni. (84) De muribus in Nilo. (85) Quomodo capiantur anthiae pisces. (86) De stellis marinis. (87) De dactylorum miraculis. (88) De inimicitiis inter se aquatilium et amicitiis. Summa: res et historiae et observationes DCL.

Ex auctoribus: Turranio Gracile, Trogo, Maecenate, Alfio Flavo, Cornelio Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Muciano, Aelio Stilone, Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Corvino, Trebio Nigro, Nigidio. Externis: Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasyllo, Hegesidemo, Sudine, Alexandro polyhistore.

Libro X. continentur volucrum naturae. (1) De strutho-

camelo. (2) [de] phoenice. (3) Aquilarum genera. (4) natura earum. (5) quando legionum signa esse coeperint. (6) de aquila quae in rogum virginis se misit. (7) Voltur. (8) Avis sanqualis, inmusulus. (9—11) Accipitres (buteo. 10. in quibus locis societate accipitres et homines aucupentur. 11. quae avis sola a suo genere interimatur. quae avis singula ova pariat). (12) Milvi. (13) Digestio avium per genera. (14) De inauspicatis avibus. cornices quibus mensibus non sint inauspicatae. (15) De corvis. (16) De bubone. (17) De avibus quarum vita aut notitia intercidit. (18) Quae a cauda nascantur. (19) De noctuis. (20) De pico Martio. (21) De his quae uncos ungues habent. (22—25) De his quae digitos habent. (22. 23) de pavonibus (23. quis primus pavonem cibi causa occiderit. quis farcire instituerit). (24. 25) de gallinaceis (25. quomodo castrentur. de gallinaceo locuto). (26—28) de ansere (27. quis primum iecur anserinum instituerit. 28. de Commageno). (29) chenalopeces, chenerotes, tetraones, otides. (30) grues. (31) de ciconiis. (32) de palmipede reliquo genere. de oloribus. (33) De avibus peregrinis quae veniunt. coturnices, glottides, cychramus, otus. (34. 35) De avibus nostris quae discedunt, et quo abeant. hirundines, turdi, merulae, sturni. De avibus quae plumas amittunt in occultatione. turtur, palumbes. [sturnorum et hirundinum volatus.] (36) Quae avium perennes, quae semestres, quae trimestres. galguli, upupae. (37) Memnonides. (38) Meleagrides. (39) Seleucides. (40) Ibis. (41) Quae quibus locis aves non sint. (42—45) Quae mutent colorem et vocem. de oscinum genere (43. de lusciniis, 44. de melancoryphis, erithacis, phoenicuris. 45. oenanthe, chlorio). (46) Tempus avium geniturae. (47) Halcyones. dies earum navigabiles. (48) De reliquo aquaticarum genere. (49—51) Sollertia avium in nidis (hirundinum opera mira. ripariae. 50. acanthyllis. 51. merops. de perdicibus). (52. 53) De columbis. opera earum mirabilia et pretia. (54. 55) Differentiae volatuus et incessuus (55. apodes sive cypseli). (56) De pastu avium. caprimulgi, platea. (57) De ingeniis avium. carduelis, taurus, anthus. (58—60) De avibus quae locuntur (psittaci,

59. picae glandares. 60. propter corvum loquentem seditio populi Romani). (61) Diomediae. (62) Quae animalia nihil discant. (63) De potu avium. de porphyrione. (64) Himantopodes. (65. 66) De pastu avium (66. onocrotali). (67. 68) De peregrinis avibus (Phalerides, Phasianae, Numidicae, 68. phoenicopteri, attagenae, phalacrocoraces, pyrrhocoraces, lagopodes). (69) De novis avibus. bibiones. (70) De fabulosis avibus. (71) Qui gallinas farcire instituerint, qui primi [censores] vetuerint. (72) quis primus aviaria instituerit. de Aesopi patina. (73—80) Generatio avium (quae praeter aves ova gignant. 74. ovorum genera et naturae. 75. vitia et remedia incubantium. 76. Augustae ex ovis augurium. 77. quales gallinae optimae. 78. morbi earum et remedia. 79. ardiolarum genera. 80. quae sint ova urina, quae cynosura, quae hypenemia. quomodo optime serventur ova). (81) Quae volucrum sola animalia pariat et lacte nutriat. (82) Quae terrestrium ova pariant. serpentium generatio. (83—87) Terrestrium omnium generatio (84. quae sit animalium in uteris positio. 85. quorum animalium origo adhuc incerta sit, 86. de salamandris. 87. quae nascantur ex non genitis. quae nata nihil gignant. in quibus neuter sexus sit). (88—90) De sensibus animalium (tactuus hominibus esse, item gustatuus, quibus visus, quibus odoratus, quibus auditus. de talpis. an ostreis auditus. 89. qui ex piscibus clarissime audiant. 90. qui ex piscibus maxime odorentur). (91—93) Diversitas animalium in pastu (92. quae venenis vivant, 93. quae terra, quae fame aut siti non intereant). (94) de diversitate potuus. (95) Quae inter se dissideant. (96) amicitiam animalium esse et affectuus animalium. exempla affectuus serpentium. (97—98) De somno animalium (98. quae somnient). Summa: res et historiae et observationes DCCXCIIII.

Ex auctoribus: Manilio, Cornelio Valeriano, actis, Umbricio Meliore, Masurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo, Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Muciano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Cornelio Celso, Horatio, Deculone, Hygino, Sasernis, Nigidio, Mamilio Sura. Externis: Homero, Phemonoe, Philemone, Boetho qui ὀρνιθογονίαν,

Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone rege, Philometore rege, Archyta Tarentino, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Diodoro Prienaeo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicaeense, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Iuba, Androtione qui de agricultura, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Nicandro, Onesicrito, Phylarcho, Hesiodo.

Libro XI. continentur insectorum animalium genera. (1) Subtilitas in his rebus naturae. (2) An spirent, an habeant sanguinem. (3) De corpore eorum. (4—23) De apibus (5. qui ordo in opere earum. 6. quid sit in eo commosis, quid sit pissoceros, quid sit propolis, 7. quid erithace sive sandaraca sive cerinthos, 8. ex quibus floribus opera fiant. 9. apium studio capti. [10. ratio operis.] 11. de fucis. 12. quae natura mellis, 13. quae optima mella, 14. quae genera mellis in singulis locis, 15. quomodo probentur. de erice sive tetralice sive sisyro. 16. quomodo apes generent. 17. quae regiminis ratio. 18. aliquando et laetum omen esse examinum. 19. genera apium. 20. de morbis apium. 21. quae inimica apibus. 22. de continendis apibus, 23. de reparandis). (24) De vespis et crabronibus. quae animalia ex alieno suum faciant. (25—27) De bombyce Assyria (26. de bombyliis, necydalis. quae prima invenerit bombycinam vestem. 27. de bombyce Coa. quomodo conficiatur Coa vestis). (28. 29) De araneis (qui ex his texant. quae materiae natura ad texendum. 29. generatio araneorum). (30) De scorpionibus. (31) de stellionibus. (32) de cicadis. sine ore esse, sine exitu cibi. (33) de pinnis insectorum. (34) de scarabaeis. lampyrides, reliqua scarabaeorum generis, asilus, papiliones. (35) de locustis. (36) de formicis. (37) Chrysallides. (38) De iis animalibus quae ex ligno aut in ligno nascuntur. (39) Sordium hominis animalia. quod animal minimum. aestatis animalia. (40) Animal cui

cibi exitus non sit. (41) Tineae, cantharides, culices. nivis animal. (42) ignium animal, pyrallis sive pyrota. (43) hemerobion. (44—97) Animalium omnium per singula membra naturae et historiae. (44) quae apices habeant, quae cristas. (45) cornuum genera. quibus mobilia. (46) de capitibus. quibus nulla. (47) de capillo. (48) de ossibus capitis. (49) de cerebro. (50) de auribus. quae aures non habeant. quae sine auribus et sine foraminibus audiant. (51) de facie, de fronte, de superciliis. (52—57) de oculis (quae sine oculis animalia. quae singulos tantum oculos habeant. 53. de diversitate oculorum. 54. quae ratio visuus. noctu videntes. 55. de natura pupillae. quae non coniveant. quibus eruti oculi renascantur. 56. de palpebris, quibus non sint, quibus ab altera parte tantum sint. 57. quibus genae non sint). (58) de malis, 59. de naribus, (60) buccis, labris, mento, maxillis, (61—64) de dentibus (quae genera eorum. quibus non utraque parte sint, quibus cavi. 62. de serpentium dentibus, de veneno earum. cui volucri dentes. 63. mirabilia dentium. 64. aetas ruminantium ab his). (65) de lingua, quae sine ea. de ranarum sono. de palato, (66) de tonsillis. uva, epiglossis, arteriae, gula, (67) cervix, collum, spina, (68) guttur, fauces, stomachus. (69—71) de corde (sanguine, animo. 70. quibus maxima corda, quibus minima, quibus bina. 71. quando in extis adspici coepta). (72) de pulmone, quibus maximus, quibus minimus. quibus nihil aliud quam pulmo intus. quae causa velocitatis animalium. (73—76) de iocinere (de capite extorum, haruspicum circa ea observationes. quibus animalibus et in quibus locis bina iocinera. 74. de felle. ubi et quibus geminum. quibus animalium non sit, quibus aliubi quam in iocinere. 75. quae vis eius. 76. quibus crescat cum luna et decrescat iocur. haruspicum circa ea observationes et prodigia mira). (77) praecordia. risuus natura. (78) de ventre, quibus nullus. quae sola vomant. (79) lactes, hillae, alvus, colon. quare quaedam insatiabilia animalia. (80) de omento, de splene, quibus animalium non sit. (81) de renibus. ubi quaterni animalibus, quibus nulli. (82) pectus, costae, (83) vesica, quibus animalibus non sit, ilia. de

membranis. (84) uterus. de locis, de volvis, de suum volva, semine. (85) quae adipem, quae sebum habeant. de natura utriusque. quae non pinguescant. (86) de medullis, quibus non sint. (87) de ossibus et spinis. quibus nec ossa nec spinae. cartilagines. (88) de nervis. quae sine nervis. (89—92) arteriae, venae. (quae nec venas nec arterias habeant. de sanguine, de sudore. 90. quorum celerrime sanguis spissetur, quorum non coeat. quibus crassissimus, quibus tenuissimus, quibus nullus, 91. quibus certis temporibus anni nullus. 92. an in sanguine principatus). (93) de tergore. (94) de pilis et vestitu tergoris. quibus os intus et pedes subtus hirti. (95) de mammis. quae volucrum mammas habeant. notabilia animalium in uberibus. (96. 97) de lacte (quod solum animal sugat in cursu. de colostris, de caseis, ex quibus non fiant. de coagulo. genera alimenti ex lacte. 97. genera caseorum). (98—113) Differentiae membrorum hominis a reliquis animalibus. (99) de digitis, de bracchiis. (100) de simiarum similitudine. (101) de unguibus, (102) de genibus et poplitibus. (103) in quibus membris corporis humani sit religio. (104) varices. (105) de gressu, de pedibus et cruribus. (106) de ungulis. (107) volucrum pedes, (108) pedes animalium a binis ad centenos. de pumilionibus. (109. 110) de genitalibus (de hermaphroditis, 110. de testibus. trium generum semiviri). (111) de caudis. (112) de vocibus animalium. (113) de agnascentibus membris. (114) Vitalitatis et morum notae ex membris hominum. (115) De anima. de victu. (116) quae veneno pasta ipsa non pereant et gustata necent. (117) Quibus de causis homo non concoquat. de remediis cruditatum. (118) Quemadmodum corpulentia contingat, quemadmodum minuatur. (119) Quae gustu famem et sitim sedent. Summa: res et historiae et observationes MMDCC.

Ex auctoribus: M. Varrone, Hygino, Scrofa, Saserna, Celso Cornelio, Aemilio Macro, Vergilio, Columella, Iulio Aquila qui de Etrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Umbricio Meliore qui item, Catone censorio, Domitio Calvino, Trogo, Melisso, Fabiano, Muciano, Nigidio, Mamilio, Oppio. Externis: Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui μελιτουϱ-

γικά, Aristomacho qui item, Philisco qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hippocrate, Herophilo, Erasistrato, Asclepiade, Themisone, Posidonio Stoico, Menandris Prienaeo et Heracliense, Euphronio Athenaeo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Libro XII. continentur arborum naturae. (1. 2) Honor earum. (3—63) De peregrinis arboribus. (3—5) platanus (quando primum in Italiam et unde. 4. natura earum, 5. miracula ex iis). (6) chamaeplatani. Quis primum viridiaria tondere instituerit. (7) Malum Assyrium quomodo seratur. (8—17) Indiae arbores. (9. quando primum hebenus Romae visa. quae genera eius. 10. spina Indica. 11. ficus Indica. 12. arbor pala, pomum ariera. 13. Indicarum arborum formae sine nominibus. liniferae Indorum arbores. 14. piperis arbores, genera piperis, bregma, zingiberi sive zimpiberi, 15. caryophyllon, lycium sive pyxacanthum Chironium, 16. machir, 17. saccaron). (18) Arbores Arianae gentis, item Gedrosiae, item Hyrcaniae, (19) item Bactriae. bdellium sive brochum sive malacham sive maldacum, scordasti. In omnibus odoribus aut condimentis dicuntur adulterationes, experimenta, pretia. (20) Persidis arbores. (21) Persici maris insularum arbores. gossypinum arbor. (22) Cynas arbor. Ex quibus arboribus lintea in oriente fiant. (23) Quo in loco arborum nullis folia decidant. (24) Quibus modis constent arborum fructuus. (25) De costo. (26) de nardo. differentiae eius XII. (27) Asaron. (28) amomum, amomis, (29) cardamomum. (30—32) De turifera regione (31 de arboribus quae tus ferunt. 32. quae natura turis et quae genera). (33—35) De murra (34. de arboribus que ferunt eam. 35. natura et genera murrae). (36) de mastiche. (37. de ladano, storbo, (38) enhaemo. (39) bratus arbor. (40) stobrum arbor. (41) De felicitate Arabiae. (42) De cinnamo, cinnamomo, xylocinnamo. (43) casia. (44) cancamum, tarum. (45) serichatum, gabalium. (46) myrobalanus. (47) phoenicobalanus. (48) De calamo odorato, de iunco odorato. (49) Hammoniacum. (50) sphagnos. (51) cypros. (52) aspalathos sive erysisceptrum. (53) maron. (54) De

balsamo, opobalsamo, xylobalsamo. (55) Styrax. (56) galbanum. (57) De panace. (58) Spondylion. (59) De malobathro. (60) de omphacio. (61) Bryon, oenanthe, massaris. (62) elate vel spathe. (63) cinnamum comacum. Summa: res et historiae et observationes CCCCLXVIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Muciano, Vergilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flavio Procilio, Hygino, Trogo, Claudio Caesare, Cornelio Nepote, Sextio Nigro qui Graece de medicina, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate. Externis: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charete Mytilenaeo, Menaechmo, Dorotheo Athenaeo, Lyco, Antaeo, Ephippo, Dinone, Adimanto, Ptolemaeo Lagi, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus, Heraclide medico, Archedemo item, Dionysio item, Democede item, Euphrone item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio.

Libro XIII. continentur: De peregrinis arboribus. (1—5) De unguentis (quando coeperint. 2. genera eorum et conpositiones XII. 3. diapasmata, magmata et probatio unguenti. 4. quanta in unguentis luxuria. 5. quando primum Romanis in usu). (6—9) De palmis (7. de natura earum. 8. quomodo serantur. 9. genera fructuum earum et insignia XVIII). (10) Syriae arbores. pistacia, cottana, Damascena, myxa. (11) Cedrus. Quae arbores trium annorum fructum pariter habeant. (12) Terebinthus. (13) rhus. (14) Aegypti arbores. ficus Alexandrina. (15) ficus Cypria. (16) siliqua ceraunia. (17) Persica arbor et quibus arboribus subnascatur fructus. (18) Cuci.. (19) spina Aegyptia. (20) Cummium genera VIII, sarcocolla. (21—27) De papyro (de chartae usu. quando coeperit. 22. quomodo fiat. 23. genera eius VIIII. 24. probatio chartarum, 25. vitia chartarum. 26. de glutino chartarum. 27. de libris Numae). (28) Aethiopiae arbores. (29) Atlantica arbor. (29—31) De citri arbore (de citreis mensis. 30. quae probentur aut vituperentur in his. 31. malum citreum). (32) Lotos. (33) Cyrenaicae arbores. paliurus.

(34) Punici mali genera VIIII. balaustium. (35—47) Asiae et Graeciae arbores (epicactis, erice, granum Cnidium sive thymelaea sive chamelaea sive pyrosachne sive cnestor sive cneorum, 36. tragion, tragacantha, 37. tragos sive scorpio, myrice sive brya, ostrys, 38. euonymus, 39. leon arbor, 40. andrachle, 41. coccygia. apharce, 42. ferula, 43. Thapsia, 44. capparis sive cynosbaton sive ophiostaphyle, 45. saripha, 46. spina regia, 47. cytisus). (48. 49) Arbores et frutices in mari nostro (phycos sive grasson sive zoster, 49. bryon marinum), (50) item in rubro, (51) item in Indico, (52) item in Trogodytico. Isidos plocamos, Chariton blepharon. Summa: res et historiae et observationes CCCCLXVIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Muciano, Vergilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flavio Procilio, Hygino, Trogo, Claudio Caesare, Cornelio Nepote, Sextio Nigro qui Graece de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate. Externis: Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charete Mytilenaeo, Menaechmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antaeo, Ephippo, Dinone, Adimanto, Ptolemaeo Lagi, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye item, Archedemo item, Dionysio item, Democede item, Euphrone item, Mneside item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio.

Libro XIIII. continentur frugiferae arbores. (2. 3) De vitium natura et quibus modis serantur. de uvarum natura et cura. (4) vitium et uvarum genera XCI. (5) insignia culturae et vinearum. (6) de inventione mulsi. (7) de natura vini. (8) vina generosa L, (9) vina transmarina XXXVIII, (10) vini salsi genera VII. (11) de passo et hepsemate et dulcium generibus XVII, (12) secundarii vini genera III. (13) quam nuper coeperint vina generosa in Italia. (14) de vino observationes a Romulo rege. (15) quibus vinis usi antiqui. (16) notabilia circa apothecas. de vino Opimiano. (17) quando

primum vini quattuor genera posita. (18) ex labrusca usuus V. qui frigidissimus natura sucus. (19) vini ficticii genera LXVI. (20) hydromeli sive apomeli sive melicraton, (21) oxymeli. (22) vini prodigiosi genera XII. (23) quibus vinis ad sacra uti fas non sit. (24. 25.) quibus generibus musta condiant (25. de pice, resinis). (26) de aceto, de faece. (27) de vasis vinariis, de cellis. (28) de ebrietate. (29) ex aqua et frugibus vini vim fieri. Summa: res et historiae et observationes DX.

Ex auctoribus: Cornelio Valeriano, Vergilio, Celso, Catone censorio, Sasernis patre et filio, Scrofa, M. Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Graecino, Attico Iulio, Columella, Masurio Sabino, Fenestella, Tergilla, Maccio Plauto, Fabio Dosseno, Scaevola, L. Aelio, Ateio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenaeo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufino. Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, [Botrye item,] Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dinone Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Asclepiade medico, Erasistrato item, Commiade qui de conditura vini scripsit, Aristomacho qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XV. continentur naturae frugiferarum arborum. (1—8) De olea (quamdiu apud Graecos tantum fuerit. quando primum in Italia, Hispania, Africa esse coeperit. 2. de oleo. nationes et bonitates olei. 3. quae natura olivae et olei incipientis. 4. olivarum genera XV. 5. de natura olei. 6. cultura olearum. de servandis olivis. quomodo faciendum oleum. 7. olei ficticii genera XLVIII. cici arbor sive croto sive sili sive sesamon. 8. de amurca). (9—34) Pomorum omnium genera et natura (nucum pinearum genera IIII, 10. cotoneorum genera IIII, struthiorum genera IIII, 11. Persicorum

genera VII, 12. prunorum genera XII. 13. de persea. 14. malorum genera XXX. quo quaeque tempore externa poma venerint in Italiam et unde, 15. quae novissime. 16. pirorum genera XLI. 17. de insitorum varietate et fulgurum piatione. 18. de pomis servandis et uvis. 19. ficorum genera XXVIIII. 20. de ficis historica, 21. de caprificatione. 22 mespilae genera III, 23. sorvorum genera IIII, 24. nucum genera XI, 25. castanearum genera XVIII. 26. siliquae. 27. de carnosis pomis. de moris. 28. de unedone. 29. acinorum naturae. bacarum naturae. 30. cerasorum genera VIIII. 31. corna, lentisci, 32. 33. sucorum differentiae XIII). (35—38) Myrtus (36. historica de myrto. 37. genera eius XI). 39. 40) Laurus. genera eius XIII. Summa: res et historiae et observationes DXX.

Ex auctoribus: Fenestella, Fabiano, Vergilio, Cornelio Valeriano, Celso, Catone censorio, Sasernis patre et filio, Scrofa, M. Varrone, D. Silano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Graecino, Attico Iulio, Columella, Masurio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenaeo, Maccio Plauto, Fabio Dosseno, Scaevola, L. Aelio, Ateio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufino. Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Athenaeo, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dinone Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Asclepiade medico, Erasistrato item, Commiade qui de conditura vini scripsit, Aristomacho qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XVI. continentur silvestrium arborum naturae. (1) Gentes sine arbore. (2) Miracula in septentrionali regione arborum. (3—13) De glandiferis. (de civica corona. 4. de coronarum origine. 5. qui frondea corona donati. 6. glan

dium genera XIII. 7. de fago. 8. de reliquis glaudibus. de carbone. 9. de galla. 10—13. quam multa praeter glandem ferant eaedem arbores. 11. cachrys, 12. coccum, 13. agaricum.) (14) Quarum arborum cortices in usu. (15) De scandulis. (16) De pinu, (17) pinastro, (18) picea, abiete, (19) larice, taeda, (20) taxo. (21) Quibus modis fiat pix liquida. quomodo cedrium fiat. (22) quibus modis spissa pix fiat, quibus cogatur resina. (23) zopissa. (24—29) Quarum arborum materiae in pretio (fraxini genera IIII, 25. tiliae genera II, 26. aceris genera X, 27. bruscum, molluscum, staphylodendron, 28. buxi genera III, 29. ulmorum genera IIII). (30. 31) Arborum natura per situus (quae montanae, quae campestres, 31. quae siccaneae, quae aquaticae, quae communes). (32) Divisio generum. (33) Quibus folia non decidant. de rhododendro. quibus non omnia folia cadant. quibus in locis nulli arborum. (34.) de natura foliorum cadentium. (35) quibus foliorum varii colores. populorum genera III. quorum foliorum figura mutetur. (36) quae folia versentur omnibus annis. (37) foliorum e palmis cura et usus. (38) foliorum mirabilia. (39) Ordo naturae in satis. (40) Quae arbores numquam floreant. de iunipiris. (41) De conceptu arborum, de germinatione, de partu. (42) quo ordine floreant. (43) de cornu. quo quaeque tempore ferant. (44) anniferae, in triennium ferentes. (45) quae fructum non ferant. quae infelices existimentur. (46) quae facillime perdant fructum aut florem. (47) quae ubi non ferant. (48) quomodo quaeque ferant. (49) quibus fructus ante quam folium nascatur. (50) biferae, triferae. (51) Quae celerrime senescant, quae tardissime. praecoces fructuus, serotini. (52) In quibus plura rerum genera gignantur. crataegum. (53—56) Differentiae arborum per corpora et ramos. (lotos sive faba Graeca. 54. de ramis. 55. de cortice. 56. de radicibus.) (57) Arbores quae sponte resurrexerint. (58) Quibus modis sponte nascantur arbores. (58—60) Naturae differentiae non omnia ubique generantis (59 ubi quae non nascantur. 60. de cupressis). (61) Nasci saepe ex terra quae ante nata non sint. (62) De hedera. genera eius XX. (63) Zmilax. (64—71) De aquaticis (de calamis. harundinum genera

XXVIII. 65. de sagittariis et 64. scriptoriis et 66. fistulatoriis calamis. de Orchomenia harundine et aucupatoria et piscatoria. 67. de vinitoria harundine. de alno. 68. de salice. genera eius VII. 69. quae praeter salicem ad ligandum utilia. 70. de scirpis, candelis, cannis, tegulo. 71. de sabucis, de rubis). (72) De arborum sucis. (73) de natura materiarum. (74) De arboribus caedendis. (76) De sappino. De magnitudine arborum. (77) Igniaria e ligno. (78) Quae cariem non sentiant, quae rimam. (79) Historica de perpetuitate materiarum. (80) Teredinum genera. (81) De materiis architectonica. (82) de materiis fabrilia. (83) de glutinanda materia. (84) de lamnis sectilibus. (85—89) Arborum durantium vetustas (ab Africano priore sata. in urbe Roma D annorum arbor. 86. ab urbe condita arbores, 87. vetustiores urbe in suburbanis. 88. ab Agamemnone satae arbores. a primo anno belli Troiani arbores. ab Ili appellatione arbores apud Troiam antiquiores bello Troiano. 89. item Argis ab Hercule satae, ab Apolline satae. arbor antiquior quam Athenae). (90) Quae genera arborum minime durent. (91) Arbores ex eventu nobiles. (92) Quae sedem nascendi suam non habeant. quae in arboribus vivant et in terra nasci possint. genera earum VIIII. cassytas, polypodion, phaunos, hippophaeston, (93) visci tria genera, hyphear, stelis. de visci et similium natura. (94) de visco faciendo. Summa: res et historiae et observationes MCXXXV.

Ex auctoribus: M. Varrone, Fetiale, Nigidio, Cornelio Nepote, Hygino, Masurio, Catone, Muciano, L. Pisone, Trogo, Calpurnio Basso, Cremutio, Sextio Nigro, Cornelio Boccho, Vitruvio, Graecino. Externis: Alexandro polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timaeo mathematico.

Libro XVII. continentur sativarum arborum naturae. (1) Arborum pretia mirabilia. (2) Caeli natura ad arbores. quam partem caeli spectare vineae debeant. (3) Qualis terra optima. (4) De terra qua Graeci et Galliae laetant. genera VIII. (5) de cineris usu. (6) de fimo. (7) quae sata uberiorem terram faciant, quae urant. (8) quibus modis fimo utendum. (9—21) Quibus modis arbores serantur (10 semine nascentia. 11. quae numquam degenerent. 12. plantis nascentia,

13. avolsione nascentia, surculo. 14. de seminariis, de transferendis seminariis. 15. de ulmis serendis, 16. de scrobibus, 17. de intervallis arborum, 18. de umbra, 19. de stillicidiis. 20. quae tarde crescant, quae celeriter. 21. propagine nascentia). (22—26) de insitione (quomodo inventa sit, 23. inoculatio. 21. genera insitionum. 25. de vite inserenda. 26. emplastratio). (27) ramo nascentia. (28) quae taleis et quomodo serantur. (29. 30) Olearum cultura, (30) operum surcularium per tempora anni digestio, (31) de ablaqueandis et adcumulandis. (32) De salicto. (33) harundineta. (34) de ceteris ad perticas et palos caeduis. (35. 36) Vinearum ratio et arbustorum (36. ne uvae ab animalibus infestentur). (37) Morbi arborum. (38) prodigia ex arboribus. (39—47) Medicinae arborum (40. quomodo rigandum. 41. mirabilia de riguis. 42. castratio arborum. 43. quomodo circumfodiendum. 44. caprificatio. 45. quae putationis vitia. 46. 47. de stercoratione, arboribus medicamenta). Summa: res et historiae et observationes MCCCLXXX.

Ex auctoribus: Cornelio Nepote, Catone censorio, M. Varrone, Celso, Vergilio, Hygino, Sasernis patre et filio Scrofa, Calpurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Graecino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Mamilio Sura, Dessio Mundo, C. Epidio, L. Pisone. Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopompo, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dinone Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Aristandro qui de portentis.

Libro XVIII. continentur naturae frugum. (1) Antiquorum studium in agricultura. (2) Quae prima Romae corona. de spicea corona. (3) De iugero. (4) Quotiens et quibus temporibus fuerit summa vilitas annonae. (5) Qui inlustres

de agricultura. (6) Quae observanda in agro parando. (7) De villarum positione. (8) Praecepta antiquorum de agro colendo. (9) Genera frugum. (10—29) Naturae per genera frumenti (11. de farre, 12 et 16. 17. 20. 21. tritico, 13—15 et 18. hordeo (14. polenta, 15. tisana), 16. trago, 17. amylo, 19 et 29. semine sive zea, arinca sive olyra, reliquis in oriente generibus, 20. siligine, similagine, 22. de sesima, de erysimo sive irione, de hormino. 23. de pisturis. 24. milio, 25. panico. 26. de fermentis. 27. panis faciendi ratio et genera. 28. quando pistorum initium Romae). (30—33. 36) De leguminibus (de faba, 31. de lente, de piso. 32. ciceris genera. 33. faseoli). (34) de rapis, (35) napis, (36) lupino. (37—43) Pabularia (vicia, 38. erbum, 39. silicia, 40. secale sive asia, 41. farrago, [cracca]. 42. de ocimo. ervilia, 43. Medica). 44. De avena. morbi frugum. (45) remedia. (46) Quid in quoque terrae generum debeat seri. (47) Diversitas gentium in sationibus. (48) Vomerum genera. (49) Ratio arandi. (50) de occando, runcando, sariendo. de cratitione. (51) De summa fertilitate soli. (52) Ratio saepius anno serendi idem arvum. (53) Stercoratio. (54) Seminum probatio. (55) Quantum ex quoque genere frumenti in iugero serendum. (56—61) De temporibus serendi (57. digestio siderum in dies et notae terrestres (60. 61) rerum in agro agendarum. de papavere). (62—74) Quid quoque mense in agro fieri oporteat (67. de faeno 69. causae sterilitatum. 70. remedia. 72. de messibus, 73 de frumento servando, 74. de vindemia et autumni operibus) (75) Lunaris ratio, (76) ventorum ratio. (77) Limitatio agrorum. (78—90) Prognostica (a sole, 79. a luna, 80. stellis 81. tonitribus, 82. nubibus, 83. nebulis, 84. ignibus terrestribus, 85. aquis, 86. ab ipsis tempestatibus, 87. 88. a animalibus (ab aquatilibus, a volucribus, 88. a quadripedibus), [89. ab herbis, 90. a cibis]). Summa: res et historiae et observationes MMLX.

Ex auctoribus: Masurio Sabino, Cassio Hemina, Verri Flacco, L. Pisone, Cornelio Celso, Turranio Gracile, D. Silano, M. Varrone, Catone censorio, Scrofa, Sasernis patre et filio, Domitio Calvino, Hygino, Vergilio, Trogo, Ovidio

Graecino, Columella, Tuberone, L. Tarutio qui Graece de astris scripsit, Caesare dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calpurnio Basso, Ateio Capitone, Mamilio Sura, Attio qui praxidica scripsit. Externis: Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenaeo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymaeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenaeo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chaerea Atheniense, Chaeristo item, Diodoro Prienaeo, Dinone Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenaeo, Androtione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitoma fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Calippo, Dositheo, Parmenisco, Metone, Critone, Oenopide, Conone, Euctemone, Harpalo, Hecataeo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro XVIIII. continentur: (1—6) Lini natura et miracula (2. genera eius excellentia XXVII, quomodo seratur, 3. et perficiatur. 6. quando primum in theatris vela). (7—9) De sparti natura (8. quomodo perficiatur, 9. quando primus usus eius). (10) De eriophoro bulbo. (11) Quae sine radice nascantur et vivant. quae nascantur et seri non possint. (12) misy, iton, geranion. (13) de tuberibus. (14) pezicae. (15. 16) de laserpicio et lasere (maspetum, magydaris). (17) de rubia. (18) de radicula. (19. 20) Hortorum gratia. (21. 22) Digestio terra enascentium praeter fruges et frutices. (23—43) Natura et genera et historiae nascentium in hortis rerum XX (31. de omnium earum radicibus, floribus, foliis. quibus hortensiorum folia cadant. 35. quoto quaeque die nascantur. 36. seminum natura. quomodo quaeque serantur. 37. quorum singula genera, quorum plura sint). (44—55) Natura et genera et historiae ad condimenta in horto satarum rerum XXIII. (48. lacrima enascentis). (56) Ferulacea genera quattuor. cannabis. (57) Morbi hortensiorum. (58. 59) remedia (quibus modis formicae necentur. contra urucas remedia, contra culices. quibus salsae aquae

prosint). (60) Ratio rigandi hortos. (61. 62) De sucis et saporibus hortensiorum. de piperitide et libanotide et zmyrnio. Summa: res et historiae et observationes MCXLIIII.

Ex auctoribus: Maccio Plauto, M. Varrone, D. Silano, Catone censorio, Hygino, Vergilio, Muciano, Celso, Columella, Calpurnio Basso, Mamilio Sura, Sabino Tirone, Licinio Macro, Q. Birrio, Vibio Rufino, Caesennio qui *κηπουρικὰ* scripsit, Castricio item, Firmo item, Potito item. Externis: Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui *βιόχρηστα* scripsit, Anaxilao.

Libro XX. continentur medicinae ex his quae in hortis seruntur. (2) cucumere silvestri XXVI, (3) elaterio XXVII. (4) anguino cucumere sive erratico V, (5) cucumere sativo VIIII, (6) pepone XI, (7) cucurbita sive sompho I, (8) colocynthide X, (9) rapis VIIII, (10) rapo silvestri I, (11) napis sive bunio sive buniade V, (12. 13) raphano sativo XLIII. armoracia I, (14) pastinaca V, hibisco sive plistolochia sive moloche agria XI, (15) staphylino sive pastinaca erratica XXII, (16) gingidio I, (17) sisere XI, (18) sile XII, (19) inula XI, (20) cepa XXVII, (21) porro sectivo XXXII, (22) porro capitato XXXVIIII, (23) alio LXI, (24) lactuca XLII, caprina IIII, (25) caesapo I, isati I, lactuca silvatica VII, (26) hieracia XVII, (27) beta XXIIII, (28) limonio sive neuroide III, (29) intubo, quae ambubaia, IIII, (30) cichorio sive chresto sive pancratio XII, (31) hedypnoide IIII. (32—38) seris gen. III, medicinae VII. (33. brassica LXXXVII, 35. cyma, 36. brassica silvestri XXVII, 37. lapsana I, 38. marina brassica I). (39) scilla XXIII, (40) bulbis XXX. (41) bulbine I, bulbo vomitorio, (42. 43) asparago sativo (43. corruda sive ormino sive Libyco XXIIII), (44) apio XVII, (45) apiastro sive melissophyllo, (46) olusatro sive hipposelino XI, oreoselino II, heleoselino I, (47) petroselino I, buselino I, (48) ocimo XXXV, (49) eruca XII, (50) nasturtio XLII, (51) ruta LXXXIIII, (52) mentastro XX. (53) menta XLI, (54) puleio XXV, (55) puleio silvestri XVII. (56) nepeta VIIII, (57) cumino XLVIII, cumino silvestri XXVII, (58) ami X, (59) cappari XVIII, (60) Ligustico sive panace IIII, (61) cunila bubula V, (62) cunila gallinacea

sive origano V, (63) cunilagine VIII, (64) cunila molli III, libanotide III, (65) cunila sativa III, cunila montana VII, (66) piperitide sive siliquastro V, (67) origano oniti sive prasio VI, (68) tragorigano VIIII, (69) Heraclio, gen. III, medicinae XXX, (70) lepidio III, (71) git sive melanthio XXIII, (72.73) aneso sive aniceto LXI, (74) anetho VIIII, (75) sacopenio sive sagapeno XIII, (76) papavere albo III, papavere nigro VIII (de sopore, de opio I. contra potiones quas ἀνωδύνους et ληξιπυρέτους et πεπτικὰς et κοιλιακὰς vocant). meconio I, (77) papavere rhoea II, (78) papavere silvestri ceratiti sive glaucio sive paralio VI, (79) papavere [silvestri] Heraclio sive aphro IIII (diacodion), (80) papavere tithymalo sive paralio III. (81) porcilaca, quae et peplis, XXV, (82) coriandro XXI, (83) atriplice XIIII, (84) malva malope XIII, malva malache I, malva althaea sive plistolochia LVIIII. (85) lapatho silvestri sive oxalide sive lapatho cantherino sive rumice I, hydrolapatho II, hippolapatho VI, oxylapatho IIII, (86) lapatho sativo XXI, bulapatho I. (87) sinapi, gen. III, medicinae XLIIII, (88) adarca XLVIII, (89) marrubio sive prasio sive linostropho sive philopaede sive philochare XXVIIII. (90) serpyllo XVIII, (91) sisymbrio sive Thymbraeo XXIII, (92) lini semine XXX, (93) blito VI, (94) meo Athamantico VII, (95) feniculo XXII, (96) hippomarathro sive myrsineo V, (97) cannabi VIIII, (98) ferula VIII, (99) carduo sive scolymo VI. (100) Theriacae conpositio. Summa: res et historiae et observationes MDCVI.

Ex auctoribus: Catone censorio, M. Varrone, Pompeio Lenaeo, C. Valgio, Hygino, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Celso, Antonio Castore. Externis: Democrito, Theophrasto, Orpheo, Menandro qui βιόχρηστα scripsit, Pythagora, Nicandro. Medicis: Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXI. continentur naturae florum et coronamentorum. (2) De strophiolis. serta. (3) Qui invenerint miscere flores. quando primum corollae appellatae et quare. (4) Quis primum coronas foliis argenteis et aureis dederit. quare corollaria dicta. De lemniscis. quis primum caelaverit eos. (5) Quantus honor coronarum apud antiquos fuerit. (6) severitas antiquorum in coronis. (7) quem floribus coronaverit populus Romanus. (8) Pactiles coronae. de sutilibus coronis, de nardinis, de Sericis. (9) Cleopatrae reginae factum in coronis. (10) De rosa, genera eius XII (73. medicinae XXXII). (11) Lili genera III (74. medicinae XXI). (12) Narcissi genera III (75. medicinae XVI). (13) Quorum semen tinguatur, ut infecta nascantur. (14—37) Quemadmodum quaeque nascantur, serantur, colantur, sub singulis generibus. Violae colores III (38. 76. medicinae XVII). luteae genera V (76. medicinae X). (15) De caltha. regius flos. (16) Baccar (77. medicinae XVII). combretum (77. medicina I). de asaro. (17) crocum (81. medicinae XX). Ubi optimi flores. qui flores Troianis temporibus in usu. (18) De natura odorum. (19) Iris (83. medicinae XLI). (20) saliunca (83. medicinae III). (21) polium sive theuthrion (84. medicinae XVIIII), qui flos alium colorem mane habeat, alium meridie, alium occidente. (22) Vestium aemulatio cum floribus. (23) Amarantus. (24) cyanos (medicinae II). holochrysos (85. medicinae III). (25) petilium, bellio. (26) chrysocome sive chrysitis (85. medicinae VI). (27) Qui frutices flore coronent, (28) qui folio. (29) Melothron, spiraea, origanum, cneorum sive casia, genera II, melissophyllum sive melittaena (86. medicinae XXI). (29. 37) melilotos, quae sertula Campana, sive melilotum (87. medicinae XIII). (30) Trifoli genera III (88. medicinae IIII). Myophonum. (31) thymi genera III (89. medicinae XXVIII). flore nascentia, non semine. (32) conyza. (33) Iovis flos. hemerocalles (90. medicinae IIII). Helenium (91. medicinae V). phlox, quae ranis et foliis odorata. (34) habrotonum (92. medicinae XXII). Adonium, genera II. ipsa se propagantia. leucanthemum (93. medicina I). (35) Amaraci genera II (93. medicinae LX). (36) Nyctegreton sive chenamyche sive nyct

lops. (38. 39) Quo ordine temporum flores nascantur. Anemone coronaria sive phrenion (94. medicinae X), oenanthe herba (95. medicinae VI), melanthium, heliochrysos (96. medicinae XI), gladiolus, hyacinthus (97. medicinae VIII), (39) lychnis (98. medicinae VII), tiphyon, pothi genera II, orsinae genera II, vicapervica sive chamaedaphne (99. medicinae IIII), quae semper vireat herba. (40) Quam longa cuique vita florum. (41) Quae propter apes serenda inter flores. cerintha. (42. 43) de pabulo apium, de morbis earum et remediis. (44) de venenato melle et remediis eius, (45) de melle insano, (46) de melle quod muscae non attingunt. (47) de alvariis, de alvis et cura eorum. (48) si famem apes sentiant. (49) de cera facienda. quae optima eius genera. de cera Punica. (50—108) Sponte nascentium herbarum in quibuscumque gentibus usus, naturae, miracula. fraga, tamnum, ruscum (100. medicinae IIII). batis. genera II (101. medicinae II), pastinaca pratensis, lupus salictarius, (51) colocasia (102. medicinae II), (52) [de cichorio.] anthalium sive anticellium sive anthyllum (103. medicinae VI), oetum. quae radices nihil supra terram gignant. arachidna, aracos. candryala, hypochoeris, caucalis, anthriscum, scandix, eadem tragopogon, parthenium sive leucanthes sive amaracus sive perdicium sive muralis (104. medicinae VIII), trychnum sive strychnum sive halicacabum sive calitha sive dorycnion sive manicon sive peritton sive neuras sive morio sive moly (105. medicinae VIII), corchorus (106. medicinae VI), aphace, acynopos, epipetron. quae numquam floreant, quae semper. (53) cneci genera IIII (107. medicinae III). (54—58) Aculeati generis herbae (erynge, glycyrrhiza, 54 et 58. tribulus, 58. anonis, 54. pheos sive stoebe, hippophaes, 55. urticae genera IIII, lamium, scorpio, 56. acorna sive phonos, leucacanthos, chalceos, cnecos, polyacanthos, onophycos, helxine, scolymos, chamaeleon, tetralix (acanthice mastiche, 57. cactus, ternica, pappum, ascalia). (59) Herbarum genera per caules. coronopus, anchusa, anthemis, phyllanthes, crepis, lotos. (60) Differentiae herbarum per folia. quibus non cadant. quae particulatim floreant. heliotropium, adiantum, herbae quarum

medicinae sequenti libro (29. 30) dicentur. (61) Spicatarum genera. stanyops, alopecuros, stelephuros sive ortyx sive plantago, thryallis. (62) perdicium, ornithogale. (63) Post annum nascentes. a summo florentes, item ab imo. (64) Lappa herba quae intra se parit, Opuntia e folio radicem faciens. (65) Iasione, condrylla, picris quae toto anno floret. (66) Quibus flos antequam caules exeant. quibus caulis antequam flos. quae ter floreat. (67) Cypiros, medicinae VIII. Thesium. (68) Asphodelus sive hastula regia (anthericus sive albucum). (69) Iunci genera VI, medicinae IIII. (70) cyperus, medicinae XIIII, cyperis, cypira. (71) holoschoenos. (72) Medicinae ex iunco odorato sive teuchite X, (78) medicinae ex asaro VIII, (79) medicinae ex Gallico nardo VIII, (80) medicinae ex herba quam phun vocant IIII. (82) Syrium crocomagma, medicinae II, (108) pesoluta, medicina I. (109) Graecorum nominum in ponderibus et mensuris interpretatio. Summa: medicinae et historiae et observationes DCCXXX.

Ex auctoribus: Catone censorio, M. Varrone, Masurio, Antiate, Caepione, Vestino, Vibio Rufino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Lenaeo, Cornelio Celso, Calpurnio Basso, C. Valgio, Licinio Macro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore. Externis: Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui *βιόχρηστα* scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII. continetur auctoritas herbarum. (2) Gentes herbis formae gratia uti. (3) Herbis infici vestes, item pigmento de oleo chortino (23). De sagminibus, de verbenis et clarigatione. (4) De corona graminea. de raritate eius.

(5) qui soli corona ea donati, (6) qui solus centurio. (7) Medicinae ex reliquis coronamentis. (8. 9) Erynge, sive eryngion sive centum capita XXX. (10) acanos I, (11) glycyrrhiza sive adipsos XV. stomatice I. (12) tribuli genera II, medicinae XII. (13) stoebe sive pheos. (14) hippophaes. genera II, medicinae II. (15) urtica LXI, (16) lamium VII. (17) scorpionis genera II, medicina I. (18) leucacantha sive phyllos sive ischas sive polygonatos IIII. (19) helxine XII. (20) perdicium sive Parthenium sive siderite, quae urceolaris sive astercum, XI. (21) *de* chamaeleone sive ixia sive ulophyto sive cynozolo, genera II, medicinae XII, mastiche, (22) coronopode, (23) anchusa XIIII, (24) pseudoanchusa sive echis sive doris III. (25) *de* onochilo sive archebio sive onocheli sive rhexia sive enchrysa XXX, cuius radices colorem mutent, (26) anthemide sive leucanthemide sive leucanthemo sive chamaemelo sive melanthio, genera III, medicinae XI, (27) loto herba IIII. (28) lotometra II. (29) heliotropio sive helioscopio sive verrucaria XII, heliotropio sive tricocco sive scorpiuro XIIII, (30) adianto sive callitricho sive trichomane sive polytricho sive saxifraga. genera II, medicinae XXVIII, (31) picride I, Thesio I, (32) asphodelo LI, (33) alimo XIIII, (34) acantho sive paederote sive melamphyllo V, (35) bupleuro V, (36) bupresti I, (37) elaphobosco VIIII, (38) scandice VIIII, enthrysco II, (39) iasione IIII, (40) caucalide XII, (41) sio XI, (42) sillybo, (43) scolymo sive limonio V, (44) sonco, genera II, medicinae XV, (45) condrio sive condrille III. (46) De boletis. proprietas eorum in nascendo. (47) De fungis. notae venenatorum, medicinae ex his VIIII. (48) silphio VII, (49) laseri XXXVIIII. (50) propolis V, mellis XVI, (51. 52) aquae mulsae XVIII. quo genere ciborum mores quoque mutentur. (53) mulsum VI, (54) melitites III, (55) cera VIII. (56) Contra conpositiones medicorum. (57—76) Medicinae ex frugibus (siligine I, tritico I, palea II, farre I, furfuribus I, arinca, athera II, 58. farina per genera, medicinae XXVIIII, 59. polenta VIII, 60. polline V, pulte I, farina chartaria I, 61. alica VI, 62. milio VI, 63. panico IIII, 64. sesima VII, sesimoide III, Anticyrico III, 65. hordeo VIIII, hordeo mu-

rino, quam Graeci Phoeniciam, I, 66. tisana IIII, 67. amylo VIII, avena I, 68. pane XXI, 69. faba XVI, 70. lente XVII, φάκῳ ἐπὶ τελμάτων III, 71. elelisphaco sive sphaco, quae salvia, XIII, 72. cicere et cicercula XXIII, 73. ervo XX, 74. lupino XXXV, 75. irione sive erysimo, quod Galli velam, XV, 76. hormino VI). (77) lolio V, (78) miliaria herba I, (79) bromo I, (80) orobanche sive cynomorio I. (81) Contra leguminum bestiolas. (82) Spuma de zytho. Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCCVI.

Ex auctoribus iisdem quibus priore libro et praeter eos Chrysermo, Eratosthene, Alcaeo.

Libro XXIII. continentur medicinae ex arboribus cultis. (2) vitibus XX, (3) foliis vitium [et pampinis] VII, (4) omphacio vitium XIIII, (5) oenanthe XXI, (6) uvis recentibus, (7) uvarum servatarum generibus med. XI, (8) sarmentis uvarum I, (9) nucleis acinorum VI, (10) vinaceis VIII, (11) uva theriace IIII, (12) uva passa sive astaphide XIIII, (13) astaphide agria sive staphide sive pituitaria XII, (14) labrusca. uva taminia, quae et ampelos agria XII, (15) salicastro XII. (16) ampeloleuce sive staphyle sive melothro sive psilothro sive archezosti sive cedro sive mado XXXI, (17) vite nigra sive bryonia sive Chironia sive gynaecacanthe sive apronia XXXV, (18) musto XV, (20) Surrentino III, Albano II. Falerno VI, (21) Setino I, Statano I, Signino I, (22) ceteris vinis LXIIII. (23) Observationes circa vina LXI, (24—26) quibus aegris danda, quando danda, quomodo danda. observationes circa ea XCI. (27) aceto XXVIII, (28) aceto scillino XVI, (29) oxymelite VII, (30) sapa VII, (31) faece vini XII, (32) faece aceti XVII, (33) faece sapae IIII. (34) foliis oleae XXIII, (35) flore IIII, olea ipsa VI, (36) olivis albis IIII, olivis nigris III, (37) amurca XXI, (38) foliis oleastri XVI, (39) omphacio III, (40) oenanthino oleo XXVIII, (41) cicino XVI, (42) amygdalino XVI, (43) laureo VIIII, (44) myrteo XX, (45) chamaemyrsinae sive oxymyrsinae, cupressino, citreo, caryino, Cnidio, lentiscino, balanino, (46) cyprino et cypro ipsa XVI, gleucino I, (47) balsamino V, (48) malobathro V, (49) hyoscyamino II,

thermino I, narcissino I, raphanino V, sesamino III, lilino I, Selgitico I, Iguino I, (50) elaeomeli II, pissino II. (51) palmis VIIII. (52) palma myrobalano III, (53) palma elate XVII. (54—83) Medicinae ex singulorum generum flore, foliis, fructu, ramis, cortice, suco, ligno, radice, cinere (malorum observationes VI, cotoneorum XXII, struthiorum I, 55. dulcium malorum VI, austerorum IIII, 56. citreorum V, 57. 58. Punicorum XXVI. (58. stomatice XIIII), 59. cytino VIII, 60. balaustio XII, [61. Punico silvestri.] 62. pirorum observationes XIII, 63. ficorum CXI, 64. caprificorum XLII. 65. erineo herba III, 66. prunis IIII, 67. Persicis II, 68. prunis silvestribus II, 69. lichene arborum II, 70. 71. moris XXXVIIII (71. stomatice sive arteriace sive panchrestos IIII), 72. cerasis V, 73. mespilis II, sorvis II, 74. nucibus pineis XIII, 75. amygdalis XXVIIII, 76. nucibus Graecis I, 77. iuglandibus XXIIII, (antidoto). 78. abellanis III, pistaciis VIII, castaneis V, 79. siliquis V, cornu I, unedonibus, 80. lauris LXVIIII, 81. myrtis LX, 82. myrtidano XIII, 83. [myrto silvestri sive] oxymyrsine sive chamaemyrsine sive rusco VI). Summa: medicinae et historiae et observationes MCCCCXVIII.

Ex auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano. Externis: Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui βιόρχηστα, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophante, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXIIII. continentur medicinae ex arboribus silvestribus. (2) loto Italica VI, (3) glandibus XIII, (4) cocco ilicis III, (5) galla XXIIII, (6) visco XI, (7) pilulis glan-

diferarum I, cerro VIII, (8) subere II, 9) fago IIII, (10) cupresso XXIII, (11) cedro XIII, (12) cedride X, (13) galbano XXIII, (14) Hammoniaco XXIIII, (15) styrace X, (16) spondylio XVII, (17) sphagno sive sphaco sive bryo V, (18) terebintho VI, (19) picea [et larice] VIII, (20) chamaepity X, (21) pityusa VI, (22) resinis XXII, (23) pice XXXIIII, (24) pisselaeo sive palimpissa XVI, (25) pissasphalto II, (26) zopissa I, (27) taeda I, (28) lentisco XXII, (29) platano XXV, (30) fraxino V, (31) acere I, (32) populo VIII, (33) ulmo XVI, (34) tilia V, (35) sabuco XV, (36) iunipiro XXI, (37) salice XIIII, Amerina I, (38) vitice XXXIII, (39) erice I, (40) genista V, (41) myrice, quae et tamarica III, (42) brya XXVIIII, (43) virga sanguinea I, (44) silere III, (45) ligustro VIII, (46) alno I, (47) hederis XXXVIIII, (48) cisto V, (49) cisso erythrano II, chamaecisso II, milace III, clematide III, (50) harundine XVIII, (51) papyro, charta III, (52) hebeno V, (53) rhododendro I, (54) rhus, gen. II, medicinae VIII (stomatice), (55) rhu erythro VIIII, (56) erythrodano XI, (57) alysso II, (58) radicula sive struthio XIII, apocyno II, (59) rore marino XVIII (60) cachry IIII, (61) herba Sabina VII, (62) selagine II, (63) samolo II, (64) cummi XI, (65) spina Aegyptia sive Arabica IIII, (66) spina alba II, acanthio I, (67) acacia XVIII, (68. 69) aspalatho sive erysisceptro sive adipsatheo sive diaxylo VIII, (70) spina appendice II, pyracantha I, (71) paliuro X, (72) aquifolia I, taxo I, (73) rubis LI ([de moris] stomatice), (74) cynosbato III, (75) Idaeo rubo, (76) rhamni gen. II, medic. V, (77) Lycio XVIII, (78) sarcocolla II, (79) oporice II, (80) trixagine sive chamaedrye sive chamaerope sive Teucria XVI, (81) chamaedaphne V, (82) chamelaea VI, (83) chamaesyce VIII, (84) chamaecisso herba I, (85) chamaeleuce sive farfaro sive farfugio I, (86) chamaepeuce V, chamaecyparisso II, ampelopraso VI, stachye I, (87) clinopodio sive cleopiceto sive zopyrontio sive ocimoide III, (88) clematide centunculo III, (89) clematide sive aetite sive lagine, (90) clematide Aegyptia sive daphnoide sive polygonoide II, (91. 92) aro XIII, (93) dracunculo II, (94)

ari III, (95) millefolio sive myriophyllo VII, (96) pseudobunio IIII, (97) myrrhide sive myrrha sive myriza VII, (98) oenobreche III. (99—102) Magica de herbis (coracesia et calicia, 100. Minyade sive Corinthia I, 101. aproxi (Pythagoria de recidivis morborum), 102. aglaophotide sive marmaritide, Achaemenide sive hippophobade, theombrotio sive semnio, adamantide, Arianide, theronarca, Aethiopide sive Heroide, ophiusa, thalassaegle sive potamaugide, theangelide, gelotophyllide, hestiateride sive protomedia sive casignete sive Dionysonymphade, helianthe sive heliocallide, hermesiade, aeschynomene, crocide, onothuride, anacampserote). (103) Eriphia, (104) herba lanaria I, lactoris I, militaris I, (105) stratiotes V, (106) herba de capite statuae I, (107) herba de fluminibus I, (108) lingua herba I, (109) herba de cribro I, (110) herba de fimetis I, (111) herba a canum urina I, (112) rodarum III, (113) inpia II, (114) Veneris pectine I, (115) exedo, notia II, (116) philanthropo I, lappa canaria II, (117) tordylon sive syraeon III, (118) gramen XVII, (119) dactylos V, (120) fenum Graecum, quae silicia, XXXI. Summa: medicinae et historiae et observationes MCLXXVI.

Ex auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso. Externis: Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui βιόχρηστα, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXV. continentur naturae herbarum sponte nascentium. auctoritas herbarum. (1) De origine usuus earum. (2) qui Latine usuus earum scripserint. (3) quando ad Romanos ea notitia pervenerit. (4) [De Graecis auctoribus qui herbas

pinxerunt.] (5) qui primi Graecorum de his conposuerint. (6) Quare minus exerceantur ea remedia. herbae mirabiliter inventae. cynorrhodum, medicinae II, dracunculus caulis I [de fonte stomacace], Britannica V. (7) De maximo dolore. (7—39) Nobilium herbarum inventores. (8) moly III, (9) dodecatheon I, (10) Paeonia, quae pentorobos sive glycysides, I, (11) panaces Asclepion II, (12) panaces Heraclion III, (13) panaces Chironion IIII, (14) panaces Centaurion sive Pharnacion III, (15) Heraclion siderion IIII, (16) [de ampelo Chironia,] (17) hyoscyamos, quae Apollinaris sive altercum, genera II, medicinae III, (18) linozostis sive parthenion sive Hermupoa, quae Mercurialis, genera II, medicinae XXII, (19) Achillea sideritis sive panaces Heraclium, quae millefolium sive scopa regia, gen. VI, med. III, (20) Teucria sive hermione sive splenios II, (21) Melampodium sive elleborum, quod veratrum, genera III. quomodo colligatur, quomodo probetur. (22) medicinae ex nigro XXIIII. quomodo sumendum. (23) item in albo. medicinae ex eo XXIII, (24) observationes circa utrumque genus LXXXVIII, (25) quibus non dandum. (26.) Mithridatia II. (27) scordotis sive scordion IIII, (28) Polemonia sive Philetaeria sive chiliodynamus VI, (29) Eupatoria I, (30) Centaurion sive Chironion XX, (31) Centaurion lepton sive libadeon, quod fel terrae, XXII, (32) Centauris triorchis II, (33) Clymenos II, (34) Gentiana XIII, (35) Lysimachia VIII, (36) Artemisia sive parthenis sive botrys sive ambrosia V, (37) nymphaea sive Heraclion sive rhopalon sive mallos, genera II, medicinae XIIII, (38) Euphorbiae genera II. medicinae IIII, (39) plantaginis genera II, medicinae XLVI, (40) buglossos III, (41) cynoglossos III, (42) buphthalmos sive calcha I. (43—49) Herbae quas gentes invenerunt (Scythice III, 44. hippace III, 45. ischaemon II, 46. cestros sive psychrotrophon, quae Vettonica sive serratula, XLVIII. 47. Cantabrica II, 48. consiligo I, 49. Iberis VII). (50—53) Herbae ab animalibus repertae (chelidonia VI, canaria I, 53. dictamnon VIII, pseudodictamnon sive chondris). (53) Quibus locis potentissimae herbae. Propter herbas in Arcadia lac potari. (54) Aristolochia sive clematitis sive

Cretica sive plistolochia sive lochia polyrrhizos, quae malum terrae, XXII. (56) argemonia IIII, (57) agaricum XXXIII, (58) echios, genera III, medicinae II, (59) hierabotane sive peristereon, quae verbenaca, genera II, medicinae X, (60) blattaria I, (61) molemonium I, (62) pentapetes sive pentaphyllon sive chamaezelon, quae quinquefolium, medicinae XXXIII, (63) sparganion I, (64) dauci genera IIII, medicinae XVIII, (65) theronarca II, (66) persollata sive arcion VIII, (67) cyclaminos, quae tuber terrae, XII, (68) cyclaminos cissanthemos IIII, (69) cyclaminos chamaecissos III, (70) peucedanum XXVIII, (71) ebulum VI, (72) polemonia I. (73) phlomos quae verbascum XV, (74) phlomides II, lychnitis sive thryallis, (75) thelyphonon sive scorpio I, (76) phrynion sive neuras sive poterion I, (77) alisma sive damasonium sive lyron XVII, (78) peristereos II, (80) antirrhinon sive paranarrhinon sive lychnis agria II, (81) euplia I, (82) pericarpum, genera II, medicinae II, (83) nymphaea Heraclia II, (84) lingulaca I, (85) cacalia sive leontice III, (86) callithrix I, (87) hyssopum X, (88) orchitis IIII, (89) xiphion sive phasganion IIII, (90) psyllion sive cynois sive chrysallion sive Sicelicon sive cynomyia XVI. (91—103) Remedia oculorum (92. anagallis sive acoron, quae felis oculus, genera II, medicinae III, 93. aegilops II, (94. mandragoras sive Circeion sive morion sive hippophlomon, genera II, medicinae XXIIII, 95. cicuta IIII, 96. crethmos agrios I, 97. molybdaena I, 98. capnos trunca, quae pedes gallinacei, I, 99. capnos fruticosa III, 100. acoron sive acorion XIIII, 101. cotyledon, genera II, medicinae LXI, 102. aizoum maius sive buphthalmon sive zoophthalmon sive stergethron sive hypogeson sive ambrosion sive amerimnon, quae sedum magnum aut oculus aut digitellus, medicinae XXXI, aizoum minus sive erithales sive trithales sive erysithales, quae isoetes aut sedum, medicinae XXXII, 103. andrachle agria, quae inlecebra, XXXII). (106) Erigeron sive pappos sive acanthis, quae senecio, VIII, (107) Ephemeron II, (108) labrum Venereum I, (109) batrachion, quae ranunculus sive strumos, genera IIII, me-

dicinae XIIII. (110) Stomatice, genera II. Summa: medicinae et historiae et observationes MCCXCII.

Ex auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso, Fabiano. Externis: Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui βιόχρηστα, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Xantho, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXVI. continentur reliquae per genera medicinae. (1) De novis morbis. (2) Quid sint lichenes. (3) quando primum in Italia coeperint. (4) item carbunculus, (5) item elephantiasis, (6) item colum. (7) De nova medicina. de Asclepiade medico. (8) Qua ratione medicinam veterem mutaverint. (9) Contra Magos. (10) Lichen, medicinae V, (11) Proserpinaca I, (13) bellis II, (14) condurdum I, (16) bechion sive arcion sive chamaeleuce, quae tussilago, III, (17) bechion, quae salvia, IIII, (19) molon sive syron, amomon III, (20) ephedra sive anabasis III, (21) geum III, (22) tripolion III, (23) gromphaena, (24) malundrum II, (25) chalcetum II, molemonium I, (26) halus sive cotonea V, (27) chamaerops I, stoechas I, (29) astragalus VI, (30) ladanum VIII, (31) chondris sive pseudodictamnum I, hypocisthis sive orobethron, genera II, medicinae VIII, (32) laver sive sion II, (33) potamogiton VIII, statice III, (34) ceratia II, leontopodion sive leuceoron sive doribethron sive thorybethron, lagopus III, (35) epithymon sive hippopheos VIII, (36) pycnocomon IIII, (37) polypodion III, (38) scammonia VIII, (39) tithymalos characias, (40) tithymalos myrtites sive caryites XXI, (41) tithymalos paralius sive tithymalis IIII, (42) tithymalos helioscopios

XVIII, (43) tithymalos cyparissias XVIII, (44) tithymalos platyphyllos sive corymbites sive amygdalites III, (45) tithymalos dendroides sive cobios sive leptophyllos XVIII, (46) apios ischas sive raphanos agria II, (50) crethmon XI, cachry, (51) anthyllion II, anthyllis II, (52) cepaea I, (53) hypericon sive chamaepitys sive corisson VIIII, (54) caros sive hypericon X, (55) callithrix I, perpressa I, chrysanthemum I, anthemis I, (56) silaus I, (57) herba Fulviana, (59) inguinalis sive argemo, (60) Chrysippeos I, (62) orchis sive Serapia V, (63) Satyrion III, satyrion Erythraicon IIII, (65) lappago sive mollugo I, asperugo I, (66) phycos, quod fucus marinus, genera III, med. V, lappa boaria, (68) geranion sive myrrhis sive myrtis, genera III, medicinae VI, (69) onothera sive onear III, (73) acte sive ebulum, chamaeacte, (83) hippuris sive ephedron sive anabasis, quae equisaetum, genera III, medicinae XVIII, (84) stephanomelis, (85) erysithales I, (88) polycnemon I, (91) arsenogonon I, thelygonon I, (92) mastos I, (93) ophrys. Summa: medicinae et historiae et observationes MCXVIIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso. Externis: Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui βιόχρηστα, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musaeo, Sophocle, Xantho, Anaxilao. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXVII. continentur reliqua genera herbarum, medicinae ex his. (2) Aconitum sive thelyphonon sive cammaron sive pardalianches sive scorpion, medicinae IIII, (3) Aethiopis IIII, (4) ageraton IIII, (5) aloe XXVIIII, (6) alcea I, (7) alypon I, (8) alsine ad eadem quae helxine V, (9)

androsaces VI, (10) androsaemon sive ascyron VI, (11) ambrosia sive botrys sive Artemisia III, (12) anonis sive ononis V, (13) anagyros sive acopon III, (14) anonymos II, (15) aparine sive omphacocarpos sive philanthropos III, (16) arction sive arcturon V, (17) asplenos sive hemionios II, (18) Asclepias II, (19) aster sive bubonion III, (20) ascyron et ascyroides III, (21) aphaca III, (22) alcibium I, (23) alectorolophus, quae crista, II, (24) alum, quod symphyton petraeum, XIIII, (25) alga rufa I, (26) actaea I, (27) ampelos agria IIII, (28) apsinthium, genera IIII, medicinae XLVIII, (29) apsinthium marinum sive seriphum, (30) ballotes sive porrum nigrum III, (31) botrys sive ambrosia sive Artemisia I, (32) brabyla I, (33) bryon marinum V, (34) bupleuron I, (35) catanance I, cemos I, (36) calyx III, (37) calyx sive anchusa sive rhinoclia II, (38) Circaea III, (39) cirsion I, (40) crataeogonon, genera II, medicinae VIII, (41) crocodileon II, (42) cynosorchis sive orchis IIII, (43) chrysolachanum, genera II, medicinae III, coagulum terrae II, (44) cucullus sive strumus sive strychnos VI, (55) conferva II, (46) coccum Cnidium II, (47) dipsacos III, (48) dryopteris II, (49) drabe I, (50) elatine II, (51) empetros, quam nostri calcifragam, VIIII, (52) epicactis sive elleborine II, (53) epimedion III, (54) enneaphyllon III, (55) felicis genera duo, quam Graeci pterim, alii blachron, item thelypterim, nymphaeam pterim vocant, XI, (56) femur bubulum, (57) galeopsis sive galeobdolon sive galion VI, (58) glaux I, (59) glaucion III (collyrion, medicinae II), (60) glycyside sive Paeonia sive pentorobon XX, (61) gnaphalium sive chamaezelon VI, (62) gallidraga I, (63) holcus sive aristis, (64) hyoseris I, (65) holosteon III, (66) hippophaeston VIII, (67) hypoglossa I, (68) hypecoon, (69) Idaea IIII, (70) isopyron sive phaselion II, (71) lathyris II, (72) leontopetalon, alii rhaphanidion, II, (73) lycapsos II, (74) lithospermon sive exonychon sive diospyron sive Heracleos II, (75) lapidis muscus I, (76) limeum I, (77) leuce sive mesoleucium sive leucas III, (78) leucographis V, (79) medion III, (80) myosota sive myosotis III, (81) myagros I, (82) nyma I, (83) natrix I, (84) odontitis I,

(85) othonna I, (86) onoma I, (87) onopradon V, (88) osyris IIII, (89) oxys II, (90) polyanthemum sive batrachion III, (91) polygonos sive polygonatos sive thalattas sive carcinothron sive clema sive myrtopetalos, quae sanguinaria sive orios, genera IIII, medicinae XL. (92) pancratium XII, (93) peplis sive syce sive meconion sive mecon aphrodes III, (94) periclymenon V, (95) pelecinos I, (96) polygala I, (97) poterion sive phrynion sive neuras IIII, (98) phalangites sive phalangion sive leucacanthon IIII, (99) phyteuma I, (100) phyllon I, (101) phellandrion II, (102) phaleris II, (103) polyrrhizon V, (104) Proserpinaca V, (105) rhecoma XXXVI, (106) reseda II, (107) stoechas III, (108) solanum, quam Graeci strychnon, II, (109) Smyrnion XXXII, Sinon II, (110) Telephion IIII, (111) trichomanes V, (112) thalictrum I, (113) thlaspi sive Persicon napy IIII, (114) Trachinia I, (115) tragonis sive tragion I, (116) tragos sive scorpio IIII, (117) tragopogon sive come I. (118) De aetatibus herbarum. (119) Quomodo cuiusque vires efficaciores. (120) Gentium vitia diversa. Summa: medicinae et historiae et observationes DCII.

Ex auctoribus: C. Valgio, Pompeio Lenaeo, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Cornelio Celso. Externis: Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui βιόχρηστα scripsit, Nicandro. Medicis: Mnesitheo, Callimacho, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mneside, Epicharmo, Damione, Sosimene, Tlepolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Philino, Petricho, Miccione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXVIII. continentur medicinae ex animalibus. (2) Ex homine remedia. Contra magos. (3) An sit in medendo verborum aliqua vis. (4. 5) Ostenta et sanciri et depelli. (6—19) Ex viro medicinae et observationes CCXXVI, puero VIII, (20—23) muliere XLI, (24—32) ex peregrinis ani-

malibus (elephanto VIII, 25. leone X, 26. camelo X, 27. hyaena LXXVIIII, 28. crocodilo XVIIII, crocodilea XI, 29. chamaeleone XV, 30. scinco IIII, 31. hippopotamio VII, 32. lynce V). (33—41) Medicinae communes ex animalibus feris aut eiusdem generis placidis (lactis usuus et observationes LIIII, 34. de caseis XII, 35. butyro XXV, 36. oxygala I, 37. adipis usuus et observationes LII, 38. de sebo, 39. de medulla, 40. de felle, 41. de sanguine). (42—80) Privatae ex animalibus medicinae digestae in morbos, ex apro XII, sue LX, cervo III, lupo XXVII, urso XXIIII, onagro XII, asino LXXVI, polea III, equifero XI, eculei coagulo I, equo XLII, hippace I, bubus feris II, bove LXXXI, tauro LIII, vitulo LVIIII, lepore LXIIII, volpe XX, mele II, fele V, capra CXVI, hirco XXXI, hoedo XXI. (71) De glutino taurino probando, et medicinae ex eo VII. Summa: medicinae et historiae et observationes MDCLXXXII.

Ex auctoribus: M. Varrone, L. Pisone, Antiate, Fabio, Verrio, Fabiano, Catone censorio, Servio Sulpicio, Licinio Macro, Celso, Masurio, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Bytho Durracheno, Rabirio medico, Ofilio medico, Granio medico. Externis: Democrito, Apollonio qui et Mys, Meleto, Artemone, Sextilio Antaeo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui ἰδιοφυῆ, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo Thebano, Iolla, Andrea, Marcione Zmyrnaeo, Aeschine medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro Scepsio, Hicetida medico, Apelle medico, Hesiodo, Bialcone, Caecilio Bione qui περὶ δυνάμεων, Anaxilao, Iuba rege.

Libro XXVIIII. continentur medicinae ex animalibus. (1)
)uando primum
Chrysippo me-
De Herophilo.
atio medicinae
et quando. (7)
(8) Vitia me-
enti libro XXV
XX=LII, (11)
nae sitista ova,

quomodo fiant tota lutea. (12) De serpentium ovis. (13) De Commageno conficiendo. medicinae ex eo IIII et sequenti libro V=VIIII. (14—40) Remedia ex animalibus quae placida non sint aut fera (ariete V et sequenti libro VII=XII, pecude *II et sequenti libro *XV=*XVII, mulis I et sequenti libro V=VI, caballis I et sequenti libro III=IIII, cane XVI et sequenti libro XLI=LVII, cane rabioso III et sequenti libro II=V, ichneumone I, mure XIIII et sequenti libro XXVIII=XLII, mure araneo IIII et sequenti libro I=V, glire II et sequenti libro VI=VIII, sorice I et sequenti libro II=III, mustela XVIIII et sequenti libro XXV=XLIIII, stelione IIII et sequenti libro XII=XVI, irenaceo VI et sequenti libro XIII=XVIIII, hystrice I et sequenti libro II=III, lacerta XIII et sequenti libro XXX=XLIII, salamandra I et sequenti libro *III=*IIII, coclea XXVII et sequenti libro *XVIIII=*XLVI, aspide I et sequenti libro III=IIII, basilisco IIII, dracone *IIII et sequenti libro *VI=*X, vipera XIIII et sequenti libro XXI=XXXV (21 et 38. de viperino sale theriace. 38. echeon), angue *IIII et sequenti libro XXVII=XXXV, hydro I, bova IIII et sequenti libro III=VII, enhydride I et sequenti libro II=III, serpentibus ceteris VIII et sequenti libro VII=XV, scorpione IIII et sequenti libro II=VI, araneorum et phalangiorum genera XII, medicinae ex his IX et sequenti libro XXVII=XXXVI, gryllo sive tauro I et sequenti libro VII=VIII, scolopendra sive multipeda sive millepeda sive centipeda sive onisco sive iulo I et sequenti libro *XX=*XXI, (17. admiratio naturae nihil sine usu gignentis.) limace I et sequenti libro III=IIII, uruca I et sequenti libro II=III, verme terreno II et sequenti libro *XX=*XXII, verme ex arboribus I et sequenti libro IIII=V, ex volucribus aquila IIII et sequenti libro III=VII, vulture *VIIII et sequenti libro *VII=*XVI, gallinaceo *XXI et sequenti libro *XXXV=*LVI, gallina X et sequenti libro XXII=XXXII, **ansere VII et sequenti libro XV=XXII, cygno I et sequenti libro V=VI, (13. de adipe avium conficiendo.) corvo II et sequenti libro IIII=VI, cornice I et sequenti libro II=III, accipitre II et sequenti libro II=*IIII, milvo II et sequenti libro VI=

VIII, cenchride II, ciconia II et sequenti libro I=III, anate II et sequenti libro IIII=VI, perdice VII et sequenti libro X=XVII, columba VII et sequenti libro XXV= XXII, palumbe II et sequenti libro XIIII=XVI, pico Martio I, turture IIII et sequenti libro V=VIIII, hirundine VIIII et sequenti libro XXIIII=*XXXIII, noctua IIII et sequenti libro V=VIIII, ulula I et sequenti libro I=*II, bubone II et sequenti libro V=VII, vespertilione IIII et sequenti libro *VIIII=XIII, apibus V et sequenti libro VII=XII, bupresti III et sequenti libro III=VI, pityocampe II et sequenti libro IIII=VI, (17. naturae benignitatem etiam foedis animalibus inseruisse magna remedia.) scarabaeo I et sequenti libro VII=VIII, blatta IIII et sequenti libro XIII=XVII. 30. de genere cantharidum. medicinae ex his V et sequenti libro XI =XVI, cimice *VIIII et sequenti libro V=XIIII, musca VII et sequenti libro V=XII, locustis IIII et sequenti libro III= VII, attelebis I, formicis III et sequenti libro V=VIII). Summa: medicinae et historiae et observationes DCXXI.

Ex auctoribus: M. Varrone, L. Pisone, Flacco Verrio, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Caecilio medico, Metello Scipione, Ovidio poeta, Licinio Macro. Externis: Palaephato, Homero, Aristotele, Orpheo, Democrito, Anaxilao. Medicis: Botrye, Apollodoro, Archedemo, Aristogene, Xenocrate, Democrate, Diodoro, Chrysippo, Philippo, Oro, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXX. continentur medicinae ex animalibus reliquae prioribus libris. (1) De origine magices. (2) quando et a quo coeperit. a quibus celebrata sit. (3) an exercuerit eam Italia. quando primum senatus vetuerit hominem immolari. (4) de Galliarum Druidis. (5. 6) de generibus magices. (7) opinio magorum de talpis. medicinae V. (8—53) Reliquae medicinae per morbos digestae in animalibus quorum genera non sunt placida aut fera (pecude *XV et priore libro *II =*XVII, ariete VII et priore libro V=XII, lana XXV et priore libro XXXV=LX, oesypo XX et priore libro XXXII =LII, mulis V et priore libro I=VI, caballis III et priore libro I=IIII, cane XLI et priore libro XVI=LVII, cane

rabioso II et priore libro IIII=V, viverra I, mure XXVIII et priore libro XIIII=XLII, mure araneo I et priore libro IIII=V, glire *III et priore libro *II=V, sorice II et priore libro I=III, mustela XXV et priore libro XVIIII=XLIIII, stelione XII et priore libro IIII=XVI, irenaceo XIII et priore libro V=XVIII, hystrice *II et priore libro *I=III, lacerta XXX et priore libro XIII=XLIII, salamandra III et priore libro I=IIII, coclea XVIIII et priore libro XXVII=XLVI (43. ageraton medicamentum), aspide III et priore libro I=IIII, dracone VI et priore libro IIII=X, vipera XXI et priore libro XIIII=XXXV, angue XXVII et priore libro VIII=XXXV, bova III et priore libro IIII=VII, enhydride II et priore libro I=III, amphisbaena III, serpentibus ceteris VII et priore libro VIII=XV, scorpione II et priore libro IIII=VI, araneorum et phalangiorum genera *XII, medicinae XXVII. et priore libro *VIIII=*XXXVI, troxalide III, phryganione I, **scolopendra sive multipeda sive millipeda, sive centipeda sive onisco sive iulo XX et priore libro I=XXI, (admiratio naturae nihil sine usu gignentis.) limace III et priore libro I=IIII, uruca II et priore libro I=III, verme terreno XX et priore libro II=XXII, verme ex arboribus IIII et priore libro I=V, verme ex herba VIII, herpete I, ricino III, ex volucribus aquila III et priore libro IIII=VII, vulture *VII et priore libro VIIII=XVI, ossifrago VI, gallinaceo *XXXV et priore libro XXI=LVI, gallina *XXII et priore libro X=XXXII, ovis XLIII et priore libro XXII=LXV, Commageno V et priore libro *IIII=*VIIII, cygno V et priore libro I=VI, otide II, corvo IIII et priore libro II=VI, cornice II et priore libro I=III, accipitre II et priore libro II=IIII, milvo VI et priore libro II=VIII, grue I, ciconia I et priore libro II=III, ibide IIII, ardiola I, anate IIII et priore libro II=VI, mergo II, perdice X et priore libro VII=XVII, **palumbe XIIII et priore libro *II=XVI, galerita IIII, cuculo I, pico Martio I, turture V et priore libro IIII=VIIII, turdis III, merula I, hirundine XXIIII et priore libro VIIII=XXXIII, noctua V et priore libro IIII=VIIII, ulula I et priore libro I=II, upupa I, bubone V et priore libro II=VII, passere V, galgulo II, vespertilione VIIII et

priore libro IIII=XIII, cicadis I, apibus VII et priore libro V=XII, vespis II, bupresti III et priore libro III=VI, pityocampis IIII et priore libro II=VI (naturae benignitatem et foedis animalibus magna inseruisse remedia). scarabaeo VII et priore libro VIIII=XVI, blatta XIII et priore libro IIII=XVII. de genere cantharidum. medicinae ex his XI et priore libro V=XVI, cimice V et priore libro VIIII=XIIII, musca V et priore libro *VII=XII, locustis III et priore libro IIII=VII, formicis V et priore libro III=VIII). Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCLIIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Licinio Macro. Externis: Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao. Medicis: Botrye, Apollodoro, Menandro, Archedemo, Aristogene, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Philippo, Oro, Nicandro, Apollonio Pitanaeo.

Libro XXXI. continentur medicinae ex aquatilibus. (1) Aquarum mirabilia, (2) aquarum differentiae, (3—16) medicinae, observationes CCLXVI (3. quales oculis aquae prosint. 4. quales fecunditatem faciant, quales insaniae medeantur, 5. quales calculosis, 6. quales vulneribus, 7. quales partum custodiant, 8. quales vitiliginem tollant, 9. quae colorem lanis faciant, 10. quae hominibus, 11. quae memoriam, quae oblivionem, 12. quae sensuus subtilitatem, quae tarditatem, quae canoram vocem, 13. quae vini taedium, quae inebrient, 14. quae olei vicem praestent, 15. quae salsae et amarae. 16. saxa egerentes, risum aut ploratum facientes. quae amorem sanare dicantur). (17) Per triduum calentes haustuus. (18—20) Aquarum miracula (in quibus omnia merguntur, in quibus nihil. 19. aquae necantes, pisces venenati. 20. quae lapideae fiant aut lapidem faciant). (21) De salubritate aquarum. (22) de vitiis aquarum. (23) probatio aquarum. (24) De aqua Marcia, (25) de aqua Virgine. (26) Aquas inveniendi ratio. (27) signa aquarum. (28) Differentiae aquarum per genera terrae, (29) ratio aquarum per tempora anni. (30) Aquarum subito nascentium aut desinentium observatio historica. (31) Ratio aquae ducendae. (32) Quomodo medicatis utendum et ad quae genera valitudinum. (33) item

marinis XXVIIII. quid prosit navigatio, V. (34) Quomodo marina aqua in mediterraneo fieri possit, (35) quomodo thalassomeli, (36) quomodo hydromeli. (37) Remedium contra peregrinas aquas. (38) Ex musco medicinae VI. Medicinae ex harenis. (39—45) De salis generibus et confecturis et medicinis observationes CCIIII (40. de muria. 41. de salis auctoritate historica CXX. 42. flos salis XX, salsugo II. 43. de garo XV. 44. de alece VIII. 45. de natura salis. de spuma salis). (46) De nitri generibus et confecturis et medicinis observationibus CCXXI. (47) De spongeis medicinae et observationes XCII. Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCCXXIIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone, Muciano, Caelio, Celso, Trogo, Ovidio, Polybio, Sornatio. Externis: Callimacho, Ctesia, Eudico, Theophrasto, Eudoxo, Theopompo, Polyclito, Iuba, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasyllo, Nicandro, Menandro comoedo, Attalo, Sallustio Dionysio, Andrea, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

Libro XXXII. continentur medicinae ex aquatilibus. (1) Summa naturae vis in antipathia. de echeneide II, (2) de torpedine VII, (3) de lepore marino V. (4) Mirabilia Rubri maris. (5—9) De ingeniis piscium. proprietates piscium mirabiles (7. ubi ex manu edant, 8. ubi responsa dentur ex piscibus, ubi vocem agnoscant, 9. ubi amari sint, ubi salsi, ubi dulces, ubi non muti. esse et locorum sympathiam et antipathiam). (10) Quando marini pisces in usu P. R. esse coeperint. Numae regis constitutio de piscibus (11) De curalio medicinae et observationes XLIII. (12) De discordia inter se marinorum, pastinaca VIIII, galeo, mullo XV. (13. 14) De iis quibus in aqua et in terra victus est. de castoreis medicinae et observationes LVI, (14) de testudine medicinae et observationes LXVI, (16) aurata IIII, stella marina VII, (17) dracone marino III, salsamento XXV, sardis I. cybia. (18) Rana marina VI, fluviatiles LII, rana rubeta. observationes circa eas XXXII. (19) enhydris VI, cancri fluviatiles XIIII, cancri marini VII, cocleae fluviatiles VII, coracini IIII, porco pisce II, (20) vitulo marino X, murena

I, hippocampo VIIII, echinis XI. (21) Ostreorum genera et observationes et medicinae LVIIII, purpura VIIII, (22) alga marina II, (23) mus marinus II, scorpio marinus XII, sanguisugae VI, murices XIII, conchylia V, (24) piscium adips II, callionymi III, coracini fel I, pectunculi I, sepiae XXIIII, ichthyocolla V, (25) batia I, bacchus sive myxon II, marini peduculi II, (26) canicula IIII, cetum I, (27) delphinus VIIII, coluthia sive coryphia III, alcyoneum VII, thynnus V, (28) menae XIII, scolopendra II, saurus I, [conchis I,] silurus XV, (30) strombus sive concha longa VI, tethea V, (31) holus marinum I, myaces XXV, mituli VIII, pelorides I, seriphum II, erythinis II, (32) solea pisce I, rhombo I, blendia I, urtica marina VII, pulmo marinus VI, onyches IIII. ex colubra aquatica I, ex hydro I, mugile I, ex pelamyde IIII, (34) sciaena I, perca IIII, ex squatina III, zmarides III, (35) ophidio I, (36) ex fibro IIII. bryon I. (38) ex asello pisce I, phagro I, ex balaena I, (42) polypo I. (45) ex glano I, (46) glaucisco I, (49) rubellio I, anguilla I, uva marina I, (50) hippopotamio I, crocodilo I, (52) adarca sive calamochnus III, calamo VIII. (53) Animalium omnium in mari viventium nomina CLXXVI. Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCCXC.

Ex auctoribus: Licinio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro qui Graece scripsit, Ovidio poeta, Cassio Hemina, Maecenate, Iaccho, Sornatio. Externis: Iuba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle, Thrasyllo, Nicandro.

Libro XXXIII. continentur metallorum naturae. (2—25) De auro (3. quae prima commendatio eius. 4. de anulorum aureorum origine. 5. de modo auri apud antiquos. 6—9. de equestri ordine, de iure anulorum aureorum, 7. de decuriis iudicum. 9. quotiens nomen equestris ordinis mutatum. 10. de donis militaribus aureis et argenteis. 11. quando primum corona aurea data. 12. de reliquo usu auri, feminarum. 13. de nummo aureo. quando primum signatum aes, argentum, aurum. antequam ea signarentur, quis mos in aere. quae maxima pecunia primi censuus. quotiens et quibus temporibus aucta sit aeris aut nummi signati aestimatio. 14. de cupiditate auri. 15. qui plurimum auri et argenti possederint. 16.

quando primum argentum apparuerit in harena, quando in scaena. 17. quibus temporibus plurimum in aerario populi Romani auri et argenti fuerit. 18. quando primum lacunaria inaurata. 19. quibus de causis praecipua auctoritas auro. 20. ratio inaurandi. 21. de inveniendo auro. 22. de auripigmento. 23. de electro. 24. primae aureae statuae. 25. medicinae ex auro VIIII. (26—29) De chrysocolla (27. ratio eius in picturis. 28. medicinae ex chrysocolla VII, 29. de aurificum chrysocolla sive santerna). (30) Mirabilia naturae glutinandis inter se et perficiendis metallicis rebus. (31) De argento. (32) De argento vivo. (33) De stimi sive stibi sive alabastro sive larbasi sive platyophthalmo. (34) medicinae ex eo VII. (35) De scoria argenti. medicinae ex ea VI. De spuma argenti. medicinae ex ea VII. (36—41) De minio (quam religiosum apud antiquos fuerit. 37. de inventione eius et origine. 38. 39. de cinnabari, ratio eius in medicina et in picturis. 40. genera mini, ratio eius in picturis. 41. medicina ex minio. de hydrargyro). (42) de argento inaurando. (43) De coticulis aurariis. (44—55) Argenti genera et experimenta (45. de speculis. 46. de Aegyptio argento. 47. de inmodica pecunia. quorum maximae opes fuerint. 48. quando primum populus Romanus stipem sparserit. 49. de luxuria in vasis argenteis. 50. frugalitatis antiquae in argento exempla. 51. quando primum lectis argentum additum. 52. quando lances inmodicae factae. quando repositoriis argentum additum. quando tympana facta. 53. inmodica argenti pretia. 54. de statuis argenteis. 55. nobilitates operum et artificum in argento). (56) De sile. qui primi sile pinxerint et qua ratione. (57. 58) De caeruleo. medicinae ex eo II. Summa: medicinae et historiae et observationes CCLXXXVIII.

Ex auctoribus: Domitiano Caesare, Iunio Gracchano, L. Pisone, M. Varrone, Corvino, Attico Pomponio, Calvo Licinio, Cornelio Nepote, Muciano, Boccho, Fetiale, Fenestella, Valerio Maximo, Iulio Basso qui de medicina Graece scripsit, Sextio Nigro qui item. Externis: Theophrasto, Democrito, Iuba, Timaeo historico qui de medicina metallica scripsit, Heraclide, Andrea, Diagora, Botrye, Archedemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Attalo medico, Xe-

nocrate item, Theomnesto, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Pasitele qui mirabilia opera scripsit, Antigono qui de toreutice scripsit, Menaechmo qui item,[Xenocrate qui item, Duride qui item,] Menandro qui de toreutis, [Heliodoro qui de Atheniensium anathematis scripsit, Metrodoro Scepsio.]

Libro XXXIIII. continentur: (1—38) Aeris metalla. (2—5. genera aeris. 3. quae Corinthia, 4. quae Deliaca, 5. quae Aeginetica. 6. de candelabris. 7. de templorum ornamentis ex aere. 8. de tricliniis aeratis. 9. quod primum dei simulacrum Romae ex aere factum. de origine statuarum et honore. 10. statuarum genera et figurae. 11. quae primae statuae Romae, quibus primum publice positae, quibus primum in columna. quando rostra. antiquas statuas togatas sine tunicis fuisse. 12. quibus externis Romae publice positae, 13. quibus Romae mulieribus in publico positae, quae prima Romae statua equestris publice posita, 14. quando omnes privatim positae statuae ex publico sublatae, 15. quae prima ab externis publice posita. 16. fuisse antiquitus et in Italia statuarios. 17. de pretiis signorum inmodicis. 18. de colossis in urbe celeberrimis. 19. nobilitates ex aere operum et artificum CCCLXVI. 20. differentiae aeris et mixturae. de pyropo, de Campano aere. 21. de servando aere. 22. de cadmia. 23. medicinae ex ea XV. aeris usti effectuus in medicina X. 24. 25. de scoria aeris, de flore aeris, squama aeris, stomomate aeris. medicinae ex iis XLVII. 26. aerugo. medicinae ex ea XVIII. 27. hieracium. 28. scolex aeris. medicinae ex eo XVIII. 29. de chalcitide. medicinae ex ea VII. psoricon. 30. sory. medicinae ex eo III. 31. misy. medicinae ex eo XIIII. 32. chalcanthum sive atramentum sutorium. medicinae ex eo XVI. 33. 34. pompholyx, spodium, medicinae ex iis VI. 35. antispodi genera XV. 36. smegma. 37. de diphryge. 38. de triente Servilio). (39—46) De ferri metallis (40. simulacra ex ferro. caelaturae ex ferro. 41. differentiae ferri et temperatura. 42. de ferro quod vivum appellant. 43. robiginis remedia. 44. medicinae ex ferro VII, 45. medicinae ex robigine XIIII, 46. medicinae ex squama ferri XVII. hygremplastrum). (47—56) De plumbi metallis (de plumbo albo, 48. de stagno, de argentario, 49. de plumbo ni-

gro. 50. medicinae ex plumbo XV. 51. medicinae ex scoria plumbi XV. 52. spodium ex plumbo. 53. de molybdaena. medicinae ex ea XV. 54. psimythium sive cerussa, medicinae ex ea VI. 55. sandaraca, medicinae ex ea XI. 56. arrhenicum). Summa: medicinae CCLVIII. Ex iis ad canis morsuus, ad caput, alopecias, oculos XXV, aures, nares, oris vitia, lepras, gingivas, dentes, uvam, pituitam, fauces, tonsillas, anginam, tussim, vomitiones, pectus, stomachum, suspiria, lateris dolores, splenem, ventrem, tenesmum, dysenteriam, sedem, verenda, sanguinem sistendum, podagras, hydropicos, ulcera, vulnera XXVI, suppurata, ossa, paronychia, ignem sacrum, haemorrhoidas, fistulas, callum, pusulas, scabiem, cicatrices, infantes, muliebria vitia, psilotrum, Venerem inhibendam, ad vocem, contra lymphationes. Summa: res et historiae et observationes DCCCCXV.

Ex auctoribus: L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Messala, Rufo, Marso poeta, Boccho, Iulio Basso, qui de medicina Graece scripsit, Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale. Externis: Democrito, Metrodoro Scepsio, Menaechmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Atheniensium anathemata scripsit, Pasitele qui mirabilia opera scripsit, Timaeo qui de medicina metallica scripsit, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora, Botrye, Archedemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro XXXV. continentur: (1) Honos picturae, (2) honos imaginum. (3) quando primum clupei imagines instituti. quando primum in publico positi, (4) quando in domibus. (5) de picturae initiis, de monochromatis picturis, de primis pictoribus. (6) antiquitas picturarum in Italia. (7) de pictoribus Romanis. (8) quando primum externis picturis dignitas Romae. (9) quando primum dignitas picturae et quibus ex causis Romae. (10) qui victorias suas pictas proposuerint. (11) Ratio pingendi. (12—30) De pigmentis praeter metallica. de coloribus ficticiis (13. de Sinopide. medicinae ex ea XI. 14. de rubrica. de terra Lemnia. medicinae ex ea VIIII. 15. de Aegyptia terra. 16. de ochra. medicinae ex rubrica III.

17. leucophorum. 18. Paraetonium. 19. Melinum. medicinae ex eo VI. cerussa. 20. usta. 21. Eretria terra. medicinae ex ea VI. 22. sandaraca. 23. sandyx. 24. Syricum. 25. atramentum. 26. purpurissum. 27. Indicum. medicinae ex eo IIII. 28. Armenium, medicina ex eo I, 29. viride Appianum. 30. anulare). (31) Qui colores udo non inducantur. (32) Quibus coloribus antiqui pinxerint. (33) Quando primum gladiatorum pugnae pictae et propositae sint. (34—41) De aetate picturae. operum et artificum in pictura nobilitates CCCCV (35. picturae primum certamen. 36. 37. qui penicillo pinxerint. 38. de avium cantu conpescendo. 39. 40. 41. qui encausto aut ceris vel cestro vel penicillo pinxerint. quae quis primus invenerit in pictura. quid difficillimum in pictura. de generibus picturae. quis primus lacunaria pinxerit, quando primum camarae pictae. pretia mirabilia picturarum. de talento). (43) Plastices primi inventores. (44) quis primus ex facie imaginem expresserit. (45) nobilitates artificum in plastice XIIII. (46) De figlinis operibus. de Signinis. (47—58) Terrae varietates (de pulvere Puteolano et aliis terrae generibus quae in lapidem vertuntur. 48. de parietibus formaceis, 49. de latericiis et de laterum ratione. 50. de sulpure et generibus eius, medicinae XIIII. 51. de bitumine et generibus eius, medicinae XXVII. 52. de alumine et generibus eius, medicinae ex eo XXXVIII. 53. de terra Samia, medicinae ex ea III. 54. Eretriae terrae genera. 55. de terra ad medicinam lavanda. 56. de Chia terra, medicinae ex ea III. de Selinusia, medicinae ex ea III. de pnigitide, medicinae ex ea VIIII. de ampelitide, medicinae ex ea IIII. 57. cretae ad vestium usuus. Cimolia, medicinae ex ea VIIII, Sarda, Umbrica, saxum. 58. argentaria. qui et quorum liberti praepotentes. 59. terra ex Galata, terra Clupea, terra Baliarica, terra Ebusitana, medicinae ex eis IIII). Summa: medicinae et historiae et observationes DCCCCLVI.

Ex auctoribus: Messala oratore, Messala sene, Fenestella, Attico, M. Varrone, Verrio, Nepote Cornelio, Deculone, Muciano, Melisso, Vitruvio, Cassio Severo, Longulano, Fabio Vestale qui de pictura scripsit. Externis: Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro, Euphranore, Heliodoro

qui ἀναθήματα Atheniensium scripsit, Metrodoro qui de architectonice, Democrito, Theophrasto, Apione grammatico qui de metallica medicina scripsit, Nymphodoro, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora, Botrye, Archedemo, Dionysio, Aristogene, Democle, Mneside, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro XXXVI. continentur naturae lapidum. (1—11) Luxuria in marmoribus (2. quis primus in publicis operibus ostenderit. 3. quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romae. 4. qui primi laudati in marmore scalpendo et quibus temporibus (9. de Mausoleo Cariae). nobilitates operum et artificum in marmore CCXXV. 5. quando primum marmorum in aedificiis usus. 6. qui primi marmora secuerint et quando. 7. quis primus Romae crustaverit parietes. 8. quibus aetatibus quaeque marmora in usum venerint Romae. 9. ratio secandi marmora. de harenis quibus secantur. 10. de Naxio, de Armenio. 11. de Alexandrinis marmoribus). (12) de onyche, de alabastrite. medicinae ex eis VI. (13) de lygdino, corallitico, Alabandico, Thebaico, Syenite. (14. 15) de obeliscis (de eo qui pro gnomone in campo Martio est). (16—23) Opera mirabilia in terris (pyramides, 17. Sphinx Aegyptia, 18. Pharos, 19. labyrinthi, 20. pensiles horti, pensile oppidum, 21. de templo Ephesiae Dianae, 22. aliorum templorum admirabilia, 23. de lapide fugitivo, echo septiens resonans, sine clavo aedificia). (24) Romae miracula operum XVIII. (25) De magnete lapide. medicinae ex eo III. (26) Syrius lapis. (27) de sarcophago sive Assio. medicinae ex eo X. (28) de chernite, de poro. (29) de lapidibus osseis, de palmatis, de Taenariis, de Coranis, de nigris marmoribus. (30) de molaribus lapidibus. pyrites, medicinae ex eo VII. (31) ostracites, medicinae ex eo IIII. amiantus, medicinae ex eo II. (32) geodes, medicinae ex eo III. (33) melitinus, medicinae ex eo VI. (34) gagates, medicinae ex eo VI. (35) spongites, medicinae ex eo II. (36) Phrygius. (37) haematites, medicinae ex eo V. schistos, medicinae ex eo VII. (38) androdamas, medicinae ex eo II. Arabicus, miltites sive hepatites, anthracites, (39) aetites, Taphiusius, callimus. (40) Samius, medicinae ex eo VIII.

(41) Arabus, medicinae ex eo VI. (42) de pumice, medicinae ex eo VIIII. (43) de mortariis medicinalibus et aliis. Etesius lapis, chalazius, (44) Siphnius, lapides molles, (45) lapides speculares, (46) phengites. (47) De cotibus, (48) de tophis, (49. 50) de silicum natura, de reliquis ad structuram lapidibus. (51) Genera structurae. (52) de cisternis. (53) de calce. (54) harenae genera, harenae et calcis mixturae. (55) vitia structurae. de tectoriis. (56) De columnis, genera columnarum. (57) Medicinae ex calce V. (58) De maltha, (59) de gypso. (60—64) De pavimentis (asarotos oecos. 61. quod primum pavimentum Romae. 62. de subdialibus pavimentis. 63. Graecanica pavimenta. 64. quando primum lithostrotum). Quando primum camarae vitreae. (65) origo vitri, (66) genera eius et ratio faciendi. (67) de Obsianis. (68) Miracula ignium, (69) medicinae ex igni et cinere III, (70) prodigia foci. Summa: medicinae ex his LXXXVIIII. ad serpentes III, bestiarum morsuus, ad venena, caput, oculos, epinyctidas, dentes, dentifricia, fauces, strumas, stomachum, iocinera, pituitam, testes, vesicam, calculos, panos, haemorrhoidas, podagras, sanguini sistendo, sanguinem reicientibus, luxata, phreneticos, lethargicos, comitiales, melancholicos, vertigines, ulcera, volnera urenda, secanda, convolsa, contusa, maculas, usta, phthisin, mammas, muliebria vitia, carbunculos, pestilentia. Summa omnis: res et historiae CCCCXXXIIII.

Ex auctoribus: M. Varrone, Galba, Cincio, Muciano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Q. Tuberone, Fabio Vestale, Annio Fetiale, Fabiano, Seneca, Catone censorio, Vitruvio. Externis: Theophrasto, Pasitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro polyhistore, Apione Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Butorida, Antisthene, Demetrio, Demotele, Lycea.

Libro XXXVII. continentur: (1) Origo gemmarum. (2) de Polycratis tyranni gemma. (3) de Pyrrhi gemma. (4) qui scalptores optimi. nobilitates scalpturae. (5) quae prima Romae dactyliothece. (6) gemmae in Pompei M. triumpho translatae. (7) Quando primum myrrhina invecta. luxuria circa ea. (8) natura eorum. (9. 10) De crystallo (medicina

ex eo, 10. luxuria in eo). (11. 12) de sucino (quae de eo mendacia, 12. genera eius, medicinae ex eo). (13) lyngurium. medicinae II. (15) de adamante, genera eius VI, medicinae II. (16—19) de zmaragdis, (17. genera eorum XII, 18. vitia eorum. 19. tanos gemma, chalcozmaragdos). (20) de berullis. genera eorum VIII, vitia eorum. (21. 22) de opalis (genera eorum VII, 22. vitia eorum, experimenta eorum). (23) de sardonyche. genera eius, vitia eius. (24) de onyche. genera eius. (25. 26) de carbunculis (genera eorum XII, 26. vitia eorum et experimenta). (27) anthracitis. (28) de sandastro, sandareso. (29) lychnis, genera eius IIII. (30) Carchedonia. (31) Sarda, genera eius V. (32) de topazo, genera eius II. (33) de callaina. (34) de prasio, genera eius III. (35) Nilion. (36) Molochitis. (37) de iaspide, genera eius XIIII, vitia eorum. (38) de cyano, genera eius. (39) de sappiro, (40) amethysto, genera eius IIII. socondion, sapenos, pharanitis, Aphrodites blepharon sive anteros sive paederos. (41) hyacinthus. (42—45) de chrysolitho (genera eius VII. 43. de chryselectro. 44. leucochrysos, genera eius IIII, 45. melichrysi, xuthi). (46) paederos sive sangenos sive tenites. (47) asteria, (48) astrion, (49) astriotes, (50) astolon. (51) ceraunia, genera eius IIII. baetylos. (52) Iris. (53) leros. (54) achatae, genera eorum. acopos, medicinae ex ea. alabastritis, medicinae ex ea. alectoriae, androdamas, argyrodamas, antipathes, Arabica, aromatitis, asbestos, aspisatis, atizoe, augitis, amphidanes sive chrysocolla, Aphrodisiaca, apsyctos, Aegyptilla, (55) balanitae, batrachitis, baptes, Beli oculus, Belus, baroptenus sive baripe, botryitis, bostrychitis, bucardia, brontea, boloe, (56) cadmitis, callais, capnitis, Cappadocia, callaica, catochitis, catoptritis, cepitis sive cepolatitis, ceramitis, cinaediae, ceritis, circos, corsoides, coralloachates, corallis, crateritis, crocallis, cyitis, chalcophonos, chelidoniae, cheloniae, chelonitis, chloritis, Choaspitis, chrysolampis, chrysopis, cetionides, (57) Daphnea, diadochos, diphyes, Dionysias, dracontitis, (58) encardia sive ariste, enorchis, exhebenus, erythallis, erotylos sive amphicomos sive hieromnemon, eumeces, eumithres, eupe-

talos, eureos, eurotias, eusebes, epimelas, (59) galaxias, galactitis sive leucogaea sive leucographitis sive synechitis, gallaica, gassinnade, glossopetra, Gorgonia, goniaea, (60) heliotropion, Hephaestitis, Hermuaedoeon, hexecontalithos, hieracitis, hammitis, Hammonis cornu, hormiscion, hyaeniae, haematitis, menui sive xuthos. (61) Idaei dactyli, icterias, Iovis gemma sive drosolithos, Indica, Ion, (62) lepidotis, Lesbias, leucophthalmos, leucopoecilos, libanochrus, limoniatis, liparea, lysimachos, leucochrysos, (63) Memnonia, Media, meconitis, mithrax, morochthos, mormorion sive promnium sive Alexandrinum, myrrhitis, myrmecias, myrsinitis, mesoleucos, mesomelas, (64) Nasamonitis, nebritis, Nipparena, (65) oica, ombria sive notia, onocardia, oritis sive sideritis, ostracias sive ostracitis, ostritis, ophicardelos, Obsiana, (66) panchrus, pangonus, paneros sive panerastos, Ponticae genera IIII, phloginos sive chrysitis, phoenicitis, phycitis, perileucos, Paeanitis sive gaeanis, (67) solis gemma, sagda, Samothracia, sauritis, sarcitis, selenitis, sideritis, sideropoecilos, spongitis, synodontitis, Syrtitis, syringitis, (68) trichrus, thelyrrhizos, thelycardios sive mulc, Thracia, genera III, tephritis, tecolithos, (69) Veneris crines, Veientana. (70) zathene, zmilampis, zoraniscaea. (71) Hepatitis, steatitis. Adadu nephros, Adadu ophthalmos, Adadu dactylos. triophthalmos. (72) carcinias, echitis, scorpitis, scaritis, triglitis, aegophthalmos, hyophthalmos, geranitis, aetitis, myrmecitis, cantharias, lycophthalmos, taos, timictonia. (73) hammochrysos, cenchritis, dryitis, cissitis, narcissitis, cyamias, pyren, phoenicitis, chalazias, pyritis, polyzonos, astrapaea, phlogitis, anthracitis, enygros, polytrichos, leontios. pardalios, drosolithos, melichrus, melichloros, polias, spartopolia, rhoditis, melitis, chalcitis, sycitis, bostrychitis, chernitis, anancitis, synochitis, dendritis. (74) cochlides. (75) De figura gemmarum. (76) ratio probandi. (77) Conparatio naturae per terras. conparatia rerum per pretia. laus Italiae et Hispaniae. Summa: res et historiae et observationes MCCC.

Ex auctoribus: M. Varrone, actis triumphorum, Maecenate, Iaccho, Cornelio Boccho. Externis: Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeschylo, Philoxeno, Euripide, Nican-

dro, Satyro, Theophrasto, Charete, Philemone, Demostrato, Zenothemi, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timaeo Siculo, Nicia, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro polyhistore, Apione, Oro, Zoroastre, Zachalia.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER II.

Cap. 1. (Sect. 1.) Mundum et hoc quodcumque nomine 1
alio caelum appellare libuit, cuius circumflexu degunt cuncta,
numen esse credi par est, aeternum, inmensum, neque genitum
neque interiturum umquam. Huius extera indagare nec in-
terest hominum, nec capit humanae coniectura mentis. Sacer 2
est, aeternus, inmensus, totus in toto, immo vero ipse totum,
infinitus ac finito similis, omnium rerum certus et similis in-
certo, extra intra cuncta conplexus in se, idemque rerum
naturae opus et rerum ipsa natura. Furor est mensuram eius 3
animo quosdam agitasse atque prodere ausos, alios rursus
occasione hinc sumpta aut his data innumerabiles tradidisse
mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret, aut, si
una omnes incubarent, totidem tamen soles totidemque lunas
et cetera etiam in uno et inmensa et innumerabilia sidera,
quasi non eadem quaestione semper in termino cogitationis
occursura desiderio finis alicuius aut, si haec infinitas natu-
rae omnium artifici possit adsignari, non idem illud in uno
facilius sit intellegi, tanto praesertim opere. furor est, pro- 4
fecto furor, egredi ex eo et, tamquam interna eius cuncta
plane iam nota sint, ita scrutari extera, quasi vero mensuram
ullius rei possit agere qui sui nesciat aut (miror!) homines
videre quae mundus ipse non capiat.

2. (2.) Formam eius in speciem orbis absoluti globatam 5
esse nomen in primis et consensus in eo mortalium orbem

appellantium, sed et argumenta rerum docent, non solum quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese ac sibi ipsa toleranda est seque includit et continet nullarum egens conpagium nec finem aut initium ullis sui partibus sentiens, nec quia ad motum, quo subinde verti mox adparebit, talis aptissima est, sed oculorum quoque probatione, quod convexus mediusque quacumque cernatur, cum id accidere in alia non possit figura.

6 3. (3.) Hanc ergo formam eius aeterno et inrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, viginti quattuor horarum spatio circumagi solis exortuus et occasuus haut dubium reliquere. An sit inmensus et ideo sensum aurium excedens tantae molis rotatae vertigine adsidua sonitus non equidem facile dixerim, non, Hercule, magis quam circumactorum simul tinnitus siderum suosque volventium orbes an dulcis quidam et incredibili suavitate concentus. nobis qui intus agimus iuxta
7 diebus noctibusque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium rerumque cunctarum inpressas nec, ut in volucrum notamus ovis, levitate continua lubricum corpus, quod clarissimi auctores dixere, rerum argumentis indicatur, quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus innumerae, in mari praecipue, ac plerumque confusis monstrificae gignantur effigies, praeterea visuus probatione, alibi ursi, tauri alibi, alibi litterae figura, candidiore medio per
8 verticem circulo. 4. Equidem et consensu gentium moveor. nam quem κόσμον Graeci nomine ornamenti appellavere eum et nos a perfecta absolutaque elegantia mundum. caelum quidem haut dubie caelati argumento diximus, ut interpreta-
9 tur M. Varro. Adiuvat rerum ordo descripto circulo qui signifer vocatur in duodecim animalium effigies et per illas solis cursuus congruens tot saeculis ratio.

10 5. (4.) Nec de elementis video dubitari quattuor esse ea. ignium summum, inde tot stellarum illos conlucentium oculos. proxumum spirituus, quem Graeci nostrique eodem vocabulo aera appellant, vitalem hunc et per cuncta rerum meabilem totoque consertum. huius vi suspensam cum quarto aquarum
11 elemento librari medio spati tellurem. Ita mutuo conplexu diversitatis effici nexum et levia ponderibus inhiberi quo

minus evolent, contraque gravia ne ruant suspendi levibus
in sublime tendentibus. sic pari in diversa nisu in suo quae-
que consistere inrequieto mundi ipsius constricta circuitu, quo
semper in se currente imam atque mediam in toto terram,
eandemque universo cardinem stare pendentem, librantem
per quae pendeat, ita solam inmobilem circa eam volubili
universitate, eandemque ex omnibus necti eidemque omnia
inniti. 6. Inter hanc caelumque eodem spiritu pendent certis 12
discreta spatiis septem sidera quae ab incessu vocamus er-
rantia, cum errent nulla minus illis. Eorum medius sol fer-
tur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo
terrarumque sed siderum etiam ipsorum caelique rector.
Hunc esse mundi totius animum ac planius mentem, hunc 13
principale naturae regimen ac numen credere decet opera
eius aestimantes. hic lucem rebus ministrat aufertque tene-
bras, hic reliqua sidera occultat inlustrat, hic vices temporum
annumque semper renascentem ex usu naturae temperat,
hic caeli tristitiam discutit atque etiam humani nubila animi
serenat, hic suum lumen ceteris quoque sideribus fenerat,
praeclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens,
ut principi litterarum Homero placuisse in uno eo video.

7. (5.) Quapropter effigiem dei formamque quaerere in- 14
becillitatis humanae reor. Quisquis est deus, si modo est
alius, et quacumque in parte, totus est sensuus, totus visuus,
totus audituus, totus animae, totus animi, totus sui. Innumeros
quidem credere atque etiam ex vitiis hominum, ut Pudici-
tiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam,
Fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Poenam et
Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis et labo- 15
riosa mortalitas in partes ista digessit infirmitatis suae memor,
ut portionibus coleret quisque quo maxime indigeret. Itaque
nomina alia aliis gentibus et numina in iisdem innumerabilia
invenimus, inferis quoque in genera discriptis, morbisque
et multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cu-
pimus. ideoque etiam publice Febris fanum in Palatio dica- 16
tum est, Orbonae ad aedem Larum et ara Malae Fortunae
Esquiliis. quamobrem maior caelitum populus etiam quam
hominum intellegi potest, cum singuli quoque ex semetipsis

totidem deos faciant Iunones Geniosque adoptando sibi, gentes vero quaedam animalia et aliqua etiam obscena pro dis habeant ac multa dictu magis pudenda, per fetidas cepas,
17 alia et similia iurantes. Matrimonia quidem inter deos credi tantoque aevo ex his neminem nasci, et alios esse grandaevos semper canosque, alios iuvenes atque pueros, atri coloris, aligeros, claudos, ovo editos et alternis diebus viventes morientesque, puerilium prope deliramentorum est. sed super omnem inpudentiam adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia et
18 odia, atque etiam furtorum esse et scelerum numina. Deus est mortali iuvare mortalem, et haec ad aeternam gloriam via. hac proceres iere Romani, hac nunc caelesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis aevi rector Vespasianus
19 Augustus fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi bene merentibus gratiam mos, ut tales numinibus ad-
12 scribant. quippe et aliorum nomina deorum et quae supra retuli siderum ex hominum nata sunt meritis. Iovem quidem aut Mercurium aliterve alios inter se vocari et esse caele-
20 stem nomenclaturam quis non interpretatione naturae fateatur inridendum? agere curam rerum humanarum illud quidquid est summum? anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus? dubitemusne? Vix prope est iudicare, utrum magis conducat generi humano, quando aliis nullus
21 est deorum respectus aliis pudendus. Externis famulantur sacris, ac digitis deos gestant, monstra quoque colunt, damnant et excogitant cibos, imperia dira in ipsos ne somno quidem quieto inrogant. non matrimonia, non liberos, non denique quicquam aliud nisi iuvantibus sacris deligunt. alii in Capitolio fallunt ac fulminantem peierant Iovem, et hos iuvant
22 scelera, illos sacra sua poenis agunt. Invenit tamen inter has utrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiam plana de deo coniectatio esset. toto quippe mundo et omnibus locis omnibusque horis omnium vocibus Fortuna sola invocatur ac nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur. et cum conviciis colitur, volubilis, a plerisque vero et caeca existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix. huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, et in tota ratione mor-

talium sola utramque paginam facit, adeoque obnoxiae sumus
sortis, ut sors ipsa pro deo sit, qua deus probatur incertus.
Pars alia et hanc pellit astroque suo eventuus adsignat na- 23
scendi legibus, semelque in omnes futuros umquam deo de-
cretum, in reliquum vero otium datur. Sedere coepit sen-
tentia haec, pariterque et eruditum vulgus et rude in eam
cursu vadit. Ecce fulgurum monituus, oraculorum praescita, 24
haruspicum praedicta, atque etiam parva dictu in auguriis,
sternumenta et offensiones pedum. divus Augustus prodidit
laevum sibi calceum praepostere inductum quo die seditione
militari prope adflictus est. Quae singula inprovidam morta- 25
litatem involvunt, solum ut inter ista vel certum sit nihil esse
certi nec quicquam miserius homine aut superbius. Ceteris
quippe animantium sola victuus cura est, in quo sponte na-
turae benignitas sufficit, uno quidem vel praeferenda cunctis
bonis, quod de gloria, de pecunia, ambitione, superque de
morte non cogitant. Verum in his deos agere curam rerum 26
humanarum credi ex usu vitae est, poenasque maleficiis ali-
quando seras occupato deo in tanta mole, numquam autem
inritas esse, nec ideo proximum illi genitum hominem ut vi-
litate iuxta beluas esset. Inperfectae vero in homine naturae 27
praecipua solatia, ne deum quidem posse omnia, — namque
nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini
dedit optimum in tantis vitae poenis, nec mortales aeterni-
tate donare aut revocare defunctos, nec facere ut qui vixit
non vixerit, qui honores gessit non gesserit, — nullumque
habere in praeterita ius praeterquam oblivionis, atque (ut
facetis quoque argumentis societas haec cum deo copuletur)
ut bis dena viginti non sint aut multa similiter efficere non
posse, per quae declaratur haut dubie naturae potentia, id-
que esse quod deum vocemus. In haec divertisse non fuerit
alienum, vulgata propter adsiduam quaestionem de deo.

8. (6.) Hinc redeamus ad reliqua naturae. Sidera, quae 28
adfixa diximus mundo, non illa, ut existimat vulgus, singu- 7-9
lis attributa nobis, et clara divitibus, minora pauperibus,
obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia adnumerata
mortalibus, nec cum suo quaeque homine orta moriuntur nec
aliquem exstingui decidua significant. Non tanta caelo so- 29

cietas nobiscum est ut nostro fato mortalis sit ibi quoque
siderum fulgor. illa nimio alimento tracti umoris ignea vi
abundantiam reddunt, cum decidere creduntur, ut apud nos
quoque luminibus accensis liquore olei notamus accidere.
30 Ceterum aeterna caelestibus est natura intexentibus mundum
intextuque concretis, potentia autem ad terram magnopere
eorum pertinens, quae propter effectuus claritatemque et
18, 210 sqq. magnitudinem in tanta subtilitate nosci potuerunt, sicut suo
demonstrabimus loco. Circulorum quoque caeli ratio in ter-
6, 211 sqq. rae mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet,
31 signiferi modo inventionibus non dilatis. Obliquitatem eius
intellexisse, hoc est rerum fores aperuisse, Anaximander
Milesius traditur primus Olympiade quinquagesima octava,
signa deinde in eo Cleostratus, et prima arietis ac sagittari,
sphaeram ipsam ante multo Atlas. Nunc relicto mundi ipsius
32 corpore reliqua inter caelum terrasque tractentur. Summum
esse quod vocant Saturni sidus ideoque minimum videri et
maximo ambire circulo ac tricesimo anno ad brevissima sedis
suae principia regredi certum est, omnium autem errantium
siderum meatuus, interque ea solis et lunae, contrarium mundo
agere cursum, id est laevum, illo semper in dextram prae-
33 cipiti. Et quamvis adsidua conversione inmensae celeritatis
attollantur ab eo rapianturque in occasum, adverso tamen
ire motu per suos quaeque passuus. ita fieri ne convolutus
aer eandem in partem aeterna mundi vertigine ignavo globo
torpeat, sed fundatur adverso siderum verbere discretus et
34 digestus. Saturni autem sidus gelidae ac rigentis esse natu-
rae, multumque ex eo inferiorem Iovis circulum et ideo motu
celeriore duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod
quidam Herculis vocant, igne ardens solis vicinitate binis
fere annis converti, ideoque huius ardore nimio et rigore
Saturni interiectum ambobus ex utroque temperari Iovem sa-
35 lutaremque fieri. Dein solis meatum esse partium quidem
trecentarum sexaginta, sed ut observatio umbrarum eius red-
eat ad metas quinos annis dies adici superque quartam par-
tem diei. quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies
36 additur, ut temporum ratio solis itineri congruat. Infra solem
ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum

ipsisque cognominibus aemulum solis ac lunae. praeveniens
quippe et ante matutinum exoriens luciferi nomen accipit ut
sol alter diemque maturans, contra ab occasu refulgens nun-
cupatur vesper ut prorogans lucem vicemque lunae reddens.
Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit 37
Olympiade circiter XLII, qui fuit urbis Romae annus CXLII.
Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est, claritatis qui-
dem tantae ut unius huius stellae radiis umbrae reddantur.
itaque et in magno nominum ambitu est. alii enim Iunonis,
alii Isidis, alii Matris Deum appellavere. Huius natura cuncta 38
generantur in terris. namque in alterutro exortu genitali rore
conspergens non terrae modo conceptuus inplet, verum ani-
mantium quoque omnium stimulat. signiferi autem ambitum
peragit trecenis et duodequinquagenis diebus, a sole num-
quam absistens partibus sex atque quadraginta longius, ut
Timaeo placet. Simili ratione, sed nequaquam magnitudine 39
aut vi, proximum illi Mercuri sidus, a quibusdam appellatum
Apollinis, inferiore circulo fertur novem diebus ociore amb-
itu, modo ante solis exortum modo post occasum splendens,
numquam ab eo viginti tribus partibus remotior, ut Cidenas
et Sosigenes docent. Ideo et peculiaris horum siderum ratio
est neque communis cum supra dictis. nam ea et quarta parte 40
caeli a sole abesse et tertia, et adversa soli saepe cernuntur,
maioresque alios habent cuncta plenae conversionis ambituus
in magni anni ratione dicendos. 10, 5

9. Sed omnium admirationem vincit novissimum sidus, 41
terris familiarissimum et in tenebrarum remedium ab natura
repertum lunae. Multiformis haec ambage torsit ingenia con-
templantium et proximum ignorari maxime sidus indignan-
tium, crescens semper aut senescens et modo curvata in cor- 42
nua falcis, modo aequa portione divisa, modo sinuata in or-
bem, maculosa eademque subito praenitens, inmensa orbe
pleno ac repente nulla, alias pernox alias sera et parte diei
solis lucem adiuvans, deficiens et in defectu tamen conspicua,
quae mensis exitu latet, cum laborare non creditur. iam vero 43
humilis excelsa, et ne id quidem uno modo, sed alias admota
caelo alias contigua montibus, nunc in aquilonem elata nunc
in austros deiecta, quae singula in ea deprehendit hominum

primus Endymion, ob id amore eius captus fama traditus.
Non sumus profecto grati erga eos qui labore curaque lucem
nobis aperuere in hac luce, miraque humani ingeni peste
sanguinem et caedes condere annalibus iuvat, ut scelera ho-
44 minum noscantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo car-
dini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus septenisque et
tertia diei parte, peragit spatia eadem quae Saturni sidus
32 altissimum triginta, ut dictum est, annis. dein morata in coitu
solis biduo, cum tardissime, a tricesima luce rursus ad eas-
dem vices exit, haut scio an omnium quae in caelo pernosci
potuerunt magistra, in duodecim mensium spatia oportere di-
vidi annum, quando ipsum totiens solem redeuntem ad prin-
45 cipia consequitur. solis fulgore * * reliqua siderum regi,
siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgere, qualem in re-
percussu aquae volitare conspicimus. ideo molliore et inper-
fecta vi solvere tantum umorem atque etiam augere, quem
solis radii absumant, ideo et inaequali lumine adspici, quia
ex adverso demum plena reliquis diebus tantum ex se terris
ostendat quantum ex sole ipsa concipiat. in coitu quidem
non cerni, quoniam haustum omnem lucis aversa illo rege-
46 rat unde acceperit. sidera vero haut dubie umore terreno
pasci, quia dimidio orbe nonnumquam maculosa cernatur,
scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultra iusta vi, ma-
culas enim non aliud esse quam terrae raptas cum umore
47 sordes. 10. defectuus autem suos et solis, rem in tota con-
templatione naturae maxime miram et ostento similem, ma-
gnitudinum umbraeque indices exsistere. (7) quippe mani-
festum est solem interventu lunae occultari lunamque terrae
obiectu, ac vices reddi eosdem solis radios luna interpositu
suo auferente terrae terraque lunae. hac subeunte repenti-
nas obduci tenebras rursumque illius umbra sidus hebetari,
neque aliud esse noctem quam terrae umbram, figuram autem
umbrae similem metae ac turbini inverso, quando mucrone
tantum ingruat neque lunae excedat altitudinem, quoniam
nullum aliud sidus eodem modo obscuretur et talis figura
48 semper mucrone deficiat. Spatio quidem consumi umbras in-
dicio sunt volucrum praealti volatuus. ergo confinium illis
est aeris terminus initiumque aetheris. supra lunam pura

omnia ac diurnae lucis plena. a nobis autem per noctem
cernuntur sidera ut reliqua lumina e tenebris, et propter
has causas nocturno tempore deficit luna. stati autem atque
menstrui non sunt utrique defectuus propter obliquitatem signi-
feri lunaeque multivagos, ut dictum est, flexuus, non semper 48
in scripulis partium congruente siderum motu.

11. (8.) Haec ratio mortales animos subducit in caelum, 49
ac velut inde contemplantibus trium maximarum rerum na-
turae partium magnitudinem detegit. non posset quippe totus
sol adimi terris intercedente luna, si terra maior esset quam
luna. tertia ex utroque vastitas solis oculorum argumentis
aperitur, ut non sit necesse amplitudinem eius oculorum
argumentis atque coniectura animi scrutari: inmensum esse, 50
quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum
milia umbras paribus iaciat intervallis tamquam toto spatio
medius, et quia per aequinoctium omnibus in meridiana plaga
habitantibus simul fiat a vertice, item quia circa solstitialem
circulum habitantium meridie ad septentrionem umbrae ca-
dant, ortu vero ad occasum, quae fieri nullo modo possent
nisi multo quam terra maior esset, nec quod montem Idam
exoriens latitudine exsuperet, dextra laevaque large ample-
ctens, praesertim tanto discretus intervallo. Defectus lunae 51
magnitudinem eius haut dubia ratione declarat, sicut terrae
parvitatem ipse deficiens. namque cum sint tres umbrarum
figurae, constetque, si par lumini sit materia quae iaciat,
umbram columnae effigie iaci nec habere finem, si vero maior
materia quam lumen, turbinis recti, ut sit imum eius angustis-
simum et simili modo infinita longitudo, si minor materia quam
lux, metae exsistere effigiem in cacuminis finem desinentem,
talemque cerni umbram deficiente luna, palam fit, ut nulla 52
amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudinem terrae,
id quidem et tacitis naturae ipsius indiciis. cur enim partitis
vicibus anni brumalis abscedit aut noctium opacitate terras
reficit? exusturus haut dubie, et sic quoque exurens quadam
in parte. tanta magnitudo est.

12. (9.) Et rationem quidem defectuus utriusque primus 53
Romani generis in vulgum extulit Sulpicius Gallus, qui consul
cum M. Marcello fuit, sed tum tribunus militum, sollicitudine

exercitu liberato, pridie quam Perseus rex superatus a Paulo
est, in concionem ab imperatore productus ad praedicendam
eclipsim, mox et conposito volumine. apud Graecos autem in-
vestigavit primus omnium Thales Milesius Olympiadis XLVIII
anno quarto praedicto solis defectu qui Alyatte rege factus
est urbis conditae anno CLXX. post eos utriusque sideris
cursum in sexcentos annos praececinit Hipparchus, menses
gentium diesque et horas ac situus locorum et visuus popu-
lorum conplexus, aevo teste haut alio modo quam consilio-
54 rum naturae particeps. Viri ingentes, supraque mortalium
naturam tantorum numinum lege deprehensa et misera homi-
num mente absoluta in defectibus scelera aut mortem aliquam
siderum pavente, quo in metu fuisse Stesichori et Pindari
vatum sublimia ora palam est deliquio solis, at in luna vene-
ficia arguente mortalitate et ob id crepitu dissono auxiliante,
quo pavore ignarus causae Nicias Atheniensium imperator
veritus classem portu educere opes eorum adflixit, macti
ingenio este, caeli interpretes rerumque naturae capaces,
55 argumenti repertores quo deos hominesque vicistis! Quis
enim haec cernens et statos siderum quoniam ita appellare
placuit labores non suae necessitati mortales genitos igno-
scat? Nunc confessa de iisdem breviter atque capitulatim
attingam ratione admodum necessariis locis strictimque red-
dita, nam neque instituti operis talis argumentatio est, neque
omnium rerum adferri posse causas minus mirum est quam
constare in aliquis.

56 13. (10.) Defectuus CCXXIII mensibus redire in suos
orbes certum est, solis defectuus non nisi novissima primave
fieri luna, quod vocant coitum, lunae autem non nisi plena,
semperque citra quam proxime fuerint. omnibus autem annis
fieri utriusque sideris defectuus statis diebus horisque sub
terra, nec tamen, cum superne fiant, ubique cerni, aliquando
propter nubila, saepius globo terrae obstante convexitatibus
57 mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate conpertum
est et lunae defectum aliquando quinto mense a priore fieri,
solis vero septimo. eundem bis in triginta diebus supra ter-
ras occultari, sed ab aliis hoc cerni, quaeque sunt in hoc
miraculo maxime mira, cum conveniat umbra terrae lunam

hebetari, nunc ab occasuus parte hoc ei accidere, nunc ab exortuus, quanam ratione, cum solis exortu umbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit ut in occasu luna deficeret utroque super terram conspicuo sidere. nam ut XV diebus utrumque sidus quaereretur et nostro aevo accidit imperatoribus Vespasianis patre III. filio iterum consulibus.

14. (11.) Lunam semper aversis a sole cornibus, si cre- 58
scat, ortuus spectare, si minuatur, occasuus, haut dubium est. lucere dodrantes semuncias horarum ab secunda adicientem usque ad plenum orbem detrahentemque in deminutionem, intra quattuordecim autem partes solis semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum quam lunae magnitudo colligitur, quando illae et a septenis interdum partibus emergant. sed altitudo cogit minores videri, sicut adfixas caelo solis fulgore interdiu non cerni, cum aeque ac noctu luceant, idque manifestum fiat defectu solis et praealtis puteis.

15. (12.) Errantium autem tres, quas supra solem dixi- 59
mus sitas, occultantur meantes cum eo, exoriuntur vero ma- 82 sqq.
tutino discedentes partibus numquam amplius undenis. postea radiorum eius contactu reguntur, et in triquetro a partibus centum viginti stationes matutinas faciunt, quae et primae vocantur, mox in adverso a partibus centum octoginta exortuus vespertinos, iterumque in centum viginti ab alio latere adpropinquantes stationes vespertinas, quas et secundas vocant, donec adsecutus in partibus duodenis occultet illas, qui ve-
spertini occasuus appellantur. Martis stella ut propior etiam 60
ex quadrato sentit radios, a nonaginta partibus, unde et nomen accepit motus primus et secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris, cum ceterae utraque
statione quaternos menses non inpleant. Inferiores autem 61
duae occultantur in coitu vespertino simili modo, relictaeque a sole totidem in partibus faciunt exortuus matutinos, ad quos a longissimis distantiae suae metis solem insecuntur, adeptaeque occasu matutino conduntur ac praetereunt. mox
eodem intervallo vespere exoriuntur usque ad quos diximus 88

terminos. ab hisce retrogradiuntur ad solem et occasu vespertino delitescunt. Veneris stella et stationes duas, matutinam vespertinamque, ab utroque exortu facit a longissimis distantiae suae finibus. Mercuri stationes breviore momento quam ut deprehendi possint.

62 (13.) Haec est luminum occultationumque ratio, perplexior motu multisque involuta miraculis. siquidem magnitudines suas et colores mutant, et eaedem ad septentrionem accedunt abeuntque ad austrum, terrisque propiores aut caelo repente cernuntur. in quibus aliter multa quam priores tradituri fatemur ea quoque illorum esse muneris qui primi quaerendi vias demonstraverint, modo ne quis desperet saecula
63 proficere semper. Pluribus de causis haec omnia accidunt. prima circulorum quos Graeci ἀψῖδας in stellis vocant (etenim Graecis utendum erit vocabulis). sunt autem hi sui cuique earum, aliique quam mundo, quoniam terra a verticibus duobus quos appellaverunt polos centrum caeli nec non et signiferi est oblique inter eos siti. omnia autem haec constant ratione circini semper indubitata. ergo ab alio cuique centro apsides suae exsurgunt, ideoque diversos habent orbes motuusque dissimiles, quoniam interiores apsidas necesse est
64 breviores esse. 16. Igitur a terrae centro apsides altissimae sunt Saturno in scorpione, Iovi in virgine, Marti in leone, soli in geminis, Veneri in sagittario, Mercurio in capricorno, mediis omnium partibus, et e contrario ad terrae centrum humillimae atque proximae. Sic fit ut tardius moveri videantur, cum altissimo ambitu feruntur, non quia adcelerent tardentve naturales motuus, qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas ab summa apside lineas coartari ad centrum necesse est sicut in rotis radios, idemque motus alias maior
65 alias minor centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatium causa, quoniam a suo centro apsidas altissimas habent in aliis signis, Saturnus in librae parte vicesima, Iuppiter cancri quinta decima, Mars capricorni vicesima octava, sol arietis vicesima nona, Venus piscium septima decima, Mercurius virginis quinta decima, luna tauri quarta. Tertia altitudinum ratio caeli mensura, non circuli, intellegitur, subire eas aut
66 descendere per profundum aeris oculis aestimantibus. Huic

conexa latitudinum signiferi obliquitatisque causa est. Per hunc stellae quas diximus feruntur, nec aliud habitatur in 66 terris quam quod illi subiacet, reliqua a polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus, quae causa intellegitur efficere ut quaedam animalia et in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem eius vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercuri stella laxissime, ut tamen e duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) non amplius octonas pererret, neque has aequaliter, sed duas medio eius et supra quattuor infra duas. Sol deinde medio 67
fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inaequalis, Martis stella quattuor mediis, Iovis media et super eam duabus, Saturni duabus ut sol. Haec erit latitudinum ratio ad austrum descendentium aut ad aquilonem subeuntium. hac constare et tertiam illam a terra subeuntium in caelum, et pariter scandi eam quoque existimavere plerique falso. qui ut coarguantur, aperienda est subtilitas inmensa et omnes eas conplexa causas. Convenit stellas in occasu vespertino pro- 68
ximas esse terrae et altitudine et latitudine, exortuusque matutinos in initio cuiusque fieri, stationes in mediis latitudinum articulis, quae vocant ecliptica. Perinde confessum est motum augeri quamdiu in vicino sint terrae, cum abscedant in altitudinem, minui. quae ratio lunae maxime sublimitatibus adprobatur. Aeque non est dubium in exortibus matutinis etiamnum augeri atque a stationibus primis tres superiores diminuere usque ad stationes secundas. Quae cum ita sint, ma- 69
nifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi, quoniam in eo primum habitu incipiat parcius adici motus, in stationibus vero primis et altitudinem subiri, quoniam tum primum incipiant detrahi numeri stellaeque retroire. cuius rei ratio privatim reddenda est. Percussae in qua diximus parte et triangulo solis radio inhibentur rectum agere cursum, et ignea vi levantur in sublime. Hoc non protinus intellegi potest visu 70
nostro, ideoque existimantur stare, unde et nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radi violentia, et retroire cogit vapore percussas. Multo id magis in vespertino earum exortu, toto sole adverso cum in summas apsidas expelluntur, minimaeque cernuntur, quoniam altissime absunt, et minimo

feruntur motu, tanto minores, cum hoc in altissimis apsidum
71 evenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur par-
cius iam se minuente motu, non tamen ante stationes secun-
das augente, cum et altitudo descenditur, superveniente ab
alio latere radio eademque vi rursus ad terras deprimente
qua sustulerat in caelum e priore triquetro. tantum interest,
subeant radii an superveniant, multoque eadem magis in ve-
spertino occasu accidunt. Haec est superiorum stellarum ra-
tio, difficilior reliquarum et a nullo ante nos reddita.

72 17. (14.) Primum igitur dicatur, cur Veneris stella num-
quam longius XLVI portibus, Mercuri XXIII ab sole absce-
dant, saepe citra eas ad solem reciprocent. Conversas habent
utraeque apsidas ut infra solem sitae, tantumque circulis ea-
rum sub terra est quantum superne praedictarum, et ideo
non possunt abesse amplius, quoniam curvatura apsidum ibi
non habet longitudinem maiorem. ergo utrique simili ratione
modum statuunt apsidum suarum margines ac spatia longitu-
73 dinis latitudinum evagatione pensant. At enim cur non sem-
per ad quadraginta sex et ad partes viginti tres perveniunt?
mmo vero, sed ratio canonicos fallit. namque adparet apsidas
quoque earum moveri, quod numquam transeant solem. ita-
que cum in partem ipsam eius incidere margines alterutro
latere, tum et stellae ad longissima sua intervalla pervenire
intelleguntur. cum citra fuere margines, totidem partibus et
ipsae ocius redire creduntur, cum sit illa semper utrique
74 extremitas summa. Hinc et ratio motuum conversa intelle-
gitur. superiores enim celerrime feruntur in occasu vesper-
tino, hae tardissime. illae a terra altissime absunt, cum tar-
dissime moventur, hae, cum ocissime. Quia sicut in illis pro-
pinquitas centri adcelerat ita in his extremitas circuli, illae
ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hae vero
augere. illae retro cursum agunt a statione matutina usque
ad vespertinam, Veneris a vespertina usque ad matutinam.
75 Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, alti-
tudinem vero ac solem insequi a statione matutina, ocissima
in occasu matutino et altissima, degredi autem latitudine
motumque minuere ab exortu vespertino, retro quidem ire
simulque altitudine degredi a statione vespertina. Mercuri

rursus stella utroque modo scandere ab exortu matutino,
degredi vero latitudine a vespertino, consecutoque sole ad
quindecim partium intervallum consistit quatriduo prope in-
mobilis. mox ab altitudine descendit retroque graditur ab 76
occasu vespertino usque ad exortum matutinum, tantumque
haec et luna totidem diebus quot subiere descendunt. Vene-
ris quindecies pluribus subit, rursus Saturni et Iovis duplicato
degrediuntur, Martis etiam quadruplicato. tanta est naturae
varietas, sed ratio evidens. nam quae in vaporem solis nitun-
tur etiam descendunt aegre.

(15.) Multa promi amplius circa haec possunt secreta 77
naturae legesque quibus ipsa serviat. exempli gratia in Mar-
tis sidere, cuius est maxime inobservabilis cursus, numquam
id stationem facere Iovis sidere triquetro, raro admodum
sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi
efficit formas, nec exortuus nisi in duobus signis tantum,
cancri et leonis, simul edere. Mercuri vero sidus exortuus
vespertinos in piscibus raros facere, creberrimos in virgine,
in libra matutinos, item matutinos in aquario, rarissimos in
leone, retrogradum in tauro et in geminis non fieri, in cancro
vero non citra vicesimam quintam partem. lunam bis coitum 78
cum sole in nullo alio signo facere quam geminis, non coire
aliquando in sagittario tantum, novissimam vero primamque
eadem die vel nocte nullo alio in signo quam ariete conspici.
(id quoque paucis mortalium contigit, et inde fama cernendi
Lynceo). non conparere in caelo Saturni sidus et Martis, cum
plurimum, diebus centum septuaginta, Iovis triginta sex aut,
cum minimum, denis detractis diebus omnia, Veneris sexa-
ginta novem aut, cum minimum, quinquaginta duobus, Mer-
curi tredecim aut, cum plurimum, septemdecim.

18. (16.) Colores ratio altitudinum temperat, siquidem 79
earum similitudinem trahunt in quarum aera venere subeundo,
tinguitque adpropinquantes utralibet alieni meatuus circulus,
frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in hor-
rorem, sol atque conmissurae apsidum extremaeque orbitae
atram in obscuritatem. suus quidem cuique color est, Saturno
candidus, Iovi clarus, Marti igneus, lucifero candens, vesperi
refulgens, Mercurio radians, lunae blandus, soli, cum oritur,

ardens, post radians, his causis conexo visu et earum quae
80 caelo continentur. namque modo multitudo conferta inest circa dimidios orbes lunae, placida nocte leniter inlustrante eas, modo raritas, ut fugisse miremur, plenilunio abscondente aut cum solis suprave dictarum radii visuus perstrinxere nostros. et ipsa autem luna ingruentium solis radiorum haut dubie differentias sentit, hebetante cetero inflexos mundi convexitate eos praeterquam ubi recti angulorum conpetant ictuus. itaque in quadrato solis dividua est, in triquetro seminani ambitur orbe, inpletur autem in adverso, rursusque minuens easdem effigies paribus edit intervallis, simili ratione qua supra solem tria sidera.

81 19. (17.) Sol autem ipse quattuor differentias habet, bis aequata nocte diei, verno et autumno, in centrum incidens terrae octavis in partibus arietis ac librae, bis permutatis spatiis, in auctum diei bruma, octava in parte capricorni, noctis vero solstitio, totidem in partibus cancri. Inaequalitatis causa obliquitas signiferi, cum pars aequa mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. sed quae recta in exortu suo consurgunt signa longiore tractu tenent lucem, quae vero obliqua ociore transeunt spatio.

82 20. (18.) Latet plerosque magna caeli adsectatione conpertum a principibus doctrinae viris superiorum trium siderum ignes esse qui decidui ad terras fulminum nomen habeant, sed maxime ex his medio loco siti, fortassis quoniam contagium nimii umoris ex superiori circulo atque ardoris ex subiecto per hunc modum egerat, ideoque dictum Iovem fulmina iaculari. ergo ut e flagrante ligno carbo cum crepitu, sic a sidere caelestis ignis exspuitur praescita secum adferens, ne abdicata quidem sui parte in divinis cessante operibus. idque maxime turbato fit aere, quia collectus umor abundantiam stimulat aut quia turbatur quodam ceu gravidi sideris partu.

83 21. (19.) Intervalla quoque siderum a terra multi indagare temptarunt, et solem abesse a luna undeviginti partes quantam lunam ipsam a terra prodiderunt. Pythagoras vero, vir sagacis animi, a terra ad lunam centum viginti sex milia stadiorum esse collegit, ad solem ab ea duplum, inde ad duo-

decim signa triplicatum, in qua sententia et Gallus Sulpicius fuit noster.

22. (20.) Sed Pythagoras interdum ex musica ratione ap- 84
pellat tonum quantum absit a terra luna, ab ea ad Mercurium dimidium eius spati, et ab eo ad Venerem fere tantundem, a qua ad solem sescuplum, a sole ad Martem tonum, id est quantum ad lunam a terra, ab eo ad Iovem dimidium, et ab eo ad Saturnum dimidium, et inde sescuplum ad signiferum. ita septem tonis effici quam diapason harmoniam vocant, hoc est universitatem concentuus. in ea Saturnum Dorio moveri phthongo, Iovem Phrygio, et in reliquis similia, iucunda magis quam necessaria subtilitate.

23. (21.) Stadium centum viginti quinque nostros efficit 85
passuus, hoc est pedes sexcentos viginti quinque. Posidonius non minus quadraginta stadiorum a terra altitudinem esse in quam nubila ac venti nubesque perveniant, inde purum liquidumque et inperturbatae lucis aera, sed a turbido ad lunam viciens centum milia stadiorum, inde ad solem quinquiens miliens, et spatio fieri ut tam inmensa eius magnitudo non exurat terras. plures autem nubes nongentis in altitudinem subire prodiderunt. inconperta haec et inextricabilia, sed prodenda, quia sunt prodita, in quis tamen una ratio geometricae collectionis numquam fallacis possit non repudiari, si cui libeat altius ista persequi, nec ut mensura (id enim velle paene dementis oti est), sed ut tantum aestimatio coniectandi constet animo. Nam cum trecentis sexaginta et fere 86
sex partibus orbis solis ex circuitu eius patere appareat circulum per quem meat, semperque dimetiens tertiam partem ambituus et tertiae paulo minus septimam colligat, apparet dempta eius dimidia (quoniam terra centralis interveniat) sextam fere partem huius inmensi spati quod circa terram circuli solaris animo conprehenditur inesse altitudinis spatio, lunae vero duodecimam, quoniam tanto breviore quam sol ambitu currit. ita fieri eam in medio solis ac terrae. Mirum 87
quo procedat improbitas cordis humani parvolo aliquo invitata successu, sicut in supra dictis occasionem inpudentiae ratio largitur. ausique divinare solis ad terram spatia eadem ad caelum agunt, quoniam sit medius sol, ut protinus mundi

quoque ipsius mensura veniat ad digitos. quantas enim dimetiens habeat septimas, tantas habere circulum duo et vicesimas, tamquam plane a perpendiculo mensura caeli constet.
88 Aegyptia ratio, quam Petosiris et Nechepsos ostendere, sin-
44 gulas partes in lunari circulo, ut dictum est, minimo triginta tribus stadiis paulo amplius patere colligit, in Saturni amplis-
35 simo duplum, in solis, quem medium esse diximus, utriusque mensurae dimidium. quae conputatio plurimum habet pudoris, quoniam ad Saturni circulum addito signiferi ipsius intervallo nec numerabilis multiplicatio efficitur.

89 24. (22.) Restant pauca de mundo. namque et in ipso caelo stellae repente nascuntur. Plura earum genera. 25. Cometas Graeci vocant, nostri crinitas, horrentis crine sanguineo et comarum modo in verticem hispidas. iidem pogonias quibus inferiore ex parte in speciem barbae longae promittitur iuba. Acontiae iaculi modo vibrantur. ocissimo significatu haec fuit de qua quinto consulatu suo Titus imperator Caesar praeclaro carmine perscripsit, ad hunc diem novissime visa. Easdem breviores et in mucronem fastigatas xiphias vocavere, quae sunt omnium pallidissimae et quodam gladi nitore ac sine ullis radiis, quos et disceus, suo nomini similis, colore autem electro, raros e margine emittit.
90 Pitheus doliorum cernitur figura in concavo fumidae lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cum Graecia apud Salamina depugnavit. Lampadias ardentes imitatur faces, hippeus equinas iubas, celerrimi motuus atque in orbem circa se euntes. Fit et candidus cometes argenteo crine ita refulgens ut vix contueri liceat, specieque humanae faciei effigiem in se ostendens. fiunt et hirti villorum specie et nube aliqua circumdati. semel adhuc iubae effigies mutata in hastam est. Olympiade CVIII, urbis anno CCCCVIII. Brevissimum quo cernerentur spatium VII dierum adnotatum est, longissimum CLXXX.

91 (23.) Moventur autem aliae errantium modo, aliae inmobiles haerent, omnes ferme sub ipso septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maxime in candida quae lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit et simul plures cerni. nemini conpertum alteri, quod equidem sciam, ventos autem

ab his graves aestuusve significari. Fiunt et hibernis mensi-
bus et in austrino polo, sed ibi citra ullum iubar. diraque
comperta Aethiopum et Aegypti populis, cui nomen aevi eius
rex dedit Typhon, ignea specie ac spirae modo intorta, visu
quoque torvo, nec stella verius quam quidam igneus nodus.
Sparguntur aliquando et errantibus stellis ceterisque crines. 92
sed cometes numquam in occasura parte caeli est, terrificum
magna ex parte sidus atque non leviter piatum, ut civili motu
Octavio consule iterumque Pompei et Caesaris bello, in nostro
vero aevo circa veneficium quo Claudius Caesar imperium
reliquit Domitio Neroni ac deinde principatu eius adsiduum
prope ac saevum. Referre arbitrantur, in quas partes sese
iaculetur aut cuius stellae vires accipiat, quasque similitudi-
nes reddat et quibus in locis emicet. Tibiarum specie musi- 93
cae arti portendere, obscenis autem moribus in verendis
partibus signorum, ingeniis et eruditioni, si triquetram figu-
ram quadratamve paribus angulis ad aliquos perennium stel-
larum situus edant, venena fundere in capite septentrionalis
austrinaeve serpentis. Cometes in uno totius orbis loco co-
litur in templo Romae, admodum faustus divo Augusto iudi-
catus ab ipso, qui incipiente eo apparuit ludis quos faciebat
Veneri Genetrici non multo post obitum patris Caesaris in col-
legio ab eo instituto. namque his verbis in gaudium prodit: 94
iis ipsis ludorum meorum diebus sidus crinitum
per septem dies in regione caeli quae sub septen-
trionibus est conspectum. id oriebatur circa un-
decimam horam diei clarumque et omnibus e ter-
ris conspicuum fuit. eo sidere significari volgus
credidit Caesaris animam inter deorum inmorta-
lium numina receptam, quo nomine id insigne
simulacro capitis eius, quod mox in foro conse-
cravimus, adiectum est. haec ille in publicum. interiore
gaudio sibi illum natum seque in eo nasci interpretatus est,
et, si verum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui et haec
sidera perpetua esse credant, suoque ambitu ire, sed non
nisi relicta a sole cerni, alii vero qui nasci umore fortuito
et ignea vi, ideoque solvi. 57

26. (24.) Idem Hipparchus numquam satis laudatus, ut 95

quo nemo magis adprobaverit cognationem cum homine siderum animasque nostras partem esse caeli, novam stellam et aliam in aevo suo genitam deprehendit, eiusque motu qua die fulsit ad dubitationem est adductus, anne hoc saepius fieret moverenturque et eae quas putamus adfixas. ideoque ausus rem etiam deo inprobam, adnumerare posteris stellas ac sidera ad nomen expungere organis excogitatis per quae singularum loca atque magnitudines signaret, ut facile discerni posset ex eo, non modo an obirent ac nascerentur, sed an omnino aliquae transirent moverenturque, item an crescerent minuerenturque, caelo in hereditate cunctis relicto, si quisquam qui cretionem eam caperet inventus esset.

96 (25.) Emicant et faces non nisi cum decidunt visae, qualis Germanico Caesare gladiatorum spectaculum edente praeter ora populi meridiano transcucurrit. Duo genera earum. lampadas vocant plane faces, alterum bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. distant quod faces vestigia longa faciunt priore ardente parte, bolis vero perpetua ardens longiorem trahit limitem.

(26.) Emicant et trabes simili modo, quas δοκοὺς vocant, qualis cum Lacedaemonii classe victi imperium Graeciae amisere. Fit et caeli ipsius hiatus, quod vocant chasma.

97 27. (27.) Fit et sanguinea specie et, quo nihil terribilius mortalium timori est, incendium ad terras cadens inde, sicut Olympiadis CVII. anno tertio, quum rex Philippus Graeciam quateret. Atque ego haec statis temporibus naturae ut cetera arbitror existere, non, ut plerique, variis de causis quas ingeniorum acumen excogitat. quippe ingentium malorum fuere praenuntia, sed ea accidisse non quia haec facta sunt arbitror, verum haec ideo facta quia incasura erant illa. raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoque non sicut exortuus supra dictos defectuusque et multa alia nosci.

98 28. (28.) Cernuntur et stellae cum sole totis diebus, plerumque et circa solis orbem ceu spiceae coronae et versicolores circuli, qualiter Augusto Caesare in prima iuventa urbem intrante post obitum patris ad nomen ingens capessendum. 29. Existunt eaedem coronae circa lunam et circa nobilia astra caeloque inhaerentia.

(29.) Circa solem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio, orbis L. Porcio M'. Acilio, circulus rubri coloris L. Iulio P. Rutilio coss.

30. (30.) Fiunt prodigiosi et longiores solis defectus, qualis occiso dictatore Caesare et Antoniano bello totius paene anni pallore continuo.

31. (31.) Et rursus soles plures simul cernuntur, nec 99
supra ipsum nec infra, sed ex obliquo, numquam iuxta nec contra terram nec noctu, sed aut oriente aut occidente. semel et meridie conspecti in Bosporo produntur, qui ab matutino tempore duraverunt in occasum. Trinos soles antiqui saepius videre, sicut Sp. Postumio Q. Mucio et Q. Marcio M. Porcio et M. Antonio P. Dolabella et M. Lepido L. Planco coss., et nostra aetas vidit divo Claudio principe, consulatu eius Cornelio Orfito collega. plures quam tres simul visi ad hoc aevi numquam produntur.

32. (32.) Lunae quoque trinae, ut Cn. Domitio C. Fannio consulibus, apparuere.

33. (33.) Quod plerique appellaverunt soles nocturnos, 100
lumen de caelo noctu visum est C. Caecilio Cn. Papirio consulibus et saepe alias, ut diei species nocte luceret.

34. (34.) Clipeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcucurrit solis occasu L. Valerio C. Mario consulibus.

35. (35.) Scintillam e stella cadere et augeri terrae adpropinquantem** at postquam lunae magnitudine facta sit, inluxisse ceu nubilo die, dein, cum in caelum se reciperet, lampadem factam semel umquam proditur Cn. Octavio C. Scribonio consulibus. vidit id Silanus proconsul cum comitatu suo.

36. (36.) Fieri videntur et discursus stellarum numquam temere, ut non ex ea parte truces venti cooriantur.

37. (37.) Existunt stellae et in mari terrisque. Vidi no- 101
cturnis militum vigiliis inhaerere pilis pro vallo fulgorem effigie ea, et antemnis navigantium aliisque navium partibus ceu vocali quodam sono insistunt ut volucres sedem ex sede mutantes, graves, cum solitariae venere, mergentesque navigia et, si in carinae ima deciderint, exurentes, geminae autem salutares et prosperi cursus prae nuntiae, quarum adventu

fugari diram illam ac minacem appellatamque Helenam fe-
runt, et ob id Polluci et Castori id numen adsignant, eos-
que in mari deos invocant. Hominum quoque capita vesper-
tinis magno praesagio circumfulgent. omnia incerta ratione
et in naturae maiestate abdita.
102 38. (38.) Hactenus de mundo ipso sideribusque. nunc
reliqua caeli memorabilia. namque et hoc caelum appella-
vere maiores quod alio nomine aera, omne quod inani simile
vitalem hunc spiritum fundit. Infra lunam haec sedes, multo-
que inferior, ut animadverto propemodum constare, infini-
tum ex superiore natura aeris, infinitum et terreni halituus
miscens utraque sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua
et alia fulmina, hinc grandines, pruinae, imbres, procellae,
turbines, hinc plurima mortalium mala et rerum naturae pugna
103 secum. Terrena in caelum tendentia deprimit siderum vis,
eademque quae sponte non subeant ad se trahit. decidunt
imbres, nebulae subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines,
torrent radii et terram in medio mundi undique inpellunt, iidem
infracti resiliunt et quae potuere auferunt secum. vapor ex
alto cadit rursumque in altum redit. venti ingruunt inanes,
iidemque cum rapina remeant. tot animalium haustus spiri-
tum e sublimi trahit, at ille contra nititur, tellusque ut inani
104 caelo spiritum fundit. Sic ultro citro conmeante natura ut
tormento aliquo mundi celeritate discordia accenditur. nec
stare pugnae licet, sed adsidue rapta convolvitur et circa
terram inmenso rerum causas globo ostendit, subinde per
nubes caelum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. itaque
praecipua eorum natura ibi et ferme reliquas conplexa se
causas, quoniam et tonitruum et fulminum iactuus horum vio-
lentiae plerique adsignant, quin et ideo lapidibus pluere in-
terim, quia vento sint rapti, et multa similiter. quam ob rem
simul plura dicenda sunt.
105 39. (39.) Tempestatum rerumque quasdam statas esse
causas, quasdam vero fortuitas aut adhuc rationis inconper-
tae, manifestum est. quis enim aestates et hiemes quaeque
in temporibus annua vice intelleguntur siderum motu fieri
dubitet? Ut solis ergo natura temperando intellegitur anno,
sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque vis et

ad suam cuique naturam fertilis. alia sunt in liquorem soluti
umoris fecunda, alia concreti in pruinas aut coacti in nives
aut glaciati in grandines, alia flatuus, alia teporis, alia va-
poris, alia roris, alia rigoris. nec vero haec tanta debent
existimari quanta cernuntur, cum esse eorum nullum minus
luna tam inmensae altitudinis ratio declaret. Igitur in suo 106
quaeque motu naturam suam exercent, quod manifestum Sa-
turni maxime transituus imbribus faciunt. nec meantium
modo siderum haec vis est sed multorum etiam adhaerentium
caelo, quotiens errantium accessu inpulsa aut coniectu radio-
rum exstimulata sunt, qualiter in suculis sentimus accidere,
quas Graeci ob id pluvio nomine appellant. quin et sua sponte
quaedam statisque temporibus, ut haedorum exortus. arcturi
vero sidus non ferme sine procellosa grandine emergit.

40. (40.) Nam caniculae exortu accendi solis vapores 107
quis ignorat, cuius sideris effectuus amplissimi in terra sen-
tiuntur? fervent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina,
moventur stagna. orygem appellat Aegyptus feram quam in
exortu eius contra stare et contueri tradit ac velut adorare,
cum sternuerit. canes quidem toto eo spatio maxime in ra-
biem agi non est dubium.

41. (41.) Quin partibus quoque signorum quorundam 108
sua vis inest, ut autumnali aequinoctio brumaque, cum tem-
pestatibus confici sidus intellegimus, nec imbribus tantum
tempestatibusque sed multis et corporum et ruris experi-
mentis. adflantur alii sidere, alii conmoventur statis tempo-
ribus alvo, nervis, capite, mente, olea et populus alba et
salices solstitio folia circumagunt, floret ipso brumali die
suspensa in tectis arentis herba pulei, rumpuntur intentae
spiritu membranae. miretur hoc qui non observet cotidiano 109
experimento herbam unam, quae vocatur heliotropium, ab-
euntem solem intueri semper omnibusque horis cum eo verti
vel nubilo obumbrante. iam quidem lunari potestate ostrea-
rum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri
ac rursus minui, quin et soricum fibras respondere numero
lunae exquisivere diligentiores, minimumque animal, formi-
cam, sentire vires sideris interlunio semper cessantem. Quo 110
turpior homini inscitia est fatenti praecipue iumentorum quo-

rundam in oculis morbos cum luna increscere ac minui. pa-
trocinatur vastitas rei. inmensa discreta altitudine duo at-
que septuaginta signa sunt, rerum aut animantium effigie
in quas digessere caelum periti. in his quidam mille sex
centas adnotavere stellas, insignes scilicet effectu visuve
exempli gratia in cauda tauri septem quas appellaver
vergilias, in fronte suculas, booten qui sequitur septem
triones.

111 42. (42.) Extra has causas non negaverim existere
imbres ventosque, quoniam umidam a terra, alias vero pro
pter vaporem fumidam exhalari caliginem certum est, nu
besque liquore egresso in sublime aut ex aere coacto i
liquorem gigni. densitas earum corpusque haut dubio con
iectatur argumento, cum solem obumbrent perspicuum alia
etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitu
dinem.

112 43. (43.) Igitur non eam infitias posse in has et igne
superne stellarum decidere, quales sereno saepe cernimus
quorum ictu concuti aera verum est, quando et tela vibrat
stridunt. cum vero in nubem perveniunt, vaporem dissonum
gigni ut candente ferro in aquam demerso et fumidum vorti
cem volvi. hinc nasci procellas. et si in nube luctetur flatu
aut vapor, tonitrua edi. si erumpat ardens, fulmina, si lon
giore tractu nitatur, fulgetras. his findi nubem, illis perrumpi
et esse tonitrua inpactorum ignium plagas, ideoque protinu
113 coruscare igneas nubium rimas. posse et repulsu siderum
depressum qui a terra meaverit spiritum nube cohibitum
tonare, natura strangulante sonitum, dum rixetur, edito fra
gore, cum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. posse e
attritu, dum praeceps feratur, illum quisquis est spiritum ac
cendi. posse et conflictu nubium elidi, ut duorum lapidum
scintillantibus fulgetris. sed haec omnia esse fortuita. hin
bruta fulmina et vana, ut quae nulla veniant ratione naturae
his percuti montes, his maria, omnesque alios inritos iactus
illa vero fatidica ex alto statisque de causis et ex suis venir
sideribus.

114 (44.) Simili modo ventos vel potius flatus posse et arid
siccoque anhelitu terrae gigni non negaverim. posse et aqui

aera exspirantibus qui neque in nebulam densetur nec crassescat in nubes. posse et solis inpulsa agi, quoniam ventus haut aliud intellegatur quam fluctus aeris, pluribusque etiam modis. namque et e fluminibus ac nivibus et e mari videmus, et quidem tranquillo, et alios quos vocant altanos et e terra consurgere. qui, cum e mari redeunt, tropaei vocantur, si pergunt, apogei.

44. Montium vero flexuus crebrique vertices et conflexa 115
cubito aut fracta in numeros iuga, concavi vallium sinuus scindentes inaequalitate ideo resultantem aera (quae causa etiam voces multis in locis reciprocas facit) sine fine ventos generant. 45. iam quidam et specuus, qualis in Delmatiae ora, vasto praeceps hiatu in quem deiecto levi pondere quamvis tranquillo die turbini similis emicat procella. nomen loco est Senta. Quin et in Cyrenaica provincia rupes quaedam austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu confestim austro volvente harenas. In domibus etiam multa manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent. adeo causa non deest.

(45.) Sed plurimum interest, flatus sit an ventus. Illos 116
statos atque perspirantes, quos non tractus aliquis verum terrae sentiunt, qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt, sive adsiduo mundi incitu et contrario siderum occursu nascuntur, sive hic est ille generabilis rerum naturae spiritus huc illuc tamquam in utero aliquo vagus, sive disparili errantium siderum ictu radiorumque multiformi iactu flagellatus aer, sive a suis sideribus exeunt his propioribus sive ab illis caelo adfixis cadunt, palam est illos quoque legem naturae habere non ignotam etiamsi nondum percognitam. 46. Viginti amplius auctores Graeci 117
veteres prodidere de his observationes. quo magis miror orbe discordi et in regna, hoc est in membra, diviso tot viris curae fuisse tam ardua inventu, inter bella praesertim et infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transituus ferme tenentibus, ut hodie quaedam in suo quisque tractu ex eorum commentariis qui numquam eo accessere verius noscat quam indigenarum scientia. nunc vero pace tam festa, tam gaudente proventu rerum artiumque principe, omnino

nihil addisci nova inquisitione, immo ne veterum quidem in-
118 venta perdisci. non erant maiora praemia in multos dispersa
fortunae magnitudine, et ista plures sine praemio alio quam
posteros iuvandi eruerunt. mores hominum senuere, non
fructuus, et inmensa multitudo aperto, quaecumque est, mari
hospitalique litorum omnium adpulsu navigat, sed lucri, non
scientiae gratia. nec reputat caeca mens et tantum avari-
tiae intenta id ipsum scientia posse tutius fieri. quapropter
scrupulosius quam instituto fortassis conveniat operi tractabo
ventos, tot milia navigantium cernens.

119 47. (46.) Veteres quattuor omnino servavere per toti-
dem mundi partes, ideo nec Homerus plures nominat, hebeti,
ut mox iudicatum est, ratione. secuta aetas octo addidit nimis
subtili atque concisa, proximis inter utramque media placuit
ad brevem ex numerosa additis quattuor. Sunt ergo bini in
quattuor caeli partibus, ab oriente aequinoctiali subsolanus,
ab oriente brumali volturnus, illum apelioten, hunc Graeci
eurum appellant. a meridie auster et ab occasu brumali Afri-
cus, notum et Liba nominant. ab occasu aequinoctiali favo-
nius, ab occasu solstitiali corus, zephyrum et argesten vocant.
septentrionibus septentrio, interque eum et exortum solsti-
120 tialem aquilo, aparctias et boreas dicti. Numerosior ratio
quattuor his interiecerat, thrascian media regione inter se-
ptentrionem et occasum solstitialem, itemque caecian media
inter aquilonem et exortum aequinoctialem ab ortu solstitiali,
Phoenica media regione inter ortum brumalem et meridiem,
item inter Liba et notum conpositum ex utroque medium in-
ter meridiem et hibernum occidentem Libonotum. Nec finis,
alii quippe mesen nomine etiamnum addidere inter borean et
caecian, et inter eurum notumque euronotum. Sunt etiam
quidam peculiares quibusque gentibus venti, non ultra certum
procedentes tractum, ut Atheniensibus sciron, paulo ab ar-
geste deflexus, reliquae Graeciae ignotus. aliubi flatus idem
121 Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus ar-
gesten intellegi, et caecian aliqui vocant Hellespontian, et
eosdem alii aliter. item in Narbonensi provincia clarissimus
ventorum est circius, nec ullo violentia inferior, Ostiam ple-
rumque recta Ligustico mari perferens, idem non modo in

reliquis partibus caeli ignotus est, sed ne Viennam quidem eius-
dem provinciae urbem attingens, paucis ante milibus iugi mo-
dici occursu tantus ille ventus coercitus. et austros in Aegy-
ptum penetrare negat Fabianus, quo fit manifesta lex naturae
ventis etiam et tempore et fine dicto.

(47.) Ver ergo aperit navigantibus maria, cuius in prin- 122
cipio favonii hibernum molliunt caelum sole aquari XXV.
optinente partem. is dies sextus Februarias ante iduus. Con-
petit ferme et hoc omnibus quos deinde ponam per singulas
intercalationes uno die anticipantibus rursusque lustro se-
quenti ordinem servantibus. Favonium quidam a. d. VIII.
calendas Martii chelidonian vocant ab hirundinis visu, non-
nulli vero ornithian, ab adventu avium, uno et LXX. die post
brumam flantem per dies novem. favonio contrarius est quem 119
subsolanum appellavimus. Dat aestatem exortus vergiliarum 123
in totidem partibus tauri sex diebus ante Maias iduus, quod
tempus austrinum est, huic vento septentrione contrario. ar-
dentissimo autem aestatis tempore exoritur caniculae sidus
sole primam partem leonis ingrediente, qui dies XV. ante
Augustas calendas est. huius exortum diebus octo ferme aqui-
lones antecedunt, quos prodromos appellant. Post biduum 124
autem exortuus iidem aquilones constantius perflant diebus
XXX, quos etesias appellant. mollire eos creditur solis va-
por geminatus ardore sideris, nec ulli ventorum magis stati
sunt. Post eos rursus austri trequentes usque ad sidus ar-
cturi quod exoritur undecim diebus ante aequinoctium au-
tumni. cum hoc corus incipit, corus autumnat. huic est con-
trarius volturnus. Post id aequinoctium diebus fere quattuor 125
et quadraginta vergiliarum occasus hiemem inchoat, quod
tempus in III. iduus Novembres incidere consuevit, hoc est
aquilonis hiberni multumque aestivo illi dissimilis, cuius ex
adverso est Africus. Et ante brumam autem septem diebus
totidemque post eam sternitur mare alcyonum feturae, unde
nomen dies traxere, reliquom tempus hiemat. nec tamen
saevitia tempestatum concludit mare. piratae primum coegere
mortis periculo in mortem ruere et hiberna experiri maria.
nunc idem hoc avaritia cogit.

(48.) Ventorum etiam frigidissimi sunt quos a septen- 126

119 trione diximus spirare et vicinus his corus, hi et reliquo
conpescunt et nubes abigunt. umidi Africus et praecipu
auster Italiae. narrant et in Ponto caecian in se trahere nube
sicci corus et vulturnus praeterquam desinentes. nivales aquil
et septentrio. grandines septentrio inportat et corus. aestuo
sus auster, tepidi volturnus et favonius. iidem subsolano sic
ciores, et in totum omnes a septentrione et occidente siccio
127 res quam a meridie et oriente. Saluberrimus autem omniu
aquilo, noxius auster et magis siccus, fortassis quia umidu
frigidior est. minus esurire eo spirante creduntur animante
Etesiae noctu desinunt fere et a tertia diei hora oriuntur. i
Hispania et Asia ab oriente flatus est eorum, in Ponto a
aquilone, reliquis in partibus a meridie. spirant autem et
bruma, cum vocantur ornithiae, sed leniores et paucis diebus
Permutant et duo naturam cum situ, auster Africae serenus
128 aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore e
parte ita ut contrarius desinenti incipiat. cum proximi caden
tibus surgunt, a laevo latere in dextrum ut sol ambiunt. D
ratione eorum menstrua quarta maxime luna decernit. Iisden
autem ventis in contrarium navigatur prolatis pedibus, u
noctu plerumque adversa vela concurrant. Austro maiore
fluctuus eduntur quam aquilone, quoniam ille infernus ex im
mari spirat, hic summo. ideoque post austros noxii praecipu
129 terrae motuus. Noctu auster, interdiu aquilo vehementior
et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. se
ptentriones inpari fere desinunt numero, quae observatio e
in aliis multis rerum naturae partibus valet. mares itaque
existimantur inpares numeri. Sol et auget et conprimit fla
tuus, auget exoriens occidensque, conprimit meridianus aesti
vis temporibus itaque medio diei aut noctis plerumque so
piuntur qui aut nimio frigore aut aestu solvuntur. Et imbribus
venti sopiuntur. exspectantur autem maxime unde nubes dis
130 cussae adaperuere caelum. Omnium quidem (si libeat ob
servare minimos ambituus) redire easdem vices quadriennio
exacto Eudoxus putat, non ventorum modo verum et reliqua
rum tempestatum magna ex parte. et est principium lustri
eius semper intercalario anno caniculae ortu. De generalibus
ventis haec.

48. (49.) Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante terra, 131
ut dictum est, coorti, rursusque deiecti interim obducta nubium cute, multiformes existunt. vagi quippe et ruentes torrentium modo, ut aliquis placere ostendimus, tonitrua et fulgura edunt. maiore vero inlati pondere incursuque, si late siccam rupere nubem, procellam gignunt quae vocatur a Graecis ecnephias. sin vero depresso sinu arctius rotati effregerunt, sine igne, hoc est sine fulmine, verticem faciunt qui typhon vocatur, id est vibratus ecnephias. Defert hic 132
secum aliquid abruptum e nube gelida, convolvens versansque et ruinam suam illo pondere adgravans et locum ex loco mutans rapida vertigine, praecipua navigantium pestis, non antemnas modo verum ipsa navigia contorta frangens, tenui remedio aceti in advenientem effusi, cui frigidissima est natura. idem inlisu ipse repercussus conrepta secum in caelum refert sorbetque in excelsum.

(50.) Quod si maiore depressae nubis eruperit specu, 133
sed minus lato quam procella nec sine fragore, turbinem vocant proxima quaeque prosternentem. idem ardentior accensusque, dum furit, prester vocatur amburens contacta pariter et proterens. 49. Non fit autem aquilonius typhon, nec nivalis aut nive iacente ecnephias. Quod si simul rupit nubem exarsitque et ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. distat a prestere quo flamma ab igni. hic late funditur flatu, 134
illud conglobatur impetu. Vertex autem remeando distat a turbine et quo stridor a fragore, procella latitudine ab utroque, disiecta nube verius quam rupta. Fit et caligo nebulae simili nube dira navigantibus. Vocatur et columna, cum spissatus umor rigensque ipse se sustinet. ex eodem genere et in longum veluti fistula nubes aquam trahit.

50. (51.) Hieme et aestate rara fulmina contrariis de 135
causis, quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur, omnisque terrarum exhalatio rigens ac gelida quidquid accipit ignei vaporis exstinguit. quae ratio inmunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu praestat, e diverso nimius ardor Aegyptum, siquidem calidi siccique halituus terrae raro admodum tenuisque et infirmas densantur in nubes.
Vere autem et autumno crebriora fulmina, corruptis in utro- 136

que tempore aestatis hiemisque causis. qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hieme et aestate nimbosa semper quodammodo vernat vel autumnat. Italiae quoque partibus iis quae a septentrione discedunt ad teporem, qualis est urbis et Campaniae tractus, iuxta hieme et aestate fulgurat, quod non in alio situ.

137 51. (52.) Fulminum ipsorum plura genera traduntur. quae sicca veniunt non adurunt sed dissipant, quae umida non urunt sed infuscant. tertium est quod clarum vocant, mirificae maxime naturae, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis nulloque alio vestigio relicto. aurum et aes et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis ac ne confuso quidem signo cerae. Marcia princeps Romanarum icta gravida partu exanimato ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinianis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

138 52. (53.) Tuscorum litterae novem deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum, Iovem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis servavere, diurna attribuentes Iovi, nocturna Summano, rariora sane eadem de causa frigidioris caeli. Etruria erumpere terra quoque arbitratur quae infera appellat, brumali tempore facta, saeva maxime et exsecrabilia, cum sint omnia quae terrena existimant non illa generalia, nec a sideribus venientia sed ex proxima atque turbidiore natura. argumentum evidens, quod omnia superiore caelo decidentia obliquos habent ictuus,
139 haec autem quae vocant terrena rectos. sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur e terra exire, quoniam ex repulsu nulla vesigia edunt, cum sit illa ratio non inferi ictuus sed adversi. A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant, sicut cremantia a Martis, qualiter cum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant et familiaria in totam vitam fatidica, quae prima fiunt familiam suam cuique indepto. Ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata praeterquam aut primo patrimonio facta aut natali die, publica non ultra tricesimum annum praeterquam in deductione oppidi.

140 53. (54.) Exstat annalium memoria sacris quibusdam et

precationibus vel cogi fulmina vel inpetrari. Vetus fama Etru-
riae est inpetratum, Volsinios urbem depopulatis agris subeunte
monstro quod vocavere Voltam, evocatum a Porsina suo
rege. Et ante eum a Numa saepius hoc facilitatum in primo
annalium suorum tradit L. Piso, gravis auctor, quod imi-
tatum parum rite Tullium Hostilium ictum fulmine. Lucos-
que et aras et sacra habemus, interque Statores ac Tonantes
et Feretrios Elicium quoque accepimus Iovem. Varia in hoc 141
vitae sententia et pro cuiusque animo. Imperare naturae sa-
cra audacis est credere, nec minus hebetis veneficiis abro-
gare vires, quando in fulgurum quoque interpretatione eo
profecit scientia ut ventura alia finito die praecinat et an
peremptura sint fatum aut apertura prius alia fata quae la-
teant, innumerabilibus in utroque publicis privatisque expe-
rimentis. quamobrem sint ista ut rerum naturae libuit, alias
certa alias dubia, aliis probata aliis damnanda, nos de cetero
quae sunt in his memorabilia non omittemus.

54. (55.) Fulgetrum prius cerni quam tonitrum audiri, 142
cum simul fiant, certum est, nec mirum, quoniam lux sonitu
velocior. ictum autem et sonitum congruere ita modulante
natura, sed sonitum profecti esse fulminis, non inlati. etiam-
num spiritum ociorem fulmine, ideo quati prius omne et ad-
flari quam percuti, nec quemquam tangi qui [prior] viderit
fulmen aut tonitrum audierit. Laeva prospera existimantur,
quoniam laeva parte mundi ortus est. nec tam adventus spe-
ctatur quam reditus, sive ab ictu resilit ignis sive opere
confecto aut igne consumpto spiritus remeat. In sedecim 143
partes caelum in eo spectu divisere Tusci. prima est a se-
ptentrionibus ad aequinoctialem exortum, secunda ad meri-
diem, tertia ad aequinoctialem occasum, quarta optinet quod
reliquum est ab occasu ad septentrionem. has iterum in qua-
ternas divisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras,
totidem e contrario appellavere dextras. ex his maxime dirae
quae septentrionem ab occasu attingunt. itaque plurimum
refert unde venerint fulmina et quo concesserint. optimum
est in exortivas redire partes. ideo cum a prima caeli 144
parte venerint et in eandem concesserint, summa felicitas
portenditur, quale Sullae dictatori ostentum datum accepi-

mus. cetera ipsius mundi portione minus prospera aut dira.
Quaedam fulgura enuntiare non putant fas nec audire, prae-
terquam si hospiti indicentur aut parenti. Magna huius ob-
servationis vanitas tacta Iunonis aede Romae deprehensa est
Scauro consule qui mox princeps fuit. Noctu magis quam
145 interdiu sine tonitribus fulgurat. Unum animal, hominem,
non semper exstinguit, cetera ilico, hunc videlicet natura
tribuente honorem, cum tot beluae viribus praestent. omnia
contrarias incubant partes, homo nisi convertatur in percus-
sas non exspirat, superne icti considunt. vigilans ictus coni-
ventibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita
exanimatum cremari fas non est, condi terra religio tradidit.
Nullum animal nisi exanimatum fulmine accenditur. vulnera
fulminatorum frigidiora sunt reliquo corpore.

146 55. (56.) Ex his quae terra gignuntur lauri fruticem non
icit, nec umquam quinque altius pedibus descendit in terram.
Ideo pavidi altiores specuus tutissimos putant aut tabernacula
pellibus beluarum quas vitulos appellant, quoniam hoc solum
animal ex marinis non percutiat, sicut nec e volucribus aqui-
lam, quae ob hoc armigera huius teli fingitur. In Italia inter
Tarracinam et aedem Feroniae turres belli Caesariani tem-
poribus desiere fieri nulla non earum fulmine diruta.

147 55. (57.) Praeter haec inferiore caelo relatum in monu-
menta est lacte et sanguine pluvisse M'. Acilio C. Porcio
coss. et saepe alias, sicut carne P. Volumnio Servio Sulpicio
coss., exque ea non putruisse quod non diripuissent aves.
item ferro in Lucanis anno antequam M. Crassus a Parthis
interemptus est omnesque cum eo Lucani milites, quorum
magnus numerus in exercitu erat. Effigies quae pluit spon-
gearum ferri similis fuit. haruspices praemonuerunt superna
vulnera. L. autem Paulo C. Marcello coss. lana pluit circa
castellum Compsanum, iuxta quod post annum T. Annius Milo
occisus est. eodem causam dicente lateribus coctis pluisse
in acta eius anni relatum est.

148 57. (58.) Armorum crepituus et tubae sonituus auditos
e caelo Cimbricis bellis accepimus, crebroque et prius et
postea. tertio vero consulatu Mari ab Amerinis et Tuderti-
bus spectata arma caelestia ab ortu occasuque inter se concur-

rentia pulsis quae ab occasu erant. Ipsum ardere caelum minimo mirum est et saepius visum maiore igni nubibus conreptis.

58. (59.) Celebrant Graeci Anaxagoran Clazomenium 149
Olympiadis septuagesimae octavae secundo anno praedixisse
caelestium litterarum scientia quibus diebus saxum casurum
esset e sole, idque factum interdiu in Thraciae parte ad Aegos flumen qui lapis etiamnunc ostenditur magnitudine vehis, colore adusto comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis praedictum credat, simul fateatur necesse est maioris miraculi divinitatem Anaxagorae fuisse, solvique rerum naturae intellectum et confundi omnia, si aut ipse sol lapis esse aut umquam lapidem in eo fuisse credatur. decidere tamen
crebro non erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa co- 150
litur hodieque modicus quidem sed quem in media terrarum casurum idem Anaxagoras praedixisse narratur. colitur et Cassandriae, quae Potidaea vocitata est ob id deducta. ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum.

59 (60.) Arcuus vocamus extra miraculum frequentes et extra ostentum, nam ne pluvios quidem aut serenos dies cum fide portendunt. Manifestum est radium solis inmissum cavae nubi repulsa acie in solem refringi, colorumque varietatem mixtura nubium, ignium, aeris fieri. certe nisi sole adverso non fiunt, nec umquam nisi dimidia circuli forma, nec noctu, quamvis Aristoteles prodat aliquando visum, quod tamen fa-
tetur idem non nisi tricesima luna posse. Fiunt autem hieme 151
maxime ab aequinoctio autumnali die decrescente, quo rursus crescente ab aequinoctio verno non existunt, nec circa solstitium longissimis diebus, bruma vero, id est brevissimis, frequenter. iidem sublimes humili sole humilesque sublimi, et minores oriente aut occidente, sed in latitudinem demissi, meridie exiles, verum ambituus maioris. aestate autem per meridiem non cernuntur, post autumni aequinoctium quacumque hora, nec umquam plures simul quam duo.

(61.) Cetera eiusdem naturae non multis dubia esse vi- 152
deo. 60. grandinem conglaciato imbre gigni et nivem eodem umore mollius coacto, pruinam autem ex rore gelido, per hiemem nives cadere, non grandines, ipsasque grandines inter-

diu saepius quam noctu, et multo celerius resolvi quam nives, nebulas nec aestate nec maximo frigore existere, rores neque gelu neque ardoribus neque ventis nec nisi serena nocte, gelando liquorem minui, solutaque glacie non eundem inveniri modum. 61. varietates colorum figurarumque in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet aut vincatur.

153 62. (62.) Praeterea quasdam proprietates quibusdam locis esse, roscidas aestate Africae noctes, in Italia Locris et in lacu Velino nullo non die apparere arcuus, Rhodi et Syracusis numquam tanta nubila obducei ut non aliqua hora sol cernatur, qualia aptius suis referentur locis. Haec sint dicta de aere.

154 63. (63.) Sequitur terra, cui uni rerum naturae partium eximia propter merita cognomen indidimus maternae venerationis. sic hominum illa, ut caelum dei, quae nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper, novissime conplexa gremio iam a reliqua natura abdicatos tum maxime ut mater operiens, nullo magis sacra merito quam quo nos quoque sacros facit, etiam monimenta ac titulos gerens nomenque prorogans nostrum et memoriam extendens contra brevitatem aevi, cuius numen ultimum iam nullis precamur irati grave, tamquam nesciamus hanc esse solam quae num-
155 quam irascatur homini. Aquae subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctuus, praecipitantur in torrentes. aer densatur nubibus, furit procellis. at haec benigna, mitis, indulgens, usuusque mortalium semper ancilla, quae coacta generat, quae sponte fundit, quos odores saporesque, quos sucos, quos tactuus: quos colores! quam bona fide creditum foenus reddit! quae nostra causa alit! pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, illi necesse est seminata excipere et genita sustinere, sed in malis generantium noxa est. illa serpentem homine percusso amplius non recipit, poenasque etiam inertium nomine exigit, illa medicas fundit herbas
156 et semper homini parturit. Quin et venena nostri miseritam instituisse credi potest, ne in taedio vitae fames, mors terrae meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret poena praepostera incluso spiritu cui quaereretur exitus, ne in profundo

quaesita morte sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. ita est, miserita genuit id cuius facillimo haustu inlibato corpore et cum toto sanguine extingueremur nullo labore, sitientibus similes, qualiter defunctos non volucris, non ferae attingerent, terraeque servaretur qui sibi ipsi perisset. Verum fateamur. terra nobis malorum remedium 157 genuit, nos illud vitae fecimus venenum. non enim et ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur? nec tamen quereremur merito, etiamsi malefici causa tulisset. adversus unam quippe naturae partem ingrati sumus. Quas non ad delicias quasque non ad contumelias servit homini? in maria iacitur, aut ut freta admittamus eroditur. aquis, ferro, ligno, igni, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis, multoque plus ut deliciis quam ut alimentis famuletur nostris. et tamen 158 quae summa patiatur atque extrema cute tolerabilia videantur, penetramus in viscera auri argentique venas et aeris ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiam et quosdam parvulos quaerimus lapides scrobibus in profundum actis. viscera eius extrahimus. ut digito gestetur, gemma petitur. quot manuus atteruntur, ut unus niteat articulus! si ulli essent inferi, iam profecto illos avaritiae atque luxuriae cuniculi refodissent! et miramur si eadem ad noxam genuit aliqua? ferae enim, 159 credo, custodiunt illam arcentque sacrilegas manuus. non inter serpentes fodimus et venas auri tractamus cum veneni radicibus? placatiore tamen dea ob haec, quod omnes hi opulentiae exituus ad scelera caedesque et bella tendunt, quodque sanguine nostro rigamus insepultisque ossibus tegimus, quibus tamen velut exprobrato furore tandem ipsa se obducit et scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi et hoc duxerim quod naturam eius ignoramus.

64. (64.) Est autem figura prima de qua consensus iudi- 160 cat. Orbem certe dicimus terrae, globumque verticibus includi fatemur. neque enim absoluti orbis est forma in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie, sed cuius amplexus, si capita liniarum conprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat, id quod ipsa rerum natura cogit, non iisdem causis quas attulimus in caelo. namque in illo cava in se convexitas vergit, et cardini suo, hoc est terrae,

undique incumbit. haec ut solida atque conferta adsurgit in-
tumescenti similis extraque protenditur. mundus in centrum
vergit, at terra exit a centro inmensum eius globum in for-
mam orbis adsidua circa eam mundi volubilitate cogente.
161 65. (65.) Ingens hic pugna litterarum contraque volgi,
circumfundi terrae undique homines, conversisque inter se pe-
dibus stare, et cunctis similem esse caeli verticem, simili modo
ex quacumque parte mediam calcari, illo quaerente, cur non
decidant contra siti, tamquam non ratio praesto sit ut nos non
decidere mirentur illi. Intervenit sententia quamvis indocili
probabilis turbae, inaequali globo, ut si sit figura pineae
162 nucis, nihilominus terram undique incoli. Sed quid hoc refert
alio miraculo exoriente, pendere ipsam ac non cadere no-
biscum, ceu spirituus vis, mundo praesertim inclusi, dubia sit,
aut possit cadere natura repugnante et quo cadat negante.
nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi
in aquis, spirituus nisi in spiritu, ita terrae arcentibus cunctis
nisi in se locus non est. Globum tamen effici mirum est in
tanta planitie maris camporumque. cui sententiae adest Di-
caearchus, vir in primis eruditus, regum cura permensus
montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion MCCL passuum
ratione perpendiculi, nullam esse eam portionem universae
rotunditatis colligens. mihi incerta haec videtur coniectatio,
haud ignaro quosdam Alpium vertices longo tractu nec bre-
163 viore quinquaginta milium passuum adsurgere. Sed volgo
maxima haec pugna est, si coactam in verticem aquarum
quoque figuram credere cogatur. atqui non aliud in rerum
natura adspectu manifestius, namque et dependentes ubique
guttae parvis globantur orbibus et pulveri inlatae frondium-
que lanugini inpositae absoluta rotunditate cernuntur, et in
poculis repletis media maxime tument, quae propter subtili-
tatem umoris mollitiamque in se residentem ratione facilius
quam visu deprehenduntur. idque etiam magis mirum, in po-
culis repletis addito umore minimo circumfluere quod super-
sit, contra evenire ponderibus additis ad vicenos saepe de-
narios, scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attol-
164 lant, at cumulo eminenti infusa delabantur. eadem est causa
propter quam e navibus terra non cernatur e navium malis

conspicua, ac procul recedente navigio, si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim descèndere videatur et postremo occultetur. denique oceanus, quem fatemur ultimum, quanam alia figura cohaereret atque non decideret nullo ultra margine includente? Id ipsum ad miraculum redit, quonam modo, etiamsi globetur, extremum non decidat mare. contra quod, ut sint plana maria et qua videntur figura, non posse id accidere magno suo gaudio magnaque gloria inventores Graeci subtilitate geometrica docent. namque cum e 165 sublimi in inferiora aquae ferantur, et sit haec natura earum confessa, nec quisquam dubitet in litore ullo accessisse eas quo longissime devexitas passa sit, procul dubio apparere quo quid humilius sit propius a centro esse terrae, omnesque linias quae emittantur ex eo ad proximas aquas breviores fieri quam quae ad extremum mare a primis aquis, ergo totas omnique ex parte aquas vergere in centrum, ideoque non decidere, quoniam in interiora nitantur.

(66.) Quod ita formasse artifex natura credi debet, 166 ut, cum terra arida et sicca constare per se ac sine umore non posset, nec rursus stare aqua nisi sustinente terra, mutuo inplexu iungerentur, hac sinuus pandente, illa vero permeante totam, intra extra supra, venis ut vinculis discurrentibus, atque etiam in summis iugis erumpente, quo spiritu acta et terrae pondere expressa siphonum modo emicat, tantumque a periculo decidendi abest, ut in summa quaeque et altissima exsiliat. qua ratione manifestum est quare tot fluminum cotidiano accessu maria non crescant. 66. Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu praecincta circumfluo mari, nec argumentis hoc investigandum, sed iam experimentis cognitum.

67. (67.) A Gadibus columnisque Herculis Hispaniae et 167 Galliarum circuitu totus hodie navigatur occidens. septentrionalis vero oceanus maiore ex parte navigatus est auspiciis divi Augusti Germaniam classe circumvecta ad Cimbrorum promunturium et inde inmenso mari prospecto aut fama cognito Scythicam ad plagam et umore nimio rigentia. propter quod minime verisimile est illic maria deficere ubi umoris vis superet. iuxta vero ab ortu ex Indico mari sub eodem

sidere pars tota vergens in Caspium mare pernavigata est Macedonum armis Seleuco atque Antiocho regnantibus qui
168 et Seleucida et Antiochida ab ipsis appellari voluere. et circa Caspium multa oceani litora explorata parvoque brevius quam totus hinc aut illinc septentrio eremigatus, ut tamen coniecturae locum sic quoque non relinquat. ingens argumentum paludis Maeoticae, sive ea illius oceani sinus est, ut multos adverto credidisse, sive angusto discreti situ restagnatio. alio latere Gadium ab eodem occidente magna pars meridiani sinuus ambitu Mauretaniae navigatur hodie. maiorem quidem eius partem et orientis victoriae magni Alexandri lustravere usque in Arabicum sinum, in quo res gerente C. Caesare Augusti filio signa navium ex Hispaniensibus naufragiis feruntur
169 agnita. et Hanno Carthaginis potentia florente circumvectus a Gadibus ad finem Arabiae navigationem eam prodidit scripto, sicut ad extera Europae noscenda missus eodem tempore Himilco. qraeterea Nepos Cornelius auctor est Eudoxum quendam sua aetate, cum Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum Gades usque pervectum, multoque ante eum Caelius Antipater vidisse se qui navigasset ex Hispania
170 in Aethiopiam conmerci gratia. Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit Quinto Metello Celeri Afrani in consulatu collegae, sed tum Galliae proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India conmerci causa navigantes tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undique dividuo globo partem orbis auferunt nobis nec inde huc nec hinc illo pervio tractu. puae contemplatio apta detegendae mortalium vanitati poscere videtur ut totum hoc quicquid est in quo singulis nihil satis est ceu subiectum oculis quantum sit ostendam.

171 68. (68.) Iam primum in dimidio conputari videtur, tamquam nulla portio ipsi decidatur oceano, qui toto circumdatus medio et omnis ceteras fundens recipiensque aquas et quicquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot et tantae magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? in-
172 proba et infinita debet esse tam vastae molis possessio. Adde quod ex relicto plus abstulit caelum. nam cum sint eius quinque partes, quas vocant zonas, infesto rigore et aeterno gelu

premitur omne quicquid est subiectum duabus extremis utrim-
que circa vertices, hunc qui trionum septem vocatur eumque
qui adversus illi austrinus appellatur. perpetua caligo utrobi-
que et alieno molliorum siderum adspectu maligna ac pruina
tantum albicans lux. vero media terrarum, qua solis orbita
est, exusta flammis et cremata comminus vapore torrentur.
circa duae tantum inter exustam et rigentis temperantur, eae-
que ipsae inter se non perviae propter incendium sideris.
ita terrae tres partes abstulit caelum, oceani rapina in incerto 173
est, sed et relicta nobis una portio haud scio an etiam in
maiore damno sit, idem siquidem oceanus infusus in multos,
ut dicemus, sinuus adeo vicino accessu interna maria adlatrat lib. 3 sqq.
ut centum quindecim milibus passuum Arabicus sinus distet
ab Aegyptio mari, Caspius vero CCCLXXV milibus a Pon-
tico, idem interfusus intrat per tot maria quibus Africam, Eu-
ropam, Asiam dispescit, quantum terrarum occupat? conpu- 174
tetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludium,
addantur et lacuus, stagna, iam elata in caelum ac ardua ad-
spectu quoque iuga, iam silvae vallesque praeruptae et soli-
tudines et mille causis deserta. detrahantur hae tot portiones
terrae, immo vero, ut plures tradidere, mundi puncto (neque
enim aliud est terra in universo): haec est materia gloriae
nostrae, haec sedes. hic honores gerimus, hic exercemus
imperia, hic opes cupimus, hic tumultuamur humanum genus,
hic instauramus bella etiam civilia, mutuisque caedibus laxio-
rem facimus terram. et ut publicos gentium furores trans- 175
eam, haec in qua conterminos pellimus furtoque vicini cae-
spitem nostro solo adfodimus, ut qui latissime rura metatus
fuerit ultraque famam exegerit adcolas quota terrarum parte
gaudeat vel, cum ad mensuram avaritiae suae propagaverit,
quam tandem portionem eius defunctus optineat!

69. (69.) Mediam esse terram mundi totius haut dubiis 176
constat argumentis, sed clarissime aequinocti paribus horis.
nam nisi in medio esset, aequales dies noctesque haberi non
possent. deprehendere et dioptrae, quae vel maxime id
confirmant, cum aequinoctiali tempore ex eadem linia ortus
occasusque cernatur, solstitiali exortus per suam liniam, bru-

mali occasus, quae accidere nullo modo possent, nisi in centro
sita esset.
177 70. (70.) Tres autem circuli supra dictis zonis inplexi
inaequalitates temporum distingunt, solstitialis a parte signi-
feri excelsissima nobis ad septentrionalem plagam versus,
contraque ad alium polum brumalis, item medio ambitu signi-
feri orbis incedens aequinoctialis.
(71.) Reliquorum quae miramur causa in ipsius terrae
figura est, quam globo similem et cum ea aquas iisdem intel-
legitur argumentis. sic enim fit haut dubie ut nobis septen-
trionalis plagae sidera numquam occidant, contra meridianae
numquam oriantur, rursusque haec illis non cernantur attol-
178 lente se contra medios visuus terrarum globo. Septentriones
non cernit Trogodytice et confinis Aegyptus, nec canopum
Italia et quem vocant Berenices crinem, item quem sub divo
Augusto cognominavere Caesaris thronon, insignes ibi stellas.
adeoque manifesto adsurgens fastigium curvatur, ut canopus
quartam fere partem signi unius supra terram eminere Alexan-
driae intuentibus videatur, eadem a Rhodo terram quodam-
modo ipsam stringere, in Ponto omnino non cernatur, ubi
maxime sublimis septentrio. idem a Rhodo absconditur, ma-
gisque Alexandriae, in Arabia novembri mense prima vigilia
occultus secunda se ostendit, in Meroe solstitio vesperi pau-
lisper apparet paucisque ante exortum arcturi diebus pariter
179 cum die cernitur. Navigantium haec maxime cursuus depre-
hendunt, in alia adverso in alia prono mari, subitoque con-
spicuis atque ut e freto emergentibus quae in amfractu pilae
latuere sideribus. neque enim, ut dixere aliqui, mundus hoc
polo excelsiore se attolit, ita ut undique cernerentur haec si-
dera. verum haec eadem quibusque proximis sublimiora cre-
duntur, eademque demersa longinquis, utque nunc sublimis
in deiectu positis videtur hic vertex, sic in illam terrae de-
vexitatem transgressis illa se attollunt residentibus quae hic
excelsa fuerant, quod nisi in figura pilae accidere non posset.
180 (72.) Ideo defectuus solis ac lunae vespertinos orientis
incolae non sentiunt, nec matutinos ad occasum habitantes,
meridianos vero saepius. Nobili apud Arbilam magni Alexan-
dri victoria luna defecisse noctis secunda hora est prodita,

eademque in Sicilia exoriens. solis defectum Vipstano et Fonteio coss., qui fuere ante paucos annos, factum pridie kalendas Maias Campania hora diei inter septimam et octavam sensit, Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam et undecimam prodidit visum circuitu globi alia aliis detegente et occultante. quod si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctesque non fierent inaequales, nam aeque aliis quam in medio sitis paria duodecim horarum intervalla cernerentur, quae nunc non in omni parte simili modo congruunt.

71. (73.) Ideo nec nox diesque, quamvis eadem, toto 181
orbe simul est, oppositu globi noctem aut ambitu diem adferente. Multis hoc cognitum experimentis, in Africa Hispaniaque turrium Hannibalis, in Asia vero propter piraticos terrores simili specularum praesidio excitato, in quis praenuntios ignes sexta hora diei accensos saepe conpertum est tertia noctis a tergo ultimis visos. eiusdem Alexandri cursor Philonides ex Sicyone Elin mille et ducenta stadia novem diei confecit horis, indeque, quamvis declivi itinere, tertia noctis hora remensus est saepius. causa, quod eunti cum sole iter erat, eundem remeans obvium contrario praetervertebat occursu. qua de causa ad occasum navigantes, quamvis brevissimo die, vincunt spatia nocturnae navigationis ut solem ipsum comitantes.

72. (74.) Vasaque horoscopica non ubique eadem sunt 182
usui, in trecenis stadiis, aut ut longissime in quingentis, mutantibus semet umbris solis. itaque umbilici (quem gnomonem appellant) umbra in Aegypto meridiano tempore aequinocti die paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit, in urbe Roma nona pars gnomonis deest umbrae, in oppido Ancona superest quinta tricesima, in parte Italiae quae Venetia appellatur iisdem horis umbra gnomoni par fit.

73. (75.) Simili modo tradunt in Syene oppido, quod 183
est supra Alexandriam quinque milibus stadium, solstiti die medio nullam umbram iaci, puteumque eius experimenti gratia factum totum inluminari. ex quo apparere tum solem illi loco supra verticem esse, quod et in India supra flumen Hypasim fieri tempore eodem Onesicritus scribit. constatque in

Berenice urbe Trogodytarum, unde stadiis quattuor milibus DCCCXX in eadem gente Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum venatuus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinis diebus totidemque postea fieri, et per eos XC dies in meridiem umbras
184 iaci. rursus in Meroe (insula haec caputque gentis Aethiopum quinque milibus stadium a Syene in amne Nilo habitatur) bis anno absumi umbras, sole duodevicesimam tauri partem et quartamdecimam leonis tunc optinente. In Indiae gente Oretum mons est Maleus nomine iuxta quem umbrae aestate in austrum, hieme in septentrionem iaciuntur. quindecim tantum noctibus ibi apparet septentrio. in eadem India Patalis, celeberrimo portu, sol dexter oritur, umbrae in meridiem cadunt.
185 septentrionem ibi Alexandro morante adnotatum prima tantum parte noctis adspici. Onesicritus, dux eius, scripsit quibus in locis Indiae umbrae non sint septentrionem non conspici, et ea loca appellari ascia, nec horas dinumerari ibi.

74. (76.) Et tota Trogodytice umbras bis quadraginta quinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

186 75. (77.) Sic fit ut vario lucis incremento in Meroe longissimus dies XII horas aequinoctiales et octo partes unius horae colligat, Alexandriae vero XIIII horas, in Italia XV, in Britannia XVII, ubi aestate lucidae noctes haut dubitare permittunt, id quod cogit ratio credi, solstiti diebus accedente sole propius verticem mundi angusto lucis ambitu subiecta terrae continuos dies habere senis mensibus, noctesque e
187 diverso ad brumam remoto. quod fieri in insula Thyle Pytheas Massiliensis scribit sex dierum navigatione in septentrionem a Britannia distante, quidam vero et in Mona, quae distat a Camaloduno Britanniae oppido circiter ducentis milibus, adfirmant.

76. (78.) Umbrarum hanc rationem et quam vocant gnomonicen invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo
81 diximus) discipulus, primusque horologium quod appellant sciothericon Lacedaemone ostendit.

188 77. (79.) Ipsum diem alii aliter observavere. Babylonii inter duos solis exortuus, Athenienses inter duos occasuus,

Umbri a meridie in meridiem, volgus omne a luce ad tene-
bras, sacerdotes Romani et qui diem finiere civilem, item
Aegyptii et Hipparchus, a media nocte in mediam. minora au-
tem intervalla esse lucis inter ortuus solis iuxta solstitia quam
aequinoctia apparet, quia positio signiferi circa media sui
obliquior est, iuxta solstitium autem rectior.

78. (80.) Contexenda sunt his caelestibus nexa causis. 189
Namque et Aethiopas vicini sideris vapore torreri adustisque
similes gigni barba et capillo vibrato non est dubium, et ad-
versa plaga mundi candida atque glaciali cute esse gentes
flavis promissas crinibus, truces vero ex caeli rigore has,
illas mobilitate sapientes, ipsoque crurum argumento illis in
supera sucum revocari natura vaporis, his in inferas partes
depelli umore deciduo, hic graves feras, illic varias effigies
animalium provenire et maxime alitum in multas figuras gigni
volucres, corporum autem proceritatem utrobique, illic ignium
nisu, hic umoris alimento. medio vero terrae salubri utrim- 190
que mixtura fertilis ad omnia tractuus modicos corporum ha-
bituus magna et in colore temperie, rituus molles, sensuus
liquidos, ingenia fecunda totiusque naturae capacia, iisdem
imperia, quae numquam extimis gentibus fuerint, sicut ne
illae quidem his paruerint avolsae ac pro immanitate naturae
urguentis illas solitariae.

79. (81.) Babyloniorum placita et motuus terrae hiatuus- 191
que qua cetera omnia siderum vi existimant fieri, sed illorum
trium quibus fulmina adsignant, fieri autem meantium cum
sole aut congruentium et maxime circa quadrata mundi. prae-
clara quaedam et inmortalis in eo, si credimus, divinitas per-
hibetur Anaximandro Milesio physico, quem ferunt Lacedae-
moniis praedixisse ut urbem ac tecta custodirent, instare
enim motum terrae, et tum urbs tota eorum conruit et Taygeti
montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta cladem
eam insuper ruina pressit. perhibetur et Pherecydi Pythago-
rae doctori alia coniectatio, sed et illa divina, haustu aquae e
puteo praesensisse ac praedixisse ibi terrae motum. Quae si 192
vera sunt, quantum a deo tandem videri possunt tales distare
dum vivant? Et haec quidem arbitrio cuiusque existimanda
relinquantur, ventos in causa esse non dubium reor. neque

recepti. Maximus terrae memoria mortalium exstitit motus Tiberi Caesaris principatu, XII urbibus Asiae una nocte prostratis, creberrimus Punico bello intra eundem annum septiens ac quinquagiens nuntiatus Romam, quo quidem anno ad Trasimenum lacum dimicantes maximum motum neque Poeni sensere nec Romani. Nec vero simplex malum aut in ipso tantum motu periculum est, sed par aut maius ostento. numquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventuus alicuius id praenuntium esset.

201 85. (87.) Eadem nascentium causa terrarum est, cum idem ille spiritus attollendo potens solo non valuit erumpere. nascuntur enim, nec fluminum tantum invectu, sicut Echinades insulae ab Acheloo amne congestae maiorque pars Aegypti a Nilo in quam a Pharo insula noctis et diei cursum fuisse Homero credimus, nec recessu maris, sicut idem Circeis, quod accidisse et in Ambraciae portu decem milium passuum intervallo et Atheniensium quinque milium ad Piraeeum memoratur, et Ephesi ubi quondam aedem Dianae adluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphim usque ad Aethiopum montes, itemque a planis Arabiae, mare circa Ilium et tota Teuthranie quaque campos intulerit Maeander.

202 86. (88.) Nascuntur et alio modo terrae ac repente in aliquo mari emergunt velut paria secum faciente natura quaeque hauserit hiatus alio loco reddente.

87. (89.) Clarae iam pridem insulae Delos et Rhodos memoriae produntur enatae, postea minores, ultra Melon Anaphe, inter Lemnum et Hellespontum Neae, inter Lebedum et Teon Halone, inter Cycladas Olympiadis CXXXXV. anno quarto Thera et Therasia, inter easdem post annos CXXX Hiera eademque Automate, et ab ea duobus stadiis post annos CX in nostro aevo M. Iunio Silano L. Balbo coss. a. d. VIII. iduus Iulias Thia.

203 88. Ante nos et iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit MMD passuum una cum calidis fontibus, altera Olympiadis CLXIII. anno tertio in Tusco sinu, flagrans haec violento cum flatu, proditurque memoriae magna circa eam multitudine piscium fluitante confestim exspi-

rasse quibus ex his cibus fuisset. Sic et Pithecussas in Campano sinu ferunt ortas, mox in his montem Epopon, cum repente flamma ex eo emicuisset, campestri aequatum planitiae. in eadem et oppidum haustum profundo, alioque motu terrae stagnum emersisse, et alio provolutis montibus insulam exstitisse Prochytam.

(90.) Namque et hoc modo insulas rerum natura fecit. 204
avellit Siciliam Italiae, Cyprum Syriae, Euboeam Boeotiae, Euboeae Atalanten et Macrian, Besbicum Bithyniae, Leucosiam Sirenum promunturio.

89. (91.) Rursus abstulit insulas mari iunxitque terris, Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnaso, Aethusan Myndo, Dromiscon et Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promunturio. Hybanda quondam insula Ioniae CC nunc a mari abest stadiis. Syrien Ephesus in mediterraneo habet, Derasidas et Sapphoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus et Oricum insulae esse desierunt.

90. (92.) In totum abstulit terras primum omnium ubi 205
Atlanticum mare est, si Platoni credimus, inmenso spatio. mox interno, quae videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiamque Propontide et Ponto. ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosporos duos.

91. (93.) Atque ut sinuus et stagna praeteream, ipsa se comest terra. devoravit Cibotum altissimum montem cum oppido Caryce, Sipylum in Magnesia et prius in eodem loco clarissimam urbem quae Tantalis vocabatur, Galenes et Galames urbium in Phoenice agros cum ipsis, Phegium Aethiopiae iugum excelsissimum, tamquam non infida grassarentur et litora.

92. (94.) Pyrrham et Antissam circa Maeotim Pontus 206
abstulit, Helicen et Buram sinus Corinthius, quarum in alto vestigia apparent. ex insula Cea amplius triginta milia passuum abrupta subito cum plurimis mortalium rapuit, et in Sicilia dimidiam Tyndarida urbem ac quicquid ab Italia deest, similiter in Boeotia Eleusina.

93. (95.) Motuus enim terrae sileantur et quicquid est ubi saltem busta urbium exstant, simul ut terrae miracula potius

dicamus quam scelera naturae. et, Hercule, non caelestia
207 enarratu difficiliora fuerint. metallorum opulentia tam varia,
tam dives, tam fecunda, tot saeculis suboriens, cum tantum
cotidie orbe toto populentur ignes, ruinae, naufragia, bella,
fraudes, tantum vero luxuria et tot mortales conterant, gem-
marum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores macu-
lae, interque eos candor alicuius praeter lucem omnia exclu-
dens, medicatorum fontium vis, ignium tot locis emicantium
perpetua tot saeculis incendia, spirituus letales aliubi aut scro-
bibus emissi aut ipso loci situ mortiferi, aliubi volucribus
tantum, ut Soracte vicino urbi tractu, aliubi praeter hominem
208 ceteris animantibus, nonnumquam et homini, ut in Sinues-
sano agro et Puteolano quae spiracula vocant, alii Charonea,
scrobes mortiferum spiritum exhalantes. item in Hirpinis
Ampsancti ad Mephitis aedem locum quem qui intravere mo-
riuntur, simili modo Hierapoli in Asia Matris tantum Magnae
sacerdoti innoxium. aliubi fatidici specuus, quorum exhala-
tione temulenti futura praecinant, ut Delphis nobilissimo ora-
culo. Quibus in rebus quid possit aliud causae adferre mor-
talium quispiam quam diffusae per omne naturae subinde aliter
atque aliter numen erumpens?

209 94. (96.) Quaedam vero terrae ad ingressuus tremunt,
sicut in Gaviensi agro non procul urbe Roma iugera ferme
ducenta equitantium cursu, similiter in Reatino.

95. Quaedam insulae semper fluctuantur, sicut in agro Cae-
cubo et eodem Reatino, Mutinensi, Statoniensi, in Vadimonis
lacu, ad Cutilias aquas opaca silva quae numquam die ac
nocte eodem loco visitur, in Lydia quae vocantur Calaminae
non ventis solum sed etiam contis quo libeat inpulsae, mul-
torum civium Mithridatico bello salus. sunt et in Nymphaeo
parvae, Saliares dictae, quoniam in symphoniae cantu ad
ictuus modulantium pedum moventur. in Tarquiniensi lacu
magno Italiae duae nemora circumferunt, nunc triquetram figu-
ram edentes nunc rotundam conplexu ventis inpellentibus,
quadratam numquam.

210 96. (97.) Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cu-
ius quandam aram non inpluit, item in Nea oppido Troadis

circa simulacrum Minervae. in eodem et relicta sacrificia
non putrescunt.

(98.) Iuxta Harpasa oppidum Asiae cautes stat horrenda 211
uno digito mobilis, eadem, si toto corpore inpellatur, resi-
stens. In Taurorum paeninsula in civitate Parasino terra est
qua sanantur omnia vulnera. at circa Asson Troadis lapis
nascitur quo consumuntur omnia corpora, sarcophagus vo-
catur. Duo sunt montes iuxta flumen Indum. alteri natura ut
ferrum omne teneat, alteri ut respuat, itaque, si sint clavi in
calciamento, vestigia avelli in altero non posse, in altero sisti.
Locris et Crotone pestilentiam numquam fuisse nec in illis
terrae motum adnotatum est, in Lycia vero semper a terrae
motu XL dies serenos esse. In agro Arpano frumentum sa-
tum non nascitur. ad aras Mucias in Veiente et apud Tuscu-
lanum et in silva Ciminia loca sunt in quibus in terram de-
pacta non extrahuntur. in Crustumino natum faenum ibi
noxium, extra salubre est.

97. (99.) Et de aquarum natura conplura dicta sunt, sed 212
aestuus maris accedere et reciprocare maxime mirum, pluri-
bus quidem modis, verum causa in sole lunaque. bis inter
duos exortuus lunae adfluunt bisque remeant vicenis quater-
nisque semper horis, et primum attollente se cum ea mundo
intumescentes, mox a meridiano caeli fastigio vergente in
occasum residentes, rursusque ab occasu subter ad caeli ima
et meridiano contraria accedente inundantes, hinc donec iterum
exoriatur se resorbentes, nec umquam eodem tempore quo 213
pridie reflui, ut ancillantes siderum avido trahenti secum
haustu maria et adsidue aliunde quam pridie exorienti, pari-
bus tamen intervallis reciproci senisque semper horis, non
cuiusque diei aut noctis aut loci, sed ab aequinoctialibus, ideo-
que inaequales vulgarium horarum spatio, utcumque plures
in eas aut diei aut noctis illarum mensurae cadunt, et aequi-
noctio tantum pares ubique. Ingens argumentum plenumque 214
lucis ac vocis etiam divinae hebetes esse qui negent subter-
meare sidera ac rursus eadem exurgere, similemque terris,
immo vero naturae universae, exinde faciem in iisdem ortuus
occasuusque operibus, non aliter sub terra manifesto sideris
cursu aliove effectu quam cum praeter oculos nostros feratur.

215 Multiplex etiamnunc lunaris differentia, primumque septenis
diebus, quippe modici a nova ad dividuam aestuus pleniores
ab ea exundant plenaqae maxime fervent. inde mitescunt,
pares ad septimam primis, iterumque alio latere dividua au-
gentur. in coitu solis pares plenae. eadem in aquilonia et a
terris longius recedente mitiores quam cum in austros digressa
propiore nisu vim suam exercet. per octonos quoque annos
ad principia motuus et paria incrementa centesimo lunae re-
vocantur ambitu augente ea cuncta, solis annuis causis duobus
aequinoctiis maxime tumentes, et autumnali amplius quam
216 verno, inanes vero bruma et magis solstitio. nec tamen in
ipsis quos dixi temporum articulis, sed paucis post diebus,
sicuti neque in plena aut novissima, sed postea, nec statim ut
lunam mundus ostendat occultetve aut media plaga declinet,
verum fere duabus horis aequinoctialibus serius, tardiore sem-
per ad terras omnium quae geruntur in caelo effectu cadente
217 quam visu, sicuti fulguris et tonitruus et fulminum. Omnes
autem aestuus in oceano maiora integunt spatia nudantque
quam in reliquo mari, sive quia in totum universitate animo-
sius quam parte est, sive quia magnitudo aperta sideris vim
laxe grassantis efficacius sentit, eandem angustiis arcentibus.
qua de causa nec lacuus nec amnes similiter moventur. octo-
genis cubitis supra Britanniam intumescere aestuus Pytheas
Massiliensis auctor est. et interiora autem maria terris clau-
218 duntur ut portu. quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas
dicioni paret, utpote cum plura exempla sint in tranquillo
mari nulloque velorum pulsu tertio die ex Italia pervectorum
Uticam aestu fervente. Circa litora autem magis quam in alto
deprehenduntur hi motuus, quoniam et in corpore extrema
pulsum venarum, id est spirituus, magis sentiunt. in plerisque
tamen aestuariis propter dispares siderum in quoque tractu
exortuus diversi existunt aestuus tempòre, non ratione, dis-
cordes, sicut in Syrtibus.

219 (100.) Et quorundam tamen privata natura est, velut
Tauromenitani euripi saepius et in Euboea septiens die ac
nocte reciprocantis. idem aestus triduo in mense consistit,
septima octava nonaque luna. Gadibus qui est delubro Her-
culis proximus fons inclusus ad putei modum alias simul cum

oceano augetur minuiturque, alias utrumque contrariis temporibus. eodem in loco alter oceani motibus consentit. In ripa Baetis oppidum est cuius putei crescente aestu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum inmobiles. eadem natura Hispali oppido uni puteo, ceteris vulgaris. Et Pontus semper extra meat in Propontidem, introrsus in Pontum numquam refluo mari.

98. (101.) Omnia plenilunio maria purgantur, quaedam 220
et stato tempore. circa Messanam et Mylas fimo similia exspuuntur in litus purgamenta, unde fabula est Solis boves ibi stabulari. His addit (ut nihil quod equidem noverim praeteream) Aristoteles nullum animal nisi aestu recedente expirare. observatum id multis in Gallico oceano et dumtaxat in homine conpertum.

99. (102.) Quo vera coniectatio existit haut frustra spi- 221
rituus sidus lunam existimari, hoc esse quod terras saturet, accedensque corpora inpleat, abscedens inaniat. ideo cum incremento eius augeri conchylia, et maxime spiritum sentire quibus sanguis non sit, sed et sanguinem hominum etiam cum lumine eius augeri ac minui, frondes quoque ac pabula (ut 18, 321 sqq.
suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

100. (103.) Itaque solis ardore siccatur liquor, et hoc 222
esse masculum sidus accepimus, torrens cuncta sorbensque. (104.) Sic mari late patenti saporem incoqui salis, aut quia exhausto inde dulci tenuique, quod facillime trahat vis ignea, omne asperius crassiusque linquatur (ideo summa aequorum aqua dulciorem profundam, hanc esse veriorem causam asperi saporis quam quod mare terrae sudor sit aeternus), aut quia plurimus ex arido misceatur illi vapor, aut quia terrae natura sicut medicatas aquas inficiat. Est in exemplis Dionysio Siciliae tyranno, cum pulsus est ea potentia, accidisse prodigium ut uno die in portu dulcesceret mare.

101. E contrario ferunt lunae femineum ac molle sidus 223
atque nocturnum solvere umorem et trahere, non auferre. id manifestum esse, quod ferarum occisa corpora in tabem visu suo resolvat, somnoque sopitis torporem contractum in caput revocet, glaciem refundat, cunctaque umifico spiritu laxet. ita pensari naturae vices semperque sufficere, aliis

siderum elementa cogentibus, aliis vero fundentibus. sed in dulcibus aquis lanae alimentum esse sicut in marinis solis.
224 102. (105.) Altissimum mare XV stadiorum Fabianus tradit. alii in Ponto ex adverso Coraxorum gentis (vocant βαθέα Ponti) trecentis fere a continenti stadiis inmensam altitudinem maris tradunt, vadis numquam repertis. 103. (106.) Mirabilius id faciunt aquae dulces iuxta mare ut fistulis emicantes. nam nec aquarum natura miraculis cessat. Dulces mari invehuntur, leviores haud dubie. ideo et marinae, quarum natura gravior, magis invecta sustinent. Quaedam vero et dulces inter se supermeant alias, ut in Fucino lacu invectus amnis, in Lario Addua, in Verbanno Ticinus, in Benaco Mincius, in Sebinno Ollius, in Lemanno Rhodanus, hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum milium transitu hospitales suas tantum nec largiores quam intulere aquas evehentes.
225 proditum hoc et in Oronte amne Syriae multisque aliis. Quidam vero odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa, fons Syracusanus in quo redduntur iacta in Alpheum qui per Olympiam fluens Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt terras rursusque redduntur Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia, et quae in Aesculapi fonte Athenis mersa sunt in Phalerico redduntur, et in Atinate campo fluvius mersus post XX M pass. exit, et in Aquileiensi Tima-
226 vus. Nihil in Asphaltite Iudaeae lacu qui bitumen gignit mergi potest, nec in Armeniae maioris Aritissa. is quidem nitrosus pisces alit. In Sallentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus neque exhaustis aquis minuitur neque infusis augetur. In Ciconum flumine et in Piceno lacu Velino lignum deiectum lapideo cortice obducitur, et in Surio Colchidis flumine adeo ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. similiter in flumine Silero ultra Surrentum non virgulta modo inmersa verum et folia lapidescunt, alias salubri potu eius aquae. In exitu paludis Reatinae saxum crescit [et in rubro mari oleae virentesque frutices enascuntur].
227 Sed fontium plurimorum natura mira est fervore, idque etiam in iugis Alpium, ipsoque in mari, ut inter Italiam et Aenariam et in Baiano sinu, et in Liri fluvio multisque aliis. nam dulcis haustus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonias

insulas et Aradum et in Gaditano oceano. Patavinorum aquis
calidis herbae virentes innascuntur, Pisanorum ranae, ad Ve-
tulonios in Etruria non procul a mari pisces. In Casinate
fluvius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior aestate. in
eo ut in Arcadiae Stymphali nascuntur aquatiles musculi.
In Dodone Iovis fons cum sit gelidus et inmersas faces ex- 228
tinguat, si extinctae admoveantur, accendit. idem meridie
semper deficit, qua de causa ἀναπαυόμενον vocant. mox in-
crescens ad medium noctis exuberat, ab eo rursus sensim
deficit. In Illyricis supra fontem frigidum expansae vestes
accenduntur. Iovis Hammonis stagnum interdiu frigidum no-
ctibus fervet. In Trogodytis fons Solis appellatur dulcis et
circa meridiem maxime frigidus. mox paulatim tepescens ad
noctis media fervore et amaritudine infestatur. Padi fons 229
mediis diebus aestivis velut interquiescens semper aret. in
Tenedo insula fons semper a tertia noctis hora in sextam ab
aestivo solstitio exundat, et in Delo insula Inopus fons eodem
quo Nilus modo ac pariter cum eo decrescit augeturve. con-
tra Timavum amnem insula parva in mari est cum fontibus
calidis, qui pariter cum aestu maris crescunt minuunturque. in
agro Pitinate trans Appenninum fluvius Novanus omnibus sol-
stitiis torrens bruma siccatur. In Falisco omnis aqua pota 230
candidos boves facit. in Boeotia amnis Melas oves nigras,
Cephisus ex eodem lacu profluens albas, rursus nigras Pe-
nius, rufasque iuxta Ilium Xanthus, unde et nomen amni. In
Ponto fluvius Astaces rigat campos in quibus pastae nigro
lacte equae gentem alunt. In Reatino fons Neminie appella-
tus alio atque alio loco exoritur annonae mutationem signi-
ficans. Brundisi in portu fons incorruptas praestat aquas na-
vigantibus. Lyncestis aqua quae vocatur acidula vini modo
temulentos facit. item in Paphlagonia et in agro Caleno. An- 231
dro in insula, templo Liberi patris, fontem nonis Ianuariis
semper vini sapore fluere Mucianus ter consul credit. dies
θεοδαισία vocatur. Iuxta Nonacrim in Arcadia Styx nec odore
differens nec colore epota ilico necat. item in Liberoso Tau-
rorum colle tres fontes sine remedio, sine dolore mortiferi.
In Carrinensi Hispaniae agro duo fontes iuxta fluunt, alter
omnia respuens, alter absorbens. in eadem gente alius aurei

coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam dif-
232 ferentes. In Comensi iuxta Larium lacum fons largus horis singulis semper intumescit ac residit. in Cydonea insula ante Lesbum fons calidus vere tantum fluit. Lacus Sannaus in Asia circa nascente absinthio inficitur. Colophone in Apollinis Clari specu lacuna est cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breviore vita. Amnes retro fluere et nostra vidit aetas Neronis principis supremis, sicut in rebus eius
233 retulimus. Iam omnes fontes aestate quam hieme gelidiores esse quem fallit? sicut illa permira naturae opera, aes et plumbum in massa mergi, dilatatum fluitare, eiusdemque ponderis alia sidere alia invehi, onera in aqua facilius moveri, Syrium lapidem quamvis grandem innatare, eundemque comminutum mergi. recentia cadavera ad vadum labi, intumescentia attolli, inania vasa haut facilius quam plena extrahi, pluvias salinis aquas utiliores esse quam reliquas, nec fieri
234 salem nisi admixtis dulcibus, marinas tardius gelare, celerius accendi, hieme mare calidius esse, autumnale salsius, omne oleo tranquillari, et ob id urinantes ore spargere, quoniam mitiget naturam asperam lucemque deportet, nives in alto mari non cadere, cum omnis aqua deorsum feratur, exsilire fontes, atque etiam in Aetnae radicibus flagrantis in tantum ut quinquagena, centena milia passuum harenas flammarum globo eructet.

235 (107.) Iamque et ignium, quod est naturae quartum elementum, reddamus aliqua miracula, sed primum ex aquis.

104. (108.) In urbe Commagenes Samosata stagnum est emittens limum (maltham vocant) flagrantem. cum quid attigit solidi, adhaeret, praeterea tactu, et sequitur fugientes. sic defendere muros oppugnante Lucullo, flagrabatque miles armis suis. aquis etiam accenditur, terra tantum restingui docuere experimenta.

105. (109.) Similis est natura naphthae. ita appellatur circa Babylonem et in Astacenis Parthiae profluens bituminis liquidi modo. huic magna cognatio ignium, transiliuntque in eam protinus undecumque visam. ita fertur a Media paelicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapto.

106. (110.) Verum in montium miraculis ardet Aetna no- 236
ctibus semper, tantoque aevo ignium materia sufficit, nivalis hibernis temporibus egestumque cinerem pruinis operiens. nec illo tantum natura saevit exustionem terris denuntians, flagrat in Phaselitis mons Chimaera, et quidem inmortali diebus ac noctibus flamma. ignem eius accendi aqua, extingui vero terra aut faeno Cnidius Ctesias tradit. eadem in Lycia Hephaesti montes taeda flammante tacti flagrant, adeo ut lapides quoque rivorum et harenae in ipsis aquis ardeant, aliturque ignis ille pluviis. baculo si quis ex his accenso traxerit sulcum, rivos ignium sequi narrant. flagrat in Bactris 23
Cophanti noctibus vertex, flagrat in Medis et in Cissia gente, confinio Persidis, Susis quidem ad Turrim albam XV caminis, maximo eorum et interdiu. campus Babylone flagrat quadam veluti piscina iugeri magnitudine, Aethiopum iuxta Hesperium montem stellarum modo campi noctu nitent. similiter in Megalopolitanorum agro. nam si intermisit ille iucundus frondemque densi supra se nemoris non adurens et iuxta gelidum fontem semper ardens Nymphaei crater, dira Apolloniatis suis portendit, ut Theopompus tradidit. augetur imbribus egeritque bitumen temperandum fonte illo ingustabili, alias omni bitumine dilutius. Sed quis haec miretur? in medio 238
mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiam cum ipso mari arsere per aliquot dies sociali bello, donec legatio senatuus piavit. maximo tamen ardet incendio Theon ochema dictum Aethiopum iugum, torrentisque solis ardoribus flammas egerit. Tot locis, tot incendiis rerum natura terras cremat.

107. (111.) Praeterea cum sit huius unius elementi ra- 239
tio fecunda, seque ipsa pariat et minimis crescat scintillis, quid fore putandus est in tot rogis terrae? quae est illa natura quae voracitatem in toto mundo avidissimam sine damno sui pascit? addantur his sidera innumera ingensque sol, addantur humani ignes et lapidum quoque insiti naturae, attrituque inter se ligni, iam nubium et origines fulminum. excedit profecto miracula omnia ullum diem fuisse quo non cuncta conflagrarent, cum specula quoque concava adversa solis radiis facilius etiam accendant quam ullus alius ignis. Quid 240
quod innumerabiles parvi sed naturales scatent? in Nym-

phaeo exit e petra flamma quae pluviis accenditur. exit et ad
aquas Scantias, haec quidem invalida, cum transit, nec longe
in alia durans materia. viret aeterno hunc fontem igneum
contegens fraxinus. exit in Mutinensi agro statis Volcano die-
bus. Reperitur apud auctores subiectis Ariciae arvis, si carbo
deciderit, ardere terram, in agro Sabino et Sidicino unctum
flagrare lapidem, in Sallentino oppido Gnatia inposito ligno
in saxum quoddam ibi sacrum protinus flammam existere. in
Laciniae Iunonis ara sub diu sita cinerem inmobilem esse per-
241 flantibus undique procellis. quin et repentinos existere ignes
et in aquis et in corporibus etiam humanis, Trasimenum la-
cum arsisse totum, Servio Tullio dormienti in pueritia ex
capite flammam emicuisse. L. Marcio in Hispania interemptis
Scipionibus contionanti et milites ad ultionem exhortanti ar-
sisse simili modo Valerius Antias narrat. Plura mox et di-
stinctius, nunc enim quadam mixtura rerum omnium exhiben-
tur miracula. verum egressa mens interpretationem naturae
festinat legentium animos per totum orbem veluti manu ducere.
242 108. (112.) Pars nostra terrarum, de qua memoro, am-
166 bienti (ut dictum est) oceano velut innatans longissime ab
ortu ad occasum patet, hoc est ab India ad Herculis colu-
mnas Gadibus sacratas |LXXXV| LXXVIII mil. pass., ut Arte-
midoro auctori placet, ut vero Isidoro, |XCVIII| XVIII M.
Artemidorus adicit amplius a Gadibus circuitu sacri promun-
turi ad promunturium Artabrum, quo longissime frons procur-
243 rat Hispaniae, DCCCXC M D. mensura currit duplici via, a
Gange amne ostioque eius quo se in Eoum oceanum effundit
per Indiam Parthyenenque ad Myriandrum urbem Syriae in
Issico sinu positam |LII| XV M pass., inde proxima navigatione
Cyprum insulam, Patara Lyciae, Rhodum, Astypalaeam
in Carpathio mari insulam, Taenarum Laconicae, Lilybaeum
Siciliae, Caralim Sardiniae |XXI| III M pass., deinde Gades |XII|
L M pass., quae mensura universa ab Eoo mari efficit |LXXXV|
244 LXVIII M pass. alia via, quae certior itinere terreno maxime,
patet a Gange ad Euphraten amnem |LI| LXVIIII, inde Cap-
padociae Mazaca CCXLIIII M, inde per Phrygiam, Cariam,
Ephesum CCCCXCVIIII M, ab Epheso per Aegeum pelagus
Delum CC, Isthmum CCXII D. inde terra et Alcyonio mari

et Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi CCII D, Leucadem
LXXXVII D, Corcyram totidem, Acroceraunia CXXXII D,
Brundisium LXXXVII D, Romam CCCLX M, Alpes usque
ad Scingomagum vicum DXVIIII, per Galliam ad Pyrenaeos
montes Illiberim CCCCLVI, ad oceanum et Hispaniae oram
DCCCXXXII, traiectu Gades VII. D, quae mensura Arte-
midori ratione |LXXXVIIII| XCV M efficit. Latitudo autem ter- 245
rae a meridiano situ ad septentriones dimidio fere minor
colligitur, |LIIII| LXII milia, quo palam fit quantum et hinc
vapor abstulerit et illinc rigor. neque enim deesse terris
arbitror aut non esse globi formam, sed inhabitabilia utrim-
que inconperta esse. haec mensura currit a litore Aethio-
pici oceani, qua modo habitatur, ad Meroen DCCV, inde
Alexandriam |XIII| L, Rhodum DLXXXIII, Cnidum LXXXVI.
D, Coum XXV milia, Samum C milia, Chium LXXXXIIII
milia, Mytilenen LXV milia, Tenedum XLIX milia, Sigeum
promunturium XII milia quingenti, os Ponti CCCXII milia
quingenti, Carambin promunturium CCCL, os Maeotis
CCCXII milia quingenti, ostium Tanais CCLXV milia, qui
cursus conpendiis maris brevior fieri potest LXXXVIIII M.
ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi auctores fe- 246
cere. Artemidorus ulteriora inconperta existimavit, cum
circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad septen-
triones versus. Isidorus adiecit duodeciens centena milia
quinquaginta usque ad Thylen, quae coniectura divinationis
est. ego non minore quam proxime dicto spatio Sarmata-
rum fines nosci intellego. et alioqui quantum esse debet
quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat?
unde ulteriorem mensuram inhabitabilis plagae multo esse
maiorem arbitror. nam et a Germania inmensas insulas non
pridem conpertas cognitum habeo. De longitudine ac lati- 247
tudine haec sunt quae digna memoratu putem. universum
autem hunc circuitum Eratosthenes in omnium quidem lit-
terarum subtilitate et in hac utique praeter ceteros sollers,
quem cunctis probari video, CCLII M stadiorum prodidit,
quae mensura Romana conputatione efficit trecentiens quin-
deciens centena milia pass., inprobum ausum, verum ita
subtili argumentatione conprehensum ut pudeat non credere

Hipparchus et in coarguendo eo et in reliqua omni diligentia mirus adicit stadiorum paulo minus XXVI M.

248 109. Alia Dionysodoro fides. neque enim subtraham exemplum vanitatis Graecae maximum Melius hic fuit geometrica scientia nobilis. senecta diem obiit in patria, funus duxere ei propinquae ad quas pertinebat hereditas. hae cum secutis diebus iusta peragerent, invenisse dicuntur in sepulchro epistulam Dionysodori nomine ad superos scriptam: pervenisse eum a sepulchro ad infimam terram. esse eo stadiorum quadraginta duo milia. nec defuere geometrae qui interpretarentur significare epistulam a medio terrarum orbe missam quo deorsum ab summo longissimum esset spatium et idem pilae medium. ex quo consecuta conputatio est ut circuitu esse CCLII M stadiorum pronuntiarent.

(113.) Harmonica ratio, quae cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensurae stadiorum XII milia, terramque nonagesimam sextam partem totius mundi facit.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER III.

---

1 Cap. 1. Hactenus de situ et miraculis terrae aquarumque et siderum ac ratione universitatis atque mensura. nunc de partibus, quamquam infinitum id quoque existimatur nec temere sine aliqua reprehensione tractatum, haut ullo in genere venia iustiore, si modo minime mirum est hominem genitum non omnia humana novisse. quapropter auctorem neminem unum sequar, sed ut quemque verissimum in quaque parte arbitrabor, quoniam commune ferme omnibus fuit ut eos quisque diligentissime situs diceret in quibus ipse prodebat.
2 Ideo nec culpabo aut coarguam quemquam. locorum nuda nomina et quanta dabitur brevitate ponentur, claritate cau-

sisque dilatis in suas partes, nunc enim sermo de toto est. quare sic accipi velim ut si vidua fama sua nomina, qualia fuere primordio ante ullas res gestas, nuncupentur, et sit quaedam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerumque naturae. Terrarum orbis universus in tres dividitur partes, 3
Europam Asiam Africam. origo ab occasu solis et Gaditano freto, qua inrumpens oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. hinc intranti dextera Africa est, laeva Europa, inter has Asia. termini amnes Tanais et Nilus. Quindecim M pass. in longitudinem quas diximus fauces oceani patent, quinque M in latitudinem, a vico Mellaria Hispaniae ad promunturium Africae Album, auctore Turranio Gracile iuxta genito. T. Livius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt 4
minus VII M pass., ubi vero plurimum, X M. tam modico ore tam inmensa aequorum vastitas panditur. nec profunda altitudo miraculum minuit, frequentes quippe taeniae candicantis vadi carinas territant. qua de causa limen interni maris multi eum locum appellavere. proximis autem faucibus utrimque inpositi montes coercent claustra, Abyla Africae, Europae Calpe, laborum Herculis metae, quam ob causam indigenae columnas eius dei vocant, creduntque perfossas exclusa antea admisisse maria et rerum naturae mutasse faciem.

(Sect. 1.) Primum ergo de Europa altrice victoris om- 5
nium gentium populi longeque terrarum pulcherrima, quam plerique merito non tertiam portionem fecere verum aequam, in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanum fretum universo orbe diviso. oceanus a quo dictum est spatio Atlanticum mare infundens et avido meatu terras quaecunque venientem expavere demergens resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit, Europam vel maxime recessibus crebris excavans, sed in quattuor praecipuos sinuus, quorum primus a Calpe Hispaniae extimo (ut dictum est) monte Locros, Brut- 4
tium usque promunturium, inmenso ambitu flectitur.

(2.) In eo prima Hispania terrarum est, ulterior appel- 6
lata eadem Baetica, mox a fine Murgitano citerior eademque Tarraconensis ad Pyrenaei iuga. Ulterior in duas per longitudinem provincias dividitur, siquidem Baeticae latere septentrionali praetenditur Lusitania amne Ana discreta. ortus hic

in Laminitano agro citerioris Hispaniae et modo in stagna se fundens modo in angustias resorbens aut in totum cuniculis condens et saepius nasci gaudens in Atlanticum oceanum effunditur. Tarraconensis autem adfixa Pyrenaeo totoque eius latere decurrens et simul ad Gallicum oceanum Hiberico a mari transversa se pandens Solorio monte et Oretanis iugis Carpetanisque et Asturum a Baetica atque Lusitania distinguitur.

7 (3.) Baetica a flumine eam mediam secante cognominata cunctas provinciarum diviti cultu et quodam fertili ac peculiari nitore praecedit. iuridici conventuus ei quattuor, Gaditanus Cordubensis Astigitanus Hispalensis. oppida omnia numero CLXXV. in iis coloniae VIIII, municipia c. R. X, Latio antiquitus donata XXVIII, libertate VI, foedere III, stipendiaria CXX. Ex his digna memoratu aut Latino sermone dictu facilia, a flumine Ana, litore oceani, oppidum Ossonoba, Aestuaria cognominatum, interfluentes Luxia et Urium, Hareni montes, Baetis fluvius, litus Curense inflexo sinu, cuius ex adverso Gadis inter insulas dicendae, promunturium Iunonis, portus Vaesippo, oppidum Baelo, Mellaria, fretum ex Atlantico mari, Carteia Tartesos a Graecis dicta, mons Calpe.
8 dein litore interno oppidum Barbesula cum fluvio, item Salduba, oppidum Suel, Malaca cum fluvio, foederatorum. dein Maenuba cum fluvio, Sexi Firmum cognomine Iulium, Sel, Abdara, Murgi Baeticae finis. Oram eam in universum originis Poenorum existimavit M. Agrippa. ab Ana autem Atlantico oceano obversa Bastulorum Turdulorumque est. in universam Hispaniam M. Varro pervenisse Hiberos et Persas et Phoenicas Celtasque et Poenos tradit. lusum enim Liberi patris aut lyssam cum eo bacchantium nomen dedisse Lusitaniae et Pana praefectum eius universae atque quae de Hercule ac Pyrene vel Saturno traduntur fabulosa in primis
9 arbitror. Baetis in Tarraconensis provinciae non, ut aliqui dixere, Mentesa oppido sed Tugiensi exoriens saltu (iuxta quem Tader fluvius qui Carthaginiensem agrum rigat) Ilorci refugit Scipionis rogum, versusque in occasum oceanum Atlanticum provinciam adoptans petit, modicus primo, sed multorum fluminum capax quibus ipse famam aquasque aufert.

Baeticae primum ab Ossigetania infusus amoeno blandus alveo
crebris dextra laevaque adcolitur oppidis. Celeberrima inter 10
hunc et oceani oram in mediterraneo Segida quae Augurina
cognominatur, Iulia quae Fidentia, Urgao quae Alba, Ebura
quae Cerialis, Iliberri quod Liberini, Ilipula quae Laus, Artigi
quod Iulienses, Vesci quod Faventia, Singili, Ategua, Arial-
dunum, Agla Minor, Baebro, Castra Vinaria, Cisimbrium, Hippo
Nova, Illurco, Osca, Oscua, Sucaelo, Unditanum, Tucci Ve-
tus, omnia Bastetaniae vergentis ad mare, conventuus vero
Cordubensis. circa flumen ipsum Ossigi quod cognominatur
Latonitum, Illiturgi quod Forum Iulium, Ipra, Isturgi quod
Triumphale, Sucia et XVII M passuum remotum in mediter-
raneo Obulco quod Pontificense appellatur, mox Ripa, Epora
foederatorum, Sacili Martialium, Onoba et dextra Corduba co-
lonia Patricia cognomine, inde primum navigabili Baete, op-
pida Carbula, Decuma, fluvius Singilis, eodem Baetis latere
incidens. oppida Hispalensis conventuus Celti, Axati, Arua, 11
Canama, Evia, Ilipa cognomine [Ilpa] Italica, et a laeva Hispal
colonia cognomine Romulensis, ex adverso oppidum Osset
quod cognominatur Iulia Constantia, Lurgentum quod Iuli Ge-
nius, Orippo, Caura, Siarum, fluvius Maenuba Baeti et ipse a
dextro latere infusus. at inter aestuaria Baetis oppidum Nebrissa
cognomine Veneria et Colobana, coloniae Hasta quae Regia
dicitur et in mediterraneo Asido quae Caesarina. Singilis 12
fluvius in Baetim quo dictum est ordine inrumpens, Astigita-
nam coloniam adluit cognomine Augustam Firmam, ab ea na-
vigabilis. Huius conventuus sunt reliquae coloniae inmunes
Tucci quae cognominatur Augusta Gemella, Ituci quae Virtus
Iulia, Ucubi quae Claritas Iulia, Urso quae Genua Urbano-
rum, inter quae fuit Munda cum Pompeio filio rapta. oppida
libera Astigi Vetus, Ostippo, stipendiaria Callet, Callicula,
Castra Gemina, Ilipula Minor, Marucca, Sacrana, Obulcula,
Oningis. Ab ora venienti prope Maenubam amnem et ipsum
navigabilem haut procul adcolunt Alontigicaeli, Alastigi. quae 13
autem regio a Baete ad fluvium Anam tendit extra praedicta
Baeturia appellatur in duas divisa partes totidemque gentes,
Celticos qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conventuus,
Turdulos qui Lusitaniam et Tarraconensem adcolunt, iura

Cordubam petunt. Celticos a Celtiberis ex Lusitania advenisse manifestum est sacris, lingua, oppidorum vocabulis
14 quae cognominibus in Baetica distinguntur. Seriae adicitur Fama Iulia, Nertobrigae Concordia Iulia, Segidae Restituta Iulia, ** Contributa Iulia, Ugultuniacum quae et Curiga nunc est, Lacinimurgi Constantia Iulia, Teresibus Fortunales et Callensibus Aeneanici· praeter haec in Celtica Acinippo, Arunda, Arunci, Iturobriga, Lastigi, Salpesa, Saepone, Serippo. al-
13 tera Baeturia, quam diximus Turdulorum et conventuus Cordubensis, habet oppida non ignobilia Arsam, Mellariam, Mi-
15 robrigam, regionis Osintiadis Sisaponem. Gaditani conventuus civium Romanorum Regina, Latinorum Laepia, Ulia, Carisa cognomine Aurelia, Urgia cognominata Castrum Iulium item Caesaris Salutariensis. stipendiaria Besaro, Belippo, Barbesula, Lacippo, Baesippo, Callet, Cappacum, Oleastro, Ituci,
16 Brona, Lascuta, Saguntia, Situdo, Usaepo. Longitudinem universam eius prodidit M. Agrippa CCCCLXXV M passuum, latitudinem CCLVIII M, sed cum termini Carthaginem usque procederent, quae causa magnos errores conputatione mensurae saepius parit, alibi mutato provinciarum modo alibi itinerum auctis aut diminutis passibus. incubuere maria tam longo aevo, alibi processere litora, torsere se fluminum aut correxere flexuus. praeterea aliunde aliis exordium mensurae
17 est et alia meatus. ita fit ut nulli duo concinant. 2. Baeticae longitudo nunc a Castulonis oppidi fine Gadis CCL M et a Murgi maritima ora XXV M pass. amplior, latitudo a Carteia Anam ora CCXXXIIII M pass. Agrippam quidem in tanta viri diligentia praeterque in hoc opere cura, cum orbem terrarum urbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat et cum eo divum Augustum? is namque conplexam eum porticum ex destinatione et commentariis M. Agrippae a sorore eius inchoatam peregit.

18 3. (4.) Citerioris Hispaniae sicut conplurium provinciarum aliquantum vetus forma mutata est, utpote cum Pompeius Magnus tropaeis suis quae statuebat in Pyrenaeo DCCCLXXVI oppida ab Alpibus ad fines Hispaniae ulterioris in dicionem ab se redacta testatus sit. nunc universa provincia dividitur in conventuus septem, Carthaginiensem Tarraconensem Cae-

saraugustanum Cluniensem Asturum Lucensem Bracarum. ac-
cedunt insulae, quarum mentione seposita civitates provin-
cia ipsa praeter contributas aliis CCXCIII continet oppida
CLXXVIIII, in iis colonias XII, oppida civium Romanorum
XIII, Latinorum veterum XVIII, foederatorum unum, stipen-
diaria CXXXV. Primi in ora Bastuli, post eos quo dicetur 19
ordine intus recedentes Mentesani, Oretani et ad Tagum
Carpetani, iuxta eos Vaccaei, Vettones et Celtiberi Arevaci.
Oppida orae proxima Aurci, adscriptumque Baeticae Barea,
regio Bastitania, mox Deitania, dein Contestania, Carthago
Nova colonia, cuius a promunturio quod Saturni vocatur Cae-
saream Mauretaniae urbem CLXXXXVII M pass. traiectus.
Reliqua in ora flumen Tader, colonia inmunis Ilici, unde Ili-
citanus sinus. in eam contribuuntur Icositani. mox Latinorum 20
Lucentum, Dianium stipendiarium, Sucro fluvius et quondam
oppidum, Contestaniae finis. Regio Edetania amoeno prae-
tendente se stagno, ad Celtiberos recedens. Valentia colonia
III M pass. a mari remota, flumen Turium, et tantundem a mari
Saguntum civium Romanorum oppidum fide nobile, flumen
Udiva. Regio Ilergaonum, Hiberus amnis navigabili commercio 21
dives, ortus in Cantabris haut procul oppido Iuliobriga, per
CCCCL M pass. fluens, navium per CCLX M a Vareia oppido
capax, quem propter universam Hispaniam Graeci appella-
vere Hiberiam. Regio Cessetania, flumen Subi, colonia Tar-
racon, Scipionum opus, sicut Carthago Poenorum. Regio
Ilergetum, oppidum Subur, flumen Rubricatum, a quo Laee-
tani et Indigetes. Post eos quo dicetur ordine intus receden- 22
tes radice Pyrenaei Ausetani, Fitani, Lacetani perque Pyre-
naeum Cerretani, dein Vascones. in ora autem colonia Bar-
cino cognomine Faventia, oppida civium Romanorum Baetulo,
Iluro, flumen Arnum, Blandae, flumen Alba, Emporiae, ge-
minum hoc veterum incolarum et Graecorum qui Phocaeen-
sium fuere suboles, flumen Ticer. ab eo Pyrenaea Venus in
latere promunturi altero XL M. [1.] Nunc per singulos con- 23
ventuus reddentur insignia praeter supra dicta. Tarracone
disceptant populi XLII, quorum celeberrimi civium Romano-
rum Dertosani, Bisgargitani, Latinorum Ausetani, Cerretani
qui Iuliani cognominantur et qui Augustani, Edetani, Gerun-

denses, Gessorienses, Teari qui Iulienses, stipendiariorum

24 Aquicaldenses, Aesonenses, Baeculonenses. [2.] Caesaraugusta colonia inmunis amne Hibero adfusa ubi oppidum antea vocabatur Salduba, regionis Edetaniae, recipit populos LV, ex his civium Romanorum Beblitanos, Celsenses ex colonia, Calagurritanos qui Nasici cognominantur, Ilerdenses Surdaonum gentis iuxta quos Sicoris fluvius, Oscenses regionis Vessetaniae, Turiasonenses. Latinorum veterum Cascantenses, Ergavicenses, Graccuritanos, Leonicenses, Ossigerdenses. foederatos Tarragenses. stipendiarios Arcobrigenses, Andelonenses, Aracelitanos, Bursaonenses, Calagurritanos qui Fibularenses cognominantur, Conplutenses, Carenses, Cincienses, Cortonenses, Damanitanos, Ispallenses, Ilursenses, Iluberitanos,

25 Lacetanos, Libienses, Pompelonenses, Segienses. [3.] Carthaginem conveniunt populi LXV exceptis insularum incolis. ex colonia Accitana Gemellenses et Libisosona cognomine Foroaugustana, quibus duabus ius Italiae datum, ex colonia Salariense oppidani Lati veteris Castulonenses qui Caesarivenales appellantur, Saetabitani qui Augustani, Valerienses. stipendiariorum autem celeberrimi Alabanenses, Bastitani, Consaburrenses, Dianenses, Egelestani, Ilorcitani, Laminitani, Mentesani qui et Oritani, Mentesani qui et Bastuli, Oretani qui et Germani cognominantur, caputque Celtiberiae Segobrigenses, Carpetaniae Toletani Tago flumini inpositi, dein Viatienses

26 et Virgilienses. [4.] In Cluniensem conventum Varduli ducunt populos XIIII, ex quibus Alabanenses tantum nominare libeat, Turmogidi quattuor, in quibus Segisamonenses et Segisamaiulienses. in eundem conventum Carietes et Vennenses quinque civitatibus vadunt, quarum sunt Velienses. eodem Pelondones Celtiberum quattuor populis, quorum Numantini fuere clari, sicut in Vaccaeorum XVII civitatibus Interca-

27 tienses, Palantini, Lacobrigenses, Caucenses. nam in Cantabricis VII populis Iuliobriga sola memoratur, in Autrigonum decem civitatibus Tritium et Virovesca. Arevacis nomen dedit fluvius Areva. horum sex oppida, Secontia et Uxama, quae nomina crebro aliis in locis usurpantur, praeterea Segovia et Nova Augusta, Termes ipsaque Clunia Celtiberiae finis. ad oceanum reliqua vergunt Vardulique ex praedictis

et Cantabri. [5.] Iunguntur iis Asturum XXII populi divisi in 28
Augustanos et Transmontanos, Asturica urbe magnifica. in
his sunt Gigurri, Paesici, Lancienses, Zoelae. numerus omnis
multitudinis ad CCXL M liberorum capitum. [6.] Lucensis
conventus populorum est XVI praeter Celticos et Lemavos
ignobilium ac barbarae appellationis, sed liberorum capitum
ferme CLXVI M. [7.] Simili modo Bracarum XXIIII civitates
CCLXXXV M capitum, ex quibus praeter ipsos Bracaros Bi-
balli, Coelerni, Callaeci, Equaesi, Limici, Querquerni citra
fastidium nominentur. Longitudo citerioris Hispaniae est ad 29
finem Castulonis a Pyrenaeo sexcenta septem M pass. et ora
paulo amplius, latitudo a Tarracone ad litus Olarsonis CCCVII,
e radicibus Pyrenaei, ubi cuneatur angustiis inter duo maria.
paulatim deinde se pandens, qua contingit ulteriorem Hispa-
niam, tantundem et amplius latitudini adicit. Metallis plumbi 30
ferri aeris argenti auri tota ferme Hispania scatet, citerior et
specularis lapidis, Baetica et minio. sunt et marmorum lapi-
cidinae. Universae Hispaniae Vespasianus imperator Augu-
stus iactatum procellis rei publicae Latium tribuit. Pyrenaei
montes Hispanias Galliasque disterminant promunturiis in duo
diversa maria proiectis.

4. (5.) Narbonensis provincia appellatur pars Galliarum 31
quae interno mari adluitur, Bracata antea dicta, amne Varo
ab Italia discreta Alpiumque vel saluberrimis Romano impe-
rio iugis, a reliqua vero Gallia latere septentrionali montibus
Cebenna et Iuribus, agrorum cultu, virorum morumque digna-
tione, amplitudine opum nulli provinciarum postferenda bre-
viterque Italia verius quam provincia. In ora regio Sordonum 32
intusque Consuaranorum, flumina Tetum, Vernodubrum, op-
pida Eliseberae magnae quondam urbis tenue vestigium,
Ruscino Latinorum, flumen Atax e Pyrenaeo Rubrensem per-
means lacum, Narbo Martius decumanorum colonia XII M
pass. a mari distans, flumina Araris, Liria. oppida de cetero
rara praeiacentibus stagnis. Agatha quondam Massiliensium 33
et regio Volcarum Tectosagum atque ubi Rhoda Rhodiorum
fuit, unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis
ex Alpibus se rapiens per Lemannum lacum segnemque de-
ferens Ararem nec minus se ipso torrentes Isaram et Druan-

tiam. Lybica appellantur duo eius ora modica, ex his alterum Hispaniense alterum Metapinum, tertium idemque amplissimum Massalioticum. sunt auctores et Heracleam oppidum in
34 ostio Rhodani fuisse. Ultra fossae ex Rhodano C. Mari opere et nomine insignes, stagnum Mastramela, oppidum Maritima Abaticorum, superque Campi Lapidei, Herculis proeliorum memoria, regio Anatiliorum et intus Dexuiatium Cavarumque, rursus a mari Tricorium et intus Tritollorum Vocontiorumque et Segovellaunorum, mox Allobrogum. at in ora Massilia
35 Graecorum Phocaeensium foederata, promunturium Zao, Citharista portus, regio Camactulicorum, dein Suelteri supraque Verucini. in ora autem Athenopolis Massiliensium, Forum Iuli octavanorum colonia quae Pacensis appellatur et Classica, amnis inde Argenteus, regio Oxubiorum Ligaunorumque, super quos Suebri, Quariates, Adunicates. at in ora oppidum Latinum Antipolis, regio Deciatium, amnis Varus
36 ex Alpium monte Caenia profusus. In mediterraneo coloniae Arelate sextanorum, Beterrae septimanorum, Arausio secundanorum, in agro Cavarum Valentia, Vienna Allobrogum. oppida Latina Aquae Sextiae Salluviorum, Avennio Cavarum. Apta Iulia Vulgientium, Alebece Reiorum Apollinarium, Alba Helvorum, Augusta Tricastinorum, Anatilia, Aerea, Bormani, Comani, Cabellio, Carcasum Volcarum Tectosagum, Cessero, Carbantoracte Meminorum, Caenicenses, Cambolectri qui Atlantici cognominantur, Forum Voconi, Glanum Livi.
37 Lutevani qui et Foroneronienses, Nemausum Arecomicorum, Piscinae, Ruteni, Samnagenses, Tolosani Tectosagum Aquitaniae contermini, Tasgoduni, Tarusconoonienses, Umbranici, Vocontiorum civitatis foederatae duo capita Vasio et Lucus Augusti. oppida vero ignobilia XVIIII sicut XXIIII Nemausiensibus attributa. Adiecit formulae Galba imperator ex Inalpinis Acanticos atque Bodionticos, quorum oppidum Dinia. Longitudinem provinciae Narbonensis CCCLXX M pass. Agrippa tradit, latitudinem CCXLVIII.

38 5. (6.) Italia dehinc primique eius Ligures, mox Etruria, Umbria, Latium, ibi Tiberina ostia et Roma terrarum caput, XVI M pass. intervallo a mari. Volscum postea litus et Campaniae, Picentinum inde ac Lucanum Bruttiumque, quo lon-

gissime in meridiem ab Alpium paene lunatis iugis in maria
excurrit Italia. Ab eo Graeciae ora, mox Sallentini, Poediculi,
Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes,
Galli, Umbri, Tusci, Veneti, Carni, Iapudes, Histri, Liburni.
Nec ignoro ingrati ac segnis animi existimari posse merito, 39
si obiter atque in transcursu ad hunc modum dicatur terra
omnium terrarum alumna eadem et parens, numine deum
electa quae caelum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret
imperia rituusque molliret et tot populorum discordes feras-
que linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia et
humanitatem homini daret, breviterque una cunctarum gentium
in toto orbe patria fieret. sed quid agam? tanta nobilitas 40
omnium locorum (quos quis attigerit?), tanta rerum singula-
rum populorumque claritas tenet. urbs Roma vel sola in ea et
digna tam iam festa cervice facies quo tandem narrari debet
opere? qualiter Campaniae ora per se felixque illa ac beata
amoenitas, ut palam sit uno in loco gaudentis opus esse na-
turae? iam vero tota ea vitalis ac perennis salubritas, caeli 41
temperies, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii
saltuus, tam opaca nemora, tam munifica silvarum genera, tot
montium adflatus, tanta frugum vitiumque et olearum fertili-
tas, tam nobilia pecudi vellera, tam opima tauris colla, tot
lacuus, tot amnium fontiumque ubertas totam eam perfundens,
tot maria, portus gremiumque terrarum commercio patens
undique et tamquam iuvandos ad mortales ipsa avide in maria
procurrens. neque ingenia rituusque ac viros et lingua manu- 42
que superatas commemoro gentes. ipsi de ea iudicavere Grai,
genus in gloriam suam effusissimum, quotam partem ex ea
appellando Graeciam magnam! nimirum id quod in caeli men-
tione fecimus hac quoque in parte faciendum est, ut notas
quasdam et pauca sidera attingamus. legentes tantum quaeso
meminerint ad singula toto orbe edissertanda festinari. Est 43
ergo folio maxime querno adsimilata, multo proceritate am-
plior quam latitudine, in laevam se flectens cacumine et Ama-
zonicae figura desinens parmae, ubi a medio excursu Cocyn-
thos vocatur, per sinuus lunatos duo cornua emittens, Leuco-
petram dextra, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab In-
alpino fine Praetoriae Augustae per urbem Capuamque cursu

meante Regium oppidum in umero eius situm, a quo veluti
cervicis incipit flexus, deciens centena et viginti milia pas-
suum, multoque amplior mensura fieret Lacinium usque, ni
44 talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo eius varia
est, CCCCX milium inter duo maria inferum et superum am-
nesque Varum atque Arsiam, media autem ferme circa urbem
Romam ab ostio Aterni amnis in Hadriaticum mare influentis
ad Tiberina ostia CXXXVI, et paulo minus a Castro Novo
Hadriatici maris Alsium ad Tuscum aequor, haud ullo in loco
CC latitudinem excedens. universae autem ambitus a Varo
45 ad Arsiam |XX|. XLVIII milia passuum efficit. Abest a cir-
cumdatis terris Histria ab Liburnia quibusdam locis centena
M pass., ab Epiro et Illyrico L, ab Africa minus CC, ut auctor
est M. Varro, ab Sardinia CXX M, ab Sicilia MD, a Corcyra
minus LXXX, ab Issa L M. Incedit per maria caeli regione ad
meridiem quidem, sed, si quis id diligenti subtilitate exigat,
46 inter sextam horam primamque brumalem. Nunc ambitum
eius urbesque enumerabimus, qua in re praefari necessarium
est auctorem nos divum Augustum secuturos, descriptionem-
que ab eo factam Italiae totius in regiones XI, sed ordine
eo qui litorum tractu fiet urbium quidem vicinitates oratione
utique praepropera servari non posse, itaque interiore exin
parte digestionem in litteras eiusdem nos secuturos, colo-
niarum mentione signata quas ille in eo prodidit numero. nec
situus originesque persequi facile est Ingaunis Liguribus (ut
ceteri omittantur) agro triciens dato.
47 (7.) Igitur ab amne Varo Nicaea a Massiliensibus condi-
tum, fluvius Palo, Alpes populique Inalpini multis nomini-
bus, sed maxime Capillati, oppido Vediantiorum civitatis
Cemenilo portus Herculis Monoeci, Ligustina ora. Ligurum
celeberrimi ultra Alpes Sallui, Deciates, Oxubi, citra Veneni,
Esturri, Soti, Vagienni, Statielli, Binbelli, Maielli, Cuburria-
tes, Casmonates, Velleiates et quorum oppida in ora proxime
48 dicemus. flumen Rutuba, oppidum Album Intimilium, flumen
Merula, oppidum Album Ingaunum, portus Vadorum Sabatium,
flumen Porcifera, oppidum Genua, fluvius Fertor, portus Del-
phini, Tigullia intus, et Segesta Tigulliorum, flumen Macra,
Liguriae finis. a tergo autem supra dictorum omnium Ap-

penninus mons Italiae amplissimus perpetuis iugis ab Alpibus
tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum 49
amnem Italiae ditissimum omnia nobilibus oppidis nitent, Li-
barna, Dertona colonia, Iria, Vardacate, Industria, Pollentia,
Correa quod Potentia cognominatur, Foro Fulvi quod Valen-
tinum, Augusta Vagiennorum, Alba Pompeia, Hasta, Aquis
Statiellorum. Haec regio ex descriptione Augusti nona est.
patet ora Liguriae inter amnes Varum et Macram CCXI M
passuum.

(8.) Adnectitur septima, in qua Etruria est ab amne Ma- 50
cra, ipsa mutatis saepe nominibus. Umbros inde exegere
antiquitus Pelasgi, hos Lydi, a quorum rege Tyrrheni, mox
a sacrifico ritu lingua Graecorum Thusci sunt cognominati.
Primum Etruriae oppidum Luna portu nobile, colonia Luca
a mari recedens propiorque Pisae inter amnes Auserem et
Arnum ortae a Pelope Pisisque sive a Teutanis, Graeca gente.
Vada Volaterrana, fluvius Caecina, Populonium, Etruscorum
quondam hoc tantum in litore. hinc amnes Prile, mox Umbro 51
navigiorum capax, et ab eo tractus Umbriae portusque Te-
lamo, Cosa Volcientium a populo Romano deducta, Graviscae,
Castrum Novum, Pyrgi, Caeretanus amnis et ipsum Caere
intus M passuum VII Agylla a Pelasgis conditoribus di-
ctum, Alsium, Fregenae, Tiberis amnis a Macra CCLXXXIIII
M pass. intus coloniae Falisca Argis orta (ut auctor est
Cato) quae cognominatur Etruscorum, Lucus Feroniae, Ru-
sellana, Seniensis, Sutrina. de cetero Arretini Veteres, Ar- 52
retini Fidentiores, Arretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses
cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini
Novi, Clusini Veteres, Florentini praefluenti Arno adpositi,
Faesulae, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Ne-
pet, Novem Pagi, Praefectura Claudia Foroclodi, Pistorium,
Perusia, Suanenses, Saturnini qui antea Aurini vocabantur,
Subertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulo-
nienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani, Volcentani cogno-
mine Etrusci, Volsinienses. in eadem parte oppidorum ve-
terum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus.

(9.) Tiberis antea Thybris appellatus et prius Albula e 53
media fere longitudine Appennini finibus Arretinorum pro-

fluit. tenuis primo nec nisi piscinis conrivatus emissusque navigabilis, sicuti Tinia et Glanis influentes in eum, novenorum ita conceptu dierum, si non adiuvent imbres. sed Tiberis propter aspera et confragosa ne sic quidem praeterquam trabibus verius quam ratibus longe meabilis fertur, per centum quinquaginta milia passuum non procul Tiferno Perusiaque et Ocriculo, Etruriam ab Umbris ac Sabinis, mox citra sedecim milia passuum urbis Veientem agrum a Crustumino,
54 dein Fidenatem Latinumque a Vaticano dirimens, sed infra Arretinum Glanim duobus et quadraginta fluviis auctus, praecipuis autem Nare et Aniene, qui et ipse navigabilis Latium includit a tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in urbem perductis, et ideo quamlibet magnarum navium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus, pluribus prope solus quam ceteri in omnibus terris
55 amnes adcolitur adspiciturque villis, nullique fluviorum minus licet inclusis utrimque lateribus. nec tamen ipse depugnat, quamquam creber ac subitus incrementis et nusquam magis aquis quam in ipsa urbe stagnantibus. quin immo vates intellegitur potius ac monitor auctu semper religiosus verius
56 quam saevus. Latium antiquum a Tiberi Cerceios servatum est M pass. L longitudine. tam tenues primordio imperi fuere radices. colonis saepe mutatis tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli, et ultra Cerceios Volsci, Osci, Ausones, unde nomen Lati processit ad Lirim amnem. in principio est Ostia colonia a Romano rege deducta, oppidum Laurentum, lucus Iovis Indigetis, amnis Numicius, Ardea a Danae Persei matre condita.
57 dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen et insula, fluvius Nymphaeus, Clostra Romana, Cercei quondam insula inmenso quidem mari circumdata, ut creditur Homero, et nunc planitie. Mirum est quod hac de re tradere hominum notitiae possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, urbem dumtaxat a Gallis captam dixit, Clitarchus ab eo proximus legationem tantum ad
58 Alexandrum missam, hic iam plus quam et fama), Cerceiorum insulae et mensuram posuit stadia octoginta in eo volumine

quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratu, qui fuit ur-
bis nostrae CCCCXL. anno. quicquid ergo terrarum est prae-
ter decem milia passuum ambituus adnexum insulae post eum
annum accessit Italiae. Aliud miraculum a Cerceis palus Pom- 59
ptina est, quem locum XXIIII urbium fuisse Mucianus ter con-
sul prodidit. dein flumen Aufentum, supra quod Tarracina
oppidum lingua Volscorum Anxur dictum, et ubi fuere Amy-
clae sive Amunclae a serpentibus deletae, dein locus Spelun-
cae, lacus Fundanus, Caieta portus, oppidum Formiae Hormiae
dictum, ut existimavere, antiqua Laestrygonum sedes. ultra
fuit oppidum Pirae, est colonia Minturnae Liri amne divisa
Glanica appellata, Sinuessa, extremum in adiecto Latio, quam
quidam Sinopen dixere vocitatam. Hinc felix illa Campania. ab 60
hoc sinu incipiunt vitiferi colles et temulentia nobilis suco
per omnes terras incluto, atque (ut veteres dixere) summum
Liberi Patris cum Cerere certamen. hinc Setini et Caecubi
protenduntur agri, his iunguntur Falerni, Caleni, dein con-
surgunt Massici, Gaurani Surrentinique montes. ibi Leburini
campi sternuntur et in delicias alicae politur messis. Haec
litora fontibus calidis rigantur, praeterque cetera in toto mari
conchylio et pisce nobili adnotantur. nusquam generosior
oleae liquor, et hoc quoque certamen humanae voluptatis.
tenuere Osci, Graeci, Umbri, Tusci, Campani. In ora Savo 61
fluvius, Volturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumae
Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucri-
nus et Avernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam,
dein Puteoli colonia Dicaearchea dicti, postque Phlegraei
campi, Acherusia palus Cumis vicina. litore autem Neapolis 62
Chalcidensium et ipsa, Parthenope a tumulo Sirenis appellata,
Herculaneum, Pompei haud procul spectato monte Vesuvio,
adluente vero Sarno amne, ager Nucerinus et novem milia
passuum a mari ipsa Nuceria, Surrentum cum promunturio
Minervae Sirenum quondam sede. navigatio a Cerceis duo-
deoctoginta milia passuum patet. Regio ea a Tiberi prima 63
Italiae servatur ex descriptione Augusti. Intus coloniae Ca-
pua ab XL M pass. campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum,
Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. oppida Abellinum,
Aricia, Alba Longa, Acerrani, Allifani, Atinates, Aletrinates,

Anagnini, Atellani, Aefulani, Arpinates, Auximates, Abellani, Alfaterni et qui ex agro Latino item Hernico item Labicano cognominantur, Bovellae, Calatiae, Casinum, Calenum, Capitulum Hornetum, Cernetani qui Mariani cognominantur, Corani a Dardano Troiano orti, Cubulterini, Castri-
64 monienses, Cingulani, Fabienses in monte Albano, Foropulienses ex Falerno, Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni Veteres, Fabraterni Novi, Ficolenses, Fregellani, Forum Appi, Forentani, Gabini, Interamnates Sucasini qui et Lirenates vocantur, Ilionenses, Lanuini, Norbani, Nomentani, Praenestini urbe quondam Stephane dicta, Privernates, Setini, Signini, Suessulani, Telesini, Trebulani cognomine Ballinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Ulubren-
65 ses, Urbanates, superque Roma ipsa, cuius nomen alterum dicere arcanis caerimoniarum nefas habetur, optimaque et salutari fide abolitum enuntiavit Valerius Soranus, luitque mox poenas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquae, ob hoc maxime silentium institutae. namque diva Angerona, cui sacrificatur a. d. XII. kalend. Ianuar.,
66 ore obligato obsignatoque simulacrum habet. Urbem tres portas habentem Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus credamus) quattuor. moenia eius collegere ambitu imperatoribus censoribusque Vespasianis anno conditae DCCCXXVI. pass. XIII M CC, conplexa montes septem. ipsa dividitur in regiones quattuordecim, compita Larum CCLXV. eiusdem spatium mensura currente a miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quae sunt hodie numero triginta septem ita ut duodecim semel numerentur praetereanturque ex veteribus septem quae esse desierunt, efficit passuum per
67 directum XX M DCCLXV. ad extrema vero tectorum cum castris praetoriis ab eodem miliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta milia passuum. quod si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto aestimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. clauditur ab oriente aggere Tarquini Superbi inter prima opere mirabili, namque eum muris aequavit qua maxime patebat aditu plano. cetero munita erat praecelsis muris aut abruptis montibus, nisi quod

exspatiantia tecta multas addidere urbes. In prima regione 68
praeterea fuere in Latio clara oppida Satricum, Pometia,
Scaptia, Politorium, Tellena, Tifata, Caenina, Ficana, Cru-
stumerium, Ameriola, Medullum, Corniculum, Saturnia ubi
nunc Roma est, Antipolis quod nunc Ianiculum in parte Ro-
mae, Antemnae, Camerium, Collatia, Amitinum, Norbe, Sulmo,
et cum iis carnem in monte Albano soliti accipere populi 69
Albenses, Albani, Aesolani, Accienses, Abolani, Bubetani,
Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretii, Horten-
ses, Latinienses, Longani, Manates, Macrales, Munienses,
Numinienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Poletaurini, Quer-
quetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vi-
mitellarii, Velienses, Venetulani, Vitellenses. Ita ex anti- 70
quo Latio LIII populi interiere sine vestigiis. in Campano
autem agro Stabiae oppidum fere usque ad Cn. Pompeium
et L. Catonem consules, pridie kalend. Mai, quo die L. Sulla
legatus bello sociali id delevit, quod nunc in villam abiit.
intercidit ibi et Taurania. sunt morientes Casilini reliquiae.
praeterea auctor est Antias oppidum Latinorum Apiolas ca-
ptum a L. Tarquinio rege, ex cuius praeda Capitolium is in-
choaverit. A Surrentino ad Silerum amnem triginta milia pas-
suum ager Picentinus fuit Tuscorum, templo Iunonis Argivae
ab Iasone condito insignis. intus oppidum Salerni, Picentia.

(10.) A Silero regio tertia et ager Lucanus Bruttiusque 71
incipit, nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eum
Pelasgi, Oenotrii, Itali, Morgetes, Siculi, Graeciae maxime
populi, novissime Lucani a Samnitibus orti duce Lucio. Op-
pidum Paestum Graecis Posidonia appellatum, sinus Paesta-
nus, oppidum Elea quae nunc Velia, promunturium Palinu-
rum, a quo sinu recedente traiectus ad Columnam Regiam
centum M pass. proximum autem huic flumen Melpes, op- 72
pidum Buxentum Graeciae Pyxus, Laus amnis, fuit et oppi-
dum eodem nomine. ab eo Bruttium litus, oppidum Blanda,
flumen Baletum, portus Parthenius Phocensium, sinus Vibo-
nensis, locus Clampetiae, oppidum Tempsa a Graecis Temese
dictum et Crotoniensium Terina sinusque ingens Terinaeus.
oppidum Consentia intus. in peninsula fluvius Acheron, a quo 73
oppidani Acheruntini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam

appellamus, portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, portus Orestis et Medma. oppidum Scyllaeum, Crataeis fluvius, mater (ut dixere) Scyllae. dein Columna Regia, Siculum fretum ac duo adversa promunturia, ex Italia Caenus, e Sicilia Pelorum, duodecim stadiorum intervallo,
74 unde Regium XCIII. Inde Appennini silva Sila, promunturium Leucopetra XV M pass., ab ea LI Locri cognominati a promunturio Zephyrio, absunt a Silero CCCIII M passuum, et includitur Europae sinus primus. In eo maria nuncupantur, unde inrumpit, Atlanticum, ab aliis magnum. qua intrat, Porthmos a Graecis, a nobis Gaditanum fretum. cum intravit, Hispanum quatenus Hispanias adluit ab aliis Hibericum aut Baliaricum, mox Gallicum ante Narbonensem provinciam, hinc
75 Ligusticum, ab eo ad Siciliam insulam Tuscum, quod ex Graecis alii Notium alii Tyrrhenum, e nostris plurimi inferum vocant. ultra Siciliam quod est ad Sallentinos Ausonium Polybius appellat, Eratosthenes autem inter ostium oceani et Sardiniam quicquid est Sardoum, inde ad Siciliam Tyrrhenum, ab hac Cretam usque Siculum, ab ea Creticum.

76 (11.) Insulae per haec maria primae omnium Pityussae a Graecis dictae a frutice pineo. nunc Ebusus vocatur utraque, civitate foederata, angusto freto interfluente patent XLVI M pass., absunt a Dianio septingentis stadiis totidem Dianium per continentem a Carthagine nova. tantundem a Pityussis in altum Baliares duae et Sucronem versu
77 Colubraria. Baliares funda bellicosas Graeci Gymnasias dixere. maior centum mil. passuum est longitudine, circuit vero CCCCLXXV M. oppida habet civium Romanorum Palmam et Pollentiam, Latina Cinium et Tucim, et foederatum Bocchorum fuit. ab ea XXX M pass. distat minor, longitudine XL M, circuitu CL M pass. civitates habet Labonem
78 Saniseram, Magonem. A maiore XII M pass. in altum abest Capraria insidiosa naufragiis, et e regione Palmae urbis Menariae ac Tiquadra et parva Hannibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariae parit, ideo infesta omnibus nisi Ebusitanam terram inferentibus. Graeci Ophiussam dixere. nec cu
79 niculos Ebusus gignit populantes Baliarium messes. Sunt ali XX ferme parvae mari vadoso, Galliae autem ora in Rhod

ostio Melina, mox quae Blascorum vocatur, et tres Stoechades a vicinis Massiliensibus dictae propter ordinem quo sitae sunt. nomina singulis Prote, Mese quae et Pomponiana vocatur, tertia Hypaea. ab his Sturium, Phoenice, Phila, Lero et Lerina adversum Antipolim, in qua Berconi oppidi memoria.

6. (12.) In Ligustico mari est Corsica quam Graeci Cyr- 80
non appellavere, sed Tusco propior, a septentrione in meridiem proiecta, longa passuum CL milia, lata maiore ex parte quinquaginta, circuitu CCCXXV M. abest a Vadis Volaterranis LXII M pass., civitates habet XXXII et colonias Marianam a C. Mario deductam, Aleriam a dictatore Sulla. Citra est Oglasa, intra vero, et sexaginta milia passuum a Corsica, Planasia a specie dicta, aequalis freto ideoque navigiis fallax. Amplior Urgo et Capraria, quam Graeci Aegilion 81
dixere, item Igilium et Dianium quam Artemisiam, ambae contra Cosanum litus, et Barpana, Menaria, Columbaria, Venaria, Ilva cum ferri metallis, circuitus centum milia, a Populonio decem, a Graecis Aethalia dicta. ab ea Planasia XXVIII M. Ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia et adversum Formias Pontiae. In Pu- 82
teolano autem sinu Pandateria, Prochyta, non ab Aeneae nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat, Aenaria a statione navium Aeneae, Homero Inarime dicta, Pithecusa, non a simiarum multitudine (ut aliqui existimavere), sed a figlinis doliorum. Inter Pausilypum et Neapolim Megaris, mox a Surrento octo milibus passuum distantes Tiberi principis arce nobiles Capreae circuitu XI M passuum. (13.) Leucothea, 83
utraque conspectum, pelagus Africum attingens, Sardinia minus octo milibus passuum a Corsicae extremis, etiamnum angustias eas artantibus insulis parvis quae Cuniculariae appellantur itemque Phintonis et Fossae, a quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

7. Sardinia ab oriente patens CLXXXVIII milia passuum, 84
ab occidente CLXXV milia, a meridie LXXVII milia, a septentrione CXXV, circuitu DLXV milia, abest ab Africa Caralitano promunturio ducenta milia, a Gadibus quattuordeciens centena. habet et a Gorditano promunturio duas insulas quae vocantur Herculis, a Sulcensi Enosim, a Caralitano Ficariam.

85 Quidam haut procul ab ea et Berelida ponunt et Callode et
quam vocant Heras lutra. celeberrimi in ea populorum Ilien-
ses, Balari, Corsi oppidorum XVIII, Sulcitani, Valentini,
Neapolitani, Vitenses, Caralitani civium Romanorum, et No-
renses, colonia autem una quae vocatur ad turrem Libisonis.
Sardiniam ipsam Timaeus Sandaliotim appellavit ab effigie
soleae, Myrsilus Ichnusam a similitudine vestigi. Contra Pae-
stanum sinum Leucasia est a Sirene ibi sepulta appellata.
contra Veliam Pontia et Isacia, utraeque uno nomine Oeno-
trides, argumentum possessae ab Oenotriis Italiae. contra
Vibonem parvae quae vocantur Ithacesiae ab Ulixis specula.
86 8. (14.) Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicania a
Thucydide dicta, Trinacria a pluribus aut Trinacia a triangula
specie, circuitu patens, ut auctor est Agrippa, DXXVIII M
pass., quondam Bruttio agro cohaerens, mox interfuso mari
avolsa XV M in longitudinem freto, in latitudinem autem MD
pass. iuxta Columnam Regiam. ab hoc dehiscendi argumento
Rhegium Graeci nomen dedere oppido in margine Italiae sito.
87 In eo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare verti-
cosum, ambo clara saevitia. Ipsius triquetrae, ut diximus,
promunturium Pelorum vocatur adversus Scyllam vergens in
Italiam, Pachynum in Graeciam, CCCCXL M ab eo distante
Peloponneso, Lilybaeum in Africam CLXXX M intervallo a
Mercuri promunturio et a Caralitano Sardiniae CXC M. inter
se autem haec promunturia ac latera distant his spatiis: ter-
reno itinere a Peloro Pachynum CLXXXVI M pass., inde
88 Lilybaeum CC M, inde Pelorum CXLII. coloniae ibi quin-
que, urbes ac civitates LXIII. A Peloro mare Ionium ora
spectante oppidum Messana civium Romanorum qui Mamertini
vocantur, promunturium Drepanum, colonia Tauromenium
quae antea Naxos, flumen Asines, mons Aetna nocturnis mi-
rus incendiis. crater eius patet ambitu stadia XX, favilla Tau-
romenium et Catinam usque pervenit fervens, fragor vero ad
89 Maroneum et Gemellos colles. scopuli tres Cyclopum, portus
Ulixis, colonia Catina, flumina Symaethum, Terias, intus
Laestrygonii campi. oppida Leontini, Megaris, amnis Panta-
gies, colonia Syracusae cum fonte Arethusa, quamquam et
Temenitis et Archidemia et Magaea et Cyane et Milichie fontes

in Syracusano potantur agro, portus Naustathmus, flumen
Elorum, promunturium Pachynum, a qua fronte Siciliae flu-
men Hyrminum, oppidum Camarina, fluvius Gelas, oppidum
Acragas quod Agrigentum nostri dixere. Thermae colonia, 90
amnes Achates, Mazara, Hypsa, Selinuus, oppidum Lilybaeum,
ab eo promunturium, Drepana, mons Eryx, oppida Panhor-
mum, Soluus, Himera cum fluvio, Cephaloedis, Aluntium, Aga-
thyrnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylae et unde coepimus
Pelorias. intus Latinae condicionis Centuripini, Netini, Se- 91
gestani, stipendiarii Assorini, Aetnenses, Agyrini, Acestaei,
Acrenses, Bidini, Cetarini, Cacyrini, Drepanitani, Erge-
tini, Echetlienses, Erycini, Entellini, Enini, Egguini, Ge-
lani, Galacteni Halesini, Hennenses, Hyblenses, Herbiten-
ses, Herbessenses, Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani,
Imacarenses, Ipanenses, Ietenses, Mutustratini, Magellini,
Murgentini, Mutycenses, Menanini, Naxii, Noini, Petrini,
Paropini, Phintienses, Semelitani, Seschterni, Selinuntii, Sy-
maethii, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tyracinenses,
Zanclaei Messeniorum in Siculo freto. Sunt insulae Afri- 92
cam versae Gaulos, Melita a Camerina LXXXVII M pass., a
Lilybaeo CXIII, Cosyra, Hieronnesos, Caene, Galata, Lepa-
dusa, Aethusa quam alii Aegusam scripserunt, Bucion et
a Solunte LXXV M Osteodes, contraque Paropinos Ustica.
citra vero Siciliam ex adverso Metauri amnis XXV milibus
ferme pass. ab Italia VII Aeoliae, appellatae eaedem Lipa-
raeorum, Hephaestiades a Graecis, a nostris Volcaniae, Aeo-
liae, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnavit. 9. Lipara 93
cum civium Romanorum oppido, dicta a Liparo rege qui
successit Aeolo, antea Milogonis vel Meligunis vocitata, ab-
est XXV M pass. ab Italia, ipsa circuitu paulo minor V M. in-
ter hanc et Siciliam altera antea Therasia appellata, nunc Hiera,
quia sacra Volcano est colle in ea nocturnas evomente flam-
mas. tertia Strongyle a Lipara **M pass. ad exortum solis ver- 94
gens, in qua regnavit Aeolus, quae a Lipara liquidiore tantum
flamma differt, e cuius fumo quinam flaturi sint venti in triduum
praedicere incolae traduntur, unde ventos Aeolo paruisse
existimatum. quarta Didyme minor quam Lipara. quinta Eri-
phusa, sexta Phoenicusa pabulo proximarum relictae. novis-

sima eademque minima Evonymos. Hactenus de primo Eu-
ropae sinu.

95 10. (15.) A Locris Italiae frons incipit Magna Graecia
appellata, in tris sinuus recedens Ausonii maris, quoniam Au-
sones tenuere primi. patet LXXXVI M pass., ut auctor est
Varro. plerique LXXV M fecere. In ea ora flumina innumera,
sed memoratu digna a Locris Sagra, et vestigia oppidi Cau-
lonis, Mustiae, Consilinum castrum, Cocynthum, quod esse
longissimum Italiae promunturium aliqui existimant. dein
sinus et Stolagium Scyllaceum, Scylletium Atheniensibus, cum
conderent, dictum, quem locum occurrens Terinaeus sinus
peninsulam efficit, et in ea portus qui vocatur Castra Han-
nibalis, nusquam angustiore Italia. XL M passuum latitudo
est. itaque Dionysius maior intercisam eo loco adicere Sici-
96 liae voluit. amnes ibi navigabiles Carcinus, Crotalus, Se-
mirus, Arogas, Thagines, oppidum intus Petilia, mons Cliba-
nus, promunturium Lacinium, cuius ante oram insula X M
pass. a terra Dioscoron, altera Calypsus quam Ogygiam ap-
pellasse Homerus existimatur, praeterea Tyris, Eranusa,
Meloessa. ipsum a Caulone abesse LXX M pass. prodit
Agrippa.

97 11. A Lacinio promunturio secundus Europae sinus in-
cipit magno ambitu flexus et Acroceraunio Epiri finitus pro-
munturio, a quo abest LXXV M pass. Oppidum Croto, amnis
Neaethus, oppidum Thuri inter duos amnes Crathim et Sy-
barim, ubi fuit urbs eodem nomine. similiter est inter Sirim
et Acirim Heraclia aliquando Siris vocitata. Flumina Acalan-
drum, Casuentum, oppidum Metapontum, quo tertia Italiae
98 regio finitur. Mediterranei Bruttiorum Aprustani tantum, Lu-
canorum autem Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Po-
tentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Ursentini, Volcentani, qui-
bus Numestrani iunguntur. praeterea interisse Thebas Luca-
nas Cato auctor est, et Mardoniam Lucanorum urbem fuisse
Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit.

99 (16.) Conectitur secunda regio amplexa Hirpinos, Cala-
briam, Apuliam Sallentinos CCL M sinu qui Tarentinus ap-
pellatur ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, con-
tributa eo maritima colonia quae ibi fuerat. abest CXXXVI

M pass. a Lacinio promunturio adversam ei Calabriam in peninsulam emittens. Graeci Messapiam a duce appellavere et ante Peucetiam a Peucetio Oenotri fratre in Sallentino agro. Inter promunturia C M pass. intersunt. latitudo peninsulae a Tarento Brundisium terreno itinere XXXV M pass. patet, multoque brevius a portu Sasine. oppida per continentem 100
a Tarento Varia cui cognomen Apulae, Messapia, Sarmadium, in ora vero Senum, Callipolis quae nunc est Anxa LXXV M pass. a Tarento. Inde XXXIII M promunturium quod Acran Iapygiam vocant, quo longissime in maria excurrit Italia. ab eo Basta oppidum et Hydruntum decem ac novem M passuum, ad discrimen Ionii et Hadriatici maris, qua in Graeciam brevissimus transitus, ex adverso Apolloniatum oppidi latitudine intercurrentis freti quinquaginta M non amplius. hoc inter- 101
vallum pedestri continuare transitu pontibus iactis primum Pyrrhus Epiri rex cogitavit, post eum M. Varro, cum classibus Pompei piratico bello praeesset. utrumque aliae impedivere curae. Ab Hydrunte Soletum desertum, dein Fratuertium, portus Tarentinus, statio Miltopes, Lupia, Balesium, Caelia, Brundisium L M pass. ab Hydrunte in primis Italiae portu nobile ac velut certiore transitu sic utique longiore, excipiente Illyrici urbe Durrachio CCXXV M traiectu. Brun- 102
disio conterminus Poediculorum ager. VIIII adolescentes totidemque virgines ab Illyriis XVI populos genuere. Poediculorum oppida Rudiae, Gnatia, Barium, amnes Iapyx a Daedali filio rege, a quo et Iapygia, **Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium praefluens. Hinc Apulia Dauniorum 103
cognomine a duce Diomedis socero, in qua oppidum Salapia Hannibalis meretricio amore inclutum, Sipontum, Uria, amnis Cerbalus Dauniorum finis, portus Aggasus, promunturium montis Gargani a Sallentino sive Iapygio CCXXXIIII M pass. ambitu Gargani, portus Garnae, lacus Pantanus, flumen portuosum Fertor. Teanum Apulorum itemque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. inde regio Frentana. ita Apulorum ge- 104
nera tria: Teani a duce e Graïs, Lucani subacti a Calchante, quae nunc loca tenent Atinates, Dauniorum praeter supra dicta coloniae Luceria, Venusia, oppida Canusium, Arpi aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argyripa

dictum. Diomedes ibi delevit gentes Monadorum Dardorumque et urbes duas quae in proverbi ludicrum vertere, Apinam
105 et Tricam. Cetera intus in secunda regione Hirpinorum colonia una Beneventum auspicatius mutato nomine quae quondam appellata Maleventum, Ausculani, Aquilonii, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini, Ligures qui cognominantur Corneliani et qui Baebiani, Vescellani. Aeculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Aecani, Alfellani, Atinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses et nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, Herdonienses, Irini, Larinates cognomine Frentani. Merinates ex Gargano, Mateolani, Neretini, Rubustini, Silvini, Strapellini, Turnantini, Vibinates, Venusini, Ulurtini. Calabrorum mediterranei Aegetini, Apamestini, Argetini, Butuntinenses, Deciani, Grumbestini, Norbanenses, Palionenses, Stulnini, Tutini. Sallentinorum Aletini, Basterbini, Neretini, Ulentini, Veretini.

106 12. (17.) Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum Italiae. In ora Frentanorum a Tiferno flumen Trinium portuosum, oppida Histonium, Buca, Hortona, Aternus amnis. intus Anxani cognomine Frentani, Caretini Supernates et Infernates, Lanuenses. Marrucinorum Teatini. Pelignorum Corfinienses, Superaequani, Sulmonenses. Marsorum Anaxatini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Marruvini. Albensium Alba ad
107 Fucinum lacum. Aequiculanorum Cliternini, Carseolani. Vestinorum Angulani, Pennenses, Peltuinates quibus iunguntur Aufinates Cismontani. Samnitium, quos Sabellos et Graeci Saunitas dixere, colonia Bovianum Vetus et alterum cognomine Undecumanorum, Aufidenates, Aesernini, Fagifulani, Ficolenses, Saepinates, Tereventinates. Sabinorum Amiternini, Curenses, Forum Deci, Forum Novum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani qui cognomi-
108 nantur Mutusci et qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex Aequicolis interiere Comini, Tadiates, Caedici, Alfaterni. Gellianus auctor est lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe conditum a Marsya duce Lydorum, item Vidicinorum in Piceno deletum a Romanis Valerianus. Sabini, ut quidam existimavere, a religione et deorum cultu

Sabini appellati, Velinos adcolunt lacuus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulpureis aquis Tiberim ex his pe- 109
tens, replet e monte Fiscello Avens iuxta Vacunae nemora et Reate. in eosdem conditus, at ex alia parte, Anio in monte Trebanorum ortus lacuus tris amoenitate nobilis qui nomen dedere Sublaqueo defert in Tiberim. in agro Reatino Cutiliae lacum, in quo fluctuetur insula, Italiae umbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, a latere Picenum, a tergo Umbria, Appennini iugis Sabinos utrimque vallantibus.

13. (18.) Quinta regio Piceni est, quondam uberrimae 110
multitudinis. CCCLX milia Picentium in fidem populi Romani venere. orti sunt a Sabinis voto vere sacro. tenuere ab Aterno amne, ubi nunc ager Hadrianus et Hadria colonia a mari VI M pass. Flumen Vomanum, ager Praetutianus Palmensisque, item Castrum novum, flumen Batinum, Truentum cum amne, quod solum Liburnorum in Italia relicum est, flumen Albula, Tessuinum quo finitur Praetutiana regio et Picentium incipit. Cupra oppidum, Castellum Firmanorum, et 111
super id colonia Asculum, Piceni nobilissima. intus Novana. in ora Cluana, Potentia, Numana a Siculis condita. ab iisdem colonia Ancona adposita promunturio Cunero in ipso flectentis se orae cubito, a Gargano CLXXXIII M pass., intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Planinenses, Ricinenses, Septempedani, Tollentinates, Treienses, Urbesalvia Pollentini.

14. (19.) Iungetur his sexta regio Umbriam conplexa 112
agrumque Gallicum citra Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit Togatae Galliae cognomine. Siculi et Liburni plurima eius tractuus tenuere, in primis Palmensem, Praetutianum Hadrianumque agrum. Umbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli. Umbrorum gens antiquissima Italiae existimatur, ut quos Ombrios a Graecis putent dictos, quod inundatione terrarum imbribus superfuissent. Trecenta eorum oppida Tusci 113
debellasse reperiuntur. nunc in ora flumen Aesis, Senagallia, Metaurus fluvius, coloniae Fanum Fortunae, Pisaurum cum amne, et intus Hispellum, Tuder. de cetero Amerini, Attidiates, Asisinates, Arnates, Aesinates, Camertes, Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Sallentini, Fulginiates,

Foroflaminienses, Foroiulienses cognomine Concupienses, Forobrentani, Forosempronienses, Iguini, Interamnates cognomine Nartes, Mevanates, Mevanionenses, Matilicates, Narnienses, quod oppidum Nequinum antea vocatum est, Nuce-
114 rini cognomine Favonienses et Camellani, Ocriculani, Ostrani, Pitulani cognomine Pisuertes et alii Mergentini, Plestini, Sentinates, Sassinates, Spoletini, Suasani, Sestinates, Suillates, Tadinates, Trebiates, Tuficani, Tifernates cognomine Tiberini et alii Metaurenses, Vesinicates, Urbanates cognomine Metaurenses et alii Hortenses, Vettonenses, Vindinates, Visuentani. In hoc situ interiere Feliginates, et qui Clusiolum tenuere supra Interamnam, et Sarranates cum oppidis Acerris quae Vafriae cognominabantur, Turocaelo quod Vettiolum. item Solinates, Suriates, Falinates, Sapinates. interiere et Ariates cum Crinivolo et Usidicani et Plangenses, Paesinates, Caelestini. Ameriam supra scriptam Cato ante Persei bellum conditam annis DCCCCLXIIII prodit.

115 15. (20.) Octava regio determinatur Arimino, Pado, Appennino. In ora fluvius Crustumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino et Aprusa. fluvius Rubico, quondam finis Italiae. ab eo Sapis et Vitis et Anemo, Ravenna Sabinorum oppidum cum amne Bedese, ab Ancona CV M pass. nec procul a mari Umbrorum Butrium. intus coloniae Bononia, Felsina vocitatum, cum princeps Etruriae esset, Brixillum, Mutina,
116 Parma, Placentia. oppida Caesena, Claterna, Fora Clodi, Livi, Popili, Truentinorum, Corneli, Licini. Faventini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses a Lepido, Solonates, Saltusque Galliani qui cognominantur Aquinates, Tannetani, Veleiates cognomine veteri Regiates, Urbanates. in hoc tractu interierunt Boi quorum tribus CXII fuisse auctor est Cato, item Senones qui ceperunt Romam.

117 16. Padus e gremio Vesuli montis celsissimum in cacumen Alpium elati finibus Ligurum Vagiennorum visendo fonte profluens condensque se cuniculo et in Forovibiensium agro iterum exoriens, nullo amnium claritate inferior, Graecis dictus Eridanus ac poena Phaethontis inlustratus, augetur ad canis ortuus liquatis nivibus, agris quam navigiis torrentior, nihil tamen ex rapto sibi vindicans atque ubi linquit ubertatem

largitor, trecentis M pass. a fonte addens meatu LXXXVIII, 118
nec amnes tantum Appenninos Alpinosque navigabiles capiens sed lacuus quoque inmensos in eum sese exonerantes, omni numero XXX flumina in mare Hadriaticum defert, celeberrima ex iis Appennini latere Iactum, Tanarum, Trebiam Placentinum, Tarum, Inciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum. Alpium vero Sturam, Orgum, Durias duas, Sesitem, Ticinum, Lambrum, Adduam, Ollium, Mincium. nec alius amnium tam 119
brevi spatio maioris incrementi est. urguetur quippe aquarum mole et in profundum agitur, gravis terrae, quamquam deductus in flumina et fossas inter Ravennam Altinumque per CXX M pass., tamen qua largius vomit septem maria dictus facere. Augusta fossa Ravennam trahitur, ubi Padusa vocatur quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium magnitudinem portuus habet qui Vatreni dicitur, qua Claudius Caesar e Britannia triumphans praegrandi illa domo verius quam nave intravit Hadriam. hoc ante Eridanum ostium di- 120
ctum est, ab aliis Spineticum ab urbe Spina quae fuit iuxta praevalens, ut Delphicis creditum est thesauris, condita a Diomede. auget ibi Padum Vatrenus amnis ex Forocorneliensi agro. Proximum inde ostium Caprasiae, dein Sagis, dein Volane quod ante Olane vocabatur. omnia ea fossa Flavia quam primi a Sagi fecere Tusci egesto amnis impetu per transversum in Atrianorum paludes quae Septem maria appellantur, nobili portu oppidi Tuscorum Atriae a quo Atriaticum mare ante appellabatur quod nunc Hadriaticum. Inde ostia 121
plena Carbonaria, fossiones Philistina, quod alii Tartarum vocant, omnia ex Philistinae fossae abundatione nascentia, accedentibus Atesi ex Tridentinis Alpibus et Togisono ex Patavinorum agris. pars eorum et proximum portum facit Brundulum, sicut Aedronem Meduaci duo ac fossa Clodia. His se Padus miscet ac per haec effunditur, plerisque, ut in Aegypto Nilus quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus stadiorum V M circuitu. Pu- 122
det a Graecis Italiae rationem mutuari, Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales Gallice vocentur padi, hoc nomen accepisse, Ligurum quidem lingua amnem ipsum Bodincum vocari, quod significet fundo

carentem. cui argumento adest oppidum iuxta Industriam ve-
tusto nomine Bodincomagum, ubi praecipua altitudo incipit.
123 17. (21.) Transpadana appellatur ab eo regio undecima,
tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alveo in-
portat. Oppida Vibi Forum, Segusio, coloniae ab Alpium
radicibus Augusta Taurinorum, inde navigabili Pado, antiqua
Ligurum stirpe, dein Salassorum Augusta Praetoria iuxta ge-
minas Alpium fores, Graias atque Poeninas, — his Poenos,
Grais Herculem transisse memorant, — oppidum Eporedia
Sibyllinis a populo Romano conditum iussis. eporedias Galli
124 bonos equorum domitores vocant. Vercellae Libiciorum ex
Salluis ortae, Novaria ex Vertamacoris, Vocontiorum hodie-
que pago, non, ut Cato existimat, Ligurum, ex quibus Laevi
et Marici condidere Ticinum non procul a Pado, sicut Boi
Transalpibus profecti Laudem Pompeiam, Insubres Mediola-
num. Orumboviorum stirpis esse Comum atque Bergomum
et Licini Forum aliquot circa populos auctor est Cato, sed
originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius
Alexander ortam a Graecia interpretatione etiam nominis
125 vitam in montibus degentium. In hoc situ interiit oppidum
Orumboviorum Parra, unde Bergomates Cato dixit ortos,
etiamnum prodente se altius quam fortunatius situm. interiere
120 et Caturiges Insubrum exsules et Spina supra dicta, item
Melpum opulentia praecipuum, quod ab Insubribus et Bois
et Senonibus deletum esse eo die quo Camillus Veios ceperit
Nepos Cornelius tradidit.
126 18. (22.) Sequitur decima regio Italiae Hadriatico mari
adposita, cuius Venetia, fluvius Silis ex montibus Tarvisanis,
oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis,
et portus eodem nomine, colonia Concordia, flumina et por-
tus Reatinum, Tiliaventum maius minusque, Anaxum quo Va-
ramus defluit, Alsa, Natiso cum Turro, praefluentes Aqui-
127 leiam coloniam XV M pass. a mari sitam. Carnorum haec
regio iunctaque Iapudum, amnis Timavos, castellum nobile
vino Pucinum, Tergestinus sinus, colonia Tergeste, XXXIII
M pass. ab Aquileia. ultra quam VI M pass. Formio amnis,
ab Ravenna CLXXXVIIII M pass., anticus auctae Italiae ter-
minus, nunc vero Histriae, quam cognominatam a flumine

Histro in Hadriam effluente e Danuvio amne eodemque Histro
exadversum Padi fauces, contrario eorum percussu mari in-
teriecto dulcescente, plerique dixere falso, et Nepos etiam
Padi adcola. nullus enim ex Danuvio amnis in mare Hadria- 128
ticum effunditur. deceptos credo, quoniam Argo navis flu-
mine in mare Hadriaticum descendit non procul Tergeste, nec
iam constat quo flumine. umeris travectam Alpes diligen-
tiores tradunt, subisse autem Histro, dein Savo, dein Nau-
porto, cui nomen ex ea causa est inter Aemonam Alpesque
exorienti.

19. (23.) Histria ut peninsula excurrit. Latitudinem eius 129
XL M pass., circuitum CXXV M prodidere quidam, item ad-
haerentis Liburniae et Flanatici sinuus, alii CCXXV, alii Libur-
niae CLXXX M pass. nonnulli in Flanaticum sinum Iapudiam
promovere a tergo Histriae CXXX M pass., dein Liburniam
CL M fecere. Tuditanus qui domuit Histros in statua sua ibi
inscripsit: Ab Aquileia ad Tityum flumen stad. M.
Oppida Histriae civium Romanorum Aegida, Parentium, co-
lonia Pola quae nunc Pietas Iulia, quondam a Colchis condita.
abest a Tergeste C M pass. mox oppidum Nesactium et nunc
finis Italiae fluvius Arsia. Polam ab Ancona traiectus CXX
M pass. est. In mediterraneo regionis decimae coloniae 130
Cremona, Brixia Cenomanorum agro, Venetorum autem Ateste
et oppida Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia.
Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana
stirpe ortos auctor est Cato, Cenomanos iuxta Massiliam ha-
bitasse in Volcis. Fertini et Tridentini et Beruenses, Raetica
oppida, Raetorum et Euganeorum Verona, Iulienses Carno-
rum. dein, quos scrupulosius dicere non attineat, Alutrenses,
Asseriates, Flamonienses Vanienses et alii cognomine Culici,
Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Nedinates,
Quarqueni, Tarvisani, Togienses, Varvari. In hoc situ in- 131
teriere per oram Irmene, Pellaon, Palsicium, ex Venetis
Atina et Caelina, Carnis Segesta et Ocra, Tauriscis Noreia.
et ab Aquileia ad duodecimum lapidem deletum oppidum etiam
invito senatu a M. Claudio Marcello L. Piso auctor est. In hac
regione et XI lacuus incluti sunt amnesque eorum partuus aut
alumni, si modo acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Tici-

num Verbannus, Mincium Benacus, Ollium Sebinnus, Lambrum
132 Eupilis, omnes incolas Padi. Alpis in longitudinem deciens centena milia pass. patere a supero mari ad inferum Caelius tradit, Timagenes XXV M pass. deductis, in latitudinem autem Cornelius Nepos C M, T. Livius tria M stadiorum, uterque diversis in locis. namque et C M excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia submovent, nec LXX M inplent reliqua sui parte graciles, veluti naturae providentia. Latitudo Italiae subter radices earum a Varo per Vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiam DCCXLV milia passuum colligit.
133 20. (24.) Incolae Alpium multi populi, sed inlustres a Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Catali, Menoncaleni, iuxtaque Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Raeti et Vindelici, omnes in multas civitates divisi. Raetos Tuscorum prolem arbitrantur a Gallis pulsos duce Raeto. Verso deinde Italiam pectore Alpium Latini iuris Euganeae gentes, quarum oppida XXXIIII enu-
134 merat Cato. Ex his Triumpilini, venalis cum agris suis populus, dein Camunni conpluresque similes finitimis adtributi municipiis. Lepontios et Salassos Tauriscae gentis idem Cato arbitratur. ceteri fere Lepontios relictos ex comitatu Herculis interpretatione Graeci nominis credunt praeustis in transitu Alpium nive membris. eiusdem exercituus et Graios fuisse Graiarum Alpium incolas praestantesque genere Euganeos,
135 inde tracto nomine. caput eorum Stoenos. Raetorum Vennonenses Sarunetesque ortuus Rheni amnis adcolunt, Lepontiorum qui Uberi vocantur fontem Rhodani eodem Alpium ractu. Sunt praeterea Latio donati incolae, ut Octodurenses et finitimi Ceutrones, Cottianae civitates, Etturi Liguribus orti, Vagienni Ligures et qui Montani vocantur, Capillatorumque plura genera ad confinium Ligustici maris. Non
136 alienum videtur hoc loco subicere inscriptionem e tropaeo Alpium, quae talis est: Imperatori Caesari divi F. Aug. pontifici maximo, imp. XIIII, tribuniciae potestatis XVII, S. P. Q. R., quod eius ductu auspiciisque gentes Alpinae omnes quae a mari supero ad inferum pertinebant sub imperium pop. Rom. sunt

redactae. Gentes Alpinae devictae Triumpilini,
Camunni, Venostes, Vennonetes, Isarchi, Breuni,
Caenaunes, Focunates, Vindelicorum gentes 137
quattuor, Consuanetes, Rucinates, Licates, Cate-
nates, Ambisontes, Rugusci, Suanetes, Calucones,
Brixentes, Leponti, Uberi, Nantuates, Seduni,
Varagri, Salassi, Acitavones, Medulli, Ucenni, Ca-
turiges, Brigiani, Sogionti, Brodionti, Nemaloni,
Edenates, Esubiani, Veamini, Gallitae, Triulatti,
Ecdini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli,
Nerusi, Velauni, Suetri. Non sunt adiectae Cottianae 138
civitates XV, quae non fuerunt hostiles, item adtributae muni-
cipiis lege Pompeia. Haec est Italia diis sacra, hae gentes
eius, haec oppida populorum. super haec Italia quae L. Ae-
milio Paulo C. Attilio Regulo consulibus nuntiato Gallico
tumultu sola sine externis ullis auxiliis atque etiam tunc sine
Transpadanis equitum LXXX M, peditum DCC M armavit.
metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. sed inter-
dictum id vetere consulto patrum Italiae parci iubentium.

21. (25.) Arsiae gens Liburnorum iungitur usque ad flu- 139
men Tityum. Pars eius fuere Mentores, Himani, Encheleae,
Buni et quos Callimachus Peucetias appellat, nunc totum uno
nomine Illyricum vocatur generatim. populorum pauca effatu
digna aut facilia nomina. Conventum Scardonitanum petunt
Iapudes et Liburnorum civitates XIIII, e quibus Laciniensis,
Stulpinos, Burnistas, Olbonenses nominare non pigeat. Ius
Italicum habent eo conventu Alutae, Flanates a quibus sinus
nominatur, Lopsi, Varvarini, inmunesque Asseriates, et ex
insulis Fertinates, Curictae. Cetero per oram oppida a Ne- 140
sactio Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortoplinia,
Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona, civitas Pasini, flu-
men Tedanium quo finitur Iapudia. Insulae eius sinuus cum
oppidis praeter supra significatas Absortium, Arba, Crexi,
Gissa, Portunata. rursus in continente colonia Iader quae a
Pola CLX M pass. abest, inde XXX M Colentum insula,
XVIII ostium Tityi fluminis.

22. (26.) Liburniae finis et initium Delmatiae Scardona 141
in amne eo XII M pass. a mari. dein Tariotarum antiqua

regio et castellum Tariona, promunturium Diomedis vel, ut alii, paeninsula Hyllis circuitu C M pass., Tragurium civium Romanorum marmore notum, Siculi in quem locum divus Claudius veteranos misit, Salona colonia ab Iader CXII M
142 pass. Petunt in eam iura viribus discriptis in decurias CCCXXXXII Delmatae, XXII Deuri, CCXXXVIIII Ditiones, CCLXVIIII Maezaei, LII Sardeates. In hoc tractu sunt Burnum, Andetrium, Tribulium, nobilitata proeliis castella. Petunt et ex insulis Issaei, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella Peguntium, Rateoneum. Narona colonia tertii conventuus a Salona LXXXV M pass., adposita cognominis sui fluvio a mari XX M pass. M Varro LXXXVIIII civitates eo
143 ventitasse auctor est. nunc soli prope noscuntur Cerauni decuriis XXIIII, Duersi XVII, Daesitiates CIII, Docleatae XXXIII, Deretini XIIII, Deraemestae XXX, Dindari XXXIII, Glinditiones XLIIII, Melcumani XXIIII, Naresii CII, Scirtari LXXII, Siculotae XXIIII, populatoresque quondam Italiae Vardaei non amplius quam XX decuriis. Praeter hos tenuere tractum eum Ozuaei, Partheni, Hemasini, Arthitae, Armistae. A Narone amne C M passuum abest Epidaurum colonia. ab
144 Epidauro sunt oppida civium Romanorum Rhizinium, Acruium, Butuanum, Olcinium quod antea Colchinium dictum est a Colchis conditum, amnis Dirino superque eum oppidum civium Romanorum Scodra a mari XVIII M pass. praeterea multorum Graeciae oppidorum deficiens memoria nec non et civitatium validarum. eo namque tractu fuere Labeatae, Endirudini, Sasaei, Grabaei proprieque dicti Illyrii et Taulantii et Pyraei. retinet nomen in ora Nymphaeum promunturium. Lissum oppidum civium Romanorum ab Fpidauro C M pas-
145 suum. 23. A Lisso Macedonia provincia. gentes Partheni et a tergo eorum Dassaretae. montes Candaviae a Durrachio LXXVIII M pass., in ora vero Denda civium Romanorum, Epidamnum colonia propter inauspicatum nomen a Romanis Durrachium appellata, flumen Aous a quibusdam Aeas nominatum, Apollonia quondam Corinthiorum colonia IIII M passuum a mari recedens, cuius in finibus celebre Nymphaeum adcolunt barbari Amantes et Buliones. at in ora oppidum Oricum a Colchis conditum. Inde initium Epiri, mon-

tes Acroceraunia quibus hunc Europae determinavimus sinum.
Oricum a Sallentino Italiae promunturio distat LXXX M passuum.

24. (27.) A tergo Carnorum et Iapudum, qua se fert 146
magnus Hister, Raetis iunguntur Norici. oppida eorum Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Iuaum, omnia Claudia, Flavium Solvense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum. iam tamen colonia divi Claudi Sabaria et oppido Scarabantia Iulia habitantur.

25. (28.) Inde glandifera Pannoniae, qua mitescentia 147
Alpium iuga per medium Illyricum a septentrione ad meridiem versa molli in dextra ac laeva devexitate considunt. Quae pars ad mare Hadriaticum spectat appellatur Delmatia et Illyricum supra dictum. ad septentriones Pannonia vergit. finitur 139
inde Danuvio. In ea coloniae Aemona, Siscia. amnes clari et navigabiles in Danuvium defluunt Draus e Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior, CXX M pass. intervallo, Draus per Serretes, Serapillos, Iasos, Andizetes, Saus per Colapianos Breucosque. populorum haec capita.
praeterea Arviates, Azali Amantini, Belgites, Catari, Cor- 148
nacates, Eravisci, Hercuniates, Latovici, Oseriates, Varciani, mons Claudius, cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci. insula in Savo Metubarris, amnicarum maxima. Praeterea amnes memorandi. Colapis in Saum influens iuxta Sisciam gemino alveo insulam ibi efficit quae Segestica appellatur, alter amnis Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit, ubi civitas Sirmiensium et Amantinorum. inde XLV M pass. Taurunum, ubi Danuvio miscetur Saus. supra influunt Valdasus, Urpanus, et ipsi non ignobiles.

26. (29.) Pannoniae iungitur provincia quae Moesia ap- 149
pellatur, ad Pontum usque cum Danuvio decurrens. incipit a confluente supra dicto. in ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces Pontoque contermini Scythae. flumina clara e Dardanis Margus Pingus Timachus, ex Rhodope
Oescus, ex Haemo Utus, Asamus, Ieterus. Illyrici latitudo 150
qua maxima est CCCXXV M passuum colligit, longitudo a flumine Arsia ad flumen Drinium DCCC M, a Drinio ad promunturium Acroceraunium CLXXV M Agrippa prodidit, uni-

versum autem sinum Italiae et Illyrici ambitu |XVII| passuum
100 In eo duo maria quo distinximus fine, Ionium in prima parte
interius Hadriaticum quod superum vocant.

151 (30.) Insulae in Ausonio mari praeter iam dictas memo
ratu dignae nullae, in Ionio paucae. Calabro litore ante Brun
dusium quarum obiectu portus efficitur, contra Apulum litu
Diomedia conspicua monumento Diomedis et altera eoden
nomine a quibusdam Teutria appellata. Illyrici ora mille am
plius insulis frequentatur, natura vadoso mari aestuariisque
tenui alveo intercursantibus. clarae ante ostia Timavi cali
dorum fontium cum aestu maris crescentium. iuxta Histrorum
agrum Cissa, Pullaria et Absyrtides Grais dictae a fratr
152 Medeae ibi interfecto Absyrto. iuxta eas Electridas voca
vere in quibus proveniret sucinum quod illi electrum appel
lant, vanitatis Graecae certissimum documentum, adeo ut qua
earum designent haut umquam constiterit. contra Iader es
140 Lissa, et quae appellatae, contra Liburnos Crateae aliquo
nec pauciores Liburnicae, Celadussae. contra Surium Bav
et capris laudata Brattia, Issa civium Romanorum et cum
oppido Pharia. ab Issa Corcyra Melaena cognominata cum
Cnidiorum oppido distat XXV M passuum, inter quam e
Illyricum Melite, unde catulos Melitaeos appellari Callima
chus auctor est. XV M passuum ab ea VII Elaphites. i
Ionio autem mari ab Orico XII MM passuum Sasonis piratic
statione nota.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER IIII.

(Sect. 1.) Tertius Europae sinus Acrocerauniis incipit 1
montibus, finitur Hellesponto, amplectitur praeter minores
sinuus XVIIII centena XXV milia passuum. In eo Epiros,
Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconica, Argolis, Megaris, Attice, Boeotia, iterumque ab alio mari eadem Phocis et Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Graeciae fabulositas sicut et litterarum claritas ex hoc primum sinu effulsit, quapropter paululum in eo conmorabimur. Epiros in universum 2
appellata a Cerauniis incipit montibus. in ea primi Chaones a quibus Chaonia, dein Thesproti, Antigonenses, locus Aornos et pestifera avibus exhalatio, Cestrini, Perrhaebi quorum mons Pindus, Cassiopaei, Dryopes, Selloe, Pilopes, Molossi apud quos Dodonaei Iovis templum oraculo inlustre, Talarus mons centum fontibus circa radices Theopompo celebratus.

Cap. 1. Epiros ipsa ad Magnesiam Macedoniamque ten- 3
dens a tergo suo Dassaretas supra dictos, liberam gentem, 3 145
mox feram Dardanos habet. Dardanis laevo Triballi praetenduntur latere et Moesicae gentes. a fronte iunguntur Medi ac Denseletae, quibus Threces ad Pontum usque pertinentes. Ita succincta Rhodopes mox et Haemi vallatur excelsitas. In 4
Epiri ora castellum in Acrocerauniis Chimera, sub eo Aquae Regiae fons. oppida Maeandria, Cestria, flumen Thesprotiae Thyamis, colonia Buthrotum, maximeque nobilitatus Ambracius sinus, D pass. faucibus spatiosum aequor accipiens, longitudinis XXXVII M pass., latitudinis XV M. In eum defertur amnis Acheron e lacu Thesprotiae Acherusia profluens XXV M pass. inde et mille pedum ponte mirabilis

omnia sua mirantibus. in sinu oppidum Ambracia. Molossorum flumina Aphas, Aratthus, civitas Anactoria, locus Pandosia.

5 (2.) Acarnaniae quae antea Curetis vocabatur oppida Heraclia, Echinus, et in ore ipso colonia Augusti Actium cum templo Apollinis nobili ac civitate libera Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ionium excipit Leucadium litus, promunturium Leucates, dein sinus ac Leucadia ipsa paeninsula quondam Neritis appellata, opere adcolarum abscisa continenti ac reddita ventorum flatu congeriem harenae adcumulantium, qui locus vocatur Dioryctos stadiorum longitudine trium. oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum urbes Alyzia, Stratos, Argos Amphilochicum cognominatum. amnis Achelous e Pindo fluens atque Acarnaniam ab Aetolia dirimens et Artemitam insulam adsiduo terrae invectu continenti adnectens.

6 2. (3.) Aetolorum populi Athamanes, Tymphaei, Ephyri, Aenienses, Perrhaebi, Dolopes, Maraces, Atraces, a quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliae oppidum Calydon est VII M D pass. a mari iuxta Evenum amnem. dein Macynia, Molycria, cuius a tergo Chalcis mons et Taphiassus. at in ora promunturium Antirrhium, ubi ostium Corinthiaci sinus minus M passuum latitudine influentis Aetolosque dirimentis a Peloponneso. promunturium quod contra procedit appellatur Rhion. sed in Corinthio sinu oppida Aetoliae Naupactus, Eupalimna, et in mediterraneo Pleuron, Halisarna. montes clari in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania, in Acarnania Aracynthus, in Aetolia Achaton, Panaetolium, Macynium.

7 3. (4.) Proximi Aetolis Locri cognominantur Ozolae, inmunes. oppidum Oeanthe, portus Apollinis Phaestii, sinus Crisaeus. intus oppida Argyna, Eupolaea, Phaestum, Calamisus. ultra Cirrhaei Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalaeon, a quo VII M pass. introrsus liberum oppidum Delphi sub monte Parnaso clarissimi in terris oraculi Apollinis.

8 fons Castalius, amnis Cephisus praefluens Delphos, ortus in Lilaea urbe. quondam praeterea oppidum Crisa et cum Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha, Amphisa inmunis, Tithrone, Tithorea, Ambrysus, Mirana, quae regio Daulis appel-

tur. Deinde in intimo sinu angulus Boeotiae adluitur cum
ppidis Siphis, Thebis quae Corsiae cognominatae sunt iuxta
ontem Heliconem. tertium ab hoc mari Boeotiae oppidum
gae, unde Peloponnesi prosilit cervix.

4. (5.) Peloponnesus, Apia antea appellata et Pelasgia, 9
aeninsula haut ulli terrae nobilitate postferenda, inter duo
aria Aegaeum et Ionium, platani folio similis, propter an-
ulosos recessuus circuitu DLXIII M pass. colligit auctore
idoro. eadem per sinuus paene tantundem adicit. Angustiae
nde procedit Isthmos appellantur. In eo loco inrumpentia
diverso quae dicta sunt maria a septentrione et exortu eius
mem ibi latitudinem vorant, donec contrario incursu tanto-
m aequorum in V M pass. intervallum exesis utrimque
teribus angusta cervice Peloponnesum contineat Hellas.
orinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus, Lecheae 10
inc, Cenchreae illinc angustiarum termini, longo et ancipiti
vium ambitu quas magnitudo plaustris transvehi prohibet,
uam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas
mptavere Demetrius rex, dictator Caesar, Gaius princeps,
omitius Nero, nefasto, ut omnium exitu patuit, incepto. In 11
edio hoc intervallo quod Isthmon appellavimus adplicata 9
olli habitatur colonia Corinthus antea Ephyra dicta sexage-
s ab utroque litore stadiis, e summa sua arce quae vocatur
crocorinthos, in qua fons Pirene, diversa duo maria pro-
pectans. LXXXVIII M pass. ad Corinthiacum sinum traiectus
t Patras a Leucade. Patrae, colonia in longissimo pro-
unturio Peloponnesi condita ex adverso Aetoliae et fluminis
veni, minus M pass., ut dictum est, intervallo in ipsis fau- 6
ibus sinum Corinthiacum LXXXV M pass. in longitudinem
sque ad Isthmon transmittunt.

5. (6.) Achaiae nomen provinciae ab Isthmo incipit. antea 12
egialos vocabatur propter urbes in litore per ordinem dispo-
itas. Primae ibi quas diximus Lecheae Corinthiorum portus. 10
ox Olyros Pellenaeorum castellum. oppida Helice, Bura in
uae refugere haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegium,
rineos. intus Cleonae, Hysiae, Bolina. Panhormus portus 13
emonstratumque iam Rhium, a quo promunturio quinque M 6
ass. absunt Patrae quas supra memoravimus, locus Pherae. 11

In Achaia VIIII montium Scioessa notissimus, fons Cymotho
ultra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme, loca Bupr
sium, Hyrmine, promunturium Araxus, Cyllenius sinus, pr
munturium Chelonates, unde Cyllenen V M pass., castellu
Phlius, quae regio ab Homero Araethyrea dicta est, post
14 Asopis. Inde Eliorum ager, qui antea Epioe vocabantur. ip
Elis in mediterraneo et a Pylo XIII M passuum intus delubru
Olympii Iovis ludorum claritate fastos Graeciae conplexu
Pisaeorum quondam oppidum, praefluente Alpheo amne. at
ora promunturium Ichthys. amnis Alpheus navigatur VI
pass. oppida Aulon, Leprium. promunturium Platanodes. o
15 nia haec ad occasum versa. (7.) ad meridiem autem Cyp
rissius sinus cum urbe Cyparisso LXXV milium passu
circuitu. oppida Pylos, Methone, locus Helos, promunturiu
Acritas, sinus Asinaeus ab oppido Asine, Coronaeus a Coron
finiuntur Taenaro promunturio. Ibi regio Messenia XV
montium, amnis Pamisus. intus autem ipsa Messene, Ithom
Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, var
clara temporibus. Huius sinuus circuitus LXXX M pas
traiectus vero XXX M.
16 (8.) Dehinc a Taenaro ager Laconicus liberae gentis,
sinus circuitu CVI M, traiectu XXXVIII milium. oppida T
narum, Amyclae, Pherae, Leuctra, et intus Sparta, Therap
atque ubi fuere Cardamyle, Pitane, Anthea, locus Thyr
Gerania. mons Taygetus, amnis Eurotas, sinus Aegilod
oppidum Psamathus, sinus Gytheates ab oppido ex quo
Cretam insulam certissimus cursus. omnes autem Maleo p
munturio includuntur.
17 (9.) Qui sequitur sinus ad Scyllaeum Argolicus app
latur, traiectu L M pass., idem ambitu CLXII milium. opp
Boea, Epidaurus Limera cognomine, Zarax, Cyphans port
amnes Inachus, Erasinus, inter quos Argos Hippium cog
minatum supra locum Lernen a mari MM pass. novem
additis milibus Mycenae et ubi fuisse Tiryntha tradunt et
cus Mantinea. montes Artemisius, Apesantus, Asterion, P
parus aliique XI numero. fontes Niobe, Amymone, Psamat
18 A Scyllaeo ad Isthmum CLXXVII M pass. Oppida Hermio
Troezen, Coryphasium, appellatumque alias Inachium a

Dipsium Argos. portus Schoenitas, sinus Saronicus olim querno nemore redimitus, unde nomen ita Graecia antiqua appellante quercum. in eo Epidaurum oppidum Aesculapi delubro celebre, Spiraeum promunturium, portus Anthedus et Bucephalus et quas supra dixeramus Cenchreae, Isthmi 10 pars altera cum delubro Neptuni quinquennalibus incluto ludis. Tot sinuus Peloponnesi oram lancinant, tot maria adlatrant, 19 siquidem a septentrione Ionium inrumpit, ab occidente Siculo pulsatur, a meridie Cretico urguetur, ab oriente brumali Aegaeo, ab oriente solstitiali Myrtoo quod a Megarico incipiens sinu totam Atticen adluit.

6. (10.) Mediterranea eius Arcadia maxime tenet undi- 20 que a mari remota, initio Drymodes, mox Pelasgis appelláta. Oppida eius Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium unde Palatium Romae, Megalēpolis, Gortyna, Bucolium, Carnion, Parrhasie, Thelpusa, Melaeneae, Heraea, Pylae, Pallene, Agrae, Epium, Cynaethae, Leprae Arcadiae, Parthenium, Alea, Methydrium, Enispe, Macistum, Lampia, Clitorium, Cleonae. inter quae duo oppida regio Nemea est et Bembinadia vocitata. Mon- 21 tes in Arcadia Pholoe cum oppido, item Cyllene, Lycaeus in quo Lycaei Iovis delubrum, Maenalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris, praeterque ignobiles octo. amnes Ladon e paludibus Phenei, Erymanthus e monte eiusdem nominis in Alpheum defluens. Reliquae civitates in Achaia dicendae 22 Alipheraei, Abeatae, Pyrgenses, Paroreatae, Paragenitae, Tortuni, Typanei, Thriusii, Tritienses. Universae Achaiae libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus in latitudinem a promunturio Maleae ad oppidum Aegium Corinthiaci sinuus CCXC M pass. patet, at in transversum ab Elide Epidaurum CXXV M, ab Olympia Argos per Arcadiam LXVIII M, ab eodem loco ad Pylum iam dicta mensura est. universa autem, 14 velut pensante aequorum incursuus natura, in montes VI atque LXX extollitur.

7. (11.) Ab Isthmi angustiis Hellas incipit nostris Grae- 23 cia appellata. In ea prima Attice antiquitus Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui quae appellatur Megaris a colonia Megara, e regione Pagarum. duo haec oppida excurrente

Peloponneso sita sunt, utraque ex parte velut in umeris Helladis, Pagaei et amplius Aegosthenenses contributi Megarensibus. in ora autem portus Schoenos, oppida Sidous, Cremmyon, Scironia saxa VI M longitudine, Gerania, Megara,
24 Eleusin. fuere et Oenoe et Probalinthos. nunc sunt ab Isthmo LV M pass. Piraeeus et Phalera portuus V M pass. muro recedentibus Athenis iuncti. libera haec civitas, nec indiga ullius praeconii amplius, tanta claritas superfluit. In Attica fontes Cephisia, Larine, Callirrhoe Enneacrunos, montes Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabettus, locus Ilisos. a Piraeeo XLV M pass. Sunium promunturium, Thoricos promunturium, Potamos, Steria, Brauron, quondam oppida, Rhamnus pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita et Oropus in confinio Boeotiae.

25 (12.) Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiae liberum oppidum, Lebadea, nec cedentes Athenis claritate quae cognominantur Boeotiae Thebae, duorum numinum Liberi atque Herculis, ut volunt, patria. et Musis natale in nemore Heliconis adsignant. datur et his Thebis saltus Cithaeron, amnis Ismenus. Praeterea fontes in Boeotia Oedipodia, Psamathe, Dirce, Epicrane, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. montes extra praedictos Mycalesus, Hadylius, Acontius.
26 reliqua oppida inter Megaricam et Thebas Eleutherae, Haliartus, Plataeae, Pherae, Aspledon, Hyle, Thisbe, Erythrae, Glissa, Copae, iuxta Cephisum amnem Lamiae et Anichiae, Medeon, Phlygone, Acraephia, Coronea, Chaeronea. in ora autem infra Thebas Ocalee, Heleon, Scolos, Schoenos, Peteon, Hyrie, Mycalesos, Ireseum, Pteleon, Olyarum, Tanagra liber populus, et in ipsis faucibus Euripi quem facit obiecta insula Euboea Aulis capaci nobilis portu. Boeotos Hyantas
27 antiquitus dixere. Locri deinde Epicnemidii cognominantur olim Leleges appellati, per quos amnis Cephisus defertur in mare. oppida Opus, unde et sinus Opuntius, Cynus. Phocidis in litore unum Daphnus. introrsus autem Larisa Elatea
8 et in ripa Cephisi, ut diximus, Lilaea, Delphosque versae Cnemis et Hyampolis. rursus Locrorum ora, in qua Larumna, Thronium, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. oppida Narycum, Alope, Scarphia. postea Maliacus

sinus ab incolis dictus, in quo oppida Halcyone, Aeconia,
Phalara.
(13.) Doris deinde, in qua Sparthos, Erineon, Boion, 28
Pindus, Cytinum. Doridis a tergo mons Oeta est.
(14.) Sequitur mutatis saepe nominibus Haemonia, eadem
Pelasgis et Pelasgicon Argos, Hellas, eadem Thessalia et
Dryopis, semper a regibus cognominata. ibi genitus rex no-
mine Graecus a quo Graecia, ibi Hellen a quo Hellenes. Hos
eosdem Homerus tribus nominibus appellavit Myrmidonas et
Hellenas et Achaeos. Ex his Phthiotae nominantur Dorida
adcolentes. eorum oppida Echinus, in faucibus Sperchii flu-
minis Thermopylarum angustiae, quo argumento IIII M pas-
suum inde Heraclea Trechin dicta est. mons ibi Callidromus,
oppida celebrata Helladis Halos, Lamia, Phthia, Arne.
8. (15.) In Thessalia autem Orchomenus Minyius antea 29
dictus et oppidum Alimon, ab aliis Holmon, Atrax, Palamna,
fons Hyperia, oppida Pherae, quarum a tergo Pieria ad Ma-
cedoniam protenditur, Larisa, Gomphi, Thebae Thessalae,
nemus Pteleon, sinus Pagasicus, oppidum Pagasa, idem
postea Demetrias dictum, Tricca, Pharsali campi cum civitate
libera, Crannon, Iletia. Montes Phthiotidis Nymphaeus quon-
dam topiario naturae opere spectabilis, Buzygaeus, Dona-
coessa, Bromiaeus, Daphusa, Chimarone, Athamas, Stephane.
in Thessalia XXXIIII, quorum nobilissimi Cercetii, Olympus 30
Pierius, Ossa, cuius ex adverso Pindus et Othrys Lapitharum
sedes, hi ad occasum vergentes, ad ortuus Pelius, omnes
theatrali modo inflexi, caveatis ante eos LXXV urbibus. Flu-
mina Thessaliae Apidanus, Phoenix, Enipeus, Onochonus,
Pammisus. fons Messeis. lacus Boebeis. et ante cunctos cla-
ritate Penius ortus iuxta Gomphos interque Ossam et Olym-
pum nemorosa convalle defluens D stadiis, dimidio eius spati
navigabilis. in eo cursu Tempe vocant V milium passuum 31
longitudine et ferme sesquiiugeri latitudine ultra visum ho-
minis attollentibus se dextra laevaque leniter convexis iugis.
intus sua luce viridante hac labitur Penius viridis calculo,
amoenus circa ripas gramine, canorus avium concentu. ac-
cipit amnem Horcon, nec recipit, sed olei modo supernatan-
tem. ut dictum est Homero, brevi spatio portatum abdicat

poenalis aquas dirisque genitas argenteis suis misceri re-
cusans.
32 9. (16.) Thessaliae adnexa Magnesia est, cuius fons Li-
bethra, oppida Iolcus, Ormenium, Pyrrha, Methone, Olizon,
promunturium Sepias, oppida Castana, Spalathra, promuntu-
rium Aeantium, oppida Meliboea, Rhizus, Erymnae, ostium
Penii, oppida Homolium, Orthe, Iresiae, Pelinna, Thaumacie,
Gyrton, Crannon, Acharne, Dotion, Melite, Phylace, Pot-
niae. Epiri, Achaiae, Atticae, Thessaliae in porrectum lon-
gitudo CCCCLXXXX milium pass. traditur, latitudo CCVII
milium.
33 10. (17.) Macedonia postea CL populorum, duobus in-
cluta regibus quondamque terrarum imperio, Emathia antea
dicta. Haec ad Epiroticas gentes in solis occasum recedens
post terga Magnesiae atque Thessaliae infestatur a Dardanis.
partem eius septentrionalem Paeonia ac Pelagonia protegunt
a Triballis. Oppida Aegiae, in quo sepeliri mos reges, Be-
roea, et in regione quae Pieria appellatur a nemore Aegi-
34 nium. in ora Heraclea, flumen Apilas, oppida Pydna, Oloros,
amnis Haliacmon. intus Aloritae, Vallaei, Phylacaei, Cyrrhe-
stae, Tyrissaei, Pella colonia, oppidum Stobi civium Romano-
rum. mox Antigonea, Europus ad Axium amnem, eodemque
nomine per quod Rhoedias fluit, Scydra, Eordaea, Mieza, Gor-
35 dyniae. mox in ora Ichnae, fluvius Axius. Ad hunc finem Dar-
dani, Treres, Pieres Macedoniam adcolunt. ab hoc amne Pae-
oniae gentes Paroraei, Eordenses, Almopi, Pelagones, Myg-
dones. montes Rhodope, Scopius, Orbelus. dein praeiacente
gremio terrarum Arethusii, Antiochienses, Idomenenses, Do-
beri, Aestrienses, Allantenses, Andaristenses, Morylli, Garre-
sci, Lyncestae, Othryonei et liberi Amantini atque Orestae.
coloniae Bullidenses et Dienses, Xylopolitae, Scotussaei liberi,
36 Heraclea Sintica, Tymphaei, Toronaei. In ora sinuus Mace-
donica oppidum Chalastra et intus Pyloros, Lete, medioque
litoris flexu Thessalonice liberae condicionis (ad hanc a Dur-
rachio CCXLV milia passuum), Therme, in Thermaico sinu
oppida Dicaea, Palinandrea, Scione, promunturium Cana-
straeum, oppida Pallene, Phlegra. Qua in regione montes
Hypsizorus, Epytus, Algion, Elaeuomne, oppida Nyssos, Phry-

xelon, Mendae, et in Pallenensi isthmo quondam Potidaea,
nunc Cassandrea colonia, Anthemus, Olophyxus, sinus Mecy-
berna, oppida Miscella, Ampelos, Torone, Siggos, Telos 37
fretum quo montem Atho Xerxes Persarum rex continenti
abscidit in longitudine passuum MD. mons ipse a planitie
excurrit in maria LXXV mil. pass., ambitus radicis CL milia
colligit. oppidum in cacumine fuit Acroathon, nunc sunt Ura-
nopolis, Palaehorium, Thyssus, Cleonae, Apollonia cuius in-
colae Macrobii cognominantur. oppidum Cassera, faucesque 38
alterae isthmi, Acanthus, Stagira, Sithone, Heraclea, et regio
Mygdoniae subiacens in qua recedentes a mari Apollonia,
Arethusa. in ora rursus Posidium et sinus cum oppido Cer-
moro, Amphipolis liberum, gens Bisaltae. dein Macedoniae
terminus amnis Strymo ortus in Haemo. memorandum in se-
ptem lacuus eum fundi priusquam dirigat cursum. Haec est 39
Macedonia terrarum imperio potita quondam, haec Asiam,
Armeniam, Hiberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ae-
gyptum, Taurum, Caucasum transgressa, haec in Bactris,
Medis, Persis dominata toto oriente possesso, haec etiam
Indiae victrix per vestigia Liberi Patris atque Herculis vagata,
haec eadem est Macedonia cuius uno die Paulus Aemilius im-
perator noster LXXII urbes direptas vendidit. tantam diffe-
rentiam sortis praestitere duo homines.

11. (18.) Threcia sequitur, inter validissimas Europae 40
gentes, in strategias L divisa. Populorum eius quos nominare
non pigeat amnem Strymonem adcolunt dextro latere Den-
seletae et Medi ad Bisaltas usque supra dictos, laevo Digerri
Bessorumque multa nomina ad Mestum amnem ima Pangaei
montis ambientem inter Haletos, Diobessos, Carbilesos, inde
Brysas, Sapaeos, Odomantos. Odrysarum gens fundit Hebrum
adcolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Caenicis, Hy-
psaltis, Benis, Corpilis, Bottiaeis, Edonis. Eodem sunt in 41
tractu Staletae, Priantae, Dolongae, Thyni, Celaletae maiores
Haemo, minores Rhodopae subditi. inter quos Hebrus amnis,
oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox a conditore
Philippopolis, nunc a situ Trimontium dicta. Haemi excelsi-
tas VI mil. pass. subitur. Aversa eius et in Histrum devexa
Moesi, Getae, Aodi, Scaugdae Clariaeque, et sub iis Arraei

Sarmatae, quos Areatas vocant, Scythaeque et circa Ponti
42 litora Moriseni Sitonique Orphei vatis genitores optinent. Ita
finit Hister a septentrione, ab ortu Pontus ac Propontis, a
meridie Aegaeum mare, cuius in ora a Strymone Apollonia,
Oesymna, Neapolis, Batos. intus Philippi colonia. absunt a
Dyrrhachio CCCXXV M pass. Scotussa, Topiros civitas,
Mesti amnis ostium. mons Pangaeus. Heraclea, Olynthos.
Abdera libera civitas, stagnum Bistonum et gens. oppidum
fuit Tirida Diomedis equorum stabulis dirum. nunc sunt
Dicaea, Ismaron, locus Parthenion, Phalesina, Maronea prius
43 Orthagurea dicta. mons Serrium, Zone, tum locus Doriscum
decem milium hominum capax. ita Xerxes ibi dinumeravit
exercitum. os Hebri. portus Stentoris. oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco
incurvatur ora ad Macron tichos CXII milium pass., circa
quem locum fluvius Melas a quo sinus appellatur. oppida
Cypsela, Bisanthe Macron tichos dictum, quia a Propontide
ad Melanem sinum inter duo maria porrectus murus pro-
44 currentem excludit Cherronesum. Namque Threcia altero
latere a Pontico litore incipiens, ubi Hister amnis inmergitur,
vel pulcherrimas in ea parte urbes habet, Histropolim Milesiorum, Tomos Callatimque quae antea Cerbatis vocabatur.
Heracleam habuit et Bizonen terrae hiatu raptam, nunc habet
Dionysopolim Crunon antea dictam. adluit Zyras amnis. Totum eum tractum Scythae Aroteres cognominati tenuere
eorum oppida Aphrodisias, Libistus, Zygere, Rhocobae, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse
proditur. Catizos barbari vocabant, creduntque a gruibus
45 fugatos. In ora a Dionysopoli est Odessus Milesiorum, flumen
Pannysis, oppidum Tetranaulochus. Mons Haemus vasto iugo
procumbens in Pontum oppidum habuit in vertice Aristaeum
nunc in ora Mesembria, Anchialum, ubi Messa fuerat. Astic
regio habuit oppidum Anthium, nunc est Apollonia. flumin
Panisos, Iuras, Tearus, Orosines, oppida Thynias, Halmydesos, Develcon cum stagno quod nunc Deultum vocatu
veteranorum, Phinopolis, iuxta quam Bosporus. Ab Hist
ostio ad os Ponti pass. DLII mil. fecere, Agrippa LX adieci
46 Inde ad murum supra dictum CL, ab eo Cherronesus CXXV

mil. Sed a Bosporo sinus Casthenes, portus Senum et alter 46
qui Mulierum cognominatur. promunturium Chryseon Ceras
in quo oppidum Byzantium liberae condicionis antea Lygos
dictum. abest a Dyrrhachio septingentis undecim milibus
passuum. tantum patet longitudo terrarum inter Hadriaticum
mare et Propontidem. amnes Bathynias, Pydaras sive Athy- 47
das. oppida Selymbria, Perinthus latitudine CC pedum con-
tinenti adnexa. intus Bizye arx regum Threciae a Terei
nefasto invisa hirundinibus, regio Caenica, colonia Flavio-
polis, ubi antea Caela oppidum vocabatur. et a Bizye L milia
passuum Apros colonia, quae a Philippis abest CLXXXVIIII
mil. pass., at in ora amnis Erginus, oppidum fuit Ganos.
deseritur et Lysimachea iam in Cherroneso. alius namque 48
ibi Isthmos angustias similes eodem nomine et pari latitudine
inlustrat. duae urbes utrimque litora haut dissimili modo
tenuere, Pactye a Propontide, Cardia a Melane sinu, haec
ex facie loci nomine accepto, utraeque conprehensae postea
Lysimachea V milibus pass. a Longis muris. Cherronesos
a Propontide habuit Tiristasin, Crithoten, Cissam flumini
Aegos adpositam. nunc habet a colonia Apro XXII mil. pas-
suum Resiston ex adverso coloniae Parianae. Et Hellespon- 49
tus septem [ut diximus] stadiis Europam ab Asia dividens,
quattuor inter se contrarias urbes habet, in Europa Callipo-
lim et Seston et in Asia Lampsacon et Abydon. dein promun-
turium Cherronesi Mastusia adversum Sigeo, cuius in fronte
obliqua Cynos sema (ita appellatur Hecubae tumulus), statio
Achaeorum et turris, delubrum Protesilai et in extrema
Cherronesi fronte, quae vocatur Aeolium, oppidum Elaeus.
dein petenti Melana sinum portus Coelos et Panhormus et 48
supra dicta Cardia. Tertius Europae sinus ad hunc modum 50
clauditur. Montes extra praedictos Threciae Edonus, Gyge-
meros, Meritus, Melamphyllos. flumina in Hebrum cadentia
Bargus, Syrmus. Macedoniae, Threciae, Hellesponti longi-
tudo est supra dicta. quidam DCCXX milium faciunt. latitudo 46
CCCLXXXIIII milium est. Aegaeo mari nomen dedit sco- 51
pulus inter Tenum et Chium verius quam insula, Aex nomine
a specie caprae, quae ita Graecis appellatur, repente e me-
dio mari exsiliens. cernunt eum ab dextera parte Andrum

navigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Aegaei pars Myrtoo datur. appellatur ab insula parva quae cernitur Macedoniam a Geraesto petentibus haut procul Euboeae Carysto. Romani omnia haec maria duobus nominibus appellant, Macedonicum quacumque Macedoniam aut Threciam attingit, Graeciense qua Graeciam adluit. nam Graeci et Ionium dividunt in Siculum ac Creticum ab insulis, item Icarium quod
6 sqq. est inter Samum et Myconum. cetera nomina sinuus dedere quos diximus.

52 12. (19.) Et maria quidem gentesque in tertio Europae sinu ad hunc modum se habent, insulae autem: Ex adverso Thesprotiae a Buthroto XII milia passuum, eadem ab Acroceranniis quinquaginta mil. cum urbe eiusdem nominis, Corcyra liberae civitatis et oppido Cassiope temploque Cassi Iovis, passuum XCVII mil. in longitudinem patens, Homero dicta Scheria et Phaeacia, Callimacho etiam Drepane. circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Othronos, ad Leucadiam Pa-
53 xoe duae, V M discretae a Corcyra. nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marathe, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pythionia, Ptychia, Tarachie, et a Phalario Corcyrae promunturio scopulus in quem mutatam Ulixis navem a simili specie fabula est. ante Leucimnam Sybota, inter Leucadiam autem et Achaiam permultae, quarum Teleboides eaedemque Taphiae ab incolis. [ante Leucadiam] appellantur Taphias, Carnos, Oxiae, Prinoessa, ante Aetoliam Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinara,
54 Nystrus. ante eas in alto Cephallania, Zacynthus, utraque libera, Ithaca, Dulichium, Same, Crocyle. a Paxo Cephallania quondam Melaena dicta X milibus pass. abest, circuitu patet XCIII. Same diruta a Romanis adhuc tamen oppida tria habet. inter hanc et Achaiam cum oppido magnifica et fertilitate praecipua Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephallaniae a meridiana parte XXV M abest. mons Elatus
55 ibi nobilis. ipsa circuitu colligit XXXVI M. Ab ea Ithaca XV M distat, in qua mons Neritus. tota vero circuitu patet XXV M pass. ab ea Araxum Peloponnesi promunturium XII M pass. ante hanc in alto Asteris, Prote, ante Zacynthum XXXV M pass. in eurum ventum Strophades duae, ab aliis

Plotae dictae. ante Cephallaniam Letoia. ante Pylum tres
Sphageae, totidem ante Messenen Oenussae. In Asinaeo sinu 56
tres Thyrides, in Laconico Teganissa, Cothon, Cythera cum
oppido, antea Porphyris appellata. haec sita est a Maleae
promunturio V M pass. ancipiti propter angustias ibi navium
ambitu. in Argolico Pityusa, Arine, Ephyre, contra Hermo-
nium agrum Tricarenus, Aperopia, Colonis, Aristera, contra
Troezenium Calauria D pass. distans, Plateis, Belbina, Lasia,
Baucidios. contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos VI 57
milibus passuum a continente. ab hac Aegina liberae con-
dicionis XV mil. pass., cuius XVIII M pass. praenavigatio est.
eadem autem a Piraeeo Atheniensium portu XX M pass.
abest, ante Oenone vocitata. Spiraeo promunturio obiacent
Eleusa, Adendros, Craugiae duae, Caeciae duae, Selacosa,
Dacenchrus, Aspis VII et in Megarico sinu Methurides IIII.
Aegila autem XV M pass. a Cythera, eademque a Cretae
Phalasarna oppido XXV mil. passuum.

(20.) Ipsa Creta altero latere ad austrum altero ad 58
septentrionem versa inter ortum occasumque porrigitur cen-
tum urbium clara fama. Dosiades eam a Crete nympha,
Hesperidis filia, Anaximander a rege Curetum, Philistides
Mallotes et Crates primum Aeriam dictam, deinde postea
Curetim, et Macaron nonnulli a temperie caeli appellatam
existimavere. Latitudine nusquam quinquaginta M passuum
excedens et circa mediam sui partem maxime patens longi-
tudinem inplet CCLXX M passuum, circuitum DLXXXVIIII,
flectensque se in Creticum pelagus ab ea dictum qua longis-
sima est ad orientem promunturium Sammonium adversum
Rhodo, ad occidentem Criumetopon Cyrenas versus expellit. 59
Oppida eius insignia Phalasarna, Elaea, Cisamon, Pergamum,
Cydonea, Minoium, Apteron, Pantomatrium, Amphomala,
Rhithymna, Panhormum, Cytaeum, Apollonia, Matium, Hera-
clea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis, et
in mediterraneo Gortyna, Phaestum, Gnosus, Polyrrhenum,
Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asium, Pyloros,
Rhytion, Elatos, Pherae, Holopyxos, Lasos, Eleuthernae,
Therapnae, Marathusa, Gytisos, et aliorum circiter LX oppi-
dorum memoria extat. montes Cadistus, Idaeus, Dictynnaeus, 60

Crocus. ipsa abest promunturio suo quod vocatur Criumetopon, ut prodit Agrippa, a Cyrenarum promunturio Phycunte CXXV mil. passuum, item Cadisto a Maleo Peloponnesi LXXX, a Carpatho insula promunturio Samoneo LX mil. in favonium ventum. haec inter eam et Rhodum interiacet. Re-
61 liquae circa eam ante Peloponnesum duae Corycoe, totidem Mylae, et latere septentrionali dextra Cretam habenti contra Cydoneam Leuce et duae Budroe, contra Matium Dia, contra Itanum promunturium Onysia, Leuce, contra Hierapytnam Chrysa, Gaudos. eodem tractu Ophiussa, Butoa, Aradus, circumvectisque Criumetopon tres Acusagorus appellatae. ante Samonium promunturium Phocoe, Platiae, Sirnides, Nau-
62 lochos, Harmedon, Zephyre. At in Hellade, etiamnum in Aegaeo, Lichades, Scarphia, Corese, Phocasia conpluresque aliae ex adverso Atticae sine oppidis et ideo ignobiles, sed contra Eleusina clara Salamis, ante eam Psyttalia, a Sunio vero Helene V mil. pass. distans. dein Ceos ab ea totidem quam nostri quidam dixere Ceam, Graeci et Hydrusam, avolsam Euboeae, D longa stadios fuit quondam, mox quattuor fere partibus quae ad Boeotiam vergebant eodem mari devoratis oppida habet reliqua Iulida, Carthaeam, intercidere Coresus, Poeeessa. ex hac profectam delicatiorem feminis vestem auctor est Varro.

63 (21.) Euboea et ipsa avolsa Boeotiae tam modico interfluente Euripo ut ponte iungantur, ad meridiem promunturiis duobus, Geraesto ad Atticam vergente et ad Hellespontum Caphereo, insignis, a septentrione Cenaeo, nusquam latitudinem ultra XL M passuum extendit, nusquam intra MM contrahit, sed in longitudinem universae Boeotiae ab Attica ad Thessaliam usque praetenta in CL mil. pass., circuitu vero
64 CCCLXV. abest ab Hellesponto parte Capherei CCXXV mil. passuum, urbibus quondam Pyrrha, Porthmo, Neso, Cerintho, Oreo, Dio, Aedepso, Ocha, Oechalia, nunc Chalcide cuius ex adverso in continenti Aulis est, Geraesto, Eretria, Carysto, Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto aquisque calidis quae Ellopiae vocantur nobilis, notior tamen marmore Carystio. antea vocitata est Chalcodontis aut Macris, ut Dionysius et Ephorus tradunt, ut Aristides Macra, ut

Callidemus Chalcis aere ibi primum reperto, ut Menaechmus Abantias, ut poetae volgo Asopis.

(22.) Extra eam in Myrtoo multae, sed maxime inlustres 65 Glauconnesos et Aegila et a promunturio Geraesto circa Delum in orbem sitae, unde et nomen traxere, Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido abest a Geraesto X mil. pass., a Ceo XXXVIII mil. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit, Callimachus Lasiam, alii Nonagriam, Hydrusam, Epagrim. patet circuitu XCIII mil. pass. ab eadem Andro passuus mille et a Delo XV mil. Tenos cum oppido in XV mil. pass. porrecta, quam propter aquarum abundantiam Aristoteles Hydrusam appellatam ait, aliqui Ophiusam. ceterae Myconus cum monte Dimasto a Delo XV 66 mil. pass., Siphnus ante Meropia et Acis appellata circuitu XXVIII mil. passuum, Seriphus XV, Prepesinthus, Cythnos, ipsaque longe clarissima et Cycladum media ac templo Apollinis et mercatu celebrata Delos, quae diu fluctuata, ut proditur, sola motum terrae non sensit ad M. Varronis aetatem. Mucianus prodidit bis concussam. hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata, Aglaosthenes Cynthiam, alii Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen igne ibi primum reperto. cingitur V mil. passuum, adsurgit Cynthio monte. Proxima ei Rhene 67 quam Anticlides Celadusam vocat, item Artemiten, Celadinen. Syros quam circuitu patere XX mil. pass. prodiderunt veteres, Mucianus CLX. Olearus, Parus cum oppido, ab Delo XXXVIII mil., marmore nobilis, quam primo Platean, postea Minoida vocarunt. Ab ea VII M D Naxus, a Delo XVIII, cum oppido, quam Strongylen, deinde Dian, mox Dionysiada a vinearum fertilitate, alii Siciliam minorem aut Callipolim appellarunt. patet circuitu LXXV mil. pass., dimidioque maior est quam Parus.

(23.) Et hactenus quidem Cycladas servant, ceteras quae 68 secuntur Sporadas. Sunt autem Helene, Phacusa, Nicasia, Schinusa, Pholegandros, et a Naxo XXXVIII mil. passuum Icaros, quae nomen mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso, ante vocitata Doliche et Macris et Ichthyoessa. sita est ab exortu solstitiali

Deli L mil. pass., eademque a Samo XXXV mil., inter Eu-
boeam et Andrum X mil. pass. freto, ab ea Geraestum CXII
69 M D pass. Nec deinde servari potest ordo. acervatim ergo
ponentur reliquae. Scyros, Ios a Naxo XVIII mil. pass. Ho-
meri sepulchro veneranda, longitudine XXII mil., antea Phoe-
nice appellata, Odia, Oletandros, Gyara cum oppido, circuitu
XV mil. passuum, abest ab Andro LXII mil. pass., ab ea
Syrnos LXXX mil. passuum, Cynaethus, Telos unguento
nobilis a Callimacho Agathusa appellata, Donusa, Patmos
circuitu XXX mil. passuum, Carussae, Lebinthus, Gyrus,
70 Cinara, Sicinus quae antea Oenoe, Heraclia quae Onus, Casos
quae Astrabe, Cimolus quae Echinusa, Melos cum oppido
quam Aristides Mimblida appellat, Aristoteles Zephyriam,
Callimachus Mimallida, Heraclides Siphin et Acyton. haec
insularum rotundissima est. Buporthmos, Machia, Hypere,
quondam Patage, ut alii, Platage, nunc Amorgos, Polyaegas,
Sapyle, Thera, cum primum emersit, Calliste dicta. ex ea
avolsa postea Therasia, atque inter duas enata mox Automate,
eadem Hiera, et in nostro aevo Thia iuxta easdem enata.
71 distat Ios a Thera XXV mil. pass. Secuntur Lea, Ascania,
Anaphe, Hippuris. Astypalaea liberae civitatis, circuitus
LXXXVIII mil. passuum, abest a Cadisto Cretae CXXV mil.,
ab ea Platea LX mil., unde Caminia XXXVIII mil., Azibintha,
Lamse, Atragia, Pharmacusa, Thetaedia, Chalcia, Calymna
in qua oppidum, Coos, Eulimna, a qua Carpathum quae no-
men Carpathio mari dedit XXV mil. passuum. Inde Rhodum
Africo vento L M pass., a Carpatho Casum VII M, a Caso
Samonium Cretae promunturium XXX M. in Euripo autem
Euboico, primo fere introitu, Petaliae quattuor insulae, et in
exitu Atalante. Cyclades et Sporades ab oriente litoribus
Icariis Asiae, ab occidente Myrtois Atticae, a septentrione
Aegaeo mari, a meridie Cretico et Carpathio inclusae per
72 DCC M in longitudinem et per CC in latitudinem iacent. Pa-
69 gasicus sinus ante se habet Euthiam, Cicynethum, Scyrum
supra dictam sed Cycladum et Sporadum extimam, Gerontiam
Scandiram, Thermaeus Iresiam, Solymniam, Eudemiam, Neam
quae Minervae sacra est, Athos ante se quattuor, Pepare-
thum cum oppido quondam Evoenum dictam VIIII M pas

suum, Sciathum XV M, Imbrum cum oppido LXXXVIII M passuum. eadem abest a Mastusia Cherronesi XXV M pass., ipsa circuitu LXII M D passuum perfunditur amne Ilisso. Ab 73
ea Lemnos XXII M, quae ab Atho LXXXVII M passuum. circuitu patet CXII M D pass., oppida habet Hephaestiam et Myrinam in cuius forum solstitio Athos eiaculatur umbram. ab ea Thasos libera VI M passuum, olim Aeria vel Aethria dicta. inde Abdera continentis XXII M passuum, Athos LXII M D tantundem insula Samothrace libera ante Hebrum, ab Imbro XXXII M, a Lemno XXII M D, a Threciae ora XXXVIII M. circuitus XXXII M. attollitur monte Saoce X M passuum altitudinis, vel inportuosissima omnium. Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam vocat. Inter Cherronesum et Sa- 74
mothracen, utrimque fere XV M Halonesos, ultra Gethone, Lamponia, Alopeconnesus haut procul a Coelo Cherronesi portu, et quaedam ignobiles. Desertis quoque reddantur in hoc sinu quarum modo inveniri potuere nomina: Avesticos, Sarnos, Cyssiros, Charbrusa, Calathusa, Scyllia, Dialeon, Dictaea, Melanthia, Dracanon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris, Mesate, Aeantion, Pateronnesos, Pateria, Calate, Neriphus, Pelendos.

(24.) Quartus e magnis Europae sinus ab Hellesponto 75
incipiens Maeotis ostio finitur. sed totius Ponti forma breviter conplectenda est, ut facilius partes noscantur. Vastum mare praeiacens Asiae et ab Europa porrecto Cherronesi litore expulsum angusto meatu inrumpit in terras, VII stadiorum, ut dictum est, intervallo Europam auferens Asiae. 49
primas angustias Hellespontum vocant. hac Xerxes Persarum rex constrato in navibus ponte duxit exercitum. porrigitur deinde tenuis euripus LXXXVI M pass. spatio ad Priapum urbem Asiae, qua Magnus Alexander transcendit. inde 76
exspatiatur aequor rursusque in artum coit. laxitas Propontis appellatur, angustiae Thracius Bosporus, latitudine D passuum, qua Darius pater Xerxis copias ponte travexit. tota ab Hellesponto longitudo CCXXXVIIII M pass. Dein vastum mare Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras magnoque litorum flexu retro curvatus in cornua ab his utrimque porrigitur, ut sit plane arcuus Scythici

forma. Medio flexu iungitur ostio Maeotii lacuus. Cimmeriu
77 Bosporus id os vocatur, MMD pass. latitudine. At inter duo Bosporos Thracium et Cimmerium directo cursu, ut aucto est Polybius, D M pass. intersunt. circuitu vero totius Pon viciens semel, ut auctor est Varro et fere veteres. Nepo Cornelius CCCL milia adicit, Artemidorus |XXVIIII| XVIII M facit, Agrippa |XXIII.| LX mil., Mucianus |XXIIII| XXV M Simili modo de Europae latere mensuram alii |XXIIII| LXXVIII
78 M D determinavere, alii |XI| milia. M. Varro ad hunc modu metitur: Ab ostio Ponti Apolloniam CLXXXVII M D pass Callatim tantundem, ad ostium Histri CXXV, ad Borysthene CCL. Cherronesum Heracleotarum oppidum CCCLXXV pass., ad Panticapaeum quod aliqui Bosporum vocant, extr mum in Europae ora, CCXII M D, quae summa efficit |XI XXXVII M D. Agrippa a Byzantio ad flumen Histrum DL inde Panticapaeum DCXXXV. Lacus ipse Maeotis Tanai amnem ex Ripaeis montibus defluentem accipiens, novissimu inter Europam Asiamque finem, |XIIII| VI passuum M circui patere traditur. ab aliis |XI| XXV M. Ab ostio eius ad Tana ostium directo cursu CCCLXXV M pass. esse constat. a
44 45 colae sinuus eius in mentione Thraciae dicti sunt Histropoli
79 usque. Inde ostia Histri. Ortus hic in Germania iugis mon Abnobae ex adverso Raurici Galliae oppidi, multis ultra Alp milibus ac per innumeras lapsus gentes Danubi nomine, menso aquarum auctu et unde primum Illyricum adluit Hist appellatus, LX amnibus receptis, medio ferme numero eor navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur. Prim ostium Peuces, [mox ipsa Peuce] insula, a qua proximus veus appellatus, XVIIII M pass. magna palude sorbetur. eodem alveo et super Histropolim lacus gignitur LXIII pass. ambitu, Halmyrin vocant. secundum ostium Nara stoma appellatur, tertium Calon stoma iuxta insulam Sarm ticam, quartum Pseudostomon et insula Conopon diabas postea Boreon stoma et Spireon stoma. singula autem tanta sunt ut prodatur in XL milia passuum longitudinis vi mare dulcemque intellegi haustum.

80 (25.) Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum s gentes, variae tamen litori adposita tenuere, alias Get

Daci Romanis dicti, alias Sarmatae, Graecis Sauromatae, eorumque Hamaxobii aut Aorsi, alias Scythae degeneres et a servis orti aut Trogodytae, mox Alani et Rhoxolani. superiora autem inter Danuvium et Hercynium saltum usque ad Pannonica hiberna Carnunti Germanorumque ibi confinium campos et plana Iazyges Sarmatae, montes vero et saltuus pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem. A Maro (sive Duria 81
est a Suebis regnoque Vanniano dirimens eos) aversa Basternaei tenent aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Histro ad oceanum bis ad deciens C M pass. in longitudinem, quattuor M quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistlam a desertis Sarmatiae prodidit. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. nec aliis prisca illa duravit appellatio quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt.

(26.) Verum ab Histro oppida Cremniscos, Aepolium, 82
montes Macrocremni, clarus amnis Tyra, oppido nomen inponens ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetae. abest a Pseudostomo Histri ostio CXXX milibus passuum. Mox Asiacae cognomines flumini, ultra quos Crobiggi, flumen Rhode, sinus Saggarius, portus Ordesos. et a Tyra CXX milibus passuum flumen Borysthenes lacusque et gens eodem nomine et oppidum a mari recedens XV milibus passuum, Olbiopolis et Miletopolis antiquis nominibus. rursus litore portus Achaeorum. insula Achillis tu- 83
mulo eius viri clara, et ab ea CXXV milibus passuum paeninsula ad formam gladi in traversum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilleos, cuius longitudinem LXXX milium passuum tradidit Agrippa. Totum eum tractum tenent Sardi Scythae et Siraci. Inde silvestris regio Hylaeum mare quo adluitur cognominavit, Enoaecadioe vocantur incolae. Ultra Panticapes amnis qui Nomadas et Georgos disterminat, mox Acesinus. quidam Panticapen confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanim, tanto errore eorum qui illum in Asiae parte prodidere. Mare subit magno 84
recessu, donec V milium passuum intervallo absit a Maeotide, vasta ambiens spatia multasque gentes. sinus Carcinites appellatur. Flumen Pacyris. oppida Navarum, Carcine. a tergo

lacus Buges fossa emissus in mare. Ipse Buges a Coreto
Maeotae lacuus sinu petroso discluditur dorso. recipit amnes
Bugem, Gerrhum, Hypanim, ex diverso venientes tractu. nam
Gerrhus Basiliadas et Nomadas separat, Hypanis per Nomadas
et Hylaeos fluit manu facto alveo in Bugen, naturali in Core-
85 tum. regio Scythiae Sindica nominatur. Sed a Carcinite Tau-
rica incipit quondam mari circumfusa et ipsa quaque nunc
campi iacent. dein vastis attollitur iugis. Triginta sunt eorum
populi. ex iis mediterranei XXIII, VI oppida Orgocyni, Cha-
raceni, Assyrani, Stactari, Arsilachitae, Caliordi. iugum
ipsum Scythotauri tenent. cluduntur ab occidente Cherro-
neso Nea, ab ortu Scythis Satauciis. In ora a Carcine oppida
Taphrae, in ipsis angustiis paeninsulae, mox Heraclea Cher-
ronesus libertate a Romanis donatum. Megaricae vocabantur
antea, praecipui nitoris in toto eo tractu custoditis Graeciae
86 moribus, quinque milia pass. ambiente muro. Inde Parthe-
nium promunturium, Taurorum civitas Placia, Symbolum por-
tus, promunturium Criumetopon adversum Carambico Asiae
promunturio, per medium Euxinum procurrens CLXX M pass.
intervallo, quae maxime ratio Scythici arcuus formam efficit.
ab eo Taurorum portuus multi et lacuus. oppidum Theodosia
a Criumetopo CXXV M pass., a Cherroneso vero CLXV M
pass. Ultra fuere oppida Cytae, Zephyrium, Acrae, Nym-
87 phaeum, Dia. restat longe validissimum in ipso Bospori in-
troitu Panticapaeum Milesiorum, a Theodosia LXXXVII M
D pass., a Cimmerio vero oppido trans fretum sito MM D, ut
76 diximus, pass. Haec ibi latitudo Asiam ab Europa separat,
eaque ipsa pedibus plerumque pervia glaciato freto. Bospori
Cimmerii latitudo XII M D passuum. oppida habet Hermisium,
Myrmecium et intus insulam Alopecen. per Maeotim autem
ab extremo isthmo, qui locus Taphrae vocatur, ad os Bospori
88 CCLX M pass. longitudo colligitur. A Taphris per continen-
tem introrsus tenent Auchetae apud quos Hypanis oritur,
Neuroe apud quos Borysthenes, Geloni, Thyssagetae, Budini,
Basilidae et caeruleo capillo Agathyrsi. super eos Nomades,
deinde Anthropophagi, a Buge vero super Maeotim Sauro-
matae et Essedones. at per oram ad Tanaim usque Maeotae,
a quibus lacus nomen accepit, ultimique a tergo eorum Ari-

maspi. Mox Riphaei montes et adsiduo nivis casu pinnarum similitudine Pterophoros appellata regio, pars mundi damnata a rerum natura et densa mersa caligine, neque in alio quam rigoris opere gelidisque Aquilonis conceptaculis. Pone eos 89
montis ultraque Aquilonem gens felix (si credimus), quos Hyperboreos appellavere, annoso degit aevo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi extremique siderum ambituus semenstri luce et una die solis aversi, non, ut inperiti dixere, ab aequinoctio verno in autumnum. semel in anno solstitio oriuntur his soles, brumaque semel occidunt. regio aprica, felici temperie, omni adflatu noxio carens. domuus iis nemora lucique, et deorum cultus viritim gregatimque, discordia ignota et aegritudo omnis. mors non nisi satietate vitae epulatis delibutoque senio luxu e quadam rupe in mare salientium. hoc genus sepulturae beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiae litorum posuere, non in 90
Europa, quia sunt ibi similitudine et situus Attacorum nomine. alii medios fecere eos inter utrumque solem, antipodum occasuus exorientemque nostrum, quod fieri nullo modo potest tam vasto mari interveniente. qui alibi quam in semenstri luce constituere eos, serere matutinis, meridie metere, occidente fetuus arborum decerpere, noctibus in specuus condi tradiderunt. Nec licet dubitare de gente ea, tot 91
auctores produnt frugum primitias solitos Delum mittere Apollini quem praecipue colunt. virgines ferebant eas hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles, donec violata fide in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituere, hique ad conterminos deferre, atque ita Delum usque. mox et hoc ipsum exolevit. Sarmatiae, Scythiae, Tauricae, omnisque a Borysthene amne tractuus longitudo DCCCCLXXX M, latitudo DCCXVI M a M. Agrippa tradita est. ego incertam in hac terrarum parte mensuram arbitror.

(27.) Verum instituto ordine reliqua huius sinuus dicantur, et maria quidem eius nuncupavimus.

13. Hellespontus insulas non habet in Europa dicendas. 92
in Ponto duae, M D pass. ab Europa, XIIII M ab ostio, Cyaneae, ab aliis Symplegades appellatae, traditaeque fabu-

lis inter se concucurrisse, quoniam parvo discretae inter-
vallo ex adverso intrantibus geminae cernebantur paulumque
deflexa acie coeuntium speciem praebebant. Citra Histrum,
Apolloniatarum una LXXX M a Bosporo Thracio, ex qua M.
Lucullus Capitolinum Apollinem advexit. inter ostia Histri
79 93 quae essent diximus. Ante Borysthenen Achillea est supra
83 dicta, eadem Leuce et Macaron appellata. hanc temporum
horum demonstratio a Borysthene CXL M ponit, a Tyra
CXX M, a Peuce insula L M. cingitur circiter X M pass.
Reliquae in Carcinite sinu Cephalonnesos, Spodusa, Macra.
Non est omittenda multorum opinio, priusquam digredimur
a Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci,
non Gaditano freto, existimavere haut inprobabili argu-
mento, quoniam aestus semper e Ponto profluens numquam
reciprocet.

94 Exeundum deinde est, ut extera Europae dicantur, trans-
gressisque Ripaeos montes litus oceani septentrionalis in
laeva, donec perveniatur Gadis, legendum. Insulae con-
plures sine nominibus eo situ traduntur, ex quibus ante
Scythiam quae appellatur Baunonia unam abesse diei cursu,
in quam veris tempore fluctibus electrum eiciatur, Timaeus
prodidit. reliqua litora incerta signata fama. septentrionalis
oceanus. Amalchium eum Hecataeus appellat a Parapaniso
amne, qua Scythiam adluit, quod nomen eius gentis lingua
significat congelatum. Philemon Morimarusam a Cimbris vo-
cari, hoc est mortuum mare, usque ad promunturium Rus-
beas, ultra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus a li-
tore Scytharum tridui navigatione insulam esse inmensae
magnitudinis Balciam tradit, eandem Pytheas Basiliam nomi-
nat. Feruntur et Oeonae in quis ovis avium et avenis incolae
vivant, aliae in quibus equinis pedibus homines nascantu
Hippopodes appellati. Fanesiorum aliae in quibus nud
alioqui corpora praegrandes ipsorum aures tota contegant
96 Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Inguaeonum qua
est inde prima Germaniae. Mons Sevo ibi inmensus ne
Ripaeis iugis minor inmanem ad Cimbrorum usque promun
turium efficit sinum, qui Codanus vocatur refertus insuli
quarum clarissima est Scatinavia inconpertae magnitudinis

portionem tantum eius quod notum sit Hillevionum gente D
incolente pagis, quae alterum orbem terrarum eam appellat.
nec minor est opinione Aeningia. Quidam haec habitari ad 97
Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris
tradunt, sinum Cylipenum vocari, et in ostio eius insulam
Latrim, mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris.
Promunturium Cimbrorum excurrens in maria longe paenin-
sulam efficit quae Tastris appellatur. Tres et viginti inde
insulae Romanis armis cognitae. earum nobilissimae Burcana
Fabaria nostris dicta a frugis multitudine sponte provenien-
tis, item Glaesaria a sucino militiae appellata, a barbaris
Austeravia, praeterque Actania.

(28.) Toto autem hoc mari ad Scaldim usque fluvium 98
Germanicae accolunt gentes haut explicabili mensura. tam
immodica prodentium discordia est. Graeci et quidam nostri
XXV M passuum oram Germaniae tradiderunt, Agrippa cum
Raetia et Norico longitudinem DCLXXXVI milia passuum,
latitudinem CXLVIII M. 14. Raetiae prope unius maiore la-
titudine, sane circa excessum eius subactae. nam Germania
multis postea annis nec tota percognita est. Si coniectare 99
permittitur, haut multum ora deerit Graecorum opinioni et
longitudini ab Agrippa proditae. Germanorum genera quin-
que: Vandili quorum pars Burgodiones, Varinnae, Charini,
Gutones. alterum genus Ingyaeones, quorum pars Cimbri,
Teutoni ac Chaucorum gentes. proximi autem Rheno Istyaeo- 100
nes, quorum Sicambri. mediterranei Hermiones, quorum
Suebi, Hermunduri, Chatti, Cherusci. quinta pars Peucini,
Basternae supra dictis contermini Dacis. Amnes clari in 80
oceanum defluunt Guthalus, Visculus sive Vistla, Albis, Vi-
surgis, Amisis, Rhenus, Mosa. introrsus vero nullo inferius
nobilitate Hercynium iugum praetenditur.

15. (29.) In Rheno autem ipso, prope C M pass. in lon- 101
gitudinem, nobilissima Batavorum insula et Cannenefatium,
et aliae Frisiorum, Chaucorum, Frisiavonum, Sturiorum,
Marsaciorum quae sternuntur inter Helinium ac Flevum. ita
appellantur ostia in quae effusus Rhenus a septentrione in
lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit, medio inter
haec ore modicum nomini suo custodiens alveum.

102 16. (30.) Ex adverso huius situus Britannia insula clara
Graecis nostrisque monimentis inter septentrionem et occi-
dentem iacet, Germaniae, Galliae, Hispaniae, multo maximis
Europae partibus magno intervallo adversa. Albion ipsi no-
men fuit, cum Britanniae vocarentur omnes de quibus mox
paulo dicemus. Haec abest a Gesoriaco Morinorum gentis
litore proximo traiectu L M. circuitu patere |XXXXVIII|
LXXV M Pytheas et Isidorus tradunt, triginta prope iam an-
nis notitiam eius Romanis armis non ultra vicinitatem silvae
Calidoniae propagantibus. Agrippa longitudinem DCCC M
pass. esse, latitudinem CCC M credit. eandem Hiberniae, sed
103 longitudinem CC M pass. minorem. Super eam haec sita
abest brevissimo transitu a Silurum gente XXX M pass. Re-
liquarum nulla CXXV M amplior circuitu proditur. sunt autem
XL Orcades modicis inter se discretae spatiis, VII Acmodae,
XXX Hebudes, et inter Hiberniam ac Britanniam Mona, Mo-
napia, Riginia, Vectis, Silumnus, Andros, infra vero Sambis
et Axanthos, et ab adversa in Germanicum mare sparsae
Glaesiae quas Electridas Graeci recentiores appellavere, quod
104 ibi electrum nasceretur. Ultima omnium quae memorantur
2, 187 Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicavimus, cancri
signum sole transeunte, nullosque contra per brumam dies.
hoc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Ti-
maeus historicus a Britannia introrsum sex dierum navigatione
abesse dicit insulam Mictim in qua candidum plumbum pro-
veniat. ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumsutis
navigare. Sunt qui et alias prodant, Scandias, Dumnam, Ber-
gos maximamque omnium Berricen, ex qua in Thylen navi-
getur. A Thyle unius diei navigatione mare concretum a non-
nullis Cronium appellatur.

105 17. (31.) Gallia omnis Comata uno nomine appellata in
tria populorum genera dividitur, amnibus maxime distincta.
a Scalde ad Sequanam Belgica, ab eo ad Garumnam Celtica
eademque Lugdunensis, inde ad Pyrenaei montis excursum
Aquitanica, Aremorica ante dicta. Universam oram |XVII.|
L M passuum Agrippa, Galliarum inter Rhenum et Pyrenaeum
atque oceanum ac montes Cebennam et Iuris, quibus Narbo-
nensem Galliam excludit, longitudinem CCCCXX M passuum,

latitudinem CCCXVIII conputavit. A Scaldi incolunt [Exervi,] 106
Texuandri pluribus nominibus, dein Menapi, Morini ora Marsacis iuncti pago qui Chersiacus vocatur, Britanni, Ambiani, Bellovaci, Bassi. introrsus Catoslugi, Atrebates, Nervi liberi, Veromandui, Suaeuconi, Suessiones liberi, Ulmanectes liberi, Tungri, Sunuci, Frisiavones, Betasi, Leuci liberi, Treveri liberi antea et Lingones foederati, Remi foederati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Helveti. coloniae Equestris et Rauriaca. Rhenum autem accolentes Germaniae gentium in eadem provincia Nemetes, Triboci, Vangiones, in Ubis colonia Agrippinensis, Guberni, Batavi et quos in insulis diximus Rheni. 101

18. (32.) Lugdunensis Gallia habet Lexovios, Veliocasses, Galetos, Venetos, Abrincatuos, Ossismos, flumen clarum Ligerim, sed paeninsulam spectatiorem excurrentem in oceanum a fine Ossismorum circuitu DCXXV M pass. cervice in latitudinem CXXV M. ultra eum Namnetes, intus autem Aedui foederati, Carnuteni foederati, Boi, Senones, Aulerci qui cognominantur Eburovices et qui Cenomani, Meldi liberi, Parisi, Tricasses, Andicavi, Viducasses, Bodiocasses, Venelli, Cariosvelites, Diablinti, Rhedones, Turones, Atesui, Secusiavi liberi, in quorum agro colonia Lugdunum. 107

19. (33.) Aquitanicae sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santoni liberi, Bituriges liberi cognomine Vivisci, Aquitani unde nomen provinciae, Sediboviates. mox in oppidum contributi Convenae, Begerri, Tarbelli Quattuorsignani, Cocosates Sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenaeus, infraque Monesi, Oscidates montani, Sybillates, Camponi, Bercorcates, Pinpedunni, Lasunni, Suellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Oscidates campestres, Succasses, Latusates, Basaboiates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agessinates. Pictonibus iuncti autem Bituriges liberi qui Cubi appellantur, dein Lemovices, Arverni liberi, Gabales. rursus Narbonensi provinciae contermini Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amne discreti a Tolosanis Petrocori. Maria circa oram ad Rhenum septentrionalis oceanus, inter Rhenum et Sequanam Britannicus,** inter id et Pyrenaeum Gallicus. Insulae conplures Venes- 108 109

torum, quae et Veneticae appellantur, et in Aquitanico sinu Uliaros.
110 20. (34.) A Pyrenaei promunturio Hispania incipit, an-
3, 29 gustior non Gallia modo verum etiam semetipsa, ut diximus, inmensum quantum hinc oceano illinc Hiberico mari conprimentibus. Ipsa Pyrenaei iuga ab exortu aequinoctiali fusa in occasum brumalem breviores latere septentrionali quam meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est eiusdemque Tarraconensis situus a Pyrenaeo per oceanum Vasconum saltus, Olarso, Vardulorum oppida, Morogi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, ubi nunc Flaviobrica colonia.
111 Civitatium VIIII regio Cantabrorum, flumen Sauga, portus Victoriae Iuliobricensium. ac eo loco fontes Hiberi XL M passuum. portus Blendium. Orgenomesci e Cantabris. portus eorum Vereasueca. regio Asturum, Noega oppidum, in paeninsula Paesici, et deinde conventus Lucensis, a flumine Navialbione Cibarci, Egivarri cognomine Namarini, Iadovi, Arroni, Arrotrebae. promunturium Celticum, amnes Florius, Nelo. Celtici cognomine Neri et super Tamarici quorum in paeninsula tres arae Sestianae Augusto dicatae, Copori, oppidum Noeta, Celtici cognomine Praestamarci, Cileni. ex
112 insulis nominandae Corticata et Aunios. A Cilenis conventus Bracarum, Helleni, Grovi, castellum Tyde, Graecorum sobolis omnia. insulae Signae, oppidum Abobrica. Minius amnis IIII M pass. ore spatiosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta, quos super Gallaecia. flumen Limia, Durius amnis ex maximis Hispaniae, ortus in Pelendonibus et iuxta Numantiam lapsus, dein per Arevacos Vaccaeosque disterminatis ab Asturia Vettonibus, a Lusitania Gallaecis, ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. omnisque dicta regio a Pyrenaeo metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi nigri albique.
113 21. (35.) A Durio Lusitania incipit. Turduli veteres, Paesuri, flumen Vagia, oppidum Talabrica, oppidum et flumen Aeminium, oppida Coniumbrica, Collippo, Eburobrittium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promunturium, quod aliqui Artabrum appellavere, alii Magnum, multi Olisipponense ab oppido, terras, maria, caelum discriminans. illo finitur Hispaniae latus et a circuitu eius incipit frons. 22.

Septentrio hinc oceanusque Gallicus, occasus illinc et ocea- 114
nus Atlanticus. promunturi excursum LX M prodidere, alii
XC M pass., ad Pyrenaeum inde non pauci $\overline{\text{XII}}$. L milia, et
ibi gentem Artabrum, quae numquam fuit, manifesto errore.
Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promunturium, 111
hoc in loco posuere litteris permutatis. Erratum et in am- 115
nibus inclutis. ab Minio, quem supra diximus, CC M pass. 112
(ut auctor est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam
intellegunt et Limaeam vocant, Oblivionis antiquis dictus
multumque fabulosus. ab Durio Tagus CC M passuum inter-
veniente Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo
CLX M pass. promunturium Sacrum e media prope Hispa-
niae fronte prosilit. $\overline{\text{XIIII}}$. M pass. inde ad Pyrenaeum medium
colligi Varro tradit, ad Anam vero, quo Lusitaniam a Bae- 116
tica discrevimus, CXXVI M passuum, a Gadibus CII M pass. 3, 6
additis. Gentes Celticae Turduli et circa Tagum Vettones.
ab Ana ad Sacrum Lusitani. oppida a Tago memorabilia in
ora Olisippo equarum e favonio vento conceptu nobile, Sa-
lacia cognominata urbs Imperatoria, Merobrica, promuntu-
rium Sacrum et alterum Cuneus, oppida Ossonoba, Balsa,
Myrtilis. Universa provincia dividitur in conventuus tris, 117
Emeritensem, Pacensem, Scallabitanum, tota populorum XLVI,
in quibus coloniae sunt quinque, municipium civium Roma-
norum unum, Lati antiqui tria, stipendiaria XXXVI. colo-
niae Augusta Emerita Anae fluvio adposita, Metellinensis,
Pacensis, Norbensis Caesarina cognomine, contributa sunt
in eam Castra Servilia, Castra Caecilia, quinta est Scallabis
quae Praesidium Iulium vocatur. municipium civium Roma-
norum Olisippo Felicitas Iulia cognominatum. oppida veteris
Lati Ebora, quod idem Liberalitas Iulia, et Myrtilis ac Sala- 116
cia, quae diximus. Stipendiariorum, quos nominare non 118
pigeat, praeter iam dictos in Baeticae cognominibus Augu- 3, 13
stobricenses, Aeminienses, Aranditani, Taxabricenses, Bal-
senses, Caesarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni,
Cibilitani, Concordienses, Elbocori, Interamnienses, Lan-
cienses, Mirobricenses qui Celtici cognominantur, Medubri-
censes qui Plumbari, Ocelenses [Lancienses], Turduli qui
Bardili, et Tapori. Lusitaniam cum Asturia et Gallaecia pa-

tere longitudine DXL M pass., latitudine DXXXVI M, Agrippa prodidit. omnes autem Hispaniae a duobus Pyrenaei promunturiis per maria, totius orae circumitu |XXVIIII| XXIIII milia colligere existimantur, ab aliis |XXVI|.

119 (36.) Ex adverso Celtiberiae conplures sunt insulae Cassiterides dictae Graecis a fertilitate plumbi, et e regione Arrotrebarum promunturi Deorum sex, quas aliqui Fortunatas appellavere. in ipso vero capite mox Baeticae ab ostio freti XXV mil. pass. Gadis, longa, ut Polybius scribit, XII mil., lata III mil. passuum. abest a continente proxima parte minus pedes DCC, reliqua plus VII mil. passuum. ipsius spatium XV M passuum est. habet oppidum civium Romanorum qui
120 appellantur Augustani urbe Iulia Gaditana. Ab eo latere quo Hispaniam spectat passibus fere C altera insula est longa M pass., M lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. vocatur ab Ephoro et Philistide Erythea, a Timaeo et Sileno Aphrodisias, ab indigenis Iunonis. Maiorem Timaeus Potimusam a puteis vocitatam ait, nostri Tarteson appellant, Poeni Gadir ita Punica lingua saepem significante. Erythea dicta est, quoniam Tyri aborigines eorum orti ab Erythro mari ferebantur. in hac Geryones habitasse a quibusdam existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. sunt qui aliam esse eam et contra Lusitaniam arbitrentur, eodemque nomine quandam ibi appellant.

121 23. (37.) Peracto ambitu Europae reddenda consummatio est, ne quid non in expedito sit noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus a Tanai Gadis |LXXVII| XIIII M pass. prodiderunt. Polybius latitudinem Europae ab Italia ad oceanum scripsit |XI| L M pass. esse, etiam tum in-
122 conperta magnitudine. Est autem ipsius Italiae, ut diximus,
3, 43 |XI| XX M ad Alpis, unde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, qua videtur mensuram agere Polybius, |XI| LXVIIII. sed certior mensura ac longior ad occasum solis aestivi ostiumque Rheni per castra legionum Germaniae ab iisdem Alpibus dirigitur, |XII| XLIII M passuum. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER V.

(Sect. 1.) Africam Graeci Libyam appellavere et mare 1
ante eam Libycum. Aegyptio finitur, nec alia pars terrarum
pauciores recipit sinus, longe ab occidente litorum obliquo
spatio. Populorum eius oppidorumque nomina vel maxume
sunt ineffabilia praeterquam ipsorum linguis, et alias castella
ferme inhabitant.

Cap. 1. Principio terrarum Mauretaniae appellantur, us- 2
que ad C. Caesarem Germanici filium regna, saevitia eius
in duas divisae provincias. Promontorium oceani extumum
Ampelusia nominatur a Graecis. Oppida fuere Lissa et Cotte
ultra columnas Herculis, nunc est Tingi quondam ab Antaeo
conditum, postea a Claudio Caesare, cum coloniam faceret,
appellatum Traducta Iulia. abest a Beloae oppido Baeticae
proxumo traiectu XXX M pass. Ab eo XXV M pass. in ora
oceani colonia Augusti Iulia Constantia Zulil, regum dicioni
exempta et iura in Baeticam petere iussa. ab ea XXXII M
pass. colonia a Claudio Caesare facta Lixos vel fabulosis-
sime antiquis narrata. Ibi regia Antaei certamenque cum 3
Hercule et Hesperidum horti. adfunditur autem aestuarium e
mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiae instar fuisse
nunc interpretantur. amplectitur intra se insulam, quam solam
e vicino tractu aliquanto excelsiore non tamen aestus maris
inundant. exstat in ea et ara Herculis nec praeter oleastros
aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mi- 4
rentur portentosa Graeciae mendacia de iis et amne Lixo
prodita qui cogitent nostros nuperque paulo minus monstri-
fica quaedam de iisdem tradidisse, praevalidam hanc urbem
maioremque magna Carthagine, praeterea ex adverso eius
sitam et prope inmenso tractu ab Tingi, quaeque alia Cor-
nelius Nepos avidissime credidit. Ab Lixo XL M in medi- 5

terraneo altera Augusti colonia est Babba Iulia Campestris appellata, et tertia Banasa LXXV M Valentia cognominata. ab ea XXXV M passuum. Volubile oppidum tantundem a mari utroque distans. at in ora a Lixo L M amnis Sububus praeter Banasam coloniam defluens, magnificus et navigabilis. ab eo totidem M pass. oppidum Sala eiusdem nominis fluvio inpositum, iam solitudinibus vicinum elephantorumque gregibus infestum, multo tamen magis Autololum gente, per quam
6 iter est ad montem Africae vel fabulosissimum Atlantem. E mediis hunc harenis in caelum attolli prodidere, asperum squalentem qua vergat ad litora oceani cui cognomen inposuit, eundem opacum nemorosumque et scatebris fontium riguum qua spectet Africam, fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus ut numquam satias voluptatibus
7 desit. incolarum neminem interdiu cerni, silere omnia haut alio quam solitudinum horrore, subire tacitam religionem animos propius accedentium praeterque horrorem elati super nubila atque in vicina lunaris circuli. eundem noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumque lascivia inpleri, tibiarum ac fistulae cantu tympanorumque et cymbalorum sonitu strepere. Haec celebrati auctores prodidere praeter Herculi et Perseo laborata ibi. spatium ad eum
8 inmensum incertumque. Fuere et Hannonis Carthaginiensium ducis commentarii Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africae iussi, quem secuti plerique a Graecis nostrisque et alia quidem fabulosa et urbis multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria ulla nec vesti-
9 gium exstat. Scipione Aemiliano res in Africa gerente Polybius annalium conditor ab eo accepta classe scrutandi illius orbis gratia circumvectus prodidit a monte eo ad occasum versus saltuus plenos feris quas generat Africa ad flumen Anatim CCCCLXXXXVI M passuum. ab eo Lixum CCV M passuum Agrippa, Lixum a Gaditano freto CXII M passuum abesse. inde sinum qui vocetur Sagigi, oppidum in promunturio Mulelacha, flumina Sububam et Salat, portum Rutubis a Lixo CCXIII M pass., inde promunturium Solis, portum Rhysaddir, Gaetulos Autoteles, flumen Quosenum, gentes Velatitos et Masatos, flumen Masathat, flumen

Darat, in quo crocodilos gigni. dein sinum DCXVI M pass. 10
includi montis Bracae promunturio excurrente in occasum,
quod appelletur Surrentium. postea flumen Salsum, ultra
quod Aethiopas Perorsos, quorum a tergo Pharusios. his
iungi in mediterraneo Gaetulos Daras, at in ora Aethiopas
Daratitas, flumen Bambotum crocodilis et hippopotamis refertum.
ab eo montes perpetuos usque ad eum quem Theon
ochema dicemus. inde ad promunturium Hesperium naviga- 6, 197
tione dierum ac noctium X. in medio eo spatio Atlantem
locavit ceteris omnibus in extremis Mauretaniae proditum.
Romana arma primum Claudio principe in Mauretania bella- 11
vere Ptolomaeum regem a Gaio Caesare interemptum ulciscente
liberto Aedemone, refugientibusque barbaris ventum
constat ad montem Atlantem. nec solum consulatu perfunctis
atque e senatu ducibus qui tum res gessere sed equitibus
quoque Romanis qui ex eo praefuere ibi Atlantem penetrasse
in gloria fuit. quinque sunt (ut diximus) Romanae 12
coloniae in ea provincia, perviumque famae videri potest. 2
sed id plerumque fallacissimum experimento deprehenditur, sqq.
quia dignitates, cum indagare vera pigeat, ignorantiae pudore
mentiri non piget, haut alio fidei proniore lapsu quam
ubi falsae rei gravis auctor existit. equidem minus miror
inconperta quaedam esse equestris ordinis viris, iam vero et
senatum inde intrantibus, quam luxuriae, cuius efficacissima
vis sentitur atque maxima, cum ebori citro silvae exquirantur,
omnes scopuli Gaetuli muricibus purpuris. Indi- 13
genae tamen tradunt in ora ab Salat CL M passuum flumen
Asanam marino haustu sed portu spectabile, mox amnem
quem vocant Fut, ab eo Addirim (hoc enim Atlanti nomen,
et esse eorum lingua convenit) CC M passuum interveniente
flumine cui nomen est Ivor. Ibi fama exstare circa vestigia
habitati quondam soli, vinearum palmetorumque reliquias.
Suetonius Paulinus, quem consulem vidimus, primus Roma- 14
norum ducum transgressus quoque Atlantem aliquot milium
spatio prodidit de excelsitate quidem eius quae ceteri,
imas radices densis altisque repletas silvis incognito genere
arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore,
frondes cupressi similes praeterquam gravitate odoris,

tenui eas obduci lanugine, quibus addita arte posse quales
e bombyce vestis confici. verticem altis etiam aestate ope-
15 riri nivibus. decumis se eo pervenisse castris et ultra ad
fluvium qui Ger vocetur per solitudines nigri pulveris, emi-
nentibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitabilia
fervore quamquam hiberno tempore experto. qui proximos
inhabitent saltus refertos elephantorum ferarumque et ser-
pentium omni genere Canarios appellari, quippe victum eius
animalis promiscum his esse et dividua ferarum viscera.
16 Iunctam Aethiopum gentem, quos Perorsos vocant, satis
constat. Iuba Ptolomaei pater, qui primus utrique Maure-
taniae imperitavit, studiorum claritate memorabilior etiam
quam regno, similia prodidit de Atlante, praeterque gigni
herbam ibi euphorbiam nomine ab inventore medico suo
appellatam. cuius lacteum sucum miris laudibus celebrat in
claritate visus contraque serpentes et venena omnia privatim
dicato volumine. Et satis superque de Atlante.
17 2. Tingitanae provinciae longitudo CLXX M passuum est.
Gentes in ea: Quondam praecipua Maurorum, unde nomen,
quos plerique Maurusios dixerunt. attenuata bellis ad pau-
cas recidit familias. proxima illi Massaesylorum fuerat. si-
mili modo exstincta est. Gaetulae nunc tenent gentes, Ba-
niurae multoque validissimi Autololes et horum pars quondam
Nesimi, qui avolsi his propriam fecere gentem versi ad Ae-
18 thiopas. Ipsa provincia ab oriente montuosa fert elephantos,
in Abyla quoque monte et quos Septem fratres a simili alti-
tudine appellant. freto inminent ii iuncti Abylae. Ab his
ora interni maris, flumen Tamuda navigabile, quondam et
oppidum, flumen Laud et ipsum navigiorum capax. Rhy-
19 saddir oppidum et portus, Malvane fluvius navigabilis. Siga
oppidum ex adverso Malacae in Hispania sitae Syphacis
regia, alterius iam Mauretaniae. namque diu regum no-
mina optinuere, ut Bogutiana appellaretur extuma, itemque
Bocchi quae nunc Caesariensis. Ab ea portus Magnus a spa-
tio appellatus, civium Romanorum oppido. amnis Mulucha,
Bocchi Massaesylorumque finis. Quiza Cenitana peregrinorum
oppidum, Arsennaria Latinorum, III milibus passuum a mari.
20 Cartenna colonia Augusti. legio secunda. item colonia eius-

dem deducta cohorte praetoria Gunugu, promunturium Apol-
linis oppidumque ibi celeberrimum Caesarea, antea vocitatum
Iol, Iubae regia a divo Claudio coloniae iure donata, eiusdem
iussu deductis veteranis Oppidum Novum, et Latio dato Tipasa,
itemque a Vespasiano imperatore eodem munere donatum
Icosium, colonia Augusti Rusguniae, Rusucurium civitate
honoratum a Claudio, Rusazus colonia Augusti, Saldae colo-
nia eiusdem, item Igilgili, oppidum Tucca inpositum mari et 21
flumini Ampsagae. intus colonia Augusta quae item Succha-
bar, item Tubusuptu, civitates Timici, Tigavae, flumina Sar-
daval, Aves, Nabar, gens Macurebi, flumen Usar, gens Na-
babes. Flumen Ampsaga abest a Caesarea CCCXXII M pas-
suum. Utriusque Mauretaniae longitudo |X| XXXVIII M,
latitudo CCCCLXVII M pass.

3. (2.) Ab Ampsaga Numidia est Masinissae clara no- 22
mine, Metagonitis terra a Graecis appellata, Numidae vero
Nomades a permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est domos,
plaustris circumferentes. Oppida Cullu, Rusiccade, et ab
eo XLVIII M passuum in mediterraneo colonia Cirta Sitia-
norum cognomine, et alia intus Sicca, liberumque oppidum
Bulla Regia. at in ora Tacatua, Hippo Regius, flumen Ar-
mua, oppidum Tabraca civium Romanorum, Tusca fluvius
Numidiae finis, nec praeter marmoris Numidici ferarumque
proventum aliud insigne.

4. (3.) A Tusca Zeugitana regio et quae proprie vocetur 23
Africa est. Tria promunturia, Candidum, mox Apollinis ad-
versum Sardiniae, Mercuri adversum Siciliae, in altum pro-
currentia duo efficiunt sinuus, Hipponiensem proximum ab
oppido quod Hipponem Dirutum vocant, Diarrhytum Graecis
dictum propter aquarum inrigua. cui finitimum Theudalis
immune oppidum, longius a litore. dein promunturium Apol- 24
linis et in altero sinu Utica civium Romanorum, Catonis morte
nobilis, flumen Bagrada, locus Castra Cornelia, colonia Car-
thago magnae in vestigiis Carthaginis, colonia Maxula, oppida
Carpi, Misua et liberum Clypea in promunturio Mercuri, item
libera Curubis, Neapolis. Mox Africae ipsius alia distinctio.
Libyphoenices vocantur qui Byzacium incolunt. ita appellatur
regio CCL M pass. circuitu, fertilitatis eximiae, cum cen-

25 tesima fruge agricolis fenus reddente terra. Hic oppida
libera Leptis, Hadrumetum, Ruspina, Thapsus. inde Thena,
Aves, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim mi-
norem, ad quam Numidiae et Africae ab Ampsaga longitudo
DLXXX M pass., latitudo qua cognitum est CC M. Ea pars
quam Africam appellavimus dividitur in duas provincias,
veterem et novam, discretas fossa inter Africanum sequen-
tem et reges Thenam usque perducta, quod oppidum a Car-
26 thagine abest CCXVI M pass. (4.) Tertius sinus dividitur in
geminos, duarum Syrtium vadoso ac reciproco mari diros.
ad proximam, quae minor est, a Carthagine CCC M pass.
Polybius tradit, ipsam C M passuum aditu, CCC M ambitu.
et terra autem siderum observatione ad eam per deserta ha-
renis perque serpentes iter est. Excipiunt saltuus repleti
ferarum multitudine, et introrsus elephantorum solitudines,
mox deserta vasta ultraque Garamantes ab Augilis dierum
27 XII itinere distantes. Super illos fuere gens Psylli, super
quos lacus Lycomedis desertis circumdatus. Augilae ipsi
medio fere spatio locantur ab Aethiopia quae ad occidentem
vergit et a regione quae duas Syrtis interiacet pari utrimque
intervallo. Sed litore inter duas Syrtis CCL M passuum. ibi
civitas Oeensis, Cinyps fluvius ac regio, oppida Neapolis,
Taphra, Habrotonum, Leptis altera quae cognominatur Magna.
Inde Syrtis maior circuitu DCXXV, aditu autem CCCXII M
28 passuum. inde accolit gens Cisippadum. In intimo sinu fuit
ora Lotophagon quos quidam Alachroas dixere, ad Philae-
norum aras. ex harena sunt hae. Ab his non procul a con-
tinente palus vasta amnem Tritonem nomenque ab eo accipit,
Pallantias appellata Callimacho et citra minorem Syrtim esse
dicta, a multis vero inter duas Syrtis. promunturium quod
maiorem includit Borion appellatur. ultra Cyrenaica provin-
29 cia. Ad hunc finem Africa a fluvio Ampsaga populos DXVI
22 24 habet qui Romano pareant imperio. in his colonias VI, prae-
ter iam dictas Uthinam, Thuburbi. oppida civium Romano-
rum XV, ex quibus in mediterraneo dicenda Absuritanum,
Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chimavense, Simit-
tuense, Thunusidiense, Thuburnicense, Thinidrumense, Ti-
bigense, Ucitana duo, maius et minus, Vagense. oppidum

Latinum unum Uzalitanum. oppidum stipendiarium unum
Castris Corneliis. oppida libera XXX, ex quibus dicenda intus 30
Achollitanum, Accaritanum, Avinense, Abziritanum, Cano-
pitanum, Melizitanum, Materense, Salaphitanum, Tusdrita-
num, Tiphicense, Tunisense, Theodense, Tagesense, Sigense,
Ulusubburitanum, Vagense aliud, Siense, Ziamense. Ex re-
liquo numero non civitates tantum sed plerique etiam nationes
iure dici possunt, ut Natabudes, Capsitani, Musulami, Sa-
barbares, Massyli, Nicives, Vamacures, Cinithi, Musuni,
Marchubii, et tota Gaetulia ad flumen Nigrim, qui Africam
ab Aethiopia dirimit.

5. (5.) Cyrenaica, eadem Pentapolitana regio, inlustratur 31
Hammonis oraculo quod a Cyrenis abest CCCC M pass., fonte
Solis, urbibus maxime V, Berenice, Arsinoe, Ptolomaide,
Apollonia ipsaque Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu
est, quondam vocata Hesperidum supra dictarum, vagantibus
Graeciae fabulis. Nec procul ante oppidum fluvius Leton,
lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. abest ab
Lepti CCCLXXV M pass. Ab ea Arsinoe Teuchira vocitata 32
XLIII M pass., et deinde Ptolomais antiquo nomine Barce
XXII M passuum. mox XL M pass. promunturium Phycuus
per Creticum mare excurrit, distans CCCL M pass. a Taenaro
Laconicae promunturio, a Creta vero ipsa CCXXV M. post
id Cyrene, a mari XI M pass., ab Phycunte Apolloniam XXIIII
M pass., ad Cherronesum LXXXVIII M passuum, unde Cata-
bathmum CCXVI M pass. Accolunt Marmaridae, a Paraetoni 33
ferme regione ad Syrtim maiorem usque porrecti. post eos
Acrauceles ac iam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Me-
sammones Grai appellavere ab argumento loci, medios inter
harenas sitos. Cyrenaicus ager XV M passuum latitudine a
litore et arboribus fertilis habetur, intus eodem spatio fru-
gibus tantum, mox XXX M passuum latitudine et CCL M
passuum longitudine lasari modo. Post Nasamonas Hasbitae 34
et Macae vivont, ultra eos Amantes duodecim dierum itinere
a Syrtibus maioribus ad occidentem et ipsi versus harenis
circumdati, puteos tamen haut difficile binum ferme cubitorum
altitudine inveniunt ibi restagnantibus Mauretaniae aquis.
domuus sale montibus suis exciso ceu lapide construunt. Ab

his ad Trogodytas hiberni occasuus plaga dierum VII iter,
cum quibus commercium gemmae tantum quam carbunculum
35 vocamus ex Aethiopia invectae. Intervenit ad solitudines
Africae supra minorem Syrtim dictas versa Phazania, ubi
gentem Phazaniorum, urbisque Alelen et Cillibam subegi-
mus, item Cydamum e regione Sabratae. Ab his mons longo
spatio in occasum ab ortu tendit Ater nostris dictus, a na-
36 tura, adusto similis aut solis repercussu accenso. ultra eum
deserta, mox Thelgae oppidum Garamantum, itemque Debris
adfuso fonte a medio die ad mediam noctem aquis ferventi-
bus totidemque horis ad medium diem rigentibus, clarissi-
mumque Garama caput Garamantum, omnia armis Romanis
superata et a Cornelio Balbo triumphata, unius omnium curru
externo et Quiritium iure donato. quippe Gadibus genito
civitas Romana cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc
mirum, supra dicta oppida ab eo capta auctores nostros pro-
didisse, ipsum in triumpho praeter Cydamum et Garamam
omnium aliarum gentium urbiumque nomina ac simulacra
37 duxisse, quae iere hoc ordine: Tabudium oppidum, Niteris
natio, Miglis Gemella oppidum, Bubeium natio vel oppidum,
Enipi natio, Thuben oppidum, mons nomine Niger, Nitibrum
Rapsa oppida, Viscera natio, Decri oppidum, flumen Natha-
bur, Thapsagum oppidum, Tamiagi natio, Boin oppidum,
Pege oppidum, flumen Dasibari, mox oppida continua Bara-
cum, Buluba, Alasit, Galia, Balla, Maxalla, Cizania, mons
38 Gyri in quo gemmas nasci titulus praecessit. Ad Garamantas
iter inexplicabile adhuc fuit latronibus gentis eius puteos
(qui sunt non alte fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis
operientibus. proxumo bello, quod cum Oeensibus gessere
initiis Vespasiani imperatoris, conpendium viae quatridui
deprehensum est. hoc iter vocatur Praeter caput saxi. Finis
Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum et vallis repente
convexa. ad eum terminum Cyrenaica Africa a Syrti minore
X̄ LX M passuum in longitudinem patet, in latitudinem qua
cognitum est DCCCX.

39 6. (6.) Quae sequitur regio Mareotis Libya appellatur
Aegypto contermina. tenent Marmaridae, Adyrmachidae,
dein Mareotae. mensura a Catabathmo Paraetonium LXXXVI

M passuum. In eo tractu intus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. ab eo Paraetonium LXII M passuum. inde Alexandriam CC M passuum. latitudo CLXVIIII est. Eratosthenes a Cyrenis Alexandriam terrestri itinere DXXV M prodit. Agrippa totius Africae a mari Atlantico cum in- 40 feriore Aegypto |XXX| L M passuum longitudinem, Polybius et Eratosthenes diligentissimi existimati ab oceano ad Carthaginem magnam |XI| M passuum, ab ea Canopum, Nili proximum ostium, |XVI| XXVIII M pass. fecerunt, Isidorus a Tingi Canopum |XXXV| XCVIIII M passuum, Artemidorus XL minus quam Isidorus.

7. (7.) Insulas non ita multas conplectuntur haec maria. 41 Clarissima est Meninx, longitudine XXV M passuum, latitudine XXII, ab Eratosthene Lotophagitis appellata. oppida habet duo, Meningen ab Africae latere et altero Thoar, ipsa a dextro Syrtis minoris promunturio passibus MD sita. Ab ea C M pass. contra laevum Cercina cum urbe eiusdem nominis libera, longa XXV M pass., lata dimidium eius, ubi plurimum, at in extremo non plus V M pass. huic perparva Carthaginem versus Cercinitis ponte iungitur. Ab his L M 42 fere passuum Lopadusa, longa VI M passuum. Mox Gaulos et Galata, cuius terra scorpiones, dirum animal Africae, necat. dicuntur et in Clupea emori, cuius ex adverso Cossyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duae Aegimoerae, Arae autem, scopuli verius quam insulae, inter Siciliam maxime et Sardiniam. auctores sunt et has quondam habitatas subsedisse.

8. (8.) Interiori autem ambitu Africae ad meridiem versus 43 superque Gaetulos intervenientibus desertis primi omnium Libyes Aegyptii, deinde Leucoe Aethiopes habitant. Super eos Aethiopum gentes Nigritae a quo dictum est flumine, 30 Gymnetes Pharusii, iam oceanum attingentes quos in Mauretaniae fine diximus Perorsi. Ab his omnibus vastae solitu- 10 dines orientem versus usque ad Garamantas Augilasque et Trogodytas, verissima opinione eorum qui desertis Africae duas Aethiopias superponunt, et ante omnis Homeri qui bipertitos tradit Aethiopas, ad orientem occasumque versos. Nigri fluvio eadem natura quae Nilo. calamum ac papyrum 44

et easdem gignit animantes iisdemque temporibus augescit,
oritur inter Tarraelios Aethiopas et Oechalicas. horum op-
pidum Magium. quidam solitudinibus interposuerunt, Atlantas
eosque iuxta Aegipanas semiferos et Blemmyas et Gampha-
santas et Satyros et Himantopodas. Atlantes degeneres sunt
45 humani rituus, si credimus. nam neque nominum ullorum
inter ipsos appellatio est, et solem orientem occidentemque
dira inprecatione contuentur ut exitialem ipsis agrisque, ne-
que in somno visunt qualia reliqui mortales. Trogodytae
specuus excavant. hae illis domuus, victus serpentium carnes,
stridorque, non vox. adeo sermonis commercio carent. Ga-
ramantes matrimoniorum exsortes passim cum feminis degunt.
Augilae inferos tantum colunt. Gamphasantes nudi proelio-
46 rumque expertes nulli externo congregantur. Blemmyis tra-
duntur capita abesse ore et oculis pectori adfixis. Satyris
praeter figuram nihil moris humani. Aegipanum qualis vulgo
pingitur forma. Himantopodes loripedes quidam quibus ser-
pendo ingredi natura sit. Pharusii, quondam Persae, comites
fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de
Africa plura quae memorentur occurrunt.
47 9. (9.) Adhaeret Asia, quam patere a Canopico ostio ad
Ponti ostium Timosthenes |XXVI| XXXVIII M passuum tradi-
dit, ab ore autem Ponti ad os Maeotis Eratosthenes |XV| XLV
M pass., universam vero cum Aegypto ad Tanaim Artemidorus
et Isidorus |LX| III M DCCL pass. Maria eius conplura a
48 accolis traxere nomina, quare simul indicabuntur. Proxima
Africae incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedens
donec a tergo praetendantur Aethiopes. Inferiorem eius
partem Nilus dextera laevaque divisus amplexu suo determi-
nat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco, CLXX M
passuum intervallo. Quam ob causam inter insulas quidam
Aegyptum retulere, ita se findente Nilo ut triquetram terrae
figuram efficiat. ideoque multi Graecae litterae vocabulo
Delta appellavere Aegyptum. Mensura ab unitate alvei, unde
se primum findit in latera, ad Canopicum ostium CXLVI M,
ad Pelusiacum CLXVI M est. summa pars contermina Ae-
49 thiopiae Thebais vocatur. Dividitur in praefecturas oppido-
rum quas nomos vocant: Ombiten, Apollonopoliten, Her-

monthiten, Thiniten, Phaturiten, Coptiten, Tentyriten, Dios-
politen, Antaeopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quae
iuxta Pelusium est regio nomos habet Pharbaethiten, Buba-
stiten, Sethroiten, Taniten. reliqua autem Arabicum, Ham-
moniacum tendentem ad Hammonis Iovis oraculum, Oxyryn-
chiten, Leontopoliten, Athribiten, Cynopoliten, Hermopo-
liten, Xoiten, Mendesium, Sebennyten, Cabasiten, Latopo-
liten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Busiriten,
Onuphiten, Saiten, Ptenethum, Ptemphum, Naucratiten,
Metelliten, Gynaecopoliten, Menelaiten, Alexandriae regio-
nem, item Libyae, Mareotis. Heracleopolites est in insula 50
Nili longa passuum L M, in qua et oppidum Herculis appella-
tum. Arsinoitae duo sunt. hi et Memphites usque ad sum-
mum Delta perveniunt, cui sunt contermini ex Africa duo
Oasitae. Quidam ex his aliqua nomina permutant et substi-
tuunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter
Arsinoiten autem ac Memphiten lacus fuit circuitu CCL M
passuum aut, ut Mucianus tradit, CCCCL M et altitudinis L
passuum, manu factus, a rege qui fecerat Moeridis appella-
tus. Inde LXII M passuum prope abest Memphis, quondam
arx Aegypti regum, unde ad Hammonis oraculum XII dierum
iter est. ad scissuram autem Nili, quod appellavimus Delta,
XV M passuum.

(10.) Nilus incertis ortus fontibus, ut per deserta et 51
ardentia et inmenso longitudinis spatio ambulans, famaque
tantum inermi (quae situs sine bellis, quae ceteras omnis
terras, inveniret) originem, ut Iuba rex potuit exquirere, in
monte inferioris Mauretaniae non procul oceano habet, lacu
protinus stagnante quem vocant Niliden. ibi pisces reperiun-
tur alabetae, coracini, siluri. crocodilus quoque inde. ob ar-
gumentum hoc Caesareae in Iseo dicatus ab eo spectatur
hodie. praeterea observatum est, prout in Mauretania nives
imbresve satiaverint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu pro- 52
fusus indignatur fluere per harenosa et squalentia, conditque
se aliquot dierum itinere, mox alio lacu maiore in Caesa-
riensis Mauretaniae gente Massaesylum erumpit et hominum
coetuus veluti circumspicit, iisdem animalium argumentis.
iterum harenis receptus conditur rursus XX dierum desertis

ad proximos Aethiopas, atque ubi iterum sensit hominem,
prosilit fonte, ut verisimile est, illo quem Nigrum vocavere.
53 Inde Africam ab Aethiopia dispescens, etiamsi non protinus
populis, feris tamen et beluis frequens silvarumque opifex,
medios Aethiopas secat cognominatus Astapus, quod illarum
gentium lingua significat aquam e tenebris profluentem. In-
sulas ita innumeras spargit, quasdamque tam vastae magni-
tudinis, quamquam rapida celeritate, ut tamen dierum quin-
que cursu non breviore travolet, circa clarissimam earum
Meroen Astobores laevo alveo dictus, hoc est ramus aquae
venientis e tenebris, dextra vero Astusapes, quod lateris
significationem adicit, nec ante Nilus quam se totum aquis
54 rursus concordibus iunxit. sic quoque etiamnum Giris ante
nominatus per aliquot milia, et in totum Homero Aegyptus
aliisque Triton, subinde insulis inpactus, totidem incitatus
inritamentis, postremo inclusus montibus, nec aliunde tor-
rentior, vectus aquis properantibus ad locum Aethiopum qui
Catadupi vocantur novissimo catarracte inter occursantis sco-
pulos non fluere inmenso fragore quaerit sed ruere. postea
lenis et confractis aquis domitaque violentia, aliquid et
spatio fessus, multis quamvis faucibus in Aegyptium mare
se evomat, certis tamen diebus auctu magno per totam spa-
55 tiatus Aegyptum fecundus innatat terrae. Causas huius in-
crementi varias prodidere, sed maxime probabiles etesiarum
eo tempore ex adverso flantium repercussum ultra in ora
acto mari, aut imbres Aethiopiae aestivos iisdem etesiis
nubila illo ferentibus e reliquo orbe. Timaeus mathematicus
occultam protulit rationem, Phialam appellari fontem eius,
mergique in cuniculos ipsum amnem vapore anhelantem fu-
midis cautibus ubi conditur. verum sole per eos dies commi-
nus facto extrahi ardoris vi et suspensum abundare ac ne
56 devoretur abscondi. id evenire a canis ortu per introitum
solis in leonem, contra perpendiculum fontis sidere stante,
cum in eo tractu absumantur umbrae, plerisque e diverso
opinatis largiorem fluere ad septentriones sole discedente,
quod in cancro et leone evenit, ideoque tunc minus siccari,
rursus in capricornum et austrinum polum reverso sorberi et
ob id parcius fluere. sed Timaeo si quis extrahi posse cre-

dat, umbrarum defectus his diebus et locis sine fine adest. Incipit crescere luna nova, quaecumque post solstitium est, sensim modiceque cancrum sole transeunte, abundantissime autem leonem, et residit in virgine iisdem quibus adcrevit modis. in totum autem revocatur intra ripas in libra, ut tradit Herodotus, centesimo die. cum crescit, reges aut praefectos navigare eo nefas iudicatum est. auctuus per puteos mensurae notis deprehenduntur. iustum incrementum est cubitorum 58 XVI. minores aquae non omnia rigant, ampliores detinent tardius recedendo. hae serendi tempora absumunt solo madente, illae non dant sitiente. utrumque reputat provincia. in XII cubitis famem sentit, in XIII etiamnum esurit, XIIII cubita hilaritatem adferunt, XV securitatem, XVI delicias. maximum incrementum ad hoc aevi fuit cubitorum XVIII Claudio principe, minimum V Pharsalico bello, veluti necem Magni prodigio quodam flumine aversante. cum stetere aquae, apertis molibus admittuntur. ut quaeque liberata est terra, seritur. Idem amnis unus omnium nullas exspirat auras. Dicionis Aegyptiae esse incipit a fine Aethiopiae 59 Syene. ita vocatur paeninsula M passuum ambitu in qua castra sunt latere Arabiae et ex adverso. insula est Philae DC M passuum a Nili fissura, unde appellari diximus Delta. hoc spatium edidit Artemidorus, et in eo CCL oppida fuisse, Iuba CCCC M passuum, Aristocreon ab Elephantide ad mare DCCL M passuum. Elephantis insula intra novissimum catarracten IIII M passuum et supra Syenen XVI M habitatur, navigationis Aegyptiae finis, ab Alexandria DLXXX M pass. In tantum erravere supra scripti. Ibi Aethiopicae conveniunt naves, namque eas plicatiles umeris transferunt quotiens ad catarractas ventum est.

(11.) Aegyptus super ceteram antiquitatis gloriam XX 60 M urbium sibi Amase regnante habitata praefert, nunc quoque multis etiamsi ignobilibus frequens. celebrantur tamen Apollinis, mox Leucotheae, Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis fama, Coptos Indicarum Arabicarumque mercium Nilo proximum emporium, mox Veneris oppidum et iterum Iovis, ac Tentyris, infra quod Abydus Memnonis regia et Osiris templo inclutum, VII M D pass. in

61 Libyam remotum a flumine. dein Ptolemais et Panopolis ac
Veneris iterum, et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt
Thebaidem. ab iis oppida Mercuri, Alabastron, Canum et
supra dictum Herculis. deinde Arsinoes ac iam dicta Mem-
phis, inter quam et Arsinoiten nomon in Libyco turres quae
pyramides vocantur, labyrinthus in Moeridis lacu nullo ad-
dito ligno exaedificatus et oppidum Crialon. unum praeterea
intus et Arabiae conterminum claritatis magnae, Solis op-
pidum.
62 10. Sed iure laudetur in litore Aegyptii maris Alexan-
dria a Magno Alexandro condita in Africae parte ab ostio
Canopico XII M passuum iuxta Mareotim lacum, qui locus
antea Rhacotes nominabatur. metatus est eam Dinochares
architectus pluribus modis memorabili ingenio, XV M pas-
suum laxitate insessa ad effigiem Macedonicae chlamydis
orbe gyrato laciniosam, dextra laevaque anguloso procursu,
63 iam tum tamen quinta situus parte regiae dicata. Mareotis
lacus a meridiana urbis parte euripo e Canopico ostio
mittit ex mediterraneo conmercia, insulas quoque plures
amplexus, XXX M passuum traiectu, CCL ambitu, ut tradit
Claudius Caesar. alii schoenos in longitudinem patere XL
faciunt, schoenumque stadia XXX, ita fieri longitudinis CL
64 M pass., tantumdem et latitudinis. Sunt in honore et in-
tra decursuus Nili multa oppida, praecipue quae nomina
ostiis dedere, non omnibus (XII enim reperiuntur, superque
quattuor quae ipsi falsa ora appellant), sed celeberrimis se-
ptem, proximo Alexandriae Canopico, dein Bolbitino,
Sebennytico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, ultimoque
Pelusiaco. praeterea Butos, Pharbaethos, Leontopolis,
Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites,
Sais, Naucratis, unde ostium quidam Naucratiticum nomi-
nant quod alii Heracleoticum, Canopico cui proximum est
praeferentes.
65 11. (12.) Ultra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum
mare pertinens et odoriferam illam ac divitem et beatae
cognomine inclutam. Haec Cattabanum et Esbonitarum et
Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, praeterquam ubi Syriae
confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes

iunguntur, ab oriente Canchlei, a meridie Cedrei, qui deinde
ambo Nabataeis. Heroopoliticus vocatur alterque Aelaniti-
cus sinus Rubri maris in Aegyptum vergentis, CL M pas-
suum intervallo inter duo oppida, Aelana et in nostro mari
Gazam. Agrippa a Pelusio Arsinoen Rubri maris oppidum
per deserta CXXV M passuum tradit. tam parvo distat ibi
tanta rerum naturae diversitas.

12. (13.) Iuxta Syria litus occupat, quondam terra- 66
rum maxuma et pluribus distincta nominibus. namque Palae-
stine vocabatur qua contingit Arabas, et Iudaea et Coele,
exin Phoenice, et qua recedit intus Damascena, ac magis
etiamnum meridiana Babylonia, et eadem Mesopotamia inter
Euphraten et Tigrin, quaque transit Taurum Sophene, citra
vero eam Commagene, et ultra Armeniam Adiabene Assy-
ria ante dicta, et ubi Ciliciam attingit Antiochia. Longitudo 67
eius inter Ciliciam et Arabiam CCCCLXX M passuum est,
latitudo a Seleucia Pieria ad oppidum in Euphrate Zeugma
CLXXV M passuum. qui subtilius dividunt circumfundi Sy-
ria Phoenicen volunt, et esse oram maritimam Syriae, cuius
pars sit Idumaea et Iudaea, dein Phoenicen, dein Syriam.
Id quod praeiacet mare totum Phoenicium appellatur. ipsa
gens Phoenicum in magna gloria litterarum inventionis et si-
derum navaliumque ac bellicarum artium.

(14.) A Pelusio Chabriae castra, Casius mons, delu- 68
brum Iovis Casii, tumulus Magni Pompei. Ostracine Arabia
finitur, a Pelusio LXV M passuum. 13. Mox Idumaea inci-
pit et Palaestina ab emersu Sirbonis lacuus, quem quidam CL
M passuum circuitu tradidere. Herodotus Casio monti adpli-
cuit, nunc est palus modica. oppida Rhinocolura et intus
Rhaphea, Gaza et intus Anthedon, mons Argaris. Regio
per oram Samaria. oppidum Ascalo liberum, Azotos, Ia-
mneae duae, altera intus. Iope Phoenicum, antiquior ter- 69
rarum inundatione, ut ferunt, insidet collem praeiacente
saxo in quo vinculorum Andromedae vestigia ostendunt. co-
litur illic fabulosa Ceto. Inde Apollonia, Stratonis turris,
eadem Caesarea, ab Herode rege condita, nunc colonia
Prima Flavia a Vespasiano imperatore deducta. finis Palae-
stines CLXXXVIIII mil. passuum a confinio Arabiae. dein

Phoenice. intus autem Samaria. oppida Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur, Sebaste in monte, et altiore Gamala.

70 14. (15.) Supra Idumaeam et Samaritin Iudaea longe lateque funditur. pars eius Syriae iuncta Galilaea vocatur, Arabiae vero et Aegypto proxima Peraea, asperis dispersa montibus et a ceteris Iudaeis Iordane amne discreta. reliqua Iudaea dividitur in toparchias X quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus riguam, Emmaum, Lyddam, Iopicam, Acrebitenam, Gophaniticam, Thamniticam, Betholeptephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma longe clarissima urbium orientis non Iudaeae modo, Herodium cum oppido inlustri eiusdem nominis.

71 15. Iordanes amnis oritur e fonte Paniade, qui cogno-
74 men dedit Caesareae de qua dicemus. amnis amoenus et quatenus locorum situs patitur ambitiosus accolisque se praebens velut invitus Asphaltiten lacum dirum natura petit, a quo postremo ebibitur aquasque laudatas perdit pestilentibus mixtas. ergo ubi prima convallium fuit occasio, in lacum se fundit quem plures Genesaram vocant, XVI M passuum longitudinis, VI M latitudinis, amoenis circumsaeptum oppidis, ab oriente Iuliade et Hippo, a meridie Tarichea, quo nomine aliqui et lacum appellant, ab occidente Tiberiade aquis calidis salubri.

72 16. Asphaltites nihil praeter bitumen gignit, unde et nomen. nullum corpus animalium recipit, tauri camelique fluitant. inde fama nihil in eo mergi. longitudine excedit C M passuum, latitudine maxima LXXV inplet, minima VI. prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, a meridie Machaerus, secunda quondam arx Iudaeae ab Hierosolymis. eodem latere est calidus fons medicae salubritatis Callirrhoe aquarum gloriam ipso nomine praeferens.

73 17. Ab occidente litora Esseni fugiunt usque qua nocent, gens sola, et in toto orbe praeter ceteras mira, sine ulla femina, omni venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. in diem ex aequo convenarum turba renascitur large frequentantibus quos vita fessos ad mores eorum fortunae fluctibus agitat. ita per seculorum milia (incredibile

dictu) gens aeterna est, in qua nemo nascitur. tam fecunda illis aliorum vitae paenitentia est. Infra hos Engada oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate palmetorumque nemoribus, nunc alterum bustum. inde Masada castellum in rupe et ipsum haut procul Asphaltite. Et hactenus Iudaea est.

18. (16.) Iungitur ei latere Syriae Decapolitana regio 74
a numero oppidorum, in quo non omnes eadem observant, plurimum tamen Damascum epoto riguis amne Chrysorrhoa fertilem, Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia, Scythopolim, antea Nysam, a Libero Patre sepulta nutrice ibi Scythis deductis, Gadara, Hieromice praefluente,
et iam dictum Hippon, Dion, Pellam aquis divitem, Galasam, 71
Canatham. Intercursant cinguntque has urbes tetrarchiae, regnorum instar singulae, et regna contribuuntur, Trachoni-
tis, Panias in qua Caesarea cum supra dicto fonte, Ambila, 71
Arca, Ampeloessa, Gabe.

19. (17.) Hinc redeundum est ad oram atque Phoenicen. 75
Fuit oppidum Crocodilon, est flumen, memoria urbium Dorum, Sycaminum, promunturium Carmelum et in monte oppidum eodem nomine, quondam Acbatana dictum. Iuxta Getta, Geba, rivus Pacida sive Belus vitri fertilis harenas parvo litori miscens. ipse e palude Cendevia a radicibus Carmeli profluit, iuxta colonia Claudi Caesaris Ptolemais, quae quondam Acce. oppidum Ecdippa, promunturium Al-
bum. Tyros, quondam insula praealto mari DCC passibus 76
divisa, nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara urbibus genitis Lepti, Utica, et illa Romani imperii aemula terrarumque orbis avida Carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat, circuitus XIX M passuum est, intra Palaetyro inclusa. oppidum ipsum XXII stadia optinet. Inde Idaea et Sarepta et Ornithon oppida et Sidon artifex
vitri Thebarumque Boeotiarum parens. 20. A tergo eius Li- 77
banus mons orsus MD stadiis Zimyram usque porrigitur quae Coeles Syriae cognominatur. huic par interveniente valle mons adversus. Antilibanus obtenditur quondam muro coniun-
ctus. post eum introrsus Decapolitana regio praedictaeque 74

78 cum ea tetrarchiae et Palaestines tota laxitas. at** in ora
autem subiecta Libano fluvius Magoras, Berytus colonia quae
Felix Iulia appellatur, Leontos oppidum, flumen Lycos, Palae-
byblos, flumen Adonis, oppida Byblos, Botrys, Gigarta,
Trieris, Calamos, Tripolis quam Tyrii et Sidonii et Aradi
optinent, Orthosia, Eleutheros flumen, oppida Zimyra,
Marathos contraque Arados VII stadiorum oppidum et in-
sula CC passibus a continente distans. regio in qua supra
dicti desinunt montes, et interiacentibus campis Bargylus
mons incipit.

79 (18.) Hinc rursus Syria, desinente Phoenice. oppida
Carne, Balanea, Paltos, Gabala, promunturium in quo Lao-
dicea libera, Dipolis, Heraclea, Charadrus, Posidium.

21. Dein promunturium Syriae Antiochiae. intus ipsa
Antiochia libera Epidaphnes cognominata. Oronte amne
dividitur. in promunturio autem Seleucia libera Pieria ap-
pellata.

80 22. Super eam mons eodem quo alius nomine, Casius,
65 cuius excelsa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras
solem adspicit, brevi circumactu corporis diem noctemque
pariter ostendens. ambitus ad cacumen XVIIII M pass. est
altitudo per directum IIII. at in ora amnis Orontes natus in-
ter Libanum et Antilibanum iuxta Heliopolim. oppida Rho-
sos et a tergo Portae quae Syriae appellantur, intervallo
Rhosiorum montium et Tauri. in ora oppidum Myriandros,
mons Amanus in quo oppidum Bomitae. ipse ab Syris Ci-
liciam separat.

81 23. (19.) Nunc interiora dicantur. Coele habet Apa-
meam Marsya amne divisam a Nazerinorum tetrarchia, Bam-
bycen quae alio nomine Hierapolis vocatur, Syris vero Ma-
bog — ibi prodigiosa Atargatis, Graecis autem Derceto
dicta, colitur —, Chalcidem cognominatam ad Belum, unde
regio Chalcidena fertilissima Syriae. et inde Cyrrestice
Cyrrum, Gazetas, Gindarenos, Gabenos, tetrarchias duas
quae Granucomatitae vocantur, Hermisenos, Hylatas, Ituraeo-
rum gentem et qui ex his Bethaemi vocantur, Mariamnitanos,
82 tetrarchiam quae Mammisea appellatur, Paradisum, Pagras,
79 Penelenitas, Seleucias praeter iam dictam duas, quae ad Eu-

phraten et quae ad Belum vocantur, Tardytenses. reliqua
autem Syria habet (exceptis quae cum Euphrate dicentur)
Arbethusios, Beroeenses, Epiphanenses ad Orontem, Lao-
dicenos qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Lari-
saeos, praeter tetrarchias in regna descriptas barbaris nomi-
nibus XVII.

24. (20.) Et de Euphrate hoc in loco dixisse aptissi- 83
mum fuerit. oritur in praefectura Armeniae maioris Carani-
tide, ut prodidere ex iis qui proxime viderant Domitius Cor-
bulo in monte Aga, Licinius Mucianus sub radicibus montis
quem Capoten appellat, supra Zimaram XII M passuum, ini-
tio Pyxurates nominatus. fluit Derxenen primum, mox Anae-
ticam, Armeniae regiones a Cappadocia excludens. Dascusa 84
abest a Zimara LXXV M passuum, inde navigatur Sartonam
L M passuum, Melitenen Cappadociae XXIIII M passuum,
Elegeam Armeniae X M passuum acceptis fluminibus Lyco,
Arsania, Arsano. apud Elegeam occurrit ei Taurus mons,
nec restitit quamquam XII M pass. latitudine praevalens.
Ommam vocant inrumpentem, mox ubi perfregit, Euphraten,
ultra quoque saxosum et violentum. Arabiam inde laeva, 85
Orrhoeon dictam regionem, trischoena mensura, dextraque
Commagenen disterminat, pontis tamen etiam ubi Taurum
expugnat patiens. apud Claudiopolim Cappadociae cursum
ad occasum solis egit. primo hunc illic in pugna Taurus au-
fert, victusque et abscisus sibimet alio modo vincit ac fra-
ctum expellit in meridiem. ita naturae dimicatio illa aequa-
tur hoc eunte quo vult, illo prohibente ire qua velit. a ca-
tarractis iterum navigatur. XL M passuum inde Commagenes
caput Samosata.

(21.) Arabia supra dicta habet oppida Edessam quae 86
quondam Antiochia dicebatur, Callirrhoen a fonte nominatam,
Carrhas Crassi clade nobile. Iungitur praefectura Mesopota-
miae ab Assyriis originem trahens, in qua Anthemusia et
Nicophorium oppida. mox Arabes qui Praetavi vocantur. ho-
rum caput Singara. a Samosatis autem, latere Syriae, Mar-
syas amnis influit. Cingilla Commagenen finit, Imeneorum
civitas incipit. oppida adluuntur Epiphania et Antiochia quae
ad Euphraten vocantur, item Zeugma LXXII milibus passuum

a Samosatis, transitu Euphratis nobile. ex adverso Apameam Seleucus, idem utriusque conditor, ponte iunxerat.
87 Qui cohaerent Mesopotamiae Rhoali vocantur. at in Syria oppida Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis. Arabes Scenitae. Ita fertur usque Suram locum, in quo conversus ad orientem relinquit Syriae Palmyrenas solitudines quae usque ad Petram urbem et regionem Arabiae Felicis appellatae pertinent.

88 25. Palmyra urbs nobilis situ, divitiis soli et aquis amoenis, vasto undique ambitu harenis includit agros ac velut terris exempta a rerum natura, privata sorte inter duo imperia summa Romanorum Parthorumque, et prima in discordia semper utrimque cura, abest ab Seleucia Parthorum quae vocatur ad Tigrim CCCXXXVII mil. passuum, a proximo vero Syriae litore CCIII milibus et a Damasco XXVII propius.

89 26. Infra Palmyrae solitudines Stelendena regio est
81 82 dictaeque iam Hierapolis ac Beroea et Chalcis. ultra Palmyram quoque ex solitudinibus iis aliquid optinet Emesa, item Elatium, dimidio propior Petrae quam Damascus. a Sura autem proxime est Philiscum oppidum Parthorum ad Euphraten. ab eo Seleuciam dierum X navigatio, totidem-
90 que fere Babylonem. Scinditur Euphrates a Zeugmate DLXXXXIIII milibus passuum circa vicum Massicen, et parte laeva in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, circa eam praefluenti infusus Tigri. dexteriore autem alveo Babylonem quondam Chaldaeae caput petit, mediamque permeans, item quam Mothrim vocant, distrahitur in paludes. increscit autem et ipse Nili modo statis diebus paulum differens ac Mesopotamiam inundat sole optinente vicesimam partem cancri. minui incipit in virginem e leone transgresso, in totum vero remeat in vicesima nona parte virginis.

91 27. (22.) Sed redeamus ad oram Syriae, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portae Amani montis, flumina Androcus, Pinarus, Lycus, sinus Issicus, oppidum Issos, item Alexandria, flumen Chlorus, oppidum Aegaeae liberum, amnis Pyramus, portae Ciliciae, oppida Mallos, Magirsos et intus Tarsos. campi Alei, oppid

Casyponis, Mopsos liberum Pyramo inpositum, Tyros, Ze-
phyrium, Anchiale. amnes Saros, Cydnus Tarsum liberam 92
urbem procul a mari secans. regio Celenderitis cum oppido,
locus Nymphaeum, Soloe Cilicii, nunc Pompeiopolis, Adana,
Cibyra, Pinare, Pedalie, Ale, Selinus, Arsinoe, Thebe, Do-
rio, iuxtaque mare Corycos, eodem nomine oppidum et por-
tus et specus. mox flumen Calycadnus, promunturium Sar-
pedon, oppida Holmoe, Myle, promunturium et oppidum
Veneris a quo proxime Cyprus insula. sed in continenti 93
oppida Mysanda, Anemurium, Coracesium, finisque antiquos
Ciliciae Melas amnis. intus autem dicendi Anazarbeni qui
nunc Caesarea, Augusta, Castabala, Epiphania quae antea
Oeniandos, Eleusa, Iconium, Seleucia supra amnem Caly-
cadnum Tracheotis cognomine, a mari relata ubi vocabatur
Hermia. praeterea intus flumina Liparis, Bombos, Paradi-
sus, mons Imbarus.

(23.) Ciliciae Pamphyliam omnes iunxere neglecta gente 94
Isaurica. oppida eius intus Isaura, Clibanus, Lalasis. decur-
rit autem ad mare Anemuri e regione supra dicti. simili modo 93
omnibus qui eadem conposuere ignorata est contermina illi
gens Omanadum quorum intus oppidum Omana. cetera ca-
stella XLIIII inter asperas convalles latent.

(24.) Insident verticem Pisidae quondam appellati So-
lymi, quorum colonia Caesarea, eadem Antiochia. oppida
Oroanda, Sagalessos.

(25.) Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem 95
versa, cum qua conveniunt Philomelienses, Tymbriani, Leu-
colithi, Pelteni, Tyrienses. Datur et tetrarchia ex Lycaonia,
qua parte Galatiae contermina est, civitatium XIIII, urbe
celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniae celebrantur Thebasa
in Tauro, Ide in confinio Galatiae atque Cappadociae. a la-
tere autem eius super Pamphyliam veniunt Thraecum soboles,
Milyae, quorum Arycanda oppidum.

(26.) Pamphylia antea Mopsopia appellata est. mare 96
Pamphylium Cilicio iungitur. oppida Side et in monte A-
spendum, Plantanistum, Perga. promunturium Leucolla. mons
Sardemisus. amnes Eurymedon iuxta Aspendum fluens, Ca-

tarractes, iuxta quem Lyrnessus et Olbia, ultimaque eius ora
Phaselis.
97 (27.) Iunctum mare Lycium est gensque Lycia, und
vastos sinuus Taurus mons ab Eois veniens litoribus Chelido
nio promunturio disterminat, inmensus ipse et innumerarun
gentium arbiter, dextro latere septentrionalis, ubi primur
ab Indico mari exsurgit, laevo meridianus et ad occasun
tendens mediamque distrahens Asiam, nisi opprimenti terra
occurrerent maria. resilit ergo ad septentriones, flexusqu
inmensum iter quaerit, velut de industria rerum natura sub
inde aequora opponente, hinc Phoenicium, hinc Ponticum
illinc Caspium et Hyrcanium contraque Maeotium lacum
98 torquetur itaque conlisus inter haec claustra, et tamen victo
flexuosus evadit usque ad cognata Ripaeorum montium iuga
numerosis nominibus et novis quacumque incedit insignis
Imaus prima parte dictus, mox Hemodus, Paropanisus, Ci
cius, Cambades, Pariades, Choatras, Oreges, Oroande
Niphates, Taurus, atque ubi se quoque exsuperat Caucasu
ubi brachia emittit subinde temptanti maria similis Sarpedo
99 Coracesius, Cragus, iterumque Taurus, etiam ubi dehisc
seque populis aperit portarum tamen nomine unitatem si
vindicans quae aliubi Armeniae aliubi Caspiae aliubi Cilicia
vocantur. quin etiam confractus, effugiens quoque mari
plurimis se gentium nominibus hinc et illinc inplet, a dext
Hyrcanius, Caspius, a laeva Parihedrus, Moschicus, Amaz
nicus, Coraxicus, Scythicus appellatus, in universum ver
Graece Ceraunius.
100 (28.) In Lycia igitur a promunturio eius oppidum S
mena, mons Chimaera noctibus flagrans, Hephaestium civit
et ipsa saepe flagrantibus iugis. oppidum Olympus ibi fui
nunc sunt montana Gagae, Corydalla, Rhodiopolis. iux
mare Limyra cum amne in quem Arycandus influit, et mo
Masicitus, Andria civitas, Myra, oppida Aperiae et An
phellos quae quondam Habesos, atque in recessu Phello
dein Pyrrha itemque Xanthus a mari XV M passuum, flume
que eodem nomine. deinde Patara, quae prius Pataros,
101 in monte Sidyma, promunturium Cragus. Ultra par sin
priori. ibi Pinara et quae Lyciam finit Telmesus. Lyc

LXX quondam oppida habuit, nunc XXXVI habet. ex his celeberrima praeter supra dicta Canas, Candyba, ubi laudatur Eunias nemus, Podalia, Choma praefluente Aedesa, Cyaneae, Ascandiandalis, Amelas, Noscopium, Tros, Telendus. conprehendit mediterraneis et Cabaliam, cuius tres urbes Oenianda, Balbura, Bubon. A Telmeso Asiaticum mare 102
sive Carpathium et quae proprie vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa divisit. unam inclusit ab oriente Phrygia et Lycaonia, ab occidente Aegaeo mari, a meridie Aegyptio, a septentrione Paphlagonia. huius longitudinem CCCCLXX M passuum, latitudinem CCCXX M fecit. alteram determinavit ab oriente Armenia minore, ab occidente Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, a septentrione provincia Pontica, a meridie mari Pamphylio, longam DLXXV M passuum, latam CCCXXV M.

(29.) In proxima ora Caria est, mox Ionia, ultra eam 103
Aeolis. Caria mediae Doridi circumfunditur, ad mare utroque latere ambiens. in ea promunturium Pedalium, amnis Glaucus deferens Telmedium, oppida Daedala, Crya fugitivorum, flumen Axon, oppidum Calynda. 28. Amnis Indus in Cibyratarum iugis ortus recipit LX perennes fluvios, torrentes vero amplius C. oppidum Caunos liberum, dein Pyr- 104
nos. portus Cressa, a quo Rhodus insula XX M. locus Loryma, oppida Tisanusa, Paridon, Larymna, sinus Thymnias, promunturium Aphrodisias, oppidum Hydas, sinus Schoenus, regio Bubassus. oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. est in promunturio Cnidos libera, Triopia, dein Pegasa et Stadia appellata. Ab ea Doris incipit. sed prius 105
terga et mediterraneas iurisdictiones indicasse conveniat. Una appellatur Cibyratica. ipsum oppidum Phrygiae est. conveniunt eo XXV civitates celeberrima urbe Laodicea. 29. Inposita est Lyco flumini, latera adluentibus Asopo et Capro, appellata primo Diospolis, dein Rhoas. reliqui in eo conventu quos nominare non pigeat Hydrelitae, Themisones, Hierapolitae. Alter conventus a Synnade accepit nomen. conveniunt Lycaones, Appiani, Corpeni, Dorylaei, Midaei, Iulienses, et reliqui ignobiles populi XV. Tertius Apameam 106
vadit ante appellatam Celaenas, dein Ciboton. sita est in

radice montis Signiae, circumfusa Marsya, Obrima, Orba fluminibus in Maeandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur ortus ac paulo mox conditus, ubi certavit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrene sita vocatur convallis decem M passuum ab Apamea Phrygiam petentibus. ex hoc conventu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. reliqui ignobiles VIIII.
107 Doridis in sinu Leucopolis, Hamaxitos, Eleus, Etene. dein Cariae oppida Pitaium, Eutane, Halicarnasus. sex oppida contributa ei sunt a Magno Alexandro, Theangela, Side, Medmassa, Uranium, Pedasum, Telmisum. habitatur inter duos sinus, Ceramicum et Iasium. inde Myndos et ubi fuit Palaemyndus, Nariandos, Neapolis, Caryanda, Termera libera,
108 Bargylia et (a quo sinus Iasius) oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama praenitet. quippe ibi sunt oppida Mylasa libera, Antiochia ubi fuere Symmaethos et Cranao oppida. nunc eam circumfluunt Maeander et Orsinus. fuit in eo tractu et Maeandropolis. est Eumenia Cludro flumini adposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum et Orthosia, Berecynthius tractus, Nysa, Trallis, eadem Euanthia et Seleucia et Antiochia dicta. adluitur Eudone amne, perfunditur Th-
109 baite. quidam ibi Pygmaeos habitasse tradunt. praeterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera quae conventum eum cognominavit, Stratonicia libera, Hynidos, Ceramus, Troezene, Phorontis. longinquiores eodem foro disceptant Orthronienses, Alidienses, Euhippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatae, Trapezopolitae, Aphrodisienses liberi. Praeter haec sunt Coscinus, Harpasa adposita fluvio Harpaso, quo et Trallicon, cum fuit, adluebatur.
110 (30.) Lydia autem perfusa flexuosis Maeandri amnis recursibus super Ioniam procedit, Phrygiae ab exortu solis vicina, ad septentrionem Mysiae, meridiana parte Cariam amplectens, Maeonia antea appellata. celebratur maxime Sardibus in latere Tmoli montis, qui antea Timolus appellabatur, conditis. ex quo profluente Pactolo eodemque Chrysorrhoa ac fonte Tarni a Maeoniis civitas ipsa Hyde vocitata
111 est clara stagno Gygaeo. Sardiana nunc appellatur ea

risdictio, conveniuntque in eam extra praedictos Macedones
Cadieni, Philadelphini, et ipsi in radice Tmoli Cogamo flu-
mini adpositi Maeonii, Tripolitani, iidem et Antoniopolitae
Maeandro adluuntur, Apollonihieritae, Mysotimolitae et alii
ignobiles.

(31.) Ionia ab Iasio sinu incipiens numerosiore am- 112
bitu litorum flectitur. in ea primus sinus Basilicus, Posideum
promunturium et oppidum oraculum Branchidarum appella-
tum, nunc Didymaei Apollinis, a litore stadiis XX, et inde
CLXXX Miletus Ioniae caput, Lelegeis antea et Pityusa et
Anactoria nominata, super XC urbium per cuncta maria ge-
netrix, nec fraudanda cive Cadmo qui primus prorsam ora-
tionem condere instituit. amnis Maeander ortus e lacu in 113
monte Aulocrene plurimisque adfusus oppidis et repletus
fluminibus crebris, ita sinuosus flexibus ut saepe credatur
reverti, Apamenam primum pervagatur regionem, mox Eu-
meneticam, ac dein Hyrgaleticos campos, postremo Cariam,
placidus omnisque eos agros fertilissimo rigans limo, ad de-
cumum a Mileto stadium lenis inlabitur mari. inde mons Lat-
mus, oppida Heraclea montis eius cognominis, Carice, Myus
quod primo condidisse Iones narrantur Athenis profecti,
Naulochum, Priene. in ora quae Troglea appellatur Gessus
amnis. regio omnibus Ionibus sacra et ideo Panionia appella-
ta. iuxta a fugitivis conditum (uti nomen indicio est) Phy- 114
gela fuit et Marathesium oppidum. supra haec Magnesia
Maeandri cognomine insignis, a Thessalica Magnesia orta.
abest ab Epheso XV M passuum, Trallibus eo amplius MMM.
antea Thessaloche et Androlitia nominata et litori adposita
Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus et Thyatira ad- 115
luitur Lyco, Pelopia aliquando et Euhippia cognominata. in
ora autem Matium, Ephesus Amazonum opus, multis antea
expetita nominibus, Alopes, cum pugnatum apud Troiam
est, mox Ortygiae, Amorges. vocata est et Zmyrna cognomine
Trachia, et Haemonion et Ptelea. attollitur monte Pione, adlui-
tur Caystro in Cilbianis iugis orto multosque amnes deferente
et stagnum Pegaseum quod Phyrites amnis expellit. ab his
multitudo limi est qua terras propagat mediisque iam campis
Syrien insulam adiecit. fons in urbe Callippia et templum

116 Dianae conplexi e diversis regionibus duo Selenuntes. Ab
Epheso Matium aliud Colophoniorum et intus ipsa Colophon,
Haleso adfluente. inde Apollinis Clarii fanum, Lebedos. fuit
et Notium oppidum. promunturium Cyrenaeum, mons Mimas
CL M passuum excurrens atque in continentibus campis re-
sidens. quo in loco Magnus Alexander intercidi planitiem
eam iusserat VII M D passuum longitudine, ut duos sinus
117 iungeret Erythrasque cum Mimante circumfunderet. Iuxta
eas fuerunt oppida Pteleon, Helos, Dorion, nunc est Aleon
fluvius, Corynaeum Mimantis promunturium, Clazomenae,
Parthenie et Hippi, Chytrophoria appellatae, cum insulae
essent. Alexander idem per duo stadia continenti adiecit.
Interiere intus Daphnus et Hermesta et Sipylum quod antea
Tantalis vocabatur, caput Maeoniae, ubi nunc est stagnum
Sale. obiit et Archaeopolis substituta Sipylo et inde illi
118 Colpe et huic Libade. Regredientibus inde abest XII M
passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora
Zmyrna, amne Melete gaudens non procul orto. Montes
Asiae nobilissimi in hoc tractu fere explicant se. Mastusia,
a tergo Zmyrnae et Termetis, Olympi radicibus iunctis in
Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in
119 Tauro. A Zmyrna Hermus campos facit et nomini suo ad-
optat. oritur iuxta Dorylaum Phrygiae civitatem, multosque col-
ligit fluvios, inter quos Phrygem qui nomine genti dato a Caria
eam disterminat, Hyllum et Cryon, et ipsos Phrygiae, My-
siae, Lydiae amnibus repletos. fuit in ore eius oppidum
Temnos, nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum
Leucae in promunturio quod insula fuit finisque Ioniae Pho-
120 caea. Zmyrnaeum conventum magna pars Aeoliae quae
mox dicetur frequentat, praeterque Macedones Hyrcani co-
gnominati et Magnetes a Sipylo. verum Ephesum alterum
lumen Asiae remotiores conveniunt Caesarienses, Metropo-
litae, Cilbiani inferiores et superiores, Mysomacedones, Ma-
staurenses, Briullitae, Hypaepeni, Dioshieritae.

121 30. (32.) Aeolis proxima est, quondam Mysia ap-
pellata, et quae Hellesponto adiacet Troas. ibi a Phocaea
Ascanius portus. dein fuerat Larisa, sunt Cyme, Myrina
quae Sebastopolim se vocat, et intus Aegaeae, Itale, Posidea

Neontichos, Temnos. in ora autem Titanus amnis et civitas ab eo cognominata. fuit et Grynia, nunc tantum portus, olim insula adprehensa. oppidum Elaea, et ex Mysia veniens Caicus amnis. oppidum Pitane, Canaitis amnis. Intercidere 122
Canae, Lysimachea, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocylium, Thebe, Astyre, Chrysa, Palaescepsis, Gergitha, Neandros. nunc est Perperene civitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum, amnes Grylios, Ollius, regio Aphrodisias quae antea Politice Orgas. regio Scepsis, flumen Evenum, cuius in ripis intercidere Lyrnesos et Miletos. In hoc tractu Ide mons, et in ora quae sinum cognominavit et conventum Adramytteos olim Pedasus dicta. flumina Astron, Cormalos, Crianos, Alabastros, Hieros ex Ida, intus mons Gargara eodemque nomine oppidum. rursus in litore Antan- 123
dros Edonis prius vocata, dein Cimmeris, Assos, eadem Apollonia. fuit et Palamedium oppidum. promunturium Lectum disterminans Aeolida et Troada. fuit et Polymedia civitas, Chrysa et Larisa alia. Zminthium templum durat. intus 121
Colone intercidit. deportant Adramytteum negotia Apolloniatae a Rhyndaco amne, Eresi, Miletopolitae, Poemaneni, Macedones Asculacae, Polichnaei, Pionitae, Cilices Mandacandeni, in Mysia Abretteni et Hellespontii appellati et alii ignobiles.

(33.) Troadis primus locus Hamaxitus, dein Cebrenia 124
ipsaque Troas Antigonia dicta, nunc Alexandria, colonia Romana. oppidum Nee. Scamander amnis navigabilis et in promunturio quondam Sigeum oppidum. dein portus Achaeorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus stagnumque prius faciens Palaescamander. ceteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius, vestigia non habent. Granicus diverso tractu in Propontida fluit, est tamen et nunc. Scamandria civitas parva, ac MM D pass. remotum a portu Ilium inmune, unde omnis rerum claritas. Extra sinum sunt 125
Rhoetea litora Rhoeteo et Dardanio et Arisbe oppidis habitata. fuit et Achilleon oppidum iuxta tumulum Achillis conditum a Mytilenaeis et mox Atheniensibus ubi classis eius steterat in Sigeo. fuit et Aeantion a Rhodiis conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto, XXX stadiorum intervallo

a Sigeo, et ipso statione classis suae. Supra Aeolida et par-
tem Troadis in mediterraneo est quae vocatur Teuthrania,
quam Mysi antiquitus tenuere. ibi Caicus amnis iam dictus
121 oritur. gens ampla per se, etiam cum totum Mysia appella-
126 retur. In ea Pioniae, Andera, Idale, Stabulum, Conisium,
Teium, Balce, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide,
Parthenium, Cambre, Oxyopum, Lygdamum, Apollonia,
longeque clarissimum Asiae Pergamum, quod intermeat Se-
linus, praefluit Cetius profusus Pindaso monte. abest haut
121 procul Elaea, quam in litore diximus. Pergamena vocatur
eius tractuus iurisdictio. ad eam conveniunt Thyatireni,
Mossyni, Mygdones, Bregmeni, Hierocometae, Perpereni,
Tiareni, Hierolophienses, Hermocapelitae, Attalenses, Pan-
127 teenses, Apollonidienses aliaeque inhonorae civitates. A
Rhoeteo Dardanium oppidum parvum abest stadia LXX. inde
XVIII M promunturium Trapeza, unde primum concitat se
Hellespontus. Ex Asia interiisse gentes tradit Eratosthenes
Solymorum, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorum, Tripsedo-
rum. Isidorus Arieneos et Capreatas, ubi sit Apamea con-
dita a Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam,
Armeniam et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio
Dameam vocatam.

128 31. (34.) Insularum ante Asiam prima est in Canobico
ostio Nili, a Canobo Menelai gubernatore, ut ferunt, dicta,
altera iuncta ponte Alexandriae, colonia Caesaris dictatoris,
Pharos, quondam diei navigatione distans ab Aegypto, nunc
e turri nocturnis ignibus cursum navium regens. namque
fallacibus vadis Alexandria tribus omnino aditur alveis mari,
Stegano, Posideo, Tauro. in Phoenicio deinde mari est ante
Iopen Paria, tota oppidum, in qua obiectam beluae Andro-
78 medam ferunt, et iam dicta Arados, inter quam et continen-
tem L cubita alto mari, ut auctor est Mucianus, e fonte dul-
cis aqua tubo coriis facto usque a vado trahitur.

129 (35.) Pamphylium mare ignobiles insulas habet, Cilicium
ex V maximis Cyprum ad ortum occasumque Ciliciae ac Syriae
obiectam, quondam VIIII regnorum sedem. huius circuitum Ti-
mosthenes CCCCXXVII M D pass. prodidit, Isidorus CCCLXXV
M. longitudinem inter duo promunturia, Clidas et Acamanta,

quod est ad occasum, Artemidorus CLXII MD, Timosthe-
nes CCM. vocatam antea Acamantida Philonides, Cerastim
Xenagoras et Aspeliam et Amathusiam et Macariam, Asty-
nomus Crypton et Colinian. oppida in ea XV, Neapaphos, 130
Palaepaphos, Curias, Citium, Corinaeum, Salamin, Amathus,
Lapethos, Soloe, Tamasos, Epidaurum, Chytri, Arsinoe,
Carpasium, Golgoe. fuere et ibi Cinyria, Mareum, Idalium.
abest ab Anemurio Ciliciae L M pass. Mare quo praeten-
ditur vocant Aulona Cilicium. In eodem situ Eleusa insula
est, et IIII ante promunturium ex adverso Syriae Clides,
rursusque ab altero capite Stiria, contra Neampaphum Hiera
et Cephia, contra Salamina Salaminiae. in Lycio autem mari 131
Illyris, Telendos, Attelebussa, Cypriae tres steriles et
Dionysia prius Charaeta dicta. deinde contra Tauri promun-
turium pestiferae navigantibus Chelidoniae totidem. ab iis
cum oppido Leucolla Pactyae, Lasia, Nymphais, Macris,
Megista cuius civitas interiit. multae deinde ignobiles. sed
contra Chimaeram Dolichiste, Choerogylion, Crambusa,
Rhoge, Enagora VIII M passuum, Daedaleon duae, Cryeon
tres, Strongyle, et contra Sidyma Antiochi Glaucumque ver-
sus amnem Lagussa, Macris, Didymae, Helbo, Scope, Aspis,
et (in qua oppidum interiit) Telandria, proximaque Cauno
Rhodussa.

(36.) Sed pulcherrima est libera Rhodos, circuitu CXXV 132
M passuum aut, si potius Isidoro credimus, CIII, habitata
urbibus Lindo, Camiro, Ialyso, nunc Rhodo. distat ab Alex-
andria Aegypti DLXXXIII M, ut Isidorus tradit, ut Eratosthe-
nes CCCCLXVIII M, ut Mucianus D, a Cypro CLXXVI. voci-
tata est antea Ophiussa, Asteria, Aethria, Trinacrie, Corym-
bia, Poeeessa, Atabyria ab rege, dein Macaria et Oloessa.
Rhodiorum insulae Carpathus quae mari nomen dedit, Casos, 133
Achne olim, Nisyros distans ab Cnido XII mil. D, Porphyris
antea dicta, et eodem tractu media inter Rhodum Cnidumque
Syme. cingitur XXXVII mil. D. portuus benigne praebet
octo. praeter has circa Rhodum Cyclopis, Teganon, Cordy-
lussa, Diabatae IIII, Hymos, Chalce cum oppido, Seutlussa,
Narthecussa, Dimastos, Progne, et a Cnido Cisserussa, The-
rionarcia, Calydne cum tribus oppidis Notio, Nisyro, Mende-

tero, et in Arconneso oppidum Ceramus. in Cariae ora quae vocantur Argiae numero XX, et Hyetussa, Lepsia, Leros.
134 nobilissima autem in eo sinu Coos ab Halicarnaso quindecim mil. passuum distans, circuitu C, ut plures existimant Merope vocata, Cea ut Staphylus, Meropis ut Dionysius, dein Nymphaea. mons ibi Prion, et Nisyron abruptam illi putant, quae Porphyris antea dicta est. Hinc Caryanda cum oppido. nec procul ab Halicarnaso Pidossus. in Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponnesos, Pserima, Lampsa, Aemyndus, Passala, Crusa, Pyrrhaeciusa, Sepiusa, Melano, paulumque a continente distans quae vocata est Cinaedopolis probrosis ibi relictis a rege Alexandro.

135 (37.) Ioniae ora Aegeas et Corseas habet et Icaron, de
4,68 qua dictum est, Laden quae prius Late vocabatur, atque inter ignobiles aliquot duas Camelitas Mileto vicinas, Mycalae Trogilias tres, Philion, Argennon, Sandalion, Samon liberam circuitu LXXXVII M D passuum aut, ut Isidorus, C M. Partheniam primum appellatam Aristoteles tradit, postea Dryusam, deinde Anthemusam. Aristocritus adicit Melamphyllum, dein Cyparissiam, alii Parthenoarrhusam, Stephanen. amnes in ea Imbrasus, Chesius, Hibiethes, fontes Gigartho, Leucothea, mons Cercetius. adiacent insulae Rhypara, Nymphaea, Achillea.

136 (38.) Par claritate ab ea distat XCIIII M passuum cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat, Metrodorus et Cleobulus Chiam a Chione nympha, aliqui a nive, et Macrin et Pityusam. montem habet Pelinnaeum, marmor Chium. circuitu CXXV M passuum colligit, ut veteres tradidere, Isidorus VIIII M adicit. posita est inter
137 Samum et Lesbum, ex adverso maxime Erythrarum. Finitimae sunt Tellusa quam alii Daphnusam scribunt, Oenussa, Elaphitis, Euryanassa, Arginusa cum oppido. Iam hae circa Ephesum et quae Pisistrati vocantur Anthinae, Myonnesos, Diarrheusa (in utraque oppida intercidere), Poroselene cum oppido, Cerciae, Halone, Commone, Illetia, Lepria, Aethre, Sphaeria, Procusae, Bolbulae, Pheate, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pele, Drymusa, Anhydros, Scopelos, Sycussa,
138 Marathusa, Psile, Perirrheusa, multaeque ignobiles. cla

vero in alto Teos cum oppido, a Chio LXXI M D passuum,
tantundem ab Erythris. Iuxta Zmyrnam sunt Peristerides,
Carteria, Alopece, Elaeusa, Bacchina, Pystira, Crommyon-
nesos, Megale. ante Troada Ascaniae, Plateae tres, dein
Lamiae, Plitaniae duae, Plate, Scopelos, Getone, Arthedon,
Coele, Lagusae, Didymae.

(39.) Clarissima autem Lesbos, a Chio LXV M passuum, 139
Himerte et Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria ap-
pellata fuit, novem oppidis incluta. ex his Pyrrha hausta
est mari, Arisbe terrarum motu subversa, Antissam Me-
thymna traxit in se, ipsa novem urbibus Asiae in XXXVII
M passuum vicina. et Agamede obiit et Hiera. restant Ere-
sos, Pyrrha et libera Mytilene annis M D potens. Tota in- 140
sula circuitur, ut Isidorus, CLXVIII M passuum, ut veteres
CXCV M. montes habet Lepetymnum, Ordymnum, Macistum,
Creonem, Olympum. a proxima continente abest VII M D
passuum. Insulae adpositae Sandalium, Leucae V. ex iis
Cydonea cum fonte calido. Arginussae ab Aege IIII M pas-
suum distant. dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum
adversa Sigeo litori iacet Tenedus Leucophrys dicta et Phoe-
nice et Lyrnesos. abest a Lesbo LVI M passuum, a Sigeo
XII M D.

32. (40.) Impetum deinde sumit Hellespontus et in mare 141
incumbit, verticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat
Europae. promunturium id appellavimus Trapezam. Ab eo 127
X M passuum Abydum oppidum, ubi angustiae VII stadiorum.
deinde Percote oppidum et Lampsacum antea Pityusa di-
ctum, Parium colonia quam Homerus Adrastiam appellavit,
oppidum Priapos, amnis Aesepus, Zelia, Propontis. ita
appellatur ubi se dilatat mare. flumen Granicum, Artace
portus ubi oppidum fuit. ultra insula quam continenti iunxit 142
Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum antea vo-
citatum Arctonnesos et Dolionis et Didymis, cuius a vertice
mons Didymus. mox oppida Placia, Ariace, Scylace, quo-
rum a tergo mons Olympus Mysius dictus, civitas Olympena.
amnes Horisius et Rhyndacus ante Lycus vocatus. oritur in
stagno Artynia iuxta Miletopolim, recipit Maceston et ple-
rosque alios, Asiam Bithyniamque disterminans. Ea appel- 143

lata est Cronia, dein Thessalis, dein Malianda et Strymonis.
hos Homerus Halizonas dixit, quando praecingitur gens mari.
Urbs fuit inmensa Atussa nomine, nunc sunt XII civitates,
inter quas Gordiucome quae Iuliopolis vocatur, in ora Dascy-
los. dein flumen Gelbes, et intus Helgas oppidum quae Ger-
manicopolis, alio nomine Booscoete, sicut Apamea quae nunc
Myrlea Colophoniorum, flumen Echeleos anticus Troadis finis
144 et Mysiae initium. postea sinus in quo flumen Ascanium,
oppidum Bryalion, amnes Hylas et Cios cum oppido eiusdem
nominis, quod fuit emporium non procul adcolentis Phry-
giae a Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Asca-
nia Phrygiae vocabatur. quapropter non aliubi aptius de ea
dicatur.

145 (41.) Phrygia Troadi superiecta populisque a promun-
turio Lecto ad flumen Echeleum praedictis septentrionali sui
parte Galatiae contermina, meridiana Lycaoniae, Pisidiae,
Mygdoniae, ab oriente Cappadociam attingit. oppida ibi ce-
105 sq. leberrima praeter iam dicta Ancyra, Andria, Celaenae, Co-
lossae, Carina, Cotyaion, Ceraine, Conium, Midaium. Sunt
auctores transisse ex Europa Moesos et Brygos et Thynos,
a quibus appellentur Mysi, Phryges, Bithyni.

146 (42.) Simul dicendum videtur et de Galatia, quae super-
posita agros maiori ex parte Phrygiae tenet caputque quon-
dam eius Gordium. Qui partem eam insedere Gallorum To-
listobogi et Voturi et Ambitouti vocantur, qui Maeoniae et
Paphlagoniae regionem Trogmi. Praetenditur Cappadocia
a septentrione et solis ortu, cuius uberrimam partem occupa-
vere Tectosages ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hae.
populi vero ac tetrarchiae omnes numero CXCV. oppida
Tectosagum Ancyra, Trogmorum Tavium, Tolistobogiorum
147 Pisinuus. praeter hos celebres Actalenses, Alassenses, Co-
menses, Didienses, Hierorenses, Lystreni, Neapolitani, Oean-
denses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Thebaseni.
Attingit Galatia et Pamphyliae Cabaliam et Milyas qui circa
Barim sunt et Cyllanicum et Oroandicum Pisidiae tractum,
item Lycaoniae partem Obizenen. flumina sunt in ea praeter
iam dicta Sangarium et Gallus, a quo nomen traxere Matris
deum sacerdotes.

(43.) Nunc reliqua in ora. a Cio intus in Bithynia Prusa 148
ab Hannibale sub Olympo condita. inde Nicaeam XXV M
passuum interveniente Ascanio lacu. deinde Nicaea in ultimo
Ascanio sinu, quae prius Olbia, et Prusias. item altera sub
Hypio monte. fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta.
sunt in ora amnes Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, Ae-
syros, Geodos qui et Chrysorrhoas, promunturium in quo
Megarice oppidum fuit. unde Craspedites sinus vocabatur,
quoniam id oppidum velut in lacinia erat. fuit et Astacum,
unde et ex eo Astacenus idem sinus. fuit et Libyssa oppidum
ubi nunc Hannibalis tantum tumulus. est in intimo sinu Nico- 149
media Bithyniae praeclara. Leucatas promunturium quo in-
cluditur Astacenus sinus a Nicomedia XXXVII M D, rursusque
coeuntibus terris angustiae pertinentes usque ad Bosporum
Thracium. in iis Calchadon libera a Nicomedia LXII D, Pro-
cerastis ante dicta, dein Colpusa, postea Caecorum oppidum,
quod locum eligere nescissent, VII stadiis distante Byzantio
tanto feliciore omnibus modis sede. ceterum intus in Bithynia
colonia Apamena, Agrippenses, Iuliopolitae, Bithynion. flu-
mina Syrium, Laphias, Pharnacias, Alces, Serinis, Lilaeus,
Scopius, Hieros qui Bithyniam et Galatiam disterminat. Ultra 150
Calchadona Chrysopolis fuit. dein Nicopolis, a qua nomen
etiamnum sinus retinet in quo portus Amyci. dein Naulochum
promunturium, Estiae, templum Neptuni. Bosporus D pas-
suum intervallo Asiam Europae iterum auferens abest a Cal-
chadone XII M D passuum. inde fauces primae VIII M DCCL
passuum, ubi Spiropolis oppidum fuit. Tenent oram omnem
Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiae est populorumque
CCLXXXII qui ad eum locum a fine Lyciae numerantur.
Spatium Hellesponti et Propontidis ad Bosporum Thracium
esse CCXXXVIIII M pass. diximus. a Calchadone Sigeum 4,76
Isidorus CCCXXII M D pass. tradit.

(44.) Insulae in Propontide ante Cyzicum Elaphonnesus, 151
unde Cyzicenum marmor, eadem Neuris et Proconnesus dicta.
secuntur Ophiussa, Acanthus, Phoebe, Scopelos, Porphy-
rione, Halone cum oppido, Delphacie, Polydora, Artacaeon
cum oppido. est et contra Nicomediam Demonnesos, item
ultra Heracleam adversa Bithyniae Thynias quam barbari

Bithyniam vocant. est et Antiochia et contra fauces Rhyndaci Besbicos XVIII M circuitu. est Elaea et duae Rhodussae, Erebinthote, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER VI.

---

1 Cap. 1. (Sect. 1.) Pontus Euxinus antea ab inhospitali
feritate Axinus appellatus est. peculiari invidia naturae sine
ulla fine indulgentis aviditati maris et ipse in Europam Asiam-
que funditur. non fuerat satis oceano ambisse terras et par-
tem earum aucta inmanitate abstulisse, non inrupisse fractis
montibus Calpeque Africae avolsa tanto maiora absorbuisse
quam relinqueret spatia, non per Hellespontum Propontida
infudisse iterum terris devoratis. a Bosporo quoque in aliam
vastitatem panditur nulla satietate donec ex spatianti lacus
2 Maeoti rapinam suam iungant. Invitis hoc accidisse terris
indicio sunt tot angustiae atque tam parva naturae repugnan-
tis intervalla, ad Hellespontum DCCCLXXV passuum, ad
Bosporos duos vel bubus meabili transitu, unde nomen am-
bobus, et iam quaedam in dissociatione germanitas concors,
alitum quippe cantuus canumque latratuus invicem audiuntu
vocis etiam humanae conmercia, inter duos orbes manen
3 conloquio, nisi cum id ipsum auferunt venti. Mensuram Po
a Bosporo ad Maeotium lacum quidam fecere $\overline{\text{XIV}}$ XXXV
M D passuum, Eratosthenes CM minorem. Agrippa a C
chadone ad Phasim $\overline{\text{X}}$, inde Bosporum Cimmerium CCC
milia. nos intervalla generatim ponimus conperta in ae
nostro, quando etiam in ipso ore Cimmerio pugnatum e
4 ergo a faucibus Bospori est amnis Rebas, quem aliqui Rh
sum dixerunt. dein Syris, portus Calpas, Sangaris fluvius
inclutis. oritur in Phrygia, accipit vastos amnes, inter qu
Tembrogium et Gallum, idem Sagiarius plerisque dict

Coralius, a quo incipiunt Mariandyni, sinus oppidumque He-
raclea Lyco flumini adpositum. abest a Ponti ore milibus CC.
portus Acone veneno aconito dirus, specus Acherusia, flu-
mina Paedopides, Callichorum, Sonautes, oppidum Tium ab
Heraclea XXXVIII mil. passuum, fluvius Billis.
2. (2.) Ultra quem gens Paphlagonia, quam Pylaeme- 5
niam aliqui dixerunt inclusam a tergo Galatia. oppidum Ma-
stya Milesiorum, dein Cromna, quo loco Enetos adicit Nepos
Cornelius, a quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos
se credere [putat]. Sesamon oppidum, quod nunc Amastris.
mons Cytorus a Tio LXIII M passuum. oppida Cimolis, Ste-
phane, amnis Parthenius. Promunturium Cerambis vasto ex- 6
cursu abest a Ponti ostio CCCXXV M passuum vel, ut aliis
placuit, CCCL M, tantundem a Cimmerio aut, ut aliqui ma-
luere, CCCXII M D. fuit et oppidum eodem nomine et aliud
inde Armine. nunc est colonia Sinope a Cytoro CLXIIII M.
flumen Varecum, gens Cappadocum, oppidum Caturia Zace-
plum, amnis Halys a radicibus Tauri per Cataoniam Cappa-
dociamque decurrens. oppida Gamge, Carusa, Amisum libe- 7
rum a Sinope CXXX M passuum, eiusdemque nominis sinus
tanti recessus, ut Asiam paene insulam faciat, CC M passuum
haut amplius per continentem ad Issicum Ciliciae sinum. Quo
in omni tractu proditur tres tantum gentes Graecas iure dici,
Doricam Ionicam Aeolicam, ceteras Barbarorum esse. Amiso
iunctum fuit oppidum Eupatoria a Mithridate conditum. victo
eo utrumque Pompeiopolis appellatum est.
3. (3.) Cappadocia intus habet coloniam Claudi Caesaris 8
Archelaidem quam praefluens * Halys, oppida Comana quod
Salius, Neocaesaream quod Lycus, Amasiam quod Iris in
regione Gazacena. in Colopene vero Sebastiam et Sebasto-
polim (haec parva sed paria supra dictis), reliqua sui parte
Melitam a Samiramide conditam haud procul Euphrate, Dio-
caesaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zelam et sub
monte Argaeo Mazacum quae nunc Caesarea nominatur.
Cappadociae pars praetenta Armeniae maiori Melitene vocatur, 9
Commagenis Cataonia, Phrygiae Gassauritis, Sargaurasana,
Cammaneni, Galatiae Morimene, ubi disterminat eos Cappa-
dox amnis, a quo nomen traxere antea Leucosyri dicti.

9 A Neocaesarea supra dicta minorem Armeniam Lycus amnis
disterminat. est et Coeranus intus clarus. in ora autem ab
Amiso oppidum et flumen Chadisia, Lycastum, a quo Themi-
scyrena regio.
10 (4.) Iris flumen deferens Lycum. civitas Ziela intus,
nobilis clade Triari et victoria C. Caesaris. in ora amnis Ther-
modon ortus ad castellum quod vocant Phanorian praeterque
radices Amazoni montis lapsus. fuit oppidum eodem nomine
et alia quinque, Amazonium, Themiscyra, Sotira, Amasia,
11 Comana, nunc Matium. 4. Gentes Caenarum, Chalybum,
oppidum Cotyorum, gentes Tibareni, Massyni notis signantes
corpora, gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Chor-
dule, gentes Bechires, Buxeri, flumen Melas, gens Machoro-
nes, Sidoni flumenque Sidenum quo adluitur oppidum Pole-
monium ab Amiso CXX M passuum. inde flumina Iasonium,
Melanthium, et ab Amiso LXXX M passuum Pharnacea oppi-
dum, Tripolis castellum et fluvius, item Philocalia, et sine
fluvio item Liviopolis, et a Pharnacea C M passuum Trape-
12 zus liberum monte vasto clausum. ultra quod gens Armeno-
chalybes, et maior Armenia XXX M passuum distans. In
ora ante Trapezunta flumen Pyxites, ultra vero gens Sanno-
rum Heniochorum. flumen Absarrum cum castello cognomine
in faucibus a Trapezunte CXL M passuum. Eius loci a tergo
montium Hiberia est, in ora vero Heniochi, Ampreutae, Lazi,
flumina Acampseon, Isis, Mogrus, Bathys, gentes Colchorum,
oppidum Matium, flumen Heracleum et promunturium eodem
13 nomine, clarissimusque Ponti Phasis. oritur in Moschis, na-
vigatur quamlibet magnis navigiis XXXVIII M D passuum, inde
minoribus longo spatio, pontibus CXX pervius. oppida in
ripis habuit conplura, celeberrima Tyndarida, Circaeum,
Cygnum et in faucibus Phasim. maxime autem inclaruit Aea,
XV M passuum a mari, ubi Hippos et Cyaneos vasti amnes
e diverso in eum confluunt. nunc habet Surium tantum, et
ipsum ab amne influente ibi cognominatum usque quo magna-
rum navium capacem esse diximus. et alios accipit fluvios
magnitudine numeroque mirabiles, inter quos Glaucum. in
14 ore eius insulae sine nomine ab Absarro LXX M. Inde aliud
flumen Charien, gens Saltiae antiquis Phthirophagi dicti et

alia Sanni. flumen Chobum e Caucaso per Sannos fluens. dein
Rhoan, regio Cegritice, amnes Sigania, Thersos, Astelphus,
Chrysorrhoas. gens Absilae, castellum Sebastopolis a Phaside
centum M passuum. gens Sanicarum, oppidum Cygnus,
flumen et oppidum Penius. deinde multis nominibus Heniochorum
gentes.

5. (5.) Subicitur Ponti regio Colica, in qua iuga Caucasi 15
ad Ripaeos montes torquentur, ut dictum est, altero latere 5,98
in Euxinum et Maeotium devexa, altero in Caspium et Hyrcanium
mare. Reliqua litora ferae nationes tenent, Melanchlaeni,
Coraxi urbe Colchorum Dioscuriade iuxta fluvium
Anthemunta nunc deserta, quondam adeo clara ut Timosthenes
in eam CCC nationes dissimilibus linguis descendere
prodiderit. et postea a nostris CXXX interpretibus negotia
gesta ibi. sunt qui conditam eam ab Amphito et Telchio 16
Castoris ac Pollucis aurigis putent, a quibus ortam Heniochorum
gentem fere constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum
* distat, a Sebastopoli LXX M passuum. Achaei, Mardi,
Cercetae, post eos Serri, Cephalotomi. in intimo eo tractu
Pityus oppidum opulentissimum ab Heniochis direptum est.
a tergo eius Epageritae, Sarmatarum populus in Caucasi
iugis, post quem Sauromatae. Ad hos profugerat Mithridates 17
Claudio principe, narravitque Thalos iis esse confines qui ab
oriente Caspii maris fauces attingerent. siccari eas aestu
recedente. In ora autem iuxta Cercetas flumen Icarus, Aci
cum oppido Hiero et flumine, ab Heracleo CXXXVI M. inde
promunturium Crunoe, a quo supercilium arduum tenent
Oretae. civitas Sindica, ab Hiero LXVII M D passuum. flumen
Secheries.

6. Inde ad Bospori Cimmerii introitum LXXXVIII M D pass.
(6.) Sed ipsius peninsulae inter Pontum et Maeotium 18
lacum excurrentis non amplior LXVII M D passuum longitudo
est, latitudo nusquam infra duo iugera. Eonem vocant. ora
ipsa Bospori utrimque ex Asia atque Europa curvatur in Maeotim.
oppida in aditu Bospori primo Hermonasa, dein Cepoe
Milesiorum, mox Stratoclia et Phanagoria, et paene desertum
Apaturos ultimoque in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion
vocabatur.

4,78 7. Inde Maeotis lacus in Europa dictus.
19 (7.) A Cimmerio accolunt Maeotici, Hali, Serni, Serrei,
Scizi, Gnissi. dein Tanain amnem gemino ore influentem
incolunt Sarmatae, Medorum (ut ferunt) suboles, et ipsi in
multa genera divisi. primi Sauromatae Gynaecocratumenoe,
Amazonum conubia. dein Naevazae, Coitae, Cizici Messe-
niani, Cotobacchi, Cetae, Zigae, Tindari, Thyssagetae,
Tyrcae usque ad solitudines saltuosis convallibus asperas,
ultra quas Arimphaei qui ad Ripaeos pertinent montes. Ta-
nain ipsum Scythae Sinum vocant, Maeotim Temarundam,
20 quo significant matrem maris. oppidum in Tanais quoque
ostio. Tenuere finitima primo Cares, dein Clazomenii et
Maeonis, postea Panticapaeenses. sunt qui circa Maeotin
ad Ceraunios montes has tradant gentis: a litore Napras,
supraque Essedones Colchis iunctos, montium cacuminibus
21 dein Camacas, Oranos, Autacas, Mazacas, Cantiocaptas,
Agamathas, Picos, Rymosolos, Acascomarcos, et ad iug
Caucasi Icatalas, Imadochos, Ramos, Anclacas, Tydios,
Carastaseos, Anthiandas. Lagoum amnem ex montibus Cathei
in quem defluat Opharus, ibi gentes Cauthadas, Opharitas,
amnes Menotharum, Imityen ex montibus Cissiis, inter Ag
deos, Carnas, Oscardeos, Accisos, Gabros, Gegaros, circa
22 que fontem Imityis Imityos et Apartaeos. alii influxisse e
Scythas Auchetas, Atherneos, Asampatas, ab his Tanaita
et Inapaeos viritim deletos. aliqui flumen Ocharium labi pe
Canticos et Sapeos, Tanain vero transisse Satharcheos
Herticheos, Spondolicos, Synhietas, Anasos, Issos, Catae
tas, Tagoras, Caronos, Neripos, Agandeos, Mandareos
Satharcheos, Spaleos.
23 8. (8.) Peracta est interior ora a Cio amne omnesqu
accolae, nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus, in qu
multa aliter ac veteres proditurum me non eo infitias, anxi
perquisita cura rebus nuper in eo situ gestis a Domitio Co
bulone regibusque inde missis supplicibus aut regum liberi
24 obsidibus. ordiemur autem a Cappadocum gente. Lon
gissime haec Ponticarum omnium introrsus recedens minore
Armeniam maioremque et Commagenen laevo suo later
transit, dextro vero omnes in Asia dictas gentes, pluri

superfusa populis, magnoque impetu scandens ad ortum solis et Tauri iuga transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam, vadit super Antiochiae tractum, et usque ad Cyrrhesticam eius regionem parte sua quae vocatur Cataonia contendit. itaque ibi longitudo Asiae |XII| L M passuum efficit, latitudo DCXL M.

9. (9.) Armenia autem maior incipiens a Parihedris 25
montibus Euphrate amne, ut dictum est, aufertur Cappadociae 5,88
et, qua discedit Euphrates, Mesopotamiae haut minus claro amne Tigri. utrumque fundit ipsa et initium Mesopotamiae facit inter duos amnes sitae. terrae quod interest ibi tenent Arabes Orrhoei. sic finem usque in Adiabenen perfert. ab ea transversis iugis inclusa latitudinem in laeva pandit ad Cyrum amnem transversa Araxen, longitudinem vero ad minorem usque Armeniam, Absarro amne in Pontum defluente et Parihedris montibus qui fundunt Absarrum discreta ab illa.

(10.) Cyrus oritur in Heniochiis montibus quos alii Co- 26
raxicos vocavere, Araxes eodem monte quo Euphrates VI M passuum intervallo, auctusque amne Usi et ipse, ut plures existimavere, a Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore Caesarea, Aza, Nicopolis, in maiore Arsamosata Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta, in excelso autem Tigranocerta, at in campis iuxta Araxen Arta-
xata. Universae magnitudinem Aufidius |L| prodidit, Clau- 27
dius Caesar longitudinem a Dascusa ad confinium Caspii maris |XIII| passuum, latitudinem dimidium eius a Tigranocerta ad Hiberiam. dividitur, quod certum est, in praefecturas, quas στρατηγίας vocant, quasdam ex his vel singula regna quondam, barbaris nominibus CXX. claudunt eam montes ab oriente, sed non statim, Ceraunii, nec Adiabene regio.
Quod interest spati Cepheni tenent. ab his iuga ultra Adia- 28
beni tenent, per convalles autem proximi Armeniae sunt Menobardi et Moscheni. Adiabenen Tigris et montes invii cingunt. Ab laeva eius regio Medorum est ad prospectum
Caspii maris. ex oceano hoc, ut suo loco dicemus, infunditur, 86
totumque Caucasiis montibus cingitur. Incolae per confinium Armeniae nunc dicentur.

29 10. (11.) Per planitiem omnem a Cyro usque Albanoru gens tenet, mox Hiberum discreta ab his amne Ocazane i Cyrum Caucasiis montibus defluente. praevalent oppida Alba niae Cabalaca, Hiberiae Hermastus iuxta flumen, Neoris. regi Thasie et Thriare usque ad Parihedros montes. Ultra sur Colchicae solitudines, quarum a latere ad Ceraunios vers Armenochalybes habitant et Moschorum tractus ad Hiberu amnem in Cyrum defluentem et infra eos Sacasani et deind Macerones ad flumen Absarrum. Sic plana aut devex optinentur. rursus ab Albaniae confinio tota montium front gentes Silvorum ferae, et infra Lupeniorum, mox Didu et Sodii.

30 11. (12.) Ab iis sunt portae Caucasiae magno errore mu tis Caspiae dictae, ingens naturae opus montibus interrupti repente, ubi fores obditae ferratis trabibus, subter media amne diri odoris fluente citraque in rupe castello quod voca tur Cumania conmunito ad arcendas transitu gentes innumera ibi loci terrarum orbe portis discluso, ex adverso maxim Hermasti oppidi Hiberum. A portis Caucasiis per monte Gordynios Valli, Suavi, indomitae gentes, auri tamen metal fodiunt. ab his ad Pontum usque Heniochorum plura gener mox Achaeorum. Ita se habet terrarum sinus e clarissimi

31 Aliqui inter Pontum et Caspium mare CCCLXXV M pas non amplius interesse tradiderunt, Cornelius Nepos CCL I tantis iterum angustiis infestatur Asia. Claudius Caesar a Cim merio Bosporo ad Caspium mare CL M prodidit, eaque pe fodere cogitasse Nicatorem Seleucum quo tempore sit a Pt lomaeo Cerauno interfectus. a portis Caucasiis ad Pont CC M pass. esse constat fere.

32 12. (13.) Insulae in Ponto Planctae sive Cyaneae siv Symplegades. deinde Apollonia Thynias dicta, ut distingu retur ab ea quae est in Europa. distat continente passibus M cingitur III M. et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Grae Ariam dixerunt Martique sacram, et in ea volucres cum venis pugnasse pinnarum ictu.

33 13. (14.) Nunc omnibus quae sunt Asiae interiora di Ripaeos montes transcendat animus dextraque litore oce incedat. Tribus hic e partibus caeli adluens Asiam Scythi

a septentrione, ab oriente Eous, a meridie Indicus vocatur, varieque per sinuus et accolas in conplura nomina dividitur. verum Asiae quoque magna portio adposita septentrioni iniuria sideris rigens vastas solitudines habet. Ab extremo 34
aquilone ad initium orientis aestivi Scythae sunt. extra eos ultraque aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere, pluribus in Europa dictos. Primum inde noscitur promunturium Celticae Lytharmis, fluvius Carambucis, ubi lassata cum siderum vi Ripaeorum montium deficiunt iuga, ibique Arimphaeos quosdam accepimus, haut dissimilem Hyperboreis gentem. sedes illis nemora, alimenta bacae, capillus iuxta 35
feminis virisque in probro existimatur, rituus clementes. itaque sacros haberi narrant inviolatosque esse etiam feris accolarum popularis, nec ipsos modo sed illos quoque qui ad eos profugerint. Ultra eos plane iam Scythae, Cimmerii, Cisianti, Georgi et Amazonum gens. Haec usque ad Caspium et Hyrcanium mare.

(15.) Nam et inrumpit e Scythico oceano in aversa Asiae 36
pluribus nominibus accolarum appellatum, celeberrimis duobus Caspium et Hyrcanium. Non minus hoc esse quam Pontum Euxinum Clitarchus putat, Eratosthenes ponit et mensuram ab exortu et meridie per Cadusiae et Albaniae oram quinquiens mille CCCC stadia, inde per Atiacos, Amarbos, Hyrcanos ad ostium Zoni fluminis quater mille DCCCC stadia, ab eo ad ostium Iaxartis MM CCCC, quae summa efficit quindeciens centena LXXV mil. passuum. Artemidorus hinc detrahit XXV M passuum. Agrippa Caspium mare gentesque 37
quae circa sunt et cum his Armeniam determinans ab oriente oceano Serico, ab occidente Caucasi iugis, a meridie Tauri, a septentrione oceano Scythico, patere qua cognitum est CCCCLXXX M passuum in longitudinem, in latitudinem CCXC M prodidit. non desunt vero qui eius maris universum circuitum a freto viciens et quinquiens centenis M passuum tradunt. Inrumpit autem artis faucibus et in longitudinem spa- 38
tiosis, atque ubi coepit in latitudinem pandi lunatis obliquatur cornibus, velut ad Maeotium lacum ab ore descendens, sicilis, ut auctor est M. Varro, similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus. utrimque enim accolunt Scythae et per angustias

inter se conmeant hinc Nomades et Sauromatae multis no-
minibus, illinc Abzoae non paucioribus. ab introitu dextra
mucronem ipsum faucium tenent Udini Scytharum populus.
dein per oram Albani, ut ferunt, ab Iasone orti, ante quos
39 quod mare est Albanum nominatur. Haec gens superfusa
montibus Caucasiis ad Cyrum amnem, Armeniae confinium
29 atque Hiberiae, descendit, ut dictum est. Supra maritima eius
Udinorumque gentem Sarmatae, Utidorsi, Aroteres praeten-
35 duntur, quorum a tergo indicatae iam Amazones et Sauro-
matides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare Casus et
Albanus, dein Cambyses in Caucasiis ortus montibus, mox
26 Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram omnem a Caso prae-
altis rupibus accessu carere per CCCCXXV M pass. auctor
est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit. accolunt
40 Caspii. Corrigendus est in hoc loco error multorum etiam
qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. nam-
que hi Caspias appellavere portas Hiberiae quas Caucasias
30 diximus vocari, situsque depicti et inde missi hoc nomen
inscriptum habent. et Neronis principis comminatio ad Caspias
portas tendere dicebatur, cum peteret illas quae per Hiberiam
in Sarmatas tendunt, vix ullo propter oppositos montes aditu
ad Caspium mare. sunt autem aliae Caspiis gentibus iunctae;
quod dignosci non potest nisi comitatu rerum Alexandri
Magni.

41 (16.) Namque Persarum regna, quae nunc Parthorum
intellegimus, inter duo maria Persicum et Hyrcanium Caucasi
iugis attolluntur. utrimque per devexa laterum Armeniae ma-
iori a frontis parte quae vergit in Commagenen Cephenia, u
28 diximus, copulatur, eique Adiabene Assyriorum initium, cuiu
pars est Arbilitis ubi Darium Alexander debellavit proxim
42 Syriae. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominaverun
a similitudine. oppida Alexandria, item Antiochia qua
Nesebin vocant. abest ab Artaxatis DCCL M passuum. fu
et Ninos inposita Tigri ad solis occasum spectans, quonda
clarissima. reliqua vero fronte, qua tendit ad Caspium mar
Atrapatene ab Armeniae Otene regione discreta Araxe. op
pidum eius Gazae, ab Artaxatis CCCCL M passuum, totide
ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atrapateni.

14. (17.) Ecbatana caput Mediae Seleucus rex condidit, 43
a Seleucia magna DCCL M passuum, a portis vero Caspiis
XX M. reliqua Medorum oppida Phisganzaga, Apamea
Rhagiane cognominata. Causa portarum nominis eadem quae
supra, interruptis angusto transitu iugis ita ut vix singula
meent plaustra, longitudine VIII M passuum, toto opere
manu facto. dextra laevaque ambustis similes inpendent
scopuli sitiente tractu per XXVIII M passuum. angustias
impedit conrivatus salis e cautibus liquor atque eadem emissus.
praeterea serpentium multitudo nisi hieme transitum
non sinit.

15. Adiabenis conectuntur Carduchi quondam dicti, nunc 44
Cordueni, praefluente Tigri, his Pratitae παρ' ὁδὸν appellati,
qui tenent Caspias portas. his a latere altero occurrunt
deserta Parthiae et Citheni iuga, mox eiusdem Parthiae
amoenissimus situs qui vocatur Choara. duae urbes ibi Parthorum
oppositae quondam Medis, Calliope et alia in rupe
Issatis. ipsius vero Parthiae caput Hecatompylos abest a portis
CXXXIII M passuum. ita Parthorum quoque regna foribus
discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens 45
Caspia ad litora usque, quae nomen portis et mari dedit.
laeva montuosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem
produntur CCXXV M passuum. ab eodem amne si subeatur
ad portas, DCC M passuum. hunc enim cardinem Alexandri
Magni itinerum fecere ab iis portis ad Indiae principium
stadia XV M DCLXXX prodendo, ad Bactra oppidum
quod appellant Zariasta, MMM DCC, inde ad Iaxartem amnem
V M.

16. (18.) A Caspiis ad orientem versus regio est Apa- 46
vortene dicta, et in ea fertilitatis inclutae locus Dareium.
mox gentes Tapyri, Anariaci, Staures, Hyrcani, a quorum
litoribus idem mare Hyrcanium vocari incipit a flumine Sideri.
citra id amnes Maziris, Straor, omnia ex Caucaso. Sequitur
regio Margiane apricitatis inclutae, sola in eo tractu vitifera,
undique inclusa montibus amoenis, ambitu stadiorum MD,
difficilis aditu propter harenosas solitudines per CXX M passuum,
et ipsa contra Parthiae tractum sita in qua Alexander
Alexandriam condiderat. qua diruta a barbaris Antiochus 47

Seleuci filius eodem loco restituit Syrianam interfluente
Margo qui conrivatur in Zothale. is maluerat illam Antio-
chiam appellari. urbis amplitudo circumitur stadiis LXX. in
hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab
huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros us-
que gens Mardorum fera, sui iuris. sub eo tractu gentes
Orciani, Commori, Berdrigae, Harmatotropi, Citomarae,
48 Comani, Murrasiarae, Mandruani. flumina Mandrum, Chin-
drum, ultraque Chorasmi, Gandari, Paricani, Sarangae,
Arasmi, Marotiani, Arsi, Gaeli quos Graeci Cadusios appel-
lavere, Matiani. oppidum Heraclea ab Alexandro conditum
quod deinde subversum ac restitutum Antiochus Achaida ap-
pellavit. Derbices quorum medios fines secat Oxus amni
ortus in lacu Oaxo, Syrmatae, Oxyttagae, Moci, Bateni
Saraparae, Bactri quorum oppidum Zariastes, quod poste
Bactrum, a flumine appellatum est. Gens haec optinet avers
montis Paropanisi exadversus fontes Indi, includitur flumin
49 Ocho. Ultra Sogdiani, oppidum Panda et in ultimis eoru
finibus Alexandria ab Alexandro Magno conditum. Arae ib
sunt ab Hercule ac Libero Patre constitutae, item Cyro e
Samiramide atque Alexandro, finis omnium eorum ductus a
illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scytha
Silim vocant, Alexander militesque eius Tanain putavere esse
transcendit eum amnem Demodamas, Seleuci et Antioch
regum dux, quem maxime sequimur in his, arasque Apolli
Didymaeo statuit.
50 17. (19.) Ultra sunt Scytharum populi. Persae ill
Sagas in universum appellavere a proxima gente, antiq
Aramios. Scythae ipsi Persas Chorsaros et Caucasum mo
tem Croucasim, hoc est nive candidum. Multitudo popul
rum innumera et quae cum Parthis ex aequo degat. celebe
rimi eorum Sacae, Massagetae, Dahae, Essedones, Astaca
Rumnici, Pestici, Homodoti, Histi, Edones, Camae, Camaca
Euchatae, Cotieri, Anthusiani, Psacae, Arimaspi, Antaca
Chroasai, Oetaei. Ibi Napaei interisse dicuntur a Palaei
51 Nobilia apud eos flumina Mandragaeum et Caspasum. n
in alia parte maior auctorum inconstantia, credo propter i
numeras vagasque gentes. Haustum ipsius maris dulce

esse et Alexander Magnus prodidit et M. Varro talem per-
latum Pompeio iuxta res gerenti Mithridatico bello, magni-
tudine haut dubie influentium amnium victo sale. Adicit idem 52
Pompei ductu exploratum in Bactros VII diebus ex India
perveniri ad Iachrum flumen quod in Oxum influat, et ex eo
per Caspium in Cyrum subvectos, et V non amplius dierum
terreno itinere ad Phasim in Pontum Indicas posse devehi
merces. Insulae toto in eo mari multae, volgata una ma-
xime Zazata.

(20.) A Caspio mari Scythicoque oceano in Eoum cursus 53
inflectitur ad orientem conversa litorum fronte. Inhabitabilis
eius prima pars a Scythico promunturio ob nives, proxima
inculta saevitia gentium. Anthropophagi Scythae insident
humanis corporibus vescentes. ideo iuxta vastae solitudines
ferarumque multitudo haut dissimilem hominum inmanitatem
obsidens. Iterum deinde Scythae iterumque deserta cum
beluis, usque ad iugum incubans mari quod vocant Tabim.
Nec ante dimidiam ferme longitudinem eius orae quae spe-
ctat aestivom orientem inhabitatur illa regio. Primi sunt 54
hominum qui noscantur Seres lanicio silvarum nobiles, per-
fusam aqua depectentes frondium canitiem, unde geminus
feminis nostris labos redordiendi fila rursusque texendi.
tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur ut in pu-
blico matrona traluceat. Seres mites quidem, sed et ipsi
feris similes coetum reliquorum mortalium fugiunt, com-
mercia exspectant. Primum eorum noscitur flumen Psitharas, 55
proximum Cambari, tertium Lanos, a quo promunturium
Chryse, sinus Cyrnaba, flumen Atianos, sinus et gens ho-
minum Attacorum, apricis ab omni noxio adflatu seclusa
collibus. eadem qua Hyperborei degunt temperie. de his
privatim condidit volumen Amometus, sicut Hecataeus de
Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Thuni et Focari, et iam
Indorum Casiri introrsus ad Scythas versi humanis cor-
poribus vescuntur, Nomades quoque Indiae vagantur. Sunt
qui ab aquilone contingi ab ipsis et Ciconas dixere et Bri-
saros.

(21.) Sed unde plane constent gentes Hemodi montes 56
adsurgunt, Indorumque gens incipit non Eoo tantum mari

56 adiacens verum et meridiano quod Indicum appellavimus
quae pars orienti est adversa recto praetenditur spatio ac
flexum et initio Indici maris |XVIII| LXXV M passuum col
ligit. deinde a flexu in meridiem |XXIIII| LXXV M pass., u
Eratosthenes tradit, usque ad Indum amnem qui est ab oc
57 cidente finis Indiae. Conplures autem totam ipsius longitu
dinem XL dierum noctiumque velifico navium cursu determi
navere, et a septentrione ad meridiem |XXVIII| L M passuum
Agrippa longitudinis |XXXIII|, latitudinis |XXIII| prodidit
Posidonius ab aestivo solis ortu ad hibernum exortum me
tatus est eam, adversam Galliam statuens, quam ab occidente
aestivo ad occidentem hibernum metabatur, totam a favonio
itaque adversam eius venti adflatu iuvari Indiam salubremque
58 fieri haut dubia ratione docuit. Alia illi caeli facies, ali
siderum ortuus, binae aestates in anno, binae messes media
inter illas hieme etesiarum flatu, nostra vero bruma lenes
ibi aurae, mare navigabile. gentes ei urbesque innumerae
si quis omnes persequi velit. etenim patefacta est non modo
Alexandri Magni armis regumque qui successere ei, circum-
vectis etiam in Hyrcanium mare et Caspium Seleuco et An-
tiocho praefectoque classis eorum Patrocle, verum et aliis
auctoribus Graecis, qui cum regibus Indicis morati, sicut
Megasthenes et Dionysius a Philadelpho missus, ex ea causa
59 vires quoque gentium prodidere. Non tamen est diligentiae
locus, adeo diversa et incredibilia traduntur. Alexandri
Magni comites in eo tractu Indiae quem is subegerit scripse-
runt V milia oppidorum fuisse, nullum Coo minus, gentium
VIIII, Indiamque tertiam partem esse terrarum omnium,
multitudinem populorum innumeram, probabili sane ratione.
Indi enim gentium prope soli numquam migravere finibus
suis. colliguntur a Libero Patre ad Alexandrum Magnum
reges eorum CLIII, annis VI mil. CCCCLI adiciunt et men-
60 ses III. Amnium mira vastitas. proditur Alexandrum nullo
die minus stadia DC navigasse in Indo nec potuisse ante
menses V enavigare adiectis paucis diebus, et tamen mino-
rem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos temptata
Indiae commentatione LX amnes eius prodidit, gentes CXVIII.
Par labos sit montes enumerare. iunguntur inter se Imavo

Hemodus, Paropanisus, Caucasus, a quibus tota decurrit in
planitiem inmensam et Aegypto similem. Verum ut terrena 61
demonstratio intellegatur, Alexandri Magni vestigiis insisti-
mus. Diognetus et Baeton itinerum eius mensores scripsere
a portis Caspiis Hecatompylon Parthorum quot diximus milia
esse, inde Alexandriam Arion, quam urbem is rex condidit,
DLXXV mil., Prophthasiam Drangarum CXCVIIII mil., Ara-
chosiorum oppidum DLXV mil., Hortospanum CLXXV mil.,
inde ad Alexandri oppidum L M. In quibusdam exemplaribus 62
diversi numeri reperiuntur. hanc urbem sub ipso Caucaso
esse positam. ab ea ad flumen Copheta et oppidum Indorum
Peucolatim CCXXXVII mil., unde ad flumen Indum et oppi-
dum Taxilla LX mil., ad Hydaspen fluvium clarum CXX mil.,
ad Hypasim non ignobiliorem [|XXIX|] CCCXC, qui fuit
Alexandri itinerum terminus exsuperato tamen amne arisque
in adversa ripa dicatis. epistulae quoque regis ipsius consen-
tiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt. 63
ad Sydrum CLXVIIII mil., Iomanem amnem tantundem (aliqua
exemplaria adiciunt V milia passuum), inde ad Gangen CXII
mil. D, ad Rhodaphan DLXVIIII mil. (alii CCCXXV mil. in
hoc spatio produnt), ad Callinipaza oppidum CLXVII mil. D
(alii CCLXV mil.), inde ad confluentem Iomanis amnis et
Gangis DCXXV mil. (plerique adiciunt XIII mil. D), ad op-
pidum Palibothra CCCCXXV, ad ostium Gangis DCXXXVII
mil. D pass. Gentes quas memorare non pigeat a montibus 64
Hemodis, quorum promunturium Imaus vocatur incolarum
lingua nivosum significante, Isari, Cosiri, Izi, et per iuga
Chirotosagis, multarumque gentium cognomen Bragmanae,
quorum Mactocalingae. flumina Prinas et Cainnas, quod in
Gangen influit, ambo navigabilia. gentes Calingae mari pro-
ximi, et supra Mandaei, Malli quorum mons Mallus, finisque
tractuus eius Ganges.

18. (22.) Hunc alii incertis fontibus ut Nilum rigantem- 65
que vicina eodem modo, alii in Scythicis montibus nasci di-
xerunt. influere in eum XVIIII amnes, ex his navigabiles
praeter iam dictos Crenaccam, Rhamnumbovam, Casuagum,
Sonum. alii cum magno fragore ipsius statim fontes erumpere,
deiectumque per scopulosa et abrupta, ubi primum molles

planities contingat, in quodam lacu hospitari, inde lenem
fluere, ubi minimum, VII milium passuum latitudine, ubi
modicum, stadiorum C, altitudine nusquam minore passuum
XX, novissima gente Gangaridum Calingarum. regia Pertalis
vocatur.
66 19. Regi LX M peditum, equites M, elephanti DCC in
procinctu bellorum excubant. namque vita mitioribus populis
Indorum multipertita degitur. tellurem exercent, militiam
alii capessunt, merces alii suas evehunt externasque inve-
hunt, res publicas optumi ditissimique temperant, iudicia
reddunt, regibus adsident. quintum genus celebratae illic et
prope in religionem versae sapientiae deditum voluntaria
semper morte vitam accenso prius rogo finit. unum super
haec est semiferum ac plenum laboris inmensi et, quo supra
dicta continentur, venandi elephantos domandique. his arant,
his invehuntur, haec maxime novere pecuaria, his militant
dimicantque pro finibus. delectum in bella vires et aetas at-
67 que magnitudo faciunt. Insula in Gange est magnae amplitu-
dinis gentem continens unam, nomine Modogalingam. Ultra
siti sunt Modubae, Molindae, Uberae cum oppido eiusdem
nominis magnifico, Modresae, Preti, Aclissae, Sasuri, Fassu-
lae, Colebae, Orumcolae, Abali, Thalutae. rex horum pedi-
tum L M, equitum IIII M, elephantorum IIII M in armis habet.
Validior deinde gens Andarae, plurimis vicis, XXX oppidis,
quae muris turribusque muniuntur, regi praebet peditum C M,
equitum MM, elephantos M. fertilissimi sunt auri Dardae,
68 Setae vero et argenti. sed omnia in India prope, non modo
in hoc tractu, potentia claritateque antecedunt Prasi amplis-
sima urbe ditissimaque Palibothra, unde quidam ipsam gentem
Palibothros vocant, immo vero tractum universum a Gange.
regi eorum peditum DC M, equitum XXX M, elephantorum
VIIII M, per omnes dies stipendiantur, unde coniectatio in-
69 gens opum est. Ab his in interiore situ Monaedes et Suari,
quorum mons Maleus in quo umbrae ad septentrionem cadunt
hieme, aestate in austrum, per senos menses. septentriones
eo tractu semel anno adparere, nec nisi XV diebus, Baeton
auctor est, hoc idem pluribus locis Indiae fieri Megasthenes.
austrinum polum Indi Diamasa vocant. Amnis Iomanes i

Gangen per Palibothros decurrit inter oppida Methora et
Chrysobora. A Gange versa ad meridiem plaga tinguntur 70
sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum
modo exusti, quantum ad Indum accedunt tantum colore prae-
ferunt sidus. Indus statim a Prasiorum gente, quorum in mon-
tanis Pygmaei traduntur. Artemidorus inter duos amnes |XXI|
pass. interesse tradit.

20. (23.) Indus incolis Sindus appellatus in iugo Caucasi 71
montis quod vocatur Paropanisus adversus solis ortum effu-
sus et ipse undeviginti recipit amnes, sed clarissimos Hy-
daspen quattuor alios adferentem, Cantabam tris, per se vero
navigabiles Acesinum et Hysephim, quadam tamen aquarum
modestia nusquam latior L stadiis aut altior XV passibus,
amplissimam insulam efficiens quae Prasiane nominatur et
aliam minorem quae Patale. ipse per |XII| CL M pass. par- 72
cissimis auctoribus navigatus et quodam solis comitatu in oc-
casum versus oceano infunditur. Mensuram orae ad eum po-
nam, ut invenio, generatim, quamquam inter se nullae con-
gruunt. Ab ostio Gangis ad promunturium Calingon et oppi-
dum Dandaguda DCXXV mil. passuum, ad Tropina |XII| XXV
M pass., ad Perimulae promunturium, ubi est celeberrimum
Indiae emporium, DCCL, ad oppidum in insula quam supra
diximus Patalam DCXX M pass. Gentes montanae inter eum 73
et Iomanem Caesi, Cetriboni silvestres, deinde Megallae,
quorum regi D elephanti, peditum equitumque numerus in-
certus, Chrysei, Parasangae, Asmagi, tigri fera scatentes.
armant peditum XXX mil., elephantos CCC, equites DCCC.
hos Indus includit montium corona circumdatos et solitudini-
bus per DCXXV M. Infra solitudines Dari, Surae, iterumque
solitudines per CLXXXVII M pass. plerumque harenis am-
bientibus haut alio modo quam insulas mari. Infra deserta 74
haec Malthaecorae, Singae, Maroae, Rarungae, Moruni.
Hi montium qui perpetuo tractu ad oceani oram pertinent in-
colae liberi et regum expertes multis urbibus montanos opti-
nent colles. Nareae deinde, quos claudit mons altissimus
Indicorum Capitalia. huius incolae alio latere late auri et
argenti metalla fodiunt. Ab his Oratae, quorum regi elephanti 75
quidem decem, sed amplae vires peditum, Suarataraeae, et

hi sub rege elephantos non alunt fiducia equitum peditumque,
Odonbaeores, Arabastrae Thorace urbe pulchra fossis pa-
lustribus munita per quas crocodili humani corporis avidissimi
aditum nisi ponte non dant. et aliud apud illos laudatur oppi-
dum Automula, inpositum litori, V amnium in unum confluente
concursu, emporio nobili. regi eorum elephanti M DC, pe-
ditum CL M, equitum V M. pauperior Charmarum rex ele-
76 phantos LX parvasque reliquas vires habet. Ab his gens
Pandae, sola Indorum regnata feminis. unam Herculi sexus
eius genitam ferunt ob idque gratiorem, praecipuo regno
donatam. ab ea deducentes originem imperitant CCC oppidis,
peditum CL M, elephantis D, post hanc CCC urbium seriem
Derangae, Posingae, Butae, Gogaraei, Umbrae, Nereae,
Brangosi, Nobundae, Cocondae, Nesei, Palatitae, Salobriasae,
Orostrae Patalam insulam attingentes, a cuius extremo litore
77 ad Caspias portas |XVIIII| XXV M produntur. Hinc deinde
accolunt Indum adversus eum scandente demonstratione
Mathoae, Bolingae, Gallitalutae, Dimuri, Megari, Ardabae,
Mesae, Abi, Suri, Silae, mox deserta in CCL M passuum
quibus exuperatis Organagae, Abortae, Bassuertae, et ab
his solitudines prioribus pares. dein Sorofages, Arbae, Ma-
rogomatrae Umbritae Ceaeque, quorum XII nationes singu-
lisque binae urbes, Asini trium urbium incolae. caput eorum
Bucephala Alexandri regis equo cui fuerat hoc nomen ibi se-
78 pulto conditum. montani super hos Caucaso subiecti Sosaea-
dae, Sondrae, transgressisque Indum et cum eo decurrentibus
Samarabiae, Sambraceni, Bisambritae, Orsi, Andiseni, Taxilae
cum urbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui universo
nomen Amendae, populi quattuor, Peucolitae, Arsagalitae,
Geretae, Assoi. etenim plerique ab occidente non Indo
amne determinant, sed adiciunt quattuor satrapias, Gedrosos,
Arachotas, Arios, Paropanisidas, ultimo fine Cophete fluvio,
quae omnia Ariorum esse aliis placet.

79 21. Nec non et Nysam urbem plerique Indiae adscribunt
montemque Merum Libero Patri sacrum, unde origo fabulae
Iovis femine editum. item Aspaganos gentem vitis et lauri
et buxi pomorumque omnium in Graecia nascentium fertilem.
quae memoranda et prope fabulosa de fertilitate terrae et

genere frugum arborumque aut ferarum ac volucrum et alio-
rum animalium traduntur suis quaeque locis in reliqua parte
operis conmemorabuntur, quattuor satrapiae mox paulo, ad
Taprobanen insulam festinante animo. sed ante sunt aliae: 80
Patale quam significavimus in ipsis faucibus Indi, triquetra 71
figura, CCXX M passuum latitudine. extra ostium Indi
Chryse et Argyre, fertiles metallis, ut credo. nam quod aliqui
tradidere aureum argenteumque his solum esse haut facile
crediderim. ab his XX M pass. Crocala et ab ea XII M pass.
Bibaga ostreis et conchyliis referta, dein Coralliba VIII M
pass. a supra dicta, multaeque ignobiles.

22. (24.) Taprobanen alterum orbem terrarum esse diu 81
existimatum est Antichthonum appellatione. ut insulam esse
liqueret Alexandri Magni aetas resque praestitere. Onesicri-
tus classis eius praefectus elephantos ibi maiores bellicosio-
resque quam in India gigni scripsit, Megasthenes flumine
dividi, incolasque Palaeogonos appellari, auri margaritarum-
que grandium fertiliores quam Indos. Eratosthenes et men-
suram prodidit, longitudinis VII M stad., latitudinis V M,
nec urbes esse sed vicos DCC. Incipit ab Eoo mari inter 82
ortum occasumque solis Indiae praetenta et quondam credita
XX dierum navigatione a Prasiana gente distare, mox, quia
papyraceis navibus armamentisque Nili peteretur, ad nostra-
rum navium cursus VII dierum intervallo taxata. Mare in-
terest vadosum, senis non amplius altitudinis passibus, sed
certis canalibus ita profundum ut nullae anchorae sidant. ob
id navibus utrimque prorae, ne per angustias alvei circumagi
sit necesse. magnitudo ad terna milia amphorum. siderum 83
in navigando nulla observatio, septentrio non cernitur, sed
volucres secum vehunt emittentes saepius, meatumque earum
terram petentium comitantur. nec plus quaternis mensibus
anno navigant. cavent a solstitio maxime centum dies, tunc
illo mari hiberno. Hactenus a priscis memorata. nobis dili- 84
gentior notitia Claudi principatu contigit legatis etiam ex ea
insula advectis. id accidit hoc modo. Anni Plocami, qui
maris Rubri vectigal a fisco redemerat, libertus circa Arabiam
navigans Aquilonibus raptus praeter Carmaniam, XV. die
Hipporos portum eius invectus, hospitali regis clementia sex

mensum tempore inbutus adloquio percontandi postea narra-
85 vit. Romanos et Caesarem mirum in modum inauditos iustitia
ille suspexit, quod pares pondere denarii essent in captiva
pecunia, cum diversae imagines indicarent a pluribus factos.
et hoc maxime sollicitatus ad amicitiam legatos IIII misit
principe eorum Rachia. ex his cognitum D esse oppida, por-
tum contra meridiem adpositum oppido Palaesimundo omnium
86 ibi clarissimo ac regiae CC M plebis. stagnum intus Megisba
CCCLXXV M passuum ambitu, insulas pabuli tantum fertiles
conplexum. ex eo duos amnes erumpere, Palaesimundum
iuxta oppidum eiusdem nominis influentem in portum III al-
veis, V stadiorum artissimo, XV amplissimo, alterum ad
septentriones Indiamque versum, Cydara nomine. proximum
esse Indiae promunturium quod vocetur Coliacum, quatridu
87 navigatione, medio in cursu Solis insula occurrente. mare
id colore perviridi, praeterea fruticosum arboribus, iuba
earum gubernaculis deterentibus. Septentriones vergiliasque
apud nos veluti novo caelo mirabantur, ne lunam quidem
apud ipsos nisi ab octava in XVI. supra terram adspici fa-
tentes, Canopum lucere noctibus, sidus ingens et clarum.
sed maxime mirum iis erat umbras suas in nostrum caelum
cadere, non in suum, solemque a laeva oriri et in dextram
88 occidere potius quam e diverso. Iidem narravere latus in-
sulae quod praetenderetur Indiae X M stad. esse ab oriente
hiberno. ultra montes Hemodos Seras quoque ab ipsis ad-
spici notos etiam commercio, patrem Rachiae conmeasse eo,
advenis ibi Seras occursare. ipsos vero excedere hominum
magnitudinem, rutilis comis, caeruleis oculis, oris sono truci,
nullo commercio linguae. cetera eadem quae nostri negotia-
tores. fluminis ulteriore ripa merces positas iuxta venalia
tolli ab his, si placeat permutatio, non aliter odio iustiore
luxuriae quam si perducta mens illuc usque cogitet quid et
89 quo petatur et quare. Sed ne Taprobane quidem, quamvis
extra orbem a natura relegata, nostris vitiis caret. aurum
argentumque et ibi in pretio. marmor testudinis simile, mar-
garitae gemmaeque in honore multo, praestantiores et totius
luxuriae nostrae cumulus. Ipsorum opes maiores esse di-
cebant, sed apud nos opulentiae maiorem usum. servom ne-

mini, non in diem aut interdiu somnum, aedificia modice ab humo exstantia, annonam numquam augeri, non fora litesve esse, coli Herculem, eligi regem a populo senecta clementiaque liberos non habentem, et si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. rectores ei a populo XXX dari, 90
nec nisi plurium sententia quemquam capitis damnari. sic quoque appellationem esse ad populum. LXX iudices dari. si liberent ii reum, amplius triginta iis nullam esse dignationem, gravissimo probro. regi cultum Liberi Patris, ceteris Arabum. regem, si quid delinquat, morte multari, nullo in- 91
teremente, aversantibus cunctis et commercia etiam sermonis negantibus, festa venatione absumi, gratissimam eam tigribus elephantisque constare. agros diligenter coli, vitis usum non esse, pomis abundare. esse et in piscatu voluptatem, testudinum maxime, quarum superficie familias habitantium contegi, tanta reperiri magnitudine. vitam hominum C annis modicam. Haec conperta de Taprobane.

(25.) Quattuor satrapiae quas in hunc locum distulimus 92
ita se habent. 79

23. A proximis Indo gentibus montana. Capisene habuit Capisam urbem quam diruit Cyrus. Arachosia cum flumine et oppido eiusdem nominis, quod quidam Cutim dixere, a Samiramide conditum. amnis Erymanthus praefluens Parabaestan Arachosiorum. Proximos his a meridie ad partem Arachotarum faciunt Dexendrusos, a septentrione Paropanisidas, Cartana oppidum sub Caucaso, quod postea Tetragonis dictum. haec regio est ex adverso Bactrianorum, deinde cuius oppidum Alexandria a conditore dictum. Syndraci, Dangalae, Parapinae, Cataces, Mazi. ad Caucasum Cadrusi, oppidum ab Alexandro conditum. Infra haec omnia 93
ora ab Indo. Ariana regio ambusta fervoribus desertisque circumdata, multa tamen interfusa opacitate cultores congregat circa duos maxime fluvios, Tonberon et Arosapen. oppidum Artacoana, Arius amnis qui praefluit Alexandriam ab Alexandro conditam. patet oppidum stadia XXX, multoque pulchrius sicut antiquius Artacabene, iterum ab Antiocho munitum, stadia L. Dorisdorsigi gens. amnes Pharnacotis, 94
Ophradus. Prophthasia oppidum Zaraspadum, Drangae, Ari-

etae, Zarangae, Gedrusi, oppida Peucolis, Lyphorta, Me-
thorgum deserta, amnis Manais, Acutri gens, flumen Eo-
rum, gens Orbi, flumen navigabile Pomanus Pandarum fini-
bus, item Cabirus Suarorum ostio portuosum, oppidum
Condigramma, flumen Cophes. influunt in eum navigabili-
95 Saddaros, Parospus, Sodamus. Arianae partem esse Darrhin-
tim aliqui volunt, mensuramque produnt utriusque longitu-
dinem |XVIIII| L M pass., latitudinem dimidio minorem quan
Indiae. alii Gedrusos et Sires posuere per CXXXVIII mil
passuum, mox Ichthyophagos Oritas propria, non Indorum
lingua loquentes per CC mil. passuum. Ichthyophagos omne
Alexander vetuit piscibus vivere. deinde posuere Arbiorum
gentem per CC mil. pass. ultra deserta, dein Carmania a
Persis atque Arabia.
96 (26.) Sed priusquam generatim haec persequamur in-
dicari convenit quae prodit Onesicritus classe Alexandri cir-
cumvectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxim
a Iuba, deinde eam navigationem quae his annis conperta ser-
vatur hodie. Onesicriti et Nearchi navigatio nec nomina ha-
bet mansionum nec spatia, primumque Xylinepolis ab Alex-
andro condita, unde ceperunt exordium, iuxta quod flume
97 aut ubi fuerit non satis explanatur. Haec tamen digna me-
moratu produntur: Arbis oppidum a Nearcho conditum i
navigatione et flumen Arbim navium capax, contra insul
distans LXX stadia, Alexandria condita a Leonnato iuss
Alexandri in finibus gentis, Argenuus portu salubri, flume
Tonberum navigabile, circa quod Parirae. deinde Ichthyo-
phagi tam longo tractu ut XXX dierum spatio praenaviga-
verint, insula quae Solis appellatur et eadem Nympharum
cubile, rubens, in qua nullum non animal absumitur incert
98 causis. Ori gens, flumen Carmaniae Hyctanis portuosum e
auro fertile. ab eo primum septentriones apparuisse ad
notavere, arcturum neque omnibus cerni noctibus nec tot
umquam. Achaemenidas usque illo tenuisse. aeris et fer
metalla et arrhenici ac mini exerceri. Inde promunturium Ca
maniae est, ex quo in adversam oram ad gentem Arabia
Macas traiectus distat V M passuum. insulae III, quaru
Oracla tantum habitatur aquosa a continente XXV M passuum

insulae IIII iam in sinu ante Persida. circa has hydri marini vicenum cubitorum adnatantes terruere classem. insula Atho- 99
tadrus, item Gauratae, in quibus Gyani gens. flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum navium capax, flumen Sitioganus, quo Pasargadas septimo die navigatur, flumen navigabile Phrystimus, insula sine nomine. flumen Granis modicarum navium per Susianen fluit, dextra eius accolunt Deximontani qui bitumen perficiunt. flumen Zarotis ostio difficili nisi peritis, insulae II parvae. inde vadosa navigatio palustri similis per euripos tamen quosdam peragitur. ostium Euphratis. lacus quem faciunt Eulaeus et Tigris iuxta Cha- 100
racem. inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum invenerunt septimo mense, postquam digressus ab iis fuerat Patalis, tertio navigationis. Sic Alexandri classis navigavit. postea ab Syagro Arabiae promunturio Patalen favonio quem hippalum ibi vocant, peti certissimum videbatur |XIII| XXXII M passuum aestimatione. Secuta aetas propiorem cursum 101
tutioremque iudicavit, si ab eodem promunturio Sigerum portum Indiae peteret. diuque ita navigatum est, donec compendia invenit mercator, lucroque India admota est. quippe omnibus annis navigatur sagittariorum cohortibus inpositis. etenim piratae maxime infestabant. Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere nunc primum certa notitia patescente. digna res, nullo anno minus HS |DL| imperii nostri exhauriente India et merces remittente quae apud nos centuplicato veneant. Duo milia passuum ab Alexandria abest 102
oppidum Iuliopolis. inde navigant Nilo Coptum CCCVIIII mil. passuum, qui cursus etesiis flantibus peragitur XII diebus. a Copto camelis itur aquationum ratione mansionibus dispositis. prima appellatur Hydreuma XXII mil., secunda in monte diei itinere, tertia in altero Hydreumate a Copto XCV mil., deinde in monte. mox ad Hydreuma Apollinis a Copto CLXXXIIII mil. pass., rursus in monte. mox ad novum Hy- 103
dreuma a Copto CCXXX mil. pass. est et aliud Hydreuma vetus, Trogodyticum nominatur, ubi praesidium excubat, deverticulo duum milium. distat a novo Hydreumate VII mil. passuum. inde Berenice oppidum, ubi portus Rubri maris, a Copto CCLVII M passuum. sed quia maior pars itineris

conficitur noctibus propter aestuus et stativis dies absumuı
tur, totum a Copto Berenicen iter duodecimo die peragitu
104 Navigare incipiunt aestate media ante canis ortum aut a
exortu protinus, veniuntque circiter XXX. die Ocelim Ar
biae aut Canen turiferae regionis. est et tertius portus q
vocatur Muza, quem Indica navigatio non petit, nec nisi tur
odorumque Arabicorum mercatores. intus oppidum, reg
eius, appellatur Sapphar, aliudque Save. Indos autem pete
tibus utilissimum est ab Oceli egredi. inde vento hippa
navigant diebus XL ad primum emporium Indiae Muzirim n
expetendum propter vicinos piratas qui optinent locum n
mine Nitrias, neque est abundans mercibus. praeterea lon
a terra abest navium statio, lintribusque adferuntur onera
egeruntur. regnabat ibi, cum proderem haec, Caelobothra
105 Alius utilior portus gentis Neacyndon, qui vocatur Becar
ibi regnabat Pandion, longe ab emporio mediterraneo distan
oppido quod vocatur Modura. regio autem ex qua piper m
noxylis lintribus Becaren convehunt vocatur Cottonara, qu
omnia gentium portuumve aut oppidorum nomina apud n
minem priorum reperiuntur, quo apparet mutari locoru
106 statuus. Ex India renavigant mense Aegyptio Tybi in
piente, nostro decembri, aut utique Mechiris Aegyptii int
diem sextum, quod fit intra iduus Ianuarias nostras. ita eve
ut eodem anno remeent. navigant autem ex India vento v
turno et, cum intravere Rubrum mare, Africo vel aust
Nunc revertemur ad propositum.

107 (27.) Carmaniae oram patere duodeciens L M passu
Nearchus scripsit. ab initio eius ad flumen Sabim C M p
suum. inde vineas coli et arva ad flumen Ananim XXV
spatio. regio vocatur Armysia. oppida Carmaniae Zetis
Alexandria.

(28.) Inrumpit deinde et in hac parte geminum ma
terras, quod Rubrum dixere nostri, Graeci Erythrum a re
Erythra, aut, ut alii, solis repercussu talem reddi existim
tes colorem, alii ab harena terraque, alii tali aquae ips
natura.

108 24. Sed in duos dividitur sinuus. is qui ab oriente
Persicus appellatur, |XXV| M passuum circuitu, ut Eratosth

nes tradit. ex adverso est Arabia, cuius |XV| M passuum
longitudo. rursus altero ambitur sinu Arabico nominato.
oceanum qui influit Azanium appellant. Persicum introitu V
mil. passuum latitudinis, alii IIII fecerunt. ab eo ad intimum
sinum recto cursu |XI| XXV M propemodum constat esse, et
situm eius humani capitis effigie. Onesicritus et Nearchus 109
ab Indo amne in sinum Persicum atque illinc Babylonem
Euphratis paludibus scripserunt |XVII| M passuum esse. In
Carmaniae angulo Chelonophagi, testudinum superficie casas
tegentes, carne vescentes. a flumine Arabi promunturium
ipsum inhabitant praeter capita toto corpore hirti coriisque
piscium vestiti.

25. Ab horum tractu Indiam versus Cascandrus deserta 110
insula in oceano L M passuum traditur, iuxtaque eam freto
interfluente Stoides quaestuosa margaritis. A promunturio
Carmanis iunguntur Harmazaei. quidam interponunt Arbios,
CCCCXXI milia passuum toto litore. Ibi portus Macedonum
et arae Alexandri in promunturio. amnes Siccanas, dein Dra-
tinus et Salsum. ab eo promunturium Themisteas, insula 111
Aphrodisias habitatur. Inde Persidis initium ad flumen Oratim
quo dividitur ab Elymaide. contra Persidem insulae Psilos,
Cassandra, Aracha cum monte praealto Neptuno sacra. ipsa
Persis adversus occasum sita optinet litore DL M pass., etiam
in luxum dives, in Parthorum iam pridem tralata nomen.
Horum de imperio nunc in paucis.

(29.) Regna Parthorum XVIII sunt omnia. ita enim 112
dividunt provincias circa duo, ut diximus, maria, Rubrum 41
a meridie, Hyrcanium a septentrione. Es iis XI quae supe-
riora dicuntur incipiunt a confinio Armeniae Caspiisque lito-
ribus, pertinent ad Scythas cum quibus ex aequo degunt.
reliqua VII regna inferiora appellantur. Quod Parthos atti-
net, semper fuit Parthyaea in radicibus montium saepius dicto- 41
rum qui omnes has gentes praetexunt. Habet ab ortu Arios, 113
a meridie Carmaniam et Arianos, ab occasu Pratitas Medos,
a septentrione Hyrcanos, undique desertis cincta. ulteriores
Parthi Nomades appellantur. citra deserta ab occasu urbes
eorum quas diximus, Issatis et Calliope, ab oriente aestivo 44
Pyropum, ab hiberno Maria, in medio Hecatompylos, Arsace,

regio Nisiaea Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore.

114 26. Necessarium est hoc in loco signare et Medorum situm terrarumque faciem circumagere ad Persicum mare, quo facilius dein reliqua noscantur. namque Media ab occasu transversa obliqua Parthiae occurrens utraque regna praecludit. Habet ergo ipsa ab ortu Caspios et Parthos, a meridie Sittacenen et Susianen et Persida, ab occasu Adiabenen,
115 a septentrione Armeniam. Persae Rubrum mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus vocatur. regio ibi maritima Ceribobus, qua vero ipsa subit ad Medos Clima Megale appellatur locus arduo montis ascensu per graduus introitu angusto, ad Persepolim caput regni dirutum ab Alexandro. praeterea habet in extremis finibus Laodiceam ab
116 Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi optinent Frasargida castellum, in quo Cyri sepulchrum est, et horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inte Parthos et Arianos excurrunt Paraetaceni. his a gentibus e Euphrate inferiora regna includuntur. Reliqua dicemus a Me
5,86 sq. sopotamia excepto mucrone eius Arabumque populis in prior dictis volumine.

117 (30.) Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dis persa praeter Babylona et Ninum. Macedones eam in urbe congregavere propter ubertatem soli. oppida praeter ia dicta habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam, item in Arabu gente qui Orrhoei vocantur et Mardani Antiochiam quae praefecto Mesopotamiae Nicanore condita Arabis vocatu
118 Iunguntur his Arabes introrsus Eldamari, supra quos a Pallacontam flumen Bura oppidum, Salmani et Masei Arabe Gordyaeis vero iuncti Aloni, per quos Zerbis fluvius in Tigri cadit, Azonis Silices montani et Orontes, quorum ad occide tem oppidum Gaugamela, item Suae in rupibus. Supra Silic Sitrae, per quos Lycus ex Armenia fertur, ab Sitris a hibernum exortum Azochis oppidum, mox in campestrib
119 oppida Diospege, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In v
5,86 cinia Euphratis Nicephorion, quod diximus, Alexander iu
ibid. sit condi propter loci opportunitatem. dicta est et in Zeu mate Apamea, ex qua orientem petentes excipit oppidu

Caphrena munitum, quondam stadiorum LXX amplitudine et
satraparum regia appellatum, quo tributa conferebantur, nunc
in arcem redactum. Durant, ut fuere, Thebata et ductu 120
Pompei Magni terminus Romani imperi Oruros, a Zeugmate
CCL milibus passuum. Sunt qui tradunt Euphraten Gobaris
praefecti opere diductum, ubi esse diximus, findi, ne prae- 5,89
cipiti cursu Babyloniam infestaret, ab Assyriis vero universis
appellatum Narmalchan, quod significat regium flumen. qua
derivatur oppidum fuit Agranis e maximis, quod diruere Per-
sae. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam cla- 121
ritatem inter urbes optinuit toto orbe, propter quam reliqua
pars Mesopotamiae Assyriaeque Babylonia appellata est, LX
milia passuum amplexa muris ducenos pedes altis, quinqua-
genos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore
quam *nostra*, interfluo Euphrate, mirabili opere utrobique.
durat adhuc ibi Iovis Beli templum. inventor hic fuit sideralis
scientiae. cetero ad solitudinem rediit exhausta vicinitate 122
Seleuciae ob id conditae a Nicatore intra nonagesimum la-
pidem in confluente Euphratis fossa perducti atque Tigris,
quae tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris
Macedonumque moris. ferunt ei plebis urbanae DC M esse,
situm vero moenium aquilae pandentis alas, agrum totius
orientis fertilissimum. invicem ad hanc exhauriendam Ctesi-
phontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere
Parthi, quod nunc caput est regnorum. et postquam nihil
proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologeso-
certam in vicino condidit. Sunt etiamnum in Mesopotamia 123
oppida Hipparenum, Chaldaeorum doctrina et hoc sicut Ba-
bylon, iuxta fluvium qui cadit in Narragam, unde civitati
nomen. muros Hipparenorum Persae diruere. Orcheni quo-
que *tertia* Chaldaeorum doctrina in eodem situ locantur ad
meridiem versi. ab his Notitae et Orothophanitae et Gnesio-
chartae. Euphrate navigari Babylonem e Persico mari 124
CCCXII M passuum tradunt Nearchus et Onesicritus, qui
vero postea scripsere ad Seleuciam CCCCXL mil., Iuba a
Babylone Characem CLXXV mil. passuum. fluere aliqui ultra
Babylona continuo alveo, priusquam distrahitur ad rigua,
LXXXVII mil., universo autem cursu |XII| M pass. incon-

stantiam mensurae diversitas auctorum facit, cum Persae quoque schoenos et parasangas alii alia mensura determinent.
125 ubi desiit alveo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens, ultra quos Scenitae. ambitu vero Euphratis Nomades Arabiae us-
5,87 que ad deserta Syriae, unde in meridiem flecti eum diximus,
126 solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest a capite Mesopotamiae Euphraten navigantibus |XI| XXV mil. passuum, a mari Rubro, si Tigri navigetur, CCCXX M, a Zeugmate DCCXXIIII mil., Zeugma abest Seleucia Syriae ad nostrum litus CLXXV mil. passuum. Haec est ibi latitudo terrarum inter duo maria, Parthici vero regni DCCCCXVIII mil. passuum.

(31.) Est etiamnum oppidum Mesopotamiae in ripa Tigris circa confluentes, quod vocant Digbam.

127 27. Sed et de Tigri ipso dixisse conveniat. oritur in regione Armeniae maioris fonte conspicuo in planitie. loco nomen Elegosine est, ipsi qua tardior fluit Diglito. unde concitatur, a celeritate Tigris incipit vocari. ita appellant Medi sagittam. influit in lacum Aretissam omnia inlata pondera sustinentem et nitrum nebulis exhalantem. unum genus ei piscium est, idque transcurrentis non miscetur alveo sicut
128 neque e Tigri pisces in lacum transnatant. fertur autem et cursu et colore dissimilis, transvectusque occurrente Tauro monte in specum mergitur subterque lapsus a latere altero eius erumpit. locus vocatur Zoaranda. eundem esse manifestum est, quod demersa perfert. alterum deinde transit lacum qui Thespites appellatur rursusque in cuniculos mergitur et post XXII mil. passuum circa Nymphaeum redditur. tam vicinum Arsaniae fluere eum in regione Archene Claudius Caesar auctor est, ut, cum intumuere, confluant nec tamen misceantur, leviorque Arsanias innatet IIII M ferme
129 spatio, mox divisus in Euphraten mergatur. Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris Parthenia ac Nicepho-
25 rione Arabas Orrhoeos Adiabenosque disterminans et quam diximus Mesopotamiam faciens, lustratis montibus Gordyaeorum circa Apameam Mesenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam CXXV M passuum divisus in alveos duos, altero

meridiem ac Seleuciam petit Mesenen perfundens, altero ad
septentrionem flexus eiusdem gentis tergo campos Cauchas
secat, ubi remeavere aquae, Pasitigris appellatus. postea 130
recipit ex Media Choaspen, atque, ut diximus, inter Seleu- 122
ciam et Ctesiphontem vectus in lacuus Chaldaicos se fundit,
eosque LXII M pass. amplitudine inplet. mox vasto alveo
profusus dextra Characis oppidi infertur mari Persico X mil.
passuum ore. Inter duorum amnium ostia XXV M passuum
fuere aut, ut alii tradunt, VII M, utroque navigabili. sed
longo tempore Euphraten praeclusere Orcheni et accolae
agros rigantes, nec nisi per Tigrim defertur in mare. Pro- 131
xima Tigri regio Parapotamia appellatur. in ea dictum est de 129
Mesene. oppidum eius Dabitha, ei iungitur Chalonitis cum
Ctesiphonte, non palmetis modo verum et olea pomisque no-
bilis aliisque arbustis. ad eam pervenit Zagrus mons ex Ar-
menia inter Medos Adiabenosque veniens supra Paraetacenen
et Persida. Chalonitis abest a Perside CCCLXXX M pas-
suum. tantum a Caspio mari et a Syria abesse conpendio
itineris aliqui tradunt. Inter has gentes atque Mesenen Sitta- 132
cene est, eadem Arbelitis et Palaestine dicta. oppidum eius
Sittace Graecorum ab ortu, et Sabdata, ab occasu autem An-
tiochia inter duo flumina Tigrim et Tornadotum. item Apamea,
cui nomen Antiochus matris suae inposuit, Tigris circumfun-
ditur. haec dividitur Archoo. Infra est Susiane, in qua vetus 133
regia Persarum Susa a Dario Hystaspis filio condita. abest
a Seleucia Babylonia CCCCL mil. passuum, tantundem ab
Ecbatanis Medorum per montem Carbantum. In septentrio-
nali Tigris alveo oppidum est Babitace. abest a Susis CXXXV
M passuum. Ibi mortalium solis aurum in odio. contrahunt
id defodiuntque, ne cui sit in usu. Susianis ad orientem ver-
sus iunguntur Oxii latrones et Mizaeorum XL populi liberae
feritatis. Supra eos parent Parthis Mardi et Saitae ii qui 134
praetenduntur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus.
Susa a Persico mari absunt CCL mil. passuum. Qua subiit ad 111
eam classis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum
vocatur Aple, unde Susa navigatione LX M·D passuum ab-
sunt. Susianis ab oriente proximi sunt Cossiaei, supra Cos-
siaeos ad septentrionem Massabatene sub monte Cambalido,

qui est Caucasi ramus, inde mollissimo transitu in Bactros.
135 Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulaeus ortus in
Medis modicoque spatio cuniculo conditus ac rursus exortus
et per Massabatenen lapsus. circumit arcem Susorum ac
Dianae templum augustissimum illis gentibus, et ipse in magna
caerimonia, siquidem reges non ex alio bibunt et ob id in
longinqua portant. recipit amnes Hedyphon praeter Asylum
Persarum venientem, Adunam ex Susianis. oppidum iuxta
eum Magoa, a Charace XV mil. passuum. quidam hoc in ex
136 trema Susiane ponunt solitudinibus proximum. Infra Eulaeum
Elymais est in ora iuncta Persidi, a flumine Orati ad Chara
cem CCXL mil. passuum. oppida eius Seleucia et Sosirat
99 adposita monti Chasiro. Oram quae praeiacet minorum Syr
tium vice diximus inaccessam coeno, plurimum limi deferen
tibus Brixa et Ortacia amnibus, madente et ipsa Elymaide i
tantum ut nullus sit nisi circuitu eius ad Persidem aditus. in
festatur et serpentibus quos flumina deportant. pars eiu
maxime invia Characene vocatur ab oppido Arabiae claudent
regna ea, de quo dicemus exposita prius M. Agrippae sen
137 tentia. namque is Mediam et Parthiam et Persidem ab orient
Indo, ab occidente Tigri, a septentrione Tauro, Caucaso
a meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem |XII
XX mil. pass., in latitudinem DCCCXL prodidit, praetere
per se Mesopotamiam ab oriente Tigri, ab occasu Euphrate
a septentrione Tauro, a meridie mari Persico inclusam, lon
138 gitudine DCCC mil. pass., latitudine CCCLX. Charax opp
dum Persici sinus intimum, a quo Arabia Eudaemon cogno
minata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluen
tes, dextra Tigrim, laeva Eulaeum, II mil. pass. laxitate
conditum est primum ab Alexandro Magno colonis ex urb
regia Durine quae tum interiit deductis. militum inutilibu
ibi relictis Alexandriam appellari iusserat, pagumque Pe
139 laeum a patria sua quem proprie Macedonum fecerat. flu
mina id oppidum expugnavere. postea restituit Antiochu
quintus regum et suo nomine appellavit, iterum quoque in
festatum Pasines Saggodanaci filius, rex finitimorum Arabum
quem Iuba satrapen Antiochi fuisse falso tradit, opposit
molibus restituit nomenque suum dedit emunito situ iuxta i

longitudinem VI mil. pass., in latitudinem paulo minus. prius
fuit a litore stadios X (maritimum etiam Vipsania porticus
habet), Iuba vero prodente L M pass., nunc abesse a litore
CXX M legati Arabum nostrique negotiatores qui inde venere
adfirmant. nec ulla parte plus aut celerius profecere terrae 140
fluminibus invectae. magis id mirum est, aestu longe ultra id
accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dio- 141
nysium terrarum orbis situus recentissimum auctorem, quem
ad commentanda omnia in orientem praemiserit divos Au-
gustus ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res maiore
filio, non me praeterit, nec sum oblitus sui quemque situus
diligentissimum auctorem visum nobis in introitu operis. in 3,8
hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis Iubamque
regem ad eundem Gaium Caesarem scriptis voluminibus de
eadem expeditione Arabica.

28. (32.) Arabia gentium nullis postferenda amplitudine 142
longissima, a monte Amano, e regione Ciliciae Commagenis-
que descendit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis 5,86
illo a Tigrane Magno, sponte vero ad mare nostrum litusque
Aegyptium, ut docuimus, nec non in media Syriae ad Liba- 5,65
num montem penetrantibus Nubeis, quibus iunguntur Ramisi,
dein Teranei, dein Patami. ipsa vero paeninsula Arabia inter 143
duo maria Rubrum Persicumque procurrens, quodam naturae
artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiae mari
circumfusa, in eandem etiam caeli partem nulla differentia
spectat, haec quoque in illo situ felix. Populos eius a nostro
mari usque ad Palmyrenae solitudines diximus, reliqua nunc
peragemus. Nomadas inde infestatoresque Chaldaeorum Sce- 5,65 86
nitae, ut diximus, cludunt, et ipsi vagi, sed a tabernaculis 125
cognominati quae ciliciis metantur ubi libuit. deinde Naba- 144
taei oppidum incolunt Petram nomine in convalle, paulo minus
duum mil. passuum amplitudinis, circumdatum montibus
inaccessis, amne interfluente. abest ab Gaza oppido litoris
nostri DC M, a sinu Persico CXXXV M. huc convenit utrum-
que bivium, eorum qui Syria Palmyram petiere et eorum qui
a Gaza venerunt. A Petra incoluere Omani ad Characen us- 145
que oppidis quondam claris ab Samiramide conditis Besamnis
et Soractia. nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum quod

Characenorum regi paret in Pasitigris ripa, Forat nomine, in quod a Petra conveniunt, Characenque inde XII M passuum secundo aestu navigant. e Parthico autem regno navigantibus vicus Teredon. infra confluentem Euphratis et Tigris laeva fluminis Chaldaei optinent, dextra Nomades Sce-
146 nitae. quidam et alia duo oppida longis intervallis Tigri praenavigari tradunt, Barbatiam, mox Dumatham, quod abesse a Petra dierum X navigatione, (nostri negotiatores dicunt Characenorum regi parere), et Apameam sitam ubi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. itaque molientes incursio-
147 nem Parthos operibus obiectis inundatione arceri. Nunc a Charace dicemus oram Epiphani primum exquisitam. Locus ubi Euphratis ostium fuit, flumen Salsum, promunturium Chaldone, voragini similius quam mari per L M pass. orae, flumen Achenum, deserta C M pass. usque ad insulam Barum, sinus Capeus quem accolunt Gaulopes et Gattaei, sinus Gerrhaicus, oppidum Gerrha V M pass. amplitudine turres habet
148 ex salis quadratis molibus. A litore L M passuum regio Attene. ex adverso Tyros insula totidem milibus a litore, plurimis margaritis celeberrima cum oppido eiusdem nominis, iuxtaque altera minor a promunturio eius XII M D passuum. ultra magnas adspici insulas tradunt ad quas non sit perventum, huius ambitu CXII M D passuum. a Perside longius esse, adiri uno alveo angusto. Insula Ascliae, gentes Nocheti, Zurazi, Borgodi, Catharrei, Nomades, flumen Cynos.
149 Ultra navigationem inconpertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba praetermissa mentione oppidi Omanorum Batrasavaves et Omanae, quod priores celebrem portum Carmaniae fecere, item Homnae et Attanae, quae nunc oppida maxime celebrari a Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, ut Iuba, mons adusto similis. gentes Epimaranitae, mox Ichthyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblythaei montes, insula Omoemus, portus Mochorbe,
150 insulae Etaxalos, Inchobricae, gens Cadaei. insulae sine nominibus multae, celebres vero Isura, Rhinnea et proxima in qua scriptae sunt stelae lapideae litteris incognitis, Coboea portus, Bragae insulae desertae, gens Taludaei, Dabanegoris regio, mons Orsa cum portu, sinus Duatas, insulae multae,

mons Tricoryphos, regio Chardaleon, insulae Solanades,
Cachinna, item Ichthyophagorum. dein Clari, litus Mamaeum,
ubi auri metalla, regio Canauna, gentes Apitami, Casani,
insula Devade, fons Coralis, Carphati, insulae Alaea, Am-
namethus, gens Darae. insulae Chelonitis, Ichthyophagon 151
multae, Odanda deserta, Basa, multae Sabaeorum. flumina
Thanar, Amnum, insulae Doricae. fontes Daulotos, Dora.
insulae Pteros, Labatanis, Coboris, Sambrachate et oppidum
eodem nomine in continente. a meridie insulae multae, ma-
xima Camari. flumen Musecros, portus Laupas. Scenitae
Sabaei, insulae multae, emporium eorum Acila, ex quo in
Indiam navigatur. Regio Amithoscatta, Damnia, Mizi maio- 152
res et minores, Drimati. Naumachaeorum promunturium
contra Carmaniam distat L mil. passuum. mira res ibi tra-
ditur, Numenium ab Antiocho rege Mesenae praepositum
ibi vicisse eodem die classe aestuque reverso iterum equi-
tatu contra Persas dimicantem et gemina tropaea eodem in
loco Iovi ac Neptuno statuisse. Insula in alto obiacet Ogy- 153
ris, clara Erythra rege ibi sepulto. distat a continente
CXXV mil. pass. circumitur CXII mil. D passuum. nec minus
altera clara in Azanio mari Dioscoridu, distans a Syagro
extumo promunturio CCLXXX mil. pass. Reliqui in conti-
nente a noto etiamnum Autaridae, in montes VII dierum trans-
itus. gentes Larendani et Catapani, Gebbanitae pluribus
oppidis, sed maximis Nagia et Thomna, templorum LXV.
haec est amplitudinis significatio. Promunturium, a quo ad 154
continentem Trogodytarum L M pass., Thoani, Actaei, Cha-
tramotitae, Tonabaei, Antiadalei et Lexianae, Agraei, Cer-
bani, Sabaei Arabum propter tura clarissimi ad utraque ma-
ria porrectis gentibus. oppida eorum in Rubro litore Merme,
Marma, Corolia, Sabratha, intus oppida Nascus, Cardava,
Carnus et quo merces odorum deferunt Thomala. pars eorum 155
Atramitae, quorum caput Sabota LX templa muris includens,
regia tamen est omnium Mareliabata. sinum optinent XCIIII
M pass. refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterra-
nea iunguntur Minaei, mare accolunt et Aelamitae oppido
eiusdem nominis. his iuncti Chaculatae. oppidum Sibi quod
Graeci Apaten vocant, Arsi, Codani, Vadaei oppido magno

Barasasa, et Lechieni, Sygaros insula quam canes non in-
156 trant expositique circa litora errando moriuntur. Sinus in-
timus in quo Laeanitae, qui nomen ei dedere. regia eorum
Agra et in sinu Laeana vel, ut alii, Aelana. nam et ipsum
sinum nostri Aelaniticum, Artemidorus Alaeniticum, Iuba
Laeniticum. Circuitus Arabiae a Charace Laeana colligere
proditur |XLVII| LXV M, Iuba paulo minus |XL| M putat.
latissima est a septentrione inter oppida Heroeum et Cha-
157 racen. Nam et reliqua mediterranea eius dicantur. Nabataeis
Timenaeos iunxerant veteres. nunc sunt Taveni, Suelleni,
Araceni, Anageni, oppidum in quo omnis negotiatio eius
convenit. Hemnatae, Aualitae, oppida Domata, Haegra.
Tamudaei, oppidum Baclanaza, Cariati, Acitoali, oppidum
Phoda, ac Minaei a rege Cretae Minoe, ut existimant, ori-
ginem trahentes, quorum Carmei. oppidum XIIII mil. pas-
suum Maribba, Palmalacum et ipsum non spernendum, item
158 Canon. Rhadamaei (et horum origo Rhadamanthus putatur,
frater Minois), Homeritae Mesala oppido, Hamiroei, Gedra-
nitae, Phryaei, Lysanitae, Bachylitae, Samnaei, Amaitaei
oppidis Nessa et Chennesseri, Zamareni oppidis Sagiatta,
Canthace, Bacaschami, Riphearma oppidum, quo vocabulo
hordeum appellant, Autaei, Ethravi, Cyrei Elmataeis op-
pido, Chodae, Aiathuri in montibus oppido XXV mil. pas-
suum, in quo fons Aenuscabales, quod significat camelorum.
159 oppidum Ampelome, colonia Milesiorum, Athrida oppidum,
Calingii, quorum Mariba oppidum significat dominos omnium,
oppida Pallon, Murannimal iuxta flumen per quod Euphraten
emergere putant, gentes Agraei et Ammonii, oppidum Athe-
nae, Caunaravi, quod significat ditissimos armento, Chorra-
nitae, Cesani, Choani. fuerunt et Graeca oppida Arethusa,
160 Larisa, Chalcis, deleta variis bellis. Romana arma solus in
eam terram adhuc intulit Aelius Gallus ex equestri ordine.
nam C. Caesar Augusti filius prospexit tantum Arabiam.
Gallus oppida diruit non nominata auctoribus qui ante scripse-
159 runt, Negranam, Nestum, Nescam, Masugum, Caminacum,
Labeciam, et supra dictam Maribam circuitu VI mil. passuum,
161 item Caripetam, quo longissime processit. Cetera explo-
rata retulit: Nomadas lacte et ferina carne vesci, reliquos

vinum ut Indos palmis exprimere, oleum sesimae. numero-
sissimos esse Homeritas, Minaeis, fertiles agros palmetis
arbustoque, in pecore divitias. Ceubanos et Arraeos armis
praestare, maxime Chatramotitas. Carreis latissimos et fer-
tilissimos agros. Sabaeos ditissimos silvarum fertilitate odo-
rifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceraeque pro- l. 12
ventu. de odoribus suo dicemus volumine. Arabes mitrati 162
degunt aut intonso crine, barba abraditur praeterquam in
superiore labro. aliis et haec intonsa. mirumque dictu ex
innumeris populis pars aequa in conmerciis aut latrociniis
degit. in universum gentes ditissimae, ut apud quas ma-
ximae opes Romanorum Parthorumque subsidant, venden-
tibus quae e mari aut silvis capiunt, nihil invicem redimen-
tibus.

(33.) Nunc reliquam oram Arabiae contrariam perse- 163
quemur. Timosthenes totum sinum quatridui navigatione in
longitudinem taxavit, bidui in latitudinem, angustias IIII mil.
D pass., Eratosthenes ab ostio $\overline{|\text{XIII}|}$ in quamque partem, Ar-
temidorus Arabiae latere $\overline{|\text{XIIII}|}$ L mil., 29. Trogodytico 164
vero $\overline{|\text{XI}|}$ XXXIIII M D pass. Ptolomaida usque. Agrippa
$\overline{|\text{XVII}|}$ XXXII mil. passuum sine differentia laterum. plerique
latitudinem CCCCLXXV prodiderunt, faucisque hiberno ori-
enti obversas alii XII, alii XV mil. passuum patere. Situs 165
autem ita se habet: A sinu Laeanitico alter sinus quem Ara-
bes Aean vocant, in quo Heroon oppidum est. fuit et Cam-
bysu inter Nelos et Marchadas deductis eo aegris exercituus.
gens Tyron, Daneon portus, ex quo navigabilem alveum per-
ducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit, LXII 5, 44
M D passuum intervallo, quod inter flumen et Rubrum mare
interest, primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitavit,
mox Darius Persarum, deinde Ptolomaeus sequens, qui et
duxit fossam latitudine pedum C, altitudine XL, in longitu-
dinem XXXVII M D passuum usque ad Fontes amaros.
ultra deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis 166
Rubro mari conperto quam terra Aegypti. aliqui non eam
adferunt causam, sed ne inmisso mari corrumperetur aqua
Nili, quae sola potuus praebet. Nihilominus iter totum ter-
reno frequentatur a mari Aegyptio, quod est triplex, unum

a Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant via
167 non reperitur subinde aura vestigia operiente. alterum II
mil. passuum ultra Casium montem, quod a LX mil. passuum
redit in Pelusiacam viam. accolunt Arabes Autaei. tertium
a Gerrho, quod Agipsium vocant, per eosdem Arabes LX
mil. passuum propius, sed asperum montibus et inops aquarum.
eae omnes viae Arsinoen ducunt conditam sororis nomine
in sinu Carandra a Ptolomaeo Philadelpho, qui primus
Trogodyticen excussit, amnem qui Arsinoen praefluit Ptolo-
168 maeum appellavit. mox oppidum parvum est Aenum — alii
pro hoc Phileterias scribunt — deinde sunt Asarri ex Trogodytarum
conubiis, Arabes feri, insulae Sarapine, Scytala,
mox deserta ad Myoshormon, ubi fons Tatnos, mons Aeas,
insula Iambe, portuus multi. Berenice, oppidum matris Phi-
103 ladelphi nomine, ad quod iter a Copto diximus. Arabes
169 Autaei et Gebadei. (34.) Trogodytice, quam prisci Midoen,
alii Michoe dixere. mons Pentedactylos, insulae Stenae dirae
aliquot, Halonnesi non pauciores, Cardamine, Topazos, quae
gemmae nomen dedit. sinus insulis refertus, ex his quae
Macreu vocantur aquosae, quae Eratanos sitientes. regum
his praefecti fuere. Introrsus Candaei, quos Ophiophagos
vocant, serpentibus vesci adsueti. neque alia regio fertilior
170 est auro. Iuba, qui videtur diligentissime persecutus haec,
omisit in hoc tractu, nisi exemplarium vitium est, Berenicen
alteram quae Panchrysos cognominata est et tertiam quae
Epidires, insignem loco. est enim sita in cervice longe procurrente,
ubi fauces Rubri maris IIII mil. D passuum ab Ara-
171 bia distant. insula ibi Cytis, topazum ferens et ipsa. Ultra
silvae, ubi Ptolomais a Philadelpho condita ad venatuus elephantorum,
ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Mo-
2,183 noleum. Haec est regio secundo volumine a nobis significata,
in qua XLV diebus ante solstitium totidemque postea
hora sexta consumuntur umbrae, et in meridiem reliquis horis
cadunt, ceteris diebus in septentrionem, cum in Berenice
164 quam primam posuimus ipso die solstiti sexta hora umbrae
in totum absumantur nihilque adnotetur aliud novi, DCII mil.
passuum intervallo a Ptolomaide, res ingentis exempli locusque
subtilitatis inmensae, mundo ibi deprenso, cum indubi-

tata ratione umbrarum Eratosthenes mensuram terrae prodere inde conceperit. Hinc Azanium mare, promunturium 172
quod aliqui Hippalum scripsere, lacus Mandalum, insula Colocasitis, et in alto multae in quibus testudo plurima. oppidum Sacae, insula Daphnidis, oppidum Aduliton. Aegyptiorum hoc servi profugi a dominis condidere. Maximum hic 173
emporium Trogodytarum, etiam Aethiopum, abest a Ptolomaide II dierum navigatione. deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, celtium testudinum, sphingia, mancipia. Supra Aethiopas Aroteras insulae quae Aliaeu vocantur, item Bacchias et Antibacchias et Stratioton. Hinc in ora Aethiopiae sinus incognitus, quod miremur, cum ulteriora mercatores scrutentur. promunturium in quo fons Cucios expetitus navigantibus. Ultra Isidis portus, X die- 174
rum remigio ab oppido Adulitarum distans. in eum Trogodytis myrrha confertur. insulae ante portum duae Pseudopylae vocantur, interiores totidem Pylae, in altera stelae lapideae litteris ignotis. Ultra sinus Abalitu, dein insula Diodori et aliae desertae, per continentem quoque deserta, oppidum Gaza, promunturium et portus Mossylites, quo cinnamum devehitur. hucusque Sesostris exercitum duxit. Ali- 175
qui unum Aethiopiae oppidum ultra ponunt in litore Barigaza. a Mossylico promunturio Atlanticum mare incipere vult Iuba praeter Mauretanias suas Gadis usque navigandum coro, cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promunturio Indorum quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto cursu praeter Exustam et Malichu insulas |XV| mil. passuum esse, inde ad locum quem vocant Scaeneos CCXXV M, inde ad insulam Sadanum CL mil. passuum. sic fieri ad apertum mare |XVIII| LXXV mil. passuum. Reliqui 176
omnes propter ardorem solis navigari posse non putaverunt. quin et commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitae appellati, quoniam bubulos utres binos insternentes ponte piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Trogodytarum idem Iuba tradit Therothoas a venatu dictos, mirae velocitatis, sicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia, Bantenos, Gangeras, Thalibas, Saxinas, Sirecas, Daremas, Domazames. quin et accolas Nili a Syene non Aethiopum 177

populos sed Arabum esse dicit usque Meroen, Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus,
5,49 Arabas conditores habere. sunt et qui ulteriorem ripam Aethiopiae auferant adnectantque Africae. ripas autem incoluere propter aquam. nos relicto cuique intellegendi arbitrio oppida quo traduntur ordine utrimque ponemus.

178 (35.) A Syene et prius Arabiae latere gens Catadupi, deinde Syenitae, oppida Tacompson quam quidam appellaverunt Thathicen, Aramam, Sesamos, Andura, Masindomacum, Arabeta et Boggiana, Leuphitorga, Tautarene, Meae Chindita, Noa, Goploa, Gistate, Megada, Lea, Remni, Nups, Direa, Patigga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur, Boron, in mediterraneo Mallo pro-
179 ximum Meroe. sic prodidit Bion. Iuba aliter: oppidum in monte Megatichos inter Aegyptum et Aethiopiam, quod Arabes Mirsion vocaverunt, dein Tacompson, Aramum, Sesamum, Pide, Mamuda, Corambim iuxta bituminis fontem, Amodata, Prosda, Parenta, Mania, Tessata, Galles, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Endondacometas, Nomadas in tabernaculis viventes, Cystaepen, Magada, Galen, Paroa, Primi, Nups, Dicelin, Patingan, Breves, Magasneos, Egasmala, Cramda, Denna, Cadeum, Mathena, Batta, Alanam, Macua, Scammos, Goram in insula, ab iis Abala, Androca-
180 lim, Seserem, Mallos, Agocen. Ex Africae latere tradita sunt eodem nomine Tacompsos altera sive pars prioris, Mogore, Sea, Aedos, Apelenariae, Pindis, Magassa, Buma, Lintuma, Spintum, Sidopt, Gensoe, Pindicitor, Agugo, Orsum, Suara, Maumarum, Urbim, Mulon, quod oppidum Graeci Hypaton vocarunt, Pagoartas, Zamnes, unde elephanti incipiant, Mambli, Berressa, Coetum. fuit quondam et Ep[illegible] oppidum contra Meroen, antequam Bion scriberet delet[illegible]
181 Haec sunt prodita usque Meroen, ex quibus hoc temp[illegible] nullum prope utroque latere exstat. certe solitudines nup[illegible] renuntiavere principi Neroni missi ab eo milites praetori[illegible] cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella et Aethi[illegible]picum cogitanti. Intravere autem et eo arma Romana d[illegible] Augusti temporibus duce P. Petronio et ipso equestris ordi[illegible] praefecto Aegypti. is oppida eorum expugnavit quae s[illegible]

invenimus quo dicemus ordine: Pselcin, Primi, Bocchin, Fo-
rum Cambusis, Atteniam, Stadissim, ubi Nilus praecipitans
se fragore auditum accolis aufert. diripuit et Nepata. lon- 182
gissime autem a Syene progressus est DCCCLXX mil. pas-
suum. nec tamen arma Romana ibi solitudinem fecerunt,
Aegyptiorum bellis attrita est Aethiopia vicissim imperitando
serviendoque, clara et potens etiam usque ad Troiana bella
Memnone regnante. et Syriae imperitasse eam nostroque litori
aetate regis Cephei patet Andromedae fabulis. Simili modo 183
et de mensura eius varia prodidere, primus Dalion ultra
Meroen longe subvectus, mox Aristocreon et Bion et Basilis,
Simonides minor etiam quinquennio in Meroe moratus, cum
de Aethiopia scriberet. nam Timosthenes classium Philadel-
phi praefectus sine mensura dierum LX a Syene Meroen iter
prodidit, Eratosthenes DCXXV mil., Artemidorus DC mil.,
Sebosus ab Aegypti extremis $\overline{|XVI|}$ LXXII mil. passuum, unde
proxime dicti $\overline{|XII|}$ L M. verum omnis haec finita nuper dispu- 184
tatio est, quoniam a Syene DCCCCXXXXV milia Neronis
exploratores renuntiavere his modis: a Syene Hieran syca-
minon LIIII mil. pass., inde Tama LXXII mil. pass. regione
Evonymiton Aethiopum, Primi CXX, Acinam LXIIII mil.,
Pitaram XXII, Tergedum CIII milia. insulam Gagauden esse
in medio eo tractu. inde primum visas aves psittacos et ab
altera, quae vocatur Articula, animal sphingion, a Tergedo
cynocephalos. inde Nabata LXXX milia. oppidum id parvum
inter praedicta solum. ab eo ad insulam Meroen CCCLX M. 185
herbas circa Meroen demum viridiores, silvarumque aliquid
apparuisse et rhinocerotum elephantorumque vestigia. ipsum
oppidum Meroen ab introitu insulae abesse LXX mil. pass.,
iuxtaque aliam insulam Tadu dextro subeuntibus alveo, quae
portum faceret. aedificia oppidi pauca. regnare feminam 186
Candacen, quod nomen multis iam annis ad reginas transiit.
delubrum Hammonis et ibi religiosum et toto tractu sacella.
cetero cum potirentur rerum Aethiopes, insula ea magnae
claritatis fuit. tradunt armatorum CCL mil. dare solitam, ar-
tificum III M alere. reges Aethiopum XLV et hodie traduntur.
30. Universa vero gens Aetheria appellata est, deinde 187
Atlantia, mox a Volcani filio Aethiope Aethiopia. Animalium

hominumque monstrificas effigies circa extremitates eius gigni
minime mirum artifici ad formanda corpora effigiesque cae-
landas mobilitate ignea. ferunt certe ab orientis parte in-
tima gentes esse sine naribus, aequali totius oris planitie,
188 alias superiore labro orbas, alias sine linguis. pars etiam
ore concreto et naribus carens uno tantum foramine spirat,
potumque calamis avenae trahit et grana eiusdem avenae
sponte provenientis ad vescendum. quibusdam pro sermone
nutus motusque membrorum est. quibusdam ante Ptolomaeum
Lathyrum Aegypti regem ignotus fuit usus ignium. quidam
et Pygmaeorum gentem prodiderunt inter paludes ex quibus
189 Nilus oriretur. In ora autem ubi desimus continui montes
177 ardentibus similes rubent. Trogodytis et Rubro mari a Me-
roe tractus omnis superponitur, a Napata tridui itinere ad
Rubrum litus aqua pluvia ad usum conpluribus locis servata,
fertilissima regione quae interest auri. Ulteriora Atabuli
Aethiopum gens tenent. dein contra Meroen Megabarri, quos
aliqui Adiabaros nominavere, oppidum habent Apollinis. pars
190 eorum Nomades, quae elephantis vescitur. Ex adverso in
Africae parte Macrobii, rursus a Megabarris Memnones et
Dabelli dierumque XX intervallo Critensi. ultra eos Dochi.
deinde Gymnetes semper nudi, mox Anderae, Mattitae, Me-
saches, Hypsodores, atri coloris tota corpora rubrica inlinunt.
at ex Africae parte Medimni, dein Nomades cynocephalorum
lacte viventes, Alabi, Syrbotae qui octonum cubitorum esse
191 dicuntur. Aristocreon Libyae latere a Meroe oppidum Tollen
dierum V itinere tradit. inde dierum XII Aesar oppidum
Aegyptiorum qui Psammetichum fugerint. in eo prodente se
CCC M habitasse. contra in Arabico latere Diaron oppidum
esse eorum. Bion autem Sapen vocat quod ille Aesar, et
ipso nomine advenas ait significari. caput eorum in insula
Sembobitin, et tertium in Arabia Sinat. inter montes autem
et Nilum Simbarri sunt, Palugges, in ipsis vero montibus
Asachae multis nationibus. abesse a mari dicuntur dierum
192 V itinere. vivunt elephantorum venatu. Insula in Nilo Sem-
berritarum reginae paret. ab ea Nubei Aethiopes dierum
VIII itinere. oppidum eorum Nilo inpositum Tenupsis. Se-
sambri, apud quos quadripedes omnes sine auribus, etiam

elephanti. at ex Africae parte Tonobari, Ptoenphae, qui
canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes, Ha-
rusbi oppido longe ab Nilo sito. postea Archisarmi, Phalliges,
Marigarri, Chasamari. Bion et alia oppida in insulis tradit, 193
a Sembobiti Meroen versus dierum toto itinere XX. proximae
insulae oppidum Semberritarum sub regina, et aliud Asara,
alterius oppidum Darden. tertiam Medoen vocant, in qua
oppidum Asel. quartam eodem quo oppidum nomine Garoden.
inde per ripas oppida Nautis, Madum, Demadatin, Secandum,
Collocat, Secande, Navectabe cum agro Psegipta, Candra-
gori, Arabam, Summaram. Regio supra Sirbitum, ubi desi- 194
nunt montes, traditur a quibusdam habere maritimos Aethio-
pas, Nisicathas, Nisitas, quod significat ternum et quaternum
oculorum viros, non quia sic sint, sed quia sagittis praecipua
contemplatione utantur. ab ea vero parte Nili quae supra
Syrtes maiores oceanumque meridianum protenditur Dalion
Vacathos esse dicit pluvia tantum aqua utentes Cisoros, Lon-
goporos ab Oecalicibus dierum V itinere, Usibalchos, Isbelos,
Perusios, Ballios, Cispios. reliqua deserta. dein fabulosius, 195
ad occidentem versus Nigroe, quorum rex unum oculum in
fronte habeat, Agriophagi pantherarum et leonum maxime
carnibus viventes, Pamphagi omnia mandentes, Anthropo-
phagi humana carne vescentes, Cynamolgi caninis capitibus,
Artabatitae quadripedes, ferarum modo vagi. deinde He-
sperioe, Perorsi, quos in Mauretaniae confinio diximus. Pars 5,10
quaedam Aethiopum locustis tantum vivit fumo et sale dura-
tis in annua alimenta. hi quadragesimum annum vitae non
excedunt. Aethiopum terram universam cum mari Rubro pa- 196
tere in longitudinem |XXI| LXX mil. passuum, in latitudinem
cum superiore Aegypto |XII| XCVII M Agrippa existimavit.
quidam longitudinem ita diviserunt: a Meroe Sirbitum XII
dierum navigationem, ab ea XII ad Dabellos, ab iis ad ocea-
num Aethiopicum VI dierum iter. in totum autem ab oceano
ad Meroen DCXXV M passuum esse inter auctores fere con- 184
venit, inde Syenen quantum diximus. Sita est Aethiopia ab 197
oriente hiberno ad occidentem hibernum. meridiano cardine
silvae hiberno maxime virent, a media eius parte imminens
mari mons excelsus aeternis ardet ignibus, Theon ochema

dictus a Graecis. a quo navigatio quatridui, promunturium
quod Hesperu ceras vocatur confine Africae iuxta Aethiopas
Hesperios. quidam et in eo tractu modicos colles amoena
opacitate vestitos Aegipanum Satyrorumque produnt.
198 31. (36.) Insulas toto Eoo mari et Ephorus conplures
esse tradidit et Eudoxus. et Timosthenes, Clitarchus vero
Alexandro regi renuntiatam adeo divitem ut equos incolae
talentis auri permutarent, alteram, ubi sacer mons opacus
silva repertus esset, destillante arboribus odore mirae sua-
vitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula ad-
versa Aethiopiae, cuius neque magnitudo neque intervallum
a continente constat. Aethiopas tantum populos habere pro-
199 ditur. Ephorus auctor est a Rubro mari navigantes in eam
non posse propter ardores ultra quasdam columnas (ita ap-
pellantur parvae insulae) provehi. Polybius in extrema Mau-
retania contra montem Atlantem a terra stadia VIII abesse
prodidit Cernen, Nepos Cornelius ex adverso maxime Car-
thaginis a continente pass. M, non ampliorem circuitu MM.
Traditur et alia insula contra montem Atlantem, et ipsa At-
lantis appellata. ab ea V dierum praenavigatione solitudines
ad Aethiopas Hesperios et promunturium quod vocavimus
197 Hesperu ceras, inde primum circumagente se terrarum fronte
200 in occasum ac mare Atlanticum. Contra hoc quoque pro-
munturium Gorgades insulae narrantur, Gorgonum quondam
domuus, bidui navigatione distantes a continente, ut tradit
Xenophon Lampsacenus. penetravit in eas Hanno Poenorum
imperator prodiditque hirta feminarum corpora, viros perni-
citate evasisse, duarumque Gorgadum cutes argumenti et
miraculi gratia in Iunonis templo posuit spectatas usque ad
201 Carthaginem captam. Ultra has etiamnum duae Hesperidum
insulae narrantur, adeoque omnia circa hoc incerta sunt ut
Statius Sebosus a Gorgonum insulis praenavigatione Atlantis
dierum XL ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab iis ad
Hesperu ceras unius. nec Mauretaniae insularum certior fama
est. paucas modo constat esse ex adverso Autololum a Iuba
repertas, in quibus Gaetulicam purpuram tinguere instituerat.
202 32. (37.) Sunt qui ultra eas Fortunatas putant esse quas-
damque alias, quarum numero idem Sebosus etiam spatia

conplexus Iunoniam abesse a Gadibus DCCL mil. pass. tradit.
ab ea tantundem ad occasum versus Pluvialiam Caprariamque.
in Pluvialia non esse aquam nisi ex imbribus. ab iis CCL
mil. pass. Fortunatas contra laevam Mauretaniae in VIII.
horam solis, vocari Invallem convexitate et Planasiam a spe-
cie, Invallis circuitu CCC mil. passuum. arborum ibi proce-
ritatem ad CXL pedes adolescere. Iuba de Fortunatis ita 203
inquisivit: sub meridiem positas esse prope occasum, a Pur-
purariis DCXXV mil. passuum, sic ut CCL supra occasum
navigetur, dein per CCCLXXV mil. passuum ortus petatur.
primam vocari Ombrion nullis aedificiorum vestigiis, habere
in montibus stagnum, arbores similes ferulae, ex quibus aqua
exprimatur, e nigris amara, ex candidioribus potui iucunda.
alteram insulam Iunoniam appellari, in ea aediculam esse 204
tantum lapide exstructam. ab ea in vicino eodem nomine mi-
norem, deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. in
conspectu earum esse Ninguariam, quae hoc nomen acceperit
a perpetua nive, nebulosam. proximam ei Canariam vocari 205
a multitudine canum ingentis magnitudinis, ex quibus per-
ducti sunt Iubae duo. apparent ibi vestigia aedificiorum.
cum omnes autem copia pomorum et avium omnis generis
abundent, hanc et palmetis caryotas ferentibus ac nuce pinea
abundare. esse copiam et mellis, papyrum quoque et siluros
in amnibus gigni, infestari eas beluis quae expellantur ad-
sidue putrescentibus.

(38.) Et abunde orbe terrarum extra intra indicato colli-
genda in artum mensura aequorum videtur. 33. Polybius a 206
Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Maeotis
|XXXIIII| XXXVII mil. D passuum prodidit, ab eodem initio
ad orientem recto cursu Siciliam |XII| L mil. passuum, Cretam
CCCLXXV M passuum, Rhodum CLXXXVII M D passuum,
Chelidonias tantundem, Cyprum CCXXV M passuum, inde
Syriae Seleuciam Pieriam CXV mil. passuum, quae conpu-
tatio efficit |XXIII| XL M passuum. Agrippa hoc idem inter- 207
vallum a freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem
directam |XXXIIII| XL M passuum taxat, in quo haut scio an
sit error numeri, quoniam idem a Siculo freto Alexandriam
cursus |XIII| L mil. passuum tradidit. universus autem cir-

cuitus per sinuus dictos ab eodem exordio colligit ad Maeotim lacum |CLV| VIIII mil. passuum, Artemidorus adicit DCCLVI mil., idem cum Maeotide |CLXXIII| XC M passuum esse tra-
208 didit. Haec est mensura inermium et pacata audacia fortunam provocantium hominum. nunc ipsarum partium magnitudo conparabitur, utcumque difficultatem adferet auctorum diversitas, aptissime tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. est ergo ad hoc praescriptum Europae magnitudo |LXXXI| XLIIII mil. passuum. Africae (ut media ex omni varietate prodentium sumatur conputatio) efficit longitudo |XXXVII| XCVIII mil., latitudo, qua colitur, nusquam CCL
209 milia passuum excedit. sed quoniam in Cyrenaica eius parte DCCCCX milium passuum eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas usque, qua noscebantur, conplectens, universa mensura, quae veniet in conputationem |XLVI| VIII mil. passuum efficit. Asiae longitudo in confesso est |LX| III mil. DCCL passuum, latitudo sane conputetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum sitam, ut per Meroen et Syenen
210 mensura currat, |XVIII| LXXV mil. passuum. apparet ergo Europam paulo minus dimidia Asiae parte maiorem esse quam Asiam, eandem altero tanto et sexta parte Africae ampliorem quam Africam. quod si misceantur omnes summae, liquido patebit Europam totius terrae tertiam esse partem et octavam paulo amplius, Asiam vero quartam et quartamdecimam, Africam autem quintam et insuper sexagesimam.

211 (39.) His addemus etiamnum unam Graecae inventionis sententiam vel exquisitissimae subtilitatis, ut nihil desit in spectando terrarum situ, indicatisque regionibus noscatur et cum qua cuique societas sit sive cognatio dierum ac noctium. quibusque inter se pares umbrae et aequa mundi convexitas ergo reddetur hoc etiam, terraeque universae in membra caeli digerentur.

212 34. Plura sunt autem segmenta mundi, quae nostri circulos appellavere, Graeci parallelos. Principium habet Indiae pars versa ad austrum. patet usque Arabiam et Rubri maris accolas. continentur Gedrosi, Carmani, Persae, Elymaei, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras usque, Syria Coele, Pelu-

sium, Aegypti inferiora, quae Chora vocatur, Alexandria,
Africae maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Hadru-
metum, Clupea, Carthago, Utica, uterque Hippo, Numidia,
Mauretania utraque, Atlanticum mare, columnae Herculis.
In hoc caeli circumplexu aequinoctii die medio umbilicus quem
gnomonem vocant VII pedes longus umbram non amplius IIII
pedes longam reddit, noctis vero dieique longissima spatia
XIIII horas aequinoctiales habent, brevissima ex contrario X.
Sequens circulus incipit ab India vergente ad occasum, vadit 213
per medios Parthos, Persepolim, citima Persidis, Arabiam
citeriorem, Iudaeam, Libani montis accolas, amplectitur Ba-
bylonem, Idumaeam, Samariam, Hierosolyma, Ascalonem,
Iopen, Caesaream, Phoenicen, Ptolemaidem, Sidonem, Ty-
rum, Berytum, Botryn, Tripolim, Byblum, Antiochiam, Lao-
diceam, Seleuciam, Ciliciae maritima, Cypri austrina, Cretam,
Lilybaeum in Sicilia, septentrionalia Africae et Numidiae.
Umbilicus aequinoctio XXXV pedum umbram XXIIII pedes
longam facit, dies autem noxque maxima XIIII horarum ae-
quinoctialium est accedente bis quinta parte unius horae.
Tertius circulus ab Indis Imavo proximis oritur. tendit per 214
Caspias portas, Mediae proxima, Cataoniam, Cappadociam,
Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum,
Cyprum, Pisidiam, Pamphyliam, Siden, Lycaoniam, Lyciam,
Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum,
Cnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium,
Malean, Argos, Laconicam, Elim, Olympiam, Messeniam
Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniae
austrina, Carteiam, Gadis. gnomonis C unciae umbram LXXVII
unciarum faciunt. longissimus dies est aequinoctialium ho-
rarum XIIII atque dimidiae cum tricesima unius horae. Quarto 215
subiacent circulo. quae sunt ab altero latere Imavi, Cappa-
dociae austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Zmyrna, Sipylus,
Tmolus mons, Lydia, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephe-
sus, Miletus, Chios, Samos, Icarium mare, Cycladum septen-
trio, Athenae, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patrae,
Isthmos, Epirus, septentrionalia Siciliae, Narbonensis Galliae
exortiva, Hispaniae maritima a Carthagine nova et inde ad
occasum. gnomoni XXI pedum respondent umbrae XVI

pedum. longissimus dies habet aequinoctiales horas XIIII
216 tertias duas unius horae. Quinto continentur segmento
introitu Caspii maris Bactri, Hiberia, Armenia, Mysia, Phr
gia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Iliu
Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heracl
in Ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Cassandr
Thessalia, Macedonia, Larisa, Amphipolis, Thessaloni
Pella, Edesus, Beroea, Pharsalia, Carystum, Euboea Boe
tum, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Bru
disium, Tarentum, Thurii, Locri, Regium, Lucani, Neapol
Puteoli, Tuscum mare, Corsica, Baliares, Hispania med
gnomoni septem pedes, umbris sex. magnitudo diei sum
217 horarum aequinoctialium XV. Sexta conprehensio, qua c
tinetur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasu
septentrionalia Armeniae, Apolloniam supra Rhyndacu
Nicomediam, Nicaeam, Calchadonem, Byzantium, Lysi
cheam, Cherronesum, Melanem sinum, Abderam, Samoth
ciam, Maroneam, Aenum, Bessicam, Thraciam, Maedica
Paeoniam, Illyrios, Durrachium, Canusium, Apuliae extu
Campaniam, Etruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam,
guriam, Antipolim, Massiliam, Narbonem, Tarraconem,
spaniam Tarraconensem mediam et inde per Lusitani
gnomoni pedes VIIII, umbrae VIII. longissima spatia h
rum aequinoctialium XV addita nona parte unius horae
218 ut Nigidio placuit, quinta. Septima divisio ab altera Ca
maris ora incipit, vadit super Callatim, Bosporum, Borys
nen, Tomos, Thraciae aversa, Triballos, Illyrici reli
Hadriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Viceti
Patavium, Veronam, Cremonam, Ravennam, Anconam,
cenum, Marsos, Pelignos, Sabinos, Umbriam, Arimin
Bononiam, Placentiam, Mediolanum omniaque ab Apenn
transque Alpis Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenae
Celtiberiam. umbilico XXXV pedum umbrae XXXVI,
tamen in parte Venetiae exaequetur umbra gnomoni.
plissima dies horarum aequinoctialium XV et quintarum
219 tium horae trium. Hactenus antiquorum exacta celebravi
sequentium diligentissimi quod superest terrarum supra
bus adsignavere segmentis: a Tanai per Maeotim lacun

Sarmatas usque Borysthenen atque ita per Dacos partemque
Germaniae, Gallias, oceani litora amplexi, quod esset ho-
rarum XVI, alterum per Hyperboreos et Britanniam horarum
XVII, postremum Scythicum a Ripaeis iugis in Thylen, in 220
quo dies continuarentur, ut diximus, noctesque per vices. 4,89
Idem et ante principia quae fecimus posuere circulos duos:
primum per insulam Meroen et Ptolemaidem in Rubro mari
ad elephantorum venatuus conditam, ubi longissimus dies XII
horarum esset, dimidia hora amplior, secundum per Syenen
Aegypti euntem, qui esset horarum XIII, idemque singulis
dimidia horarum spatia usque ad ultimum adiecere circulis.
Et hactenus de terris.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBRI XXXVII.

POST LUDOVICI IANI OBITUM

RECOGNOVIT ET SCRIPTURAE DISCREPANTIA ADIECTA

EDIDIT

CAROLUS MAYHOFF.

VOL. II. LIBRI VII—XV.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

MDCCCLXXV.

LIPSIAE, TYPIS B. G. TEUBNERI.

PRAEFATIO.

Erunt fortasse quibus iusto diutius haesisse videar in ius voluminis recensendi negotio, quippe quod mihi man- tum esse iam quattuor abhinc annos a B. G. Teubnero ephemeridibus, quas de sua mercatura libraria edere let, promulgatum sit. nec tamen me paenitet tam diu tulisse hominum doctorum exspectationem. poteram idem ita praecipitare editionem, ut Plinii libros velo- percurrens quae ab Urlichsio, Felsio, Detlefseno, aliis emendata esse viderentur, ea in meum usum con- tisse satis haberem, cum praesertim principio redemptor estissimus id unum ageret, ut editionis stereotypae ginarum forma ac specie non mutata ea potissimum da tollerentur, quae codicis rescripti a Moneo inventi sidio nimis neglecto e prioris editionis textu nondum lata essent. sed cum haec subitaria et parum accurata ra a mea studiorum ratione abhorrebat, tum ut ad munem litterarum usum pro mearum virium parte, ntulumcumque esset, aliquid conferre tentarem, efflagi- videbatur memoria atque auctoritas illius viri claris- i, cuius in locum consentientibus filio eius Carolo et emptore substitutus eram, Ludovici Iani, qui quidem per quadraginta annos constantem et indefessam in- triam in opere arduo et a 'studiorum amoenitatibus' enissimo consumpsisset et quidquid et otii habebat et genio valebat Plinio suo impendisset novis dotibus ex- ando, inter eos qui de hoc scriptore insigniter meru- unt honestum sibi locum vindicavit. est autem in rei

natura positum, ut, si quis novae recensionis operosum laborem in se receperit, nimis angustis finibus coerceri et alienis potius rationibus parere quam libero et suo arbitrio uti nolit. quare B. G. Teubnerus facile concessit, ut mihi integra omnia essent ac libera et mutata etiam forma et dispositione editionis singularum paginarum in margine scripturarum discrepantium eum delectum subicerem, quo ad recensionem recte iudicandam opus esse videretur. itaque quamquam Ianus quattuor libros iterum recognitos eorumque scripturae discrepantiam sua manu exaratam reliquerat, tamen a VII usque ad XV librum totum volumen ipse plus semel pertractavi ac textum et commentarium criticum meo iudicio constitui, ut quaecunque vel reprehendenda vel probanda sint ad me unum pertineant.*)

*) Ex iis quae Ludovicus Ianus reliquit possideo praeter libros aliquot et commentationes ad apparatum Plinianum pertinentes editionis eius voluminis alterius exemplar illud, cuius plagulas, si omnes iterum recognoscere licuisset, typothetae traditurus erat, et tredecim folia, in quibus scripturae discrepantiam sua manu exaraverat. absolvit autem recognitionem quattuor librorum et quattuor paragraphorum libri XI; ultimum folium, quod ad primam sectionem libri XI pertinet, Calendarum Martiarum a. 1869 significationem habet, quo simul apparet illum Plinio suo assiduam operam navare non desiisse ante quam luctuoso quo anima exstincta est morbo correptus est. praeterea Carolus Ianus L. f. benignissime mihi inspiciendum permisit eiusdem voluminis id exemplar, in quo adnotationes pater conscribere solebat. in his omnibus quas inveni coniecturas nonnullas recipiendas duxi, plerasque in commentario significavi, omnes denique in unum coniunctas proponere hoc loco placet. sunt autem sedecim hae: VII 54 pro *habentis* recepit *habet is,* sed dubitanter recepit, nam in scripturae discrepantia addidit: '*an habenti suum?*' VII 62 scripsit *e Cornelia*, auctore Detlefseno qui posuerat *ex Cornelia*. VIII 44 pro *alvearia* coniecit *alvaria*, ibidem 182 *erigi*, 198 *vestitu. is quibus*; IX 16 *reddituros*, 67 *HS* $\overline{VIII}$, 133 *aquae* et *aequali*, 143 *pratrahens*. X 26 pro *intereaque*, quod Rhenanus coniecit, maluit *interimque*, 59 *decoro*, 75 *Elii* pro *Elei*, 156 librorum scripturam *contra* munivit citato Geoponicorum loco. XI 122 coniecit *peculiarem dotem* vel *peculiare quiddam*; XIV 96, ubi ego *sua inventa* scripsi, Lipsius epist. quaest. I 10 coniecerat *sua memoria*, pro -um lectione *sua in mensa* scribendum putavit *suo aevo* in vel *praecipua*; XV 114 *gemina generantur*.

quae cum ita essent, hoc volumen quasi faciem induit plane novam ac valde dissimilem voluminibus reliquis, quae antequam omnia in eandem formam a me redacta erunt, haud scio an offensioni haec dissimilitudo futura sit iis qui totum opus empturi sint, sed utendi commoditatem spero potiorem iis fore quam faciei aequabilitatem.

I.

Haec nova editionis conformatio simul opportunitatem mihi dedit liberioris cuiusdam rationis criticae adhibendae. nam cum omnia quae mutavi non solum in textu obliquis litteris aliisve signis, sed etiam in commentario critico enotatis librorum discrepantiis aperte significaverim, et facile uno conspectu in eadem pagina comprehendi possint quae in libris scripta sunt quaeque vulgo adhuc legebantur et quae ego novavi, non verendum erit ne, si cui quae scripsi displiceant, opprobrio mihi vertat quod mea pro Plinianis venditans lectores in errorem induxerim. quamquam haec non ita dicta velim, tamquam codicum auctoritatem parvi faciam et textus emendationem maxima ex parte ab arte coniecturali repetendam esse censeam. immo vero multo mihi potius est sano et circumspecto iudicio servare quam inconsulto novare et quam antehac statui muneris critici legem ac normam strenue et dedita opera secutus sum, ut, ubicumque fieri poterat, librorum manu scriptorum memoriam tuerer et, ubi ab aliis iniuria spreta esse videbatur, in integrum restituerem. cuius rei documenta aliquot in novis meis lucubrationibus Plinianis nuper proposui, alia haud pauca inveniet quem non piguerit hanc editionem cum ceteris accurate comparavisse. saepe enim ab editoribus reliquis recessi non mutatione eorum quae tradita sunt, sed alio delectu variarum lectionum aut alia verborum distinctione, et quae codicibus adhuc inventis et collatis hauriri possunt, ea propemodum exhausisse mihi videor. sed quo diutius in Plinio elaborabam quoque accuratius et Monei codicem rescriptum cum ceteris conferebam et antiquos auctores,

e quibus Plinius sua desumpsit vel qui iisdem fontibus usi sunt vel qui eius libros postea expilaverunt, perscrutabar, eo magis intellexi in iis potissimum libris, in quibus antiquissimorum codicum subsidia nobis deessent, condicionem rei criticae eam esse, ut latissimus coniecturae campus pateret. atque hunc quidem campum inter recentiores Urlichsius primus et dixit libere ingrediendum esse et ipse feliciter admodum ingressus est; Ianus autem, quamquam illius procedendi rationem non prorsus inprobavit, tamen non eadem iudicii libertate eam secutus est, sed codicum vestigiis instare tutius putavit; Detlefsenus denique, qui de amplificando apparatu critico praeclare meritus est et in hac parte operis critici praecipuam industriam collocavit, paulo liberius pluribus locis et suas et aliorum coniecturas admisit, sed idem permultos alios tacite intactos reliquit, quos quin vitiis depravatos esse censuerit mihi non dubium est. quam emendandi cautionem atque etiam timiditatem haud scio an recte credideris inde ortam esse, quod, cum olim Plinius multorum hominum eruditorum non modo admiratione, verum etiam assiduis studiis celebratus sit, nunc eius emendatio perpaucorum diligentiae peragenda relinquitur, qui, quae est hodie difficultas libros publicandi abstrusa doctrina refertos, ne ipsi quidem omnia quae scrutando et coniciendo invenerunt in medium proferre solent. certe si plures consociatis viribus Plinio emendando operam navarent et haec studia magis exardescerent, ipsa concertatione ingeniorum fieret, id quod in aliis scriptoribus magis celebratis factum esse videmus, ut editores deposita illa verecundia, qua absurda vitia corrigere nunc prohibentur, iam confidentius artem criticam exercere auderent. itaque non solum saepius quam priores editores aliorum hominum doctorum emendationes comprobavi, sed etiam ipse coniecturis non peperci, quarum plus quam centum, quia praeter ceteras quadam veri specie commendari videbantur, in textum recepi, multo plures autem in commentario critico dubitanter adnotavi, non quo verum assecutum me esse arbitrarer, sed quia eo modo et vitii naturam et sanandi

tionem quam brevissime aptissimeque indicari putabam. usas enim addi vetabat spatii exiguitas; sed tamen armenti instar non raro locum Plinii, Aristotelis, Theorasti, Dioscoridis, Solini, aliorum auctorum adscripsi. terae coniecturae quae tali commendatione carent, quibus usis nitantur, legentes ipsi viderint, a quibus hoc unum aeso, ut persuasum habeant non temere me nec novandi dio delectatum Plinii verba attrectavisse. haec quidem isse sufficiat de emendationis genere eo quod mutans litteris syllabisve vitiose scriptis continetur; nam iosius de eo disputare ab hoc loco alienum est, et, si s esse videro, fortasse alio loco disputabo.

Praeterea delendo interdum orationi subvenire conasum, de qua emendandi ratione Pliniano operi non o adhibenda lucubr. Plin. p. 43 sqq. exposui. cfr. Ursii disp. crit. de numeris et nominibus propriis in Plinii hist. Wirceb. 1857 p. 18. atque hae interpolationes scribae cuiusdam errore oculorum olim natae sunt, X 68, aut vicinis litteris vel syllabis falso iteratis, ut 1. 82. VIII 82. IX 37. 73. XIII 5. 13. XIV 51; locis additamenta in margine archetypi vel inter us declarandi causa adnotata errore scribae in ipsum textum illata sunt, ut IX 177. X 136. 204. 207. XV interdum etiam falso loco, ut VII 210, ubi *in biblio*illud qui in margine adscripsit verbis *in Palatio* adptum esse voluit, scriba autem ad inferiorem versum rens post *dicata* posuit hoc fere modo:

DELPHICA ANTIQUI
AERIS QUAE EST HODIE IN PALATIO in biblio
DONO PRINCIPŪ MINERUAE DICATA theca

paucis locis scriba, quod deesse aliquid arbitrabatur, sciens orationem additamento interpolavit, ut VIII 195. IX 148. X 83. XI 118. ceterum perraro suspecta verba e textu eieci, plerumque uncis quadratis inclusisse satis habui.

Paulo saepius ad contrarium remedium confugiendum erat, ut orationem Plinii mutilatam supplendo emendarem aut certe lacunam punctis positis significarem. cuius

quidem remedii non ego inventor apud Plinium exstiti, sed iam primi editores permultis locis unam pluresve voces orationi inseruerunt, saepe illi quidem praeter necessitatem, quae erat rudis atque inpolita illorum saeculorum consuetudo, sed nonnumquam tam apte, ut hodie quoque in textu vulgo retineantur. codices enim Pliniani omnes lacunis adeo laborant, ut huius generis vitiorum 'largiorem messim vix apud ullum alium scriptorem Latinum inveniri' Silligius praefationis p. XLVIII confitendum esse censuerit, et quam idem in sequentibus paginis exhibuit longam enumerationem exemplorum ex ultimis libris petitorum manifesto putavit documento esse, quam misera condicione triginta libri priores ad nos pervenissent, in quibus egregium antiquissimi codicis Bambergensis praesidium nobis deesset. cfr. Ianus nunt. litt. Monac. a. 1836 n. 164 p. 270 sqq. quod paulo post planissime confirmatum est auctoritate codicis rescripti M, qui tum singulas voces et particulas, tum minora vel ampliora sententiarum membra (cfr. Felsius p. 10) solus praebet, quae a ceteris omissa esse antea nemo suspicatus erat, iterumque confirmatum est codicibus a Detlefseno primo collatis, in in quibus correctorum maxime opera lacunas aliquot feliciter expletas esse cognovimus (cfr. nov. luc. p. 60. 61. 63. 72). movit me praeterea Aristotelis auctoritas, cuius libros, ubicumque in eadem ac Pliniani materia versantur, curiosissime pervestigavi, ex quo fonte certissimam interdum de lacunis coniecturam hauriri posse luculenter apparet — ut unum exemplum ponam — ex XI 230, quem locum, postquam Pintianus primus tentavit, Harduinus ex Aristotele supplere voluerat, sed et ipse et posteri editores mutilatum vulgaverunt, donec collato codice R intellectum est intercidisse verba *hi castratis non nascuntur*, ut prorsus nunc cum Aristotele Plinius consentiat. itaque quoniam ne optimi quidem codices lacunis vacant, sed in omnibus passim non modo singula verba, verum etiam integri versus scribae oculo propter litterarum similitudinem aberrante interciderunt, neque putandum est felici ... ubique accidisse id quod saepe accidisse videmus,

ut deteriorum librorum damna melioribus, meliorum deterioribus resarcirentur, non dubitavi equidem orationem, quotiescumque decurtata esse videbatur, insertis vocabulis quibusdam reconcinnare aut lacunae signo posito detrimentum patefacere. quamquam excepto uno loco XIII 69 id ibi tantum feci, ubi antiquissimi codicis rescripti M instrumento destituti sumus. omnibus autem locis, puto, non deerit ea probabilitas, qua quo modo vitium ortum sit apte explanetur. inserui igitur particulas *et* VII 190. VIII 89. 102. IX 76. XI 159. XII 19. 102. 122. XV 60, *ut* VII 70, *sed* XII 29, *nisi* X 47, praepositiones *in* VII 70. IX 30. XII 109. XV 82. 106, *a* VIII 207. XV 61, minora vocabula *eo* VIII 165, *his* XII 2 et XI 138, ubi necessarium est propter anaphorae figuram toto hoc libro in argumento simili frequentissimam (XI 135. 146. 108. 250. 271) et alibi quoque Plinio non inusitatam (II 13. 14. 18. 21. 22. 102. 113. 155. 174. 207. VII 167. VIII 32. 91. 111. 143. 146. IX 102. 104. X 51. 80. 81. 140. 146. XI 2. XII 1. XIII 49. 134. XV 75. 84. XVI 159. XVIII 3. XXIII 40. XXIX 19 aliis locis), *ita* VII 2, *aliae* X 111. XIII 4, *aliis* XV 50, *alibi* X 140, *uvas* XV 66, *genus* IX 66, *rostro* X 89, *bis et* VII 18. uno loco ausus sum duo verba inserere *tabe alarum* XI 120, quia propter *etiam caecitate* ex Aristotele certam esse coniecturam credidi; cfr. etiam Plinii IX 89 *pereunt autem tabe semper* cum Arist. hist. an. IX 37 p. 622 A, 15 καὶ γὰρ φύσει συντηκτικόν ἐστιν. sed ubi plura omissa esse videbantur, lacunae signum in contextu ponere malui indicatis plerumque in commentario iis quae deesse putabam, quibusdam vero in locis ne signo quidem posito suspicionem tantum significare satius visum est.

Atque hoc profecto emendationis genus, quo in scriptoris oratione ne litterula quidem mutetur, dummodo quae scriptoris quaeque editoris sint probe ac dilucide separentur, non minus lene statuo esse quam variatam verborum distinctionem, certe tutius equidem dixerim quam verborum t r a n s p o s i t i o n e m, quam tutissimam corrigendi rationem esse Ricardus Porson pronuntiavit. neque tamen

ab hoc fortiore remedio apud Plinium prorsus abstinendum esse homines docti iam pridem intellexerunt. sunt autem errorum tali modo corrigendorum duo genera discernenda, alterum scribarum neglegentia ortum, alterum eius culpae tribuendum, qui post Plinii inmaturam mortem naturalis historiae libros edendos curavit. ac prioris quidem generis est perfrequens illa in Latinorum potissimum scriptorum codicibus 'ordinis verborum continuorum permutatio, quae non tam oculorum errore oritur quam memoriae plura verba simul scribendi causa comprehensa non ordine servantis, interdum quod magis adsuetus scribenti alius est ordo, raro quod verba ad sententiam coniungenti falsa species occurrit' (v. Madvigii advers. crit. I p. 50). eius modi errores aliquot iam a superioribus editoribus detecti et correcti sunt, ego correxi VII 1 (cfr. X 82). IX 5. X 120. 186. XII 69, et corrigendos censui VIII 81. XI 151. 16. 265. gravius vero a scribis nonnumquam ita peccatum est, ut verba aliquot transilientibus ad inferiora oculis praetermissa, deinde in margine adnotata, postea in contextu alieno loco ponerentur, quod vitiorum genus Madvigius l. l. p. 46 sqq. accuratius illustravit. ad hanc rationem Pintianus haud paucas e coniecturis suis revocavit, ego revocari velim emendationes quas adhibui VII 69. 81. 147. X 30. XI 118 quasque adhibendas dixi X 194. XII 112. 113. XIII 18. XV 128. e quibus unum exemplum XI 118, ne violentius quam criticum decet egisse videar, argumentis additis hic breviter explanare placet. de spontanea insectorum generatione quae XI 118—120 narrantur, ea omnia apud Aristotelem hist. an. V 19 p. 552 B eodem fere ordine et paene iisdem verbis leguntur, ut dubitari non possit, quin haec quoque, quae sunt de vermiculis in nive sponte nascentibus, ex eodem auctore fideliter translata sint. sed Plinii narrationem ridiculo errore et prava structurae inconcinnitate turbatam esse facile elucet:

rursus alia genera culicum acescens natura gignit, quippe cum et in nive **candidi** inveniantur, et vetustiore vermiculi, in **media** quidem altitudine rutili — nam et ipsa nix vetustate rufescit —, hirti pilis, **grandiores** torpentesque.

οἱ δὲ κώνωπεϲ ἐκ ϲκωλήκων οἳ γίνονται ἐκ τῆϲ περὶ τὸ ὄξοϲ ἰλύοϲ· καὶ γὰρ ἐν τοῖϲ δοκοῦϲιν ἀϲηπτοτάτοιϲ εἶναι ἐγγίγνονται ζῷα, οἷον ἐν χιόνι τῇ παλαιᾷ. γίνεται δ' ἡ παλαιὰ ἐρυθροτέρα, διὸ καὶ οἱ ϲκώληκεϲ τοιοῦτοι καὶ δαϲεῖϲ· οἱ δ' ἐκ τῆϲ ἐν Μηδίᾳ χιόνοϲ μεγάλοι καὶ λευκοί· δυϲκίνητοι δὲ πάντεϲ.

in his apparet μέϲοϲ et Μηδία Graeca vocabula neminem potuisse inter se confundere. itaque necesse est ad Latinum contextum redire adiectivi quod est *medius* et *Mediae* nominis absurdam confusionem, quae — etiamsi Trogi versionem Latinam expilavisse eum statuamus — Plinii neglegentiae tribui vix potest, sed ad librarium posterioris aetatis referenda est. quam depravationem tametsi iam Pintianus et postea Salmasius exerc. Plin. p. 125ª D removere tentaverant, mirum est qua patientia editores omnes tulerint. facile enim rem expedimus, si verba *in Media quidem candidi*, quae in archetypo post *hirti pilis* recte legebantur, a librario credimus omissa et deinde in margine angusto duobus versibus supra quam iustum erat adscripta esse hoc modo (fingo autem huius exemplaris quandam similitudinem fuisse cum codice rescripto M):

	GIGNIT QUIPPE CUM ET IN NIUE	candidi
candidi	INUENIANTUR UETUSTIORE UERMICULI	in media quidem
media quidem	RUTILI NAM ET IPSA NIX UETU	
	STATE RUFESCIT HIRTI PILIS	
	GRANDIORES TORPENTESQUE	

postea vero cum verba falso adnotata alienis locis in textum irrepsissent, interpolator insertis vocabulis *et* atque *altitudine* orationi eam formam induit, quae adhuc vulgata est.

Alterum transpositionis genus, in quo non de paucis vocabulis agitur a sua sede remotis, sed de plurium verborum sententiis praepostero loco ita insertis, ut materiae explanatio legitimo ordine procedens praeter ex-

spectationem perturbetur, referendum est ad eum qui post Plinii mortem omnes naturalis historiae libros leviter recensuit et in unum corpus redactos edidit. multis enim indiciis probatur, Plinium, ne extremam manum ipse operi suo admoveret, subita morte impeditum esse. postquam 'electa' sua vasta et amplissima in ordinem digessit prooemiisque adiectis continua oratione coniunxit et hic illic dicendi ornamentis illustravit, omnes denique libros conscripsit, usque ad mortem videtur occupatus fuisse in opere ad finem perducto retractando et assiduo stilo expoliendo, tum librorum dispositionem immutans, tum multa emendans, tum pluribus locis ob argumenti similitudinem nova addens. quae additamenta, ubi spatium deerat, margini adscripsit, in ipsa oratione continua fortasse non distincte eum locum significans, in quo interponi ea vellet, ille vero qui opus postea edendum suscepit non intellecto scriptoris consilio adnotata proximo quoque loco, quantumvis repugnarent iusto sententiarum ordini, in orationis contextum recepit. itaque ea additamenta ab oratione continua distinguenda sunt et, si probabili coniectura fieri poterit, in aptiore loco reponenda. et hanc quidem sententiam, cum primus, nisi fallor, Bergkius exerc. Plin. I p. 1 adumbrasset, studiose amplexus Urlichsius (cfr. disp. crit. de num. et nom. p. 15. chrestom. Plin. praef. p. XIV) ad artis criticae exercendae utilitatem in primis retulit; confirmata eodem fere tempore est Henrici Brunnii egregia de auctorum indicibus Plinianis disputatione ac postea Noltenii quoque quaestionibus Plinianis, quibus nova aliquot retractationis vestigia indagavit. editores autem Ianus eumque secutus Detlefsenus transpositione rarissime usi*) plerumque contenti fuerunt eos locos, in quibus orationis continuitatem aliena sententia discissam esse apertum est, lineolarum signis a reliqua oratione separa-

*) Auctore Silligio orationis membrum transposuerunt IX 37, sed ego Aristotelis testimonio motus ordinem qui est in codicibus restitui et distinguendi ratione indicavi, qui esset sententiarum conexus.

visse. quod recte sine dubio fecerunt, ubi aptior locus aut omnino non sese offert aut tam remotus est, ut quo modo verba inde aberrare potuerint explicari vix possit. itaque ego quoque simili modo ea enuntiata, quae a Plinio quondam margini adscripta esse mihi videbantur, uncis rotundis lineolisque saepta et a ceteris seiuncta in locis consuetis retinui, sed in plerisque simul adnotavi quo quodque cum probabilitate quadam transponendum esse putarem: cfr. VII 30. 209. VIII 76. IX 84. X 63. 95. 194. XI 231. XIV 71. aliis locis, ut VIII 6. XII 113, ne signa quidem in contextu posui. transponere vero verba stellulis appictis ausus sum VII 69 (Noltenium secutus). 72. X 30. XI 194 et sententiarum ordinem rectius disposui locis his duobus XI 193—195 et XI 206, tum aliis argumentis tum lemmatum ordine qui est in indicibus et Aristotelis auctoritate commotus. nam XI 206 gravi offensioni erat primum quod verba *at in Brileto* s. q. s. non habebant quibus apte opponerentur, deinde vero quod Plinius prorsus recessisse videbatur ab eo ordine quem non sine causa constanter servavit in tota hac libri XI parte, quae sectionibus 44—97 'animalium omnium per singula membra naturas et historias' continet. ubique enim membrorum singulorum descriptionem ab iis incipit, quae omnibus vel certe plerisque animalibus communia sunt, tum singularia vel etiam mirabilia quaedam ponit, quam ob rem quod in quaque sectione membrum descripturus est, huius nomen consilio manifesto et constanti fere in principio sectionis ponit: cfr. principia sectionum 44. 45. 49. 50. 51. 52. 56. 57. 58. 60. 61. 65. 66. 67. 68. 69. 72. 73. 74. 78. 80. 82. 83. 86. 88. 90 sqq. hunc igitur ordinem eo confidentius in contextu restitui, quo magis apertum erat servatum eum esse in indice, in quo legimus: (81) *de renibus. ubi quaterni animalibus. quibus nulli.* simul hinc apparet quam recte Detlefsenus fecerit quod in indicum lemmatis adornandis non cum superioribus editoribus fallacem eorum cum librorum contextu consensum efficere studuit, sed solam codicum auctoritatem secutus est (cfr. philol. XXVIII p. 702 sqq. Leutschii

nunt. philol. III p. 131). gravius perturbata nec tam leni transpositione corrigenda erant quae XI 193—195 vulgo leguntur, de quibus cum longum sit hoc loco copiosius disserere, eos qui de ratione mea critica iudicabunt rogatos velim, ut indicis lemmata et Aristotelis locos a me adnotatos — poterant autem etiam plures adnotari — diligenter perlustrent et cum verbis Plinianis conferant. nam in arte critica nihil aut difficilius aut praestabilius est quam in singula quaeque recte inquirere et verum iudicium facere, neque ego ad libros Plinianos eo consilio accessi, ut legem aliquam ab aliis aut a me ipso fictam, ubicumque fieri posset, adhiberem, sed quid cuique loco accommodatum esse videretur libero et incorrupto iudicio eruere conatus sum.

Et haec quidem summatim indicata praemittere mihi visum est, ne temeritatis insimularer, quod circiter quadringentis locis codicum scripturam de coniectura aut mutavi aut mutandam esse censui. quae coniecturae ut omnibus probentur ne ipse quidem fore spero, sed si quem forte impulero ut lectionem vulgatam aut vindicet aut meliore ratione emendare studeat, litteras putabo plus profecturas esse quam si suppressissem.

II.

Restat ut exponam de iis quae ad textus descriptionem et ad formam ac dispositionem commentarii pertinent. ac textus veterem illam in sectiones et capita distributionem, quantumvis perversam, quia sine incommodo omitti non potest propter pristinam locos citatos designandi consuetudinem, retinui ita ut sectiones ab Harduino factas Ianum secutus numeris uncis rotundis inclusis, capita a Nicolao Iensone in editione Veneta a. 1472 instituta (cfr. Rezzonici disqu. Plin. I p. 288) amplioribus numeris insignirem. sed in versibus continuandis aut intercidendis neglexi saepe hanc distributionem et, id quod Pliniani operis proprietati in primis convenire videtur, orationem, prout argumenti ratio flag

tabat, in plures et minores partes divisi. quod ut legentium commodi causa feci, ita eodem consilio auctorum a Plinio passim allatorum nomina typis latius dispositis describenda curavi, quo facilius si quis quaereret oculo paginas velociter percurrens invenire posset. in singulorum enuntiatorum principio constanti usu ubique minusculas litteras posui contra quam Ianus et Detlefsenus, qui promiscue maiusculas quoque admiserunt, qua re si forte putabant (id quod nescio) singulorum excerptorum commissuras et 'rerum et historiarum et observationum' numeros apte indicari, nego Plinii libros in illa 'viginti milia rerum dignarum cura' (v. praef. § 17) probabiliter dissui a nobis posse, nisi melius quam adhuc perspectum erit qua ratione Plinius in auctoribus excerpendis usus sit. certe quae ex Aristotele desumpta ego inveni — perpauca autem puto me praeteriisse — et ad similitudinem Mommsenianae Solini editionis in meo exemplari Pliniani textus margini adscripsi, ea ita comparata sunt, ut nulla inde pertineat commendatio ad Iani illam in maiusculis adhibendis consuetudinem. in verborum distinctione sive interpunctione administranda ante omnia id egi ut perspicuitati consulerem et orationis structuram quodam modo explanarem, id quod in Pliniana elocutione saepe illa quidem impedita et contorta vel maxime necessarium est. itaque ne inconstantiae quidem cuiusdam vituperationem fugiens in textu a Iano olim distincto commata modo posui, modo delevi, colon quoque saepius admisi neque semicolo, quod Ianus omnino reiecerat, abstinui, ubi minuta orationis membra, quae artiore sententiarum vinculo continentur, una verborum comprehensione conectenda erant.

Idem consilium secutus sum in rebus orthographicis, quae omnibus qui Latinorum scriptorum editiones hodie faciunt negotia facessere solent. sunt qui aequalitatis studiosi omnia verba verborumque formas, quantumvis codicum saepe repugnet auctoritas, ad unam et certam rationem corrigant, quam a scriptore ipso vel ab hominibus illius saeculi constanter adhibitam esse sibi persua-

serunt. velut Silligius omnem scripturam Plinianam ad eas leges conformavit, quas in ultimis libris invenerat in Bambergensi codice plerumque observatas et consentientes cum Philippi Wagneri de orthographia Vergiliana praeceptis. eodem modo Ianus in priore editione versatus est; in alterius volumine primo, quamquam multa retractavit mutavitque, ita tamen sibi constitit, ut quartae declinationis formis in *ūs* exeuntibus, de quibus cfr. Detlefsenus in symb. philol. Bonn. p. 712 sqq., geminatam vocalem *u*, quia Plinianae quondam consuetudinis fuit, etiam contra librorum memoriam ubique restitueret. quae ratio quanta habeat incommoda cum facile intellegatur, alii id unum agendum esse putant, ut optimorum codicum scriptura, quamvis variis locis variians, integra atque inmutata exprimatur, id quod in Plinio edendo Detlefsenus fecit, in cuius editione videre licet, quanta sit etiam optimorum librorum in his rebus inconstantia. ego vero medium quendam cursum tenendum duxi. Plinii enim ipsius universam rationem orthographicam, si re vera compertam haberemus, nos quoque sequi in textu constituendo sine dubio par esset, cum praesertim talibus studiis grammaticis praeter ceteros illum intentum fuisse constet. nunc vero nescimus nec ut accurate omnia sciamus fore veri simile est; singulas partes habemus et reliquias deprehendimus, quae in libris manu scriptis casu nonnullis locis servatae sunt vel apud scriptores grammaticos exstant, quas si ubique in textum intulerimus, nihil efficiemus aliud quam ut oratio facie induatur singulari et cum vulgari usu multum discrepante, neque tamen restituemus omnino Plinii ipsius genuinam manum, codicum vero scriptura saepissime nobis mutanda erit. explorare quidem huius modi res perutile est, et quo quisque plures certo exploraverit, eo magis nos gratiores habebit; exploratae autem locum habent in grammaticae Latinae historia, non pertinent ad editionem communi usui hominum eruditorum destinatam, in qua tutius videtur esse simul et codicum memoriam, quoad recte se habet, servare et pravam illam scribendi inconstantiam removere, quam probabilius est ad

ulpam librariorum medii aevi quam ad ipsius scriptoris con-uetudinem referendam esse. liberrime enim in hoc campo brariorum sive neglegentiam sive licentiam grassatam sse cum frequentissimis vestigiis in recentioribus codi-bus, tum codicis rescripti M auctoritate coarguitur, qui uamquam ipse quoque inconstantia quadam laborat, rectio-m tamen scribendi rationem plerumque exhibet. haec tur librariorum commenta non puto in tali editione erenda esse neque peculiarem Plinii de orthographia ctrinam ex ea repetendam, quod utrumque qui cognoscere let melius aptiusque ex ipsis codicibus vel ex codicum ographis cognoscet, quale est Monei in Silligianae editio- volumine sexto. quas ob causas in universum quidem tlefseni exemplum secutus sum, quoniam diligentissime ices excussit; certe in Iani collationibus, quibus usus m, quae ad orthographiam pertineant perpauca adnotata t. sed legentium commoditati putavi dandum aliquid et curavi, ne ambiguis formis elocutionis Plinianae cultates augerentur neve fortuita et absurda scribendi qualitate legentium oculi offenderentur. itaque Plinia- orthographiae reliquias, sicubi forte exstant in codici-, non dubitavi corrigere, velut quartae declinationis minationem *uus**), tertiae declinationis accusativos atque m nominativos pluralis in *is* exeuntes, vocalem *o* prae-ente *u* in *divos, equos, vivont, volpes* ceterisque voca-is, superlativorum terminationem *umus*, alia eius generis. ubicumque propter criticam difficultatem necesse erat, certe iudicandi facultas tolleretur, in commentario orum scripturam discrepantem adnotavi: in aliis voca-is scribendis amplexus sum usum communem**) vel

---

*) Detlefsenus hanc terminationem scripsit ibi tantum, ubi cum librarii scripserunt aut in archetypo legisse videntur, ne etiam in tertiae declinationis vocabulis, ut *virtuus* VII , *saluus* VII 121. numeravi in libro VII locos 17, VIII 13, 13, XI 23, XII 6 (sed § 108 *situus* contra M), IX nullum m. in ceteris libris non numeravi.

**) Praeter necessitatem discessisse me a codicum scriptura eor *huc* scribentem pro *hoc* X 131. XI 135. 138. XIV 140, de

in optimo codice M frequentissimum. itaque non scripsi cum Detlefseno *Ptolomaeus* VII 123. 208. IX 6. XII 56, locis aliis, quibus addere ille etiam XIV 76 poterat, ubi item in ad est *Ptolomaeo* (de qua forma cfr. Fleckeisenus ann. philol. 1866 p. 3 sqq.); nam codex M sibi constat in Graeca forma *Ptolemaeus* XII 76. XIII 70. 93, et omnino Plinius in Graecis nominibus mihi videtur genuinas formas servasse et abstinuisse a vulgari Romanorum transformatione. quare, quamquam Fleckeisenus l. l. 1869 p. 656 sqq. commendavit, IX 50. 58. 115 *Bosphoro* cum R ponere nolui, et ut XXXV 107 *mnas* iam pridem vulgatum est, ita etiam XII 62 ex M recepi *mnae*, praesertim cum XXI 185 Plinius ipse eam a Romanis *minam* vocari et 'in mensuris quoque ac ponderibus crebro Graecis nominibus utendum' esse dicat. praeterea recessi a Detlefseno XI 226, ubi ex M scripsit *crocodillis* — ita enim fortasse *camellis* quoque XII 63 ex M reponendum erat — neque XIII 83 recepi *aput*, quod eodem iure etiam XI 195. 253. 274 multisque locis aliis recipiendum erat, neque aliter se habent formae *illut, aliut, set, haut, quot,* de quibus cfr. Monei proleg. p. XXXIII, *aliquit* XI 238, *adque* pro *atque* XIII 131. XIV 2, *hau temere* XI 73, aliae multae. quare si in his exemplis Detlefsenus non obtemperavit antiquissimi codicis auctoritati, non video cur in aliis eiusdem modi magis obtemperandum sit recentioris aetatis codicibus. sed nolo exempla continuare. satis dixi de ratione mea, quam secutum esse eo minus me paenitet, quod locupletissimum mihi adesse video auctorem ac patronum Fridericum Ritschelium opusc. II p. 723 sqq.

In numerorum denique qui in textu sunt sive notis sive vocabulis scribendis eodem quo Detlefsenus modo versatus sum, qui verissime dixit, ne emendationis vis pessime obscuraretur, accuratissime nobis vestigia optimorum codicum premenda esse. quare plerumque quae ille in sua editione exhibuit mihi desumenda erant, quoniam

---

qua re cfr. C. F. W. Müllerus ann. philol. 1866 p. 497 sqq. cum adnotatione Fleckeiseni.

nus, qui in conferendis codicibus editione Broteriana a. '79 utebatur, eos tantum numeros, qui re ipsa et — ita dicam — gradu ab huius editionis numeris diversi ient, adnotavit, ceteros omisit neque quicquam pensi buit essentne notis*) an vocabulis scripti. sed paucis nen locis a codicibus ita recessi, ut notas pro vocabulis textum reciperem, quia numeralia distributiva pro carlibus ponenda erant, id quod fugerat transcribentium ariorum neglegentiam. eandem rationem etiam aliis is adhiberi par erat, in quibus satis habui errorem in nmentario notasse.

Iam, ut de commentario critico dicam quae praeenda videntur, adnotavi scripturas codicum eorum, rum pars a Iano et Dübnero quondam in usum Sil-, pars a Detlefseno postea novae quam nunc habemus onis causa excussa est. alias aut novas collationes feci nec faciendas curavi, quia parum probabile est r codices nondum collatos, sed quorum aliquam nom habeamus, tales esse, quales sunt Moneanus vel bergensis vel Leidensis A, vetustate et singulari stantia ceteros longe superantes; ex recentioribus m vix quicquam utilitatis sperandum erit. Silligii ratum criticum, qui post eius mortem in bibliotheca Dresdensi asservatur, consentaneum est diligenter e esse examinatum, in quo Dübneri quidem collationes, quam identidem scrinia perscrutatus sum, non rep-Ianianas vero perpetuo ad manum habebam, ut cum entario Silligiano accurate conferre et errata aliquot endere mihi liceret. quare ubicumque dissentio cum

*) Numerorum notandorum rationem peculiarem, quae in i libris cernitur, breviter exposuit Detlefsenus in Leutschii philol. III p. 132. praeterea cfr. Friedleinii commentatio otis numerorum Romanis' in *Bulletino di bibliografia e oria delle scienze matematiche e fisiche pubblicato da B. mpagni I 48—50* eiusdemque liber qui inscribitur *Die eichen und das elementare Rechnen der Griechen und Rö-* (Erlangae 1869), quos libros commemoro, quamquam ipse inspexi.

Silligio, ibi de huius errato a me correcto dubitari i quamquam ne sic quidem adnotationem ab omni er vacare persuasum habeo; Ianum enim, ut in labore turno et taedii pleno, infirmitati humanae nonnumq obnoxium fuisse et alia non recte legisse, alia inv praetermisisse neque mirum est et certis indiciis const itaque, ubi erat cur de lectionis fide dubitarem, i rogationis signum parenthesi inclusum adieci. idem in notis eorum librorum, quorum usum nobis Detlef patefecit, quotiescumque e silentio eius non certa poterat de lectione illorum coniectura.

De adnotatarum lectionum numero et copia leg quaeso meminerint, non cunctas librorum discrepa sed selectas quasdam et gravissimas relatas esse; alteriusve codicis scripturas aperte falsas vel calam sus, qui vocantur, non retuli nisi ubi ea idonea era consuetudinem librarii illustrandam aut ubi super alicui editorum olim probata fuerant. quam ob rem nulla notata est varietas, non putandum est, omnes vitiis carere et inter se consentire, sed ubicumqu unius libri discrepantia commemorata est cunctorum ratio ita est habita, ut e silenti reliquis certo concludi possit**). ordinem q lectionum eum servare studui, ut a genuina vel

---

*) Detlefsenus nuper in diurn. litt. Ienens. 1874 n. 26 speciminis causa nonnullas lectiones ex codice **d** excerpt posuit, a Iano partim falso enotatas, partim omissas. in bus **a** et **c** ut locum qui est XIV 106. 107 inspiceret mihi officiosissima voluntate obsecutus est Aemilius C lain, vir doctissimus Parisinus, cuius beneficio certior sum XIV 106 in **ac** non legi *pondere denariorum* et § 1 me dubitavisse nov. luc. p. 49 de *aspalatho*, quod in **a** s esse adhuc credebatur. itaque *bitumine*, cum omnium c auctoritate confirmetur, genuinum esse et Plinio erranti t dum videtur, *aspalatho* autem Barbari coniectura e Di scite ducta, cum codice nullo commendetur, e contextu venda est.

) Cum codex **M permultis locis desinat et exigu vallo denuo incipiat, eius scripturas, ne ingrata exsister tatio, fere ubique plene enotavi signo apposito.

mus depravata progressus fieret ad depravatissimam, sed a brevitatis causa compendio scripturae uterer et pares eras syllabasve in principio aut in fine verborum retrem, interdum non potui ab illo ordine non recedere. Sed una est res, cuius ut veniam mihi dent legentes stos velim: inaequalitatem dico quandam commentarii, n primo aspectu facile notabit quicumque priores s cum posterioribus comparaverit. horum enim est o copiosior quam illorum adnotatio, quae quidem rentia nata est non solum ex accessione codicis repti M, cuius lectiones inde a libro XI praesto sunt et entissime a ceteris discrepant, verum etiam ex eo, in ultimis libris mutato aliqua ex parte consilio ter codices etiam editiones superiores constanter comravi. mutati autem consilii haec causa fuit. initio , ne in nimiam amplitudinem commentarius cresceret, er codicum scripturas nihil adnotavi nisi emendationes tum receptas paucasve coniecturas, quas non inbiles, sed non recipiendas ducerem, additis, ubi fieri t, auctorum nominibus; quae ad certum auctorem ri non poterant, eas emendationes novissimorum edin more apposita littera *v* significavi e vulgata quam t lectione translatas esse. vulgatam autem lectionem Sillgio (vol. I praef. p. LXIII) intellegebant eam a Dalecampii editio exhibet; quare ne ego quidem tiores Dalecampiana editiones inspiciendas esse putan. atque ad hunc modum longe maximam partem tationis conscripseram, conscriptam typothetae iam averam, cum in quarta plagula corrigenda VII 210 scriptione Graeca Nausicratis nomen emendatum a io per errorem Scaligero tributum esse animadverti. eum emendationis auctorem requirens in bibliotheca i editiones vetustissimas evolvissem et Nausicratis m (a Theodoro Gaza, ut mihi videtur, restitutum) iam ditione Veneta a. 1472 deprehendissem, et hanc Ven et editionem Parmensem a. 1476, ubicumque a um scriptura discesseram, inspexi et quae in plagulis genda erant ita correxi, ut litteram *v* iis tantum

emendationibus appingerem, quas iam in his vetustissimis editionibus exstare inveneram. mox vero ex iis quoque editionibus, quae post Hermolai Barbari castigationes Plinianas in lucem prodierunt, adhibui nobilissimas et quae emendationem paulatim longius progredientem et lectionem vulgatam, quam Daleeampio parum accurate tribuunt, quasi nascentem maxime declarare viderentur, editiones Alexandri Benedicti a. 1507, Basileenses Erasmi a. 1525 et Gelenii a. 1530 et 1549, Lugdunensem a. 1563, alias nonnullas commemoratu minus dignas, quarum aliae in bibliotheca regia Dresdensi asservantur, alias emendi opportunitas mihi data est. hoc apparatu instructus iam emendationibus incerti auctoris iis, quae nondum legebantur in vetustissimis illis duabus editionibus, nomen adscripsi eius editionis in qua prima eas inveneram. quo modo etsi non accuratissime origo uniuscuiusque emendationis notata est — neque enim editor eius auctor necessario putandus est et potest factum esse, ut nonnulli loci iam in superiore aliqua editione mihi incognita emendati exhiberentur —, at vetustas tamen emendationum accuratius quam adhuc factum erat indicata est, ut iam ea aetas certis terminis descripta sit, qua emendatorem non quaerendum esse sciamus.

In hoc opere dum occupatus sum, simul animadvertebam editiones vetustissimas saepe conspirare non modo cum correctoribus codicum, quos hodie habemus, sed interdum etiam cum solo codice rescripto M, cuius rei pauca documenta proponam: XI 30 [quae]*dam siderum saliva, sive purgantis se aeris sucus, utinamque* M v. om. r. — 42 *tetradicen* M edd. ante Barb. *terra dicent* r. — XII 61 *minore* M v. *inope* r. — 63 *Sabotam* M v. *Sabota* r. — 85 *ipsae inferrent* M v. *ipse inferet* r. — 86 *concentu* M v. *conceptum* r. — XIV 87 *praeterea longe* M. *longe praeterea* edd. ante Hard. *longe propterea* r Hard. — 139 *et anhelos* M edd. ante Gel. *anhelos* r edd. Gel. — XV 38 *e strutheis* M edd. ante Gel. *strutheis* r. *a strutheis* Gel. (quibus adiungo XII 18 *Graeciaeque* R v. *Graeciae quae* M. *quae* D[1]. *que* r). haec consensio etiam magis conspicua

t in vitiis, ut XII 83 *pompae* M edd. ante Gel. *poppae* D. *ppae* a (pro *Poppaeae*, quod in d scriptum esse fertur, Budaeo coniectum, a Gelenio receptum est), et XII 119 *mine autem maximum et ponderosissimum* om. edd. ante rb. *et ponderosissimum* om. M. (addo XIII 63 *Syria ina* R edd. ante Barb. *spina* r Barb.). atque e bonis tionibus, quas editiones illae cum nullo codicum quos mus communes habent, nonnullae ita comparatae sunt, i de coniectura eas positas esse vix credibile sit, velut I 135 lacunam omnibus codicibus communem explent verbis *hoc est viscerum excelsissimum proximum*[que], ne posteriorum editorum nemo delere ausus est. haec considero, ego dubitaverim an confidentius quam ve- Detlefsenus in Fleckeiseni annal. phil. 1867 p. 76 et ologi XXVIII p. 310 dixerit e subsidiis criticis, quae stis editoribus suppeditassent, vix ullum nos deficere, d quidem nonnullius momenti esset. quae qualia int accuratius describere nondum possum et, etiamsi em, alienum tamen ab hoc loco esset; sed quo facilius s ex parte cognosci posset, in ultimis libris largiorem m eius modi adnotationum dedi et primo lectionibus gnioribus, postremo omnibus earum editionum nomina osui, in quibus quondam in textum receptae legebantur, uasi historia quaedam singulorum locorum his notis ineatur, ex qua quas quisque vicissitudines subierit et sollertia editores munere critico functi sint intellegi it. haec res mihi tanti visa est, ut parum certi et antis consilii crimen non veritus suscipiendum putarem rem molestum editiones omnes assidue inspiciendi et o illum quidem molestiorem in plagulis a typotheta ne missis corrigendi vel inserendi ea quae ad hanc nem corrigenda vel addenda erant. primae quattuor em plagulae iam non poterant corrigi, et in posteriori- antequam editiones Basileenses Erasmi et Gelenii ad- ndas esse scirem, interdum minus accurate Dalecampii en posui; hae lectiones in appendice huius voluminis, 'corrigenda et addenda' continet, propositae sunt.

Et de vetustis editionibus quoniam novissimorum edi-

torum nemo disseruit praeter Silligium, qui, quamquam Rezzonicus disquisitionum Plinianarum II p. 276—361 editiones omnes enumeravit et quae ad bibliographiam pertinent descripsit, tamen in nonnullis locis erravit, non abs re erit brevem illarum recensum instituere et quales eae sint quas ego adhibui quemque locum inter ceteras teneant exponere.

Atque editiones quidem publicatae sunt ante primam Harduini editionem numero 75, sed pauci sunt editores, quorum opera textus emendationem aliquantum provectam esse iudicandum sit. nam quotienscumque homo insigni et doctrinae copia et ingenii acie praeditus studia Plinio impenderat, insequentium editorum caterva vestigia eius premebat, ut grandis ille editionum numerus non tam ab editorum quam a typographorum industria profectus sit. tres autem quasi aetates progredientis emendationis usque ad Harduinum puto discērni posse, quarum prima, quae duodecim vidit editiones, viginti duo annos complectitur et usque ad a. 1491 pertinet. omnium enim principem a. 1469 Venetiis fecit Ioannes Spirensis typographus Germanicus, quae editio, cum non plus centum exemplaribus vulgata esse feratur, ob raritatem ab antiquitatis amatoribus in deliciis habetur, editoribus autem perpaucis nota fuit, nedum ad manum esset. Broterius eam e bibliotheca Mazarinaea commodatam in usum adhibuit, post eum Silligius exemplar, quod est bibliothecae Ienensis, ‘diligenter examinavit’, sed ‘e codice satis vitioso’ descriptam eam esse dixit (v. praef. p. LXIV), consentiens ille quidem cum Rezzonico l. l. p. 279, qui multis maximisque erroribus scatere eam iudicavit. multo emendatior esse dicitur editio Romana, quam anno insequenti adiutore Theodoro Gaza curavit Ioannes Andreas Buxius Aleriensis episcopus et Pauli II papae bibliothecae praefectus, qui iam ante Ioannem Spirensem editionis parandae causa Plinio operam navaverat. utraque usus, sed ita ut Romanam plerumque exscriberet (cfr. Rezzonicus l. l. p. 288), Venetiis a. 1472 Nicolaus Ienson typographus Gallicus *Caii Plynii Secundi naturalis historiae libros* edidit, cuius

editionis Dresdense exemplar magnificum et a rubricatore sollertissime exornatum a me collatum esse supra dixi. videtur autem Ienson typographicae potissimum elegantiae laudem quaesivisse nec eruditi hominis, qui textum emendaret, opera usus esse, ut eius editio superiorum duarum editionum loco haberi recte possit. neque enim de se neque consilio quicquam ipse praedicavit, sed *Iohannis dreae episcopi aleriensis ad pontificem summum Paulum cundum uenetum epistolam* ad calcem voluminis subiunxit. Iensonem mox aemulatus est Stephanus Corallus Lugdunensis editione a. 1476 Parmae confecta, quae Venetae adeo similis est, ut non tantum chartae et typorum forma, sed etiam paginarum et versuum magnitudine et numero plaissime inter se congruant. nihil profecto inter se differrent nfundique facile possent, nisi Parmensis recognita esset Philippo Beroaldo Bononiensi, qui Plinii naturalem storiam in gymnasio publico Parmensi eo tempore interetabatur. in epistula ad Nicolaum Ravacaldum canonim Parmensem data selectas aliquot coniecturas causis plicatis commendavit et triplici ratione dixit se emenionem assecutum sibi videri: *partim fidelioribus inspectis nianis codicibus: partim ueterum scriptorum auctoritate: tim Plynii ipsius testimonio: qui quod uno in loco breter et subobscure dixerat: alibi effusius narrat & apertius.* c editione usi sunt Pintianus, Dalecampius, Harduinus, Barbarus eam inspexisse putari vix potest, nam ad II 161 nulla Beroaldi mentione facta emendationem *a iis* ut suam proposuit iisdem quibus ille argumentis s, idemque aliis quoque locis factum esse vidi. reliquae imae aetatis editiones nullius momenti esse, sed Beroaldi endationum eas, quae veri speciem prae se ferrent, reiisse, ceteris locis vulgatum textum servasse videntur.

Secunda aetas orta est ab a. 1492, quo anno Hermolaus Barbarus Romae edidit 'castigationes Plinianas', aeclarum illud opus et incredibilis eruditionis et singuris sagacitatis plenissimum*). in quo cum 'quinque

*) Rezzonicus et cum eo Silligius Barbarum putaverunt

milia in Plinio fere vulnera librariorum sanavisset', aequalibus omnibus tantam sui admirationem iniecit, ut 'sublatam Plinium commentandi occasionem' crederent et diu vix quisquam auderet in arte critica periclitari, ne arrogantiae incusaretur, quod Barbarum magistrum incomparabilem aemulari vellet. non mirum igitur quod posteri editores in illius verba iuraverunt et in eo fere acquieverunt, ut ex uberrima quae parata erat emendationum segete qui arriderent fructus perciperent, id quod plerique in editionum inscriptionibus ipsi professi sunt. in hoc numero sunt editiones Venetae a. 1498 et 1499 recognitae a Ioanne Baptista Palmario — exemplar a. 1499, quod his ultimis mensibus ut emerem mihi contigit, uno loco XV 119 citavi —, Parisinae quattuor a. 1511—1524, Hagenoensis a. 1518, quae prima indicem habet copiosiorem a Ioanne Camerte factum, quem multi postea exscripserunt. ex editoribus unus fere Alexander Benedictus physicus Veronensis paulo liberius suum secutus iudicium Barbari coniecturas interdum reiecit vel in margine tantum adnotavit et 'collatis partim vetustis codicibus partim discussis auctoribus' textum corrigere ausus est, in iis praecipue libris qui ad medicinam pertinent. edidit naturalis historiae libros 'emendatiores redditos' Venetiae a. 1507, praefationis loco de suis curis et de Plinii origine Veronensi et de lingua eius scripsit epistulam ad cives suos Veronenses datam, subiecit variarum lectionum paginas duas. hanc editionem (Rezzonico Venetam X), ubicumque commemoravi, a typographis Ioanne Rubeo et Bernardino fratribusque Vercellensibus parum recte appellavi Vercellensem, non quo Vercellis eam impressam esse putarem, sed quia brevior erat appellatio, quam si Alexandri Benedicti vel Venetiae nomen cum anni significatione posuissem. eadem postea Venetiae repetita est annis 1510, 1513, 1516. denique huc pertinet duplex

textum adhibuisse Iensonis editionis Venetae. sed lemmata eius nonnumquam cum textu Iensoniano dissentientia deprehendi, et ex aliis locis recte concludi potest eum plures editiones inspexisse.

editio Coloniensis (minore et maiore forma) a. 1524 auspiciis Ioannis Caesarii adornata, qui innumera se menda correxisse de se praedicavit, sed, quamquam non infelicem eius operam Erasmus dixit, tamen, cum nullius codicis subsidio uteretur, non multum praestitisse et peculiarem potius laudem quaesivisse videtur vitiato titulo *historiae mundi* et inventa a se 'concinna ratione quadam Plinianum opus in septem pemptadas dispertiendi'.

Tertia denique aetas earum est editionum, quae proximis sex lustris Basileae ex nobili Frobenii officina prodierunt. his profecto editionibus emendatio Pliniana post Barbari studia maxima ac laetissima incrementa cepit; in his vulgatae quam dicunt lectionis ad nostrum usque saeculum solida fundamenta iacta sunt. praefuerunt enim contextus emaculandi et operis typographici castigandi negotio homines eruditissimi, qui non solum exquisitam Latinae linguae scientiam et multiplicem antiquarum litterarum lectionem eorumque quae illius aetatis viri docti apte excogitaverant accuratam cognitionem habebant, sed etiam repudiata mutandi libidine ex bonis codicibus diligentissime collatis praecipua vitiorum remedia petenda esse intellegebant. ac primam quidem a. 1525 curavit Desiderius Erasmus Roterodamus, qui, ut ipse dicit in epistula nuncupatoria, 'ex vetustissimo quodam codice, sed, ut fere sunt, depravatissime scripto non pauca restituit, quae citra subsidium exemplaris corrigi non poterant quaeque hactenus a nemine fuerant animadversa'. quod ut comprobaret, quattuor emendationis exempla (in his XII 19 *Aethiopiae forma . . allata* et XIII 131, ubi ante eum vulgatum erat *apes quoque numquam de flore cytisi pabulum contingentes*) ipse proposuit. praeterea antiquos scriptores et Graecos et Latinos accurate contulit et Barbari castigationibus sollertius quam priores usus est et Budaei de asse librum editionesque Coloniensem Caesarii et Parisinam Nicolai Beraldi (a. 1513) adhibuit. quare cum dubium esset an ex lectionibus, quas apud Erasmum primum inveni, nonnullae rectius Caesario aliisve tribuerentur, non Erasmi, sed 'editionis Basileensis' nomine eas significavi.

Unum post annum ex eadem officina Frobeniana prodierunt Beati Rhenani in Plinii praefationem et quattuordecim libros adnotationes, quas ut conscriberet adductus est 'vetusto codice bibliothecae Murbacensis' apud Frobenium collato. hoc enim exemplo rectam emendandi viam 'studiosos' docere voluit. sine codicum ope nihil corrigendum esse dixit non sine levi reprehensione Barbari, quem alioquin omnium maxime admirabatur, et in omnibus quas proposuit emendationibus ita se gessit, ut a vestigiis codicis profectus sana et circumspecta doctrina etiam ex vitiosis litteris genuinam scripturam eruere tentaret. quae in his adnotationibus ex codice Murbacensi recte restituta esse videbantur, ea in ceteris editionibus Frobenianis, quae mox insecutae sunt, in textum recepta sunt; ipse autem Beatus editionem non fecit, sed haec provincia demandata est Sigismundo Gelenio, qui studio ad mortem usque non laxato septiens (1529. 1530. 1535. 1539. 1545. 1549. 1554) Plinium ita edidit, ut orationem, quo saepius recognosceret, eo emendatiorem redderet. eandem autem, quam Beatus feliciter demonstraverat, castigandi rationem dedita opera secutus est, de qua ipse in epistula 'annotationibus' suis praemissa haec dicit: 'quid enim certius quam duo pervetusta exemplaria inter se concinentia sequi: alterum longe integerrimum, depravatius alterum, ita tamen ut sincerioris lectionis manifesta etiam nunc vestigia retineat*): maxime si phrasin quoque Plinianam diligenter observes? me certe hic oculatiorem fecit cum diuturna in ceteris Latinis scriptoribus exercitatio, tum hic ipse auctor plus minus decies non oscitanter perlustratus ac proinde iam familiarior et in prima quidem editione [a. 1529] quaedam non exigu

*) Horum codicum alter, quem integerrimum dicit, fortasse Beati Murbacensis erat, alter idem quem Erasmus excussit e depravatissime scriptum dixit. quam boni fuerint, paucis exemplis probare placet: XIII 130 *HSMM* cod. M ed. Gel. 1549 *HMM* ed. Gel. 1530. *s* D². *ns* r. ibid. *ervo sed ocior* M cod. Gel. *ergo et doctior* r. XIV 133 *utique* M ed. Gel. 1549. *usqu* edd. ante Gel.

momenti restituimus, parcius tamen, quia ultro et a nemine dum demandata ea provincia: at in secunda [a. 1530] accuratius idem egimus, sed tum quoque ob angustiam temporis saltuatim dumtaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere videbatur, exemplaria consulendo. nunc postremo [a. 1535] nactus plusculum otii a capite usque ad calcem totum opus contuli: tantumque erratorum sublatum est, quantum superesse non eram crediturus, nisi ipse periculum fecissem.' haec praefatus est de se suaque opera, cum 'annotationes' suas primum emisit editioni a. 1535 adnexas. in quibus quamvis multas emendationes*) proposuisset, tamen editoris officio nondum omni ex parte satisfactum esse ratus, quotiescumque postea Plinium edidit, identidem 'vetusta exemplaria consulere non gravatus est', quo factum est ut editio a. 1549, quae saepissime mihi commemoranda erat in adnotatione critica, multas emendationes exhiberet, quae in 'annotationibus' nondum indicatae erant. itaque cum superiorum de Plinio merita considero et attente inter se confero, post Hermolaum Barbarum cui plus debeatur quam Gelenio invenio neminem: ingeniosae artis coniecturalis et inmensae eruditionis laude omnium maxime floruit Barbarus, Gelenius

---

*) Silligius 'annotationes' tantum Gelenii excussisse videtur, editiones non assidue inspexisse; ex illis autem quascumque retulit lectiones omnes in codicibus incorruptas et genuinas scriptas fuisse ex verbis Gelenii parum recte, ut mihi videtur, conclusit. is enim in emendandi negotio suam rationem certissimam aperte distinguit ab aliorum divinatione, cui diffidentum putat. divinare dicit eos qui nullo codice adhibito in verbis scriptoris aliquid mutent, quantumvis ingeniose et cum quadam 'sinceritatis specie' excogitatum sit, non divinare eos, qui nihil sine codicibus corrigere audeant et ex litterarum ductibus quamvis depravatis veri vestigia eruere conentur. itaque ego iis lectionibus, quas ille non planis verbis significavit in codicibus suis sic scriptas esse, non codicum notam, sed solum Gelenii nomen adscripsi. praeterea Silligius nonnumquam eo peccavit quod in longioribus lemmatis a Barbaro et Gelenio allatis etiam eas lectiones, quae ab ipsis non correctae sunt, sed iam in superioribus editionibus recte vulgabantur, falso iis tribuit.

subtilissimae artis diplomaticae et eximiae dictionis Plinianae scientiae nomine palmam tulit. Barbarus in nominibus propriis omnibusque iis quae ad materiae accuratam et veram tractationem pertinent sollerter corrigendis inmortalia praestitit, Gelenius de orationis universo habitu cum fide restituendo mirifice meritus est.

Hanc editionum Gelenianarum praestantiam ab aequalibus et a posteris magni aestimatam esse quis miretur? quantum illis auctoritatis tributum sit, luculenter inde apparet, quod omnibus editionibus paulo splendidioribus, Italicis quoque et Gallicis, ornamenti causa Gelenii 'annotationes' adnexae sunt, in multis, quo magis commendaretur orationis sinceritas, textum 'e castigationibus Sigismundi Gelenii' repurgatum exhiberi ipso titulo declaratum est, nec defuerunt etiam saeculo septimo decimo in quibus ne falsa quidem inscriptio *historiae mundi* correcta esset, quam ille cum Erasmo et Beato Rhenano e Caesarii editione Coloniensi retinuerat. plus quam centum annos, quamquam non consenuerunt interim doctorum hominum Pliniana studia, editores etiam ii qui vetustorum codicum praesidio se usos esse affirmabant, orationem a Gelenio recognitam paene intactam reliquerunt. nam qui editionem L u g d u n e n s e m a. 1553 primum adornavit, Ioannes Nicolaus V i c t o r i u s officio suo ita functus est, ut suas quasdam et Pintiani aliorumque 'lucubratiunculas in margine proponeret' et in contextu ne typothetarum incuria peccaretur caveret, sed nihil fere ipse mutaret: 'ea semper moderatione, inquit, usi sumus, ut ex v u l g a t a l e c t i o n e, quae hodie in manibus versatur [i. e. ex textu Geleniano], nihil temere voluerimus immutatum.' quam ob rem ex editione Lugdunensi (citavi autem eam quae prodiit a. 1563) perpauca mihi commemoranda erant et ne haec quidem omnia ad Victorium referenda esse postea cognovi*). nec multum differt contextus a Iacobo

---

*) His ipsis diebus, quibus haec scribebam, opportuna emptione comparare mihi licuit editionem Basileensem a. 1554, quae, cum eodem anno Gelenius obierit, ultimam eius manum

Dalecampio medico a. 1587 editus, nam cum, ut ipse de se profitetur, 'quae ad rerum cognitionem faciunt iis anteponeret quae ad ornatum et copiam orationis quaeruntur ac comparantur', id potissimum egit ut antiquos auctores qui de iisdem ac Plinius rebus scripserunt diligenter examinaret eorumque testimoniis in doctis suis adnotationibus Plinium modo illustraret modo corrigeret; praeterea in margine adiecit sex codicum, in his Chiffletiani et Cuiaciani, lectiones discrepantes et observationes coniecturasque aliquot cum suas tum Barbari, Rhenani, Budaei, Pintiani, Turnebi, aliorum. eadem fere fuit ratio Ioannis Laeti, qui codicibus quidem non excussis, sed 'collatis nuperis editionibus et multorum doctissimorum virorum observationibus adhibitis' editionem Elzevirianam a. 1635 curavit; modeste enim de sua opera ita loquitur: 'plurimum aliorum iudiciis tribui, meo perparvum: imprimis autem detuli clarissimi viri Claudii Salmasii animadversionibus, quarum non exiguum numerum in notis indicavi. pauca admodum adhuc mutavi, potius indicandum ratus, quomodo mutari commode possent'. Hackii denique fratres Lugduni Batavorum a. 1669 renovandam curaverunt editionem Dalecampianam, nisi quod commen-

---

prodit, in hac autem nonnulla leguntur eorum, quae ex editione Lugdunensi a. 1563 adnotavi. miro vero errore lapsus est Silligius, quod, cum praef. p. XXIV recte dixisset 'Gelenium cum Barbaro fundamenta lectionis vulgatae praeter ceteros iecisse censendum esse', p. LXV non sine significatione conscientiae veri tandem a se inventi pro certo affirmavit Ioannem illum Victorium, hominem obscuri alioquin nominis, 'splendida' editione Lugduni a. 1582 curata lectionem vulgatam quasi absolvisse et consummasse eiusque editionis exemplar Dalecampium typis repetendum typographo suo tradidisse. sed iam a Rezzonico discere poterat, hanc editionem non curatam esse a Victorio; sumptibus enim Petri Santandreani Lugduni Batavorum, ut putatur — nam deest loci significatio —, cum praefatione Victorii repetita est e superioribus eius editionibus, quae a. 1553. 1561. 1563 sumptibus Antonii Vincentii Lugduni prodierant. possideo utramque et Gallicam a. 1563 et Batavam a. 1582 et inter se contuli neque ullam textus discrepantiam inveni.

tarium auxerunt observationibus Scaligeri, Salmasii, Isaaci
Vossii et praeclarissima exornaverunt accessione Ioannis
Friderici Gronovii notarum libri singularis.

Post tertiam hanc quam constituimus aetatem primus
a Geleniana recensione recessit atque novus et qui priores
omnes longe superare vellet sospitator Plinii exstitit Io
annes Harduinus, homo vastae eruditionis nec mediocris
ingenii. in duabus editionibus Parisiis a. 1685 et 1723 in
publicum emissis vulgatum contextum Gelenii haud raro
mutavit partim codicibus Parisinis, quamvis non certa
ratione nec constanter, adhibitis partim coniectura usus,
atque aliis quidem locis orationem re vera emendavit, aliis
autem — id quod nunc intellegimus — depravavit quae
iam ante eum recte restituta erant. tanta autem Harduini
erat auctoritas, ut, quamquam Broterius a. 1779 Plinium
denuo recognovit, illius tamen memoria in editionibus
fere sola regnaret, donec nostro saeculo Silligius textum
ad severiores artis criticae leges, quas hodie requirimus,
adstringere conatus est. sed de his editoribus ceterisque
copiosius disserere non attinet; hoc unum addo, accurate
consideratis iusteque iudicatis iis quae Hermolaus Barba-
rus et illustrissimi homines docti, qui saeculo sexto decimo
in Plinio studia sua collocaverunt, eruditionis copia, mentis
acumine, veri sensu effecerunt, fieri non posse quin mo
destiam discamus et multum nobis elaborandum esse in
tellegamus, ut digni illis successores esse et tanto eorum
operam superare videamur, quanto ipsi editionem prin
cipem superaverunt.

Atque haec quidem hactenus. finem autem praefa
facere non possum quin debitas gratias agam omnibus
qui benigno me auxilio iuverunt, in primis viris clarissi
qui bibliothecam regiam Dresdensem administrant et
derantur, et Martino Hertzio, illustrissimo profes
Vratislaviensi, qui suum Silligianae editionis exemp
cuius in margine quaecumque ab hominibus doctis
Plinium observata invenit assidua industria adnotare so
liberalissime mihi commodavit.

Scribebam Dresdae mense Iunio MDCCCLXXV.

CONSPECTUS CODICUM.

De codicum manu scriptorum, quorum lectiones discrepantes hoc volumine adnotatae sunt, origine, fatis, auctoritate qui atiorem scientiam requirent, eos, ne longus sim in singuum enumeratione, reiecisse sufficiet ad philologi vol. XXVIII 84—337, ubi quae sciri adhuc possunt luculenter et subter a Detlefseno exposita ceterorumque criticorum sententias atas invenient. duplex autem distinguitur codicum ordo etustiorum et recentiorum.

I. CODICUM ORDO PRIMUS

VETUSTIORUM.

M: *codicis Monei rescripti* reliquiae, saeculi VI. codex uncialibus litteris exaratus maximam partem librorum XI—XV continet, sed in hac quoque parte foliis aliquot amissis mutilus est. quae altera manus librarii (M^2) correxit, ex ipso codicis archetypo correcta esse videntur. inventus est a Fridegario Moneo a. 1853 in bibliotheca monasterii ad S. Paulum in valle Lavantina Carinthiae eodemque auctore totus typis exscriptus et editus est Gothae a. 1855 in vol. VI editionis Silligianae. ut aetate omnium est antiquissimus, ita auctoritate principatum tenet.

Huic cognata est

A: *codicis Riccardiani* pars ea quae XI 216—XIII 88 complectitur exceptis XII 56—103, quae foliis aliquot amissis interierunt, et XIII 39—42. haec pars olim defuit in codice Riccardiano et ab altera manu postea suppleta est ex vetusto et bono archetypo, qui eandem atque M originem habuisse videtur.

Eandem fere auctoritatem habent

correctionum in recentioribus codicibus RDFa ab altera manu factarum eae quae non aperte a librariorum praepropero emendandi studio profectae, sed e codice manu

scripto vetustiore haustae sunt. fluxerunt autem e c cibus tribus nunc deperditis, quorum communis ar typus fingendus est. cfr. nov. luc. 54—88 et Detlefs diurn. litter. Ienens. 1874 n. 26 p. 395 sqq. sunt i aliqua ex parte

R²: lectiones codicis vetusti, ex quo *codicis Riccard* (R) manus altera libros usque ad XI 216 correxi reliqua usque ad XIII 88 supplevit,

D²: lectiones codicis vetusti, ex quo *codicis Vaticani 3861* (D) manus altera correxit VII 1—41. X 172— XI 217 usque ad finem codicis,

F²a²: lectiones codicis Leidensis Vossiani fol. n. IV inde a VI 51 deperditi, ex quo *codicem Leidensem L n. VII* (F) manus altera correxit et *codicis Parisini 6795* (a) manus altera lacunam VII 123—140 expl reliqua correxit usque ad XI 7.

II. CODICUM ORDO SECUNDUS

RECENTIORUM.

1) R: *codex Riccardianus*, servatus Florentiae, scriptus a. 1100 binis columnis litteris minusculis, continet l VII—XI 216 a priore manu scriptos. collatus est a libri VII initium etiam a Detlefseno.

2) D: *codex Vaticanus lat. 3861*, saeculo XI maioribus lit Gothicis scriptus, continet libros VII—XV excepti 156—X 113, quae pars interiit. collatus est a D seno; Ianus excerpserat libros XIV et XV.

Ex hoc codice ab altera manu nondum correct scriptus est (cfr. Detlefsenus edit. vol. IV praef. p.

3) F: *codex Leidensis Lipsii n. VII* (Dalecampio codex letianus) saeculi XI, qui continet libros VII—XV oblitteratum invenit Detlefsenus et contulit libros X et libri XI initium. in reliquis lectiones a Dalec in margine adnotatas hic illic retuli.

Ex hoc si minus transcriptus est, ut putat Detlef at certe artissimo vinculo cum eo cohaeret

4) d: *codex Parisinus lat. 6797* (Harduino Regius II), sa XIII binis columnis scriptus, libros VII—XV cont quae altera manus (d²) correxit, partim ex ipso arch codicis petita esse videntur. collatus est totus

5) c: *codex Parisinus lat. 6796* (Detlefseno G), binis c scriptus, ex duabus partibus compositus est, altera saeculo X exarata librorum XIV 1—73. et XV 1—84, altera saeculo fere recentior libri XV continet. collatus est liber XIV a Iano, XV a De

Hi codices omnes variis gradibus, quos accurate definire difficile est, ab uno archetypo originem ducunt; ex altero archetypo oriundus est

codex Parisinus lat. 6795 (Detlefseno E, Harduino Regius I), saeculo X vel XI litteris Gothicis binis columnis exaratus, continet libros VII—XV, sed lacuna quae fuit VII 123—140 ex vetusto archetypo (v. supra) a manu altera expleta est. collati sunt libri VII—XI a Detlefseno, XII. XIII. XV a Dübnero, XIV a Iano. quoniam hic codex magnam librorum manu scriptorum subolem edidit, plurimum valuit ad constituendam lectionem iam vetustissimis editionibus vulgatam, sed cum librarius sive ipsius codicis a sive eius archetypi temeraria emendandi libidine verba haud raro mutaverit, cautione utendum est; cfr. quae disputavi nov. luc. p. 88 sqq.

Praeter hos codices nonnullis locis et ita, ut e silentio concludendum sit, adnotavi lectiones desumptas ex

codice Toletano, saeculo XIII binis columnis scripto eidemque familiae ac RDFdc adscribendo, qui continet libros VII—XV et collatus est in usum Silligii a duobus presbyteris Hispanis (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. X), et ex

Roberti Crikeladensis defloratione Pliniana saeculo XII in Britannia facta. huius operis codicem Guelferbytanum saeculi XIV excerpta e Plinii libris II—VIII 145 continentem Silligius contulit (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. XLII).

Quo facilius intellegatur qui quoque loco codices servati collati sint, subiciam librorum conspectum hunc:

Collati sunt

ad librum VII codices **R**.**D**.**F**.**d**.**a** [= a^2 123—140].
„ „ VIII „ **R**.**D**.**F**.**d**.**a**.
„ „ IX „ **R**.**D** (—156).**F**.**d**.**a**.
„ „ X „ **R**.**D** (inde a 113).**F**.**d**.**a**.
„ „ XI „ **R** [= R^2 inde a 216].**D**.**F** (— 9).**d**.**a**.**M** (6—10 ‖ 26 extr.—31 init. ‖ 35—48 ‖ 56—73 ‖ 77—80 ‖ 88—92 ‖ 95 extr.—99 ‖ 102 extr.—106 ‖ 122 extr.—126 ‖ 166—178 ‖ 182—190 ‖ 195—202 ‖ 206—214 ‖ 219—227 ‖ 232—256 ‖ 261—265 ‖ 269—277 ‖ 282—284).

ad librum XII codices R ([= R²]—56 ‖ 103—135). D . d .
M (4—8 init. ‖ 16—24 ‖ 31—3
61—65 ‖ 72—87 init. ‖ 95—99 in
‖ 103—121 ‖ 126—130).

" " XIII " R ([= R²] 1—39 ‖ 42—88). D . d .
M (15—142).

" " XIV " D . d . e (1—73 ‖ 79—124) . a . M (1
9 ‖ 26 extr.—42 ‖ 47—54 ‖ 58—
init. ‖ 79—87 ‖ 96 extr.—113 ini
130 extr.—150).

" " XV " D . d . e (vetustior 1—84, recentior
—138) . a . M (1—10 init. ‖ 14—3
44—49 init. ‖ 57—64 ‖ 72 extr.
77 init.).

NOTARUM EXPLICATIO.

---

add. = addit, addunt, addito.
coll. = collato, collatis.
coni. = coniecit.
corr. = correctura.
del. = delevi, delevit, deleto.
dist. = distinxi, distinxit.
ll. = libri R D F d c a sive omnes sive quot quoque loco servati et collati sunt.
om. = omisi, omisit, omisso.
rell. = reliqui codices praeter eos qui quoque loco commemorati sunt.
ras. = rasura.
v. = lectio inde ab editione Veneta a. 1472 vulgata.
v. = versus.
vv. = verba.

---

cod. *Chiff.* = codex Chiffletianus Dalecampii.
cod. *Murb.* = codex Murbacensis Beati Rhenani.
cod. *Salmant.* = codex Salmanticensis Pintiani.
vet. *Dal.* = 'vetus' codex Dalecampii.

---

ed. *Bas.* = editio Basileensis a. 1525.
ed. *Gel.* = editio Basileensis a. 1549.
edd. *Gel.* = editiones Basileenses a. 1530 et 1549.
ed. *Lugd.* = editio Lugdunensis a. 1563.
ed. *Parm.* = editio Parmensis a. 1476.
ed. *Ven.* = editio Veneta a. 1472.
ed. *Verc.* = editio Alexandri Benedicti a. 1507.
edd. *vett.* = editiones Veneta a. 1472 et Parmensis a. 1476.

Barb. = Hermolai Barbari castigationes Plinianae. Romae 1492. 1493.
Brot. = editio Gabr. Broterii. Parisiis 1779.
Dal. = editio Iac. Dalecampii. Lugduni (1587) 1606.
Detl. = editionis D. Detlefseni vol. II. Berolini 1867.
Felsius: de codicum antiquorum in quibus Plini naturalis historia ad nostra tempora propagata est fatis fide atque auctoritate commentatio. Gottingae 1861.
Gel. = Sig. Gelenii in Plinii nat. hist. annotationes. Basileae (1535) 1549.
Hard. = editio Io. Harduini. Parisiis (1685. 1723) 1741.
luc. = mea lucubrationum Plinianarum capita tria. Neostrelitiae 1865.

Noltenius: quaestiones Plinianae. Bonnae 1866.

nov. luc. = meae novae lucubrationes Plinianae. Lipsiae 1874.

Pint. = Fredenandi Pintiani in C. Plinii naturalis historiae libros omnes observationes. (Salmanticae 1544.) Lugduni 1593.

Rhen. = Beati Rhenani in C. Plinium annotationes. (Basileae 1525.) Lugduni 1593.

Salm. = Claudii Salmasii Plinianae exercitationes in Solini polyhistora. (Parisiis 1629.) Traiecti ad Rhenum 1689.

Sill. = editionis Iulii Sillígii vol. II. Hamburgi et Gothae 1852.

Turn. = Adriani Turnebi adversariorum libri XXX. Parisiis 1580.

Url. = Lud. Urlichsii vindiciae Plinianae. Gryphiswaldae 1853 et Erlangae 1866. eiusdem chrestomathia Pliniana Berolini 1857.

---

ann. phil. = 'Jahrbücher für Philologie und Pädagogik' Lipsiae.

diurn. litt. ant. = 'Zeitschrift für Alterthumswissenschaft' Darmstadii, Cassellae, Marburgi 1834—1857.

diurn. gymn. Berol. = 'Zeitschrift für das Gymnasialwesen'. Berolini.

mus. Rhen. = 'Rheinisches Museum für Philologie'. Francofurti.

philol. = 'Philologus'. Gottingae.

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBRI VII—XV.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER VII.

(1) Mundus et in eo terrae, gentes, maria, [insignes] 1
osulae, urbes ad hunc modum se habent. animantium in
odem natura nullius prope partis contemplatione minor
st, si quidem omnia exsequi humanus animus queat.

Principium iure tribuetur homini, cuius causa videtur
uncta alia genuisse natura, magna saeva mercede contra
anta sua munera, non ut sit satis aestimare, parens me-
or homini an tristior noverca fuerit. ante omnia unum 2
nimantium cunctorum alienis velat opibus. ceteris *sua*
arie tegimenta tribuit, testas, cortices, spinas, coria, villos,
aetas, pilos, plumam, pinnas, squamas, vellera; truncos
tiam arboresque cortice, interdum gemino, a frigoribus
t calore tutata est. hominem tantum nudum et in nuda
umo natali die abicit ad vagitus statim et ploratum, nullum-
ue tot animalium aliud ad lacrimas, et has protinus vitae
rincipio; at Hercule risus praecox ille et celerrimus ante
L diem nulli datur. ab hoc lucis rudimento quae ne 3
eras quidem inter nos genitas vincula excipiunt et omnium
membrorum nexus, itaque feliciter natus iacet manibus
edibusque devinctis, flens, animal ceteris imperaturum,
t a suppliciis vitam auspicatur unam tantum ob culpam,

1 *uncinos ego posui.* insignia **R**. 3 minor est si $\mathbf{R}^2\mathbf{a}^2$. minor est etsi $\mathbf{D}^2\mathbf{F}^2$. minore (m more $\mathbf{R}^1$) etsi $\mathbf{F}^1\mathbf{R}^1\mathbf{a}^1$. nor etsi $\mathbf{D}^1$. more Etsi $\mathbf{d}^1$. ē minor si $\mathbf{d}^2$. 4 queat $\mathbf{F}^2\mathbf{a}^2\mathbf{d}^1$. que ad $\mathbf{F}^1\mathbf{D}^1\mathbf{a}^1$. qu ad $\mathbf{R}^1$. qui ad $\mathbf{R}^2$. nequeat $\mathbf{D}^2$ *in ras.* $\mathbf{d}^2$. *cfr. nov. luc. p. 68.* 7 non ut sit *ego.* ut non sit $\mathbf{F}^2\mathbf{d}^2$. non sit ut *r*.
9 sua *ego inserui.* 13 tuta **R**. 19 itaque **Rd**. idque *r*.

qua natum est. heu dementiam ab his initiis existiman-
4 tium ad superbiam se genitos! prima roboris spes primum-
que temporis munus quadripedi similem facit. quando
homini incessus! quando vox! quando firmum cibis os!
quamdiu palpitans vertex, summae inter cuncta animalia
inbecillitatis indicium! iam morbi tot atque medicinae tot
contra mala excogitatae, et hae quoque subinde novitatibus
victae! et cetera sentire naturam suam, alia pernicitatem
usurpare, alia praepetes volatus, alia nare, hominem nihil
scire nisi doctrina, non fari, non ingredi, non vesci, bre-
viterque non aliud naturae sponte quam flere. itaque mult
exstitere qui non nasci optimum censerent aut quam ocis-
5 sime aboleri. uni animantium luctus est datus, uni luxuria
et quidem innumerabilibus modis ac per singula membra
uni ambitio, uni avaritia, uni inmensa vivendi cupido, un
superstitio, uni sepulturae cura atque etiam post se d
futuro. nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior
nulli pavor confusior, nulli rabies acrior. denique ceter
animantia in suo genere probe degunt. congregari vide
mus et stare contra dissimilia. leonum feritas inter s
non dimicat, serpentium morsus non petit serpentes, n
maris quidem beluae ac pisces nisi in diversa genera sae
viunt. at Hercule homini plurima ex homine sunt mala
6 1. Et de universitate quidem generis humani magn
ex parte in relatione gentium diximus. neque enim ritu
moresque nunc tractabimus innumeros ac totidem paen
quot sunt coetus hominum, quaedam tamen haud omittend
duco, maximeque longius ab mari degentium, in quibu
prodigiosa aliqua et incredibilia multis visum iri haud du
bito. quis enim Aethiopas antequam cerneret credidit
aut quid non miraculo est, cum primum in notitiam venit
quam multa fieri non posse priusquam sint facta iudicantur

---

1 dementia **R**d. 6 tot atque **D**². to atque **R**². toaque **R** totque *r*. | tot **D**² *in ras*., *om*. *r*. 10 nisi **F** *in ras*. nihil **D**¹. nichil si **R**. nihil sine *r*. *cfr*. *Url*. *vind*. *n*. *147*. 19 prop **R**. 26 innumeros ac **F**² *in ras*. **R**d. in numeros at **D**² (**D** *m*. at). innumeri sunt a. 31 ac **R**. aut *r*. 32 sint **R** *Ro* unt *r*. *cfr*. *nov*. *luc*. *p*. *45* *n*. *16*.

naturae vero rerum vis atque maiestas in omnibus mo- 7
mentis fide caret, si quis modo partes eius ac non totam complectatur animo. ne pavones ac tigrium pantherarumque maculas et tot animalium picturas commemorem, parvum dictu sed inmensum aestimatione, tot gentium sermones, tot linguae, tanta loquendi varietas, ut externus alieno paene non sit hominis vice. iam in facie vultuque 8
nostro cum sint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot milibus hominum indiscretas effigies exsistere, quod ars nulla in paucis numero praestet adfectando. nec tamen ego in plerisque eorum obstringam fidem meam, potiusque ad auctores relegabo qui dubiis reddentur omnibus, modo ne sit fastidio Graecos sequi tanto maiore eorum diligentia vel cura vetustiore.

2. (2) Esse Scytharum genera, et quidem plura, quae 9
corporibus humanis vescerentur indicavimus. id ipsum in- 4,88 6,58
credibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarum ac Sicilia et Italia fuisse gentes huius monstri, Cyclopas et Laestrygonas, et nuperrime trans Alpes hominem immolari gentium earum more solitum, quod paulum a mandendo abest. sed iuxta eos qui sunt ad septentrionem 10
versi, haud procul ab ipso aquilonis exortu specuque eius dicto, quem locum Gesclith*r*ón appellant, produntur Ari- 4,88 6,50
maspi, quos diximus, uno oculo in fronte media insignes. quibus adsidue bellum esse circa metalla cum grypis, ferarum volucri genere quale vulgo traditur eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate et feris custodientibus et Arimaspis rapientibus, multi sed maxime illustres Herodotus et Aristeas Proconnesius scribunt. super alios 11
autem Anthropophagos Scythas in quadam convalle magna Imavi montis regio est quae vocatur Abarimon, in qua silvestres vivunt homines aversis post crura plantis, eximiae velocitatis, passim cum feris vagantes. hos in alio

---

3 pavones *Il.*; *an* pavonum colores? 18 ac sicilia et italia a²d *Rob.* ac sicilia quoque et italia **R**². ab italia ac sicilia **D**². ac sicilia *r*. 23 Gesclithron (γῆς κλεῖθρον) *Turnebus adv. 24, 42. cfr. Solin. 15, 20.* gesclithnon a². gescliton *r*. 25 grifis **R**². cypris **R**¹d. 31 imave **R**¹.

non spirare caelo ideoque ad finitimos reges non pertrah
neque ad Alexandrum Magnum pertractos Baeton itinerum
12 eius mensor prodidit. priores Anthropophagos, quos ad
septentrionem esse diximus, decem dierum itinere supr
Borysthenen amnem ossibus humanorum capitum biber
cutibusque cum capillo pro mantelibus ante pectora ut
Isigonus Nicaeensis. idem in Albania gigni quosdam
glauca oculorum acie a pueritia statim canos qui noct
plus quam interdiu cernant. idem itinere dierum tre
decim supra Borysthenen Sauromatas tertio die cibum ca
pere semper.
13 Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium gent
hominum fuisse, quos Ophiogenes vocat, serpentium ictu
contactu levare solitos et manu inposita venena extrahe
corpori. Varro etiamnum esse paucos ibi quorum saliva
14 contra ictus serpentium medeantur. similis et in Afri
Psyllorum gens fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyl
rege dicta, cuius sepulchrum in parte Syrtium maioru
est. horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpe
tibus et cuius odore sopirent eas; mos vero liberos g
nitos protinus obiciendi saevissimis earum eoque gene
pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus ad
terino sanguine natos serpentibus. haec gens ipsa q
dem prope internicione sublata est a Nasamonibus q
nunc eas tenent sedes, genus tamen hominum ex iis q
profugerant aut cum pugnatum est afuerant hodieque
15 manet in paucis. simile et in Italia Marsorum genus du
quos a Circae filio ortos ferunt et ideo inesse iis v
naturalem eam. et tamen omnibus hominibus contra s
pentes inest venenum, feruntque ictus salivae ut ferve
aquae contactum fugere. quod si in fauces penetrave
etiam mori, idque maxime humani ieiuni oris.
Supra Nasamonas confinesque illis Machlyas Androgy

---

7 nicaeensis **d**. iceensis *r*. 8 a **R**^{2}**d** *Rob*. *om*. *r*. 9. 10 t
decim **D**^{2}. XIII **T**. decim **D**^{1}**FR**^{1} (*excidit* III *propter* m).
cem *r*. 27 gentis **R**. genus *r*. 30 feruntque **D**^{2} *in*
a^{2}**Rd**. ferunt *r*. | ictuus **D**^{2}, *om*. **D**^{1}. ictu **dT**. ictas *rv*. | s
vae **dT**. -ve **D**. -va *rv*.

esse utriusque naturae inter se vicibus coeuntes Calliphanes tradit. Aristoteles adicit dextram mammam iis virilem, laevam muliebrem esse. in eadem Africa familias 16
quasdam effascinantium Isigonus et Nymphodorus, quorum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. esse eiusdem generis in Triballis et Illyris adicit Isigonus, qui visu quoque effascinent interimantque quos diutius intueantur, iratis praecipue oculis, quod eorum malum facilius sentire puberes. notabilius esse quod pupillas binas in singulis habeant oculis. huius 17
generis et feminas in Scythia, quae Bitiae vocantur, prodit Apollonides. Phylarchus et in Ponto Thibiorum genus multosque alios eiusdem naturae, quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem. eosdem praeterea non posse mergi, ne veste quidem degravatos. haud dissimile his genus Pharmacum in Aethiopia Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus adferat. feminas quidem omnes ubique visu nocere quae duplices 18
pupillas habeant Cicero quoque apud nos auctor est. adeo naturae, cum ferarum morem vescendi humanis visceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore et in quorundam oculis quoque venena placuit, ne quid usquam mali esset quod in homine non esset.

Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiae 19
sunt paucae quae vocantur Hirpi. hae sacrificio annuo quod fit ad montem Soractem Apollini super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur, et ob id perpetuo senatusconsulto militiae omniumque aliorum munerum vacationem habent. quorundam corpori partes nascuntur ad 20
aliqua mirabiles, sicut Pyrro regi pollex in dextro pede, cuius tactu lienosis medebatur. hunc cremari cum reli-

---

1 coeuntes **R**. -tibus *r*. 4 *post* Nymphodorus *habent* tradunt **D**² *Rob*., *om*. *r*. 6. 7 et illiris **a**². et illiricis *Rob*. *cfr*. *Gell*. *IX* *4*, *8*. *om*. *r*. 11 bitie **R**², *om*. **R**¹. uitiae *r*. *cfr*. *Solin*. *1*, *101*. *Detl*. *mus*. *Rhen*. *XVIII* *p*. *230*. 12 tibiorum **R**. thybiorum *r*. 16 pharnacum **R**. *cfr*. *Detl*. *l*. *l*. 17 prodidit Damon **d** *Rob*. *v*. | adferat **Rd***v*. efferat *r*. 30 aliqua **a**². -am **R**². aliaque **a**¹. aliaquam *r*.

quo corpore non potuisse tradunt, conditumque loculo in
templo.
21 Praecipue India Aethiopumque tractus miraculis scatent.
maxima in India gignuntur animalia. indicio sunt canes
grandiores ceteris. arbores quidem tantae proceritatis tra-
duntur, ut sagittis superiaci nequeant, *et* facit ubertas soli,
temperies caeli, aquarum abundantia, si libeat credere, ut
sub una fico turmae condantur equitum. harundines vero
tantae proceritatis ut singula internodia alveo navigabili
22 ternos interdum homines ferant. multos ibi quina cubita
constat longitudine excedere, non exspuere, non capitis
aut dentium aut oculorum ullo dolore adfici, raro alia-
rum corporis partium, tam moderato solis vapore durari.
philosophos eorum, quos gymnosophistas vocant, ab exortu
ad occasum perstare contuentes solem inmobilibus oculis,
ferventibus harenis toto die alternis pedibus insistere. in
monte cui nomen est Nulo homines esse aversis plantis
octonos digitos in singulis habentes auctor est Megasthenes.
23 in multis autem montibus genus hominum capitibus caninis
ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus
armatum venatu et aucupio vesci, horum supra centum
viginti milia fuisse prodente se Ctesias scribit, et in
quadam gente Indiae feminas semel in vita parere genitos-
que confestim canescere. idem hominum genus qui Mo-
nocoli vocentur singulis cruribus, mirae pernicitatis ad
saltum; eosdem Sciapodas vocari, quod in maiore aestu
humi iacentes resupini umbra se pedum protegant. non
longe eos a Trogodytis abesse, rursusque ab his occiden-
tem versus quosdam sine cervice oculos in umeris habentes.
24 sunt et satyri subsolanis Indorum montibus (Catarcludorum
dicitur regio), pernicissimum animal, tum quadripedes, tum
recte currentes humana effigie; propter velocitatem nisi

---

6 et *coni. Sill.* e **FR**. hec **D**^{2}. haec **a d**^{2}. *om. r.* 8 fici **d** *Rob. v.* 15 perstare **a**^{2}**T**. praestare *r.* 17 nullo **D**^{1}**F**. 21 armacum **R**^{1}. -mari **R**^{2}. 22 *post* se *Detl. punctum posuit, sed v. Ctesiae reliqu. ed. Baehr. p. 252 c. 20.* 24.5 monosceli **R**^{2}. -oculi **d**. 25 vocentur *Sill. cfr. luc. p. 117.* -arentur *ll. r.* 26 eosdemque **d** *v.* 30 catharcludorum **d** *Rob. v.*

senes aut aegri non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron silvestrem, sine voce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiae viris plantas esse cubitales, feminis adeo parvas ut Struthopodes appellentur. Megasthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Sciritas. 25 ad extremos fines Indiae ab oriente circa fontem Gangis Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam vestiri frondium lanugine, halitu tantum viventem et odore quem naribus trahant. nullum illis cibum nullumque potum, radicum tantum florumque varios odores et silvestrium malorum, quae secum portant longiore itinere, ne desit olfactus. graviore paulo odore haud difficulter exanimari. super hos extrema in parte montium Trispithami Pygmaeique narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est ternos dodrantes, non excedentes, salubri caelo semperque vernante montibus ab aquilone oppositis, quos a gruibus infestari Homerus quoque prodidit. 26 fama est insidentes arietum caprarumque dorsis armatos sagittis veris tempore universo agmine ad mare descendere et ova pullosque earum alitum consumere, ternis expeditionem eam mensibus confici; aliter futuris gregibus non resisti. casas eorum luto pinnisque et ovorum putaminibus construi. Aristoteles in cavernis vivere Pygmaeos tradit, cetera de his ut reliqui. 27 Cyrnos Indorum genus Isigonus annis centenis quadragenis vivere, item Aethiopas Macrobios et Seras existimat et qui Athon montem incolant, hos quidem, quia viperinis carnibus alantur; itaque nec capiti nec vestibus eorum noxia corpori inesse animalia. Onesicritus 28 quibus locis Indiae umbrae non sint corpora hominum cubitorum quinum et binarum palmarum exsistere, et vivere annos CXXX, nec senescere sed ut medio aevo mori.

---

8 scyritas **FT**. Sciratas *coni. Url. vind. n. 150.* 15 Trispithami *Hard.* trisphitami **d**. spithami **T**. sphitami **DFa**. sphithami **R**. 26 tradit Isigonus **d**[2]. 27 uiuere tradit **D**[2]. 28 existimant **Da**[2].

Crates Pergamenus Indos qui centenos annos excedant
Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem
ex his quae appelletur Pandarae, in convallibus sitam annos
ducenos vivere, in iuventa candido capillo qui in senectute
29 nigrescat, contra alios quadragenos non excedere annos
iunctos Macrobiis, quorum feminae semel pariant. idque
et Agatharchides tradit. praeterea locustis eos ali e
esse pernices. Mandorum nomen iis dedit Clitarchus
et Megasthenes trecentos eorum vicos adnumerat. femi
nas septimo aetatis anno parere, senectam quadragesimo
30 accidere. Artemidorus in Taprobane insula longissimam
vitam sine ullo corporis languore traduci. Duris Indorum
quosdam cum feris coire mixtosque et semiferos esse partus
in Calingis eiusdem Indiae gente quinquennes concipere
feminas, octavum vitae annum non excedere. — (et alibi
cauda villosa homines nasci pernicitatis eximiae, alios au
ribus totos contegi.) —

Oritas ab Indis Arabis fluvius disterminat. hi nullum
alium cibum novere quam piscium, quos unguibus di
sectos sole torreant atque ita panem ex his faciant, u
31 refert Clitarchus. Trogodytas super Aethiopiam velo
ciores equis esse Pergamenus Crates, item Aethiops
octona cubita longitudine excedere; Syrbotas vocari gentem
eam. Nomadum Aethiopum secundum flumen Astragum
ad septentrionem vergentium gens Menisminorum appellat
abest ab oceano dierum itinere viginti. animalium qua
cynocephalos vocamus lacte vivit, quorum armenta pasc
32 maribus interemptis praeterquam subolis causa. in Africa

---

2 Gymnetas *v. cfr. Strabo 15 p. 719.* -nestos **R**[1]. -nestas
3 pandare **DRa**[1]. -dore **d.** -dere **Fa**[2]. 8 mandorum
Pandarum *coni. Pint. cfr. Url. vind. n. 150.* 9 trecentos *eg*
ll. addunt que, *Detl.* quoque. 12 Duris *v.* uiros **R**[2]. iuris
14 Calingis *Barb.* quolingis **R.** quo linguis **d.** colingis
15 *verba* et alibi — contegi *videntur transponenda esse i*
§ *23 post* Ctesias scribit: *cfr. Ctes. rel. ed. Baehr. p. 254. 25*
16 pilosa **dT.** 18 Oritas *Barb.* soritas *ll.* 23 sirbo
tas **R.** 25 moenisminorum **R**[1]. -ismorum **R**[2] *ap. Detl.* mae
nismorum **F**[2]. 27 quorum **R**[2] *ap. Detl.* **d.** quarum **r.** | ar
mata **R**[1] *ap. Detl.* **DFa.**

solitudinibus hominum species obviae subinde fiunt momentoque evanescunt.

Haec atque talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. et singulis quidem quae facit in dies ac prope horas quis enumerare valeat? ad detegendam eius potentiam satis sit inter prodigia posuisse gentes. hinc ad confessa in homine pauca.

3. (3) Tergeminos nasci certum est Horatiorum Cu- 33
riatiorumque exemplo. super inter ostenta ducitur praeterquam in Aegypto, ubi fetifer potu Nilus amnis. proxime supremis divi Augusti Fausta quaedam e plebe Ostiae duos mares, totidem feminas enixa famem quae consecuta est portendit haud dubie. reperitur et in Peloponneso *qu*inos quater enixa, maioremque partem ex omni eius vixisse partu. et in Aegypto septenos uno utero simul gigni auctor est T r o g u s.

Gignuntur et utriusque sexus quos Hermaphroditos 34
vocamus, olim androgynos vocatos et in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis. Pompeius Magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies ob id diligentius magnorum artificum ingeniis elaboratas, inter quas legitur Eutychis a XX liberis rogo inlata Trallibus enixa XXX partus, Alcippe elephantum. quamquam id inter ostenta est. namque et serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla, et multiformes pluribus modis inter monstra par- 35
tus eduntur. C l a u d i u s C a e s a r scribit hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interisse, et nos principatu eius adlatum illi ex Aegypto in melle vidimus. est inter exempla in uterum protinus reversus infans Sagunti quo anno deleta ab Hannibale est.

---

4 ex R^1. | singula R^{2}d. 9 ducitur d. *cfr. nov. luc. p. 100.* adducitur a^2. dicitur *rv*. 12 totidemque a^2. 13 quinos *Sabell. ex Arist. h. a. VII 4 p. 584B, 34.* binos *ll.* 14 omnibus eius R^2 *ap. Detl.* omnibus DF^{1}R^{1}a^{1}d. 22 Trallibus *v.* trallis D^{2}R^{2}adT. rallis D^1. traxillis F^2 *in ras.* trallix R^1 *ap. Detl.* 23 alcippe d. -ilpe *r.* | *dist. Url. vind. n.152.* 25 ancilla et F^2. -lae Dd. -le R^1. -la R^3. sancillae F^1. sanchilles a.

36 **4.** Ex feminis mutari in mares non est fabulosum.
invenimus in annalibus *P.* Licinio Crasso C. Cassio Lon-
gino cos. Casini puerum factum ex virgine sub parentibus,
iussuque haruspicum deportatum in insulam desertam.
Licinius Mucianus prodidit visum a se Argis Ar*e*scon-
tem, cui nomen Arescusae fuisse, nupsisse etiam, mox
barbam et virilitatem provenisse uxoremque duxisse. eius-
dem sortis et Zmyrnae puerum a se visum. ipse in Africa
vidi mutatum in marem nuptiarum die L. Cossicium civem
Thysdritanum, vivebatque cum proderem haec.
37 ..... editis geminis raram esse aut puerperae aut
puerperio praeterquam alteri vitam; si vero utriusque
sexus editi sint gemini, rariorem utrique salutem. femi-
nas celerius gigni quam mares, sicuti celerius senescere,
saepius in utero moveri mares, et in dextera fere geri
parte, in laeva feminas.
38 **5.** (4) Ceteris animantibus statum et pariendi et par-
tus gerendi tempus est, homo toto anno et incerto gigni-
tur spatio, alius septimo mense, alius octavo et usque ad
initium undecimi. ante septimum mensem haud umquam
vitalis est. septimo non nisi pridie posterove pleniluni die
39 aut interlunio concepti nascuntur. tralaticium in Aegypto
est et octavo gigni. iam quidem et in Italia tales partus
esse vitales contra priscorum opiniones. variant haec plu-
ribus modis. Vistilia Gliti ac postea Pomponi atque Orfiti
clarissimorum civium coniunx ex his quattuor partus enixa
septimo semper mense, genuit Suillium Rufum undecimo
Corbulonem septimo, utrumque consulem, postea Caeso-
40 niam Gai principis coniugem octavo. in quo mensum nu-

---

2 P. *v.* C *ll. om.* a^{2} *in ras.* Q. *Gellius IX 4, 15.* 5 Are-scontem *v.* aristontem *ll.* 9 cossicium Rd. -tium *Gellius l. l.* consitium *r. Detl.* 10 vivebatque — haec *ego inserui ex Gellii l. l. cfr. Url. vind. n. 153.* 11 *lacunam ego indicavi* ... *interierunt fortasse* Aristoteles tradit. 16 feminas constat dr...
20 initium R. -tia *rv.* | undeci R^{1}. decimi a^{2}. 25 uesti-lia D^{1}a^{2}. -igia d^{2}. | gliti DF. glici R. cditi a^{2} *in ras.* gluti d... gaii d^{2}. *cfr. Detl. mus. Rhen. XVIII p. 230.* 28 corbulone... R^{2}. -no R^{1}. -nae F^{1}. a -nae F^{2}. -lione a.

nero genitis intra quadragensimum diem maximus labor, gravidis autem quarto et octavo mense, letalesque in iis bortus. **Masurius** auctor est L. Papirium praetorem se-undo herede lege agente bonorum possessionem contra um dedisse, cum mater partum se XIII mensibus diceret ulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum ideretur.

6. (5) A conceptu decimo die dolores capitis, oculo- 41
um vertigines tenebraeque, fastidium in cibis, redundatio tomachi indices sunt hominis inchoati. melior color marem erenti et facilior partus, motus in utero quadragensimo ie. contraria omnia in altero sexu, ingestabile onus, cru-um et inguinis levis tumor, primus autem XC die motus. ed plurimum languoris in utroque sexu capillum germi- 42
ante partu et in plenilunio, quod tempus editos quoque fantes praecipue infestat. adeoque incessus atque omne uicquid dici potest in gravida refert, ut salsioribus cibis sae carentem unguiculis partum edant, et si respiravere ifficilius enitantur. oscitatio quidem in enixu letalis est, ent sternuisse a coitu abortivum.

7. Miseret atque etiam pudet aestimantem quam sit 43
rivola animalium superbissimi origo, cum plerisque abortus ausa odor a lucernarum fiat exstinctu. his principiis nascun-ur tyranni, his carnifex animus. tu qui corporis viribus dis, tu qui fortunae munera amplexaris et te ne alumnum uidem eius existimas sed partum, tu cuius semper tinctoria 44
st mens, tu qui te deum credis, aliquo successu tumens, anti perire potuisti, atque etiam hodie minoris potes, uantulo serpentis ictus dente, aut etiam ut Anacreon oeta acino uvae passae, ut Fabius Senator praetor in lactis austu uno pilo strangulatus. is demum profecto vitam

---

3 abortibus **Rd**. -tuus *r*. | papirium **d**. *cfr*. *Gellius III 16*, 23. parpurium **R**. papurium *r*. 5 se tredecim **F**[2]**a**[2]. se de-cim **a**[1]. XVI **d** *e corr*. sed sedecim **DF**[1]. 6 statum **F**[1]**a**[1]**d**[1]. 14 capillo **a**[2]. 20 sternutasse **R**[2]. renuisse **R**[1]. stre-nuisse **d**. 22 plerumque **R**. 26 inctoria **D**[2]. uictoria **dT**. 27 tumens *Rob*. -es *ll*. 28 tanti **FD**[1]**a**[2]. tantine **D**[2]. tante **a**[1]**d**. ///ante **R**[2]. *an* tanti et ante?

aequa lance pensitabit qui semper fragilitatis humanae me mor fuerit.

45 **8.** (6) In pedes procidere nascentem contra naturar est, quo argumento eos appellavere Agrippas ut aegre par tos, qualiter et M. Agrippam ferunt genitum, unico prop felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum geniti quamquam is quoque adversa pedum valitudine misera iu venta, exercito aevo inter arma mortesque ac noxios ac cessus, infelici terris stirpe omni sed per utrasque Agrip pinas maxime, quae Gaium, quae Domitium Neronem prin cipes genuere totidem faces generis humani, praeterea bre
46 vitate aevi, quinquagensimo uno raptus anno in torment adulteriorum coniugis socerique praegravi servitio, luis augurium praeposteri natalis existimatur. Neronem quo que paulo ante principem et toto principatu suo hoste generis humani pedibus genitum scribit parens eius Agrip pina. ritu naturae capite hominem gigni mos est, pedibu efferri. * quasdam concreto genitali gigni infausto omin Cornelia Gracchorum mater indicio est. *

47 **9.** (7) Auspicatius enecta parente gignuntur, sic Scipio Africanus prior natus primusque Caesarum a cae matris utero dictus, qua de causa et Caesones appella simili modo natus et Manilius qui Carthaginem cum exe citu intravit.

10. (8) Vopiscos appellabant e geminis qui reten utero nascerentur altero interempto abortu. namque m xima etsi rara circa hoc miracula exsistunt.

48 **11.** (9) Praeter mulierem pauca animalia coitum n vere gravida, unum quidem omnino aut alterum supe fetat. exstat in monimentis et medicorum et quibus ta

---

3 procedere **F**[2]**R**[2]*v. Solin. 1, 65.* procire **R**[1] *ap. Detl.* 4 aegre **DRd** *Rob. Solin. l. l.* -ri *rv.* | partos **a**[2] *Rob.* -tus r 5 et *om.* **a**[2]. 7 *dist. Salm. exerc. Plin. p. 23b A.* 8 mo temque **a**. ostesqua **R**[1] *ap. Detl.* hostesque **dT**. | ac noxios a cessus *ego.* ad (ac **R**[2]) noxio (-ia **a**[1]) accessu **DRa**[2]. adnoxi ac cessu (succ- **F**[2]) **F**. adnoxium accessum **dT**. 18 quasda — est *ex § 69 huc transposui cum Noltenio quaest. Plin. p. 1 cfr. Solin. 1, 67.*

onsectari curae fuit uno abortu duodecim puerperia egesta.
ed ubi paululum temporis inter duos conceptus interces-
sit, utrumque perfertur, ut in Hercule et Iphicle fratre 49
ius apparuit et in ea quae gemino partu alterum marito
imilem alterumque adultero genuit, item in Proconnesia
ncilla quae eiusdem diei coitu alterum domino similem
lterum procuratori eius, et in alia quae .... iusto partu,
uinque mensum alterum edidit, rursus in alia quae se-
tem mensum edito puerperio insecutis mensibus geminos
nixa est.
(10) Iam illa vulgata et varia: ex integris truncos 50
gni, ex truncis integros eademque parte truncos, signa
uaedam naevosque et cicatrices etiam regenerari, — quarto
artu Dacorum originis nota in brachio redditur; **12.** in 51
epidorum gente tres, intermisso ordine, obducto mem-
rana oculo genitos accepimus — similes quidem alios
ro, et ex geminis quoque alterum patri alterum matri,
noque post genitum maiori similem fuisse ut geminum;
asdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quas-
am nulli, quasdam feminam patri, marem sibi. indubi-
tum exemplum est Nicaei nobilis pyctae Byzanti geniti
ui adulterio Aethiopis nata matre nihil a ceteris colore
ifferente ipse avum regeneravit Aethiopem.
Similitudinum quidem inmensa reputatio est et in qua 52
redantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria
austaeque imagines sub ipso conceptu. cogitatio etiam
triuslibet animum subito transvolans effingere similitudi-
em aut miscere existimatur. ideoque plures in homine
uam in ceteris omnibus animalibus differentiae, quoniam
elocitas cogitationum animique celeritas et ingeni varietas

---

3 perfectus a. 7 *lacunam ego indicavi.* unum *Rob. v,* sed *Arist. h. a. VII 4 p. 585 A, 17* δίδυμα. geminos *coni. Pint.* 9 in mensibus DR[1]a. III mensibus *coni. Detl.* 11 et *coni. Detl.* est DF[1]a. ÷ d. *om. r.* 12 eademque F[2]a[2]. eadem *r. an* eademve*?* 13 *sq. distinxi ego.* 21 pyctae d. pictae *r.* 24 inmensa *Pellicerius ap. Hard.* in menta DF[1]R[1]d[1]. in mente F[2]R[2]a. inuenta d[2]T. 27 subito *Rob. v.* sibi *ll.*

multiformes notas inprimat, cum ceteris animantibus in-
mobiles sint animi et similes omnibus singulisque in suo
53 cuique genere. Antiocho regi Syriae e plebe nomine Ar-
temo in tantum similis fuit ut Laodice coniunx regia necato
iam Antiocho mimum per eum commendationis regnique
successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam e
plebe et Publicius etiam servitute liberatus indiscreta prope
specie fuere similes, illud os probum reddentes ipsumque
54 honorem eximiae frontis. qualis causa patri quoque eiu
Menogenis coci sui cognomen inposuit, iam Strabonis
specie oculorum habentis vitium imitata in servo, Scipion
Serapionis, *qui* erat suarii negotiatoris vile mancipium
eiusdem familiae Scipioni post eum nomen Salvitto mimu
dedit, sicut Spinther secundarum tertiarumque Pamphilu
collegio Lentuli et Metelli consulum, in quo perquam in
portune fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul consu
55 lum in scaena imagines cerni. e diverso L. Plancus orato
histrioni Rubrio nomen inposuit. rursus Curioni patr
Burbuleius, itemque Messalae censorio Menogenes, perind
histriones. Surae quidem proconsulis etiam rictus in lo
quendo contractionemque linguae et sermonis tumultum
non imaginem modo, piscator quidam in Sicilia reddidi
Cassio Severo celebri oratori Armentari murmillonis ob
iecta similitudo est. modo in *Iuni*a domo Gallionem
Castellano liberto non discerneba*nt*, nec a San*n*io mim
56 Paride cognominato Agri*ppi*num senatorem. Toranius mang
Antonio iam triumviro eximios forma pueros, alterum i

---

1 inprimae **D**. -mit **aT** *Rob*. 2 singulisque **R**. -lique a -li $\mathbf{F}^2$. -lis *r*. 11 in **d**. et in *rv*. 12 qui *ego*. in *ll*. *Rhen*. *v*. 13 scipionum **R**. | salutio $\mathbf{R}^2$. -uto $\mathbf{R}^1$. 18 no men **DFR**. cognomen *rv*. 20 rictus $\mathbf{F}^2$. ritu **d**. rictu rictum *v*. 21 contractionemque $\mathbf{F}^2\mathbf{d}^2$. intr- *r*. 24 mod — 26 senatorem *habet* $\mathbf{F}^2$ *v. 22 post* oratori; *om. r. transposu Detl. cfr. mus. Rhen. XVIII p. 231 sq. spuria putat Mommsen Solin. praef. p. XXIX. LXVI n.* | Iunia (*vel* Annaea) *Det l. l.* ea $\mathbf{F}^2$. | a *Detl. om.* $\mathbf{F}^2$. 25 discernebant *Detl.* -bat F | Sannio *Detl.* sanio $\mathbf{F}^2$. 26 Agrippinum *Url. mus. Rhe XVIII p. 528.* agrinum *et corr.* -no $\mathbf{F}^2$. | senatorem *et cor* ori $\mathbf{F}^2$.

Asia genitum alterum trans Alpes, ut geminos vendidit.
tanta unitas erat. postquam deinde sermone puerorum
detecta fraude a furente increpitus Antonio est, inter alia
magnitudinem preti conquerente (nam ducentis erat mer-
catus sestertiis), respondit versutus ingeni mango id ipsum
se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in
illis eodem utero editis; diversarum quidem gentium na-
talis tam concordi figura reperiri super omnem esse taxa-
tionem; adeoque tempestivam admirationem intulit, ut ille
proscriptor animus modo et contumelia furens non aliud
n censu magis ex fortuna sua duceret.

13. (11) Est quaedam privatim dissociatio corporum, 57
t inter se steriles, ubi *cum aliis *se* iunxere, gignunt,
icut Augustus et Livia. item alii aliaeque feminas tantum
enerant aut mares, plerumque et alternant, sicut Grac-
horum mater duodeciens et Agrippina Germanici noviens.
iis sterilis est iuventa, aliis semel in vita datur gignere.
uaedam non perferunt partus, quales, si quando medicina 58
t cura vicere, feminam fere gignunt. divus Augustus in
liqua exemplorum raritate neptis suae nepotem vidit ge-
itum quo excessit anno M. Silanum, qui cum Asiam ob-
ineret post consulatum Neronis principis successione,
eneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, 59
um sex liberos relinqueret, XI nepotes reliquit, nurus
ero generosque et omnes qui se patris appellatione salu-
rent XXVII. in actis temporum divi Augusti invenitur 60
odecimo consulatu eius Lucioque Sulla collega a. d. III.
lus Aprilis C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fae-
ulana cum liberis VIII, in quo numero filiae duae fuere,
epotibus XXVII, pronepotibus XIX, neptibus VIII, prae-
ta pompa cum omnibus his in Capitolio immolasse.

---

4 conquerente *Rob.* conquir- *ll.* 8 reperire **R.** 13 ste-iles d. sperilis **R.** sterilis *r.* | se *Rhen. om. ll.* 14 liuia **F**²d. ilia **R.** iulia *r.* 18 perferunt **RF**². peperere **d.** parert **D.** pa-iunt a. parunt **F**¹. 19 tura **D.** thura **d.** 23 Q. *v.* quē *ll.* 27 Lucioque *om.* **R.** 28 crispinium a *Detl. cfr. mus. Rhen.* XVIII *p. 234.* 30 XXVIII **R.** | XIX **dT.** XII/// **R.** XIIX *r* *ep. Detl.* | praeluta **dT.** prolata **R.** 31 sine **R.** his in *r.*

61 **14.** (12) Mulier post quinquagensimum annum non
gignit, maiorque pars XL profluvium genitale sistit. nam
in viris Masinissam regem post LXXXVI annum generasse
filium quem Metymannum appellaverit clarum est, Catonem
censorium octogensimo exacto e filia Salonis clientis sui.
62 qua de causa aliorum eius liberum propago Liciniani sunt
cognominati, hi Saloniani, ex quis Uticensis fuit. nuper
etiam L. Volusio Saturnino in urbis praefectura exstincto
notum est *e* Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturni-
num qui fuit consul genitum post LXII annum. et usque
ad LXXV apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.
63 **15.** (13) Solum autem animal menstruale mulier est
inde unius utero quas appellaverunt molas. ea est caro
informis, inanima, ferri ictum et aciem respuens. movetur
sistitque menses, ut partus, alias letalis alias una senescens
aliquando alvo citatior*e* excidens. simile quiddam et viris
in ventre gignitur, quod vocant scirron, sicut Oppio Ca-
64 pitoni praetorio viro. sed nihil facile reperiatur mulierum
profluvio magis monstrificum. acescunt superventu musta,
sterilescunt tactae fruges, moriuntur insita, exuruntur hor-
torum germina, fructus arborum quibus insidere decidunt,
speculorum fulgor adspectu ipso hebetatur, acies ferri prae-
stringitur, eboris nitor, alvi apium moriuntur, aes etiam
ac ferrum robigo protinus corripit odorque dirus aëra, et
in rabiem aguntur gustato eo canes atque insanabili ve-
65 neno morsus inficitur. quin et bituminum sequax alioqui
ac lenta natura in lacu Iudaeae qui vocatur Asphaltites
certo tempore anni supernatans non quit sibi avelli ad
omnem contactum adhaerens praeterquam filo quo*d* tale
virus infecerit. etiam formicis, animali minimo, inesse

---

3 in *v.* *om.* *ll.* 4 metymatnum **Da**. metimathnum | mehtimannum **F**^{2}. metimanum **R**. 5 salonis *ll.* *Solin.* *1,* 5 | -oni *v.* 7 cogn- sunt **R**. 9 e *Ianus.* *om.* *ll.* 12 est **Ra** | si *r.* 15 ut *Sill.* et in **d**. et ut *r.* 16 citatiore *v.* -ior | excidens **F**^{2}**d**. excedens *r.* 17 scirron **d** *Barb.* sciron *r.* 20 stereliscunt **F**. -iliscunt **a**^{2}. -iliscon// **a**^{1}. sterelis cont **D**. iactae **DF**^{1}**a**. actae **F**^{2}. 24 aera **F**^{2} *Rob.* aera et **a**^{2}. aet **DF** et **Ra**^{1}**d**. 25 gustatu **DFa**. 27 Asphaltites *Rob.* *v.* -ides **F** -ites et **a**^{2}. -ite et *r.* 29 quod *v.* quonem **R**^{1}. quem *r.*

sensum eius ferunt, abicique gestatas fruges nec postea
repeti. et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus 66
malum in muliere exsistit et trimenstri spatio largius,
quibusdam vero saepius mense, sicut aliquis numquam.
(14) sed tales non gignunt, quando haec est generando
homini materia, germine e maribus coaguli modo hoc in
sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur cor-
poraturque. ergo cum gravidis fluxit, invalidi aut non vi-
tales partus eduntur aut saniosi, ut auctor est Nigidius;
— 16. (Idem lac feminae non corrumpi alenti partum, 67
si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur) — inci-
piente autem hoc statu aut desinente conceptus facillimi
traduntur. fecunditatis in feminis praerogativam accipimus
inunctis medicamine oculis salivam infici.

(15) Ceterum editis primores septimo mense gigni 68
dentes, priusque in supera fere parte, haud dubium est,
septimo eosdem decidere anno aliosque suffici, quosdam
et cum dentibus nasci, sicut M'. Curium, qui ob id Den-
tatus cognominatus est, et Cn. Papirium Carbonem, prae-
claros viros. in feminis ea res inauspicati fuit exempli
regum temporibus. cum ita nata esset Valeria, exitio ci- 69
vitati in quam delata esset futuram responso haruspicum
vaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissi-
mam deportata est, veridico exitu consecuto. * aliqui vice
dentium continuo osse gignuntur, sicuti Prusiae regis
Bithynorum filius superna parte oris. * hominem prius
quam genito dente cremari mos gentium non est. * den- 70
tes autem *in* tantum invicti sunt ignibus, *ut* nec cre-
mentur cum reliquo corpore, idemque flammis indomiti
cavantur tabe pituitae. candorem trahunt quodam medi-

---

1 gustatas **a**^{2}. uastatas **DF**^{1}**d**. 6 e *om.* **DRa**^{1}. ae **a**^{2}. | moribus **DF**^{1}**a**^{1}. matribus **a**^{2}. | hic **DFad**. 9 famosi **DFad**. 10 *dist. ego. cfr. Url. vind. n. 157.* 13 praerogatiuum **DFRa**. | accipimus **RdT**. accep- **DFa**. 24 *post* consecuto *ll. habent verba quae transposui in* § *46* quasdam — indicio est. 26 bithinorum **R**. bithyniorum **DFad**. | hominem — non est *ego huc transposui ex* § *72*. 28 in *ego. om. ll.* | ut *ego. om. ll.* 29 crementur **DFa**. -antur *rv*.

camine. usu atteruntur, multoque primum in aliquis de ficiunt. nec cibo tantum et alimentis necessarii, quipp vocis sermonisque regimen primores tenent, concentu que dam excipientes ictum linguae serieque structurae atqu magnitudine mutilantes mollientesve aut hebetantes verb
71 et, cum defuere, explanationem omnem adimentes. qui et augurium in hac esse creditur parte. triceni bini vir adtribuuntur excepta Turdulorum gente. quibus plur fuere longiora promitti vitae putant spatia. feminis min numerus. quibus in dextra parte gemini superne a can bus cognominati fortunae blandimenta pollicentur, sicut i
72 Agrippina Domiti Neronis matre. contra in laeva. * se
11,160 sqq. mox plura de hoc, cum membratim historia decurret.

Risisse eodem die quo genitus esset unum homine accepimus Zoroastren; eidem cerebrum ita palpitasse u inpositam repelleret manum, futurae praesagio scientia

73 (16) In trimatu suo cuique dimidiam esse mensura futurae certum est. in plenum autem cuncto mortaliu generi minorem in dies fieri propemodum observatur, r rosque patribus proceriores, consumente ubertatem sem num exustione in cuius vices nunc vergat aevum. in Cr terrae motu rupto monte inventum est corpus stans XL cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti esse arbitrabant
74 Orestis corpus oraculi iussu refossum VII cubitorum fuis monimentis creditur. iam vero ante annos prope mi vates ille Homerus non cessavit minora corpora mor lium quam prisca conqueri. Naevi Pollionis amplitudin annales non tradunt, sed quia populi concursu pae sit interemptus, vice prodigii habitum. procerissimum h minum aetas nostra divo Claudio principe Gabbaram n mine ex Arabia advectum novem pedum et totidem u
75 ciarum vidit. fuere sub divo Augusto semipede addi

---

12 *post* laeva *ll. habent verba a me transposita in* § hominem — non est. 13 decurret *v.* -rat R². -ra R¹. -rit 21 in Creta — 23 arbitrabantur F²a² *Rob. om. r.* creta a² *Rob.* merita incrementa F². 23 otio F². osii a² R arbitrabantur F². tradunt a² *Rob.* 27 naeuii — 29 h tum F²a³. *om. r.* 30 gabborum DF¹a.

quorum corpora eius miraculi gratia in conditorio Sal-
lustianorum adservabantur hortorum; Pusioni et Secundillae
erant nomina. eodem praeside minimus homo duos pedes
et palmum Conopas nomine in deliciis Iuliae neptis eius
fuit, et mulier Andromeda liberta Iuliae Augustae. Manium
Maximum et M. Tullium equites Romanos binum cubitorum
fuisse auctor est M. Varro, et ipsi vidimus in loculis ad-
servatos. sesquipedales gigni, quosdam longiores, in tri-
matu inplentes vitae cursum, haud ignotum est.

(17) Invenimus in monumentis Salamine Euthymenis 76
filium in tria cubita triennio adcrevisse, incessu tardum,
sensu hebetem, puberem etiam factum, voce robusta, ab-
sumptum contractione membrorum subita triennio circum-
acto. ipsi non pridem vidimus eadem ferme omnia praeter
pubertatem in filio Corneli Taciti equitis Romani Belgicae
Galliae rationes procurantis. ἐκτραπέλους Graeci vocant
eos, in Latio non habent nomen.

17. Quod sit homini spatium a vestigio ad verticem 77
id esse pansis manibus inter longissimos digitos observatum
est, sicuti vires dextra parte maiores, quibusdam aequas
utraque, aliquis laeva manu praecipuas, nec id umquam
in feminis. (18) mares praestare pondere, et defuncta
viventibus corpora omnium animalium, et dormientia vigi-
lantibus, virorum cadavera supina fluitare, feminarum prona,
velut pudori defunctarum parcente natura.

18. Concretis quosdam ossibus ac sine medullis vivere 78
accipimus. signum eorum esse nec sitim sentire nec sudo-
rem emittere, quamquam et voluntate scimus sitim victam,
equitemque Romanum Iulium Viatorem e Vocontiorum gente
foederata in pupillaribus annis aquae subter cutem fusae
morbo prohibitum umore a medicis naturam fecisse con-
suetudinem atque in senecta caruisse potu. nec non et
alii multa sibi imperavere.

---

2 pusioni **a**^{2}. *Solin. 1, 88.* posioni *r.* 4 maropas **F**^{2}. 11 adcreuisse **R**^{2}**Fa**. accr- *Rob.* ador- **R**^{1}**D**. adol- **d***v.* 16 ectrapelos **D**. et trap- **F**^{2}. ectap- **R**. ettap- *r.* 19 *an* idem? 27 accipimus **R**. accep- *r.* *cfr. Fels. p. 66 n. 1.* 30 aquae **F**^{1}. qua **D**^{1}. aqua *r.* | fuse **F**^{2} *in ras.* furae **Da**^{1}. fure **R**^{1}. fusa **R**^{2}. fuste **a**^{2}. futurae **d**. 31. 32 consuetudine **F**^{2}**a**^{2}.

79 **19.** Ferunt Crassum avum Crassi in Parthis interem
numquam risisse, ob id Agelastum vocatum, sicuti i
flesse multos. Socratem clarum sapientia eodem sem
visum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato. exit
animi tenor aliquando in rigorem quendam torvitatem
naturae duram et inflexibilem, affectusque humanos adir
quales ἀπαθεῖϲ Graeci vocant multos eius generis expe
80 quodque mirum sit, auctores maxime sapientiae, Dioge
Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quid
etiam in totius odium generis humani evectum. sed h
parva naturae insignia in multis varia cognoscuntur, ut
Antonia Drusi numquam exspuisse, in Pomponio consu
poeta non ructasse. — (Quibus natura concreta sunt o
qui sunt rari admodum, cornei vocantur.) —
81 **20.** (19) Corpore vesco sed eximiis viribus Tritan
in gladiatorio ludo, Samnitium armatura celebrem, fili
que eius militem Magni Pompei, et rectos et traver
cancellatim toto corpore habuisse nervos, in bracchiis et
manibusque, auctor est Varro in prodigiosa*rum* viri
relatione, atque etiam hostem ab eo ex provocatione
micante inermi dextera * superatum et postremo correp
82 * uno digito * in castra tralatum. at Vinnius Valens me
in praetorio divi Augusti centurio, vehicula [cum] cu
onusta donec exinanirentur sustinere solitus, carpenta
prehensa una manu retinere, obnixus contra nitent
iumentis, et alia mirifica facere quae insculpta monum
83 eius spectantur. ide*m* M. Varro: Rusticel*i*us, in

2 sicut **Rd**. 5 animo **DFad**. 6 naturā durae **R**
fectusque **F²a²** *Rob*. eff- *r*. 8 quodque **Rv**. quod *r*.
poeta numquam **R** (*?*). poeta non *r*. | natura *v*. -rae *ll*.
nos posui cum Url. vind. n. 158. 15 uesco **F¹a²**. uas
utesco **R**. utescos *r*. | tritanum **a²**. -annum *Solin. 1, 7*
butanum *r*. *cfr. Hübner. ephem. epigr. II 48*. 18 can
tim **d**. -cill- *r*. 19 in **R**. *om*. *r*. | prodigiosarum *Ian*
Solin. l. l. -osa *ll*. 20 relatione **F²R²**. elat- **adT**. se
21 dimicantem **F²a²**. *at v. Solin. 1, 76*. 22 uno
in ll. leguntur post dextera. *ego transposui coll. Solin. l.*
23 *uncinos ego posui*. 27 idem *Sabell*. ideo *ll*. | Rusti
Detl. mus. Rhen. XVIII p. 235. -cellus *ll*.

Hercules appellatus mulum suum tollebat, Fufius Salvius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, et ducenaria duo umeris contra scalas ferebat. nos quoque vidimus Athanatum nomine prodigiosae ostentationis quingenario thorace plumbeo indutum cothurnisque quingentum pondo calciatum per scaenam ingredi. Milonem athletam, cum constitisset, nemo vestigio educebat; malum tenenti nemo digitum corrigebat.

(20) Cucurrisse MCXL stadia ab Athenis Lacedaemo- 84
nem biduo Philippidem magnum erat, donec Anystis cursor Lacedaemonius et Philonides Alexandri Magni a Sicyone Elim uno die MCCCV stadia cucurrerunt. nunc quidem in circo quosdam $\overline{CLX}$ passuum tolerare non ignoramus, nuperque Fonteio et Vipstano cos. annos VIII genitum a meridie ad vesperam $\overline{LXXV}$ passuum cucurrisse. cuius rei admiratio ita demum solida perveniat, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter vehiculis Tib. Neronem emensum festinantem ad Drusum fratrem aegrotum in Germaniam. ea fuerunt $\overline{CC}$ passuum.

21. (21) Oculorum acies vel maxime fidem exce- 85
dentia invenit exempla. in nuce inclusam Iliadem Homeri carmen in membrana scriptum tradit Cicero. idem fuisse qui pervideret $\overline{CXXXV}$ passuum. huic et nomen M. Varro reddit, Strabonem vocatum. solitum autem Punico bello a Lilybaeo Siciliae promunturio exeunte classe e Carthaginis portu etiam numerum navium dicere. Callicrates ex ebore formicas et alia tam parva fecit animalia ut partes eorum a ceteris cerni non possent. Myrmecides quidem in eodem genere inclaruit quadriga ex eadem materia quam musca integeret alis fabricata et nave quam apicula pinnis absconderet.

---

1 *dist. Detl. l. l.* | fusius **d***v*. 8 nemo $F^2a^2d^2$: ni d^1. modo *r*. 9 MCLX **R**. CXL F^1. 12 MCCCII **T**. //CCC/// **R**. MCC **d**. mille ducenta *Solin. 1, 98.* 16 perueniet F^2. -nit **d**. 17 tib. a^1. tibi DR^1d. trib; a^2F^2 *in ras.* tribus R^2. *cfr. Detl. mus. Rhen. XVIII p. 235.* tribus Tiberium *v. defendit Url. ib. p. 531.* 21 iliada **Rd**. 28 possint DF^1ad. 29 quadrige **R**. -gam **d**. 30 fabricat// **R**. -catam **d**.

86 **22.** (22) Auditus unum exemplum habet mirabile,
proelium quo Sybaris deleta est eo die quo gestum erat
auditum Olympiae. nam ... Cimbricae victoriae Castores-
que Romani qui Persicam victoriam ipso die quo contigit
nuntiavere visus et numinum fuere praesagia.
87 **23.** (23) Patientia corporis, ut est crebra sors cala-
mitatium, innumera documenta peperit, clarissimum in
feminis Leaenae meretricis, quae torta non indicavit Har-
modium et Aristogitonem tyrannicidas, in viris Anaxarchi
qui simili de causa cum torqueretur praerosam dentibus
linguam unamque spem indicii in tyranni os exspuit.
88 **24.** (24) Memoria necessarium maxime vitae bonum
cui praecipua fuerit haud facile dictu est tam multis eius
gloriam adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo mi-
litibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cineas
Pyrri regis legatus senatui et equestri ordini Romae poster-
die quam advenerat. Mithridates duarum et viginti gen-
tium rex totidem linguis iura dixit, pro contione singula
89 sine interprete adfatus. Charmadas quidam in Graecia
quae quis exeger*a*t volumina in bibliothecis legentis mod
repraesentavit. ars postremo eius rei facta et inventa es
a Simonide melico, consummata a Metrodoro Scepsio, u
90 nihil non iisdem verbis redderetur auditum. nec aliud es
aeque fragile in homine morborum et casus iniuria, atqu
etiam metus sentit, alias particulatim, alias universa. ictu
lapide oblitus est litteras tantum. ex praealto tecto lapsu
matris et adfinium propinquorumque cepit oblivionem
alius aegrotus servorum, etiam sui vero nominis Messal
Corvinus orator. itaque saepe deficere temptat ac medi-
tatur vel quieto corpore et valido. somno quoque ser-
pente amputatur, ut inanis mens quaerat ubi sit loci.
91 **25.** (25) Animi vigore praestantissimum arbitror ge-
nitum Caesarem dictatorem. nec virtutem constantiamque

---

3 *lacunam ego indicavi. Ianus inseruit* nuncii. *etiam* r
Castoresque Romani *videntur corrupta esse.* 11 tyranno
R*d*. -ni os *r*. 19 carmadas **DFR***a*. 20 exegerat *edd.* cet
-rit *ll. v. cfr. luc. p. 109.* 24 iniurias **R**. 26 litteras d
-ris *r*. 28 *dist. ego.*

nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem quae caelo continentur, sed proprium vigorem celeritatemque quodam igne volucrem. scribere aut legere, simul dictare et audire solitum accepimus, epistulas vero tantarum rerum quaternis pariter dictare librariis aut, si nihil aliud ageret, septenis. idem signis conlatis *bis et* quinquagiens 92
dimicavit, solus M. Marcellum transgressus, qui undequadragiens dimicavit. nam praeter civiles victorias undeciens cent*ena* et nonaginta duo milia hominum occisa proeliis ab eo non equidem in gloria posuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam, quod ita esse confessus est ipse bellorum civilium stragem non prodendo.

(26) Iustius Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI na- 93
ves piratis ademisse, Caesari proprium et peculiare sit praeter supra dicta clementiae insigne qua usque ad paenitentiam omnes superavit. idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. spectacula 94
enim edita effusasque opes aut operum magnificentiam in hac parte enumerare luxuriae faventis est. illa fuit vera et incomparabilis invicti animi sublimitas, captis apud Pharsaliam Pompei Magni scriniis epistularum iterumque apud Thapsum Scipionis concremasse ea optima fide atque non legisse.

26. (27) Verum ad decus imperii Romani, non so- 95
lum ad viri unius pertinet victoriam, Pompei Magni titulos omnes triumphosque hoc in loco nuncupari, aequato non modo Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis prope ac Liberi patris. igitur Sicilia recuperata, unde 96
primum Sullanus in rei publicae causa exoriens auspicatus est, Africa vero tota subacta et in dicionem redacta, Magnique nomine in spolium inde capto, eques Romanus, id quod antea nemo, curru triumphali revectus et statim

---

5 quaternis *Rob. cfr. nov. luc. p. 72 n. 29.* -nas *ll.* | dictare librariis **F**[2]. libr- di- **R**[2]**d**. libr- *om.* **a**(?)**DR**[1]. di- *om.* **a**[1]. | aut — 6 septenis **R**[2]**F**[2]**a**[2]. *om. r.* 6 bis et *ego inserui e Solini 1, 107. om. ll.* 9 centena *v. Solin. 1, 106.* centum *ll.* 17 posset **R**. 21 pharsalia **Dad**. 25 uictoriam **Fdv**. -ria *r. an* gloriam? *cfr.* § 99. 29 silanus **R**. 32 est et **R**.

ad solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenaeo tro-
paeis, oppida DCCCLXXVI ab Alpibus ad fines Hispaniae
ulterioris in dicionem redacta victoriae suae adscripsit et
maiore animo Sertorium tacuit, belloque civili, quod omnia
externa conciebat, exstincto iterum triumphales currus
eques Romam induxit, totiens imperator ante quam miles.
97 postea ad tota maria et deinde solis ortus missus hos re-
tulit patriae titulos more sacris certaminibus vincentium
— neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coro-
nant —, hos ergo honores urbi tribuit in delubro Miner-
vae quod ex manubiis dicabat: Cn. Pompeius Magnus
imperator bello XXX annorum confecto, fusis fu-
gatis occisis in deditionem acceptis hominum cen-
tiens viciens semel $\overline{\text{LXXXIII}}$, depressis aut captis
navibus DCCCXLVI, oppidis castellis MDXXXVIII
in fidem receptis, terris a Maeotis ad Rubrum
mare subactis, votum merito Minervae. hoc est
98 breviarium eius ab oriente. triumphi vero quem duxit a.
d. III kal. Oct. M. Pisone M. Messala cos. praefatio haec
fuit: Cum oram maritimam praedonibus liberasset
et imperium maris populo Romano restituisset,
ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappado-
cia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudaeis, Albanis, Hi-
beria, insula Creta, Bastrenis et super haec de
99 rege Mithridate atque Tigrane triumphavit. summa
summarum in illa gloria fuit (ut ipse in contione dixit,
cum de rebus suis dissereret) Asiam ultimam provincia-
rum accepisse eandemque mediam patriae reddidisse. si
quis e contrario simili modo velit percensere Caesaris res,
qui maior illo apparuit, totum profecto terrarum orbem
enumeret, quod infinitum esse conveniet.
100 27. (28) Ceteris virtutum generibus varie et multi
fuere praestantes. Cato primus Porciae gentis tres sum-

---

1 transgressis **Rd**. 5 conciebant **R**. concutiebat **dT**. 6 totius **Rd**. 14 LXXVIII **R**. 15 DCC.XLN̈I **D**. DCCXLVI **Fa**. -XLIII **R**[1]**dT**. -XLVII **R**[2]. *sed v.* § *93.* | CLXXXVIII **F**[2] *in ras.* 24 bastenis **R**. bostrenis **F**[2]. 32 multi *om.* **R**.

mas in homine res praestitisse existimatur, ut esset optimus orator, optimus imperator, optimus senator, quae mihi omnia, etiamsi non prius, attamen clarius fulsisse in Scipione Aemiliano videntur, dempto praeterea plurimorum odio quo Cato laboravit. itaque sit proprium Catonis quater et quadragiens causam dixisse, nec quemquam saepius postulatum et semper absolutum.

28. (29) Fortitudo in quo maxim*a* exstiterit inmensae 101
quaestionis est, utique si poetica recipiatur fabulositas. Q. Ennius T. Caecilium Teucrum fratremque eius praecipue miratus propter eos sextum decimum adiecit annalem. L. Siccius Dentatus, qui tribunus plebei fuit Sp. Tarpeio A. Aternio cos. haud multo post exactos reges, vel numerosissima suffragia habet centiens viciens proeliatus, octiens ex provocatione victor, quadraginta quinque cicatricibus adverso corpore insignis, nulla in tergo. idem 102
spolia cepit XXXIIII, donatus hastis puris duodeviginti, phaleris viginti quinque, torquibus tribus et octoginta, armillis CLX, coronis XXVI, civicis XIIII, aureis octo, muralibus tribus, obsidionali una, fisco aeris, X captivis et viginti sim*ul* *bu*bus, imperatores novem ipsius maxime opera triumphantes secutus, praeterea (quod optimum in operibus eius reor) uno ex ducibus T. Romilio ex consulatu ad populum convicto male imperatae rei militaris.

Haud minora forent Manli Capitolini decora, ni per- 103
didisset illa exitu vitae. ante decem *et* septem annos bina ceperat spolia. primus omnium eques coronam muralem acceperat, sex civicas, XXXVII dona, XXIII cicatrices adverso corpore exceperat, P. Servilium magistrum equitum servaverat, ipse vulneratus umerum, femur. super omnia Capitolium summamque rem in eo solus a Gallis servaverat, si non regno suo servasset.

---

8 maxima *Dalec.* -me *ll.* 10 Q. **R**. qua **F**. quam **d**. quae *r*. 13 A. *Hard. om. ll.* | at̃no **R**. 19 coronis XXXVI F^2a^2. | in civicis *ll.* in *delevit Url. chrest.* 21 ingenti **R**. | simul bubus *Gel.* milibus **a**. similibus *r*. 24 imperate rei R^2. -ratis ei R^1. -ritati rei **F**. -ritatis eius **Dd**. -ratatiseius **a**. 25 Manli **R***v*. *om. r*. 26 deces **R**. -cies **d**. | et *Detl. om. ll.*

104 Verum in his sunt quidem virtutis opera magna, sed
maiora fortunae. M. Sergio, ut equidem arbitror, nemo
quemquam hominum iure praetulerit, licet pronepos Cati-
lina gratiam nomini deroget. secundo stipendio dextram
manum perdidit, stipendiis duobus ter et viciens vulnera-
tus est, ob id neutra manu, neutro pede satis utilis, uno
tantum servo, plurimis postea stipendiis debilis miles. bis
ab Hannibale captus — neque enim cum quolibet hoste
res fuit —, bis vinculorum eius profugus, in viginti men-
sibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus.
105 sinistra manu sola *una die* quater pugnavit, duobus equis
insidente eo suffossis. dextram sibi ferream fecit, eaque
religata proeliatus Cremonam obsidione exemit, Placentiam
tutatus est, duodena castra hostium in Gallia cepit, quae
omnia ex oratione eius apparent habita cum in praetura
sacris arceretur a collegis ut debilis, quos hic coronarum
106 acervos constructurus hoste mutato! etenim plurimum
refert, in quae cuiusque virtus tempora inciderit. quas
Trebia Ticinusve aut Trasimennus civicas dedere? quae
Cannis corona merita, unde fugisse virtutis summum opus
fuit? ceteri profecto victores hominum fuere, Sergius
vicit etiam fortunam.

107 **29.** (30) Ingeniorum gloriae quis possit agere de-
lectum per tot disciplinarum genera et tantam rerum
operumque varietatem, nisi forte Homero vate Graeco
nullum felicius exstitisse convenit, sive operis for*ma* sive
108 materie aestimetur? itaque Alexander Magnus — etenim
insignibus iudiciis optime citraque invidiam tam superba
censura peragetur — inter spolia Darii Persarum regis
unguentorum scrinio capto, quod erat auro margaritis
gemmisque pretiosum, varios eius usus amicis demonstran-
tibus, quando taedebat unguenti bellatorem et militia sor-
didum: immo Hercule, inquit, librorum Homeri
custodiae detur, ut pretiosissimum humani animi opus

---

11 una die *Mommsen. ad Solin. 1, 104. om. ll.* 20 inde-
fesse F². | virtutis F²dv. -tē R. -te *r.* 26 forma *Strack.*
vers. Plin. I p. X. fortuna *ll. v.* 30 de auro a. o auro D.

quam maxime diviti opere servaretur. idem Pindari vatis 109
familiae penatibusque iussit parci, cum Thebas raperet, Aristotelis philosophi patriam condidit, tantaeque rerum claritati tam benignum testimonium miscuit. Archilochi poetae interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater iussit, obsidentibus moenia Lacedaemoniis, Lysandro eorum rege in quiete saepius admonito ut pateretur humari delicias suas. requisivit rex, qui supremum diem Athenis obiissent, nec difficulter ex iis quem deus significasset intellexit, pacemque funeri dedit.

30. (31) Platoni sapientiae antistiti Dionysius tyran- 110
nus alias saevitiae superbiaeque natus vittatam navem misit obviam, ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit. Aeschines Atheniensis summus orator, cum accusationem qua fuerat usus Rhodiis legisset, legit et defensionem Demosthenis qua in illud pulsus fuerat exsilium, mirantibusque tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audivissent, calamitate testis ingens factus inimici. Thu- 111
cydiden imperatorem Athenienses in exsilium egere, rerum conditorem revocavere, eloquentiam mirati cuius virtutem damnaverant. magnum et Menandro in comico socco testimonium regum Aegypti et Macedoniae contigit classe et per legatos petito, maius ex ipso regiae fortunae praelata litterarum conscientia.

Perhibuere et Romani proceres etiam exteris testi- 112
monia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello intraturus Posidonii sapientiae professione clari domum forem percuti de more a lictore vetuit, et fasces litterarum ia-

---

1 item **DRdv**. 2 caperet **F**[2]. *cfr. luc. p. 65.* 6 sepeliri **d**. -re *r*. 10 obiissent *Url. chrest.* -isset *ll.* | rex idem **dT**. ex iis *r*. 16 albis **RF**[2]**a**[2]*v*. agradis **DF**[1]. agadis **a**[1]. a gradibus **dT**. 18 depulsus **a**[2] *Rob.* 20 calamitati **R**[2]. | *ad v.* testis **F**[2] *in margine addit:* Testimonium fuit huiusmodi: quodsi ipsam bestiam audiretis sua verba frementem. *cfr. nov. luc. p. 78.* 23 damnauerat **R**. 24 c̄tingit **R**[2]. -gis **R**[1]. 29 forem *ll.* -res *v. Rob.*

nuae submisit is cui se oriens occidensque submiserat.
Cato censorius in illa nobili trium sapientiae procerum
ab Athenis legatione audito Carneade quamprimum legatos
eos censuit dimittendos, quoniam illo viro argumentante
113 quid veri esset haud facile discerni posset. quanta mo-
rum commutatio! ille semper alioquin universos ex Italia
pellendos censuit Graecos, at pronepos eius Uticensis
Cato unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex
Cypria legatione deportavit, eandemque linguam ex duo-
bus Catonibus in illo abegisse, in hoc importasse memo-
rabile est.

114 Sed et nostrorum gloriam percenseamus. prior Afri-
canus Q. Enni statuam sepulchro suo inponi iussit, cla-
rumque illud nomen, immo vero spolium ex tertia orbis
parte *c*aptum, in cinere supremo cum poetae titulo legi.
divus Augustus carmina Vergili cremari contra testamenti
eius verecundiam vetuit, maiusque ita vati testimonium
115 contigit quam si ipse sua probavisset. M. Varronis in
bibliotheca, quae prima in orbe ab Asinio Pollione ex
manubiis publicata Romae est, unius viventis posita imago
est, haud minore, ut equidem reor, gloria, principe ora-
tore et cive ex illa ingeniorum quae tunc fuit multitudine
uni hanc coronam dante, quam cum eidem Magnus Pom-
116 peius piratico ex bello navalem dedit. innumerabilia de-
inde sunt exempla Romana, si persequi libeat, cum plures
una gens in quocumque genere eximios tulerit quam ce-
terae terrae. sed quo te, M. Tulli, piaculo taceam, quove
maxime excellentem insigni praedicem? quo potius quam
universi populi [illius gentis] amplissimo testimonio, e tota
117 vita tua consulatus tantum operibus electis? te dicente
legem agrariam, hoc est alimenta sua, abdicarunt tribus

---

2 nobili **RF**^{2}. -lia **DF**^{1}. -lium **ad** *Rob.* 10 abegisse **T**. abig- **Rd**. ambig- **DF**^{1}**a**^{1}. abiec- *r Rob.* 15 captum *ego coll.* § *96.* raptum *ll.* 29 *uncos ego posui.* gentis **RF**^{2}**dv**. -ti *r.* sciscentis *Detl.* vigentis *Madvig. adv. crit. II 525.* | amplissimo **RF**^{2}**d**. -mi *r.* | e **D**. et *r.* 30 consulatus **R**. -um *r.*
31 legnariam **Da**. legariam **F**^{1}. leg c̄ naerariam **F**^{2}. legem agnatia (agrariam **d**^{2}) lignariam **d**.

te suadente Roscio theatralis auctori legis ignoverunt notatasque se discrimine sedis aequo animo tulerunt, te orante proscriptorum liberos honores petere puduit, tuum Catilina fugit ingenium, tu M. Antonium proscripsisti. salve primus omnium parens patriae appellate, primus in toga triumphum linguaeque lauream merite, et facundiae Latiarumque litterarum parens atque, ut dictator Caesar hostis quondam tuus de te scripsit, omnium triumphorum laurea maior. quanto plus est ingenii Romani terminos in tantum promovisse quam imperii.

31. Reliquis animi bonis praestitere ceteros mortales: 118 sapientia ob id Cati, Corculi apud Romanos cognominati, apud Graecos Socrates oraculo Apollinis Pythii praelatus cunctis. **32.** (32) rursus mortales oraculorum societatem 119 dedere Chiloni Lacedaemonio praecepta eius Delphis consecrando aureis litteris, quae sunt haec: nosse se quemque, et nihil nimium cupere, comitemque aeris alieni atque litis esse miseriam. quin et funus eius, cum victore filio Olympiae exspirasset gaudio, tota Graecia prosecuta est.

33. (33) Divinitas et quaedam caelitum societas nobilissima ex feminis in Sibylla fuit, ex viris in Melampode apud Graecos, apud Romanos in Marcio.

34. (34) Vir optimus semel a condito aevo iudicatus 120 est Scipio Nasica a iurato senatu, idem in toga candida bis repulsa notatus a populo. in summa ei in patria mori non licuit, non Hercule magis quam extra vincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

35. (35) Pudicissima femina semel matronarum sententia iudicata est Sulpicia Paterculi filia, uxor Fulvi Flacci, electa ex centum praeceptis quae simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret, iterum religionis experimento Claudia inducta Romam deum matre.

36. (36) Pietatis exempla infinita quidem toto orbe 121

---

2 se **R.** *om. r.* | discrimine *om.* **dT.** | sedes **dT.** | te *v.* et *Il.* 9 maior *Sill.* -ore **RF**^{1}**d.** -rae **D.** -rem *r.* 15 tria **a**^{2} *Rob. om. r.* 25 adiurato **F**^{2} *Rob.* 26 sua **R**^{2}. summa *r.*

exstitere, sed Romae unum cui comparari cuncta non possint. humilis in plebe et ideo ignobilis puerpera, supplicii causa carcere inclusa matre cum impetrasset aditum, a ianitore semper exquirente ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam. quo miraculo matris salus donata pietati est, ambaeque perpetuis alimentis, et locus ille eidem consecratus deae, C. Quinctio M'. Acilio cos. templo Pietatis exstructo in illius carceris sede, ubi
122 nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater anguibus prehensis in domo, cum responderetur ipsum victurum alterius sexus interempto: immo vero, inquit, meum necate, Cornelia enim iuvenis est et parere adhuc potest. hoc erat uxori parcere et rei publicae consulere. idque mox consecutum est. M. Lepidus Appuleiae uxoris caritate post repudium obiit. P. Rutilius morbo levi impeditus nuntiata fratris repulsa in consulatus petitione ilico exspiravit. P. Catienus Plotinus patronum adeo dilexit ut heres omnibus bonis institutus in rogum eius se iaceret.

123 **37.** (37) Variarum artium scientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par sit florem hominum libantibus astrologia Berosus cui ob divinas praedictiones Athenienses publice in gymnasio statuam inaurata lingua statuere, grammatica Apollodorus cui Amphictyones Graeciae honorem habuere, Hippocrates medicina, *na*m venientem ab Illyriis pestilentiam praedixit discipulosque ad auxiliandum circa urbes dimisit, quod ob meritum honores illi quos Herculi decrevit Graecia. eandem scientiam in Cleombroto Ce[os] Ptolemaeus rex Megalensibus sacris donavit centum talentis
124 servato Antiocho rege. magna et Critobulo fama est ex

4 exquirenti R^2. curante a. excurrant DR^{1}d. excussa F^2 in *ras. v. cfr. nov. luc. p. 60 n. 22.* 6 donata filiae *v* (*fortasse* ... *Solini 1,125, nam ll. om.* filiae). 11. 12 meonecare RdT. *an* me necate*?* 13 hoc — 19 se iaceret F^{2}a^2. hoc — 14 consecutum est R^2. *om. r.* | consecuta F^{2}a^2. 17 plotinus F: filotinus a^2. *cfr. Detl. mus. Rhen. XVIII p. 236 et Url. ib. p.* 52[8].
22 astriga R^{1}d. | ob d^2. ob id *r.* 23 grammatica — 25 habuere a^2. grammatica apollodorus R^2. *om. r.* 25 medicina, nam *Detl.* -cinam a^1. -cina *rv.* 30 cyrobolo R.

tracta Philippi regis oculo sagitta et citra deformitatem oris curata orbitate luminis, summa autem Asclepiadi Prusiensi condita nova secta, spretis legatis et pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione qua vinum aegris medetur, relato e funere homine et conservato, sed maxime sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si umquam invalidus ullo modo fuisset ipse. et vicit suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus.

(38) Grande et Archimedi geometricae ac machinalis 125 scientiae testimonium M. Marcelli contigit interdicto, cum Syracusae caperentur, ne violaretur unus, nisi fefellisset imperium militaris inprudentia. laudatus est et Chersiphron Gnosius aede Ephesi Dianae admirabili fabricata, Philon Athenis armamentario *CD* navium, Ctesibius pneumatica ratione et hydraulicis organis repertis, Dinochares metatus Alexandro condent*i* in Aegypto Alexandriam. idem hic imperator edixit ne quis ipsum alius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles scalperet, quam Lysippus ex aere duceret. quae artes pluribus inclaruere exemplis.

38. (39) Aristidis Thebani pictoris unam tabulam 126 centum talentis rex Attalus licitus est, octoginta emit duas Caesar dictator, Mediam et Aiacem Timomachi, in templo Veneris Genetricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris spati, [pari] rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret a parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus est Gnidia- 127 que Venere praecipue vesano amore cuiusdam iuvenis insigni, *sed* et Nicomedis aestimatione regis grandi Gnidiorum aere alieno permutare eam conati. Phidiae Iuppiter Olympius cotidie testimonium perhibet, Mentori Capito-

---

5 mederetur **d** *Rob. v.* 10 interdictu **RdT**. 12. 13 cresiphron **R**^{2}. -pron **R**^{1}. cresimphro **d**. 14 CD *ego luc. p. 132.* mille *ll. v.* 15 repertis *om.* **R**^{1}. 16 condenti *Ritschl. ind. lect. Bonn. 1857 p. 6.* -te *ll.* 18 sculperet **d**. 23 candaulus **DFa**^{2}**d**. 24 mediocris pati (pate *aut* patio **R**^{2}) re pendit **R**. *uncos ego posui. cfr. XXXV 55.* 27. 28 gignendiaque **R**^{1}**d**. 29 insigni, sed et *Sill.* insignis et *ll.*

linus et Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis eiu
vasa.

128 **39.** (40) Pretium hominis in servitio geniti maximun
ad hanc diem, quod equidem compererim, fuit grammatica
artis Daphnin A*tt*io Pisaurense vendente et M. Scauro prin
cipe civitatis IIı. DCC licente. excessere hoc in nostr
aevo, nec modice, histriones redi*tu* libertatem suam mer
129 cati, quippe cum iam apud maiores Roscius histrio IIı.
annua meritasse prodatur, nisi si quis in hoc loco desi
derat Armeniaci belli paulo ante propter Tiridaten ges
dispensatorem, quem Nero IIı. |CXXX| manumisit. sed ho
pretium belli, non hominis, fuit tam Hercules quam lib
dinis, non formae, Paezontem e spadonibus Seiani IIı.
mercante Lutorio Prisco. quam quidem iniuriam luc
fecit ille mercatus in luctu civitatis, quoniam arguere nul
vacabat.

130 **40.** (41) Gentium in toto orbe praestantissima un
omnium virtute haud dubie Romana exstitit. felicitas c
praecipua fuerit homini non est humani iudicii, cum pr
speritatem ipsam alius alio modo et suopte ingenio qui
que determinet. si verum facere iudicium volumus ac r
pudiata omni fortunae ambitione decernere, nemo mortaliu
est felix. abunde agitur atque indulgenter a fortuna de
ditur cum eo qui iure dici non infelix potest. quippe
alia non sint, certe ne lassescat fortuna metus est, qu
131 semel recepto solida felicitas non est. quid quod nem
mortalium omnibus horis sapit? utinamque falsum hoc
non ut a vate dictum quam plurimi iudicent! vana mo
talitas et ad circumscribendam se ipsam ingeniosa con
putat more Thraciae gentis, quae calculos colore distinct
pro experimento cuiusque diei in urnam condit ac supren

---

1 ephesia **R**^{2}**a**^{2}. -esi **R**^{1}**Fd**. epaesi **D**. 5 Daphnin Att
Detl. mus. Rhen. XVIII p. 236. daphni natio **F**^{2}**a**. dapninat
DR. damnin- **F**^{1}. dampn- **d**. 6 IIı *Hard*. III *ll*. *item infr*
| DCCC **R**. 7 histriones **F**^{2}**a**^{2}*v*. -ni **R**^{1}. -nis *r*. | reditu *De*
reddi **DRd**. seddi **F**^{2} *in ras*. sed **a**^{2}*v*. 14 Lutorio *v*. *cf*
Lipsius ad Tac. ann. III 49. utorio **F**^{1}. sutorio *r*. Clutori
C. Keilius mus. Rhen. XVI p. 293.

die separatos dinumerat atque ita de quoque pronuntiat. quid quod iste calculi candore illo laudato die originem 132 mali habuit? quam multos accepta adflixere imperia! quam multos bona perdidere et ultimis mersere suppliciis! ista nimirum bona, cum interim illa hora in gaudio fuit! ita est profecto, alius de alio iudicat dies et tamen supremus de omnibus, ideoque nullis credendum est. quid quod bona malis paria non sunt etiam pari numero, nec laetitia ulla minimo maerore pensanda? heu vana et inprudens diligentia! numerus dierum comparatur ubi quaeritur pondus!

41. (42) Una feminarum in omni aevo Lampido Lace- 133 daemonia refertur quae regis filia, regis uxor, regis mater fuerit, una Berenice quae filia, soror, mater Olympionicarum, una familia Curionum in qua tres continua serie oratores exstiterint, una Fabiorum in qua tres continui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

42. (43) Cetera exempla fortunae variantis innumera 134 sunt. etenim quae facit magna gaudia nisi ex malis, aut quae mala inmensa nisi ex ingentibus gaudiis? **43.** servavit proscriptum a Sulla M. Fidustium senatorem annis LXXVI, sed iterum proscriptu*ra*. superstes Sullae vixit, sed usque ad Antonium, constatque nulla alia de causa ab eo proscriptum quam quia proscriptus fuisset. (44) trium- 135 phare P. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompei duxit puerum, quamquam Masurius auctor est bis in triumpho ductum, Cicero mulionem castrensis fu*r*nariae fuisse, plurimi iuventam inopem in caliga militari tolerasse. fuit et Balbus 136 Cornelius maior consul, sed accusatus *id*que de iure virgarum in eum iudic*e* in consilium miss*o*, primus ex-

1 de quoquo R^{2}. quoque R^{1}. 3 abuisset R. 5 nimirum F^{2}. nimium *r*. | *an* una hora? 6 tamen *ll*. tandem *Detl.* 9 ulla d *Rob.* ullo *r*. | heu *om.* Rd. 23 proscriptura *Sill.* -ptus *ll.* 25 proscriptum quam quia *om.* R. 29 furnariae *Turneb. adv. 29, 18.* fufinariae DF. fusinariae dT. fufifurie R. sufferranium a^{2}. 31 idque *ego.* atque *ll. v.* 32 iudice *ego.* -cem *ll.* -cum *codd. Barb. v.* | misso *ego.* missus *ll. v.*

ternorum atque etiam in oceano genitorum usus illo hono quem maiores Latio quoque negaverint. est et L. Fulvi inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium cons eodemque honore, cum transisset, exornatus confestim populo Romano, qui solus eodem anno qu*o* fuerat hos
137 Romae triumphavit ex iis quorum consul fuerat. un hominum ad hoc aevi Felicis sibi cognomen adseruit Sulla, civili nempe sanguine ac patriae oppugnatione a optatu*m*. se*d* quibus felicitatis inductus argumentis? qu proscribere tot milia civium ac trucidare potuisset. o pra interpretatio et futuro tempore infelix! non melioris sor tunc fuere pereuntes quorum miseremur hodie, cum Sull
138 nemo non oderit? age, non exitus vitae eius omni proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit erodente ipso corpore et supplicia sibi gignente? quod ut dissim laverit et supremo somnio eius, cui inmortuus quoda modo est, credamus ab uno illo invidiam gloria victa hoc tamen nempe felicitati suae defuisse confessus quod Capitolium non dedicavisset.

139 (45) Q. Metellus in ea oratione quam habuit sup mis laudibus patris sui L. Metelli pontificis, bis consu dictatoris, magistri equitum, quindecimviri agris dan qui p*lur*im*o*s elephantos ex primo Punico bello duxit triumpho, scriptum reliquit decem maximas res optim que, in quibus quaerendis sapientes aetatem exigere
140 consummasse eum: voluisse enim primarium bellator esse, optimum oratorem, fortissimum imperatorem, aus cio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa pientia esse, summum senatorem haberi, pecuniam ma bono modo invenire, multos liberos relinquere et c simum in civitate esse. haec contigisse ei nec ull
141 post Romam conditam. longum est refellere et s vacuum abunde uno casu refutante. siquidem is Me

---

2 negaverint **RdT**. -runt *r*. 5 quo *v*. qui *ll*. 8. optatum. sed *Salm. exerc. Plin. p. 39 b B*. -tatus. et *ll*. posset **dT**. 12 hodie *om*. **R**. 19 quod *om*. **R**. 2 metellus **R**[1]. quem met- **d**. qud (*i. e.* quod) met- **R**[2], *hau an recte; apodosis incipiat v. 32*. 23 plurimos *Pint*. prim

orbam luminibus exegit senectam amissis incendio, cum Palladium raperet ex aede Vestae, memorabili causa sed eventu misero. quo fit ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. tribuit ei populus Romanus quod nulli alii ab condito aevo, ut quotiens in senatum iret curru veheretur ad curiam. magnum et sublime, sed pro oculis datum.

44. Huius quoque Q. Metelli qui illa de patre dixit 142
filius inter rara felicitatis humanae exempla numeratur. nam praeter honores amplissimos cognomenque Macedoni*ci* a quattuor filiis inlatus rogo, uno praetori*o*, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio, quae singula quoque paucis contigere. in ipso tamen flore digna- 143
tionis suae ab C. Atinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem e senatu censor eiecerat, revertens e campo meridiano tempore, vacuo foro et Capitolio ad Tarpeium raptus ut praecipitaretur, convolante quidem tam numerosa illa cohorte quae patrem eum appellabat, sed, ut necesse erat in subito, tarde et tamquam in exsequias, cum resistendi sacroque sanctum repellendi ius non esset, virtutis suae opera et censurae periturus, aegre tribuno qui intercederet reperto a limine ipso mortis revocatus, alieno beneficio postea vixit, bonis inde etiam 144
consecratis a damnato suo, tamquam parum esset faucium certe intortarum expressique per aures sanguinis poena exacta. equidem et Africani sequentis inimicum fuisse inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico, siquidem dixit: ite filii, celebrate exsequias, numquam civis maioris funus videbitis. et hoc dicebat iam Baliaricis, Diadematis, iam Macedonicus ipse. verum ut 145
illa sola iniuria aestimetur, quis hunc iure felicem dixerit periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani saltem,

---

5 ab *Rob. om. U.* 6 ei et a^{2} *Rob.* et *r.* 8 dixit **RdT**. ...rat *rv.* 10 Macedonici a *Detl.* -onia **DF**^{1}**Rd**. -oni a^{1}. ...iae **F**^{2}. -onie a^{2}. 11 praetorio *Pint. cfr. Val. Max. VII 1.* ...ie **R**^{1}. -one **DF**^{1}. -ore **F**^{2}**R**^{2}**ad**. 12 *ante* duobus *excidit for*...sse iisque. 15 macerioni **R**. -onis *r.* 25. 26 poena exacta ...*nus.* -na **F**^{2}**T**. -ne **DaF**^{1}. -nae **Rd**. exacta esse **DFa**. -ta esset **RdT**.

perire? quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos non h
nores currusque illa sua violentia fortuna retroegit, p
mediam urbem censore tracto — etenim sola haec m
randi ratio fuerat, — tracto in Capitolium illo in qu
triumphans ipse deorum exuviis ne captivos quidem s
146 traxerat? maius hoc scelus felicitate consecuta factu
est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale pe
dere, in quo a triumphalibus liberis portaretur in rogu
velut exsequiis quoque triumphans. nulla est profec
solida felicitas quam contumelia ulla vitae rupit, nedu
tanta. quod superest, nescio morum gloriae an indign
tionis dolori accedat, inter tot Metellos tam scelerata
C. Atini audaciam semper fuisse inultam.

147 **45.** (46) In divo quoque Augusto, quem univer
mortalitas in hac censura nuncupet, si diligenter aestime
tur cuncta, magna sortis humanae reperiantur volumin
repulsa in magisterio equitum apud avunculum et cont
petitionem eius praelatus Lepidus, * collegium in triumvira
pessimorum civium, nec aequa saltem portione, sed pr
148 gravi Antonio, * proscriptionis invidia, * Philippensi pr
lio morbi, fuga et triduo in palude aegroti et (ut fatent
Agrippa ac Maecenas) aqua subter cutem fusa turgidi
tebra, naufragia Sicula et alia ibi quoque in spelunca
cultatio, iam in navali fuga urguente hostium manu pre
Proculeio mortis admotae, cura Perusinae contentio
sollicitudo Martis Actiaci, Pannonicis bellis ruina e tu
149 tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis,
specta Marcelli vota, pudenda Agrippae ablegatio, toti
petita insidiis vita, incusatae liberorum mortes luctu
non tantum orbitate tristis, adulterium filiae et co
parricidae palam facta, contumeliosus privigni Neroni

---

4 illo F^{2}. -le *r*. -lud *v*. 7 ac R. *om*. *r*. 10 rump
an ruperit (rupit)? 15 nuncupet R^{2}d^{2}. -pat a. -pit *r*.
17 auunculum a. -colum R^{2}. -colarium R^{1}. -culiarum *r*.
18 *post* Lepidus *ll*. *habent vv*. proscriptionis invidia, *qua*
transposui in v. 20. 21 morbi *ll.v*. morbidi *Ianus*. 22 a
pae R^{1}. -pam R^{2}. | ac Maecenas *om*. R. aetenas d. 30
tate d*v*. -tatem *r*.

cessus, aliud in nepte adulterium, iuncta deinde tot mala, inopia stipendi, rebellio Illyrici, servitiorum delectus, iuventutis penuria, pestilentia urbis, fames Italiae, destinatio exspirandi et quadridui inedia maior pars mortis in corpus recepta. iuxta haec Variana clades et maiestatis eius foeda 150
suggillatio, abdicatio Postumi Agrippae post adoptionem, desiderium post relegationem, inde suspicio in Fabium arcanorumque proditionem, hinc uxoris et Tiberi cogitationes, suprema eius cura. in summa deus ille caelumque nescio adeptus magis an meritus herede hostis sui filio excessit.

46. (47) Subeunt in hac reputatione Delphica ora- 151
cula velut ad castigandam hominum vanitatem a deo emissa. duo sunt haec: Pedium felicissimum, qui pro patria proxime occubuisset; iterum a Gyge rege tunc amplissimo terrarum consulti: Aglaum Psophidium esse feliciorem. senior hic in angustissimo Arcadiae angulo parvum sed annuis victibus large sufficiens praedium colebat, numquam ex eo egressus atque, ut e vitae genere manifestum est, minima cupiditate minimum in vita mali expertus.

47. (48) Consecratus est vivus sentiensque eiusdem 152
oraculi iussu et Iovis deorum summi adstipulatu Euthymus pycta, semper Olympiae victor et semel victus. patria ei Locri in Italia. ibi imaginem eius et Olympiae alteram eodem die tactam fulmine Callimachum ut nihil aliud miratum video deumque iussisse sacrificari, quod et vivo factitatum et mortuo, nihilque de eo mirum aliud quam hoc placuisse dis.

48. (49) De spatio atque longinquitate vitae hominum 153

---

6 adoptationem **R**. 9 illum **R**. 10 hostis sui **R**. hostis suo **F**². orti suo *r*. 12 hanc **R**. 14 pedium **Ra**¹**d**. paedium **DF**. phedium **a**². Tellum Pediaeum *Url. vind. n. 163.* 16 Psophidium *v. cfr. Val. Max. VII 1, 2.* prophid- **R**. -phod- *r*. 17 angustissimo *v.* -mum (aug- **R**) *ll.* 23 *Noltenius quaest. Plin. thes. 5 vult* et d o l o semel. | patrie et **Rd**. 24 eius ibi et **DFa**. 26 deumque *edd. vett.* ad eumque *ll.* *an* ad eamque? | sacrificari **Rd**. -care *r*. 27 de eo **F**²**T**. adeo *ll.* deo *r*. 28 hoc **FRd**. *om. r*. 29 sparatio **R**.

non locorum modo situs verum e*t* *t*emp*or*a ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose, ut reor, multa *de* hominum aevo referens cornici novem nostras attribuit aetates, quadruplum eius cervis, id triplicatum corvis, et reliqua
154 fabulosius in phoenice ac Nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartesiorum regi CL tribuit annos, Cinyrae Cypriorum decem annis amplius, Aegimio CC, Theopompus Epimenidi Gnosio CLVII; Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis duocen*os* explere, cui adstipulatur Damastes memorans Pictoreum ex his praecipuum corpore viribusque etiam CCC vixisse, Ephorus Arcadum
155 reges tricenis annis, Alexander Cornelius Dandonem quendam in Illyrico D vixisse, Xenophon in periplo Lutmiorum insulae regem DC, atque ut parce mentitus filium eius DCCC. quae omnia inscitia temporum acciderunt. annum enim alii aestate determinabant et alterum hieme, alii quadripertitis temporibus, sicut Arcades quorum anni trimenstres fuere, quidam lunae senio ut Aegyptii. itaque apud eos aliqui et singula milia annorum vixisse
156 produntur. sed ut ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum LXXX annis regnasse prope certum est. putant quadragensimo coepisse. Masinissam LX annis regnasse indubitatum est, Gorgian Siculum CVIII vixisse. Q. Fabius Maximus LXIII annis augur fuit. M. Perpenna et nuper L. Volusius Saturninus omnium quos in consulatu sententiam rogaverant superstites fuere. Perpenna septem reli-

1 et tempora *Detl. coll.* § *155.* exempla *ll. v.* 3 de
om. ll. 7 Arganthonio *Barb.* arguanthonio **DF**[1]**ad.** archan
F[2]. arguatonio **R.** 9 CLVII *Detl. coll.* § *175 et Val. M*
VIII 13, ext. 5. clui **D**[1]. cluih **D**[2]. duih **a**[1]. CLIII *r.* 10
toliepiorum **R**[1]. -iaephi- **R**[2]. | ducenos *ego.* -ntos *v.* -nta **D**
CC **Rd.** 11 damastes *codd. Gelen.* damiates *ll.* | pictoreum
-orum **a**[1]. -orium *r.* Titormum *Url. vind. n. 164.* 14 p
plu **D.** petriplu **ad.** petri/// **F**[1]. perip **F**[2]. petropu **R.** 15
triniorum *Url. chrest. coll. IV 97.* Latmiorum *Salm. cfr.*
Max. l. l. § *7.* 20 aliqui **d.** *om. r.* | singuli **d.** 21 arc
thonium **D.** archanto- **ad.** archado- **F.** arcandorium **R.**
25 LXVI **F** *in ras.*

quit ex iis quos censor legerat; vixit annos LXXXXVIII. qua in re et illud adnotare succurrit, unum omnino 157 quinquennium fuisse quo senator nullus moreretur, cum Flaccus et Albinus censores lustrum condidere, usque ad proximos censores, ab anno urbis DLXXVIIII. M. Valerius Cor*vin*us centum annos inplevit, cuius inter primum et sextum consulatum XLVI anni fuere. idem sella curuli semel ac viciens sedit, quotiens nemo alius. aequavit eius vitae spatia Metellus pontifex.

Et ex feminis Livia Rutili LXXXXVII annos excessit, 158 Statilia Claudio principe ex nobili domo LXXXXVIIII, Terentia Ciceronis CIII, Clodia Ofili CXV, haec quidem etiam enixa quindeciens. Lucceia mima C annis in scaena pronuntiavit. Galeria Copiola emboliaria reducta est in scaenam C. Poppaeo Q. Sulpicio cos. ludis pro salute divi Augusti votivis annum CIIII agens; producta fuerat tirocinio a M. Pomponio aedile plebis C. Mario Cn. Carbone cos. ante annos XCI, a Ma*gn*o Pompeio magni theatri dedicatione anus pro miraculo reducta. Sammullam quoque 159 centum decem annis vixisse auctor est Pedianus Asconius. minus miror Stephanionem, qui primus togatus saltare instituit, utrisque saecularibus ludis saltavisse, divi Augusti et quos Claudius Caesar consulatu suo quarto fecit, quando LXIII non amplius anni interfuere, quamquam et postea diu vixit. in Tmoli montis cacumine quod vocant Tempsin CL annis vivere Mucianus auctor est, totidem ann*is* censum Claudi Caesaris censura T. Fullonium Bononiensem, idque collatis censibus quos ante detulerat

---

1 LXXXXVII **a**. LXXXVIII **F**^{2}. 5 DLXXVIII **a**. 6 Corvinus *v. cfr. Val. Max. VIII 13, 1.* cornelius *ll.* 10 Rutili *v. cfr. Val. Max. l. l.* § *6.* rutilia *ll.* | XCVI **R**. 11 sattilia *ll.* 12 ofelli **F**^{2}. 16 CIIII **F**^{2}**a**^{2}. VIIII **d**. VIII *r*. 17 pōpinio **R**. 18 XCI **a**^{2}. XD **DRd**. X **a**^{1}. XV **F**^{2} *in ras.* | Magno *v.* marco *ll.* 20 centum decem **Rd**. CX *r*. 22 saltavisse *ego.* -uitsed *ll.* -visse et *Sill.* 23 et quos Claudius **R***v*. et Claudius quos **d**. et quos CL **F**^{2}. CL quos *r*. 24 LXXXIII **R**. 27 annis *ego.* -nos *ll. v. fortasse* annorum (annoř); *cfr.* § *164*. | censum **F**. centum **DRd**. *om.* **a**. | claudi **Rd**. CL *r*.

vitaeque argumentis — etenim curae principi *id* erat — verum apparuit.

160 **49.** (50) Poscere videtur locus ipse sideralis scientiae sententiam. Epigenes CXII annos inpleri negavit posse, Berosus excedi CXVI. durat et ea ratio quam Petosiris ac Necepsos tradidere (tetartemorion appellant a trium signorum portione) qua posse in Italiae tractu CXXIIII annos vitae contingere apparet. negavere illi quemquam LXXXX partium exortivam mensuram (quod anaphoras vocant) transgredi, et has ipsas incidi occursu maleficorum siderum aut etiam radiis eorum solisque. Aesc*u*lapius rursus *et* Aesculapi secta quae stata vitae spatia a stellis accipi dicit, quantum plurimum tribua*n*t incertum est.

161 rara autem esse dicunt longiora tempora quidem, c*u*m momentis horarum insignibus lunae dierum, ut VII atque XV, quae nocte ac die observantur, ingens turba nascatur scansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant non fere ita genitis LIIII annum excedentibus.

162 Primum ergo ipsius artis inconstantia declarat quam incerta res sit. accedunt experimenta recentissimi census quem intra quadriennium imperatores Caesares Vespasiani pater filiusque censores egerunt. nec sunt omnia vasaria excutienda, mediae tantum partis inter Apenninum Padum-

163 que ponemus exempla: CXX annos Parmae tres ediderc

1 id curae R(*?*)*v.* | principi id *Detl.* -pio *ll.* 3 scientia R. 4 sententiam *om.* DF^{1}d^1. *an* locum sibi sideral scientia*?* | epigenes R *in marg.* -genus F^2. *om.* F^1. sic *r.* CXII RdT. CXV F^2 *in ras.* XII *r.* 5 excedit FRad. CXVII R. 6 et tartemarion R. (tradiderit) etartemarion 7. 8 *an* CXXI annos vitae*? cfr. Iul. Firm. Mat. II c.* 11 Aesculapius *ego.* escol- a. *om.* F^2. scol- *r.* schola T 12 et *ego inserui.* | Aesculapii T*v.* esculapi F^2. scol- scul- *r.* | secta *edd. vett.* secuta *ll.v.* | stata uitae F. statui Da. -uit Rd. | spatia uitae R^{2}d^2. 13 sed quantum Rd(*?*)*r* tribuant *ego.* -uat *ll.* 14 quidem, cum *ego.* quidem (qui est DF) qm̄ *ll.* quandoquidem *v.* 17 appellant d*v.* -at 18 LIII dT. *fortasse* LXIII. *cfr. Gell. n. A. XV 7. Censo d. d. nat. 14, 14.* 20 experimenta d. exempla *add.* DRF^{1}a et exempla *add.* F^{2}a^2. *cfr. nov. luc. p. 77.* 21 imperatores -orū R^2. -or *r.* | caesares *v.* -ris *ll.* 23 meridie Rd.

Brixilli unus, CXXV Parmae duo, CXXX Placentiae unus, Faventiae una mulier, CXXXV Bononiae L. Terentius M. filius, Arimini vero M. Aponius CXL, Tertulla CXXXVII. citra Placentiam in collibus oppidum est Veleiatium, in quo CX annos sex detulere, quattuor vero centenos vicenos, unus CXL, M. Mucius M. F. Galeria Felix. ac ne 164 pluribus moremur in re confessa, in regione Italiae octava centenum annorum censi sunt homines LIIII, centenum denum homines XIIII, centenum vicenum quinum homines duo, centenum tricenum homines quattuor, centenum tricenum quinum aut septenum totidem, centenum quadragenum homines tres.

Alia mortalitatis inconstantia: **Homerus** eadem nocte 165 natos Hectorem et Polydamanta tradidit, tam diversae sortis viros. C. Mario Cn. Carbone III cos. a. d. V kal. Iunias M. Caelius Rufus et C. Licinius Calvus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari eventu. hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo cotidie evenit, pariterque domini ac servi gignuntur, reges et inopes.

50. (51) Publius Cornelius Rufus, qui consul cum 166 M'. Curio fuit, dormiens oculorum visum amisit, cum id sibi accidere somniaret. e diverso Pheraeus Iason deploratus a medicis vomicae morbo, cum mortem in acie quaereret, vulnerato pectore medicinam invenit ex hoste. Q. Fabius Maximus consul apud flumen Isaram proelio commisso adversus Allobrogum Arvernorumque gentes a. d. VI idus Augustas, $\overline{\text{CXXX}}$ perduellium caesis, febri

---

1—3 *dist. Detl.* 1 Brixilli *Detl. coll. III 115.* -ili *ll.* -elli *v.* 2 muliere **R.** -ri **d.** | CXXXV *v.* CXXV *ll.* 3 M. Aponius *v.* maponia **a.** -nias *r.* | CXL *Bergk. diurn. litt. ant. 1849 p. 21.* CX et L **R.** VI et L **d.** sex et L *r.* 4 circa **R.** 5 CCX **DFa.** | vero *om.* **Rd.** 6 CXL *v.* ex (C. **Fa**) quinquaginta *ll.* | gali **Rd.** 10 centenum uicenum tricenum **a.** 11 aut **F**[2]**Rad.** au **F**[1]. autem **D.** | septimum **a**[1]. homines IIII tricenum centenum aut septimum **a**[2]. 16 Caelius *Colerus ad Val. Max. IV 2, 7. v.* caecilius *ll.* | C. *v.* Cornelius *ll.* 23 Pheraeus *Pint.* ualerius **F**[2]. phalereus *r.* | iason **R.** cacus **F**[2]. iacum *r.*

167 quartana liberatus est in acie. incertum ac fragile nimi-
rum est hoc munus naturae, quicquid datur nobis, ma-
lignum vero et breve etiam in his quibus largissime con-
tigit, universum utique aevi tempus intuentibus. quid quod
aestimatione nocturnae quietis dimidio quisque spatio vitae
suae vivit, pars aequa morti similis exigitur aut poenae,
nisi contigit quies? nec reputantur infantiae anni qui sensu
carent, non senectae in poenam vivacis. tot periculorum
genera, tot morbi, tot metus, tot curae, [totiens] invocata
168 morte ut nullum frequentius sit votum. natura vero nihil
hominibus brevitate vitae praestitit melius. hebescunt sen-
sus, membra torpent, praemoritur visus, auditus, incessus,
dentes etiam ac ciborum instrumenta, et tamen vitae hoc
tempus adnumeratur. ergo pro miraculo et id solitarium
reperitur exemplum Xenophili musici, centum et quinque
169 annis vixisse sine ullo corporis incommodo. at Hercule
reliquis omnibus per singulas membrorum partes qualiter
nullis aliis animalibus certis pestifer calor remeat horis
aut rigor, neque horis modo sed et diebus noctibusque
trinis quadrinisve, etiam anno toto. atque etiam morbus
est aliquis per sapientiam mori. morbis quoque enim
170 quasdam leges natura posuit: quadrini circuitus febrem
numquam bruma, numquam hibernis mensibus incipere,
quosdam post sexagensimum vitae spatium non accedere,
alios pubertate deponi, a feminis praecipue, senes minime
sentire pestilentiam. namque et universis gentibus in-
gruunt morbi, et generatim modo servitiis modo procerum
ordini aliosque per gradus. qua in re observatum a me-
ridianis partibus ad occasum solis pestilentiam semper ire,
nec umquam aliter fere, non hieme, nec ut ternos ex-
171 cedat menses. **51.** (52) iam signa letalia: in furoris
morbo risum, sapientiae vero aegritudine fimbriarum curam
et stragulae vestis plicaturas, a somno moventium neglectum,

---

1. 2 nimirum F^2a^2. nimium *rv*. 9 *uncinos posui ego: cfr. luc. p. 90 n. 57.* 15 Xenophili musici R^2. -li musicus F^1. -limus *r*. | centum **Rd**. ducentum *r*. 21 sapiendam DF^1a^1. *locus adhuc corruptus est.* | enim quoque **R**. 24 accidere **Rd**. 33 monentium **d**. morient- **DFa**.

praefandi umoris e corpore effluvium, in oculorum quidem
et narium aspectu indubitata maxime, atque etiam supino
adsidue cubitu, venarum inaequabili aut formicante per-
cussu, quaeque alia Hippocrati principi medicinae obser-
vata sunt. et cum innumerabilia sint mortis signa, salutis
securitatisque nulla sunt, quippe cum censorius Cato ad
filium de validis quoque observationem ut ex oraculo ali-
quo prodiderit senilem iuventam praematurae mortis esse
signum. morborum vero tam infinita est multitudo ut 172
Pherecydes Syrius serpentium multitudine ex corpore eius
erumpente exspiraverit. quibusdam perpetua febris est,
sicut C. Maecenati. eidem triennio supremo nullo horae
momento contigit somnus. Antipater Sidonius poeta omni-
bus annis uno die tantum natali corripiebatur febre et eo
consumptus est satis longa senecta.

52. (53) Aviola consularis in rogo revixit et, quo- 173
niam subveniri non potuerat praevalente flamma, vivus
crematus est. similis causa in L. Lamia praetorio viro
traditur. nam C. Aelium Tuberonem praetura functum a
rogo relatum Messala Rufus et plerique tradunt. haec est
condicio mortalium. ad has et eiusmodi occasiones for-
tunae gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat
credi. reperimus inter exempla Hermotimi Clazomenii 174
animam relicto corpore errare solitam vagamque e lon-
ginquo multa adnuntiare quae nisi a praesente nosci non
possent, corpore interim semianimi, donec cremato eo
inimici qui Cantharidae vocabantur remeanti animae veluti
vaginam ademerint; Aristeae etiam visam evolantem ex ore
in Proconneso corvi effigie, quae magna quaeritur hac
fabulositate. quam equidem et in Gnosio Epimenide simili 175

---

1 profandi **DFad**. 5 sint *om.* **Rd**. 20 Messala Rufus *Dalec. cfr. Brunn. de auct. ind. Plin. p. 13.* Messala, Rufus *Hard. v.* 22 morti **R**^{2}**F**^{2}**a**^{2}**d**^{2}. sorte **R**^{1}. forti **d**^{1}. forte *r*. 23 de anima reperimus **Rd**. reperimus *r*. 27. 28 ueluti uaginam **R**^{2}**F**^{2}**a**^{2}. velut imaginem *r*. 29 effigie quae **dT**. effigie **R**. effigieq; *r*. | sequitur **a**^{2}. quaeritur (q; ritur **R**) *rv*. | ecc **R**^{1}. heec **R**^{2}. hac *r*. *fortasse* quem magna prosequitur Graecia fabulositate, *nam locus adhuc corruptus est.*

modo accipio, puerum aestu et itinere fessum in specu septem et quinquaginta dormisse annis, rerum faciem mutationemque mirantem velut postero die experrectum, hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum et quinquagesimum atque centesimum vitae duraret annum. feminarum sexus huic malo videtur maxime opportunus conversione volvae, quae si corrigatur, spiritus restituitur. huc pertinet nobile apud Graecos volumen Heraclidis septem diebus feminae exanimis ad vitam re-
176 vocatae. Varro quoque auctor est XXviro se agros dividente Capuae quendam qui efferretur foro domum remeasse pedibus. hoc idem Aquini accidisse. Romae quoque Corfidium materterae suae maritum funere locato revixisse et
177 locatorem funeris ab eo elatum. adicit miracula quae tota indicasse conveniat: e duobus fratribus equestris ordinis Corfidis maiori accidisse ut videretur exspirasse, apertoque testamento recitatum heredem minorem funeri institisse, interim eum qui videbatur exstinctus plaudendo concivisse ministeria et narrasse a fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo, demonstratum praeterea quo in loco defodisset aurum nullo conscio, et rogasse ut iis funebribus quae comparasset efferretur. hoc eo narrante fratris domestici propere adnuntiavere exanimatum illum, et aurum
178 ubi dixerat repertum est. plena praeterea vita est his vaticiniis, sed non conferenda, cum saepius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Caesaris classium fortissimus captus a Sexto Pompeio iussu eius incisa cervice et vix cohaerente iacuit in litore toto die. deinde, cum advesperavisset, gemitu precibusque congregata multitudine petiit uti Pompeius ad se veniret aut aliquem ex arcanis mitteret, se enim ab inferis remissum
179 habere quae nuntiaret. misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus dixit inferis dis placere Pompei causas et partes pias, proinde eventum futurum quem optaret, hoc

---

10 se agros *Rob.* se agro **R**^{1}**a**^{2}. saegro **Fa**^{1}. **segro** *r*. 15 e *om.* **Rd**. 16 maioris **R**. 17 fuerit **R**^{1}**d**. **fratrem R**^{2}. funeri *r*. | instituisse **R**^{2}. 27 classiom **R**^{1}. 29 cum gemitu **R***v*. 30 ut **R**^{2}. 32 haberetque quod **d**.

se nuntiare iussum, argumentum fore veritatis quod peractis mandatis protinus exspiraturus esset. idque ita evenit. post sepulturam quoque visorum exempla sunt, nisi quod naturae opera, non prodigia, consectamur.

53. (54) In primis autem miraculo sunt — at qu*ae* 180 frequentia! — mortes repentinae (hoc est summa vitae felicitas), quas esse naturales docebimus. plurimas prodidit Verrius, nos cum delectu modum servabimus. gaudio obiere praeter Chilonem, de quo diximus, Sophocles et Dionysius tyrannus, uterque accepto tragicae victoriae nuntio, mater illa Cannensi filio incolumi reviso contra nuntium falsum, pudore Diodorus sapientiae dialecticae professor, lusoria quaestione non protinus ad interrogationes Stilponis dissoluta. nullis evidentibus causis obiere, 181 dum calciantur matutino, duo Caesares, praetor et praetura perfunctus dictatoris Caesaris pater, hic Pisis exanimatus, ille Romae, Q. Fabius Maximus in consulatu suo pridie kal. Ian., in cuius locum *C.* Rebilus paucissimarum horarum consulatum petiit, item C. Volcatius Gurg*e*s senator, omnes adeo sani atque tempestivi ut de progrediendo cogitarent, Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi, C. Aufustius egressus, cum in senatum iret, offenso pede in comitio. legatus quoque 182 qui Rhodiorum causam in senatu magna cum admiratione oraverat in limine curiae protinus exspiravit progredi volens, Cn. Baebius Tamphilus praetura et ipse functus, cum a puero quaesisset horas, Aulus Pompeius in Capitolio, cum deos salutasset, M'. Iuventius Thalna consul, *d*um

---

2 itaque ita **R**. 5 at quae *ego: cfr. nov. luc. p. 87.* atque **Ra**^{2}**d**. ad quem *r*. 6 frequenter **a**^{2}. 7 doceuimus **R**. 11 illac annensis **R**^{2}. ille annensi *cum ras.* **R**^{1}. | incolumi reviso **F**. in columine viso **DR**. incolume (in colum ne **a**^{1}) viso **ad**. 13. 14 interrogationes stilbonis **F**^{2}. -nem stilb- **R**^{2}. -ne stilb- **DF**^{1}**R**^{1}. -nes tilb- **a**^{2}**d**. -ne tilb- **a**^{1}. 16. 17 exanimatus **R**. est *add. r*. 18 C *Sill.* Rebilus *v*. orbilius **D**^{1}**F**. or///b- **R**. orab- **D**^{2}**a**. more illius **d**. 19 Gurges *v*. -us *ll*. 25 orauerat **F**^{2} *in ras.* **R**. conauerat **D**. eruerat **d**. continauerat **a**^{1}. contionauerat **a**^{2}. 26 Tamphilus *Hard.* pampilus **R**. pamphius **a**^{1}. pamphilus *r*. 28 dum *Sillig.* cum *ll*.

sacrificat, C. Servilius Pansa, cum staret in foro ad tabernam hora diei secunda in P. fratrem innixus, Baebius iudex, dum vadimonium differri iubet, M. Terentius Corax,
183 dum tabellas scribit in foro. nec non et proximo anno, dum consulari viro in aurem dicit, eques Romanus ante Apollinem eboreum qui est in foro Augusti. super omnes C. Iulius medicus, dum inunguit, specillum per oculum trahens, A. Manlius Torquatus consularis, cum in cena placentam adpeteret, L. Tuccius medicus Valla, dum mulsi potionem haurit, Appius Saufeius, e balineo reversus cum mulsum bibisset ovumque sorberet, P. Quintius Scapula, cum apud Aquilium Gallum cenaret, Decimus Saufeius
184 scriba, cum domi suae pranderet. Cornelius Gallus praetorius et *T.* Heter*e*ius eques Romanus in venere obiere et quos nostra adnotavit aetas duo equestris ordinis in eodem pantomimo Mystico tum forma praecellente. operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab an-
185 tiquis traditur. comoediarum *h*istrio is, cum populo admodum placuisset natali die suo conviviumque haberet, edita cena calidam potionem in pultario poposcit, simulque personam eius diei acceptam intuens coronam e capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem admoneret.

186 Haec felicia exempla, at contra miseriarum innumera. L. Domitius clarissimae gentis apud Massiliam victus, Corfini captus ab eodem Caesare, veneno poto propter taedium

---

2 secunda **d**. ad secundam (-da **D**) *r*. 8 A. *v*. am a iā **D**²**F**. iū **R**. *om*. **D**¹. *del*. **d**². 9 Tuccius *Hard*. tunccius **D** tuntius **F**. t.tutius **R**. tuscius **d T**. | ualla *ll*. Sullae *Detl*. 10 sacipeius **R**. 12 Aufeius **R** *ex corr*. 14 T. Hetereius *Halm. ad Val. Max. IX 12, 8*. V. hectierius **R**. V. heterius **d T** V. etherius **D**. V. aetherius **F**. V. ethrius **a**. 16 pantomimu **R**¹. -imō **R**². -inu **d**. | histico **R**². histao **R**¹. 16. 17 opero-sissima *ll*. *v*. *an* prodigiosissima? 18 istri is **R**. ystriis **d**, istrio is *r*. 20 enita **DF**¹**a**¹**d**. 21 intuens *ll*. *v*. induens *Georges philol. XXXII p. 690*. 23 te poscere **R**². te poster- **R**¹. deposcere **d**. 24 miseriarum *ll*. *v*. *an* miserarum (se mortium)? *Detl*. miserorum. 25. 26 corfinii **F**² *in ras*. cor-nifi **DR**¹**d**². cornifici *r*.

vitae, postquam biberat, omni ope ut viveret adnisus est. invenitur in actis Felice russei auriga elato in rogum eius unum e faventibus iecisse se, frivolum dictu, ne hoc gloriae artificis daretur, adversis studiis copia odorum corruptum criminantibus. cum ante non multo M. Lepidus nobilissimae stirpis, quem diverti anxietate diximus mor- 122 tuum, flammae vi e rogo eiectus recondi propter ardorem non potuisset, iuxta sarmentis aliis nudus crematus est.

54. (55) Ipsum cremare apud Romanos non fuit ve- 187 teris instituti. terra condebantur. at postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum. et tamen multae familiae priscos servavere ritus, sicut in Cornelia nemo ante Sullam dictatorem traditur crematus, idque voluisse veritum talionem eruto C. Mari cadavere. [sepultus vero intellegatur quoquo modo conditus, humatus vero humo contectus].

55. (56) Post sepulturam va*n*ae manium ambages. 188 omnibus a suprem*o* die eadem quae ante primum, nec magis a morte sensus ullus aut corpori aut animae quam ante natalem. eadem enim vanitas in futurum etiam se propagat et in mortis quoque tempora sibi vitam mentitur, alias inmortalitatem animae, alias transfigurationem, alias sensum inferis dando et manes colendo deumque faciendo qui iam etiam homo esse desierit, ceu vero ullo modo spirandi ratio ceteris animalibus distet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur quibus nemo similem divinat inmortalitatem. quod autem corpus animae per se? 189 quae materia? ubi cogitatio illi? quomodo visus, auditus, aut qui tangit? quis usus eius aut quod sine his bonum? quae deinde sedes quantave multitudo tot saeculis animarum velut umbrarum? puerilium ista deliramentorum avidaeque

---

3 sese **R**. *om*. **d**. se *r*. 5 Lepidus **d***v*. *om*. *r*. 8 potuisse **Rd**[1]. 10 postquam **d***v*. post *r*. 14 eruto **R**. obruto *r*. sepultus — 16 contectus *uncis inclusi cum Pintiano: cfr. luc. p. 52.* 15 intellegitur **F**[2]**a**[2] *Rob*. 17 vanae *Detl.* variae **RdT***v*. ariae **DF**[1]**a**[1]. aliae *r*. 18 supremo *ego luc. p. 57.* -ma *ll. v.* 21 ipsa sibi **a**[2] *Rob*. | vitam **Rd**. vita *r*. 31 ista **RF**[2]. sta **DF**[1]. stat **ad**. | deliramentorum **R**[2]. delenim- **DFR**[1]. elenim- **a**. elem- **dT**.

numquam desinere mortalitatis commenta sunt. similis et
de adservandis corporibus hominum ac reviviscendi pro-
190 misso Democriti vanitas, qui non revixit ipse. quae,
malum, ista dementia est iterari vitam morte? quaeve
genitis quies umquam, si in sublimi sensus animae manet,
inter inferos umbrae? perdit profecto ista dulcedo cre-
dulitasque praecipuum naturae bonum, mortem, ac duplicat
obituri dolorem etiam post futuri aestimatione. etenim si
dulce vivere est, cui potest esse vixisse? at quanto faci-
lius certiusque sibi quemque credere *et* specimen securi-
tatis antegenitali sumere experimento!
191 **56.** (57) Consentaneum videtur, priusquam digredia-
mur a natura hominum, indicare quae cuiusque inventa
sint. emere ac vendere instituit Liber pater ..... idem
diadema, regium insigne, et triumphum invenit, Ceres
frumenta, cum antea glande vescerentur. eadem molere et
conficere in Attica, ut alii in Sicilia, ob id dea iudicata.
eadem prima leges dedit, ut alii putavere Rhadamanthus.
192 Litteras semper arbitror Assyriis fuisse, sed alii apud
Aegyptios a Mercurio, ut Gellius, alii apud Syros re-
pertas volunt. utrique in Graeciam attulisse e Phoenice
Cadmum sedecim numero, quibus Troiano bello Palameden
adiecisse quattuor hac figura ΖΥΦΧ, totidem post eum
Simoniden melicum, ΨΞΩΘ, quarum omnium vis in nostris
recognoscitur. Aristoteles decem et octo priscas fuisse
et duas ab Epicharmo additas ΧΖ quam a Palamede mavult.

---

3 Democriti *ego luc. p. 68.* -to *ll.* | quę **R**^{1}. qud **R**^{2}. 5 genitis *v.* gentis **F**^{2}**a**^{2}. gintis **F**^{1}. genti **Rad**. ginti **D**. sublimi **d**. -me *r.* 8 obituri *Pint.* obitusi **R**. -tu si **DF**^{2}**a** -tui **F**^{1}. -tus si **a**^{2}. -tu sit **d**^{1}. -tus hii **d**^{2}. 10 et *ego. om. ll.* ac *v.* 14 *lacunam ego indicavi.* Mercurius *ante* emere *et* vindemiare *post* pater *inseri voluit Ianus. cfr. etiam Osann. philol. VII 394 et Url. vind. I nr. 166.* | aut **R**. ac *r.* 17 ut al. *Detl.* aut alia **R**^{1}. uialia **DF**^{1}**a**^{1}**d**. et alia **R**^{2}**a**^{2}*v.* italia **F**^{2}. 19 assyriis **R**. -rias **F**^{2}**a**^{2}**d** *Rob.* -ras **F**^{1}**D**^{2}. -nas **D**^{1}. arsypas **a**
21 utrique **dT**. uirique **DR**^{1}**F**^{2}**a**^{1}. uiri **F**^{1}. utique **a**^{2}*Rob.* easque **R**^{2}. | attulisse *ll.* int- *v.* 23 ΖΥΦΧ *ego.* ΝΥΦΧ *ll.* ΖΨΦΧ *Detl.* ΗΨΦΧ *Ianus. an* ΖΥΨΞ*?* 24 ΨΞΩΘ *ego.* ΨΞΟΘ **R**. VΞ⊗Θ **D**. VΞΘЄ **Fad**. ΥΞΩΘ *Detl. an* ΦΧΩΘ*?* 26 ΧΖ *ego.* Χ̂Ζ **F**^{2}. *om. r.* ΨΖ *Detl.* ΘΧ *v.*

Anticlides in Aegypto invenisse quendam nomine Menen 193 tradit, $\overline{XV}$ annorum ante Phoronea antiquissimum Graeciae regem, idque monumentis adprobare conatur. e diverso Epigenes apud Babylonios $\overline{DCCXX}$ annorum observationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, gravis auctor in primis, qui minimum, Berosus et Critodemus, $\overline{CCCCXC}$,. ex quo apparet aeternus litterarum usus. in Latium eas attulerunt Pelasgi.

Laterarias ac domos constituerunt primi Euryalus et 194 Hyperbius fratres Athenis. antea specus erant pro domibus. Gellio Toxius Caeli filius lutei aedificii inventor placet, exemplo sumpto ab hirundinum nidis. oppidum Cecrops a se appellavit Cecropiam quae nunc est arx Athenis. aliqui Argos a Phoroneo rege ante conditum volunt, quidam et Sicyonem, Aegyptii vero multo ante apud ipsos Diospolin. tegulas invenit Cinyra Agriopae filius et metalla aeris, 195 utrumque in insula Cypro, item forcipem, martulum, vectem, incudem; puteos Danaus ex Aegypto advectus in Graeciam quae vocabatur Argos Dipsion; lapicidinas Cadmus Thebis, aut ut Theophrastus in Phoenice; Thrason muros, turres ut Aristoteles Cyclopes, Tirynthii ut Theophrastus; Aegyptii textilia, inficere lanas Sardibus Lydi, 196 fusos in lanificio Closter filius Arachnae, linum et retia Arachne, fulloniam artem Nicias Megarensis, sutrinam T*ychi*us Boeotius. medicinam Aegyptii apud ipsos volunt repertam, alii per Arabum Babylonis et Apollinis filium, herbariam et medicamentariam a Chirone Saturni et Philyrae filio. aes conflare et temperare Aristoteles Lydum Scythen 197 monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putant, aerariam fabricam alii Chalybas alii Cyclopas, ferrum Hesiodus in Creta eos qui vocati sunt Dactyli Idaei. argentum in-

1 Menen *Url. vind. n. 167.* minon F^{1}. menon *rv.* 7 appareret $DFR^{1}d^{2}$. 9 domos F^{2}. -um *r.* 12 *an post* oppidum *excidit* primum*?* 13 est arx F^{2}. est art a^{2}. est /// R. eythar D. eithar d. euthar *r.* 16 agryope F^{2}. agricolae Rad. -rycole DF^{1}. 19 qua *Ungerus Sinis p. 125 n. 32. an* eam quae*?* 21 Tirynthii *codd. Gel.* typinthii DF. typhinthii a. tipintii Rd. 24 sutrinam Tychius *Hard.* sutrinan(-am- F^{2})-tibus *ll.*

venit Erichthonius Atheniensis, ut alii Aeacus; auri metalla
et flaturam Cadmus Phoenix ad Pangaeum montem, ut alii
Thoas aut Aeac*us* in Panchaia aut Sol Oceani filius, cui
Gellius medicinae quoque inventionem ex met*a*llis assignat.
plumbum ex Cassiteride insula primus adportavit Midacritus.
198 fabricam ferream invenerunt Cyclopes, figlinas Coroebus
Atheniensis, in iis orbem Anacharsis Scythes, ut alii Hy-
perbius Corinthius. fabricam materiariam Daedalus, et in
ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum,
ichthyocollam, normam autem et libellam et tornum et
clavem Theodorus Samius, mensuras et pondera Phidon
Argivus, aut Palamedes ut maluit Gellius; ignem e silice
Pyrodes Cilicis filius, eundem adservare ferula Prometheus;
199 vehiculum cum quattuor rotis Phryges, mercaturas Poeni,
culturam vitium et arborum Eumolpus Atheniensis, vinum
aquae misceri Staphylus Sileni filius, oleum et trapetas
Aristaeus Atheniensis, idem mella; bovem et aratrum Bu-
200 zyges Atheniensis, ut alii Triptolemus; regiam civitatem
Aegyptii, popularem Attici post Theseum. tyrannus primus
fuit Phalaris Agraganti. servitium invenere Lacedaemonii.
iudicium capitis in Areopago primum actum est.

Proelium Afri contra Aegyptios primi fecere fustibus,
quos vocant phalangas. clupeos invenerunt Proetus et
Acri*si*us inter se bellantes, sive Chalcus Athamantis filius,
loricam Midias Messenius, galeam, gladium, hastam Lace-
201 daemonii, ocreas et cristas Cares. arcum et sagittam
Scythen Iovis filium, alii sagittas Persen Persei filium in-
venisse dicunt, lanceas Aetolos, iaculum cum ammento
Aetolum Martis filium, hastas velitares Tyrrenum *et* pilum
Penthesileam Amazonem securim, Pisaeum venabula et in
tormentis scorpionem, Cretas catapultam, Syrophoenicas

---

3 Aeacus *Url. ann. phil. LXXVII p. 489.* aeaclis **DF**. ea-clis *r*. 4 ex metallis *Detl.* et metellus **R**^{2}. ex mellis *r*. ex melle *v*. | assignat *Rob.* signat *ll.* 10 lythocollam **DF**^{1}**a**^{1} -coliam **a**^{2}. -caliam **F**^{2}. lithocollam **d**. 12 argius **RT**. asgius **d**
17. 18 Buzyges *codd. Gel.* biziges **d**. buxiges **F**^{2}. bityges **D** bytiges **a**. bytyges **F**^{1}. bitiges **R**. 24 Acrisius *v. cfr. Apollod. II 2, 2.* caritus **F**^{2}. acritus *r*. 29 yrrenum **R**. | et *add.* et *verba dist. Ianus.*

ballistam et fundam, aeneam tubam Pisaeum Tyrreni, testudines Artemonem Clazomenium, equum (qui nunc 202
aries appellatur) in muralibus machinis Epium ad Troiam, equo vehi Bellerophontem, frenos et strata equorum Pelethronium, pugnare ex equo Thessalos qui Centauri appellati sunt habitantes secundum Pelium montem. bigas prima iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, vigilias Palamedes invenit Troiano bello, specularum significationem eodem Sinon, inducias Lycaon, foedera Theseus.

Auguria ex avibus Car a quo Caria appellata; adiecit 203
ex ceteris animalibus Orpheus, aruspic*i*a Delphus, ignispicia Amphiaraus, extispicia avium Tiresias Thebanus, interpretationem ostentorum et somniorum Amphictyon, astrologiam Atlans Libyae filius, ut alii Aegyptii, ut alii Assyrii, sphaeram in ea Milesius Anaximander, ventorum rationem Aeolus Hellenis filius. musicam Amphion, fistu- 204
lam et monaulum Pan Mercuri, obliquam tibiam Midas in Phrygia, geminas tibias Marsyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsyas Phryx, citharam Amphion, ut alii Orpheus, ut alii Linus. septem chordis primum cecinit III ad IIII primas additis Terpander, octavam Simonides addidit, nonam Timotheus. cithara sine voce cecinit Thamyris primus, cum cantu Amphion, ut alii Linus. citharoedica carmina composuit Terpander. cum tibiis canere voce Troezenius Ar*d*a*l*us instituit. saltationem armatam Curetes docuere, pyrrichen Pyrrus, utramque in Creta. versum heroum Pythio 205
oraculo debemus. de poematum origine magna quaestio est. ante Troianum bellum probantur fuisse. prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit Cyri regis aetate, historiam Cadmus Milesius, ludos gymnicos in Ar-

---

1 tirenj **R**². tirine **R**¹. 3 saepium **R**. epeum **d**. 12 aruspicia *Detl.* -cam **Rdv**. aryspicam **DF**. -cum **a**. 13 amphiaraus **F**²**a**²**v**. -rus **R**². *om. r.* | extispicia **F**²**R**². *om. r.* auspicia **v**. 22 primum .. primas **F**². *om. r.* 24 thamyras **d**. 26. 27 Ardalus *Hard. ex Plut. de mus. 5 p. 1133 A.* dardanus **ll**. 30 est **Rd**. *om. r.*

cadia Lycaon, funebres Acastus Iol*c*o, post eum Theseus
in Isthmo, Hercules Olympiae, athleticam Pythus, pilam
lusoriam Gyges Lydus, picturam Aegyptii et in Graecia
Euchir Daedali cognatus ut Aristoteli placet, ut Theo-
phrasto Polygnotus Atheniensis.
206 Nave primus in Graeciam ex Aegypto Danaus advenit.
antea ratibus navigabatur inventis in mari Rubro inter
insulas a rege Erythra. reperiuntur qui Mysos et Troianos
priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirent
adversus Thracas. etiamnunc in Britannico oceano vitiles
corio circumsutae fiunt, in Nilo ex papyro et scirpo et
207 harundine. longa nave Iasonem primum navigasse Philo-
stephanus auctor est, Hegesias Parhalum, Ctesias
Samiramin, Archemachus Aegaeonem, biremem Da-
mastes Erythraeos fecisse, triremem Thucydides Ami-
noclen Corinthium, quadriremem Aristoteles Carthagi-
208 nienses, quinqueremem Mnesigiton Salaminios, sex
ordinum Xenagoras Syracusios, ab ea ad decemremem
Mnesigiton Alexandrum Magnum, ad XII ordines Philo-
stephanus Ptolemaeum Soterem, ad quindecim Demetrium
Antigoni, ad triginta Ptolemaeum Philadelphum, ad XL
Ptolemaeum Philopatorem qui Tryphon cognominatus est,
onerariam Hippus Tyrius invenit, lembum Cyrenenses,
cumbam Phoenices, celetem Rhodii, cercyrum Cyprii,
209 siderum observationem in navigando Phoenices, remum
Copae, latitudinem eius Plataeae, vela Icarus, malum et
antennam Daedalus, hippegum Samii aut Pericles Athe-
niensis, tectas longas Thasii, antea ex prora tantum et
puppi pugnabatur. rostra addidit Pisaeus Tyrreni, anco-
ram Eupalamus, eandem bidentem Anacharsis, harpagones
et manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi

---

1 Iolco *v.* -lę **R**. -leo *r*. in Iolco *Dal.* *an* Iolci? 2.3 *dis*
Url. ann. phil. LXXVII p. 489. 2 Pythus **d**. pytus **F**[1]. py-
cus **F**[2]. pitus *r*. 3 aegiptie in **Rd**. | graecie **d**. 4 u-
hirre **Rd**. 10 uitiles **d**. utiles **RF**[2]**a**[2]. utilis *r*. 14 apa-
myrrā **R**. apanus miramin **d**. 17 nesicthon **R**. nesicton **d**.
sicton **d**[1]. 24 cymbam **d**. | cescyrū **R**[1]. 26 Plate **d**.
29 tyrrhenus **R**(?).

Tiphys. classe princeps depugnavit Minos. — (Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bovem.) —

57. (58) Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit ut Ionum litteris uterentur. **58.** veteres Graecas fuisse easdem paene quae nunc sint Latinae indicio erit Delphica antiqui aeris, quae est hodie in Palatio dono principum, Minervae dicata [in bibliotheca] cum inscriptione tali: ΝΑΥϹΙΚΡΑΤΗϹ ΑΝΕΘΕΤΟ ΤΑΙ ΔΙΟϹ ΚΟΡΑΙ ΤΑΝ ΔΕΚΑΤΑΝ 210

59. (59) Sequens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. in Italiam ex Sicilia venere post Romam conditam anno CCCCLIIII adducente P. T*it*inio Mena, ut auctor est Varro. antea intonsi fuere. primus omnium radi cotidie instituit Africanus sequens, divus Augustus cultris semper usus est. 211

60. (60) Tertius consensus fuit in horarum observatione iam hinc ratione accedens. quando et a quo in Graecia reperta, diximus secundo volumine. serius etiam 2,187 hoc Romae contigit. XII tabulis ortus tantum et occasus nominantur, post aliquot annos adiectus est et meridies, accenso consulum id pronuntiante, cum a *c*uria inter Rostra et Graecostasim prospexisset solem; a columna Maenia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiavit, sed hoc serenis tantum diebus, usque ad primum Punicum bellum. 212

princeps Romanis solarium horologium statuisse ante XII 213

---

1 tipl///trasse **R.** typlicasse **d.** | animal — bovem *huc non pertinent. an ad § 202 extr.?* 4 uterentur **d.** -retur *r.* 7 *uncos ego posui.* 8 ΝΑΥϹΙΚΡΑΤΗϹ *v* (*iam edit. Veneta 1472*). ΑΔΥ- **Ra d.** dΥ- **DF.** -ΚΡΑΤΝϹ **DFa.** | ΑΟΕΕetΟ **d.** | ΤΑΙ *ego.* ᒣΝ **R.** ΙΝ *r.* | ΑΙΟΙΗ ΑΙΟϹ **d.** | ΚΟΡΑΙ *Dal.* ΚΟΡΝ **R.** ΚΟΡ *r.* | ΤΑΝ *Welckerus mus. Rhen. 1836 p. 422.* ΤUΝ **RDF.** ΤΥΝ **a.** ΙΗΝ **d.** 8.9 ΔΕΚΛΤΛΝ **F.** -ΔΤΔΝ **a.** ΑΕRΑΤΑΝ **R.** -ΚΑΙΑΝ **d.** | *in ll. sequuntur:* ΗΔΔΕΞΙΟΔ **DFa.** ΝΔΔ- **d.** ΝΑΑ- **R.** | ΔΙΟΝΟΟΝΑΕ **DFa.** ΙΟΝΟΝΑΕ **d.** ΑΤΟΝΟΝΟΝΑΕ **R.** 12 Titinio *Hard.* thinio **d.** thinnio *r.* 13 mae **D.** ne **a.** mena *r.*

18 reperta, diximus *v.* di- -tae (-te **Rd.**) *ll.* 21 a curia *Pint.* auguria *ll.* 22 prospexisse talem solem **F**[2]. 23 carcerem *ll. v.* arcem *Url. vind. n. 168.* 25 Romanis **R.** *om. r.* | XII **Rd.** undecim *r.*

annos quam cum Pyrro bellatum est ad aedem Quirini L. Papirius Cursor, cum eam dedicaret a patre suo votam, a Fabio Vestale proditur. sed neque facti horologi rationem vel artificem significat nec unde translatum sit aut
214 apud quem scriptum id invenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit bello Punico primo a M'. Valerio Messala cos. Catina capta in Sicilia, deportatum inde post XXX annos quam de Papiriano horologio traditur, anno urbis CCCCLXXXXI. nec congruebant ad horas eius liniae, paruerunt tamen *ei* annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus qui cum L. Paulo fuit censor diligentius ordinatum iuxta posuit, idque munus
215 inter censoria opera gratissima acceptum est. etiamnum tamen nubilo incertae fuere horae usque ad proximum lustrum. tunc Scipio Nasica collega Laenati primus aqua divisit horas aeque noctium ac dierum, idque horologium sub tecto dicavit anno urbis DXCV. tamdiu populo Romano indiscreta lux fuit.

Nunc revertemur ad reliqua animalia primumque terrestria.

---

9 CCCCLXXXXI *Salm.* CCCLXXVII *ll.* 10 congruebat **Rd.** | ei *vet. Dal.* et *ll.* 13 gratissime **Rd.** | etiamnunc **R**[1]. 14 incertae **R** *Rob.* -to **a**[2] *in ras.* **F**[2]**d**[2]. inter tot **Dd**[1]. intertos **F**[1]. 17 secto **Rd.**

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER VIII.

---

1. (1) Ad reliqua transeamus animalia et primum terrestria. 1

Maximum est elephans proximumque humanis sensibus, quippe intellectus illis sermonis patrii et imperiorum oboedientia, officiorum quae didicere memoria [amoris] et gloriae voluptas, immo vero, quae etiam in homine rara, probitas, prudentia, aequitas, religio quoque siderum solisque ac lunae veneratio. auctores sunt in Mauretaniae 2
saltibus ad quendam amnem cui nomen est Amilo nitescente luna nova greges eorum descendere ibique se purificantes sollemniter aqua circumspergi atque ita salutato sidere in silvas reverti vitulorum fatigatos prae se ferentes. alienae 3
quoque religionis intellectu creduntur maria transituri non ante naves conscendere quam invitati rectoris iureiurando de reditu, visique sunt fessi aegritudine, quando et illas moles infestant morbi, herbas supini in caelum iacientes, veluti tellure precibus allegata. nam quod ad docilitatem attinet regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

2. (2) Romae iuncti primum subiere currum Pompei 4
Magni Africano triumpho, quod prius India victa triumphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse Pompei triumpho iunctos egredi porta. Germanici Caesaris munere gladiatorio quosdam etiam inconditos motus edidere

---

4 in priorum **R**. in piorum d^2. in porum d^1. 5 *uncis inclusi* amoris *ut e dittogr. syllabarum* moria *natum*. 9 amilo *ll.v.* Audo *Url. chrest. e Ptolem. IV 2,11.* 16 iacientes **R**. iacentes *r*. 19 notos **Rd**. 21 africo **Rd**. 24 motus F^2a^2d. maeatus **R**. meatus *r*.

5 saltantium modo. vulgare erat per auras arma iacere non auferentibus ventis atque inter se gladiatorios congressus edere aut lasciviente pyrriche conludere. postea et per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes, plenisque homine tricliniis accubitum iere per lectos ita libratis vestigiis, ne quis potantium attingeretur.

6 **3.** (3) Certum est unum tardioris ingenii in accipiendis quae tradebantur saepius castigatum verberibus eundem illa meditantem noctu repertum. mirum maxime et adversis quidem funibus subire, e*t* regredi, utique pronis. Mucianus III consul auctor est aliquem ex his et litterarum ductus Graecarum didicisse solitumque perscribere eius linguae verbis: Ipse ego haec scripsi et spolia Celtica dicavi, itemque se vidente Puteolis, cum advecti e nave egredi cogerentur, territos spatio pontis procul a continente porrecti, ut sese longinquitatis aestimatione fallerent, aversos retrorsus isse.

7 (4) Praedam ipsi in se expetendam sciunt solam esse in armis suis, quae Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior et consuetudo melius dentes. quamobrem deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. hoc solum ebur est. cetero et in his quoque qua corpus intexit vilitas ossea, quamquam nuper ossa etiam in laminas secari coepere paenuria. etenim rara amplitudo iam dentium praeterquam ex India reperitur, cetera in nostro orbe

8 cessere luxuriae. dentium candore intellegitur iuventa. circa hos beluis summa cura. alterius mucroni parcunt, ne sit proeliis hebes, alterius operario usu fodiunt radices, inpellunt moles. circumventique a venantibus primos constituunt quibus sint minimi, ne tanti proelium pute-

---

2 uentis **RF²d²**. utentis *r*. 5 plerisque **Rd**. 8 in **F¹**. pro **d²T**. *om. r*. 9. 10 eundem **R²**. eadem *r*. *cfr. luc. p. 63.* 11 et *Detl.* sed *Ilv. verba* mirum — pronis *videntur in v. 18 post* retrorsus isse *transponenda esse*. 12 IIII **Rd**. 24 ossea (osse **F²**) quaquam **DFa¹**. osse aliquaquam **a²**. | in lānas **R²d**. alānas **R¹**. 31 sunt **d**. s̄s̄ **R**.

tur, postea fessi inpactos arbori frangunt praedaque se
redimunt.

4. (5) Mirum in plerisque animalium scire quare pe- 9
tantur, sed et per cuncta quid caveant. elephans homine
obvio forte in solitudine et simpliciter oberrante clemens
placidusque etiam demonstrare viam traditur, idem vestigio
hominis animadverso prius quam homine intremescere in-
sidiarum metu, subsistere, ab olfactu circumspectare, iras
proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum
sequenti, simili nuntio usque ad extremum, tunc agmen
circumagi et reverti aciemque dirigi. adeo omnium odori
durare virus illud maiore ex parte ne nudorum quidem
pedum. sic et tigris etiam feris ceteris truculenta atque 10
ipsa elephanti quoque spernens vestigia hominis viso trans-
ferre dicitur protinus catulos. quonam modo agnito, ubi
ante conspecto illo quem timet? etenim tales silvas mi-
nime frequentari certum est. sane mirentur ipsam vestigii
raritatem. sed unde sciunt timendi esse? immo vero cur
vel ipsius conspectum paveant tanto viribus, magnitudine,
velocitate praestantiores? nimirum haec est natura rerum,
haec potentia eius, saevissimas ferarum maximasque num-
quam vidisse quod debeant timere et statim intellegere
cum sit timendum.

5. Elephanti gregatim semper ingrediuntur. ducit 11
agmen maximus natu, cogit aetate proximus. amnem
transituri minimos praemittunt, ne maiorum ingressu at-
terente alveum crescat gurgitis altitudo. Antipater auctor
est duos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiam
cognominibus fuisse. etenim novere ea. certe Cato, cum
imperatorum nomina annalibus detraxerit, eum qui for-
tissime proeliatus esset in Punica acie, Surum tradidit
vocatum altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis 12
experienti renuit Aiax, alioqui dux agminis semper. tum

---

4 et F^{2}a^2 *Rob. om. r. an* sed et praesciunt? 8 moetus R. metu subsistere *r.* 13 sit Rd. 14 elephantis a. -tem dT. | vestigio dT. *cfr. Url. vind. n. 169.* 18 timendum F^2. 27 gurgitis F^{2}R^2 *Rob.* -ti *r.* 30 detruxerit d^1. destr- d^2. 33 semper tum F^{2}a^2. repertum *r.*

pronuntiatum eius fore principatum qui transisset, ausumque Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maxime gauden*t*, et reliquo omni primatu donavit. ille qui notabatur inedia mortem ignominiae praetulit. mirus namque pudor est, victusque vocem fugit victoris, terram ac verbenas
13 porrigit. pudore numquam nisi in abdito coeunt, mas quinquennis, femina decennis. initur autem biennio quinis, ut ferunt, cuiusque anni diebus, nec amplius, sexto perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. nec adulteria novere, nullave propter feminas inter se proelia ceteris animalibus pernicialia, nec quia desit illis amoris vis, namque traditur unus amasse quandam in Aegypto corollas vendentem ac, ne quis vulgariter electam putet, mire gratam Aristophani celeberrimo in arte grammatica,
14 alius Menandrum Syracusanum incipientis iuventae in exercitu Ptolemaei, desiderium eius, quotiens non videret, inedia testatus. et unguentariam quandam dilectam Iuba tradit. omnium amoris fuere argumenta gaudium ad conspectum blanditiaeque inconditae, stipesque quas populus dedisset servatae et in sinum effusae. nec mirum esse
15 amorem quibus sit memoria. idem namque tradit agnitum in senecta multos post annos qui rector in iuventa fuisset; idem divinationem quandam iustitiae: cum Bocchus rex triginta elephantis totidem in quos saevire instituerat stipitibus adligatos obiecisse*t*, procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici ut crudelitatis alienae ministerio fungerentur.

16 **6.** (6) Elephantos Italia primum vidit Pyrri regis bello et boves Lucas appellavit in Lucanis visos anno urbis CCCCLXXII, Roma autem in triumpho VII annis ad superiorem numerum additis, eadem plurimos anno DII victoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Poenis captos. CXLII fuere aut, ut quidam, CXL transvecti ratibus quas doliorum

---

2. 3 gaudent *v*. -ns *ll*. 5 ouistq; **B**^{1}. eu- **B**^{2}. ovisque **dT**. 12 tradidit illis **B**. 18. 19 ad conspectus **F**^{2}. a conspectu **DF**^{1}**ad**. 19 stipes **F**^{2}. stipis **d**^{2}. stirpis **DF**^{1}**ad**^{1}. 24 instituerat **BF**^{2}**d**. iustitia ere *r*. 25 obiecisset *v*. obiectis (-tos **a**^{1}) sed *ll*. 26 non **Bd**. nec *r*. 32 CLXII **B**.

consertis ordinibus inposuerat. Verrius eos pugnasse in 17
circo interfectosque iaculis tradit paenuria consilii, quo-
niam neque ali placuisset neque donari regibus; L. Piso
inductos dumtaxat in circum atque, ut contemptus eorum
increesceret, ab operariis hastas praepilatas habentibus per
circum totum actos. nec quid deinde iis factum sit
auctores explicant qui non putant interfectos.

7. (7) Clara est unius e Romanis dimicatio adversus 18
elephantum, cum Hannibal captivos nostros dimicare inter
sese coegisset.. namque unum qui supererat obiecit ele-
phanto, et ille dimitti pactus, si interemisset, solus in
harena congressus magno Poenorum dolore confecit. Han-
nibal, cum famam eius dimicationis contemptum adlaturam
beluis intellegeret, equites misit qui abeuntem interficerent.
proboscidem eorum facillime amputari Pyrri proeliorum
experimentis patuit. Romae pugnasse Fenestella tradit 19
primum omnium in circo Claudi Pulchri aedilitate curuli
M. Antonio A. Postumio cos. anno urbis *D*CLV, item post
annos viginti Lucullorum aedilitate curuli adversus tauros.
Pompei quoque altero consulatu, dedicatione templi Veneris 20
Victricis, viginti pugnavere in circo aut, ut quidam tradunt,
XVII*I*, Gaetulis ex adverso iaculantibus, mirabili unius di-
micatione, qui pedibus confossis repsit genibus in catervas,
abrepta scuta iaciens in sublime, quae decidentia voluptati
spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non
furore beluae iacerentur. magnum et in altero miraculum
fuit uno ictu occiso, pilum autem sub oculo adactum in
vitalia capitis venerat. universi eruptionem temptavere, 21
non sine vexatione populi, circumdatis claustris ferreis.
qua de causa Caesar dictator postea simile spectaculum
editurus euripis harenam circumdedit, quos Nero princeps
sustulit equiti loca addens. sed Pompeiani amissa fugae
spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quaerentes sup-

---

4 indoctos **Rd**. 6 acto **R**. | pactum **Rd**. 14 obeuntem **R**[1]**d**[2]. euntem **d**[1]. 18 DCLV *v*. CLVI **R**. CLII **d**. CLV *r*. 22 XVIII *Pint. e Sen. de brev. vit. 13, 6*. XVII *ll*. 27 ictu **F**[2]**a**[2]. *om. r.* | adactum *om.* **R**. 29 claustris **a**[2]. clastris **F**[2]. *om. r.* | ferreis **F**[2]**a**[2]. *om. r.*

plicavere quadam sese lamentatione complorantes, tanto
populi dolore ut oblitus imperatoris ac munificentiae ho-
nori suo exquisitae flens universus consurgeret dirasque
22 Pompeio quas ille mox luit inprecaretur. pugnavere et
Caesari dictatori tertio consulatu eius viginti contra pe-
dites D, iterumque totidem turriti cum sexagenis pro-
pugnatoribus eodem quo priore numero peditum et pari
equitum ex adverso dimicante, postea singuli principibus
Claudio et Neroni in consummatione gladiatorum.
23 Ipsius animalis tanta narratur clementia contra minus
validos ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat,
ne quod obterat inprudens. nec nisi lacessiti nocent id-
que cum gregatim semper ambulent, minime ex omnibus
solivagi. equitatu circumventi infirmos aut fessos vulne-
ratosve in medium agmen recipiunt, ac velut imperio aut
ratione per vices subeunt.
24 8. (8) Capti celerrime mitificantur hordei suco. ca-
piuntur autem in India unum ex domitis agente rectore
qui deprehensum solitarium abactumve a grege verberet
ferum, quo fatigato transcendit in eum nec secus ac prio-
rem regit. Africa foveis capit, in quas deerrante aliquo
protinus ceteri congerunt ramos, moles devolvunt, aggeres
25 construunt, omnique vi conantur extrahere. ante domitandi
gratia reges equitatu cogebant in vallem manu factam et
longo tractu fallacem, cuius inclusos ripis fossisque fame
domabant. argumentum erat ramus homine porrigente
clementer acceptus. nunc dentium causa pedes eorum
26 iaculantur alioqui mollissimos. Trogodytae contermini Ae-
thiopiae, qui hoc solo venatu aluntur, propinquas itineri
eorum conscendunt arbores. inde totius agminis novissi-
mum speculati extremas in clunes desiliunt. laeva adpre-

---

4 qua **R**. | luit penas **F²a²**. luit *r*. 8 singuli *v*. -lis *ll*. 16 subeunt *v*. -nte **DRa¹**. -ntes **dT**. -nt et **Fa²**. *fortasse excidit* tela *vel tale quid*. 19 uerbere et ferum **d**. uerbere iterum **R**. 23 ui conantur **F²a²**. conantur **R²d²**. negantur r. 24 reges *Pint*. -gis **a²d²**. -ge˜ **d¹**. -gere *r*. | conuallem **a**. 28 mollissimos **d**. -mo *r*. 30 conscenduntur **R**. 31 ad-prehenditur **F²**. depr- *r*.

henditur cauda, pedes stipantur in sinistro femine. ita pendens alterum poplitem dextra caedit ac praeacuta bipenni hoc crure tardato profugiens alterius poplitis nervos ferit, cuncta praeceleri pernicitate peragens. alii tutiore genere, sed magis fallaci, ingentes arcus intentos defigunt humi longius. hos praecipui viribus iuvenes continent, alii conixi pari conatu contendunt ac praetereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigia secuntur.

9. (9) Elephantorum generis feminae multo pavidiores. 27
domantur autem rabidi fame et verberibus, elephantis aliis admotis qui tumultuantem catenis coerceant. et alias circa coitus maxime efferantur et stabula Indorum dentibus sternunt. quapropter arcent eos coitu feminarumque pecuaria separant, quae haud alio modo quam armentorum habent. domiti militant et turres armatorum in hostes ferunt, magnaque ex parte orientis bella conficiunt. prosternunt acies, proterunt armatos. iidem minimo suis stridore terrentur vulneratique et territi retro semper cedunt haud minore partium suarum pernicie. Indicum Africi pavent nec contueri audent, nam et maior Indicis magnitudo est.

10. (10) Decem annis gestare in utero vulgus existi- 28
mat, Aristoteles biennio, nec amplius quam semel gignere pluresque quam singulos, vivere ducenis annis et quosdam CCC. iuventa eorum a sexagesimo incipit. gaudent amnibus maxime et circa fluvios vagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. iidem frigoris inpatientes. maximum hoc malum inflationemque et profluvium alvi nec alia morborum genera sentiunt. olei potu tela quae corpori eorum inhaereant decidere in-
venio, a sudore autem facilius adhaerescere. et terram 29
edisse his tabificum est, nisi saepius mandant. devorant autem et lapides. truncos quidem gratissimo in cibatu

---

1 femere **R**[1]. femore **R**[2]. 7 contendant **a**[1]. tendunt **a**[2]. 8 vestigiis **R d** *v*. 15 ostes **a**[2]. hortis **D F**[1]. dorsis **a**[1]. 17 minimo **d**. -me *r*. 22. 23 semel pluresq; q (*reliqua perierunt*) **R**[2] *in margine ante* singulos. gignere semel pluresque **d**[2] *post* singulos. *om.* **T**. *cfr. Solin. 25, 8.* 23 annis **R d**. *om. r*. 26 possint *v*. -sunt *ll*. 27 *dist. ego*.

habent. palmas excelsiores fronte prosternunt, atque ita
iacentium absumunt fructum. mandunt ore, spirant et
bibunt odoranturque haud inproprie appellata manu. ani-
malium maxime odere murem, et si pabulum in praesepio
positum attingi ab eo videre, fastidiunt. cruciatum in
potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam
vulgo coepisse appellari adverto. haec ubi in ipso animae
30 canali se fixit, intolerando adficit dolore. durissimum dorso
tergus, ventri molle, saetarum nullum tegimentum, ne in
cauda quidem praesidium abigendo taedio muscarum, —
namque id et tanta vastitas sentit, — sed cancellata cutis
et invitans id genus animalium odore. ergo cum extent
recepere examina, artatis in rugas repente cancellis com-
prehensas enecant. hoc iis pro cauda, iuba, villo est.
31 dentibus ingens pretium et deorum simulacris lautissima
ex his materia. invenit luxuria commendationem et aliam
expetiti in callo manus saporis, haud alia de causa, credo,
quam quia ipsum ebur sibi mandere videtur. magnitudo
dentium videtur quidem in templis praecipua, sed tamen
in extremis Africae, qua confinis Aethiopiae est, postium
vicem in domiciliis praebere, saepesque in his et pecorum
stabulis pro palis elephantorum dentibus fieri Polybius
tradidit auctore Gulusa regulo.

32 **11.** (11) Elephantos fert Africa ultra Syrticas solitu-
26 dines et in Mauretania, ferunt Aethiopes et Trogodytae,
ut dictum est, sed maximos India bellantesque cum iis
perpetua discordia dracones tantae magnitudinis et ipsos,
ut circumplexu facili ambiant nexuque nodi praestringant.
commoritur ea dimicatione, victusque conruens complexum
elidit pondere.

---

2 adsumunt **DFa**. 12 extenti **Ra^{2}d^2** *in ras.* exire **F**[...] exirenti *r*. 13 coepere **F^2**. 14 iuua ui illo **R**. iuuame[...] **dT**. 22 paliolis **RdT**. palis *rv*. 24 siuicas **R**. 28 u[...] **RF^{2}a^{2}d**. in *r*. | facili *cum ras.* **F^{2}a^{2}d^2** *Rob.* faciunt *r*. facillim[...] *coni. ego luc. p. 120.* 29 ea *om.* **R^1**. | commoritura **R^{2}F^{2}a^2** -rit ea **a^1**. | dimicatione *Url. vind. n. 171.* -atio ue **d^2**. -ati[...] **DFR^{2}d^1**. addimicantes **R^1**. | uictosque **DF^{1}Ra^1**.

12. (12) Mira animalium pro se cuique sollertia. est 33 *in* his una scandendi in tantam altitudinem difficultas draconi, itaque tritum iter ad pabula speculatus ab excelsa se arbore inicit. scit ille inparem sibi luctatum contra nexus, itaque arborum aut rupium attritum quaerit. cavent hoc dracones, ob idque gressus primum alligant cauda. resolvunt illi nodos manu. at hi in ipsas nares caput condunt, pariterque spiritum praecludunt et mollissimas lancinant partes, iidem obvii deprehensi in adversos erigunt se oculosque maxime petunt. ita fit ut plerumque caeci ac fame et maeroris tabe confecti reperiantur. quam 34 quis aliam tantae discordiae causam attulerit nisi naturam spectaculum sibi ac paria componentem?

Est et alia dimicationis huius fama. elephantis frigidissimum esse sanguinem, ob id aestu torrente praecipue draconibus expeti. quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus, or*bib*usque inligata manu in aurem morsum defigere, quoniam is tantum locus defendi non possit *nisi* manu. dracones esse tantos ut totum sanguinem capiant, itaque elephantos ab his ebibi siccatosque concidere et dracones inebriatos opprimi commorique.

13. (13) Generat eos Aethiopia Indicis pares, vicenum 35 cubitorum. id modo mirum, unde cristatos Iuba crediderit. Asachaei vocantur Aethiopes apud quos maxime nascuntur, narrantque in maritimis eorum quaternos quinosque inter se cratium modo inplexos erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiae vehi fluctibus.

---

1 pro se cuique **F**^{2}**a**^{2}. praecipuaque **a**^{2} *corr.* pro se cuique praecipuaque **d**^{2}. praecipuique (quae **R**) *r.* | *dist. ego.* 2 in *ego.* ut *ll.* | scandendi **d**^{2}. exscandendi **a**^{2}. arcessendi *r.* | tantum **a**^{1}. tanta **R**. | altitudine **a**^{1}**R**^{2}. 3 speculatur **R**^{1}. -antur **R**^{2}. 5 nexuos **R**. | attritum **F**^{2}. aut critum **R**. aut crituum **Dd**. aut trituum **F**^{1}. aut criptuum **a**. 9 laniant **d**^{2}*Rob.* 12 naturam **R**. -rae **a**. -ra *r.* 13 ac **F**^{2}**a**^{2}. *om. r.* 16 a draconibus **d**. 17 orbibusque *ego.* mortusque (quae **R**^{1}) **DF**^{1}**R**^{1}. morsusque **a**^{1}. motusque **d**^{1}**T**. coartatosque **F**^{2}**R**^{2}. artatosque **a**^{2}**d**^{2}. -tisque *v.* 18 nisi *Pellicerius. om. ll.* 22 eos *om.* **DR**. | impares **R**^{2}. 26 gratiam **Rd**^{1}.

36 **14.** (14) Megasthenes scribit in India serpentes in tantam magnitudinem adolescere ut solidos hauriant cervos taurosque, Metrodorus circa Rhyndacum amnem in Ponto supervolantes quamvis alte perniciterque alites *ut* haustu
37 raptas absorbeant. nota est in Punicis bellis ad flumen Bagradam a Regulo imperatore ballistis tormentisque ut oppidum aliquod expugnata serpens CXX pedum longitudinis. pellis eius maxillaeque usque ad bellum Numantinum duravere Romae in templo. faciunt his fidem in Italia appellatae bovae in tantam amplitudinem exeuntes ut divo Claudio principe occisae in Vaticano solidus in alvo spectatus s*i*t infans. aluntur primo bubuli lactis suco, unde nomen traxere.

38 **15.** (15) Ceterorum animalium, quae modo convecta undique Italia*m* contigere saepius, formas nihil attinet scrupulose referre. paucissima Scythia gignit inopia fruticum, pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes excellentique et vi et velocitate u*r*os, quibus inperitum vulgus bubalorum nomen inponit, cum id gignat Africa vituli potius cervi-
39 que quadam similitudine. (16) septentrio fert et equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia et Africa, praeterea alcen iumento similem, ni proceritas aurium et cervicis distinguat; item natam in Scadinavia insula nec umquam visam in hac urbe, multis tamen narratam achlin haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu, ideoque non cubantem, sed acclinem arbori in somno, eaque incisa ad insidias capi, alias velocitatis memoratae. labrum ei s

---

3 ///indacum R^{1}. si- d. indicum R^{2}. 4 ut *Detl.* *om.* ll alites haustu F^{2}a^{2}d*Rob.* alites haustus R^{2}. aliȩ aut stultus R aliae haustus *r*. 5 raptas F^{2}a^{2}d. abreptas R. rapta *r*. 10 boae R^{2}. boes d. 12 sit *v.* est *ll.* | primo F^{2}. *cfr. Solin.* *2, 33.* trimo *r*. | bubali a. bubili F^{1}. 15 Italiam *Ha* -lia *ll.* | contingere DFa. 18. 19 et ui et F^{2}a^{2}. ui et R et uictu D. et ui/// F^{1}a^{1}. 19 uros *v. cfr. Solin. 20, 5.* sos *ll.* 20. 21 cervique *Salm.* -ice a. -icae F^{2}. -iceque d -icequae D. -icaequae F^{1}R. 23 iuuento R^{1}. -uenco R^{2}. *c* *Solin. 20, 6.* 24 stadinauia R. scand- d*v*. 25 hoc urbe hoc orbe F^{2}a^{2}. 26 sed R. et *r*.

perius praegrande; ob id retrograditur in pascendo, ne in
priora tendens involvatur. tradunt in Paeonia feram quae 40
bonasus vocetur equina iuba, cetera tauro similem, cor-
nibus ita in se flexis ut non sint utilia pugnae. quapropter
fuga sibi auxiliari reddente*m* in ea fimum interdum et
trium iugerum longitudine, cuius contactus sequentes ut
ignis aliquis amburat.

(17) Mirum pardos, pantheras, leones et similia con- 41
dito in corporis vaginas unguium mucrone, ne refringantur
hebetenturve, ingredi aversisque falculis currere nec nisi
in adpetendo protendere. **16.** Leoni praecipua genero- 42
sitas tunc cum colla armosque vestiunt iubae. id enim
aetate contingit e leone conceptis. quos vero pardi ge-
neravere semper insigni hoc carent, simili modo feminae.
magna his libido coitus et ob hoc maribus ira. Africa
haec maxime spectat inopia aquarum ad paucos amnes
congregantibus se feris. ideo multiformes ibi animalium
partus varie feminis cuiusque generis mares aut vi aut
voluntate miscente. unde etiam vulgare Graeciae dictum
semper aliquid novi Africam adferre. odore pardi coitum 43
sentit in adultera leo totaque vi consurgit in poenam.
idcirco ea culpa flumine abluitur aut longius comitatur.
semel autem edi partum lacerato unguium acie utero in
enixu volgum credidisse video.

Aristoteles diversa tradit, vir quem in his magna
secuturus ex parte praefandum reor. Alexandro Magno 44
rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi de-
legataque hac commentatione Aristoteli, summo in omni
doctrina viro, aliquot milia hominum in totius Asiae Grae-
ciaeque tractu parere *ei* iussa, omnium quos venatus,

---

3 bona **R**. 5 reddentem *v*. -ti d *Rob*. -te *r*. 9 ne refringantur a^2d^2 *in marg. Rob. v*. cinere fricatur R^1. ne refricatur *r*. 10 hebetenturue F^2d^2. ue *om*. **R**. eb- a^2. euetenturue F^1. -urbe **D**. -urbem a^1. | ingrediendo R^2. ingressu d^2. 11 in a^2 *Rob. om. r*. 13 e *edd. vett.* ae a^2. ex d^2. *om. r*. 15 his F^2a^2 *Rob. om. r*. 19 uoluntate **R**d.. -uptate *rv*. 22 ea culpa F^2d *in ras.* **T**. et culpa a^2 *Rob.* ae culpa DF^1a^1. arculi a **R**. 30 ei *inserui cum Hard. om. ll.* | omnium *om. Rob.* | uentos **R**. uent/// d^1. uenatu d^2.

aucupia piscatusque alebant quibusque vivaria, armenta, alvearia, piscinae, aviaria in cura erant, ne quid usquam genitum ignoraretur ab eo. quos percunctando quinquaginta ferme volumina illa praeclara de animalibus condidit. quae a me collecta in artum cum iis quae ignoraverat quaeso ut legentes boni consulant, in universis rerum naturae operibus medioque clarissimi regum omnium de-
45 siderio cura nostra breviter peregrinantes. is ergo tradit leaenam primo fetu parere quinque catulos, ac per annos singulos *uno* minus, ab uno sterilescere. informes minimasque carnes magnitudine mustellarum esse initio, se-menstres vix ingredi posse, nec nisi bimenstres moveri. in Europa autem inter Acheloum tantum Mestumque amnes leones esse, sed longe viribus praestantiores iis quos Africa aut Syria gignant.

46 (18) Leonum duo genera, compactile et breve crispioribus iubis. hos pavidiores esse quam longo*s* simplicique villo. eos contemptores vulnerum. urinam mares cru sublato reddere ut canes. gravem odorem, nec minu halitum. raros in potu vesci alternis diebus, a saturitat interim triduo cibis carere. quae possint in mandend solida devorare, nec capiente aviditatem alvo coniectis i fauces unguibus extrahere, aut si fugiendum in satietat
47 habeant. vitam iis longam docet argumento; quod pleri que dentibus defecti reperiantur. **Polybius** Aemilian comes in senecta hominem ab his adpeti refert, quonian ad persequendas feras vires non suppetant. tunc obsider Africae urbes, eaque de causa cruci fixos vidisse se cu

---

1 aucupi **R**[1]**d**[1]. aucupio **R**[2]**d**[2]. | piscatuque **d**. 2 adv ria **Rd**[1]. alvearia *r*. 8 tradit *om*. **R**. 9 *an* quinos*?* 10 singuli **Rd**[1]**T**. | uno *v*. *om*. *ll*. *cfr*. *Arist*. *h*. *an*. *VI* *p*. *579B*, *10*. 12 crede **R**[1]. credo **R**[2]. ingredi *rv*. 13 m stumque **d**[2]. maest- **F**[2]. uest- **R**. est- **d**[1]. aest- *r*. 16 con paccile **R**. 17 longos *Dal*. *in margine*. -go *ll*. *cfr*. *Arist*. *a*. *IX 44 p*. *629B*, *34*. *Solin*. *27*, *13*. 18 crure **F**[2]**a**[2]**d**[2]. scr tare **d**[1]. crutare *r*. 22 coiectis **R**. 23 satietatem **RT**. 24 habeat **Rd**. 25 defecti **F**[2]**a**[2]. -fici **R**[2]. -ficere **dT**. effi **F**[1]. deficit *r*. 28 africae **F**[2]**a**[2]. -ca *r*.

Scipione, quia ceteri metu poenae similis absterrerentur
eadem noxa.

(19) Leoni tantum ex feris clementia in supplices. 48
prostratis parcit et, ubi saevit, in viros potius quam in
feminas fremit, in infantes non nisi magna fame. credit
Libya pervenire intellectum ad eos precum. captivam certe
Gaetuliae reducem audivi multorum in silvis impetum a se
mitigatum adloqui ausa *et* dicere se feminam, profugam,
infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi cete-
risque imperitantis, indignam eius gloria praedam. varia
circa hoc opinio ex ingenio cuiusque vel casu mulceri
adloquiis feras, quippe *quon*iam serpentes extrahi cantu
cogique in poenam verum falsumne sit non vita decreverit.
leonum animi index cauda sicut et equorum aures. nam- 49
que et has notas generosissimo cuique natura tribuit. in-
mota ergo placido, clemens blandienti, quod rarum est,
crebrior enim iracundia, cuius in principio terra verbera-
tur, incremento terga ceu quodam incitamento flagellantur.
vis summa in pectore .... ex omni vulnere sive ungue
inpresso sive dente ater profluit sanguis .... iidem satiati
innoxii sunt. generositas in periculis maxime deprehen- 50
ditur, non in illo tantummodo, quod spernens tela diu se
terrore solo tuetur ac velut cogi testatur, cooriturque non
tamquam periculo coactus, sed tamquam amentia iratus.
illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum et
venantium urguente vi contemptim restitansque cedit in
campis et ubi spectari potest. idem ubi virgulta silvas-

---

1 metu a^2 *in ras.* F^{2}d^2. metu eius R^2. m ei R^1. meius DF^1.
n eius d^1. 4 saeuire R^2. ubi saeuit *r.* | quam R. quam in *r.*
8 adloquio F^{2}a^{2}d*v.* | ausa et *Detl.* ausae F^{2}a. ausam d.
ut se *r.* 12 quoniam *ego. cfr. XXVI 100.* ubi etiam F^2.
buiam *r.* 16 clemens *ll. v. an potius* tremens *vel* oscillans?
17 cuius DFaT*Rob.* cinus d. eius R*v.* 19 *lacunam ego*
indicavi. videntur intercidisse verba Solini 27, 18 firmitas in
capite praecipua. *cfr. Arist. h. a. IX 44 p. 630 A, 4.* 20 ater
a^{2}d^2 *Rob.* alter *r. at cfr. Arist. l. l. v. 6.* | profluit F^{2}a^{2}d.
fuit *r.* | *lacunam ego indicavi. periit sententia Arist. l. l.*
.629 B, 8: ὁ λέων ἐν τῇ βρώσει μὲν χαλεπώτατός ἐστι. 26
t R. ui *r.*

que penetravit, acerrimo cursu fertur velut abscondente
turpitudinem loco. dum sequitur insilit saltu, quo in fuga
51 non utitur. vulneratus observatione mira percussorem no-
vit et in quantalibet multitudine adpetit. eum vero qui
telum quidem miserit, sed non vulneraverit, correptum
rotatumque sternit nec vulnerat. cum pro catulis feta
dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne
52 venabula expavescat. cetero dolis carent et suspicione,
nec limis intuentur oculis aspicique simili modo nolunt.
creditum est a moriente humum morderi lacrimamque
leto dari. atque hoc tale *et* tam saevum animal rotarum
orbes circumacti currusque inanes et gallinaceorum cristae
cantusque etiam magis terrent, sed maxime ignes. aegri-
tudinem fastidii tantum sentit, in qua medetur ei contu-
melia, in rabiem agente adnexarum lascivia simiarum.
gustatus deinde sanguis in remedio est.
53 (20) Leonum simul plurium pugnam Romae princeps
dedit Scaevola P. filius in curuli aedilitate, centum autem
iubatorum primus omnium L. Sulla, qui postea dictator
fuit, in praetura. post eum Pompeius Magnus in circo DC,
in iis iubatorum CCCXV, Caesar dictator CCCC.
54 (21) Capere eos ardui erat quondam operis, foveis-
que maxime. principatu Claudi casus rationem docuit pu-
dendam paene talis ferae nomine, pastoris Gaetuliae sago
contra ingruentis impetum obiecto, quod spectaculum in
harenam protinus tralatum est, vix credibili modo tor-
pescente tanta illa feritate, quamvis levi iniectu operto
capite, ita ut devinciatur non repugnans. videlicet omnis

---

1 penetraverit **d**^{2} *Rob.* | abscondentem **DFa**. abscondendi se **d**^{2} *in ras.* 2 turpitudinem **a**^{2}**d**^{2}. -pidinem **F**^{2}. -pidi **Rd**^{1}. -pi *r.* 5 telum **F**^{2}**d**. telam **DF**^{1}. tela **a** *cum ras.* **R** *Rob.* | sed tamen **R***v.* 11 et *inserui cum Url. vind. n. 173.* | tam **a** *in ras.* **F**^{2}. tamque *Rob. edd. vett.* sed **DF**^{1}**d**. ///ec **R**. | saeuum **a**^{2} *in ras.* **F**^{2}**Rd**. aeuum **DF**^{1}. *an* atque hoc tam saevum? 20 DC in iis **F**^{2}. acinus **d**. ac in iis *r.* 22 operis — 23 pudendam *om.* **Rd**^{1}. 24 paene talis **F**^{2} *in ras.* pene talis **a** pene///ralis **d**. penetralis *r.* | pastoris **Rd**^{2}. pastore **F**^{2}**a**^{2}. parthis **d**^{1}. partos ae **DF**^{1}. partus ac **a**^{1}. | e getulie **d**. egetuli **R** e Gaetulis *coni. Sill.* *an* e Gaetulia? 27 in lecto **DFa**.

vis constat in oculis, quo minus mirum sit a Lysimacho
Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem. iugo 55
subdidit eos primusque Romae ad currum iunxit M. An-
tonius, et quidem civili bello, cum dimicatum esset in
Pharsaliis campis, non sine ostento quodam temporum,
generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante.
nam quod ita vectus est cum mima Cytheride, super
monstra etiam illarum calamitatium fuit. primus autem
hominum leonem manu tractare ausus et ostendere mansue-
factum Hanno e clarissimis Poenorum traditur damnatus-
que illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir
tam artificis ingenii videbatur, et male credi libertas ei
cui in tantum cessisset etiam feritas. sunt vero et for- 56
tuitae eorum quoque clementiae exempla: Mentor Syracu-
sanus in Syria leone obvio suppliciter volutante attonitus
pavore, cum refugienti undique fera opponeret sese et
vestigia lamberet adulanti similis, animadvertit in pede
eius tumorem vulnusque. extracto surculo liberavit cru-
ciatu. pictura casum hunc testatur Syracusis. simili modo 57
Elpis Samius natione in Africam delatus nave iuxta litus
conspecto leone hiatu minaci arborem fuga petit Libero
patre invocato, quoniam tum praecipuus votorum locus
est, cum spei nullus est. neque profugienti, cum potuisset,
fera institerat, et procumbens ad arborem hiatu quo ter-
ruerat miserationem quaerebat. os morsu avidiore inhae-
serat dentibus cruciabatque inedia *e*um — poena in ipsis
eius telis — suspectantem ac velut mutis precibus orantem.
dum fortuit*i*s fidens non est contra feram, multoque diu-
tius miraculo quam metu cessatum est. degressus tandem 58
evellit praebenti et qua maxime opus esset accommodanti.

---

1 sit **Rd**. fit *r*. 5 temporum. **d**. -re *r*. 6 ubi se **Rd**^{1}. ıbire *r*. 13 in **a**^{2}**d**^{2}*v*. *om. r*. | sunt uero **d**. uni uero **a**^{2} *in* ıs. **F**^{2}. -rso *r*. 13. 14 fortuitae *ego*. -ta **F**^{2}**a**^{2}**d**^{2}*v*. -unae *r*. 14 mentor **a**^{2}**d**^{2}. -tu **R**^{1}. -tum *r*. 21 in fuga **R**. 22 ım **Ra**^{2}. *om. r*. 26 eum *ego*. *cfr. nov. luc. 73 n. 30*. tum *in ras.* **ad**. tantum **R**^{2}. ntum *r*. *verba dist. ego*. 28 diu o. dum *ll.v*. | fortuitis *coni. Sill*. -tus **DF**^{1}**R**. -tu *rv*. 30 ıa **a**. qua unu **F**^{2} *in ras.* quam *rv*.

traduntque quamdiu navis ea in litore steterit retulisse
gratiam venatus adgerendo. qua de causa Libero patri
templum in Samo Elpis sacravit, quod ab eo facto Graeci
κεχηνότος Διονύσου appellavere. ne miremur postea ve-
stigia hominum intellegi a feris, cum etiam auxilia ab uno
animalium sperent. cur enim non ad alia iere, aut unde
medicas manus hominis sciunt? nisi forte vis malorum
etiam feras omnia experiri cogit.

59 **17.** Aeque memorandum et de panthera tradit Deme-
trius physicus, iacentem in media via hominis desiderio
repente apparuisse patri cuiusdam Philini adsectatoris sa-
pientiae. illum pavore coepisse regredi, feram vero cir-
cumvolutari non dubie blandientem seseque conflictantem
maerore qui etiam in panthera intellegi posset. feta erat
60 catulis procul in foveam delapsis. primum ergo misera-
tionis fuit non expavescere, proximum et curam intendere
secutusque qua trahebat vestem unguium levi iniectu, ut
causam doloris intellexit simulque salutis suae mercedem
exemit catulos, ea cum his prosequente usque extra soli-
tudines deductus laeta atque gestiente, ut facile appareret
gratiam referre et nihil in vicem inputare, quod etiam in
homine rarum est.

61 (22) Haec fidem et Democrito adferunt qui Thoan-
tem in Arcadia servatum a dracone narrat. nutrierat eum
puer dilectum admodum, parensque serpentis naturam
magnitudinem metuens in solitudines tulerat, in quibus
circumvento latronum insidiis agnitoque voce subveni
nam quae de infantibus ferarum lacte nutritis, cum esset
expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris a lup
magnitudini fatorum accepta ferri aequius quam ferarum
naturae arbitror.

---

4 ae chenotar **R**. -nota// d. | dionisii **R**. | ne F^2. *om. r*
6 fere **R**. ferae d^1. iere *r*. 12 feram uero F^2a^2 *R*
tamen feram d. tamen fero *r*. 14 posset F^2v. -sit *r*.
ea cum his *Ianus*. cum his a^2. eam iis R^1. eamus **D**. eam
que a^1d. eam FR^2. ea usque cum his *Rob*. | prosequente a^2*R*
-tes *r*. | usque *om*. d. 30 magnitudini F^1d. -ne *r*. | fa
rum $F^2a^2d^2$. ferarum *r*. | ferri *v*. fieri *ll*.

(23) Panthera et tigris macularum varietate prope solae bestiarum spectantur, ceteris unus ac suus cuique generi color est, leonum tantum in Syria niger. pantheris in candido breves macularum oculi. ferunt *od*ore earum mire sollicitari quadripedes cunctas, sed capitis torvitate terreri. quamobrem occultato eo reliqua dulcedine invitatas corripiunt. sunt qui tradant in armo iis similem lunae esse maculam crescentem in orbes et cavantem pari modo cornua. nunc varias et pardos, qua mares sunt, appellant in eo omni genere creberrimo in Africa Syriaque. quidam ab his pantheras candore solo discernunt, nec adhuc aliam differentiam inveni. 62 63

(24) Senatus consultum fuit vetus ne liceret Africanas in Italiam advehere. contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus plebis, permisitque circensium gratia inportare. primus autem Scaurus aedilitate sua varias CL universas misit, dein Pompeius Magnus CCCCX, divus Augustus CCCCXX. (25) idem Q. Tuberone Paulo Fabio Maximo cos. IIII. nonas Maias theatri Marcelli dedicatione tigrim primus omnium Romae ostendit in cavea mansuefactum, divus vero Claudius simul IIII. 64 65

18. Tigrim Hyrcani et Indi ferunt, animal velocitatis tremendae et maxime cognitae, dum capitur totus eius fetus, qui semper numerosus est. ab insidiante rapitur equo quam maxime pernici, atque in recentes subinde transfertur. at ubi vacuum cubile reperit feta, — maribus enim subolis cura non est, — fertur praeceps odore vestigans. raptor adpropinquante fremitu abicit unum ex catulis. tollit illa morsu et pondere etiam ocior acta remeat iterumque consequitur ac subinde, donec in navem egresso inrita feritas saevit in litore. 66

---

3 leonem d^{1}. leone R. 4 odore *Budaeus de asse p. 229. cfr. Arist. h. a. IX 6 p. 612 A, 13. Theophr. c. pl. VI 5, 2. Solin. 17, 8.* colore (-le- R) *ll.* 9 cornua F^{2}a^{2}d^{2}. *om. r.* | qui R^{2}d. quos R^{3}. 11 discernunt F^{2}a^{2}d. disces. Nunc *r.* 17 CCCCX F^{2} *in ras.* a^{2}d^{2}. au. X. D. aut. X. a^{1}. auXX R^{3}. auXit R^{2}. auX E^{1}. aug''x d^{1}. 18 paulo *ll. om. Sill. Ianus.* 26 transfertur *Rob. v.* -runtur *ll.*

67 (26) Camelos inter armenta pascit oriens, quarum
duo genera, Bactriae et Arabiae, differunt, quod illae bina
habent tubera in dorso, hae singula et sub pectore alterum
cui incumbant. dentium superiore ordine ut boves carent
in utroque genere. omnes autem iumentorum *m*inisteriis
68 dorso funguntur atque etiam equitatus in proeliis. velo-
citas *ut* equo, sed sua cuique mensura sicuti vires. nec
ultra adsuetum procedit spatium, nec plus instituto onere
recipit. odium adversus equos gerunt naturale. sitim et
quadriduo tolerant inplenturque, cum bibendi occasio est,
et in praeteritum et in futurum, obturbata proculcatione
prius aqua: aliter potu non gaudent. vivunt quinquagenis
annis, quaedam et centenis. ut*ri*mque rabiem et ipsae
sentiunt. castrandi genus etiam feminas quae bello prae-
parentur inventum est: fortiores ita fiunt coitu negato.
69 (27) Harum aliqua similitudo in duo transfertur ani-
malia. nabun Aethiopes vocant collo similem equo, pedi-
bus et cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum
colorem distinguentibus, unde appellata camelopardalis
dictatoris Caesaris circensibus ludis primum visa Romae.
ex eo subinde cernitur adspectu magis quam feritate con-
spicua, quare etiam ovis ferae nomen invenit.
70 **19.** (28) Pompei Magni primum ludi ostenderunt
chama, quem Galli rufium vocabant, effigie lupi, pardorum
maculis. iidem ex Aethiopia quas vocant cephos, quarum
pedes posteriores pedibus humanis et cruribus, priores
manibus fuere similes. hoc animal postea Roma non vidit.
71 **20.** (29) Iisdem ludis et rhinoceros unius in nare
cornus, qualis saepe visus. alter hic genitus hostis ele-
phanto cornu ad saxa limato praeparat se pugnae, in di-

---

5 ministeriis *Salm.* in his terris *ll.* 6 equitatus F² in *ras.* -tu /// d. -tum *r.* 7 ut equo *ego nov. luc. p. 76.* | equos R. in aequos DF¹. in aequis a¹. inter equos (aequos F²) *rv.* | suę utque Rd¹. sua cuique *r.* 12 prius a²d². primus *r.* 13 utrimque (*i. e.* in utroque sexu, *cfr. VIII* 16 *187*) *ego.* utcumque *ll. v.* 16 similitudo F²a². similimō d. -mili *r.* 17 nabun Rd. -una *r.* 22 ovis *v.* oui *ll.* 24 chaum F²a²*Rob.* chama *rv.* 25 cephos a²*Rob.* caephus F caepus R. cephus *r.*

micatione alvum maxime petens, quam scit esse molliorem.
longitudo ei par, crura multo breviora, color buxeus.
21. (30) Lyncas vulgo frequentes et sphingas, fusco 72
pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat,
multaque alia monstris similia, pinnatos equos et cornibus
armatos quos pegasos vocant, crocotas velut ex cane
lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes protinusque
devorata conficientes ventre, cercopithecos nigris capitibus,
pilo asini et dissimiles ceteris voce, Indicos boves uni-
cornes tricornesque, leucrocotam pernicissimam feram asini
feri magnitudine, clunibus cervinis, collo, cauda, pectore
leonis, capite melium, bisulca ungula, ore ad aures usque
rescisso, dentium locis osse perpetuo; — (hanc feram hu- 73
manas voces tradunt imitari. apud eosdem et quae vocatur
eale, magnitudine equi fluviatilis, cauda elephanti, colore
nigra vel fulva, maxillis apri, maiora cubitalibus cornua
habens mobilia quae alterna in pugna sistuntur *e*aque in-
festa aut obliqua, utcumque ratio monstravit) — sed atro- 74
cissimos tauros silvestres maiores agrestibus, velocitate
ante omnis, colore fulvos, oculis caeruleis, pilo in con-
trarium verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua
mobilia. tergori duritia silicis omne respuens vulnus.
feras omnes venantur, ipsi non aliter quam foveis capti

---

2 ei R^2 *in ras.* F^{2}a^{2}d^2*Rob.* est d^1. et *r.* 5 monstris *ego nov. luc. p. 26.* -stri *ll.* 6 grocotas R^{2}d. grogatas R^1. (*in indice l. VIII* de crocottis). 9 indicos *ll. v. sed latet fortasse in his* India *vel* Indi, *nam in indice est* (31) Indiae terrestria animalia *post* de cercopithecis, *et Solinus 52, 34—40 easdem feras quae sunt in* §§ *72—76 eodem ordine enumerans in Indiam transtulit, et Ctesiam mantichoran (§ 75 = Arist. h. a. II 1 p. 501 A, 25 sq.) Indis tribuisse scimus. quamquam de toto hoc loco graviter turbato desperandum videtur.* 9. 10 unicornes F^{2}a^2. di cornes R. indiucornes *r.* 10 perniciosissimam F^{2}a*Rob.* 11 fere a^{2}d*v. cfr. nov. luc. p. 84.* 12 melino R^2. 13 *et* 18 *uncos posuit Ianus.* 15 eale a^{2}F^2 *in ras. Solin. 52, 35.* et *r.* 17 sistuntur eaque *ego.* (*cfr. Solin. l. l.* moventur). sistunt uariaque (uariatque F^2) *ll.* sistit variatque *v.* 17. 18 infesta R^{2}T. infestata F^{2}d. infestat *r.* 18 aut DF^{1}Ra. et F^{2}dT. 20 ante omnis *ll. an* volucri (ante *ex dittogr.* ate)*? cfr. VII 91 et Solin. 52, 36* volucris pernicitas.

75 feritate semper intereunt. apud eosdem nasci Ctesias
scribit quam manticboran appellat triplici dentium ordine
pectinatim coeuntium, facie et auriculis hominis, oculis
glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis
modo spicula infigentem, vocis ut si misceatur fistulae et
tubae concentus, velocitatis magnae, humani corporis vel
76 praecipue adpetentem. (31) in India et boves solidis un-
gulis, unicornes, et feram nomine axin hinulei pelle, plu-
ribus candidioribusque maculis, sacrorum Liberi patris; —
(Orsaei Indi simias candentes toto corpore venantur) —
asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore
equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro,
mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum
duum eminente. hanc feram vivam negant capi.
77 (32) Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris, ut
5,52 plerique existimavere, Nili caput, ut argumenta quae dixi-
mus persuadent. iuxta hunc fera appellatur catoblepas,
modica alioqui ceterisque membris iners, caput tantum
praegrave aegre ferens. id deiectum semper in terram,
alias internicio humani generis, omnibus qui oculos eius
videre confestim exspirantibus.
78 (33) Eadem et basilisci serpentis est vis. Cyrenaica
hunc generat provincia, duodecim non amplius digitorum
magnitudine, candida in capite macula ut quodam diade-
mate insignem. sibilo omnes fugat serpentes, nec flexu
multiplici ut reliquae corpus inpellit, sed celsus et erectus
in medio incedens. necat frutices, non contactos modo
verum et adflatos, exurit herbas, rumpit saxa. talis vis
malo. est creditum quondam ex equo occisum hasta et
per eam subeunte vi non equitem modo sed equum quo-
79 que absumptum. atque huic tali monstro — saepe enim
enectum concupivere reges videre — mustellarum virus

---

6 magnae F^2a^2d. -ni *r*. 7 Insidia R. in psidia dT. 8 axin F^2a^2. asin *r*. | hinnulei *v*. ///inullei F^1. inuli a^2. -lei *r* 10 *uncos posui ego*. 16 ut d. *om*. *r*. 22 et Fd*Rob* et de *r*. | basilisci F^2R^1*Rob*. -licis F^1. -liscis *r*. | serpentibus R^2d. 26 reliquae a^2*Rob*. -qua *r*. 28 talis F^2. alis d. aliis *r* 29 malo. est *dist*. R *Rob*. 31 atque a^2*Rob*. *om*. *r*.

exitio est. adeo naturae nihil placuit esse sine pare. ini-
ciunt has cavernis facile cognitis soli tabe. necant illae
simul odore moriunturque, et naturae pugna conficitur.
22. (34) Sed in Italia quoque creditur luporum visus 80
esse noxius, vocemque homini quem priores contemplen-
tur adimere ad praesens. inertes hos parvosque Africa et
Aegyptus gignunt, asperos trucesque frigidior plaga. ho-
mines in lupos verti rursusque restitui sibi falsum esse
confidenter existimare debemus aut credere omnia quae
fabulosa tot saeculis comperimus. unde tamen ista vulgo
infixa sit fama in tantum ut in maledictis versipelles ha-
beat indicabitur. Euanthes inter auctores Graeciae non 81
spretus tradit Arcadas scribere ex gente Anthi cuiusdam
sorte familiae lectum ad stagnum quoddam regionis eius
duci vestituque in quercu suspenso tranare atque abire
in deserta transfigurarique in lupum et cum ceteris eius-
dem generis congregari per annos VIIII. quo in tempore
si homine se abstinuerit, reverti ad idem stagnum et, cum
tranaverit, effigiem recipere ad pristinum habitum addito
novem annorum senio. id quoque *e* fabu*l*is, eandem recipe-
rare vestem. mirum est quo procedat Graeca credulitas! 82
nullum tam inpudens mendacium est ut teste careat. item
Scopas qui Olympionicas scripsit narrat Demaenetum
Parrhasium in sacrificio quod Arcades Iovi Lycaeo humana
etiamtum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse
et in lupum se convertisse, eundem X anno restitutum
athleticae *e*sse *e*t in pugilatu victorem Olympia reversum.
quin et caudae huius animalis creditur vulgo inesse ama- 83
torium virus exiguo in villo eumque, cum capiatur, abici

---

1. 2 iniciunt d. interfic- *r*. inferciunt *Solin. 27, 53.* 11 sit *v*. sunt *ll.* | ut in F^2. ut *r*. 13 *an* scribit ... tradere? 19 reperire a^1. 20 e fabulis *ego*. fabius *ll. v*. fabulosius *Pellicerius*. traditum *Url. ann. philol. 1858 p. 338 n.* fabula eius (*scriptum* fab. eius) *Mart. Hertz. de hist. Rom. reliqu. quaest. p. 14.* 20. 21 recuperare B^2. recipere DF^2d. 22 cariat F^1a^1. -ia D. | item F^2. ///a B. itaque d*v*. ita *r*. 23 Scopas *coni. Ianus.* copas *ll.* 27 esse et *ego*. restituisset *ll.* (*natum ex dittogr.* restitutū esset). restitisse *edd. vett.* certasse *codd. Gel.* victorem *ego*. uictoremque uictoria *ll. edd. vett.*

nec idem pollere nisi viventi dereptum. dies quibus coeat
toto anno non amplius duodecim. eundem in fame vesci
terra inter auguria; ad dexteram commeantium praeciso
itinere si pleno id ore fecerit, nullum ominum praestan-
84 tius. sunt in eo genere qui cervari vocantur, qualem e
70 Gallia in Pompei Magni harena spectatum diximus. huic
quamvis in fame mandenti, si respexerit, oblivionem cibi
subrepere aiunt digressumque quaerere aliud.

85 **23.** (35) Quod ad serpentes attinet, vulgatum est
colorem eius plerasque terrae habere in qua occultentur.
innumera esse genera. cerastis corpore eminere cornicula
saepe quadrigemina, quorum motu reliquo corpore occul-
tato sollicitent ad se aves. geminum caput amphisbaenae,
hoc est et a cauda, tamquam parum esset uno ore fundi
venenum. aliis squamas esse, aliis picturas, omnibus exi-
tiale virus. iaculum ex arborum ramis vibrari, nec pe-
dibus tantum pavendas serpentes sed et missili volare
tormento. colla aspidum intumescere . . . . nullo ictus re-
medio praeterquam si confestim partes contactae ampu-
86 tentur. unus huic tam pestifero animali sensus vel potius
adfectus est. coniugia ferme vagantur, nec nisi cum pari
vita est. itaque alterutra interempta incredibilis ultionis
alteri cura. persequitur interfectorem, unumque eum in
quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, per-
rumpit omnes difficultates, permeat spatia nec nisi amnibus
arcetur aut praeceleri fuga.

87 Non est fateri rerum natura largius mala an remedia
genuerit. iam primum hebetes oculos huic malo dedit,
eosque non in fronte, adversa *ut* cerneret, sed in tem-

---

1 dereptum **R**. dir- *r*. 3 *dist. ego*. 4 ominum **d**. ho-minum **RT**. omnium *r*. 5. 6 quale Gallia **R**. quales in Gallia **d**. 11 cerastes **R**^{2}**d***Rob*. -sti **R**^{1}. 12. 13 occultato **R***Rob*. -ulto *r*. 15 alis **R**^{1}. | squamas **F**^{2}. squamam **a**^{2} squam **R**^{2}. quamam **a**^{1}. in quam **d**^{2}. quam *r*. 17 pavenda **R**^{1}. -di **R**^{2}**d**. 18 *lacunam indicavi ego. interiit fortasse haec sententia: 'dente ictorum vulnera putrescere'; cfr. Arist. h. a. VIII 29 p. 607 A, 22.* | ictu/// **R**. 23 persequitur **F**^{2} *in ras. v.* ferrequitur **D**. sequitur *r*. 29 adversa ut *Ianus*. -so **R** | cernere **d**.

poribus, — itaque excitatur sed*e* saepius *auditu* quam visu, — **24.** deinde internecivum bellum cum ichneumone. 88
(36) notum est animal hac gloria maxime in eadem natum Aegypto. mergit se limo saepius siccatque sole. mox ubi pluribus eodem modo se coriis loricavit, in dimicationem pergit. in ea caudam attollens ictus inritos aversus excipit, donec obliquo capite speculatus invadat in fauces. nec hoc contentus aliud haud mitius debellat animal.

25. (37) Crocodilum habet Nilus, quadripes malum 89
et terra pariter ac flumine infestum. unum hoc animal terrestre linguae usu caret, unum superiore mobili maxilla inprimit morsum alias terribilem pectinatim stipante se dentium serie. magnitudine excedit plerumque duodeviginti cubita. parit ova quanta anseres, eaque extra eum locum semper incubat praedivinatione quadam ad quem summo auctu eo anno egressurus est Nilus. nec aliud animal ex minore origine in maiorem crescit magnitudinem. et unguibus autem armatus est *et* contra omnes ictus cute invicta. dies in terra agit, noctes in aqua, teporis utrumque ratione. hunc saturum cibo piscium et semper esculento 90
ore in litore somno datum parva avis, quae trochilos ibi vocatur, rex avium in Italia, invitat ad hiandum pabuli sui gratia, os primum eius adsultim repurgans, mox dentes et intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quam maxime hiantes, in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon per easdem fauces ut telum aliquod inmissus erodit alvum.

(38) Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, 91
est in Nilo natus scincos, contra venena praecipuus antidotis, item ad inflammandam virorum venerem.

---

1 sede *ego*. sed *ll. Rob.* | sepe///ius a^1. | auditu *Rob.* add. *vett. om. ll. cfr. Solin. 27, 35.* 5 coriis F^2a^2. cophis *r.* 14 qua transare/// R^1. quae trans arenas R^2. quae transferens **dT**. 18 et *inserui ego. om. ll.v. cfr. Arist. h. a. II 10* p.503 *A, 10. Solin. 32, 24.* 22 hiantum **R**. ihatum **d**. 23 adsultim F^2. ad saltum DR^2a^2 *Rob.* adsultum R^1a^1d. ad saltum F^1. 24 dulcedinem **d**. -ne *r.* 27 aluum RF^2a^2. uo *r.* 30 idem **DFa**. | ad **d**. et *r.*

Verum in crocodilo maior erat pestis quam ut uno
esset eius hoste natura contenta. itaque et delphini in-
meantes Nilo, quorum dorso tamquam ad hunc usum cul-
tellata inest pinna, abigentes eos praeda ac velut in suo
tantum amne regnantes, alioquin inpares viribus ipsi astu
interimunt. callent enim in hoc cuncta animalia, sciunt-
que non sua modo commoda verum et hostium adversa,
norunt sua tela, norunt occasiones partesque dissidentium
inbellis. in ventre mollis est tenuisque cutis crocodilo.
ideo se ut territi mergunt delphini subeuntesque alvum
92 illa secant spina. quin et gens hominum est huic beluae
adversa in ipso Nilo a Tentyri insula in qua habitat ap-
pellata. mensura eorum parva, sed praesentia animi in
hoc tantum usu mira. terribilis haec contra fugaces be-
93 lua est, fugax contra se*qu*entes. sed adversum ire soli
hi audent, qui et flumini innatant, dorsoque equitantium
modo inpositi hiantibus resupino capite ad morsum addita
in os clava, a dextra ac laeva tenentes extrema eius utrim-
que, ut frenis in terram agunt captivos, ac voce etiam
sola territos cogunt evomere recentia corpora ad sepul-
turam. itaque uni ei insulae crocodili non adnant, olfactu-
que eius generis hominum, ut Psyllorum serpentes, fu-
94 gantur. hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua,
extra acerrimi visus, quattuorque menses hiemis semper
inedia tramittere in specu. quidam hoc unum quamdiu
vivat crescere arbitrantur. vivit autem longo tempore.
95 (39) Maior altitudine in eodem Nilo belua hippopo-

---

3 sordo **R**^{1}**d**. | tamanā **R**. -num **d**. 4 pi///na **R**^{1}. spin[a] **R**^{2}. | praeda **d**. -dae **F**^{2}. -dam *r*. 6 interimunt **a**^{2} *in ras*. **F**[…] inter moto *r*. 12 a Tentyri *Sill*. a tintyri **DFd**^{1}. -ro **a**. a[…] intyri **R**. et in tyri **d**^{2}. 13 animi **F**^{2}**a**^{2}. homini **R**. homi-num *r*. 14 fugaces *ll*. -ientes *Sill*. *per errorem*. 15 se-quentes *Dal*. serpentes *ll*. | sed *om*. **R**. 20 evomere **F**^{2}**a**^{2}[…] -mes *r*. 21 uni ei **a**^{2} *in ras*. **F** *Rob*. unici *r*. | adnant **F**[…] adnatant **a**^{2}*Rob*. domant **d**. donant *r*. | olfactuque **F**^{2}**a**^{2}*Rob*[…] factuque *r*. 25 transmittere **a**^{2}**F**^{2} *in ras*. *Rob*. tramihi … **R**^{2}. tramiaeter **R**^{1}. tramite heret **d** *in ras*. tramiaeteret *r*. 27 hippopotamius *Georges philol. XXXII p. 690. cfr. VI 17*[…] *XI 160. XXVIII 121. XXXII 139 ap. Detl*. -tami s **R**. -tamus […]

tamius editur, ungulis binis quales bubus, dorso equi et
iuba et hinnitu, rostro resimo, cauda et dentibus aprorum
aduncis sed minus noxiis, tergoris ad scuta galeasque in-
penetrabilis, praeterquam si umore madeant. depascitur
segetes destinatione ante, ut ferunt, determinatas in diem
et ex agro ferentibus vestigiis, ne quae revertenti insidiae
comparentur.

26. (40) Primus eum et quinque crocodilos Romae 96
aedilitatis suae ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit.
hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister
exstitit. adsidua namque satietate obesus exit in litus re-
centes harundinum caesuras speculatum atque ubi acutis-
simam videt stirpem inprimens corpus venam quandam in
crure vulnerat atque ita profluvio sanguinis morbidum
alias corpus exonerat et plagam limo rursus obducit.

27. (41) Simile quiddam et volucris in eadem Ae- 97
gypto monstravit, quae vocatur ibis, rostri aduncitate per
eam partem se perluens qua reddi ciborum onera maxime
salubre est. nec haec sola: multis animalibus reperta
sunt usui futura et homini. dictamnum herbam extra-
hendis sagittis cervi monstravere percussi eo telo pastu-
que herbae eius eiecto — iidem percussi a phalangio,
quod est aranei genus, aut aliquo simili cancros edendo
sibi medentur —; est et ad serpentium ictus praecipua,
qua se lacerti quotiens cum his conseruere pugnam vul-
nerati refovent. chelidoniam visui saluberrimam hirundines 98
monstravere vexatis pullorum oculis illa medentes. testudo
cunilae quam bubulam vocant pastu vires contra serpentes
refovet, mustella ruta in murium venatu cum iis dimi-
catione conserta. ciconia origano, hedera apri in morbis
sibi medentur et cancros vescendo maxime mari eiectos.
anguis hiberno situ membrana corporis obducta feniculi 99

---

11 exstit **F**^{1}. existit **F**^{2}. (*v.* § *97*). 11. 12 recentes *Rob.* -ti *r.* 13 vidit **DFa**. 18 se perluens *Rob.* sē perluens **R**. semper luens *r.* | reddit **F**^{2}. 19 *dist. Url. vind. n. 180.* 22 eiecto **d** *Rob.* electo *r.* 28 cunilae *v.* -iculae *ll.* | pastu **F**^{2}**a**^{2}. pari **R**^{2}. partu *r.* | uires **F**^{2}**a**^{2}. uises **DF**^{1}**R**^{1}**d**^{1}. uis esse **a**^{1}. uisos **d**^{2}. uice **R**^{2}. 29 uenatu **F**^{2}**d**. -tum *r.*

suco inpedimentum illud exuit nitidusque vernat. exuit autem a capite primum, nec celerius quam uno die et nocte, replicans ut extra fiat membranae quod fuerit intus. idem hiberna latebra visu obscurato marathro herbae se adfricans oculos inunguit ac refovet, si vero squamae obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. draco vernam nausiam
100 silvestris lactucae suco restinguit. pantheras perfricata carne aconito — [venenum id est] — barbari venantur. occupat ilico fauces earum angor, quare pardalianches id venenum appellavere quidam. at fera contra hoc excrementis hominis sibi medetur, et alias tam avida eorum ut a pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa altius quam ut queat saltu attingere iaculando se appetendoque deficiat et postremo exspiret, alioqui vivacitatis adeo lentae
101 ut eiectis interaneis diu pugnet. elephans chamaeleone concolori frondi devorato occurrit oleastro huic veneno suo. ursi cum mandragorae mala gustavere, formicas lambunt. cervus herba cinare venenatis pabulis resistit. palumbes, graculi, merulae, perdices lauri folio annuum fastidium purgant, columbae, *turtur*es et gallinacei herba quae vocatur hel*x*ine, anates, anseres ceteraeque aquaticae herba siderite, grues et similes iunco palustri. corvus occiso chamaeleone, qui etiam victori *suo* nocet, lauro infectum virus exstinguit.

102 28. (42) Milia praeterea, utpote cum plurimis animalibus eadem natura rerum caeli quoque observationem

---

5 adafricans R^1. affri- R^2. 7 perfricata *Dal.* -tas *ll.* 8 carne *Dal.* -nes F^2a^2. cornes R. -ne a^1. -nea d. cone DF^1. | *uncos posui cum Url. vind. n. 181.* 11 sibi *Rob.* (Fa^2?) silui Da^1d. silu R^1. silua R^2. 12 in F^2a^2*Rob.* ex d. et *r.* 13 iaculando (-dos Da^1) ea petendoque DF^2 *in ras.* a^2*Rob.* 14 deficiat *codd. Gel.* -igi F^2a^2*Rob.* -ciunt *r.* | adeo lentae F^2*Rob.* -te a^2. -t F^1. adolentur d. adeolenter *r.* 16 frondi d. -de *r.* 17 malū Rd. -lu DF^1. (-la *etiam Solin. 26, 8*). 19 perdices *Dal. coll. XXII 41 post* purgant *transponi volui.* 20 turtures *Rob. v.* totes R. totis *r.* 21 helxine *Rob. v* -sine *ll.* 22 iunco palustri F^2a^2*Rob.* et lustro d. lustro *r* 23 suo *Rob. om. rv. cfr. Solin. 40, 24. fortasse* etiam victu- victori suo. | infestum *Rob.*

ventorum, imbrium, tempestatum praesagia alia alio
ɔdo dederit, quod persequi inmensum est, aeque scilicet
am reliquam cum singulis hominum societatem. siqui-
m et pericula praemonent non fibris modo extisque,
ca quod magna mortalium portio haeret, sed *et* alia
adam significatione. ruinis inminentibus musculi prae- 103
grant, aranei cum telis primi cadunt. auguria quidem
em fecere apud Romanos et sacerdotum collegium vel
xime sollemne. est inter ea locis rigentibus et volpes,
mal alioqui sollertia dirum. amnes gelatos lacusque
nisi ad eius itum reditumque transeunt. observatum
a aure ad glaciem adposita coniectare crassitudinem
us.

29. (43) Nec minus clara exitii documenta sunt etiam 104
temnendis animalibus. M. Varro auctor est a cuniculis
ossum in Hispania oppidum, a talpis in Thessalia, ab
is civitatem in Gallia pulsam, ab locustis in Africa, ex
ra Cycladum insula *incolas* a muribus fugatos, in Italia
ynclas a serpentibus deletas. citra Cynamolgos Aethio-
late deserta regio est a scorpionibus et solipugis gente
lata, et a scolopendris abactos *Rh*oetienses auctor est
eophrastus. sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

30. (44) Hyaenis utramque esse naturam et alternis 105
is mares alternis feminas fieri, parere sine mare vulgus
lit, Aristoteles negat. collum et iuba et unitate spi-
porrigitur, flectique nisi circumactu totius corporis
quit. multa praeterea mira traduntur, sed maxime 106

---

1 alio F^2. -ii F^1. -iis ad. -is *r*. 5 et *ego. om. ll.* praemigrant F^{2}a^2. praenecant R^2. -gant *r*. 10 solertia a^1. -ti auditu a^2. *edd. ante Hard.* 12 eam d. ea *r*. nsulam a. | incolas *Barb.* amicleos F. amycleos *r*. 19 ɲclas F^1. amyclas F^2. minclas d. mynclas *r*. 20 soli-s R *ex corr.* 21 Rhoetienses *Hard. coll. Aeliani de n. an.* 26. otrerienses F^2 *in ras.* -riaeres DRd (*in* d *ante* o ras.). riae res a. 24 armis R^{1}d. | mare d. -ri *r*. 25 iuba d. ɔam a^1. iubam *r*. | unitate Rd. -tem DFa. *an* collum ei tum et unitate spinae perrigidum? *cfr. Solin. 27, 23.* non quit F^{2}d. *Solin. l. l.* numquit D. numquid F^1. nequit *cfr. nov. luc. p. 82.*

sermonem humanum inter pastorum stabula adsimulari, nomenque alicuius addisci quem evocatum foris laceret, item vomitionem hominis imitari ad sollicitandos canes quos invadat. ab uno animali sepulchra erui inquisitione corporum. feminam raro capi. oculis mille esse varietates colorumque mutationes. praeterea umbrae eius contactu canes obmutescere, et quibusdam magicis artibus omne animal quod ter lustraverit in vestigio haerere.

107 (45) Huius generis coitu leaena Aethiopica parit co- rocottam, similiter voces imitantem hominum pecorumque. acies ei perpetua in utraque parte oris nullis gingivis dente continuo; ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. hominum sermones imitari et manti- choran in Aethiopia auctor est **Iuba**.

108 (46) Hyaenae plurimae gignuntur in Africa, quae e asinorum silvestrium multitudinem fundit. mares in e genere singuli feminarum gregibus imperitant. timent li- bidinis aemulos et ideo gravidas custodiunt morsuque nato mares castrant. contra gravidae latebras petunt et parere furto cupiunt gaudentque copia libidinis.

109 (47) Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibr periculo urguente, ob hoc se peti gnari. castoreum i vocant medici. alias animal horrendi morsus arbores iuxt flumina ut ferro caedit. hominis parte comprehensa no ante quam fracta concrepuerint ossa morsus resolvit. caud piscium iis, cetera species lutrae. utrumque aquaticum utrique mollior pluma pilus.

110 **31.** (48) Ranae quoque rubetae, quarum et in terr et in umore vita, plurimis refertae medicaminibus deponer ea adsidue ac resumere pastu dicuntur, venena tantum semper sibi reservantes.

111 (49) Similis et vitulo marino victus in mari ac terra simile fibris et ingenium. evomit fel suum ad multa me

---

1 assimilari **dT**. adsimulare *r Rob. v.* 2 addiscere *Rob. v.* 9 in aethiopia **RT**. *cfr. Solin. 27, 26.* 9. 10 corocotiam **Rd** crocottam *Rob.* 12 ne **F**[2] *in ras.* nec *r.* 22 peti gnari **F** *in ras. Rob.* pectinari *r.* 30 adsidue **Rd** *Rob.* -uae *r.* quo- tidie *edd. ante Brot.* cotidie *Detl.*

dicamenta utile, item coagulum ad comitiales morbos, ob ea se peti prudens. Theophrastus auctor est angues modo et stelliones senectutem exuere itaque protinus devorare praeripientes comitiali morbo remedia. eosdem pestiferi in Graecia morsus innocuos esse in Sicilia.

32. (50) Cervis quoque est sua malignitas, quam- 112 quam placidissimo animalium. urguente vi canum ultro confugiunt ad hominem, et in pariendo semitas minus cavent humanis vestigiis tritas quam secreta ac feris opportuna. conceptus earum post arcturi sidus. octonis mensibus ferunt partus, interim et geminos. a conceptu separant se, at mares relicti rabie libidinis saeviunt, fodiunt scrobes. tunc rostra eorum nigrescunt, donec aliqui abluant imbres. feminae autem ante partum purgantur herba quadam quae ses*elis* dicitur, faciliore ita utentes utero. a partu duas, quae tamn*us* et seselis appellantur, pastae redeunt ad fetum. illis imbui lactis primos volunt sucos quacumque de causa. editos partus exercent cursu 113 et fugam meditari docent, ad praerupta ducunt saltumque demonstrant. iam mares soluti desiderio libidinis avide petunt pabula. ubi se praepingues sensere, latebras quaerunt fatentes incommodum pondus. et alias semper in fuga adquiescunt stantesque respiciunt, cum prope ventum est, rursus fugae praesidia repetentes. hoc fit intestini dolore tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus. fugiunt 114 autem latratu canum audito secunda semper aura, ut vestigia cum ipsis abeant. mulcentur fistula pastorali et cantu, cum erexere aures, acerrimi auditus, cum remisere, surdi. cetero animal simplex et omnium rerum

---

4. 5 pestiferi **R**[2]. postiferi **R**[1]. pesti fertur **d**. mortiferi **F**[2]. ponti (positi **a**) ferunt *r*. 5 morsus innotuos **F**[2] (-ocuos *edd. vett.*). mortuos **ad**. -uus *r*. 8 semitas **F**[2]**a**[2]*Rob*. emitam **F**[1]. -tari **DR**[1]. imitari *r*. 11 parturit **F**[2]. -riunt **dT**. | interim **F**[2]**a**[2]. itinerim **RD**. -erum **F**[1]**a**[1]. enim **dT**. 15 seselis *v. coll. Cic. de nat. deor. II 50, 127*. sese *ll*. 16 duas herbas **a**[2]*Rob*. duas *r*. | tamnus et *Sill. ex Salm*. tamen **F**[2]. camo et **d**. tamo et *r*. | siselis **Ra**[2]**dT***Rob*. -licis *r*. 19 praeducta **R**[1]. -dicta **d**.
25 infirmu t **R**[1]. -mo **R**[2]. -mata tube ui **d**. 28 acerrimi **F**[1]**ad***Rob*. -mis **DR**. -mi sunt **F**[2]. | auditus **F**[2]**d***Rob*. -tu *r*.

miraculo stupens in tantum ut equo aut bucula accedent
propius hominem iuxta venantem non cernant aut, s
cernant, arcum ipsum sagittasque mirentur. maria tra
meant gregatim nantes porrecto ordine et capita inponen
tes praecedentium clunibus vicibusque ad terga redeunte
hoc maxime notatur a Cilicia Cyprum traicientibus. ne
115 vident terras, sed in odore earum natant. cornua mare
habent, solique animalium omnibus annis stato veris tem
pore amittunt. ideo sub ista die quam maxime invia pe
tunt: latent amissis velut inermes. sed et hi bono su
invidentes. dextrum cornu negant inveniri ceu medica
mento aliquo praeditum, idque mirabilius fatendum es
cum et in vivariis mutent omnibus annis. defodi ab ii
putant. accensi autem utrius libeat odore comitiales morb
116 deprehenduntur. indicia quoque aetatis in illis gerunt
singulos annis adicientibus ramos usque ad sexennes. a
eo tempore similia revivescunt, nec potest aetas discern
sed dentibus senecta declaratur. aut enim paucos au
nullos habent, nec in cornibus imis ramos alioqui ant
117 frontem prominere solitos iunioribus. non decidunt ca
stratis cornua nec nascuntur. erumpunt autem renascen
tibus tuberibus primo aridae cuti similia. eadem teneri
increscunt ferulis harundineas in paniculas molli plumat
lanugine. quamdiu carent iis, noctibus procedunt ad pa
bula. increscentia solis vapore durant ad arbores subind
experientes; ubi placuit robur, in aperta prodeunt. capt
que iam sunt hedera in cornibus viridante, ex attritu a
borum ut in aliquo ligno teneris, dum experiuntur, innat
fuit aliquando et candido colore, qualem fuisse tradun
Q. Sertori cervam quam esse fatidicam Hispaniae gentib
118 persuaserat. et his cum serpente pugna. vestigant ca
vernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. ideo si
gulare abigendis serpentibus odor adusto cervino corn

---

3. 4 tranant *Rob.v.* transnatant **dT**. tranent *Solin. 19,12.*
14 utrius libeat **d**. -bet *Rob.* utriusque libeat (-erat **F²**) *r*
odore **Rd**. -re et *r*. 22 cuti *ego nov. luc. p. 26.* -tis *B.* | te-
neris **F²a²**. ge- *r*. 29 fiunt **d**. | et **F²**. ex *r*. 31 est cum
32 renitentes **F²a²d²**. retin- *r*.

contra morsus vero praecipuum remedium ex coagulo hinnulei matris in utero occisi. vita cervis in confesso 119 longa, post centum annos a quibusdam captis cum torquibus aureis quos Alexander Magnus addiderat adopertis iam cute in magna obesitate. febrium morbos non sentit hoc animal, quin et medetur huic timori. quasdam modo principes feminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas et longo aevo caruisse febribus, quod ita demum existimant ratum, si vulnere uno interierit.

33. Est eadem specie, barba tantum et armorum 120 villo distans, quem τραγέλαφον vocant, non alibi quam iuxta Phasim amnem nascens.

(51) Cervos Africa propemodum sola non gignit, at chamaeleonem et ipsa, quamquam frequentiorem India. figura et magnitudo erat lacerti, nisi crura essent recta et excelsiora. latera ventri iunguntur ut piscibus, et spina simili modo eminet. rostrum, ut in parvo, haud absimile 121 suillo, cauda praelonga in tenuitatem desinens, implicans se viperinis orbibus, ungues adunci, motus tardior ut testudini, corpus asperum ceu crocodilo, oculi in recessu cavo, tenui discrimine, praegrandes et corpori concolores. numquam eos operit, nec pupillae motu sed totius oculi versatione circumaspicit. ipse celsus hianti semper ore solus 122 animalium nec cibo nec potu alitur nec alio quam aëris alimento, circa caprificos fer*us*, innoxius alioqui. et coloris natura mirabilior. mutat namque eum subinde et oculis et cauda et toto corpore, redditque semper quemcumque proxime attingit praeter rubrum candidumque. defuncto pallor est. caro in capite et maxillis et ad commissuram caudae admodum exigua, nec aliubi toto cor-

---

6 timori *Rob.* -ore **a**. -or *r*. 10 barba **a**F^2 *in ras.* **d**^{1}. barbara *r*. 14 India *Rob. edd. vett.* -ae *ll.* 15 figura et *Rob.* -rae/// **a**. -rae et *r*. 15. 16 recta et F**a**^{2}*Rob.* -ta **d**. -tae *r*. 17 absimile *v*. -mii F. -mili *r*. 18 uillo F. | et implicans **a**^{2}*v*. 20 recessu **d***v*. *cfr. Solin. 40, 21.* -so *r*. 24 ueris **Rd**. 25 ferus *v*. fere **a**. ferre **d**. ferret **R**. ferrei *r*. 29 et ad F^2. ad *r*. *cfr. Arist. h. a. II 11 p. 503B, 13.*

pore. sanguis in corde et circa oculos tantum, viscer sine splene. hibernis mensibus latet ut lacertae.

123 **34.** (52) Mutat colores et Scytharum tarandrus ne aliud ex iis quae pilo vestiuntur nisi in Indis lycaon, cu iubata traditur cervix. nam thoes — luporum id genu est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velo saltu, venatu vivens, innocuum homini — habitum, no
124 colorem, mutant, per hiemes hirti, aestate nudi. tarandr magnitudo quae bovi est, caput maius cervino nec absi mile, cornua ramosa, ungulae bifidae, villus magnitudin ursorum, sed, cum libuit sui coloris esse, asini simili tergori tanta duritia ut thoraces ex eo faciant. colore omnium arborum, fruticum, florum locorumque redd metuens in quibus latet, ideoque raro capitur. miru esset habitum corpori tam multiplicem dari, mirabilius e et villo.

125 **35.** (53) Hystrices generat India et Africa spina co tectas *ut in* irenaceorum genere, sed hystrici longior aculei et, cum intendit cutem, missiles. ora urguentiu figit canum et paulo longius iaculatur. hibernis autem s mensibus condit, quae natura multis et ante omnia ursi

126 **36.** (54) Eorum coitus hiemis initio, nec vulga quadripedum more, sed ambobus cubantibus complexisqu dein secessus in specus separatim, in quibus pariunt xx die plurimum quinos. hi sunt candida informisque car paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo, ungues ta tum prominent. hanc lambendo paulatim figurant. ne quicquam rarius quam parientem videre ursam. id mares quadragenis diebus latent, feminae quaternis me
127 sibus. specus si non habuere, ramorum fruticumque co gerie aedificant inpenetrabiles imbribus mollique frond

---

2 lacertae **Rd**. -ta *r*. *cfr*. *Arist*. *l*. *l*. *v*. *28*. 3 et **F**²**R** *om*. *r*. 14 ideoque **DFd***Rob*. ideo **Ra**. 15 est *om*. **Rd**. 17 spinea **DFa**. | contectas *v*. -ta *ll*. 18 ut in *ego*. ac h s ac u *r*. 19 missile ora **a**¹. -libus ora **R**². missa'' lesura d 23 ambobus *Rob*. ambo *r*. 24 secessus **F**²**d**²**T**. rec- a inc- **d**¹. cessus *r*. 25 hi *om*. **R**. 31 impenetrabiles **F**² *ras*. **a**²*Rob*. penetralibus **a**¹. -abilibus **D**. poenetrabilibus **Rd**

constratos. primis diebus bis septenis tam gravi somno
premuntur ut ne vulneribus quidem excitari queant. tunc
mirum in modum veterno pinguescunt. illi sunt adipes
medicaminibus apti contraque defluvium capilli tenaces.
ab his diebus residunt ac priorum pedum suctu vivunt.
fetus rigentes adprimendo pectori fovent non alio incu-
bitu quam ad ova volucres. mirum dictu, credit Theo- 128
phrastus per id tempus coctas quoque ursorum carnes,
si adserventur, increscere; cibi nulla tunc argumenta nec
nisi umoris minimum in alvo inveniri, sanguinis exiguas
circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse.
procedunt vere, sed mares praepingues, cuius rei causa 129
non prompta est, quippe ne somno quidem saginatis,
praeter quattuordecim dies, ut diximus. exeuntes herbam 127
quandam arum nomine laxandis intestinis alioquin con-
cretis devorant, circaque surculos dentium praedomant
operam. oculi eorum hebetantur, qua maxime causa favos
expetunt ut convulneratum ab apibus os levet sanguine
gravedinem illam. invalidissimum urso caput, quod leoni 130
firmissimum. ideo urguente vi praecipitaturi se ex aliqua
rupe manibus cooperto iaciuntur, ac saepe in harena co-
lapho infracto exanimantur. cerebro veneficium inesse
Hispaniae credunt, occisorumque in spectaculis capita
cremant testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat.
ingrediuntur et bipedes. arborem aversi derepunt. tauros 131
ex ore cornibusque eorum omnibus pedibus suspensi pon-
dere fatigant. nec alteri animalium in maleficio stultitia
sollertior. annalibus notatum est M. Pisone M. Messala
cos. a. d. XIIII kal. Oct. Domitium Ahenobarbum aedilem

---

1 bis F^2a^2 *Rob. cfr. Solin. 26, 6.* uix F^1a^1. uir *r. del.* d^2. 2 ne *v.* nec *ll.* 5 suctu F^2. suetu a^2 *Rob.* situ a^1. sictu *r.* 8 idem **R**. id *r Rob.* 10 inueniri a^2 *in ras.* **d**. in uentre F^2. inuentri *r.* 13 ne *Sill.* nec *ll.* 15 arum **R**. carum DF^1. charum **d**. caram **a**. hamarum F^2. 16 circulos DF^2a^2. | praedomant *Ianus coll. Sen. ep. 113, 22.* -tes *ll.* 17 operam *Ianus.* horam F^1. oram F^2. hora Da^1T. ora Ra^1d. 20 firmissimum F^2. form- DF^1. fort- *rv.* 21 eo operto **R**. 25 in pedes F^2 *in ras.* | derepunt **F**. diripiunt a^2. deretunc *r.*

curulem ursos Numidicos centum et totidem venatores
Aethiopas in circo dedisse. miror adiectum Numidicos
fuisse, cum in Africa ursum non gigni constet.

132 **37.** (55) Conduntur hieme et Pontici mures, dum-
taxat albi, quorum palatum in gustu sagacissimum auctores
quonam modo intellexerint miror. conduntur et Alpini,
quibus magnitudo melium est, sed hi pabulo ante in spe-
cus convecto. *t*um quidam narrant alternos marem ac fe-
minam subrosae complexos fascem herbae supinos, cauda
mordicus adprehensa, invicem detrahi ad specum, ideo-
que illo tempore detrito esse dorso. sunt his pares et in
Aegypto, similiterque resident in clunes et in binis pedi-
bus gradiuntur prioribusque ut manibus utuntur.

133 (56) Praeparant hiemi et irenacei cibos ac volutati
supra iacentia poma adfixa spinis, unum amplius tenentes
ore, portant in cavas arbores. iidem mutationem aqui-
lonis in austrum condentes se in cubile praesagiunt. ubi
vero sensere venantem, contracto et ore pedibusque ac
parte omni inferiore, qua raram et innocuam habent la-
nuginem, convolvuntur in formam pilae, ne quid com-
134 prehendi possit praeter aculeos. in desperatione vero
urinam in se reddunt tabificam, tergori suo spinisque
noxiam, propter hoc se capi gnari. quamobrem exinanitos
prius urina venari ars est. et tum praecipua dos tergori
alias corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis
etiamsi vivat subtractus fuga. ob id non nisi in novis-
sima spe maleficio eo perfunditur, quippe et ipsi oderunt
suum veneficium, ita parcentes sibi terminumque supre-
mum opperientes ut ferme ante captivitas occupet. calidae
postea aquae adspersu resolvitur pila, adprehensusque pes
alter e posterioribus suspendiosa fame necat. aliter non

---

5 albi **a**². alibi **F**. ///ibi **d**. aibi *r*. 8 tum *ego*. cum ?? | quidam **F**²**a**. -dem *r*. | narrent **F**²**d**. 9 complexos **F**². -xu **d** -xo *r*. 15 latentia **R**. 19. 20 lanuginem **a**². lanaginem **F**¹ ianaginem **D**. ima////aginem **R**. imaginem **a**¹**d**. lanuginem ima-ginem **F**². 22 in se **DFaT**. ex se **d**. ex re **R**. 23 exina-nita **F**² *in ras.* **a**². -nitatis **a**¹. -nitates **DR**. -nientes **dT**. 31 necatur **Rd**.

est occidere et tergori parcere. ipsum animal non, ut 135
remur plerique, vitae hominum supervacuum est, si non
sint illi aculei, frustra vellerum mollitia in pecude mor-
talibus data. hac cute expoliuntur vestes. magnum fraus
et ibi lucrum monopolio invenit, de nulla re crebrioribus
senatusconsultis nulloque non principe adito querimoniis
provincialibus.

38. (57) Urinae et duobus aliis animalibus ratio 136
mira. leontophonon accipimus vocari parvum nec aliubi
nascens quam ubi leo gignitur, quo gustato tanta illa vis
et ceteris quadripedum imperitans ilico exspiret. ergo
corpus eius exustum adspergunt aliis carnibus polentae
modo insidiantes ferae, necantque etiam cinere. tam con-
traria est pestis. haud inmerito igitur odit leo visumque
frangit et citra morsum exanimat. ille contra urinam
spargit, prudens hanc quoque leoni exitialem. lyncum 137
umor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur arescitve in
gemmas carbunculis similes et igneo colore fulgentes,
lyncurium vocatas atque ob id sucino a plerisque ita ge-
nerari prodito. novere hoc sciuntque lynces, et invidentes
urinam terra operiunt eoque celerius solidatur illa.

(58) Alia sollertia in metu melibus. sufflatae cutis 138
distentu ictus hominum et morsus canum arcent.

Provident tempestatem et sciuri obturatisque qua spi-
raturus est ventus cavernis ex alia parte aperiunt fores.
de cetero ipsis villosior cauda pro tegumento est. ergo
in hiemes aliis provisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

39. (59) Serpentium vipera sola terra dicitur condi, 139
ceterae arborum aut saxorum cavis. et alias vel annua
fame durant algore modo dempto. omnia secessus tem-

---

1. 2 ut remur ad². uteremur DR. utemur d¹. /// remur F. 2 esse F² *in ras.* est *r.* 4 cute a. acute Rd. acutae *r.* 5 lacrum DF¹. | monopolio *Barb.* -liū *ll.* 7 provincia-libus *v.* -mittialibus Rd. pernit- a. permitt- *r.* 9 alibi Rd. 14 pestis R. feris d²T. festis *r.* 19 id F²a². *om. r.* | plerisque a². at plerique *r.* 22 metū caelibus R. -tum el- d. | cutis DFd. gutis R. cuti a. 23 distentu *codd. Gel.* tus *ll.* 24 obturatisque F²a²d². tur ad hisque DR. torathis-que F¹. tura///tisque a¹. *om.* d¹.

pore veneno orba dormiunt. simili modo et cocleae, illae
quidem iterum et aestatibus adhaerentes maxime saxis aut
etiam iniuria resupinatae avolsaeque, non tamen exeuntes.
140 in Baliaribus vero insulis cavaticae appellatae non pro-
repunt e cavis terrae neque herba vivunt, sed uvae modo
inter se cohaerent. est et aliud genus minus vulgare ad-
haerente operculo eiusdem testae se operiens. obrutae
terra semper hae et circa maritimas tantum Alpes quon-
dam effossae coepere iam erui et in Veliterno. omnium
tamen laudatissimae in Astypalaea insula.
141 (60) Lacertae, inimicissimum genus cocleis, negantur
semenstrem vitam excedere. lacerti Arabiae cubitales, in
Indiae vero N*y*so monte XXIIII in longitudinem pedum,
colore fulvi aut punicei aut caerulei.
142 **40.** (61) Ex his quoque animalibus quae nobiscum
degunt multa sunt cognitu digna, fidelissimumque ante
omni*a* homini canis atque equus. pugnasse adversus la-
trones canem pro domino accepimus confectumque plagis
a corpore non recessisse, volucres ac feras abigentem.
ab alio in Epiro agnitum in conventu percussorem domini
laniatuque et latratu coactum fateri scelus. Garamant*um*
regem canes CC ab exsilio reduxere proeliati contra re-
143 sistentes. propter bella Colophonii itemque Castabalenses
cohortes canum habuere. hae primae dimicabant in acie
numquam detrectantes, haec erant fidissima auxilia nec
stipendiorum indiga. canes defendere Cimbris caesis domus
eorum plaustris inpositas. canis Iasone Lycio interfecto
cibum capere noluit inediaque consumptus est. is vero
cui nomen Hyrcani reddit D u r i s accenso regis Lysimachi
rogo iniecit se flammae, similiterque Hieronis regis.

---

2 aut *ll. v.* *an* atque? 7 obrutae *v.* -ta *ll.* 8 hae **D** haec *r.* 9 ueliterno **F**²**a**²**d***v.* literno *r.* 13 nisi **F**¹. niso *r.* 14 fului **F**². -uei *r.* 17 omnia *v.* -nes **ad***Rob.* -nis *r.* homini **F**²**a**²*Rob.* -nes **d.** -nis *r.* 19 ac **Fad.** et **DR.** 21 Garamantum *ed. Parm. cfr. Solin. 15, 9.* -tem *Rob.* -tae **a** -ta *r.* 23 Colophonii *v.* -nti **d.** -nia **F**². -ponti **R.** -phanti *r.* 24 primae *ll. v.* *an* prima? *cfr. etiam Solin. l. l.* 26 cimbros **a.** | dominis **a.** 27 inpositas **F**²**d.** -tos **a.** -tus **E**¹. -tis *r.* 29 cui **d.** qui *r.* | duris **a**²**d**². uris *r.*

memorat et Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. 144
memoratur et Nicomedis Bithyniae regis uxore eius Consingi lacerata propter lasciviorem cum marito iocum. apud nos Vulcatium nobilem qui Cascellium ius civile docuit asturcone e suburbano redeuntem, cum advesperavisset, canis a grassatore defendit; item Caelium senatorem aegrum Placentiae ab armatis oppressum, nec prius ille vulneratus est quam cane interempto. sed super omnia in nostro 145
aevo actis p. R. testatum Appio Iunio et P. Silio cos., cum animadverteretur ex causa Neronis Germanici fili in Titium Sabinum et servitia eius, unius ex his canem nec in carcere abigi potuisse nec a corpore recessisse abiecti in gradibus gemitoriis maestos edentem ululatus magna populi Romani corona, ex qua cum quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. innatavit idem cadavere in Tiberim abiecto sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandam animalis fidem.

Soli dominum novere et ignotum quoque, si repente 146
veniat, intellegunt. soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt. itinera quamvis longa meminere, nec ulli praeter hominem memoria maior. impetus eorum et saevitia mitigatur ab homine considente humi. plurima alia 147
in his cotidie vita invenit, sed in venatu sollertia et sagacitas praecipua est. scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens, qua visa quam silens et occulta, set quam significans demonstratio est cauda primum, deinde rostro. ergo etiam senecta fessos caecosque ac debiles sinu ferunt ventos et odorem captantes protendentesque rostra ad cubilia.

E tigribus eos Indi volunt concipi, et ob id in silvis 148
coitus tempore alligant feminas. primo et secundo fetu

---

2. 3 consingi *codd. Gel.* cos- a^2. conf- F^2. consingu R. cos- Da^1. eos- F^{1}d. 4 Cascellium *coni. Dal.* carc- *ll.* 5 asturcone F^2. atusc- a. astusc- *r.* 15 innutauit DF^1. | cadauer R^{2}d. 16 sustentare d. -ri *r.* 22 considente d*Rob.* consed- *r.* 23 quoque d (?) *Dal.* cotidie *r.* 23. 24 sagittas Rd. 26 occultasset R. -tasse d. 29 prodentesque d. 30 ob ad^2. hos d^1. os *r.*

nimis feroces putant gigni, tertio demum educant. hoc idem e lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem e canibus et ducem habent. illum in venatu comitantur, illi parent. namque inter se exercent etiam magisteria. — (Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occasionem praebeant.)

149 — Indiam petenti Alexandro Magno rex Albaniae dono dederat inusitatae magnitudinis unum, cuius specie delectatus iussit ursos, mox apros et deinde damas emitti contemptu inmobili iacente eo, qu*a* segnitia tanti corporis offensus imperator generosi spiritus interimi eum iussit. nuntiavit hoc fama regi. itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, sed in leone elephantove. duos sibi fuisse, hoc interempto praeterea

150 nullum fore. nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo laetatus. horrentibus quippe villis per totum corpus ingenti primum latratu intonuit, mox ince*ssi*vit adsultans contraque membra exsurgens hinc et illinc artifici dimicatione qua maxime opus esset infestans atque evitans, donec adsidua rotatu*m* vertigine adflixit ad casum eius tellure concussa.

151 (62) Canum generi b*i*s anno partus. iusta ad pariendum annua aetas. gerunt uterum sexagenis diebus. gignunt caecos, et quo largiore aluntur lacte eo tardiorem visum accipiunt, non tamen umquam ultra XXI diem nec ante septimum. quidam tradunt, si unus gignatur, nono die cernere, si gemini, decumo, i*t*emque in singulos adici totidem tarditatis ad lucem dies, et ab ea quae sit femina ex primipara genita Faunos cerni. optimus in fetu qui

---

2 greges **F**[2]**d**[2]. gres *r*. 5. 6 *uncos ego posui*. 10 contemptu **F**[2]**R**. -ptim **a**[2]**T**. -pnenti **a**[1]. -pti *r*. | qua *vet. Dal.* que **a**. quo *r*. 18 ingenti d. urgenti **a**. urguenti *r*. | moxque **Rd**. 18. 19 incessivit *ego nov. luc. p. 94*. inceruit **DF**[1]**R**[1]. increuit **F**[2]**d**. inhorruit **R**[2]. in ceruicem **a**. 19 membra *ll*. beluam **F**[2]**a**[2]*v*. *cfr. Solin. 15, 7*. 21 rotatum *edd. ante Hard.* -tu **a**[1]. -ta *r*. 23 generi bis *Hard.* generibus *ll*. 26 XX **R**. 28 itemque *Sill.* idemque *ll*. 29 totidem *Sill.* -demque *ll*. 30 faunos **F**. flunos **Dd**. fluuos **R**. clunos **a**.

novissimus cernere incipit aut quem primum fert in cubile feta.
(63) Rabies canum sirio ardente homini pestifera, ut 152
diximus, ita morsis letali aquae metu. quapropter obviam 2, 107
itur per XXX eos dies, gallinaceo maxime fimo inmixto
canum cibis aut, si praevenerit morbus, veratro. **41.** a
morsu vero unicum remedium oraculo quodam nuper repertum radix silvestris rosae quae cynorrhoda appellatur.
Columella auctor est, si XL die quam sit natus castre- 153
tur morsu cauda summusque eius articulus auferatur, sequi nervum; exempto nec caudam crescere nec canes
rabidos fieri. canem locutum in prodigiis, quod equidem
adnotaverim, accepimus et serpentem latrasse, cum pulsus
est regno *Tarquinius.*
42. (64) Eidem Alexandro et equi magna raritas con- 154
tigit. Bucephalan eum vocarunt sive ab adspectu torvo
sive ab insigni taurini capitis armo inpressi. XVI talentis
ferunt ex Philonici Pharsalii grege emptum etiam tum puero
capto eius decore. neminem hic alium quam Alexandrum
regio instratu ornatus recepit in sedem, alias passim recipiens. idem in proeliis memoratae cuiusdam perhibetur
operae, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non passus, multa praeterea eiusdem modi,
propter quae rex defuncto ei duxit exsequias urbemque
tumulo circumdedit nomine eius. nec Caesaris dictatoris 155
quemquam alium recepisse dorso equus traditur, idemque
similis humanis pedes priores habuisse, hac effigie locatus
ante Veneris Genetricis aedem. fecit et divus Augustus
equo tumulum, de quo Germanici Caesaris carmen est.
Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent.
equum adamatum a Samiramide usque in coitum Iuba
auctor est. Scythici quidem equitatus equorum gloria 156

---

10 auferatur **F**²**a**². aufesatyri **DRd**. -satur// *r*. 11 nervum **F**² *in ras.* neruo **a**² *in ras.* neruam *r*. 13 adnotauerim **F**²**a**²**d**. -nouerim *r*. 14 Tarquinius *v. om. ll. malim post* cum *inserere.* 17 impresso **R** *ex corr.* -ssit **d**. | XVI *ll.* tredecim *Budaeus de asse p. 320.* 20 ornatu **d**. ornat **R**¹. 27 humanis **F**²**R**². hominis *r*. 30 pyramidas **Rd**.

strepunt: occiso regulo ex provocatione dimicante hostem, cum victor ad spoliandum venisset, ab equo eius ictibus morsuque confectum, alium detracto oculorum operimento et cognito cum matre coitu petiisse praerupta atque exanimatum. aequa ex causa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. namque et cognationum intellectus his est, atque in grege prioris anni sororem libentius etiam
157 quam matrem equa comitatur. docilitas tanta est ut universus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniae cantum saltatione quadam moveri solitus inveniatur. iidem praesagiunt pugnam et amissos lugent dominos: lacrimas interdum desiderio fundunt. interfecto Nicomede rege
158 equus eius inedia vitam finivit. Phylarchus refert Centaretum e Galatis in proelio occiso Antiocho potitum equo eius conscendisse ovantem, at illum indignatione accensum domitis frenis, ne regi posset, praecipitem in abrupta isse exanimatumque una. Philistus a Dionysio relictum in caeno haerentem, ut se evellisset, secutum vestigia domini examine apium iubae inhaerente, eoque ostento tyrannidem a Dionysio occupatam.

159 (65) Ingenia eorum inenarrabilia. iaculantes obsequia experiuntur difficiles conatus corpore ipso nisuque *iu*vantium. [iam] tela humi collecta equiti porrigunt. nam in circo ad currus iuncti non dubie intellectum adhortationis
160 et gloriae fatentur. Claudi Caesaris saecularium ludorum circensibus excusso in carceribus auriga albati equo Corace occupavere, primatum optinuere opponentes, effundentes omniaque contra aemulos quae debuissent peritissimo auriga insistente facientes, cum puderet hominum artes ab

---

1 dimicantem F^2. 2 uictor R. *om. r. cfr. Solin. 45,11.* 5 aequa eadem a^2. qua dT. aequa *rv.* 8 matrem F^2. -tre *r.* 11 lacrimasque a^2. 13 pylarius R. 16 isse F^{2}ad^1. c͡i d^1. esse *r.* 18 se euellisset a. sese uellisset R. se uellisset F^2. se uellis sed DF^1. -is s; d. 19 eoque F^{2}a^2. eoque in RdT. eoqui in *r.* 20 occupatum Ra^1. 22. 23 iuvantium *Hard.* inuitantium *ll.* 23 *uncos posui ego: cfr. luc. p. 122.* etiam *Url. chrestom. p. 113.* 26 albati equo F^{2}a^2. albat hie quo R^2. albat hic quo R^1. aluat hic (his d^1) quo Da^{1}d^1. aluatic quo d^2. aluat///quo F^1. 29 artem F^2.

equis vinci, peracto legitimo cursu ad cretam stetere.
maius augurium apud priscos plebeis circensibus excusso 161
auriga ita ut si staret in Capitolium cucurrisse equos *a*edem-
que ter lustrasse, maximum vero eodem pervenisse a *V*eis
cum palma et corona effuso Ratumenna qui ibi vicerat,
unde postea nomen portae est. Sarmatae longinquo acturi 162
inedia pridie praeparant eos, potum tantum exiguum in-
vertientes, atque ita per centena milia et quinquaginta
continuo cursu euntibus insident.

Vivunt annis quidam quinquagenis, feminae minore
patio. eaedem quinquennio finem crescendi capiunt, mares
nno addito. forma equorum qualis maxime legi oporteat
ulcherrime quidem Vergilio vate absoluta est; sed et
os diximus in libro de iaculatione equestri condito, et
ere inter omnes constare video. diversa autem circo
atio quaeritur. itaque cum bimi in alio subiungantur
nperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit.

(66) Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, 163
uodecimo gignunt. coitus verno aequinoctio bimo utrim-
ue vulgaris, sed a trimatu firmior partus. generat mas
d annos XXXIII, utpote cum a circo post vicesimum
nnum mittantur ad subolem. Opunte et ad quadraginta
urasse tradunt adiutum modo in attollenda priore parte
orporis. sed ad generandum paucis animalium minor 164
ertilitas. qua de causa intervalla admissurae dantur, nec
amen quindecim initus eiusdem anni valet tolerare. equa-
um libido exstinguitur iuba tonsa. gignunt annis omnibus

---

2 maius — 3 cucurrisse *om.* R^1, *add.* R^2. *cfr. nov. luc.* *74 n. 31.* 3 ut si a*v*. ut *r*. | in — cucurrisse *om.* d. | edemque *Barb.* sed- F^{2}a^2. id- r. 4 a Veiis *Beroaldus.* eis F^{2}R^{2}d^2. habens a^2. aseis *r*. 7 tantum R^{2}a^2. *om. r.*
10 feminae *v*. -na *ll.* 11 eadem F^{2}d. | capiunt R^{2}a^2. it F^{2}d. -pud F^1. -put *r*. 16 subiungantur D^{1}dT. -iugantur RF^{1}a^1. -igantur F^{2}a^2*v*. 17 accepit R. 19. 20 utrimque a^{2}d. 22 subolem reparandam R^2. *cfr. nov. luc. p. 74 n. 31.* opunte F^{1}dT. opante R^1. *del.* R^2. ut pute D. /// ponte a^1. ut te F^{2}a^2. | ad quadraginta — 24 animalium *om.* R^1, *add.* R^2.
26 ***post*** tamen *Iessen. annal. philol. 1859 p. 75 coll. Colum.* *I 27, 9* non ***vult*** *inseri; rectius fortasse* minus. 27 tonsa a^{2}d. tons D. tona a^1. tenis R^1. tonsis R^2.

ad quadragesimum. vixisse equum LXXV annos proditur.
165 in hoc genere gravida stans parit, praeterque ceteras fe-
tum diligit. et sane equis amoris innasci veneficium hip-
pomanes appellatum in fronte, caricae magnitudine, colore
nigro, quod statim edito partu devorat feta aut partum
ad ubera non admittit. si quis praereptum habeat, olfactu
in rabiem id genus agitur. amissa parente in grege ar-
menti reliquae fetae educant orbum. terram attingere ore
triduo proximo quam sit genitus negant posse. quo quis
acrior in bibendo *eo* profundius nares mergit. Scythae
per bella feminis uti malunt, quoniam urinam cursu non
inpedito reddant.

166 (67) Constat in Lusitania circa Olisiponem oppidum
et Tagum amnem equas favonio flante obversas animalem
concipere spiritum, idque partum fieri et gigni pernicis-
simum ita, sed triennium vitae non excedere. in eadem
Hispania Gallaica gens est et Asturica. equini generis his
sunt quos celdones vocamus, minore forma appellatos
asturcones gignunt; quibus non vulgaris in cursu gradus,
sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio, unde equis
tolutim capere incursum traditur arte.

Equo fere qui homini morbi, praeterque vesicae con-
versio, sicut omnibus in genere veterino.

167 **43.** (68) Asinum $\overline{CCCC}$ nummum emptum Q. Axio
senatori auctor est M. Varro, haud scio an omnium pre-
tio animalium victo. opera sine dubio generi munifica,
arando quoque, sed mularum maxime progeneratione. pa-
tria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia, in Italia
Reatinis. ipsum animal frigoris maxime inpatiens. ideo
non generatur in Ponto, nec aequinoctio verno ut cetera

---

3 etnasci **Rd**. 6 olfactu *v*. -tum *ll*. 10 eo *ego*. *om*. ?? | profundius **R**. *cfr*. *Solin*. *45,18*. *om*. *r*. 17 Gallaica *Dal*. galliaica **DF**. gallia///ca **d**. gall///ica **R**. gallica **a**. | est et **RF**^{2}**a**^{2}. est **DF**^{1}**a**^{1}**d**. | asturicequini **R**^{1}. | his *coni*. *et vv*. *dis*. *ego*. hi *ll*. 18 celdones **F**^{2}. thield- **dT**. tield- *r*. 21 carpere **a**^{2}. | incursum **a**. -su *r*. *an vero* tolutim incedere in cursu*?* | traditur **d**. -tũ *r*. 26 munifica **F**^{2}**a**^{2}. mirif- **Rd** murif- *r*.

pecua admittitur, sed solstitio. mares in remissione operis 168 deteriores. partus a tricensimo mense ocissimus, sed a trimatu legitimus, totidem quot equae et isdem mensibus et simili modo. sed incontinens uterus urina genitale reddit, ni cogatur in cursum verberibus a coitu. raro geminos parit. paritura lucem fugit et tenebras quaerit, ne conspiciatur ab homine. gignit tota vita quae est ei ad tricensimum annum. partus caritas summa, sed aquarum 169 taedium maius. per ignes ad fetus tendunt, eaedem, si rivus minimus intersit, horrent *vel* pedes omnino tinguere. nec nisi adsuetos potant fontes quae sunt in pecuariis atque ita ut sicco tramite ad potum eant. nec pontes transeunt per raritatem eorum tralucentibus fluviis. mirumque dictu, sitiunt et, si mutentur aquae, ut bibant cogendae exorandaeve sunt. nec nisi spatiosa*m* cubitus laxitat*em* a*mant*. namque somno visa concipiunt ictu pedum crebro, qui nisi per inane emicuit, repulsu durioris materiae clauditatem ilico adfert. quaestus ex iis opima praedia ex- 170 superat. notum est in Celtiberia singulas quadringentena milia nummum enixas, mularum maxime partu. aurium referre in his et palpebrarum pilos aiunt. quamvis enim unicolor reliquo corpore, totidem tamen colores quot ibi fuere reddit. pullos earum epulari Maecenas instituit multum eo tempore praelatos onagris. post eum interiit auctoritas saporis asino. moriente visu celerrime id genus deficit.

44. (69) Ex asino et equa mula gignitur mense XIII, 171 animal viribus in labores eximium. ad tales partus equas

---

2 partuus **DF**^{1}**a**^{1}. 4 urinam genitalem **a**v. 5 a **Da**^{2}. ac **F**^{2}. *om. r.* | raros **DRa**^{1}**d**. 8 partus **a**^{2}**F**^{2} *in ras.* partunc *r.* 9 eaedem **RF**^{2}. ea item **a**^{2}. cadunt **d**. caedem *r.* 10 horrent vel *ego.* -ti ut **a**^{1}. -t/// aut **Fd**. -ta ut **R**. -tia ut **Da**^{2}. 13 per (pro **F**^{2}) raritate **DF**. 15 spatiosam cubitus *ego.* -sa incubitus **F**^{2}. -sa incubitat **d**. -sa incubita *r.* 15. 16 laxitatem amant *ego nov. luc. p. 76.* -itas tota uaria **F**^{2}**a**^{2}. -itas uaria **R** *e corr. v.* -itas ut auari *r.* 17 inane **d**. -nem *r.* | emicuerit **R**. 18. 19 exsuperant **R**. 19 *dist. Ianus.* | quadragintena **R**. -dringenta **d**^{1}. 20 partum **R**^{2}. 25 saporis **F**^{2}**a**^{2}. -ri *r.* | uisu **d**. -so *r.* *cfr. Iessen. annal. philol. 1859 p. 7*[illegible]

neque quadrimis minores neque decennibus maiores legunt,
arcerique utrumque genus ab altero narrant nisi in in-
fantia eius generis quod ineat lacte hausto. quapropter
subreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarumve
eculeos admovent. gignitur autem mula *et* ex equo et
asina, sed effrenis et tarditatis indomitae. lenta*e* omnin*o*
172 e vetulis. conceptum ex equo secutus asini coitus abortu
perimit, non item asini equus. feminas a partu optime
septimo die impleri observatum, mares fatigatos melius
implere. quae non prius quam dentes quos pullinos ap-
pellant iaciat conceperit sterilis intellegitur, et quae non
primo initu generare coeperit. equo et asina genitos
mares hinnulos antiqui vocabant, contraque mulos quos
173 asini et equae generarent. observatum ex duobus divers*is*
generibus nata tertii generis fieri et neutri parentium esse
similia, eaque ipsa quae sunt ita nata non gignere in
omni animalium genere, idcirco mulas non parere. est in
annalibus nostris peperisse saepe, verum prodigii loco
habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tra-
dit, sed esse id animal ibi sui generis. mulae calcitratus
174 inhibetur vini crebriore potu. in plurium Graecorum
est monumentis cum equa muli coitu natum quod vo-
caverint *g*innum, id est parvum mulum. generantur ex
equa et onagris mansuefactis mulae veloces in cursu, du-
ritia eximia pedum, verum strigoso corpore, indomito animo.
sed generator onagro et asina genitus omnes antecellit.
onagri in Phrygia et Lycaonia praecipui. pullis eorum ceu
praestantibus sapore Africa gloriatur, quos lalisiones ap-
175 pellat. mulum LXXX annis vixisse Atheniensium mo-
nimentis apparet. gavisi namque, cum templum in arce

5 admouent F^2. -ueat *r*. | et *Detl. om. ll.* 6 effrenis d. et fr- *r*. 6. 7 lentae omnino e *ego nov. luc. p. 98.* lenta omnia (omina a) esse (ēē R) *ll.* 7 coitus — 8 equus *om.* R^1. 8 equi R^2. -uos (= uus) *r*. 11 iaciat *v*. -ant R^2. incitat R^1. iactitat d. iacitat *r*. 14 e R. | diuersis *v*. -sum *r*. 15 natura F^2. 16 quae (*in ras.*) sunt d. sunt quae *r*. 23 ginnum *Pint. coll. Arist. h. an. VI 24 p. 577B, 21.* hinnum d. innum *r*. | paruums D. -uus Fa^2. | mulus F^{2}a. -los DF^1. 26 generatur a^1. -ato R *cum ras.* a^2. | antecellet DF^{1}Rd.

facerent, quod derelictus senecta scandentia iumenta comitatu nisuque exhortaretur, decretum fecere ne frumentarii negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

45. (70) Bubus Indicis camelorum altitudo traditur, 176
cornua in latitudinem quaternorum pedum. in nostro orbe Epiroticis laus maxima a Pyrrhi, ut ferunt, iam inde regis cura. id consecutus est non ante quadrimatum ad partus vocando. praegrandes itaque fuere et hodieque reliquiae stirpium durant. at nunc anniculae fecunditatem poscuntur, tolerantius tamen bimae, tauri generationem quadrimi. implent singuli denas eodem anno. tradunt, si a coitu in dexteram partem abeant tauri, generatos mares esse, si in laevam, feminas. conceptio uno initu peragitur, quae 177
si forte pererravit, XX post diem marem femina repetit. pariunt mense X. quicquid ante genitum inutile est. sunt auctores ipso complente decimum mensem die parere. gignunt raro geminos. coitus a delphini exortu a. d. pridie nonas Ianuarias diebus triginta, aliquis et autumno, gentibus quidem quae lacte vivunt ita dispensatus ut omni tempore anni supersit id alimentum. tauri non saepius quam bis die ineunt. boves animalium soli et retro am- 178
bulantes pascuntur, apud Garamantas quidem haud aliter. vita feminis XV annis longissima, maribus XX. robur in quinquennatu. lavatione calidae aquae traduntur pinguescere, et si quis incisa cute spiritum harundine in viscera adigat. non degeneres existimandi etiam minus 179
laudato aspectu. plurimum lactis Alpinis quibus minimum corporis, plurimum laboris capite, non cervice, iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiae foedi visu tubere super armos a cervicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur, cetero nigri coloris candidive ad laborem dam-

1 senecta *v*. -ctas R^2d^2. -ctus R^1. *om*. d^1. -ctu *r*. | scandentia a^2. cadentia R^1d. scad- *r*. 8 fuere a^2. fere *r*. 9 duras R^1d. 11 inplent id a^2. | traduntur a. | a *Detl*. aut a^2. autem *r*. | coitum Ra. post coitum d*v*. 16 mense DF^1Rd. | die *Gel*. diem *ll*. duos *edd. vett*. 29 gigber Rd. | dorso ad. -su F^1. -sum *r*.

nantur. tauris minora quam bubus cornua tenuioraque.
180 domitura boum in trimatu, postea sera, ante praematura. optime cum domito iuvencus inbuitur. socium enim laboris agrique culturae habemus hoc animal tantae apud priores curae ut sit inter exempla damnatus a populo Romano die dicta, qui concubino procaci rure omassum edisse se negante occiderat bovem, actusque in exsilium tamquam colono suo interempto.
181 Tauris in aspectu generositas, torva fronte, auribus saetosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. sed tota comminatio prioribus in pedibus. stat ira gliscente alternos replicans spargensque in alvum harenam et solus
182 animalium eo stimulo ardescens. vidimus ex imperio dimicantes et ideo monstratos rotari, cornibus cadentes excipi iterumque regeri, modo iacentes ex humo tolli, bigarumque etiam curru citato velut aurigas insistere. Thessalorum gentis inventum est equo iuxta quadripedante cornu intorta cervice tauros necare. primus id spectaculum dedit Romae
183 Caesar dictator. hinc victimae opimae et lautissima deorum placatio. huic tantum animali omnium quibus procerior cauda non statim nato consummatae ut ceteris mensurae. crescit uni donec ad vestigia ima perveniat. quamobrem victimarum probatio in vitulo ut articulum suffraginis contingat. breviore non litant. hoc quoque notatum vitulos ad aras umeris hominis adlatos non fere litare, sicut nec claudicante nec aliena hostia deos placari nec trahente se ab aris. est frequens in prodigiis priscorum bovem locutum, quo nuntiato senatum sub diu haberi solitum.
184 **46.** (71) Bos in Aegypto etiam numinis vice colitur. Apin vocant. insigne ei in dextro latere candicans macula cornibus lunae crescere incipientis, nodus sub lingua quem

---

4 tantae F². -ta *r*. 5 a *om*. Rd. 7 negante *v*. -tem *ll*. 10 in F²a². *om*. *r*. 12 replicans orbes F². 14 ideo sede a². 15 regeri *M. Hauptius Hermae III 149*. regere a² rege *r*. resurgere *v*. *Ianus voluit* erigi. 17 quadripedante F² *in ras*. *v*. -tem *r*. 19 hinc d. huic R. hic a². hunc *r*. opimae d. optumae *r*. | lautissima F²a². laudat- *r*. 20 huic R²d. hanc R¹. hunc *r*. 28 dio d. divo *v*.

cantharum appellant. non est fas eum certos vitae excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte necant quaesituri luctu alium quem substituant, et donec invenerint maerent derasis etiam capitibus. nec tamen umquam diu quaeritur. inventus deducitur Memphim a sacerdotibus C. 185 delubra ei gemina, quae vocant thalamos, auguria populorum. alterum intrasse laetum est, in altero dira portendit. responsa privatis dat e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Caesaris manus aversatus est haud multo postea exstincti. cetero secretus, cum se proripuit in coetus, incedit submotu lictorum, gregesque puerorum comita*n*tur carmen honori eius canentium. intellegere videtur et adorari velle. hi greges repente lymphati futura praecinunt. femina bos ei semel anno ostenditur, suis et 186 ipsa insignibus, quamquam aliis, semperque eodem die et inveniri eam et exstingui tradunt. Memphi est locus in Nilo quem a figura vocant Phialam omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergentes diebus quos habent natales Apis. septem hi sunt, mirumque neminem per eos a crocodilis attingi, octavo post horam diei sextam redire beluae feritatem.

47. (72) Magna et pecori gratia vel in placamentis 187 deorum vel in usu vellerum. ut boves victum hominum excolunt ita corporum tutela pecori debetur. generatio bimis utrimque ad novenos annos, quibusdam et ad X. primiparis minores fetus. coitus omnibus ab arcturi occasu, id est a. d. III idus Maias ad aquilae occasum X kal. Augustas. gerunt partum diebus CL. postea concepti invalidi. cordos vocabant antiqui post id tempus

2 fontē **R**. 5 in templum **dT**. memphim *r*. | C **F**² *in ras. cfr. Solin. 32, 18*. cum **Dad**. *om*. **Rv**. 8 priuatis **F**²**a**². prius *r*. 9 manum **d***v*. (dexteram *Solin. 32, 19*). 11 coetus **RF**²**d**. coetur **DF**¹. coitus **a**². choetur **a**¹. | submotu **d**. -to *r*. | gergesque **F**. grexque **a**². 12 comitantur *Ianus*. -tatus **d**¹. -tatur *r*. 14 procinunt **DFa**. 16 et *om*. **R**. 23 uictum **Ra**². umtum **F**¹. unt tum **D**. tum **d**. sumptum **F**²**a**¹. 26 primiparis **F**. -res *r*. | ab **d**². ad *r*. 26. 27 occasu **DF**¹**d**. -sum *r*. 27 ad III **d**. ab III *r*. | X **Rd**. in X **D**² *in ras*. **Fa**. id/// **D**¹. 29 cordos **F**². -dis *r*.

natos. multi hibernos agnos praeferunt vernis, quoniam
magis intersit ante solstitium quam ante brumam firmos
188 esse solumque hoc animal utiliter bruma nasci. arieti
naturale agnas fastidire, senectam ovium consectari, et
ipse melior senecta, mutilus quoque utilior. ferocia eius
cohibetur cornu iuxta aurem terebrato. dextro teste prae-
ligato feminas generat, laevo mares. tonitrua solitariis
ovibus abortus inferunt. remedium est congregare eas,
189 ut coetu iuventur. aquilonis flatu mares concipi dicunt,
austri feminas, atque in eo genere arietum maxime spe-
ctantur ora, quia cuius coloris sub lingua habuere venas
eius et lanicium in fetu est, variumque, si plures fuere.
et mutatio aquarum potusque variat.

Ovium summa genera duo, tectum et colonicum, illud
mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe cum tectum rubis
190 vescatur. operimenta ei ex Arabicis praecipua. **48.** (73)
lana autem laudatissima Apula et quae in Italia Graeci
pecoris appellatur, alibi Italica. tertium locum Milesiae
oves optinent. Apulae breves villo nec nisi paenulis ce-
lebres; circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem
habent, in Asia vero eodem genere Laudic*e*ae. alba Cir-
cumpadanis nulla praefertur, nec libra centenos nummos
191 ad hoc aevi excessit ulla. oves non ubique tondentur;
durat quibusdam in locis vellendi mos. colorum plura
genera, quippe cum desint etiam nomina his. quas nativas
appellant aliquot modis Hispania, nigri velleris praecipuas
habet Pollentia iuxta Alpes, *i*am Asia rutili quas Ery-
thraeas vocant, item Baetica, Canusium fulvi, Tarentum
et suae pulliginis. sucidis omnibus medicata vis. Histriae

---

1 agnos a^{2}d. -ros *r.* | uernis F^{2}a^{2}d. ueris a^1. ueres *r.* 4 consectari d. -re *r.* 5 melior *om.* R^{1}d. | mutilis d. utilis R^1. utilius R^2. 11 lingua *v.* -guas *ll.* 15 deligratius DF^{1}R | cum d. con *r.* 16 vexetur *coni. Brieger. ann. phil. 1855 p. 76, qui cfr. de toto hoc loco.* | eis F^2. 18 alibi d. -im a^1 albi a^2. albe F^2. alibe *r.* 21 Laodiceae *v.* -ce R. -cia d. laudicae DF^{1}a. laudatae F^2. 25 desint F^2. -sit *r.* | nomina his F^2 *in ras.* -na is a^2. -natis *r.* 27 iam Asia *Hard.* camasia F^1. caniasia Dd. cani, Asia *Gel.* canasia F^2. canusia a *edd. vett.* atniasia R^1. atniuasia R^2. 28 fulvi *v.* -uis *ll.*

Liburniaeque pilo propior quam lanae, pexis aliena vestibus et quam Salac*i*a scutulato textu commendat in Lusitania. similis circa Piscinas provinciae Narbonensis, similis et in Aegypto, ex qua vestis detrita usu pingitur rursusque aevo durat. est et hirtae pilo crasso in tapetis antiquissima gratia. iam certe iis usos H o m e r u s auctor est. aliter haec Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. lanae 192 et per se coactae vestem faciunt et, si addatur acetum, etiam ferro resistunt, immo vero etiam ignibus novissimo sui purgamento. quippe *a*enis polientium extracta in tomenti usum veniunt Galliarum, ut arbitror, invento. certe Gallicis hodie nominibus discernitur, nec facile dixerim qua id aetate coeperit. antiquis enim torus e stramento 193 erat, qualiter etiam nunc in castris. gausapae patris mei memoria coepere, amphimallia nostra, sicut villosa etiam ventralia. nam tunica lati clavi in modum gausapae texi nunc primum incipit. lanarum nigrae nullum colorem bibunt. de reliquarum infectu suis locis dicemus in conchyliis maris aut herbarum natura. 9,134 sq. 21,45 sq.

(74) Lanam in colu et fuso Tanaquilis, quae eadem 194 Gaia Caecilia vocata est, in templo Sancus durasse prodente se auctor est M. V a r r o, factamque ab ea togam regiam undulatam in aede Fortunae, qua Ser. Tullius fuerat usus. inde factum ut nubentes virgines comitaretur colus compta et fusus cum stamine. ea prima texuit rectam tunicam, quales cum toga pura tirones induuntur novaeque nuptae. undulata vestis prima e laudatissimis fuit. inde 195 sororiculata defluxit. togas rasas Phryxianasque divi Au-

---

1 propior F^2d. proprior a. prior *r*. 2 et *ll*. *an* est? *cfr. nov. luc. p. 46.* | Salacia *Hard.* salaca DRF^{2}d. salaa a^2 *in ras.* | scutulato a^2 *in ras.* F^2. stulato R. stulatos *r*. | commendę R. -mode d. 6 certe priscos *v*. | usos F^2. usu Rd. uso *r*. 8 coactae F^2 *in ras.* -tum a^1. -tam *r*. 10 aenis *v*. enis DRd. ennis F. eius a. 14 etiam d. iam *r*. | gausapae F^2. causa *r*. 16 gausapae F^2. -prae a^1. causapae DF^1. -pa d^2. -po d^1. -sepae a^2. capsapae R^1. -pue R^2. 20 colu R. -lo *r*. 21 Sanci *Brot.* -gi *Gel.* 23 undulatam a^2. ung- F^{2}Rd. -tum *r*. 26 tyrones d. turonaes F^2 *in ras.* tironi *r*. 27 unde lata d. | lautissimis a^{2}F^2 *in ras.* 28 rasas d. raxas *r*.

gusti novissimis temporibus coepisse scribit Fenestella.
crebrae papaveratae antiquiorem habent originem iam *ab*
Lucilio poeta in Torquato notatae. praetextae apud
Etruscos originem invenere. trabeis usos accipio reges.
pictae vestes iam apud Homerum [fuisse], unde trium-
196 phales natae. acu facere id Phryges invenerunt, ideoque
Phrygioniae appellatae sunt. aurum intexere in eadem
Asia invenit Attalus rex, unde nomen Attalicis. colores
diversos picturae intexere Babylon maxime celebravit et
nomen inposuit. plurimis vero liciis texere quae polymita
appellant Alexandria instituit, scutulis dividere Gallia. Me-
tellus Scipio tricliniaria Babylonica sestertium octingentis
milibus venisse iam tunc ponit in Catonis criminibus, quae
197 Neroni principi quadragiens sestertio nuper stetere. Servi
Tulli praetexta*e*, quibus signum Fortunae ab eo dicatae
coopertum erat, duravere ad Seiani exitum, mirumque fuit
neque diffluxisse eas neque teredinum iniurias sensisse
annis quingentis sexaginta. vidimus iam et viventium vel-
lera purpura, cocco, conchylio, sesquipedalibus libris in-
fecta, velut illa sic nasci cogente luxuria.
198 (75) In ipsa ove satis generositas ostenditur brevitate
crurum, ventris vestitu. quibus nudus esset apicas voca-
bant damnabantque. Syriae cubitales ovium caudae, plu-
rimumque in ea parte lanici. castrari agnos nisi quin-
quemenstres praematurum existimatur.
199 **49.** Est in Hispania, sed maxime Corsica, non absi-
mile pecori genus musmonum caprino villo quam pecoris
velleri propius, quorum e genere et ovibus natos prisci

2 ab *Bouterwek. mus. Rhen. 1866 p. 349.* sub *ll.v.* 4 etruscos quos **Rd.** | *dist. ego.* 5 pictae **DRd.** -te *r.* -tas *v.* *uncos posui ego.* fuisse *e margine falso irrepsit.* 10 uero **R**²**a**²**d.** uice *r.* | liciis **R.** liceis **a**²**d.** lietis **a**¹. liecis *r.* | polemita **d.** 14 stetere **T***v.* extitere *r.* 15 praetextae *v.* -ta *ll.* 17 defluxisse **Rad.** 20 illa *om.* **R.** 21 generositas *ego.* -tatis *ll.* 22 vestitu *v.* -tus *ll.* *Ianus coni.* -tu. is quibus. 26 non *Detl.* non maxime *ll.v.* 27 musmonum (*vel* musimonum) *Barb.* -omum **d.** -onium *r.* *cfr. Schneider. ad. Varr. r. r. II 2,12.* 28 prisci umbros *v.* prisci imbros **a**². priscumbres **DF.** prisei imbres (ymbres **R**) *r.*

umbros vocaverunt. infirmissimum pecori caput, quam-
obrem aversum a sole pasci cogendum. quam stultissima
animalium lanata. qua timuere ingredi, unum cornu raptum
sequuntur. vita longissima anni X, in Aethiopia XIII. capris
eodem loco XI, in reliquo orbe plurimum octoni. utrum-
que genus intra quartum coitum impletur.
50. (76) Caprae pariunt et quaternos, sed raro ad- 200
modum. ferunt V mensibus, ut oves. capr*i* pinguitudine
sterilescunt. ante trimos minus utiliter generant et in se-
necta nec ultra quadriennium. incipiunt septimo mense
et adhuc lactentes. mutilum in utroque sexu utilius. pri-
mus in die coitus non implet, sequens efficacior ac deinde.
concipiunt Novembri mense ut Martio pariant turgescen-
tibus virgultis, aliquando anniculae, semper bimae, in tri-
matu utiles. pariunt octonis annis. abort*us* frigor*i* ob-
noxius. oculos suffusos capra iunci punct*u* sanguine 201
exonerat, caper rubi. sollertiam eius animalis M u c i a n u s
visam sibi prodidit in ponte praetenui, duabus obviis e
diverso cum circumactum angustiae non caperent nec re-
ciprocationem longitudo in exilitate caeca, torrente rapido
minaciter subterfluente, alteram decubuisse atque ita alte-
ram proculcatae supergressam. mares quam maxime simos, 202
longis auribus infractisque, armis quam villosissimis pro-
bant. feminarum generositatis insigne laciniae corporibus
e cervice binae dependentes. non omnibus cornua, sed
quibus sunt, in his et indicia annorum per incrementa
nodorum. mutilis lactis maior ubertas. auribus eas spi-
rare, non naribus, nec umquam febri carere A r c h e l a u s
auctor est. ideo fortassis anima his quam ovibus arden-
tior calidioresque concubitus. tradunt et noctu non minus 203
cernere quam interdiu: ideo, si caprinum iecur vescantur,

---

1 uocarunt **Rd**. 5 octoni F^2. *om. r. cfr. Arist. h. a. VI 19 p. 573B, 23.* 8 capri *Schneider. ad Colum. VII 6, 3.* -rae *ll. v.* 9 generant — 10 nec F^2a^2 (*sed* a^2 *om.* nec) *v. om. r.* 15 utiles *Pint. coll. Colum. VII 6, 8.* inutiles *ll.* | abortus *v.* -tis *ll.* | frigori *v.* -re **Rad**. forigore **DF**. 16 punctu *Hard.* -cto a^2**d**. -ntos *r.* 20 caeca *ll. v. an* caecam? 25 e F^2. ae a^2 *in ras.* et *redd. vett.* a *Dal.* 31 et ideo a^2*edd. vett.*

restitui vespertinam aciem his quos nyctalopas vocant. in
Cilicia circaque Syrtes villo tonsili vestiuntur. capras in
occasum declini sole in pascuis negant contueri inter sese
sed aversas iacere, reliquis autem horis adversas et inter
se cognationes. dependet omnium mento villus quem
204 aruncum vocant. hoc si quis adprehensam ex grege unam
trahat, ceterae stupentes spectant. id etiam evenire, cum
quandam herbam aliqua ex eis momorderit. morsus earum
arbori est exitialis. olivam lambendo quoque sterilem fa-
ciunt, eaque ex causa Minervae non immolantur.
205 **51.** (77) Suilli pecoris admissura a favonio ad aequi-
noctium vernum, aetas octavo mense, quibus*dam* in locis
etiam quarto, usque ad octavum annum. partus bis anno,
tempus utero quattuor mensum, numerus fecunditati ad
vicenos, sed educare *non* queunt tam multos. diebus x
circa brumam statim dentatos nasci Nigidius tradit. im-
plentur uno coitu, qui et geminatur propter facilitatem
aboriendi. remedium, ne prima subatione neque ante flac-
206 cidas aures coitus fiat. mares non ultra trimatum gene-
rant. feminae senectute fessae cubantes coeunt. comesse
fetus his non est prodigium. suis fetus sacrificio die quinto
purus est, pecoris die VII, bovis XXX. Coruncanius
ruminales hostias donec bidentes fierent puras negavit
suem oculo amisso putant cito exstingui, alioqui vita ad
XV annos, quibusdam et vicenos. verum efferantur, et
alias obnoxium genus morbis, anginae maxime et strumae.
207 index suis invalidae cruor in radice saetae dorso evolsae,
caput obliquum in incessu. paenuriam lactis praepingues
sentiunt, et primo fetu minus sunt numerosae. in luto
volutatio generi grata. intorta cauda. id etiam notatum
facilius litare in dexterum quam in laevum detorta. pin

2 sirtes F. syries a^{1}. -ias a^{2} *edd. vett.* | uillo F^{2}a^{2}. ull a^{1}. uilli *r*. 3 declini d*v*. 5 se a^{2}. *om. r. cfr. Schneid* *ad Arist. h. a. IX 4 tom. IV p. 29.* 7 etiam R. *om. r.* 9 est F^{2}d. ae DF^{1}. *om. r.* 12 quibusdam *v* quibus *ll*. 15 non queunt *ego nov. luc. p. 82.* nequeunt *ll*. 22 VII F^{2} VI *r*. 24 sues R *e corr. at v. Arist. h. a. VI 18 p. 573, 1* 31 litare *Dal.* littare R^{2}. -ere R^{1}. litere D. lat- F^{2} *in ras.* a

scunt LX diebus, sed magis *a* tridui inedia saginatione
t. animalium hoc maxime brutum, animamque ei pro
datam non inlepide existimabatur. compertum agni- 208
vocem suarii furto abactis, mersoque navigio inclina-
e lateris unius remeasse. quin et duces in urbe forum
dinarium domosque petere discunt, et feri sapiunt
igia palude confundere, urina fugam levare. castran- 209
feminae quoque, sicuti et cameli, post bidui inediam 68
ensae pernis prioribus vulva recisa. celerius ita pin-
scunt. adhibetur et ars iecori feminarum sicut anse-
, inventum M. Apici, fico arida saginatis, a satie necatis
nte mulsi potu dato. neque alio ex animali numero-
materia ganeae. quinquaginta prope sapores, cum
ris singuli. hinc censoriarum legum paginae inter-
aque cenis abdomina, glandia, testiculi, vulvae, sincipita
ina, ut tamen Publi mimorum poetae cena, postquam
itutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam
bulo suminis ab eo inposito.
(78) Placuere autem et feri sues. iam Catonis cen- 210
s orationes aprunum exprobrant callum. in tres tamen
is diviso media ponebatur, lumbus aprunus appellata.
lum aprum Romanorum primus in epulis adposuit P.
vilius Rullus, pater eius Rulli qui Ciceronis in con-
tu legem agrariam promulgavit. tam propinqua origo
c cotidianae rei est. et hoc annales notarunt, horum
cet ad emendationem morum quibus no*n* t*o*ta quidem
sed in principio bini ternique pariter manduntur

1 a *ego. om. ll.* 4 uocem **F**². uoce *r.* | suarii **F**²**R**²*v.*
R¹. *om. r.* | nauigio **a**²**F**² *in ras. v.* -gatio *r.* 6 sapiunt
spatiunt **R**². apat- **R**¹. patiunt **DF**¹. patiuntur **a**d.
stigia **F**² *edd. ante Hard. om. r.* | urina **R**² *cum ras.* **F**²
ante Hard. -nam *r. cfr. XXVIII 212.* 8 quoque,
ti *Dal.* sic quoque uti *ll. edd. vett.* 11 a satie *Ianus.*
ciae **Fa**. ac sátiae **D**. ac sacie **R**. ac satietate **dT***v.*
ganeae **d**. -nae **DF**²**a**. -ne **R**¹. canae **F**¹. cene **R**². 17
oretur **F**²**d**. mo///retur **F**¹. moreretur *r.* 23 rullus **R***v.*
us **d**. *om. r.* | in **F**²**dT**. i **DF**¹. *om. r.* 26 non tota
d. notata *ll.* 27 pariter *om.* **dT**.

211 **52.** Vivaria eorum ceterarumque silvestrium prim togati generis invenit Fulvius Lippinus; in Tarquinie feras pascere instituit. nec diu imitatores defuere L. L cullus et Q. Hortensius.

212 Sues ferae semel anno gignunt. maribus in coitu p rima asperitas. tunc inter se dimicant indurantes attr arborum costas lutoque se tergorantes. feminae in pa asperiores, et fere similiter in omni genere bestiar apris maribus nonnisi anniculis generatio. in India c tales dentium flexus. gemina ex rostro, totidem a fro ceu vituli cornua exeunt. pilus aereo similis agresti ceteris niger. at in Arabia suillum genus non vivit.

213 **53.** (79) In nullo genere aeque facilis mixtura c fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant ceu se feros, ad homines quoque ut C. Antonium Ciceronis consulatu collegam appellatione tralata. non in sui autem tantum sed in omnibus quoque animalibus cui cumque generis ullum est placidum, eiusdem invenitur
7, 9 sqq. ferum, utpote cum hominum etiam silvestrium tot gen
214 praedicta sint. caprae tamen in plurimas similitudi transfigurantur. sunt caprae, sunt rupicaprae, sunt ibi pernicitatis mirandae, quamquam onerato capite va cornibus gladiorum ceu vaginis. in haec se librat ut to mento aliquo rotatus in petras, potissimum e monte ali quo in alium transilire quaerens, atque recussu pernici quo libuerit exsultat. sunt et oryges, soli quibusdam dict contrario pilo vestiri et ad caput verso. sunt et damma et pygargi et strepsicerotes multaque alia haud dissimili sed illa Alpes, haec transmarini situs mittunt.

215 **54.** (80) Simiarum quoque genera hominis figura proxima caudis inter se distinguntur. mira sollertia. visc inungui laqueisque calciari imitatione venantium tradun Mucianus et latrunculis lusisse, fictas cera nuces vis

---

2 lippinus R*Gel.* lupinus *r. cfr. IX 173.* 10 *dist. Det* flexus gemini *v.* 23 ceu *Iessen. ann. philol. 1859 p. 77.* qu *ll.* 25 recussu *Rhen.* -cursu *ll.* 26 libuerit R. -uit *r.* 27 damme d. danę R[1]. damnę R[2]. 33 factis R[2]. | nuce -·-u F[2]R[2] *edd. ante Hard.* cones ius (nis/R[1]) *r.* icones usu *Har*

distinguere, luna cava tristes esse quibus in eo genere cauda sit, novam exsultatione adorari. nam defectum siderum et ceterae pavent quadripedes. simiarum generi 216 praecipua erga fetum adfectio. gestant catulos quae mansuefactae intra domos peperere, omnibus demonstrant tractarique gaudent, gratulationem intellegentibus similes. itaque magna ex parte complectendo necant. efferatior cynocephalis natura sicut mi*tis*sima satyris. callitriches toto paene aspectu differunt, barba est in facie, cauda late fusa primori parte. hoc animal negatur vivere in alio quam Aethiopiae quo gignitur caelo.

55. (81) Et leporum plura sunt genera. in Alpibus 217 candidi quibus hibernis mensibus pro cibatu nivem credunt esse. certe liquescente ea rutilescunt annis omnibus, et est alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. leporum generis sunt et quos Hispania cuniculos appellat, fecunditatis innumerae famemque Baliarum insulis populatis messibus adferen*tes*. fetus ventri exsectos vel uberibus ablatos non repurgatis interaneis gratissimo in cibatu habent. laurices vocant. certum est Baliaricos adversus proventum 218 eorum auxilium militare a divo Augusto petisse. magna propter venatum eum viverris gratia est. iniciunt eas in specus qui sunt multifores in terra — unde et nomen animali — atque ita eiectos superne capiunt. Archelaus auctor est quot sint corporis cavernae ad excrementa lepori, totidem annos esse aetatis. varius certe numerus reperitur. idem utramque vim singulis inesse ac sine mare aeque gignere. benigna circa hoc natura innocua 219 et esculenta animalia fecunda generavit. lepus omnium praedae nascens solus praeter dasypodem superfetat aliud educans, aliud in utero pilis vesti*tum*, aliud inplume, aliud inchoatum gerens pariter. nec non et vestes leporino pilo

---

1 distinguere F^{2}. -uente **R**d*v*. -ue *r*. 6 similes *Hard.* -lis **DFRa**. -liter **d** (itaque *om.* **d**^{1}). 8 mitissima *edd. ante Hard. cfr. Solin. 27, 60.* miarsima **R**^{2}. *om. r.* 15 alioqui **R**. aliquod **DF**^{2}**d**. aliquo **F**^{1}**a**. | rigori **R**. 18 adferentes *ed. Bas.* -rens *ll. an* -rentis (rētis)? 19 repurgatos **R**. 20 saurices *Detl. coni. coll.* § *223.* 31 vestitum *v.* -iunt *ll.*

facere temptatum est, tactu non perinde molli, ut in cute
220 propter brevitatem pili dilabidas. **56.** (82) hi mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint, complura namque sunt nec placida nec fera, sed mediae inter utrumque naturae, ut in volucribus hirundines, apes, in mari delphini.

221 **57.** Quo in genere multi et hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. adrosis Lanuvi clipeis argenteis Marsicum portendere bellum, Carboni imperatori apud Clusium fasceis quibus in calciatu utebatur exitium. plura eorum genera in Cyrenaica regione, alii lata fronte, alii acuta, alii ire-
222 naceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus auctor est in Gyara insula cum incolas fugaverint, ferrum quoque rosisse eos, id quod natura quadam et ad Chalybas facere in ferrariis officinis. aurariis quidem in metallis ob hoc alvos eorum excidi semperque furtum id deprehendi; tan tam esse dulcedinem furandi. venisse murem CC denariis Casilinum obsidente Hannibale, eumque qui vendiderat
223 fame interisse, emptorem vixisse annales tradunt. cum candidi provenere, laetum faciunt ostentum. nam soricum occentu dirimi auspicia annales refertos habemus. saurices et ipsos hieme condi auctor est Nigidius, sicut glires, quos censoriae leges princepsque M. Scaurus in consulatu non alio modo cenis ademere *ac* conchylia aut
224 ex alio orbe convectas aves. semiferum et ipsum animal
211 cui vivaria in doliis idem qui apris instituit. qua in re notatum non congregari nisi populares eiusdem silvae et si misceantur alienigenae, amne vel monte discreti, inter-

---

2 dilabidas. hi R *Gel.* -bidasi DF. -bi lassi d. -bidamni a. -bi. Damae *edd. vett.* 7 domuum d *Dal.* -mum r. lanuui D. lauini r. 14 fugauerunt R. 15 eos Fd. co... D. quos R. constat a *edd. vett.* | quadam v. quedam R. quae dam r. 17. 18 tantam d. -tum r. 18 denariis d (?) *Budaeus* om. r. 21 uenere R. 22 occentu v. -nctu F². -um R -inctu F¹. -um R¹d. -intum Da. 22. 23 saurices R. aurices r. 25 ademere *ll. v.* *an* admisere? | ac *Detl.* *om.* *ll.* quam v. 28 congregari dv. -are r. *cfr.* *§ 188.*

ire dimicando. genitores suos fessos senecta alunt insigni pietate. senium finitur hiberna quiete. conditi enim et hi cubant. rursus aestate iuvenescunt, simili et nitellis quiete.

58. (83) Hic mirum rerum naturam non solum alia 225
aliis dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ
quaedam aliquis locis negasse. in Mesia silva Italiae non
nisi in parte reperiuntur hi glires. in Lycia dorcades
non transeunt montes Sexis vicinos, onagri *li*mitem qui
Cappadociam a Cilicia dividit. in Hellesponto in alienos
fines non commeant cervi, et circa Arginusam Ela*ph*um
montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. in 226
Por*d*oselene insula viam mustelae non transeunt. Boeotiae
Lebadeae inlatae solum ipsum fugiunt quae iuxta in Or-
chomeno tota arva subruunt talpae, quarum e pellibus
cubicularia vidimus stragula. adeo ne religio quidem a
portentis submovet delicias. in Ithaca lepores inlati mo-
riuntur extremis quidem in litoribus, in Ebuso cuniculi,
scatent iuxta Hispania Baliaribusque. Cyrenis mutae fuere 227
ranae, inlatis e continente vocalibus durat genus earum.
mutae sunt etiamnum in Seripho insula. eaedem alio
tralatae canunt, quod accidere et in lacu Thessaliae Si-
candro tradunt. in Italia muribus araneis venenatus est
morsus, eosdem ulterior Apennino regio non habet. idem
ubicumque sunt, orbitam si transiere, moriuntur. in
Olympo Macedoniae monte non sunt lupi nec in Creta in-
sula. ibi quidem nec vulpes ursive atque omnino nullum 228
maleficum animal praeter phalangium. aranei id genus 11,79 29,84

3 similis **DFa**. | nitellis **dT**. -eli **R**. -elis *r*. 4 quies **F**². 5 hic **a**². sic ni **d**. hi *r*. 7 mesia **F**². messia *r*. 9 et his **R**². sexis *r*. | uicinos **F**²**a**². -no *r*. | limitem *Detl.* um item *ll.* montem *v*. 11 Elaphum *edd. vett. cfr. Arist. h. a. VI 29 p. 578B, 26*. -atum *ll. Barb.* 13 Pordoselene *Dal. cfr. Arist. l. l. VIII 28 p. 605B, 29*. portos- **a**¹. portus- **a**². poros- *r*. | boeotiae **F**. in boeotiae *r*. 14 quae **D**. qui *r*. 18 Ebuso *Detl.* ebuso litoribus *ll. v*. 20 uocalibus **F**². -cabulis *r*. 22. 23 sicandro **F**² *in ras.* sy- **R**². sycaendo **D**. sycendo **R**¹**a**. sicendo **d***v*. 28 aranei **d**. -eis *r*.

dicemus suo loco. mirabilius in eadem insula cervos praeterquam in Cydoneatarum regione non esse, item apros et attagenas, irenaceos, in Africa autem nec apros nec cervos nec capreas nec ursos.

229 59. (84) Iam quaedam animalia indigenis innoxia advenas interimunt, sicut serpentes parvi in *Tiry*nthe, quos terra nasci proditur. item in Syria angues circa Euphratis maxime ripas dormientes Syros non attingunt aut, etiamsi calcati momordere, non sentiuntur malefici, aliis cuiuscumque gentis infesti, avide et cum cruciatu exanimantes, quamobrem et Syri non necant eos. contra in Latmo Cariae monte Aristoteles tradit a scorpionibus hospites non laedi, indigenas interimi. sed reliquorum quoque animalium [et praeterea terrestrium] dicemus genera.

6 parui **FR**. parunt **D**. pariunt **ad**. | Tirynthe *Dal.* mirinthe **DRd**. -thae **Fa**. myrinthe *edd. vett.* Myunte *Salm.* 7. 8 Euphratis **d** (?) *v*. eufraten *r*. 9 malefici *ego*. -ficia *ll. r.* 12 in Latmo *Dal.* in latemo **R**. in latemo **DF**^{1}**a**. in latamo **F**^{2}. illatę mo **d**. in aletenio *edd. vett.* 14 *uncos posuit Ianus.* praeter terrestrium *coni. Detl.*

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER IX.

1. (1) Animalium quae terrestria appellavimus hominum 1
quadam consortione degentia indicata natura est. ex re- 8,1
liquis minimas esse volucres convenit. quamobrem prius
aequorum, amnium stagnorumque dicentur.
2. Sunt autem complura in his maiora etiam terre- 2
stribus. causa evidens umoris luxuria. alia sors alitum
quibus vita pendentibus. in mari autem tam late supino
mollique ac fertili nutrimento, accipiente causas genitales
e sublimi semperque pariente natura, pleraque etiam mon-
strifica reperiuntur perplexis et in semet aliter atque aliter
nunc flatu nunc fluctu convolutis seminibus atque princi-
piis, vera ut fiat vulgi opinio quicquid nascatur in parte
naturae ulla, et in mari esse praeterque multa quae nus-
quam alibi. rerum quidem, non solum animalium, simu- 3
lacra inesse licet intellegere intuentibus uvam, gladium,
serras, cucumin vero et colore et odore similem, quo mi-
nus miremur equorum capita in tam parvis eminere cocleis.
3. (2) Plurima autem et maxima animalia in Indico 4
mari, ex quibus ballaenae quaternum iugerum, pristes du-
cenum cubitorum, quippe ubi locustae quaterna cubita
impleant, anguillae quoque in Gange amne tricenos pedes.
sed in mari beluae circa solstitia maxime visuntur. tunc 5
illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectae montium
iugis procellae ab imo vertunt maria pulsatasque ex pro-
fundo beluas cum fluctibus volvunt, et alias tanta *thyn*-

9 e d*(?)ed. Bas. om. r.* 10 et *v.* sed a. set *r.* 15 in-
esse R²a². esse *r.* 16 cuccumi/// R. 23 illuc a. 25 thynno-
rum d*(?)v.* tinnorum *r.*

norum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio
modo quam hostium acie obvia contrarium agmen adversa
fronte direxerit. aliter [sparsis] non erat evadere. non
voce, non sonitu, non fragore, sed ictu terrentur nec nisi
6 ruina turbantur. Cadara appellatur Rubri maris paeninsula
ingens. huius obiectu vastus efficitur sinus XII dierum
et noctium remigio enavigatus Ptolemaeo regi, quando
nullius aurae recipit afflatum. huius loci quiete praecipue
ad inmobilem magnitudinem beluae adolescunt. Gedrosos
7 qui Arabim amnem accolunt Alexandri Magni classium
praefecti prodiderunt in domibus fores maxillis beluarum
facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadra-
genum cubitorum longitudinis reperta. exeunt et pecori
similes beluae ibi in terram pastaeque radices fruticum
remeant, et quaedam equorum, asinorum, taurorum capi-
tibus quae depascuntur sata.

8 4. (3) Maximum animal in Indico mari pristis et bal-
laena est, in Gallico oceano physeter ingentis columnae
modo se attollens altiorque navium velis diluviem quandam
eructans, in Gaditano oceano arbor in tantum vastis dis-
pansa ramis ut ex ea causa fretum numquam intrasse cre-
datur. apparent et rotae appellatae a similitudine, quater-
nis distinctae radiis, modiolos earum oculis duobus utrimque
claudentibus.

9 5. (4) Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium legatio
ob id missa visum auditumque in quodam specu concha
canentem Tritonem qua noscitur forma. et Nereidum fals
non est, squamis modo hispido corpore etiam qua huma-
nam effigiem habent. namque haec in eodem spectata li-
tore est, cuius morientis etiam gannitum tristem accolae
audivere longe. et divo Augusto legatus Galliae complure
10 in litore apparere exanimes Nereidas scripsit. auctore
habeo in equestri ordine splendentes visum ab his Gadi

---

3 *uncos ego posui; est glossema vocis* aliter. 4 non ict
sed fragore *ll.v. verba ego transposui.* 8 recepit **a**. | affla
tum **a**^{2}*v*. flatum *r*. | praecipue **Fd**. -puae **DR**. -pua **a**.
17 pistrix **R**^{2}. 24 distinctae hae *Detl.* 30 habet **Rd**
31 gannitum **R**. cant- **a**. canit- *r*. 34 in Gaditano **dv**.

tano oceano marinum hominem toto corpore absoluta similitudine. ascendere *e*um navigia nocturnis temporibus statimque degravari quas insederit partes et, si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe contra Lugdunensis provinciae litus in insula Rimu trecent*a*s amplius beluas reciprocans destituit oceanus mirae varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore interque reliquas elephantos et arietes candore tantum cornibus adsimulatis, Nereidas vero multas. Turranius prodidit ex- 11
pulsam beluam in Gaditano litore cuius inter duas pennas ultimae caudae cubita sedecim fuissent, dentes eiusdem CXX, maximi dodrantium mensura, minimi semipedum. beluae cui dicebatur exposita fuisse Andromeda ossa Romae apportata ex oppido Iudaeae Iope ostendit inter reliqua miracula in aedilitate sua M. Scaurus longitudine pedum XL, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinae crassitudine sesquipedali.

6. (5) Ballaenae et in nostra maria penetrant. in 12
Gaditano oceano non ante brumam conspici eas tradunt, condi autem statis temporibus in quodam sinu placido et capaci mire gaudentes ibi parere. hoc scire orcas, infestam his beluam et cuius imago nulla repraesentatione exprimi possit alia quam carnis inmensae dentibus truculentae. inrumpunt ergo in secreta ac vitulos earum aut fetas vel 13
etiamnum gravidas lancinant morsu, incursuque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. illae ad flexum inmobiles, ad repugnandum inertes et pondere suo oneratae, tunc quidem et utero graves pariendive poenis invalidae, solum auxilium novere in altum profugere et se toto diffundere oceano. contra orcae occurrere laborant seseque opponere et caveatas angustiis trucidare, in vada urguere, saxis inlidere.

2 eum *Dal.* cum *ll.* 5 in **R**. *om. r.* | rimu **R**. rime **DF**. rumu **ad**. simul *Dal.* | trecentas *v.* -tes *ll.* 8 reliquos **DFad**.
10 gaditano litore **R**^{2}. -ana -ra *rv.* 20 estatis **R**^{2}**a**^{2}. aest- **F**^{2}**d**. *cfr. nov. luc. p. 101.* 24 fetus **Ra**. 25 incursuque **a**^{1}**d**. -seque **Ra**^{2}. -saeque *r.* 26 rostris **a**^{2}*v.* -ros *r. Sill. coni.* rostro. 29 tote **R**^{1}. tute **R**^{2}. | diffundere **d**. defendere **a**^{2}*v.* defund- *r. cfr. nov. luc. p. 86.* 30 caveatas **R**. -vatas **a**. incautas **d**. cavetas *r.*

spectantur ea proelia ceu mari ipsi sibi irato, nullis in
sinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictusque quantos
14 nulli turbines volvant. orca et in portu Ostiensi visa est
oppugnata a Claudio principe. venerat tum exaedificante
eo portum invitata naufragiis tergorum advectorum e Gallia,
satiansque se per complures dies alveum in vado sulcaverat
attumulata fluctibus in tantum ut circumagi nullo modo
posset et, dum saginam persequitur in litus fluctibus propulsam,
emineret dorso multum supra aquas carinae vicem
15 inversae. praetendi iussit Caesar plagas multiplices inter
ora portus, profectusque ipse cum praetorianis cohortibus
populo Romano spectaculum praebuit lanceas congerente
milite e navigiis adsultantibus, quorum unum mergi vidimus
reflatu beluae oppletum unda.

16 (6) Ora ballaenae habent in frontibus, ideoque summa
aqua natantes in sublime nimbos efflant. 7. spirant autem
confessione omnium et paucissima alia in mari quae internorum
viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo
spirare animal nullum putatur. nec piscium branchias
habentes anhelitum redd*ere* ac per vices recipere existimant
quorum haec opinio est, nec multa alia genera etiam
branchiis carentia, in qua sententia fuisse Aristotelem
17 video et multis persuasisse doctrina insignibus. nec me
protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo,
quoniam et pulmonum vice alia possint spirabilia inesse
viscera ita volente natura, sicut et pro sanguine est multis
alius umor. in aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum
quis miretur qui etiam reddi ab his eum cernat et
in terras quoque tanto spissiorem naturae partem penetrare
argumento animalium quae semper defossa vivunt
18 ceu talpae? accedunt apud me certe efficacia ut credam

---

1 ipsi **Rd**. -so **a**. -sa **DF**. 3 uoluunt **Rd**². uolant **d**¹. 8 sagena **R**. -nam **DFa**. 8 propulsa **Rd**. 10 uersae **R**. 20 reddere *v*. redd it **d**. redditur *r*. reddituros (*om.* **ac**) *co* *Ianus*. 23 doctrinam **a**. | insignibus *Url. vind. n. 189. c* *nov. luc. p. 95*. indignibus **DF**. indigni///s **R**. indignis/// **d**. daginibus **a***v*. 25 alia possunt **R**². possint alia **d**². alia p sint (-sunt **R**¹) alia *r*. 26 et **a**². *om. r*. 29 partem artem *r*. 31 efficatia **a**² *in ras*. effici/// **d**. efficia *r*.

etiam omnia in aquis spirare naturae suae sorte, primum saepe adnotata piscium aestivo calore quaedam anhelatio et alias tranquillo velut oscitatio, ipsorum quoque qui sunt in adversa opinione de somno piscium confessio — quis enim sine respiratione somno locus? — praeterea bullantium aquarum sufflatio lunaeque effectu concharum quoque corpora augescentia. super omnia est quod esse auditum et odoratum piscibus non erit dubium, ex aëris utrumque materia. odorem quidem non aliud quam infectum aëra intellegi possit. quamobrem de his opinetur ut cuique libitum erit. branchiae non sunt ballaenis nec 19
delphinis. haec duo genera fistula spirant quae ad pulmonem pertinet, ballaenis a fronte, delphinis a dorso. et vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra. item testudines, de quibus mox plura. 35 sqq.

8. (7) Velocissimum omnium animalium, non solum 20
marinorum, est delphinus ocior volucre, acrior telo, ac nisi multum infra rostrum os illi foret medio paene in ventre, nullus piscium celeritatem eius evaderet. sed adfert moram providentia naturae, quia nisi resupini atque conversi non corripiunt, quae causa praecipue velocitatem eorum ostendit. nam cum fame conciti fugientem in vada ima persecuti piscem diutius spiritum continuere, ut arcu emissi ad respirandum emicant tantaque vi exsiliunt ut plerumque vela navium transvolent. vagantur fere coniugia, 21
pariunt catulos decimo mense aestivo tempore, interim et binos. nutriunt uberibus, sicut ballaena, atque etiam gestant fetus infantia infirmos. quin et adultos diu comitantur magna erga partum caritate. adolescunt celeriter, 22
x annis putantur ad summam magnitudinem pervenire. vivunt et tricenis, quod cognitum praecisa cauda in experimentum. abduntur tricenis diebus circa canis ortum occultanturque incognito modo, quod eo magis mirum est,

---

3 alias *Dal.* alia *ll.v.* 4 de a^2. sed *r.* | confessio *v.* -sso *ll.* 12 fistula *ego.* -lae *ll.* -lis *v.* 13 pertinet *ego.* -ent *ll.v.* 22 cum a^2 *in ras.* que *r.* 23 arcu R*v.* -cum a^2. -ce *r.* 24 emissi R*v.* missi *r.* | tantaque ui a. -taque R^2. -ta qui *r.* 25 uagantur R^2. ag- R^1. ///ag- d. oag- DF. uento aguntur a.

si spirare in aqua non queunt. solent in terram erum-
pere incerta de causa, nec statim tellure tacta moriuntur,
23 multoque ocius fistula clausa. lingua est iis contra natu-
ram aquatilium mobilis, brevis atque lata, haud differens
suillae. pro voce gemitus humano similis, dorsum repan-
dum, *rostrum* simum. qua de causa nomen simonis omnes
miro modo agnoscunt maluntque ita appellari.
24 (8) Delphinus non homini tantum amicum animal, ve-
rum et musicae arti, mulcetur symphoniae cantu, se*d* praeci-
pue hydrauli sono. hominem non expavescit ut alienum, ob-
viam navigiis venit, adludit exsultans, certat etiam et quam-
25 vis plena praeterit vela. divo Augusto principe Lucrinum
lacum invectus pauperis cuiusdam puerum ex Baiano Pu-
teol*o*s in ludum litterarium *i*tantem, cum meridiano *i*mmo-
rans appellatum eum simonis nomine saepius fragmentis
panis quem ob iter ferebat adlexisset, miro amore dilexit.
pigeret referre, ni res Maecenatis et Fabiani et Flavi
Alfi multorumque esset litteris mandata. quocumque diei
tempore inclamatus a puero quamvis occultus atque ab-
ditus ex imo advolabat pastusque e manu praebebat
ascensuro dorsum, pennae aculeos velut vagina condens,
receptumque Puteolos per magnum aequor in ludum fe-
rebat simili modo revehens pluribus annis, donec morbo
exstincto puero subinde ad consuetum locum ventitans
tristis et maerenti similis ipse quoque, quod nemo dubi-
26 taret, desiderio exspiravit. alius intra hos annos Afric
litore Hipponis Diar*r*uti simili modo ex hominum man
vescens praebensque se tractandum et adludens nantibu
impositosque portans unguento perunctus a Flaviano pro
consule Africae et sopitus, ut apparuit, odoris novit
fluctuatusque similis exanimi caruit hominum conversati

---

1 aqua *om.* **R**. 6 rostrum *v. om. ll.* 8 homini *Gel.* -nis
9 set **DFa**. et **Rd***v*. 11 adluit **FRa**[1]. alluit **d**.
13 Puteolos *v.* -lis *ll.* 14 itantem *v.* stan- *ll.* 14 i
morans *v.* memo- *ll.* 16 ob iter *Ianus.* obiter *ll.*
id *v.* 17 Fabiani *Pint.* **d***(?)*. flauiani *ll.* *cfr. Solin. 12*,
26 in africo **a**[2]*v*. *sed cfr.* § *63. 68.* 27 Diarrhyti *Ba*
diarutis *ll.*

ut iniuria fugatus per aliquot menses, mox reversus in
eodem miraculo fuit. iniuriae potestat*u*m in hospitales ad
visendum venientium Hipponenses in necem eius compule-
runt. ante haec similia de puero in Iaso urbe memo- 27
rantur, cuius amore spectatus longo tempore, dum abeuntem
in litus avide sequitur, in harenam invectus exspiravit.
puerum Alexander Magnus Babylone Neptunio sacerdotio
praefecit amorem illum numinis propitii fuisse interpreta-
tus. in eadem urbe Iaso Hegesidemus scribit et alium
puerum Hermian nomine similiter maria perequitantem,
cum repentinae procellae fluctibus exanimatus esset, rela-
tum, delphinumque causa*m* leti fatentem non reversum in
maria atque in sicco *ex*spirasse. hoc idem et Naupacti 28
accidisse Theophrastus tradit. nec modus exemplorum.
eadem Amphilochi et Tarentini de pueris delphinisque
narrant. quae faciunt ut credatur Arionem quoque citha-
roedicae artis, interficere nautis in mari parantibus ad
intercipiendos eius quaestus, eblanditum ut prius caneret
cithara congregatis cantu delphinis, cum se iecisset in
mare, exceptum ab uno Taenarum in litus pervectum.

(9) Est provinciae Narbonensis et in Nemausiensi agro 29
stagnum Laterna appellatum, ubi cum homine delphini so-
cietate piscantur. innumera vis mugilum stato tempore
angustis faucibus stagni in mare erumpit observata aestus
reciprocatione. qua de causa praetendi non queunt retia
*n*eque moles ponderis ullo modo toleretur, etiamsi non
sollertia insidietur tempori. simili ratione in altum pro-
tinus tendunt quod vicino gurgite efficitur, locumque solum
pandendis retibus habilem effugere festinant. quod ubi 30
animadvertere piscantes — concurrit autem multitudo

2 potestatum *v.* -tem *ll.* 12 causam *v.* -sa *ll.* 13 exspirasse *v.* spir- *ll.* 15 eademque **d.** *an* eadem namque *vel* enim? | et **R.** *in* **d** *ras. om.* *r.* 17 in **R**². *om.* *r.* 21 nemausiensi **d***v*. -se **DFa.** nemusiense **R.** 22 laterna **a**²*v*. -erra **d**². -era *rv.* 26 neque *ego.* aeque *ll.* | moles **a.** -em *r.* | ullo *ego.* nullo *ll.* *v.* *an* namque . . nullo? | toleretur *coni. Sill.* tolletur **R.** toleratura **a**² *in ras.* tolerent **d**¹. toler **d**². tolleretur *r.* 27 insidiaretur **dT.** 28 quo **DFa.** 29 pandendis **d.** -tis **DRa.** -tes **F.** | rebus **DFR**¹.

temporis gnara et magis etiam voluptatis huius avida — totusque populus e litore quanto potest clamore conciet simonem *in* spectaculi eventum, celeriter delphini exaudiunt desideria aquilonum flatu vocem prosequente, austro tardius ex adverso referente. sed tum quoque inproviso in
31 auxilium advolant. propere apparet acies quae protinus disponitur in loco ubi coniectus est pugna*e*. opponunt sese ab alto trepidosque in vada urguent. tum piscatores circumdant retia furcisque sublevant. mugilum nihilominus velocitas transilit. at illos excipiunt delphini et occidisse
32 ad praesens contenti cibos in victoriam differunt. opere proelium fervet includique retibus se fortissime urguentes gaudent ac, ne id ipsum fugam hostium stimulet, inter navigia et retia nantesve homines ita sensim elabuntur ut exitum non aperiant. saltu, quod est alias blandissimum iis, nullus conatur evadere, ni submittantur sibi retia. egressus protinus ante vallum proeliatur. ita peracta captura quos interemere diripiunt. sed enixioris operae quam in unius diei praemium conscii sibi opperiuntur in posterum, nec piscibus tantum sed et intrita panis e vino satiantur.

33 (10) Quae de eodem genere piscandi in *I*asio sinu Mucianus tradit hoc differunt, quod ultro neque inclamati praesto sint partesque e manibus accipiant et suum quaeque cumba e delphinis socium habeat quamvis noctu et ad faces. ipsis quoque inter se publica est societas. capto a rege Cariae alligatoque in portu ingens reliquorum convenit multitudo maestitia quadam quae poss*et* intellegi miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. quin

---

3 simone **R**. | in *ego om. ll.* ad *v. Ianus inseruit* in *post* spectaculi. 4 flatu **a²d²**. -tum *r.* | austro uero **a²***v.* 6 propere *v*● -perare **Ra**. -pararet **F¹**. -perat et **dT**. -peraret **DF²**. 7 pugnae *Pellicerius. codd. Hard.(?)* -nam **dT**. -na *r.* | opponunte **a¹**. -nente **a²**. 12 se retibus **R**. 14 natantesue **Rd**. 15 exitus **a**. | aperiant **R²T**. apperiant **DFd²**. appareant **R¹a²**. apparent **a¹**. 18 quos **a²**. equo **d**. quo *r.* 22 Iasio *Barb.* Iacio **d**. latio *r.* 23 ultro **d**. -tra *r.* 25 cumba **a²**. cumha **DF**. cuma **a¹**. cum/// **R**. cum heę **d**. 26 ad **a²**. *om. r.* 28 posset *v.* -sit *ll.*

et parvos semper aliquis grandior comitatur ut custos, conspectique iam sunt defunctum portantes, ne laceraretur a beluis.

9. (11) Delphinorum similitudinem habent qui vocan- 34
tur thursiones. distant et tristitia quadam adspectus, abest enim illa lascivia, maxime tamen rostris canicularum maleficentiae adsimulati.

10. (12) Testudines tantae magnitudinis Indicum mare 35
emittit uti singularum superficie habitabiles casas integant atque inter insulas Rubri praecipue maris his navigent cumbis. capiuntur multis quidem modis, sed maxime evectae in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes, quae voluptas libere spirandi in tantum fallit oblitas sui ut solis vapore siccato cortice non queant mergi invitaeque fluitent op-
portunae venantium praedae. ferunt et pastum egressas 36
noctu avideque saturatas lassari atque, ut remeaverint matutino, summa in aqua obdormiscere. id prodi stertentium sonitu. tum adnatare . . . . leniterque singulis ternos. a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum inici supinae atque ita *ad* terra*m* a pluribus trahi. in Phoeniceo mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroque veniunt stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine.

Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti 37
superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. in mari conchyliis vivunt — tanta oris duritia ut lapides comminuant — in terram egressae herbis. pariunt ova avium ovis similia ad centena numero, eaque defossa extra aquas et cooperta terra pavita pectore et complanata incubant noctibus. educunt fetus annuo spatio. quidam oculis

---

5 quadam **R**². quidam **R**¹. quidem *r*. | aspectus **a**²*v*. -ectatus *r*. 9 ut in **R**. 16 pastu **DFad**. 19 *lacunam ego indicavi, excidit caute vel tale quid.* | leniterque **a**. leni- *r*. leniter *coni. Hard.* 21 ad terram *edd. ante Hard. cfr. Diodori III 21, 4* ἐπὶ τὴν χέρσον. et (e **d**) terra *ll.* 26 tanta — comminuant *Ianus et Detl. cum Sill. transposuerunt in v. 25 post* modo; *at v. Arist. h. a. VIII 2 p. 590 B, 3 sq.* 29 pavita *ego.* ac pauita *ll.v.*

spectandoque ova foveri ab his putant, feminas coitum fu-
38 gere, donec mas festucam aliquam imponat aversae. Trogodytae cornigeras habent ut in lyra adnexis cornibus latis sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiuvant. celtium id vocatur, eximiae testudinis sed rarae. namque scopuli praeacuti Chelonophagos terrent, Trogodytae autem, quos adnant, ut sacras adorant. sunt et terrestres, quae ob id in operibus chersinae vocantur, in Africae desertis, qua parte maxime sitientibus harenis squalent, roscido, ut creditur, umore viventes. neque aliud ibi animal provenit.

39 **11.** (13) Testudinem putamina secare in laminas lectosque et repositoria his vestire Carvilius Pollio instituit, prodigi et sagacis ad luxuriae instrumenta ingenii.

40 **12.** (14) Aquatilium tegumenta plura sunt. alia corio et pil*o* integuntur ut vituli et hippopotami, alia corio tantum ut delphini, cortice ut testudines, silicum duritia ut ostreae et conchae, crustis ut locustae, crustis et spinis ut echini, squamis ut pisces, aspera cute ut squatina, qua lignum et ebora poliuntur, molli ut murenae, alia nulla ut polypi.

41 **13.** (15) Quae pilo vestiuntur animal pariunt ut pristis, ballaena, vitulus. hic parit in terra, pecudum more secundas partus reddit. in coitu canum modo cohaeret, parit nonnumquam geminis plures, educat mammis fetum. non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde adsuefaciens. interficiuntur difficulter nisi capite eliso. ipsis in sono mugitus, unde nomen vituli. accipiunt tamen disciplinam voceque pariter et *nutu* populum salutant, in-
42 condito fremitu nomine vocati respondent. nullum animal graviore somno premitur. pennis quibus in mari utuntur

---

5 celtium *ll. edd. ante Hard.* chelyon *Hard.* | eximiae **d.** -mia *r.* 7 ad quos **a**^{2}*v.* | adnant **R d.** adnatant *r.* 15 pilo integuntur *Dal.* pilinteg- **F R.** pilis teg- **a D**^{3} *in ras. edd. vett.* pilis integ- **d T** *Brot.* 16 duritia ut **a**^{2}**d.** duri aut *r.* 19 ut murenae **d.** mur- *r.* 23 secundas **a**^{2}. -da *r.* | in coitu **R**^{2} *in ras.* hinnito **d.** inito *r.* initu *v. cfr. Arist. h. a. V 2 p. 540 A, 24.* 24 nonnumquam **R** *Pint.* numq- *r edd. vett.* 28 nutu *ego. cfr. VI 188.* uisu **R** *v.* iussu *r.* risu *coni. Detl.*

humi quoque vice pedum serpunt. pelles eorum etiam
detractas corpori sensum aequorum retinere tradunt sem-
perque aestu maris recedente inhorrescere, praeterea dex-
trae pennae vim soporiferam inesse somnosque adlicere
subditam capiti.

14. Pilo carentium duo omnino animal pariunt, del- 43
phinus ac vipera.

(16) Piscium species sunt LXXIIII praeter crustis in-
tecta quae sunt XXX. de singulis alias dicemus. nunc 32,
enim naturae tractantur insignium. 142 sqq.

15. (17) Praecipua magnitudine thynni. invenimus 44
talenta XV pependisse, eiusdem caudae latitudinem duo
cubita et palmum. fiunt et in quibusdam amnibus haud
minores, silurus in Nilo, isox in Rheno, attilus in Pado
inertia pinguescens ad mille aliquando libras, catenato ca-
ptus hamo nec nisi boum iugis extractus. atque hunc mi-
nimus appellatus clupea venam quandam eius in faucibus
mira cupidine adpetens morsu exanimat. silurus grassatur 45
ubicumque est omne animal adpetens, equos innatantes
saepe demergens. praecipue in Moeno Germaniae amne
protelis boum et in Danuvio mar*r*is extrahitur porculo
marino simillimus. et in Borysthene memoratur praecipua
magnitudo nullis ossibus spinisve intersitis, carne prae-
dulci. in Gange Indiae platanistas vocant rostro delphini 46
et cauda, magnitudine autem XVI cubitorum. in eodem
esse Statius Sebosus haud modico miraculo adfert ver-
mes branchiis binis LX cubitorum, caeruleos, qui nomen
a facie traxerunt. his tantas esse vires ut elephantos ad
potus venientes mordicus comprehensa manu eorum abs-
trahant.

(18) Thynni mares sub ventre non habent pinnam. 47
intrant e magno mari Pontum verno tempore gregatim,
nec alibi fetificant. cordyla appellatur partus qui fetas

---

6 animalia R²d. 12 duo *ll.* quinque *Hard. ex Arist. h. a. VIII 30 p. 607 B, 33, sed est etiam varia lectio* δύο.
14 isox *coni. Hard. ex Hesychio.* esox R²*Dal.* esos a² *edd. vett.* exos R³. ixox (y- d) *r.* 21 marris *Hard.* mari *ll.* mario *Gel*
25 cauda ad. -dam *r.* | XV ad.

redeuntes in mare autumno comitatur, [limosae] vere autem e luto pelamydes incipiunt vocari et, cum annuum exces-
48 sere tempus, thynni. hi membratim caesi cervice et abdomine commendantur atque clidio, recenti dumtaxat, et tum quoque gravi ructu. cetera parte plenis pulpamentis sale adservantur. melandrya vocantur quercus assulis similia. vilissima ex his quae caudae proxima, quia pingui carent, probatissima quae faucibus. at in alio pisce circa caudam exercitatissima. pelamydes in apolectos particulatimque consectae in genera cybiorum dispertiuntur.

49 (19) Piscium genus omne praecipua celeritate adolescit, maxime in Ponto. causa multitudo amnium dulces inferentium aquas. amiam vocant cuius incrementum singulis diebus intellegitur. cum thynnis haec et pelamydes in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim suis quaeque ducibus, et primi omnium scombri, quibus est in aqua sulpureus color, extra qui ceteris. Hispaniae cetarias hi replent thynnis non commeantibus.

50 (20) Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica praeter vitulos et parvos delphinos. thynni dextera ripa intrant, exeunt laeva. id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant utroque natura hebeti. est in euripo Thracii Bospori quo Propontis Euxino iungitur in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis saxum miri candoris a vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiae. huius aspectu repente territi semper adversum Byzantii promunturium ex ea causa ap-
51 pellatum Aurei Cornus praecipiti petunt agmine. itaque omnis captura Byzantii est magna Chalcedonis penuria, M passibus medii interfluentis euripi. opperiuntur autem aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant e Ponto, nec nisi intrantes portum Byzantium capiuntur. bruma non

1 *uncos ego posui.* | vere *Pint. an* verno? vero *ll.* | autem *ego.* aut *ll. cfr. Arist. h. a. VI 17 p. 571 A, 19.* 5 ructu *v.* rupta d. -ptu *r.* | *an* ceterae partes? 9 apolectos *codd. Barb.* apel- *ll.* 16 est in D. et in *r.* 23 Thracii *v.* thracidi F. traciti a². -cidi *r.* | bosphori R. § *58. 115.* 24 separantis d². -ratis *r.* 30 M R. m F. in *r.* 32 portum d. *Lipsius ad Tac. ann. XII 63.* pontum *r.* | byzanti/// R.

vagantur. ubicumque deprehensi usque ad aequinoctium,
ibi hibernant. iidem saepe navigia velis euntia comitantes
mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia et passuum milia a gubernaculis spectantur ne tridente quidem
in eos saepius iacto territi. quidam eos qui hoc e thynnis faciant pompilos vocant. . . . multi in Propontide aest*i*- 52
vant, Pontum non intrant. item sole*ae*, cum rhombi intrent, nec saepia est, cum lolligo reperiatur. saxatilium
turdus et merula desunt, sicut conchylia, cum ostreae abundent. omnia autem hibernant in Aegaeo. intrantium
Pontum soli non remeant trichiae — Graecis enim in
plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis
eosdem diversi appellavere tractus —, sed hi soli in Histrum amnem subeunt et ex eo subterraneis eius venis 53
in Hadriaticum mare defluunt, itaque et illic descendentes
nec umquam subeuntes e mari visuntur.

Thynnorum captura est a vergiliarum exortu ad arcturi occasum. reliquo tempore hiberno latent in gurgitibus imis nisi tepore aliquo evocati aut pleniluniis. pinguescunt et in tantum ut dehiscant. vita longissima his
bienni.

(21) Animal est parvum scorpionis effigie, aranei ma- 54
gnitudine. hoc se et th*y*nno et ei qui gladius vocatur
crebro delphini magnitudine*m* excedenti sub pinna adfigit
aculeo tantoque infestat dolore, ut *in* naves saepenumero
exsiliant. quod et alias faciunt aliorum vim timentes mugiles maxime, tam praecipuae velocitatis ut transversa navigia interim superiactent.

16. (22) Sunt et in hac parte naturae auguria, sunt 55
et piscibus praescita. Siculo bello ambulante in litore

---

6 *lacunam ego indicavi*; *videtur genetivus excidisse: cfr. Arist. h. a. VIII 13 p. 598 A, 24:* τῶν δὲ κολιῶν οἱ πολλοὶ εἰϲ μὲν τὸν Πόντον οὐκ ἐμβάλλουϲιν, ἐν δὲ τῇ Προποντίδι θερίζουϲι. | aestivant *Barb.* -tuant *ll.* 7 soleae *v.* -lum d. -leme *r.* 8 reperiatur d. -iantur *r.* 11 in *om.* **DFa.** 13 eosdem d. eiusdem *r.* 14 amnem a²*v.* mare *r.* | et *om.* **R.** ex *om.* d. 19 tepore **R**d. temp- *r.* 22 animal ad. -alium **R.** -alem *r.* 23 thynno *v.* thinno a². echino d. hicno *r.* 24 magnitudinem *v.* -dine *ll.* 25 in *Barb. om. ll.*

Augusto piscis e mari ad pedes eius exsilivit, quo argumento vates respondere Neptunum patrem adoptante tum sibi Sexto Pompeio — tanta erat navalis rei gloria — sub pedibus Caesaris futuros qui maria tempore illo tenerent.

56 (23) Piscium feminae maiores quam mares. in quodam genere omnino non sunt mares, sicut er*y*thinis et c*h*an*n*is. omnes enim ovis gravidae capiuntur. vagantur gregatim fere cuiusque generis squamosi. capiuntur ante solis ortum. tum maxime piscium fallitur visus. noctibus quies, se*d* inlustribus aeque quam die cernunt. aiunt et si teratur gurges interesse capturae, itaque plures secundo tractu capi quam primo. gustu olei maxime, dein modicis imbribus gaudent alunturque. quippe et harundines quamvis in palude prognatae non tamen sine imbre adolescunt, et alias ubicumque pisces in eadem aqua adsidui, si non adfluat, exanimantur.

57 (24) Praegelidam hiemem omnes sentiunt, sed maxime qui lapidem in capite habere existimantur, ut lupi, chromis, sciaena, p*h*agri. cum asperae hiemes fuere, multi caeci capiuntur. itaque his mensibus iacent speluncis con-
8,126 sqq. diti, sicut in genere terrestrium retulimus, maxime hippurus et coracini hieme non capti praeterquam statis diebus paucis et iisdem semper, item murena et orphus, conger, percae et saxatiles omnes. terra quidem, hoc est vado maris excavato, condi per hiemes torpedinem, ps*e*tt*a*m, soleam tradunt.

58 (25) Quidam rursus aestus inpatientia mediis fervoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus, aselli, auratae. fluvia-

---

1 exsiliuit d. exsil.luut R. exiluit *r*. 7 erythinis r *cfr. Arist. h. a. VI 13 p. 567 A, 27.* aresthinis a^2. arasthinis DF. -ashi- a^1. -asti- d. erosthi- R. 7.8 et channis *Sill.* et chanis *Dal. coll. Arist. l. l.* et canis a^2 *om. r.* et chromibus *edd. vett.* 11 et Rd. set *r*. *cfr. Arist. h. a. VIII 19 p. 602 B,*
12 teratur R. iter- *r*. 19 chromis *Sill.* -es *Dal.* c *Arist. l. l. p. 601 B, 30.* choromis R. -rami a. -ramis *r*. 20 phagri *Sill. coll. Arist. l. l.* pagri *ll.* 23 ///statis F. aest- *edd. vett.* est- d. statutis R. aestatutis D. 26 psettam *Ha* pieston d. pyston *r*. 28 quidam ad. quaed- *r*.

tilium silurus caniculae exortu sideratur, et alias semper fulgure sopitur. hoc et in mari accidere cyprino putant. et alioqui totum mare sentit exortum eius sideris, quod maxime in Bosporo apparet. alga enim et pisces superferuntur, omniaque ab imo versa.

17. (26) Mugilum natura ridetur in metu capite abs- 59
condito totos se occultari credentium. iisdem tam incauta *s*al*a*citas ut in Phoenice et in Narbonensi provincia coitus tempore e vivariis marem linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare eademque linea retractum feminae sequantur ad litus rursusque feminam mares partus tempore.

(27) Apud antiquos piscium nobilissimus habitus ac- 60
cipenser, unus omnium squamis ad os versis, contra quam in nando meant, nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cum sit rarus inventu. quidam eum elopem vocant.

(28) Postea praecipuam auctoritatem fuisse lupo et 61
asellis Nepos Cornelius et Laberius poeta mimorum tradidere. luporum laudatissimi qui appellantur lanati a candore mollitiaque carnis. asellorum duo genera, coll*y*ri minores et bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo praelati prioribus. at in lupis in amne capti praeferuntur.

(29) Nunc principatus scaro datur, qui solus piscium 62
dicitur ruminare herbisque vesci atque non aliis piscibus, Carpathio maxime mari frequens. promunturium Troadis Lectum numquam sponte transit. inde advectos Tiberio Claudio principe Optatus e libert*is* *e*ius praefectus classis inter Ostiensem et Campaniae oram sparsos disseminavit, quinquennio fere cura adhibita ut capti redderentur mari. 63

---

4 bosphoro R. 5 omnia R. 7 tam intauta R[1]. tamen tanta *v*. 8 salacitas *ed. Bas. cfr. Arist. h. a. V 5 p. 551 A, 19.* facilitas *ll.* | ut in a[2]. ut *r*. | phoenicoe a. | et in a[2]. et d. et i *r*. 9 branchias *v*. brachia R[2]. brantias F[2]a[2]. rantias DF[1]R[1]d. drantias a[1]. 15 meat *Salm.* 20 collyri *v*. calliri R. coll- *r*. 21 bacchi *v*. brachi *ll.* 24 datur principatus scaro R. 25 atque *om.* Rd. 28 e libertis eius *coni. Gel.* elibertius R. elipertius *r*. 30 cura d. cure R. -rae *r*. -ra est *v*.

postea frequentes inveniuntur Italiae litore, non antea ibi capti, admovetque sibi gula sapores piscibus satis et novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romae parere miretur. proxima est mensa *i*ecori dumtaxat mustelarum, quas, mirum dictu, inter Alpes quoque lacus Raetiae Brigantinus aemulas marinis generat.

64 (30) Ex reliqua nobilitate et gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica, binasque libras ponderis raro admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt. septentrionalis tantum hos et proxima occidentis parte gignit oceanus. cetero genera eorum plura. nam et alga vescuntur et ostreis et limo et aliorum piscium carne, et barba gemina insigniuntur inferiori labro.
65 lutarium ex iis vilissimi generis appellant. hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, et caenum fodiente eo excitatum devorat pabulum. nec litorali*bus* gratia. laudatissimi conchylium sapiunt. nomen his Fenestella a colore mulleorum calciamentorum datum putat. pariunt ter
66 annis. certe totiens fetura apparet. mullum exspirantem versicolori quadam et numerosa varietate spectari proceres gulae narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, utique si v*it*ro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus *genus* ingenio*siss*imus in sociorum garo — nam ea quoque res cognomen invenit — necari eos praecellens putavit atque e iecore eorum alecem excogitare provocavit. id enim est facilius dixisse quam quis vicerit.

67 (31) Asinius Celer e consularibus hoc pisce prodigus *Gaio* principe unum mercatus *HS. $\overline{VIII}$* mullum; quae re

---

4 iecori *Hard.* pecc- **R.** pec- *r.* 6 murenis **R^2a^2**. 11 non gignit **a^2**. 13 barbe **R.** et barba *r.* 14 lutarium **F^1d.** -tararium *r.* 16 litoralibus *v.* -ralis his **F^2a^2**. ralis *r* 18 mulleorum **R.** mollio- **a.** molleo- *r.* 22 utique d utri- *r.* | vitro *v.* ultro **Rad.** ultros *r.* 23 genus *inseru* *ego.* | ingeniosissimus *ego.* ingenium (-nior̄ **d**) maius *ll.* ad omnem luxum in ganea natus *coni. Ianus.* 28 *post* prodigu *habent* omnes **a.** om̄s **R.** omen **d.** om̄ *r. om. v.* 29 Caio *Dal* C. *ll.* Claudio *edd. ante Dal.* | HS. $\overline{VIII}$ *Ianus.* R. VIII *ii* | mulum **R.** | reputatio **F^2**. -ione r.

putatio aufert traversum animum ad contemplationem eorum qui in conquestione luxus coquos emi singulos plur*i*s quam equos quiritabant. at nunc coci trium *equ*orum pretiis parantur et coquorum pisces, nullusque prope iam mortalis aestimatur pluris quam qui peritissime censum domini mergit. **18.** mullum LXXX librarum in mari Rubro 68 captum Licinius Mucianus prodidit, quanti mercatura eum luxuria suburbanis litoribus inventum?

(32) Est et haec natura ut alii alibi pisces principatum optineant, coracinus in Aegypto, zeus idem faber appellatus Gadibus, circa Ebusum salpa, obscenus alibi et qui nusquam percoqui possit nisi ferula verberatus; in Aquitania salmo fluviatilis marinis omnibus praefertur.

(33) Piscium alii branchias multiplices habent, alii 69 simplices, alii duplices. his aquam emittunt acceptam ore. senectutis indicium squamarum duritia, quae non sunt omnibus similes. duo lacus Italiae in radicibus Alpium Larius et Verbannus appellantur, in quibus pisces omnibus annis vergiliarum ortu exsistunt squamis conspicui crebris atque praeacutis, clavorum caligarium effigie, nec amplius quam circa eum mensem visuntur.

19. (34) Miratur et Arcadia suum exocoetum appel- 70 latum ab eo quod in siccum somni causa exeat. circa Clitorium vocalis hic traditur et sine branchiis, idem aliquis Adonis dictus.

(35) Exeunt in terram et qui marini mures vocantur 71 et polypi et murenae, quin et in Indiae fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit. nam in stagna et amnes transeun*d*i plerisque evidens ratio est ut tutos fetus edant, quia non sint ibi qui devorent partus fluctusque minus saeviant. has intellegi ab iis causas servarique temporum vi*ce*s magis miretur, si quis reputet quoto cuique homi-

2 pluris *v.* -res *ll.* 3 queritabant R^2. qrit- R^1. | trium equorum *Reinesius var. lect. 2, 7 p. 170.* triumphorum *ll.* 11 alibi et qui *om.* **R**. 12 quam **R**. nusquam *r.* 29 transeundi *Gel.* -eunt **ad**. -eunt in F^2. -eunti *r.* 32 uices *v.* uis' **a**. ius *r.*

num nosci uberrimam esse capturam sole transeunte piscium signum.

72 **20.** (36) Marinorum alii sunt plani, ut rhombi, soleae ac passeres, qui ab rhombis situ tantum corporum differunt, dexter hic resupinatis est illis, passeri laevus. alii longi, ut murena, conger.

73 (37) I*tem* pinnarum quoque fiunt discrimina, quae pedum vice sunt datae piscibus, nullis supra quaternas, [quibusdam ternae,] quibusdam binae, aliquis nullae. in Fucino tantum lacu piscis est qui octonis pinnis natat. binae omnino longis *e*t lubricis, ut anguillis et congris, nullae [ut] murenis, quibus nec branchiae. haec omnia flexuoso corporum inpulsu ita mari utuntur ut serpentes terra, *et* in sicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. et e planis aliqua non habent pinnas, ut pastinacae — ipsa enim latitudine natant — et quae mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem praestant.

74 **21.** (38) Anguillae octonis vivunt annis. durant et sine aqua et senis diebus aquilone spirante, austro paucioribus. at hieme*m* ea*e*dem in exigua aqua non tolerant neque in turbida. ideo circa vergilias maxime capiuntur fluminibus tum praecipue turbidis. pascuntur noctibus exanimes piscium solae non fluitant.

75 **22.** Lacus est Italiae Benacus in Veronensi agro Mincium amnem tramittens, ad cuius emersus annuo tempore, Octobri fere mense, autumnali sidere, ut palam est, hie-

---

5 resupinatis **FRa**. -tus *r*. 6 congir **a**. -geri **dT**. 7 item *ego*. ideo **DR***v*. ideop **a**. ideopro **F**[1]. De/// **d**. Dein **T** *an* murenae, congri. Dein? 8 quaternas **d***(?)v*. quattuo **R**[2]**a**[2] *om*. *r*. 8 quibusdam ternae **R**[2]**a**[2]. quasdam ternae **R**[1] quidem ternae *r*. *om*. **d**. *uncos posui cum Hard. coll. Arist. h. a. I 5 p. 489 B, 24 sq.* | quibusdam **a**[2]**d**. quibus quae (que **Da**[r] *r*.
11 et lubricis *Alcyon. ap. Gesner. hist. an. 4, 591.* ut lumb- (lomb- **R**[1]) *ll*. 12 *uncos ego posui. an potius* aliis nullae ut? *cfr. Arist. l. l.* 13 terra et *Detl*. -rae *ll*. 15 aliquando **R**[2].
19 senis **d***v*. et senis *r*. *an excidit* quinis? *cfr. Arist. h. a. VIII 2 p. 592 A, 14* ἡμέρας καὶ πέντε καὶ ἕξ. 20 hiemem *r*. -eme *ll*. *coll. Arist. l. l. v. 16 et 19 statuendum erit aut excidisse aliqua aut pro* hieme *scribendum esse* vivere *vel tale quid*. | eaedem *v*. ead- *ll*. 21 nec **R**. | uirgilias **Rd**.

mato lacu, fluctibus glomeratae volvuntur in tantum mirabili multitudine ut in excipulis eius fluminis ob hoc ipsum fabricatis singulorum milium reperiantur globi.

23. (39) Murena quocumque mense parit, cum ceteri 76
pisces stato pariant. ova eius citissime crescunt. in sicca litora elapsas vulgus coitu serpentium inpleri putat. Aristoteles zmyrum vocat marem qui generet; discrimen esse, quod murena varia et infirma sit, zmyrus unicolor et robustus dentesque *et* extra os habeat. in Gallia septentrionali murenis omnibus dextera in maxilla septenae maculae ad formam septentrionis aureo colore fulgent, dumtaxat viventibus, pariterque cum anima exstinguuntur. invenit 77
in hoc animali documenta saevitiae Vedius Pollio eques Romanus ex amicis divi Augusti vivariis earum inmergens damnata mancipia, non tamquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. ferunt aceti gustu praecipue eas in rabiem agi. tenuissimum his tergus, contra anguillis crassius, eoque verberari solitos tradit Verrius praetextatos, et ob id multam his dici non institut*u*m.

24. (40) Planorum piscium alterum est genus quod 78
pro spina cartilaginem habet, ut ra*i*ae, pastinacae, squatinae, torpedo et quos bovis, lamiae, aquilae, ranae nominibus Graeci appellant. quo in numero sunt squali quoque, quamvis non plani. haec Graece in universum ϲελάχη appellavit Aristoteles primo hoc nomine eis inposito. nos distinguere non possumus nisi si cartilagin*e*a appellare libeat. omnia autem carnivora sunt talia et supina vescuntur, ut in delphinis diximus, et cum ceteri pisces ova 20

5 sicca **DR**[1]**d**. -co *r*. 6 litora **Dd**. -re *r*. | elapsas **D**. lapsus **R**. lapsas *r*. 8 infirma **F**[2]**a**[2]. in forma *r*. 9 et *ego*. *om. ll. v. cfr. Arist. h. a. V 10 p. 543 A, 27* ὀδόντας ἔχει καὶ ἔϲωθεν καὶ ἔξωθεν. 15 non tamquam **R***v*. tamq- *r*. 20 multa in **d**. multa **R**. | institutum *Hard*. -tam **R**. -ta *r*. 23 ut raiae *Barb*. trapę **d**. ut rapae *r*. 27 primo **a**[2]. -mus *rv*. 27.28 imposito nos **a**[2] *in ras*. in posito nus **DF**[1]. inpossitonus **R**. (nomen) imposuit onus **dT**. 28 possum **DF**[1]**R**. | cartilaginea *Barb*. -na *ll*.

pariant, hoc genus solum ut ea quae cete appellant an mal parit excepta quam ranam vocant.

79 **25.** (41) Est parvus admodum piscis adsuetus petr echeneis appellatus. hoc carinis adhaerente naves tardii ire creduntur inde nomine inposito, quam ob causam am toriis quoque veneficiis infamis est et iudiciorum ac litiu mora, quae crimina una laude pensat fluxus gravidaru utero sistens partusque continens ad puerperium. in bos tamen non admittitur. pedes eum habere arbitrantu
80 Aristoteles ita posita pinnarum similitudine. Mucian muricem esse latiorem purpura, neque aspero neque r tundo ore neque in angulos prodeunte rostro, sed simpli concha utroque latere sese colligente. quibus inhaeren bus plenam ventis stetisse navem portantem nuntios a P riandro ut castrarentur nobiles pueri, conchasque qu id praestiterint apud Cnidiorum Venerem coli. Trebi Niger pedalem esse et crassitudine quinque digitoru naves morari, praeterea hanc esse vim eius adservati sale ut aurum quod deciderit in altissimos puteos admo extrahat.

81 **26.** (42) Mutant colorem candidum menae et fi aestate nigriores. mutat et phycis, reliquo tempore c dida, vere varia. eadem piscium sola nidificat ex a atque in nido parit.

82 (43) Volat hirundo, sane perquam similis volucri rundini, item miluus. **27.** subit in summa maria pis ex argumento appellatus lucerna, linguaque ignea per exserta tranquillis noctibus relucet. attollit e mari ses pedanea fere cornua quae ab his nomen traxit. rur draco marinus captus atque inmissus in harenam caver sibi rostro mira celeritate excavat.

---

9 arbitratur *v. dist. Ianus coll. Arist. h. a. II 14 p.* 505B. 10 id apposita **dT**. *latet in his fortasse* id repetit a *si mile quid.* 12 simplice **R**² *in marg.* **a**². -plici **F**². sic //// **R**¹. si *r.* | 13 concha *del.* **F**². 14 nuncios a **F**². nun **R**² *om. r.* 15 quae **R**. *om. r.* 18 inaues **DFR**. 21 me **DFR**. hieme **a**. in hieme **d**. 25 hirundo **d**²*v. om. r.* 26 miluus **R**²**a**². milus **d**² *in ras.* milis *r.* 27 ignea **a** gnea **R**. lineam **d**. *om. r.*

28. (44) Piscium sanguine carent de quibus dicemus. 83 sunt autem tria genera: primum quae mollia appellantur, dein contecta crustis tenuibus, postremo testis conclusa duris. mollia sunt lolligo, saepia, polypus et cetera generis eius. his caput inter pedes et ventrem, pediculi octoni omnibus. saepiae et lolligini pedes duo ex his longissimi et asperi quibus ad ora admovent cibos et in fluctu se velut anchoris stabiliunt, cetera cirri quibus venantur.

29. (45) — Lolligo etiam volitat extra aquam se ef- 84 ferens, quod et pectunculi faciunt, sagittae modo. — Saepiarum generi mares varii et nigriores constantiaeque maioris. percussae tridente feminae auxiliantur, at femina icto mare fugit. ambo autem, ubi sensere se adprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur.

(46) Polyporum multa genera: terreni maiores quam 85 pelagii. omnibus bracchiis ut pedibus ac manibus utuntur, cauda vero, quae est bisulca et acuta, in coitu. et polypis fistula in dorso qua tramittunt mare, eamque modo in dexteram partem, modo in sinistram transferunt. natant obliqui in caput, quod praedurum est sufflatione viventibus. cetero per bracchia velut acetabulis dispersis haustu quodam adhaerescunt. tenent supini ut avelli non queant. vada non adprehendunt, et grandibus minor tenacitas. soli mollium in siccum exeunt, dumtaxat asperum. levitatem odore. vescuntur conchyliorum carne, quorum 86 conchas complexu crinium frangunt. itaque praeiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. et cum alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatet, in

---

2 primum **T**. pimū d^2. pmū d^1. primus a^1. in primiş $a^2 v$. primis *r*. 7 fluctibus a^2 *edd. ante Sill.* 8 anchoris a^2 *edd. vett.* ant choros R^2. -ris *r*. 9 Lolligo — 10 modo *videntur in v.* 15 *post* absconduntur *transponenda; cfr. index libri.* 17 pelagii **D**d*Gel. cfr. nov. luc. p. 85.* -gici a^2. -gi *r*. | omnes **d***v*. | branchis **DF**a. 18 est polypis **d***v*. et pol- *r*. *cfr. § 19.* 21 praedurum ut sufflatione *Hard. coll. Arist. h. a. IV 1 p. 524 A, 17* καθάπερ ἐμπεφυσημένην, *an* sufflati modo? 27 conplexu $a^2 v$. -fluxu **d**. -flexu *r*. | crinium **R***v*. cminum d^1. ciminum d^2. crurum a^2. criminum *r*.

re quodammodo familiari callet. omnia in domum com-
portat, dein putamina erosa carne egerit adnatantesque
87 pisciculos ad ea venatur. colorem mutat ad similitudinem
loci, et maxime in metu. ipsum bracchia sua rodere falsa
opinio est, id enim a congris evenit ei. sed renasci sicut
colotis et lacertis caudas haud falsum.
88 (47) Inter praecipua autem miracula est qui vocatur
nautilos, ab aliis pompilos. supinus in summa aequorum
pervenit ita se paulatim adsubrigens ut emissa omni per
fistulam aqua velut exoneratus sentina facile naviget.
postea prima duo bracchia retorquens membranam inter
illa mirae tenuitatis extendit, qua velificante in aura cete-
ris subremigans bracchiis media se cauda ut gubernaculo
regit. ita vadit alto Liburnicarum ludens imagine, si quid
pavoris interveniat, hausta se mergens aqua.
89 **30.** (48) Polyporum generis est ozaena dicta a gravi
capitis odore, ob hoc maxime murenis eam consectantibus.
Polypi binis mensibus conduntur. ultra bimatum non
vivunt. pereunt autem tabe semper, feminae celerius et
fere a partu.
Non sunt praetereunda et L. Lucullo proconsule Bae-
ticae comperta de polypis quae Trebius Niger e comi-
90 tibus eius prodidit: avidissimos esse concharum, illas ad tac-
tum comprimi praecidentes bracchia eorum ultroque escam
ex praedante capere. carent conchae visu omnique sensu
alio quam cibi et periculi. insidiantur ergo polypi aper-
tis, inpositoque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiciatur,
ita securi grassantur extrahuntque carnes. illae se con-
trahunt, sed frustra, discuneatae. tanta sollertia animalium
91 hebetissimis quoque est. praeterea negat ullum atrocius
esse animal ad conficiendum hominem in aqua. luctatur

---

2 putamina erosa **d**. -na rosa **a**². *edd. ante Dal.* -ne erosa **R**². -ne rosa *r*. 6 colotis *Barb*. colcotis **Ra**. -citis *r* | cauda **R**. 9 adsubrigens *ll*. subr- *v*. 14 ///regit **R**. se-rigit **a**¹. seregit *r*. | ludens **R** *codd. Gel.* gaudens *r*. 16 an est et ozaena? | omzena **DFad**. | a **a**². *om. r*. 27 eiciatur *ed. Bas.* -iantur *ll*. 31 aqua **a**. -am *r*. | luctatur *v*. -antur *ll*

enim complexu et sorbet acetabulis ac numeroso suctu
trahit, cum in naufragos urinantesve impetum cepit. sed
si invertatur, elanguescit vis. exporrigunt enim se resu-
pinati. cetera quae idem retulit monstro propiora pos-
sunt videri. Carteiae in cetariis adsuetus exire e mari 92
in lacus eorum apertos atque ibi salsamenta populari —
mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum,
qua de causa et nassis inlinuntur —, convertit in se cu-
stodum indignationem adsiduitate furti inmodici. saepes
erant obiectae, sed has transcendebat per arborem, nec
deprehendi potuit nisi canum sagacitate. hi redeuntem
circumvasere noctu, concitique custodes expavere novita-
tem. primum omnium magnitudo inaudita erat, deinde
colos muria obliti odore diri. quis ibi polypum exspe-
ctasset aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi
videbantur. namque et adflatu terribili canes agebat, nunc
extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus bracchiis
clavarum modo incussos, aegreque multis tridentibus con- 93
fici potuit. ostendere Lucullo caput eius dolii magnitudine
amphorarum quindecim capax atque, ut ipsius Trebi ver-
bis utar, barbas quas vix utroque bracchio com-
plecti esset, clavarum modo torosas, longas pedum
XXX, acetabulis sive caliculis urnalibus pelvium
modo, dentes magnitudini respondentes. reliqu*i*ae
adservatae miraculo pependere pondo DCC. saepias quo-
que et lolligines eiusdem magnitudinis expulsas in litus
illud idem auctor est. in nostro mari lolligines quinum
cubitorum capiuntur, saepiae binum. neque his bimatu
longior vita.

(49) Navigeram similitudinem et aliam in Propontide 94
visam sibi prodidit Mucianus: concham esse acatii modo

---

1 suctu *Ianus*. -ctudu **DFR**[1]. -ctu diu **R**[2]. sumptu **d**. suetudo **a**[1]. suetudum **a**[2]. 5 cetariis **d***v*. -teris *r*. 7 mire **Ra**[2]**d**. mille *r*. 9 immodici **R**[2]**a**[2]. -ca **a**[1]. -cae (*add. in ras.* his) **d**. -cant *r*. 13 deinde in **d**. *an* dein? 14 *an* odores? 16 affletatu **R**[1]. *an* adflictatu? 23 acetabulis **a**[2]. acit- **R**[2]. stabulis *r*. 24 reliquiae *v*. -quae **ad**. -que *r*. 25 $\overline{\text{DCC}}$ **D***Detl.* DCCm **F**. 31 acatii **d***Barb.* achati *r*.

carinatam, inflexa puppe, prora rostrata. in hac condi nauplium, animal saepiae simile, ludendi societate sola. duobus hoc fieri generibus. tranquillo enim vectorem di-missis palmulis ferire ut remis, si vero flatus invitent, easdem in usu gubernaculi porrigi pandique buccarum si-nus aurae. huius voluptatem esse ut ferat, illius ut regat, simulque eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte — triste id enim constat omen navigantium — humana calamitas in causa est.

95 (50) Locustae crusta fragili muniuntur in eo genere quod caret sanguine. latent mensibus quinis. similiter cancri qui eodem tempore occultantur, et ambo veris prin-cipio senectutem anguium more exuunt renovatione tergo-rum. cetera in undis natant, locustae reptantium modo fluitant, si nullus ingruat metus, recto meatu, cornibus quae sunt propria rotunditate praepilata ad latera porre-ctis, iisdem erectis in pavore oblique in latera procedunt cornibus inter se dimicant. unum hoc animalium, nis vivum ferventi aqua incoquatur, fluida carne non habe
96 callum. **31.** vivunt petrosis locis, cancri mollibus. hiem aprica litora sectantur, aestate in opaca gurgitum recedunt omnia eius generis hieme laeduntur, autumno et vere pin-guescunt et plenilunio magis, quia nocte sidus tepido ful-gore mitificat.

97 (51) Cancrorum genera caravi, astaci, *ma*eae, pa*g*uri Heracleotici, leones et alia ignobiliora. caravi cauda a ce-teris cancris distant. in Phoenice hippoe vocantur, tanta velocitatis ut consequi non sit. cancris vita longa, pede octoni, omnes in obliqu*um* flexi. feminae primus pes du-plex, mari simplex. praeterea bina bracchia denticulati forficibus. superior pars in primoribus his movetur infe

---

1 hanc **a**[2]. 4 inuitet **Rd**. 5 baccarum **F**[1]. conca- **a** *edd. ante Hard. cfr. nov. luc. p. 85.* 8 *dist. Detl.* | trist*e* *ego*. -ti *ll.* | enim **Ra**[2] *in ras.* entim *r.* | omen **R** *ex corr* omni **a**[1]. ore **a**[2]. omne *r.* 11 latent **D**. -tet *r.* 13 exuun **a**[2]**d**. exigunt *r.* 17 ereptis **DFa**. 25 astaci, maeae *Barh* astac meae *ll.* | paguri *v.* pacuri (-cc- **d**) *ll.* 27 uocantur **d** -atur *r.* 28 sit **R**[2]. possint **F**[2]**d**. sint *r.* 29 obliquum **r** -quo *ll.* 31 forcipibus **a** *edd. ante Sill.*

riore inmobili. dexterum bracchium omnibus maius. uni- 98
versi aliquando congregantur. os Ponti evincere non va-
lent, quamobrem egressi circumeunt apparetque tritum iter.
pinotheras vocatur minimus ex omni genere, ideo oppor-
tunus iniuriae. huic sollertia est inanium ostrearum testis
se condere et, cum accreverit, migrare in capaciores.
cancri in pavore et retrorsi pari velocitate redeunt. di- 99
micant inter se ut arietes adversis cornibus incursantes.
contra serpentium ictus medentur. sole cancri signum
transeunte ipsorum, cum exanimati sint, corpus transfigu-
rari in scorpiones narratur in sicco. ex eodem genere 100
sunt echini quibus spinae pro pedibus. ingredi est his
in orbem volvi, itaque detritis saepe aculeis inveniuntur.
ex his echinometrae appellantur quorum spinae longissi-
mae, calyces minimi. nec omnibus idem vitreus colos.
circa Toronen candidi nascuntur spina parva. ova omnium
amara, quina numero. ora in medio corpore in terram
versa. tradunt saevitiam maris praesagire eos correptis-
que opperiri lapillis mobilitatem pondere stabilientes. no-
lunt volutatione spinas atterere. quod ubi videre nautici,
statim pluribus anchoris navigia infrenant.

32. In eodem genere cocleae aquatiles terrestresque 101
exserentes se domicilio binaque ceu cornua protendentes
contrahentesque. oculis carent, itaque corniculis prae-
temptant iter.

33. Pectines in mari ex eodem genere habentur, re-
conditi et ipsi magnis frigoribus ac magnis aestibus, un-
guesque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore man-
dentium.

(52) Firmioris iam testae murices et concharum 102
genera, in quibus magna ludentis naturae varietas. tot co-
lorum differentiae, tot figurae planis, concavis, longis, lu-

---

4 autem uocatur **R**(?). | omni **R***v*. -nium **Dad**. -niium **F**. -ni eorum *coni. Detl.* 7 *an* recedunt? 10 ipsorum *Sill.* et ips- *ll.v.* | sunt **R**. sit **d**. 14 longissimae spinae **R**(?). 16 toronen **Rd**. -nem *r*. 18 uersa **R**²**a**². -rtunt **R**¹**d**. -rtant *r*. | magis **DFad**². *om.* **d**¹. 23 cornua **d***v*. -nua qua **a**¹. -nuque **a**². -nuque **R**². -nuaque *r*.

natis, in orbem circumactis, dimidio orbe caesis, in dorsum elatis, levibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso,
103 intus replicato, iam distinctione virgulata, crinita, crispa, can*al*iculatim, pectinatim divisa, imbricatim undata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum *ex*pansa, densata, porrecta, sinuata, brevi nodo ligatis, toto latere conexis, ad plausum apertis, ad bucinum recurvis. navigant ex his Veneriae praebentesque concavam sui partem et aurae opponentes per summa aequorum velificant. saliunt pectines et extra volitant seque et ipsi carinant.

104 **34.** (53) Sed quid haec tam parva commemoro, cum populatio morum atque luxuria non aliunde maior quam e concharum genere proveniat? iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri mare est tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quis pretia capientium pe-
105 riculo fiunt. **35.** sed quota haec portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite totoque corpore a feminis iuxta virisque gestarentur. quid mari cum vestibus, quid undis fluctibusque cum vellere? non recte recipit haec nos rerum natura nisi nudos. esto, sit tanta ventri cum eo societas! quid tergori? parum est, nisi qui vescimur periculis etiam vestiamur. adeo per totum corpus anima hominis quaesita maxime placent.

106 (54) Principium ergo columenque omnium rerum pretii margaritae tenent. Indicus maxime has mittit oceanus inter illas beluas tales tantasque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu e tantis solis ardoribus. atque Indis quoque in insulas petuntur et admodum paucas. fertilissima est Taprobane et *S*toidis, ut

---

5 canaliculatim *Dal.* cunic- **a**. canic- *r*. 6 obliquo **Rd**[1]. | expansa *v*. spansa *r*. 8 plausum *ll.v.* plaustrum *coni. Detl.* | apertis **a**[2]**d**. pestis **a**[1]. pertis *r*. 9 concauam *codd. Gel. edd. vett.* -uant **ad**. -cacant **F**[2]. -uacant *r*. | sui *codd. Gel.* s **d**[1]. is **d**[2]. sibi *r*. *edd. vett.* 25 animae **a**. 29 e tantis *ll.v.* *an* et tantis? 31 Stoidis *vet. Dal.* to//dis **R**[1]. tidis **R**[2]. toidis *r codd. Barb.* Asthoidis *Barb.* Tyndis *Salm.*

diximus in circuitu mundi, item Perimula promunturium 6,81 110
Indiae. praecipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri.

Origo atque genitura conchae est haud multum ostrea- 107
rum conchis differens. has ubi genitalis anni stimularit hora, pandentes se quadam oscitatione inpleri roscido conceptu tradunt, gravidas postea eniti, partumque concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti. si purus influxerit, candorem conspici, si vero turbidus, et fetum sordescere. eundem pallere caelo minante conceptum. ex eo quippe constare, caelique eis maiorem societatem esse quam maris, inde nubilum trahi colorem aut pro claritate
matutina serenum. si tempestive satientur, grandescere 108
et partus. si fulguret, comprimi conchas ac pro ieiunii modo minui. si vero etiam tonuerit, pavidas ac repente compressas quae vocant physemata efficere, specie modo inani inflatas sine corpore. hos esse concharum abortus. sani quidem partus multiplici constant cute, non inproprie callum ut existimari corporis possit. itaque expurgantur
a peritis. miror ipso tantum eas caelo gaudere, sole ru- 109
fescere candoremque perdere ut corpus humanum. quare praecipuum custodiunt pelagiae, altius mersae quam ut penetrent radii. flavescunt tamen et illae senecta rugisque torpescunt, nec nisi in iuventa constat ille qui quaeritur vigor. crassescunt etiam in senecta conchisque adhaerescunt nec his avelli queunt nisi lima. quibus una tantum est facies et ab ea rotunditas, aversis planities, ob id tympania nominantur. cohaerentes videmus in conchis hac dote unguenta circumferentibus. cetero in aqua mollis unio, exemptus protinus durescit.

(55) Concha ipsa, cum manum vidit, comprimit sese 110

---

5 different DF[1]a[1]. -tis *coni. Hard.* 6 concentu R. 10 minante. conceptum ex eo *dist. Detl.* 11 caelique eis *v.* -liqui & lis R. -li quietis *r.* *an* caeli cum illis? 16 specie T. -em *r.* *cfr. Url. vind. n. 193.* 17 inflatam a. 20 miror a. -ro *r.* -rum *coni. Salm.* | rufescere R[2]. rubesc- F[2]a[2]. rufisc- *r.* 22 pelago a. 25 uigor *ll.v.* *an* nitor? 26 auelli R d. euelli *r.*

operitque opes suas gnara propter illas se peti manumque,
si praeveniat, acie sua abscidat nulla iustiore poena, et
aliis munita suppliciis, quippe inter scopulos maior pars
invenitur, sed in alto quoque comitantur marinis canibus,
111 nec tamen aures feminarum arcentur. quidam tradunt
sicut apibus ita concharum examinibus singulas magnitudine et vetustate praecipuas esse veluti duces mirae ad
cavendum sollertiae. has urinantium cura peti, illis captis
facile ceteras palantes retibus includi, multo deinde obru*i*
*e*as sale in vasis fictilibus, rosa carne omni nucleos quosdam corporum, hoc est uniones, decidere in ima.
112 (56) Usu atteri non dubium est coloremque indiligentia mutare. dos omnis in candore, magnitudine, orbe,
levore, pondere, haud prom*p*tis rebus in tantum ut nulli
duo reperiantur indiscreti, unde nomen unionum Romanae
scilicet inposuere deliciae. nam id apud Graecos non est,
ne apud barbaros quidem inventores eius aliud quam mar-
113 garitae. et in candore ipso magna differentia. clarior in
Rubro mari repertis, Indicos specularium lapidum squama
adsimulat alias magnitudine praecellentes. summa laus coloris est exaluminatos vocari. et procerioribus sua gratia
est. elenc*h*os appellant fastigata longitudine alabastrorum
114 figura in pleniore*m* orbe*m* desinentes. hos digitis suspendere et binos ac ternos auribus feminarum gloria est, subeuntque luxuriae eius nomina et taedia exquisita perdito
nepotatu, siquidem, cum id fecere, crotalia appellant, ceu
sono quoque gaudeant et collisu ipso margaritarum. cupiuntque iam et pauperes lictorem feminae in publico
unionem esse dictitantes. quin et pedibus, nec crepida-

---

4 sed a^{2}. *om. r.* | comitantur *ll.v. an* comitantibus? 6 singulas a^{2}. -la *r.* 9.10 obrui eas *Detl.* -ruta d. -rutas *r.* 13 mutandos a^{1}. -andas a^{2}. 14 levore *v.* -uiore Ra. -ri d. -biore *r.* | promtis a^{2}. -motis *r.* 17 ne R. nec *r.* 19 squama *codd. Hard.* -mas *ll.* 21 exaluminatos R. -tus *r.* 22 elenchos *Barb.* -nticos d. -ncos *r.* 23 pleniorem orbem *ed. Bas.* -re (-ra F. -ri d) orbe *ll.* 24 subeunt R. | perdito R. -tio *r.* 27 collisu d. -so *r.* | ipsi R. 27.28 carpuntque *Ianus.*

rum tantum obstragulis *sed* totis socculis addunt. neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent ac per uniones etiam ambulent, satis est. in nostro mari reperiri sole- 115
bant, crebrius circa Bosporum Thracium, rufi ac parvi in conchis quas myas appellant. at in Acarnania quae vocatur pina gignit, quo apparet non uno conchae genere nasci. namque et **Iuba** tradit Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne grandini similem. conchae non tales ad nos adferuntur. nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes et feri colorisque marmorei. meliores circa Actium, sed et hi parvi, et in Mauretaniae maritimis. **Alexander polyhistor** et **Sudines** senescere eos putant coloremque exspirare.

(57) Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod 116
nullo lapsu franguntur. non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis, vidimusque iam in extremis etiam marginibus velut e concha exeuntes, et in quibusdam quaternos quinosque. pondus ad hoc aevi semunciae pauci singuli*s* scripulis excessere. in Britannia parvos atque decolores nasci certum est, quoniam divus Iulius thoracem quem Veneri Genetrici in templo eius dicavit ex Britannicis margaritis factum voluerit intellegi.

(58) Lolliam Paulinam, quae fuit Gai principis ma- 117
trona, ne serio quidem aut sollemni caerimoniarum aliquo apparatu sed mediocrium etiam sponsalium cena, vidi zmaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus toto capite, crinibus, [spira,] auribus, collo, [monilibus,] digitisque — summa quadringentiens HS. colligebat —, ipsam confestim paratam mancupationem tabulis probare.

---

1 obstragulis sed *v*. -lis et **DFR²a**. obstra et **R¹**. abstrahet **d**. 4 bosphoro **R**. 5 at **D²F²a²** *in ras*. **d**. ant **a¹**. art **F¹R**. 7 similem **d**. -li *r*. 8 in senecta **d**. insecto *rv*. *exspectamus potius* similiter pectini insectam. 12 paruiset **DFR**. par//ui//// **d**. 15 solidum **d***v*. *om*. *r*. 18 velut e *Detl*. -lutae **a**. -luti **d**. -lut *r*. 20 singulis *v*. -li *ll*. 27 textu **d***v*. -to *r*. 28 *uncinos posui cum Friedlaendero ind. lect. Regi-* *1867 p. 4* 29 quae summa **R***v*. *dist. Detl.* 30 ipsa- -sa *r*. | paratam **ad**. -ti **F**. -ta *r*.

nec dona prodigi principis fuerant, sed avitae opes, pro-
118 vinciarum scilicet spoliis partae. hic est rapinarum ex-
itus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneri-
bus in toto oriente interdicta amicitia a *Gaio* Caesare
August*i* filio venenum biberet, ut neptis eius quadringen-
tiens HS. operta spectaretur ad lucernas. computet nunc
aliquis ex altera parte quantum Curius aut Fabricius in
triumphis tulerint; imaginetur illorum fercula et ex altera
parte Lolliam unam imperii mulierculam accubantem: non
119 illos curru detractos quam in hoc vicisse malit? nec
haec summa luxuriae exempla sunt. duo fuere maximi
uniones per omne aevum. utrumque possedit Cleopatra
Aegypti reginarum novissima per manus orientis regum
sibi traditos. haec, cum exquisitis cotidie Antonius sagi-
naretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina
meretrix lautitiam eius omnem apparatumque obtrectans,
quaerente eo quid adstrui magnificentiae posset respondit
120 una se cena *centiens HS.* absumpturam. cupiebat discere
Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. ergo sponsio-
nibus factis postero die quo iudicium agebatur magnificam
alias cenam, ne dies periret, sed cotidianam, Antonio ad-
posuit inridenti computationemque expostulanti. at illa
corollarium id esse et consumpturam eam cenam taxatio-
nem confirmans solamque se centiens HS. cenaturam, in-
ferri mensam secundam iussit. ex praecepto ministri unum
tantum vas ante eam posuere aceti, cuius asperitas visque
121 in tabem margaritas resolvit. gerebat auribus tum maxime
singulare illud et vere unicum naturae opus. itaque ex-
spectante Antonio quidnam esset actura detractum alterum
mersit ac liquefactum obsorbuit. iniecit alteri manum
L. Plancus, iudex sponsionis eius, eum quoque parant*e*
simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit
omine rato. comitatur fama unionis eius parem capta illla
tantae quaestionis victrice regina dissectum, ut esset in

---

4 Gaio *v.* gñ d. g̃ *r.* 5 Augusti *v.* -to *ll.* 8 et a². *om. r.* 17 posset RF²d. -sit *r.* 18 centiens HS *v. om. ll. cfr. Macrob. Sat. III 17, 15 [II 13].* | absumpturam F²a²d. ds- *r.* 27 tum a. cum *r.* 31 parante *Gesner.* -ti *ll.*

utrisque Veneris auribus Romae in Pantheo dimidia eorum cena.

(59) Non ferent hanc palmam spoliabunturque etiam 122 luxuriae gloria. prior id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres — ne triumviratu suo nimis superbiat Antonius paene histrioni comparatus —, et quidem nulla sponsione ad hoc product*us* — quo magis regium fiat —, sed ut experiretur in gloria palati quidnam saperent margaritae, atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit. Romae in promiscuum ac frequentem usum venisse Alexandrea 123 in dicionem redacta, primum autem coepisse circa Sullana tempora minutas et viles Fenestella tradit manifesto errore, cum Aelius Stilo Iugurthin*o* bell*o* unionum nomen inpo*sit*um maxime grandibus margaritis prodat.

(60) Et hoc tamen aeternae prope possessionis est. 124 sequitur heredem, in mancipatum venit ut praedium aliquod. conchylia et purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria paene et margaritis pretia fecit.

36. Purpurae vivunt annis plurimum septenis. latent 125 sicut murices circa canis ortum tricenis diebus. congregantur verno tempore mutu*o*que attritu lentorem cuiusdam cerae salivant. simili modo et murices, sed purpurae florem illum tinguendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus. liquoris hic minim*um* est in candida vena unde 126 pretiosus ille bibitur, nigrantis rosae colore sublucens. reliquum corpus sterile. vivas capere contendunt, quia

---

1 utrisque **d**. -iusque *r*. 3 ferenti **a**[2]. fecerent **R**[1]. -runt **R**[2]. 6. 7 *dist. ego*. 8 productus *ego*. -to *ll*. | refugium **DFa**. 9 quidnam **d**[2]. quid **F**[2]**a**[2]. quidam *r*. 10 margaritae **a**[2]. -ta *r*. | ne **R**. *om*. *r*. 12 alexandria **a**[2]. -eam **R**. -iam *r*. 13 redacta *v*. -tam *ll*. 15 Iugurthino bello *v*. -tinum (-th- **R**) -lum *ll*. 16 inpositum *v*. imponi cum **R**[2]. -uni cum **R**[1]. impunicum *r*. | grandibus **R**. -ius *r*. 19 ora **a**. horas *r*. 20 et **DFa**. e **d**. etiam **R**. 23 mutuoque *v*. -uumque *ll*. | attritu *v*. -to **R**[1]. -tum *r*. 26 minimum *Url. chrest. p. 135*. -mi **Rd***v*. -me *r*.

cum vita sucum eum evomunt. et maioribus quidem pur-
puris detracta concha auferunt, minores cum *testa* vivas
127 frangunt, ita demum eum exspuentes. Tyri praecipuus
hic Asiae, Meninge Africae et Gaetulo litore oceani, in
Laconica Europae. fasces *huic* securesque Romanae viam
faciunt, idemque pro maiestate pueritiae est. distinguit
ab equite curiam, dis advocatur placandis omnemque ve-
stem inluminat, in triumphali miscetur auro. quapropter
excusata et purpurae sit insania. sed unde conchyliis pre-
tia, quis virus grave in fuco, color austerus in glauco et
irascenti similis mari?

128 Lingua purpurae longitudine digitali, qua pascitur per-
forando reliqua conchylia. tanta duritia aculeo est. aquae
dulcedine necantur et sicubi flumen inmergitur, alioqui
captae et diebus quinquagenis vivunt saliva sua. conchae
omnes celerrime crescunt, praecipue purpurae. anni ma-
gnitudinem inplent.

129 (61) Quod si hactenus transcurrat expositio, fraudatam
profecto se luxuria credat nosque indiligentiae damnet.
quamobrem persequemur etiam officinas, ut, tamquam in
victu frugum noscitur ratio, sic omnes qui istis gaudent
130 praemia vitae suae calleant. concharum ad purpuras et
conchylia — eadem enim est materia, sed distat tempe-
ramento — duo sunt genera: bucinum minor concha ad
similitudinem eius qua bucini sonus editur, unde et causa
nomini, rotunditate oris in margine incisa. alterum pur-
pura vocatur can*ali*culato procurrente rostro et can*ali*culi
latere introrsus tubulato, qua proferatur lingua. praeterea
clavatum est ad turbinem usque aculeis in orbem septenis
fere, qui non sunt bucino, sed utrisque orbes totidem

---

2 testa *Hard.* *cfr. Arist. V 15 p. 547 A, 22.* terra (tr̄a **Rd** *ll.* | uiuas **Rd.** uitas **F²**. -tis *r.* 4 menige **R¹d.** minim' **R²**
5 huic *Dal. del.* **F²**. ut *r.* hinc fasces *edd. vett.* 13 aquae **Ra.** -a *r.* 14 dulcedine **ad.** -cedi **R.** -ci **F²**. -cidi *r.* | cantur **d.** 20 ut tamquam **F²a²**. uiam quam *r.* 22 praemia **FRa.** 25 et *om.* **Rd.** 27 canaliculato *cod. Dal. cfr.* *§ 103.* canic- *ll.* | canaliculi *cod. Dal.* canicula **F²** *in lac.* -li **a²** *in lac.* **R²** *in lac.* **d.** *om.* **D.** 28 proferatur **F²d.** proser- *r.*

quot habeant annos. bucinum nonnisi petris adhaeret
circaque scopulos legitur.
37. Purpurae nomine alio pelagiae vocantur. earum 131
genera plura pabulo et solo discreta: lutense putre limo
et algense enutritum alga, vilissimum utrumque. melius
taeniense in taenii*s* maris collectum, hoc quoque tamen
etiamnum levius atque dilutius. ca*l*cule*n*se appellatur
a calculo mari*s* mire aptum conchyliis, et longe optimum
purpuris dialu*t*ense, id est vario soli genere pastum. ca- 132
piuntur autem purpurae parvulis rarisque textu veluti nas-
sis in alto iactis, inest his esca, clusiles mordacesque
conchae, ceu mitulos videmus. has semineces sed reddi-
tas mari avido hiatu reviviscentes adpetunt purpurae por-
rectisque linguis infestant. at illae aculeo exstimulatae
claudunt sese comprimuntque mordentia. ita pendentes
aviditate sua purpurae tolluntur.
38. (62) Capi eas post canis ortum aut ante vernum 133
tempus utilissimum, quoniam, cum cerificavere, flux*o*s ha-
bent sucos. sed id tinguentium officinae ignorant, cum
summa vertatur in eo. eximitur postea vena quam diximus,
cui addi salem necessarium, sextarios ferme centenas
in libras; macerari triduo iustum, quippe tanto maior vis
quanto recentior, fervere in plumbo, singulas *a*qu*a*e am-
phoras [centenas] atque quingentenas medicaminis libras
aequa*li* ac modico vapore torreri et ideo longinquae for-
nacis cuniculo. ita despumatis subinde carnibus, quas ad-
haesisse venis necesse est, decimo ferme die liquata cor-
tina vellus elutriatum mergitur in experimentum et, donec
spei satis fiat, uritur liquor. rubens color nigrante de-
terior. quinis lana potat horis rursusque mergitur car- 134
minata, donec omnem ebibat saniem. bucinum per se

---

6 taeniis *Turn. adv. 9, 5.* taenaei **DF**. tenaei **R**. -nei **a**. -nii **d**. 7 calculense *Hard.* cauculose **R**^{2}**a**. -sae **d**. -lese *r*. | appellatur *Hard.* -antur *ll.* 8 maris *v.* -re **d**. -ri *r*. 9 dialutense *v.* -luc- *ll.* 15 pendentis **R**. 18 fluxos *v.* -xus *ll.* 21 salem **a**^{2}**d**^{2}. -lutem *r*. 23 aquae *inseruit Ianus cum edd. vett.* -lasque *ll.* 24 centenas *del. Detl.* | atque *ll.* ad *Hard.* aquae *Detl.* 25 aequali *Ianus.* -ari *ll. v.*

damnatur, quoniam fucum remittit. pelagio admodum al-ligatur, nimiaeque eius nigritiae dat austeritatem illam ni-toremque qui quaeritur cocci. ita permixtis viribus alterum
135 altero excitatur aut adstringitur. summa medicaminum in . . . libras vellerum bucini ducenae et e pelagio CXI. ita fit amethysti color eximius ille. at Tyrius pelagio pri-mum satiatur inmatura viridique cortina, mox permutatur in bucino. laus ei summa in colore sanguinis concreti, nigricans aspectu idemque suspectu refulgens. unde et Homero purpureus dicitur sanguis.
136 **39.** (63) Purpurae usum Romae semper fuisse video, sed Romulo in trabea. nam toga praetexta et latiore clavo Tullum Hostilium e regibus primum usum Etruscis devic-
137 tis satis constat. Nepos Cornelius, qui divi Augusti principatu obiit: Me, inquit, iuvene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat, nec multo post rubra Tarentina. huic successit di-bapha Tyria, quae in libras denariis mille non poterat emi. hac P. Lentulus Spinther aedilis cu-rulis primus in praetexta usus inprobabatur, qua purpura quis non iam, inquit, tricliniaria facit? Spinther aedilis fuit urbis conditae anno DC*XCI* Cicerone consule. dibapha tunc dicebatur quae bis tincta esset veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes paene com-modiores purpurae tinguuntur.
138 (64) In conchyliata veste cetera eadem sine bucino praeterque ius temperatur aqua et pro indiviso huma-potus excremento. dimidia et medicamina adduntur. s-gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata tantoqu-dilutior quanto magis vellera esuriunt.

40. Pretia medicamento sunt quidem pro fertilita-litorum viliora, non tamen usquam pelagii centenas libr-quinquagenos nummos excedere et bucini centenos scia-qui ista mercantur inmenso.

---

5 *lacunam ego indicavi.* L *Hard.* M *Detl. om. ll.* | ducen-**R**. | et e pelagio *Sill.* & e phelasio **R**[2]. & e palatio **R**[1]. te p-latio *r.* | CXI *om.* **R**. 22 DCXCI *Pighius ann. 3, 323.* DC

(65) Sed alia e fine initia, iuvatque ludere impendio 139
et lusus geminare miscendo iterumque et ipsa adulterare
adulteria naturae, sicut testudines tinguere, argentum auro
confundere ut electra fiant, addere his aera ut Corinthia.
41. non est satis abstulisse gemmae nomen amethystum,
rursum absolutum inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen
inprobum simulque luxuria duplex, et cum confecere
conchylia, transire melius in Tyrium putant. paenitentia 140
hoc primum debet invenisse artifice mutante quod damnabat.
inde ratio nata, votum quoque factum e vitio portentosis
ingeniis et gemina demonstrata via luxuriae, ut
color alius operiretur alio suavior ita fieri leniorque dictus.
quin et terrena miscere coccoque tinctum Tyrio tinguere
ut fieret hysginum. coccum Galatiae rubens gr*anu*m, ut 141
dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniae in 16,32
maxima laude est. verum, ut simul per*a*g*a*ntur nobilia 22,3
pigmenta, anniculo grano languidus sucus, idem a quadrimo
evanidus. ita nec recenti vires, neque senescenti.
abunde tractata est ratio qua se virorum iuxta feminarumque
forma credit amplissimam fieri.

42. (66) Concharum generis et pina est. nascitur 142
in limosis subrecta semper nec umquam sine comite, quem
pinoteren vocant, alii pinophylacem, id est *squ*illa parva,
aliubi cancer dapis adsectator. pandit se pina luminibus
orbum corpus intus minutis piscibus praebens. adsultant
illi protinus et, ubi licentia audacia crevit, inplent eam.
hoc tempus speculatus index morsu levi significat. illa
compress*a* quicquid inclusit exanimat partemque socio
tribuit.

(67) Quo magis miror quosdam existimasse aquati- 144
libus nullum inesse sensum. novit torpedo vim suam
ipsa non torpens, mersaque in limo se occultat piscium

---

1 e *om.* d. | fine R. -nem *r.* 14 granum *anonymi apud Barb.* grañ R. gramen *r.* 16 peragantur *v.* -untur *ll.*
17 grano R. gramini *r.* 23 pinoteren *v.* *cfr. Athenaei III 38 p. 89*[d]. -theren *ll.* | squilla *Barb.* chilla *ll.* 28 compressa *Pint.* *cfr. Athen. l. l.* συμμύει. -so a[2]. comprehensio a[1]d. conprehenso *r.* 32 merseque F[1]. uersaque R.

qui securi supernatantes obtorpuere corripiens. — (huius
iecori teneritas nulla praefertur.) — nec minor sollertia
ranae quae in mari piscatrix vocatur. eminentia sub ocu-
lis cornicula turbato limo exserit, adsultantibus pisciculis
144 detrahens, donec tam prope accedant ut adsiliat. simili
modo squatina et rhombus abditi pinnas exsertas moven
specie vermiculorum, item quae vocantur raiae. nam pa-
stinaca latrocinatur ex occulto transeuntes radio, quod te-
lum est ei, figens. argumenta sollertiae huius, quod tar-
dissimi piscium hi mugilem velocissimum omnium habente
in ventre reperiuntur.

145 **43.** Scolopendrae terrestribus similes, quas centipede
vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec
hamum egerant, deinde resorbent. at vulpes marinae si-
mili in periculo glutiunt amplius usque ad infirma linea
qua facile praerodant. cautius qui glanis vocatur averso
mordet hamos, nec devorat sed esca spoliat.

44. Grassatur aries ut latro, et nunc grandiorum na-
vium in salo stantium occultatus umbra si quem nand
voluptas invitet exspectat, nunc elato extra aquam capit
piscantium cumbas speculatur occultusque adnatans mergi

146 **45.** (68) Equidem et his inesse sensum arbitror qua
neque animalium neque fruticum sed tertiam quandam e
utroque naturam habent, urticis dico et spongeis.

Urticae noctu vagantur *l*ocu*m*que mutant. carnosa
frondis his natura, et carne vescuntur. vis pruritu mor-
dax eademque quae terrestris urticae. contrahit ergo s
quam maxime rigens ac praenatante pisciculo frondem sua
147 spargit complectensque devorat. alias marcenti similis
iactari se passa fluctu algae vice, contactos piscium a

5 detrahens **R**². pertr- *r*. retr- *Detl*. praetr- *coni. Ian*
7 itemque quae **R**. itemque *r*. | nam *ll.v*. *an* etiam?
16 quo **a**¹. quae **Rd**. | cautius **d**. clautius *r*. | auersos
-sus *r*. 25 agantur **DF**. -untur **a**¹. | locumque *ego* c
Arist. h. a. I 1 p. 487 B, 13. VIII 2 p. 590 A, 32. V 16 p. 548
24 ἀπολυόμεναι μεταχωροῦσι *(de part. an. IV 5 p. 681 A 3*
noctuque *ll.v*. 27 eademque quae *ll.v*. *an* eadem qua-
cfr. § 117. 144. 29 marcenti *ego*. -tis *ll.v*. *cfr. nor. I*
p. 25. | similis **R**²**d**. -li *r*. 30 contractos **R**.

trituque petrae scalpentes pruritum invadit. eadem noctu pectines et echinos perquirit. cum admoveri sibi manum sentit, colorem mutat et contrahitur. tacta uredinem mittit, paulumque si fuit intervalli, absconditur. ora e*i* in radice esse traduntur, excrementa per summa tenui fistula reddi.

(69) Spongearum tria genera accepimus: spissum ac 148 praedurum et asperum tragos [id] vocatur, spissum et mollius manos, tenue densumque, ex quo penicilli, Achillium. nascuntur omnes in petris, aluntur conchis, pisce, limo. intellectum inesse his apparet, quia, ubi avulsorem sensere, contractae multo difficilius abstrahuntur. hoc idem fluctu pulsante faciunt. vivere esca manifesto conchae mi- 149 nutae in his repertae ostendunt. circa Toronen vesci illis avulsas etiam aiunt et ex relictis radicibus recrescere. in petris cruoris quoque inhaeret colos, Africis praecipue quae generantur in Syrtibus. maximae fiunt manoe sed mollissimae circa Lyciam, in profundo autem nec ventoso molliores. in Hellesponto asperae, et densae circa Maleam. putrescunt in apricis locis, ideo optimae in gurgitibus. viventibus idem qui madentibus nigricans colos. adh*ae*- 150 ren*t* nec parte nec totae. intersunt enim fistulae quaedam inanes quaternae fere aut quinae, per quas pasci existimantur. sunt et aliae, sed superne concretae. et subesse membrana quaedam radicibus earum intellegitur. vivere constat longo tempore. pessimum omnium genus est earum quae aply*s*iae vocantur, quia *e*lui non possunt, in quibus magnae sunt fistulae et reliqua densitas spissa.

46. (70) Canicularum maxime multitudo circa eas 151 urinantes gravi periculo infestat. ipsi ferunt et nubem quandam crassescere super capita animalium planorum piscium similem, prementem eos arcentemque a reciprocando, et ob id stilos praeacutos lineis adnexos habere

---

2 perquirit **Ra**[2]. perquafrit *r*. 4 ei *v*. et *ll*. | radice **R**. -ces *r*. 7 *uncos ego posui et distinxi*. 20 idemque **dT** *edd. vett*. itemque *Barb*. *an* iisdemque? *cfr*. *Arist*. *h*. *a*. *V 16 p*. *548B*, *29*. | adhaerent *v*. -herens *ll*. 26 aplysiae *v*. -tiae **DF**. -itiae **d**. -yciae *r*. | elui *Barb*. flui **R**. fluuii *r*. 30 animalium **dT***v*. -li *r*. — animal id — *Detl*. *cfr*. *nov*. *luc*. *p*. *28*.

sese, quia nisi perfossae ita non recedant, caliginis et pa-
voris, ut arbitror, opere. nubem enim et nebulam, cuius
nomine id malum appellant, inter animalia haud ulla*m* com-
152 perit quisquam. cum caniculis atrox dimicatio. inguina
et calces omnemque candorem corporum adpetunt. salus
una in adversas eundi ultroque terrendi. pavet enim ho-
minem aeque ac terret, et *s*ors aequa in gurgite. ut ad
summa aquae ventum est, ibi periculum anceps adempta
ratione contra eundi, dum conetur emergere, et salus
omnis in sociis. funem illi religatum ab umeris eius tra-
hunt. hunc dimicans, ut sit periculi signum, laeva quatit,
dextera adprehenso stilo in pugna est. modicus alias
153 tractatus; ut prope carinam ventum est, nisi praeceleri vi
repente rapiunt, absumi spectant. ac saepe iam subducti
e manibus auferuntur, si non trahentium opem conglobato
corpore in pilae modum ipsi adiuvere. protendunt quidem
tridentes alii, sed monstro sollertia est navigium subeundi
atque ita e tuto proeliandi. omnis ergo cura ad specu-
landum hoc malum insumitur. **47.** certissima est securi-
tas vidisse planos pisces qui numquam sunt ubi maleficae
bestiae, qua de causa urinantes sacros appellant eos.
154 (71) Silicea testa inclusis fatendum est nullum *in*esse
sensum, ut ostreis. multis eadem natura quae frutici, ut
holothuriis, pulmonibus, stellis. adeoque nihil non gigni-
tur in mari ut cauponarum etiam aestiva animalia pernici
molesta saltu aut quae capillus maxime celat exsistant et
circumglobata escae saepe extrahantur, quae causa somnum

---

1 nisi **R**. nihil *r*. 3 ullam *v*. -la *ll*. 4 cum **R** *ex corr.* et **d**. ut *r*. 6 ultroque **d**. in utroque **R**^{2}. utroque *r*. 7 sors *ed. Bas.* frons **Ra**^{2}. ni fr- **a**^{1}. in fr- *r*. 9 emergere **R**^{2}. rem- *r*. 10 tradunt **DFa**. 11 sit **R**^{2}**a**. si *r*. 14 rapiūt **R**^{2}, *ut videbatur Iano*. -piat **d**. -puit *r*. | adsum **DFa**. | spectat **DFad**. 20 planos **R**^{2}**a**^{2}. -no **R**^{1}. -ne *r*. anthias *Pint. coll. Arist. h. a. IX 37 p. 620 B, 33.* 20 qui **Ra** quia *r*. 22 inesse *ego*. esse *ll. v*. 25 cauponarum **F**^{2}**a**^{2} canp- **DF**^{1}. camp- *r*. 26 et **F**^{2}**a**^{2}**d**. *om*. **R**. at *r*. 27 circumglobata **F**^{2}. -bate **d**. -bat *r*. | escae *om*. **d**. | extrahantur **R** -huntur *r*.

piscium in mari noctibus infestare existimatur. quibusdam vero ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

48. (72) Nec venena cessant dira, ut in lepore qui 155 in Indico mari etiam tactu pestilens vomitum dissolutionemque stomachi protinus creat, in nostro offa informis colore tantum lepori similis, in Indis et magnitudine et pilo, duriore tantum. nec vivus ibi capitur. aeque pestiferum animal araneus spinae in dorso aculeo noxius. sed nullum usquam exsecrabilius quam radius super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. arbores infixus radici necat, arma ut telum perforat vi ferri et veneni malo.

49. (73) Morbos universa genera piscium, ut cetera 156 animalia etiam fera, non accipimus sentire. verum aegrotare singulos manifestum facit aliquorum macies, cum in eodem genere praepingues alii capiantur.

50. (74) Quonam modo generent, desiderium et ad- 157 miratio hominum differri non patitur. pisces attritu ventrium coeunt tanta celeritate ut visum fallant, delphini et reliqua cete simili modo et paulo diutius. femina piscis coitus tempore marem sequitur ventrem eius rostro pulsans; sub partu mares feminas similiter ova vescentes earum. nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ovis interversando mares vitale adsperserint virus. non omnibus id contingit ovis in tanta multitudine. alioqui replerentur maria et stagna, cum singuli uteri innumerabilia concipiant.

51. Piscium ova in mari crescunt, quaedam summa 158 celeritate, ut murenarum, quaedam paulo tardius. plani piscium, quibus cauda non est .... aculeat*a*que, et testu-

---

2 innascuntur **F**². -nosc- *r*. 7 nec **R**. *om*. *r*. | aeque **R**. atque **ad**. adque **DF**. 12 ui **R**. ut *r*. 13 *inde a § 156 perierunt folia cod.* **D**; *integer demum est inde a X § 114*. 23 est **F**²**a**²**d**. et *r*. 25 replerentur **F**²**a**²**d**. -lentur *r*. 30 *lacunam ego indicavi. deesse videtur* crassa *vel* robusta. | aculeataque *ego*. -atique *ll*. obest aculeique *v*. *cfr*. *Arist. h. a. V 5 p. 540 B, 10. VI 10 p. 565 B, 23. V 3 p. 540 A, 31. de part. an. IV 13 p. 695 B, 7 sq. de gen. an. III 5 p. 756 B, 1.* | et *del*. **R**². ut *edd. ante Hard.*

dines in coitu superveniunt, polypi crine uno feminae naribus adnexo, saepiae et lolligines linguis, componentes inter se bracchia et in contrarium nantes. ore et pariunt. sed polypi in terram verso capite coeunt, reliqua mollium
159 tergis ut canes, item locustae et s*qu*illae, cancri ore. ranae superveniunt, prioribus pedibus alas feminae mare adprehendente, posterioribus clunes. pariunt minimas carnes nigras, quas *gy*rinos vocant, oculis tantum et cauda insignes, mox pedes figurantur cauda findente se in posteriores. mirumque semestri vita resolvuntur in limum nullo cernente, et rursus vernis aquis renascuntur quae fuere, nat*ur*ae perinde occulta ratione, cum omnibus annis
160 id eveniat. et mituli et pectines sponte naturae in harenosis proveniunt; quae durioris testae sunt, ut murices, purpurae, salivari*o* lentore, sicut acescente umore culices, apua spuma maris incalescente, cum admissus est imber; quae vero siliceo tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo aut spuma circa navigia diutius stantia defixosque palos et lignum maxime. nuper compertum in ostreariis umorem his fetificum lactis modo effluere. anguillae atterunt se scopulis. ea strigmenta vivescunt, nec alia est
161 earum procreatio. piscium diversa genera non coeunt praeter squatinam et raiam, ex quibus nascitur priore parte raiae similis, et nomen ex utroque compositum apud
162 Graecos trahit. quaedam tempore anni gignuntur et in umore ut in terra, vere pectines, limaces, hirundines eadem tempore evanescunt. piscium lupus et trichias bis anno parit, et saxatiles omnes. non*n*ulli ter, ut chalcis, cyprini sexiens, *s*corp*a*enae bis, ac sargi vere et autumno, ex planis squatina bis, sola autumno, occasu vergiliarum

---

5 squillae *v.* schi- *ll.* 6 mari **R**. 8 gyrinos *v.* crinos **d**. chri- *r.* | insignes **a**². -ne *r.* 12 naturae *Hard.* natae *ll.* 13 et pectines **Rd**. pect- *r.* | natura **a**. natae **F**²**R** *ex corr.* 15 salivario *v.* -riae *ll.* | acescente *cod. Salmant.* accre- **d**. acre- *r.* 21 se sub scopulis **R**² *in marg.* 23 raiam **R**. ranam *r.* 24 rariae **a**. 26 hiru///dines **R**. 28 nonnulli *Detl.* non mulli **F**². molli **a**². mulli *r.* 29 scorpaenae *codd. Barb.* -penae *Chiff.* **T**. corpoene **R**. -pene *r.*

plurimi piscium tribus mensibus Aprili, Maio, Iunio, salpae
autumno, sargi, torpedo, squali circa aequinoctium, molles
vere, saepia omnibus mensibus. ova eius glutino atramenti
ad speciem uvae cohaerentia masculus prosequitur adflatu,
alias sterilescunt. polypi hieme coeunt, pariunt vere ova 163
tortili vibrata pampino, tanta fecunditate ut multitudinem
ovorum occisi non recipiant cavo capitis quo praegnantes
tulere. ea excludunt L die, e quibus multa propter nu-
merum intercidunt. locustae et reliqua tenuioris crustae 164
ponunt ova super ova, atque ita incubant. polypus femina
modo in ovis sedet, modo cavernam cancellato bracchiorum
inplexu claudit. saepia in terreno parit inter harundines
aut sicubi enata alga, excludit quinto decimo die. lolligi-
nes in alto conserta ova edunt ut saepiae. purpurae, mu-
rices eiusdemque generis vere pariunt. echini ova pleni-
luniis habent hieme, et cocleae hiberno tempore nascuntur.

(75) Torpedo octogenos fetus haben*s* invenitur, eaque 165
intra se parit ova praemollia in alium locum uteri trans-
ferens atque ibi excludens. simili modo omnia quae car-
tilagin*e*a appellavimus. ita fit ut sola piscium et animal 78
pariant et ova concipiant. silurus mas solus omnium edita
custodit ova, saepe et quinquagenis diebus, ne absumantur
ab aliis. ceterae feminae in triduo excludunt, si mas
attigit.

(76) Acus sive belone unus piscium dehiscente propter 166
multitudinem utero parit. a partu *co*alescit vulnus, quod
et in caecis serpentibus tradunt. mus marinus in terra
scrobe effosso parit ova et rursus obruit terra, tricesimo
die refossa aperit fetumque in aquam ducit.

52. (77) Erythini et channae volvas habere traduntur,
qui trochos appellatur a Graecis ipse se inire. fetus om-
nium aquatilium inter initia visu carent.

53. (78) Aevi piscium me*mo*randum nuper exemplum 167

---

6 multitudinem F². -ne *r*. 13 quinto ac decimo R. 17 habens *v*. -ent F¹R¹ad. -et *r*. 19 cartilaginea *v*. -na *ll*. 25 belone *v*. *cfr. Arist. h. a. VI 13 p. 567 B, 23*. bellone *ll*. 26 coalescit *Gel*. qualescit R. quale sit *r*. callescit *edd. vett*. 28 terra *v*. -ras *ll*. 33 memorandum *v*. numer- *ll*.

accepimus. Pausilypum villa est Campaniae haud procul Neapoli. in ea in Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem sexagensimum post annum exspirasse scribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus eius ex eodem genere etiam tunc viventibus. quae mentio piscinarum admonet ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

168 **54.** (79) Ostrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Baiano aetate L. Crassi oratoris, ante Marsicum bellum, nec gulae causa sed avaritiae, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus pensiles invenerit balineas, ita mangonicatas villas subinde vendendo. is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicavit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque
169 aliubi meliora, sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennae, murena in Sicilia, elops Rhodi, et alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. nondum Britannica serviebant litora, cum Orata Lucrina nobilitabat. postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas, ac, ne li*s* *e*sse*t* inter duos sapores, nuper excogitatum famem longae advectionis a Brundisio compascere in Lucrino.

170 (80) Eadem aetate prior Licinius Murena reliquorum piscium vivaria invenit, cuius deinde exemplum nobilitas secuta est Philippi, Hortensi. Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore inpendio quam villam exaedificaverat euripum et maria admisit, qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. |XL| HS. e piscina ea defuncto illo veniere pisces.

171 **55.** (81) Murenarum vivarium privatim excogitavit ante alios C. Hirr*i*us, qui cenis triumphalibus Caesaris di-

---

8 Sergius *v.* sergi///n✝ **R**. -ginus *r*. 12 illas **F**^{2}. 20 lis esset *Barb.* litis sed *ll.* 25 hortensi **a**^{2}. -sii **d**. ortensi **a**^{1}. -sii **F**^{2}. ostensi **F**^{1}**R**. 28 |XL| HS. *Detl.* XL his e **d**^{2}. XL hase **R**^{1}. XL. in sae **a**^{1}. XL. pinsae **a**^{2}. hii se **F**^{1}. his e **d**^{1}. ipse **R**^{2}. ipsi **F**^{2}. | e piscina ea *ego.* *cfr. nov. luc p. 31.* ea *om.* **d**. piscinae a *rv.* 29 veniere *Barb.* -nire **FR**. -nere **d**. uiuere **a**. 31 C. Hirrius *Hard.* chyrus **d**. chirrus *r*.

ctatoris sex milia numero murenarum mutua adpendit. nam permutare quidem pretio noluit aliave merce. huius villam in*f*ra quam modicum |XL| piscinae vendiderunt. in- 172 vasit dein singulorum piscium amor. apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius orator, in qua murenam adeo dilexit ut exanimatam flesse credatur. in eadem villa Antonia Drusi murenae quam diligebat inaures addidit, cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

56. (82) Coclearum vivaria instituit Fulvius Lippinus 173 in Tarquiniensi paulo ante civile bellum quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albae quae in Reatino agro nascuntur, separatim ut Illyricae quibus magnitudo praecipua, Africanae quibus fecunditas, Solitanae quibus nobilitas. quin 174 et saginam earum commentu*m e*um es*se* sapa et farre aliisque generibus, ut cocleae quoque altiles ganeam inplerent, cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta sit ut LXXX quadrantes caperent singularum calices, auctor est M. Varro.

57. (83) Piscium genera etiamnum a Theophrasto 175 mira produntur. circa Babylonis rigua decedentibus fluviis in cavernis aquas habentibus remanere quosdam, inde exire ad pabula pinnulis gradientes crebro caudae motu, contraque venantes refugere in suas cavernas et in his obversos stare, capita eorum esse ranae marinae similia, reliquas partes gobionum, branchias ut ceteris piscibus. circa 176 Heracleam et Cro*m*nam et multifaria*m* in Ponto unum genus esse quod extremas fluminum aquas sectetur cavernasque sibi faciat in terra atque in his vivat, etiam reci-

---

2 uoluit Rd. 3 infra *ego. cfr. XVI 123.* intra *ll.* | |XL| *Detl.* XL Fa. quadraginta R. -giens d*(?)Dal.* 14 ut illyricae R. illy- *r.* 16 commentum eum esse *ego. videtur corruptum esse in* commentūtū ese, *nam* commentatū est R. -tatus est *r.* -mentus est *Pint.* 17 ut F²a². *om. r.* 19 *dist. ego.*

27 globionum a¹. gobiorum a². 28 Cromnam *vet. Dal.* cronam F². chronū R. crona *r.* Cromnam et Lycum *Hard.* ad Lycum amnem, Tion et Cromnam *coni. Dal. cfr. Theophr. frgm. 171, 7. Athen. VIII p. 331*ᶜ. | multifariam *Dal.* -ria *ll.*

procis amnibus siccato litore, effodi ergo motu demum
177 corporum vivere eos adprobant*e*. circa eandem Heracleam
[eodemque] Lyco amne decedente ovis relictis in limo ge-
nerari pisces qui ad pabula petenda palpitent exiguis bran-
chiis, quo fieri non indigo*s* umoris, propter quod et an-
guillas diutius vivere exemptas aquis, ova autem in sicco
maturari ut testudinum. eadem in Ponti regione adpre-
hendi glacie piscium maxime gobiones non nisi patinarum
178 calore vitalem motum fatentes. est in his quidem, tametsi
mirabilis est, tamen aliqua ratio. idem tradit in Paphla-
gonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus
in his locis, in quibus nullae restagnent aquae, miraturque
et ipse gigni sine coitu, umoris quidem vim aliquam in-
esse quam puteis arbitratur, ceu vero *in* ullis reperiantur
pisces. quicquid est hoc, certe minus admirabilem talpa-
rum facit vitam, subterranei animalis, nisi forte vermium
terrenorum et his piscibus natura inest.

179 **58.** (84) Verum omnibus his fidem Nili inundatio ad-
fert omnia excedente miraculo. quippe de*ced*ente eo mu-
sculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquae terraeque,
iam parte corporis viventes novissima effigie etiamn*um*
terrena.

180 **59.** (85) Nec de anthia pisce sileri convenit quae
5,131 plerosque adverto credidisse. Chelidonias insulas diximus
Asiae scopulosi maris ante promunturium *Tauri* sitas. ibi
frequens hic piscis et celeriter capitur uno genere. parvo
navigio et concolori veste eademque hora per aliquot dies
continuos piscator enavigat certo spatio escamque proicit.

---

2 adprobante *Ianus*. -ant *ll.* | Heracleam eandem R*r*. 3 eodemque *inclusi ego*. 5 indigos *Pint.* -go *ll.* 9 calorem Ra. | tametsi R^{2}F^{2}a^2. tamen si a^{1}d. tam si F^{1}R^1. 10 mirabilis/// F. mir- est *r*. 12 miraturque F^{2}a^2. -usque *r*. 14 arbitratur ceu R^{2}F^{2}a^2. ceu R^1. as F^{1}a^1. a d. *totus locus corruptus est. cfr. Theophr. frgm. 171, 11.* | in ullis *Ianus*. nullus d. -lis *r*. 19 decedente *coni. Dal.* degente d. detegente *r*. 21 etiamnum *v.* -non *ll.* 23 silere F^{2}d. | quae d *Dal.* que R^1. ique F^1. hiique F^2. idque R^2. itaque a *edd. vett.* 25 scopulosi maris F^2. scopulos in mari (malis R. mali F^1) *r*. | Tauri *inseruit Barb., sed post* ante. *cfr. V 131.*

quicquid ex eo mit*ti*tur, suspecta fraus praedae est, ca-
ve*t*que, quod timuit. cum id saepe factum est, unus ali-
quando consuetudine invitatus anthias escam adpetit. no- 181
tatur hic intentione diligenti ut auctor spei conciliatorque
capturae. neque est difficile, cum per aliquot dies solus
accedere audeat. tandem et aliquos invenit, paulatimque
comitatior postremo greges adducit innumeros, iam vetu-
stissimis quibusque adsuetis piscatorem agnoscere et e manu
cibum rapere. tum ille paulum ultra digitos in esca ia-
culatus hamum singulos involat verius quam capit, ab
umbra navis brevi conatu ra*pi*ens ita ne ceteri sentiant,
alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla
aut sonus ceteros abigat. conciliatorem nosse ad hoc 182
prodest, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. ferunt
discordem socium duci insidiatum pulchre noto cepisse
malefica voluntate; agnitum in macello a socio cuius in-
iuria erat et damni formulam editam condemnatumque addit
Mucianus aestimata lite. iidem anthiae, cum unum hamo
teneri viderint, spinis quas in dorso serratas habent lineam
secare traduntur eo qui teneatur extendente ut praecidi
possit. at inter sargos ipse qui tenetur ad scopulos li-
neam terit.

60. (86) Praeter haec claros sapientia auctores video 183
mirari stellam in mari. ea figura est, parva admodum
caro intus, extra duriore callo. huic tam igneum fervorem
esse tradunt ut omnia in mari contacta adurat, omnem
cibum statim peragat. quibus sit hoc cognitum experi-
mentis haud facile dixerim, multoque memorabilius d*u*xe-
rim id cuius experiendi cotidie occasio est.

61. (87) Concharum e genere sunt dactyli ab hu- 184
manorum unguium similitudine appellati. his natura in
tenebris remoto lumine alio fulgere claro, et quanto magis

---

1 ex ea **d**. | mittitur *Bas.* mutetur *ll. edd. vett.* | cavetque *cod. Dal.* -esque **F**^{1}. -ensque *rv.* 9 *an* capere? | ultra **F**^{2}. ultra ad *r.* 11 conatu rapiens *Dal.* -tur (-tu **R**) absens **FRa**. -tur abẽẽ **d**. 16 a *om.* **Fad**. 18 aestimata lite **R**. -at aliter *r.* 28. 29 duxerim *Dal.* dix- *ll.* 30 ab *om.* **Fad**. 32 fulgere **a**^{2}**d**. -gore **F**^{2}. fugere *r.*

umorem habeant lucere in ore mandentium, lucere in manibus atque etiam in solo ac veste decidentibus guttis, ut procul dubio pateat suci illam naturam esse quam miraremur etiam in corpore.

185 **62.** (88) Sunt et inimicitiarum atque concordiae miracula. mugil et lupus mutuo odio flagrant, conger et murena caudam inter se praerodentes. polypum in tantum locusta pavet ut, si iuxta videat, omnino moriatur, locustam conger; rursus polypum congri lacerant. Nigidius auctor est praerodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus concordes esse. omnes autem vivere quibus

186 caudae sic amputentur. at e contrario amicitiae exempla sunt praeter illa quorum diximus societatem ballaena et musculus, quando praegravi superciliorum pondere obrutis eius oculis infestantia magnitudinem vada praenatans demonstrat oculorumque vice fungitur.

Hinc volucrum naturae dicentur.

---

1 ore **d**. ora **a**[1]. hora *r*. 7 caudam **R**. -as **d**. -a *r*. 8 ut si **R**[2]**a**[2]. ut *r*. | uideat **R** *e corr*. uisum **d**. uidit *r*. | *dist. Sill. cfr. Arist. h. a. VIII 2 p. 590 B, 16.* 10 statis *r*. *cfr. nov. luc. p. 22.* estatis **R**. aest- **Fad**. 13 illos de **R**. | societate **R**. 14 quandoque **F**[2]**a**[2]. 16 fius uice **a**[1]**d**. uice *r*. eius vice *Detl.*

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER X.

---

1. (1) Sequitur natura avium, quarum grandissimi 1
et paene bestiarum generis struthocameli Africi vel Aethiopici altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt, ad hoc demum datis pinnis ut currentem adiuvent. cetero non sunt volucres, nec a terra tolluntur. ungulae his cervinis similes, quibus dimicant, bisulcae et comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. concoquendi sine dilectu de- 2
vorata mira natura, sed non minus stoliditas in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultaverint, latere sese existimantium. praemia ex iis ova propter amplitudinem quibusdam habita pro vasis conosque bellicos et galeas adornantes pinnae.

2. (2) Aethiopes atque Indi discolores maxime et in- 3
enarrabiles ferunt aves et ante omnes nobilem Arabia phoenicem, haud scio an fabulose, unum in toto orbe nec visum magno opere. aquilae narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cetero purpureus, caeruleam roseis caudam pinnis distinguentibus, cristis fa*u*ces caputque plumeo apice honestar*i*. primus atque diligentissime togatorum 4
de eo prodidit Ma*n*ilius senator ille maximis nobilis do-

---

6 ungulae his **a**². -la eis **d**. -la eius (ei; **R**) *r*. | similis **Rd**. 8 delectu *v*. 11 praecipua **R**². *del*. **F**². praemia *rv*. praemira *Detl*. 12 quibusdam habita pro *Pint*. pro qu- hab- *ll.v*. 14 et **Rd***v*. *om*. **Fa***(?)*. 15 Arabia **R**. -iae *r*. 19 fauces *Salm*. faces **F**¹**ad**. facies *r*. 20 honestari *Sill*. -are **RFa** *edd. vett*. -ante **d**. 21 Manilius *Detl. coll.* § 5 *et indice libri*. mamillius *ll*. *cfr. Mommsenus mus. Rhen. XVI p. 286.*

ctrinis doctore nullo: neminem exstitisse qui viderit vescentem, sacrum in Arabia Soli esse, vivere annis DXL, senescentem casiae turisque surculis construere nidum, replere odoribus et superemori. ex ossibus deinde et medullis eius nasci primo ceu vermiculum, inde fieri pullum, principioque iusta funera priori reddere et totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem et in ara
5 ibi deponere. cum huius alitis vita magni conversionem anni fieri prodit idem Manilius, iterumque significationes tempestatum et siderum easdem reverti, hoc autem circa meridiem incipere quo die signum arietis sol intraverit, et fuisse eius conversionis annum prodente se P. Licinio Cn. Cornelio consulibus CCXV. Cornelius Valerianus phoenicem devolavisse in Aegyptum tradit Q. Plautio Sex. Papinio consulibus. allatus est et in urbem Claudi principis censura, anno urbis DCCC, et in comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum esse nemo dubitaret.

6 **3.** (3) Ex his quas novimus aquilae maximus honos, maxima et vis. sex earum genera: melanaëtos a Graecis dicta [eadem in Valeria], minima magnitudine, viribus praecipua, colore nigricans. sola aquilarum fetus suos alit,
13 ceterae, ut dicemus, fugant; sola sine clangore, sine mur-
7 muratione. conversatur autem in montibus, secundi generis pygargus in oppidis et in campis, albicante cauda. tertii morphnos, quam Homerus et percnum vocat, aliqui et plangum et anatariam, secunda magnitudine et vi. huic vita circa lacus. Phemonoe Apollinis dicta filia dentes ei esse prodidit mutae alias carentique lingua, eandem

---

3 cassiae F². -ia F¹ad. casia R². cossa R¹. 4 et F² *om.* d. e *r.* 7 panchaiam F². -caiam a². pacaiam F¹. -atam R² *in ras.* -atum a¹. spectatam d. *cfr. Solin. 33, 12. Url. chrest. p. 145 vv.* pr- Panch- *pro spuriis habet.* 9 mamilius R. 15 est et F². esset *r.* 21 *uncos posuit Detl.* eademque valeria *Dal. videtur nomen aliquod, ut* leporaria, *latere in vr.* in ualeria: *cfr. Arist. h. a. IX 32 p. 618 B, 28* μελανάετος καὶ λαγωφόνος. 25 in oppidis mansitat *v.* 26 perennum F²a. 27 plangum et *Sill. coll. Arist. l. l. 23.* clangunt et R² lanugem a. clanuget Fd(R¹?).

aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. consentit et Boethus. ingenium est ei testudines raptas frangere e sublimi iaciendo, quae fors interemit poetam Aeschylum praedictam fatis, ut ferunt, ei*us* diei ruinam secura caeli fide caventem. item quarti generis est perc*no*pterus, eadem 8 oripela*rg*us, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed inbellis et degener, ut quam verberet corvus. eadem ieiunae semper aviditatis et querulae murmurationis. sola aquilarum exanima fert corpora, ceterae, cum occidere, considunt. haec facit ut quintum genus γνήσιον vocetur velut verum solumque incorruptae originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. superest haliaëtus clarissima oculorum acie, librans ex alto sese visoque in mari pisce praeceps in 9 eum ruens et discussis pectore aquis rapiens. illa quam tertiam fecimus aquaticas aves circa stagna adpetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. spectanda dimicatio, ave ad perfugia litorum tendente, maxime si condensa harundo sit, aquila inde ictu abigente alae et, cum adpetat, in lacus cadente umbramque suam nanti sub aquam a litore ostendente, rursus ave in diverso et ubi minime se credat exspectari emergente. haec causa gregatim avibus natandi, quia plures simul non infestantur respersu pinnarum hostem occaecantes. saepe et aquilae ipsae non tolerantes pondus adprehensum una merguntur. 10 haliaëtus tantum inplumes etiamnum pullos suos percutiens subinde cogit adversos intueri solis radios et, si coniventem humectantemque animadvertit, praecipitat e nido velut

2 Boethus *Barb. ex ind.* -tius **R**. -thuius **F**^{1}**a**^{1}**d**. -thuus **a**^{2}. poeta huius **F**^{2}. | ei **RFd**. et **a**. 3 fros **a**^{1}. sors *v*. 4 eius *v*. ei *ll*. 5 percnopterus *Barb. cfr. Arist. l. l. 32.* percepterus **d**. -turus **F**^{1}**a**^{1}. -tirus **R**. percipit irus **F**^{2}**a**^{2}. 6 oripelargus *codd. Gel. cfr. Arist. l. l. 34.* -perlacus **RF**^{1}**d**. morip- **a**. narip- **F**^{2}. 15 illa **d**. -lam *r*. *an* ut illa ... et aquaticas*? cfr. Arist. h. a. IX 34 p. 620 A, 5 sq.* 19 inde ictu *v*. in deiectu *ll*. | alae **d**. ala *r*. 20 lacus **d**. -tus *r*. | cadente **a**^{2}**d**^{2}. -tes **R**^{1}. -antes **a**^{1}. candente **F**. -tes **R**^{2}**d**^{1}. 21 aquam **FR**. -a *rv*. 24 hostem **R**. *om. r*. | obcecantes **R**^{2}. oceantes **R**^{1}. 27. 28 conniuentem **R**^{2}. conhib- *r*.

11 adulterinum atque degenerem. illum cuius acies firma contra stetit educat. haliaëti suum genus non habent, sed ex diverso aquilarum coitu nascuntur. id quidem quod ex his natum est in ossifrag*is* genus habet e quibus vultures minores progenerantur, et ex his magni qui omnino non generant. quidam adiciunt genus aquilae quam barbatam vocant, Tusci vero ossifragam.

12 (4) Tribus primis et quinto aquilarum generi inaedificatur nido lapis aëtites, quem aliqui dixere gagiten, ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. est autem lapis iste praegnans intus alio, cum quatias, velut in utero
13 sonante, sed vis illa medica non nisi nido dereptis. nidificant in petris et arboribus, pariunt et ova terna, excludunt pullos binos, visi sunt et tres aliquando. alterum expellunt taedio nutriendi. quippe eo tempore ipsis cibum negavit natura prospiciens ne omnium ferarum fetus raperentur. ungues quoque earum invertuntur diebus his, albescunt inedia pinnae, ut merito partus suos oderint. sed eiectos ab his cognatum genus ossifragi excipiunt et
14 educant cum suis. verum adultos quoque persequitur parens et longe fugat, aemulos scilicet rapinae. et alioquin unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut satietur, indiget. determinant ergo spatia nec in proximo praedantur. rapta non protinus ferunt, sed primo depo-
15 nunt expertaeque pondus tunc demum abeunt. oppetunt non senio nec aegritudine sed fame, in tantum superiore adcrescente rostro ut aduncitas aperiri non queat. a meridiano autem tempore operantur et volant, prioribus horis diei, donec inpleantur hominum conventu fora, ignavae sedent. aquilarum pinnae mixtas reliquarum alitum pinnas devorant. negant umquam solam hanc alitem fulmine exanimatam. ideo armigeram Iovis consuetudo iudicavit.

---

4 ossifragis *v.* -gi *ll.* 8 et **d**[1]. ÷ et **d**[2]. est *r.* 9 aeetites **R**[1]. aedi- **a**. edi- **Fd**. | gagaten **R**[2]**d**. -gite **R**[1] *(in marg.* gucacem*)*. 11 alio **F**[2]**a**[2]. aluo **R**[2]**d**[2]. auo *r.* 12 direptis **R**[2]**a**[2]*v*. 23 indiget **a**. -ent **R**[2]. in die et **R**[1]**d**. indie **F**. | spatia nec **F**[2]**a**[2]. *cfr. Arist. h. a. IX 32 p. 619 A, 31.* -net **F**[1]. -///et **R**. -et **a**[1]. ·tiantur et **d**. 31 negat **RF**[1]**a**. 32 iudicauit **d**. ind- *r*.

4. (5) Romanis eam legionibus Gaius Marius in secundo consulatu suo proprie dicavit. erat et antea prima cum quattuor aliis. lupi, minotauri, equi aprique singulos ordines anteibant. paucis ante annis sola in aciem portari coepta erat, reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. ex eo notatum non fere legionis umquam hiberna esse castra ubi aquilarum non sit iugum.

Primo et secundo generi non minorum tantum quadri- 17
pedum rapina sed etiam cum cervis proelia. multum pulverem volutatu collectum insidens cornibus excutit in oculos, pinnis ora verberans, donec praecipitet in rupes. nec unus hostis illi satis est. acrior cum dracone pugna multoque magis anceps, etiamsi in aëre. ova hic consectatur aquilae aviditate malefica. a*qu*ila ob hoc rapit ubicumque visum, ille multiplici nexu alas ligat ita se inplicans ut simul decidat.

5. (6) Est percelebris apud Seston urbem aquilae 18
gloria: esse *e*ductam a virgine, retulisse gratiam aves primo, mox deinde venatus adgerentem, defuncta postremo in rogum accensum eius iniecisse sese et simul conflagrasse. quam ob causam incolae quod vocant heroum in eo loco fecere appellatum Iovis et virginis, quoniam illi deo ales adscribitur.

6. (7) Vulturum praevalent nigri. nidos nemo attigit. 19
ideo et fuere qui putarent illos ex adverso *o*rbe advolare. falso. nidificant in excelsissimis rupibus. fetus quidem saepe cernuntur, fere bini. Umbricius haruspicum in nostro aevo peritissimus parere tradit ova tredecim, uno

---

6 ferre R^2. 7 legionis F^2d. -nes *r*. | hibernasse F^2. -nas///se R^2. 12 ora R^2a^2. *om. r.* 13 illi *v*. -le d. -lis *r*. | acrior est a^2*v*. 15 aquila *ego*. ab illa FRa^1. at illa a^2d*v*. 17. 18 decidat est percelebris a^2*v*. -Est -bre F^2. -Sepae celebres a^1. -saepe -bre F^1. ---bres R^1d. ---bris R^2. 18 seston F^2 *in ras.* R^2. sexto *r*. 19 gloria: esse eductam *ego*. gloria esse ductam Fa^2d. --ducam a^1. gloria ee ductam R^1. -riare eductam R^2 25 attingit Ra^1d. 26 aduerso F^2 *in ras* -sa *r*. | orbe *v*. urbe *ll*.

ex his reliqua ova nidumque lustrare, mox abicere. triduo autem ante advolare eos ubi cadavera futura sunt.

20 7. (8) Sanqualem avem atque inmusulum augures Romani magn*a* *in* quaestione habent. inmusulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse et sanqualem ossifrag*ae*. Masurius sanqualem ossifragum esse dicit, inmusulum autem pullum aquilae, priusquam albicet cauda. quidam post Mucium augurem visos non esse Romae confirmavere, ego, quod veri similius, in desidia rerum omnium arbitror non agnitos.

21 8. (9) Accipitrum genera sedecim invenimus, ex his aegithum claudum altero pede prosperrimi augurii nuptialibus negotiis et pecuariae rei; triorche*m* a numero testium, cui principatum in auguriis Phemonoe dedit. bute*o*nem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset. epileum Graeci vocant qui solus omni tempore apparet, ceteri hieme
22 abeunt. distinctio generum ex aviditate. alii non nisi e terra rapiunt avem, alii non nisi circa arbores volitantem, alii sedentem in sublimi, aliqui volantem in aperto. itaque et columbae novere ex iis pericula visoque considunt vel subvolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. in insula Africae Cerne in oceano accipitres totius Masaesyliae humi fetificant, nec alibi nascuntur illis adsueti gentibus.

23 (10) In Thraciae parte super Amphipolim homines et accipitres societate quadam aucupantur. hi ex silvis et harundinetis excitant aves, illi supervolantes deprimunt. rursus captas aucupes dividunt cum iis. traditum est missas in sublime sibi excipere eos, et cum sit tempus capturae, clangore ac volatus genere invitare ad occasionem. simile quiddam lupi ad Maeotim paludem faciunt. nam

---

1 triduo *v.* -diuo R^2 *in ras.* -diuū R^3. tria *r.* 2 ante aduolare RF^1. antea uolare F^{2}a^{1}d *(cum ras. ante* u*)*. ante duo uolare a^2 *(*duo *pertinebat ad* tria, *non ad* antea*)*. ante aut biduo volare *edd. ante Hard.* 4 magna in *Ianus*. magni *ll.* quaestioni R. -nē d. 5 ossifragae d. -gum *r.* 13 triorchem · che *ll.* 14 buteonem *v.* -ti- *ll.* 15 familia *v.* -liam *ll.* ex eo R. *om. r.* | cognominatam Rd. 25 parte a^2. -tes *r*

si partem a piscantibus suam accepere, expansa eorum
tia lacerant.

Accipitres avium non edunt corda. nocturnus accipiter 24
bindis vocatur, rarus etiam in silvis, interdiu minus cer-
ns. bellum internecivum gerit cum aquila, cohaeren-
que saepe prenduntur.

9. (11) Coccyx videtur ex accipitre fieri, tempore anni 25
uram mutans, quoniam tunc non ..... apparent reliqui
i perquam paucis diebus. ipse quoque modico tempore
tatis visus non cernitur postea. est autem neque adun-
unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, ne-
e alio quam colore, ac *r*ictu columbi potius. quin et
umitur ab accipitre, si quando una apparuere, sola
nium avis a suo genere interempta. mutat autem et 26
em, procedit vere, occultatur caniculae ortu inter*ea*que
it in alienis nidis, maxime palumbium, maiore ex parte
gula ova, quod nulla alia avis, raro bina. causa pullos
iciendi putatur, quod sciat se invisam cunctis avibus.
n minuta*e* quoque infestant. ita non fore tutam generi
stirpem opinatur, ni fefellerit, quare nullum facit ni-
n, alioqui trepidum animal. educat ergo subditum adul- 27
to feta nido. ille avidus ex natura praeripit cibos
quis pullis, itaque pinguescit et nitidus in se nutricem
vertit. illa gaudet eius specie miraturque sese ipsam
d talem pepererit. suos comparatione eius damnat ut
nos absumique etiam se inspectante patitur, donec
ripiat ipsam quoque iam volandi potens. nulla tunc
um suavitate carnis comparatur illi.

10. (12) Milui ex eodem accipitrum genere magnitu- 28
e differunt. notatum in his rapacissimam et famelicam
per alitem nihil esculenti rapere umquam ex funerum

---

1 acceperint R^{2}. 6 prenduntur Fa^{2}. praed- R^{1}a^{1}. prae-
t- R^{2}d. 8 *lacunam indicavi ego coll. Arist. h. a. VI 7
63 B, 15. excidisse videntur* apparet is cui similis est, sed
12 rictu *v.* uictu F^{2}R^{2}. uistu a^{1}. uitu F^{1}R^{1}d. uisu a^{2}.
13 sumitur R. | ab F^{2}a^{2}d. *om r.* 15 intereaque *Rhen.*
rque *Il.* semperque *v.* 19 minutae *anonymi ap. Dal. cfr.
st. h. a. IX 29 extr.* -tas F^{2}. -ta *r.* 21 *an* et alioqui?
22 feto R *ex corr.* -tu d. 24 sese F^{2}a^{2}. esse *r.*

ferculis nec Olympiae ex ara ac ne ferentium quidem manibus nisi lugubri municipiorum inmolantium ostento. iidem videntur artem gubernandi docuisse caudae flexibus, in caelo monstrante natura quod opus esset in profundo. milui et ipsi hibernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. traduntur autem et a solstitiis adfici podagra.

29 **11.** (13) Volucrum prima distinctio pedibus maxime constat. aut enim aduncos ungues habent aut digitos, aut palmipedum in genere sunt ut anseres et aquaticae fere aves. aduncos ungues habentia carne tantum vescuntur

30 ex parte magna; **12.** (14) cornices et alio pabulo, ut quae duritiam nucis rostro repugnantem volantes in altum in saxa tegulasve iaciant iterum ac saepius, donec quassatam perfringere queant. ipsa ales est inauspicatae garrulitatis, a quibusdam tamen laudata. ab arcturi sidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervae lucis templisque raro, alicubi omnino non adspici, sicut Athenis; * inauspicatissima fetus tempore, hoc est post solstitium.* praeterea sola haec etiam volantes pullos aliquamdiu pascit.*

31 (15) Ceterae omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos ac volare cogunt, sicut et corvi, qui et ipsi non carne tantum aluntur. sed robustos quoque fetus suos fugant longius. itaque parvis in vicis non plus bina coniugia sunt, circa Cra*n*nonem quidem Thessaliae singula perpetuo. genitores suboli loco cedunt.

32 Diversa in hac et supradicta alite quaedam. corvi ante solstitium generant, iidem aegrescunt sexagenis diebus siti maxime, antequam fici coquantur autumno. cornix ab eo tempore corripitur morbo.

---

2 mucipiorum **Fa**. 6 solisticio **R**. 13 *an* duritia . . repugnante? *structura enim vel Plinianae duritiae repugnat* 18 auspici **Ra**. 19 inauspicatissima — solstitium *ego huc transposui. in ll. v. leguntur post* aliquamdiu pascit. 23 *dis ego.* 24 una coniugia *Pint.* bini coniugio *Montigny quaest. in Plinii n. h. de an. libb. p. 69 coll. Arist. h. a. IX 31 init. sed Plinius Aristotelem male intellexit.* 25 cranonem **RF** //cranomen **F**[1]. cacra nomen **a**. cancranomen **d**. 28 egrescunt **R**[1]. agr- **a**[1]. nigr- **R**[2].

Corvi pariunt cum plurimum quinos. ore eos parere aut coire vulgus arbitratur, ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere atque in totum difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat: non Hercule magis quam in Aegypto ibim, sed illam exosculationem quae saepe cernitur qualem in columbis esse. corvi in auspiciis soli videntur intellectum habere signi- 33
ficationum suarum. nam cum Medi hospites occisi sunt, omnes e Peloponneso et Attica regione volaverunt. pessima eorum significatio, cum gluttiunt vocem velut strangulati.

(16) Uncos ungues et nocturnae aves habent, ut 34
noctuae, bubo, ululae. omnium horum hebetes interdiu oculi. bubo funebris et maxime abominatus publicis praecique auspiciis deserta incolit, nec tantum desolata sed dira etiam et inaccessa, noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis sed gemitu. itaque in urbibus aut omnino in luce 35
visus dirum ostentum est. privatorum domibus insidentem plurium scio non fuisse feralem. volat numquam quo libuit, sed transversus aufertur. Capitolii cellam ipsam intravit Sexto Palpellio Histro L. Pedanio cos., propter quod nonis Martiis urbs lustrata est eo anno.

13. (17) Inauspicata est et incendiaria avis, quam 36
propter saepenumero lustratam urbem in annalibus invenimus, sicut L. Cassio C. Mario cos., quo anno et bubone viso lustratam esse. quae sit avis ea non reperitur nec traditur. quidam ita interpretantur, incendiariam esse quaecumque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. alii spinturnicem eam vocant, sed haec ipsa quae esset inter aves qui se scire diceret non inveni. **14.** cli- 37
viam quoque avem ab antiquis nominatam animadvero. ignorari. quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriamt

---

4 inferantur F^2. -runtur *r*. 8 *post vv*. nam cum *videntur excidisse* ad Pharsalum, *cfr. Arist. h. a. l. l.* 18 plurium R^2. plurim R^1F^1. -imum *rv*. 22. 23 quapropter a^1d. propter quam a^2. *cfr. luc. p. 35.* 25 lustratam esse a^2. -ta esse F^2. -ta est R*v*. -actu esse a^1. -actata esse F^1d. | non RT. nec *rv*. 28 spiturnicem RF^1a^1.

respondere vates exitium imperio portendi, si dimitteretur, at si exanimaretur, praetori. et ille a*li*tem protinus concerpsit nec multo post inplevit prodigium.

(21) Vescuntur et glande in hoc genere pomisque 42 multae, sed quae carne tantum, non *bib*unt, excepto miluo, quod ipsum in auguriis dirum est. **19.** uncos ungues habentes omnino non congregantur et sibi quaeque praedantur. sunt autem omnes fere altivolae praeter nocturnas, et magis maiores. omnibus alae grandes, corpus exiguum. ambulant difficulter. in petris raro consistunt curvatura unguium prohibente.

(22) Nunc de secundo genere dicamus, quod in duas 43 dividitur species, oscines et alites. illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. **20.** itaque praecedent et ordine, omnesque reliquas in his pavonum genus cum forma tum intellectu eius et gloria. gemmantes laudatus expandit colores adverso maxime sole, quia sic fulgentius radiant. simul umbrae quosdam repercussus ceteris, qui et in opaco clarius micant, conchata quaerit cauda, omnesque in acervum contrahit pinnarum quos spectari gaudet oculos. idem cauda annuis vicibus amissa 44 cum foliis arborum, donec renascatur alia cum flore, pudibundus ac maerens quaerit latebram. vivit annis XXV. colores fundere incipit in trimatu. ab auctoribus non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed et malivolum, sicut anser verecundum, quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

(23) Pavonem cibi gratia Romae primus occidit orator 45 Hortensius aditiali cena sacerdotii. saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco exque eo quaestu reditus HS. sexagena milia habuit.

21. (24) Proxime gloriam sentiunt et hi nostri vigiles 46

---

2 ae ille **d**. ille **F**². et ille *r*. | alitem *coni. Sill.* autem *ll.* avem *Coler. ad Val. Max. V 6, 4.* 2. 3 concerpsit **a**². correpsit *r*. 5 *dist. ego et coni.* bibunt: *cfr. nov. luc. p. 47.* uiuunt *ll. v.* 16 intellectum **Fad**. | gloria *ed. Bas.* -am *ll.* 26 anser **d** *Dal.* -rum *r edd. vett.* -rem *ed. Bas.* 29 exitiali **F**². 31 quaestu **F**²**d**. -us **RF**¹**a**. | his **R**. HS *r*.

nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque
somno natura genuit. norunt sidera et ternas distinguunt
horas interdiu cantu. cum sole eunt cubitum, quartaque
castrensi vigilia ad curas laboremque revocant, nec solis
ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem
47 nuntiant cantu, ipsum vero cantum plausu laterum. im-
peritant suo generi, et regnum in quacumque sunt domo
exercent. dimicatione paritur hoc inter ipsos, velut ideo
tela agnata cruribus suis intellegentes, nec finis saepe *nisi*
commorientibus. quod si palma contingit, statim in victo-
ria canunt seque ipsi principes testantur. victus occultatur
silens aegreque servitium patitur. et plebs tamen aeque
superba graditur ardua cervice, cristis celsa, caelumque
sola volucrum adspicit crebra, in sublimi caudam quoque
falcatam erigens, itaque terori sunt etiam leonibus fera-
48 rum generosissimis. iam ex his quidam ad bella tantum
et proelia adsidua nascuntur — quibus etiam patrias no-
bilitarunt, Rhodum aut Tanagram; secundus est hono-
habitus Melicis et Chalcidicis —, ut plane dignae alit
49 tantum honoris perhibeat Romana purpura. horum sun
tripudia solistima, hi magistratus nostros cotidie regun
domusque ipsis suas claudunt aut reserant. hi fasce
Romanos inpellunt aut retinent, iubent acies aut prohiben
victoriarum omnium toto orbe partarum auspices. h
maxime terrarum imperio imperant, extis etiam fibrisqu
haud aliter quam opimae victimae dis grati. haber
ostenta ex se et praeposteri eorum vespertinique cantu
namque totis noctibus canendo Boeotiis nobilem illam a
versus Lacedaemonios praesagivere victoriam, ita coniec
interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.
50 (25) Desinunt canere castrati, quod duobus fit modi
lumbis adustis candente ferro aut imis cruribus, mox u

---

1 opera **F**^{2}**a**^{2}*v*. -am *r*. 9 intellegentium **Fad.** | nisi *co* *om. ll. cfr. § 206 ext. et § 119. XI 95. 102.* 17 *dist. co* *cfr. Url. vind. n. 194.* 18 aut tanagram **R**^{2}**T**. aut an- *r*. ac Tanagram*?* 21 magis coruus **R**^{1}. -uo **d**. 22 ipsi **F**^{2} *edd. vett.* 25 extis *Dal.* ex his *ll.* 26 gratis **F**^{2}. 27 se **R**^{2}**F**^{2}**a**^{2}*v*. *om. r. sed corrupta videntur; magis arrideat* sa

cere oblito figlina creta. facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur ceu gladiatorum. invenitur in annalibus in agro Ariminensi M. Lepido Q. Catulo cos. in villa Galerii locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

22. (26) Est et anseri vigil cura Capitolio testata de- 51
fenso, per id tempus canum silentio proditis rebus, quam ob causam cibaria anserum censores in primis locant. quin et fama amoris A*egii* dilecta forma pueri nomine ... Oleni et Glauces Ptolemaeo regi cithara canentis quam eodem tempore et aries amasse proditur. potest et sapientiae videri intellectus his esse. ita comes perpetuo adhaesisse Lacydi philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balineis, non noctu, non interdiu digressus.

(27) Nostri sapientiores qui eos iecoris bonitate no- 52
vere. fartilibus in magnam amplitudinem crescit, exemptum quoque lacte mulso augetur. nec sine causa in quaestione est quis tantum bonum invenerit, Scipione Metellus vir consularis an M. Seius eadem aetate eques Romanus. sed, quod constat, Messalinus Cotta, Messalae oratoris filius, palmas pedum ex his torrere atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. tribuetur enim a me culinis cuiusque palma cum fide. mirum in hac alite a 53
Morinis usque Romam pedibus venire. fessi proferuntur ad primos, ita ceteri stipatione naturali propellunt eos.

Candidorum alterum vectigal in pluma. velluntur quibusdam locis bis anno. rursus plumigeri vestiuntur. mollior quae corpori proxima, et e Germania laudatissima. candidi ibi, verum minores, gantae vocantur. pretium 54
plumae eorum in libras denarii quini. et inde crimina plerumque auxiliorum praefectis a vigili statione ad haec

---

6 est **R**^{2}**F**^{2}**a**^{2}*v*. *om. r.* 9 fama amoris **F**^{2}**a**^{2}*v*. -me mo- *r.* | Aegii *Hard.* argis *r.* *cfr. Aeliani de n. an. V 29.* | *lacunam ego indicavi; excidit nomen* Amphilochi: *cfr. Ael. l. l. Url. chrest. p. 150.* 20 Seius *Pint.* seseius *ll.* 22 palmas **F**^{2}**a**^{2}*v*. -ma *r.* | torrere **R**^{2}**F**^{2}**a**^{2}*v*. sorbere *r.* 31 plurae **F**^{1}. -ra **Rd.** 32 auxiliorum **F**^{2}*Dal.* -lium *r.* -liarium *edd. ante Dal.*

aucupia dimissis cohortibus totis; eoque deliciae processere ut sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem cervices possint.

55 (28) Aliud repperit Syriae pars quae Commagene vocatur, adipem eorum in vase aereo cum cinnamo nive multa obrutum ac rigore gelido maceratum ad usum praeclari medicaminis quod ab gente dicitur Commagenum.

56 (29) Anserini generis sunt chenalopeces et, quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere anseri minores. decet tetraonas suus nitor absolutaque nigritia in superciliis cocci rubor. alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum et colorem reddit. nec ulla ales excepto struthocamelo maius corpore inplens pondus, in tantum aucta ut in terra quoque inmobilis prehendatur. gignunt eos Alpes et septentrionalis regio
57 in aviariis saporem perdunt. moriuntur contumacia spiritu revocato. proximae his sunt quas Hispania aves tardas appellat, Graecia ὠτίδας, damnatas in cibis. emissa enim ossibus medulla odoris taedium extemplo sequitur.

58 **23.** (30) Inducias habet gens Pygmaea abscessu gruum
7,26 ut diximus, cum iis dimicantium. inmensus est tractu quo veniunt, si quis reputet, a mari Eoo. quando proficiscantur consentiunt, volant ad prospiciendum alte, ducem quem sequantur eligunt, in extremo agmine per vices qui adclament dispositos habent et qui gregem voce contineant
59 excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decidens indiligentiam coarguat. ceterae dormiunt capite subter alam condito alternis pedibus insistentes. duc erecto providet collo a

---

3 possint *v.* -unt *ll.* 6 gelidum **Fa.** 8 anserini **d** *Dal.* -ris *r.* -rum *edd. ante Dal.* | genera **a²**. 9 chenerotes **d** cereno- *r.* | uero **F²**. | anseres **F²**. 10 tetraonas *Politianus misc. 57 e Suet. Cal. 22.* et trahonas **Ra.** -na **F.** -aionas **d** | ius **a.** suus *r.* | absolutamque **Fad.** | nigritia *v.* -iam *ll.* 16 auiariis **a²**. uiua- **F²**. uia- *r.* 17 refocato *coni. Schaedelius diurn. gymn. Berol. 1868 p. 333. at v. § 82.* 25 adclament dispositos **a²**. -entes pos- **a¹**. -entis pos- **F.** -antis pos- **R²** addemras pos- **R¹**. ad dementis pos- **d²**. admentis pos- **d¹**. 26 habent **F²a²**. -eant **d.** -ebant *r.* 27 laxatus **R²**. lassa- *r*

praedicit. eaedem mansuefactae lasciviunt gyrosque quos-
dam indecoro cursu vel singulae peragunt. certum est 60
Pontum transvolaturas primum omnium angustias petere
inter duo promunturia Criumetopon et Carambim, mox
saburra stabiliri. cum medium transierint, abici lapillos
e pedibus, cum attigerint continentem, et e gutture hare-
nam. Cornelius Nepos, qui divi Augusti principatu
obiit, cum scriberet turdos paulo ante coeptos saginari,
addidit ciconias magis placere quam grues, cum haec nunc
ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse.

(31) Ciconiae quonam e loco veniant aut quo se refe- 61
rant inconpertum adhuc est. e longinquo venire non
dubium eodem quo grues modo, illas hiemis, has aestatis
advenas. abiturae congregantur in loca certa, comitataeque
sic ut nulla generis sui relinquatur nisi captiva et serva
ceu lege praedicta die recedunt. nemo vidit agmen disce-
dentium, cum discessurum appareat, nec venire sed venisse
cernimus. utrumque nocturnis fit temporibus, et quamvis
ultra citrave pervolent, numquam tamen advenisse usquam
nisi noctu existimantur. Pythonos comen vocant in Asia 62
patentibus campis ubi congregatae inter se commurmurant,
eamque quae novissima advenit lacerant atque ita abeunt.
notatum post idus Augustas non temere visas ibi. sunt
qui ciconiis non inesse linguam confirment. honos iis
serpentium exitio tantus ut in Thessalia capital fuerit oc-
cidisse eademque legibus poena quae in homicidam.

(32) Simili anseres quoque et olores ratione com- 63
meant, sed horum volatus cernitur. Liburnicarum more
rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aëra quam
si recta fronte inpellerent, a tergo sensim dilatante se
cuneo porrigitur agmen largeque inpellenti praebetur

---

1 *post* praedicit *Noltenius quaest. Plin. p. 19 inseri vult § 63* Liburnicarum — recipiunt. 1. 2 *vv.* eaedem — peragunt *Url. chrest. p. 152 transposuit in § 60 post* attigisse. 2 decoro *voluit Ianus.* 6 tellurem d^1. continentem *r.* | guttrae F^1. gutere Rd. 10 ategisse R. tetig- a. 11 veniant *v.* eue- *ll.* 14 loca F^{2}R^2. -co *rv.* | certo d*v.* 22 lancinant *Solin. 40, 25.* 25 capitale R*v.* 25. 26 occisisse Fa. -ississe d.

aurae. colla inponunt praecedentibus, fessos duces ad
terga recipiunt. — (Ciconiae nidos eosdem repetunt, ge-
netricum senectam invicem educant.) — olorum morte
narratur flebilis cantus, falso, ut arbitror aliquot experi-
mentis. iidem mutua carne vescuntur inter se.
64 (33) Verum haec commeantium per maria terrasque
peregrinatio non patitur differri minores quoque quibus
est natura similis. utcumque enim supra dictas magni-
65 tudo et vires corporum invitare videri possint, coturnices
ante etiam semper adveniunt quam grues, parva avis et,
cum ad nos venit, terrestris potius quam sublimis. ad-
volant et hae simili modo, non sine periculo navigantium,
cum adpropinquavere terris. quippe velis saepe incidunt,
66 et hoc semper noctu, merguntque navigia. iter est his
per hospitia certa. austro non volant, umido scilicet et
graviore vento. aura tamen vehi volunt propter pondus
corporum viresque parvas. hinc volantium illa conquestio
labore expressa. aquilone ergo maxime volant ortygometra
duce. primam earum terrae adpropinquantem accipiter
rapit. semper hinc remeantes comitatum sollicitant, ab-
67 euntque una persuasae glottis et otus et cychramus. glottis
praelongam exserit linguam, unde ei nomen. hanc initio
blandita peregrinatione avide profectam paenitentia in vo-
latu cum labore scilicet subit, reverti incomitat*am* piget
et sequi, nec umquam plus uno die pergit, in proximo
hospitio deserit. verum invenitur alia antecedente anno
68 relicta simili modo in singulos dies. cychramus perse-
verantior festinat etiam pervenire ad expetitas sibi terras.

---

2 *uncos ego posui; transponenda verba videntur in § 62 post* visas ibi *vel post* confirment. *cfr. etiam Solin. l. l.* 4 falsos F a. -sis d. 8. 9 *dist. Ianus diurn. litt. ant. 1834 n. 52 p. 422.* 8 enim *om.* R. 9 inuitari R. 12 hae *v.* haec *ll. ceterum cfr. § 85. 127.* 20 hinc F[2]d. hic *r.* 21 persuasae *cod. Murb.* -asa F a. -as/// R[1]. per sua signa R[2] *edd. ante Rhen.* peruersa d. | glottis et otus d[2] (et *in ras.*). gluttisset otus F a. gloti/// R[1]. glotites R[2]. | glottis d. gluttis F a. gotis R[1]. glotites R[2]. 23 prouectam a[2] *edd. vett.* | poenitentia F. -tiam (pen- a) *r.* 24 incomitatam *v.* -ta *ll.* 27. 28 perseuerantior d. -atior (R *eraso* n) *r.*

itaque noctu [is] eas excitat admonetque itineris. otus
bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminen-
tibus, unde et nomen illi — quidam Latine *ax*ionem vo-
cant — imitatrix alias avis ac parasita et quodam genere
saltatrix. capitur haud difficulter ut noctuae, intentam
in aliquem circumeunte alio. quod si ventus agmen ad- 69
verso flatu coepit inhibere, pondusculis lapidum adprehensis
aut gutture harena repleto stabilitae volant. coturnicibus
veneni semen gratissimus cibus, quam ob causam eas
damnavere mensae, simulque comitialem propter morbum
despui suetum, quem solae animalium sentiunt praeter
hominem.

24. (34) Abeunt et hirundines hibernis mensibus, 70
sola carne vescens avis ex iis quae aduncos ungues non
habent. sed in vicina abeunt apricos secutae montium
recessus, inventaeque iam sunt ibi nudae atque deplumes.
Thebarum tecta subire negantur, quoniam urbs illa sae-
pius capta sit, nec Biz*y*es in T*h*recia propter scelera
Terei. Caecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum 71
dominus comprehensas in urbem secum auferens victoriae
nuntias amicis mittebat in eundem nidum remeantes inlito
victoriae colore. tradit et Fabius Pictor in annalibus
suis, cum obsideretur praesidium Romanum a Ligustinis,
hirundinem a pullis ad se adlatam, ut lino ad pedem eius
adligato nodis significaret quoto die adveniente auxilio
eruptio fieri deberet.

(35) Abeunt et merulae turdique et sturni simili modo 72
in vicina. sed hi plumam non amittunt nec occultantur,
visi saepe ibi quo hibernum pabulum petunt. itaque in
Germania hieme maxime turdi cernuntur. verius turtur

---

1 *uncos ego posui; librarium fefellit* noctuis *v. 2*. 3 axionem *v.* acsi- **a**^{2}. acti- *r*. 4 parasita **a**^{2}*v*. parans ita *r*. 6 aliquo **FRd**. 8 stabilitae *v*. -itate *ll*. *an* stabilitatae? 10 prudentium mensae *Solin. 11, 23*. 15 apricos **R** *ed. Bas.* africo **Fa**^{1}. -cos **a**^{2} *edd. vett.* -cae **d**. 18 Bizyes *Salm.* bizaes **a**^{2}. -zicis *r*. | in Threcia *Ianus*. in trecia **F**. intrema **R**^{1}**d**. intrant **R**^{2}. introeat **a**. 25 significaret **d**. -re *r*. | quoto **F**^{2}**a**^{2}*v*. quo **R** (*cum ras.*) **d**. quinto *r*.

occultatur pinnasque amittit. abeunt et palumbes. quonam
73 et in his incertum. sturnorum generi proprium catervatim volare et quodam pilae orbe circumagi omnibus in medium agmen tendentibus. volucrum soli hirundini flexuosi volatus velox celeritas, quibus ex causis neque rapinae ceterarum alitum obnoxia est. ea demum sola avium nonnisi in volatu pascitur.

25. (36) Temporum magna differentia avibus: perennes, ut columbae, semenstres, ut hirundines, trimenstres, ut turdi, turtures, et quae, cum fetum eduxere, abeunt, ut galguli, upupae.

74 **26.** (37) Auctores sunt omnibus annis advolare Ilium ex Aethiopia aves et confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas vocant. hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis exploratum sibi C r e m u t i u s tradit.

(38) Simili modo pugnant Meleagrides in Boeotia. Africae hoc est gallinarum genus gibberum, variis sparsum plumis. quae novissimae sunt peregrinarum avium in mensas receptae propter ingratum virus; verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

75 **27.** (39) Seleucides aves vocantur quarum adventum ab Iove precibus inpetrant Cadmi montis incolae fruges eorum locustis vastantibus. nec unde veniant quove abeant compertum, numquam conspectis nisi cum praesidio earum indigetur.

28. (40) Invocant et Aegyptii ibis suas contra serpentium adventum, et Elei Myiacoren deum muscarum multitudine pestilentiam adferente, quae protinus intereunt quam litatum est ei deo.

76 **29.** (41) Sed in secessu avium et noctuae paucis diebus latere traduntur. quarum genus in Creta insula

1 abeunte (*om.* et) **F**[1]**R**. 2 et in his *corrupta videntur* *an* est in his? | proprium **a**[2]*v*. pius **d**[2]. pus **d**[1]. prius *r*. 2 uirus **R**[2]**F**[2]**a**[2]*v*. munus **a**[1]. murus *r*. 23 casmi **F**[2]. Casii *Bar* casini *edd. vett.* 28 elei *codd. Gel.* eliti **F**[2]. eu/// **F**[1]. eui | Myiacoren *Salm.* mysac- **Rd**. snysac- **a**. nisac- **F** *in ra* myiagron *codd. Gel.* 30 quam **d** *edd. vett.* qua *r*.

non es*se*, etiam, si qua invecta sit, emori. nam haec
quoque mira naturae differentia. alia aliis locis negat,
tamquam genera frugum fruticumve sic et animalium.
non nasci tralaticium, invecta emori mirum. quid illud
est unius generis saluti adversum, quaeve ista naturae in-
vidia, aut qui terrarum dicti avibus termini? R*h*odos aqui-
lam non habet. Transpadana Italia iuxta Alpes Larium 77
lacum appellat amoenum arbusto agro ad quem ciconiae
non permeant, sicuti ne*c* octavum citra lapidem ab eo in-
mens*a* alioqui finitimo Insubrum tractu examina gracu-
lorum monedularum, cui soli avi furacitas argenti aurique
praecipue mira est. picus Martius in Tarentino agro ne-
gatur esse. nuper et adhuc tamen rara ab Appennino ad 78
urbem versus cerni coepere picarum genera quae longa
insignes cauda variae appellantur. proprium his calvescere
omnibus annis, cum serantur rapa. perdices non trans-
volant Boeotiae fines in Attica, nec ulla avis in Ponto
insula qua sepultus est Achilles sacratam ei aedem. in
Fidenate agro iuxta urbem ciconiae nec pullos nec nidum
faciunt. at in agrum Volaterranum palumbium vis e mari
quotannis advolat. Romae in aedem Herculis in foro 79
Boario nec muscae nec canes intrant. multa praeterea
similia, quae prudens subinde omitto in singulis generibus,
fastidio parcens, quippe cum Theophrastus tradat in-
vecticias esse in Asia columbas et pavones et cervos et
in Cyrenaica vocales ranas.

(42) Alia admiratio circa oscines. fere mutant colo- 80
rem vocemque tempore anni ac repente fiunt aliae, quod
in grandiore alitum genere grues tantum. hae enim se-
nectute nigrescunt. merula ex nigra rufescit, canit aestate,
hieme balbutit, circa solstitium muta. rostrum quoque

1 esse *ego*. est *ll.v*. 4 quid a². qd' d. quod r. 5 ista F²a². his d. is r. 6 Rhodos *v*. rodos *ll*. 9 nec *v*. ne *ll*. 9. 10 inmensa *v*. -so *ll*. 10 tractu d. -tum r. 25 cernos *ll*. *edd. vett.* corvos *ed. Bas.* 27 *aut* mutant fere *scribendum est aut excidisse aliquid putandum. an* omnes? *cfr. Arist. h. a. IX 49ᵇ p. 632 B, 14* τῶν δ' ὀρνέων πολλὰ μεταβάλλουσι. 28 ut tempore F a d.

anniculis in ebur transfiguratur, dumtaxat maribus. turdis
color aestate circa cervicem varius, hieme concolor.
81 (43) Lusciniis diebus ac noctibus continuis XV gar-
rulus sine intermissu cantus densante se frondium germine,
non in novissimum digna miratu ave. primum tanta vox
tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus; deinde
in una perfecta musica scientia: modulatus editur sonus
et nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur
82 inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, pro-
mittitur revocato, infuscatur ex inopinato, interdum et
secum ipse murmurat, plenus, gravis, acutus, creber,
extentus, ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus.
breviterque omnia tam parvulis in faucibus quae tot ex-
quisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit, ut
non sit dubium hanc suavitatem praemonstratam efficaci
auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. ac ne
quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec
83 iidem omnibus, sed sui cuique. certant inter se, palam-
que animosa contentio est. victa morte finit saepe vitam
spiritu prius deficiente quam cantu. meditantur [aliae]
iuveniores versusque quos imitentur accipiunt. audit disci-
pula intentione magna et reddit vicibusque reticent. in-
tellegitur emendatae correptio et in docente quaedam re-
84 prehensio. ergo servorum illis pretia sunt, et quidem
ampliora quam quibus olim armigeri parabantur. scio HS $\overline{\text{VI}}$
candidam alioquin, quod est prope invisitatum, venisse
quae Agrippinae Claudi principis coniugi dono daretur.
visum iam saepe iussas canere coepisse et cum symphonia
alternasse, sicut homines repertos qui sonum earum addita
in transversas harundines aqua foramen inspirantes lin-
guaeve parva aliqua opposita mora indiscreta redderent

---

7 *dist. ego.* 9. 10 promitur R. 13 tot *om.* R. 13. 14 in exquisitis R^2. 14. 15 ut non sit Fa. non sit ut d. sit non ut R. *an* non ut sit? *cfr. VII 1.* 17 singulis F^2v. -li r. | nec F^2Rd*Dal.* ut nec F^1a. et non *edd. ante Dal.* 20 aliae *om.* d^1. *uncos ego posui.* 22 reticent a^1dv. riticen/// F^1. reticens r *Brot.* -cet *coni. Dal.* 25 scio HS. $\overline{\text{VI}}$ *Detl.* sciotisui F^1. socii sui d. scio///ui F^2a. scio sestertiis sex R*(?)*. 26 inusitatum F^2a^2d. 29 *an* reperti sunt? 30. 31 linguaue F^1.

similitudine. sed hae tantae tamque artifices argutiae a 85
xv diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere
aut satiatas. mox aestu aucto in totum alia vox fit, nec
modulata aut varia. mutatur et color. postremo hieme
ipsa non cernitur. linguis earum tenuitas illa prima non
est quae ceteris avibus. pariunt vere primo cum pluri-
mum sena ova.

(44) Alia ratio ficedulis. nam formam simul colorem- 86
que mutant. hoc nomen autumno habent, postea melanco-
ryphi vocantur. sic et erithacus hieme, idem phoeni-
curus aestate. mutat et upupa, ut tradit Aeschylus
poeta, obscena alias pastu avis, crista visenda plicatili,
contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis.

(45) Oenanthe quidem etiam statos latebrae dies habet. 87
exoriente sirio occultata ab occasu eiusdem prodit, quod
miremur, ipsis diebus utrumque. chlorion quoque, qui
totus est luteus, hieme non visus, circa solstitia procedit.
30. merulae circa Cyllenen Arcadiae, nec usquam aliubi,
candidae nascuntur. ibis circa Pelusium tantum nigra
est, ceteris omnibus locis candida.

31. (46) Oscines praeter exceptas non temere fetus 88
faciunt ante aequinoctium vernum aut post autumnale,
ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

32. (47) Eo maxime sunt insignes halcyones. dies 89
earum partus maria qui navigant novere. ipsa avis paulo
amplior passere, colore cyanea, ex parte in*fer*iore tantum
purpurea, candidis admixta pinnis collo, gracili ac procero
rostro. alterum genus earum magnitudine distinguitur et
caret cantu. minores in harundinetis canunt. halcyonem 90

---

1 hae *v.* haec *ll.* *cfr. § 65. 127.* 8 *an* haud *excidit ante* alia? 9 ///habent **F**. non habent *r.* *cfr. Arist. h. a. IX* 49^b *p. 632 B, 33.* 25 qui *ego.* quique *ll.v.* quiqui *anonymus ap. Hard. Detl.* 26 cyanea *Rhen.* cyane nequa **d**. cyan neta a^1. cyaneo **RF** *in ras.* a^2. | inferiore *ego.* mtiore **F**. tenuiore **d**. maiore Ra^2 *in ras.* interiore *Rhen.* *cfr. Arist. h. a. VIII 3 p. 593 B, 11* τὸν δὲ νῶτον .... κυανοῦν ἔχουσιν. *IX 13 p. 615 B, 29* 27 purpurea *Rhen.* -ras **d**. -reas *r.* | *dist. ego.*
28 rostro *ego coll. Arist. h. a. IX 14 init. om. ll.v.* 29 caret *Ianus. om. ll.v. cfr. Arist. h. a. VIII 3 p. 593 B, 10.*

videre rarissimum est nec nisi vergiliarum occasu et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in latebras abeuntem. fetificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime. faciunt autem septem ante brumam diebus nidos et toti-
91 dem sequentibus pariunt. nidi earum admirationem habent pilae figura paulum eminenti ore perquam angusto, grandium spongearum similitudine. ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut spuma arida maris. nec unde confingantur invenitur. putant ex spinis aculeatis, piscibus enim vivunt. subeunt et in amnes. pariunt ova quina.

(48) Gaviae in petris nidificant, mergi et in arboribus. pariunt plurimum terna, sed gaviae aestate, mergi incipiente vere.

92 **33.** (49) Halcyonum nidi figura reliquarum quoque sollertiae admonet, neque alia parte ingenia avium magis admiranda sunt. hirundines luto construunt, stramento roborant. si quando inopia est luti, madefactae multa aqua pinnis pulverem spargunt. ipsum vero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepefaciendis ovis, simul ne durus sit infantibus pullis. in fetu summa aequitate alternant cibum. notabili munditia egerunt excrementa pullorum, adultioresque circumagi docent et foris saturi-
93 tatem emittere. alterum est hirundinum genus rusticarum et agrestium quae raro in domibus diversos figura sed eadem materia confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in augustum, utero capaci — mirum qua peritia — et occultandis habiles pullis et substernendis molles.
94 in Aegypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatio, quod humano opere perfici non posset. in eadem iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne

---

3 latebras **d***v*. -ris *r*. 4 maxime *Pint*. maxime in reliquis partibus est quidem mitius pelagus siculum utique (utrique **R**^{2}**a**^{3}. itaque **a**^{1}) tractabile *ll. edd. ante Hard.* 18 madefactae *Gel.* -ta *ll.* -tum *edd. ante Gel.* -tis *coni. Dal. cfr. Arist h. a. IX 7 p. 612 B, 24.* 27. 28 peritia et **F**^{2}**d**. -tiae **Ra**^{1}. -tia **a**^{2}. 31 eadem aegipto **F**^{2}. eadem Aegypto *edd. ante Hard*

laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis
diebus palea et stramento rostrum eius firmantes, con-
tinuatis per triduum noctibus tanto labore ut multas in
opere emori constet; eaque militia illis cum anno redit
semper. tertium est earum genus .... excavant ripas 95
atque ita in terra nidificant. — (Harum pulli ad cinerem
ambusti mortifero faucium malo multisque aliis morbis
humani corporis medentur.) — non faciunt hae nidos
migrantque multis diebus ante, si futurum est ut auctus
amnis attingat.

(50) In genere vit*i*parrarum est cui nidus ex musco 96
arido ita absoluta perficitur pila ut inveniri non possit
aditus. a*can*th*y*llis appellatur eadem figura ex lino intexens.
picorum aliquis suspenditur surculo primis in ramis cyathi
modo, ut nulla quadripes possit accedere. ga*l*gulos quidem
ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia
tutiores ita se sperant. iam publicum quidem omnium est 97
tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, cama-
rare ab imbri, aut fronde protegere densa. in Arabia
cinnamolgus avis appellatur. cinnami surculis nidificat.
plumbatis eos sagittis decutiunt indigenae mercis gratia.
in Scythis avis magnitudine otidis binos parit in leporina
pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. picae 98
cum diligentius visum ab homine nidum sensere, ova
transgerunt alio. hoc in his avibus quarum digiti non
sint accommodati complectendis transferendisque ovis miro
traditur modo. namque surculo super bina ova inposito

---

5 *lacunam ego indicavi. interiit nominis* ripariarum *mentio: cfr. index libri. ceterum totus locus videtur turbatus esse.*
6 in terra nidificant **T**. internid- *r*. | *uncos ego posui. vv.* harum—medentur *a Plinio margini adscripta puto et falso loco postea inserta. desumpta videntur e Celso IV 4, 1. cfr. etiam XXX 33.* 10 attingat **F**^{2}**a**^{2}*v*. -ant *r*. 11 vitiparrarum *Hard.* -tae par- **a**. paruarum **F**^{2}. uitae paru- *r*. 13 acanthyllis *Barb. coll. Arist. h. a. IX 13 p. 616 A, 5.* agatillis (-th- **d**) *ll.* | texens **a**^{1}. extex- **F**. 14 rami **RF** *in ras.* **d**. 15 galgulos *v.* gaug- *ll.* 20 cynamolgus **Fad**. cinnamologos *Dal.* κιννάμωμον *vocant Arist. l. l. Aelianus II 34. XVII 21. Antigonus Car. c. 49. cfr. Herodotus III 111.*

ac feruminato alvi glutino subdita cervice medio aequa utrimque libra deportant alio.

99 (51) Nec vero iis minor sollertia quae cunabula in terra faciunt corporis gravitate prohibitae sublime petere.

Merops vocatur genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pinnarum, superne cyaneo, primoribus rutilo. nidificat in specu sex pedum defossa altitudine.

100 Perdices spina et frutice sic muniunt receptaculum ut contra feram abunde vallentur. ovis stragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant. ne cui frequentior conversatio suspecta sit, transferunt alio. illae quidem et maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum ova ne incubando detineantur. tunc inter se dimicant mares desiderio femi-
101 narum. victum aiunt venerem pati. id quidem et coturnices T r o g u s et gallinaceos aliquando, perdices vero a domitis feros et novos aut victos iniri promiscue. capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis in*l*icem exeunte in proelium duce totius gregis. capto eo procedit alter ac subinde singuli. rursus circa conceptum feminae capiuntur contra aucupum feminam ex-
102 euntes ut rixando abigant eum. nec in alio animali par opus libidinis. si contra mares steterint feminae, aura ab his flante praegnantes fiunt, hiantes autem exserta lingua per id tempus aestuant. concipiunt et supervolantium adflatu, saepe voce tantum audita masculi, adeoque vincit libido etiam fetus caritatem, ut illa furtim et in occulto incubans, cum sensit feminam aucupis accedentem ad marem, recanat revocetque et ultro praebeat se libidini. rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium
103 saepe caecae *imp*etu sedeant. si ad nidum is coepit

---

1 ac feruminato *om.* **RdT.** 6 primoribus rutilo *ego coll. Arist. l. l. p. 615 B, 29* τὰ δ' ἐπ' ἄκρων τῶν πτερυγίων ἐρυθρά. priori (primori d) subrutilo *ll.* 7 nidificant **Rd.** | *an* defosso? 9 feras **Rd.** 19 inlicem *Scaliger ad Varr. de re rust. III 7, 6. Pint. Turnebus adv. 24, 38.* indicem *ll.* 22 eam *Dal. cfr. nov. luc. p. 15.* | neque **R.** 27 uicit **FR.** 31 impetu *Ianus.* metu **RF**^{2}**a**^{2}**d.** -tus **a**^{1}. -tuus **F**^{1}.

cedere, procurrit ad pedes eius feta, praegravem aut lumbem sese simulans, subitoque in procursu aut brevi iquo volatu cadit ut fracta ala aut pedibus, procurrit rum iamiam prehensurum effugiens spemque frustrans, nec in diversum abducat a nidis. eadem in pavore era ac materna vacans cura in sulco resupina glaeba terrae pedibus adprehensa operit. perdicum vita ad decim annos durare existimatur.

34. (52) Ab *h*is columbarum maxime spectantur simili 104
tione mores *i*ide*m*, sed pudicitia illis prima et neutri ta adulteria. coniugi fidem non violant communemque rvant domum. nisi caelebs aut vidua nidum non relin- it. et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt, ippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. ac plenum querela guttur saevique rostro ictus, mox in isfactione exosculatio et circa veneris preces crebris dum orbibus adulatio. amor utrique subolis aequalis. 105
pe et ex hac causa castigatio pigrius intrante femina pullos. parturienti solatia et ministeria ex mare. llis primo salsiorem terram collectam gutture in ora puunt praeparantes tempestivitatem cibo. proprium neris eius et turturum, cum bibant, colla non resu- are largeque bibere iumentorum modo.

35. Vivere palumbes ad tricensimum annum, aliquas 106
ad quadragensimum, habemus auctores, uno tantum ommodo unguium — eodem et argumento senectae —, i citra perniciem reciduntur. cantus omnibus similis ue idem trino conficitur versu praeterque in clausula

---

1 procurrit ad F^{2}a^2*v*. ad proc- *r*. 3 ut fracta *cod. Dal.* . *Arist. h. a. IX 8 p. 613 B, 18* ὡς ἐπίληπτος οὖσα. fr- ut R *l.* fr- aut *r* *edd. ante Sill.* | *an* vel pedibus? *cfr. Solin. 7, 31.* rocurrit F^2 *ed. Bas.* aut pr. *r. edd. vett.* 4 prehensurum press- R^{2}a. praes- *r*. | frustrans F^{2}d. -tras F^1. -trat R^1. atur R^2. -tans a. 6 vacans *Gel.* -ant F^{2}a^2. uocant *r*. -te *l. ante Gel.* 7 et ad F. 9 ab is F^2. auis F^{1}R. aues . 10 iidem, sed *Beroaldus.* inde sed (et Td^2 *in ras.*) *ll.* *um nondum sanatum puto.* 14 quisque a^2. 24 aliquas d. iquas (-os a) *r*. 26 incommodo F^2*v*. -omo- a^2. commodo d. quo modo *r*. | *dist. ego.* | senectae d. -ta *r*.

gemitu, hieme mutis, a vere vocalibus. **Nigidius** putat,
cum ova incubet sub tecto, nominatam palumbem relin-
107 quere nidos. pariunt autem post solstitium. columbae
et turtures octonis annis vivunt. **36.** contra passeri
minimum vitae, cui salacitas par. mares negantur anno
diutius durare argumento, quia nulla veris initio apparet
nigritudo in rostro, quae ab aestate incipit. feminis lon-
108 giusculum spatium. verum columbis inest quidam et
gloriae intellectus. nosse credas suos colores varietatem-
que dispositam. qui*n* etiam ex volatu quaeritur: plaudere
in caelo varieque sulcare. qua in ostentatione ut vi*n*ctae
praebentur accipitri, inplicatis strepitu pinnis, qui non
nisi ipsis alarum umeris eliditur, alioquin soluto volatu
in multum velociores. speculatur occultus fronde latro
109 et gaudentem in ipsa gloria rapit. **37.** ob id cum iis
habenda est avis quae tinnunculus vocatur. defendit enim
illas terretque accipitres naturali potentia in tantum ut
visum vocemque eius fugiant. hac de causa praecipuus
columbis amor eorum, feruntque, si in quattuor angulis
defodiantur in ollis novis oblitis, non mutare sedem co-
lumbas — quod et auro insectis alarum articulis quaesi-
vere aliqui non aliter innoxiis vulneribus —, multivaga
alioquin ave. est enim ars illis inter se blandiri et cor-
rumpere alias furtoque comitatiores reverti.

110 (53) Quin et internuntiae in magnis rebus fuere,
epistulas adnexas earum pedibus obsidione Mutinensi in
castra consulum Decumo Bruto mittente. quid vallum et
vigil obsidio atque etiam retia amne praetenta profuere
Antonio per caelum eunte nuntio? et harum amore in-
saniunt multi. super tecta exaedificant turres iis, nobili-
tatemque singularum et origines narrant vetere iam exemplo.
L. Axius eques Romanus ante bellum civile Pompeianum

---

1 a uere d *Hard.* habere *r.* vere *edd. ante Hard.* 2 nominatam d. -ta *r.* 3 cum R[1]d. post *r.* | solstitio d. 5 par *r* pars *ll.* 6 apparet d[2]T. *cfr. Arist. h. a. IX 7 p. 613 A, 30.* -reat a[2]*v.* -rent *r.* 10 quin *Rhen.* qui *ll.* 11 *dist. Ianus.* vinctae *Barb.* uictae *ll.* 16 tinnunculus d. *cfr. Colum. VIII 8, 7.* tinungulis F[1]a. ctin F[2]. tinn- R. 23 aue F[2]a[2]v. ab *r.*

denariis CCCC singulae paria venditavit, ut M. Varro tradit. quin et patriam nobilitavere in Campania grandissimae provenire existimatae.

(54) Harum volatus in reputationem ceterarum quo- 111
que volucrum inpellit. **38.** Omnibus animalibus reliquis certus et unius modi et in suo cuique genere incessus est, aves solae vario meatu feruntur et in terra et in aëre. ambulant aliquae, ut cornices, saliunt aliae, ut passeres, merulae, currunt, ut perdices, rusticulae, ante se pedes iaciunt, ut ciconiae, grues. expandunt alas pendentesque raro intervallo quatiunt *aliae*, aliae crebrius, sed et primas dumtaxat pinnas, aliae et tota latera plaudunt, 112
quaedam vero maiore ex parte compressis volant percussoque semel, aliquae et gemino ictu, aëre feruntur, velut inclusum eum prementes eiaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum. inpingi putes aliquas aut rursus ab alto cadere has, illas salire. anates solae quaeque sunt eiusdem generis in sublime protinus sese tollunt atque e vestigio caelum petunt, et hoc etiam ex aqua. itaque in foveas quibus feras venamur delapsae solae evadunt. vultur et fere graviores nisi ex procursu 113
aut altiore cumulo inmissae non evolant, cauda reguntur. aliae circumspectant, aliae flectunt colla, nec nullae vescuntur ea quae rapuere pedibus. sine voce non volant multae, aut e contrario semper in volatu silent. subrectae, pronae, obliquae in latera, in ora, quaedam et resupinae feruntur, ut, si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videantur.

39. (55) Plurimum volant quae apodes, quia careant 114

---

4 uolatus **F**^{2}*v*. uel- **R**^{1}. rel- *r*. 7.8 et aere (*om.* in) **R**. 11 aliae *ego inserui*, *om. ll. cfr. nov. luc. p. 82 n. 32.* 12 aliae et **ad**. alia et *r*. | plaudunt **F**^{2}**d**. pand- **a***v*. pland- *r*. *cfr. nov. luc. p. 81.* 15 uelut **F**^{2}**a**^{2}**d***v*. uel **F**^{1}**a**^{1}. ut **R**. 16 pronum **F**^{2}**a**^{2}*v*. prob- *r*. | impingi **F**^{2}**a**^{2}*v*. pingui **Ra**^{1}. -gi **F**^{1}**d**. | putes **F**^{2}**a**^{2}*v*. potes *r*. 17 ab alto **R**^{2}**a**^{2}*v*.. ab labi *r*. 19 e **R**^{2}**d**. *om. r*. 21 fere **F**. ferae *r*. 22 *aptius videtur* innixae. 23 nec nullae **a**^{2}. nec ullae *r*. nonnullae *v*. 25 *an* aliae *pro* aut? | subrecto **RF**^{1}**a**^{1}**d**. 29 *inde ab hoc loco codex* **D** *incipit integer esse.* | *an* carent?

usu pedum, ab aliis cypseli appellantur hirundinum specie. nidificant in scopulis. hae sunt quae toto mari cernuntur, nec umquam tam longo naves tamque continuo cursu recedunt a terra ut non circumvolitent eas apodes. cetera genera residunt et insistunt, his quies nisi in nido nulla: aut pendent aut iacent.

115 (56) Et ingenia aeque varia, ad pastum maxime. **40.** caprimulgi appellantur grandioris merulae adspectu fures nocturni. interdiu enim visu carent. intrant pastorum stabula caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis, qua iniuria uber emoritur caprisque caecitas quas ita mulsere oboritur. platea nominatur advolans ad eas quae se in mari mergunt et capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. eadem cum devoratis se inplevit conchis, calore ventris coctas evomit atque ita ex iis esculenta eligit testas excernens.

116 **41.** (57) Villaribus gallinis et religio inest. inhorrescunt edito ovo, excutiuntque sese et circumactae purificant aut festuca aliqua sese et ova lustrant. **42.** minimae avium cardueles imperata faciunt, nec voce tantum sed pedibus et ore pro manibus. est quae boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioquin parva est. equorum quoque hinnitus anthus nomine herbae pabulo adventu eorum pulsa imitatur ad hunc modum se ulciscens.

117 (58) Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc avem mittit, siptacen vocat, viridem toto corpore, torque tantum miniato in cervice distinctam. imperatores salutat et quae accipit verba pronuntiat, in vino praecipue lasciva. capiti

---

1 hirundinem **DFR**. 5 et **Fa**². *om r*. 8 *an* qui appellantur? *cfr. Arist. h. a. IX 30 p. 618 B, 2* ὁ δὲ καλούμενος αἰγοθήλας. | grandiores **dT** *Pint.* | merula *Pint. ex Arist. l. l.* 12 platalea *Cicero de nat. deor. II 49, 124, unde haec sumpta sunt.* 15 coctas **R**²**a**²*v*. concis **R**¹. cunctas *r*. 16 aesculeant **DF**. -lent **a**. eculeant **d**. | elegit **DFa**. ligit **d**. 17 religio inest **R**²**F**²**a**²**d**²*v*. -egiones **D**. -igiones *r*. 28 siptacen **a**. septagen *r*. sittacen *Gel.*

eius duritia eadem quae rostro. hoc, cum loqui discit, ferreo verberatur radio. non sentit aliter ictus. cum devolat, rostro se excipit, illi innititur levioremque ita se pedum infirmitati facit.

(59) Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, 118
sed expressior loquacitas certo generi picarum est. adamant verba quae loquantur, nec discunt tantum sed deligunt, meditantesque intra semet cura atque cogitatione intentionem non occultant. constat emori victas difficultate verbi ac, nisi subinde eadem audiant, memoria falli quaerentesque mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. nec vulgaris his forma, quamvis von spectanda. satis illis decoris in spe sermonis humani est. verum addiscere alias negant posse quam ex genere earum 119
quae glande vescantur, et inter eas facilius quibus quini sint digiti in pedibus, ac ne eas quidem ipsas *nisi* primis duobus vitae annis. latior his est lingua omnibusque in suo cuique genere quae sermonem imitantur humanum, quamquam id paene in omnibus contingit. Agrippina 120
Claudi Caesaris turdum habuit, quod numquam ante, imitantem sermones hominum. cum haec proderem, habebant et Caesares iuvenes sturnum, item luscinias Graeco ac Latino sermone dociles, praeterea meditantes assidue et in diem nova loquentes, longiore etiam contextu. docentur secreto et ubi nulla alia vox misceatur, adsidente qui crebro dicat ea quae condita velit ac cibis blandiente.

---

1 hoc cum **F**[2]**R**[2]. hae cum **a**[2]. hoc in ea (eo **a**[1]) *r*. 6 certo *om*. **Rd**. 7 tantum **R***v*. *om*. *r*. 7. 8 sed deligunt *ego*. se dil- **DF**[1]. et dil- **dT**. sed dil- *rv*. sed eligunt *Detl.*
8 cura atque **F**[2]**a**[2]*v*. -rā at- **R**[2]. corru at- **F**[1]. cruantque **d**. curu atque *r*. | cogitationem **Rd**. 11 hilarari si **F**[2]*v*. -re si **a**[2]. -lari si **F**[1]. -re si **a**[1]. -laris **DR**[1]**d**. -res **R**[2]. 13 spe *om*. **R**[1]. specie **d***v*. 14 uerbum **R**[2]. *an* verum verba discere? | quam **F**[2]. quam quae **R***v*. quae **ad**. que *r*. 15 eas **F**[2]. ea *r*. | quini **F**[2]**a**[2]*v*. in **a**[1]**d**. ni *r*. 16 nisi *v*. *om ll. cfr. Solin. 52, 44.*
17 latior his (is **a**[2]) est **F**[2]**a**[2]**R** *e corr*. *v*. latiores *r*. | linguae **DF**[1]**a**[1]**d**. -gue **R**[1]. 19 contingit **d**. -tigit *r*. 20 antea **F**[2].
22 sturnum item **R** *Dal.* it- st- *r edd. ante Dal.* 23. 24 in diem et assidue *ll.v. ego transposui.* 26 ac cibis **R** *Gel.* ad ciuis (-es **F**[2]) **DFd**[1]. ad elinis **d**[2]. alicui **a**.

121 **43.** (60) Reddatur et corvis sua gratia, indignation
quoque populi Romani testata, non solum conscienti
Tiberio principe ex fetu supra Castorum aedem genit
pullus in adpositam sutrinam devolavit, etiam religion
commendatus officinae domino. is mature sermoni a
suefactus, omnibus matutinis evolans in rostra in foru
versus Tiberium, dein Germanicum et Drusum Caesar
nominatim, mox transeuntem populum Romanum salutab
postea ad tabernam remeans, plurium annorum adsid
122 officio mirus. hunc sive aemulatione vicinitatis mance
proximae sutrinae sive iracundia subita, ut voluit vide
excrementis eius posita calceis macula, exanimavit ta
plebei consternatione ut primo pulsus ex ea regione, m
et interemptus sit funusque aliti innumeris celebratu
exsequiis, constratum lectum super Aethiopum duoru
umeros praecedente tibicine et coronis omnium gener
ad rogum usque qui constructus dextra viae Appiae
123 secundum lapidem in campo R*e*diculi appellato fuit. a
satis iusta causa populo Romano visa est exsequiarum
genium avis aut supplicii de cive Romano in ea urbe
qua multorum principum nemo deduxerat funus, Scipio
vero Aemiliani post Carthaginem Numantiamque dele
ab eo nemo vindicaverat mortem. hoc gestum M. S
124 vilio *C.* Cestio cos. a. d. v kal. Apriles. nunc quo
erat in urbe Roma haec prodente me equitis Rom
cornix e Baetica primum colore mira admodum nig
deinde plura contexta verba exprimens et alia atque
crebro addiscens. nec non et recens fama Crateri Mo
cerotis cognomine in Erizena regione Asiae corvor
opera venantis eo quod devehebat in silvas eos insiden
corniculi*s* umerisque. illi vestigabant agebantque eo p
ducta consuetudine ut exeuntem sic comitarentur et f

---

4 oppositam **R**. 12 posita *ll. an* inspersa? 16
corona (= multitudine)? *cfr. VIII 145.* 18 Rediculi *ed.* E
rid- **R** (ic *in ras.*) **a**²**d**. ridiaculi **a**¹. -aeuli *r.* **20** aut
an potius ac? 24 C *v.* g. **R**². o **Da**. ho **R**¹. u''o **d**. S
in ras. 27 contexta **DF**². -tu **F**¹**ad**. -tū **R**². -xa **R**¹. 28
mocerotis **DFad**. 31 corniculis *Dal.* -li *ll.*

tradendum putavere memoriae quidam visum per sitim 125
lapides congerentem in situlam monimenti, in qua pluvia
aqua durabat, sed quae attingi non posset. ita descen-
dere paventem expressisse tali congerie quantum poturo
sufficeret.

44. (61) Nec Diomedias praeteribo aves. Iuba cata- 126
ractas vocat et eis esse dentes oculosque igneo colore,
cetero candidis, tradens. duos semper his duces, alterum
ducere agmen, alterum cogere. scrobes excavare rostro,
inde crate consternere et operire terra quae ante fuerit
egesta. in his fetificare. fores binas omnium scrobibus.
orientem spectare quibus exeant in pascua, occasum qui-
bus redeant. alvum exoneraturas subvolare semper et
contrario flatu. uno hae in loco totius orbis visuntur, 127
in insula quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque 3,151
delubro, contra Apuliae oram, fulicarum similes. advenas
barbaros clangore infestant, Graecis tantum adulantur miro
discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes, aedemque
eam cotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt
atque purificant, unde origo fabulae Diomedis socios in
earum effigies mutatos.

45. (62) Non omittendum est, cum de ingeniis dis- 128
serimus, e volucribus hirundines indociles esse, e terrestri-
bus mures, cum elephanti iussa faciant, leones iugum
subeant, in mari vituli totque piscium genera mitescant.

46. (63) Bibunt aves suctu, ex his quibus longa 129
colla intermittentes et capite resupinato velut infundentes
sibi; porphyrio solus morsu bibit. idem est proprio ge-
nere, omnem cibum aqua subinde tinguens, deinde pede
ad rostrum veluti manu adferens. laudatissimi in Com-
magene. rostra his et praelonga crura rubent.

47. (64) Haec quidem et *h*aematopodi multo minori, 130

---

3 aquam a^2. | durabat a^{1}d. dabat R *in ras.* a^2. drubat *r.* | posset *v.* -sit *ll.* 4 poturo R^{2}d*v.* -tui F^2. -to a^1. -tero *r.* 8 tradens *ll.v.* *an* tradit? 14 hae F^{2}d. hac F^{1}R^2. haec a^2. *(cfr. § 65. 85).* hoc *r.* 16 fulicarum similes *ll.v.* *at cfr. nov. luc. p. 29.* 18 aedemque F^{2}d. ead- *r.* 32 haematopodi *vet. Dal. edd. vett.* aemant- DF^{1}R^{1}d. emant- *r.* himant- *Dal.*

quamquam eadem crurum altitudine. nascitur in Aegypto. insistit ternis digitis. praecipue ei pabulum muscae. vita in Italia paucis diebus.

(65) Graviores omnes fruge vescuntur, altivolae carne tantum. inter aquaticas mergi soli d*icuntur* devorare quae ceterae reddunt.

131 (66) Olorum similitudinem onocrotali habent, nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. h*u*c omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. mox perfecta rapina sensim inde in os reddita in veram alvum ruminantis modo refert. Gallia hos septentrionali proxima oceano mittit.

132 (67) In Hercynio Germaniae saltu invisitata genera alitum accipimus quarum plumae ignium modo conluceant noctibus. in ceteris nihil praeter nobilitatem longinquitate factam memorandum occurrit: **48.** phalerides in Seleucia Parthorum et in Asia, aquaticarum laudatissimae, rursus phasianae in Colchis — geminas ex pluma aures submittunt subriguntque —, Numidicae in parte Africae Numidia; omnesque iam in Italia.

133 (68) Phoenicopteri linguam praecipui saporis esse Apicius docuit nepotum omnium altissimus gurges. attagen maxime Ionius celeber et vocalis alias, captus vero obmutescens, quondam existimatus inter raras aves. iam et in Gallia Hispaniaque capitur et *per* Alpes etiam, ubi et phalacrocoraces, avis Baliarium insularum peculiaris, sicut Alpium pyrrhocorax luteo rostro niger et praecipuo sapore lagopus. pedes leporino villo nomen hoc dedere,
134 cetero candidae, columbarum magnitudine. non extra terram eam vesci facile, quando nec vita mansuescit et

---

1 eadem *v*. in eadem *ll*. 5 soli dicuntur *Ianus*. solida ut **R**. -da ue **d**[1]. -da et **d**[2]. -da ut *r*. | deuorauere **DFR**. 9 huc *v*. hoc *ll*. *cfr*. *XI 135. 138*. 11 in os **F**[2]**a***v*. onos **D**. onus **F**[1]. honor **R**. in denos **d**. 12 septentrionalis **DFa**. 14 accepimus **a**. 16 *sqq*. *dist*. *ego*. 24 inter raras **F**[2]**a**[2]*r*. inter has **d**[2] *in ras*. in terras *r*. 25 per *ed*. *Bas*.. *om*. *ll*. *edd*. *vett*. 26 aues **d***v*. | peculiares **Rd***v*. 27 praecipuò **R***r*. 28 pede **DFRd**. | nomen ei **d** *Dal*. ei nomen *edd*. *ante Dal*.

corpus ocissime marcescit. est et alia nomine eodem a coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo unctu cibis gratissima. visam in Alpibus ab se peculiarem Aegypti et ibim Egnatius Calvinus praefectus earum prodidit.

49. (69) Venerunt in Italiam Bedriacencibus bellis 135
civilibus trans Padum et novae aves — ita enim adhuc vocantur — turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratae. Baliares insulae nobiliorem etiam supra dicto porphyrionem mittunt. ibi et buteo accipitrum generis in honore mensarum est, item vipiones. sic vocant minorem gruem.

(70) Pegasos equino capite volucres et gryphas aurita 136
aduncitate [rostri] fabulosos reor, illos in Scythia, hos in Aethiopia. equidem et tragopana, de qua plures adfirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phoeniceo. nec Sirenes inpetraverint fidem, adfirmet licet Dinon Clitarchi celebrati auctoris pater in India esse mulcerique earum cantu quos gravatos somno lacerent. qui credat ista, et Me- 137
lampodi profecto aures lambendo dedisse intellectum avium sermonis dracones non abnuat, vel quae Democritus tradit nominando aves quarum confuso sanguine serpens gignatur, quem quisquis ederit intellecturus sit alitum colloquia, quaeque de una ave galerita privatim commemorat, etiam sine his inmensa vitae ambage circa auguria. nominantur ab Homero scopes, avium genus, neque 138
harum saturicos motus, cum insidientur, plerisque memoratos facile conceperim mente, neque ipsae iam aves noscuntur, quamobrem de confessis disseruisse praestiterit.

---

1 ocissime marcescit a^2. occisi marc- (emarc- **Rd**) *r*. | est et **F**^{2} *in ras.* est **ad**. esse *r*. 2 unctu **DRa**^{1}. tinctu (**F**^{2} *in ras.*) *rv*. 5 venerē **R**. -re/// **d**. 7 turdorum **F**^{2} *in ras.* a^2*v*. horum a^1. dorum *r*. 10 uiuiones **F**^{2}. bib- **d** *index libri*. 11 sic enim **R***v*. 13 *uncos ego posui.* rostri *glossema est ex § 196 huc illatum.* 18 cantus **DF**^{1}**R**. 20 aures **R***v*. augures *r*. auguri aures *Detl.* 21 abnuet **F**^{2}. | *cfr. Gellius X 12, 7.* 27 insidientur **d**^{2} *in ras.* **T**. -dentur a^2 *in lac. Hard.* -dent *edd. ante Hard.* assidientur *r*. 28. 29 noscuntur **d**. nasc- *r*. 29 disseruisse **F**^{2}**ad**. deconseruisset **F**^{1}. deseruisset *r*.

139 **50.** (71) Gallinas saginare Deliaci coepere, unde
pestis exorta opimas aves et suopte corpore unctas devo-
randi. hoc primum antiquis cenarum interdictis exceptum
invenio iam lege Gai Fanni consulis undecim annis ante
tertium Punicum bellum, ne quid volucre poneretur prae-
ter unam gallinam quae non esset altilis, quod deinde
140 caput translatum per omnes leges ambulavit. inventum-
que deverticulum est in fraude*m* earum gallinaceos quoque
pascendi lacte madidis cibis. multo ita gratiores adpro-
bantur. feminae quidem ad saginam non omnes eliguntur,
nec nisi in cervice pingui cute. postea culinarum artes,
ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede
uno dilatatae repositoria occupent. dedere et Parthi cocis
suos mores. nec tamen in hoc mangonio quicquam totum
placet, clune alibi, *alibi* pectore tantum laudatis.
141 (72) Aviaria primus instituit inclusis omnium generum
avibus M. Laelius Strabo Brundisi equestris ordinis. ex
eo coepimus carcere animalia coercere quibus rerum na-
tura caelum adsignaverat. **51.** maxime tamen insignis est
in hac memoria Clodi Aesopi tragici histrionis patina
HS $\overline{\text{C}}$ taxata, in qua posuit aves cantu aliquo aut humano
142 sermone vocales, HS $\overline{\text{VI}}$ singulas coemptas, nulla alia in-
ductus suavitate nisi ut in his imitationem hominis man-
deret, ne quaestus quidem suos reveritus illos opimos et
voce meritos, dignus prorsus filio a quo devoratas diximus
9,122 margaritas. non sit tamen a*rd*uum verum facere inter
duos iudicium turpitudinis, si qu*idem* minus est summas
rerum naturae opes quam hominum linguas cenasse.

---

5 uolucrum a². 8 diuerticulum F²a. | fraudem *cod. D*[…] -de *ll.* 9 madidis *codd. Gel.* maddidis DF¹R. -tis F². a[…]ditis ad. 12 clune DF¹a¹. -nę Rd. 15 alibi *ego inser*[…]
17 Laenius *Pint. cfr. Varro de re rust. III 5, 8.* 18 r[…]rum R. rebus *r.* 18. 19 naturae R. 21 HS. $\overline{\text{O}}$ taxata *Si*[…] in his taxata d (tax- *in ras.*). taxata a². contexa tua F². i[…] ista ea ia (eua R) *r.* 22 HS $\overline{\text{VI}}$ *Sill.* nūmis (*in ras.*) senis […] his ui a². in his ui (VI R) *r.* 23 in his F²d². his *r.* 26 s[…] Ra²*v.* sic F²*Detl.* si *r.* | arduum *ego nov. luc. p. 81.* auid[…] ut R². ut *rv.* | uerum *ll.v. de dictione cfr. VII 130.* verear co[…] *Detl.* | facere F² *in ras.* facile Rd. facere ui *r.* fatear facile […]
27 si quidem *Detl.* si quod *ll.* nisi quod *v.* | summas F². -ma[…]

52. (73) Generatio avium simplex videtur esse, cum 143
et ipsa habeat sua miracula, quoniam et quadripedes ova gignunt, chamaeleontes, lacertae, et quae diximus .... 9, 37 et 78
item serpentes. pennatorum autem infecunda sunt quae aduncos habent ungues. cenc*h*ris sola ex his supra quaterna edit ova. tribuit hoc avium generi natura ut fecundiores essent fugaces earum quam fortes. plurima pariunt struthocameli, gallinae, perdices, soli. coitus avibus duobus modis, femina considente humi, ut in gallinis, aut stante, ut in gruibus.

(74) Ovorum alia sunt candida, ut columbis, perdici- 144
bus, alia pallida, ut aquaticis, alia punctis distincta, ut meleagridum, alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. intus autem omne ovum volucrum bicolor, aquaticis lutei plus quam albi, id ipsum magis luridum quam ceteris. piscium unus color, in quo nihil candidi. avium ova ex 145
calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. aquatilium rotunda, reliqua fere fastigio cacuminata. exeunt a rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscumque emergunt portionibus. quae oblonga sint ova gratioris saporis putat Horatius Flaccus. feminam edunt quae rotundiora gignuntur, reliqua marem. umbilicus ovis a cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine.

53. Quaedam omni tempore coeunt, ut gallinae, et 146
pariunt praeterquam duobus mensibus hiemis brumalibus. ex iis iuvencae plura quam veteres, sed minora, et in eodem fetu prima ac novissima. est autem tanta fecunditas ut aliquae et sexagena pariant, aliquae cotidie, aliquae bis die, aliquae in tantum ut effetae moriantur.

---

3 *lacunam ego indicavi. Ianus voluit* inter aquatilia item. 4 inter R*(?)*. item *r*. 5 cenchris *Barb*. generis a^2. -ri (nulla) *edd. vett.* cancris *r*. 8 gallinae F^{2}a^2. ne Rd. nae *r*. | soli Rad. sali *r edd. ante Hard. Ianus voluit* oti, *magis aptum sit* otides. *sed fortasse* soli *delendum est: cfr. Arist. de gener. an. III 1 p. 749 B, 17. an* aliae? 9 considente F^{2}a^2*v*. -tinente *r*. 12 punctis F^{2}a^{2}d^2 *in ras. v.* -ta *r*. 13 rubri F^{2}a^2*v*. probri *r*. 15 quam F^{2}a^2. quo *r*. | albi *v*. alibi *ll.* | idque d*v*. 17 lenta d. lenia *r*. 27 et *ll.v. an* ut?

147 Hadrianis laus maxima. columbae deciens anno pariunt, quaedam et undeciens, in Aegypto vero etiam brumali mense. hirundines et merulae et palumbi et turtures bis anno pariunt, ceterae aves fere semel. turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes paene contextim, in secessu generant. a coitu decem diebus ova maturescunt in utero. vexatis autem gallinae et columbae pinna evulsa aliave simili iniuria diutius.

148 Omnibus ovis in medio vitelli parva inest velut sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes. in ovo certe gutta ea salit palpitatque. ipsum animal ex albo liquore ovi corporatur. cibus eius in luteo est. omnibus intus caput maius toto corpore, oculi compressi capite maiores. increscente pullo candor in medium vertitur, luteum cir-
149 cumfunditur. vicensimo die si moveatur ovum, iam viventis intra putamen vox auditur. ab eodem tempore plumescit, ita positus ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram vero alam supra caput. vitellus paulatim deficit. aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua ani-
150 malia. quaedam gallinae omnia gemina ova pariunt et geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celsus auctor est, alterum maiorem. aliqui negant omnino geminos excludi. plus vicena quina incubanda subici vetant. parere a bruma incipiunt. optima fetura ante vernum aequinoctium. post solstitium nata non inplent magnitudinem iustam, tantoque minus quanto serius provenere.

151 **54.** (75) Ova incubari intra decem dies edita utilissimum. vetera aut recentiora infecunda. subici inpari numero debent. quarto die postquam coepere incubari, si contra lumen cacumine ovorum adprehenso una manu purus et uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur

---

6 decem diebus **d**. 7 aliaue **F**^{2}*v*. -aeue *r*. 8 diutius *r*. -inus *ll*. 9 in medio **d**. in *om. rv*. | uituli **DFa**. 11 gigni **F** *in ras*. **ad***v*. -nunt *r*. 13 luteo **a**^{2}*v*. -to *r*. 16 si **F**^{2}**R**^{2}*r*. *om. r*. | mouetur **d**. 21 omnia gemina **F**^{2}**R**^{2}**d***v*. gemina **a**^{2}. omnia *r*. *cfr. Arist. h. a. VI 3 p. 562 A, 28* πάντα δίδυμα τίκτουσι. 25 a **F**^{2}**a**^{2}**d***v*. *om. r*. 31 una **F**^{2}. ima *r*.

esse proque eis alia substituenda. et in aqua est ex-
perimentum. inane fluitat, itaque sidentia, hoc est plena,
subici volunt. concuti vero experimento vetant, quoniam
non gignant confusis vitalibus venis. incubationi datur 152
initium .... post novam lunam, quia prius inchoata non
proveniant. celerius excluduntur calidis diebus. ideo
aestate undevicensimo educent fetum, hieme XXV. si in-
cubitu tonuit, ova pereunt, et accipitris audita voce vi-
tiantur. remedium contra tonitrus clavus ferreus sub
stramine ovorum positus aut terra ex aratro. quaedam 153
autem et citra incubitum sponte natura gignit, ut in
Aegypti fimetis. scitum de quodam potore reperitur Sy-
racusis tamdiu potare solitum, donec cooperta terra fetum
ederent ova.

55. (76) Quin et ab homine perficiuntur. Iulia 154
Augusta prima sua iuventa Tib. Caesare ex Nerone gra-
vida, cum parere virilem sexum admodum cuperet, hoc
usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo atque, cum
deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne inter-
mitteretur tepor. nec falso augurata proditur. nuper
inde fortassis inventum ut ova calido in loco inposita
paleis igne modico foverentur homine versante, pariterque
et stato die illinc erumperet fetus. traditur quaedam ars 155
gallinarii cuiusdam dicentis quod ex quaque esset. nar-
rantur et mortua gallina mariti earum visi succedentes in
vicem, et reliqua fetae more facientes abstinentesque se
cantu. super omnia est anatum ovis subditis atque ex-
clusis admiratio prima non plane agnoscentis fetum, mox
incerti singultus sollicite convocantis, postremo lamenta
circa piscinae stagna mergentibus se pullis natura duce.

5 *lacunam ego indicavi coll. Colum. VIII 5, 9* luna crescente a decima usque ad quintam decimam. 7 educunt **d***v*. 10 stramine **d***v*. -na *r*. | eretro **DF**^{1}**R**^{1}. cretro **a**^{1}. ereto **d**. 11 gignit **R**. -nunt *r*. 13 potore **F**^{2}**a**^{2}*Dal.* vini po- *edd. ante Dal. om. Hard. cfr. Arist. VI 2 p. 559 B, 2* φιλοπότης τις. 14 ederent *v*. -re *ll*. 16 t bus **F**. tibus *r*. tiberio **d** (?) *v*. 18 fouendum **DFR**. 23 illinc **F**^{2}**a**^{2}*v*. -lic **R**^{2}. milium *r*. 24 esset *v*. -sent **R**^{2}**a**^{2}. -se *r*. 29 incerti singultus *Pint.* -ti -cultuus **DF**. -ti -cultus **a**^{2}. -tis incultus **d**. -tis incubitus **Ra**^{1}.

156 **56.** (77) Gallinarum generositas spectatur crista erecta, interim et gemina, pennis nigris, ore rubicundo, digitis inparibus, aliquando et super IV digitos traverso uno. ad rem divinam luteo rostro pedibusque purae non videntur, ad opertanea sacra nigrae. est et pumilionum genus non sterile in his, quod non in alio genere alitum, sed quibus centra, fecunditas rara et incubatio ovis noxia.

157 **57.** (78) Inimicissima autem omnium generi pituita, maximeque inter messis ac vindemiae tempus. medicina in fame et cubitus in fumo, utique si e lauru aut herba sabina fiat, penna per traversas inserta nares et per omnes dies mota, cibus alium cum farre aut aqua perfusus in qua maduerit noctua aut cum semine vitis albae coctus ac quaedam alia.

158 **58.** (79) Columbae proprio ritu osculantur ante coitum. pariunt fere bina ova . . . ., ita natura moderante ut aliis crebrior sit fetus, aliis numerosior. palumbus et turtur plurimum terna nec plus quam bis vere pariunt, atque ita, si prior fetus corruptus est; et quamvis tria pepererint, numquam plus duobus educunt. tertium quod inritum est urinum vocant. palumbis incubat femina post
159 meridiana in matutinum, cetero mas. columbae marem semper et feminam pariunt, priorem marem, postridie feminam. incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu femina. excludunt XX die, pariunt a coitu V. aestate

---

1 crista **F**[2]**d**. -te **DF**[1]**R**[2]**a**. Xpe **R**[1]. | erecta **R**[2]**d***v* recta **DF**[2]**R**[1]**a**. -te **F**[1]. 3 IV *ego*. quattuor *ll.v.* *nonne* quaternos?
7 contra **ad**. certa *v*. *Ianus contulit Geopon. XIV 7,17* αἱ κέντρα ἔχουσαι ὄρνεις ἐοικότα τοῖς ἀλεκτρυόνων τρυπῶσι τὰ ᾠά. 9 messis ac *Sill*. -sis et **F**[2]**d**. -ses ac **F**[1]**a**. -ses ae **DR**.
12 mota **F**[2] *in ras*. **a**[2]*v*. emota **T**. et mota *r*. 13 aut **F**[2] *in ras*. **Rd***Dal*. aui **D**. auis **a** *edd. ante Dal.* 16 *lacunam ego indicavi; interierunt* sed toto anno *vel* sed deciens anno: *cfr. Arist. de gen. an. III 1 p. 749 B, 18* πολλὰ μὲν οὔ, πολλάκις δέ. *h. a. VI 1 p. 558 B, 23* διτοκοῦσι μέν, ἀλλὰ . . καὶ δεκάκις τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτουσιν. *ib. 4 init.* πᾶσαν ὥραν. 17 palumbus **ad**. -bes **R**[2]*v*. -bis *r*. 18 turturi **F**[2]. -res **R**[2]*v*. | fere **F**[2].
19 ita, ut si *Detl*. *sed cfr. Arist. h. a. VI 4 init.* 20 educant **DFa***Detl*. | quod **R**[2]**F**[2]**a**[2]*v*. *om r*.

quidem interdum binis mensibus terna educunt paria. namque XVIII die excludunt statimque concipiunt. quare inter pullos s*a*epe ova inveniuntur et alii provolant, alii erumpunt. ipsi deinde pulli quinquemenstres fetificant. et ipsae autem inter se, si mas non sit, feminae aeque 160 saliunt, pariuntque ova inrita ex quibus nihil gignitur, quae hypenemia Graeci vocant.

59. Pavo a trimatu parit. primo anno unum aut 161 alterum ovum, sequenti quaterna quinave, ceteris duodena, non amplius, intermittens binos dies ternosve parit, et ter anno, si gallinis subiciantur incubanda. mares ea frangunt desiderio incubantium. quapropter noctu et in latebris pariunt aut in excelso cubantes, et nisi molli strato excepta franguntur. mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. cum singulae aut binae fuere, corrumpitur salacitate fecunditas. partus excluditur diebus ter novenis aut tardius tricensimo.

Anseres in aqua coeunt, pariunt vere aut, si bruma 162 coiere, post solstitium, XL prope, bis anno, si priorem fetum gallinae excludant, alia*s* plurima ova sedecim, paucissima septem. si qui subripiat, pariunt donec rumpantur. aliena non excludunt. incubanda subici utilissimum novem 163 aut undecim. incubant feminae tantum tricenis diebus, si vero tepidiores sint, XXV. pullis eorum urtica contactu mortifera, nec minus aviditas, nunc satietate nimia, nunc suamet vi, quando adprehensa radice morsu saepe conantes avellere ante colla sua abrumpunt. contra urticam remedium est stramento ab incubitu subdita radix earum.

60. Ardiolarum tria genera: leucon, as*t*eria*s*, pel*l*o*s*. 164 hi in coitu anguntur. mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. nec minus aegre pariunt gravidae. aquila tricenis diebus incubat, et fere 165 maiores alites, minores vicenis, ut miluus et accipiter.

---

1 educant F^{2}R *e corr.* 3 saepe *v.* sepe F^{2}a^2. *om. r.* 20 alias *v.* -io F^2. -ia *r.* 24 tepidiores d*v.* -ris *r.* 25 nec F^{2}R^{2}ad*v.* ne *r.* 30 asterias, pellos *v.* suasperia pelion *ll.*

singulos fere parit, numquam plus ternos, is qui aego*lios* vocatur et quaternos, corvus aliquando et quinos. incubant totidem diebus. cornicem incubantem mas pascit. pica novenos, melancoryphus supra XX parit, semper numero inpari, nec alia plures. tanto fecunditas maior parvis. hirundini caeci primo pulli et fere omnibus quibus numerosior fetus.

166 (80) Inrita ova, quae hypenemia diximus, aut mutua
160 feminae inter se libidinis imaginatione concipiunt aut pulvere, nec columbae tantum, sed et gallinae, perdices, pavones, anseres, chenalopeces. sunt autem sterilia et minora ac minus iucundi saporis et magis umida. quidam et vento putant ea generari, qua de causa etiam zephyria appellantur. urina autem vere tantum fiunt incubatione
167 derelicta, quae alii cynosura dixere. ova aceto macerata in tantum emolliuntur ut per anulos transeant. servari ea in lomento aut hieme in paleis, aestate in furfuribus utilissimum. sale exinaniri creduntur.

168 **61.** (81) Volucrum animal parit vespertilio tantum, cui et membranaceae pinnae uni. eadem sola volucrum lacte nutrit ubera admovens. parens geminos volitat amplexa infantes secumque portat. eidem coxendi*x* una traditur, et in cibatu culices gratissimi.

169 **62.** (82) Rursus in terrestribus ova pariunt serpentes, de quibus nondum dictum *e*st. coeunt complexu, adeo circumvolutae sibi ipsae ut una existimari biceps possit. viperae mas caput inserit in os, quod illa abrodit vo-
170 luptatis dulcedine. terrestrium eadem sola intra se parit

---

1 is — 2 quaternos *om.* **DF**^{1}**Rad** (**d**^{1} *etiam* corvus). 1 aegolios *v.* -onos **R**^{2}. -ornos **F**^{2}. egonus **dT**. *Arist. h. a. VI 6 p. 563 A, 31* ὁ δ' αἰτώλιος, *sed* ὁ δὲ γώλιος *cod. P*; ὁ δ' αἰγώλιος *Bussemaker et Pikkolos.* 5 inequalia **a** *edd. vett.* nec alia *r* plures *codd. Gel.* in pluris **a**. in -es *r*. | tanta **F**^{2}**a**^{2}. 6 pullis **DF**^{1}**a**^{1}. -li sunt **F**^{2}. 14 urina **F**^{2}**R**^{2}. haec **a** *edd. ante Sill.* n **d**. in *r*. | urina fiunt *edd. ante Hard.* 17 in furfuribus **R** *r* furf- *r*. 19 tantum **F**^{2}*v*. in tant- *r*. 20 membranaceae **F**^{2}**Rd**. -cae **DF**^{1}**a**^{1}. -na ceu **a**^{2}. | pennae **a**^{2}**d**. pemne **Da**^{1}. | uni **a**^{1}. uni *r*. *cfr. nov. luc. p. 85.* 21 admouens **R** *e corr.* **a**^{2}. -uet **d**. -uit *r*. 22 coxendix *v*. -dis *ll*. 25 est *ed. Bas.* sit *ll*.

ova unius coloris et mollia ut pisces. tertia die intra uterum catulos excludit, dein singulis diebus singulos parit, XX fere numero. itaque ceteri tarditatis inpatientes perrumpunt latera occisa parente. ceterae serpentes contexta ova in terra incubant et fetum sequente excludunt anno. crocodili vicibus incubant, mas et femina. sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

63. (83) Bipedum solus homo animal gignit. homini 171 tantum primi coitus paenitentia, augurium scilicet vitae a paenitenda origine. ceteris animalibus stati per tempora anni concubitus, homini, ut dictum est, omnibus horis 7, 38 dierum noctiumque. ceteris satias in coitu, homini prope 172 nulla. Messalina Claudi Caesaris coniunx regalem hanc existimans palmam elegit in id certamen nobilissimam e prostitutis ancillam mercenariae stipis eamque nocte ac die superavit quinto atque vicensimo concubitu. in hominum genere maribus deverticula veneris excogitata, omnia scelere naturae, feminis vero abortus. quantum in hac parte multo nocentiores quam ferae sumus! viros avidiores veneris hieme, feminas aestate Hesiodus prodidit.

Coitus aversis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, 173 rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus aversa genitalia. cameli etiam solitudines aut secreta certe petunt, neque intervenire datur sine pernicie. coitus tota die, et his tantum ex omnibus quibus solida ungula. in quadripedum genere mares olfactus accendit. avertuntur et canes, phocae, lupi in medio coitu invitique etiam cohaerent. supra dictorum plerumque feminae priores super- 174 veniuntur, in reliquis mares. ursi autem, ut dictum est, 8, 126 humanitus strati, irenacei stantes ambo inter se complexi, feles mare stante, femina subiacente, vulpes in latera proiectae maremque femina amplexa. taurorum cervorum-

---

13 hanc F^{2} *edd. ante Dal.* hoc *Dal.* *om.* r *Hard.* 17 maribus D^{2}v. -nibus r. 18 scelerae D^{1}F. -ra R. 24 tota die F^{2}a^{2} *in ras.* R^{2}v. tote r. 26 accendit d. antced- Fa. anteced- r. 27 medio *ego e Strackii et Littraei versionibus.* medioque *ll.v.* 28. 29 superueniunt Fd. 32 amplexa F^{2}r comp- d. amplexe R. -xae r.

que feminae vim non tolerant, ea de causa ingrediuntur
in conceptu. cervi vicissim ad alias transeunt et ad pri-
ores redeunt. lacertae ut ea quae sine pedibus sunt cir-
cumflexu venerem novere.

175 Omnia animalia quo maiore corpore hoc minus fe-
cunda. singulos gignunt elephanti, cameli, equi. acanthis
duodenos, avis minima. ocissime pariunt quae plurimos
gignunt. quo maius est animal, tanto diutius formatur in
utero. diutius gestantur quibus longiora sunt vitae spatia,
176 neque crescentium tempestiva ad generandum aetas. quae
solidas habent ungulas singulos, quae bisulcas et geminos
pariunt. quorum in digitos pedum fissura divisa est, ea
numerosiora in fetu. sed superiora omnia perfectos edunt
partus, haec inchoatos, in quo sunt genere leaenae, ursae,
et vulpes informe etiam magis quam supradicta parit,
rarumque est videre parientem. postea lambendo cale-
faciunt fetus omnia ea et figurant. pariunt plurimum
177 quaternos. caecos autem gignunt canes, lupi, pantherae,
thoes.

Canum plura genera. Laconicae octavo mense utrim-
que generant. ferunt sexaginta diebus et plurimum tribus.
ceterae canes et semenstres coitum patiuntur. implentur
omnes uno coitu. quae ante iustum tempus concepere
diutius caecos habent catulos, *nec* omnes totidem diebus.
existimantur in urina attollere crus fere semenstres. id
est signum consummati virium roboris. feminae hoc idem
178 sidentes. partus duodeni quibus numerosissimi, ceteri
quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant,
sicut omnes mares aut omnes feminas gigni. primos
quosque mares pariunt, in ceteris alternant. ineuntur a
partu sexto mense. octonos Laconicae pariunt. propria
in eo genere maribus labore salacitas. vivunt Laconici
annis denis, feminae duodenis, cetera genera XV annos,

---

1 feminae **R***v*. minime **d**. minae r. 12 ea *Dal*. *del*. F[2] e *r*. eo *edd. vett.* 15 informa **DFa**. -mia **d***v*. *an* informes? 20. 21 utrimque *v*. -rumque *ll*. 24 catulos nec *v*. -lis **R**. -li se *r*. 30 quosque *Ianus*. quoque *ll.v*. 32 labore *Brot*. -res *ll*. -ris (alacritas) *edd. ante Brot*. 33 XV annis **d**.

aliquando et XX, nec tota sua aetate generant fere a duodecimo desinentes.

Felium et ichneumonum reliqua ut canum. vivunt 179
annis senis. dasypodes omni mense pariunt et superfetant, sicut lepores. a partu statim inplentur. concipiunt quamvis ubera siccante fetu. pariunt *autem* caecos. ele- 175 8,28
phanti, ut diximus, pariunt singulos magnitudine vituli trimenstris. cameli duodecim mensibus ferunt, a trimatu pariunt vere iterumque post annum inplentur a partu.
equas autem post tertium dem*um* aut post unum ab enixu 180
utiliter admitti putant coguntque invitas. *asinas* et septimo die concipere facillime creditur. equarum iubas tondere praecipiunt, ut asinorum coitum patiantur humilitate; comantes enim gloria superbire. a coitu solae animalium currunt exadvers*us* aquilonem austrumve, prout marem aut feminam concepere. colorem ilico mutant rubriore pilo vel quicumque sit pleniore. hoc argumento desinunt admittere, etiam *v*olentes. nec inpedit partus quasdam ab opere falluntque gravidae. vicisse Olympia praegnantem Echecratidis Thessali invenimus. equos et canes et sues 181
initum matutinum adpetere, feminas autem post meridiem blandiri diligentiores tradunt. equas domitas LX diebus equire ante quam gregales, sues tantum coitu spumam ore fundere, verrem subantis audita voce, ni admittatur, cibum non capere usque in maciem, feminas autem in tantum efferari ut hominem lancinent, candida maxime veste indutum. rabies ea aceto mitigatur naturae adsperso.
aviditas coitus putatur et cibis fieri, sicut viro eruca, pe- 182
cori caepa. quae ex feris mitigentur non concipere, ut

---

1 XX **T**. uicenos **d**(?). uiginti *r*. 6 autem *Ianus*. ñ **Rd**. non *r* *edd. ante Hard.* vero *Hard.* 8 a **R**[2]**F**[2]**a**[2]*v*. u **DF**[1]. ut **a**[1]. in **d**. e **R**[1]. 10 demum *Ianus*. diem *ll.v. cfr. Arist. h. a. VI 22 p. 576 B, 30* 11 asinas *inserui cum Url. vind. n. 197.* | et *ego*. et muliter (*pro* utiliter) **a**[1]. et mulier *rv*. *cfr. nov. luc. p. 98.* 15 exadversus *coni. Sill.* -sos **D**. -so *rv*. 18 volentes *edd. ante Hard. cfr. § 182 extr.* nol- *ll. Hard.* 21 initium **FR**. hinnitum **d**. 22 LX **Rd**(?) sexaginta **DFa**. 26 efferari **d***v*. -erri *r*. | lancinent **R**[2]. lac- **D**[1]**R**[1]**Fd**. lacerent *rv*.

anseres, apros vero tarde et cervos nec nisi ab infantia educatos mirum est. quadripedum praegnantes venerem arcent praeter equam et suem. sed superfetant dasypus et lepus tantum.

183 **64.** (84) Quaecumque animal pariunt in capita gignunt circumacto fetu sub enixum, alia*s* in utero porrect*o*. quadripedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus et alvum suam adplicatis, homo in semet conglobatus inter
184 duo genua naribus sitis. molas, de quibus ante diximus,
7,63 gigni putant ubi mulier non ex mare, verum ex semet ipsa tantum conceperit. ideo nec animari, quia non sit ex duobus, altricemque habere per se vitam illam quae satis arboribusque contingat. **65.** ex omnibus, quae perfectos fetus, sue*s* tantu*m* et numerosos edunt, *nam* plures contra naturam solidipedum aut bisulcorum.

185 (85) Super cuncta est murium fetus, haud sine cunctatione dicendus, quamquam sub auctore Aristotele et Alexandri Magni militibus. generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur. ex una genitos CXX tradiderunt, apud Persas vero praegnant*es* in ventre parentis repertas. et salis gustatu fieri praegnantes opinantur.
618 itaque desinit mirum esse unde vis tanta messes populetur murium agrestium, in quibus illud adhuc quoque latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. nam nec exanimes reperiuntur neque exstat qui murem hieme in agro effoderit. plurimi ita ad Troada proveniunt, et iam inde fugaverunt incolas. proventus eorum siccitatibus. tradunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Aegyptiis

---

6 fetu *om.* **Rd.** | alias *Barb.(?)* -ia *ll.* *cfr. Arist. h. a. VII* 8 *p. 586 B, 6 et A, 35.* antea *Detl.* | porrecto *Barb.(?)* -ta *ll.* 7 extentis **R.** 10 ex semet **Fa**²**d.** a s- **R.** ea s- *r.* 14 sues tantum *Gel.* sue tantus **R.** uetantus **DF**¹. -tos *r.* | numeros **F**¹ in humerosos **a**². | nam *ego.* item *ll.v.* *sententia est*: nam plures [fetus edere est] contra naturam *cet.* *cfr. § 176 et Arist. de gen. an. IV 6 init.* 20 praegnantes in *Barb.* in -antis (-atis **R**) *ll.* | utero *edd. ante Hard.* | parentis *Barb.* -rientis *ll* *cfr. Arist. h. a. VI 37 p. 580 B, 30* 23 adhuc quoque *ego.* quoque adhuc *ll.v.* 26 itaque **a** *edd. ante Dal.* 28 capite **F**²**d.** coitu **a.** cante *r.* | aegyptiis **F**²**a**²*v.* -ti **d.** -tii *r.*

muribus durus pilus sicut irenaceis. iidem bipedes ambulant ceu Alpini quoque.

Cum diversi generis coiere animalia, ita demum gene- 187
rant, si tempus nascendi par habent.

Quadripedum ova gignentium lacertas ore parere, ut creditur vulgo, Aristoteles negat. neque incubant *eae*dem, oblitae quo sint in loco enixae, quoniam huic animali nulla memoria. itaque per se catuli erumpunt.

66. (86) Anguem ex medulla hominis spinae gigni 188
accipimus a multis. pleraque enim occulta et caeca origine proveniunt, etiam in quadripedum genere, **67.** sicut salamandrae, animal lacertae figura, stellatum, numquam nisi magnis imbribus proveniens et serenitate desinens. huic tantus rigor ut ignem tactu restinguat non alio modo quam glacies. eiusdem sanie, quae lactea ore vomitur, quacumque parte corporis humani contacta toti defluunt pili, idque quod contactum est colorem in vitiliginem mutat.

68. (87) Quaedam ergo gignuntur ex non genitis et 189
sine ulla simili origine, ut supra dicta et quaecumque 188
aestas aut ver statumque tempus anni generant. ex his quaedam nihil gignunt ut salamandrae, neque est in his masculum femininumve, sicut neque in anguillis omnibusque quae nec animal nec ovum ex sese generant. neutrum est et ostreis genus et ceteris adhaerentibus vado
vel saxo. quae autem per se generantur, si in mares et 190
feminas discripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed inperfectum ac dissimile et ex quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muscae. id magis declaravit natura eorum quae insecta d*i*cuntur, arduae explanationis omnia et pri-

6. 7. eaedem *v.* eod- *ll.* 14 tactus F^{1}a. | restinguat F^2. rex tinguat D. ext- *rv.* 19 uero Rd*v.* ergo *r.* 21 aestas aut a^2*v. om. r.* | uer statumque a^{2}R^2*v. om. r. dubitari possit de vv.* aestas aut *propter Arist. h. a. V 8 p. 542 A, 22 et V 19 p. 551 A, 2.* | generat d*v.* 23 genus masculum Rd*v. cfr. Arist. h. a. IV 11 init.* 23. 24 omnibusque d*v.* que *om. r.* 24 ex sese Fa^{2}d. et sese Da^1. *om.* R. 27 discripta a^1. desc- *rv.* 29 earum FRad. 30 dicuntur *v.* ducu- Ra^{2}d. duca- *r.*

vatim dicato opere narranda. quapropter ingenium prae-
dictorum et reliqua subtexetur edissertatio.

191 **69.** (88) Ex sensibus ante cetera homini tactus, dein
gustatus. reliquis superatur a multis. aquilae clarius
cernunt, vultures sagacius odorantur, liquidius audiunt
talpae. obrutae terra, tam denso atque surdo naturae
elemento, praeterea voce omni in sublime tendente, ser-
monem exaudiunt et, si de iis loquare, intellegere etiam
192 dicuntur et profugere. auditus cui hominum primo ne-
gatus est, huic et sermonis usus ablatus, nec sunt natu-
raliter surdi ut non iidem sint et muti. in marinis
ostreis auditum esse non est verisimile, sed ad sonum
mergere se dicuntur solenes. ideo et silentium in mari
piscantibus.

193 **70.** (89) Pisces quidem auditus nec membra habent
nec foramina, audire tamen eos palam est, utpote cum
plausu congregari feros ad cibum adsuetudine in quibus-
dam vivariis spectetur, et in piscinis Caesaris genera
piscium ad nomen venire, quosdamque singulos. itaque
produntur etiam clarissime audire mugil, lupus, salpa,
chromis, et ideo in vado vivere.

194 (90) Olfactum iis esse manifeste patet, quippe non
omnes eadem esca capiuntur et prius quam adpetant odo-
rantur. quosdam et speluncis latentes salsamento inlitis
faucibus scopuli piscator expellit velut sui cadaveris agni-
tionem fugientes, conveniuntque ex alto etiam ad quosdam
odores, ut saepiam ustam et polypum, quae ideo coiciun-
tur in nassas. sentinae quidem navium odorem procul
195 fugiunt, maxime tamen piscium sanguinem. non potest
petris avelli polypus; idem cunila admota ab odore pro-

---

13 solenes *Hard. ex Arist. h. a. IV 8 p. 535 A, 14* σωλῆνες. -nere F^2. -nent F^1. -nt *r*. 16 utpote *Dal.* ut pute F^2. ut pate DF^1. ut patet *r edd. ante Dal.* 25 velut — 26 fugientes *videntur in v. 29 post* sanguinem *transponenda, nisi vero Plinius male intellexit Arist. l. l. p. 534 A, 19. cfr. ib. B, 2.* 27. 28 coiciuntur F^2. coiguntur DF^1. cog- *r*. 30 petris *ll. c. sed Arist. l. l. p. 534 B, 27 escam intellegit. an* escis? | cunila *d Barb.* cunicula (un- *R*) *r.* κόνυζαν *Arist. l. l.*

tinus resilit. purpurae quoque faetidis capiuntur. nam de reliquo animalium genere quis dubitet? cornus cervini odore serpentes fugantur, sed maxime styracis; origani aut calcis aut sulpuris formicae necantur. culices acida petunt, ad dulcia non advolant.

71. Tactus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius. nam et ostreis et terrestrium vermibus quoque.

(91) Existimaverim omnibus sensum et gustatus esse. 196
cur enim alios alia sapores adpetant? in quo vel praecipua naturae ar*tificis* vis. alia dentibus praedantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine eruunt, alia acumine excavant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. nec minor varietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

72. (92) Venenis capreae et coturnices, ut diximus, 197
pinguescunt, placidissima animalia, at serpentes ovis, spe- 69
ctanda quidem draconum arte. aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quae deinde in semet convoluti frangunt intus atque ita putamina extussiunt, aut si tenerior est catulis adhuc aetas, orbe adprehensa spirae ita sensim vehementerque praestringunt, ut amputata parte ceu ferro e reliqua quae amplexu tenetur sorbeant. simili modo avibus devoratis solidis contentione plumam et ossa revomunt.

(93) Scorpiones terra vivunt. serpentes, cum occasio 198
est, vinum praecipue adpetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu. eaedem minimo et paene nullo cibo, cum

2. 3 ceruini *ll. v. intercidisse videtur* usti *vel* incensi: *cfr. VIII 118. XXVIII 149. XII 81.* 3 *pro* serpentes *Pint. voluit* insecta *coll. Arist. l. l. v. 24, qui formicas dicit et* τὰ πλεῖστα τῶν τοιούτων. 10 artificis vis *ego nov. luc. p. 58 n. 20.* arcitae et hio is (fibis d. uiuis T) DF^1dT. arcitae /////his a^1. artae ethiois F^2. architectio his R *e corr.* -ctiq; Ex his a^2. -ctique vis *edd. ante Dal.* -ctio *Dal.* -ctae (-ti *Ianus*) vis *Hard.* artificia *Detl.* 12 ruunt *v. cfr. XI 159.* 17 ouis d. oua *r.* 21 est F^2a^2d. et *r.* 24 contritione *codd. Barb.* | et ossa F^2a^2 *Dal. sed haud scio an falsum sit.* et cita (-tha R) *r.* ex citam *Hard.* plurima et cetera ossa *edd. vett.*

adservantur inclusae, sicuti aranei quoque, alioqui suctu
viventes. ideo nullum interit fame aut siti venenatum.
nam neque calor his nec sanguis nec sudor, quae avi-
ditatem naturali sale augent. in quo genere omnia magis
199 exitialia, si suum genus edere antequam noceant. condit
in thesauros maxillarum cibum sp*h*ingiorum et satyrorum
genus. mox inde sensim ad mandendum manibus expro-
mit, et quod formicis in annum sollemne est his in dies
vel horas. **73.** unum animal digitos habentium herba
alitur, lepus; sed et fruge solidipedes et e bisulcis sues
omni cibatu et radicibus. solidipedum volutatio propria.
serratorum dentium carnivora sunt omnia. ursi et fruge,
fronde, vindemia, pomis vivunt et apibus, cancris etiam
200 ac formicis. lupi, ut diximus, et terra in fame. pecus
8, 83 potu pinguescit, ideo sal illis aptissimus. item veterina,
quamquam et fruge et herba. sed ut bibere sic edunt.
ruminant praeter iam dicta silvestrium cervi, cum a nobis
aluntur, omnia autem iacentia potius quam stantia, et
hieme magis quam aestate, septenis fere mensibus. pon-
tici quoque mures simili modo remandunt.

201 (94) In potu autem quibus serrati dentes lambunt,
et mures hi vulgares quamvis ex alio genere sint. quibus
continui dentes sorbent, ut equi, boves. neutrum ursi,
sed aquam quoque morsu vorant. in Africa maior pars
ferarum aestate non bibunt inopia imbrium, quam ob
causam capti mures Libyci, si bibere, moriuntur. orygem
perpetuo sitientia Africae generant ex natura loci potu
carentem, et mirabili modo ad remedia sitientium. namque
Gaetuli latrones eo durant auxilio repertis in corpore
202 eorum saluberrimi liquoris vesicis. insidunt in eadem
Africa pardi condensa arbore, occultatique earum ramis in
praetereuntia desiliunt atque e volucrum sede grassantur.

---

1 suctu F^2d*v*. ru- *r*. 3 his d. is *r*. | sanguis d. -inis *r* 6 sphingiorum *Barb*. spi- DR. spo- d. spingionum *r*. 7.8 expromit *ed. Bas*. -primit *ll*. 10 sues R^2d*v*. suis *r*. 16 ut bibere F^2a^2*v*. uiuere *r*. 21 potu T. -tum F^1a^2. pontum *r*. 27 africae d. -ca *r*. | naturi loco a^1. -rali loco a^2. 28 carentem R. -te *r*. 29 in *v*. pro in F^2a^2. pro *r*.

les quidem quo silentio, quam levibus vestigiis obrepunt
ibus! quam occulte speculatae in musculos exsiliunt!
crementa sua effossa obruunt terra intellegentes odorem
um indicem sui esse.
74. (95) Ergo et alios quosdam sensus esse quam 203
pra dictos haud difficulter apparet. sunt enim quaedam
; bella amicitiaeque, unde et adfectus, praeter illa quae
quibusque eorum suis diximus locis. dissident olores
aquilae, corvus et ch*l*oreus noctu invicem ova exqui-
ıtes, simili modo corvus et miluus, illo praeripiente
ic cibos, cornices atque noctua, aquila et trochilus, si
dimus, quoniam rex appellatur avium, noctua et ceterae 204
ıores aves, [rursus cum terrestribus] .... mustela et
nix, turtur et pyrallis, ichneumones vespae et phalangia
nei, aquaticae *br*ent*h*os et gavia *et* harpe, ... et tri-
his accipiter, sorices et ardiolae invicem fetibus insi-
ntes. aegithus avis minima cum asino; spinetis enim
scabendi causa atterens nidos eius dissipat, quod adeo
et ut voce omnino rudentis audita ova eiciat, pulli
metu cadant; igitur advolans ulcera eius rostro ex-
ıt. vulpes et ni*s*i, angues et mustelae et sues. aesalon 205
ıtur parva avis ova corvi frangens, cuius pulli infestan-
a vulpibus. invicem haec catulos eius ipsamque vellit.
d ubi viderunt corvi, contra auxiliantur velut adversus
munem hostem. et acanthis in spinis vivit. idcirco
os et ipsa odit flores spinae devorantes. aegithum
anthus in tantum ut sanguinem eorum credant non

---

9 chloreus *Turnebus adv. 18, 16.* clo- *edd. vett.* cho- *ll.* *Arist. h. a. IX 1 p. 609 A, 7* πίπρα καὶ χλωρεύς. 11 aquila -lae *ll.v.* 12 noctua *ego.* -ae *ll.v.* 13 *uncos ego posui* *cunam indicavi. exspectamus* trochilus et mustela et cornix, *Arist. l. l. v. 17.* 15 aquatica/// **F**. | brenthos *Detl. coll.* *t. l. l. v. 23.* uentos F^2. *om. r.* anates *v.* | et *om.* **D** a^2. | a et *Detl.* -iae **D R** a^1. -ia $F^2 a^2$. -i F^1 **d**. | *lacunam indicavi. desunt* rubeta et anguis, *cfr. Arist. l. l. v. 24* ·χης δὲ καὶ φρῦνος καὶ ὄφις. 21 nisi (= κίρκοι *ap. Arist.* *B, 3) Turnebus.* mili F^2. nili *ll. Dal.* milui *edd. ante Dal.* | et *ante* mustelae *om.* **R**. 26 flores $F^2 a^2$**d**. -rē **R** *e corr.* 27 anthus **d** *v. om. r. cfr. Arist. l. l. p. 610 A, 7.*

206 coire multisque ob id veneficiis infament. dissident thoes ac leones, et minima aeque ac maxima. formicosam arborem urucae cavent. librat araneus se filo in caput serpentis porrectae sub umbra arboris suae tantaque vi morsu cerebrum adprehendit, ut stridens subinde et vertigine rotata ne filum quidem pendentis rumpere, adeo non fugere queat. nec finis ante mortem est.

207 (96) Rursus amici pavones et columbae, turtures et psittaci, merulae et turtures, cornix et ardiolae contra vulpium genus communibus inimicitiis, harpe et miluus contra triorchin. quid, non et adfectus indicia sunt etiam
8, 61 in serpentibus, inmitissimo animalium genere? dicta sunt quae Arcadia narrat de domino [a dracone] servato et
208 agnito voce draconi. de aspide miraculum Phylarcho reddatur. is enim auctor est, cum ad mensam cuiusdam veniens in Aegypto aleretur adsidue enixa catulos, quorum ab uno filium hospitis interemptum, illam reversam ad consuetudinem cibi intellexisse culpam et necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reversam.

209 77. (97) Somni quaestio non obscuram coniectationem habet. in terrestribus omnia quae coniveant dormire manifestum est. aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen existimant, non oculorum argumento, quia non habent genas, verum ipsa quiete cernuntur placida ceu soporata, neque aliud quam caudas moventia et ad tumultum aliquem expavescentia.
210 de thynnis confidentius adfirmatur. iuxta ripas enim aut petras dormiunt, plani autem piscium in vado, ut manu saepe tollantur. nam delphini ballaenaeque stertentes iam audiuntur. insecta quoque dormire silentio appa[ret], quae ne luminibus quidem admotis excitentur.

211 (98) Homo genitus premitur somno per aliquot m[enses]

---

1 ob id R. id r. | thoes v. *cfr. Arist. l. l. v. 14.* thopes iho- Da. hio- F². ho- F¹. io- R. 3 erucae F²R². murice 13 *uncinos ego posui.* 14 agnita R *e corr.* | draco DFa. 21 coniueant (-nn- R²d) F²R²d. -iuant F². -tuant -tinuant R¹. 24 qui R. quia rv. 25 alia DF¹ad. 26 ca[u]dis DFad. 31 qua Fa.

ses, dein longior in dies vigilia. somniat statim infans. nam et pavore expergiscitur et suctum imitatur. quidam vero numquam, quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium invenimus exempla. magnus hic invitat locus et diversis refertus documentis, utrumne sint aliqua praescita animi quiescentis qua*que* fiant ratione, an fortuita res sit ut pleraque. si exemplis agatur, profecto paria fiant. a v*i*no et a cibis proxima atque in redormitione vana esse visa prope convenit. est autem somnus nihil aliud quam animi in medium sese recessus.
praeter hominem somniare equos, canes, boves, pecora, 212
capras palam est. ob hoc creditur et in omnibus quae animal pariant. de iis quae ova gignunt incertum est, sed dormire ea certum.

Verum et ad insecta transeamus.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XI.

---

(1) Restant inmensae subtilitatis animalia, quando 1
aliqui ea neque spirare et sanguine etiam carere prodiderunt. **1.** multa haec et multigenera, terrestrium volucrumque vita: alia pinnata, ut apes, alia utroque modo, ut formicae, aliqua et pinnis et pedibus carentia, ut ..., iure omnia insecta appellata ab incisuris quae nunc cervicium loco, nunc pectorum atque alvi, praecincta separant.

---

1 somniai **D**. -ia **RF**^{1}**a**^{1}. 5 refertus **F**^{2}**d**. -tur *r*. 6 quaque *coni. Sill.* qua *ll.v*. 8 a uino *v*. autumno *ll*. 15 et *om*. **R**. | *post* transeamus *addunt ll.v*. haec namque restant inmensae subtilitatis animalia. 22 *post* vita *videtur membrum intercidisse* alia pinnis carentia ut scolopendrae, *cfr. Arist. h. a. IV 1 p. 523 B, 17.* 23 *lacunam ego indicavi; nomen insecti deest.* ut **F**^{2}**R** *e corr.* et **ad**. e **D**. *om*. **F**^{1}*v*. 24 iuri **F**^{1}**R**^{1}**D**. 24. 25 ceruitium **d**. -icum **R***v*.

membra, tenui modo fistula cohaerentia. aliquis vero non
tota incisura, eam ambiente ruga, sed in alvo aut superne
tantum imbricatis flexilibus vertebris, nusquam alibi spe-
2 ctatiore naturae rerum artificio. **2.** in magnis siquidem
corporibus aut certe maioribus facilis officina sequaci ma-
teria fuit. in his tam parvis atque tam nullis quae ratio,
quanta vis, *qu*am inextricabilis perfectio! ubi tot sensus
collocavit in culice? — et sunt alia dictu minora — sed
ubi visum in eo praetendit? ubi gustatum adplicavit? ubi
odoratum inseruit? ubi vero truculentam illam et portione
3 maximam vocem ingeneravit? qua subtilitate pinnas ad-
ne*xu*it, praelongavit pedum crura, disposuit ieiunam ca-
veam uti alvum avidam, sanguinis et potissimum humani
sitim accendit! telum vero perfodiendo tergori quo spicu-
lavit ingenio, atque ut in capaci, cum cerni non possit
exilitas, reciproca generavit arte ut fodiendo acuminatum
pariter sorbendoque fistulosum esset! quos teredini ad
4 perforanda robora cum sono teste dentes adfixit, potissi-
mumque e ligno cibatum fecit! sed turrigeros elephan-
torum miramur umeros taurorumque colla et truces in
sublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas, cum rerum
natura nusquam magis quam in minimis tota sit. qua-
propter quaeso, ne legentes, quoniam ex his spernunt
multa, etiam relata fastidio damnent, cum *in* contem-
platione naturae nihil possit videri supervacuum.
5 **3.** (2) Insecta multi negarunt spirare, idque ratione
persuadentes, quoniam viscera interiora nexus spirabilis
non inesse*n*t. itaque vivere ut fruges arboresque, sed
plurimum interesse spiret aliquid an vivat. eadem de
causa nec sanguinem his esse, qui sit nullis carentibus
corde atque iecore. sic nec spirare ea quibus pulmo

---

2 ruga **F**^{2}. -am **R**^{2}. roga **R**^{1}**d**. -as *r*. 3 flexilibus **F**^{2}**R**^{2}. -li *r*. 6 *an* atque etiam? 7 quam *ed. Bas.* tam *ll.* 11. 12 adnexuit *v.* -ectit *ll.* 12. 13 caueam *codd. Barb.* -uam *ll.* 13 *dist. ego.* | potissimam **DF**^{1}**Rd**. 16 genera uitare **R**. 24 in *v. om. ll.* 27 inter et ora *Detl. deleri vult Geor. philol. XXXII p. 690.* 28 inessent *Ianus cum Url. vind.* 78. -set *ll. v.* 29 aliquid **F**^{2}*v*. -is *r*.

desit. unde numerosa quaestionum series exoritur. iidem 6
enim et vocem esse his negant in tanto murmure apium,
cicadarum sono, et alia quae suis aestimabuntur locis.
nam mihi contuenti semper suasit rerum natura nihil in-
credibile existimare de ea. nec video, cur magis possint
non trahere animam talia et vivere quam spirare sine
visceribus, quod etiam in marinis docuimus quamvis ar- 9, 16 sqq.
cente spiritum densitate et altitudine umoris. volare qui- 7
dem aliqua et animatu carere in ipso spiritu viventia,
habere sensum victus, generationis, operis atque etiam
de futuro curam, et quamvis non sint membra quae velut
carina sensus invehant, esse tamen iis auditum, olfactum,
gustatum, eximia praeterea naturae dona, sollertiam, ani-
mum, artem, quis facile crediderit? sanguinem non esse 8
iis fateor, sicut terrestribus quidem, cunctis inter se si-
milem. verum ut saepiae in mari sanguinis vires atra-
mentum optinet, purpurarum generi infector ille sucus,
sic et insectis quisquis est vitalis umor, hic erit sanguis.
denique existimatio sua cuique sit: nobis propositum est
naturas rerum manifestas indicare, non causas indagare
dubias.

4. (3) Insecta, ut intellegi possit, non videntur habere 9
nervos, nec ossa nec spinas nec cartilaginem nec pinguia
nec carnes, ne crustam quidem fragilem, ut quaedam ma-
rina, nec quae iure dicatur cutis, sed mediae cuiusdam
inter omnia haec naturae corpus arenti simile, nervo

---

3 aliis quae v. quae alia *coni. Sill. sed cfr. nov. luc. p. 20.* 4 semper suasit dT *edd. vett.* se persu- r. *cfr. luc. p. 106.* 8 spiritum MF² *edd. ante Hard.* -rat- r *Hard. cfr. luc. p. 71.* 15 sicut M. sicut nec F². sicut ne *rv. cfr. Felsius p. 11. luc. p. 23. 24.* 15. 16 similem uerum M. -lem qui demum D¹. uerum simile (-lem d) quidem Rd. similem quidem r *edd. ante Barb.* verum simile quiddam *Barb.* 17 optinet *ed. Bas.* -neant Md¹. obtineat (-ten- D) r. 18 insectis Mv. infectus r. 19 denique M. donec r. | ne sua M. sua *rv. cfr. Sauppius ap. Felsium p. 11 n. 2.* 20 naturae M. -ra R. *an* naturae rerum (causas) manifestas? *ceterum cfr. luc. p. 73.* | indagare MdT. -dicare r. iudicare v. 25 nec quae Md. nec quē R². neque r. 26 neruo *ll. v.* in alvo *coni. Ianus.*

mollius, in reliquis partibus tutius vere quam durius. et hoc solum iis est, nec praeterea aliud. nihil intus nisi admodum paucis intestinum inplicatum. itaque divulsis praecipua vivacitas et partium singularum palpitatio, quia quaecumque est ratio vitalis illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minime tamen capite, solumque non movetur nisi cum pectore avulsum. in nullo genere plures sunt pedes, et quibus ex his plurimi, diutius vivunt divulsa, ut in scolopendris videmus. habent autem oculos praeterque e sensibus tactum atque gustatum, aliqua et odoratum, pauca et auditum.

11 5. (4) Sed inter omnia ea principatus apibus et iure praecipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. mella contrahunt, sucumque dulcissimum atque subtilissimum ac saluberrimum. favos confingunt et ceras mille ad usus vitae, laborem tolerant, opera conficiunt, *r*em p*ublicam* habent, consilia privatim ac duces gregatim,
12 et, quod maxime mirum sit, mores habent. praeterea, cum sint neque mansueti generis neque feri, tant*a* est natura rerum ut prope ex umbra minima animalis incomparabile effecerit quiddam. quos efficaciae industriaeque tant*ae* comparemus nervos, quas vires? quos ration*i* medius fidius viros? hoc certe praestantioribus, quo*d* nihil novere nisi commune. non sit de anima quaestio, constet et de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest? aestimemus postea ingenium.

13 6. (5) Hieme conduntur — unde enim ad pruinas nivesque et aquilonum flatus perfere*ndos* vires? — sane et insecta omnia, sed minus diu quae parietibus nostris

---

1 tutius **R**^{2}. totius **MF**^{2}. istius *r*. tostius *coni. Felsius p.* 60. *inde ab hoc loco* **F** *non amplius collatus est.* 3 itaque inplicatum **M**. 10 e *edd. Gel. om. ll.* | tactum **d**. et actum *r*. 14 *an* sucum *omisso* que*?* 15. 16 ceras mille **Rd**. cetera simili **Da**. 17 rem publicam *v*. semper *ll.* | privatimque **Da**. | ac **d**. ad *r*. 19 tanta *v*. -tum *ll.* 22 tantae *v*. -tos *ll.* | rationi *ed. Gel.* -nem **R**^{2}. -ne *r*. 23 praestantioris *cum ras.* **d**. -res **r**. | quod *ego*. quo *ll.v.* 24 non *ll.v.* *nonne potius* ne? 28 perferendos *v*. -ferre *ll.*

occultata mature tepefiunt. circa apes aut temporum loco-
rumve ratio mutata est, aut erraverunt priores. conduntur
ı vergiliarum occasu et latent ultra exortum, adeo non
ıd veris initium, ut dixere, nêc quisquam in Italia de
ılvis existimat ante fabas florentes. exeunt ad opera et 14
ıbores, nullusque, cum per caelum licuit, otio perit dies.
ırimum favos construunt, ceram fingunt, hoc est domos
ellasque faciunt, dein subolem, postea mella, ceram ex
loribus, melliginem e lacrimis arborum, quae glutinum
ariunt, salicis, ulmi, harundinis suco, cummi, résina. his 15
rimum alvum ipsam intus tot*a*m ut quodam tectorio in-
nunt, et aliis amarioribus sucis contra aliarum bestiola-
ım aviditates, id se facturas consciae quod concupisci
ossit. his dein fores quoque latiores circumstruunt.
7. (6) Prima fundamenta commosin vocant periti, se- 16
ında *p*issoceron, tertia propolin, inter coria cerasque,
ıagni ad medicamina usus. commosis crusta est prima
ıporis amari. *p*issoceros super eam venit, picantium
ıodo, ceu dilutior cera. e vitium populorumque mitiore
ımmi propolis crassioris iam materiae, additis floribus,
ındum tamen cera, sed favorum stabilimentum, qua
nnes frigoris aut iniuriae aditus obstruuntur, odore et
sa etiamnunc gravi, ut qua plerique pro galbano utantur.
(7) Praeter haec convehitur erithace, quam aliqui san- 17
ıracam, alii cerinthum vocant. hic erit apium dum
ıerantur cibus, qui saepe invenitur in favorum inanita-
ıus sepositus, et ipse amari saporis. gignitur autem
re verno et arborum suco cummium modo, cap*r*ifici

---

3 et **R**[2]**dT**. se *r*. sed *v*. 4 nec **D***v*. ne *r*. | *dist. Ianus.*
l exspectaveris tum *vel tale quid ante* exeunt. 9 e **Rd**. a
ı. 10 suco *v*. -cos *ll*. 11 totam *coni. Sill*. -tum *llv*.
quodque **Da**. 15 commosin *Gel*. como- *Barb*. c̄mossin **R**[2].
ımosisin **a**[2]. c̄missin **R**[1]. conmissi in **Da**[1]. cōmisin **d**. κόνιςιν
ist. IX 40 p. 623 B, 31. metyn *edd. vett*. 16 pissoceron *v*.
. *Arist. l. l. p. 624 A, 17*. dis- *ll*. 18 pissoceros *v*. dis- *ll*.
23 etiamnunc *transponendum videtur post* ut qua. 24
ıe **DRa**. 27 amaris **R**. -oris **Da**. 28 caprifici *ego coll.*
V 82 et Varronis de re r. III 16, 26. capiti fici **a**. -ta fici *r*.
pitur africi *coni. Sill*. africi *v*.

minor — austri flatu nigrior, aquilonibus melior et ru-
bens — plurimus in Graecis nucibus. **Menecrates**
florem esse dicit, sed nemo praeter eum.
18 **8.** (8) Ceras ex omnium arborum satorumque flori-
bus confingunt excepta rumice et echinopode. herbarum
haec genera. falso excipitur et spartum, quippe cum in
Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant.
falso et oleas excipi arbitror, quippe olivae proventu plu-
rima examina gigni certum est. fructibus nullis nocetur.
mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus, in-
19 sidunt. operantur intra LX passus et subinde consumptis
in proximo floribus speculatores ad pabula ulteriora mit-
tunt. noctu deprehensae in expeditione excubant supinae,
ut alas a rore protegant.

9. (9) Ne quis miretur amore earum captos **Aristo-
machum** Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse,
*Ph***iliscum** vero Thasium in desertis apes colentem Agri-
um cognominatum. qui ambo scripsere de his.
20 **10.** (10) [Ratio operis:] Interdiu statio ad portas
more castrorum. quies in matutinum, donec una excitet
gemino aut triplici bombo ut bucino aliquo. tunc uni-
versae provolant, si dies mitis futurus est. praedivinant
enim ventos imbresque, et si se continent tectis *id*que
temperie caeli, *t*um hoc inter praescita habent. cum
agmen ad opera processit, aliae flores adgerunt pedibus,
21 aliae aquam ore guttasque lanugine totius corporis. quibus
est earum adulescentia, ad opera exeunt et supradicta
convehunt, seniores intus operantur. quae flores com-
portant, prioribus pedibus femina onerant propter id na-

---

1 *sqq. dist. ego.* 3 florem̄ **R**. | esse *v*. sē **R**. ensem *r*. dicit *ll*. dicit (ait *edd. vett.*) futurae messis indicium *edd. ante Hard.* 11 passus **Rd** *(?)*. p. *r*. | et *om*. **R**. 17 Philiscum *Barb. (ex indice libri)*. illiscum *ll*. 19 *uncinos posui cum Url. vind. n. 199 et coll. indice.* 20 excitet **dv**. -tet et **D**. -te et **a**. -tę et **R**. 23 et si se *ego*. et si **R**[1]. et se **Rd**. in se **Da**. | idque *ego*. itaque *ll.v*. *cfr. VII 3 (p. 1, 19), 179 (p. 45, 2)*.
24 temperie *v*. -ies *ll*. | *dist. ego*. | tum *ego*. cum **d**. eū *r* *cfr. Arist. h. a. IX 40 p. 627 B, 12. Verg. georg. IV 190. Quintil. declam. 13, 17.* 27 et *om*. **R**. 29 onerantur **Da**.

tura scabra, pedes priores rostro, totaeque onustae re-
meant sarcina pandatae. excipiunt eas ternae quaternae
quae exonerant. sunt enim intus quoque officia divisa.
aliae struunt, aliae poliunt, aliae suggerunt, aliae cibum 22
comparant ex eo quod adlatum est. neque enim separa-
tim vescuntur, ne inaequalitas operis et cibi fiat et tem-
poris. struunt orsae a conca*m*aratione alvi textumque
velut a summa tela deducunt, limitibus binis circa singu-
los actus, ut aliis intrent, aliis exeant. favi superiore 23
parte adfixi, et paulum etiam lateribus simul haerent et
pendent ima. alvum non contingunt, *tunc* obliqui, tunc
rotundi, qualiter poposcit alvus, aliquando et duorum ge-
nerum, cum duo examina concordibus populis dissimiles
habuere ritus. ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerivis
a solo fornicatis, ne desit aditus ad sarciendum. primi 24
fere tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod
invitet furantem. novissimi maxime inplentur melle. ideo
aversa alvo favi eximuntur. gerulae secundos flatus ca-
ptant. si cooriatur procella, adprehensi ponderculo lapilli
se librant. quidam in umeros eum inponi tradunt. iuxta
vero terram volant in adverso flatu vepribus evitatis. mira 25
observatio operis: cessantium inertiam notant, castigant,
mox et puniunt morte. mira munditia: amoliuntur omnia
e medio, nullaeque inter opera spurcitiae iacent; quin
et excrementa operantium intus, ne longius recedant,
unum congesta in locum turbidis diebus et operis otio
egerunt. cum advesperascit, in alvo strepunt minus ac 26
minus, donec una circumvolet eodem quo excitavit bombo
ceu quietem capere imperans, et hoc castrorum more.
tunc repente omnes conticescunt. **11.** domos primum
plebei exaedificant, deinde regibus. si speratur largior

7 rursusae a. | concameratione v. -ava rat- *ll.* 8 uelut R *Hard.* uelst D. ulst d. uelist a. vel usque *edd. ante Hard.* 11 ima *ll.* una *v.* imam (alvum) *Detl.* | tunc *Detl. om. ll.* nunc *v.* | tunc Dad. nunc R(?)*v.* 19 apprehensi *Gel.* -sis *ll.* | lapilli se *Gel.* -lis *ll. cfr. Quintil. l. l.* 21 euitatis R. euacuatis a²dT. euauatis Da¹. 24 e *v. om. ll.* 29 imperans d *in ras. v.* impetratis (in- D) r. inperitans iis *Sill.*

proventus, adiciuntur contubernia et fucis. hae cellarum minimae, sed ipsi maiores apibus.

27 (11) Sunt autem fuci sine aculeo, velut inperfectae apes novissimaeque a fessis aut iam emeritis inchoatae, serotinus fetus et quasi servitia verarum apium, quamobrem imperant iis primosque expellunt in opera, tardantes sine clementia puniunt. neque in opere tantum, sed in fetu quoque adiuvant eas multum ad calorem conferente
28 turba. certe quo maior eorum fuit multitudo, hoc maior fit examinum proventus. cum mella coeperunt maturescere, abigunt eos, multaeque singulos adgressae trucidant. nec id genus nisi vere conspicitur. fucus ademptis alis in alvum reiectus ipse ceteris adimit.

29 (12) Regias imperatoribus futuris in ima parte alvi exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes. quod si exprimatur, non gignuntur [suboles]. sexangulae omnes cellae a singulorum pedum opere. nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia.
30 melle uno alterove summum die cellas replent. **12.** venit hoc ex aëre et maxime siderum exortu, praecipueque ipso sirio exsplendescente, nec omnino prius vergiliarum exortu, sublucanis temporibus. itaque tum prima aurora folia arborum melle roscida inveniuntur, ac si qui matutino sub diu fuere, unctas liquore vestes capillumque concretum sentiunt, sive ille est caeli sudor, sive quaedam siderum saliva, sive purgantis se aëris sucus; utinamque esset purus ac liquidus et suae naturae, qualis defluit
31 primo. nunc vero e tanta cadens altitudine multumque, dum venit, sordescens et obvio terrae halitu infectus, praeterea e fronde ac pabulis potus et in utriculo congestus apium — ore enim eum vomunt —, ad hoc suco florum

---

4 *dist. ego.* | aut **M.** et *rv.* 10 fit **M.** fiet *rv.* 13 inatum **M.** in alveum *v.* 16 *uncinos ego posui. cfr. luc. p.* 25. suboles **Rd***v*. -le **Da**. *om.* **M.** 20 ex *om.* **Rd.** 21 explendescente **M.** -scit *r.* -scente fit *v.* 25 dam siderum — 26 utinamque **M***v* *(sed* sive aquae *edd. vett. pro* utinamque *om. r.* 27 esset **M** *ed. Bas.* est et *r edd. vett.* | purus *om.* **M.** 30 e **Da** *ed. Bas.* *om.* **Rd.** a *edd. vett.*

corruptus et in alvis maceratus totiensque mutatus, magnam tamen caelestis naturae voluptatem adfert.

13. (13) Ibi optimus semper ubi optimorum doliolis 32 florum conditur. Atticae regionis hoc et Siculae, Hymetto et Hybla a locis, mox Calydna insula. est autem initio mel ut aqua dilutum, et primis diebus fervet ut musta seque purgat, vicensimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana quae fervoris ipsius spuma concrescit. sorbetur optimum et minime fronde infectum e quercus, tiliae, harundinum foliis.

14. (14) Summa quidem bonitatis natione constat, 33 ut supra diximus, pluribus modis. aliubi enim favi cera 32 spectabiles gignuntur, ut in Sicilia, Paelignis, aliubi copia mellis, ut in Creta, Cypro, Africa, aliubi magnitudine, ut in septentrionalibus, viso iam in Germania octo pedum longitudinis favo in cav*a* parte nigr*o*. in quocumque 34 tamen tractu terna sunt genera mellis. vernum ex floribus constructo favo, quod ideo vocatur anthinum. hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat suboles. alli ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas magnorum siderum exortu, praeterea solstitio, cum thymum et uva florere incipiunt, praecipua cellarum materia. est autem in eximendis favis 35 necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant moriunturque aut diffugiunt, contra copia ignaviam adfert, ac iam melle, non erithace, pascuntur. ergo diligentiores ex hac vindemia XV partem apibus relinquunt. dies status inchoandae, ut quadam lege naturae, si scire aut observare homines vellent, tricensimus ab educto examine, fereque Maio mense includitur haec vindemia.

Alterum genus est mellis aestivi, quod ideo vocatur 36 horaeon a tempestivitate praecipua, ipso sirio exsplendescente post solstitium diebus XXX fere. inmensa circa

---

1 in alvis *Detl.* aluinis **Dad.** -uis **R.** -veis *v.* 4 et Siculae *v.* est sic- *ll.* 5 a **Rd.** ab **D***av.* 6 mel ut **DR***av.* uelut **d**[1]**T**, *fortasse recte.* **d**[2] *add.* mel. 10 tiliae **d***v.* filio et **R**[2]. filiae *r.* 16 cava *v.* -uae **d.** -ue *r.* | nigro *v.* -ra *ll.* 22 solstitio **d***v.* soliti *r.* 29 uellent **M.** uelint *rv.*

hoc subtilitas naturae mortalibus patefacta est, nisi fraus
37 hominum cuncta pernicie corrumperet. namque ab exortu
sideris cuiuscumque, sed nobilium maxime, aut caelestis
arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis
radiis, medicamenta, non mella gignuntur, oculis, ulceribus
internisque visceribus dona caelestia. quod si servetur
hoc sirio exoriente casuque congruat in eundem diem, ut
saepe, Veneris aut Iovis Mercurive exortus, non alia suavitas visque mortalium malis a morte revocandis quam
divini nectaris fiat.

38 **15.** (15) Mel plenilunio uberius capitur, sereno die
pinguius. in omni melle quod per se fluxit, ut mustum
oleumque, appellatur acetum. maxime laudabile est aestivum, omne • rutilum, ut siccioribus confectum diebus.
album mel non fit ubi thymum est, sed oculis et ulceribus aptissimum existimatur. e thymo coloris aurei, saporis gratissimi, quo fit palam; *e* .... doliolis pingue, e
39 marino rore spissum. quod concrescit autem minime
laudatur. thymosum non coit et tactu praetenuia fila
mittit, quod primum bonitatis argumentum est. abrumpi
statim et resilire guttas vilitatis indicium habetur. sequens
probatio ut sit odoratum et ex dulci acre, glutinosum,
40 perlucidum. aestiva mellatione x partem C a s s i o D i o n y s i o apibus relinqui placet, si plenae fuerint alvi; si
minus, pro rata portione aut, si inanes, omnino non attingi. huic vindemiae Attici signum dedere initium caprifici, alii diem Volcano sacrum.

41 **16.** Tertium genus mellis minime probatum silvestre,

---

8. 9 suauitas uisque **M***Gel.* -tas suisque **Rd**^{2}. -tatis suisque *r.* 11 uberius **d***v.* -ibus **M.** uerius *r.* 12 *et sqq. dist. ego. cfr. nov. luc. p. 34.* 13 tacitum **M** *edd. ante Barb.* 13. 14 aestiuum **M***v.* est- **R**^{2}**d.** estiu **R**^{1}. -ium **D.** -iam **a.** 14 confectum — 15. 16 ulceribus **M.** *om. rv.* 16 existimatus **R.** -amus **d.** 17 quo fit **MD.** quo sit **R.** cofit **a.** quod fit **d***Gel* | e *ego. om. ll.v* | *lacunam ego indicavi: cfr. nov. luc. p. 35.* pingue **Dad***v.* -ui **MR.** | e **MR.** *om. r.* 18 rore **M***v.* res **D.** re **Ra.** *om.* **d.** | concrescit **M***v.* cogr- **R.** eogr- **D.** eo cr- **ad.** 20 bonitatis **M.** grauit- *rv.* 22 acre **M***Gel.* re *r edd. ante Gel.* 23 ex aestiva *coni. Ianus coll.* § *42.*

quod ericaeum vocant. convehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in silvis, ob id harenoso simile. gignit id maxime arcturi exortus ex a. d. pridie idus Septembres. quidam aestivam mellationem ad arcturi exortum proferunt, quoniam ad aequinoctium autumni ab eo supersint dies XIIII, et ab aequinoctio ad vergiliarum occasum diebus XXXXVIII plurima sit erice. Athenienses 42 eam tetradicen appellant, Euboea sisyrum, putantque apibus esse gratissimam, fortassis quia tunc nulla alia sit copia. haec ergo mellatio fine vindemiae et vergiliarum occasu idibus Novembribus fere includitur. relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, et semper eas partes favorum quae habeant erithacen. a bruma ad arcturi exortum 43 diebus LX somno aluntur sine ullo cibo. ab arcturi exortu ad aequinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant, sed etiamnum alvo se continent servatosque in id tempus cibos repetunt. in Italia vero hoc idem a vergiliarum exortu faciunt et in eum dormiunt. alvos quidam in eximendo 44 melle expendunt, ita diribentes quantum relinquant. aequitas quidem etiam in iis obstringitur, feruntque societate fraudata alvos mori. in primis ergo praecipitur lauti ut purique eximant mella. et furem mulierumque menses odere. cum eximantur mella, apes abigi fumo utilissimum, 45 ne irascantur aut ipsae avide vorent. fumo crebriore et ignavia earum excitatur ad opera, nam nisi incubavere, favos lividos faciunt. rursus fumo nimio inficiuntur, quando iniuriam celerrime sentiunt mella vel minimo contactu roris acescentia. et ob id inter genera servatur quod acapnum vocant.

1 ericaeum **Rd***v*. erig- **M**. eriteum **a**. iriceum **D**. 2 erice **M***v*. myrice **Rd**. in africe **D**. in africa **a**. 3 exortus ex *Sill.* -tu sex **d**. -tuus ex **DR**. -tuus et **M**. -tu ex **a**. 3. 4 a. d. pridie idus *Ianus.* d. *om.* **d**. ad. pr. id. **M**. aprit **R**. aprīl **D**. aprīli **a**. 8 eam *cod. Chiff.* iam **M**. tam **DR**. tum **a**. *om.* **d***v*. | tetradicen **M** *edd. ante Barb.* -alicem *cod. Chiff. index libri.* teradicen// **d**². terra dicent *r*. 13 habeant **Md**² *in ras. v*. haecant **Da**. haec int **R**. 17 a *om.* **M**. 18 et **M***v*. *om. r*. 19 diribentes **MD** *edd. Gel.* -pentes **R**. -pientes **d**. -mentes **a** *edd. ante Gel.* 21 lauti ut **M**. ut lauti *rv*. 26 quar **M**. quarum *rv*.

46 (16) Fetus quonam modo progenerarent magna inter
eruditos et subtilis fuit quaestio. apium enim coitus visus
est numquam. plures existimavere ore confingi floribus
compositos apte atque utiliter, aliqui coitu unius, qui rex
in quoque appelletur examine. hunc esse solum marem
praecipua magnitudine, ne fatiscat. ideo fetum sine eo
non edi, apesque reliquas tamquam marem feminas comi-
tari, non tamquam ducem. quam probabilem alias sen-
tentiam fucorum proventus coarguit. quae enim ratio ut
47 idem coitus inperfectos generet alios? propior vero prior
existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret.
quippe nascuntur aliquando in extremis favis apes gran-
diores quae ceteras fugant. oestrus vocatur hoc malum,
48 quonam modo nascens, si ipsae fingunt? quod certum
est, gallinarum modo incubant. id quod exclusum est
primo vermiculus videtur candidus, iacens transversus ad-
haerensque ita ut pars cerae videatur. rex statim mellei
coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neque ver-
miculus, sed statim pinniger. cetera turba cum formam
capere coepit, nymphae vocantur, ut fuci serenes aut ce-
49 phenes. si quis alterutris capita demat prius quam pinnas
habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. tempore
procedente instillant cibos atque incubant, tum maxime
murmurantes, caloris, ut putant, faciendi gratia necessarii
excludendis pullis, donec ruptis membranis quae singulos
cingunt ovorum modo universum agmen emergat. specta-
tum hoc Romae consularis cuiusdam suburbano alvis cornu
50 lanternae tralucido factis. fetus intra XLV diem per-
agitur. fit in favis quibusdam qui vocatur clavus, amarae
duritia cerae, cum fetum inde non eduxere, morbo aut

3 ore confingi **M**. oportere confici *rv*. 4 compositas **M** -tis *rv*. *cfr. nov. luc. p. 35. 36.* | apte atque **R**. atque apte **M** atque *r*. 5 appellatur **R**d. 10 *post* coitus *edd. ante Sill. habent* alios perfectos (*cum* **R**?). *om. ll.* 20 feneres **d**. serenes *r*. si- *v*. *dist. ego. cfr. nov. luc. p. 12.* 23 procedente *v*. -tes *ll.* 24 ut **R***v*. ve **D**d. sue **a**[1]. sui **a**[2]. | necessarii *v*. -is *ll.*
29 clavus *ll.* clerus *edd. ante Hard.* clarus *Detl.* *sed* *v. nov. luc. p. 13. 14.*

ignavia aut infecunditate naturali. hic est abortus apium.
protinus autem educti operantur quadam disciplina cum
matribus, regemque iuvenem aequalis turba comitatur.
reges plures inchoantur, ne des*i*nt. postea ex his suboles 51
cum adulta esse coepit, concorde suffragio deterrimos ne-
cant, ne distrahant agmina. duo autem genera eorum,
melior *rufus, deterior* niger variusque. omnibus forma
semper egregia et duplo quam ceteris maior, pinnae bre-
viores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula
quodam diademate candicans. multum etiam nitore a
vulgo differunt.

17. (17) Quaerat nunc aliquis, unusne Hercules fuerit 52
et quot Liberi patres et reliqua vetustatis situ obruta!
ecce in re parva villisque nostris adnexa, cuius adsidua
copia est, non constat inter auctores, rex nullumne solus
habeat aculeum maiestate tantum armatus, an dederit
quidem eum natura, sed usum eius illi tantum negaverit.
illud constat, imperatorem aculeo non uti. mira plebei
circa eum obedientia. cum procedit, una est totum exa- 53
men circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non
patitur. reliquo tempore, cum populus in labore est, ipse
opera intus circumit, similis exhortanti, solus inmunis.
circa eum satellites quidam lictoresque adsidui custodes
auctoritatis. procedit foras non nisi migraturo examine. 54
id multo intellegitur ante, aliquot diebus murmure intus
strepente, adparatus indice diem tempestivum eligentium.
si quis alam ei detruncet, non fugiat examen. cum pro-
cessere, se qu*ae*que proximam illi cupit esse et in officio
conspici gaudet. fessum umeris sublevant, validius fati-
gatum ex toto portant. si qua lassata defecit aut forte

---

4 ne desint *Barb.* nec desunt *ll.* 7 rufus, deterior *Ianus coll. § 59 et Arist. h. a. IX 40 p. 624 B, 22. V 21 p. 553 A, 24. om. ll. v.* 13 quod **Da.** | patris **a.** | uetustatis **d***v.* uenu- *r.* 14 assidua **d***v.* -uae **DR.** -ue **a.** 17 eius **R**^{2}**d**^{2}. mestis **d**^{1}. estis **DR**^{1}. esse **a.** | illi// tantum **d**^{2}. illis tantum **Da.** illi statum **R**^{1}. ille (-li **d**) statutum **R**^{2}**d**^{1}. 23 assidui **d***Gel.* adsidua *r.* 24 auctoritates **D.** -te **ad.** | foras **a**^{2}**d***v.* -ris **a**^{1}. -res *r.* | migraturo **d***v.* -tur *r.* 28 quaeque *v.* q; **d**^{1}. quoque *r.* | et **ad***v. om. r.*

aberravit, odore persequitur. ubicumque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt.

55 (18) Tunc ostenta faciunt privata ac publica, uva dependente in domibus templisque, saepe expiata magnis eventibus. sedere in ore infantis tum etiam Platonis, suavitatem illam praedulcis eloquii portendentes. sedere in castris Drusi imperatoris, cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam perpetua haruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper.
56 duce prenso totum tenetur agmen, amisso dilabitur migratque ad alios. esse utique sine rege non possunt. invitae autem interemunt eos, cum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt, si proventus desperatur. tunc et
57 fucos abigunt. quamquam et de his video dubitari propriumque iis genus esse aliquos existimare, sicut furibus, grandissimis inter illos, sed nigris lataque alvo, ita appellatis, quia furtim devorent mella. certum est ab apibus fucos interfici. utique regem non habent. *et* quo modo sine aculeo nascantur in quaestione est.

58 Umido vere melior fetus, sicco mel copiosius, quod si defecit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinae proposito. at illae contra dirigunt aciem, et, si custos adsit, alterutra pars, quae sibi favere sensit, non adpetit eum. ex aliis quoque saepe dimicant causis duasque acies contrarias duosque imperatores instruunt, maxime rixa in convehendis floribus exserta et suos quibusque evocantibus, quae dimicatio iniectu pulveris aut fumo tota discutitur. reconcilia*n*tur vero lacte vel aqua mulsa.

59 **18.** (19) Apes sunt et rusticae silvestresque, horridae aspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore praestantes. urbanarum duo genera: optimae breves variaeque et in rotunditatem compactiles, deteriores longae et

---

1 consedit **d***v*. conc- *r*. 18 et quo *ego*. quo **M**. ęquo **d**. equo *r*. sed quo *v*. 20 melior **M***v*. *om*. *r*. 21 deficit **R**. 22 derigunt **M**. | et **M***v*. *om*. **d**. ei *r*. 24. 25 duasque **M**. easque *rv*. 25 duosque **M**. duo *rv*. 26 exserta **M****d**[2]. inserta **d**[1]. exerta **Da**. exorta **R***(?)v*. 28 reconciliantur *edd. ante Hard.* -atur *ll. Hard.*

|uibus similitudo vesparum, etiamnum deterrimae ex iis ilosae. in Ponto sunt quaedam albae, quae bis in mense ıella faciunt, circa Thermodontem autem fluvium duo enera, aliarum quae in arboribus mellificant, aliarum uae sub terra triplici cerarum ordine, uberrimi proventus.
culeum apibus dedit natura ventri consertum. ad unum 60
tum hoc infixo quidam eas statim emori putant, aliqui on nisi in tantum adacto ut intestini quippiam sequatur, d fucos postea esse nec mella facere velut castratis ribus pariterque et nocere et prodesse desinere. est in 61
emplis equ*u*s ab iis occisus. odere foedos odores pro-ılque fugiunt, sed et fictos; itaque unguenta redolentes festant. ipsae plurimorum animalium iniuriis obnoxiae. pugnant eas naturae eiusdem degeneres vespae atque abrones, etiam e culicum genere qui vocantur muliones, pulantur hirundines et quaedam aliae aves. insidiantur uantibus ranae, quae maxima earum est operatio tum m subolem faciunt. nec hae tantum quae stagna rivos- 62
e obsident, verum et rubetae veniunt ultro adrepentes-e foribus portas sufflant. ad hoc s*t*atio provolat con-stimque abripitur. nec sentire ictus apium ranae tra-ntur. inimicae et oves difficile se e lanis earum plicantibus. cancrorum etiam odore, si quis iuxta quat, exanimantur.

(20) Quin et morbos suapte natura sentiunt. index 63
rum tristitia torpens et cum ante fores in teporem is promotis aliae cibos ministrant, cum defunctas pro-runt funerantiumque more comitantur exsequias. rege 64
peste consumpto maeret plebes ignavo dolore, non os convehens, non procedens. tristi tantum murmure

---

1 deterrimae **d***v*. -minae **MD**. -mine **R**. teterrimae **a**. onfixo **M**. 9 facere **Md***v*. -ciunt *r*. | uelut **M***v*. sed ut *r*. 11 equus *ego*. equos (= equus) *ll.v*. | occisus **M**. -sos *rv*. . *nov. luc. p.* 31 *et VII* 35 *extr. VIII* 180. 17 eorum **M**. 20 portas **M**. pertas **DR**[1]. per eas **a** *ed. Gel.* repertas **R**[2]. rta **d**. *cfr. nov. luc. p.* 93. | statio *Ianus coll.* § 20. spatio *dd. ante Dal. om. Dal.* 22 e **M***v*. *om. r*. 25 morbos . mortuos **D**[1]**R**[2]**a**. -tuus *r*. | suae apte **a**. suraptae **D**.

glomeratur circa corpus eius. subtrahitur itaque diductae multitudini. alias spectantes exanimem luctum non minuunt. tunc quoque, ni subveniatur, fame moriuntur. hilaritate igitur et nitore sanitas aestimatur. **19.** sunt et operis morbi. cum favos non explent, claron vocant. item blapsigonian, si fetum non peragant.

65 (21) Inimica et echo est resultanti sono, qui pavidas alterno pulset ictu. inimica et nebula. aranei quoque vel maxime hostiles. cum praevaluere ut intexant, enecant alvos. papilio etiam, hic ignavus et inhonoratus, luminibus accensis advolitans, pestifer, nec uno modo. nam et ipse ceras depascitur et relinquit excrementa, e quibus teredines gignuntur. fila etiam araneosa, quacumque
66 incessit, alarum maxime e lanugine obtexit. nascuntur et in ipso ligno teredines quae ceras praecipue adpetunt. infestat et aviditas pastus, nimia florum satietate verno maxime tempore alvo cita. oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, praecipue si capite
67 uncto in sole ponantur. aliquando et ipsae contrahunt mortis sibi causas, cum sensere eximi mella, avide vorantes, cetero praeparcae et quae alioqui prodigas atque edaces non secus ac pigras et ignavas proturbent. nocent et sua mella ipsis inlitaeque ab aversa parte moriuntur. tot hostibus, tot casibus — et quotam portionem eorum commemoro? — tam munificum animal expositum est. remedia dicemus suis locis; nunc enim sermo de natura est.

68 **20.** (22) Gaudent plausu atque tinnitu aeris eoque convocantur. quo manifestum est auditus quoque inesse sensum. effecto opere, educto fetu, functae munere omni exercitationem tamen sollemnem habent, spatiataeque in

---

1 diductae **Dd**. -te **R**. -ta **a**. deducte **M**. 2 multitudini **Md**[2]. -ne *r*. 5 non *om*. **Dad**[1]. 6 peragunt **Ra**. 8 pulset **R** *e corr*. *v*. -se **Da**. -sę **d**. sulset **M**. | ictu **MR**-situ **Da**. sit **d**. 10 hic **M**. *om*. *rv*. 12 et crementa **M** e **M**. *om*. *rv*. 14 e **M**. *om*. *rv*. | languine **D**. -gine **R**[1]. -gu-dae **a**. 22 et **Md**[2]. *om*. **d**[1]. atque *rv*. 23 aduersa **DRd** 30 functae **M**. -to *rv*. | muneri **DR**[1]**ad**.

aperto et in altum elatae, gyris volatu editis, tum demum
ad cibum redeunt. vita his longissima, ut prospere in- 69
imica ac fortuita cedant, septenis annis. universas alvos
numquam ultra decem annos durasse proditur. sunt qui
mortuas, si intra tectum hieme serventur, dein sole ver-
no torreantur ac ficulneo cinere tepido foveantur, putent
revivescere; (23) in totum vero amissas reparari ven- 70
tribus bubulis recentibus cum fimo obrutis, Vergilius
iuvencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas at-
que crabrones, sicut asinorum scarabaeos, mutante natura
ex aliis quaedam in alia. sed horum omnium coitus cer-
nuntur. et tamen in fetu eadem prope natura quae
apibus.

21. (24) Vespae in sublimi e luto nidos faciunt, in 71
his ceras, crabrones cavernis aut sub terra. et horum
omnium sexangulae cellae, cerae autem e cortice, araneosae.
fetus ipse inaequalis ut barbaris, alius evolat, alius in
nympha est, alius in vermiculo, et autumno, non vere,
omnia ea. plenilunio maxime crescunt. vespae quae 72
ichneumones vocantur — sunt autem minores quam aliae
— unum genus ex araneis peremunt, phalangium appella-
tum, et in nidos suos ferunt, deinde inlinunt et ex iis in-
cubando suum genus procreant. praeterea omnes carne
vescuntur contra quam apes quae nullum corpus attingunt.
sed vespae muscas grandiores venantur amputatoque iis
capite reliquum corpus auferunt. crabronum silvestres 73
in arborum cavernis degunt, hieme ut cetera insecta con-

---

1 elatae **M**. datae *rv*. | egyris **Dd**². egiris **Ra**. | editis *v*. -ti **M**. -tus *r*. 2 his **M**. est *r*. eis *v*. | ut **Md***v*. aut r. 3 *dist. Detl.* | universas alvos *Madvigius adv. crit. II p. 525.* -sa saluos **M**. -sa aluos *rv*. 6 ac — foueantur **Md***v*. *om*. *r*. | tepido *coni. Moneus*. t.pido **M**. totidem tepide *cod. Chiff.* toto die *v*. 10 scarabaeos **M***v*. -orum *r*. 11 ex aliis — cernuntur *om*. **R**. ex aliis — 12 in fetu *om*. **d**¹. 16 cerae **M**. -ra *r Hard.* | e **M** *ed. Bas. om. r.* | corticea **d** *Hard.* | araneus effetus **R**. et araneosa fetus **d** *Hard.* 17 ut barbaris **M**. -rus *edd. vett.* et -rus *r Barb.* et varius *Detl. ceterum cfr. Arist. h. a. V 23 p. 555 A, 1.* 18 uere **M**. uerno *rv*. 25 amputatoque **M**. -to *rv*. 26 crabrones **R** *e corr.*

duntur, vita bimatum non transit. ictus eorum haud temere sine febri est. auctores sunt ter novenis punctis interfici hominem. aliorum qui mitiores videntur duo genera: opifices, minores corpore, qui *mo*riuntur hieme,
74 matres quae biennio durant. hi et clementes. nidos vere faciunt fere quadrifores, in quibus opifices generentur. his eductis alios deinde maiores nidos fingunt, in quibus matres futuras producant. iam tum opifices funguntur munere et pascunt eas. latior matrum species, dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. et *hi*s sui fuci. quidam opinantur omnibus his ad hiemem decidere aculeos. nec crabronum autem nec vesparum generi reges aut examina, sed subinde renovatur multitudo subole.

75 **22.** (25) Quartum inter haec genus est bombycum in Assyria proveniens, maius quam supra dicta. nidos luto fingunt salis specie, adplicatos lapid*i*, tanta duritia ut spiculis perforari vix possint. in his ceras largius quam apes faciunt, dein maiorem vermiculum.

76 (26) Et alia horum origo. ex grandiore vermiculo gemina protendens sui generis cornuum urica fit, dein quod vocatur bombylis, ex ea necydallus, ex hoc in sex mensibus bombyx. telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quae bombycina appellatur. prima eas redordiri rursusque texere invenit in Coo mulier Pamphile, Platae filia, non fraudanda gloria excogitatae rationis ut denudet feminas vestis.

77 **23.** (27) Bombycas et in Coo insula nasci tradun

---

1 hau **M**. 2 temeres **R**. emeres **d**. | sine **M***v*. sin in *r*. 4 moriuntur *v ex Arist. h. a. IX 41 p. 628 A, 4*. ori- 5 *an* hae et? *cfr. Arist. l. l. v. 3*. 6 generantur **R** *corr*. **d**. 10 his *v*. in *ll*. 11 suo **a**. | fuci **d***v*. foci **D** foti **a**. 15 quartum **d***v*. -rum *r*. 17 lapidi *v*. -de **d** latide *r*. 18 in his **Rd**. ut us **D**. ut **a**. | largius *ll*. *r*, *Arist. h. a. V 24 p. 555 A 18* ὠχρότερος. 20 ex **d**. ea *r* *vett*. e *Barb*. 21 suis **DR**. | urica *coni. Hard*. -cas *ll*. ca *v*. | fi **R**. 22 incydalis **d**. 25 redordori **D**[1]. retorderi -rqueri **a**. 26 Platae *cod. Chiff*. Πλάτεω *Arist. h. a.* *p. 551 B, 16*. plateae *rv*. 28 tradunt *edd. Gel*. -tur *ll*.

upressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus de- ussum terrae halitu animante. fieri autem primo papi- iones parvos nudosque, mox frigorum inpatientia villis nhorrescere et adversus hiemem tunicas sibi instaurare ensas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem. in ellera hanc ab iis cogi subigique unguium carminatione, ıox trahi in tramas, tenuari ceu pectine, postea adprehen- ım corpori involvi nido volubili. tum ab homine tolli 78
ctilibusque vasis tepore et furfurum esca nutriri, atque a subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia ensa dimitti. quae vero capta sint lanifica umore len- scere, mox in fila tenuari iunceo fuso. nec puduit has stes usurpare etiam viros levitatem propter aestivam. tantum a lorica gerenda discessere mores ut oneri t etiam vestis. Assyria tamen bombyce adhuc feminis dimus.

24. (28) Araneorum his non absurde iungatur natura 79
gna vel praecipua admiratione. plura autem sunt genera c dictu necessaria in tanta notitia. phalangia ex iis pellantur quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium, uminatum, adsultim ingredientium. altera eorum species gri prioribus cruribus longissimis. omnibus internodia na in cruribus. luporum minimi non texunt. maiores 80
terra, et cavernis exigua vestibula praepandunt. tertium rundem genus erudita operatione conspicuum. orditur as tantique operis materiae uterus ipsius sufficit, sive

---

1 florem **M***v*. -re *r*. 2 halitu **M***v*. -tum *r*. 2. 3 papi- nes paruos **Md***v*. -nis -uo *r*. 5 lanuginem **MR***v*. -ne *r*. | **M** *edd. ante Hard. om. r. dist. Url. vind. n. 201.* 6 cogi igique **M** *edd. ante Hard.* cogique **d**. -quae **R**. coique **D**. qui **a**. 7 in tramas *Ianus coll. § 81.* in terram a d. er ramos **M***rv*. 9 nutriri **Md***v*. nutri *r*. | c& quae **R**. 10 **M***v*. -as *r*. 11 pensa (-sas **d**) dimitti **Md***v*. pensandi ti (dim- **R**) *r*. | carpta *Detl.* | sint **Md***v*. sit *r*. | lanifica **M**. cia **Ra***v*. -eficia **d**. -ifacia **D**. lanicia *coni. Ianus.* | umorem -re/// **d**. 12 iunceo **Md²***v*. tunceo *r*. | fuso **M***v*. fuco *r*. 13 leuitate propterea **Dad**. 18 praecipua **M** *ed. Bas.* e **D**. -ue *r*. 21 specie **M**. 22 longissimis — 23 cruribus **Rd**. 24 in terra **M** *edd. ante Hard. cfr. Arist. h. a. IX 39 23 A, 3.* interna *r Hard.* | cavernis **M** *ed. Gel.* -na *r*.

ita corrupta alvi natura stato tempore, ut Democrit
placet, sive est quaedam intus lanigera fertilitas, tam mo
derato ungue, tam tereti filo et *t*am aequali deducit sta
81 mina, ipso se pondere usus. texere a medio incipit cir
cinato orbe subtemina adnectens, maculasque paribu
semper intervallis, sed subinde crescentibus ex angust
dilatans indissolubili nodo inplicat. quanta arte celat pe
dicas a scutulato rete grassantes! quam non ad hoc vi
detur pertinere crebratae pexitas telae et quadam politura
arte ipsa per se tenax ratio tramae! quam l*a*xus ad flatu
82 ac non respuenda quae veniant sinus! derelicta lass
praetendi summa parte arbitrere lic*i*a. at illa difficil
cernuntur atque ut in plagis lineae offensae praecipitan
in sinum. specus ipse qua concamaratur architectura! e
contra frigora quanto villosior! quam remotus a medi
aliudque agenti similis, inclusus vero sic ut sit nec*n*
intus aliquis cerni non po*ssi*t! age firmitas, quando rum
83 pentibus ventis! qua pulverum mole degravante! latitud
telae saepe inter duas arbores, cum exercet artem e
disc*i*t texere, longitudo fili a cu*l*mine ac rursus a terr
per illud ipsum velox reciprocatio, subitque pariter a
fila deducit. cum vero captura incidit, quam vigilans
paratus accursus! licet extrema haereat plaga, semper i
medium currit, quia sic maxime totum concutiendo in
84 plicat. scissa protinus reficit ad polituram sarciens. na
que et lacertarum catulos venantur os primum tela in
ventes et tunc demum labra utraque morsu adprehenden
amphitheatrali spectaculo, cum contigit. sunt ex eo
auguria. quippe incremento amnium futuro telas s

2 intus *ll.* *(praeter* **M** *qui hic deficit) v.* *an* in cute?
Arist. l. l. v. 32 3 et tam *v.* etiam *ll.* 8 a **R** *Brot.* *om.*
| gresantes **Dad.** 9 quadam *v.* quaed- *ll.* 10 laxus
lux- *ll.* 12 licia at *Hard.* licea at **DRd.** liceat **a** *edd.* r
15 quanto **d***v.* -ndo *r.* 16 agenti *edd. ante Hard.*
nov. luc. p. 25. -tis *cod. Chiff. Hard.* genti **a.** -tis *r.* | necne
necte *ll.* 17 possit *v.* potest *ll.* | age *v.* ager *ll.*
discit *v.* -cet *ll.* | filo **Rd.** | a culmine *v.* acumine *ll.* 22
cursus **R.** acu- **D.** ac rursus **d.** ad cursum **a***v.* 24 quia d
Gel. ex (et **R**[2]) quia **DR.** ex qua **a.** ex quo *edd. ante Gel.*

altius tollunt. iidem sereno *non* texunt, nubilo texunt, ideoque multa aranea imbrium signa sunt. feminam putant esse quae texat, marem qui ven*e*tur. ita paria fieri merita coniugio.

(29) Aranei conveniunt clunibus, pariunt vermiculos 85 ovis similes. nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix ulla alia narratio est. pariunt autem omnia in tela, sed pars a .... qu*e* saliunt atque *fila* emittunt. phalangia tantum in ipso specu incubant magnum numerum qui, ut emersit, matrem consumit, saepe et patrem. adiuvat enim incubare. pariunt autem et tr*e*cenos, ceterae pauciores. et incubant triduo. consummantur aranei quater septenis diebus.

25. (30) Similiter his et scorpiones terrestres vermi- 86 culos ovorum specie pariunt similiterque pereunt, pestis inportuna, veneni serpentium, nisi quod graviore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper ictu et feminis fere in totum, viris autem matutino, exeuntes cavernis priusquam aliquo fortuito ictu ieiunum egerant venenum. semper cauda in ictu est nulloque 87 momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. ferit et obliquo ictu et inflex*o*. venenum ab his candidum fundi Apollodorus auctor est in novem genera discriptis per colores maxime, supervacuo, quoniam non est scire quos minime exitiales praedixerit. geminos quibusdam aculeos esse, maresque saevissimos — nam coitum iis tribuit —, intellegi autem gracilitate et longitudine. ve- 88 nenum omnibus medio die, cum incanduere solis ardori-

---

1 non texunt -*v*. texunt **R**. -xit *r*. 3 venetur *Hard*. -natur *ll*. 7 vix ullą *v*. uia uix **R**². uiae ulla **a**. uiacula **d**. -lla *r*. 8 tela sed *Sill*. -as et *ll*. -as sed *Pint*. | pars a ... que saliunt *ego coll. Arist. h. a. V 27 p. 555 B, 1 sqq. periisse videntur:* (a)liqua tantum ex parte circumdata tela, pars in sinu orbiculato. non omnes pulli simul nascuntur statim(que). sparsa quas aliud (aliunt **d**) *ll*. sparsa (expansa *edd. ante Gel.*) quia saliunt *v*. 9 fila *ego coll. Arist. l. l.* in **DRa**. m̈ **d**. ita *v*. 12 trecenos *codd. Brot*. -ntos *Barb. ex Arist. l. l. v. 15*. tric- *ll. v*. 14 scorpionibus **Dad**, 21 ne **d***v*. nec *r*. 22 inflexo *ed. Gel*. -xu *ll*. 24 supervacuo *Pint*. -uos *ll. edd. ante Hard.*

bus, itemque, cum sitiunt, inexplebiles potus. constat
et septena caudae internodia saeviora esse. pluribus
enim sena sunt. hoc malum Africae volucre etiam au-
stri faciunt pandentibus bracchia ut remigia sublevantes
Apollodorus idem plane quibusdam inesse pinnas tradit.
89 saepe Psylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes
quasi quaestus sui causa peregrinis malis inplevere Ita-
liam, hos quoque importare conati sunt, sed vivere intra
Siculi caeli regionem non potuere. visuntur tamen ali-
quando in Italia, sed innocui, multisque aliis in locis ut
90 circa Pharum in Aegypto. in Scythia interemunt etiam
sues alioquin vivaciores contra venena talia, nigras quidem
celerius, si in aquam se inmerserint. homini icto putatur
esse remedio ipsorum cinis potus in vino. magnam ad-
versitatem oleo mersis et stellionibus putant esse, inno-
cuis dumtaxat iis qui et ipsi carent sanguine, lacertarum
figura; aeque scorpiones in totum nulli nocere quibus non
91 sit sanguis. quidam et ab ipsis fetum devorari arbitrantur.
unum modo relinqui sollertissimum et qui se ipsius matris
clunibus inponendo tutus et a cauda et a morsu loco fiat.
hunc esse reliquorum ultorem, qui postremo genitores
superne conficiat. pariuntur autem undeni.

26. (31) Chamaeleonum stelliones hi quodammodo na-
turam habent, rore tantum viventes praeterque araneis.
92 (32) Similis cicadis vita, quarum duo genera: minores
quae primae proveniunt et novissimae pereunt, sunt autem
mutae. sequens est volatura .... quae canunt, vocantur
achetae et, quae minores ex his sunt, tettigonia. sed illae
magis canorae. mares canunt in utroque genere, feminae

---

1 inexplebiles (expl- **M**.) *v.* -li **d T**. -le *r.* | potuus **MRDa** -tu **d***v.* 7 quasi **M**. *om. rv.* 13 inmerserint **M***v.* -it *r.* 15 et **M** *ed. Gel.* sed *r.* 17 aeque *ego noc. luc. p. 34 n. 12* atque *ll. v.* 24 araneis **M***v.* -ei *r.* 27 mutae **d** *ed. Gel.* multae *r.* | uolatur aquae **R**[1]. -tur ea quae **R**[2]. -tura ea quae **d** -tu rara; quae *ed. Gel. sed v. Schneiderum ad Colum. VIII 9, 1* | *lacunam ego indicavi coll. Arist. h. a. V 30 init. periisse videntur:* grandiorum et ocius pereuntium. *in codd. Romanis Barbarus legebat:* item maiores quae canunt. 28 tettigonia *Sill. cfr. Arist. l. l.* -iae *codd. Barb.* tetogoniae **a**[2]. -ia *r.*

silent. gentes vescuntur his ad orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. ante coitum mares praeferunt, a coitu feminas, ovis earum corrupti, quae sunt candida. coitus supinis. asperitas praeacuta in dorso, qua ex- 93
cavant feturae locum in terra. fit primo vermiculus, deinde ex eo quae vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia evolant, noctu semper, primo nigrae atque durae. unum hoc ex iis quae vivunt et sine ore est. pro eo quiddam aculeat*orum* linguis simile, et hoc in pectore, quo rorem lambunt. pectus ipsum fistulosum. hoc canunt achetae, ut di*ce*mus. de cetero in ventre nihil est. ex- 94
citatae cum subvolant, umorem reddunt, quod solum argu- 266
mentum est rore eas ali. iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen. oculis tam hebetes ut, si quis digitum contrahens ac remittens adpropinque*t iis*, transeant. quidam duo alia genera faciunt earum, surculariam quae sit grandior, frumentariam quam alii avenariam vocant. apparet enim simul cum frumentis arescentibus. 27. ci- 95
cadae non nascuntur in raritate arborum — idcirco non sunt Cyrenis *nisi* circa oppidum — nec in campis nec in frigidis aut umbrosis nemoribus. est quaedam et iis locorum differentia. *in* Milesia regione paucis sunt locis, sed in Cepha*ll*ania amnis quidam paenuriam earum et copiam dirimit. at in Regino agro silent omnes, ultra flumen in Locrensi canunt. pinnarum illis natura quae apibus, sed pro corpore amplior.

28. (33) Insectorum autem quaedam binas gerunt 96

---

3 oua a². | corrupta a². -tis d. 6 corrupto R. 9 aculeatorum *coni. Dal. ex Arist. h. a. IV 7 p. 532 B, 12.* -tarum *ll. Hard.* -tum *edd. ante Hard.* 11 dicemus *Detl. coll. § 266.* -imus *ll.* diximus *v. cfr. Noltenius quaest. Plin. p. 23.* 15 adpropinquet iis *Ianus.* -quens DR¹. -ques R². -quans ad. | transeat Da. -eant velut folia *edd. vett.* -eant velut in folia *Barb. edd. ante Sill. (ex Arist. h. a. V 30 extr.)* 20 nisi *Schlengerus philol. XII p. 301. cfr. Arist. h. a. V 30 p. 566 A, 22.* 23. *om. ll. v.* 22 differentia. in Milesia *v. cfr. Arist. h. a. VIII 28 p. 605 B, 26.* mil- differ- *ll.* | pauci sunt loci Dad. 23 Cephallania *Sill. coll. XXXII 18 et Arist. l. l.* -alenia *v.* cephania *ll.* 26 pro MRdv. quae *r.*

pinnas, ut muscae, quaedam quaternas, ut apes. membranis et cicadae volant. quaternas habent quae aculeis in alvo armantur. nullum cui telum in ore pluribus quam binis advolat pinnis. illis enim ultionis causa datum est, his aviditatis. nullis eorum pinnae revivescunt avulsae. nullum cui aculeus in alvo bipenne est.

97 (34) Quibusdam pinnarum tutelae crusta supervenit, ut scarabaeis, quorum tenuior fragiliorque pinna. his negatus aculeus, sed in quodam genere eorum grandi cornua praelonga, bisulcis dentata forficibus in cacumine, cum libuit, ad morsum coeuntibus, infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur, lucavos vocat hos Nigidius.
98 aliud rursus eorum genus qui e fimo ingentes pilas aversi pedibus volutant parvosque in iis contra rigorem hiemis vermiculos fetus sui nidulantur. volitant alii magno cum murmure aut mugitu, alii focos et *str*ata crebris foraminibus excavant nocturno stridore vocales. lucent ignium modo noctu laterum et clunium colore lampyrides, nunc pinnarum hiatu refulgentes, nunc vero compressu obumbratae, non ante matura pabula aut post desecta con-
99 spicuae. e contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt in balineis maxime umido vapore prognatae. fodiunt ex eodem genere rutili atque praegrandes scarabaei tellurem aridam favosque parvae et fistulosae modo spongiae medicato melle fingunt. in Threcia iuxta Olynthum locus est parvus in quo unum hoc animal ex-
100 animatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. pinnae insectis omnibus sine scissura. nulli cauda nisi scorpioni. hic eorum solus et bracchia habet et in cauda spiculum. reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, sive tabanum dici placet, item culici et quibusdam muscis, omni-

4 est **M** *edd. Gel.* et *r.* 5 reuiuescunt **M***v.* -scere *r.* 7 crusta **R***v.* crista **M***r.* 12 lucanos **a***v.* 16 strata *M. Hauptius Hermae III p. 149 coll. Vitruvii X 19.* prata *ll. v.* parietes *Detl.* 21 blattis **Md** *edd. Gel.* blatus *r.* blatta.is *Detl.* 22 balineis **R.** -eas **Md.** ualineas **D.** balneas **a.** 27 ob hoc **Da.** ob hic **R**[1]. ubi **d.** ob id **R**[2]**T.** 28 nisi **a***v.* sine *r.* scorpioni **d***v.* -ne *r.* 30 ut **R***v.* *om. r.*

bus autem his in ore et pro lingua. sunt hi aculei quibusdam hebetes neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua evidens fistula est. nec sunt talibus dentes. aliis cornicula ante oculos praetenduntur ignava, ut papilionibus. quaedam insecta carent pinnis, ut scolopendra.

29. (35) Insectorum pedes quibus sunt in obliquum 101 moventur. quorundam extremi longiores foris curvantur, ut locustis.

Hae pariunt in terram demisso spinae caule ova condensa autumni tempore. ea durant hieme. e terra subsequenti anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes et sine cruribus pinnisque reptantes. itaque vernis aquis intereunt ova, sicco vere maior proventus. alii duplicem 102 earum fetum geminumque exitium tradunt, vergiliarum exortu parere, deinde ad canis ortum obire et alias renasci. quidam arcturi occasu renasci. mori matres, cum pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces innascente qui eas strangulat. eodem tempore mares obeunt. tam frivola ratione morientes serpentem, cum libuit, necant singulae, faucibus eius adprehensis mordicus. non nascuntur *nisi* rimosis locis. in India ternum pedum 103 longitudinis esse traduntur, cruribus et feminibus serrarum usum praebere, cum inaruerint. est et alius earum obitus. gregatim sublatae vento in maria aut stagna decidunt. forte hoc casuque evenit, non, ut prisci existimavere, madefactis nocturno umore alis. iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri continuata plurium dierum — quod maxime miremur — fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. deorum irae pestis ea in- 104

1 *dist. ego.* | lingue **R**²**d**. -gu **R**¹. 5 ignaota **R**¹. | aut **Da**. 8 longiores **R**²**d**. -ris *r*. 10 dimisso **Da**. 11 *dist. Ianus.* | e *om.* **d**. sub *v*. 19 obeunt *v*. -tes *ll*. 20 friuula **a**. -bula **DR**. | cum **d***v*. curri *r*. 22 nisi rimosis *Hard.* in prim- **d**²**T**. in rim- **M***r*. nisi in planis et rimosis *edd. ante Hard. cfr. Arist. h. a. V 28 p. 556 A, 5.* 23 serrarum **M***v*. sed rarum *r*. 24 est et **Md***v*. esset *r*. 28 ignari **Md***v*. in mari *r*. 31 deorum irae **M** *cod. Chiff. v*. dierum mire (-rae **R**¹**d**. imbre **R**²) *r*.

tellegitur. namque et grandiores cernuntur et tanto volant pinnarum stridore, ut [aliae] alites credantur, solemque obumbrant sollicitis suspectantibus populis, ne suas operiant terras. sufficiunt quippe vires et, tamquam parum sit maria transisse, inmensos tractus permeant diraque messibus nube contegunt, multa contactu adurentes, omnia vero morsu erodentes et fores quoque tectorum.

105 Italiam ex Africa maxime coortae infestant, saepe populo Romano ad Sibyllina coacta remedia confugere inopiae metu. in Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primo ova obterendo, dein fetum, postremo
106 adultas, desertoris poena in eum qui cessaverit. et in Lemno insula certa mensura praefinita est quam singuli enecatarum ad magistratus referant. graculos quoque ob id colunt adverso volatu occurrentes earum exitio. necare et in Syria militari imperio coguntur. tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis et hae in cibo gratae.

107 Vox earum proficisci ab occipitio videtur. eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur eosque inter se terendo stridorem edere, circa duo maxime aequinoctia, sicut cicadae circa solstitium. coitus locustarum qui et insectorum omnium quae coeunt, marem portante femina, in eum feminarum ultimo caudae reflexo tardoque digressu. minores autem in omni hoc genere feminis mares.

108 **30.** (36) Plurima insectorum vermiculum gignunt, nam et formicae similem ovis vere. et hae communicant laborem, ut apes, sed illae faciunt cibos, hae condunt. ac si quis comparet onera corporibus earum, fateatur

---

2 *uncos posui cum Detl.* 3 obumbrant *ed. Gel.* -antes dT. -ans M*r*. -rent *edd. vett.* 5 diraque Md*v*. -ram- *r*. 6 nubem ad. 7 moru D. in orbe a. | rodentes a. 8. 9 populo Romano *Ianus*. PR· M. populo *rv*. 9 coacto M*v*. -arto *r*. 11 obterendo M*v*. obce- D. opce- R. obicere a. deterendo dT. 12 poena in *v*. -nam R^2. -narum R^1. -nam in M*r*. 19 existimantes Da. 20 terendo *v*. -dos *ll*. 26. 27 *dist. ego*. 27 hae *v*. haec *ll*. *cfr*. *X 85*. | communicant *ego*. -tes *ll cfr. v. 3* (obumbrant) *et p. 233, 19* (obeunt). 28 ut apes sed illae R^2 *ed. Gel.* sed apes utiles (-lae D. uti ille R^1) *rv*.

nullis portione vires esse maiores. gerunt ea morsu.
maiora aversae postremis pedibus moliuntur umeris ob-
nixae. et iis rei publicae ratio, memoria, cura. semina 109
adrosa condunt, ne rursus in frugem exeant e terra,
maiora ad introitum dividunt, madefacta imbre proferunt
atque siccant. operantur et noctu plena luna, eaedem
interlunio cessant. iam in opere qui labor, quae sedu-
litas! et quoniam ex diverso convehunt altera alterius
ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dan-
tur. quae tunc earum concursatio, quam diligens cum 110
obviis quaedam conlocutio atque percontatio! silices itinere
earum attritos videmus et opere semitam factam, ne quis
dubitet et qualibet in re quid possit quantulacumque ad-
siduitas. sepeliunt inter se viventium solae praeter ho-
minem. non sunt in Sicilia pinnatae.

31. Indicae formicae cornua Erythris in aede Her- 111
culis fixa miraculo fuere. aurum hae cavernis egerunt
terra*e* in regione septentrionalium Indorum qui Dardae
vocantur. ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporum.
erutum hoc ab iis tempore hiberno Indi furantur aestivo
fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis,
quae tamen odore sollicitatae provolant crebroque lacerant
quamvis praevelocibus camelis fugientes. tanta pernicitas
feritasque est cum amore auri.

32. (37) Multa autem insecta et aliter nascuntur, at- 112
que in primis ex rore. insident hic raphani folio primo
vere et spissatus sole in magnitudinem milii cogitur. inde
porrigitur vermiculus parvus et triduo mox uruca, quae
adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice. ad
tactum tantum movetur, araneo accreta quam chrysallidem
appellant. rupto deinde eo cortice volat papilio.

---

1 portatione R^2. 6 eadem Dad. 9 dies *ll.v.* indices *Detl.* 17 hae D. hee d. he D. e a. ex *v.* | egerunt R^2*v.* ger- *r.* 18 terrae *v.* -ra *ll.* 19 fedium d. faed- Da. 26 ex rore *v.* rore R^2. ex ore *r.* 27 uere et R^2*v.* uereatur d^1. -satur d^2. uerset *r.* 28 porrigitur R^2a*Gel.* corr- D. rigitur R^1. oritur d *edd. ante Gel.* 30 accreta d*Hard.* -to R. occreta D hoc creta a. Haec eruca *edd. ante Hard.* 31 eo *om.* R.

113 **33.** (38) Sic quaedam ex imbri generantur in terra,
quaedam et in ligno. nec enim cossi tantum in eo, sed
etiam tabani ex eo nascuntur et alia ubicumque umor est
nimius. (39) sicut intra hominem taeniae tricenum pe-
114 dum, aliquando et plurium longitudine. iam in carne
exanima et viventium quoque hominum capillo, qua foe-
ditate et Sulla dictator et Alcman ex clarissimis Graeciae
poetis obiere. hoc quidem et aves infestat, phasianas
115 vero interemit nisi pulverantes sese. pilos habentium asi-
num tantum inmunem hoc malo credunt et oves. gignun-
tur autem et vestis genere, praecipue lanicio interemptarum
a lupis ovium. aquas quoque quasdam quibus lavemur
fertiliores eius generis invenio apud auctores, quippe cum
etiam cerae id gignant quod animal*ium* minimum existi-
matur. alia rursus generantur sordibus a radi*is* solis,
posteriorum lascivia crurum petauris*tae*. alia pulvere umido
in cavernis volucria.

116 **34.** (40) Est animal eiusdem temporis, infixo semper
sanguini capite vivens atque ita intumescens, unum ani-
malium cui cibi non sit exitus. dehiscit cum nimia sa-
tietate, alimento ipso moriens. numquam hoc in iumentis
gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in qui-
bus omnia. in ovibus et capris hoc solum. aeque mira
sanguinis et hirudinum in palustri aqua sitis. namque et
hae toto capite conduntur. est volucre canibus peculiare
suum malum, aures maxime lancinans quae defendi morsu
non queant.

117 **35.** (41) Idem pulvis in lanis et veste tineas creat,
praecipue si araneus una includatur. sitit enim et omnem
umorem absorbens ariditatem ampliat. hoc et in chartis

---

1 inde **a**. imbri *r*. 3 alia **d***v*. ali **Da**. *om*. **R**. 6 exanima **R**[2]. -im *r*. 9 sese *v*. ese **R**[2]. esse *r*. 14 animalium *v*. -al id *ll*. 15 rursus — 16 petauristae *om*. **R**. *addita erant in margine, sed perierunt praeter ultimum* .ris. 15 a radiis *cod. Dal*. -di **D**. -dio **a** *Hard*. aridi (soli) **d** *edd. ante Hard*. 16 petauristae *Hard*. -ristarum *Barb*. -ris *ll*. 19 sanguini **d** *r*. -ne *r*. 20 cum **d***v*. cui *r*. 21 nonnumquam *coni. Pint*. 23 e mira **Da**. est mira *edd. ante Hard*. 27 queant **d**. -unt *rv*. 29 sitit *v*. sititur *ll*.

nascitur. est earum genus tunicas suas trahentium quo
cocleae modo. sed harum pedes cernuntur. spoliatae *ex*-
spirant. si accrevere, faciunt chrysallidem. ficarios cu- 118
lices caprificus generat, cantharidas vermiculi ficorum et
piri et peuces et cynacanthae et rosae. venenum hoc
remedia secum habet. alae medentur, quibus demptis le-
tale est. rursus alia genera culicum acescens natura gignit,
quippe cum et in nive * inveniantur vetustiore vermiculi *
rutili — nam et ipsa nix vetustate rufescit — hirti pilis,
* in Media quidem candidi *, grandiores torpentesque.

36. (42) Gignit aliqua *et* contrarium naturae elemen- 119
tum. siquidem in Cypri aerariis fornacibus et medio igni
maioris muscae magnitudinis volat pinnatum quadrupes.
appellatur pyrallis, a quibusdam pyrot*a*. quamdiu est in
igni, vivit. cum evasit longiore paulo volatu, emoritur.

(43) Hypanis fluvius in Ponto circa solstitium defert 120
acinorum effigie tenues membranas quibus erumpit volucre
quadruped*is* supra dicti modo, nec ultra unum diem vivit,
unde hemerobion vocatur. reliquis talium ab initio ad
finem septenarii sunt numeri, culici et vermiculi*s* ter
septeni, corpus parientibus quater septeni. mutationes et
in alias figuras transitus trinis aut quadrinis diebus. cetera
ex his pinnata autumno fere moriuntur *tabe alarum*, tabani
quidem etiam caecitate. muscis umore exanimatis, si ci-
nere condantur, redit vita.

37. (44) Nunc per singulas corporum partes praeter 121
iam dicta membratim tractetur historia.

---

2. 3 exspirant *v.* adsp- *ll.* 5 hoc *om.* **d.** 6 remedia — alae *om.* **R**[1]**d** *Hard.* | medentur **D a.** ///me///dentur **R.** remediantur **d.** alae medicantur *Hard.* 8 candidi inueniantur (reperiantur *edd. ante Hard.*) et *ll.v.* et *del. ego.* 9 in media quidem altitudine rutili *ll.v.* altitudine *del. ego.* | rufetit **R.** 10 in Media quidem candidi *huc transposui coll. Arist. h. a. V 19 p. 552 B, 9.* 11 aliqua et *v.* -quae **D.** -qua **R**[2]. -que **R**[1]**a.** -qd' **d.** 14 pyrota *Ianus.* -to *ll.* pyrausta *v ex Arist. h. a. VIII 27 init., quae huc non pertinent.* 15 igni **Rd.** -ne *r.* 17 uolucre **d** *ed. Gel.* -cres *r.* 18 quadrupedis *ego.* -pedes *ll.* -pes *v.* 20 vermiculis *Ianus.* -li *ll.* -lo *v.* 23 tabe alarum (*vel* pinnarum) *ego coll. Arist. h. a. V 20* τῶν πτερῶν συσπωμένων. *om. ll.v.* 25 uita **R**[2] *in ras. v.* ita *r.*

Caput habent cuncta quae sanguinem. in capite paucis animalium nec nisi volucribus apices, diversi quidem generis, phoenici plumarum serie e medio eo exeunte alio, pavonibus crinitis arbusculis, stymphalidi cirro, phasianae corniculis, praeterea parvae avi quae ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni
122 nomen dederat alaudae. diximus et cui plicatilem cristam
10, 86 dedisset natura. per medium caput a rostro residentem et fulicarum generi dedit, cirros pico quoque Martio et grui Balearicae, sed spectatissimum insigne gallinaceis, corporeum, serratum, nec carnem id esse nec cartilaginem nec callum iure dixerimus, verum peculiare datum. draconum enim cristas qui viderit non reperitur.

123 (45) Cornua multis quidem et aquatilium et marinorum et serpentium variis data sunt modis, sed quae iure cornua intellegantur quadripedum tantum generi. Actaeonem enim et Cipum etiam in Latia historia fabulosos reor. nec alibi maior naturae lascivia. lusit animalium armis, sparsit haec in ramos, ut cervorum, aliis simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis, aliorum fudit in palmas digitosque emisit ex iis, unde platycerotas
124 vocant. dedit ramosa capreis, sed parva, nec fecit decidua, convoluta in anfractum arietum generi, ceu caestus daret, infesta tauris — in hoc quidem genere et feminis tribuit, in multis tantum maribus —, rupicapris in dorsum adunca, dammis in adversum, erecta autem rugarumque ambitu contorta et in leve fastigium exacuta, ut lyras decerent, strepsiceroti, quem addacem Africa appellat.
125 mobilia eadem, ut aures, Phrygiae armentis, Trogodytarum

4 stymphalidi *cod. Dal.* -de *ll.* 5 aui **R***Hard.* aut *r.* 7 cui **Rd***v.* eui *r.* 10 gruibalearicae **R**^{2} (ale *in ras.*) *Barb.* gruibus (-uui- **D**) aricae *r.* 11 nem **R**^{1}. nec carnem *r.* | id esse *v.* ita (rite **R**^{2}) esse *r.* 12 nec callum *v.* ne callum **R**· nec gallum **d.** negallum *r.* | peculiare **M***v.* -rum **R.** -rem *r.* datum **M.** *om. rv. Ianus coni.* -arem dotem. 17 ne **Da.** 18 alibi **Md***v.* albi *r.* nec albi maior *del.* **R**^{2}. 19 ramos **MR**^{2} *ed. Bas.* -mis *r.* 19. 20 et in **DRa.** 21 fudit **MR**^{2} (d *in ras.*). fugit **Da.** figit **d.** finxit *v.* | platycerontas **R**^{2}. -gerontas **R**^{1}**d.** 26 dammis *om.* **M.** 28 admodacem **M**^{1}.

in terram derecta, qua de causa obliqua cervice pascuntur, aliis singula, et haec medio capite aut naribus, ut diximus. iam quidem aliis ad incursum robusta, aliis ad 8,71. 76 ictum, aliis adunca, aliis redunca, aliis ad iactum pluribus modis, supina, convexa, conversa, omnia in mucronem migrantia. in quodam genere pro manibus ad scabendum corpus, cocleis ad praetemptandum iter, corporea haec, sicut cerastis. aliquando et singula, cocleis semper bina et ut protendantur ac resiliant.

Urorum cornibus barbari septentrionales potant urnis- 126 que bina capitis unius cornua inplent. alii praefixa hastilia cuspidant. apud nos in lamnas secta tra*l*ucent atque etiam lumen inclusum latius fundunt multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quae cestrota picturae genere dicuntur. — (Omnibus autem cava et in 127 mucrone demum concreta sunt, cervis tantum tota solida et omnibus annis decidua.) — boum attritis ungulis cornua unguendo arvina medentur agricolae, adeoque sequax natura est ut in ipsis viventium corporibus ferventi cera flectantur atque incisa nascentium in diversas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant.

Tenuiora feminis plerumque sunt, ut in pecore multis, 128 ovium nulla, nec cervorum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum ulli excepto asino Indico qui uno armatus est cornu. bisulcis bina *natura* tribuit, nulli superne primores habent*i* dentes. qui putant eos in cornua absumi facile coarguuntur cervarum natura, quae nec dentes habent (ut neque mares) nec tamen cornua. ceterorum ossibus adhaerent, cervorum tantum cutibus enascuntur.

---

3 quidem T*Hard.* qd' **d**. quid **R**. quod **M***r*. 6 migrantia **d***v*. ni- **M***r*. 8 et singula cochleis **d***v*. cocleis singula **M***r*. 9 resistant **M**. 10 barbaris septentrionalibus **Rd**. 11 uina **M**. 12 tralucent *v*. -ducunt **d**. -ducent *r*. 13 alia **D**²**ad**. 15 omnibus — 17 decidua *huc non pertinere videntur.* 15 in **d***v*. *om. r.* 16 mucrone *v*. -nem *ll.* 21 ut **ad***v*. in *r*. | partibus **R**². | fiant **d***v*. -unt *r*. 25 natura *Sill., iam Brot. post* tribuit *inseruerat; om. ll.v. sed fortasse haec verba a suo loco aberraverunt.* 26 habenti *edd. Gel.* -ent *ll.* 2' neque dentes **R**.

129 (46) Capita piscibus portione corporum maxima, for-
tassis ut mergantur. ostrearum generi nulla nec spon-
geis nec aliis fere quibus solus ex sensibus tactus est.
quibusdam indiscretum caput, ut cancris.
130 (47) In capite animalium cunctorum homini plurimus
pilus, iam quidem promiscue maribus ac feminis, apud
intonsas utique gentes. atque etiam nomina ex eo Ca-
pillatis Alpium incolis, Galliae Comatae, ut tamen sit ali-
qua in hoc terrarum differentia. quippe Myconii carentes
eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. et quaedam ani-
malium naturaliter calvent, sicut struthocameli et corvi
131 aquatici, quibus apud Graecos nomen inde. defluvium
eorum in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec
in ullo ante veneris usum, nec infra cerebrum aut infra
verticem aut circa tempora atque aures. calvitium uni
tantum animalium homini praeterquam innatum. canities
homini tantum et equo, sed homini semper a priore parte
capitis, tum deinde ab aversa. vertices bini hominum
tantum aliquis.
132 (48) Capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis
pectinatim structa compagibus. perfracta non queunt soli-
dari, sed excepta modice non sunt letalia in vicem eorum
succedente corporea cicatrice. infirmissima esse ursis,
8, 130 10, 117 durissima psittacis suo diximus loco.
133 (49) Cerebrum omnia habent animalia quae sanguinem,
9, 83 etiam in mari quae mollia appellavimus, quamvis careant
sanguine, ut polypus. sed homo portione maximum et
umidissimum omniumque viscerum frigidissimum, duabus
supra subterque membranis velatum, quarum alterutram
rumpi mortiferum est. cetero viri quam feminae maius.
134 hominibus hoc sine sanguine, sine venis. et reliquis sine

10 lienosi d*Barb*. lent- **R**². leni- *r*. 14 ullo **Rd***v*. nullo *r* 17 equo **R**. aequos **D**. equis **ad***v*. 18 vertices — 19 ali-quis *ego traxi ad § 131 coll. indice libri et Arist. h. a. I 7 extr* 23 corpora **Da**. 26 etiam **R***v*. equam **Da**. eque **d**. 27 polipus **R**. *cfr. Arist. de part. an. II 7 p. 652 B, 25.* polypi **Dda**²*v*. -ipi **a**¹. 29 alterutrā **R**². alterū **R**¹. alt''am **d**. alter-tra **Da**. 30 abrumpi **R**. 31 *dist. ego.* (et = etiam) *cfr Arist. l. l. p. 652 A, 29. B, 1. h. a. III 17 p. 520 A, 27.*

pingui. aliud esse quam medullam eruditi docent, quoniam
coquendo durescat. omnium cerebro medio insunt ossi-
cula parva. uni homini in infantia palpitat nec corro-
boratur ante primum sermonis exordium. *hoc est viscerum* 135
*excelsissimum proximum*que caelo, capitis, sine carne, sine
cruore, sine sordibus. hanc habent sensus arcem, h*u*c
venarum omnis a corde vis tendit, hic desinit, hoc colu-
men altissimum, hic mentis est regimen. omnibus autem
animalium in priora pronum, quia et sensus ante nos
tendunt. ab eo proficiscitur somnus, hinc capitis nutatio.
quae cerebrum non habent non dormiunt.

— (Cervis in capite inesse vermiculi sub linguae in-
anitate et circa articulum qua caput iungitur numero XX
produntur.) —

(50) Aures homini tantum inmobiles. ab iis Flac- 136
corum cognomina. nec in alia parte feminis maius in-
pendium margaritis dependentibus. in Oriente quidem et
viris aurum eo loci gestare decus existimatur. animalium
aliis maiores aliis minores, cervis tantum scissae ac velut
divisae, sorici pilosae, sed aliquae omnibus animal dum-
taxat generantibus excepto vitulo marino atque delphino 9, 78
et quae cartilagin*e*a appellavimus et viperis. haec cavernas 137
tantum habent aurium loco praeter cartilagin*e*a et del-
phinum, quem tamen audire manifestum est. nam et
cantu mulcentur et capiuntur attoniti sono. quanam au-
diant mirum. iidem nec olfactus vestigia habent, cum
olfaciant sagacissime. pinnatorum animalium buboni tan-
tum et oto plumae velut aures, ceteris cavernae ad audi-

---

1 erudito **Da**. 3 homini in **d***v*. -inum *r*. | palpitat **R**[2]**d***v*. -ant *r*. 3. 4 corroboratur *ed. Gel.* -antur **R** (corro *e corr.*) **a**. conbor- **D**. combur- **d**. 4 hoc — 5 proximum *v*. *om. ll.* 6 habent **R***v*. h''t **d**. habet *r*. | huc *v*. hoc *ll*. *cfr. X 131. an* in hoc*?* 7. 8 columen **R**. culmen *rv*. 9 ante os **a**. 12—14 *uncos ego posui.* 18 loco **d**. 20 soricis **R**[2]. | aliq; **R** *edd. vett.* -qua **d**. auriculae *ed. Bas.* 22 cartilaginea *v*. -na **D**[1]**a**. -nā **d**. castilagina **D**[2]**R**. | hae **Da**. 23 habet **DRa**. | cartilaginea *v*. -nā **d**. -na *r*. 25 attoniti **R** *e corr. v*. et coniti *r*. 27 animalium **d***v*. -lia im **Da**. -lia lm **R**[2]. -lia lmme **R**[1]. 28 aures **d***v*. -ris *r*.

tum. simili modo squamigeris atque serpentibus. in equis et omnium iumentorum genere indicia animi praeferunt, marcidae fessis, micantes pavidis, subrectae furentibus, resolutae aegris.

138 (51) Facies homini tantum, ceteris os aut rostra. frons et aliis, sed homini tantum tristitiae, hilaritatis, clementiae, severitatis index. in assensu eius supercilia homini et pariter et alterna mobilia. et in his pars animi, *his* negamus, annuimus, haec maxime indicant fastum. superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. in corde nascitur, h*u*c subit, hic pendet. nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore ubi solitaria esset.

139 (52) Subiacent oculi, pars corporis pretiosissima et quae lucis usu vitam distinguat a morte. non omnibus animalium hi. ostreis nulli, quibusdam concharum dubii. pectines enim, si quis digitos adversum hiantes eos moveat, contrahunt *se ut* videntes, et solenes fugiunt admota ferramenta. quadripedum talpis visus non est, oculorum effigies inest, si quis praetentam detrahat membranam.

140 et inter aves ardiolarum genere quos leucos vocant altero oculo carere tradunt, optimi augurii, cum ad austrum volent septentrionemve, solvi enim pericula et metus narrant. Nigidius nec locustis *nec* cicadis esse dicit. cocleis oculorum vicem cornicula bina praetemptatu inplent. nec lumbricis ulli sunt vermiumve generi.

141 (53) Oculi homini tantum diverso colore, ceteris in suo cuique genere similes. et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimae varietatis atque differentiae, grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant, conditi, quos clarissime cernere, sicut in colore caprinos.

---

2 genere **d***v*. -ra *r*. 7 in assensu **dT** *edd. ante Gel.* in ans- **DR**. in asc- *ed. Gel.* in anima (-mo *Hard.*) sensus **a** *Hard* 8 *dist. ego.* 9 his *ego. om. ll.v.* | annuimus **Dd**. an ann- *rv.* | fastum *ed. Gel.* -us *edd. ante Gel.* factum *ll.* 10 superbia **d**. -biam **R**^{2}**a**. -uiam **DR**^{1}. 11 huc *v.* hoc *ll.* *cf.* *§ 135.* 14 qui **Da**. | uita **Da**. 17 contrahunt se ut *eg.* *coll. IX 90.* -hunc et **R**. -hunt et *r*. -huntur ut *v*. 23 nec *v. om. ll.* 26 ceteris **Rd***v*. ceris **D**. ceruis **a**.

(54) Praeterea alii contuentur longinqua, alii nisi 142
prope admota non cernunt. multorum visus fulgore solis
constat nubilo die non cernentium, nec post occasus. alii
interdiu hebetiores, noctu praeter ceteros cernunt. de
geminis pupillis, aut quibus noxii visus essent, satis dixi- 7,16
mus. caesii in tenebris clariores. ferunt *Ti.* Caesari, 143
nec alii genitorum mortalium, fuisse naturam ut experge-
factus noctu paulisper haud alio modo quam luce clara
contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus.
divo Augusto equorum modo glauci fuere superque ho-
minem albicantis magnitudinis, quam ob causam diligentius
spectari eos iracunde ferebat; Claudio Caesari ab angulis 144
candore carnoso sanguineis venis subinde suffusi, Gaio
principi rigentes, Neroni, nisi cum coniveret, ad prope
admota hebetes. $\overline{XX}$ gladiatorum in Gai principis ludo
fuere, in his duo omnino qui contra comminationem ali-
quam non coniverent, et ob id invicti. tantae hoc diffi-
cultatis est homini. plerisque vero naturale ut nictari
non cessent, quos pavidiores accepimus. oculus unicolor 145
nulli; cum candore omnibus medius colos differens. ne-
que ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus,
sed homini maxime, id est moderationis, clementiae, miseri-
cordiae, odii, amoris, tristitiae, laetitiae. contuitu quoque
multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi,
limi, summissi, blandi. profecto in oculis animus habitat.
ardent, intenduntur, umectant, conivent. hi*n*c illa miseri- 146
cordiae lacrima, hos cum exosculamur, animum ipsum
videmur attingere, hi*n*c fletus et rigantes ora rivi. quis
ille est umor in dolore tam fecundus et paratus, aut ubi

---

6 caesii **d** *ed. Gel.* -sis **Da**. cesis **R**^{1}. cesiis *aut* cesii **R**^{2}. | Tiberio *v.* Li. **Da**. L **Rd**. 7 nec *ed. Gel.* ne **Rd**. nae *r.* | ut **d***v.* *om. r.* 9 sese **d***v.* esse *r.* 11 albicantis **R**^{2}**d**. abdic- *r.* 13 perfusi **dT**. 14 nisi *v.* anisi (-ifi **d**) *ll.* | coniueret **R**^{2}*v.* -rec **D**. -re **ad**. -ro **R**^{1}. 15 $\overline{XX}$ *Detl. cfr. Url. chrest. p. 166.* XX **Da**. uiginti **Rd***(?)*. | gladiatorum paria *v.*
19 *an* accipimus (**T**)? | oculus *codd. Gel.* -los *ll.* | unicolor **R** *codd. Gel.* -re **Da**. -res **dT**. 22 maxime **d***v.* -mi *r.*
26 hinc *v.* hic *ll.* 28 hinc *v.* hic *ll.* | rigantes **d***v.* -tis *r.*

reliquo tempore? animo autem videmus, animo cernimus.
oculi ceu vasa quaedam visibilem eius partem accipiunt
atque tramittunt. sic magna cogitatio occaecat abducto
intus visu. sic in morbo comitiali animo caligante aperti
147 nihil cernunt. quin et patentibus dormiunt lepores mul-
tique hominum, quos κορυβαντιᾶν Graeci dicunt. tenuibus
multisque membranis eos natura composuit, callosis contra
frigora caloresque in extimo tunicis, quas subinde puri-
ficat lacrimationum salivis, lubricos propter incursantia et
mobiles.
148 (55) Media eorum cornua fenestravit pupilla, cuius
angustiae non sinunt vagari incertam aciem ac velut ca-
nali dirigunt obiterque incidentia facile declinant, aliis
nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis
ut habili mixtura et accipiatur circumiecto candore lu-
et, temper*a*to repercussu non obstrepat. adeoque his ab-
soluta vis speculi ut tam parva illa pupilla totam imaginem
reddat hominis. ea causa est ut pleraeque alitum e ma-
nibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem
suam in iis cernentes velut ad cognata desideria sua ten-
149 dunt. veterina tantum quaedam ad incrementa lunae
morbos sentiunt. sed homo solus emisso umore caecitate
liberatur. post vicensimum annum multis restitutus e-
visus, quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculo-
rum vitio, multis repente ablatus simili modo nulla prae-
cedente iniuria. venas ab his pertinere ad cerebrum pe-
ritissimi auctores tradunt. ego et ad stomachum crediderim
150 certe nulli sine redundatione eius eruitur oculus. morien-
tibus illos operire rursusque in rogo patefacere Quiritium
magno ritu sacrum est, ita more condito ut neque ab
homine supremum eos spectari fas sit et caelo non ostendi
nefas. uni animalium homini depravantur, unde cogno-

6 corybantian *edd. vett.* -tia **R**. -tiare *r*. | gredicunt **D**
-diunt **a**. 14 raui **R**[2] *Hard.* araui **DR**[1]**d**. ac raui **a**. | ...
R*v*. talis *r*. 16 et temperato *v*. extempereto *ll*. 18 p-
raeque **d***v*. -rique *r*. 21 incrementa **R**[2] *edd. ante Hard.* crem-
26 uenas **R** *ed. Gel.* -na **D**. -nam **ad** *edd. ante Gel.*
magno **R**[2] *edd. ante Hard.* *om. r*. 32 *an* unde apud prisc-

mina Strabonum et Paetorum. ab iisdem qui altero lu-
mine orbi nascerentur Coclites vocabantur, qui parvis
utrisque Ocellae, Luscini iniuriae cognomen habuerunt.
nocturnorum animalium veluti felium in tenebris fulgent 151
radiantque oculi, ut contueri non sit, et caprae lupoque
splendent lucemque iaculantur. vituli marini et hyaenae
in mille colores transeunt subinde. quin et in tenebris
multorum piscium refulgent aridi sicut robusti caudices
vetustate putres. non conivere diximus quae *non* obli- 8, 107
quis oculis, sed circumacto capite cernerent. chamaeleonis 152
oculos ipsos circumagi totos tradunt. cancri in oblicum
adspiciunt crusta fragili inclusos gerentes. locustis, squillis
magna ex parte sub eodem munimento praeduri eminent.
quorum duri sunt minus cernunt quam quorum umidi.
serpentium catulis et hirundinum pullis, si quis eruat,
renasci tradunt. insectorum omnium et testacei operi- 153
menti oculi moventur sicut quadripedum aures. quibus
fragilia operimenta, iis oculi duri. omnia talia et pisces
et insecta non habent genas nec integunt oculos. omni-
bus membrana vitri modo tralucida obtenditur.

(56) Palpebrae in genis homini utrimque, mulieribus 154
vero etiam infectae cotidiano; tanta est decoris adfectatio
ut tinguantur oculi quoque. alia de causa hoc natura
dederat ceu vallum quoddam visus et prominens muni-
mentum contra occursantia animalia aut alia fortuito in-
cidentia. defluere eas haud inmerito venere abundantibus
tradunt. ex ceteris nulli sunt nisi quibus et in reliquo cor- 155
pore pili, sed quadripedibus in superiore tantum gena, vo-
lucribus in inferiore, et quibus molle tergus, ut serpenti-
bus, et quadripedum quae ova pariunt, ut lacertae. strutho-
camelus alitum sola ut homo utrimque palpebras habet.

(57) Ne genae quidem omnibus, ideo neque nictationes 156

---

9 putres *ed. Gel.* -esque *ll. edd. ante Gel.* | non *v. om. ll.* | *an* diximus *et* tradunt (*v.* 11) *sedem mutaverunt? cfr. VIII 81 (p. 75, 13). de chamaeleonis oculis v. VIII 121 extr.* 12 squillisque **d***v*. 15 et **d***v*. ex *r*. | eruat *v*. seruat **Ra**. serbat **D**. sorbeat **d**. 16 testacei *cod. Chiff.* -taei **DRa**. testei **d**. 25 fortuitu **R**[1]**d***v*. 32 ne **D**. nec *rv*.

iis quae animal generant. graviores alitum inferiore gena conivent, eaedem nictantur ab angulis membrana obeunte. columbae et similia utraque conivent. at quadripedes quae ova pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum, sine
157 ulla nictatione propter praeduros oculos. extremum ambitum genae superioris antiqui cilium vocavere, unde et supercilia. hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, *ut* in paucis humani corporis membris.

(58) Infra oculos malae homini tantum, quas prisci genas vocabant, XII tabularum interdicto radi a feminis vetantes. pudoris haec sedes. ibi maxime ostenditur rubor.

158 (59) Intra eas hilaritatem risumque indicantes buccae et altior homini tantum, quem novi mores subdolae inrisioni dicavere, nasus. non alii animalium nares eminent. avibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus sine naribus, et hinc cognomina Simorum, Silonum. septimo mense genitis saepenumero foramina aurium et narium defuere.

159 (60) Labra, a quibus Brocchi, Labeones dicti, et os probum duriusve animal generantibus. pro iis cornea et acuta volucribus rostra, eadem rapto viventibus adunca, collecto recta, herbas ruentibus limumque lata, uti *et* suum generi. iumentis vice manus ad colligenda pabula ora, apertiora laniatu viventibus.

Mentum nulli praeter hominem, nec malae. maxillas crocodilus tantum superiores movet, terrestres quadrupedes eodem quo cetera more praeterque in oblicum.

160 (61) Dentium tria genera, serrati aut continui aut exserti: serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur, ut serpentibus, piscibus, canibus; continui, ut

---

7 ut *ed. Lugd. om. ll. an* est id? 10 feminis **R***v*. fenis **D**d. fetus a. 14 alii **R**^{2}d. alia *r*. 19 brocchi **R**^{2}. bocchi **DR**^{1}. bochi ad. | os **R***v*. hos **D**a. his d. 22 eruentibus d *ed. Bas.* rodentibus *cod. Dal.* | lata **R**^{2} *edd. Gel.* sata d^1. rata *r*. | et *ego. om. ll.v. cfr. Arist. de part. an. III 1 p. 662 B, 13* ὥσπερ καὶ τῶν τετραπόδων τὸ τῆς ὑός. 22. 23 usum **R**^{1}d. 25 mentum—malae *om.* **R**^{1}. 26 quadrupedes **R**^{2}*v*. *om. r*. 29 pectinatim d*v*. -antim **R**^{2}. -antes **R**^{1}a. pictinantes **D**.

homini, equo; exserti, ut apro, hippopotamio, elephanto.
continuorum qui digerunt cibum lati et acuti, qui con-
ficiunt duplices, qui discriminant eos canini appellantur.
hi sunt serratis longissimi. continui aut utraque parte 161
ori*s* sunt, ut equo, aut superiore primores non sunt, ut
bubus, ovibus omnibusque quae ruminant. caprae supe-
riores non sunt praeter primores geminos. nulli exserti
quibus serrati, raro feminae, et tamen sine usu. itaque
cum apri percutiant, feminae sues mordent. nulli cui 162
cornua exserti, sed omnibus concavi, ceteris dentes solidi.
piscium omnibus serrati praeter scarum, huic uni aqua-
tilium pl*a*ni. cetero multis eorum in lingua et toto ore,
ut turba vulnerum molliant quae attritu subigere non
queunt. multis et in palato, atque etiam in cauda. prae-
terea in os vergentes, ne excidant cibi nullum habentibus
retinendi adminiculum.

(62) Similes aspidi et serpentibus, sed duo in supera 163
parte, dextra laevaque longissimi, tenui fistula perforati,
ut scorpionum aculei, venenum infundentes. non aliud
hoc esse quam fel serpentium, et inde venas sub spina
ad os pervenire diligentissimi auctores scribunt, quidam
unum esse eum et, quia sit aduncus, resupinari, cum
momorderit, aliqui tum decidere eum rursusque recrescere
facilem decussu, et sine eo esse quas tractari cernamus.
scorpionis caudae inesse eum et plerisque ternos. viperis 164
dentes gingiva conduntur. haec eodem praegnans veneno
inpresso dentium repulsu virus fundit in morsus. volu-
crum nulli dentes praeter vespertilionem. camelus una

---

1 exerti ut **R**[2] *ed. Gel.* -rti **R**[1] *edd. ante Gel.* -rt *r.* | apro **Da d***v.* pro **R**[1]. *del.* **R**[2]. | hippopotamo **R d***v. cfr. VIII 95.* 5 oris *v.* ori *ll.* 6 omnibusque *om.* **R**[1]. 7 geminos **d***v.* genuinis *r.* 10 exserti *v.* exertis *ll.* 12 plani *v.* pleni *ll.*

14 atque etiam in cauda *videntur interpolatoris esse, qui Arist. de part. an. III 1 p. 662 A, 7* πολλοὶ δ' ἔχουϲι καὶ ἐν ταῖϲ γλώτταιϲ ὀδόνταϲ καὶ ἐν τοῖϲ οὐρανοῖϲ *invenit vitiatam lectionem* ἐν ταῖϲ οὐραῖϲ. *nisi forte Plinius ipse in suo exemplari utramque lectionem, et veram et falsam, invenit.* 19 scorpionum **d***v.* -pioni **a.** -poni **DR.** 26 gingiua **R**[2]. -uas **R**[1]**d.** -inas **a.** gigniuas **D.**

ex iis quae non sunt cornigera in superiore maxilla pri-
mores non habet. cornua habentium nulli serrati. et
cocleae dentes habent. indicio est a minimis earum de-
165 rosa vicia. at in marinis crustata et cartilaginea primores
habere, item echinis quinos esse unde intellegi potuerit
miror. dentium vice aculeus insectis. simiae dentes ut
homini. elephanto intus ad mandendum quattuor, prae-
terque eos qui prominent masculis reflexi, feminis recti
atque proni. musculus marinus, qui ballaenam antecedit,
nullos habet, sed pro his saetis intus os hirtum et linguam
etiam ac palatum. terrestrium minutis quadripedibus pri-
mores bini utrimque longissimi.

166 (63) Ceteris cum ipsis nascuntur, homini postquam
natus est septimo mense. reliquis perpetui manent, mu-
tantur homini, leoni, iumento, cani et ruminantibus, sed
leoni et cani non nisi canini appellati. lupi dexter cani-
nus in magnis habetur operibus. maxillares, qui sunt a
caninis, nullum animal mutat. homini novissimi qui ge-
nuini vocantur circiter vicensimum annum gignuntur, mul-
tis et octogensimo, feminis quoque, sed quibus in iuventa
167 non fuere nati. decidere in senecta et mox renasci certum
est. Zoclen Samothracem, cui renati essent post CIIII
annos, Mucianus visum a se prodidit. cetero maribus
plures quam feminis in homine, pecude, capra, sue.
Timarchus Nicoclis filius Paphi duos ordines habuit ma-
xillarium; frater eius non mutavit primores ideoque prae-
trivit. est exemplum dentis homini et in palato geniti.

---

1 maxillam **Da**. 1. 2 priores **DR**. pio- **d**^{2}. po- **d**^{1}. 2 habent **DRd**. 3 a minimis *v*. tam in animis *ll*. 4 uicia **R**^{2}. uitia **d**^{2}. -tis *v*. uicta *r*. | cartilaginea **d***v*. -na *ll*. | primos **Da**. 6 aculeus **R**^{2}. -ei *rv*. 7 *an* quaterni in parte utraque? *cfr. Arist. h. a. II 5 init.* 7. 8 praeter **d**. 8 qui *om.* **Da**. 9 musculus **R**^{2}*v*. masc- *r*. 10 habent **DR**^{1}**a**. entus **Da**. 11 appellatum **Da**. -tam **d** *edd. ante Gel.* | in mutis **Da**. 13 ipsis *v*. -si *ll*. 15 summantibus **Da**. 22 Samothracem *Detl.* -cen **Md**^{1}. -ceni (-tr- **Da**) **DRa**. -cenum **d**^{2}*v*. 24 capra **MdT**. -re **DR**. -ri **a**. -ris *Pint. Hard.* (caprisve *edd ante Hard.*) 25. 26 maxillarium **M** *edd. vett.* -rum *r ed. Bas.* 26. 27 praetriuit **M** *edd. Gel.* -teriuit *r edd. ante Barb.*

a caninis amissi casu aliquo numquam renascuntur. ceteris senecta rufescunt, equo tantum candidiores fiunt.

(64) Aetas veterinorum dentibus iudicatur. equo sunt 168 numero XL. amittit tricensimo mense primores utrimque binos, sequente anno totidem proximos, cum subeunt dicti columellares. quinto anno incipiente amittit binos qui sexto anno renascuntur. septimo omnes habet et renatos et inmutabiles. equo castrato prius non decidunt dentes. 169 asinorum genus tricensimo mense similiter amittit, dein senis mensibus. quod si non prius peperere quam decidant postremi, sterilitas certa. boves bimi mutant. subus non decidunt umquam. absumpta hac observatione senectus in equis et ceteris veterinis intellegitur dentium brocchitate, superciliorum canitia et circa ea lacunis, cum fere XVI annorum existimantur. hominum dentibus quod- 170 dam inest virus. namque et speculi nitorem ex adverso nudati hebetant et columbarum fetus inplumes necant. reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. erum- 7, 68 sqq. pentibus morbi corpora infantium accipiunt. reliqua animalia quae serratos habent saevissime dentiunt.

(65) Linguae non omnibus eodem modo. tenuissima 171 serpentibus et trisulca, vibrans, atri coloris et, si extrahas, praelonga, lacertis bifida et pilosa, vitulis quoque marinis duplex, sed supra dictis capillamenti tenuitate, ceteris ad circumlambenda ora; piscibus paulo minus quam tota adhaerens, crocodilis tota; sed in gustatu linguae vice carnosum aquatilibus palatum. leonibus, pardis omnibusque 172 generis eius, etiam felibus, imbricatae asperitatis ac limae similis attenuansque lambendo cutem hominis, quae causa etiam mansuefacta, ubi ad vicinum sanguinem pervenit

1 a caninis **M***r*. at canini *v*. *an* e caninis? 3 iudicatur **M** *cod. Chiff.* ind- *rv*. 11 bimi **R** *codd. Gel.* bini **M**. bi **Da**. bis **d** *edd. vett.* 12 non **M** *cod. Chiff.* *om. rv*. | nunquam **R**²*v*. 17 hebetant et **MR**²*v*. -tantes *r*. | inplumes necant **MR***v*. -mescunt *r*. 19 morbi **M** *edd. ante Sill.* -bis *r*. | infantiam **Da**. | a...piunt **M**. afficiunt *Detl.* 20 dentium **R**²**d**. 29. 30 causam hominis (*om.* etiam) **R**. 30 mansuefacta **M***v*. -tū **d**. -tam *r*. | ubi *om.* **M**.

9, 128 saliva, invitat ad rabiem. de purpurarum linguis diximus. ranis prima cohaeret, intima absoluta a gutture, qua vocem
173 mittunt mares, cum vocantur ololygones. stato id tempore evenit, cientibus ad coitum feminas. tum siquidem inferiore labro demisso ad libramentum aquae modice receptae in fauces palpitante ibi lingua ululatus eliditur. tunc et extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perpulsi. quibus in posteriore parte aculei, his et dentes et lingua, apibus etiam praelonga, eminens et cicadis. quibus aculeus in ore fistulosus, his nec lingua nec dentes. quibusdam insectis intus lingua, ut formicis.
174 ceterum lata elephanto praecipue. reliquis in suo genere semper absoluta, homini tantum ita saepe constricta venis ut intercidi eas necesse sit. Metellum pontificem adeo inexplanatae fuisse accipimus, ut multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda aede Opi opiferae dicere. ceteris septimo ferme anno sermonem exprimit. multis vero talis ars eius contingit, ut avium et animalium vocis indiscreta edatur imitatio. intellectus saporum ceteris in prima lingua, homini et in palato.
175 (66) Tonsillae in homine, in sue glandulae. quod inter eas uvae nomine ultimo dependet palato homini tantum est. sub ea minor lingua nulli ova generantium. opera eius gemina duabus interpositae fistulis. interior earum appellatur arteria ad pulmonem atque cor per-
176 tinens. hanc operit in epulando spiritu et voce illa me-

---

5 modice **M**. -cae *rv*. 6 eliditur **M**. edilitur **R**^{2}. elitur *r*. elicitur *v*. 7 tunc et **M**. tunc ad **R**^{2}. tunc **R**^{1}*v*. ///no **D** no **ad**. | extenti **MR**^{2}**d***v*. exenti **D**^{2}**R**^{1}**a**. -nte **D**^{1}. 8 perpulsi **Ma** *edd. ante Hard.* pelpulsi **D**. repulsi **d**. pulsi **R**. perculsi *vet. Dal.* propulsi *Hard. cfr. nov. luc. p. 52.* | et his et **Da** et **d**. 10 aculeis **Dad**. 12 *Pint. voluit* veterinis lata, elephanto perexigua. *probabilius est* ceterum latet elephanto perexigua: *cfr. Arist. h. a. II, 6* γλῶτταν δὲ ἔχει μικράν τε σφόδρα καὶ ἐντός, ὥστε ἔργον εἶναι ἰδεῖν. *cfr. de part. an. II 17 fin.* 15 tortus **M***v*. tornus *r*. 16 Opi *Iordanus ephem. epigr. I (1872) p. 229 sqq.* opifaerae **M**. *om r*. | opiferae **M** *edd. ante Hard.* -re **DRa**^{2}**d**. ope fere **a**^{1}. 18 ars **R**^{2}*v*. ar **M**. *om. r*. | eius *om.* **R**^{1}. 19 indiscreta **M**. -te *v*. discretaea **D**. -tea **a** -te **Rd**. 24 interpositae **MR** *Barb.* -ta *r edd. vett.*

ante, ne, si potus cibusve in alienum deerraverit tramitem, torqueat. altera exterior appelletur sane gula, qua cibus atque potus devolant. tendit haec ad stomachum, is ad ventrem. hanc per vices operit, cum spiritus tantum aut vox commeat, ne restagnatio intempestiva alvi obstrepat. ex cartilagine et carne arteria, gula e nervo et carne constat.

(67) Cervix nulli nisi quibus utraque haec. ceteris 177
collum, quibus tantum gula. sed quibus cervix, e multis vertebratisque orbiculatim ossibus flexilis ad circumspectum articulorum nodis iungitur, leoni tantum et lupo et hyaenae singulis rectisque ossibus rigens. cetero spinae ad- 178
nectitur, spina lumbis, ossea sed tereti structura, per media foramina a cerebro medulla descendente. eandem esse ei naturam quam cerebro colligunt, quoniam praetenui eius membrana modo incisa statim exspiretur. quibus longa crura, iis longa et colla, item aquaticis quamvis brevia crura habentibus, simili modo uncos ungues.

(68) Guttur homini tantum et subus intumescit aqua- 179
rum quae potantur plerumque vitio. summum gulae fauces vocantur, extremum stomachus. hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinae, *ad* latitudinem ac longitudinem la*go*nae modo fusa. quibus fauces non 180
sunt ne stomachus quidem est, nec colla nec guttur, ut piscibus, et ora ventribus iunguntur. testudini marinae lingua nulla nec dentes, rostri acie comminuit omnia. postea arteria et stomachus denticulatus callo in modum rubi ad conficiendos cibos decrescentibus renis

---

1 ne si **M** *edd. vett.* nisi *r.* 2 appelletur *ed. Gel.* appellatur appelletur **M**. appellatur *r.* *cfr. nov. luc. p. 23 n. 9.* 3 deuolant **M** *cod. Chiff.* -lat **Dd**. -latur **R**. -orat **a**. -oratur *v.* 6 gula e neruo **Da** *cod. Chiff.* -lę neruo **Rd**. gyla et uero **M**. e *om. v.* 12 ex singulis *ed. Bas.* 21 extremum **Rd** *ed. Gel.* stremum **D**. postremum **a** *edd. vett.* 22 ad *edd. ante Dal.* et *ll.* 23 lagenae *edd. ante Hard.* lacunae *ll.* 26 linguae **d**. | nulla **R***v*. -lae **Dad**. 27 denticulatus **R**[2]*v*. -lus **R**[1]. -lis **d**. -los **Da**. 28 deterentibus *vel* dispescentibus *anonymi ap. Dal.* | renis *ll. Brot.* crenis *edd. ante Brot.* genis *Dal.* taeniis *Ianus.* *sed totus locus corruptus est.*

quicquid adpropinquat ventri. novissima asperitas ut scobina fabri.

181 (69) Cor animalibus ceteris medio pectore est, homini tantum infra laevam papillam turbinato mucrone in priora eminens. piscibus solis ad os spectat. hoc primum nascentibus formari in utero tradunt, deinde cerebrum, sicut tardissime oculos, sed hos primum emori, cor novissime. huic praecipuus calor. palpitat certe et quasi alterum movetur intra animal praemolli firmoque opertum membranae involucro, munitum costarum et pectoris muro, ut
182 pariat praecipuam vitae causam et originem. prima domicilia intra se animo et sanguini praebet sinuoso specu et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. ibi mens habitat. ex hoc fonte duae grandes venae in priora et terga discurrunt, sparsaque ramorum serie per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitae trahit laesumque mortem ilico adfert. ceteris conruptis vitalitas in corde durat.

183 (70) Bruta existimantur animalium quibus durum riget, audacia quibus parvum est, pavida quibus praegrande. maximum autem est portione muribus, lepori, asino, cervo, pantherae, mustelis, hyaenis et omnibus timidis aut propter metum maleficis. in Paphlagonia bina perdicibus corda. in equorum corde et boum ossa reperiuntur interdum.
184 augeri id per singulos annos in homine et binas drachmas ponderis ad quinquagensimum annum accedere, ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centensimum annum defectu cordis Aegyptii existimant,

---

1 quicquid *ll.v.* quo magis *vet. Dal.* quacumque *coni. Hard. an* usque qua *(cfr. V 73) vel* usque quo *(cfr. XVII 175)?* | adpropinquet **Dad**. 1. 2 sobina **Dad**. 2 fabri *v.* -ris *ll.* -rilis *Url. vind. n. 209.* 4 in **Rd***v*. m **D**. *om.* **a**. 9 animal *Barb. cfr. Arist. de part. an. III 4 p. 666 A, 21. B, 17.* -alia *ll.* 11 primam **D** *cod. Chiff. Detl. at cfr. Arist. l. l. p. 666 A, 8* ἀρχὴ καὶ πηγὴ τοῦ αἵματος ἢ ὑποδοχὴ πρώτη. 12 sanguini *v.* -nis *ll.* 15 priora **Rd***v*. prorsa **Da**. | et terga (temga **Dd**) discurrunt **RDd***v*. et item grandes currunt **a**. 27 annum **M** *edd. ante Hard. om. r.*

ıibus mos est cadavera adservare medicata. hirto corde 185
gni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse
ıdustriae, sicut Aristomenen Messenium, qui trecentos
:cidit Lacedaemonios. ipse convulneratus captus semel
ɜr cavernam lautumiarum evasit angustias vulpium aditus
:cutus. iterum captus sopitis custodibus somno ad ignem
lvolutus lora cum corpore exussit. tertium capto Lace-
ıemonii pectus dissecuere viventi, hirsutumque cor re-
ɜrtum est.
(71) In corde summo pinguitudo quaedam est laetis 186
:tis. non semper autem in parte extorum habitum est.
Postumio L. *f.* Albino rege sacrorum post CXXVI Olym-
adem, cum rex Pyrrhus ex Italia decessisset, cor in
:tis haruspices inspicere coeperunt. Caesari dictatori,
ıo die primum veste purpurea processit atque in sella
ırea sedit, sacrificanti b*o*vis in extis defuit. unde quae-
io magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine
o viscere hostia vivere an ad tempus amiserit. negatur 187
'emari posse in iis qui cardiaco morbo obierint, negatur
veneno interemptis. certe exstat oratio Vitelli qua
n*ae*eum Pisonem eius sceleris coarguit hoc usus argu-
ento palamque testatus non potuisse ob venenum cor
ɛrmanici Caesaris cremari. contra genere morbi defen-
ıs est Piso.
(72) Sub eo pulmo est spirandique officina attrahens 188
; reddens animam, idcirco spongeosus ac fistulis inanibus
ıvus. pauca eum, ut dictum est, habent aquatilia, ce- 9, 16
ra ova parientia exiguum spumosumque nec sanguineum.

---

2 fortioris **M**[1]. -ori **M**[2]. -ores *rv*. 3 industriae **M**[2]. in-
.rustriae **M**[1]. industria et **DRad**[1]. -ria **d**[2]*v*. 5 cauerna **Da**.
ıas **d**. | angustias **MR**[2] *edd. vett.* -tiae **DR**[1]**ad**[2]. -te **d**[1].
custodibus *ll.v.* pastoribus **M**. 7 tertium capto **M**. -tio
ıptum **DR**. -tio -to **ad***v*. 12 L. f. Albino *coni. Sill.* l. li-
ıno **M**. l. albino *r*. Laevino *Url. chrest. p. 169*. 16 sacri-
canti bovis *Url. l. l.* -antis **M**. -antibus *r*. -anti bis *v*. 18
lo **R***v*. ullo **M***r*. | amiserit **M***v*. om- *r*. | negatur **MR**[2]**d***v*.
ıntur *r*. 19 negatur **M***v*. -antur *r*. 21 Gnaeum *Ianus*.
neum **M**. re uim **D**. reum *rv*. 27. 28 cetera **M**. a cet- **a**[1].
c cet- *r edd. ante Hard.* at cet- *coni. Dal.* 28 spumosum-
ue **M**. que *om. rv*.

ideo non sitiunt. eadem est causa quare sub aqua diu ranae et phocae urinentur. testudo quoque, quamvis praegrandem et sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. quanto minor hic corporibus, tanto velocitas maior. chamaeleonti portione maximus et nihil aliud intus.

189 (73) Iecur in dextera parte est, in eo quod caput extorum vocant magnae varietatis. M. Marcello circa mortem, cum periit ab Hannibale, defuit in extis. sequenti deinde die geminum repertum est. defuit et C. Mario, cum immolaret Uticae, item Gaio principi kal. Ian., cum iniret consulatum quo anno interfectus est, Claudio suc-
190 cessori eius quo mense interemptus est veneno. divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die sex victimarum iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt, responsumque duplicaturum intra annum imperium. caput extorum tristis ostenti caesum quoque est, praeterquam in sollicitudine ac metu. tunc enim peremit *cu*ras. bina iocinera leporibus circa *B*riletum et Tharnem et in Cherroneso ad Propontidem, mirumque, translatis alio interit alterum.

191 (74) In eodem est fel non omnibus datum animalibus. in Euboeae Chalcide nullum pecori, in Naxo praegrande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenae. * carent eo quae apsinthio vescuntur in Ponto. * equi, muli, asini, cervi, capr*e*ae, apri, cameli, delphini non habent. murium aliqui habent. hominum paucis non est, quorum valitudo
192 firmior et vita longior. sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in alvo putent et cervo in cauda aut intestinis, ideo tantam amaritudinem ut a canibus non

---

5 chamaeleonti **M**. *cfr. luc. p. 77.* -oni *rv*. 8 extis **Rd***v*. exestis **M**. extii **D**. exitu **a**. 14 fimbria **M**. fibram **a**[1]. fabra **D**[1]. 18 curas *v*. coras **DRd**. corac **a**. | lepori **Dad**. Briletum *v*. *cfr. § 206.* prilietum *ll*. *cfr. Gellius XVI 15.* 22 euboeae **d***v*. -oea *r*. 23 utrimque **Da** *edd. vett.* | carent — 24 Ponto *ex § 194 (p. 255, 5 ante* Sed renibus) *huc transposui coll. indice libri et XXVII 45.* carent — apsinthio *om.* **R**[1]. 25 capreae *Pint. coll. Arist. h. a. II 15 p. 506 A, 22.* -rae **Dad**. i **R**[2]. -ti **R**[1]. | apri **Rd***v*. capri *r*. 27 firmior **R***v*. -ma *r*.

ingantur. est autem nihil aliud quam purgamentum, ssimumque sanguinis est ideo in materia eius. certe ur nulli est nisi sanguinem habentibus. accipit hoc a rde, cui iungitur, funditque in venas.

* Sed renibus et parte tantum altera intestino iungitur 194
corvis, coturnicibus, phasianis, quibusdam intestino itum, ut in columbis, accipitre, murenis. paucis avium iecore, serpentibus portione maxime copiosum. et 195
cibus autem est toto plerisque intestino ... sicut acitri, miluo. praeterea et in pectore est et ceteris bus. *

(75) Sed in felle nigro insaniae causa homini mors- 193
e toto reddito. hinc et in mores crimen bilis nomine. o magnum est in hac parte virus, cum se fundit in mum. quin et toto vagum corpore colorem oculis oque aufert, illud quidem redditum etiam aënis, niscuntque contacta eo, ne quis miretur id venenum esse 163
pentium. * vitulis quidem marinis ad multa quoque 195
bile. taurorum felle aureus ducitur color. haruspices Neptuno et umoris potentiae dicavere, geminumque fuit o Augusto quo die apud Actium vicit.

(76) Murium iocusculis fibrae ad numerum lunae in 196
ase congruere dicuntur totidemque inveniri quotum ien eius sit, praeterea bruma increscere. cuniculorum a in Baetica gemina saepe reperiuntur. ranarum ruarum altera fibra a formicis non attingitur propter

---

1 *dist. ego coll. Arist. de part. an. IV 2 p. 677 A, 29* ἀπο-ɔρμά ἐστιν. 2 est *ego.* et *ll.v.* | in maria a[1]. | eius *ll.* d[2]. eius est *edd. ante Hard.* 5 sed renibus — 11 avibus *transposui ex v. 18 coll. indice libri.* 5 renibus *corru-n est: cfr. § 206 et Arist. h. a. II 16 init., de part. an. III 9* | totum alteri R. 7 ut (*om.* in) a. 8 iecore R *ed. Gel.* D. pect- a d *edd. vett.* 9 *dist. ego. Sill.* avibus *ante* autem *inseruit:* est autem *v. conici potuerit etiam* avium est, *sed m locum foedissime turbatum esse elucet ex Arist. h. a. II 15, art. an. IV 2* 10 pectore R a *cod. Chiff. edd. ante Gel.* re D d. ..core M. iecore *ed. Gel. hoc quoque mendosum est.* 10.11 et cetis omnibus *Dal.* 16 enis R[1]. jnnis R[2]. ontacto R[2]. -teto R[1]. 25 saeper D. semper R.

venenum, ut arbitrantur. iecur maxime vetustatis patiens centenis durare annis obsidionum exempla prodidere.

197 (77) Exta serpentibus et lacertis longa. Caecinae Volaterrano dracones emicuisse de extis laeto prodigio traditur, et profecto nihil incredibile sit aestimantibus Pyrrho regi quo die periit praecisa hostiarum capita repsisse sanguinem suum lambentia. exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membrana, quam praecordia appellant, quia a corde praetenditur quod Graeci appellaverunt φρένας.

198 omnia quidem principalia viscera membranis propriis ac velut vaginis inclusit providens natura. in hac fuit et peculiaris causa vicinitas alvi, ne cibo supprimeretur animus. huic certe refertur accepta subtilitas mentis, ideo nulla est ei caro, sed nervosa exilitas. in eadem praecipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intellegitur alarum, ad quas subit, non aliubi tenuiore humana cute ideoque scabendi dulcedine ibi proxima. ob hoc in proeliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu traiecta praecordia attulerunt.

199 (78) Subest venter stomachum habentibus, ceteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. intestinum enim ab ore incipiens quibusdam eodem reflectitur, ut saepiae et polypo. in homine adnexus infimo stomacho similis canino. his solis animalium inferiore parte angustior, itaque et sola vomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus, quod accidere non potest iis quorum spatiosa laxitas eum in inferiora transmittit.

200 (79) Ab hoc ventriculo lactes in ove et homine, per quas labitur cibus, in ceteris hillae, a quibus capaciora intestina ad alvum, hominique flexuosissimis orbibus. idcirco magis avidi ciborum quibus àb alvo longius spatium

---

2 opsidionum **M***v*. obsodion **D**. odionum **R**. obsidione d hoc sirion **a**. *cfr. nov. luc. p. 90 n. 35.* | exempla **MR***v*. cur explenda *r*. *an* Posidonii exempla probavere? 8 quam **MR**^{1} quae **DR**^{1}**d***v*. que a. 9 quia a **Dad**. quia **R***v*. quam a **M** cordi **a***v*. 17 ideo **R***v*. 22 intestinum **M** *coni. Dal.* -nus *r* | incipiens **M** *edd. ante Hard.* -ent **DRd**. -et **a**. | quidam **Dad** 25 itaque **R**^{2}**d***v*. linque **M**. liqui **D**. liqu **a**. liquida **R**^{1}.

i*t*em minus sollertes quibus obesissimus venter. aves quoque geminos sinus habent quaedam, unum quo mergunt recentia, ut guttur, alterum in quem ex eo dimittunt concoctione maturata, ut gallinae, palumbes, columbae, perdices. ceterae fere carent eo, sed gula patentiore utun- 201
tur, ut graculi, corvi, cornices. quaedam neutro modo, sed ventrem proximum habent, quibus praelonga colla et angusta, ut porphyrioni. venter solidipedum asper et durus. terrestrium aliis denticulatae asperitatis, aliis cancellatim mordacis. quibus neque dentes utrimque nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. media haec umbilico adnexa omnibus, in homine suillae 202
infima parte similis, a Graecis appellatur colon, ubi dolorum magna causa. angustissima canibus, qua de causa vehementi nisu nec sine cruciata levant eam. insatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis cervariis et inter aves mergis. ventres 203
elephanto quattuor, cetera subus similia, pulmo quadruplo maior bubulo. avibus venter carnosus callosusque. in ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. et in iuvencarum secundo ventre pilae rotunditate nigricans tophus, nullo pondere, singulare, ut putant, remedium aegre parientibus, si tellurem non attigerit.

(80) Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento 204
integuntur praeterquam ova gignentibus. huic adnectitur lien in sinistra parte adversus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose. quid*a*m eum putant inesse ova parientibus, item serpentibus admodum exiguum. ita certe apparet in testudine et crocodilo et lacertis et

1 item *Url. vind. n. 210.* iidem **Rd**(?)*v*. idem **M***r*. 2 quo *om.* **M**. 2. 3 mergunt **M**. -tur *rv*. 3 ut **Md***v*. aut *r*. ad *Detl.* 5 ceterae **Md***v*. -ra *r*. 8 ut **Mad***v*. et *r*. 11 hinc **M***v*. hic *r*. 17 uentres **d**. -tres et *r edd. ante Gel.* 19 maior **R***v*. -oribus *r*. | busbulo **R**. 21 magicis **R**[2]**d***v*. magis *r*. 25 omento **a**[2]**d** *index libri v*. iom- **Da**[1]. ium- **R**[1]. indum- **R**[2]. 28 quidam *v*. -dem *ll*. 30 certe *v*. certe (exerta **d**) admodum *ll*.

ranis. aegocephalo avi non inesse constat neque iis quae
205 careant sanguine. peculiare cursus inpedimentum aliquando
in eo, quamobrem *m*inuitur cursorum laborantibus. et
per vulnus etiam exempto vivere animalia tradunt. sunt
qui putent adimi simul risum homini intemperantiamque
eius constare lienis magnitudine. Asiae regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, et inde ad
lienem invecta remedia.

206 (81) * Renes habent omnia quadripedum quae animal
generant, ova parientium testudo sola, quae et alia omnia
viscera, sed ut homo bubulis similes velut e multis renibus compositos. * at in Brileto et Tharne quaterni renes
cervis, contra pinnatis squamosisque nulli. de cetero
summis adhaerent lumbis. dexter omnibus elatior et minus pinguis sicciorque. utrique autem pinguitudo e medio exit praeterquam in vitulo marino. animalia in renibus
pinguissim*a*, oves quidem letaliter circum eos concreto
pingui. aliquando in iis inveniuntur lapilli. *

207 (82) Pectus, hoc est ossa, praecordiis et vitalibus
natura circumdedit, at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. nulli animalium circa ventrem ossa. pectus
homini tantum latum, reliquis carinatum, volucribus magis
et inter eas aquaticis maxime. costae homini octonae,
subus denae, cornigeris XIII, serpentibus XXX.

208 (83) Infra alvum est a priore parte vesica, quae nulli
ova gignentium, praeter testudinem, nulli nisi sanguineum
pulmonem habenti, nulli pedibus carentium. inter eam et
alvum arteriae ad pubem tendentes quae ilia appellantur.

---

1 aegocephalo R[2] *Barb.* equo ce- d. ecgoepalo a. egoepalo r. 3 minuitur *Ianus coll. XXVI 132.* inuritur ll.v. 6 eius Rd. cios r. ioci *edd. ante Gel.* 8 inuecta R[2]d *cod. Chiff.* inuenta av. inueta r. 9 Renes — 12 compositos *huc transposui ex v. 18 coll. indice libri.* 9. 10 animalia gerant M. 11 similis similes M. 17 pinguissima v. -mus R. -mis r. concreto Mdv. -tos r. 19 est ossa MRv. e costa d. est orta Da. 23 homini tantum R[2]v. 24 subus Md[2]. suibus Rr. subitus Dd[1]. -tos a. | tredecim *et* triginta Rd(?)v. *sed numeralia distributiva ponenda erant: cfr. § 165. VIII 45. X 156.* 27 ea M. 28 ilia Rdv. illa MDa[1]. ila a[2].

in vesica lupi lapillus qui syrites vocatur, sed in hominum
quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi et saetarum capillamenta. vesica membrana constat quae vulnerata cicatrice non solidescit, nec qua cerebrum aut cor involvitur, plura enim membranarum genera.

(84) Feminis eadem omnia praeterque vesicae iunctus 209
utriculus, unde dictus uterus. quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vulvam. haec viperae et intra se parientibus duplex, ova generantium adnexa praecordiis, et in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet, funebris, quotiens versa spiritum inclusit.
boves gravidas negant praeterquam dextero vulvae sinu 210
ferre, etiam cum geminos ferunt. vulva eiecto partu melior quam edito. eiecticia vocatur illa, haec porcaria. primiparae suis optima, contra effetis. a partu, praeterquam eodem die suis occisae, livida ac macra. nec novel- 211
larum suum praeter primiparas probatur, potiusque veterum, dum ne effetarum, nec biduo ante partum aut post partum aut quo eiecerint die. proxima ab eiecticia est occisae uno die post partum. huius et sumen optimum, si modo fetum non hauserit. eiecticiae deterrimum. antiqui abdomen vocabant priusquam calleret, incientes occidere non adsueti.

(85) Cornigera una parte dentata et quae in pedibus 212
talos habent sebo pinguescunt, bisulca scissisve in digitos pedibus et non cornigera adipe. concretus hic et, cum refrixit, fragilis, semperque in fine carnis. contra pingue inter carnem cutemque suco liquidum. quaedam non pinguescunt, ut lepus, perdix. steriliora cuncta pinguia

---

4 nec qua **MR**^{2}. neque *r*. neque qua *v*. | rubrum **R**^{1}. 6 iunctus **MR**^{2}**d***v*. et uictu **R**^{1}. tunctus **Da**. 7 melocos **R**^{2}. *om.* **R**^{1}. lucos **d**. 9 intraue **M**. *an* intra se ova? *cfr. Arist. h. a. III 1 p. 511 A, 3. 4 et 16* ᾠοτοκήϲαϲ ἐν αὑτῷ. 11 funebris **MR**^{2}**d***v*. -eris *r*. 13 eiecto *G. Merula*. eleoto **M**. iecto **R**^{2}. icto **R**^{1}. etecto *r*. enecto *edd. vett.* 14 electicia **M**. eiectitia **a**. etiec- **R**. 15 qui primiparae **M**. | effetis **R***v*. -tus **M**. -ectus *r*. 17 probantur **Da**. 18 effectarum **Dad**^{1}. 19 ab eiecticia *Sill.* ab..ecti..a **M**. abiectitia **a**. -icia **Dd**. hab- **R**. 20 fetum **M**. -us *rv*. 21 electiliciae **M**. eiectitiae **a**. 22 calleret *v*. caleret **Ra**. calaret **M***r*. | inoccientes **d**.

et in maribus et in feminis, senescunt quoque celerius
213 praepinguia. omnibus animalibus est quoddam in oculis
pingue. adips cunctis sine sensu, quia nec arterias habet
nec venas. plerisque animalium et pinguitudo sine sensu,
quam ob causam sues spirantes a muribus tradunt adrosos.
quin et L. Aproni consularis viri filio detractos adipes
levatumque corpus inmobili onere.

214 (86) Medulla ex eodem videtur esse, in iuventa ru-
bens, in senecta albescens. non nisi cavis haec ossibus,
nec cruribus iumentorum aut canum, quare fracta non
feruminantur, quod defluente evenit medulla. est autem
pinguis iis quibus adips, sebosa cornigeris, nervosa et in
spina tantum dorsi ossa non habentibus, ut piscium generi,
ursis nulla, leoni in feminum et bracchiorum ossibus pau-
cis exigua admodum, cetera tanta duritia ut ignis elidatur
velut e silice.

215 (87) Et his dura quae non pinguescunt, asinorum ad
tibias canora. delphinis ossa, non spinae, animal enim
pariunt. serpentibus spinae. aquatilium mollibus nulla,
sed corpus circulis carnis vinctum, ut saepiae atque lolli-
gini. et insectis negatur aeque esse ulla. cartilaginea
aquatilium habent medullam in spina, vituli marini car-
216 tilaginem, non ossa. item omnium auriculae ac nares
quae modo eminent flexili mollitia, naturae providentia ne
frangerentur. cartilago rupta non solidescit, nec praecisa

---

1 in maribus — 2 praepinguia **MR***v*. *om*. *r*. 1 quoque **M**. que **R***Brot*. *om*. *edd*. *ante Brot*. 4 et **Ma**. est *rv*. 5 spirantes **R***v*. spiritantes **M**. *cfr*. *luc*. *94 n*. *58*. spirantur *r*. 8 medulla **M**. et med- *rv*. | in **d** *ed*. *Bas*. *om*. *r*. a *edd*. *vett*. | iuuentà **Rd***v*. -ae **D**. -ac **a**. iumentae **M**. 9 in **MRd**. et in **Da**(?). 11 defluente **Rd***v*. defru- **M**. eflu- **Da**. 12 iis **R***r*. is **D**. his **ad**. in **M**. 15 cetera **Rd** (sunt *add*. *cod*. *Chiff*.?). ceta sit **D**. cetus in **a**. ceteris enim est *edd*. *ante Gel*. | tantū **R**. | duritia **a**(?)**d***v*. aduriciae **D**(?). aeduritiae **R**. *fortasse* ceteris tanta duritia *(abl. abs.)*. *an* ceteris tantum est duritiae? ut **Rd***v*. u **D**. et **a**. | elidantur **R**. 16 e *om*. **a**. 16. 17 silice. Et **R**. -icet **Dd**. -ice **a**. 18 tibias *ed*. *Bas*. *cfr*. *XVI 172*. tubas *ll*. *edd*. *vett*. 21 negantur **R**. regatur **a**. | aeque **R***r*. adque **D**. atque **ad**. | cartilaginea *v*. -gina **Da**. -go **R**[2]**d**. animalia **R**[1]. -liū **R**[2]. 23 oriculae **Da**.

ossa recrescunt praeterquam veterinis ab ungula ad suffraginem. homo *crescit* in longitudinem usque ad ter septenos annos, tum deinde ad plenitudinem. maxime autem pubescens nodum quendam solvere, et praecipue aegritudine, sentitur.

(88) Nervi orsi a corde bubuloque etiam circum- 217 voluti similem naturam et causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus nodosque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi transitu ligantes, hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poscit figuratio. nec hi solidantur incisi, mirumque vulneratis 218 summus dolor, praesectis nullus. sine nervis sunt quaedam animalia, ut pisces, arteriis enim constant, sed neque his molles piscium generis. ubi sunt nervi, interiores conducunt membra, superiores revocant.

(89) Inter hos latent arteriae, id est spiritus semitae; 219 his innatant venae, id est sanguinis rivi. arteriarum pulsus in cacumine maxime membrorum evidens, index fere morborum, in modulos certos legesque metricas per aetates — stabilis aut citatus aut tardus — discriptus ab Herophilo medicinae vate miranda arte. nimiam propter suptilitatem desertus observatione tamen crebri aut languidi ictus gubernacula vitae temperat. arteriae carent sensu, 220 nam et sanguine. nec omnes vitalem continent spiritum, praecisisque torpescit tantum pars ea corporis. aves nec venas nec arterias habent, item serpentes, testudines, lacertae, minimumque sanguinis.

Venae in praetenues postremo fimbrias supter totam

---

1. 2 suffraginem *ed. Bas.* -na *ll. edd. vett.* 2 crescit *v.* *om. ll.* | usque—3 plenitudinem *om.* **R**[1]. 2 usque ad ter **R**[2]. ad annos usque ter *v.* utqui ad ter **d**. utqui (-ue **a**) ater *r*. 3 annos **R**[2]**D**. *om.* **a***d**v*. 10 ut in unoquoque **d***v*. ut quoque **Da**. et hubique que **R**. 11 nec hi **D**[1]**R**. ne hi **a**. ne/// **d**. neci hi **D**[2]. neque·ii *v*. | solidantur **R***v*. sali- **D**[1]. salli- **D**[2]**a**. alli- **d**. 17 natant **Ra**. 18 membsarum **R**. 19 morborum **Rd***v*. membrorum **MDa**. | mere tricas **Ma**. 20 stabilis **Rd***v*. tantis **M**. *in* **Da** *lacuna*. 20. 21 *dist. ego coll. XXIX 6.* 23 temperat **MDd***v*. -rant **R**. -ret **a**. 28 in *om.* **Rd**. | fimbrias **MD**[1]. -ras **R**. fibras **D**[2]**a** *in ras.* **d***v*.

cutem dispersae adeo in angustam suptilitatem tenuantur ut penetrare sanguis non possit aliudve quam ex*c*itus umor ab illo qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. venarum in umbilico nodus ac coitus.

221 38. (90) Sanguis quibus multus et pinguis iracundi. maribus quam feminis nigrior et iuventae quam senio, et inferiore parte pinguior. magna et in eo vitalitatis portio. emissus spiritum secum trahit, tactum tamen non sentit. animalium fortiora quibus crassior sanguis, sapientiora
222 quibus tenuior, timidiora quibus minimus aut nullus. taurorum celerrime coit atque durescit — ideo pestifer potu —, proxime aprorum, a*t* cervorum caprearumque et bubalorum omni*no* non spissatur. pinguissimus asinis, homini tenuissimus. iis quibus plus quaterni pedes nullus.
223 obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. profluvium eius uni fit in maribus homini, aliis nare alterutra vel utraque, quibusdam per inferna, multis per ora stato tempore, ut nuper Macrino Visco praetorio viro et omnibus annis Volusio Saturnino urbis praefecto, qui nonagensimum annum etiam excessit. solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum, siquidem hostiae abundantiorem fundunt, si prius bibere.

224 (91) Quae animalium latere certis temporibus diximus
8.122.128 non habent tunc sanguinem praeter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturae, sicut in homine vim eius ad minima momenta mutari, non modo tactu minore materia suffusi, verum ad singulos animi habitus,

---

2 excitus *ego nov. luc. p. 37.* exitus **M**. exilis *rv.* 5 iracundi **MD**. -ia **ad** *edd. vett.* -dus **R**. -da *ed. Bas.* 7 nitalitatis **M***v*. util- **Dad**. uil- **R**. | tertie portio **M**. 11 *dist. ego et locum ex Arist. restitui nov. luc. p. 32.* 12 proxum e **R**. .....me **M**. maxime *rv.* | at *ego.* ad **MR**. a **D**[1]**a**. ac *rv.* 13 omnino non *ego.* omnim onos **R**. omnium non **M***rv*. 16 maribus **Md**. ma//nibus **R**. naribus *rv. cfr. Madvigius adv. crit. II p. 526 et nov. luc. p. 32.* 17 uel utraque **M**. que *r.* aliis utraque *v.* 18 uico **Da**. 20 etiam excessit annum **DRadr**.
26. 27 tactu minore *ego nov. luc. p. 62 n. 23.* tanto minore **MD**[2] *edd. Gel.* tanto in ore **D**[1]**ad**. (felis **R**) tantum in ore **R** *edd. ante Gel.* 27 suffusi **MR** *edd. Gel.* -sus **Dd**. -sa **a** *edd. ante Gel.*

pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, item ruboris:
alius enim irae est, alius verecundiae. nam in metu re- 225
fugere et nusquam esse certum est, multisque non pro-
fluere transfossis, quod homini tantum evenit. nam quae 8, 122 9, 87
mutare diximus colorem alienum accipiunt quodam reper-
cussu, homo solus in se mutat. morbi omnes morsque
sanguinem absumunt.

39. (92) Sunt qui suptilitatem animi constare non 226
tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisque cor-
porum magis aut minus bruta esse, ut ostreas et testudines.
boum terga, saetas suum obstare tenuitati immeantis spi-
ritus, nec purum liquidumque tramitti. sic et in homine,
cum crassior callosiorve excludat cutis, ceu vero non cro-
codilis et duritia tergoris tribuatur et sollertia.

(93) Hippopotami corio crassitudo talis ut inde tornen- 227
tur hastae, et tamen quaedam ingenio medica diligentia.
elephantorum quoque tergora inpenetrabiles cetras habent, 8, 96
cum tamen omnium quadripedum suptilitas animi prae-
cipua perhibeatur illis. ergo cutis ipsa sensu caret, maxime
in capite. ubicumque per se ac sine carne est, vulnerata
non coit, ut in bucca cilioque.

(94) Quae animal pariunt pilos habent, quae ova pin- 228
nas aut squamas aut corticem ut testudines, aut cutem
puram ut serpentes. pinnarum caules omnium cavi. prae-
cisae non crescunt, evulsae renascuntur. membranis volant
fragilibus insecta, umentibus hirundines in mari, siccis

---

1 palloris **Md** *ed. Verc.* -res **R**. -ribus **Da** *edd. vett.* 2 est *Detl.* et **MDad***v. om.* **R**. 3 nusquam esse *ll.v. an exciderunt* scimus nisi intestinis, sed et dormientibus sub cute minorem esse? *cfr. Arist. h. a. III 19 p. 521 A, 15 sqq.* | non *om.* **a**. *in* **D**[1] *ras.* 3. 4 profluere **M**. prefl- **R**. transfl- **d***v.* transfuere **D**. -fugere **a**. 5. 6 repercussus **d**. percurro **R**. 10 tuta **R**. 13 ceu **MD**[2]**Rd**. ce **D**[1]. quae **a** *edd. ante Gel.* 17 cetras **d** *edd. Gel.* caetras **Ma**[1]. scaetras **Da**[2]. cer///tras **R**. 19 perhibeatur *v.* -betus **R**. -betur **Mr**. 23. 24 cutem puram **ad***v.* -ra **D**. purpuram cutem **R**. *Arist. h. a. II 17 p. 508 A, 11 et aliis locis multis* φολιδωτὸν *dicit: inde conieceris* furfurosam cutem: *cfr. XII 125 et XX 224. XXI 126. XXII 64. XXIII 55. 144. XXIV 31. 185. 187 al.* 24 caui **Dd**. caues **R**. auium **a**.

inter tecta vespertilio. horum alae quoque articulos habent.

229 Pili e cute exeunt crassa hirti, feminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni, dasypodi et in buccis intus et sub pedibus, quae utraque Trogus et in lepore tradidit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos

230 colligens. villosissimus animalium lepus. pubescit homo solus, quod nisi contingit, sterilis in gignendo est, seu mas seu femina. pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. hi castr*at*is non nascuntur, congeniti autem non desinunt, sicut nec feminis magno opere. inventae tamen quaedam defluvio capitis invalidae, ut et lanugine*s* oris, cum menstrui cursus stetere. quibusdam post geniti viris sponte non gignuntur. quadripedibus

231 pilum cadere atque subnasci annuum est. viris crescunt maxime in capillo, mox in barba. recisi non ut herbae ac cetera ab incisura augentur, sed ab radice exeunt. crescunt et in quibusdam morbis, maxime *phth*isi, et in senecta, defunctis quoque corporibus. libidinosis congeniti maturius defluunt, agnati celerius crescunt. quadripedibus senectute crassescunt lanaeque rarescunt. quadri-

---

1 uespertilio horum **Da***v*. -liorum **R**. -lionum **d**. 3 pili e **D**[2]**a**. -liae **D**[1]. -lpe **R**. -li a **d***v*. | crassa **Rd***v*. -se **a**. grassae **D**[1]. grossi **D**[2]. | feminis *ll.v: an* hominis*? cfr. infra v. 6 et Arist. h. a. III 10 p. 517 B, 8—10 et 27.* | equi **Da**. 5 sub **R**. in *rv cfr. index libri et Arist. l. l. 12 p. 519 A, 23.* 8 contingit **R**. -at **d** *edd. ante Hard.* -tigit *r*. 9 mas **R**. mās **D**. mar ÷ **d**. masculus **a***v*. 10 hi — nascuntur **R**. *om. rv. cfr. Arist. l. l. 11 p. 518 A, 31. IX 50 p. 632 A, 3. 4. de gen. an. V 3 p. 784 A, 6 sqq.* | castratis *Sill.* castris **R**. 12 ut et **Dad**. uelut **R** *edd. ante Gel.* 13 lanugines *codd. Barb. Gel.* -ine **Dad**. languini **R**. lanuginosi *Sill. cfr. Arist. h. a. III 11 p. 518 A, 34.* 14 geniti *Beroaldus.* -tis *ll.* | uiris *ll.v. sed aut glossema est aut legendum* viris et feminis: *cfr. Ar. l. l. p. 518 B, 2.* 17 ac *Sill.* hac **R**. aut **dT**. ab *rv*. | cetera ab **R**. cetera *r edd. vett.* ipsa *ed. Bas. cfr. Arist. h. a. III 12 p. 519 A, 25.* 18 phthisi *ed. Bas. cfr. Arist. l. l. p. 518 B, 21.* tussi *ll. edd. vett.* 19 defunctis **R**. -tum *r*. -torum *v*. 20 crescunt *Hard.* recr- **R** *edd. ante Hard.* decr- *r*. excr- *coni. Dal.* 21 lanaeque rarescunt *ll.v. sed exspectamus potius* pili lanaeque, sed rarescunt: *cfr. Arist. l. l. p. 518 B, 31.*

edum dorsa pilosa, ventres glabri. — (Boum coriis glunum excoquitur, taurorumque praecipuum.) —

(95) Mammas homo solus e maribus habet, cetera 232
nimalia mammarum notas tantum. sed ne feminae quiem in pectore nisi quae possunt partus suos attollere. ra gignentium nulli. nec lact nisi animal parienti. volcrum vespertilioni tantum. fabulosum enim arbitror de rigibus ubera eas infantium labris inmulgere. esse in aledictis iam antiquis strigem convenit, sed quae sit rium constare non arbitror.

40. Asinis a fetu dolent, ideo sexto mense arcent 233
rtus, cum equae anno prope toto praebeant. quibus lida ungula nec supra geminos fetus, haec omnia binas bent mammas, nec aliubi quam in feminibus. eodem ci bisulca et cornigera, boves quaternas, oves et caprae nas. quae numeroso fecunda partu et quibus digiti in edibus, haec plures habent et toto ventre duplici ordine, sues, generosae duodenas, vulgares binis minus. similir canes. alia ventre medio quaternas, ut pantherae, ia binas, ut leaenae. elephans tantum sub armis duas, ec in pectore, sed citra in alis occultas. nulli in femi- 234
bus digitos habentium. primis genitis in quoque partu tes primas praebent, eae sunt faucibus proximae, et suam isque novit in fetu quo genitus est ordine, eaque alitur, ec alia. detracto illa alumno suo sterilescit ilico ac relit, uno vero ex omni turba relicto sola munifex quae

---

1. 2. *uncos ego posui.* 6 lact **M**. *cfr. § 236. 237.* lac **D**²**d** *in ras.* laetis **D**¹**a**. 7 uespertilioni **a** *ed. Gel.* -lio **M***r* *ld. ante Gel.* 15 loci **MDa**² *in ras.* **d**. loco **R***v*. *cfr. § 136. c. p. 75.* | et caprae **MR**. caprae **Da** *edd. vett.* capraeque **d** *ed. as.* 17 et toto **MR**. toto *rv*. 19 alias **Ra**. 20 alias **a**. et alia **R**. | leenae **d**². lanae **D**¹. lamiae **a**. 21 citra *rv*. ra **M**. *sed cfr. Arist. h. a. II 1 p. 498 A, 1* οὐκ ἐν τῷ στήθει, ιλλὰ πρὸς τῷ στήθει. *p. 500 A, 19. de part. an. IV 10 p. 688 B, 5.* *n* iuxta? | alis **d***v*. *om.* **R**. aliis **M***r*. | nullis **Dad**. 22 inenitis **Dad**. | quoquo **R**. quaque **a**² *edd. ante Gel.* 22. 23 partu ies *Gel.* -tuus uel **M**. -tus (-te **D**² *edd. ante Gel.*) sues **Dd**. -tus ie **a**. -tu et **R**. 23 praebent **MR** *Gel.* praement **Da**. preiente **d**. -munt *edd. ante Gel. Hard.* 26 relicta **D**¹**a**.

235 genito fuerat attributa dependet. ursae mammas quaternas gerunt, delphini binas in ima alvo papillas tantum, nec evidentes et paulum in oblicum porrectas. neque aliud animal in cursu lambitur. et ballaenae autem vitulique *marini* mammis nutriunt fetus.

236 **41.** (96) Mulieri ante septimum mensem profusum lact inutile, ab eo mense, quo vitales partus, salubre. plerisque autem totis mammis atque etiam alarum sinu fluit. cameli lact habent donec iterum gravescant. suavissimum id existimatur ad unam mensuram tribus aquae additis. bos ante partum non habet, et primo semper a partu colostrae fiunt, ni admisceatur aqua, in pumicis modum coeunte duritia. asinae praegnates continuo lactescunt. pullos earum, ubi pingue pabulum, biduo a partu maternum lact gustasse letale est. genus mali vocatur colostratio.

237 Caseus non fit ex utrimque dentatis, quoniam eorum lact non coit. tenuissimum camelis, mox equis, crassissi-
238 mum asinae, ut quo coaguli vice utantur. conferre aliquid et candori in mulierum cute existimatur. Poppaea certe Domiti Neronis coniunx quingentas per omnia secum fetas trahens balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. omne autem igne spissatur, umore fervescit. bubulum caseo fertilius quam caprinum, ex eadem mensura paene altero tanto. quae plures quaternis mammas habent caseo inutilia, et meliora quae binas.

---

1 dependet **R**. -dent **M**. -dat a^2. defendat **D**d. -nsa a^1. descendit *v*. 4 lambitur **M***v*. lab- **R**. amb- *r*. 5 marini *coni. Dal. cfr. Arist. h. a. III 20 p. 521 B, 24. om. ll. v.* 6 profusum **M***v*. praf- **R**. fusum *r*. 7 eo **MRD**^{2}*v*. eius *r*. | equo **R**. quod **D**^{1}a. 9 lact (lac **R**) habent **MR***Barb*. lac taben *r*. 10 id **MR**. hic *r*. hoc *v*. 11 bos **MRD**^{2}*v*. bis *r*. | habet et **MR**. habeant (-ent a^1) ex **D**a^{2}d. habet. Ex *v*. 12 partu **MD**^{2}d*v*. -tum **D**^{1}. par **R**. pertum a. | pumicis *ll. v.* spumae *Detl. coll. § 239. at v. nov. luc. p. 11.* 13 coeunt **D**a. 20 et candori **MR***v*. ex candore *r*. *in* **R** *iteratione peccatum est hoc modo:* aliquod et candor ferre aliquid et candori. 23 quorumque **R**. 24 umore feruescit (ferb- **D**d) *ll. edd. vett.* frigore serescit *Barb. coll. Arist h. a. III 20 p. 521, 34.*

Coagulum hinnulei, leporis, haedi laudatum, prae- 239
cipuum tamen dasypodis, quod et profluvio alvi medetur,
unius utrimque dentatorum. mirum barbaras gentes quae
lacte vivant ignorare aut spernere tot saeculis casei dotem,
densantes id alioqui in acorem iucundum et pingue bu-
tyrum. spuma id est lacte concretior lentiorque quam
quod serum vocatur. non omittendum in eo olei vim esse
et barbaros omnes infantesque nostros ita ungui.

42. (97) Laus caseo Romae, ubi omnium gentium 240
bona comminus iudicantur, e provinciis Nemausensi prae-
cipua, Lesure Gabalicoque pagis, sed brevis ac musteo
tantum commendatio. duobus Alpes generibus pabula sua
adprobant: Delmaticae Docleatem mittunt, Ceutronicae Va-
tusicum. numerosior Appennino: Coebanum hic e Liguria 241
mittit, ovium maxime lacte Sassinatem ex Umbria, mixto-
que Etruriae atque Liguriae confinio Luniensem magni-
tudine conspicuum, quippe et ad singula milia pondo pre-
mitur, proximum autem urbi Vestinum, eumque e Caedicio
campo laudatissimum. et caprarum gregibus sua laus est,
in recenti maxime au*g*ente gratiam fumo, qualis in ipsa
urbe conficitur cunctis praeferendus. nam Galliarum sapor
medicamenti vim optinet, trans maria vero Bithynus fere
in gloria est. inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, 242
ita maxime intellegitur, omni in salem caseo senescente,
quales redire in musteum saporem aceto et thymo ma-

---

1 hinnulei M. -llis R. inutilei D^1. -ile *r edd. ante Barb.* 6 concretior M. -orque *r.* | lentiorque MR. *om. rv.* 7 serum *v.* seru D^2. ser R. cerum d. ceru M*r.* 11 lesur R. -rae d*v.* | Gabalicoque *Detl.* -li quoque M. -licique Dad*v.* geba- R. | pagis M *edd. ante Hard.* pacis R. pauis Da. pagi d *Hard.* 13 Docleatem *edd. ante Brot.* -te M. -tam Da. dodeatam d. diocleatē R. | ceutronicae MRad *edd. ante Brot.* centr- D *coni. Hard. cfr. Felsius p. 50.* 14 cebanum Rd. 15 lacte MR. -ti *r.* e lacte *Ianus.* | Sassinatem *Url. ann. phil. LXXIII p. 69.* saes- R. sasinn- M*r.* Aesinatem *Barb.* 18 e ceditio R*v.* eo editio d. 20 in recenti M *edd. vett.* inregenti R. ingenti d. ingraegenti Da. Agrigenti *G. Merula. ed. Bas. Hard.* | augente *v.* aquente Md. -emte Da. hcauente R. acuente *Sill.* | gratia MR. 21 saper MD^1. semper d^1. 23 detur Md*v.* uidetur *r. cfr. nov. luc. p. 52.* 24 ita M*rv.* maior R. | sale Dad.

ceratos certum est. tradunt Zoroastren in desertis caseo vixisse annis XX ita temperato ut vetustatem non sentiret.
243 **43.** (98) Terrestrium solus homo bipes. uni iuguli, umeri, ceteris armi, uni ulnae. quibus animalium manus sunt, intus tantum carnosae, extra nervis et cute constant.
244 (99) Digiti quibusdam in manibus seni. M. Corani ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas accipimus appellatas, et Volcatium Sedigitum inlustrem in poetica. hominis digiti ternos articulos habent, pollex binos et digitis adversus universis flectitur, per se vero in oblicum porrigitur, crassior ceteris. huic minimus mensura par, ac duo reliqui sibi, inter quos medius longissime protenditur. quibus ex rapina victus quadripedum, quini digiti
245 in prioribus pedibus, in reliquis quaterni. leones, lupi, canes et pauca in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta cruris articulum dependente, reliqua, quae sunt minora, et digitos quinos.

Bracchia non omnibus paria secum. studioso Threci in C. Caesaris ludo notum est dexteram fuisse proceriorem.

Animalium quaedam ut manibus utuntur priorum ministerio pedum sedentque ad os illis admoventia cibos, ut
246 sciuri. **44.** (100) nam simiarum genera perfectam hominis imitationem continent facie, naribus, auribus, palpebris, quas solae quadripedum et in inferiore habent gena, iam mammas in pectore et bracchia et crura in contrarium similiter flexa, in manibus ungues, digitos longioremque medium. pedibus paulum differunt. sunt enim ut manus praelongae, sed vestigium palmae simile faciunt.

---

3 iuguli **MDd***v*. ung- **a**. iugulum **R**. -la *coni. Dal.* 6 m. corani **M**. coram **R**. m. coraci *r*. C. Oratii *edd. ante Gel.* M. Curiatii *ed. Gel.* C. Horatii *Hard.* 9 ternos articulos (oculos **R**) habent **MD**²**R**. articulos (aperti- **a**) habent **D**¹**a**. articulos habent ternos **d***v*. | et *om.* **M**. 10 iniuersis **M**. 14 *an* sed leones? 15 et pauca *ll.v. an* et pardi *vel* pantherae? *cfr. Arist. de part. an. IV 10 p. 688 A, 6.* 18 piria **D**¹. pria **R**. propria **a**. 22 perfecta **Da**. 23 imitationem **MR** *ed. Gel.* simila- **Dd**. simula- **a** *edd. ante Gel.* 24 quae **a** *edd. ante Bas.* 28 praelongae **MR**. -ges **Da**¹. -ge **a**². -gi **d***v*. *cfr. Arist. h. a. II 8 p. 502 B, 5* οἷον χεῖρες μεγάλαι.

pollex quoque iis et articuli ut homini, ac praeter geni-
tale — et hoc in maribus tantum — viscera etiam in-
teriora omnia ad exemplar.

45. (101) Ungues clausulae nervorum summae existi- 247
mantur. omnibus hi quibus et digiti. sed simiae imbricati,
hominibus lati — et defuncto crescunt —, rapacibus unci,
ceteris recti, ut canibus, praeter eum qui a crure pleris-
que dependet. omnia digitos habent quae pedes excepto 248
elephanto. huic enim informes, numero quidem quinque,
sed indivisi ac leviter discreti ungulisque, non unguibus,
similes, et pedes maiores priores, in posterioribus articuli
breves. idem poplites intus flectit hominis modo, cetera
animalia in diversum posterioribus pedibus quam prioribus.
nam quae animal generant genua ante se flectunt et suffra-
ginum artus in aversum.

(102) Homini genua et cubita contraria, item ursis 249
et simiarum generi, ob id minime pernicibus. ova pari-
entibus quadripedum, crocodilo, lacertis, priora genua post
curvantur, posteriora in priorem partem. sunt autem
crura his obliqua humani pollicis modo. sic et multi-
pedibus praeterquam novissima salientibus. aves ut qua-
dripedes alas in priora curvant, suffraginem in posteriora.

(103) Hominis genibus quaedam et religio inest ob- 250
servatione gentium. haec supplices attingunt, ad haec
manus tendunt, haec ut aras adorant, fortassis quia inest
iis vitalitas. namque in ipsa genus utriusque commissura,
dextra laevaque, a priore parte gemina quaedam buccarum
inanitas inest, qua perfossa ceu iugulo spiritus fluit. inest
et aliis partibus quaedam religio, sicut in dextera: osculis
aversa adpetitur, in fide porrigitur. antiquis Graeciae in 251
supplicando mentum attingere mos erat. est in aure ima

---

1 articulis a. -lus D^1. 2. 3 interiora **M***rv*. extrema **R**. 3 exemplarium **R**. 5 sed *om.* **R**. 5. 6 imbricati **R***v*. -tae **M**. inbricti D^2. -tae *r*. 11 articulis **D**a**d**. 13 pedibus **MR**. articuli pedibus *rv*. 17 oua **MR***v*. qua **D**a^1d. quia a^2. 28 iugulo **MR**d^2*Gel.* ////gul// d^1. iungulo D^1. ungulos a. -las D^2. -la D^3. uinculis *edd. ante Gel.* | fluit **MR**D^2. fuit D^1a. fugit d*v*. 29 in **M**. *om. rv. cfr. Felsius p. 27. luc. p. 20.* 30 aduersa **M**. 31 metu **D**a.

memoriae locus, quem tangentes antestamur; est post aurem aeque dexteram Nemeseos, quae dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit, quo referimus tactum ore proximum a minimo digitum veniam sermonis a diis ibi recondentes.

252 (104) Varices in cruribus viro tantum, mulieri raro. C. Marium, qui VII consul fuit, stanti sibi extrahi passum unum hominum Oppius auctor est.

253 (105) Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant. reliqua ut libitum est gradiuntur, leo tantum et camelus pedatim, hoc est ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. surae homini tantum et crura carnosa. reperitur apud auctores quendam in Aegypto non habuisse suras. vola homini tantum exceptis
254 quibusdam. namque et hinc cognomina inventa, Planci, Plauti, Pansae, Scauri, sicut a cruribus Vari, Vatiae, Vatini, quae vitia et in quadripedibus. solidas habent ungulas quae non sunt cornigera, igitur pro his telum ungulae ictus est illis. nec talos habent eadem, at quae bisulca sunt habent. iidem digitos habentibus non sunt, neque in prioribus omnino pedibus ulli. camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. est enim bisulcum discrimine exiguo, pes in vestigio carnosus ut ursi, qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

255 **46.** (106) Ungulae veterino tantum generi renascuntur. sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent ungulas. cor-

---

1 antestamur *Lipsius epist. quaest. IV 26.* att- **MRd***v*. adt- **D**. attestantur **a**. 4 a minimo *v*. a *om*. **M**. an mi- **Dad**. animi mo **R**. | a diis *rv*. ab iis **M**. | ibi **MR**. sibi *r*. *om. edd. ante Gel.* 7 C. Marium *v*. martium **R**. c. mario **MD**. c. mari **ad**. | VIII **d**. | stantis **R**. -te **d**. -tem *v*. | extrahi **M***v*. int- **R** extra *r*. 9. 10 sinistris **Ra**[2]*v*. -ras **M***r*. 11 pes **M***rv*. pedum **R**. 14 carnosae **Da**. | quaedam **Da** *edd. ante Gel.* quedd. 20 ungulae ictus *Ianus*. ung- intus **M**. enuncule hictus **R**. (in **D**) ungula eius *r*. ungula *v*. 23 bisulcus **D**[2]**d**. *cfr. nov. luc. p. 67.* 24 pedes in **d**[2]. pessimus **a** *edd. vett.* pes imus *Barb.* | carnosus **M**. -sis **D**[2]. -nasis **R**. -nosi **D**[1]**a**[1]**d**. -sa **a**[2]. -so *v*. | ursi **Dad***v*. -is **R**. uasi **M**.

nigera fere bisulca. solida ungula et bicorne nullum,
unicorne asinus tantum Indicus, unicorne et bisulcum
oryx. talos asinus Indicus unus solidipedum habet, nam
sues ex utroque genere existimantur, ideo foedi earum.
hominem qui existimarunt habere facile convicti. lynx
tantum digitos habentium simile quiddam talo habet, leo
etiamnum tortuosius. talus autem rectus est in articulo
pedis ventre eminens concavo, in vertebra ligatus.

47. (107) Avium aliae digitatae, aliae palmipedes, 256
aliae inter utrumque divisis digitis adiecta latitudine. sed
omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce.
hic deest quibusdam longa crura habentibus. iynx sola
utrimque binos habet. eadem linguam serpentium similem
in magnam longitudinem porrigit, collum circumagit in
aversam se. ungues ei grandes ceu graculis. avium qui- 257
busdam gravioribus in cruribus additi radii, nulli uncos
habentium ungues. longipedes porrectis ad caudam cru-
ribus volant, quibus breves, contractis ad medium. qui
negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant et
apodas habere et ocen et drepanin, quae ex his rarissime
apparet.

Visae iam et serpentes anserinis pedibus.

48. (108) Insectorum pedes primi longiores duros 258
habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeant, ceu
notamus in muscis. quae ex his novissimos habent longos,
saliunt, ut locustae. omnibus autem his seni pedes. ara-
neis quibusdam praelongi accedunt bini. internodia singu-
lis terna. octonos et marinis esse diximus, polypis, sae- 9,83
piis, lolligini, cancris, qui bracchia in contrarium movent,

---

9 auibus **Dad²** *in ras.* 12 iynx **Md***Barb.* lynx **D** *edd. vett.* linx **a.** eux **R.** 15 auersam **Dd.** -sum **a** *ed. Bas.* auer... **M.** aduersam **R.** -sum *edd. vett.* 16 nonnulli **a².** 18 breues **Dadv.** pedes **R** *(sub finem huius libri perquam vitiose scriptus).*
20 et ocen **R** *edd. ante Barb. Gel.* -cem **d.** ctocen **D.** recto-rem **a.** *cfr. nov. luc. p. 94.* | drepanim quae ex his **R.** -nim eisque **D.** -ni in eis quae **adv.** 29 lolligini *ll.* -nibus *edd. ante Sill. Detl.* 29 — p. 272, 1 movent ac pedes, in orbem, haud (ad **R**) in oblicum *scribendum videtur coll. Arist. de part. an. IV 8 p. 683 B, 34.*

pedes in orbem aut in oblicum. *is*dem soli*s* animalium
259 rotundi. cetera binos pedes duces habent, cancri tantum
quaternos. quae hunc numerum pedum excessere terrestria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent,
aliqua vero et centenos. numerus pedum inpar nulli est.
260 Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura,
postea exporrigentia se verius quam crescentia. itaque in
infantia scabunt aures posterioribus pedibus, quod addita
aetate non queunt, quia longitudo superficiem corporum
solam ampliat. hac de causa inter initia pasci nisi submissis genibus non possunt, nec usque dum cervix ad
iusta incrementa perveniat.

49. Pumilionum genus in omnibus animalibus est,
atque etiam inter volucres.
261 (109) Genitalia maribus quibus essent retrorsa dixi-
10, 173 mus. ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viver*r*is, unde
etiam calculo humano remedia praecipua. urso quoque
simul atque exspiraverit cornescere aiunt. camelino arcus
intendere orientis populis fidissimum. nec non aliqua
gentium quoque in hoc discrimina et sacrorum etiam, citra
262 perniciem amputantibus Matris deum Gallis. contra mulierum paucis prodigiosa adsimilatio, sicut hermaphroditis
utriusque sexus, quod etiam quadripedum generi accidisse
Neronis principatu primum arbitror. ostentabat certe hermaphroditas subiunctas carpento suo equas, in Treverico
Galliae agro repertas, ceu plane visenda res esset principem terrarum insidere portentis.

---

1 iisdem solis *coni. Dal.* idem soli *ll.* 8 pedibus **R.** *om. rv.* 9 superficie **d.** 10 sola **a.** *an* superficie corporum sola ampliatur? *cfr. Arist. l. l. 10 p. 686 B, 13. h. a. II 1 p. 501 A, 5.* 12 crementa **R.** 13 pumilionum **R.** pop- *r.* pom- *edd. ante Gel.* 16 viverris unde *edd. Gel.* uniuersis unde **R** uiuere (-rrę **d**) sunt die *r.* -errae sunt iis *edd. ante Gel.* 19 fidissimum **M***rv.* it dissimum **R.** *sed cfr. Arist. h. a. V 2 p. 540 A, 19. fortasse ante* orientis *exciderunt aliqua de* s p a d o n i b u s *in oriente regnantibus (cfr. XIII 41) dicta, quibus apte adnectebantur sequentia, quae ad Iudaeos et Arabes pertinent.* 21 amputatibus **M.** -tantis **d.** -tatis *edd. ante Gel.* 22 adsimilatio **M.** assimul- (ads- **D**) *rv.* 25 triuerico **M.** trinuer- **d.** 26 repertas *om.* **R.** | ceti **R.**

(110) Testes pecori armentoque ad crura decidui, 263 subus adnexi. delphino praelongi ultima conduntur alvo, et elephanto occulti. ova parientium lumbis intus adhaerent, qualia ocissima in venere. piscibus serpentibusque nulli, sed eorum vice binae ad genitalia a renibus venae. buteonibus terni. homini tantum iniuria aut sponte naturae franguntur, idque tertium ab hermaphroditis et spadonibus semiviri genus habent.

Mares in omni genere fortiores sunt praeterquam pantheris et ursis.

50. (111) Caudae praeter hominem ac simias omni- 264 bus fere et animal et ova gignentibus pro desiderio corporum, nudae hirtis, ut apris, parvae villosis, ut ursis, praelongis saetosae, ut equis. amputatae lacertis et serpentibus renascuntur. piscium meatus gubernaculi modo regunt, atque etiam in dexteram ac laevam motae, ut remigio quodam inpellunt. lacertis inveniuntur et geminae. boum caudis longissimus caulis atque in ima parte 265 hirtus. idem asinis longior quam equis, sed saetosus veterinis. leoni infima parte, ut bubus et sorici, pantheris non item, vulpibus et lupis villosus, ut ovibus, quibus procerior. sues intorquent, canum degeneres sub alvum reflectunt.

51. (112) Vocem non habere nisi quae pulmonem 266 et arterias habe*ant*, hoc est nisi quae spirent, Aristoteles putat. idcirco et insectis sonum esse, non vocem, intus inmeante spiritu et incluso sonante, alia murmur edere, ut apes, alia cum tractu stridorem, ut cicadas,

5 binae *om.* Da. 9 sunt M. *om.* rv. 12 et animal et M. an- et R *Hard.* -mali D^{1}. -malibus r *edd. ante Hard.* 14 setosis praelongis R. 18 caulis MRD^{2}v. -dis D^{1}. *om.* ad. 20 leoni D^{2}dv. -nis D^{1}a. -num R. *om.* M. | infima dv. in prima MR. in trima a. in tria D. *locus nondum sanatus est. fortasse transponendum est:* veterinis et in prima parte; leoni ut bubus. *vulgata lectio dilucidior fiat scribendo:* saetosus totus veterinis. 24 pulmonem — 25 nisi quae RD^{2} *edd. ante Hard. om.* r. 25 habeant *Url. vind. n. 212.* -ent RD^{2}. | spirant a. 28 cum tractu *ll.v.* contractu *Detl.* attritu *Pint. at stridor non explicatur, sed describitur. Arist. h. a. V 9 p. 535 B, 6* τὰ δ' ᾄδειν λέγεται, οἷον οἱ τέττιγες. *an* ceu cantum?

receptum enim duobus sub pectore cavis spiritum, mobili
occursante membrana intus, attritu eius sonare. muscas,
apes, cetera similia cum volatu et incipere audiri et de-
sinere, sonum enim attritu et interiore aura, non anima,
267 reddi, locustas pinnarum et feminum attritu sonare. cre-
datur sane item aquatilium pectines stridere, cum volant,
mollia et crusta intecta nec vocem nec sonum ullum ha-
bere. sed ceteri pisces, quamvis pulmone et arteria ca-
reant, non in totum sine ullo sunt sono. stridorem eum
dentibus fieri cavillantur. et is qui caper vocatur in
Acheloo amne grunnitum habet et alii de quibus diximus.
9, 70 ova parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini ab-
ruptus. ranis *sonus* sui generis, ut dictum est — nisi si
172 sqq. et in his ferenda dubitatio est —, quia vox in ore con-
cipitur, non in pectore. multum tamen in his refert et
locorum natura. mutae in Macedonia traduntur, muti et
268 apri. avium loquaciores quae minores et circa coitus
maxime. aliis in pugna vox, ut coturnicibus, aliis ante
pugnam, ut perdicibus, aliis cum vicere, ut gallinaceis.
iisdem sua maribus, aliis eadem et feminis, ut lusciniarum
generi. quaedam toto anno canunt, quaedam certis tem-
269 poribus, ut in singulis dictum est. elephans citra nares
ore ipso sternumento similem elidit sonum, per nares
autem tubarum raucitati. bubus tantum feminis vox gra-
vior, in alio omni genere exilior quam maribus, in homine
270 etiam castratis. infantis in nascendo nulla auditur ante
quam totus emergat utero. primus sermo anniculo. sed
semenstris locutus est Croesi filius et in crepundiis pro-

---

1 duobus **R**. ut duobus *rv*. | sub pectore *om*. **R**. | cauis **D**d*v*. cauid **R**. canis a^1. cannis a^2. 5 et feminum *v*. et fum- **R**. et sem- **D**^{2}. et em- **D**^{1}. esse minimum a. minimum d. | *dist*. *Detl*. 5. 6 credatur **R**. *cfr*. *§ 176*. -ditur *r*. 7 nec uocem **R**d*v*. in uocem *r*. 9 sunt sonu **R**. sono sunt **D**a*r*. sunt d. 10 caper *ll. edd. vett*. aper *codd. Barb. coll. Arist. h. a. IV 9 p. 535 B, 18* ὁ κάπρος ὁ ἐν τῷ Ἀχελῴῳ. 11 alii **R**D^2*v*. de alii **D**^{1}. de haliis a^1. de aliis a^{2}d. 13 sonus sui *r*. suis **R**. sui *r*. 14 quia uox **R**. qui mox *rv*. 20 et feminis **R**. ut fem- *rv*. 27 primus **M**a*v*. -mo *r Sill*. 27. 28 sed semenstris *Ianus*. set semenstri **M**. et sem- a. et senestri **R**. esse Menstris **D**^{2}. -stri **D**^{1}d. est. Semestris *v*.

digio quo totum id concidit regnum. qui celerius fari coepere tardius ingredi incipiunt. vox roboratur a XIIII annis. eadem in senecta exilior, neque in alio animalium saepius mutatur.

Mira praeterea sunt de voce digna dictu: theatrorum in orchestris scobe aut harena superiacta devoratur et in rudi parietum circumiectu doliis etiam inanibus. currit eadem recto vel conchato parietum spatio, quamvis levi sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inaequalitas impediat. vox in homine magnam vultus habet 271 partem. adgnoscimus ea prius quam cernamus non aliter quam oculis, totidemque sunt hae quot in rerum natura mortales, et sua cuique sicut facies. hinc illa gentium totque linguarum toto orbe diversitas, hinc tot cantus et moduli flexionesque, sed ante omnia explanatio animi, quae nos distinxit a feris, et inter ipsos quoque homines discrimen alterum aeque grande quam a beluis fecit.

52. (113) Membra animalibus adgnata inutilia sunt, 272 sicut sextus homini semper digitus. placuit in Aegypto nutrire portentum, binis et in aversa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem.

(114) Miror equidem, Aristotelem non modo credi- 273 disse praescita vitae esse aliqua in corporibus ipsis, verum etiam prodidisse. quae quamquam vana existimo nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque ea auguria anxie quaerat, attingam tamen, quia tantus vir in doctrinis non sprevit. igitur vitae brevis signa ponit raros dentes, prae- 274 longos digitos, plumbeum colorem pluresque in manu incisuras nec perpetuas. contra longae esse vitae incurvos umeris et in manu unam aut duas incisuras longas habentes et plures quam XXXII dentes, auribus amplis. nec universa haec, ut arbitror, sed singula observat, fri-

---

1 quo totum MDad. quod tunc R. 6. 7 in rudi MRv. in ruri d. in nuri D¹. muri D². in muri a. 7 circumiectu —8 parietum *om.* R. | conchato M²D¹a¹d. conhato M¹. chon- cauo D². concauo a²v. 11 ea R *(cfr. VIII 61. X 207).* eam Mrv. 16 et MR. *om.* rv. 20 parte MRD²dv. recte D¹a. 26 tingam R¹. tan- R². | quae D²dv. *sed cfr. II 85.* 30 una aut MR¹. una et d.

vola, ut reor, et vulgo tamen narrata. addidit morum quoque spectus simili modo apud nos Trogus et ipse
275 auctor e severissimis, quos verbis eius subiciam: Frons ubi est magna segnem animum subesse significat, quibus parva mobilem, quibus rotunda iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. supercilia quibus porriguntur in rectum molles significant, quibus iuxta nasum flexa sunt austeros, quibus iuxta tempora inflexa derisores, quibus
276 in totum demissa malivolos et invidos. oculi quibuscumque sunt longi malificos moribus esse indicant. qui carnosos a naribus angulos habent malitiae notam praebent. candida pars extenta notam inpudentiae habet, qui identidem operire solent inconstantiae. oricularum magnitudo loquacitatis et stultitiae nota est. hactenus Trogus.
277 53. (115) Animae leonis virus grave, ursi pestilens. contacta halitu eius nulla fera attingit, ociusque putrescunt adflata reliquis. homini tantum infici natura voluit pluribus modis, et ciborum ac dentium vitiis, sed maxime senio. dolorem sentire non poterat, tactu sensuque omni carebat sine qua nihil sentitur. eadem commeabat recens assidue, exitura supremo et sola ex homine superfutur
278 denique haec trahebatur e caelo. huius quoque tam reperta poena est, ut neque id ipsum quo vivitur in vi iuvaret. Parthorum populis haec praecipue et a iuven propter indiscretos cibos, namque et vino faetent o

---

2 aspectus **R***v*. 3 e seuerissimis **T**. e reue- **D**[1]. e seue- **D**[2]. est e uerissim.. **M**. est uerissimus **R**. /// seuer- **a**
5 mobilem **Rd***v*. nob- **M***r*. 8 plexa **Da**. 14 inpuden tiae **R***v*. imprud- **M***r*. *cfr. Arist. h. a. I 10 p. 492 A, 12 et Plin XI 144.* 18 otiusque **d**. citiusque **a**[2]*v*. ciciusque **R**[2]. 1 adflatae **MDd**. afflate **a**. | hominis **Da**. -ne **R**[2]. 21 sensuqu **R***v*. esuque *r*. 22 qua **Dad***v*. quibus **R** *e corr. Sill.* | com meaba **D**[1]. commae ab ea **a**. 23 exitura **R***v*. -ra ut **D**[2]. -tu ut **d**. -tu ut **D**[1]. -tus in **a**. | homine **R**. omne **D**[1]**d**. omni **D**[2] omnibus *v*. 25 quo uiuitur **R** *edd. ante Hard.* qua uiue **Da**[1]**d**. quia uiueret **a**[2]. 26 haec **Dad**. hoc **R***v*. 27 nam que *ll. v.* *an* itemque? | faetenti **D**. fetenti **a**[1]. -tia **a**[2].

nimio. sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cuius est suavitas praecipua, in esculenta addito.

Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum urit. 279 diximus hominum genera qui venena serpentium suctu 7,13 sq. corporibus eximerent. quin et subus serpentes in pabulo sunt, et aliis venenum est. quae insecta appellavimus, 1 omnia olei adspersu necantur, vultures unguenti — qui fugat alios appetunt odorem —, scarabaei rosa. quasdam serpentes scorpio occidit. Scythae sagittas tingunt viperina sanie et humano sanguine. inremediabile id scelus: mortem ilico adfert levi tactu.

(116) Quae animalium pascerentur veneno diximus. 280 quaedam innocua alioqui venenatis pasta noxia fiunt et 10,69 ipsa. apros in Pamphylia et Ciliciae montuosis salamandra ab his devorata qui edere moriuntur. neque enim est intellectus ullus in odore vel sapore, et aqua vinumque interemit salamandra ibi inmortua, vel si omnino biberit unde potetur, item rana quam rubetam vocant. tantum insidiarum est vitae! vespae serpente avide vescuntur, 281 quo alimento mortiferos ictus faciunt. adeoque magna differentia est victus, ut in tractu pisce viventium Theophrastus prodat boves quoque pisce vesci, sed non nisi vivente.

(117) Homini cibus utilissimus simplex, acervatio sa- 282 porum pestifera et condimento perniciosior. difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, aspera, inconsueta, varia, nimia et avide hausta, et aestate quam hieme difficilius, et in senecta quam in iuventa. vomitiones homini ad haec in remedium excogitatae frigidiora corpora faciunt, inimicae oculis maxime ac dentibus.

---

2 est **R***v*. et *r*. 5 eximerent *Gel*. et im- **R**. exigerent *r edd. ante Gel*. 6 aliis **d***v*. alii **Da**. aluū. Alu **R**. 7. 8 *dist. ego nov. luc. p. 100*. 7 unguenti **R**. -to *rv*. 8 fugat **R**. -antur *rv*. | odorem **R**. -res *rv*. | rosa **R**. -sam *rv*. *de hoc loco cfr. Theophr. de c. pl. VI 5, 1. fragm. IV 2, 4. Aelianus de nat. an. III 7. IV 18*. 15 enim **R** *edd. ante Gel. om. r*. 16 uel **Dad***v*. et **R**. 18 petetur **D**[1]**a**. 19 serpentem **R**. 21 uiuentium—22 pisce *om*. **R**. 25 condimento **MR**. -ta *r edd. ante Hard*. | perniciosiora **D**[2]**d** *edd. ante Hard*.

genera silvis ac sua numina tamquam e caelo attributa

4 credimus. arbores postea blandioribus fruge sucis hominem mitigavere. ex his recreans membra olei liquor viresque potus vini, tot denique sapores anni sponte venientes et mensae, depugnetur licet earum causa cum feris et pasti naufragorum corporibus pisces expetantur,

5 etiam nunc tamen secundae. mille praeterea sunt usus earum sine quis vita degi non possit. arbore sulcamus maria terrasque admovemus, arbore exaedificamus tecta. arborea et simulacra numinum fuere nondum pretio excogitato beluarum cadaveri, atque ut a diis nato iure luxuriae eodem ebore numinum ora spectantur et mensarum pedes. produnt Alpibus coercitas et tum inexsuperabili munimento Gallias, hanc primum habuisse causam superfundendi se Italiae, quod Helico ex Helvetiis civis earum fabrilem ob artem Romae commoratus ficum siccam et uvam oleique ac vini promissa remeans secum tulisset. quapropter haec vel bello quaesisse venia sit.

6 (3) Sed quis non iure miretur arborem umbrae gratia tantum ex alieno petitam orbe? platanus haec est, mare Ionium Diomedis insula tenus eiusdem tumuli gratia primum invecta, inde in Siciliam transgressa atque inter primas donata Italiae et iam ad Morinos usque pervecta ac tributarium etiam detinens solum, ut gentes vectigal

7 et pro umbra pendant. Dionysius prior Siciliae tyrannus Regium in urbem transtulit eas domus suae miraculum, ubi postea factum gymnasium; nec potuisse in amplitudinem augescere aut alias fuisse in Italia ac nominatim Hispania apud auctores invenitur.

---

6 expectantur Ma²d. 10 arborea MR. -re *rv.* 11 atque ut *ll. edd. vett. Brot.* antequam ut *ed. Bas.* *ego malim* at nunc. *ad* ut *semel corruptum postea aptatus est falsus ille coniunctivus* spectarentur. 12 spectantur M. -arentur *rv.* 16 civis *om.* M. 17 promissa MR *Barb. ed. Bas.* -so *cod. Chiff. cfr. XVII 262. XXXI 46. 48. II 89. X 82.* praem- *rv.* 20 est M *cod. Chiff. v.* et R. *om. r.* 28 augescere M. adoles R. -escere *rv.* | aut R *cod. Chiff.* haut M. ut *r.* haud *edd. vett.* et *codd. Barb.* 29 hispania *ll. v.* *ortum putatur e Theophr. h. pl. IV 5, 6 verbis male intellectis* σπανίαν δὲ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ πάσῃ.

(4) Hoc actum circa captae urbis aetatem, tantumque 8
)ostea honoris increvit ut mero infuso enutriantur. com-
)ertum id maxime prodesse radicibus, docuimusque etiam
ırbores vina potare.

(5) Celebratae sunt primum in ambulatione Academiae 9
\thenis cubitorum XXXIII radice ramos antecedente.
ıunc est clara in Lycia fontis gelidi socia amoenitate,
tineri adposita, domicilii modo cava octoginta atque unius
)edum specu, nemorosa vertice et se vastis protegens
'am*is* arbor*um* instar, agros longis obtinens umbris ac,
ıe quid desit speluncae imagini, saxea intus crepidinis
:orona muscosos complexa pumices, tam digna miraculo
ıt Licinius Mucianus ter consul et nuper provinciae
ius legatus prodendum etiam posteris putaverit epulatum
ntra eam se cum duodevicensimo comite, large ipsa toros
)raebente frondis, ab omni adflatu securum, *ca*ptantem
mbrium per folia crepitus, laetiorem qua*m* marmorum
ıitore, picturae varietate, laquearium auro cubuisse in
:adem. aliud exemplum Gai principis in Veliterno rure 10
ıirati unius tabulata laxeque ramorum trabibus scamna
)atula, et in ea epulati, cum ipse pars esset umbrae,
[uindecim convivarum ac ministerii capaci triclinio, quam
:enam appellavit ille nidum. est Gortynae in insula Creta 11
uxta fontem platanus una insignis utriusque linguae mo-
ıimentis, numquam folia dimittens, statimque ei Graeciae
'abulositas superfuit Iovem sub ea cum Europa concu-
)uisse, ceu vero non alia eiusdem generis esset in Cypro.
ed ex ea primum in ipsa Creta, ut est natura hominum

---

5 celebrata est *Sill.* 6 XXXIII R. XXX a d¹. XXXI a
·. XXXVI unius *edd. ante Hard. cfr. Theophr. h. pl. I 7, 1.
Varro de r. r. I 37, 5.* 7 est R*v*. sit *r*. 10 ramis arbo-
um *Barb.* ramorum arboribus *ll. edd. vett.* | obtinens R *edd.
ınte Hard.* -net *r Hard.* 12 miracula Da. 13 ut *om.* Da.
16 captantem *Pint. cfr. Liv. XXXVIII 7, 8.* optantem Rad*v*.
)bt- D¹. obst- D². oblectante (crepitu) *Detl.* 17 quam *Barb.*
ıuae a. que *rv*. 18 uarietate R*v*. *om. r*. 19 iure Dad.
21 epulati R *Barb. ed. Bas.* -anti D²ad *edd. vett.* epalanti D¹.
22 capaci R. -ce *Barb.* -cem *r edd. vett.* 24 insigne
Dd. -nę a. 28 creta ut Rd*v*. creauit Da.

novitatis avida, platani satae regeneravere vitium, quando-
quidem commendatio arboris eius non alia maior est quam
12 soles aestate arcere, hieme admittere. inde in Italiam
quoque ad suburbana sua Claudio principe Marcelli Aeser-
nini libertus, sed qui se potentiae causa Caesaris libertis
adoptasset, spado Thessalicus praedives, ut merito dici
possit is quoque Dionysius, transtulit id genus. durantque
et in Italia portenta terrarum praeter illa scilicet quae
ipsa excogitavit Italia.

13 2. (6) Namque et chamaeplatani vocantur coactae bre-
vitatis, quoniam arborum etiam abortus invenimus. hoc
quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit.
fit autem et serendi genere et recidendi. primus C. Ma-
tius ex equestri ordine, divi Augusti amicus, invenit ne-
mora tonsilia intra hos LXXX annos.

14 3. (7) Peregrinae et cerasi Persicaeque et omnes
quarum Graeca nomina aut aliena, sed quae ex his inco-
larum numero esse coepere, dicentur inter frugiferas. in
praesentia externas persequemur a salutari maxime orsi.

15 Malus Assyria, quam alii Medicam vocant, venenis me-
detur. folium eius est unedonis intercurrentibus spinis.
pomum ipsum alias non manditur, odore praecellit folio-
rum quoque, qui transit in vestes una conditus arcetque
animalium noxia. arbor ipsa omnibus horis pomifera est,
aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascen-
16 tibus. temptavere gentes transferre ad sese propter re-
medii praestantiam fictilibus in vasis, dato per cavernas
radicibus spiramento, qualiter omnia transitura longius seri
aptissime transferrique meminisse conveniet, ut semel
quaeque dicantur. sed nisi apud Medos et in Perside nasci
noluit. haec est cuius grana Parthorum proceres inco-

---

3 soles **R**. -et *r*. -em *v*. | arcere **R***v*. -ri *r*. 4 ad **R**. ac *rv*. 7 possit **R**. -set *rv*. | quoque crete **R**. 8 portenta—9 Italia *om*. **R**. 15 XXX **Da**. 16 cerasi *v*. -se **D**. -sae **ad**. cetera si **R**. 18 numero **R***v*. nomine **Da**. -na **d**. 19 externa **Dad**. 20 uenenis **R***v*. ueneris **D**[1]**ad**. -eri **D**[2]. 21 eius *om*. **Da**. 23 conditas *Detl*. 29 aptissime **R**. art- **M***rv*. | ut **MR***v*. et **Dad**[1]. *del*. **d**[2]. 31 haec **d** *cod. Dal. r*. hoc **M***r*. | est autem **Rd** *ed. Bas*.

quere diximus esculentis commendandi halitus gratia. nec 11,278
alia arbor laudatur in Medis.

4. (8) Lanigeras Serum in mentione gentis eius narra- 17
vimus, item Indiae arborum magnitudinem. unam e pecu- 6,54
liaribus Indiae Vergilius celebravit hebenum, nusquam
alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiae in-
tellegi maluit in tributi vicem regibus Persidis a materia
eius centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse
Aethiopas cum auro et ebore prodendo. non omittendum 18
id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam
ita significavit, Aethiopas ea de causa pendere solitos.
tanta ebori auctoritas erat urbis nostrae CCCX anno; tunc
enim auctor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia,
quo magis mirum est — quod eidem credimus — qui
Padum amnem vidisset nemini ad id tempus Asiae Grae-
ciaeque visum. cognita Aethiopiae forma *et*, ut diximus, 19
nuper allata Neroni principi raram arborem Meroen usque 6,181
a Syene fine imperii per $\overline{\text{DCCCCLXXXXVI}}$ $\overline{\text{p}}$. nullamque
nisi palmarum generis esse docuit. ideo fortassis in tri-
buti auctoritate tertia res fuerit hebenus.

(9) Romae eam Magnus Pompeius triumpho Mithri- 20
datico ostendit. accendi Fabianus negat, uritur tamen
odore iucundo. duo genera eius: rarum id quod melius,
arboreum *pur*a*e* et enodis materiae nigri splendoris ac
vel sine arte protinus iucundi, alterum fruticosum cytisi
modo et tota India dispersum.

5. (10) Est ibi et spina similis, sed deprehensa vel 21
lucernis igni protinus transiliente.

---

8 centenas *ll.v.* *an* bis (*falso* uis *scriptum et post* eius *omissum*) centenas? *cfr. Herod. III 97.* 15 amnem non a. | nemini **M** *edd. vett.* -ne **R**. -nem *r ed. Bas.* | addi **R**. 15. 16 graeciaeque **R***v*. -aequae **M**. quae **D**[1]. que *r*. 16 uisum **M**. ut sibi **R**d. aut sibi **D**(?)*v*. haud sibi a. | *dist. ego.* | cognita **M**. -tum *rv*. | et *ego. om. ll.v.* 17 allatam **M** *edd. ante Bas.*

18 per *om.* **M**. pera d. | $\overline{\text{DCCCCLXXXXVI}}$ **M**. DCCCCXCVI **R**. D (/// **D**. *om.* d) CCCXCVI *r Hard.* nongenta nonaginta sex M *edd. ante Hard.* 24 arboreum **M***v*. -orem *r*. | purae *Madvigius adv. crit. II p. 527.* iure **M***r*. trunco *v*. | et enodis **M**. et nodi *r*. enodi *v*. | materiae a *edd. vett. Madvigius l. l.* -eri **M**. -erie *r ed. Bas.* 25 vel *om.* **R**.

Nunc eas exponemus quas mirata est Alexandri Magni victoria orbe eo patefacto.

22 (11) Ficus ibi eximia pomo. sui ipsa semper heres vastis diffunditur ramis, quorum imi in terram adeo curvantur ut annuo spatio infigantur novamque sibi progeniem faciant circa parentem in orbem quodam opere topiario. intra saepem eam aestivant pastores opacam pariter et munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti pro-
23 calve fornicato ambitu. superiores eiusdem rami in excelsum emicant silvosa multitudine, vasto matris corpore, ut sexaginta passus pleraeque orbe colligant, umbra vero bina stadia operiant. foliorum latitudo peltae effigiem Amazonicae habet. ea causa fructum integens crescere prohibet, rarusque *est* nec fabae magnitudinem excedens, sed per folia solibus coctus praedulcis sapor*e* et dignus miraculo arboris. gignitur circa Acesinen maxime amnem.

24 **6.** (12) Maior alia pomo et suavitate praecellentior, quo sapientes Indorum vivunt. folium alas avium imitatur longitudine trium cubitorum, latitudine duum. fructum cortice mittit admirabilem suci dulcedine ut uno quaternos satiet. arbori nomen palae, pomo arienae. plurima est in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. est et alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudin*i* infesta. edixerat Alexander ne quis agminis sui id pomum attingeret.

---

3 eximia **MRD**^{2} *cod. Chiff.* -ilia *rv.* | pimo d. poma a^{2}. poma habet *v.* | sui **M.** se *rv.* | heres *Madvigius l. l.* heret **M**^{2}. eret **M**^{1}. ferens a. serens *rv.* 4 imi *om.* **D**ad. 5 progeniem **M.** propaginem *rv* (*fictum ex* proginem). 6 orbem **R** *ed. Gel.* -be **M.** -bes a *edd. ante Gel.* -bis **D**d. 10 enocant **R.** | vasto—12 latitudo *om.* **R.** 11 pleraeque **M** *edd. ante Hard.* -rique *r.* | orbem d *edd. ante Bas.* 12 bino stadio a. Stadia **M.** 14 est *v. om.* **M***r.* 15 praedulci **D**a*v.* | sapore et *ego luc. p. 86.* -por et **M.** -poris **R.** -pore *rv.* 16 circa acesinen **D**a. -nem d*v.* circa acesin **M.** cir Accessinē **R.** 19 longitudinem **MR.** | latitudinem **RD.** 20 dulcedinem **RD**a. *post hanc vocem Ianus lacunam esse ratus inseruit* et tanta magnitudine. 21 satiet **MR***v.* -en **D**^{1}. -ent **D**^{2}a. sacient d | arienae ad*v.* -ne **D.** -ere **M.** aritate **R.** 23 valetudini r. -ne **RD**^{1}d. -nem a. ualitudine **D**^{2}. 23. 24 infesta. edixerat *Barb.* -stę dix- d. -sta dix- **D**^{2} *edd. ante Barb.* -ste dix- *r.*

(13) Genera arborum Macedones narravere maiore ex 25
parte sine nominibus. est et terebintho similis cetera,
pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, praecipuae
suavitatis, in Bactris utique. hanc aliqui terebinthon esse
proprii generis potius quam similem ei putaverunt. sed
unde vestes lineas faciunt foliis moro similis, calyce pomi
cynorrhodo. serunt eam in campis, nec est gratior ulla-
rum prospectus.
7. (14) Oliva Indiae sterilis praeterquam oleastri fru- 26
ctus. passim vero quae piper gignunt iuniperis nostris
similes, quamquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni
tantum eas aliqui tradidere. semina a iunipero distant
parvulis siliquis, quales in phasiolis videmus. hae prius-
quam dehiscant decerptae tostaeque sole faciunt quod vo-
catur piper longum, paulatim vero dehiscentes maturitate
ostendunt candidum piper, quod deinde tostum solibus
colore rugisque mutatur. verum et his sua iniuria est, 27
atque caeli intemperie carbunculant fiuntque semina cassa
et inania, quod vocant bregma sic Indorum lingua signi-
ficante mortuum. hoc ex omni genere asperrimum est
levissimumque et pallidum, gratius nigrum, lenius utroque
candidum. non est huius arboris radix, ut aliqui existi- 28
mavere, quod vocant zingiberi, alii vero zinpiberi, quam-
quam sapore simile. id enim in Arabia atque Trogody-
tica in villis nascitur parva herba, radice candida. celeriter
ea cariem sentit, quamvis in tanta amaritudine. pretium

---

4 terebinthon **R**. -thum *rv*. 6 moro **D**²*v*. mollo **D**¹**d**. nolli **a**. odore **R**. 7 neque **Rad**. nec (**D**?)*v*. 7. 8 ullarum D² *edd. ante Hard.* uillarum *r Hard.* vinearum *Pint. coll. Theophr. h. pl. IV 4, 8.* 13 phasiolis *Barb.*(**D**?). passiolis **Rd** *edd. vett.* pasin passiolis **a**. faseolis *ed. Bas.* 15 maturitatem **Da**¹. per maturitatem **a**² *edd. ante Gel.* 18 carbunculantur **d** *edd. ante Sill. cfr. luc. p. 99.* | cassa **D**²**d***v*. casca *r*. 19 bregma sic **R** (**M** *in ind. libri*). brecma sic **D**² *Brot.* bricma sic **D**¹**d** *cod. Chiff.* brioma sic **a**. brechmasin *edd. ante Hard.* 23 zingiberi **R**. sing- *r*. | zinpiberi **M** *in ind. libri*. zimp- **RD**¹**a**¹**d**. zimz- **D**². zimpiperi **a**². 25 in uillis *ll. v.* vilius *Salm. de hyle p. 212*ᵇ *A coll. Diosc. II 189. ego malim* in silvis. | parua herba **R**. paruae herbae **Dadv**.

eius in libras *X* VI. piper longum facillime adulteratur Alexandrino sinapi. emitur in libras *X* XV, album *X* VII, 29 nigrum *X* IIII. usum eius adeo placuisse mirum est — in aliis quippe suavitas cepit, in aliis species invitavit, huic nec pomi nec bacae commendatio est aliqua —, sola placere amaritudine, et hanc in Indos peti. quis ille primus experiri cibis voluit aut cui in appetend*i* aviditate esurire non fuit satis? utrumque silvestre gentibus suis est et tamen pondere emitur ut aurum vel argentum.

Piperis arborem iam et Italia habet maiorem myrto nec absimilem. amaritudo grano eadem quae piperi musteo credatur esse. *sed* deest tosta illa maturitas ideoque et rugarum colorisque similitudo. adulteratur iuniperi bacis mire vim trahentibus, in pondere quidem multis modis.

30 (15) Est etiamnum in India piperis granis simile quod vocatur caryoph*y*llon, grandius fragiliusque. tradunt in Indica loto id gigni. advehitur odoris gratia. fert et spina piperis similitudinem praecipua amaritudine, foliis parvis densisque cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata lignosaque buxei coloris. hac in aqua cum semine excocta in aereo vase medicamentum 31 fit quod vocatur lycion. ea spina et in Pelio monte nascitur adulteratque medicamentum, item asphodeli radix aut fel bubulum aut apsinthium, vel rhus vel amurca. aptissimum medicinae quod est spumosum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. spinam ipsam in Graecia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

---

1 libras *v.* -ra *ll.* | *X* VI *coni. Dal.* XVI **R**. VI **D**^{2}**d***v*. III **D**^{1}. ut **a**. 2 libra **Dad**. | XXVI **R**. 6. 7 primus ille **R**. 7 appetendi *Url. vind. n. 214.* -da *ll.v.* 11 grano—13 similitudo *om.* **R**. 11 musteo **ad***Barb.* -stheo **D**. myrteo *edd. ante Barb.* murteo *Detl. sed cfr. nov. luc. p. 22.* 12 sed *ego. om. ll.v.* 15 granis *ll. edd. vett.* -ni *ed. Verc. cfr. nov. luc. p. 23.* 16 caryophyllon *Sill.* (**D** ?). carophillon **R**^{1}. gario- **R**^{2}**a** *edd. vett.* garyo- **d** *ed. Bas.* 17 Indica loto *Oudendorpius ad Apul. met. p. 380.* -ca toto **d**^{2}. -co loco **RD**^{1}. -cato *r.* -co luco *v.* 18 spina **R**. in spina **D**(?). in spinis *rv.* | magnitudine **R**. 21 excocta **R***Sill. cfr. Diosc. I 132.* excepta *rv.* 23 asphodyli **M**. apodeli **d**. espodileno **R**.

8. (16) Et macir ex India advehitur, cortex rubens 32 radicis magnae, nomine arboris suae. qualis sit ea incompertum habeo. corticis melle decocti usus in medicina ad dysintericos praecipuus habetur.

(17) Saccharon et Arabia fert, sed laudatius India. est autem mel in harundinibus collectum, cummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis abellanae magnitudine, ad medicinae tantum usum.

(18) Contermina Indis gens Ariana appellatur, cui 33 spina lacrima pretiosa murrae simili, difficili accessu propter aculeos adnexos. ibi et frutex pestilens *magnitudine* raphani, folio lauri, odore equos invitans, qui paene equitatu orbavit Alexandrum primo introitu. quod et in Gedrosis accidit, item laureo folio. et ibi spina tradita 34 est, cuius liquor adspersus oculis caecitatem inferret omnibus animalibus; nec non et herba praecipui odoris referta minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset. Onesicritus tradit in Hyrcaniae convallibus fico similes esse arbores quae vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

9. (19) Vicina est Bactriana, in qua bdellium lauda- 35 tissimum. arbor nigra, magnitudine oleae, folio roboris, fructu caprifici. ipsi natura quae cummi. alii brochon appellant, alii malacham, alii maldacon, nigrum vero et in offas convolutum hadrobolon. esse autem debet tralucidae simile cerae, odoratum et, cum frietur, pingue, gustu ama-

1 machir MR *edd. ante Bas.* 5 saccharon *Hard.* (D?). *cfr. Diosc. II 104.* sacca- M *edd. ante Hard.* sacta- a. sacto- d. sactra- R. 9 ariane M. 10 lacrima MR. -arum *rv.* | simili Dad. *cfr. Theophr. h. pl. IV 4, 12.* -lia R. -lis *v. om.* M. | difficili M. *om. rv.* | accessus R. 11 adnexos *Felsius p. 56.* -nixos M. anxio *rv.* 11. 12 magnitudine *inserui cum Url. vind. n. 215 coll. § 35 et Theophr. l. l. om. ll. v. an* amplitudine? 12 inuitans M. -ante *rv.* | quae M. 14 *dist. ego coll. Theophr. l. l. § 13. an* ibi et spina? 15 inferret *cod. Chiff.* -feret D¹R¹. -fer M. -fert *rv.* 18 fico MD². -cos D¹Rd. -cis a*v.* 21 vicina—in qua *om.* R. 21. 22 laudatissimum M. -ma R. nominat- *rv.* 22 nigra M. nigra est R *ed. Verc.* est nigra *r edd. vett.* 26 frietur MR. frictur D¹d. fricatur *rv.*

rum citra acorem. in sacris vino perfusum odoratius.
nascitur et in Arabia Indiaque et Media ac Babylone. ali-
36 qui peraticum vocant per Mediam advectum. fragilius hoc
et crustosius amariusque, at Indicum umidius et cummi-
nosum. adulteratur amygdala nuce, cetera eius genera
cortice et scordasti — ita vocatur arbor aemulo cummi —,
sed deprehenduntur, semel quod dixisse et in ceteros
odores satis est, odore, colore, pondere, gustu, igne.
Bactrio nitor siccus multique candidi ungues, praeterea
suum pondus quo gravius esse aut levius non debeat.
pretium sincero in libras X III.

37 (20) Gentes supra dictas Persis attingit, Rubro mari,
6,106 quod ibi Persicum vocavimus, longe in terram aestus
agente mira arborum natura. namque erosae sale invectis
derelictisque similes sicco litore radicibus nudis polyporum
modo amplexae steriles harenas spectantur. eaedem mari
adveniente fluctibus pulsatae resistunt inmobiles. quin et
pleno aestu operiuntur totae, adparetque rerum argumen-
tis asperitate aquarum illas ali. magnitudo miranda est,
species similis unedoni, pomum amygdalis extra, intus
contortis nucleis.

38 **10.** (21) Tylos insula in eodem sinu est, repleta sil-
vis qua spectat orientem quaque et ipsa aestu maris per-
funditur. magnitudo singulis arboribus fici, flos suavitate
inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem in-
tactum omnibus animalibus. eiusdem insulae excelsiore
suggestu lanigerae arbores alio modo quam Serum. his
folia infecunda quae, ni minora essent, vitium poterant
videri. ferunt mali cotonei amplitudine cucurbitas, quae
maturitate ruptae ostendunt lanuginis pilas, ex quibus
39 vestes pretioso linteo faciunt. **11.** arborem vocant gossy-

3 per Mediam *Sill.* per (..r **M**) media **MR**. ex media *rv*. 7 semel quot **M**. quod semel *rv*. 8 est **M**. sit *rv*. 13 *an* vocamus? *Url. vind. n. 216 voluit* alibi. | terram **M**. -ra *rv*. 14 inuectis derelictisque *ll.v.* inuictisque **M**. 19 illas ali **MD**[2]*v*. illa soli **D**[1]**a**d. milla salus **R**. 23 quae **M** quaeque **M**. | aestuariis **M**. 31 arborem *ego coll. indice libri*. -res *ll.v.* 31. p. 289, 1 gossypinum **R** (**M** *in ind. libri*). -symp- **Da**. -simp- **d**. -sampinos *edd. ante Hard.* -symp- *Hard.*

pinum, fertiliore etiam Tylo minore, quae distat X̅ p. (22) **Iuba** circa fruticem lanugines esse tradit, linteaque ea Indicis praestantiora, Arabiae autem arbore*m* ex qua vestes faciant cynas vocari, folio palmae simili. sic Indos suae arbores vestiunt. in Tylis autem et alia arbor floret albae violae specie, sed magnitudine quadriplici, sine odore, quod miremur in eo tractu.

(23) Est et alia similis, foliosior tamen roseique floris, 40
quem noctu comprimens aperire incipit solis exortu, meridie expandit. incolae dormire eum dicunt. fert eadem insula et palmas oleasque ac vites et cum reliquo pomorum genere ficos. nulli arborum folia ibi decidunt, rigaturque gelidis fontibus et imbres accipit.

(24) Vicina his Arabia flagitat quandam generum di- 41
stinctionem, quoniam fructus iis constant radice, frutice, cortice, suco, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

12. (25) Radix et folium Indis in maximo pretio. radix costi gustu fervens, odore eximia, frutice alias inutili. primo statim introitu amnis Indi in Patale insula duo eius genera: nigrum et, quod melius, candicans. pretium in libras X̶ VS.

(26) De folio nardi plura dici par est ut principali 42
in unguentis. frutex est gravi et crassa radice, sed brevi ac nigra fragilique, quamvis pingui, situm redolente, ut cypir*o*s, aspero sapore, folio parvo densoque. cacumina in aristas *s*e spargunt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. alterum eius genus apud Gangen nascens damnatur in totum ozaenitidos nomine, virus redolens. adulteratur et pseudonardo herba quae ubique nascitur 43

---

2 tradit **R***v*. *om. r*. 3 arborem *Detl. coll. indice libri*. -res *ll.v.* | qua *ll.* quibus *v*. 6 quadriplice **R**, *sed cfr. Felsius p. 44 n. 1*. -ruplici **D**(?)*v*. *om. r*. 14 uicinatis arabiae **R**. 15 constant **R**. -at *rv*. 18 eximia **R**. -iae **D**. -io *rv*.
19 eius **R**D^2d^2 *in ras.* est D^1. sunt eius **a***v*. 21 XVS **R**. XVI **Dad***v*. 24. 25 ut cypiros *Ianus coll. § 43 et XXI 115. 117, Diosc. I 6* ὡς κυπειρίζων. ut cypiressum a^2. -peressum a^1. -pressum **d**. ut cupressum **R**. -si *edd. ante Barb.* aut cupraessum **D**. ut cyperi *Barb.* 26 aristas se spargunt *v*. -tas res parcunt **R**. -tae spargunt D^2. -ta ea sp- **d**. -te aspergunt D^1**a**.

crassiore atque latiore folio et colore languido in candidum
vergente, item sua radice permixta ponderis causa et
cummi spumaque argenti aut stibi ac cypiro cypirive cor-
tice. sincerum quidem levitate deprehenditur et colore rufo
odorisque suavitate et gustu maxime siccante eos, sapore
iucundo. pretium spicae in libras X̶ C. folii divisere
44 annonam amplitudine. hadrosphaerum vocatur maioribus
pilulis X̶ XXXX. quod minore folio est mesosphaerum
appellatur, emitur X̶ LX. laudatissimum microsphaerum
e minimis foliis, pretium eius X̶ LXXV. odoris gratia
omnibus, maior recentibus. nardo colos, si inveteravit,
45 nigriori melior. in nostro orbe proxime laudatur Syria-
cum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui
agrion vocant, alii phun, folio olusatri, caule cubitali, geni-
culato, in purpura albicante, radice obliqua villosaque et
imitante avium pedes. baccaris vocatur nardum rusticum,
21, 135 de quo dicemus inter flores. sunt autem omnia ea herbae
praeter Indicum. ex iis Gallicum et cum radice vellitur
abluiturque vino. siccatur in umbra, alligatur fasciculis
in charta, non multum ab Indico differens, Syriaco tamen
46 levius. pretium X̶ III. in his probatio una ne sint fra-
gilia et arida potius quam sicca folia. cum Gallico nardo
semper nascitur herba quae hirculus vocatur a gravitate
odoris et similitudine, qua maxime adulteratur. distat
quod sine cauliculo est et quod minoribus foliis quodque
radicis neque amarae neque odoratae.
47 **13.** (27) Nardi vim habet et asarum, quod et ipsum

---

3 aut **Ddv**. ut **a**. aque aut **R**. *Diosc. I 6* δολίζουσι δὲ αὐτὴν ἐμφυσῶντες στίμμι μεθ' ὕδατος ἢ οἴνου φοινικίου. *an* atque aqua cum stibi? | stibio **Rdv**. *sed cfr. XXXI 101.* | cypiro **a**[1]. -pero **a**[2]. -paero **D**. -paro **R**. -peri **d**. | cyperiue **a**. -priue **d**. 6 *an* iniucundo? *cfr. Diosc. I 6* πικρὰ τὴν γεῦσιν καὶ γλώσσης ἀναξηραντική. 8 pilulis *Salm*. pilus **R**. pipulis **Dd**. pop- **a**. siclis *edd. vett.* foliis *Barb*. | X. XXXX **D**. CXXXX **R**. XX **d**. L **a**. 10 foliis **R**. -ium *rv*. | odoribus **Dad**. 13 loco **a**[2]**dv**. -ci **RDa**[1]. | aliqui **RD**[2]*ed. Gel.* alii qui **D**[1]**a**. alii q̈ʀ **d**. alii quidem *edd. ante Gel.* 14 phun **R**. fun **D**[2]**d**. fu **D**[1]**a**. 15 in purpuram *coni. Ianus*. 21 lenius **Da**. 24 qua **dv**. quam *r*. 25 quod *om*. **R**.

qui silvestre nardum appellant. est autem hederae fo-
s, rotundioribus tantum minoribusque, flore purpureo,
dice Gallici nardi, semine acinosum, saporis calidi ac
iosi, in montibus umbrosis bis anno florens. optimum
Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. fo-
ur, cum folia mittere incipit, et in sole siccatur, ce-
iter situm trahens ac senescens. inventa nuper et in
recia herba est cuius folia nihil ab Indico nardo distant.

(28) Amomi uva in usu est *ex* Indica vite labrusca, 48
alii existimavere, *e* frutice montuoso, palmi altitudine,
piturque cum radice, manipulatim leniter componitur,
tinus fragile. laudatur quam maxime Punici mali foliis
iile nec rugosis, colore rufo. secunda bonitas pallido,
baceum peius, pessimumque candidum, quod et vetustate
nit. pretium uvae in libras X LX, friato vero amomo 49
XLIX. nascitur et in Armeniae parte quae vocatur
ne et in Media et in Ponto. adulteratur foliis Punicis
cummi liquido, ut cohaereat convolvatque se in uvae
dum. est et quae vocatur amomis, minus venosa at-
durior ac minus odorata, quo apparet aut aliud esse
colligi inmaturum.

(29) Simile his et nomine et frutice cardamomum, 50
iine oblongo. metitur eodem modo in Arabia. quat-
r eius genera: viridissimum ac pingue, acutis angulis

---

2 minoribusque *ego coll. Diosc. I 9.* mollioribusque *ll. v. nov. luc. p. 18 sqq.* 3 galli R. | semine R *Sill.* simile *r ante Barb.* semen *Barb.* 4 uinosi R *ed. Verc.* uenosi *r edd.* | florens R (D?) -rem a. -rent d. -ret *v.* 8 Threcia *us.* trecia D[1]. trechia d. grecia R. tracia D[2]a. Thracia *v.* 9 ex *coni. Dal. om ll. v.* Indica a *Ianus.* 10 aut ut *us coll. § 76. sed v. VII 191. 197. 198. 200. 203. 204 al.* | *o. om. ll. v.* | montuoso D[2]dT *Ianus et Detl. sed dicendum* montano, *et Diosc. I 14 Medicum in planis et aquosis nasci tradit.* mutu- D[1] *cod. Chiff.* mmtu- a. myrtu- *codd.* m&u- R. uenoso *edd. ante Gel. mihi magis placet* flexuoso nexuoso *coll. Diosc. I 14* θαμνίϲκοϲ οἱονεὶ βότρυϲ ἐκ ξύλου μπεπλεγμένοϲ ἑαυτῷ, *et infra v. 18.* 11 leuiter Da. uenit R*v.* -niet *r.* 16 XXLIX R. XXLIIX a *cod. Chiff.* XLII.X D. XLIIX d[2]T. XX XLIIX d[1]. 24 eius RD[2]d*v.* D[1]. sunt a.

contumax frianti — hoc maxime laudatur —, proximum
e rufo candicans, tertium brevius atque nigrius, peius
tamen varium et facile tritu odorisque parvi, qui vero
costo vicinus esse debet. hoc et apud Medos nascitur.
pretium optimi in libras X III.
51 (30) Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Ara-
biae divitias indicari conveniret causasque quae cognomen
illi felicis ac beatae dedere.

Principalia ergo in illa tus atque murra. haec et
cum Trogodytis communis, **14.** tura praeter Arabiam
52 nullis, ac ne Arabiae quidem universae. in medio eius
fere sunt Astramitae, pagus Sabaeorum, capite regni Sa-
bota in monte excelso, a quo octo mansionibus distat
regio eorum turifera Sariba appellata — hoc significare
Graeci mysterium dicunt —. spectat ortus solis aestivi
undique rupibus invia, et a dextera mari scopulis inaccesso
53 id solum e rubro lacteum traditur. silvarum longitudo
est schoeni XX, latitudo dimidium eius. schoenus patet
Eratosthenis ratione stadia XL, hoc est p. $\overline{V}$, aliqui
XXXII stadia singulis schoenis dedere. attolluntur colles
alti, decurruntque et in plana arbores sponte natae. terram
54 argillosam esse convenit, raris fontibus ac nitrosis. attin-
gunt et Min*a*ei, pagus alius, per quos evehitur uno tramite
angusto. hi primi commercium turis fecere maximeque
exercent, a quibus et Minaeum dictum est. nec praeterea
Arabum alii turis arborem vident, ac ne horum quidem
omnes, feruntque $\overline{III}$ non amplius esse familiarum qua
ius per successiones id sibi vindicent, sacros vocari ob

---

1 frianti *Brot.* (D?) fricant R. -canti r. | hoc RDaT *Sill.*
quod dv. 3 uero Rd *Sill.* -ros D[1]. -rus D[2]a *ed. Gel.* (quod va-
rius . . vicinius *edd. ante Gel.*) 5 XIII R. XII r. 9 murra
R (D?). myrrha dv. mirae a. 12 astramitae RD[2]. stra- D[1]
atra- av. tra- d. *cfr. § 69. VI 155. Solin. 33, 5.* 14 turifera
R. | sariba D[2]a. -bu D[1] *cod. Chiff.* saba Tv. arabia Rd *Solin.*
l. l. 15 spectat ortus (urtuus D[1]) D *ed. Gel.* specta portus R.
-tat urtus a. -tatur thus d. 20 XXII R *edd. ante Gel.* 23
Minaei *Barb.* minei D[2]d[2]. minmei D[1]. minunei d[1]. minent R.
minime a. miniei *edd. ante Barb.* 27 $\overline{III}$ *Sill.* III R. MMM
d(?) *ed. Gel.* *om.* r. CCC *edd. ante Gel.* 28 ius av. eius Dd.
plus R. *cfr. nov. luc. p. 99.* | id esse sibi R.

id nec ullo congressu feminarum funerumque, cum incidant eas arbores aut metant, pollui, atque ita religionem mercis augeri. quidam promiscuum tus iis populis esse tradunt in silvis, alii per vices annorum dividi.

(31) Nec arboris ipsius quae sit facies constat. res 55
in Arabia gessimus et Romana arma in magnam partem eius penetravere, Gaius etiam Caesar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab ullo, quod equidem sciam,
Latino arborum earum tradita est facies. Graecorum 56
exempla variant: alii folio piri, minore dumtaxat et herbidi coloris, prodidere, alii lentisco similem subrutilo folio, quidam terebinthum esse, et hoc visum Antigono regi adlato frutice. Iuba rex iis voluminibus quae scripsit ad C. Caesarem Augusti filium ardentem fama Arabiae tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maxime Pontici, sucum amygdalae modo emittere, talesque in Carmania apparere et in Aegypto satas studio Ptolemaeorum regnan-
tium. cortice lauri esse constat, quidam et folium simile 57
dixere. talis certe fuit arbor Sardibus. nam et Asiae reges serendi curam habuerunt. qui mea aetate legati ex Arabia venerunt omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, virgis etiam turis ad nos commeantibus, quibus credi potest matrem quoque teretem enodi fruticare trunco.

(32) Meti semel anno solebat minore occasione ven- 58
dendi. iam quaestus alteram vindemiam adfert. prior atque naturalis vindemia circa canis ortum flagrantissimo aestu, incidentibus qua maxime videatur esse praegnans tenuissimusque tendi cortex. laxatur hic plaga, non adimitur. inde prosilit spuma pinguis. haec concreta densatur, ubi loci natura poscat tegete palmea excipiente, aliubi area circumpavita. purius illo modo, sed hoc pon-

---

2. 3 religionem mercis (-ces **D**) **RD** *coni. Dal.* -one merces *rv.* 3 tus **R**. ius *rv.* 9 earum **Dd** *cod. Chiff. v.* etiam **R**. 14 *post* ardentem '*deficiunt XVII capitula*' *in* **R**; *denuo incipit § 103* myrobalano pretium. 21 venerunt *v.* -rant *ll.* 23 teretem **D**[2] *ed. Gel.* -te *r.* -te et *cod. Dal. Hard.* -tem et *edd. ante Gel.* 25 iam **D**[2]*v.* uiam *r.* | uindemiam **d** *ed. Verc.* uid- **D**[3]. uiam *r edd. vett.* 31 circumpauimenta **a**.

derosius. quod in arbore haesit ferro depectitur, ideo corti-
59 cosum. silva divisa certis portionibus mutua innocentia
tuta est; nemo saucias arbores custodit, nemo furatur
alteri. at Hercules Alexandriae, ubi tura interpolantur,
nulla satis custodit diligentia officinas. subligaria signan-
tur opifici, persona additur capiti densusve reticulus, nudi
emittuntur. tanto minus fidei apud nos poena quam apud
60 illos silvae habent. autumno legitur ab aestivo partu. hoc
purissimum, candidum. secunda vindemia est vere, ad
eam hieme corticibus incisis. rufum hoc exit, nec com-
parandum priori. illud carfiathum, hoc dathiathum vo-
cant. creditur et novellae arboris candidius esse, sed
veteris odoratius. quidam et in insulis melius putant
61 gigni, Iuba in insulis negat nasci. quod ex eo rotundi-
tate guttae pependit masculum vocamus, cum alias non
fere mas vocetur ubi non sit femina. religioni tributum
ne sexus alter usurparetur. masculum aliqui putant a
specie testium dictum. praecipua autem gratia mammoso,
cum haerente lacrima priore consecuta alia miscuit se.
singula haec manum inplere solita invenio, cum minore
62 deripiendi aviditate lentius nasci liceret. Graeci stagonian
et atomum tali modo appellant, minorem autem orobian.
micas concussu elisas mannam vocamus. etiamnum tamen
inveniuntur guttae quae tertiam partem mnae, hoc est
XXVIII denariorum pondus, aequent. Alexandro Magno
in pueritia sine parsimonia tura ingerenti aris paedagogus
Leonides dixerat, ut illo modo, cum devicisset turiferas
gentes, supplicaret. at ille Arabiae potitus ture onustam
63 navem misit et exhortatus est ut large deos adoraret. tus

---

3 est nemo *cod. Dal.* est neque *ll.* est neque ullus *edd. ante Sill.* 6 opifici D[2]*v.* opici *r.* 7 poena *ll. v.* poma *Deti* 8 ab d *cod. Chiff.* et *r.* ex *edd. ante Hard.* 13 et in Ddr et a. 18 testium *v.* tert- *ll.* | gratia M. -tia est *rv.* 19 se *om.* M. 20 minore M*v.* inope *r.* 21 deripiendi MDd. dir- a*v.* | stragonian M. 22 orobian MD. -am dT *edd. vett. Gel.* arabiam a *Barb.* 24 tertiam Dad*v.* certam M. | mnae M. minae *rv. cfr. XXI 185. XXXV 107.* 25 XXVIIII D. XXXIII *Pint. an recte?* 28 arabiae Ma. -ia *rv.* 29 et M. ei *rr.* | est M. *om. rv.* | adoraret a*v.* odor- Dd. or- M.

;ollectum Sabotam camelis convehitur, porta ad id una
)atente. degredi via capital reges fecere. ibi decumas
leo quem vocant Sabin mensura, non pondere, sacerdotes
;apiunt. nec ante mercari licet. inde inpensae publicae
olerantur. nam et benigne certo dierum numero deus
ıospites pascit. evehi non potest nisi per Gebbanitas,
taque et horum regi penditur vectigal. caput eorum 64
Thomna abest a Gaza nostri litoris in Iudaea oppido
$\overline{\text{XXIIII}}$| $\overline{\text{XXXVII}}$ D p., quod dividitur in mansiones came-
orum LXV. sunt et quae sacerdotibus dantur portiones
scribisque regum certae. sed praeter hos et custodes
satellitesque et ostiarii et ministri populantur. iam qua- 65
;umque iter est aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo aut pro
nansionibus variisque portoriis pendunt, ut sumptus in
singulas camelos X DCLXXXVIII ad nostrum litus colligat,
terumque imperii nostri publicanis penditur. itaque opti-
ni turis libra X VI petium habet, secundi X V, tertii
X III. adulteratur apud nos resinae candidae gemma per-
quam simili, sed deprehenditur quibus dictum est modis. 36
)robatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut sta-
im ardeat, item ne dentem recipiat potiusque in micas
rietur.

15. (33) Murram in iisdem silvis permixta arbore 66
ıasci tradidere aliqui, plures separatim, quippe multis
ocis Arabiae gignitur, ut apparebit in generibus. con- 69.q.
vehitur et ex insulis laudata, petuntque eam etiam ad

---

1 sabotam **M***v*. -ta *r*. 2 reges **MD**[2]. leges *rv*. 3 sa-
bin **M** *cod. Chiff. v*. ibi in *r*. 5 dierum **M**. iterum **Da** *edd.
vett.* itinerum **d** *ed. Verc. cfr. luc. p. 87*. 6 Gebbanitas *edd. vett.*
cebb- **Dd**. geb- **a**[2]. ceb- **a**[1]. crebi- **M**. *cfr. § 68. 69.*
9 |$\overline{\text{XXIIII}}$| $\overline{\text{XXXVII}}$ D *ego*. $\overline{\text{LXXIIII}}$ L $\overline{\text{XXXVII}}$ D **M**. XXXXIIII.
XXXVI. d **D**. $\overline{\text{XLIV}}$. XXXVI. D **ad**. 10 LX **M**[2]. LXII *edd.
ante Hard.* 15 singulas **M**. -los *rv*. 16 publicanis **D**[2]*v*.
-cans is **D**[1]**d**[1]. -cans his **ad**[2]. 17 habet **a**[2]*v*. -ent *r*. | secundi
D[2]. -da *rv*. | tertii **D**[2]. ueriti **ad**. uerti *cod. Chiff.* ueritia **D**[1].
tertia *v*. 19 simili *v*. -lis *ll*. 21 potiusque **Dad** *cod. Dal.*
potius quam **d***v*. *cfr. nov. luc. p. 40 n. 14.* 22 frietur *Gel.*
frice- **D**[2]**d**. frige- **D**[1]**a**[1]. fringitur **a**[2]. frangatur *edd. ante Gel.*
23 permixta arbore (-em **D**) **dD** *ed. Gel.* -tam -rem **a** *edd. ante Gel.
Sill.* 26 insulis *ed. Gel.* iluis **a**[1]. siluis *r edd. ante Gel. Detl.*

Trogodytas Sabaei transitu maris. sativa quoque provenit multum silvestri praelata. gaudet rastris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata.

67 **(34) Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto, crassiore quam turis, et ab radice etiam quam reliqua sui parte. corticem levem similemque unedoni scabrum alii spinosumque dixere, folium olivae, verum crispius et aculeatum, Iuba olusatri. aliqui similem iunipero, scabriorem tantum spinisque horridam, folio rotundiore, sed sapore iuniperi. nec non fuere qui e turis arbore utrumque nasci mentirentur.**

68 (35) Inciduntur bis et ipsae *i*sdemque temporibus, sed a radice usque ad ramos qui valent. sudant autem sponte prius quam incidantur stacte dicta, cui nulla praefertur. ab hac sativa et in silvestri quoque melior aestiva. non dant ex murra portiones deo, quoniam et apud alios nascitur. regi tamen Gebbanitarum quartas partes eius pendunt. cetero passim a vulgo coemptam in folles conferciunt, nostrique unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

69 **16.** Genera complura: Trogodytica silvestrium prima, sequens Min*a*ea, in qua et Astramitica est et Gebbanitica et Ausaritis Gebbanitarum regno, tertia Dianitis, quarta collaticia, quinta Sambracena a civitate regni Sabaeorum mari proxima, sexta quam Dus*a*ritim vocant. est et candida uno tantum loco, quae in Mesalum oppidum confertur.

---

5 turis *ll.v.* cruris *coni. Dal. e Theophr. h. pl. IX 4, 3.* 10 rotundiore d *cod. Chiff. v.* -em *r.* 11 e thuris arbore d*v.* et ruris arborem Da. 12 bis et ipsae iisdemque *v.* -pssasdemque d. -psas denique Da[1]. binis et ipsae denique a[2]. 13 ramos d*v.* ramum D[2]. ram D[1]. aram a. 14 stacte a[1]dT *cod. Chiff.* -tae D. -tē a[2]*v.* | dictam a[2]*v.* 17 gebbanitarum d. gaebb- D. geb- a. 22 Minaea *Barb.* minea D[3]. in ea *r.* et *om.* a. | atramitica a*v.* | gebbanitica *edd. vett.* gaebb- D. geb- aT *ed. Bas. Ianus.* gebbanita d. *om. ed. Gel.* 23 gaebbanitarum D. geb- a. 24 collaticia *ll.v.* Caucalitia *coni. Hard. e Diosc. I 77.* | sambracena a[2]*v.* *cfr. p. 297, 3. et VI 78.* sem- r*v.* 25 Dusaritim *ed. Bas.* *cfr. Steph. Byz. s. v.* Δουcαρή *et Hesych. s. v.* dusyr- Dd *cod. Chiff.* dusir- a *Ianus.* duris- *edd. ante Bas.* 26 mesalum Da. mess- d*v.* *cfr. VI 158.*

probatur Trogodytica pinguedin*e* et quod aspectu aridior
est sordidaque ac barbara, sed acrior ceteris praedictis.
Sambracena ante alias hilaris, sed viribus tenuis. in ple- 70
num autem probatio est minutis glaebis nec rotundis, in
concretu albicantis suci et tabescentis, utque fracta can-
didos ungues habeat, gustu leniter amara. secunda boni-
tas intus variae, pessimaque intus nigra, peior, si etiam
foris. pretia ex occasione ementium varia, stactae a
X̶ III ad X̶ L, sativae summum X̶ XI, Erythraeae XVI —
hanc volunt Arabicam intellegi —, Trogodyticae nucleo
XVI S, ei vero quam odorariam vocant, XII. adulteratur 71
lentisci glaebis et cummi, item cucumeris suco amaritu-
dinis causa, sicut ponderis spuma argenti. reliqua vitia
deprehenduntur sapore, cummis dente lentescens. falla-
cissime autem adulteratur Indica murra, quae ibi de qua-
dam spina colligitur. hoc solum peius India adfert, facili
distinctione, tanto deterior est.

17. (36) Ergo transit in mastic*h*en quae et ex alia 72
spina fit in India itemque in Arabia, lainam vocant. sed
mastiche quoque gemina est, quoniam et in Asia Graecia-
que reperitur herba a radice folia emittens et carduum
similem malo, seminis plenum ac lacrimae, quae erumpit
incisa parte summa, vix ut dinosci possit a mastiche vera.
nec non et tertia in Ponto est, bitumini similior, lauda-

---

1 trogodytica **d**. -cae **D**. -diticc $\mathbf{a}^1$. -ice $\mathbf{a}^2$. | pinguedine *edd. ante Gel.* -nis **ad**. -idinis **D**. -tudine *ed. Gel.* 2 est $\mathbf{a}^2$*v*. *om. r.* 2. 3 praedictis. Sambracena *ego.* samb- (semb- **d**) praed- $\mathbf{D}^1$**ad**. samb- praed- caret uitiis $\mathbf{D}^3$*v*. Samb- praedicatur *Detl.* 5 et tabescentis $\mathbf{D}^2$*v*. et taue- $\mathbf{a}^1$. -te $\mathbf{a}^2$. et auescentes $\mathbf{D}^1$. ///a uescenti **d**. | utique $\mathbf{a}^2$. busque $\mathbf{d}^1$. *del.* $\mathbf{d}^2$. 7 uariae **D** *ed. Gel.* -ie **d**. -ia **a**. | pessimaque **Dd**. -ma **a** *ed. Gel.* -ma quae *edd. ante Gel.* 9 X̶ III ad X̶ L *Sill.* XIII ad XL *ll. Hard.* VI ad L *edd. ante Hard.* 11 XVI S, ei *Sill.* XVI sei **ad**. XIV. Sei **D**. XIII eius *codd. Barb.* XIII Seae *edd. vett.* | XII $\mathbf{D}^2$ *in ras.* XIV **ad***v*. 14 lentescentis $\mathbf{a}^2$ *edd. ante Brot.*

18 mastichen *ed. Gel.* -icen *ll.* -icem *edd. ante Gel.* 19 fit **d***v*. sit **D**. siit **a**. 20 mastiche *ed. Gel.* (**D**?). -chen **M**. -ce *r*. 22 similem $\mathbf{D}^2$**d***v*. -le **M***r*. | ac **M**. *om. rv.* | lacrimaeque **D**$\mathbf{a}^1$. -maque $\mathbf{a}^2$**d** *Barb.* 23 dinosci **M** *edd. vett.* id n- **Da**. id din- **d**. | possit **M***v*. -set *r*. 24 bituminis **ad***v*.

tissima autem Chia candida, cuius pretium in libras X̶ X:, nigrae vero X̶ II. Chia e lentisco traditur gigni cummium modo. adulteratur ut tura resina.

73 (37) Arabia etiam nunc et ladano gloriatur. forte casuque hoc et iniuria odorum fieri plures tradidere, caprasque, maleficum alias frondibus animal, odoratorum vero fruticum adpetentius, tamquam intellegat pretia, carpere germinum caules praedulci liquore turgentes destillantemque ab is casus mixtura sucum inprobo barbarum villo abstergere. hunc glomerari pulvere, incoqui sole, et ideo in ladano caprarum pilos esse. sed hoc non alibi fieri quam in Nabataeis, qui sunt ex Arabia contermini
74 Syriae. recentiores ex auctoribus storbon hoc vocant, traduntque silvas Arabum pastu caprarum infringi atque ita sucum villis inhaerescere, verum autem ladanum Cypri insulae esse, ut obiter quaeque genera odorum dicantur, quamvis non terrarum ordine. similiter hoc et ibi fieri tradunt et esse oesypum hircorum barbis genibusque villosis inhaerens, sed hederae flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros. dein nebula sole discussa pulverem madentibus villis adhaerescere atque ita ladanum
75 depecti. sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat ledam appellent, etenim illi ledanum vocant. huius pinguia insidere, itaque et tractis funiculis herbam eam convolvi

---

1 X̶ X: (= *decem sextans*) **M**. XX *rv*. 2 XII **Dadr**. X̶. IN. **M** (*Moneus coni*. bini). 3 ut tura **Dadv**. ut a **M**. ture et *Barb. coll. Diosc. I 90*. 5 odorum fieri **M**. -res fi- *r*. fi- -res *edd. vett*. fi- -ris *ed. Bas*. 7 adpetentius **M** *ed. Gel*. exp- *cod. Chiff. edd. ante Gel*. et petentibus *r*. | intellegat **M**. -ant *rv*. 8 torrentes **M**. 9 casus mixtura *Pint. Salm. Hard. Brot. pro glossemate habuerunt; certe* sucum *post* ab is *ponendum erit*. 10 pulvere *edd. Gel*. -rem **M** *r*. in pulverem *edd. ante Gel*. 13 storbon **M**. strobon *rv*. 16 insulae **M** *edd. Gel*. -la **D**. -lam **ad**. in insula *edd. ante Gel*. 17 et ibi **MD²d** *edd. Gel*. tibi **D¹a¹**. ibi **a²** *edd. ante Gel*. 18 oesopum **M**. osyfum **a**. 20 discussam **D**. -sa in **a** *edd. ante Gel*. 23 appellent **M** *edd. ante Hard*. -lant *r*. | huius **M** *rv*. huic *Pint. probavit Url. vind. n. 217. ego malim* huius foliis *coll. Diosc. I 128* τὰ φύλλα . . λιπαρίας τινὰς κατὰ τὸ ἔαρ ἐπισπώμενα. | pinguia **M**. -ui *r edd. ante Bas*. -ue *ed. Bas*. 23. 24 insidere etenim *r*. exsudare *Detl*. 24 attractis **av**.

atque ita offas fieri. ergo in utraque gente bina genera,
terrenum et facticium. id quod terrenum est friabile,
facticium lentum. nec non fruticem esse dicunt in Car- 76
mania et super Aegyptum per Ptolemaeos tralatis plantis
aut, ut alii, degenerante in id turis arbore, colligique ut
cummim inciso cortice et caprinis pellibus excipi. pretia
sunt laudatissimo in libras asses XXXX. adulteratur myrti
bacis et aliis animalium sordibus. sinceri odor esse debet
ferus et quodammodo solitudinem redolens, ipsum visu
aridum tactu statim mollescere, accensum fulgere odore
iucunde gravi. tum myrta deprehenditur crepitatque igni.
praeterea sincero calculi potius e rupibus inhaerent quam
pulvis.

(38) In Arabia et olea dotatur lacrima, qua medi- 77
camentum conficitur Graecis enhaemon dictum singulari
effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. in maritimis
hae fluctibus aestuque operiuntur, nec bacae nocetur, cum
constet in foliis salem relinqui.

Haec sunt peculiaria Arabiae, et pauca praeterea com- 78
munia alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. peregrinos
ipsa mire odores et ad exteros petit. tanta mortalibus
suarum rerum satias est alienarumque aviditas. (39) pe-
tunt igitur in Elymaeos arborem bratum cupresso fusae
similem, exalbidis ramis, iucundi odoris accensam et cum
miraculo historiis Claudi Caesaris praedicatam. folia
eius inspergere potionibus Parthos tradit. odorem esse
proximum cedro fumumque eius contra ligna alia remedio.
nascitur ultra Pasitigrim in finibus oppidi Sostrae in monte

---

5 aut ut **M***v*. aut **Da**. ut **d**. | degenerante **M**. gen- ad *edd. Gel.* -ra ante **D**. -rari *edd. ante Gel.* | in id **M***r*. et id *v*. 11 iucunde **T** *codd. Pint. cfr. XXI 60. XXV 118.* -do **M***rv*. | graui tum myrta **M***r*. gravi myrtatum *Ianus*. gratuitum myrrhata (-rtata *Barb.*) *edd. ante Bas.* gratum myrtata *ed. Bas.* | deprehenditur crepitatque igni **M**. -duntur -tantque in igni (-ne **a**[2]) *rv*. 21 miros **M**. myrrhae *edd. ante Gel.* 22 aliarumque **M**. 23 fusae *rv*. russae **M**. 27 alio **M**. 28 pasitigrim **a**[1] (**D**?). -rim in **a**[2]. -rin in **d** *codd. Barb.* phasin tigrim **M**. -rimque in *edd. vett.* | oppido **M**. opimis *edd. ante Barb.* | sostrae **M**. scytrae *r edd. vett.* scytiae *ed. Verc.* sittacae *codd. Barb.* *an* Sostratae? *cfr. VI 136.*

79 Scanchro. (40) petunt et in Carmanos arborem stobrum
ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. huius odor
redit a camaris ad solum, iucundus sed adgravans capita,
80 citra dolorem tamen. hoc somnum aegris quaerunt. his
commerciis Carra oppidum aperuere, quod est ibi nun-
dinarium. inde Gabbam omnes petere solebant dierum
viginti itinere et Palaestinen Syriam. postea Characem
peti coeptum ac regna Parthorum ex ea causa auctor est
Iuba. mihi ad Persas etiam prius ista portasse quam in
Syriam aut Aegyptum videntur Herodoto teste, qui tradit
singula milia talentum annua turis pensitasse Arabas re-
81 gibus Persarum. ex Syria revehunt styracem, acri odore
eius in focis abigentes suorum fastidium. cetero non alia
sunt ligni genera in usu quam odorata, cibosque Sabaei
coquunt turis ligno, alii murrae, oppidorum vicorumque
non alio quam ex aris fumo atque nidore. ad hunc ergo
sanandum styracem in follibus petunt hircinis suffiuntque
tecta. adeo nulla est voluptas quae non adsiduitate fasti-
dium pariat. eundem et ad serpentes fugandas urunt in
odoriferis silvis frequentissimas.

82 **18.** (41) Non sunt eorum cinnamomum aut casia, et
tamen felix appellatur Arabia, falsi et ingrati cognominis,
quae hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis
debeat. beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria
83 quae dis intellexerant genita inurentium defunctis. periti
rerum adseverant non ferre tantum annuo fetu quantum
Nero princeps novissimo Poppaeae suae die concremaverit.
aestimentur postea toto orbe singulis annis tot funera

---

1 scanchro **M d**. schantro **D a** *cod. Chiff.* scanthro *edd. vett.* Zagro *Barb. coll. VI 131.* 3 redit **M** *v*. reddit *r*. 5 ibi **M**. illi **D d**. illis **a** *v*. 8 ac **M d** *v*. ad **D a**. 13 foris **M**. 17 styracem in follibus petunt **M**. urunt styracem in pellibus *r v*.

22 falsi et ingrati **M** *cod. Dal.* -sa et -ta *r ed. Gel.* -so et -ti *edd. ante Gel.* 24 debeat beatam **M D²** *Barb.* -tum *edd. ante Barb.* debeat tam **D¹**. debeatam **a d**. 25 inurentium **M D²**. ur- *r Sill.* adhibens urendis *v*. 26 adseuerant **D d** *Gel.* adsue- **M**. adstue- **D¹**. astruxe- **a**. -xerunt *edd. ante Gel.* 27 poppaeae **d** *Budaeus ed. Bas. in marg.* poppae **D**. puppae **a**. pom-[illegible] **M** *edd. ante Gel.* 28 *an* praeterea?

acervatimque congesta honori cadaverum quae dis per singulas micas dantur. nec minus propitii erant mola salsa supplicantibus, immo vero, ut palam est, placatiores.
verum Arabiae etiamnum felicius mare est. ex illo nam- 84
que margaritas mittit. minimaque computatione miliens centena milia sestertium annis omnibus India et Seres et paeninsula illa imperio nostro adimunt. tanti nobis deliciae et feminae constant. quota enim portio ex illis ad deos quaeso iam vel ad inferos pertinet?

19. (42) Cinnamomum et casias fabulose narravit anti- 85
quitas princepsque Herodotus avium nidis et privatim phoenicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inviis rupibus arboribusque decuti carnis quam ipsae inferrent pondere aut plumbatis sagittis, item casiam circa paludes propugnante unguibus diro vespertilionum genere aligerisque serpentibus, his commentis augentes rerum
pretia. comitata vero fabula est ad meridiani solis reper- 86
cussus inenarrabilem quendam universitatis halitum e tota paeninsula exsistere tot generum aurae spirante concentu, Magnique Alexandri classibus Arabiam primum odoribus nuntiatam in altum. omnia falsa, siquidem cinnamomum idemque cinnamum nascitur in Aethiopia Trogodytis conu-
bio permixta. hi mercantes id a conterminis vehunt per 87
maria vasta ratibus quas neque gubernacula regant neque remi trahant vel inpellant, non vela, non ratio ulla adiuvet, omnium instar ibi sunt homo tantum et audacia. praeterea hibernum mare exigunt circa brumam, euris tum
maxime flantibus. hi recto cursu per sinus inpellunt at- 88
que a promunturii ambitu argeste deferunt in portu*m* Gebbanitarum qui vocatur Ocilia. quamobrem illi maxime id petunt, produntque vix quinto anno reverti negotiatores

---

4 arabia **M**. 7 et paeneinsula **M**. paeni- **Dd**. -laa **a**. -laque *v*. | tanti **M**. -to *rv*. 9 uel at **M**. uti ad *rv*. 13 arborum **M**. | cauernis **M**. 13. 14 ipsae inferrent **M***v*. ipse inferret (-eret **Da**) *r Detl*. 14 aut **Dad***v*. et **M**. 19 concentu **M***v*. -ceptum *r*. 20 .....m odoribus **M**. odore primum *rv*.

24 regant **D**[2]*v*. sec- **D**[1]. rex- **a**. sex- **d**. 25 ulla **D**[2]*v*. illa *r*. 25. 26 adiuvet *v*. -uuit *ll*. 26 instar ibi *v*. -abiri **Dd**[2]. -abili **ad**[1]. 28 incursu **d**. 29 portum *v*. -tu *ll*.

et multos interire. contra revehunt vitrea et aënea, vestes,
fibulas cum armillis ac monilibus. ergo negotiatio illa
feminarum maxime fide constat.
89 Ipse frutex duum cubitorum altitudine amplissimus,
palmique minimus, quattuor digitorum crassitudinis, statim
a terra VI digitis surculosus, arido similis, cum viret non
odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre,
caeduae naturae. gignitur in planis quidem, sed densissi-
mis in vepribus rubisque, difficilis collectu. metitur non
nisi permiserit deus. Iovem hunc intellegunt aliqui, Assa-
binum illi vocant. XLIIII boum caprarumque et arietum
extis impe*t*ratur venia caedendi, non tamen ut ante ortum
solis aut post occasum liceat. sarmenta hasta dividit sa-
90 cerdos deoque partem ponit, reliquum mercator in massas
condit. est et alia fama cum Sole dividi ternasque partes
fieri, dein sorte gemina discerni, quodque Soli cesserit
91 relinqui ac sponte conflagrare. praecipua bonitas virgul-
torum tenuissimis partibus ad longitudinem palmi, secunda
proximis breviore mensura, atque ita ordine. vilissimum
quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis,
in quo summa gratia, eaque de causa praeferuntur cacu-
mina, ubi pluri*m*us corte*x*. ipsum vero lignum in fastidio
propter origani acrimoniam, xylocinnamomum vocatur. pre-
92 tium e*i* in libras X̄ X. quidam cinnami duo genera tradi-
dere, candidius nigriusque, et quondam praeferebatur can-
didum, nunc contra nigrum laudatur, atque etiam varium
praeferunt candido. certissima tamen aestimatio, ne sit
scabrum atque ut inter sese tritum tarde frietur. damna-
93 tur in primis molle aut cui labet cortex. ius eius a
Gebbanitarum rege solo proficiscitur. is edicto mercatu

---

1 aenea a^{2} *edd. ante Gel.* aena *r.* ahena *Gel.* 8 in planis D^{2}*v* (*sed edd. ante Gel. post* quidem). *om. r.* 12 impetratur *v.* -eratur *ll.* | ut *ll.* aut *v.* 13 liceat D^{2}. -cet *rv.* 15 est et *v.* est D^{2}. et *r.* 21 gratia eaque D^{2}. -iaeque D^{1}a. -iae qua d*v.* 22 plurimus cortex *v.* -ibus torpet *ll.* 24 ei *Sill.* et *ll.* est *v.* | X̄ X *Hard.* XX *ll.* 28 sese tritum d*v.* sestertium *r.* 29 labet *ego nov. luc. p. 41.* -bit D^{1}a^{2} *cod. Chiff.* babit a^{1}. labitur dT *Brot.* liuet D^{2} *Detl.* labat *Hard.* albet *edd. ante Hard.* 30 rege d*v.* -es *r.*

vendit. pretia quondam fuere in libras denarium milia.
auctum id parte dimidia est incensis, ut ferunt, silvis ira
barbarorum. id acciderit ob iniquitatem praepotentium
an forte, non satis constat. austros ibi tam ardentes flare
ut aestatibus silvas accendant invenimus apud auctores.
coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas primus omnium 94
in templis Capitolii atque Pacis dicavit imperator Vespa-
sianus Augustus. radicem eius magni ponderis vidimus
in Palatii templo quod fecerat divo Augusto coniunx
Augusta, aureae paterae inpositam, ex qua guttae editae
annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum
incendio consumptum est.

(43) Frutex et casia est iuxtaque cinnami campos 95
nascitur, sed in montibus crassiori sarmento, tenui cute
verius quam cortice, quem contra atque in cinnamo dixi- 92
mus labare et exinaniri pretium est. amplitudo frutici
trium cubitorum, colos triplex: cum primum emicat, can-
didus pedali mensura, dein rufescit addito semipede, ultra
nigricans. haec pars maxime laudatur ac deinde proxima, 96
damnatur vero candida. consecant surculos longitudine
binum digitorum, mox praesuunt recentibus coriis quadri-
pedum ob id interemptarum, ut putrescentibus vermi-
culi lignum erodant et excavent corticem tutum amaritu-
dine. probatur recens maxime et quae sit odoris longis- 97
simi gustuque quam minime fervens potiusque lento tepore
leniter mordens, colore purpurae, quaeque plurima mini-
mum ponderis faciat, brevi tunicarum fistula atque non
fragili. ladam vocant talem barbaro nomine. alia est

---

2 auctum a^{2}v. act- r. 6 ex a^{2}v. e d^2. et Da^1. *om.* d^1. 10 aurea D^{1}a. | patera a^2. | inpositam D^{2}v. -tae D^{1}a^{2}d^2. ta a^1. *om.* d^1. | ex—editae D^{2}dv. *om.* r. 13 casia dv. -ae ·. 15. 16 diximus labare *ego luc. p. 21.* la- dix- M. labare)^{1}d *cod. Chiff.* lauare D^{2}a. levari *edd. ante Sill.* livere *Detl.* 21 praeiciunt M, *sed cfr. Theophr. h. pl. IX 5, 3.* 22. 23 ıermiculus M. 23 nigrum M. | totum M. tutom a^2. 24. !5 longissimi M. *cfr. nov. luc. p. 39.* molliss- *rv.* 25 gustuue ı *edd. ante Hard.* | minime M. *cfr. luc. p. 89.* maxime *rv.* | po- ius quam *codd. Barb.* potius *edd. vett.* 27 atque M (D?). t *rv.* 28 ladam M *cod. Chiff. edd. ante Bas.* -an/// d. -ant D. audant a. lactam *ed. Bas.*

balsamodes ab odore simili appellata, sed amara ideoque utilior medicis, sicut nigra unguentis. pretia nulli diversiora, optimae in libras X L, ceteris X V.

98 **20.** His adiecere mangones quam Daphnidis vocant, cognominatam isocinnamon, pretiumque ei faciunt X CCC. adulteratur styrace et propter similitudinem corticum laurus tenuissimis surculis. quin et in nostro orbe seritur extremoque in margine imperii, qua Rhenus adluit, vidi in alvariis apium satam. color abest ille torridus sole et ob id simul idem odor.

(44) Ex confinio casiae cinnamique et cancamum ac tarum invehitur, sed per Nabataeos Trogodytic*os* qui consedere ex Nabataeis.

99 **21.** (45) Eo comportatur et serichatum et gabalium, quae intra se consumunt Arabes nostro orbi tantum nominibus cognita, sed cum cinnamo casiaque nascentia. pervenit tamen aliquando serichatum et in unguenta additur ab aliquis. permutatur in libras X VI.

100 (46) Myrobalanum Trogodytis et Thebaidi et Arabiae quae Iudaeam ab Aegypto disterminat commune est, nascens unguento, ut ipso nomine apparet, quo item indicatur et
22,57 glandem esse. arbor *est* heliotropio, quam dicemus inter
101 herbas, simili folio, fructus magnitudine abellanae nucis. ex
his in Arabia nascens Syriaca appellatur et est candida, contra in Thebaide nigra. praefertur illa bonitate olei quod exprimitur, sed copia Thebaica. inter haec Trogodytica vilissima est. sunt qui Aethiopicam his praeferant, glandem nigram nec pinguem, nucleoque gracili, sed liquore

---

3 optumae M. -imi r edd. ante Bas. 4 adiecere M. addidere rv. | mangones Mdv. -oriis r. | daphnidis M cod. Chiff. -hanidis Dd. -dos a. -hnoides edd. ante Bas. -den ed. Bas. 5 faciunt Mdv. -iant r. 8 uidi M. -dit r. vivit v. 9 satam Detl. -tum M. -ta rv. 12 Trogodyticos ego. -cas M. -ytas rv. 12. 13 consedere M edd. ante Bas. -sidere ad ed. Bas. -ret D. 15 consumunt dv. -mit r. 16 cum dv. eum r. 18 aliquis ad. -ibus Dv. 20 an qua? | nascens v. -entibus ll. 21 nomini D[1]a. 22 arbor est ego. arbore d. -re D[2]. -rem r. -ris Barb. -ri edd. ante Barb. 28 pinguem dv. -ue D. -uę a. glande nigra ac pingui coni. Dal.

qui exprimitur odoratiore, nascentem in campestribus.
Aegyptiam pinguiorem esse et crassiore cortice rubentem 102
et, quamvis in palustribus nascatur, breviorem sicciorem-
que; e diverso Arabicam viridem ac tenuiorem et, quoniam
sit montuosa, spissiorem; longe autem optimam Petraeam
ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. 6,144
unguentarii autem tantum cortices premunt, medici *et*
nucleos, tundentes adfusa paulatim calida aqua.

22. (47) Myrobalano in unguentis similem proxi- 103
mumque usum habet palma in Aegypto quae vocatur adi-
psos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. col-
ligitur autem paulo ante quam incipiat maturescere. quod
si relinquatur, phoenicobalanus vocatur et nigrescit vescen-
tesque inebriat. myrobalano pretium in libras X II. in-
stitores et faecem unguenti hoc nomine appellant.

(48) Calamus quoque odoratus in Arabia nascitur, 104
communis Indis atque Syriae est, in qua vincit omnes.
a nostro mari CL stadiis inter Libanum montem aliumque
ignobilem — non, ut quidam existimavere, Antilibanum —
in convalle modica iuxta lacum, cuius palustria aestate
siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus et iuncus odorati
gignuntur. sane enim dicamus et de iunco, quamvis alio
herbis dicato volumine, quoniam tamen hic unguentorum 22
materia tractatur. nihil ergo a ceteris sui generis differunt 105
aspectu, sed calamus praestanti odore statim e longinquo
invitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis et qui
assulose potius quam qui raphani modo frangitur. inest 106
fistulae araneum quod vocant; flore praestantiore cui nu-

1 odoratiore D[2]. -ori *v.* -or.is **a**. -onis D[1]d. 3 nascitur D[1]**a**. 4. 5 *an* quoniam amet montuosa? *cfr. XVI 73.* 7 et *ego. om. ll. v. cfr. Diosc. IV 157 extr.* 12 autem *v.* aut enim **a**. ////enim Dd. 16 nascitur **M**. -cens *rv.* 17 communes **R**, *sed om.* Indis — omnes. 18 CL **M**. centum L **R**d. CI **a**. C D[2]. O D[1]. 19 antelibanum **M**D[2]. 25 praestanti **M**. *cfr. luc. p. 91*, -tior *rv.* | odori **M**. 26 mollior tactu *om.* **R**. | melioreque **M**. melliorquae **R**. | qui *om.* **M**. *an potius* mollior-que tactu; melior qui..? | minus — 27 assulose *om.* D**a**. | quam qui **MR** *edd. ante Bas.* quam *r.* 28 flore (-rem D) praestantiore **M**D[1]. florem -tiorem **R**D[2]. florem. -tior est **a**d*v*. *an* odore praestantiore? *cfr. v. 24* nihil differunt aspectu. | cui *om.* **M**.

merosius. reliqua probatio ut niger sit; damnantur albi. melior quo brevior crassiorque et lentus in frangendo. calamo pretium in libras singulas X I, iunco X V. traduntque iuncum odoratum et in Campania inveniri.

107 (49) Discessimus a terris oceanum spectantibus ad convexas in nostra maria. 23. ergo Aethiopiae subiecta Africa hammoniaci lacrima stillat in harenis suis — inde nomine etiam Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur — arbore quam metopon appellant, resinae modo aut cummium. genera eius duo: thrauston masculi turis similitudine, quod maxime probatur, alterum pingue et resinosum, quod phyrama appellant. adulteratur harenis velut nascendo adprehensis. igitur quam minimis glaebis probatur et quam purissimis. pretium optimo in libras asses XXXX.

108 (50) Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica provincia maxime probatur, alii bryon vocant. secundum locum optinet Cyprius, tertium Phoenicius. fertur et in Aegypto nasci, quin et in Gallia. nec dubitaverim. sunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maxime videmus, sed odore praestantes. laus prima candidissimis atque latissimis, secunda rutilis, nulla nigris. et in insulis petrisque nati inprobantur, omnesque quibus palmarum atque non suus odor sit.

109 24. (51) Cypros in Aegypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, candido, odorato. coquitur hoc in oleo premiturque postea, quod cypros vocatur. pretium ei in libras X V. optimum e Canopica in ripis Nili nata, secundum Ascalone Iudaeae, tertium *in* Cypro insula. odoris

---

3 singulas M. *om. ll.v.* 7 africa e M. | lacrimam *dr.* 7. 8 *dist. Felsius p. 44.* 9 arbore *Felsius l. l.* -orem MR -or *rv.* | metopon MD¹d. -na R. -pion *v e Diosc. III 87.* -tapoli a. criumetopon D². melopos *Solin. 27, 47.* 10 thrauston *Barb. e Diosc. III 88.* .ranstron M. thasmum thon R. traston *r edd. vett.* 12 phyrama *Barb. e l. l.* -ram M. -ranma R pyram *r.* -ma *edd. vett.* 13 probatum M. 14 optimo MR -mum *r.* -mi *v.* 15 sphagnos (D?) *index libri, Barb. e Diosc. I 20.* -cnos a. spachnos M. -gnos R *edd. vett.* -cnos d. 21 latissimis MR. alti- *rv.* | in *om.* M. 23 sit MR *Del.* (D?:. ///erit d. est a *v.* 28 in *ego. om. ll.v. cfr. § 133. XIII 4. 5. 10.* 33.

suavitas quaedam. hanc esse dicunt arborem quae in
Italia ligustrum vocetur.

(52) In eodem tractu aspalathos nascitur, spina can- 110
dida magnitudine arboris modicae, flore rosae. radix un-
guentis expetitur. tradunt in quocumque frutice curvetur
arcus caelestis eandem quae sit aspalathi suavitatem odoris
exsistere, sed si in aspalatho, inenarrabilem quandam.
quidam eum erysisceptrum vocant, alii sceptrum. probatio
eius in colore rufo vel igneo tactuque spisso et odore
castorei. permutatur in libras X v.

(53) In Aegypto nascitur et maron peius quam Ly- 111
dium, maioribus foliis ac variis. illa brevia ac minuta et
odorata.

25. (54) Sed omnibus odoribus praefertur balsamum,
uni terrarum Iudaeae concessum, quondam in duobus
tantum hortis, utroque regio, altero iugerum viginti non
amplius, altero pauciorum. ostendere arborum hanc urbi
imperatores Vespasiani, clarumque dictu, a Pompeio Magno
in triumpho arbores quoque duximus. servit nunc haec 112
ac tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura
quam nostri externique prodiderant. quippe viti similior
est quam myrto. malleolis seri didicit nuper vincta ut
vitis, et inplet colles vinearum modo. quae sine admini-
culis se ipsa sustinet tondetur similiter fruticans ac rastris
nitescit properatque nasci, intra tertium annum fructifera.
folium proximum tuburi, perpetua coma. saeviere in 113
eam Iudaei sicut in vitam quoque suam; contra defendere
Romani, et dimicatum pro frutice est. seritque nunc eum
fiscus, nec umquam fuit numerosior. proceritas intra bina
cubita subsistit.

---

1 *dist. Ianus.* 7 si *om.* **M**. 8 quidam eum **R**(?)*v.* quidam em **Dad**. quam quidam **M**. *an* quem quidam? 9 tactu **R**. 17 paucorum **M**. | arborum *ego.* arbutum **MDad**. -tam **R**. arbusculam *v.* 22 didicit **M** *Pint.* dicit **D**[1]**ad**. dicitur **D**[2]**R**(?)*v.* | uineta **MRD**[2] *ed. Bas.* ducta **d**[2]. dicta *r.* iuncta *edd. ante Bas.* 26 folium — coma *videntur in v. 29 post* numerosior *transponenda.* | proximum **MR***v.* -mae **Da**. -me **d**. | tuburi **MR**. -beri *r edd. vett.* rutae *Barb. cfr. nov. luc. p. 16.* 29 proceritas **MR**. *antea add.* procerior **Da**, aut procerior **d***v.*

114 Arbori tria genera: tenue et capillacea coma, quod vocatur e*u*theriston. alterum scabro aspectu, incurvum, fruticosum, odoratius; hoc trachy appellant. tertium eumeces, quia est reliquis procerius, levi cortice. huic secunda
115 bonitas, novissima eutheristo. semen eius vino proximum gustu, colore rufum, nec sine pingui. peius in grano quod levius atque viridius. ramus crassior quam myrto. inciditur vitro, lapide osseisve cultellis; ferro laedi vitalia odit, emoritur protinus, eodem amputari supervacua patiens. incidentis manus libratur artifici temperamento, ne
116 quid ultra corticem violet. sucus e plaga manat quem opobalsamum vocant, suavitatis eximiae, sed tenui gutta ploratu. lanis parva colligitur in cornua, ex iis novo fictili conditur, crassiori similis oleo et in musto candida.
117 rufescit deinde simulque durescit e tralucido. Alexandro Magno res ibi gerente toto die aestivo unam concham impleri iustum erat, omni vero fecunditate e maiore horto congios senos, e minore singulos. *t*um et duplo rependebatur argentum, nunc etiam singularum arborum largior vena. ter omnibus percutitur aestatibus, postea deputatur
118 et sarmenta quoque in merce sunt. $\overline{\text{DCCC}}$ HS amputatio ipsa surculusque veniere intra quintum devictae annum. xylobalsamum vocatur et coquitur in unguentis. pro suco ipso substituere officinae. corticis etiam ad medicamen pretium est. praecipua autem gratia lacrimae, secun
119 semini, tertia cortici, minima ligno. ex hoc buxosu optimum, quod et odoratissimum, e semine autem ma

1 tenue MR. -ui *v.* tribui *r.* 2 eutheriston *Barb. e Di* *I 18.* aentheristum D². entheristeum D¹. -trum a d. epent ristion M. henthesiscum R. 3 trachy M *Barb.* thracy tracy D. -ci a. stracū d *edd. vett.* 5 eutheristo D. ent- | eius MRD²d *e corr. ed. Gel.* est *r Hard.* eius est *edd. ante Ge* vino—6 peius *om.* R. 9 moritur Ma. 10 artificii M. -c a. 18 *dist. ego nov. luc. p. 18.* 18 tum *coni. ego et* *dist. nov. luc. p. 73 n. 30.* cum *ll. v.* 20 annis aestatibus 21 $\overline{\text{DCCC}}$ HS *Sill.* DCCC. HS. MR. DCCIII *r.* DCCC *e* *ante Hard.* 22 deuinctae M. -ictua et R. 24 ipsa -sum d*v.* | substituere (-inuere D¹) officinae *om.* MR. 27 op mum MR. est opt- D a*v.* opt- est d. | odoratissime M. | e mine R(D?). ex se- *codd. Barb.* et se- a. et semini d. femina

mum et ponderosissimum, mordens gustu fervensque in
ore. adulteratur Petraeo hyperico, quod coarguitur magni-
tudine, inanitate, longitudine, odoris ignavia, sapore piperis.
lacrimae probatio ut sit e pingui tenuis ac modice rufa 120
et in fricando odora. secundus candidi colo*ris*, peior viri-
dis crassusque, pessimus niger, quippe ut oleum senescit.
ex omni incisura maxime probatur quod ante semen fluxit.
et alias adulteratur seminis suco, vixque maleficium de-
prehenditur gustu amariore. esse enim debet lenis, non
subacidus, odore tantum austerus. vitiatur et oleo rosae, 121
cypri, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano,
cera Cypria, prout quaeque res fuit, nequissime autem
cummi. quoniam arescit, in manu inversa et in aqua
sidit, quae probatio eius gemina est. debet *et* sincerum 122
arescere, sed hoc cummi addita fragili crusta evenit. et
gustu deprehenditur, carbone vero quod cera resinaque
adulteratum est, nigriore flamma. nam melle mutatum
statim in manu contrahit muscas. praeterea sinceri den- 123
satur in tepida aqua gutta sidens ad ima vasa, adulterata
olei modo innatat et, si metopio vitiata est, circulo candido
cingitur. summa est probatio ut lac coagulet, in veste

---

p. 308, 27 e semine — 1 ponderosissimum *om. edd. ante Barb.*
1 et ponderosissimum *om.* **M**. 2 quod coarguitur **MD**^{2}**d***v*. coarg- **R**. quod so arg- **D**^{1}. suo (suco **a**^{2}) arg- **a**. 4 e pingui **MRd**(**D***?*). e *om.* **a**. pinguis *v*. | tenui **Dad**. 5 odora **M**. -rata *rv*. | secundus **MR**^{2}**D**^{1}**ad***v*. -do **R**^{1}. -da **D**^{2}. | candidi **M**. -do **D**^{1}**ad***v*. -dus **D**^{2}. amcalido **R**. | coloris (*etiam ad* viridis *intellegendum*) *ego*. -lor **d**. -los **M***rv*. *subiectum in his et sqq. est* sucus. 8 maleficium — 9 lenis *om.* **Dad**. 9 enim **R***v*. *om.* **M***r*. 10 aut oleo roseo **M**. 13 *dist. ego nov. luc. p. 70.* | arescit **MRD**^{2}. inare- **D**^{1} *cod. Chiff. edd. ante Bas.* marce- **a**. amare- **dT**. inhaere- *ed. Bas.* | *post* in manu *deficit* **M**. 14 et *ego l. l. p. 71. om. ll. v.* 15 arescere *ego l. l.* inare- *ll. edd. ante Bas.* inhaere- *ed. Bas.* | hoc cummi **R**. haec commi (gummi **D**^{2}) **D**. haec oma (*i. e.* omnia **dT**) **adT**. hoc et gummi *edd. ante Hard.* hoc e gummi *Hard.* | addita **R***v*. -to **D**^{2}. arescere addita **D**^{1}**d** *Hard. Brot.* add- ar- **a**. | fragili **R***v*. -le *r Detl.* 17 mutatum **D**^{2}**ad***v*. -tur **RD**^{1}. *an* vitiatum*? cfr. nov. luc. p. 71.* 18 in manu **R**(*?*) *Hard.* manu *r codd. Pint. om. edd. ante Hard.* | sinceri **R** *ed. Bas.* -re *r edd. vett.* -ra *ed. Verc.* 20 uitia **Da**. 21 est probatio **RDa** *edd. vett. Sill.* prob- est *ed. Verc.*

maculas non faciat. nec manifestior alibi fraus, quippe milibus denarium sextarii, empti vendente fisco tricenis denariis, veneunt. in tantum expedit licere auctorem. xylobalsamo pretium in libras X̶ VI.

124 (55) Proxima Iudaeae Syria supra Phoenicen styracem gignit circa Gabala et Marathunta et Casium Seleuciae montem. arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lacrimae ex austero iucundi odoris, intus similitudo harundinis, suco praegnans. in hanc circa canis ortus advolant
125 pinnati vermiculi erodentes, ob id scobe sordescit. styrax laudatur post supra dicta ex Pisidia, [Side,] Cypro, Cilicia, Creta, minime ex Amano Syriae medicis, sed unguentariis magis. colos in quacumque natione praefertur rufus et pinguiter lentus, deterior furfurosus et cano situ obductus. adulteratur cedri resina vel cummi, alias melle aut amygdalis amaris. omnia ea deprehenduntur gustu. pretium optimo X̶ XVII. exit et in Pamphylia, sed aridior minusque sucosus.

126 (56) Dat et galbanum Syria in eodem Amano monte e ferula, quae eiusdem nominis, resinae modo. stagonitim appellant. quod maxime laudant cartilaginosum, purum, ad similitudinem hammoniaci minimeque lignosum. sic quoque adulteratur faba aut sacopenio. sincerum, si uratur, fugat nidore serpentes. permutatur in libras X̶ V.

---

1 alibe D^1. in album R. 2 tricenis R(D?). trec- d *ed. Gel.* -centis a *Hard.* CCC *edd. ante Gel.* 3 expedita R. | licere auctorem *Ianus.* licere auctorem liquorē R. augere liquorem *rv. an* licere auctum liquorem? 4 X̶ VI *ego.* XVI R. VI *edd. ante Hard.* XV Dad *cod. Chiff.* X. V *Hard.* 10 id D^2d. ids D^1. id in a*v. om.* R. 11 side D *cod. Chiff. Detl.* id R. sidone a*v.* s; et e d. *uncos posui cum Salm.* item e *coni. Sill.* 12 *dist. Salm.* 13 colos *ll.v.* Gabalis (*ad antecedentia pertinens*) *Url. vind. n. 219.* | praeferuntur R. 15 gummi alias RD^2d*v.* cum millias D^1. cum milia a. gummi alia *coni. Salm.* | melle Dd*v.* uelle R. mille a. 17 X̶ XVII *Sill.* XXVII R. XVIII *r.* XIX *edd. ante Hard.* X. VIII *Hard.* | aridior R *cod. Gel.* arior D. acrior *r edd. ante Gel.* 20 e ferula d *Barb.* -lae R. et ferulae (-le a) *r.* -lam *edd. ante Barb.* | quae D^2. que RD^1a. quam d(?)*v.* | *dist. ego.* 23 sacopenio D *Brot. e codd. et ed. princ.* -pemo Ma. -p//ino R. -ponie d. sagapeno *edd. ante Brot.* 24 X̶ V. M. XV *r.*

26. (57) Medicinae hoc tantum, panacen et unguentis 127
eadem gignit, nascentem et in Psophide Arcadiae circa-
que Erymanthi fontem et in Africa et in Macedonia. fe-
rula sui generis quinque cubitorum, foliis primo quaternis,
mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis,
n cacumine oleagineis, semine vero muscariis dependente
ıt ferulae. excipitur sucus inciso caule messibus, radice
ıutumno, laudatur candor eius coacti. sequens pallido
statera. niger colos inprobatur. pretium optimo in libras
lenaris II.
(58) Ab hac ferula differt quae vocatur spondylion 128
oliis tantum, quia sunt minora et platani divisura. non
nisi in opacis gignitur. semen eodem nomine silis speciem
ıabet, medicinae tantum utile.
(59) Dat et malobathrum Syria, arborem folio convo- 129
uto, colore aridi foli, ex quo premitur oleum ad unguenta,
ertiliore eiusdem Aegypto. laudatius tamen ex India venit.
n paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco,
nigricans scabrumque, quodam salis gustu. minus probatur
candidum. celerrime situm in vetustate sentit. sapor eius
ıardo similis esse debet sub lingua. odor vero in vino
subfervefacti antecedit alios. in pretio quidem prodigio
simile est, a denaris singulis ad Ẍ CCC pervenire libras,
olium autem ipsum in libras Ẍ LX.
27. (60) Oleum et omphacium est. fit duobus generi- 130
ous et totidem modis, ex olea et vite, olea adhuc alba
expressa, deterius ex druppa. ita vocatur prius quam cibo
natura sit, iam tamen colorem mutans, differentia quod

1 *dist. ego.* 2 psophide **M d** *anonymi ap. Barb.* pro- **R.**
pso fine (fide **D**[1]) **D a** *edd. vett.* 3 fontem **M.** -tes *r v.*
dist. ego. 6 oleagineis **M.** uero ole- *r v.* | uero **M.** in *r v.*
ed cfr. XV 115. | dependentib. **M.** 7 ferula **M.** 8 candor
eius coacti *ll. v.* candore fusco ac si **M.** | pallidus **D**[2]. 9 sta-
era **D a d v.** sta **R.** *om.* **M.** *totus locus adhuc corruptus videtur.*
10 denaris II. **M.** XII **R.** X bini *r Hard.* bini asses *edd. ante*
Hard. 22 antecedit **M D**[2] **d v.** -det **R D**[1] **a.** 23 a denaris sin-
gulis **M.** a X singulis **D a.** XX singulis **d.** | ad Ẍ CCC. **M D a d v.**
addendrios CCCC **R.** 24 folium — libras *om.* **M.** 27 cibo
R D[2] *v.* -bu **M.** -bum **D**[1] **a.** in cibum **d.**

hoc viride est, illud candidum. e vite psithia fit aut aminnea, cum sunt acini ciceris magnitudine, ante canis
131 ortum. in prima lanugine demetitur uva eiusque melligo. reliquum corpus sole coquitur, nocturni rores caventur. in fictili condita melligo colligitur, subinde et Cyprio aere servatur. optima quae rufa, acriorque et aridior. pretium omphacio in libras X VI. fit et alio modo, cum in mortariis uva inmatura teritur siccataque in sole postea digeritur in pastillos.

132 28. (61) Eodem et bryon pertinet, uva populi albae. optima circa Cnidum aut Cariam in sitientibus aut siccis asperisque, secunda in Lyciae cedro. eodem et oenanthe pertinet; est autem vitis labruscae uva, colligitur, cum floret, id est cum optime olet, siccatur in umbra sub-
133 strato linteo atque in cados conditur. praecipua ex Parapotamia, secunda ab Antiochia atque Laudicea Syriae, tertia ex montibus Medicis. haec utilior medicinae. quidam omnibus his praeferunt eam quae in Cypro insula nascitur. nam quae in Africa fit ad medicos tantum pertinet vocaturque massaris. omnis autem ex alba labrusca praestantior quam e nigra.

134 (62) Est praeterea arbor ad eadem unguenta pertinens quam alii elaten vocant — quod nos abietem —, alii palmam, alii spatham. laudatur Hammoniaca maxime, mox Aegyptia, dein Syriaca, dumtaxat in locis sitientibus odora, pingui lacrima, quae in unguenta additur ad domandum oleum.

135 (63) In Syria gignitur et cinnamum quod comacum

---

2 aminnea *Ianus*. -nnia RD[1]. -inea D[2] *edd. ante Bas.* uminnia a d. | sunt R. sint D[2] d *v*. sit D[1] a. 5 condita D *v*. -tae *r*. | collitur D. colitur a. | et R. *om. r v*. 12 Lycia *edd. ante Gel.* 14 flore D a *edd. ante Gel.* 15 atque R d *v*. atque ita D a. 16 Laudicea *ego*. -cae D[1] a d. Laodicea *v*. -ce R. -cie D[2]. Syriae *v*. sasy- R. assy- *r*. 20 massaris *index libri, ed. Bas.* masa- d[2] *edd. ante Bas.* masya- R D[2]. -yris a d[1]. | omnis R *edd. ante Hard.* -ibus *r Hard.* 23 quam D a d *v*. quod R. 25 mox R D[2] d *v*. ex *r*. 28 comacum (*vel* -con) *edd. ante Barb. Brot. ex ind. libri. cfr. Theophr. h. pl. IX 7, 2, quem tamen Plinius male intellexit.* commacum R. camacum *r Hard.* caryopum *Barb.*

appellant, id est sucus nuci expressus, multum a suco *illo* veri cinnami differens, vicina tamen gratia. pretium in libras asses XXXX.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIII.

---

(1) Hactenus in odoribus habent pretia silvae, erant- 1
que per se mira singula, iuvitque luxuria omnia ea miscere et e cunctis unum odorem facere. ita reperta sunt unguenta.

1. Quis primus invenerit non traditur. Iliacis tem- 2
poribus non erant nec ture supplicabatur. cedri tantum et citri suorum fruticum et in sacris fumo convolutum nidorem verius quam odorem noverant iam rosae suco
reperto. nominatur enim hic quoque in olei laude. un- 3
guentum Persarum gentis esse debet. illi madent eo et *ar*ce*s*sita commendatione inluvie natum virus exstingunt. primum, quod equidem inveniam, castris Darii regis expugnatis in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum. postea voluptas eius a nostris quoque inter lautissima atque etiam honestissima vitae bona admissa est honosque et ad defunctos pertinere coepit. quapropter plura de eo dicemus. quae ex his non erunt fruticum,

---

1 id **R**. hic *rv*. | a **R***v*. *om*. *r*. 1. 2. suco illo *Pint*. susculo **R**. masc- *r*. surculo *v*. 2 ueri **R** *edd. ante Hard*. uero *r Hard*. 3 XXX **d**. 13 citri **D**[2]**d***v*. -riis **R**. in citri *r*. 14 uerius quam odorem **R**(**D**?) *edd. ante Hard*. *om*. *r Hard*. 15 hic **R**. id **D** **d** *edd. ante Brot*. *om*. **a** *Brot*. 16 gentis esse debet **R**(**D**?). esse de- ge- *edd. ante Hard*. gentis (-tes **a**[1]) sedebat **ad**. genti se debet *Hard*. 17 arcessita *ego nov. luc. p. 53*. accersita *ll.v*. | inluuie **R**(**D**?). inlumi **a**[2]. in lubi **a**[1]**d**. ingluvie *v*. 21 lautissima **R**. laudat- *rv*.

ad praesens nominibus tantum indicabantur, natura vero
eorum suis reddetur locis.
4 (2) Unguentis cognomina dedere aliis patriae, aliis
suci, aliis arbores, aliis *aliae* causae, primumque id scire
convenit, mutatam auctoritatem et saepius transisse gloriam.
laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, postea Men-
desium. nec mixtura et compositione tantum hoc accidit,
sed iidem suci varie alibi atque alibi praevaluere aut de-
5 generavere. irinum Corinthi diu maxime placuit, postea
Cyzici, simili modo rhodinum Phaseli, quam gloriam abs-
tulere Neapolis, Capua, Praeneste. crocinum Solis Ciliciae
diu maxime laudatum est, mox Rhodi, oenanthinum in
Cypro, [deinde in Aegypto praepositum,] post Adramytteo,
amaracinum in Coo, postea eodem loco praelatum est me-
linum, cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Men-
6 desium et metopium subito gratius factum est. mox haec
abstulit Phoenice et cyprini laudem Aegypto reliquit. Pana-
thenaicum suum Athenae perseveranter optinuere. fuerat
et pardalium in Tarso, cuius etiam compositio et mixtura
oblitterata est. narcissinum quoque ex flore narcisso
7 desiit componi. ratio faciendi duplex, sucus et corpus.
ille olei generibus fere constat, hoc odorum. haec stym-
mata vocant, illa hedysmata. tertius inter haec est colos
multis neglectus. huius causa adduntur cinnabaris et an-
chusa. sal adspersus olei naturam coercet. quibus an-
chusa adiecta est, sal non additur. resina aut cummis
adiciuntur ad continendum odorem in corpore. celerrime
8 is evanescit atque defluit, si non sunt haec addita. un-
12, 108. 100 guentorum expeditissimum fuit primumque, ut verisimile
est, e bryo et balanino oleo, de quibus supra diximus.

---

4 aliis aliae *ego.* aliis *ll.v.* 5 mutatam auctoritatem B *Gel.* -ta -te *r edd. ante Gel.* | et saepius R (*bis*) D d *Gel.* et peius a. ad peius *edd. ante Gel.* 11 Solis *ego.* in solis *ll.v.* 13 deinde — praepositum *edd. ante Hard. Sill. Ianus. om. ll.* praepositum *cod. Chiff. cod. Dal.* | post adramytteo R. posita dra- r. postea Adra- *v.* 14 eadem D a. | praelata D a. 22. 23 stymmata d *codd. Barb.* stin mata D. stigmata a. statim mata R. stagmata *edd. ante Barb.*

increvit deinde Mendesium balanino, resina, murra, magis-
que etiamnum metopi*um*. oleum hoc est amygdalis amaris
expressum in Aegypto, cui addidere omphacium, carda-
momum, iuncum, calamum, mel, vinum, murram, semen
balsami, galbanum, resinam terebinthinam. e vilissimis 9
quidem hodieque est — ob id creditum et id e vetustissi-
mis esse — quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso,
cypro, lentisco, mali granati cortice. sed divulgata maxime
unguenta crediderim rosa, quae plurima ubique gignitur.
itaque simplicissima rhodini mixtura diu fuit additis om-
phacio, flore rosae, crocino, cinnabari, calamo, melle,
iunco, salis flore aut anchusa, vino. similis ratio et in 10
crocino additis cinnabari, anchusa, vino. similis et in
sampsuchino admixtis omphacio, calamo. optimum hoc in
Cypro, Mytilenis, ubi plurima sampsuchus. miscentur et
viliora genera olei e myrto, lauru, quibus additur sampsu-
chum, lilium, fenum Graecum, murra, casia, nardum,
iuncus, cinnamomum. e malis quoque cotoneis et strutheis 11
fit oleum, ut dicemus, melinum, quod in unguenta transit 23, 103
admixtis omphacio, cyprino, sesami*no*, balsamo, iunco,
casia, habrotono. susinum tenuissimum omnium est; con-
stat ex liliis, balanino, calamo, mel*le*, cinnamo, croco,
murra. et i*tem* cyprinum ex cypro et omphacio et car- 12
damomo, calamo, aspalatho, habrotono. aliqui et in cypri-
num addunt et murram et panacem. hoc optimum Sidone,
mox Aegypto. si non addatur sesaminum oleum, durat
et quadriennio; excitatur cinnamomo. telinum fit ex oleo 13

---

2 metopium *coni. Dal. cfr. Diosc. I 71.* -pio *ll.v.* 6 id e **Dd.** id **a.** in **R**(?) *Hard.* id in *edd. ante Hard.* 7 quod *om.* **R.** 12 similis—13 vino *om.* **D**[1]**ad.** 16 e **D**[2]*edd. Gel. om.* r *edd. ante Gel.* 16. 17 sampsuchum *coni. Dal.* -cum **R.** samsucum **D**[2]. -cium **D**[1]**a.** sampsuchinum **d**(?) *Gel.* sansucinum *edd. ante Gel.* 17 fenum graecum *om.* **R.** 20 admixtis *om.* **R.** | sesamino *Barb.* -io **D**[2]. samio *r edd. vett.* 22 melle *Barb.* mello *edd. vett.* melius **D**[2]. *om. r. cfr. nov. luc. p. 69.* | cinnamo **D**[2]. -momo *v. om. r.* 23 et item *Pint.* et idem (isdem **R**) *ll.v.* 24 in *om.* **R.** 24. 25 cyprinum *v.* -perum **D.** -rium **d.** -prum **R**[1]**a.** cuprum **R**[2]. 25 murram **D**(?). myrram **a.** myrum **d.** maix **R.** myrrham *v.* 27 *dist. Detl.*

recenti, cypiro, calamo, meliloto, feno Graeco, melle, maro, amaraco. hoc multo erat celeberrimum Menandri poetae comici aetate. postea successit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, [balsamo,] calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. huius proprietas ut ventiletur in coquendo, donec desinat olere. rursus refrigeratum odorem
14 suum capit. singuli quoque suci nobilia unguenta faciunt: in primis malobathrum, postea iris Illyrica et Cyzicena amaracus, herbarum utraque. vel pauca his et alia alii miscent, qui plurima alterutri mel, salis florem, ompha-
15 cium, agni folia, panacem. externa omnia et prodigiosa cinnamomino pretia. adicitur cinnamo balaninum oleum, xylobalsamum, calamus, iunci, balsami semina, murra, mel odoratum. unguentorum hoc crassissimum. pretia ei a X XXXV ad X CCC. nardinum sive foliatum constat omphacio aut balanino, iunco, costo, nardo, amomo, murra,
16 balsamo. in hoc genere conveniet meminisse herbarum quae nardum Indicum imitarentur species VIIII a nobis
12, 43 sqq. esse dictas. tanta materia adulterandi est. omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quae maxime nares feriunt, crassiora murra suavioraque, medicinae autem utiliora croco, acerrima per se amomo. hoc et capitis dolores facit. quidam satis habent adspergere quae sunt pretiosissima ceteris decoctis, inpendio parcentes, sed non est
17 eadem vis nisi una decoctis. murra et per se unguentum facit sine oleo, stacte dumtaxat, alioqui nimiam amaritudinem adfert. cyprino viride fit, susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, murra pallidum. haec sunt antiquae inventionis genera et postea officinarum

---

1 cypiro **R**. -pero *Barb.* -pro *r edd. vett.* 2 multo **R**. *om. rv.* 3 postea *Sill.* postea multo *ll. v.* 4 balsamo **d**(?)*v. om. r. uncos ego posui.* 6 colere D^1**d**. colore **a**. 9 herbarum *ll. Hard.* -arii in *edd. ante Hard.* | uel **RD**. *om.* **adv**. | his et *ll. Hard.* iis et *edd. ante Barb.* sed *Barb.* | alii *Barb.* aliis **Dad** *edd. ante Barb.* a **R**. 11 *dist. Ianus.* 14 ei a **M**D^1**ad**. eis **R**. eius D^2. 16 aut **MR**D^2. ut D^1. *om.* **adv**. 24 inpendio (in pedio **R**) — 25 decoctis **MR** (**D**?) *edd. ante Hard. om.* **ad** *Hard.* 26 stacteo **M**. 27 unguinosum **R***v*. ing- *r*. n. **M**. 27. 28 Mendesio *om.* **M**.

furta. nunc dicetur cumulus ipse deliciarum et summa auctoritas rei.

2. Ergo regale unguentum appellatum, quoniam Par- 18
thorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, cinnamo comaco, cardamomo, nardi spica, maro, murra, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo iuncoque Syris, oenanthe, malobathro, serichato, cypro, aspalatho, panace, croco, cypiro, amaraco, loto, melle, vino. nihilque eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa vero tota praeter irim Illyricam et nardum Gallicum gignitur. nam vinum et rosa et myrti folia oleumque communia fere omnium terrarum intellegantur.

(3) Siccis odoribus constant quae diapasmata vocantur. 19
nam faecem unguenti magma appellant. inter omnes potentissimus odor quisquis novissime additur. unguenta optime servantur in alabastris, odores in oleo, quod diuturnitati eorum tanto utilius quanto pinguius, ut ex amygdalis. et ipsa unguenta vetustate meliora. sol inimicus iis, quamobrem in umbra co*nd*untur plumbeis vasis. experimentum eorum inversa manu capitur, ne carnosae partis calor vitiet.

3. (4) Haec est materia luxus e cunctis maxime super- 20
vacui. margaritae enim gemmaeque ad heredem tamen transeunt, vestes prorogant tempus, unguenta ilico exspirant ac suis moriuntur horis. summa commendatio eorum ut transeuntem feminam odor invitet etiam aliud

---

4 constat *om.* **R.** 5 camaco **M.** momaco **R.** | nardi spica *lv.* -dis spica **Da.** -dis **MR.** 6. 7 iuncoque syris **MR.** -rio *edd. ante Hard.* iunco *r Hard.* 7 cyprio **M.** 8 cypiro **RDa** *Hard.* cyapro **M.** cyprio **d** *edd. vett.* -pero *ed. Verc.* -pro *ed. Bas.* 9 eius rei causa *del. Pint. ut glossema ad* victrice omnium *additum et* externa omnia et prodigiosa *ex § 15 huc ante* nihilque *transponi voluit. ego malim* externa omnia *ante* nihilque *inserere et* eius rei causa *post* omnium *transponere.*
14 magma **DdR** (*in quo tamen est* magna appellant. Magma appellant). magmam **M.** -mata *edd. ante Gel.* magna **a** *Dal.* 17 utilius **M.** -ius est *rv.* 19 conduntur *coni. Chiffletius coll. Theophr. fr. 4, 9, 41.* coquntur **D.** coquuntur **M***rv.* 22 usus **a.** 23 addere dem **R.** 26 transeuntem feminam **M** *edd. ante Gel.* -unte (-unt **R**) -na *r Gel.*

agentis, exceduntque quadringenos denarios librae. tanti
emitur voluptas aliena, etenim odorem qui gerit ipse non
21 sentit. si tamen et haec aliqua differentia signanda sunt,
in M. Ciceronis monimentis invenitur unguenta gratiora
quae terram quam quae crocum sapiant, quando etiam
corruptissimo in genere magis tamen iuvat quaedam ipsius
vitii severitas. sed quosdam crassitudo maxime delectat
spissum appellantes, linique iam, non solum perfundi,
22 gaudent. vidimus etiam vestigia pedum tingui, quod monstrasse M. Othonem Neroni principi ferebant, quaeso ut
qualiter sentiretur iuvaretque ab ea parte corporis? nec
non aliquem e privatis audimus iussisse spargi parietes
balnearum unguento atque Gaium principem solia temperari ac, ne principale videatur hoc bonum, et postea quen-
23 dam e servis Neronis. maxime tamen mirum est hanc
gratiam penetrasse et in castra. aquilae certe ac signa,
pulverulenta illa et cuspidibus horrida, unguuntur festis
diebus, utinamque dicere possemus quis primus instituisset!
ita est nimirum, hac mercede corruptae orbem terrarum
devicere aquilae. ista patrocinia quaerimus vitiis, ut per
hoc ius sub casside unguenta sumantur.
24 (5) Quando id primum ad Romanos penetraverit non
facile dixerim. certum est Antiocho rege Asiaque devictis,
urbis anno DLXV, P. Licinium Crassum L. Iulium Caesarem censores edixisse ne quis venderet unguenta ex-
25 otica. sic enim appellavere. at Hercules iam quidam etiam
in potus addunt, tantique est amaritudo ut odore prodigo

---

1 agentis M. -tes r *Gel.* -tem *edd. ante Gel.* | quadringenos MR(D?) *ed. Gel. Sill.* quadrag- ad *edd. ante Gel. Hard.* 3 sentit MD²dv. sent R. setit D¹. fecit a. | si tamen MRDa. sed tamen *edd. ante Bas.* sed d(?) *ed. Bas.* | sint R. *dist. Ianus.* 5 quae MRD². esse quae v. ti D¹a. in d. 8 spissum MRD² *codd. Gel.* is (si D¹) ipsum r. id ipsum *edd. ante Gel.* | linique rv. neque M. | perfundi MR. -di unguentis rv. 12 e M. et r. ex v. | audimus MR. -iuimus rv. 17 cuspidibus MR. custodibus r *Hard.* -diis *edd. ante Hard.* | iunguntur d. inung- v.
25 se dixisse ad. reticuisse M. vetuisse *Madvigius adv. crit. II p. 527.* 27 ut odore Mrv. *an potius* modo (= dummodo) odore?

fruatur ex utraque parte corpus. L. Plotium, L. Planci
bis consulis censorisque fratrem, proscriptum a triumviris
in Salurnitana latebra unguenti odore proditum constat,
quo dedecore tota absoluta proscriptio est. quis enim
non merito iudicet perisse tales?

(6) Cetero terrarum omnium Aegyptus accommo- 26
datissima unguentis, ab ea Campania est copia rosae.
4. Iudaea vero incluta est vel magis palmis, quarum na-
tura nunc dicetur. sunt quidem et in Europa vulgoque
Italia, sed steriles. ferunt in maritimis Hispaniae fructum,
verum inmitem, dulcem in Africa, sed statim evanescentem.
contra in oriente ex iis vina gentiumque aliquis panis, 27
plurimis vero etiam quadrupedum cibus. quamobrem iure
dicentur externae. nulla est in Italia sponte genita, nec
n alia parte terrarum nisi in calida, frugifera vero nus-
quam nisi in fervida.

(7) Gignitur levi sabulosaque terra, maiore in parte 28
et nitrosa. gaudet riguis totoque anno bibere, cum amet
sitientia. fimo quidam etiam laedi putant, Assyriorum
pars aliqua, si non rivis misceat. genera earum plura,
et prima fruticem non excedentia, sterilem hunc, aliubi
et ipsum fertilem, brevisque rami. orbe foliorum tectori
icem hic parietibus plerisque in locis praestat contra
spergines. est et procerioribus silva, arbore ex ipsa 29
oliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim. quas
silvestres intellegi necesse est, incerta tamen libidine etiam
nitioribus se miscent. reliquae teretes atque procerae,
ensis gradatisque corticum pollicibus aut orbibus faciles

---

1 fruatur M. -antur *rv.* | corpus M. -poris *rv.* | policium ad. 5 iudices D[1]a. | perisset (-ii- a) D[1]ad. 10 fuerunt . ut M. 12 *dist. edd. ante Hard.* 14 sponte — 15 alia D[2]*v.* sponte et ratio R. *om. r.* 18 *dist. ego.* 19 sitientia *o cum cod. Dal.* -ti a MR. anno sitienti a *rv.* 20 miscea- ur d*v.* 21 fruticem *v.* -ce M*r.* 22 breuisque M. -uem- ne R *edd. ante Gel.* -uesque *r.* | ramorum d *Gel.* -mis *edd. ante el.* | *dist. Ianus.* | orbem R. obre Da. obiri umbra *edd. ante el.* | foliorum *Ianus edd. ante Gel.* f. oliorum a. foliosum M*r el.* 24 est et MR. est *r.* sunt e *edd. ante Gel. om. edd. Gel.* | luae ad *edd. ante Gel.* 28 ut orbibus *v.* auctoribus Dad[1].

ad scandendum orientis se populis praebent vitilem sibi
arborique indutis circulum mira pernicitate cum homine
30 subeuntem. coma omnis in cacumine et pomum est, non
inter folia hoc, ut in ceteris, sed suis inter ramos pal-
mitibus racemosum, utraque natura uvae atque pomi. folia
cultrato mucrone lateribus in sese bifida tabellas primum
demonstravere geminas, nunc ad funes vitiliumque nexus
31 et capitum levia umbracula finduntur. arboribus, immo
potius omnibus quae terra gignat herbisque etiam utrum-
que esse sexum diligentissimi naturae tradunt, quod in
plenum satis sit dixisse hoc in loco, nullis tamen arbori-
bus manifestius. mas palmite floret, femina citra florem
germinat tantum spicae modo. utrisque autem prima
nascitur pomi caro, postea lignum intus, hoc est semen
eius. argumentum, quod parvae sine hoc reperiuntur in
32 eodem palmite. est autem oblongum, non ut olivis orbi-
culatum, praeterea caesum a dorso pulvinata fissura et in
alvo media plerisque umbilicatum. inde primum spargitur
radix. seritur autem pronum et bina iuxta composita
semina superque totidem; quoniam infirma e singulis planta
33 est, quaternae coalescunt. multis candidisque lignum hoc
a carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhaerentibus,
laxeque distans tantum cacuminis filo adhaeret. caro ma-
turescit anno. quibusdam tamen in locis, ut in Cypro,
quamquam ad maturitatem non perveniat, grato sapore
dulcis est. folium ibi latius, fructus quam reliquis rotun-
dior nec ut devoretur corpus, verum ut exspuatur suco
34 modo expresso. et in Arabia languide dulces traduntur
esse palmae, quamquam Iuba apud Scenitas Arabas prae-

---

1 populi praebenti **Dad.** | utilem **MRa.** 2 arborem quae (que **d**) **Dad.** | indutis **MDd** *Hard.* -uctis **a.** -ucitis **R.** -uuiis *edd. ante Hard.* 6 in sese bifida tabellas **M.** -datas bellas **D.** -datis bellas **a** *edd. ante Hard.* -la **d** *Hard.* ereb; fidata bellas **R.**
7 gemmas *edd. ante Hard.* 9 gignit **Dad** *edd. ante Gel.*
10 quod **MRdv.** hoc *r.* 12 palmite **M.** in pa- *rv. cfr. Felsius p. 55.* 13 spinae **D^{1}ad** *edd. ante Hard.* | utriusque **Da.** 18 unde **Dadv.** 20 infirma e *ego.* -mae **MDa.** -me **R.** -ma **dv.** 21 quae ternae qualescunt **M.** 23 filo **MD^{2}v.** filio *r.* 26. 27 iucundior **M.** 29 scenitas **Dadv.** aen- **M.** en- **R.**

fert omnibus saporibus quam vocant dablan. cetero sine
maribus non gignere feminas sponte edito nemore con-
firmant, circaque singulos plures nutare in eum pronas
blandioribus comis. illum erectis hispidum adflatu visu- 35
que ipso et pulvere etiam reliquas maritare, huius arbore
excisa viduvio post sterilescere feminas. adeoque est
veneris intellectus ut coitus etiam excogitatus sit ab ho-
mine e maribus flore ac lanugine, interim vero tantum
pulvere insperso feminis.

(8) Seruntur autem palmae et trunco duum cubi- 36
torum longitudine, a cerebro ipso arboris fissuris diviso
atque defosso. et ab radice avulsae vitalis est satus et
ramorum tenerrimis. in Assyria ipsa quoque arbor strata
in solo umido tota radicatur, sed in frutices, non in ar-
borem. ergo plantaria instituunt anniculasque transferunt 37
et iterum bimas. gaudent enim mutatione sedis, verna
alibi, in Assyria autem circa canis ortus. nec ferro at-
tingunt ibi novellas, sed religant comas ut in altitudinem
exeant. robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales
ramorum truncos relinquentes, qui decisi alibi necant
matrem. diximus salsum ab his solum diligi. ergo, ubi 38
non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius 28
paulo. quaedam in Syria et Aegypto in binos se dividunt
truncos, in Creta et in ternos, quaedamque et quinos.
ferunt statim in trimatu in Cypro, ver*um* Syriae, Aegypto
quadrimae, aliae quinquennes, altitudine hominis, nullo
intus pomi ligno quamdiu sunt novellae, ob id spadonum
accepto nomine.

(9) Genera earum multa. sterilibus ad materias ope- 39

---

3 nutare **MR***v*. naturae *r*. 6 viduvio *coni. Sill.* uidi uui o **R**. biduuio **D**. -duo **a**d[2] (o *in ras.*) uid.. **M**. viduas *v*. 10 truncū erat **R**. 12 defosso **MR***v*. -fesso **D**[1]**ad**. -fisso **D**[2]. 14 umida **D**. hu- **a**. 16 binas **Da**. hubimas **R**. 16. 17 sedis verna alibi *v*. sedis (senis **R**) uerna alibi (-be **D**[1]. sabile **a**) **RD**[1]**a**. sed his uerna salibe **d**. sed hiberna niue **M**. uenerbili **D**[2]. 19 robusta **Dad**. 23 in aegypto **Rd**. 24 et in quinos **a***v*. 25 ferunt **Dad***v*. *om.* **M**. q;dam ferunt **R**. | *dist. ego coll. Theophr. h. pl. II 6, 7.* | verum *ego. cfr. § 97.* uero **M***rv*. | syriae (*dativus sc.* sunt) **M**. -ia *rv*. | *dist. ego.* 29 genera — § 42 ex huius (*p. 322, 23*) *om.* **R**.

rumque lautiora utitur Assyria et tota Persis. sunt et
caeduae palmarum quoque silvae, rursus germinantes ab
radice succisae. dulcis medulla earum in cacumine, quod
cerebrum appellant, exemptaque vivunt, quod non aliae.
vocantur autem chamaeropes, folio latiore ac molli ad vi-
tilia utilissimae, copiosae in Creta, sed magis in Sicilia.
40 e palmis prunae vivaces ignisque lentus. fructiferarum
aliis brevius lignum in pomo, aliis longius, his mollius,
illis durius, quibusdam osseum, limarum dente contra
fascinantes religione politum. aliud pluribus vestitum
paucioribusve tunicis, aliud crassioribus tenuioribusve. ita
fiunt undequinquaginta genera, si quis omnium persequi
velit nomina etiam barbara vinorumque ex iis differentias.
41 clarissimae omnium, quas regias appellavere ob honorem,
quoniam regibus tantum Persidis servabantur, Babylone
natae uno in horto Bagou. ita vocant spadones, qui apud
eos etiam regnavere. hortus ille numquam nisi dominantis
42 in aula fuit. at in meridiano orbe praecipuam optinent
nobilitatem syagri proximamque margarides. hae breves,
candidae, rotundae, acinis quam balanis similiores, quare
et nomen a margaritis accepere. una earum arbor in
Chora esse traditur, una et syagrorum, mirumque de ea
accipimus, cum phoenice ave, quae putatur ex huius pal-
mae argumento nomen accepisse, intermori ac renasci ex
43 se ipsa, eratque, cum proderem, fertilis. pomum ipsum
grande, durum, horridum et a ceteris generibus distans
sapore quodam ferinae in apris evidentissimo, quae causa
nominis. quarta auctoritas sandalidum a similitudine ap-

---

5 chamaerhopes **M**. -meropes *r Dal.* -maerepes *edd. ante Barb. Hard.* 6 utilissimae **M**. -mo *rv*. 9 limarum *Dal.* lym- **M**. limatumque **Da** *edd. ante Barb.* ,lunatumque **d** *Barb.* 13 differentia **M**. 14 ob honorem **a**. ad ho- **M**. ab -re **D** *ed. Gel.* ab -ribus *edd. ante Gel.* 15 .seruabantur **M**. -arentur *rr*. 20 rotundae *om.* **M**. 24 .nter mori **M**. inter mon **R** ite rmori **D**[1]. iterum mori *r edd. ante Gel. Hard.* emori *ed. Gel.* 27 quodam **M**. quidam **R**. qm̄ **Dd**. quem **a**. ferino quem *v*. | ferinae **M**[2]**R**. -ne **a**(**D**?). fertinae **M**[1]. ferme **dT***v*. | in apris nouimus **T***v*. | euidentissimo quae **M**(**D**?). seuent- **a**. euent- **d** uidentissimeque **R**. evid- *v*.

pellatarum. iam in Aethiopiae fine quinque harum qui plurimas arbores tradunt, non raritate magis quam suavitate mirabiles. ab his caryotae maxime celebrantur, et 44
cibo quidem, sed et suco uberrimae, ex quibus praecipua vina orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudaea, nec in ota, sed Hiericunte maxime, quamquam laudata et Archelaide et Phaselide atque Liviade, gentis eiusdem convallibus. dos iis praecipua suco pingui lactentibus quodamque vini sapore in melle praedulci. sicciores ex hoc 45
genere nicolai, sed amplitudinis praecipuae, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. minus speciosae, sed sapore caryotarum sorores et ob hoc adelphides dictae proximam suavitatem habent, non tamen eandem. tertium ex his genus patetae. nimio liquore abundant rumpitque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, calcatis similis. suum 46
genus e sicciore turba dactylis, praelonga gracilitate curvatis interim. [nam] quos ex his honori deorum damus chydaeos appellavit Iudaea, gens contumelia numinum insignis. in totum arentes Thebaidi atque Arabiae macro- 47
que corpore exiles, et adsiduo vapore torrente crustam verius quam cutem obducunt. in ipsa quidem Aethiopia friatur haec — tanta est siccitas — et farinae modo spissatur in panem. gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore quam mali amplitudine, coecas vocant. triennio maturescunt, semperque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus 48

1. 2 qui plurimas **MR** (**D**?). qui *om.* **ad**. nec plurimas *edd. ante* *Barb.* nec plures *Barb.* 3 cariotae **MR**. 7 laudatae **dv**. 11 quaternū **M**. 13 cariotarum **MR**. 15 *dist. ego nov.* *c. p. 54.* | patetae nimio **Md** (**D**?) *Hard.* patet aenimi ob **a**. ri & eni mio **R**. patet et nimio *edd. vett.* pateton nimio *Barb.* abundant **MR**. -at *rv*. 17 dactylis **MR** *ed. Gel.* iacens dailis **D**² *edd. ante Gel.* (*sed* -yl-). iaces **D**¹. iacens **a** (**d**?). iunceis *Hard.* 18 in terram *edd. ante Gel. Brot.* | *uncos ego posui:* *r. luc. p. 121.* | quas **Rd** *Brot.* 20 in totum arentes thebaidi totū marentes **R**. thebaidi in totum arentes **M**. in to- ar- ebaidę **ad** (**D**?). -des *edd. ante Hard.* -dis *Hard.* | Arabicae *edd. ante Hard.* 21 torrente **MR**. -tes **Dadv**.

extemplo in cados conditur cum sui ardoris anima. ni
ita fiat, celeriter exspirat marcescitque non retostus furnis.
e reliquo genere plebeiae videntur Syriae et quas trage-
mata appellant. nam in alia parte Phoenices Ciliciaeque
populari etiam nomine a nobis appellantur balani. eorum
49 quoque plura genera. differunt figura rotunditatis aut
proceritatis, differunt et colore, nigriores ac rubentes. nec
pauciores fico traduntur colores, maxime tamen placent
candidi. distant et magnitudine, prout multi cubitum
effecere, quidam sunt non ampliores faba. servantur hi
demum qui nascuntur in salsis atque sabulosis, ut in Iu-
daea atque Cyrenaica Africa, non item in Aegypto, Cypro,
Syria, Seleucia Assyriae, quamobrem sues et reliqua ani-
50 malia ex iis saginantur. vitiati aut vetusti eius pomi
signum est decidisse candidam verrucam qua racemo ad-
haeserint. Alexandri milites palmis viridibus strangulati
sunt. in Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia
evenit. est enim tanta suavitas musteis ut finis mandendi
non nisi periculo fiat.
51 **5.** (10) Syria praeter hanc peculiares habet arbores:
in nucum genere pistacia nota. prodesse adversus ser-
pentium morsus traduntur et potu et cibo. in ficorum
autem caricas et minores eiusdem generis quas cottana
vocant, item pruna in Damasco monte nata et myxas,
utramque iam familiarem Italiae. e myxis in Aegypto et
vina fiunt.
52 (11) Iunipiris similem habet Phoenice cedrum mino-

---

1 anima ni **MR** *ed. Gel.* -mam ni *edd. ante Gel.* animi D^{1}**ad.** -ma D^{2}. 2 fiet **Dad.** 3 syriae **M.** *om.* **R.** -ri *rv.* | et quas **R**(**D**?). ...uas **M.** et s **ad.** hoc et Iuba *edd. ante Gel.* et Iuba *ed. Gel.* 12 Africae *Felsius p. 46.* 13 syria **MR** *edd. ante Gel.* -riae *r.* Syria et *ed. Gel.* | seleucia assyriae **ad** *ed. Gel.* seleucias assiriae seleucias assyriae D^{1}. seleucia assyria **MRD** *edd. ante Gel.* 15 decidisse **M** *edd. ante Hard.* ceci- *r Hard.* 17 copiae D^{2}**d.** 18 euenit **MR***v.* -nient **Da.** ///uenient **d** | musteis ut **MR**D^{2}**d** (*in ras.*). monstrei sunt D^{1}. -ri sunt **a.** 21 bistacia **MR.** 23 eiusdem **MR.** eius **ad**(**D**?)*v.* | quas **M**D^{2}. quos **R.** quat D^{1}**a.** quae **d***v.* 24 myxas **M.** -xa **R**[illegible] mixsas D^{2}. missa *r.* 25 utrumque **M.** uirramque **R.** [illegible] iunipiris **M.** -ri **R.** -peri *rv. cfr. nov. luc. p. 26.* | simile **M**

rem. duo eius genera, Lycia et Phoenicia, differunt folio.
nam quae durum, acutum, spinosum habet oxycedros vo-
catur, ramosa et nodis infesta altera odore praestans.
fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. et 53
maioris cedri duo genera. quae floret fructum non fert,
fructifera non floret, et in ea antecedentem fructum oc-
cupat novus. semen eius cupresso simile. quidam cedre-
laten vocant. ex hac resina laudatissima. materiae vero
ipsi aeternitas, itaque et simulacra deorum ex ea facti-
taverunt. cedrinus est Romae in delubro Apollo Sosianus
Seleucia advectus. cedro similis in Arcadia est arbor, in
Phrygia frutex vocatur cedris.

6. (12) Syria et terebinthum habet. ex iis mascula 54
est sine fructu, feminarum duo genera. alteri fructus
rubet lentis magnitudine, alteri pallidus cum vite matu-
rescit, non grandior faba, odore iucundus, tactu resinosus.
circa Iden Troadis et in Macedonia brevis arbor haec
atque fruticosa, in Damasco Syriae magna. materies ei
admodum lenta ac fidelis ad vetustatem, nigri splendoris,
flos racemosus olivae modo, sed rubens, folia densa. fert
et folliculos emittentes quaedam animalia ceu culices len-
toremque resinosum qui et ex cortice erumpit.

(13) Et rhus Syriae mascula fert sterili femina, folio 55
ulmi paulo longiore et piloso, foliorum semper inter se
contrariis pediculis, gracili brevique ramo. pelles candidae
conficiuntur iis. semen lenti simile cum uva rubescit,
quod vocatur r*hus*, medicamentis necessarium.

---

m. **R**. -litudine *edd. vett.* p. 324, 27 habet **MR**. -ent *rv*. | hoenice **MR**. -ces et *v*. -cum **ad**. poenicum **D**.
1 differunt—4 fructum *om*. **R**. 2 spinosum acutum **M**, ed *cfr. Theophr. h. pl. III 12, 3.* 5 flores **M**. 7 eius **MR***v*. st **a**^{1}. anno est **D**^{1}. -no eius **D**^{2}**a**^{2}. anno//// **d**. 9. 10 facti ta uerunt **D**^{1}. -ti durauerunt **D**^{2}. 12 cedris **M**. -rys **R***Sill.* m. *rv. cfr. nov. luc. p. 38.* 13. 14 mascula est **R***v*. -lae **Dad**. lus **M**. 16 iucundus **MR**. -dior *rv*. 18 ei **MDa***v*. rei **R**. ius **d**. 22 et ex **MD**^{2} *edd. ante Gel.* ex **Rd***Brot.* et *r edd.* Gel. 23 hrus **a**. rus **R**. | *an potius* mascula sterili fert? fr. *supra v. 13 et Theophr. h. pl. III 18, 5.* 25 contrari **M**. pedeculis **R**. peduculi **M**. | gracili *om*. **R**. 26 lentis **MR**.
27 rhus *v* (**D**?). ros **MRa**. os **d**.

56 7. (14) Et Aegypto multa genera quae non aliubi,
ante omnia ficus ob id Aegyptia cognominata. arbor moro
similis folio, magnitudine, aspectu, pomum fert non ramis
sed caudice ipso, idque ficus est praedulcis sine granis
interioribus, perquam fecundo proventu, scalpendo tantum
57 ferreis unguibus, aliter non maturescit. sed cum hoc
factum est, quarto die demetitur alio subnascente, septeno
ita numerosa partu per singulas aestates, multo lacte ab-
undante. subnascitur, etiamsi non scalpatur, fetus quater
aestate prioremque expellit inmaturum. materies proprii
generis inter utilissimas. caesa statim stagnis mergitur —
hoc est eius siccari — et primo sidit, postea fluitare in-
cipit, certoque eam sugit alienus umor qui aliam omnem
rigat. cum innatare coeperit, tempestivae habet signum.

58 (15) Huic similis quadamtenus quae vocatur Cypria
ficus in Creta. nam et ipsa caudice ipso fert pomum et
ramis, cum in crassitudinem adolevere, sed haec germen
emittit sine ullis foliis radici simile. caudex arboris si-
milis populo, folium ulmo. fructus quaternos fundit,
totiens et germinat. sed grossus eius non maturescit nisi
incisura emisso lacte. suavitas et interiora fici, magni-
tudo sorbi.

59 8. (16) Similis et quam Iones cerauniam vocant,
trunco et ipsa fertilis. sed pomum *in* siliqua. ob id
quidam Aegyptiam ficum dixere errore manifesto. non
enim in Aegypto nascitur, sed in Syria Ioniaque et circa
Cnidum atque in Rhodo, semper comantibus foliis, flore
candido cum vehementia odoris, plantigera imis partibus
et ideo superficie flavescens, sucum auferente subole.

---

4 caudice fert **M**. | ipso idque **MR**. idque ipse (-so **D**[2]) *r*. ipso idque ipsum *v*. 8 aestates **M***v*(**D**?). aet- *r*. | ita multo **M**. 12 eius **M***rv*. ei *coni. Dal*. 13 umor quali **M**. 14 coepit **Da**. 15 hoc **M**. 16 et ipsa **M**. et illa **R***v*. in illa *r*. *cfr. nov. luc. p. 37. an* ut illa? 18 radicis **M**. -ce **ad**[1]. 18. 19 similes **M**. 22 sorui **M**. *cfr. XV 61.* 23 ceroniam *Pint. e Theophr. h. pl. IV 2, 4.* 24 sed *om.* **MR**. | in siliqua *Pint.* siliqua **MR***Detl.* -ae *rv*. 27 gnidum **Md***v*. cersannium **R**. 29 flauescent **M**. *an* flaccescens? *cfr. Theophr. l. l.* ἄνωθεν δ' ὑποξηραινόμενον. *cfr. XV 121.*

pomo antecedentis anni circa canis ortus detracto statim alterum parit, postea floret per arcturum, hieme fetus eius nutriente.

9. (17) Aegyptus et pers*e*am arborem sui generis 60 habet, similem piro, folia retinentem. fertilitas adsidua eius, subnascente crastino fructu, maturitas etesiarum adlatu. pomum longius piro, inclusum amygdalae putamine et corio, colore herbido, sed ubi nux illi, huic prunum differens brevitate ac mollitia et, quamvis blandiatur praedulcis suavitas, innocuum. materies bonitate, firmitudine, 61 nigritia quoque nihil differens a loto. simulacra et ex ea factitavere. non eadem gratia, quamquam fideli materie, *est* arbor quam balanum appellavimus, magna ex parte 48 contorta. navalis itaque tantum est.

(18) At e diverso cuci in magno honore, palmae simi- 62 lis, quando et eius foliis utuntur ad textilia. differt quod in bracchia ramorum spargitur. pomo magnitudo quae manum inpleat, colos fulvus, commendabili suco ex austero dulci. lignum intus grande firmaeque duritiae, ex quo velares detornant anulos. in eo nucleus dulcis, dum recens est; siccatus durescit ad infinitum ut mandi non possit nisi pluribus diebus maceratus. materies crispioris elegantiae et ob id Persis gratissima.

(19) Nec minus spina celebratur in eadem gente dum- 63 taxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima navium costis. candidae facile putrescunt. aculei spinarum et in foliis, semen in siliquis, quo coria perficiunt gallae vice. flos et coronis iucundus et medicamentis utilis. manat et cummis ex ea. sed praecipua

---

1 statim placuit **D**[1]**a**. 2 floret **MR**. -re *r*. -rem *v*. | per arcturum **M**. peract- **Dd**. 4 perseam *Pint. e Theophr. h. pl. IV 2,5 et Diosc. I 187. cfr. p. 328, 2.* persitam **M**. -icam *rv*. 6 eius **MD**[1]**ad***v*. et *et* eis **R** (*in quo iterata sunt* fertilitas —subnascente). ei **D**[2]. | crasso **M**. 7 incisum **M**. 13 est arbor *Pint. cfr. Theophr. h. pl. IV 2, 6.* ex arbore **M***rv*. 14 contortae **MR**. *an* est arbori — contortae? 18 commendabili **d**. -lis **M***rv*. 22 nisi **R***v*. nisi si **M**. *om. r*. 24 syria spina *a edd. ante Barb.* 26 candidae *Sill.* -de **RT**. -da **M***rv*. | putrescit **d**(?)*v*. 29 utilis si manat **MR**. *an* utilissimus manat?

utilitas, quod caesa anno tertio resurgit. circa Thebas haec, ubi et quercus et persea et oliva, CCC a Nilo sta-
64 diis, silvestri tractu et suis fontibus riguo. **10.** ibi et prunus Aegyptia, non dissimilis spinae proxime dictae, pomo mespili, maturescens bruma nec folia dimittens. lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura et copia messium instar incolis. purgatum enim tundunt servant-
65 que eius offas. silvestris fuit et circa Memphin regio tam vastis arboribus ut terni non quirent circumplecti, unius peculiari miraculo, nec pomum propter usumve aliquem, sed eventum. facies est spinae, folia habet ceu pinnas. quae tactis ab homine ramis cadunt protinus ac postea renascuntur.

66 **11.** (20) Cummim optimam esse ex Aegyptia spina convenit, vermiculatam, colore glauco, puram, sine cortice, dentibus adhaerentem. pretium eius in libras X III. deterior ex amygdalis amaris et ceraso, pessima e prunis.
67 fit et in vitibus, infantium ulceribus aptissima, et aliquando in olea dentium dolori, ulmo etiam in Coryco monte Ciliciae ac iunipiro ad nihil utiles, ex ulmi vero cummi et culices ibi nascuntur. fit et e sarcocolla — ita vocatur arbor et cummis — utilissima pictoribus ac medicis, similis pollini turis, et ideo candida quam rufa melior. pretium eius quod supra.

68 (21) Nondum palustria attingimus nec frutices amnium. prius tamen quam digrediamur ab Aegypto, et papyri natura dicetur, cum chartae usu maxime humanitas vitae
69 constet, certe memoria. et hanc Alexandri Magni victoria repertam auctor est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. antea non fuisse chartarum usum. in palmarum

---

2 persea **aT** *Pint.* -saea **D.** -sia **MR.** -sica **d***v*. 4 modis similis D^2. | proximae **Ma.** | dicta **MDa.** 5 demittens **DT.** 6 et copia **M.** copiaque *rv*. 7 mespilum D^2. | enim *om.* **M.** 8 fuit **MR** *edd. ante Hard.* *om.* *r Hard.* 10 usumue **R***v*. -um uel **M.** -um ut D^1a. -um D^2d. 11 spumae **M.** 17 ex *om.* **M.** 18 fit et RD^2. fit **M.** filis et D^1. folii et **a.** fuit et **d.** fluit et *v*. | in **M***r*. ex *v*. 21. 22 *dist. Felsius p.* 48. 25 attigimus **d**(?)*v*. 28 certe **M.** et certe **R.** *om.* *r*. et r. | alexandri magni *rv*. -drea nisi **M.**

foliis primo scriptitatum, dein quarundam arborum libris. postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici coepta aut ceris. pugillarium enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora invenimus apud Homerum, illo vero prodente ne terram quidem ipsam, quae nunc Aegyptus ...., intellegitur, cum in Sebennytico et Saite eius nomo omnis charta nascatur, postea adaggeratam Nilo, siquidem a Pharo insula, quae nunc Alexan- 70
driae ponte iungitur, noctis dieique velifico navigi cursu terram afuisse prodidit. mox aemulatione circa bibliothecas regum Ptolemaei et Eumenis, supprimente chartas Ptolemaeo idem Varro membranas Pergami tradit repertas. postea promiscue repatuit usus rei qua constat inmortalitas hominum.

(22) Papyrum ergo nascitur in palustribus Aegypti 71
aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatae stagnant duo cubita non excedente altitudine gurgitum, bracchiali radicis obliquae crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens, nullo semine aut usu eius alio quam floris ad deos coronandos. radicibus incolae 72
pro ligno utuntur, nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia vasorum. ex ipso quidem papyro navigia texunt et e libro vela tegetesque, nec non et vestem, etiam stragula ac funes. mandunt quoque crudum decoctumque, sucum tantum devorantes. nascitur et in 73
Syria circa quem odoratus ille calamus lacum, neque aliis usus est quam inde funibus rex Antigonus in navalibus rebus, nondum sparto communicato. nuper et in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem

---

3 cedis **D**[1]**ad**[1]. scedis **d**[2]. schedis *codd. Barb.* 6 *lacunam ego indicavi.* appelletur intellegitur **R**. *an* qua nunc Aegyptus papyrum gignit, intellegitur? | Sebennytico *Barb.* -nnut- **M**[2]. -nniut- **M**[1]. -entnyt- **R**[2]. -antnyt- **R**[1]. -ninst- **Dd**. -ntiust- **a**. -nnist- *edd. ante Barb.* 7 et saite **R**. -tae **M**. ē altem **D**[1]. -ter **D**[2]. est altem **ad**. saltem *v.* | *an* at postea? 12 tradidit **Dad***v*. 13 repatuit **M**. pat- *rv*. 15 palustri **a M**. 17 radicis **Md***v*. -ces **a**. -ce *r*. 18 trianguli **R**. 19 longitudinem in **M**. 22 sed et alia **a**. sed ali **M**. 25 stragulam **R**.

usum habere chartae. et tamen adhuc malunt Parthi vestibus litteras intexere.

74 **12.** (23) Praeparatur ex eo charta diviso acu in praetenues, sed quam latissimas philyras. principatus medio, atque inde scissurae ordine. hieratica appellabatur antiquitus religiosis tantum voluminibus dicata, quae adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liviae a coniuge
75 eius. ita descendit hieratica in tertium nomen. proximum amphitheatricae datum fuerat a confecturae loco. excepit hanc Romae Fanni sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit e plebeia et nomen ei dedit. quae non esset ita recurata, in suo mansit
76 amphitheatrica. post hanc Saitica ab oppido ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis, propiorque etiamnum cortici Taeneotica a vicino loco, pondere iam haec, non bonitate, venalis. nam emporitica inutilis scribendo involucris chartarum segestriumque mercibus usum praebet, ideo a mercatoribus cognominata. post hanc papyrum est extremumque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem nisi
77 in umore utile. texitur omnis madente tabula Nili aqua. turbidus liquor vim glutinis praebet. in rectum primo supina tabulae schida adlinitur longitudine papyri quae potuit esse, resegminibus utrimque amputatis, traversa postea crates peragit. premitur deinde praelis, et siccantur sole plagulae atque inter se iunguntur, proximarum

---

3 praeparatur **MDa**. -ántur **R**(?)**d***v*. | chartae **d***v*. charet **a**. 5 *huc post* ordine *Url. chrest. p. 180 transposuit vv. § 77 extr.* proximarum — vicenae. *sed cfr. Felsius p. 48.* 6 adulatione **MR**(**D**?). ab ad- *edd. ante Hard.* ab///utione **d**. ablutione **a***Hard.* 9 amphitheatricae **ad**(**D**?)*v*. -atriticae **MR**. *sed cfr. § 78.* 11 sed nomen **M**. 13 amphitheatritica **MR**. 15 taeneotica **M**. taeni- *Barb.* teneotice **R**. -ca *edd. ante Barb.* Laen- **D**. Len- *r Hard.* 17 ideo a **D**² *ed. Gel.* ideo **MR**. idea **D**¹**d**. et ideo a **a** *edd. ante Gel.* 18 mercib; **R**. 20 texitur **MR**. -uitur **ad**(**D**?). -untur *ed. Gel.* -unturque *edd. ante Gel.* | omnis **Md**(**D**?). -nibus **R**. -nes **a***v*. 21 uim *edd. ante Hard.* uim in **D**². um **MR**. in *r. om. Hard.* | in rectum **MR**. inrecum **a**(**D**?). uirecum **d**. cum *edd. ante Hard.* vicem *Hard.* 22 schida **M**. scid **R**. scheda **d** *ed. Bas.* sceda **a**(**D**?) *edd. ante Bas.* 23 resigminibus **Mad**. 24 pergit **R**¹. | deinde *rv*. ergo **M**.

semper bonitatis deminutione ad deterrimas. numquam plures scapo quam vicenae.

(24) Magna in latitudine earum differentia: XIII digito- 78
rum optimis, duo detrahuntur hieraticae, Fanniana denos habet, et uno minus amphitheatrica, pauciores Saitica, nec mall*e*o sufficit, nam emporiticae brevitas sex digitos non excedit. praeterea spectatur in chartis tenuitas, densitas, candor, levor. primatum mutavit Claudius Caesar. nimia 79
quippe Augustae tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis; ad hoc tramittens litteras liturae metum adferebat ex adversis, et alias indecoro visu pertralucida. igitur e secundo corio statumina facta sunt, e primo subtemina. auxit et latitudinem, pedali mensura. erat et cubitalis 80
macrocollis, sed ratio deprehendit vitium unius schidae revulsione plures infestante paginas. ob haec praelata omnibus Claudia, Augustae in epistulis auctoritas relicta. Liviana suam tenuit, cui nihil e prima erat, sed omnia e secunda.

(25) Scabritia levigatur dente conchave, sed caducae 81
litterae fiunt. minus sorbet politura charta, magis splendet. rebellat saepe umor incuriose datus primo, malleoque deprehenditur aut etiam odore, cum fuit indiligentior. deprehenditur et lentigo oculis, sed inserta mediis glutinamentis taenea fungo papyri bibula vix nisi littera fundente se. tantum inest fraudis. alius igitur iterum texendis labor.

(26) Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur fervente aqua, minimo aceti aspersu, nam fabrile cummisque 82

---

2 scabo **R**. scapos **M**. 4 hieratica et **M**^{2}. 5 ampiteatrica **M**. amphitheatritica **R**. 6 malleo *v*. mallio **MR**. malio **D**^{1}. in alio **D**^{2}**d**. alio **a**. | nam *ll.v.* *an* item? 7 spectatur **MR**. -antur *rv*. 8 liuor **M**. | mutuauit **Dad**. 10. 11 ex aduersis **MdT**. adv- *edd. ante Hard.* ex auersis *r Turn. Hard.* 11 e **M** *Hard.* et **D**^{2} *edd. ante Hard.* *om. r.* 12 et primo **a** *Sill.* | subtemina **MRd**(**D**?) *Brot.* sopt- **a**. subtegmine *edd. ante Hard.* -na *Hard.* 13 amplitudinem **M**. 14 macrocollis **M***r*. -colis *edd. ante Hard.* *cfr. Guilandini papyrus p. 187.* 17 e prima **MR** *edd. ante Hard.* prima *r*. -mae *Hard.* 17. 18 e secunda **M** *edd. ante Hard.* secunda *r*. -dae *Hard.* 22 aut — 23 deprehenditur *om.* **MR**. 22 aut **d***v*. aui **Da**. | fuerit **d***v*.

fragilia sunt. diligentior cura mollia panis fermentati co-
lata aqua fervente. minimum hoc modo intergerivi, atque
etiam Nili lenitas superatur. omne autem glutinum nec
vetustius esse debet uno die nec recentius. postea malleo
tenuatur et glutino percurritur, iterumque cons*tric*ta eru-
83 gatur atque extenditur malleo. ita sint longinqua moni-
menta. Tiberi Gaique Gracchorum manus apud Pomponium
Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere
post ducentos. iam vero Ci*c*eronis ac divi Augusti Ver-
gilique saepenumero videmus.
84 **13.** (27) Ingentia exempla contra M. Varronis sen-
tentiam de chartis reperiuntur. namque Cassius He-
mina, vetustissimus auctor annalium, quarto eorum libro
prodidit Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo
repastinantem effodisse arcam in qua Numa, qui Romae
85 regnavit, situs fuisset. in eadem libros eius repertos P.
Cornelio L. filio Cethego, M. Baebio Q. filio *T*amphilo cos.,
ad quos a regno Numae colliguntur anni DXXXV. hos
fuisse e charta — maiore etiamnum miraculo, quod in-
fossi duraverunt, quapropter in re tanta ipsius Heminae
86 verba ponam: Mirabantur alii, quomodo illi libri
durare possent, ille ita rationem reddebat: la-
pidem fuisse quadratum circiter in media arca
evinctum candelis quoquoversus. in eo lapide in-
super libros *III* sitos fuisse, propterea arbitra-

---

2 intergeriui **M**. -ge//iui **R**. -gerii **d** *Gel*. -ri **Da**. -rit *edd. ante Gel*. 3 nili **M** *edd. ante Hard*. l **R**. lini *r Hard*. | glutinum *om*. **M**. | nec *rv*. uel **M**. 5 constricta *v*. -scripta **M***r*. 7 *dist. Url. chrest. p. 182*. 9. 10 uergilique **MR**[1](**D**?). uirg- *rv*. 11 M. **MR**(**D**?). *om. rv*. 14 Gn. **M**. 15 offendisse **Dad***v*. 16 eodem **Dad**. 17 L. filio **D** *edd. ante Bas*. filio **R**. L. F. **ad**. P. **M**. | Tamphilo *Sigonius ad Liv. 40, 18, 1*. pamphilio **R**. -lo **M***rv*. 18 Numae *om*. **M**. 19 e **MR***v*. *om*. *r*. | quod **MR**. quod quod *r*. quod tot *v*. 19. 20 in fossa **M**. 20 durauerunt **d**. -rint **MD**. -rint (-unt *v*) annis **R**(?)**a***v*. *cfr. luc. p. 29*. 23 media arca **M** *edd. ante Barb. ed. Gel*. -ia -cae **R**. -ae cae *r*. -io arcte *codd. Barb*. 24 evinctum *Ianus*. euict- **M**. uinct- *rv*. | quoq.uersu **M**. 25 III (*an* VI?) sitos *ego*. III sepositos *Detl*. insitos **MR**. in se positos *r*. impositum *edd. vett*. -tos *ed. Verc*.

rier non computuisse. et libros citratos fuisse,
propterea arbitrarier tineas non tetigisse. in
his libris scripta*e* erant philosophiae Pythagori-
cae — eosque combustos a Q. Petilio praetore, quia
philosophiae scriptae essent. hoc idem tradit Piso cen- 87
sorius primo commentariorum, sed libros septem iuris
pontificii, totidem Pythagoricos fuisse; Tuditanus tertio
decimo Numae decretorum fuisse. ipse Varro humana-
rum antiquitatum VII, Antias secundo libros fuisse XII
pontificales Latinos, totidem Graecos praecepta philosophiae
continentes; idem tertio et SC. ponit quo comburi eos
placuerit. inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tar- 88
quinium Superbum tres libros attulisse, ex quibus sint
duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Sullanis tem-
poribus. praeterea Mucianus ter cos. prodidit nuper
se legisse, cum praesideret Lyciae, Sarpedonis ab Troia
scriptam in quodam templo epistulae chartam, quod eo
magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non
erat. aut cur, si iam hic erat usus, in plumbeis linteis-
que voluminibus scriptitatum constet, curve Homerus in
illa ipsa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistulas,
tradiderit? sterilitatem sentit hoc quoque, factumque iam 89
Tiberio principe inopia chartae ut e senatu darentur arbitri
dispensandae; alias in tumultu vita erat.

---

1 conputruisse **D**²*v*. potuisse **a**. *om*. **d**. 3 scriptae *Madvigius adv. crit. II p. 527*. -ta **M***rv*. 5 scriptae *Madvigius l. l.* -ta e **M**. -ta *rv*. | piso **MD²d** *in ras. v*. physo **R**. ipso **D**¹. ipse **a**. 7 totidem **MDd** *edd. ante Bas.* -demque **R**(?)**a** *ed. Bas.* 7. 8 tertio decimo (-cumo **Da**?) **MDad***v*. XIIII **R**. 8 fuisse **M***r Hard.* libro XII fuisse *edd. ante Gel.* fuisse. Libros XII fuisse *edd. Gel.* 9 VII **MR**. VI **D** *edd. ante Gel.* V *edd. Gel.* sexto **ad***Hard.* | secundo (II **M**) libros (-ro **M**) fuisse XII **MR**. secundos (duos *ed. Verc.*) libros fuisse ex his *r edd. ante Gel.* secundo duos *edd. Gel.* 11 tertio **MR** *edd. Gel.* tertios *r edd. vett.* tres *ed. Verc.* | et SC. *Url. vind. n. 224.* & S. C. **R**. et se **M**. *om. rv*. 13 sint **MRD**². in **D**¹. in his **a**. igni **d***v*. 15 *inde a v*. nuper *deficit cod.* **R**. 19 in plumbeis — 20 Homerus *del. Gel.* 19. 20 litterisque **M**. 20 curue **M**. cur et *r edd. ante Gel.* 21 illa ipsa **M**. *cfr. Cic. pro Mil. § 27*. ipsa illa *rv*. 23 arbitris **M**². 24 dispensandis **M**.

90 **14.** (28) Aethiopia Aegypto contermina insignes arbo-
res non fere habet praeter liniferam, qualis Indorum at-
12, 38 sq. que Arabiae dicta est. propior tamen huic natura lanae
maiorque folliculus granati modo mali, similesque et inter
36 sqq. se arbores ipsae. praeter hanc palmae, quales retulimus.
insularum arbores ambitu Aethiopiae et nemora odorata
6, 196 sqq. in mentione earum dicta sunt.
91 **15.** (29) Atlans mons peculiari proditur silva, de qua
5, 14 diximus. confines ei Mauri, quibus plurima arbor citri
et mensarum insania, quas feminae viris contra margaritas
92 regerunt. exstat hodie M. Ciceroni in illa paupertate et —
quod magis mirum est — illo aevo empta HS $\overline{D}$. me-
moratur et Galli Asini HS $|\overline{X}|$. venumdatae sunt et duae
ab Iuba rege pendentes, quarum alteri pretium fuit HS
$|\overline{XII}|$, alteri paulo minus. interiit nuper incendio a Cethegis
descendens HS $|\overline{XIII}|$ permutata, latifundii taxatione, si
93 quis praedia tanti mercari malit. magnitudo amplissimis
adhuc fuit: uni commissae ex orbibus dimidiatis duobus
a rege Mauretaniae Ptolemaeo quattuor pedes et semipedem
per medium ambitum, crassitudine quadrantali — maius-
que miraculum in ea est artis latente iunctura quam po-
tuisset esse naturae —, solidae autem a Nomio Caesaris
liberto cognomen trahent*i* tribus sicilicis infra quattuor
94 pedes totidemque infra pedem crassitudinis. qua in re
non omittendum videtur Tiberio principi mensam quattuor
pedes sextante et sicilico excedentem, tota vero crassitudine

---

2 liniferam qualis **M**. -ras quarum *r*. laniferas (lin- *edd. ante Bas.*) quarum natura in descriptione *v*. 3 arabia **D**. -ica **d**. | proprior **M**. 9 citri **M** *ed. Parm. Barb. Hard.* -ria **D**². -rei **a**. eitrei **D**¹**d**. cedri *edd. ante Hard.* 11 ciceroni **M**. -nis *rv*.
12 empta **M** *ed. Gel.* -tae *r*. | $\overline{hs}$ $\overline{d}$. **M**. his *r*. HS. X *ed. Gel.* libris XI (X *ed. Bas.*). Cum his (memorantur) *edd. ante Gel.* 13 galli asini **M**. -nii **d***v*. gallias in II **Da**. | $\overline{hs}$ $|\overline{x}|$ **M**. $\overline{xi}$ *r*. HS. XI *ed. Gel.* quae libris XI *edd. ante Gel.* 14 $\overline{hs}$ **MDa** *ed. Gel.* his **d**. libris *edd. ante Gel.* 15 $|\overline{xii}|$ **M**. $\overline{xii}$ *r Hard.* XV *edd. ante Hard.* 16 $\overline{hs}$ $|\overline{xiiii}|$ **M**. his XIIII *r*. HS (libris *edd. ante Gel.*) XIIII *v*. | taxationes **Dad**. 19 pedum **a***v*. | semipedem **M**. -dum *r*. -dis *v*. 20—22 *dist. ego*.
23 trahenti *Ianus*. -te **M***r*. -tis *v*. 24 pedem **M**. sede **Da**. sedem **d**. semipedem *v*.

sescunciali, operimento lamnae vestitam fuisse, cum tam
opima Nomio liberto eius esset. tuber hoc est radicis, 95
maximeque laudatum quod sub terra totum fuerit, et
rarius quam quae superne gignuntur etiam in ramis, pro-
prieque quod tanti emitur arbŏrum vitium est, quarum
amplitudo ac radices aestimari possunt ex orbibus. sunt
autem cupresso feminae atque etiamnum silvestri similes
folio, odore, caudice. Ancorarius mons vocatur citerioris
Mauretaniae qui laudatissimum dedit citrum, iam exhaustus.

(30) Mensis praecipua dos in venam crispis vel in 96
vertices parvos. illud oblongo evenit discursu ideoque
tigrinum appellatur, hoc intorto, et ideo tales pantherinae
vocantur. sunt et undatim crispae, maiore gratia si pa-
vonum caudae oculos imĭtentur. magna ver*o* post has 97
gratia extra praedictas crispis densa veluti grani congerie,
quas ob id a similitudine apiatas vocant. summa vero
omnium in colore. hic maxime mulsi placet, vinis suis
refulgens. post haec amplitudo est. iam toti caudices
iuvant, pluresque in una. mensae vitia: lignum — ita 98
vocatur materiae surda et indigesta simplicitas aut platani
foliorum modo digesta —, item ilignae venae similitudo
vel coloris et, quibus maxime obnoxias fecere aestus ventique, rimae aut capillamenta rimas imitata; postea murena
nigro transcurrens limite variisque corticum punctis ad-

---

2 opima *ed. Bas.* opti- **M***r*. | esset **Dad** *Hard.* *om.* **M**. esset, cuius materia erat *edd. ante Hard.* 4 superne **M**. superque **Da**. sup/// **d**. superne quaeque *v*. 7 *an* etiamnum magis? *cfr. Theophr. h. pl. V 3, 7.* 8 Ancorarius *Hard.* ancho- **M***r*. 9 laudatissimum **M**. *cfr. nov. luc. p. 53.* -mam *rv*. | citrum **D**^{2}**a** *Hard.* -rium **M**. trum **D**^{1}**d**. cedrum *edd. ante Hard.* 9. 10 exaustis **D**^{2}. 14. 15 paonum **D**. pron- **M**. 15 vero *v*. uerum **M***r*. *cfr. § 38.* 16 crispis **M** *ed. Bas.* -pi *r*. 17 a **M***v*. *om. r*. 18 uinis **Md**. *cfr. p. 336, 9.* uenis *rv*. 20 iuuant **M***v*. -at *r*. 20—22 *dist. edd. Gel.* 21 materiae **M**. -ia *rv*. 22 ilignae venae *ed. Gel.* -na uaene **D**^{2}. ligna uae Nec **D**^{1}. lignaue nec **ad**. ligna uero si **M**. 23 aestu **Da**. estu **d**. 25 corticum **Md** (**D**?) *edd. ante Hard.* coruum **a**. cornicum *Hard.*

prehensus papaverum *m*odo et in totum atro propior co-
los maculaeve discolores.
99 Virides terra condunt barbari et inlinunt cera, artifices
vero frumenti acervis inponunt septenis diebus totidem
intermissis, mirumque ponderi quantum ita detrahatur.
naufragia docuere nuper hanc quoque materiem siccatam
mari duritie incorrupta cospissari non ullo modo vehemen-
tius. nutriuntur optime splendescuntque manus siccae
fricatu a balineis maxime, nec vinis laeduntur ut iis
genitae.
100 **16.** Inter pauca nitidioris vitae instrumenta haec arbor
est, quapropter insistendum ei quoque paululum videtur.
nota etiam Homero fuit. th*y*on Graece vocatur, ab aliis
thya. hanc itaque inter odores uri tradidit in deliciis
Circae, quam deam volebat intellegi, magno errore eorum
qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cum praesertim
eodem versu cedrum laricemque una tradat uri, quo mani-
101 festum est de arboribus tantum locutum. Theophrastus,
qui proximus a Magni Alexandri aetate scripsit haec circa
urbis Romae annum CCCCXXXX, magnam iam huic arbori
honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum
veterum contignationes quandamque inmortalitatem ma-
102 teriae in tectis contra vitia omnia incorruptae. radice
nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. praecipuam
autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum, nasci

---

1 modo *edd. ante Hard. cfr. VIII 195.* nodo **M** r *Hard.* proprior **M.** 2 maculae **M.** 4 *an* acervis bis (*vel* saepius septenis)? 6 materiem **M.** -iam *rv.* 7 cospissari **M.** spi- *rv.* | non ullo **d** *v.* non nullo **M** *r.* 8 manu sicca **a** *Gel.* 9 fricatu **M.** -tur **ad.** -gatur **D.** -catae *Gel.* | uinis **M.** binis *r.* a vinis *Gel.* ab accolis (*vel* a baculis) *edd. ante Gel.* 12 paululum **M.** paulum **ad**(**D**?)*v.* 13 thyon Graece *Dal. e Macrob. 14, 3.* thron graece **M.** trogeche **d.** -echae **D.** -ethe **a.** -ete *edd. ante Gel.* θεῖον graece *ed. Gel.* | NIS (= ali- **M.** 14 tradidit **M.** tradit *rv.* 17 tradat uri *Salm.* -datur **M.** -datur in *r.* -dat in *v.* 19 proximus **M** *coni. Sill.* primus **D**[2]**ad** *v.* -mis **D**[1]. | scripsit haec **M.** scribitq; **D.** -bit quae *rr.* 20 annum CCCCXXXX (-XL **ad**) *ll.* quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum *v.* 21 memoratas **M** *r.* -ta *r.* 25 oraculum **dT.**

et in interiore Cyrenaicae parte. de mensis tamen tacuit, et alias nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est, quo noviciae apparent.

(31) Alia est arbor eodem nomine, malum ferens ex- 103
secratum aliquis odore et amaritudine, aliis expetitum, domus etiam decorans, nec dicenda verbosius.

17. (32) Eadem Africa, qua vergit ad nos, insignem 104
arborem loton gignit, quam vocat celthim, et ipsam Italiae familiarem, sed terra mutatam. praecipua est circa Syrtes atque Nasamonas. magnitudo quae piro, quamquam Nepos Cornelius brevem tradit. incisurae folio crebriores, alioqui ilicis viderentur. differentiae plures, eaeque maxime fructibus fiunt. magnitudo huic fabae, color croci, 105
sed ante maturitatem alius atque alius, sicut uvis. nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia cerasi, tam dulcis ibi cibo ut nomen etiam genti terraeque dederit nimis hospitali advenarum oblivione patriae. ferunt ventris non sentire morbos qui eum mandant. melior sine in- 106
teriore nucleo, qui de altero genere osseus videtur. vinum quoque exprimitur illi simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos bacasque concisas cum alica ad cibos doliis condi. quin et exercitus pastos eo accipimus ultro citroque commeantes per Africam. ligno colos niger. ad tibiarum cantus expetitur. e radice cultellis capulos brevesque alios usus excogitant.

Haec ibi natura arboris. est autem eodem nomine 107
et herba et in Aegypto caulis in palustrium genere. recedentibus enim aquis Nili riguis provenit similis fabae caule foliisque densa congerie stipatis, brevioribus tantum gra-

---

1 in **M***v. om. r.* | interiore **M**. infe- *rv.* 3 quo **M**. quae *r Hard.* ex quo *edd. ante Hard.* 8 celthim **M**. -tim *rv.* | et **M***v. om. r.* 9 praecipua **Dad***v.* sed multa **M**. *an* praecipua et multa? *cfr. Theophr. h. pl. IV 3, 1* πλεῖϲτοϲ καὶ κάλλιϲτοϲ.

12 alioqui **Dd**. -in *edd. ante Hard.* aliqui **M**. qui **a**. quae (videntur) *Hard. cum Pint.* | plurimis **M**. 15 cerasi *v.* -sus **D**[2]. -sis **M***r.* 18 morbos **MD**[2] *ed. Gel.* -bo **d**. -uo **D**[1]. -bum **a** *edd. ante Gel. Hard.* 19 de **M**. in *rv.* *an* in deteriore? 22. 23 accepimus **a***v.* 27 et (herba) **Dad**[2]*v. om.* **d**[1]. hec **M**[1]. haec **M**[2]. 29. p. 338, 1 gracilioribusque **M**. -que cui **d***v.* -bus cui *r.*

cilioribusque. fructus in capite papaveri similis incisuris
108 omnique alio modo, intus grana ceu milium. incolae capita in acervis putrefaciunt, mox separant lavando et siccata tundunt eoque pane utuntur. mirum est quod praeter haec traditur, sole occidente papavera ea comprimi et integi foliis, ad ortum autem aperiri, donec maturescant flosque
109 qui est candidus decidat. **18.** hoc amplius in Euphrate tradunt et caput ipsum et florem vespera mergi usque in medias noctes, totumque abire in altum, ut ne *de*missa quidem manu possit inveniri, reverti deinde paulatimque subrigi et ad exortus solis emergere extra aquam ac florem patefacere atque etiamnum insurgere, ut plane ab
110 aqua absit alte. radicem lotos habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis et castaneas tegit. interius candidum corpus, gratum cibis et crudum, gratius decoctum sive aqua sive pruna. neque aliunde magis quam purgamentis eius sues crassescunt.

111 **19.** (33) Cyrenaica regio loton suae postponit paliuro. fruticosior haec fructuque magis rubens, cuius nucleus non simul mandatur, iucundus per se ac suavior e vino, quin et vina suco suo commendans. interior Africa ad Garamantas usque et deserta palmarum magnitudine et suavitate constat, nobilibus maxime circa delubrum Ham-
112 monis. (34) sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat. aliqui granatum appellant. divisit et in genera apyrenum vocando cui lignosus nucleus abesset. candidior ei natura et blandiores acini minusque amaris
113 distincti membranis. alias structura eorum quaedam ut

---

3 in **M** d *v*. non **D** a. 9 totumque **M** d *v*. -tum **D** a. | demissa *ed. Gel. Pint.* dim- **M** *r edd. ante Gel.* 10 inuenire **M**[1] **D**[2]. | reuerti **D**[2] *Dal. in marg.* uerti **M** *r v*. *cfr. Theophr. h. pl. IV* 8, *10* ἐπανιέναι. 13 habet **M** d **T** *cod. Salmant.* haec habet *r v*. 15 et (ed **D**[1]) crudum **M** **D**[1] d **T**. *cfr. nov. luc. p. 67.* sed crudum a *edd. ante Barb.* sed crudo *Barb.* crudum sed **D**[2]. 16 neque **M**. nec *r v*. 23 praestat *coni. Dal.* | nobilis *edd. ante Gel.* 26 apyrenum **M** d *Hard. cum Pint.* -rinon *edd. ante Hard.* apsrenum **D**[1] a. atpirin- **D**[2]. | abesset **M** **D**[2]. -se *r*. abest. Sed *v*. 27 acini **M**. ///cini **D**[1]. acidi **D**[2]. in ci d. est incini a. sunt acini *v*. 28 alias **M** (**D**?). -ia *r v*. | structura d[2] *r* -ras **M**. strictura *r*. | eorum **M** *cod. Chiff.* **T** *v*. earum *r*.

in favis communes nucleos habentium. horum quinque species: dulcia, acria, mixta, acida, vinosa. Samia et Aegyptia distinguntur erythrocomis et leucocomis. corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. flos balaustium vocatur, et medicis idoneus et tinguendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

20. (35) In Asia et Graecia nascuntur frutices: epi- 114
cactis, quem alii embolinen vocant, parvis foliis quae pota contra venena prosunt sicut erices contra serpentes, **21.** et in quo nascitur granum Cnidium, quod aliqui linum vocant, fruticem vero thymelaean, alii chamelaean, alii pyros ach*n*en, aliqui cnestorem, alii cneorum. est similis oleastro, foliis angustioribus, cumminosis, si mordeantur, myrti magnitudine. semen colore et specie farris, ad medicinae tantum usum.

(36) Tragion fruticem sola Creta insula gignit, tere- 115
bintho similem et semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. eadem et tragacanth*a*m spinae albae radice, multum praelatam apud Medos aut in Achaia nascenti. pretium eius in libras X III.

(37) Tragon et Asia fert sive scorpionem, veprem 116
sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinae usum. myricen et Italia, quam tamaricen vocat, Achaia autem bryan silvestrem. insigne in ea quod sativa tantum fert gallae similem fructum. in Syria et Aegypto copiosa haec est cuius infelicia ligna appellamus, quae tamen feliciora sunt

---

1 *dist. ego cum edd. vett. punctum post* favis *posuit Barb.* | habenti **M**. *an* habentibus? *cfr. § 139 extr.* (invadentium) *et XIV 62* (studentium). | horum **M**. *om. rv.* 5 medicis **M***r*. -cinis *v*. 7. 8 epicactis **M***r edd. vett.* epipactis *Barb. e Diosc. IV 107.* 8 embolinen **M***r edd. vett.* elleborinen *Barb. e Diosc. l. l.* 12 achnen *Barb. e Diosc. IV 170, cfr. index libri.* achen **M***r edd. vett.* | cnestorem **M d**. dne- **D a**. ne- *edd. vett.* cnestron *Barb. e Diosc. l. l.* 14 semine **a***v*. 17 sagittariorum **M**. 18 tragacantham *Ianus coll. indice libri.* -thum **M**. -then **a***v*. -chantem **D d**. 19 praelatam **M** *edd. ante Hard.* -ta *r Hard.* | achaia $\mathbf{D}^2$ *Barb. e Theophr. h. pl. IX 1, 3.* -alam **M**. cai **D** $\mathbf{a}^1$ **d**. caucaso $\mathbf{a}^2$ *edd. ante Barb.* 22 racemis **d** *Barb. coll. XXVII 142 et Diosc. IV 51.* ramis **M***r edd. ante Barb.* | subentibus **D**. -euntibus **a**. 26 feliciora **M**. infel- *rv*.

117 Graecia. gignit enim arborem ostryn, quam et ostryam vocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice et ramis, folio piris, paulo tamen longioribus crassioribusque ac rugosis incisuris quae per tota discurrunt, semine hordeo simili et colore. materies est dura atque firma, qua in domum inlata difficiles partus fieri produnt mortesque miseras.

118 **22.** (38) Nec auspicatior in Lesbo insula arbor quae vocatur euonymos, non absimilis Punicae arbori, inter eam et laurum folii magnitudine, figura vero et mollitia Punicae, floris candidi *od*ore statim pestem denuntians. fert siliquas sesames, intus granum quadriangula figura, spissum, letale animalibus, nec non et folio eadem vis. succurrit aliquando praeceps alvi exinanitio.

119 (39) Alexander Cornelius arborem leonem appellavit ex qua facta esset Argo, similem robori viscum ferenti, quae neque aqua neque igni possit corrumpi, sicuti nec viscum, nulli alii cognitam, quod equidem sciam.

120 (40) Andrachlen omnes fere Graeci porcillacae nomine interpretantur, cum sit herba et andrachne vocetur unius litterae diversitate. cetero andrachle est silvestris arbor neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore et numquam decidente, cortice non scabro qui-

---

1 graecia **M**. -iae *rv*. *cfr. luc. p. 96 et Ianus ann. phil.* c. *1866 p. 692.* | ostryn *Barb. e Theophr. h. pl. III 10, 3.* -rym **M** -rim **d**. -rin *r edd. ante Barb.* | ostryam *Barb.* -ream **M** *edd. ante Barb.* -rean **D**. -riam **a**. -roam **d**. 3 piris **M**. -ri *Barb. e Theophr. l. l.* pilis *r edd. ante Barb.* 6 domo **M**. *an* domos? 9 euonymos **M** *edd. Gel.* enonymos (-nim- **d**) *r edd. vett.* ano- *vel* euo- *Barb.* 10 folia **M**. 11 floris **M**. -re *rv*. candidi odore *ego nov. luc. p. 39.* candidior est **D**^{1}**a** *edd. ante Gel.* -iore **M** *r edd. Gel.* 12 sesames **M**. *cfr. luc. p. 32.* -mae (-mi *edd. ante Hard.*) similis *cod. Chiff. Hard.* sem similis *r*. quadrangula **a**^{2}*v*. 13 eadem **M***v*. in eodem *r*. 15 leonem **MD**. eo- *rv*. 16 robori (-re **M**) uiscum **M***v*. -ribuscum **D**. -ribuscon **a**. -rib; **d**. 16. 17 ferens **M**. 19 andrachlen *Sill.* (**D**?). *cfr. index libri.* -lem **M**. -aclen **d**. -aden **a**. -achnen *r*. | graeci **ad***v*. -cis **M**. grece **D**^{2}. crece **D**^{1}. *an* e Graecis? porcillacae *Sill. coll. XX 210.* -cell- **M**. -cili- **Dd**. -ciliaee **a**^{2}. -iae **a**^{1}. portulacae *v*. 20 andrache **M**.

dem, sed qui circumgelatus videri possit, tam tristis aspectus est.

(41) Similis et coccygia folio, magnitudine minor. 121
proprietatem habet fructum amittendi lanugine — pappum vocant —, quod nulli alii arbori evenit. similis et apharce, bifera aeque quam andrachle. priorem fructum incipiente pubescere uva peragunt, alterum initio hiemis, quales eos non traditur.

(42) Et ferulam inter externas dixisse conveniat arbo- 122
rumque generi adscripsisse, quoniam quarundam naturae,
sicuti distinguemus, lignum omne corticis loco habent 16, 179
forinsecus, ligni autem loco fungosam intus medullam ut
sabuci, quaedam vero inanitatem ut harundines. ferula 123
calidis nascitur locis atque trans maria, geniculatis nodata scapis. duo eius genera: nartheca Graeci vocant adsurgentem in altitudinem, nartheciam vero semper humilem. a genibus exeunt folia, maxima ut quaeque terrae proxima. cetera natura eadem quae anetho, et fructu simili. nulli fruticum levitas maior; ob id gestatu facilis baculorum usum senectuti praebet.

(43) Semen ferulae thapsiam quidam vocavere, de- 124
cepti quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis feniculi, inani caule nec excedente baculi longitudinem. semen quale ferulae, radix candida. incisa lacte manat et contusa suco, nec corticem abdicant. omnia ea venena. quippe etiam fodientibus nocet, si minima aspiret aura: intumescunt corpora, faciemque invadunt ignes sacri.

---

1. 2 aspectu **Dadv**. 3 coccygia **d** *Salm.* (**M** *in ind. libri*). *cfr. Theophr. h. pl. III 16, 6.* coggya **Ma**¹. coggygya **Da**². 5 arbori **Ma** *edd. ante Gel.* -rem **D**. -rum **d** *ed. Gel.* | apharce *Barb. e Theophr. h. pl. III 4, 4.* abphrace **M**. parche *r*. aparache *edd. ante Barb.* 11 sicuti **Md**(**D**?). sicut **a***v*. | distinguemus **M** *Barb.* -uimus *r edd. ante Barb. Hard.* | habent **M**. habent hoc est *rv*. 17 exeunt **M**. -ti **D**. -tia *rv*. 18 cetera **Ma**. -ro *rv*. | anetho **d***v*. *cfr. Theophr. h. pl. VI 2, 7.* -to **M***r*. | simili **M**. -lis *rv*. 21. 22 decepti **Md** *cum ras.* -ti ei *r*. -ti eo *v*. 22 thapsia, sed sui *v*. sed *om.* **M**. tapsia sed suis **D**². tapsi///siduis **D**¹. thapsi assidui **d**. tapsi assiduis **a**. 26 ètiam *om.* **M**. 27 *dist. Ianus.*

125 ob id cerato prius inlinunt. quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici permixtam aliis, item alopeciis suggillatisque ac liventibus, ceu vero remedia desint, ut scelera *nova* tractent. sed ista praetexunt noxio instrumento, tantumque inpudentiae est ut venenum artis esse persuadeant. thapsia in Africa vehementissima. quidam caulem incidunt per messes et in ipsa excavant radice, quo 126 sucus confluat, arefactumque tollunt. alii folia, caulem, radicem tundunt in pila et sucum in sole coactum dividunt in pastillos. Nero Caesar claritatem ei dedit initio imperi, nocturnis grassationibus converberata facie inlinens id cum ture ceraque et secuto die contra famam cutem sinceram circumferens. ignem ferulis optime servari certum est easque in Aegypto praecellere.

127 **23.** (44) Ubi et cappari, firmioris ligni frutex seminisque et cibis vulgati, caule quoque una plerumque decerpto. cavenda eius genera peregrina, siquidem Arabium pestilens, Africum gingivis inimicum, Marmaricum vulvis et omnibus inflationibus. Apulum vomitus facit, stomachum et alvum solvit. quidam id cynosbaton vocant, alii ophiostaphylen.

128 (45) Frutectosi est generis et saripha circa Nilum nascens, duorum ferme cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similique manditur modo, radice ferrariis officinis praecipua carbonis usu propter duritiam.

129 **24.** (46) Non omittendum est et quod Babylone seri-

---

2 item **M**. item in *rv*. | alopeciis *v*. -cis **M**(**D**?). aliopesces **d**. -pisces **a**. 3. 4 scelera **MD**^{2}*v*. scesset (cess- **ad**) lera *r*. 4 nova tractent *ego*. non tr- **M***r* *Hard*. contr- *edd. ante Hard*. | sed **Md***v*. *om*. *r*. 5. 6 persuadeant *rv*. transeant **M** 10 in uitio **M**. 12 id **MD**^{2}. sic *r*. sibi *v*. 15 ubi et **MD**^{2}. ubi id **D**^{1}. *om*. **d**^{1}. ob id **d**^{2}. ibi id (et *v*) **a***v*. | cappari **M** *edd. vett. cfr. Felsius p. 12*. -ris **Da**^{1}**d** *ed. Verc*. cappuris **a**^{2}. 16 cibis **M**. -bi *rv*. 19 omnibus **M**. -ium *rv*. 20 soluit **M** *ed. Gel*. facit *r*. movet *edd. ante Gel. Hard*. 20. 21 ophiostaphylen *ed. Verc*. ophios st- **M**. opheost- *v*. opios st- **d**. opiis (ofios **D**^{2}) sthaphilen **D**. opus sta- **a**. 22 saripha **d**(**M** *in ind. libri*) *edd. vett*. -ifa **Da**. -sa.ri **M**. sari *Barb. e Theophr. h. pl. IV* 8, 5. 24 papiri **D**^{2}. papari **D**^{1}**a**^{1}. -aueri **a**^{2}.

tur in spinis, quoniam non aliubi vivit, sicut et viscum in arboribus, sed illud in spina tantum quae regia vocatur. mirum quod eodem die germinat quo iniectum est — inicitur autem ipso canis ortu — et celerrime arborem occupat. condiunt eo vina et ideo serunt. spina illa nascitur et Athenis in longis muris.

(47) Frutex est et cytisus, ab Amphiloc*h*o Athe- 130
niensi miris laudibus praedicatus pabulo omnium, aridus vero etiam suum, spondetque iugero eius annua HS MM vel mediocri solo reditus. utilitas quae ervo, sed ocior satias, perquam modico pinguescente quadripede, ita ut iumenta hordeum spernant. non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecudum medic*am*ina
valida*s* a morbis omnibus praestante. quin et nutricibus 131
in defectu lactis aridum atque in aqua decoctum potui cum vino dari iubet: firmiores excelsioresque infantes fore; viridem etiam gallinis, aut si inaruerit, madefactum. apes quoque numquam defore cytisi pabulo contingente
promittunt Democritus a*t*que Aristomachus. nec aliud 132
minoris impendi est. seritur, cum hordeum, aut vere semine ut porrum, vel caule autumno ante brumam. si semine, madidum aut, si desint imbres, satum spargitur. plantae cubitales transferuntur scrobe pedali. seritur per aequinoctia tenero frutice, perficitur triennio, demetitur

---

2 sed *rv.* et **M.** 3 insectum **M.** 4 iniicitur **M**[2]. initiatur **d.** 5 uinum **a** *Hard.* 7 Amphilocho *Ianus.* -oco **M.** anthiloco/// **d.** antiloco **D**[2]. -lomaco *r.* Antinomacho *edd. ante Barb.* Aristomacho *Barb.* 7. 8 atheniensi **d***v.* -se **M***r.*
8 omnium **M***r edd. ante Barb.* ovium *Barb.* omnium pecudum *coni. Ianus.* 9 $\overline{hs}$ MM **M** *ed. Gel.* s **D**[2]. ns *r.* (annuos) perpluris *edd. ante Gel.* HS. *Hard.* 10 eruo sed ocior **M** *codd. Gel.* ergo et doctior *r.* ergo et eo laetior *edd. ante Gel.* 13 medicamina *ego.* -icina **M***rv.* 14 validas *ego. cfr. XVIII 136.* -da **M.** *om. rv.* | a *om.* **a**[1]**d.** | omnibus **M.** omni usu *rv.* 16 iubet **M d***v.* iuuet **D**[1]**a.** iuuat **D**[2]. | excelsioresque **M.** cels- *rv.* 17 etiam *om.* **M.** 19 atque *Ianus.* adque **M.** *om. r.* et *v.* 20 hordeum **M.** *cfr. luc. p. 97.* -deo *rv.* 22 aut **M.** et *rv.* | desint **M***v.* -init *r.* 23 transferuntur **M.** perf- *r edd. vett.* praef- *cod. Chiff. Sill.* seruntur *ed. Bas.*

verno aequinoctio, cum florere desiit, vel pueri anusve
133 vilissima opera. canus aspectu, breviterque si quis ex-
primere similitudinem velit, angustioris trifoli frutex. da-
tur animalibus post biduum semper, hieme vero quod
inaruit madidum. satiant equos denae librae et ad por-
tionem minora animalia, obiterque inter ordines alium,
134 cepas seri fertile est. inventus est hic frutex in Cythno
insula, inde tralatus in omnes Cycladas, mox in urbes
Graecas, magno casei proventu. praeterea — quo maxime
miror rarum esse in Italia — non aestuum, non frigorum,
non grandinum aut nivis iniuriam expavescit. adicit Hy-
ginus, ne *cossium* quidem, propter nullam gratiam ligni.
135 **25.** (48) Nascuntur etiam in mari frutices arboresque
— minores in nostro —, Rubrum enim et totus orientis
oceanus refertus est silvis. non habet lingua *Latia* nomen
quod Graeci vocant phycos, quoniam alga herbarum maris
vocabulum intellegitur, hic autem est frutex. folio lato,
colore viridi, gignit quod quidam *p*rason vocant, alii zostera.
136 alterum genus eiusdem capillacio folio, simile feniculo, in
saxis nascitur, superius in vadis haud procul litore, utrum-
que verno, et interit autumno. circa Cretam insulam nato
in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo a parte
aquilonis, ut spongeis. tertium est gramini simile, radice
geniculata et caule qualiter calami.
137 (49) Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactu-
cae, rugosiore tantum, iam hoc interius nascens, in alto

---

1 desiit **MDd** *ed. Gel.* -init **a** *edd. ante Gel. Hard.* | anusue **M**. anus uel *r*. uel anus *v*. 5. 6 ad portionem **MdT** *cod. Chiff.* portionem *r*. -ne *v*. 7 cepas (caepes **D**[2]. et caepe **d** *Gel.*) seri **MD**[2]**d** *Gel.* capessere *r*. | cythno **M***v*. citano *r*. 9 quo **D**. quod **M***r*. propter quod *v*. *cfr. Felsius p. 48. luc. p. 125.* 12 ne cossium *ego. cfr. XVII 220. primo depravatum in* nec ostium, *postremo in* ne hostium **M***rv*. 13 etiam **M**. et *rv*. 15 habet **M***v*. -ent *r*. | Latia *ego. cfr. VII 117. XI 123.* alia **M***rv*. Itala *coni. Ianus.* 16 alga **M***v*. halga **D**[2]. hala **D**[1]. haila **a**. hiala **d**. | maris **M**. magis *rv*. 18 *an* gignitur? | prason *Barb. e Theophr. h. pl. IV 6, 2.* grason **M** *edd. ante Barb.* grasson *r*. 20 in uadis **M** *ed. Verc.* -dit *r edd. vett.* 23 ut **M** *Pint.* aut *r edd. ante Barb. Hard.* aut cum *Barb.* 26 in terra *Barb. e Theophr. l. l. § 6* | altum **M**. *an* in vado?

vero abies et quercus cubitali altitudine. ramis earum adhaerent conchae. quercu et tingui lanas tradunt, glandem etiam quasdam ferre. in alto etiam naufragis haec deprehensa urinantibusque *est* et aliae traduntur praegran- 138
des circa Sicyonem. vitis enim passim nascitur, sed ficus sine foliis, rubro cortice. fit et palma fruticum generis. extra Herculis columnas porri fronde nascitur frutex et alius lauri ac thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur.

(50) At in oriente mirum est statim a Copto per 139
solitudines nihil gigni praeter spinam quae sitiens vocatur, et hanc raram admodum, in mari vero Rubro silvas virere, lauru maxime et oliva ferentibus bacas et, cum pluat, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. fruticum ipsorum magnitudo ternum cubitorum est. *maria* caniculis referta, vix ut prospicere e nave tutum sit remos plerumque ipsos invadentibus.

(51) Qui navigavere in Indos Alexandri milites, fron- 140
dem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exemptam sole protinus in salem arescentem, iuncos quoque lapideos perquam similes veris per litora, et in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas et cacuminibus rubentes, cum tractarentur, vitri modo fragiles, in igni autem ut ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. eodem tractu insularum silvas operit aestus, 141

---

2 lanas Md²v. linas r. 3 *dist. ego coll. Theophr. l. l. § 9.* | etiam M. *om.* rv. 4 urinantibusque est et *ego.* -busque ea et M. -busque et Dv. -bus quae et a. -bus quaedam et d. 5 sicyonem rv. *num recte? XXXVII 38 huc vix pertinet.* scionem M. | uitis M *codd. Barb.* uilis r *edd. ante Barb.* 8 lauri MT *edd. Gel.* -ro r. | pumicem Mv. -ce r. 11 solitudinem M. 12 uirere M. uiuere rv. 13 lauru *ego luc. p. 98.* -rum Mrv. | oliua MD. -uas d. -uam av. | ferentibus MDd. -tes a. -tem v. | cum pluat Mdv. conpl- D¹a. complures D². 15 maria *Pint. e Theoph. h. pl. IV 7, 2. om.* Mrv. 16 uix MD²v. uis r. | prospicere M *Gel.* rosp- Da¹. resp- a²d *edd. ante Gel.* | tutum MD²v. tortum r. 17 inuadentibus d(?) *Barb.* -tium Mr *edd. ante Barb.* 20 exemptam Mv. -ta D²d. -mta r. | sale M. | arescentem MD²v. -te r. 21 similes MD²v. -li r. 22 ramosas Mv. -sa r.

quamquam altiores platanis populisque altissimis. folia iis laurea, flos violae et odore et colore, bacae ut oleis, et ipsae odoris iucundi, autumno nascentes, vere decidentes, foliis numquam deciduis. harum minores totas integit mare. maximarum cacumina exstant, ad quae naves religantur, et cum recessit aestus, ad radices. alias quoque arbores in alto ab iisdem accepimus eodem in mari visas, semper folia retinentes, fructu earum lupino simili.

142 (52) Iuba tradit circa Trogodytarum insulas fruticem in alto vocari Isidis crinem, curalio similem sine foliis, praecisum mutato colore in nigrum durescere, cum cadat, frangi. item alium, qui vocatur chariton blepharon, efficacem in amatoriis. spatalia ex eo facere et monilia feminas. sentire eum se capi, durarique cornus modo et hebetare aciem ferri. quod si fefellerint insidiae, in lapidem transfigurari.

---

1 altior est **M**. 3 autumno **M***v*. -ni *r*. | uere decidentes **M**. *om. rv*. 12 uocatur **M** *ed. Gel.* -cetur *r edd. ante Gel.* 13 ex eo **M**. eo *rv*. 15 hebetare **Md***v*. -ri *r*.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIV.

(1) Externae arbores indocilesque nasci alibi quam 1
ubi coepere, et quae in alienas non commeant terras, hactenus fere sunt, licetque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia. noscentes tantum meminerint naturas earum a nobis interim dici, non culturas, quamquam et colendi maxima in natura portio est. illud satis mirari non queo, interisse 2
quarundam memoriam atque etiam nominum quae auctores prodidere notitiam. quis enim non communicato orbe terrarum maiestate Romani imperii profecisse vitam putet commercio rerum ac societate festae pacis, omniaque etiam quae ante occulta fuerant in promiscuo usu facta? at 3
Hercules non reperiuntur qui norint multa ab antiquis prodita. tanto priscorum cura fertilior aut industria felicior fuit, ante milia annorum inter principia litterarum Hesiodo praecepta agricolis pandere orso subsecutisque non paucis hanc curam eius, unde nobis crevit labor, quippe cum requirenda sint non solum postea inventa, verum etiam ea quae invenerant prisci desidia rerum internecione memoriae indicta. cuius vitii causas quis 4
alias quam publicas mundi invenerit? nimirum alii subiere ritus, circaque alia mentes hominum detinentur et avaritiae tantum artes coluntur. antea inclusis gentium imperiis intra ipsas, adeoque et ingeniis, quadam sterilitate fortunae

4 quam **d**[2]*v*. quae *r*. *in* **M** *litterae evanuerunt*. 9 incolendi **M**. 11 etiam a **D**. | nominum quae **acd***v*. -numq. **M**. -numque **D**[1]. -ne quam **D**[2]. 16 norint **Ma***v*. -runt *r*. 21 ea sint **M**. 23 indicta **M***r* *edd. ante Barb.* inducta *Barb.* | uitii **MD**[2]**dT** *edd. ante Barb. Verc.* summi *r*. somni *Barb.* 27 adeoque **M**. uideoque (-quae **D**) *r*. ideoque *v*.

necesse erat animi bona exercere, regesque innumeri
honore artium colebantur et in ostentatione has praefere-
bant opes, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitran-
5 tes, quare abundabant et praemia et opera vitae. posteris
laxitas mundi et rerum amplitudo damno fuit. postquam
senator censu legi coeptus, iudex fieri censu, magistratum
ducemque nihil magis exornare quam census, postquam
coepere orbitas in auctoritate summa et potentia esse,
captatio in quaestu fertilissimo, ac sola gaudia in possi-
dendo, pessum iere vitae pretia, omnesque a maximo bono
liberales dictae artes in contrarium cecidere, ac servitute
6 sola profici coeptum. hanc alius alio modo et in aliis
adorare, eodem tamen, habendique ad spes, omnium ten-
dente voto. passim vero etiam egregii aliena vitia quam
bona sua colere malle. ergo Hercules voluptas vivere
7 coepit, vita ipsa desiit. sed nos oblitterata quoque scruta-
bimur, nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicuti
nec in animalibus fecit, quamquam videmus Vergilium
praecellentissimum vatem ea de causa hortorum dotes
fugisse et in his quae rettulit flores modo rerum de-
cerpsisse, beatum felicemque gratiae quindecim omnino
generibus uvarum nominatis, tribus oleae, totidem pirorum,
malo vero tantum Assyrio, ceteris omnibus neglectis.
8 (2) Unde autem potius incipiamus quam a vitibus?
quarum principatus in tantum peculiaris Italiae est ut vel
hoc uno omnia gentium vicisse etiam odorifera possit
videri bona, quamquam ubicumque pubescentium odori
9 nulla suavitas praefertur. **1.** vites iure apud priscos
magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iovis

---

3 opes **MD**². opem *r edd. ante Gel.* opum *ed. Gel.* 4 abundant **Mc**. | opera **M** *ed. Verc.* -rae (-re **D**) *r edd. vett. ed. Gel.*
6 censu legi **Dcv**. -gis **ad**. legi **M**. | ceptus **d**. acceptus **a**.
7 nihil magis **c** *Hard.* nil magis **Dad** *edd. ante Hard.* nihil **M** *Detl. cum Felsio p. 27.* 12 coeptum **M**. -tam **D**. -tae **a**. ceptam **ed**. 14 e grege **M**. 15 hercule **M** *edd. ante Hard.*
17 sicuti **M**(**D**?). -ut *rv*. 20 et in his **M**. et (e **ad**) tantis *r*. et e tantis *Hard.* e tantisque *edd. ante Hard.* 26 una omnium **c**. | etiam **M**. quam *r Hard.* quamquam *edd. ante Hard.* 27 quoniam *Felsius p. 46.* 29 nominabantur **M**.

simulacrum in urbe Populonio ex una conspicimus tot
aevis incorruptum, item Massiliae pateram. Metaponti
templum Iunonis vitigineis columnis stetit. etiam nunc
scalis tectum Ephesiae Dianae scanditur una *e* vite Cypria,
ut ferunt, quoniam ibi ad praecipuam amplitudinem exeunt.
nec est ligno ulli aeternior natura. verum ista ex silvestribus facta crediderim.

(3) Hae vites tonsura annua coercentur, et vis earum 10
omnis evocatur in palmites aut deprimitur in propagines,
sucique tantum gratia ex his est pluribus modis ad caeli
mores solique ingenia. in Campano agro populis nubunt,
maritasque complexae atque per ramos earum procacibus
bracchiis geniculato cursu scandentes cacumina aequant,
in tantum sublimes ut vindemiator auctoratus rogum ac
tumulum excipiat. nulla fin*is* crescendi, vidique *i*am por- 11
ti*c*us, villas et domos ambiri singularum palmitibus ac
sequacibus loris. quodque memoria dignum inter prima
Valerianus quoque Cornelius existimavit, una vitis Romae in Liviae porticibus subdiales inambulationes umbrosis
pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fecunda.
ulmos quidem ubique exsuperant, miratumque altitudinem 12
earum Ariciae ferunt legatum regis Pyrrhi Cineam facete
lusisse in austeriorem gustum vini, merito matrem eius
pendere in tam alta cruce. rumpotinus vocatur et alio
nomine opulus arbor Italiae Padum transgressis, cuius
tabulata in orbem patula replent puroque perductae dracone in palmam eius inde *in* subre*cto*s ramorum digitos

---

2 pantheram Md. pathaeram D. 4 e *Salm. Hard. om. ll.* 10 ex his est pluribus (in pl- D²) dD². est *del. edd. ante Hard.* exisse in turibus (in *om.* a) *r.* exire sinitur pluribus *Salm. Hard.* 14 uindemiator D(?) *edd. ante Hard.* -itor *r Hard.* 15 finis crescendi vidique *ego nov. luc. p. 92 n. 36.* fine crescent (-cunt *v*) diuidique (vidique *Detl.*) *ll.v.* | iam *ego l. l.* eam d. am Do. an a. aut *v.* etiam *Detl.* 15.16 porticus *Detl.* potius Dod. potius uelli (avelli *v*) nequeunt a*v.* 17 *dist. Ianus.* | quodque memoria d. quoque mem- *r ed. Gel.* mem- quoque *edd. ante Gel.* mem- *Hard.* 21 exsuperant d*v.* exub- *r.* 24 rumpotinus d(*Barb.*)*Brot.* rumbo- *Barb.* Rumto- D. ronto- *edd. ante Barb.* rumtinus *r.* 25 opulus (D?) *coni. Dal.* pop- *rv.* 27 in subrectos *ed. Bas.* subr- *edd. vett.* subreptus *ll.*

13 flagella dispergunt. eaedem modici hominis altitudine adminiculatae sudibus horrent vineamque faciunt e talea inprobo perticarum reptatu pampinorumque per *parietum* damna discursu atria media complentes. tot differentias vel sola tantum Italia recipit. stat provinciarum aliquarum per se vitis sine ullo pedamento, artus suos in se col-
14 ligens et brevitate crassitudinem pascens. vetant hoc aliubi venti, ut in Africa et Narbonensis provinciae partibus, ubi excrescere ultra suos pollices prohibitae semperque pastinatis similes herbarum modo vagantur per arva ac sucum terrae passim usis bibunt, quae ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore parte Africae exsuperant. vina non alibi tristiora, sed uva non alibi gratior callo,
15 unde possit invenisse nomen durus acinus. namque genera magnitudine, colore, saporibus acini innumera etiamnum multiplicantur vino. hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo nitentque viridi. candicans enim nigerque vulgares. tument vero mammarum modo bumasti, praelongis dactyli porriguntur acinis. est et illa naturae lascivia ut praegrandibus adhaereant parvi comites, sua-
16 vitate certantes. leptorragas has vocant. durant aliae per hiemes, pensili concamaratae nodo. aliae in sua tantum continentur anima ollis fictilibus et insuper doliis inclusae, stipatae vinaceis circumsudantibus. aliis gratiam qui et vinis fumus adfert, fabrilesque *uvas* gloria praecipua in fornacibus Africae Tiberi Caesaris auctoritas *ad*fecit. ante

---

2 e talea *coni. Sill.* et alia **Dac.** -iam **d.** -iae *v.* 3 perticarum **D**². *om. rv.* | per parietum *Ianus.* parietum in *Detl.* peritiam *ll.* superfluitate peritia *edd. ante Brot.* 4 damna *ll.* domini *v.* 6 artus **a***v.* arcus *r Sill. cfr. nov. luc. p. 99.* 8 ubi **D**². *om. rv.* 13 uina *ll.* uva *v.* | non alibi tristiora sed uua **D** *in marg. Sill. om. rv.* 14 unde **T.** inde *r.* ut inde *v.* | duratinus **c.** duracini durus acinus *edd. ante Gel.* duracina *ed. Gel.* 16 uina **D**². 20 comites **D**²**dT.** mites *rv.* 21 leptorragas **c.** -rogas **D.** -orogas **a** *edd. vett.* lectorrogas **d.** 25 fabrilesque *Detl.* fabi- **Dc.** -brilisque *r edd. vett.* -lis *Barb.* -lis quae *Sill.* | uvas *ego.* in- ea *ll. Sill.* iis *edd. vett.* iisque *Barb.* | gloriam praecipuam *edd. ante Sill.* 26 adfecit *ego.* fecit *ll. v.*

eum Raeticis prior mensa erat e villis Veroniensium *in*
agro. quin et a patientia nomen acinis datur passis.
conduntur et musto uvae ipsaeque vino suo inebriantur. 17
aliae decocto in musto dulcescunt, aliae vero subolem
novam in ipsa matre exspectant tralucidae vitro, additque
acinis eandem quam in doliis amphorisve duratricem illam
firmitatem austeritas picis infusa pediculo. iam inventa 18
vitis per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum
nobilitans Taburno Sotanoque et Ellinco generibus. non
pridem haec inlustrata atque Vergili vatis aetate incognita,
a cuius obitu XC aguntur anni. quid quod inserta castris 19
summam rerum imperiumque continet centurionum in manu
vitis, et opimo praemio tardos ordines ad lentas perducit
aquilas, atque etiam in delictis poenam ipsam honorat?
nec non vineae oppugnationum dedere rationem. nam in
medicaminibus adeo magnum optinent locum ut per sese
vino ipso remedia sint.

2. (4) Genera vitium numero comprehendi posse unus 20
existimavit Democritus, cuncta sibi Graeciae cognita
professus. ceteri innumera atque infinita esse prodiderunt,
quod verius apparebit ex vinis. nec omnia dicentur, sed
maxime insignia, quippe totidem paene sunt quot agri,
quamobrem celeberrimas vitium aut quibus et aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit.

⟨1⟩ Principatus datur Amineis firmitatem propter 21
senioque proficientem vini eius utique vitam. quinque
earum genera. ex his germana minor acino melius de-

---

1 e *Ianus*. ex *Detl.* et *ll.v.* | uillis D^2. ullis *r edd. vett.* uvis *Barb.* | in *ego. om. ll.v.* 2 et a d*v.* et *r.* 4 decocto Dc. -tae *rv.* 5 additque D^2d *ed. Gel.* adsitque *r.* affertque *edd. ante Gel.* 9 aburno D^1a^1cd. Arverno *v.* | Secanoque *edd. ante Lugd.* Sequanoque *ed. Lugd.* | Helvico *v.* | *dist. Detl.* 10 haec *Detl.* hanc *ll. om. v.* | atque haec *v.* 12 continet T. -nent *rv.* 13 lentas *corruptum videtur.* 14 delictis *v.* deltis *ll.* 15 oppugnationem cd. | dedere D^2*v.* de *r.* | ratione a.

17 uinū ipsū a. 25 amineis D^2 *edd. vett.* iam in nos d. aminnos *r.* 26 senioque d *codd. Barb.* -nio quoque *edd. ante Barb.* -nique Dc. sineque a. 27 germania D^2. -mina a. | minor *v.* -ra Dac. mora d.

florescit, imbres tempestatesque tolerat, non item maior,
22 sed in arbore quam in iugo minus obnoxia. gemellarum,
quibus hoc nomen uvae semper geminae dedere, asperri-
mus sapor, sed vires praecipuae. ex his minor austro
laeditur, ceteris ventis alitur, ut in Vesuvio monte Sur-
rentinisque collibus, in reliquis Italiae partibus non nisi
arbori accommodata. quintum genus lanatae. ne Seras
miremur aut Indos adeo, lanugo eam vestit. prima ex
Amineis maturescit ocissimeque putrescit.
23 ⟨2⟩ Proxima dignitas Nomentanis rubente materia,
quapropter quidam rubellas appellavere vineas. hae minus
fertiles, vinaceis et faece nimiae, contra pruinas fortissi-
mae, siccitate magis quam imbre, aestu quam algore
vexantur. quamobrem in frigidis umidisque principatum
obtinent. fertilior quae minor acino et folio scissa minus.
24 ⟨3⟩ Apianis apes dedere cognomen, praecipue earum
avidae. ex iis duo genera lanugine et ipsa pubescunt.
distant quod altera celerius maturescit, quamquam et altera
properante. situs frigidos non respuunt, et tamen nullae
celerius imbre putrescunt. vina primo dulcia austerita-
25 tem annis accipiunt. Etruria nulla magis vite gaudet. et
hactenus potissima nobilitas datur peculiaribus atque ver-
naculis Italiae. ceterae advenere. *e* Chio Thasove Grae-
cula non inferior Amineis bonitate, praetenera acino et
uva tam parva ut nisi pinguissimo solo colere non prosit.
eugeniam Tauromenitani colles cum generositatis cognomine
misere Albano tantum agro, quoniam tralata statim mutatur.
namque est aliquis tantus locorum amor ut omnem in his
26 gloriam suam relinquant nec usquam transeant totae. quod
18 et in Raetica Allobrogicaque quam supra picatam appella-

---

4 minus c. 12 *dist. Detl.* | nimiae D *edd. ante Hard.* -ie dT. -ia r *Hard.* 17 ipsa *ed. Lugd.* -sae *edd. ante Lugd.* -se r. 19 frigidos D^2d^2*v.* -dus r *Sill.* | respuunt d*v.* -puntur Dc. -uitur a *Sill.* | nullae D *edd. ante Brot.* -le cd. -la a *Brot.* 20 celerius maturescit a *Sill.* 21 etruria dT *cod. Chiff. Hard.* et rubria Dc. -bra a *edd. ante Hard.* 23 *dist. Pint.* | e *Pint. om. ll. v.* | Thasove *v.* thasiove (ta- D) *ll.* 24 inferior D^2dr. interi D^1. -rior r. | eminneis D^1. | *an* at praetenera? *cfr. Colum. III 2, 24.* 28 omneminus ac. omēminis d.

vimus evenit, domi nobilibus nec agnoscendis alibi. fecundae tamen bonitatis vice copiam praestant, eugenia ferventibus locis, Raetica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescens et colore nigra. ex his quas adhuc diximus, 27
sed etiam e nigris, vina vetustate in album colorem transeunt. reliquae ignobiles, aliquando tamen caeli aut soli opera *vino* fallunt vetustatem, sicuti Faecenia et cum ea florens Biturigiaca acino rarior, numquam floris obnoxii, quoniam antecedunt ventisque et imbribus resistunt, meliores tamen algentibus locis quam calidis, umidis quam sitientibus. visulla grandi magis quam denso uvarum par- 28
tu, inpatiens variantis caeli, sed contra tenorem unum algoris aestusve constans. quae minor est ex eo genere melior. in eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non provenit. mediam temperiem delicate quaerit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. uva eius indecora visu, sapore iucunda. nisi matura protinus rapitur, etiam non putrescens cadit. contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia.

⟨4⟩ Insignes iam colore inter purpureas nigrasque 29
helvolae saepius variantes et ob id varianae a quibusdam appellatae. praefertur in iis nigrior, utraque alternis annis fertilis, sed melior vino, cum parcior. et praeciae duo genera magnitudine acini discernuntur, quibus materies plurima uvaque ollis utilissima, folium apio simile. baliscam Dyrrachini celebrant, Hispaniae coccolobin vocant. 30
rarior uva, aestus austrosque tolerat, capiti inimica, copia larga. Hispaniae duo genera eius faciunt, unum oblongo acino, alterum rotundo. novissimas vindemiant. quo dul-

---

5 e uetustate **M**. 7 vino *Ianus coll*, *§ 33. 35 et Colum. III 2, 19*. non **M***rv*. 8 bituriaca **ae**[1]. -rica *v*. 9 quoniam non favonium *Ianus coll. II 122 et XV 12. 13*. 11 uix ulla **d** *edd. ante Hard.* | grandi **M**. *om. rv*. | tam denso *edd. ante Hard.* 17 pronus **M**. 20 nigrasque **M**. -asque medio *rv*. 21 uariantes **MD**[2]. -ti *rv*. 23 praeciae **M**. -cuae **D**[2]. -cua **D**[1]. graeciae **d** *e corr.* preciae *rv*. 25 prima **M**. | collis **M**. | similis **Dae** *edd. ante Gel.* (folio). 26 balisca **M**. -cham **Da**. basilicam *Barb.* | coccolobin **D**[2]. -lobotin **M**. cocolobin *rv*.

cior est coccolobis, hoc melior. sed et austera transit in
dulcem vetustate, et quae dulcis fuit in austeritatem. tunc
Albano vino aemulantur. tradunt vesicae vitiis utilissimum
31 ex iis potum. albuelis summis arboribus fertilior est,
visulla imis. quamobrem circa easdem satae diversitate
naturae locupletant. inerticulam e nigris appellavere, iustius
sobriam dicturi, inveterato praecipue commendabilem vino,
sed viribus innoxiam, siquidem temulentiam sola non facit.

32 ⟨5⟩ Fertilitas commendat ceteras principemque hel-
vennacam. duo eius genera: maior quam quidam longam,
minor quam marcum appellant, non tam fecundam, sed
gratiorem haustu. discernitur folio circinato, verum utra-
que gracilis. furcas subdere iis necessarium, alioqui
ubertatem suam non tolerant. maritimo adflatu gaudent,
33 roscida odere. nulla vitium minus Italiam amat, rara,
parva, putrescens in ea, vino quoque quod genuit aestatem
non exsuperans, nec alia macro solo familiarior. Grae-
cinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit,
arbitratur non naturam eius repugnare Italiae, sed cul-
turam avide palmites evocantium. ob id fertilitate sua
absumi, si non praepinguis soli ubertas lassescentem sus-
tineat. carbunculare negatur, magna dote, si verum est
aliqua in vite caelo non esse ius.

34 ⟨6⟩ Aestus fert spionia, quam quidam spineam vocant,
autumnisque imbribus pinguescit. quin immo nebulis una
alitur, ob id Ravennati agro peculiaris. vennunculam inter
optime deflorescentes et ollis aptissimam Campani malunt

1 cocolobis a*v*. 2 uetustatem M *coni*. *Dal*. *cfr*. *luc*. *p*. 99. 3 albanum uinum a *edd*. *ante Gel*. *Hard*. 5 uisulla M -ula D e *v*. uixula d. uisu a. | imis *om*. a. | sede d. uersitate natura M. 9. 10 heluenacam d *edd*. *ante Brot*. -aicam Br -nnaicam a. aelu- e. 11 arcum a. -cam *edd*. *ante Har* emarcum *Hard*. *e Colum*. *III 2, 25*. 13 subderens e. subt a. 15 roscidam M. -do a *edd*. *ante Brot*. | odore d T *edd*. *an Brot*. 16 uinum D²a *e corr*. *edd*. *ante Gel*. 17 exuperan M. *an* -rante? exui erans (errans a) a e. 20 fertilitate s M *coni*. *Dal*. -tem suam *r v*. 22 carbunculari a e *v*. 2 aestus M D². -tu D¹d. -tum *r v*. | pionia M *Detl*. *sed cfr*. *Colu* *III 2, 27*. 25 imbribusque d. et imbribus *v*. 26 uenn culam M. ueniculam *r*.

surculam vocare, alii scapulam, Tarracina Numisianam,
nullas vires proprias habentem, sed totam perinde ac
solum valeat, Surrentinis tamen efficacissimam testis Ve-
suvio tenus. ibi enim Murgentina e Sicilia potentissima, 35
quam Pompeianam aliqui vocant, laeto demum feracem,
sicut horconia in Campania tantum. e diverso arceraca
Vergilio argitis dicta ultro solum laetius facit, ipsa con-
tra imbres et senectam fortissima, vino quidem vix annua
ac vilitatis cibariae, sed ubertate praecipua. tolerat et
annos mettica, contra omne sidus firmissima, nigro acino,
vinis in vetustate rufescentibus.

3. ⟨7⟩ Et hactenus publica sunt genera, cetera regio- 36
num locorumque aut ex iis inter se insitis mixta. siqui-
dem Tuscis peculiaris est Tudernis — atque etiam nomen
iis —, Florentiae sopina, Arretio talpona et etesiaca et
consemina. talpona nigra candidum facit mustum. etesiaca
fallax; quo plus tulit, hoc laudabilius fundit, mirumque
fecunditate pariter et bonitate cessat. consemina nigra
vino minime durante, uva maxime, post XV dies quam ulla
alia metitur, fertilis, sed cibaria. huius folia sicuti labrus- 37
cae prius quam decidant sanguineo colore mutantur. evenit
hoc et quibusdam aliis pessimi generis argumento. irtiola

---

1 surculam MdT. scirc- *r Brot.* sirc- *edd. ante Brot.* scirpulam *Barb. cfr. Colum. l. l. an* scripulam? *cfr. § 41. 81.* | scapulam M. staculam *rv.* sticulam *Barb.* 3 efficassimam M. -ma *rv.* 4 murgentina e D²d*v.* -tina est M. -tin ac (hac c) D¹c. -tina a. | potissima a*v.* 5 laeto MD². lacto D¹ac. laco d. Latio *v.* 6 e diuerso—8 annua MD². *om. rv.* 6 arceraca M. argeica D². arcelaca *Colum. l. l.* 9 ac M. *om. rv.*
13 insitis M. -to D *edd. ante Bas.* -tu *r ed. Bas.* 14 *dist. ego.* 14. 15 nomen iis M. -minis *r.* eius nominis *v.* 15 florentiae M. -tia est *rv.* | sopina M. opima *rv.* | arrentio acd. | talpona Md(D?)*Sill.* -pana *rv.* | et etesiaca—16 talpona *om.* M. 15 etesiaca *v.* -sia T. ctesia d. tesiaca *r.* 16 consemina D *Sill.* -nia *v.* cum semina d. simina c. seminia a. | ctesiaca Md. 18 cum semina d. 20 metitur D²d *edd. Gel.* ment- M. mit- D¹. mitt- *r.* minus *edd. ante Gel.* | sicuti Md *edd. ante Gel.* sicut *r.* 22 irtiola acd*v.* *cfr. Colum. III 2, 28.* irci- D¹. hirci- D². ytriciae M. itriola *Ianus cum Andr. Baccio V p. 528 (ap. Hard.) coll. Athen. XIV p. 646 D.*

Umbriae Mevanatique et Piceno agro peculiaris est, Amiternino pumula. iisdem bananica fallax est, adamant tamen
38 eam. municipi suam Pompei nomine appellant, quamvis Clusinis copiosiorem. municipi et Tiburtes appellavere, quamvis oleagineam nuper invenerint a similitudine olivae. novissima haec uvarum ad hoc tempus reperta est. vinaciolam soli noverunt Sabini, calventinam Gaurani. scio e Falerno agro tralatas vocari Falernas, celerrime ubique degenerantes. nec non Surrentinum genus fecere aliqui
39 praedulci uva. capnios et buconiates et tharrupia in Thurinis collibus non ante demetuntur quam gelaverit. pariana gaudent Pisae, Mutina Perusinia nigro acino, intra quadriennium albescente vino. mirum ibi cum sole circumagi uvam quae ob id streptis vocatur, et in Italia Gallicam placere, trans Alpes vero Picenam. dixit Vergilius Thasias et Mareotidas et lageas compluresque externas, quae non reperiuntur in Italia.

40 ⟨8⟩ Sed sunt etiamnum insignes uva, non vino, ambrosia e duracinis — sine ullis vasis in vite servatur, tanta est contra frigora, aestus tempestatesque firmitas; nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens, non item dactylides digitali gracilitate —, columbinae e racemosis,

1. 2 amiterno M. 2 bananica M. banna- *rv*. | adamant M. am- *rv*. 3 municipi M. -pii dT *ed. Verc.* munitis *r*. Mutinam *edd. vett.* Murgentinam *ed. Bas.* | suam MTd. uuam *rr*. sui uvam *Detl.* 4 munici M. Mutinam *edd. vett. Bas.* 9 surrentinum M. tarent- *rv*. | fecere aliqui M. al- fec- *rr*. 10 buconiates D². -tis D¹. -nates M. bucuniates *edd. ante Gel.* buoconiatis *r ed. Gel.* | tharrupia *Detl.* tharpu- M. tarru- *rv*. 11 demetuntur Md*v*. demitt- Da. dimitt- a. 12 pariana MdT. paria *r Sill.* Pharia *v*. | gaudet pice M. | Perusinia *ed. Verc. Detl.* -niae M². -nie M¹. prusiniae *r edd. ante Lugd.* -nia *ed. Lugd.* 13 ibi M *coni. Dal. Sill.* ubi *r Hard.* ubique *edd. ante Hard.* 14 streptis MT *Ianus*. -pitis Dod. -pitus a. -ptus *edd. vett.* -pita *ed. Verc.* -ptos *ed. Bas.* 15 gallica ad *Sill.* | picenam MD²*v*. -na *r Sill.* 18. 19 ambrosia e M *Sill.* -siae od(D?). -siacę a. -siaca *v*. 19 durrhacinis M. duratinis o. -cina *edd. ante Sill.* | *dist. ego nov. luc. p. 18 n. 5.* seruatur M. -abiles D². -lis *rv*. 22 e racemosis M. *cfr. nov. luc. l. l.* -osissimis *r Hard.* acinosissimae *edd. ante Hard.*

et magis purpureae, cognomine bimammiae, quando non
racemos, sed uvas alias gerunt; item tripedanea, cui nomen 41
a mensura est, item scripula passo acino et Raetica in
maritimis Alpibus appellata, dissimilis laudatae illi. nam- 26
que haec brevis, conferta acino, degener vino, sed cute
omnium tenuissima, nucleo, quod chium vocant, uno ac
minimo, acinum praegrandem unum alterumve habens. est
et nigra Aminnea, cui Syriacae nomen inponunt, item
Hispana ignobilium probatissima.

⟨9⟩ In pergulis vero seruntur escariae appellatae e 42
duracinis, albae, nigrae, et bumasti totidem coloribus, ac
nondum dictae Aegia et Rhodia et uncialis, velut a pondere
acini, item picina omnium nigerrima, et coronario naturae
lusu stephanitis, acinos foliis intercursantibus, et quae
forenses vocantur, celeres proventu, vendibiles aspectu,
portatu faciles. contra damnantur etiam visu cinerea et
rabuscula et asinusca, minus tamen caudas vulpium imitata
alopecis. Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram 43
brevis, ramis cubitalibus, acino nigro fabae magnitudine,
nucleo molli et minimo, obliquis racemis praedulcibus,
folio parvo et rotundo, sine divisuris. septem his annis
in Narbonensis provinciae Alba *Helvia* inventa est vitis
uno die deflorescens, ob id tutissima. carbunicam vocant,
quam nunc tota provincia conserit.

4. (5) Catonum ille primus, triumpho et censura 44
super cetera insignis, magis tamen etiamnum claritate
litterarum praeceptisque omnium rerum expetendarum datis
generi Romano, inter prima vero agrum colendi, ille aevi

---

1 purpurae **M**. 2 tripedanea **a**(**D**?)*Barb*. -nia **M**. trepidanea **e d**. crep- *edd. ante Barb*. 6 quod chium **M***Detl*. quod chii *r*. quem chium *v*. 8 et **M d** *v*. *om*. *r*. | aminnea **M**. -inea *r v*. amminnea **d**. 10 escariae **M** *v*. est ca- *r*. 11 nigrae **M**. -raeque *r v*. 17 rabucula **D**. rha- *edd. vett*. 18 Phalacram *Barb*. -raię **d**. palacraiae **D**. -raie **a c**. -raiam *edd. ante Barb*. 21 septem his annis septemo hinc anno **a**. septimo abhinc anno *edd. ante Gel*. ab *om*. *Hard*. 22 Alba Helvia *Hard*. (Elvia *edd. Gel*.) albo oliua (-iuia **a**^{2}. oluia **D**) *r*. arvo olina *edd. vett*. arvo *ed. Verc*. 23 carbunicam **a c d** *Detl*. -cant **D**. carbonicam *edd. ante Bas*. Narb- *ed. Bas*. 28 ille uero **a**. illius **D**^{2} *Rhen*. illius vero *edd. ante Rhen*.

confessione optimus ac sine aemulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex his iam etiam nominibus
45 abolitis. separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, ut in omni genere noscamus quae fuerint celeberrima anno DC urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cum supremum is diem obiit, et quantum postea CCXXX
46 annis vita profecerit. ergo de vitibus uvisque ita prodidit: Qui locus vino optimus dicetur esse et ostentus solibus, Amineum minusculum et geminum eugenium, helvium minusculum conserito. qui locus crassior aut nebulosior, Amineum maius aut Murgentinum, Apicium Lucanum serito. ceterae vites miscellae maxime in quemvis agrum conveniunt. in olla vinaceis conduntur Amineum minusculum et maius et Apicium, eadem in sapa et musto in lora recte conduntur. quas suspendas duracinas, Amineas maiores, vel ad fabrum ferrarium pro
47 passis hae recte servantur. nec sunt vetustiora de illa re Latinae linguae praecepta. tam prope ab origine rerum sumus. Amineam proxime dictam Varro Scantianam vocat.

In nostra aetate pauca exempla consummatae huius artis fuere, verum eo minus omittenda, ut noscantur etiam
48 praemia, quae in omni re maxime spectantur. summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus e plebe libertina LX iugerum non amplius vineis excultis in Nomentano
49 agro atque $\overline{\text{CCCC}}$ nummum venundatis. magna fama et Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campania rure

2 ex his (iis *v*) iam **D**(?)*v*. exisiam **c**. iam ex his **d**. ex asia **a**. 5 atq; **d**. 6 CC. **a**. 7 profecerit **d***v*. -ficerit **Dc**. -cere **a**. 8 dicitur **a** *edd. ante Gel.* 9 amineum **D**[2]**a**. -nium *r*. 10 heluium **Da** *cod. Chiff. Sill.* -inum *rv*. 11 amineum **D**[2]**a**. -nium *r*. 14 olla—15 musto in **M**. *om. rv. cfr. Cato 7. Varro de r. r. I 58.* 14 amminium **M**. 15 in sapa, in musto *Cato 7.* 16 recto **M**. 17 ammineas minores **M**. 18 passi se **d**. -si sunt **c**. 19 praecepta **d***v*. rec- **M**. praecipiam **Dac**[1]. -puam **c**[2]. 20 ammineam **MD**. 27 ·$\overline{\text{CCCC}}$·· **M**. CCCC **d**(**D**?) *ed. Gel.* ecce **c**. eque **a**. aeque CCCC *edd. ante Gel.* | et *om.* **M**. 28 campaniae **ac***v*.

Liternino, maiorque etiam favore hominum, quoniam ipsum
Africani colebat exsilium. sed maxima, eiusdem Stheneli
opera, Remmio Palaemoni, alias grammatica arte celebri,
in hisce viginti annis mercato rus $\overline{DC}$ nummum in eodem
Nomentano decimi lapidis ab urbe deverticulo. est autem 50
usquequaque nota vilitas mercis per omnia suburbana, ibi
tamen maxima, quoniam et neglecta indiligentia praedia
paraverat ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. haec
adgressus excolere non virtute animi, sed vanitate primo,
quae nota mire in illo fuit, pastinatis de integro vineis
cura Stheneli, dum agricolam imitatur, ad vix credibile
miraculum perduxit, intra octavum annum $\overline{CCCC}$ nummum
emptori addicta pendente vindemia. cucurritque non nemo 51
ad spectandas uvarum in iis vineis strues, litteris eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante, novissime
Annaeo Seneca, principe tum eruditorum ac potentia, quae
postremo nimia ruit super ipsum, minime utique miratore
inanium, tanto praedii huius amore capto, ut non puderet
inviso alias et ostentaturo tradere palmam [eam], emptis
quadruplicato vineis illis intra decimum fere curae annum.
digna opera quae in Caecubis Setinisque agris proficeret, 52
quando et postea saepenumero septenos culleos singula
iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas, musti
dedere. ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitretur,
idem Cato denos culleos redire ex iugeribus scripsit,
efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre
mercatori, non in Rubrum litus Indicumve merces petitas
quam sedulum ruris larem.

---

3 opera **MDed.** pa **a.** | remmio palaemoni **Ded.** -mi -nis **M.** -miū (-mū **a**[1]) -nem **a** *edd. ante Rhen.* 4 mercaturus **M.** -toriis **d.** -torum **a.** -tum *edd. ante Rhen.* 6 notabilitas **M**[2]**D.** nut- **M**[1]. nobilitas **d** *edd. ante Rhen.* 7 maxime **M** *Detl.* 8 elegantior **M.** 10 pastinatis **Md** *edd. Gel.* fast- *r.* pastinatas *edd. ante Gel.* 13 non nemo **Md***v.* non neme *r.* nemo non *Gronovius.* 16 principe tum eruditorum (-tionis *edd. Gel.*) **M** *Detl.* principatum (-tu *edd.*) traditionis (-cio- **a**) *r edd. ante Gel.* | potentiae **Md** *Hard.* 17 ruit **M.** fuit *rv.* 19 *uncos ego posui.* ad **M.** eam *rv. cfr. Url. vind. n. 232.* 20 quadruplicando **M.** 24 arbitretur **M.** -raretur *rv.*

53 (6) Vino antiquissimo claritas Maroneo in Thraciae maritimae parte genito, ut auctor est Homerus. neque enim fabulosa aut de origine eius varie prodita consectamur, praeterquam Aristaeum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suavitate praecipua utriusque naturae sponte provenientis. Maroneum vicies tanto addito
54 aquae miscendum Homerus prodidit. durat etiamnum vis in eadem terra generi rigorque indomitus, quippe cum Mucianus ter consul ex iis qui nuperrime prodidere sextarios singulos octonis aquae misceri compererit praesens in eo tractu, esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. et Pramnio, quod idem Homerus celebravit, etiam nunc honos durat. nascitur Zmyrnae
55 regione iuxta delubrum Matris deum. in reliquis claritas generi non fuit alicui, anno fuit omnium generum bonitate L. Opimio cos., cum C. Gracchus tribunus plebem seditionibus agitans interemptus *est*. ea caeli temperies fulsit — cocturam vocant — solis opere natali urbis DCXXXIII, durantque adhuc vin*a* ea ducentis fere annis, iam in speciem redacta mellis asperi — etenim haec natura vinis in vetustate est — nec potari per se queant pervinci*v*e aqua, usque in amaritudinem carie indomita; sed ceteris vinis commendandis minima aliqua mixtura
56 medicamenta sunt. quod ut eius temporis aestimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur, ex his

---

1 antiquissimmo **M**. -ima *rv*. 2 maritimae **M**. -ma *rv*. | ut **M**d*v*. ue *r*. 3 fabulosa aut *v*. aut fab- **M**. fab- ut *r*. 6 tantum **M**. 7 etiamnum **M**. etiam *rv*. 10 octonis **M***Barb*. -ogenis *r edd. vett. Hard.* 14 regione *Barb*. relig- *ll. edd. ante Barb.* 15 bonitate *Url. vind. n. 235*. -tati **D**cd. -tas a*v*. 16 tribunus plebem d *codd. Gel.* -bis *ed. Bas.* tripliciter *r*. tri. pl. *edd. ante Bas.* 17 est *coni. Ianus. om. ll. v.* 18 *dist. Sill.* quam cocturam *v*. 19 DCXXXIII d *Hard.* DC (E D) XXXIIII *r edd. ante Hard.* | durantque *Sabellicus*. -atque *ll. edd. vett.* | adhuc—20 redacta *om.* c. 19 vina ea *Detl.* uinea *ll. edd. ante Barb.* -na *Barb.* 19. 20 *dist. ego.* 21 an ut nec? ne *edd. ante Barb.* 21 queunt *Barb.* 22 pervincive *coni. Sill.* prouinciae **D**. -ntię ac. //unciae d. sine provinciae *edd. ante Barb.* si non pervincat *Barb.* 25. p. 361, 1 ex his tamen *ll. v.* decies tantum *Kellerus de foenore vinario*

tamen usura multiplicata semissibus, quae civilis ac modica
est, in C. Caesaris Germanici fili principatu, annis CLX
singulas uncias vini constitisse nobili exemplo docuimus
referentes vitam Pomponii Secundi vatis cenamque quam
principi illi dedit. tantum pecuniarum detinent vini apo-
thecae. nec alia res maius incrementum sentit ad vicen- 57
simum annum maiusve ab eo dispendium, non proficiente
pretio. raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu,
singulis testis milia nummum. Viennenses soli picata sua,
quorum genera diximus, pluris permutare, sed inter sese 18
amore patrio, creduntur. idque vinum frigidius reliquis
existimatur in frigido potu.

5. (7) Vino natura est hausto accendendi calore viscera 58
intus, foris infuso refrigerandi. nec alienum fuerit com-
memorare hoc in loco quod Androcydes sapientia clarus
ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius co-
hibens: Vinum poturus, rex, memento bibere te
sanguinem terrae. cicuta hominis venenum est,
cicutae vinum. quibus praeceptis ille si obtemperavisset,
profecto amicos in temulentia non interemisset, prorsus
ut iure dici possit neque viribus corporis utilius aliud
neque voluptatibus perniciosius, si modus absit.

6. (8) ⟨1⟩ Genera autem vini alia aliis gratiora esse 59
quis dubitet, aut non ex eodem lacu aliud praestantius
altero germanitatem praecedere sive testa sive fortuito

Berol. 1859 p. 1. *an* XC HS tamen, usura *sqq.?*
1 caulis a. 2 anno a *Hard.* nummis *Pint.* 3 singulis *Barb.* | uini dv. uini ex a. uineae Do. vini eo *Url. chrest. p. 186.* *an* vini eius? | constitutis se (e D^2) Do. 5 detinent dv. dei in r. | vini *om.* d. 8 in nepotatu *codd. Gel.* (D?). -tus od. uini potatus a. importatis *edd. ante Gel.* 9 uiennenses dv. uienses r. 18 cicuta MdT *Politianus Barb. Hard.* sicut a D^{1}o. sicuti D^{2}a *edd. ante Bas.* sicut cicuta *ed. Bas.* | hominis M. -ni DdT *Barb. ed. Bas.* -num o *Hard.* *om.* a *edd. ante Bas.* | est homini a *edd. ante Bas.* 19 cicutae MaodT *Barb. Hard.* -te D^1. ita et D^2. cicuta, ita (sic *ed. Verc.*) et *edd. vett.* sic cicutae *ed. Bas.* | sic D^{2}a. | obtemperauisset Md^{2}v. -auit et D^{1}d^1. -auit ut (ut *e corr.*) a. -abit et o. -abit ut D^2. 21 posset M. aliud *om.* M. 22 neque aliud *edd. ante Sill.* 24 loco d. | aliud (-iut M) praestantius Mv. -ius -tior r.

eventu? quamobrem de principatu se quisque iudicem
60 statuet. Iulia Augusta LXXXII annos vitae Pucino vino rettulit acceptos, non alio usa. gignitur in sinu Hadriatici maris non procul Timavo fonte, saxoso colle, maritimo adflatu paucas coquente amphoras, nec aliud aptius medicamentis iudicatur. hoc esse crediderim quod Graeci celebrantes miris laudibus Praetetianum appellaverint ex
61 Hadriatico sinu. divus Augustus Setinum praetulit cunctis et fere secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis ab ea saliva. nascitur supra Forum Appi. antea Caecubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis sinu Amynclano, quod iam intercidit incuria coloni locique angustia, magis tamen fossa Neronis quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem incohaverat.

62 ⟨2⟩ Secunda nobilitas Falerno agro erat et ex eo maxime Faustiniano. cura culturaque id collegerat. exolescit haec quoque copiae potius quam bonitati studentium. Falernus ager a ponte Campano laeva petentibus Urbanam coloniam Sullanam nuper Capuae contributam incipit, Faustinianus circiter IIII milia pass*u*um a vico Caedicii, qui vicus a Sinuessa VI M pass*u*um abest. nec ulli nunc
63 vino maior auctoritas. solo vinorum flamma accenditur. tria eius genera: austerum, dulce, tenue. quidam ita distingunt, summis collibus Caucinum gigni, mediis

---

2 LXXXVI *Nipperdeius ad Tac. ann. V 1 coll. Cassio Dione LVIII 2.* 3 nam D². | alio usa *Gel.* alic usa Dd. aliquosa a. alii M. aquoso *edd. ante Gel.* | gignuntur M. 4 procul M. procul a *rv.* | saxoso M. -xeo *rv.* | colle Mdv. collo *r.* 7 Praetetianum *Sill. coll. Steph. Byz. s. v.* prausetianum M. praiti- d. praici- D. praeci- *r Hard.* pyctanum *edd. vett.* -non *Barb.* 13 incuria M. et inc- Ddv. et c- a. 17 faustiniano M. -stino Dd. -stini a. -stiano *v.* 17. 18 exsolescit M². -ecit M¹. excolescit d. exolevit *edd. ante Gel.* 18 haec M. hoc *rv.* | studentibus *Url. vind. n. 236.* 19 monte M. 20. 21 faustinianus M. -stianus autem *rv.* 21 ·IIII· milia passum a uico M. IIII prope a uico D². IIII (quattuor miliaria *v*) a uico prope *rv.* | caedicii M. -cio *Ianus coll. XI 241.* caedias D. ceadis d. cedias *rv.* 22 ·U· M passum M. VI D. VI milibus *r(?)v.* 23 solum *Barb.*

Faustinianum, imis Falernum. non omittendum autem nulli eorum quae celebrentur iucundum saporem uvae esse.

64 ⟨3⟩ Ad tertiam palmam varie venere Albana urbi vicina, praedulcia ac rara in austero, item Surrentina in vineis tantum nascentia, convalescentibus maxime probata propter tenuitatem salubritatemque. Tiberius Caesar dicebat consensisse medicos ut nobilitatem Surrentino darent, alioqui esse generosum acetum, C. Caesar, qui successit illi, nobilem vappam. certant Massica atque a monte Gauro Puteolos Baiasque prospectantia. 65 nam Falerno contermina Statana ad principatum venere non dubie, palamque fecere sua quibusque terris tempora esse, suos rerum proventus occasusque. iuncta iis praeponi solebant Calena et quae in vineis arbustisque nascuntur Fundana et alia ex vicinia urbis, Veliterna, Privernatia. nam quod Signiae nascitur austeritate nimia continendae utile alvo inter medicamina numeratur.

66 ⟨4⟩ Quartum curriculum publicis epulis optinuere a divo Iulio — is enim primus auctoritatem his dedit, ut epistulis eius apparet — Mamertina circa Messanam in Sicilia genita. ex his Potulana ab auctore dicta. illo cognomine proxima Italiae laudantur praecipue. est in eadem Sicilia et Tauromenitanis honos lagoenis pro Mamertino plerumque subditis.

67 ⟨5⟩ Ex reliquis autem a supero mari Praetutia atque Ancone nascentia, et quae a palma una forte enata palmensia appellavere, in mediterraneo vero Caesenatia ac Maecenatiana, in Veroniensi item Raetica Falernis tantum postlata a Vergilio, mox ab intimo sinu maris Hadriana,

---

1 faustinianum **M**. -stianum *rv*. 3 urbi vicina *om*. **M**. 8 C. **M**. Caius **a**(?)*v*. *om*. *r*. 9 a **M**. e *r*. ex *v*. 11 statiana **M**. *cfr*. *XXIII 36*. 12 esses **D**[1]. esset **D**[2]. | suos **M**. quod *r*. secundum quod *edd*. *ante Gel*. sicut *edd*. *Gel*. 13 calentia **a**. 15 ueliterna **Dd**. -ter **a**. -terrana **M**. -ternina *v*. 19 dedit **M** tribuit *rv*. 21 Potitiana *Detl*. *coll*. *§ 69*. 21. 22 dicta illo cognomine **d** *Ianus*. dic illo comine **Do**. dicta in loco **a***v*. 22 proxime **o**[1]**d**[1]. -mo *ed*. *Bas*. 23 lagenis **acd***v*. 29 postlata **dT** *Sill*. -tulata *r*. -thabita *v*. | ab intimo **d** *edd*. *Gel*. abtimo **Do**. optimo **a**. optima ab intimo *edd*. *ante Gel*.

ab infero autem Latiniensia, Graviscana, S*ta*toniensia.
68 Etruriae Luna palmam habet, Liguriae Genua. inter Pyrenaeum Alpesque Massilia gemino sapore, quando et condiendis aliis pinguius gignit quod vocat sucosum. *Bae*terrarum intra Gallias consistit auctoritas. de reliquis in Narbonensi genitis adseverare non est, quoniam officinam eius rei fecere tinguentes fumo, utinamque non et herbis ac medicaminibus noxiis. quippe etiam aloe mercator saporem coloremque adulterat.

69 ⟨6⟩ Verum et longinquiora Italiae ab Ausonio mari non carent gloria, Tarentina et Servitia et Consentiae genita et Tempsae, Ca*l*ab*ric*a Lucanaque antecedentibus Thurinis. omnium vero eorum maxime inlustrata Messalae Potiti salute Lagarina, non procul Gr*u*mento nascentia. Campania nuper excitavit novis nominibus auctoritatem sive cura sive casu ad quartum a Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, et in suo agro Trebulanis, alioqui semper
70 inter plebeia et Trifolinis gloriata. nam Pompeianis summum decem annorum incrementum est, nihil senecta conferente. dolore etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehend*u*ntur. quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est patriam terramque referre, non uvam, et supervacuam generum consectationem in numerum,
71 cum eadem vitis aliud aliis in locis polleat. Hispaniarum

1 latinensia a *edd. ante Barb. cfr. III 69.* | Graviscana *Barb. coll. III 51.* -icana *ll. edd. vett.* | Statoniensia *Barb. coll. III 52. II 209.* stoniensia acd. -sa D. stomensia *edd. ante Barb.* 4. 5 Baeterrarum *Hard.* bet- Dc *edd. Gel.* ueternarum a. et''rorum d. ceterano *ed. Ven.* Ceretano *Beroaldus.* 5 inter ac. 8 aloen *Barb.* | mercator Dd. -antur *rv.* 11 seruitia *ll.* -tiana *v.* 12 tempsae d *Barb.* -siae *r edd. ante Barb.* | Calabrica *ego.* ac babiae (babbiae Dd) *ll. Barb.* ac balbiae *edd. ante Barb.* ac Bari ac *Detl.* | ante cadentibus D. (Lucana quae) antecedunt *Detl.* 13 potiti ad *Ianus.* ponti *r.* pontia et *edd. vett.* potu et *codd. Barb.* 14 lagarina d *ed. Verc.* -ri *r.* -ris *edd. vett.* | Grumento *v.* grom- *ll.* 21 deprehenduntur *r.* -dantur D[1]. -datur D[2]a. -ditur d. dat c. 24 polleat d *codd. Gel.* polluat Dc[2]. -uit c[1]. pullulat a. -let *edd. ante Gel.* | Hispaniarum — p. 365, 2. 3 Italiae primis *aptius pertinere videntur ad finem § 68.*

Laeetana copia nobilitantur, elegantia vero Tarraconensia
atque Lauronensia et Baliarica ex insulis conferuntur Italiae
primis. nec ignoro multa praetermissa plerosque existima-
turos, quando suum cuique placet, et quocumque eatur
fabula eadem reperitur, divi Augusti iudiciorum ac palati 72
peritissimum e libertis censuram vini in epulas eius fa-
cientem dixisse hospiti de indigena vino novum quidem
sibi gustum esse eum atque non ex nobilibus, sed Caesa-
rem non aliud poturum. nec negaverim et alia digna esse
fama, sed de quibus consensus aevi iudicaverit haec sunt.
7. (9) Nunc simili modo transmarina dicemus. in 73
summa gloria post Homerica illa, de quibus supra diximus, 53 sq.
fuere Thasium Chiumque, ex Chio quod Ariusium vocant.
his addidit Lesbium E r a s i s t r a t i maximi medici auctoritas,
circiter CCCCL annum urbis Romae. nunc gratia ante
omnia est Clazomenio, postquam parcius mari condiunt.
Lesbium sponte suae naturae mare sapit. nec Timoliti 74
per se gratia ut vino, sed cuius dulci admixto reliquorum
duritia suavitatem accipiat, simul et aetatem, quoniam
vetustiora protinus videntur. ab his dignatio est Sicyonio,
Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico.
in Aegypto hoc nascitur tribus generibus uvarum ibi no- 75
bilissimis, Thasio, *ae*th*h*alo, peuce. post haec auctoritas
hippodamantio, Mystico, cantharitae, prot*r*opo Cnidio, Cata-

---

1 Laeetana *ego cum Huebnero Hermae I p. 341. cfr. III 22.* Laletana *Sipontinus (ap. Barb.) e Mart. epigr. I 26, 9. VII 53, 6.* laset- **od**. lasitania **D**[1]. -ana *r*. Lusitana *edd. vett.* | elegantia *v*. -tare **o**. -tere **D**. -t̄ hę **a**. -ture **d**. 4 cuique genti **dT**. 8 ęque **a**. 10 iudicaverit *Url. vind. n. 237.* -rint *ll. ed. Gel.* -runt *edd. ante Gel.* 13 ariusium (-ss- **o**) **Dod** *ed. Gel.* arus- **a** *ed. Ven.* arvis- *Beroaldus.* 14 lesutum **o**. Erasistrati — vinum murrinam (*§ 92 extr.*) *desunt in* **o**. 15 CCCCL **adT** *edd. ante Bas. Hard.* CCCC.I. **D**. DC *ed. Bas.* | anno **Da** *edd. ante Bas. Detl. cfr. § 97 extr.* 17 timoliti **T** *codd. Gel. Detl. cfr. V 110.* tym- **ad**. -lyti **D**. Tmoliti *ed. Gel.* Tmolio *edd. ante Gel.* 18 dulci (-cis **a**) admixtio **Da**. 21 sebennitico **d** *edd. ante Bas.* -entico **a**. 22. 23 nobilissimis **dT** *Sill.* -lis *r*. -lius *edd. ante Gel.* -le *edd. Gel.* 23 aethalo, peuce *edd. Gel.* & allo peuce (-cem **D**) *ll.* et alopece *edd. ante Gel.* 24 protropo *Barb.* -topo *ll. edd. ante Barb.*

cecaumenitae, Petritae, Myconio. nam Mesogiten capitis
dolores facere compertum est, nec Ephesium salubre esse,
quoniam mari et defruto condiatur. Apamenum mulso
praecipue convenire dicitur, sicut Praetutium in Italia.
est enim et haec proprietas generum. dulcia utique inter
76 se non congruunt. exolevit et protagion, quod Italicis
proximum fecerant Asclepiadis scholae. Apollodorus
medicus in volumine quo suasit Ptolemaeo regi quae vina
biberet Italicis etiam tum ignotis laudavit in Ponto Nasper-
ceniten, mox Oreticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten
et quod cunctis praetulit Peparethium, sed minoris famae
esse dixit, quoniam ante sex annos non placeret.
77 8. (10) Hactenus bonitas vini nationibus debetur.
apud Graecos cura clarissimum nomen accepit, quod appel-
laverunt bion, ad plurimos valitudinum usus excogitatum,
23, 53 ut docebimus in parte medicinae. fit autem hoc modo:
uvae paulum ante maturitatem decerptae siccantur acri
sole, ter die versatae per triduum, quarto exprimuntur,
78 dein *in* cadis sole inveterantur. Coi marinam aquam lar-
giorem miscent a servi furto origine orta sic mensuram
explentis, idque translatum in album mustum leucocoum
appellatur. in aliis autem gentibus simili modo factum
tethalassomenon vocant, thalassiten autem vasis musti
79 deiectis in mare, quo genere praecox fit vetus*tas*. nec
non apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi
rationem Cato demonstravit, super cetera in sole qua-
driennio maturandum praecipiens. Rhodium Coo simile

---

4 Praetutium *v.* -tuitium **d.** -totium **D.** -cocium **a.** 5 ut dulcia **a** *edd. ante Sill.* 6 congruuntur **a**^{1}. -uant *edd. ante Sill.* 7 proxima fecerat **a.** 10 Oreticum (*vel* Oreot-) *Hard.* oroet- **ad** *edd. ante Hard.* oroaet- **D.** 11 peparethium *cod. Chiff. Hard.* preparentium **ad.** praep- **D** *edd. ante Hard.* 14 cura *Hard.* curę **d** *codd. Barb.* cure **D.** iure **a***v.* *cfr. § 62. 53 et XXIII 53.* 19 in *Hard. om. ll. edd. ante Hard.* 21 expellent **a**^{2}. -lant **a**^{1}. | idque translatum **a***v.* quę translâta *r.* leucocoum **Da**(?) *cod. Chiff. Hard.* -cocum **d.** -cochrun *edd. rett. Lugd.* -rum *ed. Bas.* -cochin *ed. Verc.* 24 uetustas *edd. Gel.* -tus **Dd.** -tum **a.** et vetustius *edd. ante Gel.* 26. 27 quadriduo *coni. Dal. e Catone 112, 3.* biennio *Barb.* triduo *Pint.*

est, Phorineum salsius Coo. omnia transmarina septem annis ad vetustatem mediam pervenire existimantur.

9. (11) Vinum omne dulce minus odoratum, quo 80 tenuius eo odoratius. colores vinis quattuor: albus, fulvus, sanguineus, niger. psithium et melampsithium passi genera sunt suo sapore, non vini, Sc*y*b*e*lites vero mulsi in Galatia nascens, et Hal*u*ntium in Sicilia. nam siraeum, quod alii hepsema, nostri sapam appellant, ingeni, non naturae, opus est musto usque ad tertiam mensurae decocto. quod ubi factum ad dimidiam est, defrutum vocatur. omnia in adulterium mellis excogitata, sed priora uva terraque constant. passum a Graeco Cilicium probatur et Africum. 81 et in Italia finitimisque provinciis fieri certum est ex uva quam Graeci psithiam vocant, nos apianam, item scripulam, diutius *uvis* in vite sole adustis aut ferventi oleo. quidam ex quacumque dulci, dum praecocta, alba, faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tunsasque leniter exprimunt. dein quantum expressere ad- 82 iciunt vinaceis aquae puteanae, ut et secundarium passum faciant. diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant, premunt — et hoc genus ante cetera laudant — ac simili modo aqua addita secundarium faciunt. medium 83

---

1 phorineum **adv**. phorme- **D**. -maeum **M**. | coo **D***v*. coon **ad**. *in* **M** *litterae evanuerunt*. | transmarina vina *Ianus*. | septem **M**. septem in (uel in **a** *Hard*.) sex *r edd. ante Bas. Hard*. septem aut sex *ed. Bas*. 5 et **Dad***v*. uel **M**. 6 Scybelites *coni. Dal. e Galeno*. Scybil- *Hard*. .cib.....s **M**. ciscibilites **DdT**. cisib- *edd. ante Hard*. ciuilitas **a**. 7 Haluntium *ego*. *an* -tinum? halyntium **MD** *edd. Gel*. halint- **d**. alint- **a**. Aluntium *Hard*. balincium *edd. ante Gel*. | siraeum **Dad** *Barb*. psitaeum **M**[1]. psith- **M**[2]. syreum *edd. ante Barb*. 9 tertiam **M**. tertiam partem *rv*. 10 uocatur **M**. -amus *rv*. 11. 12 constat **M**. 12 graeco **M***r edd. ante Barb*. Cretico *Barb. e Diosc*. (?). 13 et in **M***rv*. id in *Detl*. 14 psithiam **M**. sticam **Dd** *edd. ante Hard*. sticham **a** *Hard*. | appianam **D** *ed. Ven*. apinam **M**. | scripulam **M**. scirp- *r edd. ante Barb. Sill*. -la *Barb*. 15 uvis *coni. Sill. om.* **M***rv*. | uuis adustis *vet. Dal. edd. ante Gel*. | aut ferti oleo **D**[1]. adferunt dolio **a**. 16 praecocta **Dad***v*. -cotu **M**. -cocua *Felsius p. 30. an* praecoci? 19 passum **M***v*. pastum *r*.

inter dulcia vinumque est quod Graeci aigleucos vocant,
hoc est semper mustum. id evenit cura, quoniam fer-
vere prohibetur — sic appellant musti in vina trans-
itum —; ergo mergunt e lacu protinus in aqua cados,
donec bruma transeat et consuetudo fiat algendi. est
etiamnum aliud genus per se, quod vocat dulce Narbo-
nensis provincia et in ea maxime Voconti. adservatur eius
84 gratia uva diutius in vite pediculo intorto. ab aliis ipse
palmes inciditur ad medullam, ab aliis uva torretur in
tegulis, omnia ex helvennaca vite. his adiciunt aliqui
quod vocant diachyton uvis in sole siccatis loco cluso per
dies septem in cratibus, totidem pedes a terra alte, nocti-
bus ab umore defensis, octavo die calcatis. ita fieri optimi
85 odoris saporisque. e dulci genere est et melitites. distat
a mulso, quod fit e musto cum quinque congiis austeri
musti congio mellis et salis cyatho subfervefactis, austerum.
sed inter haec genera poni debet et protropum. ita
appellatur a quibusdam mustum sponte defluens ante quam
calcentur uvae. hoc protinus diffusum in lagonis suis
defervere passi, postea in sole XL diebus torrent aestatis
secutae ipso canis ortu.

86 **10.** (12) Non possunt iure dici vina quae Graeci
deuteria appellant, Cato et nos loram, maceratis aqua
vinaceis, sed tamen inter vina operaria numerantur. tria
eorum genera: decima parte aquae addita quam musti ex-
pressa sit, et ita nocte ac die madefactis vinaceis rursus-
que prelo subiectis. alterum, quomodo Graeci factitavere,
tertia parte eius quod expressum sit addita aquae ex-

---

1 aigleucos T *Hard. cum Pint.* -ces *edd. ante Hard.* agleucos ad. -ueos D. gleucos M. 2 cura *om.* M. 4 cados aqua (*om.* in) M. 6 genus M. genus eius *rv.* | per se Mrr. passi *Detl. cfr. luc. p. 122.* 7 uoconti M. -tii *ed. Gel.* -tis r *edd. ante Gel.* 9 ad M. in *rv.* 11 diachyton *v.* -chiton d. -cymton M. dyachiaton *r.* | solo M. 12 a terra M*v.* ad terram *r.* 13 ab umore M. a rore *rv.* | ab octauo M. 14 e M. *om. rv.* | dulcique a. -ci e *v.* 17 poni debet M potui debeo Dd. ponere debeo a. potuum ponere debeo *v.* 19 in lagonis M. lagenis (-oe- D) *rv.* 25 genera *om.* M. quam MD *edd. ante Bas.* quae ad *ed. Bas. cfr. nov. luc. p. 53.*

pressoque decocto ad tertias partes. tertium est faecibus vini expressum, quod faecatum **Cato** appellat. nullum ex his plus quam annui usus.

11. (13) Verum inter haec subit mentem, cum sint 87
genera nobilia, quae proprie vini intellegi possint, LXXX fere in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiae esse, praeterea longe ante cunctas terras. et hinc deinde altius cura serpit non a primordio hanc gratiam fuisse, auctoritatem post DC urbis annum coepisse.

12. (14) Romulum lacte, non vino, libasse indicio 88
sunt sacra ab eo instituta, quae hodie custodiunt morem. Numae regis Postumia lex est: **Vino rogum ne respargito.** quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. eadem lege ex inputata vite libari vina diis nefas statuit, ratione excogitata ut putare cogerentur alias aratores et pigri circa pericula arbusti. **M. Varro** auctor est Mezentium Etruriae regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede quod tum in Latino agro fuisset.

13. Non licebat id feminis Romae bibere. invenimus 89
inter exempla Egnati Maetenni uxorem, quod vinum bibisset e dolio, interfectam fusti a marito, eumque caedis a Romulo absolutum. **Fabius Pictor** in annalibus suis scripsit matronam, quod loculos in quibus erant claves cellae vinariae resignavisset, a suis inedia mori coactam, **Cato** 90
ideo propinquos feminis osculum dare ut scirent an temetum olerent. hoc tum nomen vino erat, unde et temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiavit mulierem

---

2 faecatum d*v*. fac- M. paec- D. pecc- a. | nulli ad*v*. 3 anno a*v*. 5 proprie ad[2]*v*. -iae D. -ia M. *om.* d[1]. | ·LXXX· M. 7 praeterea longe M. lo- praet- *edd. ante Hard.* lo- propt- r *Hard.* 8. 9 auctoritate uerum d. -tas est a. 11 *an* hodieque? 12 Postumia *Barb.* postumi a[2] *edd. ante Barb.* -me a[1]. portumi Dd. 16 M. *om.* D. 17 medentium d. 21 metenni Dd *Detl.* m&entini a *edd. vett.* mecenii *ed. Bas. cfr. Val. Max.* (*et Iul. Par.*) *VI 3, 9.* 24. 25 uinariae cellae a*v*. 26 dari d. duris sed D. 27 nomen uino erat unde d*v*. -enu innerat unde D[1]. nomine in uerecundia a. roma monuerat unde D[2]. 27. 28 temulentia d*v*. tum- D. temulenta a.

videri plus vini bibisse quam valitudinis causa viro insciente et dote multavit. diuque eius rei magna parsi-
91 monia fuit. L. Papirius imperator adversus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Iovi pocillum vini. denique inter dona sextarios *lactis* datos invenimus, nusquam vini. idem Cato cum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho rediit, non aliud vinum bibit quam rem*ig*es, in tantum dissimilis istis qui etiam convivis alia quam sibimet ipsis ministrant aut procedente mensa subiciunt.
92 (15) Lautissima apud priscos vina erant m*u*rrae odore condita, ut apparet in Plauti fabula quae Persa inscribitur, quamquam in ea et calamum addi iubet. ideo quidam aromatite delectatos maxime credunt. sed Fabius Dossennus his versibus decernit:

Mittebam vinum pulchrum, murrinam,

et in Acharistione:

Panem et polentam, vinum murrinam.

93 Scaevolam quoque et L. Aelium et Ateium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit:

Quod si opus est, ut dulce promat *ind*idem,
e*c*quid habet? — Roga*s*?
Murrinam, passum, defrutum, mella...,

quibus apparet non inter vina modo murrinam, sed inter dulcia quoque nominatum.
94 14. (16) Apothecas fuisse et diffundi solita vina anno

---

5 lactis *v. om. ll.* 7 uinum bibit *cod. Dal. Sill.* uinum inquit (-id D) bibit (uiuit d) *ll.* inquit, vinum bibi *v.* | remiges *v. cfr. Frontini strat. IV 3, 1.* remeans *ll.* 10 murrae *Sill. cfr. § 107.* myrrhae d*v.* myre D. miro a*Barb. edd. Verc. Bas.* 13. 14 dossennus D² d *Hard.* (M *in ind. libri*). dos- *edd. vett.* -emnus *ed. Verc.* dorsennus D¹ *ed. Bas.* doscennius a. 15 murrinam D d *edd. ante Bas. Sill.* -na a. murinam *ed. Bas.* murrhinam *ed. Lugd.* 17 uinum a*v.* uisum D d. 18 L. Aelium *van Heusde de Aelio Stilone p. 77.* laelium D *edd. ante Brot.* leliū a e d. Aelium *Pint. Brot.* 20 opus siet o *Hard.* | promant *ll. edd. ante Bas.* | indidem *ed. Bas.* idem d *edd. ante Bas.* id est r. ecquid *v.* et quid d *ed. Verc.* et qui D o. que a. | habet *ed. Bas.* habeat a d. -eant *edd. ante Bas.* habitat r. | rogas *ed. Bas.* ... *ll. edd. ante Bas.* 22 pāssitum D o.

DCXXXIII urbis apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intellegente suum bonum Italia. nondum tamen ista genera in claritate erant. itaque omnia tunc genita unum habent consulis nomen. sic quoque postea diu trans- 95
marina in auctoritate fuerunt et ad avos usque nostros, quin et Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico versu:

Quinque Thasii vini depromam, *b*ina Falerni.

P. Licinius Crassus L. *Iu*lius Caesar censores anno urbis conditae DCLXV edixerunt, ne quis vinum Graecum Amineumque octonis aeris singula quadrantalia venderet. haec enim verba sunt. tanta vero Graeco vino gratia erat ut singulae potiones in convictu darentur.

(17) Quibus vinis auctoritas fuerit sua *iuven*ta, M. 96
Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem numquam lautum convivium vidit, in quo plus semel Graecum vinum daretur. ipse cum rediit ex Asia, milia cadum congiarium divisit amplius centum. C. Sentius, quem praetorem vidimus, Chium vinum suam domum inlatum dicebat tum primum, cum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super $\overline{X}$ cadum heredi reliquit. hactenus Varro. **15.** quid? non et Caesar dictator 97
triumphi sui cena vini Falerni amphoras, Chii cados in

---

1 indubitato d*v*. -tatu D. & ind- o. in consulatu a. | Opimiani *v*. opti- *ll*. 2 intellegente *v*. -tes *ll*. | Italia *v*. -li a. -liae *r*. 6 comici a *Hard*. 7 versu Anaxipolis Thasii *vet. Dal. edd. ante Gel.* (*insertum ex ind. libri*). 8 *an* quina? | vini inde *edd. ante Hard.* | bina Falerni *Hard.* uina fal- D². uini fal- *r*. Fal- bina *edd. ante Hard.* 9 L. Iulius *edd. Gel.* l. icilius a. licilius *r*. L. *edd. ante Gel.* 10 DCLXV D *cod. Chiff. edd. ante Bas. Hard.* DLXV *r*(?) *Brot. coll. XIII 24.* DCLXXV *ed. Bas.* 11 amineumque *v*. ammi- D²d. aminiumque a. ammi- *r*. 13 conuictu d *ed. Gel.* quo uectu D. -to o. uno uictu a. uno conv- *edd. ante Gel.* 14 sua iuventa *ego. cfr. XXXV 147. XVII 5.* sua in mensa *ll.v*. 18 cadum in congiarium a *Hard.* cadum congiariorum *ed. Gel.* cadorum congiorum *edd. ante Gel.* cong- *om. ed. Verc.* 19 centum *om.* Dd.
22 $\overline{X}$ *Detl.* X D *edd. ante Bas.* decem M *ed. Bas.* decem milia *r*(?) *edd. Gel.* 24 triumphis uicenas Md. *an recte?*

convivia distribuit? idem Hispaniensi triumpho Chium et Falernum dedit, epulo vero in tertio consulatu suo Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum, quo tempore primum quattuor genera vini adposita constat. postea ergo reliqua omnia in nobilitatem venere et circiter DCC urbis annum.

98 **16.** (18) Itaque non miror innumerabilia paene genera ficticii reperta multis ante saeculis, quae nunc dicemus, omnia ad medicinae usum pertinentia. omphacium
12, 130 quo modo fieret, propter unguenta diximus priore libro. fit e labrusca, hoc est vite silvestri, quod vocatur oenanthinum, floris eius libris duabus in musti cado maceratis. post dies XXX utuntur. praeter hoc radix labruscae, acini
99 coria perficiunt. hi paulo post quam defloruere singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. pars eorum aestu moritur prius quam reliqua, quae solstitiales dicuntur. universi numquam maturescunt, et si prius quam tota inarescat uva incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit uvas adpetendi.

100 (19) ⟨1⟩ Ficticiorum primum fit ex ipso vino quod vocant adynamon hoc modo: albi musti sextarii XX, aquae dimidium fervent, donec excoquatur aquae mensura. alii marinae sextarios X, tantundem pluviae, in sole XL diebus torrent. dant aegris quibus vini noxiam timent.

---

4 reliqua MD²d. liqua D¹e. alia av. 5 uenere et Ma. -re Dc. -runt et d. -runt *v. cfr. Felsius p. 37. luc. p. 110 n. 64.* 6 miror M*Barb.* minor Dcd. -ora a *edd. ante Barb.* 11 floris M(D?). -res *rv.* | maceratis Dc²ad. -tos c¹. ceratis M¹ cela- M². macerati *v.* 12 *dist. ego.* | utuntur M. utantur D mutantur (*ortum ex* ututantur) *rv. cfr. de argumento Diosc V 33, de dictione Plin. XV 60. Colum. XII 56, 4. 46, 5. 49, 2 Pall. Rut. III 31, 1.* | et acini *v. sed cfr. Felsius p. 28.* 15 defluere ac. 15 gelidissima per se eorū ut M. | pers M¹. 16 quae M. qua acd. qui (D?)*v. cfr. luc. p. 84.* 18 inarescat MT. ma- d. marce- ac *Hard.* maturescat D *edd. ante Hard.*

21 adynamon M*Barb. e Diosc. V 13.* adsy- Da. assy- d adsi- c. assi- *edd. vett.* | sextarii *v.* -iis MDad*Sill.* -ios c. 22 feruent M. *cfr. nov. luc. p. 48.* -et *rv.* | excoquantur M. 23 ex sole M. 24 noxiam M(D?) *ed. Gel.* noxam dT *edd. ante Gel.* innoxiam ac.

⟨2⟩ Proximum fit e milii semine maturi cum ipsa 101
stipula libram quadrantem in congios duos musti macerato
et post septimum mensem transfuso. ex loto arbore, fru- 13, 106
tice, herba dictum est ubi quaeque fierent.

⟨3⟩ Fiunt et e pomis quae dicemus interpretationibus 102
non nisi necessariis additis, primumque e palmis, quo
Parthi, Indi utuntur et oriens totus, miti*o*rum, quas vocant
chydaeas, modio in aquae congiis tribus macerato ex-
pressoque. sic fit et sycites e fico, quem alii pharnuprium,
alii trochin vocant, aut si dulce esse non libeat, pro aqua
tantundem vinaceorum adicitur. e Cypria fico et acetum
fit praecellens atque Alexandrino quoque melius. vinum 103
fit et e siliqua Syriaca et e piris malorumque omnibus
generibus — sed e Punicis rhoiten vocant — et e cornis,
mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. hi muste
madidi exprimuntur, superiora per se mitia. myrtiten 104
Cato quemadmodum fieri docuerit mox paulo indicabimus, 15, 123
Graeci et alio modo. ramis teneris cum suis foliis in
salso musto coctis, tunsis, libra*m* in tribus musti congiis
defervefaciunt, donec duo supersint. quod ita e silvestris
myrti bacis factum est myrtidanum vocatur. hoc manus
tinguit.

---

1 milii **M***v*. -ius d. -io *r*. | maturi **MD**d. -ro *rv*. 2 macerato **M** *edd. Gel.* -tos D²d. -tor D¹e. -tur a. -rant *edd. ante Gel.* 4 uti *edd. ante Detl.* 6 primumque **M** *Gel.* ei *add. edd. ante Barb.* -usque *r*. proximumque ei *Barb.* 7 totus **M***v*. motus *r*. | mitiorum *Pint. Ianus.* -iarum **M**. -earum *r*. maritimarum *edd. ante Barb.* maturarum *Barb. e Diosc. V 40.* 8 thydeas **M**. cydeas d. cycleas *edd. ante Barb.* 9 pharnuprium **M**. parnuprinum **D**. -imum *r*. palmiprunum *edd. ante Barb.* palmiprimum *Barb.* 10 trochin **M**. trocin *r edd. ante Barb.* catorchiten *Barb. e Diosc. V 41.* 13 e *om.* **M**. | et e **M**d*v*. e et **D**. e *r Sill.* 14 rhoiten **M** *ed. Bas. cfr. Diosc. V 34.* -ton **D**ad *edd. ante Bas.* rhioton e. 17 fieri docuerit **MD**cd *Gel.* fierit a. fecerit *edd. ante Gel.* 19 salso **M**. salmo d. psalmo D¹e². palmo *r*. albo *v*. | coctis **M**. decoctis *rv*. *an* in sole [*om.* musto] siccatis? *cfr. Colum. XII 38, 1. Diosc. V 36. 37. Cato 125. Pall. Rut. III 31, 1.* | tunsi **M**. tusi **D**d. | libram *ed. Bas.* -ra **M***r edd. ante Bas.* 20 deferuere faciunt a *edd. ante Hard.* | ita e **M**. item D²d. ite D¹. ita *rv*. 21 manus **M***rv*. capillos *Cornarus e Diosc. V 36. an* canos?

105 ⟨4⟩ Ex his quae in hortis gignuntur fit vinum e radice asparagi, cunila, origano, api semine, habrotono, mentastro, ruta, nepeta, serpyllo, marruvio. manipulos binos condunt in cadum musti et sapae sextarium et aquae
106 marinae heminam. e napis fit duum denariorum pondere in sextarios binos musti addito, item e scillae radice. inter flores ex rosae foliis tusis in linteolo in mustum collatis cum ponduscolo, ut sidat, X̶ L pondere in sextarios musti vicenos. *vetant* ante tres menses vas aperiri. item nardo Gallico et aliud e silvestri.
107 ⟨5⟩ Aromatiten quoque invenio factitatum tantum non
92 unguentorum compositione, primo ex murra, ut diximus, mox et nardo Celtico, calamo, bitumine, offis in mustum aut dulce vinum deiectis, alibi calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamo, croco, palma, asaro,
108 similiter in offa. apud alios nardi etiam et malobathri selibris in musti congios duos additis, qualia nunc quoque fiunt pipere et melle addito, quae alii condita, alii piperata appellant. invenitur et nectarites ex herba quam alii *h*elenion, alii Medicam, alii symphyton, alii Idaeam,

2 asparagi **M**. -go *rv*. 4 condunt—6 binos *om.* **M**. 4 musti **d***v*. -tum *r*. 6 e scillae **M** *edd. Gel.* -la *ed. Bas.* e sciliae **Dcd**. esculi e **a**. e scylla *edd. ante Bas.* 7 ex **Md**(**D**?) *ed. Gel.* & **ac** *edd. ante Gel.* | tusis **M***v*. usus *r*. | collatis **acd** *edd. vett. Hard.* colatis **D** *ed. Verc.* Galatis **M**. chalatis *Gronovius*. 8 X̶ L. **M**. XL *rv*. | pondere **M***r*. po- denariorum (**d**?) *r*. 9 vetant *ego nov. luc. p. 39.* nec **M***rv*. | uas aperiri **M**. uase aperto *rv*. 9. 10 nardo gallico **M**. e na- Ga- *Barb.* in agro caligo (-ido *ed. Parm.*) *r edd. ante Barb.* 11 tantum non **Dacd** *edd. Gel.* non tantum *edd. ante Gel.* non **M**. Romae *Detl.* 13 bitumine **MDacd** *edd. ante Barb.* aspalatho *Barb. e Diosc. V 64. cfr. nov. luc. p. 49.* | mustum **Ma***v*. fustum **Dc**. fusum **d**[1]. usum **d**[2]. 14 deiectis **M** *Pint. Hard.* defe- *r*. dese- *edd. ante Hard.* | alibi **M**. alii de **a** *edd. ante Gel. Hard.* alio de *r*. aliud e *edd. Gel.* 15 casia **M***v*. cassia *r*. | asaro *Barb. e Diosc. l. l.* aca- **MDc**. aga- **a** *edd. ante Barb.* ca- **d**. 16 in offa **dT**. in offas **M**. et offa *rv*. | nardo **M**. | etiam **M**. *om. rv*. 17 musti **Md***v*. -to *r*. 19 appellant—20 helenion *om.* **M**. 20 helenion *Barb. e Diosc. V 66.* mel- **D**. menelion *r*. menal- *edd. ante Barb.* | alii idaeam **ac** *ed. Bas.* alii deam **Dd** *edd. ante Barb.* deam **M**. alii idem *Barb.*

alii Orestion, alii nectariam vocant, radice ponderis ✕ L in sextarios sex musti addita similiter in linteo. ex ceteris 109
herbis fit absinthites in XL sextariis musti absinthi Pontici libra decocta ad tertias partes vel scopis absinthi in vinum additis. similiter hyssopites e Cilicio hyssopo unciis tribus in duos congios musti coiectis aut tusis in vinum. fiunt utraque et alio modo, circa radices vitium sato. sic 110
et elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. sic fit et scammonites, mira vitium natura saporem alienum in se trahendi, quare et salicem redolent Patavinorum in palustribus vindemiae. sic et elleborum seritur in Thaso aut cucumis silvester aut scammonia, quod vinum p*h*thorium vocatur, quoniam abortus facit.

⟨6⟩ Fit et ex herbis, quarum naturae suo loco di- 111
centur: e stoechade et radice gentianae et tragorigano et dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, thymo, mandragora, iunco. vocarunt et scyzinum et itaeomelin et lectisphagiten, quorum iam oblitterata ratio est.

⟨7⟩ E fruticum vero genere cedri utriusque, cupres- 112
sus, laurus, iunipiri, terebinthi, cal*a*mi, lentisci bacae aut

---

1 alii orestion **MDd** *Sill.* alit orestium **c.** orestium **a.** -stin *edd. ante Barb.* et horestion *Barb.* | ✕ L **M.** *an* IIL*? cfr. Diosc. V 49.* (*Plin. XII 49 p. 291, 16*). 5 e cilicio **M** *Barb.* e licio **Dd.** e Lycio *edd. ante Barb.* salicio **a.** *om.* **c.** | hyssopo *om.* **c.** 6 unum **d**[1] *Hard.* 8 ueratro **M***v.* aerato **D.** er- *r.* 9 uera **M.** | alieni **M.** 10 quare **M.** qualem *rv.* | silicem **M.** salicum *edd. ante Ianum.* 12. 13 phthorium *codd. Barb. ed. Gel.* ptho- **Md.** itho- **Dc.** ito- **a.** ectromatium *edd. ante Gel.* 14 et *om.* **M.** 15 e stoechade et *Barb. e Diosc. V 52.* e stoch- et **M.** Est et ocha de (ochode **D**) *r edd. ante Barb.* | tragorigano *ed. Verc. cfr. XX 176. Diosc. V 55.* -iano *edd. vett.* -iganiodo **M.** traguritano *r.* 16 elelisphaco **M** *Barb. e Diosc. V 71.* elebis phagora (fag- c) *r.* elebi *edd. ante Barb.* | panace acoro thymo **MDac** *Ianus.* pan- ac- conyza thymo *Barb.* panacea corinthimo **d.** -cea spagora cor- *edd. ante Barb.* 17 ithyzinum **M.** sycinum *edd. ante Gel. an* scythicinum (*cfr. Theophr. h. pl. IX 13, 2.*) *vel* xyridinum (*cfr. Diosc. IV 22*)*?* | itaeomelin **M** *r ed. Gel.* ithacom- *edd. ante Gel. an* Idaeomelin*? cfr. § 108. XXVII 93. Diosc. IV 44.* 18 lētisphagiten **M.** 19 e **Md.** ex *edd. ante Gel.* et *r edd. Gel.* | uero **Md***v.* uero a **Dc.** uerum a **a.** 20 pinipiri **a.** iuniperi, pini, piri *edd. ante Gel.* | tere-

lignum recens in musto decocuntur, item chamelaeae et chamaepityis, chamaedryis lignum. eodem modo et ex flore, in congium musti decem X pondere addito.

113 17. (20) Fit vinum et ex aqua ac melle tantum. quinquennio ad hoc servari caelestem iubent. alii prudentiores statim ad tertias partes decocunt et tertiam veteris mellis adiciunt, deinde XL diebus canis ortu in sole habent. alii diffusa ita decimo die obturant. hoc vocatur hydromeli et vetustate saporem vini adsequitur, nusquam laudatius quam in Phrygia.

114 (21) Quin et acetum melle temperabatur. adeo nihil intemptatum vitae fuit. oxymeli hoc vocarunt, mellis decem libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquae pluviae sextariis quinque suffervefactis deciens, mox elutriatis atque ita inveteratis. omnia ab Themi-
115 sone summo auctore damnata. et Hercules coactus usus eorum videri potest, nisi si quis naturae opus esse credit aromatiten et ex unguentis vina composita, aut ut biberentur genuisse eam frutices. ita sunt cognitu iucunda sollertiae humanae nomine omnia exquirentis. nihil quidem ex his anno durare, praeterquam quae vetustate ipsa fieri
101 diximus, et plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

116 18. (22) Sunt et in vino prodigia. dicitur in Arcadia fieri quod fecunditatem feminis inportet, viris rabiem, at in Achaia maxime circa *Ceryniam* abigi partum vino,

---

binthi calami *Barb.* -benthi callen **M.** -binthini challin (callim **d**) *r.* -thi callini *edd. ante Barb.* -thi, in Gallia *Hard.*
2 chamaepityis *Ianus.* -phyis **M.** -pythiis **d.** -pitus **ac** (**D**?). -tyos *v.* | chamaedryis *Ianus.* -rys **M.** -rysis **d.** -risis *r.* et -ryos *v.* | *dist. ego luc. p. 37 n. 21.* | et *del.* **M**². 5 alii **M.** aliqui *rv.* 12 uita **a.** in uita *edd. ante Gel.* 14 sextariis *Beroaldus.* -ius **D**¹. -ios *r ed. Ven.* | sufferuere factis **a.** 15. 16 themisone **d** *Beroaldus. cfr. index libri.* -ssone **D.** -sione **a** *ed. Ven.* -ssione **o.** 19 ita **d.** ista *rv.* 19. 20 solertia **ar.**
20 humanae *ego.* -ne **od.** -na **Da.** -ni *v. cfr. XVII 267.* | nomine **Dod.** hom- **a.** animi *v.* | exquirenti **a.** -te *v.*
26 achaia **dv.** athia *r.* | Ceryniam *ego coll. Theophr. h. pl. IX 18, 11. Paus. VII 25, 3.* Car- *Barb.* chariniam *ll. edd. ante Barb.*

atque etiam si uvam edant gravidae, cum differentia in gustatu non sit. Troezenium vinum qui bibant negantur 117 generare. Thasos duo genera vini diversa facere proditur, quo somnus concilietur, alterum vero quo fugetur. apud eosdem vitis theriaca vocatur, cuius et vinum et uva contra serpentium ictus medetur; liba*n*odes turis odore, ex qua dis prolibant. e diverso aspendios damnata ab aris, ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thasiam uvam Aegyptus vocat apud se praedulcem quae solvit alvum. est contra Lycia quae soluta*m* firmat. Aegyptus et ecbolada habet abortus facientem. vina in apothecis canis 118 ortu mutantur quaedam posteaque restituuntur sibi. sic et mari navigato, cuius iactatus his quae duraverint tantum vetustatis adicere sentitur, quantum habuerint.

19. (23) Et quoniam religione vita constat, prolibare 119 diis nefastum habetur vina — praeter inputatae — vitis 88 fulmine tactae quamque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus calcata et quod circumcisis vinaceis profluxerit, aut superne *de*ciduo inmundiore lapsu aliquo polluta, item Graeca, quoniam aquam habeant. vitis ipsa quoque manditur decoctis caulibus summis, qui et condiuntur in aceto ac muria.

(24) Verum et de apparatu vini dixisse conveniat, cum 120 Graeci privatim ea praecepta condiderint artemque fecerint, sicut Euphronius et Aristomachus et Commiades et Hicesius.

Africa gypso mitigat asperitatem nec non aliquibus partibus sui calce. Graecia argilla aut marmore aut sale

---

3 Thasios *edd. ante Hard.* *propter* apud eosdem (*v. 5*). *an* apud quosdam? *cfr. Pall. Rut. III 28.* 4 unum quo *edd. ante Sill.* *cfr. VII 49. Noltenius p. 22.* 6 libanodes *ego.* -adeos d *edd. ante Barb.* -adeor *r.* -aneos *Barb.* -anios *ed. Gel.* -adios *Ianus.* 7 ab aris d *Sill.* anaris *r.* aris *Gel.* a feris *edd. ante Gel.* 10 lycia d(D?) *Sill.* licia e. lyciam a. in Lycia *v.* | solutam *v.* -ta *ll.* 11 abortus d *cod. Gel.* -tuus D¹e. -tiuos D²a *edd. ante Gel.* | faciente D. -ta e. 13 mari nauigato *ll. Gel. Sill.* -ris -gio *edd. ante Gel.* -ri -gatio *Hard.* 19 profluxerit *v.* prol- *ll.* | deciduo *v.* ciduo *ll.* | immundo d. 25 euphonius a. 27 cypso d. cyppo e.

supra dicta acor aut fumidum virus, picis autem adustio.
experimentum vero, si fragmenta subluceant ac sub dente
128 lentescant acore iucundo. Asia picem Idaeam maxime
probat, Graecia Piericam, **Vergilius** Naryciam. diligen-
tiores admiscent nigram masticben, quae in Ponto bitumini
similis gignitur, et iri*s* radicem oleumque. nam ceram
accipientibus vasis compertum vina acescere. sed trans-
ferre in ea vasa in quibus acetum fuerit utilius quam in
129 ea in quibus dulce aut mulsum. **Cato** iubet vina con-
cinnari — hoc enim utitur verbo — cineris lixivi cum
defruto cocti parte quadr*a*gesima *in* culleum, vel salis
sesquilibra, interim et tuso marmore. facit et sulpuris
130 mentionem, resinae vero in novissimis. super omnia addi
maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortivum
appellat, nos intellegimus novissime expressum. et addi
scimus tinguendi gratia colores, ut pigmentum aliquod vini,
atque ita pinguius fieri. tot *v*eneficiis placere cogitur, et
miramur noxi*u*m esse. in vitium inclinantis experimentum
est lamnae plumbeae mutatus in eo colos.
131 (26) Proprium autem inter liquores vino mucescere
aut in acetum verti, exstantque medicinae volumina. faex
vini siccata recipit ignes ac sine alimento per sese flagrat.
cinis eius nitri naturam habet easdemque vires, hoc amplius
quod pinguior sentitur.
132 **21.** (27) Magna et collecto iam vino differentia in

3 *an* iniucundo? *cfr. XII 43 (p. 290, 6).* | idaeam dT *Gel.* idacam D. indicam a *edd. ante Gel.* Idicam *Barb. ed. Verc.* 5 mastichen *ed. Lugd.* -em *ed. Gel.* -icen Da. -icem d *edd. ante Gel. cfr. § 135.* | bituminis Dd *edd. ante Ianum.* 6 iris *v.* iri Da. irim d. 7 compertum est *v.* 11 quadragesima *Barb. e Catone 23.* quadringentesima *ll. edd. ante Barb.* | in culleum *codd. Hard. cfr. Cato l. l.* culleum *ll.* pulegii *edd. ante Hard.* 14 tortiuum d *ed. Bas.* -inum *r edd. ante Bas.* 15. 16 addi scimus *ego nov. luc. p. 29.* addiscimus *ll.* adiicimus *codd. (?) Hard.* adiici mustis *edd. ante Hard.* 17 fieri tot d*r.* -rit ut D[1]. -ret ut *r.* | veneficiis *v.* ben- *ll.* | cogatur a. 18 noxium *ed. Gel.* -iam *ll.* -ia *edd. ante Gel.* 19 lamnae M -na Dd. lamina a. -inae *v.* | plumbea a. 21 faex M. fex d. taex D. tam ex a. et faex (*vel* fex) *edd. ante Sill.* 22 sese M(D?). se *rv.* 24 quo *edd. ante Sill.*

caelo. circa Alpes ligneis vasis condunt tectis circulisque
cingunt atque etiam hieme gelida ignibus rigorem arcent.
rarum dictu, sed aliquando visum, ruptis vasis stetere
glaciatae moles, prodigii modo, quoniam vini natura non
gelascit. alias ad frigus stupet tantum. mitiores plagae 133
doliis condunt infodiuntque terrae tota aut ad portionem
situs. ita caelum prohibent, alibi vero inpositis tectis
arcent, traduntque et haec praecepta: latus cellae vinariae
aut certe fenestras obverti in aquilonem oportere vel uti-
que in exortum aequinoctialem. sterculinia et arborum
radices procul abesse omniaque odoris evitandi facillimo
in vina transitu, ficos utique et caprificos; doliis etiam 134
intervalla dari, ne inter sese vitia serpant contagione vini
semper ocissima. quin et figuras referre; ventriosa ac
patula minus utilia. picari oportere protinus a canis ortu,
postea perfundi marina aqua aut salsa, dein cinere e sar-
mentis aspergi vel argilla, abstersa murra suffiri ipsasque
saepius cellas. inbecilla vina demissis in terram doliis ser-
vanda, valida expositis. numquam inplenda, et quod 135
supersit passo aut defruto perunguendum admixto croco,
pistave iri cum sapa. sic opercula doliorum medicanda
addita masticbe aut pice Bruttia. aperiri vetant nisi se-
reno die, austro flante, luna plena. flos vini candidus 136

---

1 cella *edd. ante Sill.* | ligneis M d v. licin- D[1]. ilicin- D[2]. liniceis a. | tectis circulisque *Felsius p. 30.* tectisque M. circulisque *r v.* 2 gignunt M. 2. 3 arcent rarum M d (D?). arcendarum a. arcent. Mirum *v.* 3 staterae a. 5 stupet M. -ens *r v.* 6 terrae M D d *v.* tepre a[1]. tepore a[2]. 7 sinus M *Detl.* | ita *ego luc. p. 126.* item M *r v.* | prohibent M. praebent *r v.* | a libero M. a Libero, alibi vero *M. Hertzius* (*cfr. luc. p. 128 n. 68*). 8 arcent M d *v.* argéni D. ardent a. | traduntque M. -nturque *r v.* 9. 10 utique M *ed. Gel.* usque *r edd. ante Gel.* 10 sterculina M. sterquilinia d *v.* 13 ne M d *v.* nec *r.* 14 uentriosa M. -ruosa *r Hard.* -rosa *edd. ante Hard.* 18 cellas d *v.* stellas M. *om. r.* | inue cella M. | demittis M. 19 ualida *om.* M. 21 pistave iri *Felsius p. 34 n. 1. cfr. nov. luc. p. 93.* peitaueri (*vel* putaneri) M. pisaue iri d. pisa uerri D. pisa u&ri a. pice (pisa *Sill.*) veteri *v.* 22 mastiche M *ed. Gel.* -ce *r* (D?) *edd. ante Gel.* | bruttia D a *Sill.* brutia M. bruma d *v.* | aperiri M *v.* -ire *r.* 23 austro M. uetant austro *r v.* | luna M. lunaue *r v. cfr. luc. p. 34.*

probatur. rubens triste signum est, si non is vini colos sit, item vasa incalescentia operculave sudantia. quod celeriter florere coeperit odoremque trahere non fore diutinum. ipsa quoque defruta ac sapa, cum sit caelum sine luna, hoc est in sideris eius coitu, neque alio die coqui debent, praeterea plumbeis vasis, non aereis, nucibusque iuglandibus additis; eas enim fumum excipere. Campaniae nobilissima exposita sub diu in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.

137 22. (28) Ac si quis diligentius reputet, in nulla parte
operosior vita est — ceu non saluberrimum ad potus
aquae liquorem natura dederit, quo cetera omnia animalia
utuntur; at nos vinum bibere et iumenta cogimus —
tantoque opere, tanto labore et inpendio praestat quod
hominis mentem mutet ac furorem gignat, milibus scele-
rum ob id editis, tanta dulcedine ut magna pars non aliud
138 vitae praemium intellegat. quin immo, ut plus capiamus,
sacco frangimus vires, et alia inritamenta excogitantur ac
bibendi causa etiam venena concipiuntur, aliis cicutam
praesumentibus ut bibere mors cogat, aliis pumicis farinam
139 et quae referendo pudet docere. cautissimos ex iis in
balineis coqui videmus exanimesque efferri, iam vero alios
lectum exspectare non posse, immo vero nec tunicam,
nudosque ibi protinus et anhelos ingentia vasa corripere,
velut ad ostentationem virium, ac plena infundere, ut
statim vomant rursusque hauriant, idque iterum tertium-
que, tamquam ad perdenda vina geniti, et tamquam effundi
140 illla non possint nisi per corpus humanum. huc pertinent

---

8 diu **M**d(**D**?). diuo **a** *edd. ante Gel. Sill.* dio *ed. Gel.* 11 potum **a** *edd. ante Sill.* 12 animalia **M**. -antia *rv.* 14 praestat **M**. constat *rv.* 15. 16 scelerum **MD**^{1}**adv**. ob id scelera **D**^{2}. 16 ob id editis **M**. ubi deditis **d**. -iti **D**. -istis **a**. huic deditis *v.* 19 concipiuntur **MD**^{2}*Sill. cum Pint.* conscip- **d**. conspic- *r.* confic- *v.* 21 in **M**. immo *r. om. v.* 22 uidimus **M**. 24 nudosque **Md** *edd. ante Gel.* nodos **D**. nudus **a**. nudos *edd. Gel.* | et **M** *edd. ante Gel. om. r edd. Gel.* 25 plena **M**. plane **d**. plene *rv.* 27 tamquam — geniti et *om.* **M**. 28 huc *ed. Gel. cfr. X 131.* hoc **MD**. ad hoc ad *Hard.* ad haec *edd. ante Gel.*

peregrinae exercitationes et volutatio in caeno ac pectorosa cervicis repandae ostentatio. per omnia haec praedicatur sitis quaeri. iam vero quae in bibendo certamina, quae vasa adulteriis caelata, tamquam per se parum doceat libidines temulentia! ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam praemio invitatur ebrietas et, si dis placet, emitur. alius ut quantum biberit tantum edit, pretium vinolentiae lege accipit, alius quantum alea quaesierit tantum bibit.
tunc avidi matronam oculi licentur, graves produnt marito, 141
tunc animi secreta proferuntur. alii testamenta sua nuncupant, alii mortifera elocuntur rediturasque per iugulum voces non continent — quam multis ita interemptis! — vulgoque veritas iam attributa vino est. interea, ut optime cedat, solem orientem non vident ac minus diu vivunt.
hinc pallor et genae pendulae, oculorum ulcera, tremulae 142
manus effundentes plena vasa, quae sit poena praesens, furiales somni et inquies nocturna praemiumque summum ebrietatis libido portentosa ac iucundum nefas. postero die ex ore halitus cadi ac rerum omnium oblivio morsque memoriae. rapere se ita vitam praedicant, cum priorem diem cotidie perdant, illi vero et venientem. Tiberio 143
Claudio principe ante hos annos XL institutum ut ieiuni biberent potius, vinum antecederet cibos, externis et hoc artibus ac medicorum placitis novitate semper aliqua sese commendantium. gloriam hac virtute Parthi quaerunt, 144
famam apud Graecos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Novellius Torquatus Mediolanensis, ad proconsulatum

---

2 repandae **MD***v*. -di **a**. nefandę **d**. 7 et edat **T**. edat et *edd. ante Hard.* edat *Hard.* 8 quantum — bibit *rv.* ut quantum biberit tantum **M**. 9 inlicentur **M**. licenter **d**. | maritum **MD**[2]. 11 mortifera elocuntur *coni. Sill.* -re loc- (loqu- **Dd**) **MDd**. -ra loqu- **a***v*. 14 uiuunt **M** *edd. ante Brot.* (uiuent *Dal.*) bibunt *r Brot.* 16 et quae *v*. 17 praeumquam **M**. 18 postera **ad***v*. (-tea *ed. Ven.*). 19 rerum **MD**[2]**dT**. ferrum **D**[1]. fere rerum **a***v*. | morsque **M***v*. moxque *r*.
20 parere **M**. 23 potius uinum **M**. potusque uini *rv. dist. Ianus ann. phil. 1866 p. 697.* 24 semper **MD**[2]. *om. rv.*
27 torquatus **M***r edd. Gel.* Tricongius *edd. ante Gel.* | consulatum **M**. *cfr. Mommsenus de iure publ. Rom. II 1 p. 222 n. 2.*

usque praeturae honoribus gestis, tribus congiis — unde et cognomen illi fuit — epotis uno impetu, spectante miraculi gratia Tiberio principe, in senecta iam severo atque etiam saevo alias. et ipsi iuventa ad merum pronior
145 fuerat, eaque commendatione credidere L. Pisonem urbis curae ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. nec alio magis Drusus Caesar regenerasse patrem Tiberium
146 ferebatur. Torquato rara gloria, quando et haec ars suis legibus constat, non labasse sermone, non levatum vomitione nec alia corporis parte, dum biberet, matutinas obisse *sine* iniuria vigilias, plurimum hausisse uno potu, plurimum praeterea aliis minoribus addidisse, optima fide non respirasse in hauriendo neque exspuisse nihilque ad elidendum in pavimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito
147 legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. F. binos congios simul haurire solitum ipsi obicit, Marcoque Agrippae a temulento scyphum inpactum. etenim haec sunt ebrietatis opera. sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio.
148 is enim ante eum avidissime adprehenderat hanc palmam edito etiam volumine de sua ebrietate, quo patrocinari sibi ausus adprobavit plane, ut equidem arbitror, quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. exiguo tempore ante proelium Actiacum id volumen evomuit, quo facile intellegatur ebrius iam sanguine civium et tanto magis eum sitiens. namque et haec necessitas vitium

---

1 praeturae M. -ra d. e pr- *rv*. 3 senecta Md²*v*. -to d¹. senata D¹. -tu D². -tum a. 4 aequeue a. | saeuo alias a *ed. Gel*. -lia MD¹. saeuola D². scaeuola d *in ras*. alias saevo *edd. ante Gel*. | et ipsi M. sed ipsi d. sed ipsa *rv*. | *dist. ego*. 5 urbis M. urbis romae *rv*. 6 delectum d*v*. dil- M*r*. 9 referebatur M. 11 alia M. alta *r*. altera *v*. | uiueret M. 11. 12 sine iniuria *Detl. ann. phil. 1858 p. 664*. iniuria M. *om*. *rv*. in curia *Moneus*. 12 plurimum — potu *om*. M. 13 propterea D. *om*. a. 15 sonum M *Beroaldus*. somnum *r ed. Ven*. summum *Barb*. 16 ciceroni a *Hard*. 18 agrippa M. *om*. a. | a *om*. M. | ad enim M. 20 patria sua a. 21 inter eum M. palmam *rv*. primam M.

comitatur ut bibendi consuetudo augeat aviditatem, scitumque est Scytharum legati, quanto plus biberint tantò magis sitire Parthos.

(29) Est et occidentis populis sua ebrietas fruge ma- 149
dida, pluribus modis per Gallias Hispaniasque, nominibus
aliis, sed ratione eadem. Hispaniae iàm et vetustatem
ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque e fruge sibi
potus similes excogitavit, nullaque in parte mundi cessat
ebrietas, meros quippe hauriunt tales sucos nec diluendo
ut vina mitigant. at Hercules illic tellus fruges parere
videbatur. heu mira vitiorum sollertia! inventum est
quemadmodum aquae quoque inebriarent.

Duo sunt liquores humanis corporibus gratissimi, intus 150
vini, foris olei, arborum e genere ambo praecipui, sed
olei necessarius. nec segniter in eo vita elaboravit. quanto
tamen in potu ingeniosior fuerit, apparebit ad bibendum
generibus centum octoginta quinque, si species vero aestimentur, paene duplici numero excogitatis tantoque paucioribus olei, de quo sequenti volumine dicemus.

---

4 frugi D². 6 aliis sed *rv*. alind M. 7 et fruge d. 9 diluenda M. 10 parare D² *Detl.* 12 aquae M. -ua *rv*. | inebriaret *v*. 16 fuerit MD². *om. rv*. 17 centum octoginta (nonag- a*v*) quinque Ma*v*. CLXXX DdT. 19 in sequenti a*v*.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XV.

---

1 **1.** (1) Oleam Theophrastus e celeberrimis Graecorum auctoribus urbis Romae anno circiter CCCCXL negavit nisi intra XXXX passuum ab mari nasci, Fenestella vero omnino non fuisse in Italia Hispaniaque aut Africa Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani CLXXIII, quae nunc pervenit trans Alpes quoque et in Gallias Hi-
2 spaniasque medias. urbis quidem anno DV Appio Claudio Caeci nepote L. Iunio cos. olei librae duodenae *denis* assibus veniere, et mox anno DCLXXX M. Seius L. F. aedilis curulis olei denas libras singulis assibus praestitit
3 populo Romano per totum annum. minus ea miretur qui sciat post annos XXII Cn. Pompeio III cos. oleum provinciis Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis culturam agrorum docendam arbitratus vitam negavit oleae satorem fructum ex ea percepisse quemquam. tam tarda tunc res erat. at nunc etiam in plantariis ferunt, translatarumque altero anno decerpuntur bacae. (2) Fabianus negat provenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis.

4 Genera earum tria dixit Vergilius, orchites et radios et posias, nec desiderare rastros aut falces ullamve curam. sine dubio et in his solum maxime caelumque refert.

---

7 hispaniaque aut **MdT** *Sill.* -nia aut **D**². -niaque **ac**. -nia quae **D**¹. -nia atque *v.* 8 CLXXIII **MdT** *Brot.* CLXXXIII *r edd. ante Brot.* 10 anno *om.* **M.** 11 duodenae denis *ego luc. p. 132. nov. luc. p. 64 n. 24.* duodenae **Mad** *v.* due dene **D**¹. duae denae **c**. duae denis **D**². 15 pompeio **Md**. -ei *rv.* III *Pighius ann. III 410. Hard.* ter **M.** IIII *r edd. ante Hard.* 16 culturam **M**. -tum *rv.* 18 ea *om.* **M.** 21 oleam— calidissimis *om.* **M.** 22 orcites **M.** orchades **D**². 23 posias **MD**¹**acd** *edd. vett. Sill.* pausias **D**² *ed. Verc. cfr. § 13.*

verumtamen et tondentur, cum et vites, atque etiam inter-
radi gaudent. consequens earum vindemia est, arsque vel 5
maior olei musta temperandi. ex eadem quippe oliva
differunt suci. primum omnium cruda atque nondum in-
choatae maturitatis. hoc sapore praestantissimum. quin
et ex eo prima unda preli lautissima ac deinde per de-
minutiones, sive in sportis prematur, sive, ut nuper in-
ventum est, exilibus regulis pede incluso. quanto maturior 6
baca, tanto pinguior sucus minusque gratus. optima autem
aetas ad decerpendum inter copiam bonitatemque incipiente
baca nigrescere, cum vocant druppas, Graeci vero drype-
tidas. cetero distat, maturitas illa in torcularibus fiat an
ramis, rigua fuerit arbor an suo tantum baca suco nihil-
que aliud quam rores caeli biberit.

2. (3) Vetustas oleo taedium adfert, non item ut vino, 7
plurimumque aetatis annuo est, provida, si libeat intel-
legere, natura, quippe temulentiae nascentibus vinis uti
necesse non est, quin immo invitat ad servandum blanda
inveterati caries, oleo noluit parci fecitque ea necessitate
promiscuum et vulgo. principatum in hoc quoque bono 8
obtinuit Italia e toto orbe, maxime agro Venafrano eiusque
parte quae Licinianum fundit oleum, unde et Liciniae
gloria praecipua olivae. unguenta hanc palmam dedere
accommodato ipsis odore, dedit et palatum delicatiore sen-
tentia. de cetero bacas Liciniae nulla avis adpetit. reli-
cum certamen inter Histriae terram et Baeticae par est.
cetero fere vicina bonitas provinciis excepto Africae frugi-

---

3 olei **MDod** *Hard.* oleo **a**. oleo quam *edd. ante Bas.* oleum quam *ed. Bas.* 4 cruda **Mr** *edd. ante Lugd.* (*Detl.*). e cruda *ed. Lugd. cfr. luc. p. 38.* 5 hoc **Mr** *ed. Gel.* haec *edd. ante Gel.* habet *Detl.* 6 lautissima **M**. laudat- *rv. cfr. VIII 183. 195. XIII 3.* 11 cum **MaedT**. qum **D**[1]. quam **D**[2] *Sill.* nostri *v.* 11. 12 drypetidas *cod. Chiff. Sill.* -editas **Dae**. dyspectitas **d**. petiadas **M**. drypetas *v.* 12 distat *ego nov. luc. p. 49 sqq.* distat u **M**. distat (-ant **Dae**) an *rv.* 13 an suo **Mdv**. hanc suo *r.* 16 anno **M**. 21 Italia e *Moneus.* -iae **Md**(**De?**). -ia **a***v.* | uenafrano **M***v.* ueaf- **Dad**. af- **a**. 24 odorem **a**. | delicatiorem **a**. 26 par est **M**(**Dc?**)*v.* pars est **d**. parem **a**. 27 ceterum **a**. | fere **M**. fert *r.* cetero fere *om. edd. ante Ianum.*

fero solo. Cereri totum natura concessit, oleum ac vinum non invidit tantum satisque gloriae in messibus fecit. reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitae numero-
10 siorem esse docebimus.
9 3. Oliva constat nucleo, oleo, carne, amurca. sanies haec est eius amara. fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. suus quidem olivae sucus oleum est, idque praecipue ex inmaturis intellegitur, sicut de omphacio do-
12, 130 cuimus. augetur oleum ab arcturi exortu in a. d. XVI kal. Oct., postea nuclei increscunt et caro. *tum* si etiam copiosi imbres accessere, vitiatur oleum in amurcam. huius color olivam cogit nigrescere, ideoque incipiente nigritia
10 minimum amurcae, ante eam nihil. et error hominum falsus existimantium maturitatis initium quod est vitii proximum, deinde quod oleum crescere olivae carne arbitran*tur*, cum sucus omnis in corpus abeat lignumque intus grandescat. ergo tum maxime rigantur. quod ubi cura multisve imbribus accidit, oleum absumitur nisi consecuta serenitate quae corpus extenuet. omnino enim, ut Theophrasto placet, et olei causa calor est, quare in torcu-
11 laribus etiam ac cellis multo igni quaeritur. tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter inpendium decerpendi exspectatur ut decidant olivae. qui medium temperamentum in hoc servant perticis decutiunt cum iniuria arbor

---

1 cereri M *edd. Gel.* -ris a. ceteri *r.* -ris *edd. ante Gel.* totum M. totum id *rv.* 3 plena erroris d *Ianus.* erro | vitae *om.* M. 4 docuimus *Ianus coll. V 3 sqq.* edomus 5 oliua constat M. -uae (-ue Do) -stant *rv.* 8 intelle tur M. -imus *rv.* | de d*v. om.* M*r.* 9 ab M *edd. ante Ha* ad *r Hard.* | exortu *edd. ante Hard.* -tum M*r Hard.* | in a. d. *cod. Chiff.* (Do?) ///ad d. ad a *edd. ante Gel.* a. d. *Hard. om.* *Gel.* 10 tum *ego luc. p. 128.* cum M*rv.* | si etiam M. siti d*v.* siti et a. siciet Do. 11 copiosi imbres *ego l. l.* co siores M. imbres copiosi *rv. cfr. Theophr. c. pl. I 19, 3.* 16 arbitrantur *v.* -amur *ll. Sill.* 18 multisue eT*Brot.* *Pint.* -ti (-tis d) siue Dd. multa siue a*v.* 20 et *om.* dT *v.* | calor est dT. -ores Do. -or a*v.* | in ae. et in Dd*v.* ac D². a D¹od. in a*Barb.* (in macellis *edd. ante Barb.*). *Cato 65. Colum. I 6, 18.* 23 decidant D². -at *rv.* | oliuae -ue o. -ua a*v.*

sequentisque anni damno. quippe olivantibus lex anti-
quissima fuit: oleam ne stringito neve verberato. 12
qui cautissime agunt harundine levi ictu nec adversos per-
cutiunt ramos. sic quoque alternare fructus cogitur de-
cussis germinibus, nec minus si exspectetur ut cada*nt*,
haerendo enim ultra suum tempus absumunt venientibus
alimentum et detinent locum. argumentum est quod nisi
ante favonium collectae novas vires resumunt et difficilius
cadunt.

(4) Prim*ae* ergo ab autumno colliguntur vitio oper*ae*, 13
non naturae, posia cui plurimum carnis, mox orchites cui
olei, post radi*us*. has enim ocissime occupatas, quia sunt
tenerrimae, amurca cogit decidere. differuntur vero etiam
in Martium mensem callosae, contra umorem pugnaces ob
idque minimae, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam
Sabini regiam vocant, non ante favonii adflatum nigrescen-
tes, hoc est a. d. VI id. Feb. tunc arbitrantur eas matu- 14
rescere, et quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, ac-
cedere etiam ratio pravitati videtur, feruntque frigore
austeritatem fieri, sicut copiam maturitate, cum sit illa
bonitas non temporis, sed generis tarde putrescentium in
amurcam. similis error collectam servandi in tabulatis
nec prius quam sudet premendi, cum omni mora oleum
decrescat, amurca augeatur. itaque vulgo non amplius
senas libras singulis modiis exprimi dicunt. amurcae men-
suram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem
genere diebus adiectis. omnino invictus error et publicus 15

---

2 siringito D[1]c. instrin- D[2]. 3 harundine a*v*. -nem *r*. 5 si// a*v*. sic *r*. | cadant *ego*. -at *ll*.*v*. 7 et D[2]*v*. ut *r* *Sill*. 10 primae *ego nov. luc. p. 21*. -ma *ll. edd. Gel.* -mum *edd. ante Gel.* | colliguntur *ll*. -gitur *v*. | operae *edd. Gel.* -re *ll*. *edd. ante Gel.* 11 posia d (a *in ras.*) *edd. vett. Sill.* -ssia D[1]c. -ssea a. pausia D[2] *ed. Verc. cfr. § 4*. 12 radius *edd. Gel.* -ios *edd. ante Gel.* -ias *et* regiae D[2]. regias *r*. | occupatas Dcd *Gel.* -pat estas a. -pat aestas *edd. ante Gel. Sill.* 13 differentur D[1]c. 15 cuminia Dc. 20 austeritatem M. *cfr. luc. p. 102*. sterilitatem *rv*. | maturitate d*v*. -tem M*r*. 23 hora a *edd. ante Gel.* 27 inuictus M. -ctu *r*. in vita *v*. | et MDc. est d*v*.

tumore olivae crescere oleum existimandi, cum praesertim
nec magnitudine copiam olei constare indicio sint quae
regiae vocantur, ab aliis maiorinae, ab aliis babbiae, gran-
dissimae alioqui, minimo suco. et in Aegypto carnosissi-
mis olei exiguum, Decapoli vero Syriae perquam parvae,
16 nec cappari maiores, carne tamen commendantur. quam
ob causam Italicis transmarinae praeferuntur in cibis, cum
oleo vincantur, et in ipsa Italia ceteris Picenae et Sidi-
cinae. sale illae privatim condiuntur et ut reliquae amurca
sapave, nec non aliquae oleo suo et sine arcessita com-
mendatione purae innatant, colymbades. franguntur eaedem
herbarumque viridium sapore condiuntur. fiunt et prae-
coques ferventi aqua perfusae quamlibeat inmaturae. mi-
rumque dulcem sucum olivas bibere et alieno sapore in-
17 fici. purpureae sunt in his, ut uvis, in nigrum colorem
transeuntibus posiis. sunt et superbae praeter iam dicta
genera. sunt et praedulces, per se tantum siccatae uvisque
passis dulciores, admodum rarae in Africa et circa Emeri-
18 tam Lusitaniae. oleum ipsum sale vindicatur a pinguitu-
dinis vitio. cortice oleae conciso odorem accipit. medicatio
alias ut vino, palati gratia nulla est, nec tam numerosa
differentia. tribus ut plurimum bonitatibus distat. odor
in tenui argutior, et is tamen etiam in optimo brevis.
19 **4.** (5) Oleo natura tepefacere corpus et contra algores

---

1 tumor **M.** | existimandi cum **M***r*. -antium *v*. 2 nec **M**. cum *rv*. | magnitudinem **M**. | non constare *v*. 3 maiorinae **M** *ed. Gel.* -na et *r*. -nae et *edd. ante Gel.* | babbiae **M**. bambiae *r edd. ante Barb.* phauliae *Barb. e Theophr. c. pl. VI 8, 5.* 4 *dist. ego luc. p. 37 n. 21.* 6 cappari **M***v*. capari **d**. app- **Dc**. ap- **a**. 9 condiuntur **M**D^2*v*. -dantur d^1. -diantur *r*. | reliquae **M a** *v*. -qua *r*. 10 et sine **M D a c** *edd. ante Barb. Sill.* sine **d** *codd. Barb.* arcessita **M d** (**D c**?) *Brot.* accersita *codd. Barb.* arte sita **a**. arte sua *edd. ante Barb.* 11 columbades **M**. 12. 13 praecoques **M**. *cfr. nov. luc. p. 54.* -oces *rv*. 13 quamlibeat **M**. -bet *rr*. 15 in is ut **M**. et in his ut **D c d** *edd. Gel.* et his ut **a** *Barb.* et in iis et in *edd. ante Bas.* 16 posiis D^1**c d T** *Sill.* possis **M** pausiis D^2. posiae **a** *edd. vett.* pausiae *ed. Verc. cfr. § 4.* 20 medicatio **D a c d** *edd. ante Barb. Sill.* -itatio **M**. -icati *Barb.* 21 alias *Barb.* -ia **M** *r edd. ante Barb. Sill.* 23 optimo **M d** *edd. Gel.* -me **D c**. -ma **a** *edd. ante Gel.*

munire, eidem fervores capitis refrigerare. usum eius ad
luxuriam vertere Graeci vitiorum omnium genitores in
gymnasiis publicando. notum est magistratus honoris eius
octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. oleae ho-
norem Romana maiestas magnum perhibuit turmas equitum
idibus Iuliis ex ea coronando, item minoribus triumphis
ovantes. Athenae quoque victores olea coronant, Graecia
oleastro Olympiae.

5. (6) Nunc dicentur C a t o n i s placita de olivis. in 20
concalido et pingui solo radium maiorem, Sallentinam,
orchitem, posiam, Sergianam, Cominianam, albiceram seri
iubet adicitque singulari prudentia: q u a m e a r u m i n i i s
l o c i s o p t i m a m e s s e d i c e n t, in frigido autem et macro
Liciniam. pingui enim aut ferventi vitiari eius oleum
arboremque ipsa fertilitate consumi, musco praeterea et
rubore infestari. spectare oliveta in favonium loco ex- 21
posito solibus censet, nec alio ullo modo laudat. **6.** condi
olivas optime orchites et posias, vel virides in muria vel
fractas in lentisco. oleum quam acerbissima oliva opti-
mum fieri. cetero quam primum e terra colligendam, si
inquinata sit, lavandam, siccari triduo satis esse. si gelent
frigora, quarto die premendam. hanc et sale aspergi.
oleum in tabulato minui deteriusque fieri, item in amurca
et fracibus — hae sunt carnes et inde faeces —; quare 22
saepius die capulandum, praeterea in conchas et in plum-
beas cortinas, aere vitiari. ferventibus omnia ea fieri

---

1. 2 adiunxerim uerteres **M**. 5 perhibuit **M** *cod. Chiff.* (**D** e?) *Sill.* exh- **dT**. praebuit **a** *v*. 7 graecia **M**. -ci *rv*. 10 concalido **M**. cal- *rv*. | sallentinam **M**. salen- *rv*. 11 sergianam **M** *v*. sergregi- **d**. segregi- *r*. | albiteram **M**. 12 *dist. ego*. | in iis **M** *Barb. e Catone 6, 1.* in his **D**². infimis **D**¹ *edd. ante Barb.* in finis **e d**¹. in fines **a**. in singulis **d**²**T** *ed. Verc. in marg. Sill.* in finitimis *ed. Gel.* 13 dicent *ego coll. Cat. l. l.* dicens **M**. dicunt **a**. dicant *rv*. 14 uitiari eius **MD**²**d**² *in ras. v*. -ari eris **e**. -ari ////is **D**¹. -aberis **a**. 15 ipsa **M**. *cfr. nov. luc. p. 52.* -sam *rv*. | musco **MD**²*v*. -co eo **D**¹. museo *r*. 15. 16. et rubore **M**. et rob- *r edd. ante Barb.* rubro *Barb. e Catone 6, 2.* 19 factas **M**. frictas *Ianus.* 20 colligenda **Ma**. 21 lauanda **a**. 22 salem **M**. 24 *dist. ego.* 25 in *codd. Gel. om.* **M** *r edd. ante Gel.* | concham **M**. | et in **Md**. et *rv*.

clausisque torcularibus et quam minime ventilatis, ideo nec ligna ibi caedi oportere. qua de causa e nucleis ipsarum ignis aptissimus. ex cortinis in labra fundendum, ut fraces et amurca linquantur. ob id crebrius vasa mutanda, fiscinas spongia tergendas, ut quam maxime pura
23 sinceritas constet. postea inventum ut lavarentur utique ferventi aqua, protinus prelo subicerentur solidae — ita enim amurca exprimitur —, mox trapetis fractae premerentur iterum. premi plus quam centenos modios non probant. factus vocatur, quod vero post molam primum expressum est flos. factus tres gemino foro a quaternis hominibus nocte et die premi iustum est.

24 7. (7) Non erat tum ficticium oleum, ideoque arbitror de eo nihil a Catone dictum. nunc eius genera plura, primumque persequemur ea quae ex arboribus fiunt, et inter illas ante omnes ex oleastro. tenue id multoque amarius quam oleae et tantum ad medicamenta utile. simillimum huic est ex chamelaea, frutice saxoso, non altiore
25 palmo, foliis oleastri bacisque. proximum fit e cici, arbore in Aegypto copiosa — alii crotonem, alii sibi, alii sesamon silvestre eam appellant —, ibique — non pridem et in Hispania — repente provenit altitudine oleae, caule ferulaceo, folio vitium, semine uvarum gracilium pallidarumque. nostri eam ricinum vocant a similitudine seminis. coquitur id in aqua, innatansque oleum tollitur. at in Aegypto, ubi abundat, sine igni et aqua sale adspersum exprimitur,

---

4 fraces **M** *Barb. e Catone 66, 2.* feces *r.* faeces *edd. ante Barb.* | linquantur **M.** liq- **Dc.** liq- solide **a.** liquentur **dv.** 10 factuus **M.** fractus **D**[2]. fructus *edd. ante Barb.* 11 expressum **M.** excessum **d**[2]**T.** *om. rv.* | fractus **D**[2]. fruct- *edd. ante Barb.* | tres gemino foro (fero **ac**) **Mr** *Hard.* tres germini foros *edd. ante Barb.* tergeminos fere *Barb.* 13 ficticium **MdT** *Hard.* tict- **a.** tinctitium **Dc.** factitium *edd. ante Hard.* 18 chamelea **M** *edd. ante Bas.* am- **Dcd.** 19 e *ego.* et **d.** et e **Mrv.** | fici **a.** 20 sibi **MDc.** sybi **dT.** siue **a.** rhibin *edd. ante Bas.* trixin *ed. Bas.* *cfr. Diosc. IV 161.* sili *Salm. Sill.* cέcελι Κύπριον *Diosc. l. l.* 21 siluestrem **Md** *Detl.* silūrę **a.** *cfr. ind. libri.* | eam *om.* **adv.** | appellant *om.* **d.** | *dist. ego.* | et in **Mv.** ex in **a.** ex *r.* 22 repente **Mrv.** sponte *coni. Dal.*
24 vocant *om.* **a.** 26 sine *om.* **Md**[1].

cibis foedum, lucernis *ut*ile. amygdalinum, quod aliqui 26
neopum vocant, ex amaris nucibus arefactis et in offam
contusis, adspers*is* aqua iterumque tusis exprimitur. fit
et lauru admixto drupparum oleo, quidamque e bacis ex-
primunt tantum, alii foliis modo, aliqui folio et cortice
bacarum, nec non styracem addunt aliosque odores. optima
laurus ad id latifolia silvestris nigris bacis. simile est et 27
e myrto nigra, et haec latifolia melior. tunduntur bacae
adspersae calida aqua, mox decoquuntur. alii foliorum
mollissima decoquunt in oleo et exprimunt, alii deiecta
ea in oleum prius sole maturant. eadem ratio et in sativa
myrto, sed praefertur silvestris minore semine, quam qui-
dam oxymyrsinen vocant, alii c*h*amaemyrsine*n*, aliqui acoron
a similitudine. est enim brevis, fruticosa. fit et e citro, 28
cupresso, nucibus iugland*ibu*s quod caryinum vocant, malis,
cedro quod pisselaeon, ex grano quoque Cnidio purgato
semine et tunso, item lentisco. nam cyprinum et e glande
Aegyptia ut fieret odorem causa dictum est. Indi e casta- 12, 100. 109
neis ac sesima atque oryza facere dicuntur, Ic*h*thyophagi
e piscibus. inopia cogit aliquando luminum causa et e 29
platani bacis fieri aqua et sale maceratis. et oenanthinum
fit; de ipsa oenanthe dictum est in unguentis. gleucino 12, 132
mustum incoquitur vapore lento, ab aliis sine igni circum-

---

1 utile *ed. Bas. cfr. Diosc. l. l. Herod. II 94.* exile **M** *r edd. ante Bas. Ianus.* 2 neopum **M D**² **a d**² *edd. ante Barb. Ianus.* nopum *r.* netopum *vel* metopium *Barb.* 3 adspersis *ed. Bas.* -su **D**². -sum (asp- **o**) **M** *r edd. ante Bas.* 4 et e *av.* 5 corticae **D o**. -ci **M** *Ianus.* 7. 8 et e **M**. e *av. om. r.* 9 adspersae **M** *v.* -sa *r.* | decoqumtur **M**. -quantur **d**. 13 oxymyrsine **D o d**. | vocant alii chamaemyrsinen *om.* **M D o**. cham- *v.* camemirsine **d**. camale myrsine **a**. | aliqui **M**² *Hard.* -qua **d**. alii qui *r.* alii *Barb.* quia *edd. ante Barb.* 13. 14 acoron a *Barb. coll. XXV 158.* a corona **D o**. -nae **M**. corona **a**. -nae **d**. -nae habet *edd. ante Barb.* 14 similitudinem a *edd. ante Barb.* 15 iuglandibus *v.* iugulandis **M**. iugl- *r.* | caryinon *v.* -ynum **M**. carsinum *r.* 17 cyprinum **M**. et cyp- **D a o** *v.* e cyprino **d T**. | e *om.* **M**. 17. 18 grandaegyptia **M**. 18 ex *av. om.* **M**. 19 ac **M D o**. et *rv.* | oryza **M d** *ed. Bas.* oriza **D**² *edd. ante Bas.* cor- *r.* | Ichthyophagi *v.* icthy- **D o** (?). icthyophact **M**. icthiofacie **a**. ictro facie **d**. 20 e *om.* **M**. 22 ut dictum **d** *v. dist. Felsius p. 14.*

datis vinaceis diebus XXI bis singulis permixtum, consumiturque mustum oleo. aliqui non sampsuc*h*um tantum admiscent, sed etiam pretiosiora odoramenta. nam in
30 gymnasiis quoque conditur odoribus, sed vilissimis. fit et ex aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, sampsucho, helenio, cinnamomi radice, omnium sucis in oleo maceratis expressisque. sic et rhodinum e rosis, iuncinum e iunco, quod est rosaceo simillimum, item hyoscyamo et lupinis, narcisso. plurimum autem in Aegypto e raphani semine aut gramine herbae quod chortinon vocant, item e sesima et urtica quod
31 cn*id*inum appellant. e lilio et alibi fit sub diu sole, luna, pruina maceratum. suis herbis componunt inter Cappadociam et Galatiam quod Selgiticum vocant, nervis admodum utile, sicut in Italia Iguvini. e pice fit quod pissinum appellant, cum coquitur, velleribus supra halitum eius expansis atque ita expressis. probatum maxime e Bruttia; est enim pinguissima et resinosissima. color oleo
32 fulvus. sponte nascitur in Syriae maritimis quod el*ae*omeli vocant. manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, et hoc medicis. veteri quoque oleo

---

1 XXI M. XXII *rv*. 2 aliqui M*v*. alii qui a. alioqui *r*. | sampsuchum *ed. Lugd.* -cum De(*?*). samsucum M *edd. ante Lugd.* iams- a. sambu- d. 3 nam DeadT*Hard.* ni M. *an* ut*?* et *edd. ante Hard.* 4. 5 et ex *Ianus.* ex M. et *r*. et de *v*. 5 aspalatho *Barb.*(De*?*). -to d. asphalato M. -alto *edd. ante Barb.* asfalto a. | meliloto ad*v*. melioto De. metilito M. 6 sampucho M. samsuco a *edd. ante Lugd.* sambuco d.
10 herbae MDae *edd. ante Barb. Detl.* -ba d*Barb.* -bave *Ianus.* 11 chortinon M*Barb.* cor- *r edd. ante Barb.* | sesima (a*?*) *Sill.* sesim M. sesamo d. sesasamo *r*. sisama *edd. vett.* -mo *ed. Verc.* sesama *ed. Bas.* 12 cnidinum *Barb. Sill. cfr. XXXII 146.* casecinum M. neci- d. oneti- a. enecci- *r*. agrosti- *edd. ante Barb.* cneci- *ed. Gel.* cnedi- *Hard.* 14 selgiticum M²dT*Gel. coll. XXIII 95.* segnit- M¹. seletit- a. selt- *r*. seleut- *edd. ante Bas.* seleucinum *ed. Bas.* Selgicum *Sill.* 15 Iguvini *Hard.* iguini M*Detl.* eguuini *r*. e gummi *edd. ante Hard.* 16 pissinum M(De*?*)*Gel. Hard.* pisi- adT. pici- *edd. ante Hard.*
19 fuluo M. | elaeomeli *Barb.* eleo- e *edd. vett.* oleo- M*r*.
21 tenuius d*v*. taen- M. tenuis *r*. | medicis M*rv*. *an* medicis utile *vel* medici usus (*cfr. XXII 163*)*?*

usus est ad quaedam genera morborum. existimaturque et
ebori vindicando a carie utile esse. certe simulacrum
Saturni Romae intus oleo repletum est.

8. (8) Super omnia vero celebravit amurcam laudibus 33
Cato. dolia olearia cadosque illa imbui, ne bibant oleum,
amurca subigi areas terendis messibus, ut formicae rimaeque absint, quin et lutum parietum ac tectoria et pavimenta horreorum frumenti, vestiaria etiam contra teredines ac noxia animalium amurca aspergi, semina frugum perfundi. morbis quadripedum, arborum quoque illa medendum, efficaci ad ulcera interiora humani quoque oris.
lora etiam et coria omnia et calceamina axesque decocta 34
ungui, atque aeramenta contra aeruginem, coloris gratia elegantioris et totam supellectilem ligneam, ac vasa fictilia in quis ficum aridam libeat adservare, aut si folia bacasque in virgis myrti aliudve quod genus simile. postremo ligna macerata amurca nullo fumi taedio ardere. oleam si lambendo capra lingua contigerit depaveritque primo germinatu, sterilescere auctor est M. Varro. et hactenus de olea atque oleo.

9. (9) Reliqui arborum fructus vix specie figurave, 35
non modo saporibus sucisque totiens permixtis atque insitis, enumerari queunt.

10. Grandissimus pineis nucibus altissimeque suspensus. intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica, mira naturae cura molliter semina conlocandi. harum genus alterum Tarentinae digitis fragili putamine aviumque furto in arbore. et tertium sap- 36
pini e picea sativa, nucleorum cute verius quam putamine

---

1 existimaturque *ego luc. p. 126.* -tur qui M. -tur *rv.* 4 amurca M. 6 amurcam dT. | subigi M*v.* -ici ad. -iici T. -iri *r.* 8 uestiaria M. -ium D[1]aed*v.* best- D[2]. 9 animalium M. -ia *rv.* 11 efficace M. 13 coloris M. -risque *rv. dist. ego. cfr. Cato 98, 2.* 16 in uirgis Mad *ed. Gel.* ut ui- *r.* et uirgas *edd. ante Gel.* 17 nullo D[2]T. -li MD[1]ae. -lius d(?)*v.* 21 fructuosis M. -tuus *Detl.* 24 piceis M. 25 toris Md*v.* oris *r.* 27 terentinae a *Hard.* 28. 29 sappini e MD[2]. appinie D[1]. -iae *r.* apinum *edd. ante Barb.* sapineum e *Barb.* -niae e *ed. Gel.* -neae e *ed. Lugd.* sappiniae *Hard.*

adeo molli ut simul mandatur. quartum pitydia vocant e
pinastris, singularis remedii adversus tussim in melle de-
coctis nucleis. Taurini ravicelos vocant. pinea corona
victores apud Isthmum coronantur.
37 11. (10) His proxima amplitudine mala quae vocamus
cotonea et Graeci cydonea e Creta insula advecta. incur-
vatos trahunt ramos prohibentque crescere parentem. plura
eorum genera: chrysomela incisuris distincta colore ad
aurum inclinato, qui candidior nostratia cognominat, odoris
38 praestantissimi. est et Neapolitanis suus honos. minora
ex eodem genere struthea odoratius vibrant, serotino pro-
ventu, praecoci vero mustea. strutheis autem cotonea in-
sita suum genus fecere Mulvianum, quae sola ex his vel
cruda manduntur, omnia iam et virorum salutatoriis cubi-
culis inclusa ac simulacris noctium consciis inposita. sunt
praeterea parva silvestria, *a* strutheis odoratissima et in
saepibus nascentia.
39 (11) Mala appellamus, quamquam diversi generis, Per-
sica et granata, quae in Punicis arboribus novem generum
13, 112 dicta sunt. his acinus sub cortice intus, illis lignum in
corpore. nec non et quaedam e piris libralia appellata
amplitudinem sibi ponderis nomine adserunt. 12. sed
Persicorum palma duracinis. nationum habent cognomen
40 Gallica et Asiatica. post autumnum maturescunt Asiatica,
aestate praecocia, intra XXX annos reperta et primo de-
nariis singula venumdata. supernatia e Sabinis veniunt,

---

1 pitydia M *cod. Chiff.* pythidia *r.* pityida *Barb.* -yia *edd. ante Barb.* 2 pinastris M*v.* -reis *r.* 2. 3 decoctis nucleis M. -tos -leos *rv.* 3 rauicelos M². araui- M¹. aqui- *rv.* 4 Isthmum d*v.* histaurum M. istrum D². sthum D¹e. istum a. 6 graece Md. | cydonia a *Hard.* 9 quae d(?)*v.* quis *Detl.* | candidiora *v.* | cognominat M *Ianus.* -ata *rv.* 11 struthea *ed. Bas.* strutia Dae. -tea *edd. ante Bas.* structa M. -cia d. 13 mului M. 14 omnia *om.* M *Ianus.* 14. 15 cubiculis MD². -bilis D¹ed. -bilibus a*v.* 15 ac M. *om. rv.* 16 a *Gel.* e M *edd. ante Gel. om. r.* | et M(De?). *om. rv.* 18 diuersa dT. -sim *edd. ante Bas.* | generis *om.* D¹adT *edd. ante Bas.* 24 asiatica D². *om. rv.* 26 uenumdata d *Hard.* uenumd- r *edd. ante Hard.* | supernatica e *Detl.* -ti a.

popularia undique. pomum innocuum expetitur aegris, pretiumque iam singulis triceni nummi fuere, nullius maiore, quod miremur, quia non aliud fugacius. longissima namque decerpto bidui mora est cogitque se venumdari.

13. (12) Ingens postea turba prunorum versicolor: 41
[nigra] candida hordearia appellata a comitatu frugis eius; alia eodem colore seriora maioraque, asinina cognominata *a* vilitate. sunt ... ac nigra ac laudatiora cerina atque purpurea, nec non ab externa gente Armeniaca, quae sola et odore commendantur. peculiaris inpudentia est nucibus insitorum quae faciem parentis sucumque adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. et haec autem 42
et Persica et cerina ac silvestria ut uvae cadis condita usque ad alia nascentia aetatem sibi prorogant, reliquorum velo*c*itas cito mitescentium transvolat. nuper in Baetica malina appellari coeperunt malis insita et alia amygdalina amygdalis. his intus in ligno nucleus amygdalae est, nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. in peregrinis 43
arboribus dicta sunt Damascena a Syriae Damasco cogno- 13, 51
minata, iam pridem in Italia nascentia, grandiore quamquam ligno et exiliore carne nec umquam in ruga*s* siccata, quoniam soles sui desunt. simul dici possunt populares eorum myxae, quae et ipsae nunc coeperunt Romae nasci insitae in sorbis.

(13) In totum quidem Persica peregrina etiam Asiae 44
Graeciaeque esse ex nomine ipso apparet, atque e Perside advecta. sed pruna silvestria ubique nasci certum est, quo magis miror huius pomi mentionem a Catone non

---

4 decerptio D²a. | uenumdari d *Hard.* uenund- D² *edd. ante Hard.* -dati r. 5 *dist. ego.* | uersicolori d. -oria *coni. Sill.*
6 *uncos ego posui.* | candida a *Hard.* -icans r *edd. ante Hard.* *an* candida in is? 8 a *v. om. ll.* | *lacunam ego indicavi.* | et nigra *v.* onychina *Sill. coll. infra* § 55 *et Colum. XII 10, 2. 3.* | ac *om.* d. 10 peculiari a *Sill.* | est nucibus D e *ed. Gel.* nuc-est d *edd. ante Gel.* nuc- a *Sill.* 13 et *v.* ex *ll.* 15 velocitas *v.* uoletias a. uolentias D e. uiol- d. 18 germinatum D e. 21 rugas *ed. Bas.* -ga *ll. edd. ante Bas.* 23 myxae D e d *Beroaldus.* mixtae a *ed. Ven.* 24 insita D e. | in *om.* a d *v.*
26 e M. et d. ex *rv.*

habitam, praesertim cum condenda demonstraret quaedam
45 et silvestria. nam Persicae arbores sero et cum difficultate transiere, ut quae in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hospitium. falsum est venenata cum cruciatu in Persis gigni et poenarum causa ab regibus translata in Aegyptum terra mitigata. id enim de Persea diligentiores tradunt, quae in totum alia est myxis
46 rubentibus similis nec extra orientem nasci voluit. eam quoque eruditiores negaverunt ex Perside propter supplicia translatam, sed a Perseo Memphi satam, et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse in honorem atavi sui. semper autem folia habet et pomo subnascentibus aliis. sed pruna quoque omnia post Catonem coepisse manifestum erit.

47 **14.** (14) Malorum plura sunt genera. de citreis cum
13, 103 sua arbore diximus, Medica autem Graeci vocant patriae nomine. aeque peregrina sunt zizipha et tubures, quae et ipsa non pridem venere in Italiam, haec ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quem consulem vidimus, primus utraque attulit divi Augusti novissimis temporibus in castris sata, bacis similiora quam malis, sed aggeribus praecipue decora, quoniam et in tecta iam silvae scandunt. tuburum
48 duo genera: candidum et a colore syricum dictum. paene peregrina sunt in uno Italiae agro Veroniensi nascentia quae lanata appellantur. lanugo ea obducit, strutheis quidem Persicisque plurima, his tamen peculiare nomen dedit nulla alia commendatione insignibus.

---

1 condenda—2 cum *om.* M. 3 transiere M*v*. -ire *r*. | primum D^2 *in ras.* ad*v*. -us M. frimum e. 4 earum Dcd*v*. nili earum M. ///iearum a. *an* insularum? 5 cruciata M. -to De. | in persis D^2*v*. uim persis M. in (im d) pressis *r*. 10 tralata M. | sada M^1. siada M^2. 14 est erit a^1. est d*v*. 15 de citreis ad*v*. dici- D^2. de ceteris M. dicitur eis D^1e. 17 zizipa Md. | tubures M. -beres *rv*. 20 itaque M. 21 ageribus D^1e. generibus a. | praecipue M*v*. -ua *r Sill.* 22 et *om.* M. | tuburum Ma(De?). -berum d*v*. 23 syricum *coni. Dal. Hard. cfr. § 51. XXXV 30. 40.* sericum M*r edd. ante Hard.* cerinum *coni. Pint.* 25 struthis M. 26 persicis quae M. | plurima his D^2d *Gel.* -ma iis M. -ma is D^1e. -ma /// a. -mis *edd. ante Gel.* 27 insignis a.

(15) Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum con- 49
ditoribus suis aeternam propagaverint memoriam, tamquam
ob egregium aliquod in vita factum? nisi fallor, apparebit
ex eo ingenium inserendi, nihilque tam parvum esse quod
non gloriam parere possit. ergo habent originem a Matio
*C*estioque et Mallio, item Scaudio; quibus cotoneo insito
ab Appio e Claudia gente Appiana sunt cognominata. odor 50
est his cotoneorum, magnitudo quae Scaudianis, color
rubens. ac ne quis id ambitu valuisse claritatis et familiae
putet, sunt et Sceptiana ab inventore libertino, insignia
rotunditate. Cato adicit Quiriana et quae tradit in doliis
condi Scantiana. omnium autem nuperrime adoptata sunt
parva gratissimi saporis quae Petisia nominantur. patrias
nobilitavere Amerina et Gra*e*cula. cetera e causis *aliis*
traxere nomen: germanitatis cohaerentia et gemella, num- 51
quam singula in fetu, coloris syrica, cognationis melapia,
must*e*a a celeritate mitescendi, quae nunc melimela dicuntur
a sapore melleo, orbiculata a figura orbis in rotunditatem
circumacti. haec in Epiro primum provenisse argumento
sunt Graeci qui Epirotica vocant, *a* mammarum effigie
orthomastia, a condicione castrati seminis quae spadonia
appellant Belgae. melofoliis folium unum, aliquando et 52
geminum erumpit e latere medio. celerrime in rugas
marcescunt pannucea. stolide tument pulmonea. est qui-
busdam sanguineus colos origine ex mori insitu tracta.
cunctis vero quae fuere a sole partes rubent. sunt et

---

2 tamquam *om.* Dc. 6 Cestioque *coni. Dal. Sill.* gest- *ll.v.* Sest- *Pint. e Colum. V 10,19.* | Manlio *v.* | scaudio a^{2}d *cod. Chiff. Ianus.* scandio a^{1}T *Hard.* oppio Dc. Claudio *edd. ante Hard.* 8 scandianis d *Hard.* sed audianis a. sed Claudianis *edd. ante Gel.* 9 ambitu *v.* -tum *ll.* | et familiae Dcdv. e familia a *Sill.* 14 amerina d *Hard.* demer- a. temeriana r. Camerina *edd. ante Hard.* | Graecula *v.* grae- *ll.* | aliis *ego. om. ll.v. cfr. XIII 4.* 16 coloris d *edd. Gel.* -re r *Detl.* a colore *edd. ante Gel.* | syrica ad^{2}T *Hard.* -iaca d^{1}. sirica r. ser- *edd. ante Hard.* | cognationis d *edd. Gel.* -nes r. -ne *edd. ante Gel. Detl.* 17 mustea *v.* -ta *ll.* 19 prouenisse d*v.* peru- r.
20 a *ego. om. ll.v.* 21 orthomastia *cod. Chiff. Hard.* -sthia d. -stica *ed. Bas.* ortomastia D^{2}. -stica *edd. ante Bas.* -sthia D^{1}. -sihia c. ortonia sthia a. 25 insitu d*v.* in sinu r.

parva grati saporis atque etiam acutiora odore. silvestrium
peculiare inprobae acerbitatis convicium et vis tanta ut
aciem gladii praestringat. dat et farina vilissimis nomen,
quamquam primis adventu decerpique properantibus.
53 15. (16) Eadem causa in piris taxatur superbiae
cognomine. parva haec, sed ocissima. cunctis autem
Crustumia gratissima. proxima his Falerna a potu, quo-
niam tanta vis suci abundat — lacte hoc vocatur — in
his quae alii colore nigro donant Syriae. reliquorum no-
54 mina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. sed con-
fessis urbis vocabulis auctores suos nobilitavere Decimiana
et ex eo tractum quod Pseudodecimianum vocant, Dola-
belliana longissimi pediculi, Pomponiana cognomine mam-
mosa, Liceriana, Seviana et quae ex his nata sunt Tur-
raniana longitudine pediculi distantia, Favoniana rubra
paulo superbis maiora, Lateriana, Aniciana postautumnalia
acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur quae maxime
Tiberio principi placuere. colorantur magis sole gran-
55 descuntque, alioquin eadem essent quae Liceriana. patriae
nomina habent serissima omnium Amerina, Picentina, Nu-
mantina, Alexandrina, Numidiana, Graeca et in iis Tarentina,
Signina, quae alii a colore testacea appellant, sicut ony-
china, purpurea. ab odore myrapia, laurea, nardina, a
tempore hordearia, a collo ampullacea. et Coriolana, Bruttia

---

1 grati *edd. ante Gel.* -tia *ll. edd. Gel.* | *dist. ego.* | siluestrium *ego.* -ia *ll. v.* 2 inprobae *ego.* -batis DoT *cod. Chiff. Sill.* -bitatis a. -bitatis et d(?)*v.* 3 prestringunt D². | dat et farina d *cod. Salmant. Hard.* datis far- r. Dacis ferme *edd. ante Hard.*
7 a d*v.* *om.* r. 8 lacte hoc a *Hard.* -tem hoc Do. -ten hic d. -tea haec *edd. ante Hard.* 9 his quae a *edd. ante Bas. Sill.* iisque r *ed. Bas.* | donant a *edd. ante Lugd. Sill.* -nai Do. -nantur d *ed. Lugd.* 12. 13 Dolabelliana *Pint. ed. Lugd.* dolob- *cod. Chiff. edd. ante Lugd.* dob- r. 14 Liceriana *v.* *cfr.* v. 19. -rniana *ll.* | seuiana *ll. Hard.* Severiana *edd. ante Hard.* 20 picentinam Do. 20. 21 numantina d*v.* minuta r. 21 Numidiana *v.* -iniana *ll.* | et d*v.* et esset a. et esse r. 21. 22 Tarentina Signina *v.* -iniana signa a. -ini signa r. 22 testacea D²d*v.* et stacea D¹. t statea o. stacea a. 23 a r. *om. ll.* 24 a d*v.* *om.* r. | Bruttia *Sill. cum Pint.* (Brutia) bruta a *Hard.* -tae r *edd. ante Hard.*

gentilitatis. cucurbitina, acidula suci. incerta nominum 56
causa est barbaricis Veneriisque *quae* colorata dicunt,
regiis quae minimo pediculo sessilia, patriciis, vocimis,
viridibus oblongisque. praeterea dixit volema Vergilius
a Catone sumpta, qui et sementiva et mustea nominat.

(17) Pars haec vitae iam pridem pervenit ad columen, 57
expertis cuncta hominibus, quippe cum Vergilius insitam
nucibus arbutum, malis platanum, cerasis ulmum dicat.
nec quicquam amplius excogitari potest. nullum certe
pomum novum diu iam invenitur. neque omnia insita
misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgurata
piari non queunt facile. quo*t*que genera insita fuerint,
tot fulgura uno ictu fieri pronuntiatur. turbinatior piris 58
figura. in iis serotina ad hiemes usque in matre pendent
gelu maturescentia Graeca, ampullacea, laurea, sicut in
malis Amerina, Scaudiana. conduntur vero pira ut uvae,
ac totidem modis, neque aliud in cadis praeterquam pruna.
e pomis proprietas piris qu*a*e vini, similiterque in aegris
medentes cavent. e*t* vino et aqua cocuntur atque pul-
mentari vicem inplent, quod non alia praeter cotonea ac
struth*e*a.

16. (18) ⟨1⟩ In universum autem de pomis servan- 59
dis praecipitur pomaria in loco frigido ac sicco contabu-
lari, septentrionalibus fenestris sereno die patere, austros

---

1 nominum *v.* num- *ll.* 2 quae *v.* *om. ll.* 3 uocimis *ll.Detl.* voconiis *v.* 11 fulgurata **M**. -gura **a d** *v.* -gora *r.* 12 piari **M**. expiari *r Barb.* -irari *edd. ante Barb.* *cfr. Felsius p. 75 et II 92.* | quotque *Barb.* quodque **M**. quoque *r edd. ante Barb.* | fuerint **M**. -runt *rv.* 13 fieri **M**. *om. rv.* 14 hiemes **M**. -em *rv.* | in matre **M**. ad matrem *rv.* 16 emerina **D c**. | scaudiana **M** *r*. scand- **T** *Hard.* scant- *edd. ante Hard.* 17 neque **M** *Gel.* quae *r.* non *edd. ante Gel.* | aliter quam in cadis praeterea *edd. ante Gel.* | pruna e *ego nov. luc. p. 30.* prunae *ll. Sill.* -na *Gel.* quae *edd. ante Gel.* 18 proprietas **M d** *v.* -tatis *r.* | piris quae *ego l. l.* -risque **M** *r Gel.* -ris quoque *edd. ante Gel.* 19 cavent et *ego.* -nte **M**. -nt e *Ianus.* -nt ac *Gel.* cadent ac *r.* in escam dant ac *edd. ante Gel.* 20 ac **M** *r.* et *v.* 21 struthea *ed. Bas.* -thia **D c** (*?*). -tea *edd. ante Bas.* -tia **M d**. -cia **a**. 22 autem **M** (**D c** *?*) **T** *Sill.* uero **a d** *v.* 24 septentrionibus *Pint.* | austros **d** (*?*) *v.* -ro *r.* uitro **M**.

specularibus arcere, aquilonis quoque adflatu poma deturpante rugis. colligi mala post aequinoctium autumni, neque ante XVI lunam neque ultra duodetricesimam, nec pluvio die neque ante primam horam, cadiva separari, stramentis solidis paleisve substerni, rara componi, uti limites pervii spiritum aequalem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

60 **17.** ⟨2⟩ Cotoneis in concluso spiramentum omne adimendum aut incoqui melle ea mergive oportere. Punica aqua marina fervente indurari, mox triduo sole siccata ita ne nocturno rore contingantur suspendi, et cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro et in doliis harenae servari iubet, *et* etiam inmatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso ac surculo pice inlito. sic etiam crescere amplitudine maiore quam possint in arbore. cetera mala et foliis ficulnis, praeterquam cadivis, singula convolvi cistisque vitilibus condi vel creta figulinarum inlini.

61 ⟨3⟩ Pira in vasis fictilibus picatis inversis obrui scrobe. Tarentina serissima legi, Aniciana servari et in passo. sorba quoque et scrobibus gypsato operculo, duum pedum terra superiniecta, in loco aprico, inversis vasis et in doliis ut uvas interque uvas cum ramis suspendi.

62 ⟨4⟩ E proximis auctoribus quidam altius curam repetunt deputarique statim poma ac vites ad hunc usum praecipiunt decrescente luna, post horam diei tertiam,

1 specularibus M*v*. peculiaribus *r*. *an* vitro speculari aditum ventorum flatibus arceri? *cfr. Varro de r. r. I 59,1.* 3 ultra — 4 neque M. *om. rv*. 5 solidis MD²*Detl.* soleis a. soteis De. storeis d*v*. | uti M. ut *rv*. 13 et etiam inmatura *ego e Varrone de r. r. I 59, 4.* et iam matura M. et inmatura *rv*. 14 effracto M*v*. e fra- a. et fa- De. et infra- d. 15 possunt Ma¹ *ed. Gel.* 19 inuersis MD²d*v*. in uerbis D¹e. in herbis a. | scrobe M *Ianus*. inter scrobe *r*. inter scrobes *edd. ante Bas. Hard.* inter scobes *ed. Bas.* in terra scrobe *Detl. coll. v. 21.* 20 serissima M. -me Dad*v*. reris- e. | aniciana M*v*. aciana *r*. | sorua M *Detl. cfr. XIII 58 extr.* 22 superiniecta M. -intecta Ded. -inducta a*v*. 23 interque uuas M *Ianus. om. rv*. 24. 25 repetunt M. pet- *rv*. 26 diei MD²r. cei D¹e. ceu ad.

caelo sereno aut siccis ventis. similiter deligi et ex locis siccis et ante perfectam maturitatem, addito ut luna infra terram sit, uvas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptoribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo et gypso. sic et sorba ac pira, inlitis omnium surculis pice. dolia procul ab aqua esse. quidam sic cum palmite ipso condunt, capiti- 63
bus eius scillae infixis utrimque, alii etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea uvae, aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere et vino odorem adquiri putant. aliqui omnia haec in milio servari malunt, plerique vero in scrobe duum pedum altitudinis harena substrato et fictili operculo, dein terra operto. creta quidam 64
figlina etiam uvas inlinunt siccataque sole suspendunt, in usu diluentes cret*am*. eandem pomis vino subigunt. mala vero generosissima eadem ratione crustant gypso vel cera, quae, nisi maturaverint, incremento calycem rumpunt. semper autem in pediculos conlocant ea. alii decerpunt cum surculis eosque in medullam sabuci a*b*ditos obruunt, 63
ut supra scriptum est. alii singulis malis pirisque singula 65
vasa fictilia adsignant et operculo eorum picat*o* dolio iterum includunt, nec non aliqui in floccis capsisque, quas luto paleato inlinunt; alii hoc idem in patinis fictilibus, aliqui et in scrobe subiect*a* harena, ita sicca operiunt mox terra. sunt qui cotonea cera Pontica inlita melle demergant. Columella auctor est in puteos cisternasve *uvas* in fictili- 66
bus vasis pice diligenti cura inlitis mergi. Liguria maritima

---

1 uentis MD^2 *ed. Bas.* ad uentis D^1ac. a uentis *dedd. ante Bas. Sill.* 4 corruptoribus M. -tioribus *rv. cfr. luc. p. 104.* | recentis Da. 5 excluso a *Sill.* | auro D^1. austro a *Sill.* | sorua M *Detl.* 7 pabmite e. uel papnite a. | ipso M. in ipso Dao. in gypso d*v.* 8 siciliae M. 9 ea uuae *rv.* faue M. 11 seruari M. -re *rv.* 14 siccataque M. -tasque *rv.* 15 cretam *v.* -ta M*r.* 17 maturuerint d *ed. Bas.* | calycem d *ed. Bas. Hard.* calicem Do *edd. ante Bas. Dal.* calcem a *Detl.*

19 abditos obruunt *v.* addito subruunt (obr- d) *ll.* 21 operculo . . picato *coni. Dal.* -la . . -ta *ll.* 24 subiecta *v.* -to a. subtecto *r.* 26 uvas *ego coll. Colum. XII 44, 6. om. ll. v.* 27 maritimis *Pint.*

Alpibus proxima uvas sole siccatas iunci fasceis involvit cadisque conditas gypso includit. hoc idem Graeci platani foliis aut vitis ipsius aut fici uno die in umbra siccatis atque in cado vinaceis interpositis. quo genere Coa uva et Berytia servantur, nullius suavitati postferendae.
67 quidam, ut has faciant, in cinere lixivo tingunt protinus quam detraxere vitibus, mox in sole siccant passasque in aqua calida mergunt et iterum sole siccant, tum foliis, ut
66 supra dictum est, involutas vinaceis stipant. sunt qui malunt uvas in scobe ramentisve abietis, populi, fraxini servare. sunt qui suspendi procul malis protinusque in granariis iubeant, quoniam optime sit operimento pulvis pensilibus. contra vespas remedio est oleo adspergi ex
13, 39 ore. de palmis diximus.

68 **18.** (19) E reliquo genere pomorum ficus amplissima est, quaedamque et piris magnitudine aemulae. de Aegyptiae
13, 56 sqq. Cypriaeque miraculis retulimus inter externas. Idaea rubet olivae magnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi vocant, crassitudine cubitali, ramosam, materie validam, lentam, sine lacte, cortice viridi, folio tiliae, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum nostris esse dulciores fertilioresque, ut quae modios CCLXX
69 singulae ferant. ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera. siquidem et Lydiae, quae sunt purpureae, et mamillanae similitudinem earum habent, et callistruthiae partim sapore praestantiores, ficorum omnium frigidissimae. nam de Africanis, quas multi

---

5 seruantur **d**_v_. -atur _r_. 7 passasque—8 sic(_c_)ant D^{2} _Sill. om._ _rv_. | tum D^{2}_v_. cum **ad**. eum _r_. 10 malunt _ll._ _r_. -lint _Detl. cum Felsio p. 18. sed cfr. nov. luc. p. 44 n. 16._ | in _om. Hard._ | scobe _v_. scrobe D^{2}**ad**. -oue D^{1}. soroue **c**. | sarmentisue **d**. | abiectis d^{1}. 11 qui _om._ **Dc**. 12 iubeant **d**_r_. -bant **Dc**. -bent **a**. | sit operimento _v_. sic experimenti (-rienti **c**) _ll._ 16 aemule **d** _ed. Gel. Detl._ -le **Dc**. -la **a**_v_. 19 hanc ibi _ll._ _v_. _an_ aliqui? | ramosa D^{2}**a**. 20 materie d^{2} _ed. Gel._ -iae _r_. _om._ d^{1}. -ia _edd. ante Gel._ 22 ut quae **d** _ed. Gel._ utque **Dc** _edd. ante Gel._ atque **a**. 23. 24 chalcide chio **d** _codd. Gel._ chalcidecio _r_. Chalcidicae _edd. ante Gel._ 26 partim D^{2} _edd. ante Barb._ parum **d** _codd. Barb._ lartim D^{1}. fartim _r_. haud parum _coni. Dal. cfr. Url. vind. n. 245._ 27 quas **d**_v_. quam _r_.

praeferunt cunctis, magna quaestio est, cum id genus in
Africam nuperrime transierit. patriae nomen optinent 70
*eti*am Alexandrinae ex nigris, candicante rima, cognomine
delicatae. nigra et Rhodia est et Tiburtina de praecocibus.
sunt et auctorum nomina iis, Livi*ae*, Pompei. siccandis
haec sole in annuos usus aptissima cum mariscis et quas
harundinum folii macula variat. est et Herculanea et
albicerata et aratia alba, pediculo minimo, latissima. primo 71
autem provenit porphyritis, longissimo pediculo. comitatur
eam e minimis, vilissimis popularis dicta. contra novissima
sub hieme maturatur chelidonia. sunt praeterea eaedem
serotinae et praecoces, biferae, alba ac nigra, cum messe
vindemiaque maturescentes. serotinae et a corio appellatae
duro, ex Chalcidicis quarundam trifero proventu. Tarenti 72
tantum praedulces nascuntur quas vocant onas. Cato de
ficis ita memorat: Ficos mariscas in loco cretoso
aut aperto serito, in loco autem crassiore aut
stercorato Africanas et Herculaneas, Sa*gu*ntinas,
hibernas, Telanas atras pediculo longo. postea tot
subiere nomina atque genera ut vel hoc solum aestimantibus
appareat mutatam esse vitam. sunt et hibernae quibusdam
provinciis, uti Moesiae, sed artis, non naturae.
parvarum genus arborum post autumnum fimo contegunt, 73
deprehensasque in his hieme grossos, quae mitiore caelo
refossae cum arbore atque in lucem remissae novos soles
aliosque, quam quibus vixere, avide tamquam iterum natae

---

2 africa **Dc**. | *dist. ego.* 3 etiam *ego.* nam *ll.v.* | alexandrinae **Dac** *edd. ante Gel. Detl.* -iae **d**. -ina *codd. Gel.* | ex nigris *ego.* aenixegris **Dc**. enixeglis **a**. enixȩ gris est **d**. enixiores *edd. ante Gel.* e nigris est *codd. Gel.* est *del. Detl.* 5 Liviae *v.* -io *ll.* 6 anno **Dc**. 8 aritia **a**. 9 porphyritis **d***v*. per- **Da**. perphir- **c**. 10 et vilissimis *edd. ante Sill.* vilissimisque *Url. vind. n. 246.* -ma *Detl.* 11 eaedem **d***v*. edem **Da**. *om.* **a** *Sill.* 14 trifario **a**. 15 onas *ll. edd. ante Barb. Hard.* onias *ed. Verc.* omas (ὠμάς) *Barb.* 18 Saguntinas *ed. Bas.* sagon- *edd. ante Bas.* sacontias **d**. -inas *r.* 19 Telanas *Hard. cfr. Cato 8, 1.* telianas *ll. edd. ante Bas.* tella- *ed. Bas.* tellia- *ed. Gel.* 22 uti **M**. sicuti *rv.* | non *om.* **M**. 26 quibus—tamquam *om.* **M**.

accipiunt et cum venientium flore maturescunt, alieno
praecoces anno, in tractu vel gelidissimo.
74 (20) Sed a Catone appellata iam tum Africana admonet
Africae ad ingens documentum usi eo pomo. namque
perniciali odio Carthaginis flagrans nepotumque securitatis
anxius, cum clamaret omni senatu Carthaginem
delendam, attulit quodam die in curiam praecocem ex ea
provincia ficum ostendensque patribus: Interrogo vos,
inquit, quando hanc pomum demptam putetis ex
75 arbore. cum inter omnes recentem esse constaret: Atqui
tertium, inquit, ante diem scitote decerptam
Carthagine. tam prope a moeris habemus hostem.
statimque sumptum est Punicum tertium bellum quo Carthago
deleta est, quamquam Catone anno sequente rapto.
quid primum in eo miremur, curam ingeni an occasionem
fortuitam, celeritatemque cursus an vehementiam viri?
76 super omnia est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam
illam urbem et de terrarum orbe per CXX annos
aemulam unius pomi argumento eversam, quod non Trebia
aut Trasimenus, non Cannae busto Romani nominis perficere
potuere, non castra Punica ad tertium lapidem
vallata portaeque Collinae adequitans ipse Hannibal. tanto
propius Carthaginem pomo Cato admovit.
77 Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romae
nata, sacra fulguribus ibi conditis magisque ob memoriam
eius quae nutrix Romuli ac Remi conditoris imperii in
Lupercali prima protexit, ruminalis appellata, quoniam sub

---

3 africana **M***v*. -cam *r*. 4 africae **M**. et afr- *rv*. *del.* *Detl.* | usi **M***r*. uso *v*. 5 perniciali *dv*. perniti- D^2a. permiti- D^1c. permitti- **M**. 9 inquit **M***v*. inquid D^2. in uuis *r*. 12 moeris **M**D^1*cd*. moeniis D^2a. muris *v*. 15 in *rv*. sit **M**. 17 mirabili ut **D***c*. 17. 18 tantam **M***v*. tam *r*. 18 per *om.* **M**. 23 admouit **M***d* *Gel.* -onuit *r*. adiri monuit *edd. ante Gel.* 24 *post* Romae *deficit cod.* **M**. 25 sacra *edd. ante Hard. Sill.* -ro *ll. Hard.* | fulguribus *dv*. -goribus *r*. 26 conditerum *Url. chrest. p. 194.* ac Remi *uncis inclusit Ianus. sed* conditoris imperii prima (= initia) *iungenda videntur.* | imperii — 27 protexit D^2 *Sill.* *om.* *rv*. 27 ruminalis *Brot. ex ed. princ.* -ialis D^2 *om.* *r edd. ante Brot.*

ea inventa est lupa infantibus praebens rumim — ita
vocabant mammam —, miraculo ex aere iuxta dicato,
tamquam in comitium sponte transisset Atto Navio augu-
rante. nec sine praesagio aliquo arescit, rursusque cura
sacerdotum seritur. fuit et ante Saturni aedem urbis
anno ... sublata sacro a Vestalibus facto, cum Silvani
simulacrum subverteret. eadem fortuito satu vivit in 78
medio foro, qua sidentia imperii fundamenta ostento fatali
Curtius maximis bonis, hoc est virtute ac pietate ac morte
praeclara, expleverat. aeque fortuita eodem loco est vitis
atque olea, umbrae gratia sedulitate plebeia satae. ara
inde sublata gladiatorio munere divi Iuli quod novissime
pugnavit in foro.

(21) Admirabilis est pomi huiusce festinatio unius in 79
cunctis ad maturitatem properantis arte naturae. **19.** ca-
prificus vocatur e silvestri genere ficus numquam ma-
turescens, sed quod ipsa non habet alii tribuens, quoniam
est naturalis causarum transitus *ae*que ut e putrescentibus
generatur aliquid. ergo culices parit, hi fraudati alimento 80
in matre, putri eius tabe, ad cognata*m* evolant morsuque
ficorum crebro, hoc est avidiore pastu, aperientes ora
earum atque ita penetrantes intus solem primo secum
inducunt cerialesque auras inmittunt foribus adapertis.

---

1 rumim ita **Dc***Sill*. -inita **a**. -inata **d**. rumen ita *v*. 3 atto nauio **D**^{2}**d***Sill*. atto nauigio *r*. adacto navigio *edd. ante Hard*. Atto Navio augure *Hard*. 3. 4 augurante—praesagio **D**^{2}*Sill*. *om*. *v*. 4 aliquo arescit **D**^{2}*Sill*. -qua rescit **D**^{1}**ac**. -qua crescit **dT**. ilico (illic *Hard*.) arescit *v*. 6 anno *ll*. anno CCLX *v*. *lacunam indicavit Detl*. | siluani **D**^{2}**d** *ed. Gel*. -anisi **D**^{1}**c**. -ani isi **a**. -ani et Isidis *edd. ante Gel*. 7 fortuitu **a**. | satu *ed. Verc*. saltu **d**. saut **D**^{1}**c**. ///aut **a**. aut **D**^{2}. sato *edd. ante Verc*. | uiuit **Dac** *ed. Gel*. iuit **d**. adiuvit *edd. ante Barb. Verc*. aduiuit *Barb*. 8 sidencia **D**^{1}. -dantia **D**^{2}**a**. 11 ira **D**^{1}**a**. 16 uocatur **d** *edd. Gel*. -tor **Dc**. *om*. **a** *edd. ante Gel*. 17 aliis **a***v*. 18 aeque *Detl*. atque *ll.v. cfr. Theophr. c. pl. II 9, 6*. | ut e **dT***Detl*. ute **Dc**. e **a***v*. 19 generatur **D***Detl*. gignatur **cd**. id gnatum **a**. identidem generatur *v*. 20 ad **Dc***v*. ac **d**. et **a**. | cognatam *v*. -tae **cd**. -ta **D**^{2}. -te *r*. | euolant **D**^{2} *Salm. Detl*. *cfr. Theophr. l. l. § 5* ἐκπέτονται. aduo- **d**. uo- *rv*. 22 atque *om*. **a***Sill*. 23 foribus **d***v*. flo- *r*. | et apertis **a**. ap- *edd. ante Hard*.

mox lacteum umorem, hoc est infantiam pomi, absumunt,
quod fit et sponte, ideoque ficetis caprificus permittitur
81 ad rationem venti ut flatus evolantes in ficos ferat. inde
repertum ut inlatae quoque aliunde et inter se colligatae
inicerentur fico, quod in macro solo et aquilonio non
desiderant, quoniam sponte arescunt loci situ rimisque
eadem quae culicum opere causa perficit, nec ubi multus
pulvis, quod evenit maxime frequenti via adposita. nam-
que et pulveri vis siccandi sucumque lactis absorbendi.
quae ratio pulvere et caprificatione hoc quoque praestat
ne decidant, absumpto umore tenero et cum quadam fra-
82 gilitate ponderoso. ficis mollis omnibus tactus, maturis
frumenta intus, sucus maturescentibus lactis, percoctis
mellis. senescunt in arbore anusque destillant cummium
lacrima. siccat honos laudatas, servat in capsis, *in* Ebuso
insula praestantissimas amplissimasque, mox in Marrucinis.
at ubi copia abundat, implentur orcae in Asia, cadi autem
in Ruspina Africae urbe, panisque simul et opsonii vicem
siccatae implent, utpote cum Cato cibaria ruris operariis
iusta ceu lege sanciens minui iubeat per fici maturitatem.
cum recenti fico salis vice caseo vesci nuper excogitatum
83 est. ex hoc genere sunt, ut diximus, co*tt*ana et caricae
13, 51 quaeque conscendenti navem adversus Parthos omen fecere
M. Crasso venales praedicantis voce, cavneae. omnia haec
in A*l*bense rus e Syria intulit L. Vitellius, qui postea
censor fuit, cum legatus in ea provincia esset, novissimis
Tiberii Caesaris temporibus.

84 **20.** (22) Malorum pirorumque generi adnumerentur
iure mespila atque sorba. mespilis tria genera, anthedon,

---

2 praemittitur *Hard.* permiscetur *coni. Dal.* 6 desideratur **a d** *v.* 7 opere *ll. Ianus.* -rae *Sill.* -ra *v.* 8 puluis **d** *v.* pulsus *r.* | frequentitatiua **a**. 14 destillant *Sill.* dist- *ll. v.* | *dist. Url. vind. n. 248.* 15 in *ego. om. ll. v. cfr. VIII 226. XIX 94. XII 109.* 17 at **d** *v.* aut *r.* | abundat **d** *v.* -ant *r.* | orzhae **a**. archę **d**. 18 in **d** *v. om. r.* 21 salis **D**²**d** *edd. ante Barb.* saliis *r.* sale *Barb.* salitis *ed. Gel.* | uice caseo *ll. Sill.* vice casei *ed. Gel.* siccatis et casei loco *edd. ante Gel.* 22 cottana *ed. Lugd.* castaneae *ll. ed. Ven.* cottona *Beroaldus.* coctana *Barb.* 25 Albense *v.* absense *ll.* 27 tiberii **d** *v.* titi **a**. *om. r.*

setania, tertium degenerat, anthedoni tamen similius, quod Gallicum vocant. setaniae maius pomum candidiusque, acini molliore ligno, ceteris minus pomum, sed odore praestantius et quod diutius servetur. arbor ipsa de amplissimis. folia antequam decidant rubescunt, radices multae atque altae et ideo inexstirpabiles. non fuit haec arbor in Italia Catonis aevo.

21. (23) Sorbis quadruplex differentia. aliis enim 85
eorum rotunditas mali, aliis turbinatio piri, aliis ovata species ceu malorum aliquis. haec obnoxia acori. odore et suavitate rotunda praecellunt, ceteris vini sapor. generosissima quibus circa pediculos tenera folia. quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, adsiduum proventu minimumque pomo, arbore dissimile, foliis paene platani. non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato et sorba condi sapa tradit.

22. (24) Ab his locum amplitudine vindicaverint, quae 86
cessere auctoritate, nuces iuglandes, quamquam et ipsae nuptialium Fescenninorum comites, multum pineis minores universitate eaedemque portione ampliores nucleo. nec non et honor iis naturae peculiaris gemino protectis operimento, pulvinati primum calycis, mox lignei putaminis. quae causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fetu munito, quod est veri similius quam quia cadendo tripudium sonivium faciant. et has e Perside regibus trans- 87
latas indicio sunt Graeca nomina. optimum quippe genus earum Persicum atque basilicon vocant. et haec fuere prima nomina. caryon a capitis gravedine propter odoris gravitatem convenit dictum. tinguntur cortice earum lanae et rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. id compertum infectis tractatu manibus. pinguescunt vetustate.

---

2 pomum est D². 10 aliquis d. -ibus *rv.* | acri ad *edd. ante Gel.* 12 tenera *om.* dT *edd. ante Barb.* 17 uindicauerint DcdT *cod. Chiff.* -runt av. 20 uniuersitatem Dcd. | eaedemque *v.* ead- *ll.* 22 calicis Dac *edd. ante Bas. Detl. cfr. § 64. sic semper etiam infra.* 25 a perside dT. | regionibus a. a regibus *edd. ante Sill.* 30 et *v.* eorum et *ll.* | nucleis D² *edd. ante Gel.* 31 tractatum ac.

88 sola differentia generum in putamine duro fragilive, et
tenui aut crasso, loculoso aut simplici. solum hoc pomum
natura compactili operimento clausit. namque sunt bifidae
putaminum carinae nucleorumque alia quadripertita di-
stinctio, lignea intercursante membrana. ceteris quidquid
est solidum est, ut in abellanis et ipso nucum genere quas
antea Abellinas patriae nomine appellabant. in Asiam
Graeciamque e Ponto venerunt ideoque Ponticae nuces
89 vocantur. has quoque mollis protegit barba. sed putamini
nucleisque solida rotunditas inest. hae et torrentur. um-
bilicus illis intus in ventre medio. tertia in his natura
amygdalis tenuiore sed simili iuglandium summo operi-
mento, item secundo putaminis. nucleus dissimilis lati-
90 tudine et acriore callo. haec arbor an fuerit in Italia
Catonis aetate dubitatur, quoniam Graecas nominat, quas
quidam et in iuglandium genere servant. adicit praeterea
abellanas et galbas, Praenestinas, quas maxime laudat et
conditas ollis in terra servari virides tradit. nunc Thasiae
et Albenses celebrantur et Tarentinarum duo genera, fra-
gili putamine ac duro, quae sunt et amplissimae ac minime
91 rotundae, praeterea molluscae putamen rumpentes. sunt
qui honori nomen interpretentur et Iovis glandem esse
dicant. nuper consularem virum audivi biferas et iuglandes
nuces habere se profitentem. de pistaciis et ipso nucum
13, 51 genere in suo loco retulimus. et haec autem idem Vitel-
lius in Italiam primus intulit eodem tempore, simulque in
Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus qui cum eo
militabat.

3 bifidae d*v*. -de Dc. -da a. 4 carne a. | alia DcdT *Hard*. alii a. illis *edd. ante Hard*. *an* alias? 7 patrio a*r*. 8 venerunt *Url. vind. n. 250*. -re et *ll.v*. et *del. Detl*. ideoque T. ideo quod *r Sill*. ideo *v*. 9 molles Dc. 10 hae *Detl. cfr. XI 108*. haec Dac. eae d*v*. 11 tertia in d. -tiam Dc. -tia a. -tia ab *v*. 13 secundi d. 17 calvas *Cato 8,2. Turn. adv. 27,17. Sill*. 19 albenses d*v*. -eses *r Detl*. 20 et *om*. dT *edd. ante Gel. Sill*. | ac minimae Dc*Detl*. et -me *r*. 21 mollusculae D². 22 honoris *ed. Bas*. | interpretentur Dc *edd. ante Hard. Sill*. -tantur *r Hard*. 23 dicunt *edd. ante Gel. Hard*. 24 pistaciis (Dc?)*v*. past- d. phastatus a. | ipso Dcd*Sill*. -si a*v*. | nucum — 25 loco D²*Sill*. *om. rv*.

23. (25) Nuces vocamus et castaneas, quamquam ad- 92
commodatiores glandium generi. armatum his echinato ca-
lyce vallum, quod inchoatum glandibus, mirumque vilissima
esse quae tanta occultaverit cura naturae. trini quibusdam
partus ex uno calyce, corteque lentus, proxima vero cor-
pori membrana et in his et in nucibus saporem, ni de-
trahatur, infestat. torrere has in cibis gratius. moluntur-
que et praestant *in* ieiunio feminarum quandam imaginem
panis. Sardibus hae provenere primum, ideo apud Graecos 93
Sardianos balanos appellant, nam Di*o*s balanum postea
inposuere excellentioribus satu factis. nunc plura earum
genera. Tarentinae faciles, nec operosae cibo, planae
figura. rotundior quae balanitis vocatur, purgabilis maxime
et sponte prosiliens pura. plana est *et* Salariana, Taren- 94
tina minus tractabilis, laudatior Corelliana et ex ea facta 17, 129
quo dicemus in insitis modo Ter*ei*ana, quam rubens cortex
praefert triangulis et popularibus nigris, quae coctivae
vocantur. patria laudatissimis Tarentum et in Campania
Neapolis. ceterae suum pabulo gignuntur, scrupulosa cor-
ticis intra nucleos quoque ruminatione.

24. (26) Haud procul abesse videantur et praedulces 95
siliquae, nisi quod in his ipse manditur cortex. digitorum
omnis longitudo illis, et interim falcata, pollicari latitudine.
glandes inter poma numerari non possunt, quamobrem in
sua natura dicentur. 16, 15

(27) Reliqua carnosi sunt generis, eaque bacis atque 96

---

2 claudium D e. 6 membrana et a d *v*. -ne D e. 7 infestat d *v*. -ant *r*. 7. 8 moluntur que et *Sill.* -tur quae D². -tur etiam et *cod. Gel. Ianus.* modolatum et a. -tum ret D¹ e. modulantum re d T. -tum laturas *edd. ante Bas.* molitura etiam *Barb. ed. Bas.* 8 praestant in *Sill.* -anti *ll. edd. ante Bas.* -ari *Barb.* -ant *ed. Bas.* 10 Dios *Turn. adv. 27, 17. codd.* (?) *Hard.* diuus *ll.* divus Tiberius (postea balanum nomen imposuit) *edd. ante Hard.* Διὸς (βαλάνου postea nomen imposuere) *coni. Dal.* 11 satu *v.* statu *ll.* 14 *dist. Salm. ex. Plin. p. 425*ᵇ *A Detl.* | pura a *cod. Thuaneus v.* plura *r.* | est et *Salm. l. l. Sill.* est ei D a e. esse d. est ex eis et *v.* 16 quo d *ed. Gel.* quod *r edd. ante Gel.* (*del.* modo). | in d *v. om. r.* | Tereiana *Detl. ad XVII 122.* eterana *ll.* Etereiana *Hard.* meterana *edd. ante Hard.* 22. 23 omnis digitorum d. dig- hominis *edd. ante Hard.*

carnibus distant. alia acinis caro, alia moris, alia unedoni-
97 bus, et alia acinis inter cutem sucumque, alia myxis, alia bacis ut olivis. moris sucus in carne vinosus, trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. in novissimis florent, inter prima maturescunt. tingunt manus suco matura, eluunt acerba. minimum in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus nec insitis, nec alio modo quam pomi magnitudine differunt mora Ostiensia et Tusculana Romae. nascuntur et in rubis multum differente callo.

98 (28) Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni, quod solum pomum simile frutici terraeque gignitur. arbor ipsa fruticosa. fructus anno maturescit, pariterque floret subnascens et prior coquitur. mas sit an femina sterilis inter auctores non constat.
99 pomum inhonorum, ut cui nomen ex argumento sit unum tantum edendi. duobus tamen hoc nominibus appellant Graeci, comaron et memaecylon, quo apparet totidem esse genera. et apud nos alio nomine arbutus vocatur. Iuba auctor est quinquagenum cubitorum altitudine in Arabia esse eas.

100 (29) Acinorum quoque magna est differentia, primum inter uvas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno aliis parvo et aliis etiam gemino, qui minime feraces musti. plurimum vero differunt hederae sabucique acini, et figura etiam Punici, angulosi quippe soli. nec cutis ulla singulis praeter communem quae est candida. totisque sucus et caro est, his praecipue quibus parvolum
101 inest ligni. magna et bacis differentia. aliae namque

2 et *om.* **d**. 7 insitu *coni. Dal.* -itionibus *Url. vind. n. 251.* 8 pomi *codd. Barb.* pompei *ll. edd. ante Barb.* | *dist. Url. l. l.* | Ostiensia *v.* -sis **d**. -si *r.* 9 romane **Dc**. | callo **D**^{2}**d***v*. cauo **a**. catio *r.* 10 est *ed. Bas.* et *ll.* est et *edd. ante Bas.* 11 frutici **dT***v*. -ce **Da**. -cae **c**. 15 et cui **d**. | fit **a** *Brot.* 16 hic **ac**. 17 memaecylon **Dc** *Detl. cfr. Theophr. h. pl. III 16, 4.* memec- **a***v*. mumechilon **d**. 23 et *om.* **dT**. 24 musti **d***v*. multi *r.* | herede **d**. | sambucique **a** *edd. ante Ianum. cfr. XIII 122.* 25 et *ed. Gel.* ex *ll.* in *edd. ante Gel.* | figurae **Dc**. | cutis **D**^{2}**d***v*. utis **D**^{1}**c**. ut his **a**. 27 curae **a**. 28 aliae **d***v*. -ie **Dc**. -ia **a**.

sunt olivis, lauris et alio modo loto, cornis, alio myrtis, lentisco. aquifolio enim ac spinae sine suco, medioque etiamnum genere inter bacas acinosque cerasis. pomum his primo candidum et fere omnibus bacis. mox aliis virescit, ut olivae, laurui, rubet vero moris, cerasis, cornis. dein nigrescit moris, cerasis, olivis.

25. (30) Cerasi ante victoriam Mithridaticam L. Lu- 102 culli non fuere in Italia, ad urbis annum DCLXXX. is primum *in*vexit e Ponto, annisque CXX trans oceanum in Britanniam usque pervenere. eadem [ut diximus] in Aegypto nulla cura potuere gigni. cerasorum Aproniana maxime rubent, nigerrima sunt *L*utatia, Caeciliana vero et rotunda. Iunianis gratus sapor, sed paene tantum sub 103 arbore sua, adeo teneris ut gestatum non tolerent. principatus duracinis quae Pliniana Campania appellat, in Belgica vero Lusitanis, in ripis etiam Rheni. tertius his colos e nigro ac rubenti viridique, similis maturescentibus semper. minus quinquennium est quod prodiere quae 104 vocant laurea, non ingratae amaritudinis, insitae in lauru. sunt et Macedonica parvae arboris raroque tria cubita excedentis, et minore etiamnum frutice, chamaecerasi. inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert. septentrione frigidisque gaudet, siccatur etiam sole conditurque ut oliva cadis.

26. (31) Quae cura et cornis atque etiam lentisco 105 adhibetur, ne quid non hominis ventri natum esse videatur. miscentur sapores et alio alius placere cogitur. miscentur vero et terrae caelique tractus. in alio cibi genere India advocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene singulaeque

---

5 oliuae Do*Sill.* -ua a. -uis d*v.* | laurui *Ianus Sill.* -ris d*v.* 9 invexit *ego. cfr. XXXVI 54.* uer 10 *an* easdem? | *uncos posuit Ianus.* 12 Lutatia atia d. ut attia Do. ut actia a[1] *edd. ante Hard.* ut 13 iunianis *cod. Dal. Hard.* uini- D[2]. iunianus Iulianis *edd. ante Hard.* | paene d *Hard.* pene r *edd.* 14 adeo D[2]d*v.* deo r. 16 rheni d*v.* rheniten quam quinquennium dT. 24 oliuae Dod.

terrae. nec cessat in veneficiis vita, dummodo omnia devoret. planius hoc fiet in herbarum natura.

106 27. (32) Interim quae sunt communia et pomis omnibusque sucis, saporum genera XIII reperiuntur: dulcis, suavis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. praeter haec tria sunt genera mirabili maxime natura: unum in quo plures pariter sentiuntur
107 sapores, ut *in* vinis. namque in his et austerus et acutus et dulcis et suavis, omnes alieni. alterum est genus in quo sit et alienus quidem, sed et suus quidam ac peculiaris, ut in lacte. siquidem inest ei quod tamen iure dici dulce et pingue et suave non possit, optinente leni-
108 tate quae ipsa succedit in saporis vicem. nullus hic aquis ne*c* sucus, ut tamen eo ipso fiat aliquis ac suum genus faciat. sentiri quidem aqu*ae* saporem ullum sucumve vitium est. magnum his omnibus in odore momentum et magna cognatio, qui et ipse nullus est aquis aut, si sentitur, omnino vitium est. mirum tria naturae praecipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine suco, aquas, aëra, ignes.

109 28. (33) Ergo sucorum vinosi piro, moro, myrto, minimeque, quod miremur, uvis. pingues olivae, lauro, nuci iuglandi, amygdalis, dulces uvis, ficis, palmis, aquosi prunis. magna differentia et in colore suci: sanguineus moris, cerasis, cornis, uvis nigris. idem albis candidus, lacteus in capite ficis, in corpore non item, spumeus malis, nullus Persicis, cum praesertim duracina suco abundent. sed quis eius ullum dixerit colorem? sua et in odore
110 miracula. malis acutus, Persicis dilutus, dulcibus nullus.

---

2 fiet *v. cfr. Url. vind. n. 251.* fit et *ll. Detl.* 7 sentiunt **D c.** 8 in vinis *ego.* uinis *ll. v.* 12 dicitur **a.** dici non potest *edd. ante Gel.* | possit D^2 *Sill.* -int **a d.** -ent *r.* -et *ed. Gel.* (non possit *del. edd. ante Gel.*). 14 nec *Detl.* ne *ll. v.* | sucus quidem *v.* 15 aquae *v.* atque **D c d.** eque **a.** 19 aquas D^2 *edd. Gel. Detl.* aqua **a** *edd. ante Gel.* aquę **d** *R.* atque *r.* aquam *Sill.* 20 aer ignis **a** *edd. ante Gel.* 22 minimeque D^2 *Detl.* -me *rv.* | miremur D^2 **d** *v.* -etur *r.* 23 amygdalis **a c.** am amy- **D c.** amar' amy- **d.** | dulcis **a d** *edd. ante Hard.* | aquosus **a d** *edd. ante Sill.* 29 nullus D^2 *v.* -um *r.*

nam et vinum tale sine odore, tenue odoratius, multoque
celerius talia ad usum veniunt quam pinguia. quae odo-
rata non eadem in gustu tenera, quia non sunt pariter
odor et sapor. quamobrem citreis odor acerrimus, sapor
asperrimus, quadamtenus et cotoneis, nullusque odor ficis.

(34) Et hactenus sint species ac genera pomorum, 111
naturas artius colligi par est. alia siliquis gignuntur, ipsis
dulcibus semenque complexis amarum. cum in pluribus
semina placeant, in siliqua damnentur. alia bacis, quarum
intus lignum et extra caro, ut olivis, cerasis. aliquarum
intus bacae, foris lignum, ut iis quae in Aegypto diximus 13, 60
gigni. quae bacis natura eadem et pomis. aliorum intus 112
corpus et foris lignum, ut nucum. aliis foris corpus,
intus lignum, ut Persicis et prunis, vitiumque cinctum
fructu, cum fructus alibi muniatur vitio. putamine clau-
duntur nuces, corio castaneae. detrahitur hoc iis, at in
mespilis manditur. crusta teguntur glandes, cute uvae,
corio et membrana Punica. carne et suco mora constant,
cute et suco cerasi. quaedam statim a ligno recedunt, ut 113
nuces et palmae. quaedam adhaerent, ut olivae laurusque.
quorundam generi utraque est natura, ut in Persicis. et-
enim duracinis adhaeret corpus ac ligno avelli non quit,
cum in ceteris facile separetur. quibusdam nec intus nec
extra lignum, ut in palmarum genere. aliquorum lignum 114
ipsum in usu et pomi vice, ut generi *amygdalae*, quam
in Aegypto diximus. quorundam extra geminantur vitia, 13, 60
ut in castaneis et amygdalis nucibusque iuglandibus. quo-

---

5 quadamtenus d*v*. -dam nemus D[1]e. quidam tenuis D[2]a. 12 aliarum d. 21 ut in *ll. Sill.* ut *v*. 22 duracinis D[2]d*v*. dux a- D[1]e. uix a- a. | ac ligno *Detl.* ac e ligna D[2]. aeliquino D[1]e. e ligno dT*Sill.* -noque *v*. e licino a. | nequit a*v*. *cfr. nov. luc. p. 82.* 24 quorundam d. 25 usu *Gel.* usum *ll. edd. ante Gel. Ianus.* | generi amygdalae *Gel. coll. XIII 60.* genera mydis *ll.* genera mixis (*vel* myxis) *edd. ante Bas.* grana myxis *ed. Bas.* generari myxis *Ianus.* cuci *Detl. coll. XIII 62. locus nondum sanatus est.* | quam *ll. v.* quas *edd. Verc. Bas.* quale *Ianus.* 26 geminantur D[2]*Detl.* geminam (-na d*v*.) geminantur r*v*. gemina generantur *coni. Ianus.* 27 et *om.* d*v*. | amygdalis d*v*. amigd- D[2]. angustialis *r*.

rundam natura trigemina: corpus est, dein lignum rursusque semen in ligno, ut in Persicis. quaedam inter se densa, ut uvae, sorba, quae ramos circumdata ex omni parte uvarum modo degravant. alia rara, ut in Persicis.
115 quaedam a*v*o continentur, ut granata. dependent alia pediculis, ut pira, alia racemis, ut uvae, palmae, alia et pediculis et racemis, ut hederae, sabuci. alia ramo adhaerent, ut in lauru. quaedam utroque modo, ut olivae. nam et breves pediculi et longi. quaedam vasculis constant, ut Punica et mespila lotosque in Aegypto et Eu-
116 phrate. iam vero diversa gratia et commendatio. carne palmae placent, crusta Thebaicae, suco uvae et caryotae, callo pira ac mala, corpore mora, cartilagine nuclei, grano quaedam in Aegypto, cute caricae. detrahitur haec ficis virentibus, ut putamen, eisdemque in siccis maxime placet.
117 in papyris et ferulis spinaque alba caulis ipse pomum est. sunt et ficulni caules, in fruticoso genere cum caule capparis, in siliquis vero quod manditur quid nisi lignum *est?* non omittenda seminis earum proprietate. nam neque corpus nec lignum nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inveniat.

118 **29.** (35) Sucorum natura praecipuam admirationem in myrto habet, quando ex una omnium olei vinique bina
14, 104 genera fiunt, item myrtidanum, ut diximus. et alius usus bacae fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam optinens vicem, in quodam etiam genere opsonii nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. eademque origine aprorum sapor commendatur, plerumque ad intinctus additis myrtis.

---

2 ut in d *Sill.* ut r v. 5 alvo *ed. Verc.* alio *ll. edd. ante Verc.* 7 sambuci a d v. 8 lauro a d v. 12 crusta D[2] d r. er- D[1] e. erusca a. 13 mora D[2] *Detl.* mala mora d. mala hora D[1] e. mala.. ora... a. melimala mora v. | *dist. Detl.* | carthilaginem D e. 14 caricae *ll. edd. ante Bas. Detl.* ut car- *ed. Bas.* 15 eisdem quae a *Sill.* eadem *edd. ante Sill.* 19 *an* proprietas est? 21 inueniat D a e *ed. Gel. Sill.* -iet d *Hard.* -it *edd. ante Gel.* 25 illam D *codd. Barb. ed. Bas. Sill.* -la r. -lius *Gel.* libae *edd. ante Bas.* 26 in *om.* d v. | genere D[2] *Detl.* -rose d. -rosae D[1] e. -rosi a v.

(36) Arbor ipsa in Europae tetriciore caelo, quod a 119 Cerauniis montibus incipit, primum *Cir*ceis in Elpenoris tumulo visa traditur Graecumque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. fuit ubi nunc Roma est iam cum conderetur, quippe ita traditur, myrtea verbena Romanos Sabinosque, cum propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos in eo loco qui nunc signa Veneris Cluacinae habet. cluere enim antiqui purgare dicebant. et in ea quoque arbore suffimenti genus 120 habetur, ideo tum electa, quoniam coniunctioni et huic arbori Venus praeest, haud scio an prima etiam omnium in locis publicis Romae sata fatidico quidem et memorabili augurio. inter antiquissima namque delubra habetur Quirini, hoc est ipsius Romuli. in eo sacrae fuere myrti duae ante aedem ipsam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. patricia multis annis praevaluit 121 exuberans ac laeta. quamdiu senatus quoque floruit, illa ingens, plebeia retorrida ac squalida. quae postquam evaluit flavescente patricia, a Marsico bello languida auctoritas patrum facta est ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. quin et ara vetus fuit Veneri Myrteae, quam Murciam vocant.

(37) Cato tria genera myrti prodidit, nigram, can- 122 didam, coniugulam, fortassis a coniugiis, ex illo Cluacinae genere. nunc et alia distinctio sativae aut silvestris et

---

1 tetriciore **dT** *Pint. ego coll. XVIII 123.* -itiore **Dc.** tetriore *edd. vett. Verc.* citeriore **a** *ed. Ven. 1499.* 2 Circeis *Domitius ap. Barb. e Theophr. h. pl. V 8, 3.* celceis **Dcd.** -cei *edd. ante Barb.* celteis **a.** 7 purgatos **D**²**cd** *ed. Gel.* pugnatos **D**¹**a.** *cfr. nov. luc. p. 66 n. 25.* pacificatos *edd. ante Gel.* 8. 9 pugnare **D**²**a** *edd. ante Gel.* 11 prima etiam **Dcd** *edd. Gel. Detl.* prima *Hard.* primaeua **a** *Sill.* -aeua etiam *edd. ante Gel.* 16. 17 praeualuit flauescens et exuberans **a.** praev- flaccescente plebeia exub- *edd. ante Hard.* 17. 18 illa ingens **D**²**ad** *ed. Verc. Hard.* illam gens **D**¹**c.** illa vigens *edd. ante Hard.* 19 flabescente **a.** flacce- *edd. ante Hard. cfr. § 127. XIII 59.* | a **D**²*Detl. om. rv.* 22 Murciam *Hard. cfr. Hübnerus ann. phil. 1858 p. 343.* myrciam **D** *cod. Chiff.* myrtiam *r ed. Ven.* Murtiam *Beroaldus. Barb. Ianus.* 24 ex **a** *edd. ante Hard. Sill.* et in **D**². et *r Hard.*

in utraque latifoliae. in silvestri propria oxymyrsine. sativarum genera topiarii faciunt Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, hexasticham densissimo, senis foliorum versibus: haec non est in usu, ramosa u*ti*que in *It*alia.
123 coniugalem existimo nunc nostratem dici. myrtus odoratissima Aegypto. Cato docuit vinum fieri e nigra siccata usque in ariditatem in umbra atque ita musto indita. si non siccentur bacae, oleum gigni. postea compertum et ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusae in vini tribus heminis maceratae expressaeque. folia et per se siccantur in farinam ad ulcerum remedia in corpore humano leniter mordaci pulvere ac refrigerandis
124 sudoribus. quin immo oleo quoque, mirum dictu, inest quidam vini sapor simulque pinguis liquor, praecipua vi ad corrigenda vina saccis ante perfusis. retinet quippe faecem, nec praeter purum liquorem transire patitur datque se comitem praecipua commendatione liquato. virgae quoque eius gestatae modo viatori prosunt in longo itinere pediti. quin et virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur.

125 (38) Bellicis quoque se rebus inseruit, triumphansque de Sabinis P. Postumius Tubertus in consulatu, qui primus omnium ovans ingressus urbem est, quoniam rem leniter sine cruore gesserat myrto Veneris victricis coronatus incessit optabilemque arborem etiam hostibus fecit. haec postea ovantium fuit corona excepto M. Crasso, qui
126 de fugitivis et Spartaco laurea coronatus incessit. Masurius auctor est curru quoque triumphantes myrtea

---

1 latifolia a. -lii d. 3 hexasticham *cod. Salmant. ap. Pint. Hard.* exasticam **Dac**. ex africa **dT**. exoticam *edd. ante Hard.* | senis **D²d²***v*. seminis *r*. 4 ramos **a²**. sammos **a¹**. | utique in Italia *coni. Sill.* ūtque in halia (alia d) **Dod**. utraquę in alia.. **a**. utraque alia *v*. ut quae minus alta *Ianus coll. Theophr. c. pl. VI 18, 9. an* atque non (n) alta? 7 mulso **a²** *edd. ante Hard.* 11 farinam **o** *ed. Bas.* -na *r edd. ante Bas.* 17 liquatum **D²**. -arum **D¹o**. 18 modo *ll. edd. ante Bas. Sill.* manu *ed. Bas. cfr. Url. vind. n. 253. an* in ore? *cfr. XXV 82 extr.* 22 P. **D** *Detl. om. rv.* | positum ius **a**. 27. 28 masurius **d** *Hard. cfr. index libri.* mass- *r edd. ante Hard.*

corona usos. L. Piso tradit Papirium Masonem, qui
primus in monte Albano triumphavit de Corsis, myrto
coronatum ludos Circenses spectare solitum. avus mater-
nus Africani sequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus
coronis utebatur, laurea et myrtea, qui et hoc voverat.

30. (39) Laurus triumphis proprie dicatur, vel gra- 127
tissima domibus, ianitrix Caesarum pontificumque. sola
et domos exornat et ante limina excubat. duo eius genera
tradidit Cato, Delphicam et Cypriam. Pompeius Le-
naeus adiecit quam mustacem appellavit, quoniam musta-
ceis subiceretur. hanc esse folio maximo flaccidoque et
albicante, Delphicam aequali colore viridiorem, maximis
bacis atque e viridi rubentibus. *h*ac victores Delphis co-
ronari ut triumphantes Romae. Cypriam esse folio brevi,
nigro, per margines imbricato, crispam. postea accessere 128
genera: tinus — hanc silvestrem laurum aliqui intellegunt,
nonnulli sui generis arborem — differt colore, est enim
caerula baca. accessit et regia, quae coepit Augusta appel- 129
lari, amplissima et arbore et folio, bacis gustatu quoque
non asperis. aliqui negant eandem esse et suum genus
regiae faciunt longioribus foliis latioribusque. iidem in
alio genere bacaliam appellant hanc quae vulgatissima est
bacarumque fertilissima, sterilem vero earum, quod ma- 130
xime miror, triumphalem, eaque dicunt triumphantes uti,
nisi id a divo Augusto coepit, ut docebimus, ex ea lauru 137
quae ei missa e caelo est minima altitudine, folio crispo,
brevi, inventu rara. accedit in topiario opere Thasia, ex-
crescente in medio folio parvola veluti lacinia folii, et sine
ea spadonina mira opacitatis patientia, itaque quantalibeat
sub umbra solum implet. est et chamaedaphne silvestris 131

---

5 hoc uouerat **a**^{2}*v*. hoc uouerat et ououerat **a**^{1}. ououerat *r*. 9 cato **D**^{2}*v*. colito **D**^{1}**ac**. coli **d**. coli Cato *coni. Sill.* 13 hac (ac **D**^{2}) uictores **D**^{2}*v*. acutiores *r*. 14 ut **D**^{2}. et *rv*. 15 *an* crispo? 16—17 *dist. ego.* hanc—arborem *aptius transponantur post* baca *v. 18.* 17 colore **d** *ed. Bas.* -or *r edd. ante Bas. Hard.* 20 aspero **a** *edd. ante Gel. Sill.* 27 inventu rara *Gel.* -nitur ara **Dcd**. -nitur rara **a** *edd. ante Gel.* | thasia **D**^{2}*Detl.* thaxa **D**^{1}**a**^{2}**c**. taxa **a**^{1}**d***v*. 28 paruulo **d** *edd. ante Detl.* 29 spadonia *edd. ante Ianum.*

frutex et Alexandrina, quam aliqui Idaeam, alii hypoglottion, alii danaen, alii carpophyllon, alii hypelaten vocant. ramos spargit a radice dodrantales, coronarii operis, folio acutiore quam myrti ac molliore et candidiore *et* maiore, semine inter folia rubro, plurima in Ida et circa Hera-
132 cleam Ponti, nec nisi in montuosis. id quoque quod da*ph*noides vocatur genus in nominum ambitu est. alii enim Pelasgum, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri vocant. et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore quam laurus folio, cuius gustatu accendatur *os*, baeis e nigro rufis. notatum antiquis, nullum genus laurus in Corsica fuisse, quod nunc satum et ibi provenit.

133 (40) Ipsa pacifera, ut quam praetendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur litteris et militum
134 lanceis pilisque, fasces imperatorum decorat. ex his in gremio Iovis optimi maximique deponitur, quotiens laetitiam nova victoria attulit, idque non quia perpetuo viret nec quia pacifera est, praeferenda ei utroque olea, sed quia spectatissima in monte Parnaso ideoque etiam grata Apollini visa, adsuetis eo dona mittere, oracula inde repetere iam et regibus Romanis teste L. Bruto, fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset

---

1 et *ll. edd. ante Barb. Detl.* est et *Barb.* | hypoglottion *Hard. e Diosc. IV 145.* hippo- *ll. ed. Bas.* -tthion *edd. ante Bas.* 2 hypelaten d*v*. -ton D. hipelaton *r*. 3 coronarii d *Hard.* -ri *r Detl.* topiarii ac coronarii *edd. ante Hard. Sill.* 4 myrti ac *Detl.* -tię d. -tice a. miritiae c. -ticae D. myrti *v*. | et *Hard. e Diosc. l. l. om. ll. edd. ante Hard.* 7 daphnoides *Barb. e Diosc. IV 146.* damn- *ll.* danai- *edd. ante Barb.* 8 eupetalon D[2] *Barb. e Diosc. l. l.* eupta- D[1] c d *edd. ante Barb.* eutha- a *Sill.* | stephanon D c *codd. Barb.* -alon d. cephalon *edd. ante Barb.* tepanon a. | alexandri a*v*. -ro *r*. 10 accendatur os *ed. Verc. Detl.* -datur us D c d. -dat turus a. -datur os thuris *edd. ante Barb.* -datur (-ditur *ed. Bas.*) os atque guttur *Barb. e Diosc. l. l.* 15 litteris *ll. v.* lituis *Barb. ed. Verc.* 18 non quia a d *v*. non ex *r*. 19 ei *om.* a *edd. ante Gel. Sill.* | utique myrto et oleae est *edd. ante Gel.* 20 parnasso a *ed. Lugd.* 20. 21 apollini uisa D[2] *in ras. Detl.* -inis c d. -ini a *v*. 21 oracula inde repetere D[2] *in marg. Sill. om. r v.*

lauriferam tellurem illam osculatus ex responso, et quia manu satarum receptarumque in domos fulmine sola non icitur. ob has causas equidem crediderim honorem ei 135 habitum in triumphis potius quam quia suffimentum sit caedis hostium et purgatio, ut tradit Masurius. adeoque in profanis usibus pollui laurum et oleam fas non est, ut ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria araeve debeant. laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu et quadam *de*testatione, interaneorum etiam vitia et nervorum ligno torquente. Tiberium principem tonante caelo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus.

Sunt et circa divum Augustum eventa eius digna me- 136 moratu. namque Liviae Drusillae, quae postea Augusta*m* matrimonii nomen accepit, cum pacta esset illa Caesari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium inlaesam, intrepideque miranti accessit miraculum, quoniam tenentem rostro laureum ramum onustum suis bacis conservari alitem et subolem iussere haruspices ramumque eum seri ac rite custodiri. quod factum est 137 in villa Caesarum fluvio Tiberi inposita iuxta nonum lapidem Flaminiae viae, quae ob id vocatur Ad gallinas, mireque silva provenit. ex ea triumphans postea Caesar laurum in manu tenuit coronamque capite gessit, ac deinde imperatores Caesares cuncti. traditusque mos est ramos quos tenuerunt serendi, et durant silvae nominibus suis discretae, fortassis ideo mutatis triumphalibus. unius 138 arborum Latina lingua nomen inponitur viris, unius folia distinguntur appellatione, lauream enim vocamus. durat

---

2 manu satarum *v.* -nu sattarum D^{2}. -nus atgarum *r.* 3 icitur *v.* iacitur *ll.* | ei a *ed. Gel.* et *r.* eis *edd. ante Gel.* 5 masurius d *Hard.* mass- *r edd. ante Hard. cfr. § 126.* 9 detestatione *v.* testa- *ll.* 10 tiberium ad(?)*v.* ti. *r Detl.* 13 Augustam *Url. chrest. p. 199.* -sta *ll. v.* 14 pacta a^{2}d*v.* facta Dc. capta a^{1}. | illa D^{2}*Barb.* illi *edd. ante Barb.* | caesarea D^{2}. 17 tenentem *ll. edd. ante Barb. Sill.* teneret *Barb.* 18 *dist. Url. vind. n. 254.* 21 flaminiae uiae D^{2}*Detl.* fluminia//uae D^{1}. -nia aeuae c. flaminia uia ad*v.* 22 siluea c. silua ea *Detl.* 23 tendet D^{1}c. 25 tenuerint dT. 27 latinae linguae a^{1}.

et in urbe inpositum loco, quando Loretum in Aventino vocatur ubi silva laurus fuit. eadem purificationibus adhibetur, testatumque sit obiter et ramo eam seri, quoniam dubitavere Democritus et Theophrastus.

Nunc dicemus silvestrium naturas.

---

1 lauretum D[2] *edd. ante Gel.* 2 laurus D[2]cdT *Sill.* -riis D[1]. -ris a. -ri *v.*

CORRIGENDA ET ADDENDA.

In contextum plagulis iam castigatis casu sinistro, ut fere fit, menda aliquot illata sunt, quae legentibus fraudi non fore spero, velut legendum est p. 147, 30 in margine 143 *pro* 144, *p. 167, 30* animadverto *et 31* prohibitoriam *pro* animadvero *et* prohibitoriamt, *p. 202, 22 in margine* 186 *pro* 618.

In adnotatione critica cur plura corrigenda essent, narravi praef. p. XXIII. sunt haec:

P. 5, 4 tradunt *edd. ante Hard.* ‖ 6, 24. 25 monosceli *edd. ante Hard.* ‖ 8, 2 Gymnetas *ed. Bas.* -nestas *edd. ante Bas.* | 12 Duris *edd. Gel.* uiros *edd. ante Gel.* iuris *cod. Rhen.* ‖ 9, 9 ducitur *cod. Rhen. edd. Gel.* addu- *edd. ante Gel.* dicitur *Hard.* | 22 Trallibus *ed. Bas.* -lis *edd. ante Bas.* ‖ 10, 2 P. *ed. Gel. om. edd. ante Gel.* | 5 Arescontem *ed. Bas.* Aristo- *edd. ante Bas.* ‖ 12, 4 aegri partus *Sill.* ‖ 14, 12 is *Rhen. om. edd. ante Gel.* ‖ 16, 16 citatiore *ed. Bas.* -tior *edd. ante Bas.* ‖ 21, 1 Fusius *ed. Ven. a. 1498.* Fufius *edd. ante Ven.* ‖ 22, 20 exegerat *ed. Gel.* -rit *edd. ante Gel. Ianus.* exigeret *Sill.* ‖ 23, 9 centena *Hard.* centum *edd. ante Bas.* C *ed. Bas.* ‖ 25, 8 maxima *vet. Dal.* ‖ 27, 1 item *Hard.* idem *edd. ante Hard.* ‖ 30, 25 medicina *Ianus.* -ina pollens qui *edd. ante Gel.* -ina qui *edd. Gel.* ‖ 31, 5 mederetur *Hard.* ‖ 32, 14 Lutorio *Lipsius.* C. Lut- *coni. Dal. Hard.* Sutorio *edd. ante Hard.* ‖ 33, 32 iudicem in *edd. ante Bas.* in iudicum *codd. Barb. ed. Bas.* iudicum in *Gel.* ‖ 36, 4 illo *edd. ante Gel.* illud *ed. Gel.* | 21 morbi *Sill.* -bo *edd. ante Bas.* -bus *ed. Bas.* ‖ 37, 16 Psophidium *Barb. ed. Bas.* Prophodium *edd. ante Bas.* | 26 deumque *Pellicerius, ed. Bas.* ad eumque *edd. ante Bas. Hard.* ‖ 39, 10 Rutilii *Beroaldus.* rutilia *ed. Ven.* ‖ 40, 11 schola *Hard. om. edd. ante Hard.* | 12 secta *edd. Gel.* secuta *Hard.* sententiam secuti *edd. ante Gel.* ‖ 41, 1 Brixelli *ed. Parm.* Brexilli *ed. Ven.* | 2 CXXXV *Hard.* CXXXII *edd. ante Hard. Sill.* | 3 M. Aponius *edd. Gel.* M. Apomum *edd. ante Gel.* | 6 CXL *ed. Gel.* CL *edd. ante Gel.* | 16 Caelius *ed. Bas.* Celius *edd. ante Bas.* — C. *edd. Gel.* Cornelius *edd. ante Gel.* ‖ 42, 1. 2 nimirum *edd. ante Hard. Detl.* nimium *Hard.* ‖ 43, 20 Messala Rufus *ed. Gel.* Messalla Ruffus *edd. vett.* Mes-

sala, Rufus *ed. Ven. a. 1498. Hard.* | 29 effigie quae *edd. ante Barb.* effigie *codd. Barb.* — quae sequitur *codd. Barb.* queritur *edd. ante Barb.* ‖ 45, 18 Rebilus *ed. Gel.* C. Rebillus *Pint.* M. Orellius *edd. ante Gel.* ‖ 47, 17 variae *Hard.* aliae atque aliae *edd. ante Hard.* ‖ 48, 17 et alia *Hard.* italia *edd. ante Hard.* | attulisse *edd. ante Gel.* intu- *Gel.* ‖ 49, 1 Menon *Sill.* -ona *edd. ante Sill.* ‖ 52, 1 Iolco *Hard.* in Iolco *edd. ante Hard.* ‖ 53, 18 reperta diximus *Beroaldus.* -tae di- *ed. Ven.* ‖ 54, 10 ei *edd. ante Gel. vet. Dal.* eis *ed. Gel.* ‖ 55, 9 Amilo *ed. Gel.* Anulo *edd. ante Gel.* ‖ 60, 8 singuli *ed. Bas.* ‖ 64, 24 Scandinavia *ed. Parm.* ‖ 74, 8 hinnulei *Hard.* hinnuli *edd. ante Hard.* ‖ 78, 15 sequentes *coni. Dal. Sill.* insequentes *edd. ante Sill.* ‖ 80, 7. 8 perfricata carne *edd. Gel.* ‖ 85, 14 India *edd. ante Gel.* -iae *ed. Gel.* ‖ 91, 2. 3 cosingu **D.** eosingu **F**^{1}**a**^{1}**d.** *cfr. Aem. Chatelain 'Revue critique' 1875 p. 348 n. 1.* | 23 quoque *ed. Gel.* quotidie *edd. ante Gel.* ‖ 95, 3 ut si **a**^{3}*v.* ut *r. itaque* si *delendum videtur.* — in — cucurrisse *om.* **a**^{1}**d.** ‖ 96, 17 Gallaica *ed. Gel.* Galleca *edd. ante Gel.* ‖ 103, 14 gausape **F**^{2}. | 16 causaprae **a**^{1}. | 21 M. Anci *edd. ante Gel.* ‖ 105, 25 e *ed. Gel.* et *edd. ante Gel.* ‖ 106, 31 litare *edd. Gel.* iacere *edd. ante Gel.* ‖ 107, 8 quoque, sicuti *edd. Gel.* ‖ 110, 7 domuum *Rhen.* -mus *edd. ante Gel.* ‖ 111, 13 Pordoselene *edd. ante Gel. Detl.* Poros- *ed. Gel.* ‖ 112, 6 Tirynthe *ed. Lugd.* Tyrinthe *ed. Gel.* | 12 in Latmo *edd. Gel.* ‖ 115, 2 eum *ed. Gel. om. edd. ante Gel.* | 5 simul *edd. Gel.* ‖ 117, 3 alias *coni. Dal.* ‖ 122, 15 pilo teguntur *ed. Gel.* ‖ 123, 14 esox *edd. Gel. quod recipiendum videtur, cfr. Tomatschek diurn. gymn. Austr. 1868 p. 440.* ‖ 125, 6. 7 aestivant *ed. Bas.* ‖ 126, 7. 8 chanis *ed. Gel.* | 19 chromes *ed. Gel.* ‖ 127, 8 *lege p. 541 A, 19.* ‖ 128, 29 Caio *ed. Gel.* ‖ 134, 2 putamina erosa *edd. Gel.* ‖ 138, 5 canaliculatim *ed. Gel.* ‖ 144, 5 huic *ed. Gel.* ‖ 155, 28 multifariam *edd. Gel.* ‖ 157, 11 conatu rapiens *ed. Gel.* | 28. 29 duxerim *ed. Gel.* ‖ 160, 21 eademque valeria *edd. Gel.* ‖ 168, 24 cuneumve *edd. Gel.* | 24. 25 arbori *ed. Gel.* ‖ 170, 25 extis *Rhen. edd. Gel.* ‖ 171, 32 auxiliorum *Rhen. edd. Gel.* ‖ 172, 8 anserini *edd. Gel.* ‖ 178, 17 nec *Rhen. edd. Gel.* ‖ 181, 20 cinnamologos *ed. Gel.* ‖ 182, 22 eam *coni. Rhen.* eum *edd. ante Gel.* ‖ 187, 22 sturnum item *ed. Lugd.* ‖ 188, 31 corniculis *edd. Gel.* ‖ 189, 32 himantopodi *edd. Gel.* ‖ 190, 28 nomen ei *ed. Gel.* ‖ 195, 12 potore *edd. Gel.* ‖ 196, 13 aut *edd. Gel.* ‖ 199, 13 hanc *edd. ante Lugd.* hoc *ed. Lugd.* ‖ 200, 12 ea *ed. Lugd.* ‖ 202, 6 *delenda sunt interrogationis signa.* | 26 itaque *edd. ante Gel.* ‖ 204, 16 utpote *edd. Gel.* ‖ 205, 10 architectio *ed. Gel.* ἀρχιτεκτονική *Frid. Schoellius nunt. litt. Gotting. 1875 p. 568.* | 24 et ossa *edd. Gel.* ‖ 207, 21 nili *ed. Gel.*

3 2044 038 410 64

